In diesem Exemplar (רמב״ן על התורה, ed. Neapel)
fehlt ein Blatt in סדר לך
zwischen — [illegible] —
und [illegible] — —

·28·VIII·08·

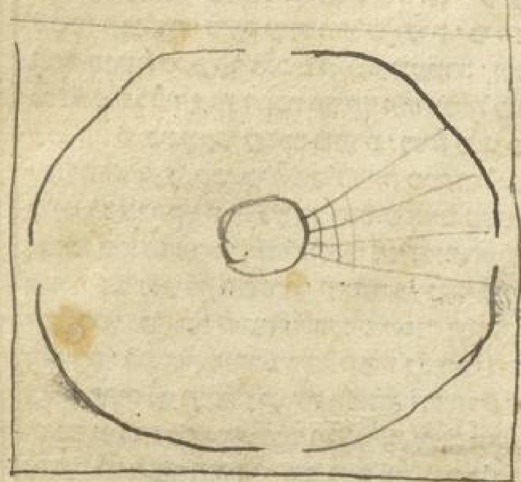
[illegible]. Schwarz

Das fehlende Blatt ist ergänzt
12/5 09 Fr.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

פירוש התורה לרב רבינו משה בר׳ נחמן זלה״ה גירונדי זצ״ל

בשם האל הגדול והנורא· אתחיל לכתב חדושים
בפירוש התורה· באימה ביראה ברתת בזיע במורא· ואתפלל ואתודה בלב
נדכה ונפש שבורה· מאל סליחה מבקש מחילה וכפר׳· בקידה בבריכה בהשתחויה
עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה· ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה· שאין בינת
הנמלה כנגד הגלגל העליו׳ צעירה· כאש׳ חכמתי קטנה ודעתי קצרה· כנגד סתרי
תורה· הצפונים בביתה הטמונים בחדרה· כי כל יקר וכל פלא כל סוד עמוק וכל
חכמה מפוארה· כמוס עמה חתו׳ באוצרה· ברמז בדבור בכתיב׳ ובאמירה· כאש׳
אמר הנביא המפואר בלבוש מלכות והעטרה· משיח אלהי יעקב ונעים הזמירה·
לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ואמ׳ פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי
אבל מה אעשה ונפשי חשקה בתורה· והיא בלבי כאש אוכלת בוערה· בגליותי
עצורה לבאת בעקבי הראשוני׳ אדירות שבחבור׳· גאוני הדורו׳ בעלי גבורה· להכנס
עמם בעובי הקורה· לכתוב בהם פשטים בכתובים ומדרשים במצות ואגדה
ערוכה בכל ושמורה· ואשי׳ למאור פני נרות המנורה הטהורה· פירושי רבי׳ שלמ׳
עטרת צבי וצפירת תפארה· מוכתר בנימוסי במקרא במשנה ובגמרא· לו משפט
הבכורה· בדבריו אהגה באהבתם אשגה ועמהם יהיה לנו משא ומתן דרישה
וחקירה· בפשטיו ומדרשיו וכל אגדה בצורה· אשר בפירושיו זכורה· ועם רא׳ בן
עזרא תהיה לנו תוכחת מגולה ואהבת מסותרה· והאל אשר ממנו לבדו אירא·
יצילנו מיום עברה· יחשכני משגיאות ומכל חטא ועבירה· וידריכני בדרך ישרה
ויפתח לנו שערי אורה· ויזכנו לימי הבשורה כדכתי׳ מה נאוו על ההרי׳ רגלי מבשר
משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך צרופה אמרתך
מאד ועבדך אהבה צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת צדק עדותיך לעולם הבינני
ואחיה

סדר בראשית

משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כלה מפיו של הקב״ה והקרוב שכתב זה בהר סיני כי שם נאמ׳ לו עלה
אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורות׳ כי לוחות האבן יכלול
הלוחות והמכתב כלומ׳ עשרת הדברו׳ והמצוה מספר המצו׳ כלן עשה ולא תעשה אכ׳ והתור׳ יכלול הספורי׳
מתחלת בראשית כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה · וברדתו מן ההר כתב מתחלת התורה עד
סוף ספור המשכן וגמר התורה כתב בסוף שנת הארבעים כאשר אמר לקוח את ספר התורה הזה ושמת׳
אותו מצד ארון ברית ה׳ אלהיכם וזה כדברי האומר תורה מגלה מגלה נתנה אבל לדברי האומר תורה
חתומה נתנה נכתב הכל בשנת הארבעי׳ כשנצטוה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה
בפיהם וצוה לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ אלהיכם ועל כל פנים היה נכון
שיכתוב בתחלת ספר בראשית וידבר אלהי׳ אל משה את כל הדברי׳ האלה לאמר · אבל היה הענין להכתב
בתם מפני שלא כתב משה רבינו התורה כמדבר בעד עצמו כנביאים שמזכירי׳ עצמם כמו שנ׳ ביחזקאל
תמיד ויהי דבר ה׳ אלי בן אדם · וכמו שנ׳ בירמיה ויהי דבר ה׳ אלי לאמר · אבל משה
רבינו כתב תולדות כל הדורות הראשוני׳ ויחוס עצמו ותולדותיו ומקריו כשלישי המדבר׳ · ולכן יאמ׳ וידבר
אלהים אל משה ויאמר אליו כמדבר בעד שלישי אחרי׳ ומפני שהענין כן לא נזכר משה בתורה עד שנולד
ונזכר כאילו אחר מספר עליו ואל יקשה עליך ענין משנה התורה שמדבר בעד עצמו ואתחנן ואתפלל אל
ה׳ ואומר כי תחלת הספר ההוא אלה הדברי׳ אשר דבר משה אל כל ישראל והנה הוא כמספר דברי׳ כלשון
אומרם · והטעם לכתיבת התורה כלשון זה מפני שקדמה לבריאת העולם אין צריך לומר ללידתו של מ
משה רבי׳ כמו שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה · והנה משה כסופר המעתיק
מספר קדמון וכותב ולכן כתב סתם · אבל זה אמת וברור הוא שכל התורה מתחלת ספר בראשי׳ עד לעיני
כל ישר׳ מפיו של הקב״ה לאזניו של משה כענין שאמ׳ להלן מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב
על הספר בדיו הודיענו תחלה ענ׳ בריאת השמי׳ והארץ וכל צבא׳ כלו׳ בריאת כל נברא העליוני׳ והתחתוני׳
אכ׳ כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמי׳ תולדות עם ארבע הכחו׳
שבתחתוני׳ כח המחצב׳ וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכלם נאמ׳ למשה רבי׳ בריאת׳
וכחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדי׳ מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז · וכב׳ אמרו רבו׳
חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד שנ׳ ותחסרהו מעט מאלהים ואמרו כי ב
בבריאת העול׳ חמשי׳ שערי׳ של בינה כלו׳ כאמ׳ שיהיה בבריאו׳ המחצב שער בינה אחד בכחו ותולדותיו
ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד ובבריאת האילנו׳ שער אחד ובבריאת החיות שער אחד ובבריאת
העופות שער אחד וכן בבריאת השרצים ובריאת הדגים ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת שיתבונן
סוד הנפש וידע מהותה וכחה בהיכלה׳ יגיע למה שאמרו נגב אדם ידע ומכיר בן כאלף אדם ידע ומכיר
בו נחשד על הנדה ידע ומכיר בו גדולה ממנו שיכי׳ בכל בעלי נפשי׳ וממנו יעלה לגלגלי׳ ולשמי׳ ובצבאיהם
כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חבירו ומספרם מקובל להם עם שהם כ׳ חוץ מאחד
ואיפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא ית׳ שלא נמסר לנברא ואל תסתכל באומ׳ נבראו בעולם כי על
הרוב ידבר והשער האחד לא נברא והמספר הזה רמוז בתורה בספירת העומר ובספירת היובל

לאשר אגיד בו סוד בגימ׳ שם ברזין הנה וכל הנמסר למשה רבי׳ בשערי הבינה הכל נכתב בתורה בפי׳
או ברמיזה בתיבות או בגימטריאות או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן או המשתנות בצורתן כגון ה
הלפופות והעקומות וזולתן או בקוצי האותיות ובכתריהם כמו שאמרו כשעלה משה למרום מצאו להקב׳
שהיה קושר כתרים לאותיות אמ׳ לו אלו למה אמ׳ לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תלי תלים של הלכות עד
זו מכין לך אמ׳ להם הלכה למשה מסיני כי הרמזי׳ האלו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני ומזה
אמרו בשיר השירים רבה בחזקיא ספר תאגין הראה להם והספר הזה הוא ידוע ומצוי אצל כ
כל אח׳ יפר׳ כי כמה אלפי׳ יש בתורה בתגי׳ וכמה ביתין ושאר האותיו׳ ומספר התאגין של כל אח׳ ואחת ואין
השבח שספרו על הספר הזה ונגלי הסוד שהיה בו לחזקיהו מפני התאגין ענינן אלא בידיעתן בפירושיהן
סודות רבים עמוקים מאד ושם בפי׳ שיר השירי׳ אמרו כתוב ויגד לכם את בריתו ויגד לכם ספר בראשי׳
שהוא תחלת ברייתו של עולם אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים אלו עשרת הדבר׳ עשרה למקרא
ועשרה לתלמוד וכי מנין יבא אליהוא בן ברכאל הבוזי ויגלה להם לישר׳ חדרי בהמות ולויתן ומנין יבא
יחזקא׳ ויגלה להם סתרי המרכבה שהי׳ הה״ד הביאני המלך חדריו כלומ׳ שהכל נלמד מהתורה ושלמה המלך
שנתן לו אלהי׳ החכמה והמדע שכל מן התורה היה לו וממנה למד עד סוד כל התולדות ואפי׳ כחות
העשבים וסגולתם עד שכתב בהם אפי׳ ספר רפואות כענין שכתו׳ וידבר על העצים מן הארז אשר
בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר ׃ וראיתי הספר המתורגם הנקרא חוכמתא רבתא דשלמה וכתוב בו
ולא מתמן הות תולדתא חדידתא למלך אין לשליט דחדין מעלנא דכל בר נש לעלמא ומפקנא שוייא חדין
בגין כן צלית ואתיהיבת לי רוחא דחכמתא נקרית ואתית לי רוחא דאידעתא׳ צבית בה יתיר מן שבטא
וכרסוותא יאמר כי לא תדבר תהיה תולדת מיוחדת למלך או לשליט אחד היא ביאת כל אדם בעולם ויצ
ויציאה שוה לכולם יחד ובעבור כן התפללתי ונתן לי רוח חכמה וקראתי ובא לי רוח דעת בחרתי
בה יותר מן השבט והכסא ׃ וכאת׳ שם והוא יהיב לי ידיעתא דלא דגלות׳ למידע היכן קם עלמא ועובדיהון
דמז׳ ושלמתא שירוא וסולמיה ומציעתהון דזמני שולחפי דזמנותא יד ודהיכן עבדי זמני דקטיהון דסיתוין
וקרנסיהון דכוכביא ומזלא דבעירא וחימתא דחיותא ועזיהון דרוחי ומחשבתהון דבני נשא דבכבתא
וחיליהון דעיקרי מדם דכבי וכל מדם דגלי ידעית ׃ ואמר שהאלהים הוא הנותן דעת שאין בו שקר לידע
איך קם העולם ומעשה המזלות הראש והסוף ואמצעות הזמנים ואלכסונות הזמנות ואיך יעשו הזמנים
ומרוצת השמים וקביעות הכוכבי׳ לאות הבהמות ואימת החיות תוקף הרוחות ומחשבות אד׳ יחסי האילנות
וכחות השרשים כל דבר מכוסה וכל דבר מגולה ידעתי וכל זה ידע בתורה והכל מצא בה בפירושיה׳ ב
בדקדוקיה ובאותיותיה ובקוציה כאשר הזכרתי וכן אמ׳ בו הכתו׳ ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קד׳ כלומ׳
שהיה בקי יותר מהם בקסמים ובנחשים שכן היא חכמתם שנ׳ כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתי׳ ׃ וכך אמרו מה
היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעין ועונינים בטייר ׃ ומכל חכמת מצרים שהיה בקי בכשפים שהיא ה
חכמת מצרי׳ ובטבע הצומח כידוע מספר העבודה המצרית שהיו בקיאין מאד בענין הזריעות והרכב׳
במינן ׃ וכך אמרו אפי׳ פלפלין נטע שלמה בארץ ישראל וכיצד היה נוטען אלא שלמה חכם היה והיה
יודע עיקר משתיתו של עולם למה מציון מכלל יופי אלהים הופיע מציון משתכלל כל העולם כלו כיצד
למה בקירות אבן שתיה שממנה נשתת העולם והיה שלמה יודע איזהו גיד שהוא הולך לכוש ונוטע עליו פ
פלפלין ומיד היו עושין פירות שכן הוא אומר ונטעתי בהם עץ כל פרי ׃ עוד יש בידינו קבלה של אמת כי
כל התורה כלה שמותיו של הקב׳ שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר כאלו תחשוב על דרך משל כי פ
פסוק בראשי׳ יתחלק לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלהי׳ וכל התורה כן מלבד צירופ׳ וגימטריאותי׳
של שמות וכבר כתב רבינו שלמה בפירושיו בתלמוד ענין השם הגדול של ע״ב באי זה ענין הוא בשלשה
פסוקי׳ ויסע ויבא ויט ומפני זה ספר תור׳ שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול כי זה הענין יחייב
אותנו לפסול ס״ת שיחסר בו ו׳ אחד מאלת אותם שבאו מהם לט׳ מלאים בתורה או שיכתו׳ הו׳ באחד
משאר החסרים וכן כיוצא בזה אעפ׳ שאינו מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה וזה הענין שהביא ב

גדולי המקרא למנות כל מלא וכל חסר וכל התורה והמקרא ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר
הנביא שנשתדל בזה כמו שדרשו מפסוק ויקראו בספר תורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא
ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה רצופה
בלי הפסק תיבות והיה אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו בענין התור׳
והמצוה ונתנה למשה רבינו על דרך חילוק קריאת המצות ונמסר לו על פה קריאתה בשמות. וכן יכתבו
השם הגדול שהזכרתי כלו רצוף ויתחלק לתיבות של שלש אותיות ולחלוקים אחרים רבים כפי השמוש
לבעלי הקבלה. ועתה דע וראה מה אשיב שואלי דבר בכתיבת פירוש התורה אבל אתנהג כמנהג הראשוני׳
להכניס דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות הקוראים בסדרי׳ בשבתות ובמועדים ולמשוך לבם בפשטי׳
ובקצת דברי׳ נעימים לשומעי׳ וליודעי׳ חן ואל חנון יחננו ויברכנו ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהי׳ ואד׳.
ואני הנני מביא בברית נאמנת והיא המועילת עצה הוגנת לכל מסתכל
בספר הזה לבל יסבור סברא ואל יחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזים אשר אני כותב בסתרי התורה כי
אני מודיעו נאמנה שלא ישגו דברי ולא ידעו כלל בשום שכל ובינה זולתי מפי מקובל חכם לאוזן מקבל
מבין והסברא בהן אולת מחשבה מועלת רבת הנזקי׳ מונעת התועלת אל יאמין בשוא נתעה כי לא תביאהו
בסברותיו רק רעה כי ידברו אל ה׳ סרה אשר לא יוכלו כפרה שנ׳ אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאי׳ ינוח
אל יהרסו אל ה׳ לראות כי ה׳ אש אוכלה הוא אל קנאות והוא יראה את רצויו מתורתו נפלאות אבל יחזו ב
בפירושינו חדושים בפשטי׳ ובמדרשי׳ יקחו מוסר מפי רבותי׳ הקדושי׳ בגדול ממך אל תדרוש בחזק ממך
בל תחקור במופלא ממך בל תדע במכוסה ממך בל תשאל במה שהורשית התבונן שאין לך עסק בנסתרו׳

בראשית

ברא אלהי׳ אמ׳ ר׳ יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש
הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח
בבראשי׳ שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם שכבשתם לכם א
רצות שבעה גוים הם אומרי׳ להם כל הארץ של הקב״ה היא ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם
וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו וזו אגד׳ בלשו׳ שכתבה רש׳ בפירושיו ויש לשאול בה כי צורך גדול הוא להתחיל
התורה בבראשית ברא אלהי׳ כי הוא שורש האמונה ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון הוא כופר
בעיקר ואין לו תורה כלל והתשובה מפני שמעשה בראשי׳ סוד עמוק אינו מובן מן המקראות ולא יודע
על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבי׳ מפי הגבורה ויודעיו חייבין להסתיר אותו לכך אמ׳ ר׳ יצחק שאין
להתחלת התורה צורך בבראשית ברא׳. והספור במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר
הימים והאריכות ביצירת אדם וחוה וחטאם וענשם וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו כי כל זה לא יובן
בינה שלימה מן הכתוב וכל שכן ספור דור המבול והפלגה שאין הצורך בהם גדול ויספיק לאנשי התור׳ בלעדי
הכתובים האלה ויאמינו בכלל הנזכר בהם בעשרת הדברות כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ
את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי. ותשאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני עם ה
התורה שבעל פה ונתן ר׳ יצחק טעם לזה כי התחילה התורה בבראשית ברא אלהי׳ וספור כל ענין היצירה
עד בריאת אדם ושהמשילו במעשה ידיו וכל שת תחת רגליו וגן עדן שהוא מבחר המקומו׳ הנבראי׳ בעול׳
הזה נעשה מכון לשבתו עד שגירש אותו חטאו משם ואנשי דור המבול בחטאם נגרשו מן העולם כלו וה
והצדיק בהם לבדו נמלט הוא ובניו וזרעם חטאם גרם להם להפיצם במקומות ולזרותם בארצות ותפשו
להם המקומות למשפחותם בגוייהם כפי שנזדמן להם אבל ראוי הוא כאשר יוסיף הגוי לחטוא שיאבד ממ
מקומו ויביא גוי אחר לרשת את ארצו כי כן הוא משפט האלהי׳ בארץ מעולם וכל שכן עם המסופר
בכתו׳ כי כנען מקולל ונמכר לעבד עולם. ולא ראוי שיירש מבחר מקומות הישוב אבל יירשוה
עבדי ה׳ זרע אוהבו כענין שכתו׳ ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו.
יגבורו כלו׳ שגירש משם מורדיו והשכין בו עובדיו שידעו כי בעבודתו ינחלוה ואם יחטאו לו תקיא אותם
הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם. ואשר יאמר הכת׳ ששמעתי לשונם בצור׳ שאמרו שם. א ב

בלשון הזה ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח כח מעשיו הגיד לעמו מה טעם גלה להם הקב"ה לישר' מה נ
שנברא ביו' ראשון ומה שנברא ביום שני מפני אומות העולם שלא יהיו מונין את ישר' ואומרי' להם הלא
אומה של בזוזות אתם ויש' משיבין להם ואתם הלא היא בידכם בזוזה שלא הכפתורים היוצאים מ
מכפתור השמידום וישבו תחתם העולם ומלואו של הקב"ה הוא כשרצה נתנו לכם כשרצה
נטלו מכם ונתנו לנו הה"ד לתת להם נחלת גוי' כח מעשיו הגיד לעמו בשביל לתת לה' נחלת גוים הגיד להם
את הבראשית · וכבר בא להם במקום אחר עוד הענין שהזכרתי בתעלומות מעשה בראשית אז"ל כח מ
מעשיו הגיד לעמו להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר לפיכך לך הכתו' בראשי' ברא אלהי'
הכ' נתבאר מה שאמרנו בזה בראשית ברא אלהי' כת' רש"י אין המקרא אומ' אלא דרשני כמו שדרשוהו
רבותינו בשביל התורה שנקראת ראשית שנ' ה' קנני ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמ'
קדש ישר' לה' ראשי' תבואתה והמדר' הזה סתו' ואתנ' אחד כי דברי' רבי' מצאנו שנקראו ראשי' ובכלם להם
מדרשי' וקטני אמנה יספרו בשם לרבו' אמרו בזכות של שה דברי' נברא העול' בזכות חלה בזכות מעשרות
בזכות בכורי' · בראשי' ברא אלהי' אין ראשי' אלא חלה שנ' ראשית עריסותיכם · ואין ראשית אלא מעשרו'
שנ' ראשית דגנך ואין ראשית אלא בכורים שנ' ראשית בכורי אדמתך · ועוד אמרו בזכות משה שנ' וירא
ראשית לו · וכונתם זו שמלת בראשית תרמוז כי בעשר ספירות נברא העולם ורמז לספירה הנקראת
חכמה שבה יסד כל הענין שנ' ה' בחכמה יסד ארץ היא התורה והי' קדם אין לה שיעור למיעוט התבונ'
הנבראי' בה וכאשר ימנה אדם עשר מדות ויפרים אחת מעשר רמז לעשר ספירות ויתבוננו החכמים
בעשירית וידברו בה ותחלת מצוה יחידה בעיסה תרומה בזה וישראל שנקראו ראשית היא כנסת ישראל
המשולה בשיר השירי' לכלה שקראה הכתו' בת ואחות ואם וכב' בא להם זה במדר' כעטרה שעטרה לו אמו
במקומות רבי' · וכן וירא ראשית לו במשה יספרו כי משה רבי' נסתכל באיספקלרי' המאירה וראה ראשי'
לו ולכן זכה לתורה הכל כונה אחת להם · ואי אפשר להאריך בפי' זה הענין במכתב והרמז רב הנזק כי י
יסברו בו סברות אין בהם אמת אבל הזכרתי זה לבלום פי הקטני אמנה מעוטי חכמה המלעיגי' על דברי
רבותי' · כתב רש"י · ואם באת לדרשו כפשוטו כך דרשהו בראשית בריית שמים וארץ · והארץ היתה תהו
ובהו · ויאמר הקב"ה יהי אור אכ' הכל נמשך לבריאת האור · ורא"ה פי' כענין זה בעצמו אבל תקן כי הוא'
בתלת והארץ איננה מסומכת ורבות כן במקראות והטעם כי בראשית בריית הרקיע והיבשה לא
היה בארץ ישוב אבל היתה תהו ובהו מכוסה במים ורוח אלהים יהי אור · ולפי דעתו לא נברא בין ראשון
רק האור · והקושיא לרש"י כפי' הזה כי אין טעם בא להורות סדר הבריאה באלו לומ' שהם קדמו הירה לו
לכתוב בראשונה שאין ראשית במקרא שאינו סומך והנה מגיד מראשית אחרית ואם יסמוך אותו לדבר
גם כן תסמוך אותו ועוד וירא ראשית לו וטען בזה עוד טענות · ועתה שמע פי' המקרא על פשטו נכון
ובורא הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו בלשון הקדש בהוצאת היש מאין אלא לשון
ברא ואין כל המעשה תחת השמים או למעלה הוה מן האין התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור
המוחלט יסוד דק מאד אין בו ממש אבל הוא כח ממציא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל הפועל וה
והוא החומר הראשון נקרא ליונים היולי ואחר ההיולי לא ברא דבר אבל יצר ועשה ממנו כי ממנו המציא
הכל והלבים הצורות ותקן אותם · ודע כי השמים וכל אשר בם חומר אחד והארץ וכל אשר בה חומר
אחד והקב"ה ברא אלו שניהם מאין ושניה' לבדם נבראי' והכל נעשי' מהם והחומר
הזה שנקרא היולי נקרא בלשון הקדש תהו והמלה נגזרת מלשונם בתוהה על הראשונות מפני שאם בא
אדם לגזור בו שם תואר ונמלך לקוראו בשם אחר כי לא לבש צורה שיתפש בה השם כלל והצורה הנלבשת
לחומר הזה נקראת בלשו' הקד' בהו והמלה מורכבת כלו' בו הוא כמלת לא תוכל עשהו שמחסר הוא' והאלף
עמו הוא ותהו שאמ' הכתו' ונטה עליה קו תהו ואבני בהו כי הוא אשר בו יתיחס האומן מחשבת בבינו ומה
פיקוח לעשות נגזר מן קוה אל ה' והאבנים הם צורות כבנין וכן כתו' מאפס ותהו נחשבו לו כי התהו אחר
האפס ואינו דבר · וכך אמרו בספר יצירה יצר מתהו ממש ועשה אינו ישנו ועוד אמרו במדרש ר' נחוניא

בן הקנה אמ׳ ר׳ ברכיה מאי דכתי׳ והארץ היתה תהו ובהו מאי משמע היתה שכב׳ היתה תהו ומאי בהו אלא תהו היתה ומאי תהו דבר המתהה בני אד׳ וחזר לבהו ומאי בהו דבר שיש בו ממש דכתי׳ בו הוא יאמ׳ אלדי׳ בעל הבאות כלם כי המלה עיקרה אל שהיא בה והיא מלה מורכבת אל הם כאלו לא ירמוז והם ידיעתו על שאר הבחות כלם ועוד יתבדר סוד בזה אם כן יהיה פשט הכתובי׳ על כבון משמעותו בתחלה ברא אלדי׳ את השמי׳ כי הוציא חומר שלהם מאין ואת הארץ שהוציא החומר שלה מאין והארץ תכלול ארבע היסודות כלם כמו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם שתכלול כל הכידור התחתון וכן הללו את ה׳ מן הארץ תנינים ועל תהומות וזולתם רבים ׳ והנה בבריאה הזאת שהיא כנקודה קטנה דקה ואין בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ ומלת את כמו עצם הדבר ודרשו בה שהיא לעלם לרבות כי היא כגזרת מן אותה בקר עם לילה ׳ וכך אמרו רבותי׳ את השמים לרבות חמה ולבנה כוכבי׳ ומזלות ׳ ואת הארץ לרבות האילנות ודשאים וגנ׳ ואלו כלל כל הנבראים בעלי הגוף ואחר שאמ׳ כי בתחלה במאמר אחד ברא אלדי׳ השמים והארץ וכל צבאם חזר ופי׳ כי הארץ אחר הבריאה הזו היתה תהו כלו׳ חומר אין בו ממש והיתה ב בהו כי הלבים אותה צורה ופירש שבצורה הזו כוללת ד׳ יסודות שהם האש והמי׳ והעפר והאויר ומלת הארץ תכלול ארבעת אלה והאש נקרא חשך מפני שהאש היסודית חשכה ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו הלילה והמי׳ שנגבל בהם העפר יקרא תהום ולכן יקראו מי הים תהומות בלב ים אפפוני מים עד נפש תהום יסובבני ׳ ויקרא קרקע הים תהום ׳ ויוליכם בתהומות כמדבר מוליכם בתהומות כסוס במדבר ׳ והאויר יקרא רוח וכבר נודע כי היסודות הארבע מקשה אחת והעומד שלה הוא עגול על הארץ והמים מקיפין על הארץ והאויר מקיף על המי׳ והאש מקיף על האויר ׳ ואמר הכתו׳ כי הארץ לבשה צורה והיה האש מקיף למעלה על המים והעפר המעורבים והרוח מנשבת ומכבה בחשך ומרחף על המים ׳ ויראה לי שהנקודה הזאת כלבשה הצורה ושיתה בהו היא שהחכמים קורין אותה אבן שתיה שממנה נשתת העול׳ ׳ והנה שיעור הכתובים בתחלה ברא אלדים מאין את השמים וברא מאין את הארץ והארץ כהבריאה ה היתה תהו והיתה בהו וכהם חשך ומים ועפר ורוח מנשבת על המים והנה הכל נברא ונעשה וסמך הרוח לאלדים בעבור שהיא דקה מכלם ולמעלה מהם דק שהיא מרחפת על פני המים כאמרו של הברה׳ ואם תבקש בריאה למלאכים שהיכם גוף לא נתפרש זה בתורה ודרשו בהם שנבראו ביום שני שלא תאמר— שסייעו בבריאת העולם אבל אם תזכה ותבין סוד מלת בראשית ולמה לא הקדים אלדים ברא בראשית תדע כי על דרך האמת הכתו׳ יגיד בתחתונים וירמוז בעליוני׳ ומלת בראשי׳ תרמוז בחכמה שהיא ראשית הראשים כאשר הזכרתיו ׳ ולכך תרגמו בתרגו׳ ירושלמי בחכמתא והמלה מוכתרת בכתר בית ויאמר אלדי׳ יהי אור מלת אמירה בכאן להורו׳ על החפץ כדרך מה תאמ׳ נפשך ואעשה לך מה תרצה ותחפוץ וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה׳ כאשר רצה כי כן הוא הרצון לפניו או הוא כענין מחשבה כמו האומרה בלבבה ואמרו אלופי יהודה בלבם ׳ והענין לומ׳ שלא היה כנעלם ׳ וכך קראו רבותי׳ לזה מחשבה אמרו מחשבה ביום המעשה עם דמדומי חמה והוא להורות על דבר מחושב שיש בו טעם לא חפץ פשוט בלבד ומלת הויה מורה על מעשה הזמן העומד כמו ואתה הויה להם למלך ׳ ולכן אמ׳ הכתו׳ כי כשברא חומר— השמים אמר שיהיה מן החומר ההוא דבר מזהיר קראו אור ׳ ויהי אור לא אמ׳ ויהי כן כאמור בשאר הימי׳ לפי שלא עמד האור בתכונה הזאת כל הימים כשאר מעשה בראשית ויש לרבותי׳ בזה מדרש בסוד בגלם ׳ ודע כי הימים הנזכרים במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ ימים ממש מחוברים משעות ורגעים והיו ששה כששת ימי המעשה כפשוטו של מקרא ובפנימיות הענין יקראו ימים הספירו׳ האצילות מעליון כי כל מאמר פועל הויה תקרא יום והיו ששה כי לה׳ הגדולה והגבורה והתפארת עשרה כי הראשונ׳ אין שם הימים מתפרש בהם והפירו׳ בסדור הכתובי׳ בזה נשגב ונעלם ודעתינו בו פחותה מטפה מן הים הגדול וירא אלדים את האור כי טוב כת׳ רש״י אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראה שאינו ר ראוי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא ׳ ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ׳ ואין נאה לו ולחשך להשתמש בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה ׳ ויהי אמ׳ א ד

וירא כיון וראיתי אני והיא במחשבת הלב   וטעם ויבדל בקריאת השמות ואין דברי שניהם נכונים
שאמ' יראה כענין המלכה ועצה חדשה   שיאמר כי אחרי שאמר אלהים יהי אור ויהי אור ראה אותו כי
טוב הוא · ולכן הבדיל בינו ובין החשך כענין באדם שלא ידע טבו של דבר עד היותו אבל הסדר במעשה
בראשית כי הוצאת הדברים אל הפועל יקרא אמירה ויאמר אלהים יהי אור ויאמר יהי רקיע ויאמר
תדשא הארץ וקיומם יקרא ראיה כענין וראיתי אני דקהלת · וכן ותרא האשה כי טוב העץ למאכל והוא
כענין שאמרו ראה אני את דברי אדונן · וכמהו ויאמ' המלך אל צדוק הכהן הרואה אתה שובה העיר
בשלום · והענין להורות כי עמידתם בחפצו ואם החפץ יתפרד רגע מהם אין לאין   וכאשר אמר בכל
מעשה יום ויום וירא אלהים כי טוב ובששי כאשר נשלם הכל וירא אלהים את כל אשר עשה · והנה טוב
מאד כן אמר ביום הראשון בהיות האור וירא אלהים כי טוב שרצה בקיומו לעד   והוסיף בכאן את
האור שאלו אמר סתם וירא אלהים כי טוב היה חוזר על בריאת השמים והארץ ולא גזר בהן עדין שקיום
כי לא עמדו ככה אבל מן החמר הנברא בראשון נעשה בשני רקיע ובשלישי נפרדו המים והעפר ונעשית
היבשה שקראה ארץ ואז גזר בהם הקיום ואמ' בהם וירא אלהים כי טוב · ויבדל אלהים בין האור ובין
החשך איננו החשך הנזכר בפסוק הראשון שהוא האש אבל הוא אפיסת האור כי נתן אלהי' מדה לאור
ושיהיה נעדר אחכ' עד שובו ואמרו קצת המפרשי' כי האור הזה נברא לפנים של הכה' כלומ' במערב ושקע
מיד כדי מדת לילה ואחרי כן האיר כמדת יום וזה טעם ויהי ערב ויהי בקר שקדם והיה לילה ואחכ' יום
ושניהם אחרי הויית האור ואיננו נכון כלל פן יוסיפו על ששת ימי בראשי' יום קצר אבל יתכן שנאמ' כי
האור נברא לפנים ית' ולא נתפשט ביסודות הנזכרים והבדיל בינו ובין החשך שנתן לשניהם מדה ועמד
לפנים כמדת לילה ואחכ' הזריח אותו על היסודות והנה קדם הערב לבקר · ועו' יתכן שנאמ' כי משיצא ה
השמי' והארץ מן האפס אל היש הנזכ' בפסוק הראשו' נהיה זמן כי אעפ' שזמננו ברגעי' ושעות שהם באור
ובחשך משיהיה יש יתפש בו זמן ואחכ' נתבראו שמים וארץ ועמדו כן כמדת לילה מבלי אור ואח' יהי אור
ויהי אור וגזר עליו שיעמוד כמדת הראשון ואחכ' מן היסודות ויהי ערב ויהי בקר ·   ויקרא אלהים
לאור יום · יאמ' כי נברא הזמן ונעשה מדת יום ומדת לילה וענין ויקרא מפני שהאדם קרא השמות אמ'
באלו שנעשו קודם היותו כי האלהים קרא להם שמות · וזה דעת רא' · והנכון שענין קריאה באלו בכאן
היא ההבדלה המוגבלת בהם כשלבשו צורתם   וכך אמרו יום יהא תחומך ולילה יהא תחומך   ויהי
ערב ויהי בקר היה ערב והיה בקר של יום אחד · ויקרא תחלת הלילה ערב בעבור שיתערבו בו הצורות
לתחלת היום בקר שיבקר אדם בינותם כפי' רא' ·   ועל דרך הפשט לא יתכן לומר יום ראשון בעבור
שעדין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם
נתפלי' והאחד לא יורה על שני ויש מפרשים כי זה רמז לתנועת הגלגל על פני כל הארץ בעשרי' וארבע
שעות שכל רגע מהם בקר במקומות ממתני' וערב במקומות שכנגדם ואם כן ירמוז לאשר יהיה ברביעי

אחרי הנתן המאורות ברקיע השמי׳ יהי רקיע האמר ההוא בתחלה שברא מאין אמר שיהיה רקיע
מתוח כאהל בתוך המים והיה מבדיל בין מים למים ומה לזה כמו שאמרו רב אמר לחים היו שמים
ביום הראשון וביום השני קרשו רב אמ׳ יהי רקיע יחזק הרקיע ר׳ יהודה בר׳ סימון אמ׳ יעשה מטלית הרקיע
כמה דאת אמר וירקעו את פחי הזהב וכו׳

בתוך המים באמצע המים בין מים העליונים למים התחתונים כמו שיש הפרש בין הרקיע למים
שעל הארץ כך יש הפרש בין מים העליונים לרקיע הא למדת שהן תלויים במאמר בראשית רבה
ובדברי רש״י זה מעשה בראשית הוא ואל תקוה ממני שאכתוב בו דבר שהענין הוא מסתרי התור׳
ואין הפסוקים צריכין לבאור בזה כי לא יצריך הכתוב בענינו והפירוש אסור ליודעיו וכל שכן אלינו

ויעש אלהים את הרקיע לשון עשייה בכל מקום תקון הדבר על מתכונתו ויהי כן הכתוב בראשון
ויהי אור אחר ויאמר אלהים יהי אור אחר האמירה יפרש שיבא אל הפועל והיה כאשר נגזר אבל כאן
אחר אמירת יהי רקיע כתוב ויעש אלהים את הרקיע ויבדל ולמה הוסיף ויהי כן אבל הוא לומר שהיה
כן תמיד כל ימי עולם וראה פי׳ כי הוא דבק עם הבא אחריו כאשר היה כן קרא לרקיע שמים ואינו נכון
ובבראשית רבה אמרו ויעש אלהים את הרקיע זו אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש
אלהים את והלא במאמר כדבר ה׳ שמים נעשו ואין ההרעשה הזו מלשון ויעש לבדו שהרי ברביעי ובחמי׳
ובששי כתו׳ ויעש אבל היה מזה שאמרתי בעבור כי בשאר הימים כתוב אחר האמירה ויהי כן לומר שנהי׳
כן מיד תכף האמירה אבל כאן אחר ויאמר אלהים כתוב ויעש זו היא קושיתו ואולי היה לו פי׳ נסתר לא
רצה לגלות סודו וזה ענין הרעש

ויקרא אלהים לרקיע שמים ביום השני קראם בשם הזה כאשר
הלבים אותם צורת רקיע כי בראשון היו שמים בבריאה אבל אין השם נתפש בהם עד שלבשו הצורה הזו
ופי׳ השם הזה כאלו הוא נקוד בסגול תחת השין כמלת שלמה והיה כענין כאלו אמר שמים הם שנרקעו
ונמתחו כאהל בתוך מים העליונים והתחתוני׳ תודיע בשם הזה סוד יצירתם ובגמ׳ חגיגה אמרו מאי שמי׳
שם מים ואם כן יחסר מם אחד להתחברות שתי אותיות שוות כמלת ירובעל ויאמר שם מים כלומר שם
שקרא למים בלבשם צורה אחרת וזה פשט הכתובים על הדרך הזה שכתב רש״י והוא דעת רב שהזכרנו ויהי
שם השמים והארץ בפסוק הראשון על העתיד לקרוא להם כי לא יתכן להודיעם רק בלשון הזה אבל יותר
נכון לפי פשט הכתובים שנא׳ כי השמים הנזכרים בפסוק ראשון הם השמים העליוני׳ אינם מכלל הגלגלי׳
אבל הם למעלה מן המרכבה כענין ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם
מלמעלה ומהם נקרא הבה׳ רוכב שמים ולא כפר הכתוב בבריאתם דבר כאשר לא הזכיר המלאכים ומעשה
המרכבה וכל דבר נפרד שאינו בעל גוף רק הזכיר בשמים שהם נבראי׳ כלומר שקדמותם אפס ואמר
בשני שהיה רקיע בתוך המים כלומר שיתהוה מן המים הנזכר שהזכיר בריאת׳ דבר מרוקע מבדיל ביניה׳
וקרא גם לאלו הגדורי׳ שמים כשם השמים העליונים הראשונים ולכן יקראם בפרשה רקיע השמים

ויתן אותם אלהים ברקיע השמים לבאר שאינם הנזכרים בשם השמי׳ רק הרקיעים שקראם שמי׳
וגם זה דעת רבותי׳ הזכירוהו בבראשית רבה אמרו כל רבנן אמרין לה בשם ר׳ חנינא בר׳ פנחס ור׳ יעקב
בר׳ אבין בשם ר׳ שמואל בר׳ נחמן בשעה שאמר הבה׳ יהי רקיע בתוך המים גלדה טפה האמצעית ונעשו
המים התחתונים ושמי השמים העליונים ומאמר זה יתפשט לכדורי הגלגלים שבהם תחתונים ועליונים
נקראים שמי השמים כדכתיב הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור הללוהו שמי השמים והמים אשר
מעל השמים אבל השמים הנזכרים בראשון שמם כסאו של הקב״ה דכתיב השמים כסאי הם הנזכרים
בתחלת זה המזמור הללו את ה׳ מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו וזה הלשון נכון בפשט
הכתוב עם מה שיש עוד בשם השמים ובשם הכסא סוד נשגב ונעלם כי יש שמים לשמים וכסא לכסא ומזה
אומר׳ החכמים כדי לקבל עליו על מלכות שמים ואמר יראת שמים והכתו׳ אומר די שליטין שמיא ויש
להם מדרש בגלל מה שכתו׳ ואתה תשמע השמים וכל זה ירמזו בפסוק הראשון יחזה לנו ׳ והנה
באורו הכתובים כי הנבראים הראשונים הם מאין והשאר—

מובדלים מן החומר הראשון הנברא   ואל יקשה עליך מאמר ר' אליעזר הגדול שאמר שמים מהיכן נבראו מאור לבושו של הקב' וכן הוא בבראשית רבה עוד כי בעבור שירצו החכמים עוד לעלות החומר הראשון עד תכלית ולעשותו דק מן הדקי' לא יראו שהשמי' שהם גוף מתנועע בעל חמר וצורה הם הנבראי' מן האין אבל אור הלבוש הוא הסבר' הראשון וממנו יצא חמר השמים בשמי' ונתן לארץ חומר אחר ואיננו בדקות הראשון והוא שלג שתחת כסא הכבו' כי כסא הכבוד נברא וממנו היה השלג שתחתיו וממנו נעשה חומר הארץ והנה הוא שלישי בבריאה   יקוו המים מתחת השמים היה התהום שהוא מים ועפר כענין המים העכורים וגזר על המים שיקוו במקו' אחד מסובב כל הפלגות וגזר על העפר שיעלה עד שיראו' על המים ותיבש ותהיה יבשה שטוחה ראויה לישוב   וכן כתוב לרוקע הארץ על המים או שמא שתהיה כדורית מקצתה מגולה ורובה משוקעת אשר ידמו היונים מופתיהם הבראיים או המופתים והנה הן שתי גזרות כלומר שני ענינים נעשים בחפץ אלהים הפך מן הנאות בטבעם כי הראוי לכבדות העפר ולקלות המים כנגדה להיות עמוד הארץ אמצעי והמים מכסים עליה מקיפים אותה מכל צד ועל כן אמר יקוו המים אל תחת השמים כלומר אל מקום שפלות ואמר ותראה היבשה וקרא להם שמות בהיותם לובשים הצורות האלו כי מתחלה היה שמם תהום   ויקרא אלהים ליבשה ארץ כי שמה הראוי לה יבשה כי בהפרד המים מן העפר היא יבשה אבל יקרא אותה ארץ כשם כלל היסודות הנברא בראשון · והטעם כי בעבורה נבראו שתהיה ישוב לאדם שאין בתחתונים מכיר בוראו זולתו וקרא למקוה המים ימים שאלו הוא ים מים לפי פקרקע המקוה נקראים דכתיב כמים לים מכסים וכן ואת הים הוריד מעל הבקר כי מפני שהוא מקוה מים גדול יקרא כן

וירא אלהים כי טוב הוא קיומם בחפצו והענין כי כאשר הלבישם הצורה הזו חפץ בהם והיה הקיום כמו שפרשתי וזה מה שאמרו רבותי' מפני מה לא נאמ' כי טוב בשני לפי שלא נגמרה מלאכת המים לפיכך כתו' בשלישי שני פעמים אחד למלאכת המים ואחד ליום   ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא גזר שיהיה בתולדות הארץ כח הצומח ומוליד זרע כדי שיהיה המין קים לעד · ויתכן שירמוז בארץ הנזכרת בפסוק הראשון שימשך ממנה כח מצמיח והנה באלו מכחה היסודות למיניהם ומהם צמחו בגן עדן דשאים ו ואילנות ומהם בעולם וזהו שאמרו בשלישי ברא שלש בריות אילנות ודשאים וגן עדן · ועוד אמרו אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הה"ד הידעת חקות שמים אם תשי' משטרו בארץ שוטר ואמר שיהיה כל זה למינהו והוא אסור הכלאי' כי המזרע אותם מכחיש בכח מעשה בראשית ועוד אבאר בן בעה' וכתב רש' דשא עשב לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא שלשון דשא לבוש הארץ בעשבים ואין לומר דשא פלוני וכל שרש לעצמו נקר' עשב ואין דברו זה נכון שאם כן לשון דשא לא יתרבה וחכמים אומרים הרכיב שני מיני דשאים מהן והרב עצמו מזכיר דשאים אבל דשא הוא הקטן הצומח ועשב הוא הגדול המזריע ולכן יאמר תדשא הארץ . ולא יתכן לומר תעשיב וכל קטן הצומח מן הארץ יקרא דשא אף באילנות   ולכן ימשך תדשא הארץ עץ פרי כי לא אמר תדשא הארץ דשא עשב ותוציא עץ פרי והנה הוא כטעם צמיחה וכן כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו ואני תמה איך לא הזכי' הכתוב אילני הסרק ואיך נזה בעץ פרי לבדו ואולי בזה נתעוררו רבותי' שאמרו אף אילני סרק עשו פירו' ואם כן לאמ' כי מקללת ארורה האדמה היו סרק ויתכן שיהיה פירות הכתוב תצמיח הארץ צמח ועשב מזריע זרע ועץ עושה פרי והנה בתחלה גזר בעשבי הסרק ובאילני הסרק ומימה שאמ' עושה פרי אשר זרעו בו כלומר כי כל האילנות יצמחו מזרעם אעפ' שהמנהג במקצתם ליטע מהם הענף   וירא אלהים כי טוב קיום המינין לעד והנה לא נתיחד יום למאמר הזה לבדו מפני שאיננו מעשה מיוחד כי הארץ כא' כאשר תצמיח או שתהיה ארץ מלחה אחת היא   יהי מאורות הנה האור נברא ביום ראשון ומאיר ביסודות וכאשר נעשה הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים והנה כאשר נבראת הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור ועתה ברביעי רצה הקב' שיהיו ברקיע מאורות

מגיע׳ אור לארץ וזה טעם ברקיע השמים להאיר על הארץ כי היה למעלה מן הרקיע ולא יאיר על הארץ ועני׳ יהי כי מאורות מאור השמ׳ גזר בראש׳ שיהי׳ אור כמדת היום ועתה גזר שיתעשם ויתחזה ממנו גוף מאיר ביום גדול האורה וגוף אחר קטן האורה מאיר בלילה ויתלו שניהם ברקיע השמים שיאירו גם למט׳ ויתכן כי כמו ששם בארץ כח הצומח׳ במקומו ממנה כן שם ברקיע מקומו׳ מוכנות ומזומנים לקבל האורה והגופים האלה מקבלי אור מזהירים כגון האספקלריאות ואבני השהם ולכן יקראם מאורות לא אורים לענ׳ שקראם המזמור כן   להבדיל בין היום ובין הלילה כתב רמ״ שנגנז האור הראשון אבל בששת ימי בראשית שמשו האור והחשך זה ביום וזה בלילה ואני רואה שיהיה זה דעת רבותי׳ המזכירים גניזה על האור הראשון אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה ימים וברביעי כאשר ממנו ונעשו בו או ממנו שני המאורות האלה כמו שאמרו נטלת אורה של מעלה גלגל חמה כי לפי שלא היה העולם הזה ראוי להשתמש באור ההוא בלי אמצעות גנזו לצדיקים לעולם הבא ושמשו בנטלת הזו מיום רביעי ואילך כך אמרו בבראשית רבה תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום איננה יכולה מפני שהיא מכהה גלגל חמה בלילה איננה יכולה שלא נבראת להאיר אלא ביום ואיכן היא נגנזה ואיכן היא מתוקנת לצדיקי׳ לעתיד לבא שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים שבעת אתמהה לא שלשה הן כאינש דאמר כן אנא מפקיד לשבעת יומי דמשתותי כלומר לשון בני אדם ר״ת הוא שאומר אני מפקיד ופוטר זה הכשר לשבעת ימי המשת׳ שלי לא שיספיק לו לשבע׳ כולם אלא שיוצי׳ אותם בתוכם וכך כאור שבעת הימים כאור שיהיה בימים ההם במקצתם ושם אמרו עוד ויבדל ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר הבדילו לו ורבנן אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבא ואם תוכל לדעת כוונתם באומרם בברכ׳ הלבנה עטרת תפארת לעמוסי׳ בטן תדע סוד האור הראשון והגניזה וההבדלה שאמר הבדילו לו וסוד שני המלאכים המשתמשים בכתר אחד כאשר בסוף שיהיה אור הלבנה כאור החמה אחר שיהיה אור החמה שבעתים   והיו לאותות השבעה שיולידו ויעשו מהם אותות ומופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרו׳ עשן כלשון ומאותות השמים אל תחתו ולמועדים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ולימים מדת יום ומדת לילה ושנים שישלימו המהלכים ויוסיפו שנית לשוב בדרך אשר הלכו בה ושנת החמ׳ בשס״ה יום ושנת הלבנ׳ בשנ״ד יום   והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ הוסיף שיהיה אורם מגיע לארץ כי אפשר שיראה להם אור בשמים ויעשה כל המעשים הנזכרים מבלי שיאירו בארץ ולכך אמר שיהיו למאורות ברקיע השמים המביט בארץ ויאירו עליה   ויעש אלהים ויתן אותם אלהים ילמד שלא בהיו אלו המאורות מגוף הרקיע אבל גופם נקבעים בו   ולמשול ביום ובלילה ענין הממשלה דבר אחר מבלי ה האורה שהזכיר כי יכלול מה שאמר תחלה והיו לאותות ולמועדים כי יש להם ממשלה בארץ בשנויים אשר יולידו בה וממשלה בהוייה ובהפסד ובכל השפלים כי השמש בממשלתו בין׳ יצמיח ויוליד ויגדל בכל החמי׳ והיבשים והירח בממשלתו יפרה במעינות ובימים וכל הלחים והקרים ועל כן אמר׳ שתם ולמשול ביום ובלילה כי ממשלת השפלי׳ להם . ויתכן שהממשלה עד כח אכילות שהם מנהיגי התחתונים ובכחם ימשו׳ כל מושל והמזל הצומח ביום ימשול בו והמזל הצומח בלילה ימשול בה כענין שכתוב אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים והוא מה שאמר הכתוב מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא וכן לכלם בשם יקרא כי קריאת השמות היא ההבדלה בכחותם לזה כח הצדק והיושר ולזה כח הדם והחרב וכן בכל הכחות כידוע באצטגנינות והכל בכח עליון ולרצונו ולכך אמר גדול אדונינו ורב כח כי הוא גדול על כלם ורב כח עליהם וכן אמר מרוב אונים ואמיץ כח ועל דרך הסוד שרמזתי׳ לך תהיה ממשלה גמורה באמת ולהבדיל בין האור ובין החשך אמ׳ רא׳ כי כבוא השמש ביום ואור הלבנה בלילה יבדילו בין האור ובין החשך . ולפי דעתי כי האור הנזכר בכאן הוא היום והחשך הוא הלילה כי כן שמם כמו שאמר ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה   והנה בכל מעשה בראשית יזכיר הכתוב הצואה ויספר המעשה ובכאן צוה והיו למאורות וספר ויתן אותם אלהים אומר ולמשול ביום ובלילה שיהיה זה מושל ביום וזה מושל בלילה והממשלה הוא מה שצוה והיו לאותות ולמועדים

וספר שאין ממשלת כוכבים בזה אבל להבדיל בין החשך ובין האור כי הגדול ימשול ביום והיה כלו אור גם
במקום שאין השמש מגיע והקטן ימשול בלילה ויהיה חשך זולתי אורת שניהם חשכו והיא הכוונה שאמר
להבדיל בין היום ובין הלילה כמו ויבדל אלהים בין האור ובין החשך   ישרצו המים שרץ כתב רש"י
כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף כגון זבובים בשקצים כגון נמלים ותולעים בבריות
כגון חולד ועכבר וכיוצא בהם ובכל הדגים ומה יאמר הרב בפסוק ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה שכ'
נח ובניו וכן אשר שרצו המים ראוי לפי הדעת הזו שיאמר אשר שרצו במים ועופות רבים שאינם גבוהי'
מן הארץ כגובה החולד והעכבר והעטלף קטן הרגלים מאד ולמה יקרא שרץ העוף   ודעת אונקלו' שענין
שריצה כטעם תנועה אמר בשרץ וברמש ריחשא דרחיש ויסב פירש ויקראו השרצים כן בעבור שתנועת'
תמידית. ויתכן שהוא לשון מורכב יקרא שרץ שהוא רץ ורמש שהוא רומש הארץ לא ישקוט ולא ינוח ודע
כי כל עוף אשר לו ארבע רגלים יקרא שרץ העוף   מפני שברגליו ישמוך וינוע כשרצים ואשר איננו כן
יקרא עוף כנף שעיקר תנועתו לעופף ויהי טעם ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ שיהיו מתהלכים בגלות
ופרו וירבו עליה   שרצו בארץ ורבו בה התנועעו בגלה ותרבו בה והוא טעם הכפל ורבו שני פעמים
בפסוק ואם כן כפירוש אשר שרצו המים אשר הניעו והולידו המים וכן ושרץ היאור צפרדעים   וכן פרו
וישרצו שפרו ורבו וינועו לרוכם עד שתמלא הארץ מהם אבל אונקלוס פתר כשרצו בארע ענין תולדה איתילידו
בארעא כי הוא עשה הלשון מושאל מן השרצים ואתם פרו ורבו כשרצים בארץ ורבו בה וכן פרו וישרצו
שהיו בתולדותם כשרצים לרוב   ועוף יעופף על הארץ ביום הזה היה מאמר הבריאה במים והיה ביום
הששי בארץ   אם כן פירוש ועוף יעופף על הארץ במשך ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף שיעופף והכת'
באמר ויצר ה' אלהים מן האדמה את כל חית השדה ואת כל עוף השמים כאלו אמ' ויצר ה' אלהים את כל
חית השדה מן האדמה ויצר את כל השמים ורבים כמוהו וכן דעת ר' אלעזר הגדול בפרקיו שאמר בהתימ'
השרין מן המים כל עוף כנף אבל בגמר' נחלקו בו   יש אומרין כן שמן המים נבראו ויש אומרין שהעוף
מביאים נברא אחרי מהרקק נבראו ואם כן בעבור שתולדות' היתה במים והרקק בקרקע הים הוא מפני
זה היה המאמר בהם ביום החמישי וכן אמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כי הדגים גופם ונפשם מן המי'
בדבר האלהי' שהביא להם רוח מן היסוד ואלא כאדם שהפריד גופו מנפשו כמו שאמר וייצר ה' אלהים את
האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ולא הזכיר בשלישי בצומח נפש כלל כי אין בו הגדול כנפש
רק בבעלי התנועה בלבד הוא   ועל דעת היונים שאומרים כנפש שאין הגדול במתנועע רק כנפש כך בצומ'
בנפש יגדל יהיה הפרש כי זאת נפש חיה כלומר נפש שיש בה חיות   כי יש נפש שאין בה חיות והיא נפש
הצומח והזכירו רבותינו באילני התמרים תאוה ואולי הוא כח בצמיחת לא יקרא נפש   ויברא אלהי'
את התנינים הגדולים בעבו' גודל הנבראים האלה שיש מהם ארכם פרסאות רבות הגידו היונים בספרי'
שידעו מהם ארוכים חמש מאות פרסה   ורבותינו גם כן הפליגו בהם בעבור זה ייחס בהם הבריאה
לאלהים כי הוא שהמציאם מאין מבראשית כאשר פירשתי לשון בריאה וכן יעשה באדם למעלתו להודיע
כי הוא מצא מאין עם דעתו ושכלו ואני תמה למה לא אמר ביום הזה ויהי כן ואולי לא יתכן להזכיר ויבר'
אחרי ויהי כן כי מבראשונה ידבר'   ורבותי' אמרו כי התנינים הגדולים הוא לויתן ובת זוגו שברא זכר
ונקבה והרג הנקב' ומלחה לצדיקי' לעתי' לבא אפשר כי מפני זה לא היה ראוי שיאמ' בהם ויהי כן כי לא עמדו
עמד   ויברך אותם אלהי' לאמ' גזר בהם הברכ' ואמ' בהם שיפרו וירבו כלומ' שיעשו פירו' רבו' שיוצי' האחד
רבים כמותו וענין הברכה בלידה כענין שאמר וברכתיה והיתה לגוים וגם במתים תבא לשון ברכה
ובניתי את ברכתי להם בשנה הששית אבל לא נאמר כן בשלישי שהנבראים בכל בעלי הנפש הן שנים כ
בלבד זכר ונקבה להקימם כענין באדם והוצרכו לברכה שירבו מאד אבל בצמחי' צמחו על פני כל האדמה
רבים מאד כאשר הם היום ולא אמר בבהמות והחיה ברכה שמזולת הגזירה שגזר בבעלי הנפש התנועה ש
שבמים ראוי נתברכו   בעלי נפש התנועה שבארץ כי בעלי נפש

חיה שהיא מדברת כלם ענין אחד בבריאתם · ורבותי׳ אמרו כי בעבור היות בני אדם בדין ואוכלין
הוצרכו לברכה ומלאו את המים בימים בירך אותם שימלאו לרובם הימים אף המלו׳ והאגמי׳ או שמלוא׳
בימים הוא כי במקום ימעטים הם   והעוף ירב בארץ לפי׳ שבריאתו מן המים ברכתו תהיה בארץ
שיפרו וירבו עליה כי אין בעוף שיטיל ביצים במים ויגדלו שם רק השוכנים תמיד במים וניזונים מהם
עושין ביציהם בארץ ומגדלי׳ בה בהמה   הם המינים האוכלים עשב בין ביישובי בין מדברי   וחיתו ארץ
אוכלי הבשר יקרא חיות וכלם יטרופו   ורמש שנקרא הם שרצים במוכים ורומשים על הארץ   כדאין
כאלו נגררין והנה כפרש׳ הזאת ובכל החיה הרומשת על הארץ וכתיב ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף
ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השורץ על הארץ וכתיב בו תרמוש כל חיתו יער אבל פי׳ רמישה כענין בכמך
מן תרמוסנה רגל וחבירין ואמר בחיה ובבהמה רומש על הארץ ובשרצים הנגררים רומש האדמה בעבור
שדריכתם באדמה בכל נפש   ויאמר אלדים נעשה אדם נתיחד בעשיית האדם מאמר בעבור גודל מע
מעלתו כי אין טבעו כטבע החיה והבהמה אשר ברא במאמר   הקודם לו והפשט הנכון בנעשה הוא
מפני שכבר הראית לדעת כי האלדי׳ ברא יש מאין ביום הראשון לבדו ואחכ׳ מן היסודות ההם הנבראים
יצר ועשה וכאשר נתן במים כח השרץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם ישרצו המים והיה המאמ־
בבהמה תוצא הארץ אמר באדם נעשה כלומ׳ אני והארץ הנזכרת נעשה אדם שתוצי׳ הארץ הגוף מיסודיה
כאשר עשתה בבהמה ובחיה כדכתי׳ וייצר ה׳ אלדים את האדם עפר מן האדמה ויתן הוא ית׳ הרוח מפי
עליון כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ואמר בצלמנו כדמותינו כי ידמה לשניהם בתכונת גופו לארץ
אשר לוקח ממנה וידמה ברוח לעליונים שאינה גוף ולא תמות   ואמר בכתוב השני כי בצלם אלדים ברא
אותו לספר הפלא אשר נבדל בו משאר הנבראי׳ וזה פשט המקרא הזה ומצאתיו לר׳ יוסף הקמחי והנ׳ הרא׳
מכל מה שחשבו בו ופי׳ צלם כמו תאר וצלם אנפוהי אשתני וכן אך בצלם יתהלך איש צלמם בעיר תבזה
תאר מראית׳ ודמות הוא דמיון בגבורה ובמעשה כי הקור וכי׳ כענין יקראו דומים זה לזה והנה האדם דומה
לתחתונים ולעליונים בתאר והדר כדכתי׳ וכבוד והדר תעטרהו והיא מבינת פנים בחכמה ובדעת ובכשרו׳
המעשה ובדמות מתום שידמה גופו לעפר ונפשו לעליונים   וירדו בדגת הים בעבור היותו זכר ונקבה
אמר וירדו בדגת הים לשון רבים · ובבראשית רבה אמרו תוצא הארץ נפש חיה למינה אמ׳ ר׳ אלעזר נפש
חיה זו רוחו של אדם הראשון ולא יתכן שיאמר ר׳ אלעזר כי תוצא הארץ יתפר׳ בנפשו של אדם הראשון כלל
אלא שיתכוין למה שהזכרת לומר כי ביצירתי האדם ברוחו היא הנפש אשר בה נעשה מן הארץ כמאמר
החיה והבהמ׳ כי כל נפשות התנועה נעשו יחד ואחכ׳ ברא להם גופות עשה תחלה גופי הבהמה והחיה ואח׳
כן גוף האדם ונתן בו הנפש הזו ואחר כן נפח בו נשמה עליונית כי הנפש הנפרדת אשר בו היא שנתיחד
בה מאמר אחד אל האלדים אשר נתנה כדכתי׳ ויפח באפיו נשמת חיים   ודרך האמת בפסוק הזה יודע
למשכיל בפסוק השני ואפשר שנתכוין לו ר׳ אלעזר ודרש בתוצא הארץ ארץ החיים שתוצא נפש חיה למינה
לעולם עומדת וכן מה שאמר זכר ונקבה ברא אותם כי היתה הבריאה מתחלה מזכר ונקבה ונשמתו כלולה
בהם אבל היצירה היתה יצירה לאדם ובנין צלע לאשה כאשר יספר בסוף ולכן הזכיר כאן בריאה ובפרש׳
של מטה הזכיר יצירה והמשכיל יבין   וטעם וירדו שימשלו בחזקה בדגים ובעוף ובבהמה ובכל הרמש
והבהמה תכלול החיה ואמר ובכל הארץ שימשלו בארץ עצמה לעקור ולנתוץ ולחפור ולחצוב נחשת וברזל
ולשון רדייה ממשלת האדון בעבדו   ויברך אותם אלדים זו ברכה ממש לפיכך כתוב בה ויאמר־
להם אלדי׳ אבל למעלה כתוב ויברך אותם אלדים לאמר   יפרש שהברכה היא המאמר שנתן בהם כח
התולדה לא דבור אחד שיהיו בו מבורכים   ומלאו את הארץ ברכה שימלאו העולם לרובם · ולפי
דעתי יברך אותם שימלאו כל הארץ ויפרדו הגוים למשפחותם בקצוי תבל לרובם ולא יהיו במקום אחד
כמחשבת אנשי דור הפלגה   ובבשורה נתן להם כח וממשלה בארץ לעשות׳ כרצונם בבהמות ובשרצים
וכל זוחלי עפר ולבנות ולעקור נטוע ומהרריה לחצוב נחשת וכיוצא בזה וזה יכלול מה שאמר ובכל הארץ
ורדו   בדגת הים אמר שיהיו רודים גם בדגי הים הנכנסים מהם ובעוף השמים

שליטה עמהם באדמה גם בכל חיה רעה והדר אותם בבריאתם הדג' והעוף תחלה והחיה אחכ' וכך אמר
הכתו' המשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור השמי' ודגי הים
וגו' ורבותי' שמו הפי' בין כבישה ורדייה   הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לא הרשה לאדם ולאשתו
להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחדיו כלם וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנא' כל רמש
אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון התרתי
לכם את כל לשון רש"י וכן פירש הרב במסכת סנהדרין ולכל חית הארץ לכם ולחיות נתתי העשבים ואת
האילנות ואת כל ירק עשב לאכלה ואם כן יהיה פי' את כל ירק עשב לאכלה ואת כל ירק עשב ואינו כן אבל
נתן לאדם ולא נתן כל עשב זורע זרע וכל פרי עץ ולחית הארץ ולעוף השמים נתן כל ירק עשב לא פרי העץ
העץ ולא הזרעים ואין מאכלם יחד כלם בשוה אך הבשר לא הורשו בו עד בני נח כדעת רבותי' והוא פשוטו
של מקרא והיה זה מפני שבעלי נפש התנועה יש להם קצת מעלה בנפשם נדמו בה לבעלי הנפש המשכלת
ויש להם בחירה בטובתם ומזוניהם ויברחו מן הצער והמיתה והכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם העול'
היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ וכאשר חטאו והשחית כל בשר את דרכו על הארץ
ונגזר שימותו במבול ובעבור נח הציל מהם לקיים המין נתן להם רשות לשחוט ולאכול כי קיומם בעבורו
ועם כל זה לא נתן הרשות בנפש ואסר להם אבר מן החי והוסיף לנו במצות לאסור כל דם מפני שהוא
מעמד לנפש כדכתי' כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל
בשר דמו הוא כי התיר הגוף בחי שלימי מדבר אחר המיתה לא הנפש עצמה וזה טעם השחיטה ומה שאמר
צער בעלי חיים דאוריתא וזו ברכתנו שברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה ועוד אדבר בענין
המצוה בדם בהגיעי שם אם גזר השם עלי. וטעם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ
זורע זרע לכם יהיה לאכלה שיאכלו זרועי העשב כגרגרי החטה והשעורה והקטניות ותולתם ויאכלו כל פרי
העץ אבל העץ עצמו אינו להם לאכלה וגם לא העשב עד שנתקלל אדם ונאמר לו ואכלת את עשב השדה
והנה טוב מאד הוא הקיום כאשר פירשתי וטע' מאד כטע' רבוי והוסיף ביום הזה לאמר כן בעבור שידבר
בכלל וימצא רע בקצת ואמ' כי טוב מאד מאד טוב וזהו מאמר בבראשית רב' והנה טוב מאד והנה טוב מות
וכן הזכירו זה יצר הרע וזו מדת פורענות ולזה גם כן נתכון אנקלוס שאמר בכלן והוא תקין לחדא ואומר
שהוא מתוקן הסדר מאד כי הרע צריך בקיום הטוב כענין שנא' לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים ויש מפרשי'
כי מפני מעלת האדם הוסיף בשעת היצירה בו כי הוא טוב מאד   וכל צבאם צבא הארץ הם הנזכרי'
חיה ורמש ודגים וכל הצומח גם האדם וצבא השמים שני המאורות והכוכבים הנזכרים כענין ופן תשא
עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים גם יכלול השכלים הנבדלים
כענין ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו וגו'   וכן יפקוד ה' על צבא המרום
במרום והנה בכאן רמז על יצירת המלאכים במעשה בראשית וכן בשמות האדם צבא השמים הנה ויברך
ויקדש ברכו במן וקדשו במן והמקרא כתוב על העתיד לשון רש"י מבראשית רבה. ובשם הגאון רב סעדיה
אמרו שהברכה והקידוש על השומרים שיהיו מברכים ומקדשים ואין משמע הכתוב שידבר על העתיד
ורא"ה אמר כי הברכה תוספת טוב שיתחדש הגופות יתרון כח בתולדות ובנשמה יתרון השכל ויקדש אותו
שלא עשה בו מלאכה כשאר הימים ודברו בזה נכון למאמינים בו כי אין זה מוסב בהרגש לאנשים והאות
כי הברכה ביום השבת היא מעין הברכות·   והוא יסוד עולם ויקדש אותו כי ימשך מן הקדש ואם תבין
דברי זה תדע מה שאמרו בבראשית רבה לפי שאין לו בן זוג ומה שאמרו עד כנסת ישראל תהא בן זוגך
ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת   אשר ברא אלהים לעשות מלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת
כפל ועשה בששי כמו שמפורש בבראשי' רבה לשון רש"י אבל רא"ה אמ' כפשוטו כי מלאכתו הפרטי' בכל המיני'
שנתן בהם כח לעשות כמותן ולי נראה פירוש ששבת מכל מלאכתו אשר ברא יש מאין לעשות ממנו כל
המעשים הנזכרים בששת הימים והנה אמר כי שבת מבריאה וממעשה מן הבריאה שברא ביום הראשון
ומן המעשה שעשה בשאר הימים ויתכן שיהיה

לעשות נמשך למעלה כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא מלעשות וכמוהו כי חדל לספור ויחדלו לבנות הע
העיר השמרו לכם עלות בהר ולא סרו מצות המלך וכן רבים ודע כי נכלל עוד במלת לעשות כי ששת ימי
בראשית הם כל ימות עולם כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה שלכך אמרו יומו של הקב״ה אלף שנים והנה
בשני הימים הראשונים היה העולם כלו מים ולא נשלם בהם דבר והם רמז לשני אלפים הראשונים שלא
היה בהם קורא בשם ה׳ וכך אמרו שני אלפים תהו אבל היתה הבריאה ביום הראשון האור כנגד האלף של
ימות אדם שהיה אורו של עולם מכיר את בוראו ואלולי לא עבד אנוש ע״ז עד מות אדם הראשו׳ ביום השני
יהי רקיע ויהי מבדיל שבו היו מובדלין נח ובניו הצדיקים מן הרשעים שנדונו במים ביום השלישי
נראית היבשה והצמיחה ועשת פירות הוא האלף השלישי התחיל בהיות אברהם בן מ״ח שנה ואז החל
לקרוא בשם ה׳ ונכתב כמוהו צדיק כי משך רבים לדעת את ה׳ כמו שדרשו ואת הנפש אשר עשו בחרן וצוה
את ביתו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט ועלה הענין עד שקבלו זרעו את התורה
בסיני ונבנה הבית ביום ההוא ואז נתקיימו כל המצות שהם פירות העולם ודע כי מעת היות בין ה
השמשות יחשב כיום אחד ועל כן יתחיל ענין כל יום קודם לו מעט כאשר נולד אברהם באלף השני
וכן תראה בכל יום ויום והיום הרביעי נבראו בו המאורו׳ הגדול והקטן והכוכבי׳ ירמוז באלף הד׳ הוא החל
כאשר נבנה בית ראשו׳ עב׳ שנה אחרי בניינו עד אחרי הבית השני קעב׳ והנה ביום הזה לכל בני ישראל היה
אור כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ והי׳ אור יסד׳ לאש על גבי המזבח רבוץ שם כארי אוכל הקרבנות ואחרי כן
הקטין אורם וגלו כאש׳ יעדר במולד הלבנ׳ וזרח להם כל ימי בית שני והאש על גבי המזבח רבוץ ככלב ושקעו
שני המאורים בערב היום וחרב הבית ביום החמשי שרצו המים נפש חיה ועוף יעופף על הארץ
רמז לאלף החמשי המתחיל קעב׳ שנה אחר חרבן הבית כי בו ימשלו האומות ויעשה אדם כדגי הים
כרמש לא מושל בו כלי בחכה העלה יגורהו בחרמו ויאספהו במכמרתו ואין דורש את ה׳ ביום הששי
בבקר תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה והיתה בריאתם קודם זרוח השמש כ
כענין שכתוב תזרח השמש יאספון ואל מעונות׳ ירבצון ואז נברא האדם בצלם אלהי׳ והוא זמן ממשלתו
שנא׳ יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב והוא האלף הששי כי בתחלתו ימשלו בו החיות הם המלכיות אשר
לא ידעו את ה׳ ואחרי עשיריתו כשעור הנץ החמה ליום יבא הגואל שנאמ׳ בו כשאו פשתם נגדי זהו בן דוד
הנעשה בצלם אלהים כדכתי׳ וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטא . וקדמוהי
הקרבוהי וליה יהיב שלטן ויקר ומלכו ויהיה זה קיץ אחר חמשת אלפים לכלות דבר ה׳ מפי דניאל ומעת
הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים ונראה משני הימים ממרץ הימים
והעוף וחית הארץ כי בתחלת האלף הששי תתחדש מלכות אומה שלטת תקיפא ואימתני יתירא ומתקרב׳
אל האלהות יותר מן הראשונות היום השביעי שבת רמז לעולם הבא שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמי׳ והאל
ישמרנו בכל הימים וישים חלקינו עם עבדיו התמימים אלה תולדות השמים והארץ בהבראם יספר
תולדות השמים והארץ במטר ובצמיחה כאשר נבראו ונעשו כתקונם כי השמים יתנו טלם ומטרם והארץ
תתן יבולה והם קיום כל חי ורמז בהבראם מה שאמרו בה״א בראם ומפני זה לא הזכיר עד הנה רק מלת
אלהים ומפורש בכתוב ואת כל אלה ידי עשתה וכן אמר איוב מי לא ידע בכל אלה כי יד ה׳ עשתה זאת אם
כן תרמוז ביום עשות ה׳ אלהים למלת בראשית כמו שאמרנו ובל שיח השדה על דעת רבותי׳ בבראשי׳
רבה בשלישי עמדו על פתח קרקע הארץ ובששי באתו לאחר שהמטיר עליהם ועל דעתי כפי הפשט כי ב
בשלישי הוציאה הארץ העשב ועץ הפרי במקומם ובכינם כאש׳ צותה בהם ועכשיו יספר הכתו׳ כי אין נטע
וזרע מהם ושיח לא תצמח עד אשר עלה אד ממנו והשקה אותה ונוצר האדם העובד אותה לזרוע ולנטוע
ולשמור וזהו טעם שיח השדה טרם יצמח שלא אמר שיח האדמה כי המקום המעובד יקרא שדה אשר תזרע
את השדה לא נעבד בשדה ובכרם וזהו תשמישו של עולם שבה׳ מאחרי ו׳ ימים בראשית והלא׳ כל ימי עול׳
כי בסבת האד ימטירו השמים ובסבתם הארץ זרועי׳ התצמיח ויפח באפיו נשמת חיים ירמוז לנו הכתו׳
הזה מעלת הנפש יסודה וסודה כי הזכיר בה

שם מלא ואמ׳ כי הוא נפח באפיו נשמת חיים להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנוע׳
גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אבל היא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה כי הנופח באפי א׳
אחר מנשמתו יתן בו וזהו שאמר ונשמת שדי תבינם כי היא מיסוד הבינה בדרך אמת ואמונה והוא
מאמרם בספרי כדרים כנשבע בחיי המלך שבועת כנשבע במלך עצמו אעפ״שאין ראיה לדבר זכר לדבר
חי ה׳ וחי נפשך וגו׳ ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה מהו וינפש מלמד שיום השבת מקיים כל הנפשות שנ׳
וינפש ומכאן תבין דברת שבועת אלהים והמשכיל יבין · ודע כי המתחכמים במחקר חלקו באדם מהם
יאמרו כי באדם שלש נפשות נפש הגדול צומחת או תאמר בו נפש הגדול וכן עוד נפש התנועה שהזכירה
הכתוב בדגים ובחיה ובכל רומש על הארץ והשלישית הנפש המשכלת ומהם יאמרו כי זאת הנפש אשר
באדם מפי עליון בה יתכללו שלש הכחות האלה ורק היא יחידה והכתו׳ הזה כפי משמעו ירמוז כאן כי יאמ׳
שיצר השם את האדם עפר מן האדמה והיה מוטל גולם כאבן דומם והכה׳ נפח באפיו נשמת חיים ואז
חזר האדם להיות נפש חיה שיתנועע בה כמו החיות והדגי׳ שאמר בהם ישרצו המים שרץ נפש חיה ותוצא
הארץ נפש חיה וזה טעם לנפש חיה כלומר שסב האדם להיות נפש בה חיים אחרי שהיה חרס את חרשי
אדמה כי הלמד תבא בהפוכים כמו והיו לדם ביבשת ויהי לנחש וישם את ים לחרבה אבל אנקלוס אמר
והות באדם לרוח ממללא נראה שדעתו כדברי האומרים שהם בו נפשות שונות וזאת הנפש המשכלת
אשר נפחה השם באפיו היתה בו לנפש מדברת וכן נראה לי מדעת רבותי׳ ממה שאמרו רבא ברא גברא
שדריה לקמיה דר׳ זירא הוה משתעי ליה ולא אישתעי אמר דמן דחבריא את תוב לעפריך ובויקרא רבה
אמר ר׳ אבין בשעה שאדם ישן הגוף אומר לנשמה והנשמה אומרת לנפש והנפש אומרת למלאך וכן רומז
ונשמתו אליו יאסף · יורה כפי משמעו שהן שתים ואח׳ כן יאמר הכתוב וייצר ה׳ אלהים את האדם יצירא
תנועה שהיצרה האדם כיצר כלומר בעל תנועה כי היצירה היא החיות וההרגש שבהם הוא אדם לא גבלת
העפר וכמו שאמר וייצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ויבא אל האדם
ואחרי שיצרו בהרגשה נפח באפיו נשמת חיים מפי עליון להוסיף הנפש הזאת על היצירה הנזכרת ויהי
האדם כלו לנפש חיה כי בנשמה הזאת ישכיל וידבר ובה יעשה כל מעשה וכל הנפשות וכחותן לה תהיינה
והלמד הזו למד הקנין כמו לך אני אדוני המלך וכל אשר לי לקנה אותו לדורותיו לך אני הושיעני או יאמ׳
שחזר כלו נפש חיה ונהפך לאיש אחר כי כל יצירותיו היו עתה לנפש הזאת · ויטע ה׳ אלהים גן בעדן
מקדם פירש רש״י במזרחו של עדן נטע הגן ואנקלוס תרגם מלקדמין · וכך אמרו בברשי׳ רבא והוא
הנכון ואין טעם ויטע שהביא האילנות ממקום אחר ונטען שם כי מן המקום ההוא הצמיחם כמו שכת׳
ויצמח ה׳ אלהי׳ וגו׳ אבל ענין ויטע ה׳ אלהי׳ להגיד שהוא מטעה ה׳ כי טרם שנגזר על הארץ תוצא הארץ דשא
גזר במקום ההו׳ שיהיה שם גן ואמ׳ כאן יהיה אילן פלו׳ וכאן אילן פלו׳ בערוגות המטעים ולא היה
כדרך שאמר מקומו׳ הארץ שאמ׳ תדשא הארץ דשא ועץ פרי והצמיחו׳ בלא סדר והנה אילני גנ׳ גזר ברשם
לעשות ענף ולשאת פרי לעד לעולם לא יזקין בארץ שרשם ובעפר לא ימות גזעם אין צריכין לעבוד
ואומר שאלו היו צריכין עבודה אחרי שגרש האדם משם מי עבד אותם גם זה טעם ויטע ה׳ אלהים שהיו
מטעי מעשה ידיו וקיימים לעולם יש מעבין שנ׳ לא יבול עלהו ולא יתום פריו וגו׳ כי מימיו מן המקד׳ המה
יוצאים אם כן מה טעם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה שסביבות שם להיות זורע לו חטי׳ ומיני תבואות
וכל עשב זורע זרע וערוגות הבשמי׳ וקוצר ותולש ואוכל כרצונו וזה טעם לשון לעבדה ולשמרה לעבוד א׳
אדמת הגן הערוגו׳ שיעשה שם כי הגן שהם האילנות לא יעבדו ויתכן שיהיה הגן בלשון נקבה כמו וכגנה
זרועיה תצמיח ונטע גנות ורבותי׳ נתעוררו בזה אמרו בבראשית רבה לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנ׳
תעבדון את האלהי׳ · השמ׳ תשמרו להקריב לי במועדו והכוונה להם בזה לומר כי הצמחי׳ וכל בעלי חיים
צריכים לכחות הראשונות ומהם יבא להם הגידול ובקרבנות יהיה משך הברכה לעליונים ומהם לצמחי
גן עדן ומהם יהיו ויחיו לעולם בנטעי רצון וברכה שיגדלו בה כמו שאמרו ישבעו עצי ה׳ ארזי לבנון אשר
נטע אמר ר׳ חנינא ישבעו חייהן ישבעו מימיהן

ישכיל מטעתו כי חייה׳ יסודות׳ העליונים׳ ומימיה׳ אוצרו הטוב המוריד הגש׳ ומטעתו כחם בשמי׳ כמו שאמרו
אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע והוא מכה אותו ואומ׳ לו גדל שנ׳ הידעת חקות שמי׳ אם
תשים משטרו בארץ שטר׳ · ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע בעבור שאמ׳ הכתו׳ ועץ החיי׳
בתוך הגן ולא אמ׳ בגן ועוד שאמ׳ ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו שלא הזכירו ולא הו
הודיעו בשם אחר נאמר לפי פשוטו שהוא מקום ידוע בגן שהוא בתוך · ולכך תא׳ במציעות גנתא והנכו׳
לדברינו עץ החיים ועץ הדעת שניהם היו באמצע ואב׳ נאמר שהוא כאלו תעשה באמצע הגן ערוגה אחת
סוגה ובה שני האילנות האלה ויהיה האמצע הזה אמצע רחב כי אמצע הדק כבר אמרו שאין יודע בו א
אמתת הנקודה בלתי השם לבדו׳ · ועץ החיים אילן פריו נותן באוכליו חיים ארוכים ועץ הדעת טוב ורע
אמרו המפרשים כי היה פריו מוליד תאות המשגל ולכן כסו ערותיהם׳ אחרי אכלם ממנו והביאו לו ראיה׳
בלשון זה ממאמר ברזלי הגלעדי האדע בין טוב לרע כי בטלה ממנו התאוה ההיא ואיננו נכון אבלי בעבו׳
שאמ׳ והייתם כאלהי׳ יודעי טוב ורע ואמ׳ כחם לא הנה ויאמר ה׳ אלהי׳ הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב
ורע · וכבר אמרו שלשה אמרו אמת ואבדו מן העו׳ ואלו הן נחש ומרגלים ודואג האדומי הבארותי והיפה
בעיני כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת כאשר יעשו השמים וכל צבאם פועלי
אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה ופרי האילן הזה היה
מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע · ולכן נקרא עץ הדעת טוב ורע כי ה
הדעת יאמר בלשוננו על הרצון בלשונכ׳ לא שב אלא שדעתו לחזור ושדעתו לשבתו ובלשון הכתו׳ מה אדם
ותדעהו תחפץ ותרצה בו כי ידעתיך בשם בחרתיך מכל האדם וכן ממאמר ברזלי האדע בין טוב לרע
שאבד ממנו כח הרעיון לא היה בוחר בדבר ולא קץ בו והיה אוכל מבלי שיטע׳ ושומע מבלי שיתענג בשיר
· והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו התשמיש לתאוה אבל בעת התולדה יתחברו ויולידו ולכן היו
האיברים כלם בעיניהם ולא יתבוששו בהם והנה אחרי אכלם מן העץ היתה בידו הבחירה ורצונו להרע
או להטיב בין לו בין לאחרים וזו מדת אלהים מצד אחד ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה · ואפשר
שנתכוון הכתו׳ לענין הזה כשאמ׳ כי האלהי׳ עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבי׳ והישר שיהא נ
דרך אחת ישרה והבקשה בחשבונות רבים שיבקש לו מעשים משתנים בבחירה ממנו וכאשר צוהו הקב׳
על העץ שלא יאכל ממנו ולא הודיעו כי בו המדה הזאת רק אמ׳ לו סתם ומפרי העץ אשר בתוך הגן כלומ׳
הידוע באמצעיתו לא תאכל ממנו הזכירו הכתו׳ אלינו בשמו · ארץ החוילה אשר שם הזהב לבאר שאינה
חוילה של מצרים שאמ׳ בה וישכנו מחוילה עד שור כי זו מזרח המזרח והזכיר עד שם הבדולח לשבח הנהר
כי בחול אשר בו ועל שפתו ימצא הזהב הטוב והבדולח והטעם כי כן ימצא בנהרות מהם שימצא בהם
הכסף וכן הבדולח והאבנים הטובות בנהרות ימצאו רובם · ועל דעת הראשוני׳ פישון הוא נילוס מצרים
יסובב כל ארץ החוילה הזאת ויצא משם על פני כל ארץ מצרי׳ עד נפלו בים הגדול באלכסנדריה של מצרי׳
לא תאכל ממנו מן הפרי יזהירנו כי העץ אינו נאכל · וכן אמ׳ לאשה מפרי העץ אשר בתוך הגן וכתרגומו
ואכלו איש את גפנו ואיש את תאנתו וכן בעבבין תאכלנה תאכל פריה · ביום אכלך ממנו מות תמו׳ בעת
שתאכל ממנו תהיה בן מות וכמוהו כי׳ באתך והלכת אנה ואנה ידוע תדע כי מות תמות שאין הכוונה
שימות מיד בו ביום · ואין הכונה לידיעה בלבד שידע שימות כי החיים יודעים שימותו כלם · אבל ה
הכונה כי בעת שיצא יהיה חייב מיתה למלך והוא ימית אותו כאשר ירצה ולא יבואו לראות כבלע את ה
הקדש ומתו ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי אין ענינם אלא שיהיו חייבים מיתה וימותו בחטאם זה · ועל
דעת חכמי הטבע היה האד׳ מעותד למיתה מתחלת היצירה מפני היותו מורכב אבל גזר עתה שאם יחטא
ימות בחטאו כדרך חייבי מיתה בידי שמי׳ בעבירה כאוכל תרומה ושתויי יין ומחוסר בגדי׳ וזולתם שסכנ׳
בהם שימותו בחטאם טרם בא יומם · ולכך אמר בעונש עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת כי עפר
אתה ואל עפר תשוב בטבעך וגם מתחלה היה אוכל מפרי העץ ומזרע הארץ אב׳ היתה בו התכה וסבת ה
חייה והאבד ועל דעת רבותי׳ אלמלא שחטא לא מת לעולם כי הנשמה העליונית נותנת חיים ב א

לעד והחפץ האלהי אשר כן בעת היצירה יהיה דבק בו תמיד והוא יקיים אותו לעד כמו שפירשתי וירא א
אלהים כי טוב ודע כי אין ההרכבה מורה על ההפסד אלא לדעת קטני אמנה האומרי׳ כי העולם מחודש
בחפץ אלוה פשוט גם הקי׳ יהיה בו לעד כל ימי החפץ וזה אמת ברור אבל בין אכלך ממנו מות תמות שלא
תהיה בן מות לא תתקיים לעד בחפצי והאכילה היתה לו מתחלה לענג ויתכן שפירות גנ׳ נבלעי׳ באיברי׳
כמן ומקיימין את אוכליהן כאשר גזר עליו ואכלת את עשב השדה ובזעת אפיך תאכל לחם האדמה היה
זה סבה להפסד כי עפר הוא ועפר יתאכל והל׳ עפר ישוב לא טוב היות האדם לבדו אינני נראה שנברא האד׳
להיות יחיד בעו׳ ולא יוליד שכל הנבראי׳ זכר ונקבה מכל בשר נבראו להקים זרע וגם העשב והעץ זרעם
בהם אבל יתכ׳ לומ׳ כי היה כדברי האומ׳ דו פרצופי׳ ובעבור שיהיו בהסתעפם מביא באיברי ההולדה מן הזכר
לנקבה כח מוליד או תאמר זרע כפי המחלוקת הידוע בעבור והיה הפרצוף השני עזר לראשון בתולדתו
וראה הבה׳ כי טוב שיהיה העזר עומד לנגדו והוא יו׳ אכן ויפרד ממנו ויתחבר אליו כפי רצונו וזהו שאמר
אעשה לו עזר כנגדו וטעם לא טוב שלא יהא׳ בו כי טוב בהיותו לבדו שלא יתקיים בן בתב׳ הטוב הוא הקי׳
כאשר פירשתי במאמר וירא אלהי׳ כי טוב אשר יקרא לו האדם נפש חיה לשו׳ רש׳ ברכה ופרשהו וכל נפש
חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעו׳ · וראה המ׳ כי למד אשר יקרא לו במסך וכל אשר יקרא לו
האדם לנפש חיה הוא שמו · ויתכן שיהיה פירושו כענין העזר והכונה לומ׳ כי נפש האדם נפש חיה כמו
שאמ׳ ויהי האדם לנפש חיה וכמו שפירשתי והביא לפניו המינין כלן וכל מין מהם שיקראנו האדם לנפש
חיה הוא שמו ויאמר כן שהוא נפש חיה כמותו הוא יהיה כמו ויהיה לעזר כנגדו והוא קורא לכלן ולא מצא
לעצמו עזר שיקרא לו נפש חיה כמוהו ולאדם לא מצא עזר כנגדו לשון רש׳ כשהביאן לפניו הביאן זכר׳
ונקבה אמ׳ לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל ה׳ אלהים עליו תרדמה ויפה פיר׳ כי כאשר הכניס פסוקי
קריאת השמות בתוך דבר העזר בן יכריח וקריאת השמות על דעת המפרשי׳ כפשוטו שיהא לכל אחד
שם לעצמו כדי שיהיו ידועים וניכרים לתולדותיו בשמו אשר יקרא להם כי יהיה שמו לעולם והנה הבה׳
כשרצה לעשות העזר אז הביאן לפניו כי היה צריך להביאן לו זוגות לקרוא שם גם לנקבותיהם
כי מהם שקראם בשם אחר ומהם חלוקים כשור ופרה ותיש ועז וכבש ורחל וזולת׳ וכשראה אותם מזווגים
זה עם זה נתאוה להם וכאשר לא מצא בתוכם עזר כנגדו נעצב ויישן והאלהים הפיל עליו תרדמה שלא
ירגיש בהכרת צלע ממנו ולפי דעתי שקריאת השם הוא העזר והענין כי הבה׳ הביא כל חית השדה
וכל עוף השמים לפני אדם והוא הכיר טבעם וקרא להם שמות כלומ׳ השם הראוי להם כפי טבעיהם וב
ובשמות נתבאר הראוי להיות עזר על חבירו כלומ׳ הראוים להוליד זה מזה ולפי׳ השמות היא ההבדלת
המיני׳ כי עברו לפניו זכר ונקבה והתבונן בטבעם אי זה מהם עזר זה לזה בתולדה שיולידו והגשה בשם
אחד והחיה בשם אחר שלא יולידו מין זה מזה ובן כלן ולא מצא בכלן שתהיה בטבעה עזר לו ותקרא
בשמו כי קריאת השמות היא הבדלת המינין והפרד כחותם זה מזה כאשר פי׳ למעלה ואין הענין שיהיה
ביד האדם למצא בהם עזר לו כי בטבעם נבראו אבל שלא ירא׳ טבעו נאות באחד המינין ויבחר בו
היה הבה׳ מתקן טבעו אליו כאשר עשה בצלע ולא יצטרך לבנותו בבנין חדש וזה טע׳ כל אשר יקרא לו האד׳
נפש חיה הוא שמו כלומ׳ הוא יהיה שהבה׳ יקיי׳ בו הש׳ הוא על ענין שפירשתי · והנכון בעיני כי לא היה
החפץ לפניו ית׳ לקחת צלעו ממנו עד שידע אדם שאין בנבראים עזר לו ושיתאוה שיהיה לו עזר כמותם
ומפני זה היה צריך לקחת ממנו אחת מצלעותיו וזה טעם ולאדם לא מצא עזר כנגדו כלומ׳ ולשם האד׳
לא מצא עזר שיהיה ראוי כנגדו ותקרא בשמו שיוליד ממנו ואין צריך בכאן לדברי המפרשים שאמרו כי
יבא בכאן שם במקום הכנוי ולא מצא עזר כנגדו כדרך נשי למך ואת יפתח ואת שמואל · וזהו שאמר
זאת הפעם כלומ׳ הפעם הזאת מצאתי עזר לי שלא מצאתי עד הנה בכאר המינין כי היא עצם מעצמי

ובשר מבשרי וראוי שתקרא בשמי מאיש כי נולד זה מזה ובעלת זאת סוד יודע מדברינו בספר פת. וז את ה
הברכה אם יברכני כורי להגיע בם · ולכך החזיר כי מאיש לקחה זאת והכן   על כן יעזוב איש את
אביו ואת אמו ודבק באשתו וגו׳ רוח הקדש אומרת כן לאסור העריו׳ לבני נח · והיו לבשר אחד הולד נוצר
ע״י שניה׳ ושם נעשה בשרם אחד לשון רש״י ואין בזה טע׳ כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיה ·
והנכון בעיני כי הבהמו׳ והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן אבל יבא הזכר על איזו נקבה שימצא וילכו
להם ומפני זה אמר הכתו׳ בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו ודבק בה והיתה בחיקו
כבשרו ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו וכאשר היה זה באדם הושם טבע בתולדותיו להיות הזכרים מהם
דבקי׳ בנשותיהן עוזבין את אביהם ואת אמם ורואין את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד וכן כי אחינו
בשרנו הוא אל כל שאר בשרו והקרובים במשפחה והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקרובתם ויראה שאשתו
קרובה לו מהם. כי טוב העץ למאכל היתה סבורה כי הוא מר וסם מות ולכן יזהירנו ממנו ועתה ראת׳
כי הוא מאכל טוב ומתוק וכי תאוה הוא לעינים שבו יתאוה ויתור אחרי עיניו ונחמד העץ להשכיל כי בו
ישכיל לחמוד ונתנה התאוה לעיני׳ והחמדה בשכל והכלל כי בו ירצה ויחפוץ בדבר או בהפכו · ותפקחנה
עיני שניהם לענין החכמה דבר הכתו׳ ולא לענין ראיה ממש וסופו מוכיח וידעו כי עירומים הם כלשון ר
רש״י וכן גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ·   וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן אמרו בבר׳ רבה
אמ״ר חילפי שמענו שיש הלוך לקול שנאמר וישמעו את קול ה׳ אלהים · וכן כתב הרב במורה הנבוכים
וכן דעת רא״ע כי מתהלך שבי לקול כענין קולה כנחש ילך   והוא אמר כי טעם לרוח היום שמעו ה
הקול לפנות ערב והזכיר בשם ר׳ יונה כי הטעם והאדם מתהלך בגן לרוח היום   ולפי דעתי כי טעם
מתהלך בגן כטעם והתהלכתי בתוככם וילך ה׳ כאשר כלה לדבר אל אברהם אלך אשובה אל מקומי והוא
ענין גלוי שכינה במקום ההוא או הסתלקותו מן המקום שנגלה בו וטעם   לרוח היום כי בהגלות
השכינה תבא רוח גדולה וחזק כענין שנ׳ והנה ה׳ עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעי׳ לפני
ה׳ וכן וידא על כנפי רוח · וכתו׳ באיוב ויען ה׳ את איוב מן הסערה · ולפי את׳ בכאן כי שמעו קול השם
שנתגלה השכינה בגן כמתקרב אליהם לרוח היום כי רוח ה׳ נשבה בו בגן ברוח היומי׳ לא רוח גדולה וחזק
כמחזה בשאר הנביאו׳ שלא יפחדו ויבהלו ואמ׳ כי מעצב׳ נתחבאו מפני מערומיה׳ ובבר׳ בתי אמרו אמ״ר
אבא בר כהנא מהלך אין כתו׳ כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה הנה ר׳ אבא עשאו כלשו׳ וילך ה׳ כמו שפירשנו
בלשון ההליכה אלא שהוא כתר הכתו׳ לה׳ הסתלקות השכינה שהיתה שורה בגע׳ ונסתלקה ממנו בחטאו של
אדם כענין אלך אשובה אל מקומי ולכן מפרשים אותו לגלוי השכינה במקום ההוא והוא הנכון והאמת
בנתיב   וטעם האשה אשר נתת עמדי לאמר האשה אשר אתה בכבודך נתת אותה לי לעזר היא נתנ׳
לי מן העץ והייתי חושב שכל אשר תאמר אלי יהיה לי לעזר ולהועיל וזהו מה שאמ׳ בענשו כי שמעת לקול
אשתך שלא היית ראוי לעבור על מצותי בעבור עצתה   ורבותינו קורין אותו בזה כפוי טובה ירצו לפרש
שענה אותו אתה גרמת לי המכשול הזה שנתת לי אשה לעזר והיא יעצתני להרשיע ·   וטעם   מה
זאת עשית לעבוד על מצותי כי האשה בכלל אזהרת אדם כי היתה עצם מעצמיו בעת ההיא וכן היא בכ
בכלל העונש שלו ולא אמר באשה ותאכלי מן העץ כי היא נענשה על אכילתה ועל עצתה כאשר נענש
הנחש ועל כן אחרה הנחש השיאני ואוכל כי העונש גדול על האכילה ·   והנה מכאן נוכל ללמוד
ענש למתעילי אדם בדבר כאשר למדונו רבותינו בפסוק ולפני עור לא תתן מכשול   ואל אישך
תשוקתך לתשמיש ואעפ״כ אין לך מצח לתבוע בפה אלא הוא ישלוט בך הכל ממנו ולא ממך לשון רש״י
ואינו נכון כי זה שבח באשה כמו שאמרו וזו מדה יפה בנשי׳   ורא״ע אמר ואל אישך תשוקתך משמעתך
והטעם שתשמעי אל כל אשר יצוה עליך כי את ברשותו לעשות חפצו ולא מצאתי לשון תשוקה רק בחשק
ותאוה · והנכון בעיני שהענשים אותה שתהיה נכספת מאד אל בעל ולא תחוש לצער ההריון   והלידה
והוא יחזיק בה כשפחה ואין המנהג להיות העבד משתוקק לקנות אדון לעצמו אבל יברח ממנו   ב ב

ברבונו והנה זו מדה כנגד מדה כי היא נתנה גם לאישה ויאכל במצותה ועכשה שלא תהיה היא מצוה עליו
עוד והוא יצוה עליה כל רצונו וטעם תשופנו עקב שיהיה לאד׳ יתרון עליך באיבה כי הוא ישופך ראש
ואתה לא תשופנו רק בעקבו וירבץ מוחץ שם ועתה פן ישלח ידו רצה הבה׳ שתתקיים גזירתו במיתת
האדם ואם יאכל מעץ החיים שנברא לתת לאוכליו חיי עולם תבטל הגזרה או שלא ימות כלל או שלא
יבא יומו בעת הנגזר עליו ועל תולדותיו והנה עתה שהיתה לו בחירה שמר העץ הזה ממנו כי מתחלה לא
היה עושה אלא מה שצוה ולא אכל ממנו כי לא היה צריך׳ ודע והאמן כי גנ׳ בארץ וכן עץ החיים
ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים לנו כי פרת בארצינו ובגבולינו ופישון הוא
נילוס ומצרים כדברי הראשונים אבל כאשר הם בארץ כן יש בשמים דברים יקראו כן וראשם
אלה יסוד כמו שאמ׳ הביאני המלך חדריו תלמד שעתיד הבה׳ להראות את ישראל גנזי מרום החדרים
שבשמים דא׳ הביאני המלך חדריו אלו חדרי גנ׳ מכאן אמרו כמעשה הרקיע מעשה גנ׳ והנהרות כנגד
ארבע מחנות שבמרום ומשם יתפשט כח המלכיות שבארץ כמו שכתו׳ ועל צבא המרום במרום ועל מלכי
האדמה באדמה כך אמר׳ בבר׳ ארבעה ראשי׳ אלו ד׳ מלכיות שם האחד פישון זה בבל וכו׳ והדברי׳ הנקראי׳
עץ החיים ועץ הדעת למעלה סודם נעלה ונשגב והאדם חטא בפרי עץ הדעת תחתון ועליון במעשה ו
ובמחשבה ואם היה העץ טוב לאדם לאכל ונחמד אליו להשכיל למה ימנע ממנו והאלהים הוא הטוב וה
והמטיב לא ימנע טוב להולכים בתמים והנחש אין בו היום נפש מדברת ואם היתה בו מתחלה היה מזכי׳
בקללתו שיאלם פיו כי היתה לו קללה גמורה מכולן אבל כל אלה דברים כפולים הנגלי׳ ואמתים בהם
אמת׳ ובבר׳ דא׳ לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנ׳ תעבדון את האלהי׳ על ההר הזה ההר׳ תשמרו להקרי׳
לי במועדו רמז כי הקרבנות יצמיחו ויגדלו בגן החיים ועץ הדעת וכל אצי גנ׳ והם העבודה והשמירה
בהם׳ ורא׳ יכחיש מה שאמרו כי פישון הוא נילוס בעבו׳ שימצאהו יוצא מהר הלבנה ולכן יגדל בימי הקיץ
ובבר יצא מהר הלבנה ובבר נודע נהרות רבים יצאו מן המקור ונפשט הרבה ואח׳ יכנסו בתחתיות
ארץ מהלך ימים ויבקעו ויהיו נובעים תחת אחד ההרים במקום רחוק׳ מכל הבהמה ומכל חית
השדה התבונן מן המקרא הזה ר׳ יהושע כי הנחש מוליד לשבע שני׳ ובדקו ומצאו כי כן הדבר כי מדרשי
הכמו׳ ורמזיהן מקובלים ובהם להם סודות עמוקים בתולדות ובכל דבר כאשר הזכרתי בפתיחתי ותהר
ותלד את קין ענינו ותלד בן ותקרא את שמו קין כי אמרה קניתי איש את ה׳ וכן ותלד את חנוך ורבים
בפרשה ובמקומות אחר׳ יש את ה׳ עם ה׳ כשנבראו אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו אבל בזה אנו שותפין ע
עמו לרש׳ והנכון לי שאמרה הבן הזה יהיה לי קנין לה׳ כי כאשר נמות יהיה במקומנו לעבוד אתו
בוראו וכן דעת אנקלוס שאמ׳ קדם ה׳ וכמהו ונראה את הכהן לכהן ויגש דוד את העם אל העי׳ או יהיה את
ה׳ כמו ויתהלך חנוך את האלהי׳ את האלהי׳ התהלך נח ונקראה האחד בשם קנין ושני הבל כי קנין האד׳
להבל דמה ולא רצתה לפרש זה על כן לא נכתב טעם בשם השני והסוד המקובל בענין הבל גדול מאד
ויבא קין מפרי האדמה מנחה והבל הביא גם הוא הבינו האנשים האלה סוד גדול מהקרבנות והמנחו׳
וכן נח ורבותי׳ אמרו שגם אדם הראשון הקריב שור פר וזה יתבטל פי׳ המקבלים בטעם הקרבנות ועוד
ארמוז בו עיקר גדול ברצון הבה׳ הלא אם תטיב שאת על דעת המפרשים שאת עונך ועל דעת רא׳
שאת פניך כנגד למה נפלו פניך כי המתאבל כובש פני׳ למטה וכן ואור פני לא יפילון והמכבדו כאלו נושא
פניו למעלה וזה טעם אולי ישא פני לא תשא פני דל׳ ועל דעתי אם תטיב יהיה לך יתר תשא על אחיך כי
אתה הבכור וזה טעם למה חרה לך כי בכעסו מאחיו נפלו פניו ובקנאתו ממנו הרגו והנה אמר לו למה
חרה לך על אחיך ולמה נפלו פניך ממנו הלא אם תטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך ואם לא תטי׳ לא עונו
בלבד תמלאך רעה כי לפתח ביתך חטאתך רובץ להכשילך בכל דרכיך ואליך תשוקתו שהוא ישתוקק להי׳
דבק בך כל הימים אבל אתה תמשול בו אם תחפוץ כי תטיב דרכיך ותסירנו מעליך הורהו על התשובה
שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו וטעם ויאמר קין אל הבל אחיו שנכנס עמו בדברי
ריב ומצא להתגולל עליו ולהרגו לסוף רש׳ ורא׳ אמ׳ כי הקריב אליו שאמר לו כל התוכחת שהוכיחו השם

ועל דעתי שהוא דבק עם ויהי בהיותם בשדה כי אמר לו בבא השדה והרג אותו שם בסתר ויתכן שנתכוין
בו ההריגה שיבנה העו' ממנו כי חשב שלא יהיה לאביו זרע אחר עוד גם פחד שלא יהי' עיקר בבינו של עול'
מאחיו שנתקבלה מנחתו   ארור אתה מן האדמ' יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם כמו ה' שפ'
לחטוא אשר פצתה את פיה ועוד מוסיף לה קללה לא תוסף תת כחה לשון רש"י ואיננו נכון כי בעבור לא
ארר האדמה בעבורו כאשר באביו אבל אמ' שיהיה הוא ארור ממנה ופי' הקללה שלא תוסף תת כחה אליו
ושיהיה נע ונד בה ואמ' כי תעבוד את האדמה כי בכל אשר תטרח בה לעבוד אותה כראוי בחרישה ועידור
ובכל עבודה בשדה ותזרע אותה כהוגן לא תוסף תת כחה לך אבל תזרע הרב' ותביא מעט וזו היא הארור'
כטעם וארותי את ברכותיכם ואמ' כן כנגד אומנותו כי הוא היה עובד אדמה והנה ארור ממעשיו · וזה טעם
לא תוסף תת כחה לך שלא תתן עפר כחה לך כאשר היתה עושה עד הנה בהיותך עובד אותה וכך פי' רא"ע
· ויתכן שאמרו מן האדמה שלא תתן היא מעצמה כחה אליו תאנה וגפן לא יתנו חילם באחוזתו ועץ ה
השדה לא יתן אליו פריו ואחר ואמ' גב' כי תעבוד אותה לחרוש ולזרוע לא תוסף תת כחה לך כאשר בתחלה
והנה הן שתי קללות באומנתו והשלישי' שיהיה נע ונד בה והטעם שלא ינוח לבו ולא ישקוט לעמוד במקום
אחד ממנה אבל יהיה גולה לעולם כי ענש הרוצחים גלות · וטעם אשר פצתה את פיה לאמר אתה הרגת
את אחיך ובסית את דמו באדמה ואני אגזור עליה שתגלה את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה כי נע
תענש בה ובכל אשר תכסה בה כענין הזריעה והנטע וזה עונש כל שפך דם בארץ כענין שכתוב כי הדם
הוא יחניף את הארץ ותנופת הארץ מארה בפירותיה כענין מהיותו בא אל ערימת עשרים והיתה עשרה
בא אל היקב לחשוף חמשי' פורה והיתה עשרים   גדול עוני מנשוא בתמי' אתה טוען לעליונים
ולתחתוני' ועוני אי אפשר לטעון לשון ב"ר רבה · והנכון כפשט שהן וידוי אמ' אמת כי עוני גדול מסלוח
וצדיק אתה ה' ויסר משפטיך אעפ"י שענשת אותי הרבה מאד והנה גרשת אותי היום מעל פני האדמה כי
בהיותי נע ונד ולא אוכל לעמוד במקום אחד הנה אני מגורש מן האדמה ואין מקום למנוחתי ומפניך
אסתר כי לא אוכל לעמוד לפניך להתפלל או להקרי' קרבן ומנחה כי בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת
נעורי אבל מה אעשה כי כל מוצאי יהרגני ואתה בחסדיך הרבים לא חייבת אותי מיתה והענין שאמר
לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש אבל במרבי' שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בענין שאהי'
נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי הודה כי האד' איננו נשגב
ונמלט בכחו רק בהשגחת עליון ומפני שאמר וישם ה' לקין אות ולא אמ' ויתן לו השם אות או ויעש
יורה שהשים לו האות קבוע שיהיה עמו תמיד אולי שיהיה נסע ממקום למקום היה לו אות מאת השם מ
תוריה לו הדרך אשר ילך בה ובזה ידע שלא יקראנו אסון בדרך ההוא   ובב"ר אמרו כענין זה ר' אבא אמ'
כלב מסר לו כי מפני שהיה פחדו מן החיות מסר לו אות מהן כי תלך לפניו ולמקום שיפנה הכלב ללכת
ידע כי שם צוה לו השם ולא יהרג מכאן הזכירו בו החכמים אות ונבזה כראוי לו אבל הכונה שהיה עמו ה
האות תמיד להורות לפניו הדרך שילך בה כי כן לשון וישם וטעם · ויצא קין מלפני ה' כי עוד לא עמד
לפני ה' לעולם כטעם שאמ' ומפניך אסתר וטע' וישב בארץ נוד שלא הלך בכל העול' אבל באותה הארץ ישב
נודד תמיד לא ינוח במקום ממנה כלל ונקראת ארץ נוד על שמו לעולם וטעם   ויהי בונה עיר ויקרא
שם העיר כשם בנו חנוך כי מתחלה היה חושב להיות ערירי בעונו ואחרי שנולד לו זרע החל לבנות עיר ל
להיות בנו יושב בה ובעבו' כי הוא ארור ומעשיו לא יצליחו קרא חנוך להגיד כי לא בנאה לעצמו כי הוא
אין לו עיר ומושב בארץ כי נע ונד הוא אבל יהיה הבנין לחנוך וכאלו חנוך בנאה לנפשו ומפני שלא אמר
ויבן עיר כאשר יאמר ויבן את נינוה ויבנו בני גד ובני ראובן את דיבון ירמוז כי היה כל ימיו בונה העיר
כי מעשיו ארורים יבנה מעט בטורח ועמל וימוט וינוד מן המקום הוא ויחזור שם ויבנה מעט ולא יצליח
את דרכיו ונכתבו תולדות קין ומעשיו להודיע כי השם האריך אפו והאריך לו כי הוליד בנים ובני בנים ו
והזכיר כי פקד עון אבות על בנים ונכרת זרעו · ורבותינו אמרו שחיה שנים רבות ומת במבול ולא ה
הוריד שיבתו בשלום שאול רק ראה בהכרת הוא וכל זרעו אתו והקרוב כי לא היו תולדותיו   כ ג

רק אלא ששה דורות עד המבול והיו בתולדות שת שני דורות יותר או שלא היה צריך לספר בהם וספר
באלה מי היו המתחילים בבנין הערים ובמרעה הצאן וחכמת הנגון ומלאכת המתכות וכת׳ תוכחת למך
עם נשיו להגיד כי הוליד הוא אך בניו נכרתו טרם הולידם לוטש כל חרש נחשת וברזל והוא היה לוטש
וחורש כל נחשת וברזל ואמ׳ כי הוא היה מחדד וחורש כל מלאכת נחש׳ וברזל וכמוהו כל תשא עון וקח טוב
ועל דעת אנקלוס דבק בכתובים הראשונים הוא היה אבי לוטש כל חורש נחשת וברזל   ואחות תובל
קין נעמה כאומר ונולדה לו אחות ושמה נעמה וכן ואחות לוטן תמנע ואת מרי׳ אחות׳ ושם אחותו מעכה
ובבר׳ רב׳ אשתו של נח היתה ולמה היו קורין אותה נעמה שהיו מעשיה נאים ונעימים נתכוונו לומ׳ שהיה
לה שם בדורות ההם כי היתה צדקת והולידה צדיקים ולכן יזכירנה הכתו׳ ואפ׳ כאשר לקין זכר ומעט בעולם
ואם כאומר שאינה האשה שהוליד נח ממנה שלשת בניו אבל אין בזה טעם להזכירה ומדרש אחר לרבותי׳
שהיא האשה היפה היא מאד שממנה טעו בני האלדים והיא הנרמזת בפסוק ויראו בני האלדים את בנות
האדם כמו שמוזכר בפירקי ר׳ אליעזר ואחרים אמרו כי היא היתה אשת שמדון אם אשמדאי וממנה
נולדו השדים כי כן ימצא שמה בכתבי שמושי השדים והכתו׳ ירמוז ויקצר בתעלומות באלה   ויאמר
למך לנשיו שמכה המפרשים בענין הכתו׳ הזה על דעת אנקלוס שפי׳ לכן כל הורג קין שבעתים יוקם כי ל
לשבעה דורות יוקם ממנו ולא עתה כי השם האריך אפו ממנו והנה נשי למך פחדו להוליד בנים בעבור
שיהיו שביעיים לקין והוא נחם את נשיו שהשם יאריך לו עוד שבעי׳ ושבעה כי יתפלל לפניו כי הוא ארך
אפים וירחם עליו או שהיה קו׳ של טעות כפי המדרש שהזכיר רש׳ ואפ׳ יאמר לכן כל הורג קין לשבעתים
יוקם ממנו ולא כימיו וזהו תרגומו של אנקלוס כל קטוליה קין לשבעה דרין יתפרע מיניה ואפ׳ היה ראוי ש
שיהיה ויאמר למך לנשיו מוקדם · ולפי דעתי אין טעם שבעתים לשבעה דורות כי לא תמצא המלה הזאת
על השבעה הנפרדים רק על הכפל דבר אחד שבעה פעמים כמו מזוקק שבעתי׳ ישלם שבעתי׳ ואור החמה
יהיה שבעתים כפול ומכופל שבעה חלקים אבל פי׳ כל הורג קין כפשוטו שאמ׳ השם לכן כל אשר יהרג
קין שבעתים יוקם ממנו כי אעניש ההורג אותו שבע על חטאתו כי אני הבטחתי את קין שלא יהרג בעונו
ירמתו אותי והתודותו לפני אבל ענין למך עם נשיו לא הזכירו הכתו׳ בביאור ונכל לומ׳ גכ׳ שהיו יראות מ
מעונם שלא יהרג למך בעונן אבי׳ כי השם לא אמר לקין סלחתי לך רק שלא יהרג אבל יגבה חובו מזרעו
ולא ידעו מתי · וכן היה הדבר ולמך נחם אותם לאמר כי השם ירחם עליו כאשר רחם על קין כי הוא נקי
כפים ממנו ויתפלל לפניו גם ישמע תפלתו אבל הנראה בעיני כי היה למך איש חכם מאד בכל מלאכת מ
מחשבת ולמד לבנו הבכור ענין המרעה כפי טבעי הבהמות ולמד את השני חכמת הנגון ולמד את השלישי
ללטוש ולעשות חרבות ורמחים וחניתות וכל כלי המלחמה והיו נשיו מתפחדות שלא יענש כי הביא החרב
והרציחה בעולם והנה הוא תופש מעשה אבותיו בידו כי הוא בן המרצח הראשון ובראו משחית לחבל והוא
אמ׳ להן אני לא הרגתי איש לפצעים ולא ילד לחבורות כאשר עשה קין ולא יענישני השם אבל ישמרני מן
ההריגה יותר ממנו והזכיר כן לומר כי לא בחרב וחנית יכול אדם להרוג כי בפצעים ובחבורות שימית ב
במיתה רעה יותר מן החרב ואין החרב גורם הרציחה ואין על העושה חטא   זה ספר תולדות אדם
הבנים אשר יזכיר בפרשה ולפי דעתי ירמוז לכל התורה כי כל התורה כלה ספר תולדות אדם עכ׳ באלו
ספר ולא אמ׳ ואלה תולדת אדם כאשר יאמ׳ באשר מקומות ואלה תולדות ישמעאל ואלה תולדות יצחק וכן
כלן וטעם ביום ברא אלדים אדם כמשך לפניו כי יתחיל באדם עצמו יזכיר בו שנברא מאין ולכך אמר
ביום ברא אלדים מאין האדם הזה הנזכר בדמות אלדים עשה יפרש שהוא מעשה אלדי׳ ובדמות אלדי׳
והזכיר כי כאשר ברא אותו מאין כן ברא את אשתו ואמ׳ ויברך אות׳ שנתן בהם כח תולדה להתברך לעד
בבנים ובנות רבי׳ מאד והכונה לומ׳ כי התולדות מברכת אלדי׳ כי הם לא נולדו אבל נבראו מאין ונתברכו
לעשות כן · וטעם ויקרא את שמם אדם ומפני ששם אדם כלל לכל המין האנושי הזכיר כי האלדים קרא
הזוג הראשון בשם הזה מפני שכולם בהם בכח ועליהם הוא אומ׳ זה ספר תולדות אדם   וכת׳ רבינו שרירא
שהגאון מסרין חכמים אחד לחבירו הכרת פנים וסדרי פרצופין מקצתן אומרין בסדר פסוק זה ספר ת

תולדות אדם   ומקצתן בסדר פסוק של אחריו זכר ונקבה
בראם ואין מוסרין סתרי תורה ורזין אלא למי שראוי לכך אלו דברי הגאון ולא זכינו
בהם   ויולד בדמותו בצלמו ידוע כי כל המולדים מן החיים יהיו בדמות המולידים ובצלמם אבל בענ׳
שבתעלה האדם בדמותו ובצלמו שאז בו בדמות אלהים עשה אותו פירש כאן שאף תולדותיו היו כן באותו
הדמיו׳ המעולה ולא אמר זה בקין והבל׳ כי לא רצה להאריך בהם אבל פי׳ כן בשעת שהגי׳ הושתת ממנו או
מפני שהאדם נברא בתכלית שלימות היצירה הגיד בשת כי היה כמוהו בכח ובגופו   ויהיו ימי אדם
אחרי הולידו את שת בעבור ארך חיי אלה הראשונים יפרוט ימיהם קודם הולידם וגם אחכ׳ ויכלול כלם ב
בסוף עד הדורות שאחר המבול   והסבה באריכות ימיהם כי אדם הראשון מעשה ידיו של הקב׳ה נעשה
בתכלית השלימות בכמו בכח בקומה וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה בן מות היה בטבעו לחיות זמן ר״ב
וכאשר בא המבול על הארץ נתקלקל עליהם האויר והלכו ימותם הלוך וחסור כי עד המבול היו ימיהם
בארך ההוא ויש מהם שחיו יותר מאדם ושם שנולד קודם המבול חיה שש מאות הועיל לנו ר׳ חזק שנולד
בו והזיק לו האויר שנתקלקלו בנין המולדים אחר המבול   ונתקצרו
ימותם ושבו למאות ארבע ומראה שהיה זה בהם עד הפלגה וכאשר משל עליהם שמי האוירות בפלגה
נתקצרו ימיהם כי פלג אשר בימיו נפלגה הארץ שב לחצי ימיהם למאתים שנה ונראה כי בדורות אברה׳
יצחק ויעקב היו הימי׳ כעם שבעי׳ ושמני׳ שנה כאשר הזכיר משה רבינו בתפלתו   אבל הצדיקי׳ בדורות׳
יראת ה׳ תוסיף בהם ימים כי פרעה תמה על יעקב והוא הפליגו בימי אבותיו כמו שאמ׳ ולא השיגו את
ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם׳   ולא יכשר בעיני מאמר הרב שכתב במורה הנבוכים כי מגוריהם לא
היה אורך השנים רק ביחידי׳ האלה ואמרו׳ ושאר בני אדם בדורות ההם היו שנות חייהם השני׳ הטבעיים
המורגלי׳ ואמ׳ כי היה החדוש הזה באיש ההוא בהנהגתו ומזונו או על דרך נס והנה אלה דברי רוח ולמה
יהיה הנס הזה בהם והם אינם נביאים ולא צדיקים ומוני׳ לעשות להם נס אף כי דור אחר דור   ותיקון
ההנהגה והמזון לא תאריך ימיהם כפלי כפלים מכל הדור ההוא יתכן שיהיו גב׳ האחרים מתנהגי׳ בטוב
ההנהגה ההיא ותאריך לכלם או לרובם ואיך לא תגיע החכמה בהנהגה הטובה ההיא לאחד מכל בני נח א
אחר המבול אבל היה בהם קצת מחכמת אבותם והיא מתמעטת והולכת דור אחר דור   ויהי כי החל
האדם לרוב על פני האדמה כאשר הזכיר הכתו׳ בן נח ובניו ורצה להתחיל בענין המבול
אמר כי מיד כאשר החלו בני האדם לרוב החלו לחטוא ועמדו בחטאם ימים רבים עד שהיה נח בן ד׳
מאות ושמנים שנה ולא גזר עליהם הקב׳ה שלא ידון רוחו בהם לעו׳ אבל יאריך עוד להם שני׳ עד שתתמלא
סאתם כי כן משפטי האלהים בני השרי׳ והשופטי׳ לשון רש׳י. וכן הוא בתר׳ א״כ׳ יספר הכתוב
כי הדיינין אשר להם לעשות המשפט ביניהם עושים החמס בגלוי ואין מוכח אותם כי טובות הנה כמו כי
תראה חמור שנאך כי יקרא קן צפור לפניך כאשר הנה טובות יקחו אותן להם לנשי׳ באונס וספר הכתו׳
החמס ואמ׳ עד מכל אשר בחרו להשבים הנשואות לאחרים אבל לא הזכיר הכתו׳ האיסור בהם בפי׳ ולא נ
נגזר עליהם העונש רק על החמס לפי שהוא ענין מושכל ואיננו צריך לתורה   בשגם הוא בשר כמו ב
בשגם בסגול ופי׳ רש׳ בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ״כ איננו נכנע מלפני ומה אם יהיה אש או דבר
קשה ואין בפי׳ הזה טעם או ריח׳.   ורא״ פי׳ כי יאמ׳ לא יעמוד רוחי באדם לעו׳ בעבור החמס הזה ועוד
בעבור שהאדם בשר ויגיע עד עת ויחסר והנה הוא כמו גם בשהוא בשר ומה צורך לטעם הזאת וידוע כי
בשר היה ונגזר עליהם המיתה כי עפר אתה ואל עפר תשוב׳   והנכון בעיני כי יאמ׳ לא יעמוד רוחי באד׳
לעולם בעבור שגם האדם הוא בשר ככל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ואיננו ראוי להיות
רוח אלהים בקרבו והענין לומ׳ כי האלהי׳ עשה את האד׳ ישר להיותו כמלאכי השרת בנפש שנתן בו והנה
נמשך אחרי הבשר ובתאוות הגופניות נמשל כבהמות נדמו ולכן לא ידון עוד רוח אלהים בקרבו כי הוא
גופני לא אלהי׳ אבל יאריך להם אם ישובו והנה זה כטעם ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב
הנפילים לשון רש׳ שנפלו והפילו את העולם וזה בכר׳ ובעלי הלשון אמרו שנקרא כן בעבו׳ שיפול לב אדם
עליו מפחדם וכן האימים   בימים ההם לשון רש׳ בימי דור אנוש וגם אחרי כן שראו באבדן   כ ד

דור אנשים מעלה אונקיאות והציף שליטו של עולם ולא נכנע ללמוד מהם · ורא"פ גם אחרי המבול כי ב
בני ענק היו ממשפחת בני האלהים ואכ"או תהיינה נשי בני נח מזרעם וידמו להם או שירדה במאמרי
הדורות בעוג שפלט מן המבול ויוסיף הוא שנמלטו גם אחרים עמו · והנכון בעיני כי אדם ואשתו יקראו
בני האלהים בעבור שהיו מעשה ידיו והוא אביהם אין להם אב זולתו והוא הוליד בנים רבים כדכתיב ויולד
בנים ובנות והיו האנשי' האלה הנולדי' ראשוני' מאב ואם בשלימות גדולה מן הגבה והחוזק כי נולדו בדמו'
אביהם שכתוב בשת ויולד בדמותו כצלמו ויתכן שהיו כל בני הקדמוני' אדם שת אנוש נקראי' בני האלהי'
כי היו ג' האנשי' האלה בדמות אלהי' ולא הוחל לעבוד ע"ז והוחל לקרא בשמו' חולשה ורפיון וכך אמרו בבר'
זה ספר תולדות אדם ואין הראשונים תולדות ומה הן אלוהות כענין קומי אבא כהן בר דלא אדם שת אנוש
ומתק אמר לון עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך קינן קנטרנין וכאשר החל האדם לרוב ונולדו להם
הבנות היו אלה בני הראשונים בחזקם ולרוב תאותם היו בוחרים הנשי' הטובות בעלות הקומ' והבריאות
וכפר בתחלה כי יקחו אותם להם לנשים דרך חמס ואחכ"ספר כי יבאו דרך זנות אל בנות האדם שאינם
באותה המעלה ולא ידע הדבר עד שילידו בנים להם ויכירו כי אינם מבני שאר האנשי' רק לבני האלהי'
האלה נולדו שהם גדולים מאד אבל הם נופלי' מאבותם בגובה וכח כלשון לא נופל אנכי מכם והמה גבורי'
כנגד שאר בני האדם ואות' שהיה זה בדורות הראשוני' אשר היו נקראי' בני האלהי' בהיות' בתכלית השלימות
שילידו מבנות האדם נפילים וגם אחרי כן כי הנפילים עצמם יולידו נפילים מהם ופי' אשר מעולם כי ה
האנשים אחרי המבול כאשר יראו גבורים יזכירו אלה ויאמרו כבר היו גבורים מאלה לעולמים אשר
היו לפנינו והיו אנשי השם בכל הדורות אחרי כן וזה פשט הגון בפרש' הזאת אבל המדר' אמר לר' אליעזר
הגדול בפרקיו על המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים והאמר בגמ' במסכת יומא הוא הנאות ב
בלשון הכתו' יותר מן הכל אלא שיש צורך להאריך בסוד הענין ההוא   וינחם ה' ויתעצב אל לבו דברה
תורה כלשון בני אדם והענין כי מרו ועצבו את רוח קדשו בפשעיהם וענין אל לבו כי לא הגיד זה לנביא
שלוח אליהם וכן הלשון במחשבה כדרך לדבר אל לבי וזולתו   ובבר' כזה ענין כנגד במשל שהביאו מן ה
הסרסור והאדריכל והוא סוד גדול לא ניתן ליכתב והיודע יתבונן למה אמר בכאן שם המיוחד ובכל הפ
הפרשה וענין המבול שם אלהים   ונח מצא חן בעיני ה' שהיו כל מעשיו לפניו נאי' ונעימים
וכן כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם כדרך ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר ותהי אסתר נושאת חן בעיני וה
והזכיר זה כנגד מה שאמ' בדורו שהיו כל מעשיהם לעצבון לפניו ית' ואמ' בו שהיו לחן בעיניו ואחכ' ספר

סדר אלה תולדת

מדוע היה טוב לפני האלהים כי היה צדיק תמים
נח טעם אלה תולדות נח פירשו בו קורותיו כטעם
מה ילד יום ויראה כל הפרש' ואינו נכון בעיני כי אין
קורות האדם תולדותיו והנכון שהוא כמשמעו כמו
אלה תולדות בני נח ואלה תולדות ישמעאל יאמר

אלה תולדות נח שם חם ויפת אבל החזיר ויולד נח בעבור שהפסיק ואמ' נח איש צדיק תמים היה להודיע
למה זוהו בתיבה ואעפי' שכבר אמ' למעלה ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת
חזר להזכירם פעם אחרת להגיד כי לא היה בכל אבותיו שיליד בנים ובנו' וזה טעם שלשה בני' כי יזכיר
מספרם לאמר כי אלה שלשה לבדם היו תולדותיו ונצלו בזכותו ומאלה נפצה כל הארץ   איש צדיק
תמים היה יזכיר הכתו' שהיה זכאי ושלם בצדקו להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל כי ה
הוא תמים בצדק כי הצדיק הוא הזכאי בדין הפך הרשע כמו שא' והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרש'
וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית וכן בצדק תשפוט עמיתך אבל באברהם שאמ' לעשות צ
צדקה ומשפט שבח אותו בצדק שהוא המשפט וברחמים שהיא הצדקה ·   ורא"את צדיק במעשיו תמים
בלבו וכתי' תמים אתה בדרכיך ואחר שאמ' שהוא איש

צדיק כי איננו איש חמס ומשחית דרכו כבני דורו החייבים   אמר שהיה מתהלך את השם הנכבד ליראה
אותו לבדו איננו נמשה אחרי הנברי שמים ומנחש׳ ומענן וכל שכן אחרי ע״ז ואיננו שומע להם כלל רק בשם
לבדו הוא דבק תמיד והולך בדרך אשר בחר השם או אשר יורה אותו כי נביא היה וזה כטעם אחרי ה׳
אלהיכם תלכו׳ ואותו תיראו הנאמר בהרחקת המתנבא לעבוד ע״ז ובנתן אות ומופ׳ כאשר אמר׳ ועוד אזכיר
זה בפסוק התהלך לפני והיה תמים אם יהיה תמי׳ דעות עמי והנה אמר שהיה נח צדיק ואיננו ראוי ליענש
גם בניו וביתו ראוים להנצל בזכותו כי היה עונש עליו אם יכרת זרעו או יאמר כי הוא צדיק שלם וגם בניו
וביתו צדיקים כי הוא למדם כענין שכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו   בדורותיו
יש מרבותי׳ שדרשוהו לטובה כל שכן אם היה בדור של צדיקים ויש שדורשין לגנאי לשון רש״י. והנכון בעיני
לפי הפשט שהוא לבדו הצדיק בדורות ההם אין בדורותיו צדיק ולא תמים זולתו וכן כי אותך ראיתי צדיק
לפני בדור הזה שאין אחר בדור ראוי להנצל ואמר בדורותיו כי דורות רבים עברו מעת שהשחיתו ואין צד
צדיק בארץ בלתו ואל יקשה עליך דבר רבותינו במתושלח כי הכתוב לא יספר רק שאין צדיק ראוי להנצל
מן המבול מכל הדורות ההם   את שם את חם ואת יפת הנראה אלי כי יפת הוא הגדול שנא׳ אחי
יפת הגדול וכן יזכיר תולדותם בני יפת תחלה וחם הוא הקטן בכולם כאשר אמר וידע את אשר עשה לו
בנו הקטן אבל הקדים שם בעבור מעלתו והזכיר חם אחריו כי כן נולדו והנה כתוב אחר יפת ולא רצה הכתו׳
לומר שם ויפת וחם כי היו כלם נזכרי׳ שלא כסדר תולדותם ואין לחם מעלה שיבטל הסדר בעבורו אבל שם
הקדים אותו בעבור מעלתו ואעפ׳ שהוא בספור התולדות וכן בני אברהם יצחק וישמעאל ואתן ליצחק את
יעקב ואת עשו כי השחית כל בשר את דרכו אם נפרש כל בשר כמשמעו ונא׳ שאפי׳ בהמה וחיה ועוף השחי׳
דרכם להזקק לשאינן מינן כמו׳ שפירש רש״י נאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם
לא מפני כלם אלא מפני מקצתם ובפ׳ עונש
האדם לבדו או שנאמר שלא שמרו גם בזה תולדותם והיתה כל הבהמה טורפת וכל העוף דורס והנה גם ה
הם עושים חמס ועל דרך הפשט כל בשר זה כל האדם ולמטה יפרש כל בשר אשר בו רוח חיים ומכל החי
מכל בשר כל חי בגוף אבל בכאן כל בשר כל האדם וכן יבא כל בשר להשתחוות לפני וכן ונשר כי יהיה
בעור בשרו   חמס הוא הגזל והעושק ונתן לנח הטעם בחמס ולא הזכיר השחתת הדרך כי החמס הוא
החטא הידוע והמפורסם. ורבותי׳ אמרו שעליו נחתם גזר דינם והטעם מפני שהוא מצוה מושכלת אין
להם בה צורך לנביא מזהיר ועוד שהוא רע לשמים ולבריות והנה הודיע לנח החטא שעליו בא הקץ הגיע
הנפירה   והנני משחיתם את הארץ כמו מן הארץ וכן כצאתי את העיר חלה את רגליו דא׳ את האר׳
עם הארץ שאף שלשה טפחים של מחרישה נימוחו לשון רש״י מבר׳   ורא׳ אמר שמלת משחיתם מושכת
עצמה ואחרת עמה והנני משחיתם ומשחית את הארץ ועל דרך האמת הוא כמו את השמים ואת הארץ
כי הארץ תהיה בהשחתה שבהשחתת הארץ ישחתו והנם נשחתים בעולם הבא כדרך ויתעצב אל לבו ולזה
רמזו בבראשית רבה לבן מלך שהיתה לו מניקה כל זמן שהיה סורח היתה מניקתו נרדית וכו׳   ואני
הנני מביא את המבול הנני מסכים עם אותן שאמרו לפני מה אנוש כי תזכרנו לרש״י מבר׳ ואמ׳ תמה והילך
מסכים עמה׳ והוא משאיר להם שארית לפליטה גדולה בנח ובניו וכל חי להרבות זרעם כחול אולי היא
הסכמה לדעתם כשלא יחמול עליהם. ועל האמת ואני כמו ויסרתי אתכם אף אני וכן אני הנה בריתי א
אתך ואני זאת בריתי יאמר אף אני תהיה ידי בהם על שהשחיתו את הארץ ולכן אמר זאת אות הברית
אשר אני נותן ומתן וידין תרפינה והמשכיל יבין ומכל החי ומכל בשר וגו׳ ידוע כי החיות רבות מאד ומהן
גדולות מאד כפילים וכראמים וזולתם והרמש הרומש על הארץ רב מאד גם מעוף השמים מינים רבים
אין להם מספר וכמו שאמרו רבותי׳ מאה ועשרים מיני עופות טמאים יש במזרח וכלם מין איה ס
ולעופות טהורים אין מספר והנה יצטרך להביא מכלם שיולידו כמותם וכאשר תאסוף לכלם ממאכל אשר
יאכל לשנה תמימה לא תכיל אותם התיבה הזאת ולא עשר כיוצא בה אבל היה נס החזיק מועט את המרו׳
ואם תאמר יעשה׳ קטנה ויסמך על הנס הזה ראה השם ית׳ לעשות׳ גדול׳ כינן שיראו אות׳ בני דורו ויתמהו בה

ויספרו עליה וידברו בענין המבול וכנוס הבהמה וחיה ועוף לתיבה אולי יעשו תשובה · ועוד עשו אותה גדולה למען כנס כי כן הדרך בכל הנסים שבתורה או בנביאים לעשות כל אשר ביד אדם לעשות והשאר יהיה בידי שמים ואל תתמה לאמר כי היו שלש מאות אמות באמות איש נח והיה גדול שאם כן היו גם החכמים גדולים גם החיה והעופות בדורות ההם גדולים עד שלקה העולם במבול ועוד כי האמות אמות התורה הנה   והקימותי את בריתי אמר רז"ל לאות כי השם נשבע לו שלא ימות במבול הוא ובניו ואם לא כתב תחלה מפור' כאשר מצאנו במשנה תורה נשלחה אנשים לפנינו ואלת והקימותי שאקיי' שבועתי והקריב אלי שזאת הברית רמז לקשת   וטעם ברית הסכמה ודבר שבחרו שנים מגזרת ברו לכם והאלת בשמך ובמוכרת וכן שבית יעקב ובנותיו בשכ' ויש אומר כי ברית גבול כרות כל אלו דבריו · ויותר נכון בדרך הפשט כי ענין והקימותי את בריתי לאמר בעת שיבא המבול תהיה בריתי קיימת אתך שתבוא אל התיבה אתה וביתך ושנים מכל הבשר להחיות כלו' שתחיו שם ותתקיימו לצאת משם לחיים והברית הוא דבר השם כשיגזור אומר בלא תנאי ושיר ויקם הברית   והזכיר שיהיה קיים   והוא כלשון קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם שקבלו עליהם דבק להיותו קיים · ועל דרך האמת הזכרת הברית מענ' היא והמלה נגזרת מן בראשית ברא אלהים והנה בריתי כמו בריתי והמלה כמו סמוכה כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו יבאו שתקום ותהיה עם הצדיק   וכן ואני הנני מקים את בריתי אתכם בריתי היתה אתו והמשכיל יבין   תבוא אל התיבה להחיות אתך צוהו שיתעסק ויעזור אותם בכניסתם בתיבה ויתגדל בהם שיחיו כאשר יתגדל בנפשו   שנים מכל יבאו אליך להחיות הודיעו כי מעצמם יבאו לפניו שנים שנים ולא יצטרך הוא לצוד אותם בהרים ובאיים והוא יביאם בתיבה אחרי כן ובמעשה פירש שבאו זכר ונקבה וזה היה בכללם אחרי כן צוהו שיקח אליו מכל הבהמה הטהורה שבעה שבעה ובאלה לא אמר שיבאו אליו אלא שהוא יקח אותם כל הבאים להנצל ולחיות להם זרע באים מאליהם אבל הבאים להקריב עולות לא גזר שיבאו מעצמם להשחט אבל לקחם נח כי הצואה של שבעה שבעה היתרה כדי שיוכל נח להקריב מהן קרבן וטעם הטהורה שהם פי' לו סימני הטהרה אבל הכתוב יקצר לומר הטהו' על פי התורה ורש' כתב את שעתידה להיות טהורה לישראל מלמד שלמד נח תורה והנה מכאן שלא הוכשרו בקרבנות בני נח אלא בהמה טהורה ועוף טהור וכן אמר בהבל מבכורות צאנו ומחלביהן אבל כל המינין הטהורים כשרין בהם כדכתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ויעל עולות במזבח והוסיף לישר' במצוה שיהיו כל קרבנותם מן הבקר ומן הצאן מן התורים ומן בני היונה · וטעם גם מעוף השמי' הטהור כי הכתוב נמשך למעלה   ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלהים שעשה את התיבה ואסף המאכ' ודרך הכתוב לאמר ויעש וכן עשה לבאר כי לא הפיל דבר מכל אשר צוה   ויאמר ה' לנח הודיעו הש' כי במדת רחמים ימלט אותו ואת ביתו ויחיה מהם זרע לדורות וזה טעם לחיות זרע על פני כל הארץ כי מתחלה אמר להחיות אתך ורמז לו עתה במדת רחמים על הקרבן להודיע אותו שישעה אל קרבנו ובזכות קרבנו יקיי' העול' ולא יכרת עוד מפני מי המבול · ועל הזכי' בו שם המיוחד כי בכל ענין הקרבנו' לא יזכי' אלהי' כאשר אזכיר בהגיעי לשם בעה'   בא אתה וכל ביתך אל התיבה עשה נח את התיבה ימים רבי' קודם המבול   וכאשר קרב עת המבול בחדש השני בעשור לחדש חזר וצוהו שיבא הוא וכל ביתו בתיבה הוא וכל אשר לו בראשונה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך והודיעו כי בזכותו לבדו ינצלו שלא אמר אתכם ראיתי צדיקים לפני וצוה שיקח הוא ויביא מן הבהמה הטהורה ומן העוף הטהור שבעה שבע' והודיעו יום המבול שבו יבא אל התיבה וכן עשה שבעצם היום הזה בא נח וזהו טעם מפני מי המבול ורש' כתב אף נח מקטני אמנה היה ולא נכנס לתיבה עד שדחפוהו המים ולשון בראשית רבה מחוסר אמנה היה   אלו שהגיעו עד קרסוליו לא היה נכנס לתיבה אם כן יאמר שלא נכנס שם עד שגברו המים וכסו פני כל הארץ וראה כי יטבע   מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה שנים שנים באו אל נח פי' רש' כולן השוו בתכונן זה מן הפחות היו שנים ואחרים אמרו כי פי' שנים זוגות לומר שהיו באים זכר ונקבה יחד ועל דעתו שכן היה שבאו מכלם שנים זכר ונקבה מעצמם ונח הוסיף להביא מן הטהורים

שפה זונות כי הבאים להכל באו מעצמם ואשר לצורך קרבן טרח במצוה כי כן נאמר לו וטעם
ויעש נח ככל אשר צוהו ה' אמר בבראשית רבה שיכין לכנוס בהמה וחיה ועוף כלו' הטהורים שטרח הוא
אחריהם ולקחם אל ביתו והכתוב שאמר פעם שלישית כאשר צוה אלהים את נח לומר שעשה כאשר צוהו
בכניסת התיבה כי הוא נמשך למעלה עם ויבא נח לומר שבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אל התיבה ומן הב'
הבהמה והעוף והרמש שנים שנים שבאו אליו אל התיבה וכלם באו אתו שנכנסו בתיבה מפני מי המבול
כאשר צוה אותו אלהים וחזר ופירש האחרים והיום שבא המבול וכיצד בא ואמר כי בעצם אותו היום הוא
שבא נח אל התיבה עזון כל הבשר החי לא קודם לכן וטעם ויבאו אל נח אל התיבה להודיע שלא נאספו א'
אלין כלל ולא באו עד עצם היום ההוא שהי' הגשם ובא הוא בתיבה כי האל הוא צוה ורוחו הוא קבצן ברגע
אחד וטעם והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כי הבאים אל תוך התיבה היו זכר ונקבה שהכניס'
נח בתוכה כן ולכך אמר כאשר צוה אותו אלהים כי היה מצוה עליו שיכניסם לתוכה. ודעת רא' כי ויבא נח
ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה לא נכנסו בתוכה אלא שבאו אליו כלם בעבור לאחוז השני כי ביתו
קרוב אל התיבה היה · וטעם מפני מי המבול מפחד מי המבול ולשבעת הימים היה מי המבול ונאספו
כלם בתיבה וסגר הפתח והזהר ואין דבריו נכונים · ויתכן כי ויעש נח ככל אשר צוהו ה' ונח בן שש מאות
שנה והפסוקים עד בשנת שש מאות שנה אינם מספרים מעשה אבל ויעש נח ככל אשר צוהו יכלול
הענין כלו' יאמר שעשה ככל אשר נצטוה לא הפיל מכל הענין דבר עשה התיבה ואסף המאכל ולקח מן
הבהמה והעוף הטהורים שבעה שבעה כיום אשר צוה אותו וכאשר היה בן שש מאות שנה והמבול ירד על
הארץ בא עם ביתו ועם הבהמות הטהורות וכל החי אל התיבה כאשר צוהו אלהים ואחר כן ספר במעשה
ויהי לשבעת הימים בשנת שש מאות וגומר הענין וטעם ויגברו המים והמים גברו שנתרבו מאד כי לרבוי
הגדול יקרא הלשון גבורה וכן ופשעיהם כי יתגברו רבו מאד גבר חסדו על יראיו גדל וכן אם בגבורות
שמונים שנה ברבוי גדול· ויתכן כי טעם ויגברו שהיו באים כשטף ועוקרים האילנות ומפילים הבנינים כי
לכח ירצו גבורה בעבור כי הגבור' בכח וכן גם גברו חיל והגביר ברית לרבים שבוע אחד יעמידנו בחוזק
ולשון חכמים גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה ואפשר שיהיה מזה ואם בגבורות שמונים שנה שאם
היו עצמותיו וגופו חזקים והוא בעל כח יחיה שמונים ואם כן יהיה פי' גברו על הארץ שהיו בגבורתם כלם
אף על ההרים הגבוהים ושוטפים אותם וימח את כל היקום אשר על פני האדמ' אחר שאמר ויגוע
כל בשר ואמר כל אשר בחרבה מתו הוסיף לאמר וימח שנמחו הגופות ויהיו למים שנבין ומחה אל מי
המרים כי היו המים רותחין כדברי רבותינו אבל כן יהיו הדגים מתים ואולי היה כמו שאמרו בבראשית
רבה מכל אשר בחרבה ולא דגים שבים ויש אומרים אף הן בכלל מאספין אלא שברחו לאוקינוס ומכל
מקום ניצלו הדגים ושני הדעות האלו אפשריים כי יתכן שמימי המבול הרותחים יתערבו בימים וימיתו
עליוני הים בלבד והדגים יבאו בעמקי המצולות ויחיו שם או כדברי ים אומרי' שהיו דגי הימי' שבתו' האר'
הקרובי' מהם לאוקינוס וברחים שם בהרגישם רתיחת המי' שם וניצולין מהם אפילו אם ימותו כלם הנה
מרבית הדגה באוקינוס היא ושם לא ירד מבול כמו שבא' ויהי הגשם על הארץ ומשם ניצלו הדגים שהרי לא
נכנסו מהם בתיבה לחיות זרע ונאמר בברית הנני מקים את בריתי אתכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם
בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יוצאי התיבה ולא הזכיר דגי הים וימחו מן הארץ פי'
הכפל לומר כי נשכח זכרם שאין להם זרע ומה צורך לאמ' כן אחר שמתו הכל אולי מפני העופות ומקצת
השרץ לאמר שלא נשאר בהם בינים בכל עץ או מתחת הארץ כי הכל נמחו ויתכן שיהא שיעור הכתוב וימח
את כל היקום אשר על פני האדמה כי מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים נמחו מן הארץ לא נשא'
רק נח · ורבותינו דרשו וימח בעולם הזה וימחו מן הארץ מן העולם הבא עם הארץ הנזכר' כאן ארץ
החיים וכבר רמזתי סודה ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה הזכירה בנח מפני שהיה
צדיק תמים וכרת לו ברית להצילו ונח יכלול זרעו אשר אתו שם ולא הזכירם כי בזכותם ניצלו אבל הזכי'
שאמר בחירה ובבהמה אינה בזכות שאין בבעלי נפש זכות או חובה זולתי באדם לבדו אבל

בזכירה בהם כי זכר את דבר קדשו שאמר והיה העולם והרצון אשר לו בבריאת העולם עלה לפניו ורצה
בקיום העולם כמבין אשר ברא בו והנה ראה עתה להוציאם שלא יכלו בתיבה ולא הזכיר העוף והשרץ
כי זכירת החיה, שוה עמהם ויגיד עליו רעו ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש כתב
רש״י מכאן אתה למד שהיתה משוקעת במים י״א אמה כפי החשבון הכתוב בפירושיו והוא כן בבראשית רב׳
אבל כיון שרש״י מדקדק במקומות אחרי׳ מדרשי ההגד׳ וטורח לבאר פשטי המקרא הרשה אותנו לעשות כן
כי שבעים פנים לתורה ומדרשים רבים חלוקים בדברי החכמים ׃ ואומר אני שאין החשבון הזה שאמרו
נאות בלשון הכתוב כי אם נשבול לפרש ותנח התיבה בחדש השביעי ליום הזה הנזכר שלא כן ר״ה גשם
ושבו המים מעל הארץ הלוך ושוב שלא כמבין החדש השני בהתחלת הפרש׳ וכמבין האומר בסוף הפרשה
איך יתכן שיחזור מיד בפסוק השני ויאמ׳ עד החדש הי׳ למבין אחר שיהי׳ י׳ לירידת הגשמי׳ והראי׳ מן התיב׳
שתהיה משוקעת במים משני שנותן חסרון שוה לכל הימים אמה לד׳ ימים והידוע לחסרון המים כי המ׳ל
הגדול כאשר יחסר בתחלתו אמה לד׳ ימים יחסר בסופו ד׳ אמות ליום אחת והרי לפי החשבון הזה באחד
לחדש אב נראו ראשי ההרים ובאחד בתשרי חרבו המים והנה בששים יום חסרו כל גובה ההרים הגבוהים
שהם כמה אלפים אמה ועוד כי שלא תשקע התיבה בשבעה עשר יום לחדש אלול והמים על פני כל הארץ והאילנות
מכוסים והנה חרבו כלם בי״ב ימים ועל דרך הסברא אם היתה משוקעת במים י״א אמה והוא יותר משליש
קומתה תטבע בעבור היותה רחבה מלמטה וכלה אל אמה כי היא הפך הספינות ויש בה כבדות גדולה ר״ה
והנראה מדרך הפשט כי התשע׳ ומאת יום התגבורת המים יכלול ארבעים יום של ירידת הגש׳
כי בהם עקר הרבוי והתגבורת והנה החלו להסור בשבע׳ עשר בניסן ותנח התיבה אחר שלשים יום על הרי
אררט בשבעה עשר יום לחדש אייר הוא החדש השביעי לירידת הגשם ואחרי ע׳ ימים באחד לחדש אב
הוא החדש העשירי לירידה נראו ראשי ההרים והנה תקננו תקון מועט בלשון הכתוב ׃ והנכון בעיני כי
חמשים ומאת יום היו משבעה עשר יום לחדש השני הוא חדש מר חשון עד שבעה עשר יום לחדש השביעי
הוא חדש ניסן והוא יום מנוחת התיבה כי אז העביר השם רוח קדים עזה כל הלילה ויבש את המים להרב׳
שחסרו מאד ותנח התיבה והראיה כי לא אמר הכתוב בכאן ויחסרו המי׳ בחדש פלוני ביום פלוני והיו המי׳
הלוך וחסור עד החדש השביעי ותנח התיבה וגו׳ כאשר אמר בחסרון האחד שנראו בו ראשי ההרים כי בין׳
החסרון בא התיבה והסדר בענין הזה כי ביום רדת הגשם נבקעו מעינות תהום ונפתחו ארובות השמים
וירד הגשם ארבעים יום ובהם גברו המים חמש עשרה אמה מלמעלה ונפסק הגשם בסוף הארבעים וגם
נסגרו מעיינות תהום וארובות השמים בתחלת והיה האויר לח מאד וכל הארץ מלאה מים ואינם נגרי׳
במורד ולא ייבשו לעולם ועמדו כן בגבורתם עד מלאת קנ׳ יום לירידת הגשם ואז העביר השם רוח חזק
מאד בשמים ובארץ ויסכרו מעיינות תהום כי חזרו המים הנובעים מהם אל מקומם עד אשר בתחלת ה
התהום כמו שהיה בתחלה ונסגרו פתחי מעיינותיו וארובות השמים נסגרו וייבש האויר מאד ברוח
המייבש והמים אשר בארץ לחסה והנה חסרו
המים הרבה ביום ההוא ותנח התיבה שהיתה משוקעת במים בשתים ושלש אמות ואחר ע׳ יום באחד
לחדש העשירי הוא חדש תמוז נראו ראשי ההרים ותקן ארבעים יום בעשתי עשר חדש בעשר ר״ה לחדש
פתח נח חלון התיבה ואחרי שלש שבועות הלכה היונה מאתו ואחר שלשים יום הסיר מכסה התיבה וטעם
ויעבר אלהים רוח על הארץ שהיה רוח גדולה וחזק יוצאה מבטן הארץ על פני התהום ומרחפת במים
ויסכרו בו מעיינות תהום כי לא אמר הכתוב הדבר ויעבר אלהים רוח על המים וישכו המים שהיו נובעין
מן התהום ויכהו מלשון ואחות המלך שככה שכחה או לשון הסתר הדבר והבלע ללמוד שנבלעו מי התהום
במקומם וכך אמרו זה בסדר עולם המי׳ העליים למעלה בגבה אותו הרוח והירידי׳ למטה נבלעו במקומם
וטעם ויכלא הגשם מן השמים שלא ירד עוד גשם עד צאתם מן התיבה כי היו השמים ברוח הזה
כברזל ולא הורידו טל ומטר כלל וייבש האויר וחרבו המים כי גשם המבול כבר כלה מיום הארבעים
וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב

ואמר שהיו חסרים מעט מעט עד שחרבו פני האדמה ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום דבק עם
ותנח התיבה לומר שחסרו ביום ההוא חסרון גדול שנחה בו התיבה כאשר פירשתי והמים היו
הלוך וחסור עד החדש העשירי טעמו כמו מסורס שהיו הלוך וחסור עד שנראו ראשי ההרים בחדש העשירי
הוא חדש תמוז והודיענו הכתוב שחסרו בע״ד יום חמש עשרה אמה אבל החסרון אשר מתחלה למנוח
התיבה לא ידענו כמה היה כי לא הוצרך הכתוב להודיע השקוע ולא החסרון והנראה לדעתי בשקוע התיבה
כי היתה מפני היות המים נובעים מן התהומות והיותם עוד רותחים כדברי רבותי׳ כי בעבור כן תלך על
פני המים ואם לא מפני זה היתה נטבעת בכבדותה כי ארבים אשר בתוכה והמאכל והמשקה היה הרבה
מאד וכאשר שככו המים מנביעתם או מרתיחתם גם כן וחסרו ברוח מיד נכנסה התיבה אל תוך המים
בכובד משאה ותנח על ההר . ועל דעת המפרשים המספר בתגבור׳ המים חמשים ומאת יום ומנוח התיב׳
וראיית ראשי ההרים וארבעים יום אחרי כן הכל ידענו בדרך הנבואה כי הכתוב מודיע אותנו כן אבל נח
לא ידע רק שארבים כי נחה התיבה והמת׳ לפי דעתי זמן שחשב כי קלו המים והנה גם לדברינו גם לדברי
רבותינו וכל המפרשין יהיו הרי אררט מן ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים שהיו המים עליהם טו׳
אמה ולכן יקשה זה כי הידוע בהר היונים שגבהו מהם הרבה מאד וארץ אררט בשפל הכידור הקרוב
לבבל ואולי נאמר כי היה החסרון ביו״ד לחדש השביעי גדול מאד מטו׳ אמה וקודם לכן נראו ראשי ההרים
הגבוהים לא הרי אררט ויקר מקרה התיבה שהית׳ בארץ אררט בחדש השביעי ותנח על ראשי ההרי׳ ההם
והנה נח מעת שנחה הגשם היה פותח החלון וסוגר אותו כרצונו ואחר ע׳ יום ממנוח התיבה השגיח מן
החלון ונראו לו ראשי הרי אררט וחזר וסגר אותו והגיד הכתוב כי אחר ארבעים יום שלח הערב ולא אמ׳
הכתוב ויהי בחדש פלוני וביום פלוני ויפתח נח ויאמר ויהי מקץ ארבעים יום להגיד כי מעת שנראו
לנו ראשי ההרים המתין ארבעים יום כי חשב בלבו שבזמן הזה נראו המגדלים ונגלו האילנות וימצאו
העופות להם מנוח כאשר תקננה ופתח החלון לשלוח הערב ובחדש הראשון הוא חדש תשרי חרבו המי׳
ובחדש השני הוא חדש מרחשון בשבע ועשרי׳ בו יבשה הארץ ובו ביום יצאו מן התבה והנה כל מני׳ הפרש׳
כפשוטו ומשמעו ׳ ודע כי אחרי שהסכימו שבתשרי נברא העולם כאם תקנו זה היום תחלת מעשיך זכרון
ליום ראשון וכן הוא סדר הזמנים ז״ע וקציר וקור וחום יהיה ראש השנים מתשרי וכן החדשי׳ ממנו
הם נמנים עד שהגענו ליציאת מצרים וזו כוה השם למנות בחדשים מניסן אחר שנא׳ החדש הזה לכם ראש
חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה ומשם ואילך בכל הכתוב ימנה תשרי החדש השביעי ועדין נשארו
בפנים המשכן ממנו דכתיב וחג האסיף תקופת השנה וכך תרגם יונתן בן עזיאל בירח האיתנים בחג
הוא החדש השביעי אמר בירחא דעתיקיא קרן ליה ירחא קדמאה וכאן הוא ירחא שביעאה וכמבטלתא
החדש הזה לכם ולא מנה בו חדש הראשון ולא מצאה היונה מנוח אין מנהג העופות לנוח
בראשי ההרים הגבוהים על הארץ ואין אילן שם אף כי בהיות המים על פני כל הארץ ולכן לא מצאה
היונה מנוח אשר יטב לה וכעת הראות האילנות הלכה לנפשה כי בדליותיהם תקיננה והנה עלה
זית טרף בפיה ומפשטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות ולא נימוחו במבול כי לא היה שם נחל שוטף
בעבור כי נתמלא כל העולם מים אבל בבראשית רבה אמרו מהיכן הביאה אותו ר׳ לוי אמר מהר המשח׳
הביאה אותו דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא הוא שכתוב׳ אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את
ארץ לא מטוהרה היא ולא גשמה ביום זעם ר׳ ביריי אמ׳ נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו והנה כונת׳
שנעקרו האילנו׳ ונימוחו במקומות המבול ואף כי יהיה העלה כבל וכך אמרו אפילו איצטרובילין של ריחים
נימוחו במבול ודרשו בו אבנים שחקו מים ומאמרם דלא טפת ארעא דישר׳ במיא דמבולא שלא היה עלי׳
גשם המבול כדכתיב לא גשמה ולא נפתחו בה מעיינות תהו׳ם רבה אבל המים נתפשטו בכל העולם ונכסו
כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים כמו שפשט׳ מפורש ואו׳ סביב ארץ ישראל גדר לעכב המים שלא
יבאו בה וכך אמרו בפירקי ר׳ אליעזר ארץ ישראל לא ירד עליה מי המבול מן השמים אלא שנתגלגלו
המים מן הארצות ונכנסו לתוכה שנאמר בן אדם אמור לה

והנה לדעת ר' לוי מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים נשארו בה האילנות ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עזו ואני תמה על מאמרם מגן עדן אם כן לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ כי שם לא נכנסו מי המבול ואולי היו שעורין שגרים שלא יבשו שם המים וכאשר קלו המים נפתחו. ומדעתם זו אמרו שם ויטע כרם ומאיכן היה לו אמר ר' אבא בר כהנא בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות לנטיעה יחורים לתאנים גרופיות לזיתים. טרף בפיה כתב רש"י אומר אני שזכר היה ולכך קוראו אותו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה הוא. טרף חטף ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקב"ה ואל יהיו מתוקין כדבש ביד אדם ואין כל זה נכון בעיני כי חזרת זכר היונים מנקבה לזכר בלזקוס אחד מן הפרשה אין בו טעם ואם הלשון לקרות כלם בשם הנקבות למה שינה בכאן וכן מדרשם בהגדה לא שיעשו בפיה לשון מאמר כלל אבל מדרשם מפני שהביאה העלה הזה כי אם כאשר שאירע כן לא על חנם פי' אותו הכתוב כי היה לו לומר והנה עלה זית טרף בפיה. והזית איננו מן האילנות הגבוהים מאד שישכנו בו העופות לארץ דליותיו ולכך אמרו כי היה בזה רמז שהעופות נא להם להיות מזונותם מרים כלענה ביד הקב"ה ולא שיהיו עובים בידי אדם וכל שכן בני האדם שאין רצונם להתפרנס זה מזה. ולשון בראשית רבה אמר ר' אבהו אלו מגן עדן הביאה אותו לא היה לה להביא דבר מעלה או קנמון או פפלסמון אלא רמז רימזה לו נח מר מזה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוק מתחת ידך אבל בגמ' הוסיפו מאי משמע דהאי טרף ליישנא דמזוני הוא דכתיב הטריפני לחם חקי כי מפני הטעם שאמרנו עשו לזה סמך מלשון הטריפני ירמוז כאלו אמר והנה עלה זית טרף בפיה ופשוטו של מקרא פירשו בו שהוא תאר לעלה והנה עלה זית טרף בפירה וסמך לדבר שהוא קיומו כי כן משפטו אבל נמצאו מהם בזרות כי הוא טרף ויירפאהו והשיב את הגזלה אשר גזל על שגגתו אשר שגג וזולתם רבים. ויאמר ה' אל לבו לא גלה הדבר לנביא בזמן ההוא רק ביום נותנו את משה בכתיבת התורה גלה אליו כי כאשר הקריב נח קרבנו עלה לרצון וגזר שלא יוסיף להכות את כל חי וכבר כתבתי בזה סוד פרוז לרבותי' וטעם בעבור האדם כי בעבורו נעשו ואם אדם לא חטא היו הם ניצולין ועם שהשחיתו גם הם דרכם כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולמד עליהם זכות שיצירתם בתולדת רעה בימי הנעורים ולא בימי הזקנה ואם כן אין להכות את כל חי מפני שני הטעמים האלה וטעם המם כי מתחלת הנעורים הוא בהם כמו שאמרו משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע או יאמר כי מן הנעורים כלומר מתחלתם תהיה דעת היצר באדם שהם יתעילו אותו ויש אומר שהוא כמו בנעוריו וכמוהו מטרם שום אבן על אבן בהיכל ה' וכן זאת הארץ אשר תפילו מנחלה לשבטי בני ישראל

כל רמש אשר הוא חי ירמוז לבהמה ולחיה ולעוף וגם לדגי הים כי כלם נקראים רמש כדכתיב בכל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים. אך בשר בנפשו דמו כתב רש"י בעוד נפשו בו בשר בנפשו לא תאכלו הרי אבר מן החי ואף דם לא תאכלו הרי דם מן החי אם כן יאמר בשר בנפשו ודמו לא תאכלו וזה כפי הפשט איננו נכון. ולפי המדרש איננו אמת שלא נצטוו בני נח אלא על אבר מן החי כדברי חכמי' לא על דם מן החי כדברי ר' חנינא בן גמליאל אבל פירושו אך בשר בנפשו שהיא דמו לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא. דמכם לנפשותיכם אדרוש דמכם נפשותיכם כלו' דמכם שהוא נפשותיכם כדרך לכל כלי המשכן וכן השליש' לאבשלום ויש לפרש את דמכם לנפשותיכם כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא וכת ואו וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה שתרגו' בעוף או בבהמה. והנכון שיאמר הדם שהוא לנפש בכם אדרוש הגיד כי הדם הוא הנפש ורמז כי על שופך הנפש הוא מתחייב מיתה לא על דם האיברים שאין הנשמה תלויה בהם. ורבותי' דרשו בו הורג את עצמו את דמכם מנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו תמה אני אם הדרישה כמשמעה מיד החיה כמו מיד האדם להיות ענש כדבר ואין בחיה דעת שתענש או שתקבל שכר ואולי יהיה כן בענין דם האדם לבדו שכל החיה שתטרוף אותו תטרף כי גזרת מלך היא וזה טעם סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ואיננו להעניש את בעליו בממון כי אפי' שור המדבר חייב מיתה וכזה כן בבני נח כישראל ויהיה טעם שופך דם האדם כל שופך בין חיה

בין אדם והנה דמו נדרש בבית דין ובידי שמים ׳ ויתכן שיהיה טעם מיד כל חיה שתהיה הנקמה בשופך
דם מיד כל חיה כמו כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה יאמר אך דמכם אדרוש ואנקום אותו ביד כל
חיה כי אשלח ברוצח כל חית הארץ ואשלח בו גם האדם לא ינצל מידם׳ וכמוהו מכל צוררי הייתי חרפה
מידם זה חלק אדם רשע מאלהים ובחלת אחרת מאל ואולי הדרישה מיד החיה היא שלא תטרוף האדם
כי כן שם בטבעם וסוד הענין כי בעת היצירה נתן לאדם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פ
פרי עץ לאכלה ונתן לחיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא טבעם ומנהגם ועתה
כאשר אמר באדם שישחוט הבעלי החיים והשם בטבעם או במנהג שיהיו בעלי החיים זה לזה לאכלה
הוצרך לצוות שיהיו שאר בעלי החיים לבני אדם טרף לשניהם והם יראו מהם ולא יטרופו בהם ואמר
אך את דמכם לנפשותיכם לרמוז כי לא ידרוש דם חיה מיד חברתה אם כן נשאר בהם לטרוף זו את זו
וזה טעם הזכירו אסור שפיכת דמים בכאן מפני היתר השחיטה שהיה המנהג לשפוך דם כי על דעת רמ׳
כבר הזהיר אדם הראשון בזה אבל מפני השחיטה הוצרך לומר התרתי לכם לשפוך דם כל חי זולתי
דמכם שיהיה אסור לכם ולכל החיים שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו ואתם פרו ורבו פשוטו
כמדרשו שהיא מצוה כי האמור באדם גם בבני נח עם ויברך אותם אלהים ברכה כענין שנאמר בדגים
ובעביר שדבר בשאר הנפש החיה ואמר ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ אמר כאן ואתם האדם פרו ורבו
ואמר שרצו בארץ ורבו בה כי יכפול המצוה לחזוק לומר שיתעסקו בה בכל יכולת או שיגוס ביישוב כל
הארץ כאשר פירשתי בסדר בראשית ורש״י כתב לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו
להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים והמדרש הזה לא הוציאו אותו אלא מן הסמוכים אבל
העקר׳ למצוה כמתב והראשונ׳ לברכה וכך אמר׳ והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתם פרו ורבו
וכו׳ בסנהדרין וטעם ויאמר אלהים אל נח ואל בניו על יד אביהם כי בניו לא היו נביאים ולא הגיע
חם למעלת הנבואה וכן ויאמ׳ ה׳ אל אהרן וכן ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן כדברי רבותינו אל משה אמ׳
שיאמר לאהרן וכן פירש בסוף ויאמר אלהים לנח זאת אות הברית אשר אני נותן משמע מן
האות הזה שלא היה קשת בענן במעשה בראשית ועתה ברא ה׳ חדשה לעשות קשת בשמים ביום ענן
ואחרי בטעם האות הזה כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאלו מן השמים מורים בו ויפל׳
חצים ויפיצם בארץ אבל עשאו בהפך מזה להראות שלא יורו בו מן השמים וכן דרך הנלחמים להפך אותו
בידם ככה כאשר יקראו לשלום למי שכנגדם ועוד שאין לקשת יתר לכונן חצים עליו ואבחנו על כרחנו
נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח יהיה הקשת בתולדת כי בכלי מים לפני השמש יראה
כמו מה הקשת וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן כי אמר את קשתי נתתי בענן ולא אמר אני נותן
בענן כאשר אמר זאת אות הברית אשר אני נותן ומלת קשתי מורה שהיתה לו הקשת תחלה ולכן נפרש
הכתוב הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריאה תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם שכל
זמן שאראנה אזכיר כי ברית שלום ביני וביניכם ואם תבקש מה טעם בקשת להיות אות הנה הוא כטעם
עד הגל הזה ועד׳ המצב׳ וכן כי את שבע כבשות תקח מידי בעבו׳ תהיה לי לעדה כי כל הדבר הנרא׳ שיעשה
לפני שנים להזכירם ענין נדור ביניהם יקרא אות וכל הסכמות ברית וכן במילה אמר והיה לאות ברית
ביני וביניכם בעבור ההסכמה שימולו כל זרע אברהם לעבדו שכם אחד ועוד כי כאשר תראה בר״ה פנך
המזכר יהיה זכר לשלום כאשר כתבנו ובין שתהי׳ הקשת עתה בין שהיתה מעולם בטבע הטעם באות שבה
אחד הוא אבל יש לרבותינו בפרשה הזאת סוד נעלם אמרו בבראשית רבה את קשתי נתתי בענן קשותי
דבר שהוא מוקש לי אפשר כן אלא קשין דפריא והיה כעגבי ענן ר׳ יודן בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון אומר
משל לאחד שבירר סולת ריתה ובקש נתנו על בנו ונתנו על עבדו ושם עוד והיתה הקשת בענן וראיתיה
לזכור ברית עולם בין אלהים זו מדת הדין של מעלה ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ זו מדת
הדין של מטה מדת הדין של מעלה קשה ומדת הדין של מטה רפה וכבר ידעת מאמרם במסתכל בקשת
כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם ואם זכית להבין

דבריהם תדע כי פירוש הכתוב כן את קשתי שהיא מדת הדין הנתונה בענן בעת הדין תהיה לאות ברית
והיה בענני ענן על הארץ שלא יאיר השם פנים אליה מחטאות יושביה ונראתה מדת הדין שלי בענן
ואזכור את הברית בזכר הרחמים ואתחנן על הטף אשר בארץ והנה האות הזה והברית הוא אות המילה
והברי׳ שבה ולשון המקראות באות מאד לענין והנה פירשו בין אלהים מדת הדין של מעלה שהיא הגבור׳
ואשר על הארץ מדת הדין של מטה שהיא מדה כוחה מנהגת הארץ עם הרחמים כי לא אמר אשר בארץ
רק אשר על הארץ וכבר רמזתי סודם בשם הארץ ורמ״ כתב בין מדת הדין של מעלה וביניכם אבל רבותי׳
לא לכך נתכוונו   וחם הוא אבי כנען פי׳ רש״ לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה
חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם הוצרך לומר שחם הוא אבי כנען   ורא״ אמר כי חם
ראה והגיד לאחיו וכנען עשה לו רעה לא גלה אותה הכתוב וזה טעם את אשר עשה לו בנו הקטן כי כנען
הוא הקטן לחם כאשר ימנה אותם ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען והנה עזב רא״ דרכו בפשוטי המקר׳
והחל להכנס בסודים   והנכון בעיני כי חם הוא הקטן לנח כאשר פירשתי ברא׳ הסדר וכנען הוא הבן
הגדול לחם ואשר אמר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אחרי נזכר לעבד עבדים נתן לכל אחיו מעלה
עליו וכאשר אירע המעשה הזה לנח לא היה לחם זרע זולתי כנען וזהו טעם וירא חם אבי כנען כי אין לו
בן אחר וכאשר חטא לאביו קלל זרעו ואם אמר ארור חם עבד עבדים יהיה לא יזיק רק לבניו כי הזרע ש
שכבר נולד אי כן בכללו ואולי לא יוליד ולא לקח ממנו נקמתו כי מי יודע מה יהיה אחריו על כן קלל הבן
שהיה לו ואם יוליד מאה די שיקולל בזה הבכור וכל זרעו אתו והנה החטא שראה חם ערות אביו ולא כרה׳ ב
בן כבוד שהיה ראוי לו לכסות ערותו ולכסות קלונו שלא יגידנו גם לאחיו והוא הגיד הדבר לשני אחיו בפני
רבים להלעיג עליו וזה טעם בחוץ וכן תרגם אנקלוס בשוקא וטעם וי״ע את כל אשר עשה לו שגלה
חרפתו לרבים והיה כמו בדבר ורבותי׳ הוסיפו עליו חטא   איש האדמה פי׳ רש״ אדוני האדמה כמו
איש נעמי ואינו כן כי איש נעמי לשון אישות כמו איש ואשתו ואחרים אמרו גדול האדמה וראשה והביאו
דומי׳ לו אך אמרו גדעון בן יואש איש ישראל גם בני איש גם בני אדם הלא איש אתה ור״י כמוך בישראל
ורבים לפי דעתם ועל דעתי גדעון בן יואש איש ישר׳ ייחוס איש ישראלי הלא איש אתה שאין כמוך בישר׳
וכן והתחזקתם והייתם לאנשים שלא יהיו כנשים גם בני אדם גם בני איש פלוני הידוע במעלתו אבל
איש האדמה כמו אנשי העיר בעבור היותו דר בכל האדמה לא בנה עיר ומדינה יתיחס אליה וכן איש
שדה העומד שם כל הימים תמיד ובמסכת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים או שנתן
לבו לעבוד את האדמה לזרוע ולנטוע בעבור מגלו הארץ שמתה שכל נגדל לדבר יקרא כן אנשי העי״ר
הם יושביה ואנשי דוד עבדיו ואיש האלהי׳ המיוחד בעבודתו וכך אמרו בבראשית רבה איש האדמה בורגר
לשם בורגרותיה ואמרו שהיה להוט אחר האדמה והנה הוא ייחוס וטע׳ ויחל כי הוא החל לנטוע כרמים כי
הראשו׳ כ״ש נטעו גפן והוא החל לנטוע גפנים רבים שורות שורות הנקרא כרם כי כרמתו ביין לא נטע הג
הגפן כשאר האילנות ועשה כרם   ויהי כנען עבד למו פי׳ רא״ כי למו שיהיה כנען עבד לאלהים ולשם
כי הוא יבריחנו לעבוד האל ובשני פירש שיהיה עבד ליפת ולשם ואם כן כא לקוב אויבו בא   והנה
בדרך שיהיה כנען עבד לאלהים ורמ״ כתב ברוך ה׳ אלהי שם שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו של שם לתת
להם ארץ כנען ויהי להם כנען לעם עבד והחזיר כן פעם אחרת לומר אף משיגלו בני שם ימכרו להם
עבדים מבני כנען והנכון בעיני כי מתחלה קלל אותו שיהיה עבד עבדים לכל העול׳ והיה כל מוצאו יעבגד
בו כי טעם לאחיו לכל בני אדם כענ׳ והשלחתי את כל האדם איש באחיו כטעם איש באחיו או לאחיו שם
ויפת כי אחי אביו יקראו אחיו כדרך כי שבה אחיו ויש אומרים לאחיו בני אביו כי אחרי היותו עבד לבני
אביו ולשם ויפת הנה הוא עבד לכל העולם   וברך תחלה אלהי שם הודיע כי יהיה שם עובד האלהים
וכנען יהיה עבד לו ולמו ירמוז לזרעו של שם שהם רבים · ויתכן שיהיה למו חוזר גם לאחיו הנזכר׳ וחזר
וברך יפת בהרחבת הגבול ושם בשכון האלהים באהליו ושיהיה כנען עבד למו לשניהם והנה העביד כנען
לשם שני פעמים רמז כי הוא ינחל ארצו וכל אשר לו כי מה

שקנה עבד קנה רבו ונכתבה זאת הפרשה להודיע כי בחטאו היה כנען עבד עולם וזכה אברהם בארצו ו
ונכתב ענין היין בנח כי יש בו אזהרה ממנו יותר מפרשת נזירות כי הצדיק תמים אשר צדקו הציל כל
העולם גם אותו החטיא היין והביא אותו לידי בזיון וקללת זרעו ׃ וטעם ויולדו להם בני׳ אחר המבול
לרמוז כי אעפ״י שהיו ראויים לבנים קודם המבול כי דרך הדורות ההם להוליד כבני ששים אלו לא מלדו
להם גם למאה רק אחר המבול כי כבר הש״י על מעיי״ שלא יולידו ויאבדו במבול או שיצטרך להציל רבי׳
בתיבה וכן עשה לכל המשפחה הזאת כי למך שאחר בתולדות נח יותר מכפלי׳ באבותיו ונח הרבה מאד
וכבר הוזכר זה בפ׳ רש׳ מבר׳ ׃ בני יפת גומר החל ממנו כי הוא הבכור ונתן אחריו חם כי רצה לאחר ת
תולדת שם לקרב שני הפרשיות בתולדותיו כי יש להאריך בתולדות אברהם ׃ וטעם מאלה נפרדו איי ה
הגוים בארצותם כי בני יפת יושבי איי הים והם נפרדים כל אחד ומבנין באי אחד יושב לבדו וארצותם
רחוקות זו מזו והיא ברכת אביהם שאמ׳ יפת אלהים ליפת שיהיו רבים במרחבי ארץ אבל בני חם כלם
קרובים יושבי הארצות ולכן אמ׳ ויהי גבול הכנעני מצידון וגו׳ ואמ׳ בארצותם לגויהם וכן בבני שם
וספר הכתוב כל אלה כי רצה להודיע יחוס אברהם משם ותולדות חם להודיע העני׳ שזכה אברה׳ בארצם
כנען אבותם ולכן ספר גם בני יפת והפלגה להודיע סבת שני הלשונות ופזורם בקצוי הארץ לזמן מועט א
אחרי אדם הראשון ועוד להודיע חסדי השם ושמירת הברית לנח כי לא כלה אותם ׃ והרב אמר במורה
הנבוכים כי זה יאמת לשומעים חדוש העולם וגם זה אמת כי אברהם אבינו יצוה את בניו ואת ביתו א
אחריו ויעיד להם על נח ובניו שראו המבול וראו בתיבה והנה הוא עד ימיו עד בענין כל המבול ועד רביעי
על יצירה כי נח ראה אבין שראה אדם הראשון ויצחק ויעקב ראו שם העד במבול ויעקב מגיד כל זרע ל
ליורדי מצרים גם לפרעה ואנשי ארצו והאנשים בכל דור יודעים מאבותם ארבעה וחמשה דורות מגידים
מעשיהם ותולדותיהם ׃ ובני כוש סבא וחוילה היו אלה ראשי אומים ובני רעמה היו שני לאומים אבל
נמרוד לא היה לאום על כן כת׳ אחכ׳ וכוש ילד את נמרוד ולא אמ׳ ובני כוש נמרוד וסבא וחוילה אבל פוט
היה לגוי אחד אלא היו ממנו אומות שונות כמצרים וכנען על כן לא החזירו הכתו׳ וכבר אמ׳ לקים היינו
כבוזים שנבלעה משפחתו של פוט ובא יחזקאל ופירש פוט ולוד וכל הערב כי מפני שלא החזירו הכתוב
היינו סבורי׳ שנתערב זרעו בבני כנען ולא היו אומה ולא ירשו להם ארץ שתקרא על שמם אבל גם במגוג
ומדי ותובל ומשך ותירס בבני יפת לא הזכיר משפחות בתולדות׳ וכן בבני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד
ראשי אומות ולא הזכיר להם תולדות כי כל אחד היה לגוי אחד בארץ ולא הוליד אומות שונות ׃ הוא
החל להיות גבור בארץ כת׳ רש׳ להמריד כל העו׳ על הקב״ה בעצת דור הפלגה ואכ׳ הוא החל אחר המבול כי ב
בימי דור אנוש הוחל ואיפשר שאמר כי הוחל בדור הפלגה ימרד ובימי אנוש לא היו במורדי אור׳ אבל
עבדו גם לאלהים אחרים ׃ הוא היה גבור ציד לפני ה׳ צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקו׳
על כן יאמ׳ על כל אדם מרשיע בעזות פנים ויודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמ׳ זה כנמרוד לשון רש׳ וכן
דעת רבותי׳ ׃ ורא׳ פי׳ הפך הענין על דרך פשטו כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן ופי׳ רש לפני
ה׳ שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם ואין דבריו נראין והנה הוא מצדיק רשע כי ר
רבותי׳ ידעו רשעו בקבלה ׃ והנכון בעיני כי הוא החל להיות מושל בגבורתו על האנשי׳ והוא המולך תחלה
כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך וגבר תחלה על אנשי בבל עד שמלך עליהם ואחכ׳ יצא אל אשור
ועשה כרצונו והגדיל ובנה שם ערי׳ בצורות בתקפו ובגבורתו וזהו שאמ׳ ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך
ואכד וכלנה ׃ מן הארץ ההיא במלכו עליה יצא אשור כי אשור מבני שם היה וזהו בלשו׳ ויצא חגר הדר
ועבר עמונה ויצא עוג מלך הבשן לקראתינו אדרעי ושב לארצו ברכוש גדול ורבים כן ולכך תקרא
ארץ אשור ארץ נמרוד כמו שכתו׳ ורעו את אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה ירמוז אל נינוה ואל ר
רחובות עיר ואל כלח ׃ וספר עוד בגבורתו כי הוא גבור ציד להתגבר גם על החיות ולצוד אותן ואמ׳ לפני
ה׳ להפליג כי אין תחת כל השמים כמוהו בגבורה וכן ותשחת הארץ לפני האלהים כי כל אשר לפניו בארץ
נשחתו בענין ונכרתה הנפש ההיא מלפני כי בכל מקום הוא לפניו ׃ ומצרים ילד יזכיר ג א

למצרים תולדותיו ולא הזכיר מושבם כמו שהזכיר באחרים כי בבני יפת הזכיר איים ובבני כוש ארץ
שנער ואשור ובבני כנען הזכיר תחומי ארצם וכן בבני שם והיה זה כי מצרים ארץ מושבו ידוע כי ר"ל
נקראת על שמו והיו כל בניו יושבים סביבות מצרים ושם ארצם גם כשמם כי כן מצינו לפתרוסים ארץ
פתרוס והיא מכלל ארץ מצרים כמו שכתו' ונתתי יראה בארץ מצרים והשמותי את פתרוס על ארץ מכ
מכורותם וכן לוד וכל הערב סביבות מצרים ושמם ושם ארצם שוה וכן פלישתים ארצם פלשת וכן כתוב
יושבי פלשת · ואמ' ר"א כי אלה שמות מדינות ובכל מדינה ומדינה משפחה אחת ועל כן הם כלם לשון ר
רבים והראיה הגמורה אשר יצאו משם כי זה רמז למקום · וטעם אשר יצאו על דעת המפרשי' שהוליד'
כלשון מתהלך יצאו וכת' רש' משניהם יצאו שהיו הפתרוסים וכסלוחים מחליפים נשותיהם זה לזה ויצאו
פלישתי' מביניהם בר"י ועל דעתי בדרך הפשט היו כסלוחי' יושבי עיר ששמה כן והיתה מכלל ארץ כפתור
אשר שם כפתורים אחיהם ויצאו משם הכפתורי' אשר הם מזרע כסלוחי' והלכו לתור להם מנוחה והביאו
הארץ לאחיהם וכבשו להם ארץ ששמה פלשת ונקראו אחר כ' פלשתי' על שם הארץ והוא מה שכתו' כפתורי'
היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם והם מבני כסלוחים יושבי ארץ כפתור   וכנען ילד את
צידון בכורו אלה עשרה עממים בני כנען שנתנו לאברהם אבינו כי כל זרע כנען נמכר לעבד עולם והם
שנתנם לו אבל נתחלף השם בדורם בימי אברהם כי בכאן נכתבו בשם שקראם אביהם ביום הולדם וא
ואחרי שנפרדו בארצותם לגוייהם נקראו בשמות אחרי' אולי העלו להם שם על שם הארץ כמו שפירשנו
וכן שעיר החורי שם העיר שעירה וכן רבים או שהולידו הערקי והסיני משפחות ונכרתו מהם ובניה' היו
קיני וקניזי על דרך משל והיו לראשי בתי אבות תקרא האומה בשמ' כמנהג בשבטי ישר' והנה קראם בשם
שהיה להם בימי אברהם במתנתו וראיה לדבר כי החוי הנזכר בכאן איננו נזכר במתנתו של אברהם והו'
היה מהם שכ' ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי שבעה גוים
וכן בכל מקום ויתכן הכנעני עם בניו ולא ימנה כאן רק עשרה כי אחד מבניו לא גבר באחיו ונקרא עם
אחיו בשם אביו · ויתכן שהיה צידון בכורו הנקרא כנעני עם אחד מאחיו שלא היה לגוי ואל יקשה עליך
ארץ פלישתים שהיתה לאברהם כדכתי' גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והם
מבני מצרים כי הכתו' אומ' לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים כי כבשו מקצת הארץ וישבו בה וכאשר ת
תרא' כי גבול הכנעני מצידון בואכה גררה עד עזה ואלה ערי פלשתי' כי אבימלך מלך גרר ועזה לעזתי היא
וכן לעזה אחד ולצידון לפלישתי' דכתי' כל צידונים אנכי אורישם מפני בני ישר' רק הפילה בנחלה וכתוב
וגם מה אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת ואולי שאר ארץ פלשתים לא היתה לישראל לבד אלו חמשת
סרניהם ודע כי ארץ כנען לגבולותיה מאז היתה לבני היא ראויה לישר' והיא חבל נחלתם כמו שכ' בהנחל
עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישר' אבל נתנה הקב"ה בעת הפלגה לכנען מ
מפני היותו עבד לשמור אות' לישר' כאד' שמפקיד נכסי בן האדון לעבדו עד שיגדל ויזכה בנכסי' וגם בעבור
ועוד אבאר בפה"ית'   ולשם ילד גם הוא כטעם שאחיר תולדו' שם וספר תולדו' אחיו הקטן ממנו כאשר לא
היו לו בני' אח' כבאן גם הוא · וטעם אבי כל בני עבר שהוא אבי כל יושבי עבר הנהר שהו' מקו' יחוס אברה'
ולא יתכן שיהיה עבר במקום הזה שם האיש אבי פלג כי למה ייחס אותו אליו   אחי יפת הגדול דרך
הכתו' ליחס הקטן אל הגדול באחיו ולא אל הנולד אחריו וכן מרים הנביאה אחות אהרן וטעם להזכיר זה
כלל לומר כי הוא אחי הנכבד שזה אליו בכבודו להגיד שלא איחר אותו מפני מעלת חם עליו והראיה אלי
שיהיה הגדול תאר לשם לומר שהוא האח הגדול של יפת כי חם קטן מכלם ואם הקדי' אותו וכן בכל מקו'
תאר למדובר בו   כגון ישעיהו בן אמוץ הנביא חנניה בן עזור הנביא לחובב בן רעואל
המדיני חתן משה · ורש"י כת' אחי יפת ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו אביהם וזה בזהו גם   לומ' שהוא
אחי הצדיק ולא אחי הרשע אעפ"י שנתנה אחריו   בנסעם מקדם פי' רש"י שהיו יושבים שם כבתו' למעלה

ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום המחזיק אותם ולא מצאו אלא
שנער · ואין זה נכון כי תולדות שם לבדו הם שנ׳ עליהם כן ולמה ייחס הפלגה עליה׳ כי בני יפת ובני חם
רבים מהם ועוד כי מושבם בארצותם היה ממשא עד הר הקדם והפלגה היתה טרם שהיה מושבם כי לא
באו בני יפת מאיי הים אל הבקעה אשר בארץ שנער אבל בפלגה הפיצם השם על פני כל הארץ ואז ה
הושבו בארצותם לגוייהם ורא׳ פי׳ כי הרי אררט במזרח ויפה אמ׳ כי הם במזרח קרובי׳ לאשור שנ׳ והמה
נמלטו ארץ אררט ונח כרדתו מן ההר נתישב בארצות ההם הוא ותולדותיו וכאשר רבו נסעו משם אל ה
הבקעה הזו ואנשי הפלגה על דברי רבותי׳ מורדים במרדם · ורודפי הפשט אומ׳ שלא היה דעתם אלא ש
שיהיו יחד מחוברים כי הגיד הכתו׳ דעתם פן נפוץ ולא ספר עליהם ענין אחר ואם כדבריהם יהיו טפשי׳
כי איך תהיה עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל בני העו׳ או שמא היו חושבים שלא יפרו ושלא ירבו וזרע
רשעים יכרת אבל היודע פי׳ שם יבין כונת׳ מזה שאמרו ונעשה לנו שם וידע כמה השיעור שיזמו במגדל
לעשותו ויבין כל הענין כי חשבו מחשבה רעה והענש שבא עליהם להפרידם בלשונות ובארצות מדר׳
כנגד מדה כי היו קוצצים בנטיעות והנה חטאם דומה לחטא אביהם ומאז בשביל זה דרשו אשר בנו בני
האדם אמר ר׳ ברכיה מה בני חמריאה בני גמליא אלא כבני דאד׳ קדמאה וכו׳ והסתכל כי בכל ענין המבול
הזכיר אלהי׳ ובכל ענין הפלגה הזכיר השם המיוחד כי המבול בעבור השחתת הארץ והפלגה בעבור שקצצו
בנטיעות והם עכומי׳ בשמו הגדול וזה טע׳ הירידה וכן במדת סדום והמשכיל יבין   על פני תרח אביו
בארץ מולדתו כת׳ רש׳ דרך דברי רבותי׳ תרח קבל על אברה׳ בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו והשליכו
לכבשן והרן ישב ואמר אם אברהם נוצח אני שלו ואם נמרוד נוצח אני שלו וכשניצל אברהם אמרו לו מ
משל מי אתה אמ׳ להם משל אברה׳ אבי השליכוהו לכבשן ונשרף וזהו אור כשדי׳ ומנחם פי׳ אור בקעה וכן
על כן באורים כבדו ה׳ וכן מאורת צפעוני כל חור ובקע עמוק יקרא אור והענין שקבלו רבותי׳ בזה הוא
האמת ואני מבאר אותו אברהם אבינו לא נולד בארץ כשדים כי אבותיו בני שם היו וכשדי׳ וכל ארץ שנער
ארצות בני חם והכתו׳ אומ׳ ויגד לאברהם העברי לא הכשדי וכתו׳ בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעול׳ תרח
אבי אברהם ואבי נחור ואולת מעול׳ תורה כי משם תולדותיו מאז וכת׳ ואקח את אביכם את אברה׳ מעבר
הנהר ורא׳ לדבר כי נחור בארץ היה ואם היה מקום תרח אור כשדי׳ בארץ שנער והכתו׳ ספר כי כבאתו
מאור כשדים לא לקח אתו רק אברם בנו ולוט בן הרן בן בנו ושרי כלתו אבל היה נחור נשאר בארץ כשדי׳
אבל באמת הרן מולדתם ארץ ארם היא בעבר הנהר והיא מנחלת אבותיו מעולם והכתו׳ אומ׳ בבני שם
ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם והוא שם כולל כדכתי׳ בארצותם לגוייהם וכתו׳ מן ארם ינחני
בלק מלך מואב מהררי קדם והנה הוא ואבותיו מן הארץ ההיא מעולם ומצינו בתלמוד כי אברהם נחבש
בכותא וזאת העיר איננה בארץ כשדים דכתי׳ ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ומעוה ומחמת וכתו׳ ואנשי
בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות עשו את נרגל אבל יראה כי היא עיר בעבר הנהר בארץ ארם נהרים
כי חרן שם עיר בארץ ארם נהרים דכתי׳ וילך אל ארם נהרי׳ אל עיר נחור שהיא חרן ועוד חקרנו וידענו
על פי תלמידים רבים שהיו יושבי הארץ ההיא כי כותא עיר גדולה בין חרן ובין אשור רחוקה מדינת ב
בבל ונינוה ובין חרן כמו ששה ימים אבל היא נכללת בעבר הנהר בעבור היותה בין ארם נהרי׳ ובין נהר
פרת בגבול ארץ ישר׳ ובין חדקל ההולך קדמת אשור והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברם ונחור בעבר
הנהר ארץ אבותיו והלך לו עם אברם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד לו בנו הקטן הרן ונשאר נחור בנו ב
בעבר הנהר בעיר חרן או שנולד בעיר ההיא או שנתישב בה ממכותא וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדי׳
כי שם מולדתו של הרן לבדו והענין הזה המקובל נמצא גב׳ בספר קדמוני הגוים כמו שכת׳ הרב במורה
הנבוכים כי הזכירו בספר עבודת האיכרים המצרים כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון ש
שהיו עובדים השמש ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עמהם בתוכחות ימים רבי׳ שם אחכ׳ פחד המלך
שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל

שונו והנה על כל פנים במקום ההוא בארץ כשדי׳ נעשה נס לאברה׳ אבינו גם כאשר שנתן בלב אותו המלך
להצילו ושלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסהר שילך לכשפו או גם מפורסם שהשליכו לכבשן האש ונצל
בדברי רבותי׳ ואל יפתה אותך רא׳ בקושיותיו שאומ׳ שלא ספר הכתו׳ זה הפלא כי עוד אתן לך טעם וראיה
בזה ובכיוצא בו אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם אולהי׳ על דעתו והיו חושבי׳ כבשן שהוא
מעשה כשפים כענין משה רבי׳ עם המצרים בתחלת מעשיו ומפני זה לא הזכיר עוד הכתו׳ הנס הזה׳ כי
היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר דברי חרטומי מצרים ולא נתבארו דברי אברהם ע
עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבי׳ בכסף וזהו שאמ׳ הכתו׳ אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך
את הארץ הזאת לרשתה כי מלת הוצאתיך תלמד עליהם כי לא אמ׳ אשר לקחתיך מאור כשדים אבל אמר
הוצאתיך שהוציא ממסגר אסיר כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואמ׳ לתת לך את הארץ הזאת לרשתה
כי מעת הוציאו אותו מאור כשדים היה הרצון לפניו ית׳ שיגדלנו ויתן לו הארץ ההיא ותרח אביו ואברהם
היה בלבם מן היום שהוא שנצל שילכו אל ארץ כנען להתרחק מארץ כשדים מפחד המלך כי ארץ קרובה ל
להם ועם אחד ושפה אחת לכלם כי לשון ארמית לשניהם ורצו ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך
ההוא ועמו וזהו טעם ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן אשר שם משפחותיהם ו
ואבותיהם מעולם וישבו ביניהם ונתעכבו שם ימים רבים ושם נצטוה אברהם לעשות מה שעלה בדעתו
ללכת ארצה כנען ועזב את אביו ומת שם בחרן ארצו והוא הלך עם אשתו ולוט בן אחיו ארצה כנען וזהו
שאמר הכתוב ואקח את אביכם את אברה׳ מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען כי בעבר הנהר נצטוה
בזה ומשם לקחו והוליכו בכל ארץ כנען והנה על דרך דעת רבותי׳ יהיה אור כשדי׳ כפשוטו מלשון חמותי
ראיתי אור ואמרו ויצאו אתם מאור כשדים ותרח לא יצא מן הכבשן אבל אברהם הוא עיקר או המקום
נקרא כן בעבור הנס כמו ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה ואולתם וירמוז הכתו׳ כי בגלות אברהם מן
הכבשן ברחו להם כלם משם ופי׳ באורים כבדו ה׳ על דעתי כדבריהם כי הם ההרי׳ הגבוהים ששם עושי׳
אורות ומשיאין משואות להודיע החדשות מהר במרחקים כאשר אמ׳ באיי הים שם ה׳ אלהי ישראל והענין
שידיעו בכל העו׳ הנס והפלא הנעשה להם לכבוד השם וכן מאורת בפעמי האור שלו ששם אורו ואמונתו
הגדיל כמו שקורא אותו שרף וראיתי במדרש קומי אורי על כן באורים כבדו ה׳ במה מכבדין אותו ר׳
ייבא בר׳ כהנא אמ׳ באילין פנסיא הן כגון העששיות שמדליקין בבתי כנסיות בכל מקום אפי׳ באיי הים
לכבוד השם הרי שהן מלשו׳ אש כפשוטו ויצאו אתם מאור כשדי׳ בעבור כי אברם נכבד מאביו
וההולכים בעצתו ובעבורו ילכו אמ׳ הכתו׳ ויצאו אתם ואעפ״י שאמ׳ ויקח תרח אבל לוט ושרי בעבור אברם
הלכו אתם כי גם אחרי שנפרד אברם מאביו הלכו אתו וימת
תרח בחרן כשיצא אברם נאמרו משנת תרח הרבה ולמה הקדים הכתוב
מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם כבוד אב ו
ואם שהניחו זקן והלך לו לפי׳ קראו מת ועוד שאף הרשעים בחייהם קרואים מתים לשון רש׳ ובבר׳ הוא
ואני תמה על דבריהם שזה מנהג כל הכתו׳ לספר חיי האב והולידו הבן ומיתתו ואחכ׳ מתחיל בענין הבן
בכל הדורות כך נהגו הכתובי׳ והנה נח עמו בימיו של אברהם עודנו חי ושם בנו כל ימי אברהם יתכן ש
שבא למדרש הזה מפני ששינה הכתו׳ בתרח סדר הפרשה כלה כי בשם ותולדותיו כלם לא הזכיר הכתוב
מיתה ולא חזר וכלל השנים ובכאן חזר ותפש הסדר הראשון שבבעלי השנים הרבים מאדם ועד נח וכלל
ויהיו כל ימי תרח וימת והוסיף להזכיר עוד מקום המיתה שהיה בחרן המקו׳ שהזכי׳ לאברה׳ ולכך דרשו שכל
זה כדי שירצה מבלי עיון שהיה אברם שם עמו ועוד כי מפני שכבר התחיל בענין אברה׳ וספר שיצא עם
אביו מאור כשדים ללכת ארצה כנען יקשה בעיניהם כשלא סדר חייו ומיתתו על הסדר ויכתוב אותו׳ ב
בזמנה ואשר אמרו עוד בתחלה אתה דורש שהרשעים בחייהם קרויין מתים גב׳ תמה הוא בעיני שכבר
דרשו מפסוק ואתה תבוא אל אבותיך בשלום בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא ואולי כונתם שעש׳ תשובה
בשעת מיתה אבל ימיו היו כלם ברשע והיה קרוי מת ולשון רש׳ למדך שעשה תרח תשובה בשעת מיתה או

שיהא יש לו חלק לעולם הבא שאחז״ל בזכות בנו והיא הבשורה שהוא לא היה יודע עד שנתבשר בכך בעת
שאמ׳ לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום וכן מצאתי במדרש כל העצי׳ כשרין חוץ משל זית ושל גפן שהשמן
והיין קרבין לגבי מזבח הכילו הפירות האילנות וכן מצינו באברהם שהציל את תרח שנ׳ ואתה תבוא אל
אבותיך בשלום

סדר לך לך

ויאמר ה׳ אל אברם לך לך להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול
וכאן אי אתה זוכה לבנים לשון רש׳ ואין צרך כי משפט הלשון כן
וכן הגשם חלף הלך לו אלכה לי אל הגדולים קומו ועברו לכם את
נחל זרד ורנכם כבה׳ אבל רבותינו עשו מדרש במה שאמ׳ הכתוב
ועשית לך ארון עץ ועשה לך שתי חצוצרות כסף בענ׳ שאין המלאכה שלו והיה ראוי שיאמר כמו שאומר
במשכן ואת המשכן תעשה   מארצך וממולדתך כת׳ רש׳ והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד חרן א
אלא כך אמ׳ לו הבה׳ התרחק עוד מבית אביך׳ ורא׳ פי׳ וכבר אמ׳ השם אל אברם לך לך מארצך כי הדבור
הזה היה בעודנו באור כשדי׳ ושם צוהו לעזוב ארצו ומולדתו ובית אביו אשר שם ואיננו נכון כי אם היה
כן היה אברם עיקר הנסיעה מבית אביו במצות האלהים ותרח אביו ברצון נפשו הלך עמו והכתו׳ אומר
ויקח תרח את אבר׳ בנו ויורה כי אבר׳ אחרי אביו ובעצתו יצא מאור כשדי׳ ללכת ארצה כנע׳ ועוד כי הכתו׳
שאמ׳ ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען היה ראוי שיאמר ואקח את
אביכם מאור כשדים ואולך אותו בכל ארץ כנען כי משם לוקח ושם נצטוה בזה׳ ועוד יקשה עליהם כי א
אברהם בצוותו את אליעזר לקחת אשה לבנו אמר לו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך והוא הלך אל ארם נ
נהרים אל עיר נחור אם כן היא ארצו ומולדתו ושם נאמ׳ אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי כי שם ב
בית אביו ומשפחתו שהיא מולדתו לא כאשר השתבש רא׳ לומ׳ אל ארצי חרן ומולדתי אור כשדים והנה
הוא הא׳ מ׳ כאן כי באור כשדים נאמ׳ לו לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך והנה לו ארצות רבנ׳ אבל
העיקר כבר ידעת אותו מזה שכתבנו בסדר שלפני זה כי חרן היא ארצו ושם מולדתו והיא ארץ אבותיו
מע׳ ושם נצטוה לעזוב אותם וכך אמרו בבר׳ לך לך אחת מארם נהרים ואחת מארם נחור וטעם להזכיר
ארצך ומולדתך ובית אביך כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו וכש׳ כ
כשהיא ארץ מולדתו ששם נולד וכש׳ כשיש שם כל בית אביו ולכך הוצרך לומ׳ לו שיעזוב הכל לאהבתו של ה
הבה׳   אל הארץ אשר אראך היה נודד והולך מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר עד שבא אל ארץ כנען
ואמ׳ לו לזרעך אתן את הארץ הזאת אז נתקיים אל הארץ אשר אראך   ואז נתעכב וישב בה וזה שאמר
ויצאו ללכת ארצ׳ כנען לא להתישב בה כי עדיין לא ידע כי על הארץ ההי׳ נצטוה אל׳ שאחז צדיק דרכו דר׳
ארץ כנען כי כן היה בדעתו ובדעת אביו גם מתחלה בצאתם מאור כשדי׳ ומפני זה אמ׳ ויהי כאשר התעו
אותי אלהים מבית אבי כי היה תנועה כשה אובד׳ ויתכן לומר כי אברהם מבראשונה ידע כי ארץ כנען
היא נחלת ה׳ ומה יתן ה׳ חלקו והאמין כי אל הארץ אשר אראך ירמוז לו על ארץ כנען או על כלה או על
אחת מכל הארצות האל ושם פניו אל כל ארץ כנען כי שם הארץ אשר ירמוז באמת   והיה ברכה אתה
תהיה הברכה אשר יתברכו בך לאמור ישימך אלהי׳ כאברהם והוסיף עוד כי כל משפחות האדמ׳ יתברכו
בו לא אנשי ארצו בלבד או ונברכו בך שיהיו מברכים בעבורו והנה זאת הפרשה לא בארה כל הענין כי
מה טעם שיאמ׳ לו הבה׳ עזוב ארצך ואטיבה עמך טובה שלא היתה כמוה מע׳ מבלי׳ שיקדי׳ שהיה אברהם
עובד אלהים או צדיק תמים או שיאמר טעם לעזיבת הארץ שיהיה בהליכתו אל ארץ אחרת קרבת אלהי׳
ומנהג הכתו׳ לאמר התהלך לפני ותשמע בקולי ואטיבה עמך כאשר בדוד ובשלמה ובענין התורה כלרך
אם בחוקותי תלכו אם שמוע תשמע בקול ה׳ אלהיך וביצחק אמ׳ בעבור אברהם עבדי אבל להבטיחו בעבור
יציאת הארץ אין בו טעם אבל הטע׳ מפני שעשו אנשי אור כשדי׳ עמו רעות רבות על אמונתו בהבה׳ והוא
ברח מהם ללכת ארצה כנען ונתעכב בחרן אמ׳ לו לעזוב גם אלו ולעשו׳ כאשר חשב מתחלה שתהיה עבודתו
לו וקריאת בני האדם לשם ה׳ בארץ הנבחרת ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגוים אשר לא כאשר   ג ג

עמו עמו באור כשדים שהיו מבזין ומקללי׳ אותו ושמו אותו בכבשן האש ואמר לו שיברך ׳ומרכין
ואם יחיד מקללו יואר וזה טעם הפרשה אבל התורה לא תרצה להאריך בדעת עובדי עבודה זרה ולפרש
הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה כאשר קרה בענין דור אנוש והפרתם בעגל שחדשו ויעבור
אבר׳ בארץ עד מקו׳ שכם אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב והוא
ענין גדול הזכירוהו רבותי׳ בדרך קצרה ואמרו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים ולכן יאריכו הכתובים
בספור המסעים וחפירת הבארות ושאר המקרים ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברי׳ מיותרי׳ אין בהם
תועלת וכולם באו׳ ללמד על העתיד כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבו׳ יתבונן ממנו הדבר הנגז׳
לבא לזרעו׳ ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה מתקיימת
על כל פנים ׳ ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כאמרו׳ ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלותך לקרוא את
דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו׳ וכן ענין אלישע ב
בהכיתו זרועו על הקשת ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה׳ וחץ תשועה בארם ונאמ׳ שם ויקצוף
עליו איש האלהים ויאמ׳ להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה
את ארם ולפי׳ החזיק הקב״ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו והבן זה׳
ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקים בעה׳ ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם היא עיר שכם בן
זה שם המקום ההוא ושכם בן חמור על שם עירו נקרא וכת׳ רש״י נכנס לתוכה עד מקום שכם להתפלל על
בני יעקב כשיבאו מן השדה עצבים ונכון הוא׳ ואני מוסיף כי החזיק אברהם במקו׳ ההוא תחלה וקודם
שנתן לו את הארץ כרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחלה קודם היותם זוכים בו וקודם היות
עון יושב הארץ שלם להגלותם משם ולכן אמר והכנעני אז בארץ וכאשר נתן לו הקב״ה הארץ במאמר אז
נסע משם ונטה אהל בין בית אל ובין העי כי הוא המקו׳ אשר כבש יהושע בתחלה ׳ ויתכן שהזכי׳ הכתוב
והכנעני אז בארץ להורות על ענין הפרשה לומר כי אברם בא בארץ כנען ולא הראהו השם הארץ אשר
יעדו ועבר עד מקום שכם והכנעני הגוי המר והנמהר אז בארץ ואבר׳ ירא ממנו ולכן לא בנה מזבח לה׳
ובבואו במקום שכם באלון מורה נרא׳ אליו השם ונתן לו הארץ ושרה יראתו כי כבר הובטח בארץ אשר
הראך ואז בנה מזבח לה׳ לעבדו בפרהסיא ואלון מורה זהו במקום שכם ונקרא גם כן אלוני מורה כמו
שכת׳ מול הגלגל אצל אלוני מורה ושם הר גריזי׳ והר עיבל בשכם וקרוב לירדן שבאו שם בתחלת ביאת׳
בארץ אצל אלוני ממרא הוא מקום אשר הוא בארץ חברון רחוק מן הירדן ודע כי בכל המקום שיאמר
הכתו׳ אלוני ממרא שם ממרא הוא על איש אמורי שהמקום ההוא שלו כמו שכ׳ והוא שוכן באלוני ממרא
האמורי אחי אשכל ואחי ענר וכל אלון מורה ואלוני מורה נקרא המקום ההוא על שם איש ששמו מורה
אבל זה כנעני הוא מארץ הכנעני היושב בערבה ושיזכיר הכתו׳ ממרא כתם הוא שם העיר כמו שנאמר
ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון אשר על פני ממרא היא חברון כי האיש אש׳
לו אלוני נקרא על שם העיר ׳ וכן שכם בן חמור כשם העיר שכם ׳ ובבר׳ על דעתיה דר׳ יהודה אתריא
הוא דשמיה ממרא ועל דעתיה דר׳ נחמיה גברא הוא דשמיה ממרא ׳ וטעם לה׳ הנראה אליו כי הודה לשם
הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו כי עד הנה לא נראה אליו השם ולא נתודע אליו במראה ולא
במחזה אבל באמ׳ לו לך לך מארצך בחלום הלילה או ברוח הקדש ׳ ויתכן שירמוז הנראה אליו על סוד
הקרבן והמשכיל יבין ׳ ויקרא בשם ה׳ פירש אנקלוס שהתפלל שם כמו קראתי שמך ה׳ מבור תחתיות ׳
והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם המודיע אלהותו לבני אדם כי באור כשדים היה
מלמדם ולא אבו שמוע ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה ואברכה מברכיך היה לאמר ללמד ולפרס׳
האלהות וכן את הכתו׳ ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר והובטח אל תירא כי אתך אנכי שבנה מזבח ויקר׳
בשם ה׳ כי בא במקום חדש אשר לא שמעו את שמעו ולא ראו את כבודו והגיד כבודו בגוים ההם ולא נאמ׳
ביעקב כן מפני שהוליד בנים רבים כלם עובדי ה׳ והיתה לו קהלה גדולה נקראת ע״ת ישראל ונתפרסמה
האמונה בהם ונודעה לכל עם וגם כי מימי אבותינו נתפרסמה בכל ארץ כנען וכך אמרו בבר׳ תלמד

שהקדיש שמו של הקב"ה בפני כל בריה   הנגבה פי' רבי' שלמה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והוא בחלק
של בני יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישר' וכן לעתיד לבא בבנין שנא' יהודה יעלה בתחלה   ויהי רעב
בארץ הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הצרות והבצרות והמצרי' עשקו
אותו חנם לקחת את אשתו · והקב"ה נקם נקמתו בנגעים גדולים והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב וגם
צוה עליו פרעה אנשים לשלחם ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ והמצרי' ירעו
להם ויקחו מהם הנשים כאשר אמ' וכל הבת תחיון והקב"ה ינקום נקמתם בנגעי' גדולי' עד שיוציאם בכסף
וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהי'
בבני' והענין הזה פרשוהו בבראשי' רבה · ר' פנחס בשם ר' אושעייא אמ' הקב"ה לאברה' צא וכבש את הדרך
לפני בניך ואת' מוצא כל מה שכתו' באב' כתו' בבנין באב' כתו' ויהי רעב בארץ בישר' כתו' כי זה שנתי' הרעב
בקרב הארץ · ודע כי אברה' אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו
פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים כח לעזור ולהציל
גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלהי' ברעב יפדנו ממות
ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה הרשע והחטא
הנה נא ידעתי וגו' אמרי נא אחותי את לא ידעתי לאמר פחד ממנה עתה יותר מקודם לכן ואם כאשר
שהיו המצרים שחורים ומכוערים כדברי רש"י הנה גם לאבימלך מלך פלשתים אמר כן גם הלא יצחק ש
שהיה דר בארץ ההיא במצות ה' אולי אין בדור ההוא הכנענים שטופים בזנ'
וגדורים מן העריות יותר מאנשי מצרים והפלשתים ואיננו נכון · ויתכן כי לא היה להם פחד רק בבואם
בעיר מושב המלכים כי היה דרכם להביא למלך האשה היפה מאד ולהרוג את בעלה בעלילה שישימו עליו
· והנכון בעיני כי זה דרכם לאו מצד זנות אנשי הארץ בכל מקום היה אומ' אחותי היא כי כן אמ' ויהי כאשר
התעו אותי אלהים מבית אבי אבל הכתו' יזכיר זה במקומות אשר יתחדש להם ענין בדבר והנה זרז אותה
עתה כאשר צוה לה מתחלה ויצחק לא פחד בארצו ובעירו רק כבאו אל ארץ פלשתי' אחז דרך אביו ואחר
למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך כל ימי היותנו גרים בארץ הזאת עד עבור הרעב כי אברהם מן
מפני הרעב בא לגור בארץ   ובעבור הרעב ישוב לארץ אשר נצטוה עליה ונתנה השם לו
ולזרעו והיה חושב שיחיו בשם ברעב ויבא להם ריוח והצלה מאת האלהי' לשוב   או שיתכן להם לברוח
בארץ כנען בהתייאשם ממנה וכתב רש"י הנה נא ידעתי מדרש אגדה עד עכשו לא הכיר בה מתוך צניעותה
ועכשו על ידי מעשה דבר אחר שעל ידי הדרך אדם מתבזה וזו עמדה ביופיה   ולפי פשוטו הנה נא הגיע
השעה שיש לדאוג על יפייך ידעתי זה כמה ימים כי יפת מראה את ועכשו אנו באים בין בני אדם שחורי'
אחיהם של כושיי' לא הורגלו באשה יפה ודומה לו הנה נא אדני סורו נא כל זה לשון הרב · והמדרש קבלה
בענוה שבהם ונסמך למקרא אבל אין צורך לכל הדברים האלה שאין מלת נא מורה על דבר שיתחדש ב
בעת ההיא בלבד אבל על כל דבר הווה ועומד יאמרו כן כי נא רומז על הענין לומר שהוא עתה כבר:
הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את מאז ועד עתה וכן הנה נא עצרני ה' מלדת מנעורי ועד היום הזה
וכן הנה נא לי שתי בנות כי לא נולדו עתה וכלם ככה וירמוז מפשט הכתובי' כי שרה לא קבלה עליה לאמ'
כן אבל המצרים אין רעי' וחטאי' מאד וכאשר ראו אותה ויהללו אותה אל פרעה לוקחה אל ביתו ולא שאלו
בהם כלל אם היא אשתו או אם אחותו היא והיא שתקה ולא הגידה כי אשתו היא ואברם ספר מעצמו כי
אחותי היא ולכך הטיבו לו בעבורה   וזהו שאמר הכתו' מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא
האשים אותו כי כראותו שיקחו אותה היה לו להגיד לפרעה כי אשתו היא וחזר והאשים אותו על אמרו א
אחרי כן לשרים ולבית פרעה כי אחותו היא ולא האשים את האשה כלל כי אין ראוי שתכחיש היא את ב
בעלה והראוי לה שתשתוק ותעש   ויראו אותה שרי פרעה כי כאשר ראו אותה המצרים אמרו ראוי
זאת לשרים הגדולים והנה הביאוה אליהם וגם הם יראו לנפשם מנגוע בה כי מפני היופי הגדול ידעו כי
המלך יחפוץ בה מאד ויהללו אותה בפניהם לומ' ראויה היא למלך לשון רש"י וזה דעת אנקלוס   ג ד

שאמר ושבחו אותה אל פרעה או שהללוה אל המלך עבדיו ושלח ולקחה וטעם על דבר שרי אשת
אברם כי בעבור החמס שעשה לשרה גם לאברהם ובזכות שניהם באו עליו הנגעים הגדולים ההם
ויקרא פרעה לאברם יתכן כי בבא הנגעים פתאום עליו ועל ביתו בעת אשר לוקחה שרה אל ביתו הרהר
בדעתו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו ושאל אותה והגידה כי היא אשתו ולכן קרא לאברם והאשים אותו או
כאשר אמרו רבותי' שלקה בראתן שהתשמיש קשה לו והשם כי שאל אשתו היא ואמר לו בכעס מה זאת
עשית לי להוציא מפיו האמת כי אם היתה אחותו היה אומר אמנה אחותי היא ואמר ועתה הנה אשתך
קח ולך לרצונך מה ידבר ומה ישיב על תוכחתו ואברה' שתק ממנו ולא השיב אותו דבר מרוב פחדו או הבין
פרעה כי היא אשתו כאשר חשב וצוה עליו פרעה אנשים לשלחם. וטעם ואקח אותה לי לאשה שהיה
רצונו שתהיה זאת אשתו המולכת ולא תהיה פילגש לו והזכיר זה בעבור שיודה לו אם היא אחותו כאשר
פירשתי וטעם הוא ואשתו וכל אשר לו להודיע שלא גזלו ממנו דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו
בעבור שרה שתהיה למלך ולא אמרו רמיתנו ומתנה בטעות היא וזה מעשה נס ויהי ריב כת' רש"י לפי
שהיו רועין של לוט מרעין בהמתן בשדות אחרי' והיו רועין של אברם מוכיחין אותם על הגזל והם אומרי'
נתנה הארץ לאברהם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתו' אומ' והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא
זכה בה עדין אברם ומדרש רבותי' הוא ואני תמה כי המתנה שנאמרה לאברהם לזרעו היתה שנ' למעלה ל
לזרעך אתן את הארץ הזאת והיאך יירשנו לוט אולי שטעו הרועים במתנה וטעו והכתו' אומ' כי גם ללוט
גם לאברהם אינה עתה. ולפי זה מה שאמ' תחלה כי היה רכושם רב לאמר כי מפני הרכוש הרב לא
ישא אותם הארץ והוצרכו רועי לוט להכניס מקניהם בשדות שיש להם בעלים וזאת סבת המריבה. ועל
דרך הפשט היתה המריבה על המרעה כי לא נשא אותם הארץ וכאשר היה מקנה אבר' רועה באחד היו
רועי לוט באים בגבולם ורועים שם והנה אברם ולוט היו גרים ותושבים בארץ ופחד אברהם פן ישמעו
הכנעני והפרזי יושב הארץ כובד מקניהם ויגרשום או יכו אותם לפי חרב ויקחו להם מקניהם ורכושם
כי יושבת הארץ עתה להם לא לאברהם וזה טעם והכנעני והפרזי כי הזכיר שהיו עמים רבים יושבים
בארץ ההיא ולהם ולמקנה' אין מספר ולא ישא אותם הארץ ואת אבר' ולוט ומתחלת אז יראה לי כי הכנעני'
היו בארץ בימים ההם יושבי אהל ומקנה באכפים מקנתם אל עיר אחת ורועי' שם שנה או שנתי' וכנעני'
משם אל גבול אחר אשר לא רעו אותו. וכן יעשו תמיד כמנהג בני קדר והכנעני והפרזי היו אז בארץ
הנגב ובשנה האחרת יבאו שם היבוסי והאמורי כגן ה' כארץ מצרים יאמ' כי ארץ הככר כלה משקים
אותה ברגל מן הירדן כדרך הנעשה בגן ה' שכ' בו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וכדרך שהוא בארץ
מצרים שכ' בה והשקית ברגלך כגן הירק והזכיר שני המקומות אמר כגן ה' שהמקום הטוב נתחתוני' כן
הוא כלו משקה והזכיר כארץ מצרים מקום ידוע לרואים. ורבותי' אמרו כגן ה' לאילנות כארץ מצרים ל
לזרעים יתכן לפרש שיש בככר נהרות גדולים ישקו אילני הגנות כגן ה' וגם יאורים כארץ מצרי' ישקו גן
הירק ובחר לו לוט בזה כי הארץ שישקו אותה כן רחוקה מן הבצורת וטובה למרעה וטעם אברם ישב
בארץ כנען שאר ארץ כנען כלה שלא יעמד במקום אחד אבל בכל ארץ כנען יגור ולוט נתישב במקום
אחד ממנה בערי הככר כי ערי הככר מכלל ארץ כנען וטעם בערי הככר פעם בזו ומפני כובד המקנה
וזה טעם ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן כי התמה עם אברהם שלא יבא בכל הככר וטעם ואנשי
סדום רעים וחטאים יאשים הכתוב את לוט שלא נמנע משכון עמהם כדברי רש"י וידבר עוד בזכות
הצדיק שלא נפל חבלו במקום אשר כמה הרשע כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וכל ערי הככר
רעים וחטאים לה' מאד כי על כן נהפכו לעם' שכל בני כנען אנשי תועבות גדולות כי כן כתו' קום
התהלך בארץ לארכה ולרחבה יתכן שהיה זה ברצונו אמר לו בכל אשר תרצה ללכת בארץ לך כי אהיה
עמך ושמרתיך מרעי הגוים כי לך אתננה כלומר שלך תהיה ואם היא מצוה שילך בה כל ארכה ורחבה
להחזיק במתנתו כאשר פירשתי לא נכתוה לעשות זה מיד והנה עשה כן כי עתה היה במזרח ואחר כן ה
הלך אל ארץ פלשתים

שהוא במערב והנה קיים המצוה בחיין וטעם כי לך ולזרעך שתחזיק במתנה מעכשיו להנחילה לזרעך כמו
שאמרו רבותי׳ ירושה היא להם מאבותיהם ׳ ועל דרך הפשט יתכן שהיה מושל עליה ונשיא אלהים בתוכם
בכל מקום שילך בארץ ההיא   ויהי בימי אמרפל מלך שנער המעשה הזה אירע לאברהם להורות
כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם וישיבו כל שבותם
ורכושם והיה הראשון מהם מלך בבל כי כן העתיד שכתוב אנת הוא רישא די דהבא ואולי אלסר שם עיר
כשדי׳ או בפרס ועילם בעיר ההיא המלך מלך יון הוא המלך הראשון   ושם נתפשט מלכותו כשכבש
דריוש וכבר הזכירו זה רבותי׳ ביונים ר׳ יוסי אומ׳ שש שנים מלכו בעילם ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל
העולם כלו ותלך גוים המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליה׳ לראש ולקצין רמז למלך רומי אשר המלך
על עיר מקובצ׳ מעמים רבי׳ כתים ואדום ויתר גוים וכך אמרו בבר׳ ר׳ אבין כשם שפתח בארבע מלכיו׳
כך אינו חותם אלא בארבע וכו׳ ושם עוד ויהי בימי אמרפל מלך שנער זו בבל   אריוך מלך אלסר זו מדי
כדר לעומר מלך עילם זו יון ותדעל מלך גוים זו מלכות   הזו שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות
העולם וטע׳ ומלך בלע מפני שהמלך על עיר קטנה ואנשים בה מעט ולא שם לו על פני חוץ   איל פארן
כתרגומו מישר פארן ואני אומר שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אילוני
שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו וכולם מתורגמין מישרא וכל אחד שמו עליו לשון רש׳ ואלו
היה כן היה אנקלוס מתרגם בשמם אילא דפארן איל׳ כי דממרא כמנהגו בשמות ומי הזכיר לו במקומות
הרבים ההם המישור הם כולם אן הרים הגבוהים וממרא שם האיש   אחי אשכל וענר בעלי ברית
אברם והמקום ההוא שלו כמו שאמר אילוני ממרא כאשר פירשתי אבל איל פארן מקום אילים כי ישנו
מאילים אשר חמדתם ואילוני מקום אילונים כאלה וכאלון אלונים משמן והנהוג בהם להיות נטועים ב
במישור לפני המדינות להיות לצל׳ כמו מגרש וכן תרגם אלון בבות מישור בכתא ושם איננו שם העצם
למקום רק הוא שם לאילן הנטוע שם כמו   כמפורש תחת האלון אלא שהוא רודף הענין לא המלות
והתרג׳ הירושלמי את׳ כאיל פארן ואילוני ממר׳ מישרא כדברי אנקלוס וכן את׳ באלון בכות בלוט בבית א
כי אלון בבות אבל שם לאילן לא למקו׳ ואנקלוס סבר שהוא שם למקום כי אין בו אלוני רבים כמו אילוני
ממר׳ ולכך את׳ האלון והנה כולם שמות תאר אבל ככר הירד׳ לשון מישור ממש הוא כן יקרא בלשו׳ הקדש
שהנהר׳ מתפשטין בהם בארצות המים הנגרים השוטפים שם ולכן אמר ואל תעמוד בכל הככר ההרה
המלט וכן כר מרחב לבטן כרים הצאן ועמקים יעטפו בר   שעמים יכפלו המלה ופעמים ישירו הכפל כמו
בת עין ותולתם רבים ויקראו גם כן הסלעים המהירים בשם הזה לכרים ולרצים ושרי המאות ואת הכרי
וכן בכרכרות שם לגמלים המריצין שהזכירם בתלמוד גמלא פרחא ומינו׳ מדבר כפולים ואבל השטים
וכן אבל מחולה שתרגומו אותם מישר הוא המקום הנרחב אין בו נטע ולא בנין כי הלשון אבלה לשון חר
חרבה ושממה כמו ויאבל חיל וחומה אבל תירוש אומללה גפן   אל עין משפט על שם העתיד
שעתידים משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין לשון רש׳ מדברי אגדה ולא הבינותי זה כי קדש זה
הוא קדש ברנע כי הוא כאיל פארן אשר על המדברות ומשם נשתלחו מרגלים בשנה שניה שנ׳ אל מדבר
פארן קדשה ונשוב ונבא עד קדש ברנע ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ושם ישבו ישראל ימים רבים אבל
קדש ששם משפט הצדיקי׳ הוא במדבר צין שבאו שם בשנת הארבעי׳ שנ׳ ויבאו בני ישרא׳ כל העדה מדבר
צין בחדש הראשון וישב העם בקדש וגמר הפרשה אולי המדרש על השם בלבד הוא רמז שכתוב כי השם ה
הזה קדש הוא יהיה עין משפט ואנקלוס אמר מישר פילוג דינא ולא ידעתי מהו אולי הוא מלשון פלגים
יבלי מים מי פלג לשטף תעלה וכן בלשון חכמים פילגו של ים יאמר כי במישור ההוא מעין המשפ׳ ועומק
הדין כי היה מישור נאה מעותד למלכים שם ישבו לשפוט את כל הגוים באו בו׳ השם   שדה העמלקי׳
לשו׳ רש׳ עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתי׳ ולא ידעתי אם רבנו׳ לוית׳ בי משה רבי׳ קרא המקו׳ בשם
שהוא נקר׳ בימיו ואם כן אין בכאן דבר עתי׳ או מה העתיד הזה שיתנבאו הנבי׳ לקרא המקום כן ולשון בר
בראשית רבה עדיין לא נולד עמלק

ואת האמורי את כל שדה העמלקי אלא מגיד מראשית אחרית וזה דרך הדרש להם במקומות רבים גם
בנהר בן עדן אמרו כלשון הזה וכותבים לוא׳ כי מעת צאת תאהרות נא״מ כי הנהר הולך קדמת אשור העתידה
להיות לאשור׳ והנכון בעיני כשדה העמלקי כי היה בימים הקדמונים אדם נכבד מבני החורי יושב הארץ
ומשל על המקום ההו׳ ושמו עמלק ואליפז בכור עשו קרא שם בנו על שם האיש ההוא ואולי ממשפחת תמנע
אחות היה ומשל גם במקום ההוא והיה שם אלוף עליהם   בארות בארות חמר בארות הרבה היו שם
שמוציאין משם אדמה לטיט הבנין ומדרש אגדה שהיה הטיט בהן   ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי
שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים באברהם שנצל מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו ב
באברהם למפרע לשון רש״י ואין ספק כי פירוש בארות חמר בארות אשר בהם רפש וטיט כענין שכתוב
ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט וכתוב ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויתכן שיצא משם
בראוי בלא נס ואני תמה במדרש ההגדה הזה כי האומות שלא היו מאמינים שעשה הקב״ה נס לאברהם
בראותם נסו של מלך סדום לא יוסיפו אמונה בהקב״ה כי מלך סדום עובד ע״ז היה והנה נסו אז יחזק ידי עוב
עובדי ע״ז או שיאמינו בכל הנסים שהיו בכשפים או מקרה באפשרות רחוקה וכן יתן ספק בלב המאמיני׳
בנס אברהם ואולי יפרשו ויצא מלך סדום לקראתו שיצא מן הבור שטבע אברה׳ עליו כי נעשה לו נס לכבו׳
אברהם שיצא לקראתו לכבודו ולברכו ואפשר כי אברהם בשובו הביט בבור ההוא כי חפץ להציל המלכים
ולהשיב להם רכושם והנה נעשה הנס על ידו ואם נעשה למלך סדום נס לכבוד אברהם כל שכן שיש להאמי׳
שיעשה נס לאברהם להציל ממות נפשו   ונאמר כי מלך עמורה כבר מת כאשר עבר אברהם עליו או
שנפל בבור אחר כי שמה רמז לעמק   ויחלק עליהם לילה כתב רש״י לפי פשוטו כדרך הרודפים שמתפלגי׳
אחר בורחיהם שנבורחין זה ילכאן וזה לכאן   לילה כלומר לאחר שחשכה לא נמנע מלרדפם. והנכון כי ר
רדף אותם ביום עד דן עם כל מחנהו וכאשר חשך עליהם   בלילה ולא היה רואה אי זה דרך אשר יברחו
בה חלק עמו ועבדיו לשנים או שלשה ראשים ללקח החלק האחד עמו ורדפו אחריהם בכל הדרכים והשם
עד חובה אשר משמאל לדמשק וחזר מלרדוף אחריהם ושיערו ויחלק עליהם הוא ועבדיו לילה   וירדפם
עד חובה אשר משמאל לדמשק ידוע כי מרחק רב בין אלוני ממרא אשר בחברון בארץ יהודה לדמשק אשר
הוא חובה לארץ אם כן רדף אחריהם ימים רבים עד הוציאו אותם מן הארץ כי בכל ארצם היו חוזרים או
שהיה נס גדול כאשר דרשו רבותי׳ בארח ברגליו לא יבא   ומלכי צדק מלך שלם היא ירושלם כענין
שנ׳ ויהי בשלם סוכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע אדני צדק כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר
המקום באמצע הישוב או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה ששם שכינתו של
הקב״ה שנקרא צדק׳ ובבראשית רבה המקום הזה מצדק את יושביו ומלכי צדק אדוני צדק נקראת ירושלם
צדק שנ׳ צדק ילין בה   והוא כהן לאל עליון להודיע כי אברם לא היה נותן מעשר לכהן לאלהי
אחרים אבל מפני שידע בו שהוא כהן לאל עליון נתן לו המעשר לכבוד השם והודיע לאברם מזה כי שם
יהיה בית אלהים ושם יוציא זרעו המעשר והתרומה ושם יברכו את ה׳ ועל דעת רבותי׳ שאומרי׳ כי מלכי
צדק הוא שם בן נח הלך מארצו לירושלם לעבוד שם את ה׳ והיה להם לכהן לאל עליון כי הוא אבי אברהם
הנכבד כי ירושלם מגבול הכנעני היא מעולם ורש״י כתב למעלה והכנעני אז בארץ היה הולך וכובש את
ארץ ישראל מזרעו של שם זקנו של אברהם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח לבניו את הארץ שנא׳ ומלכי
צדק מלך שלם ואין זה נכון כי גבול הכנעני מצידון יכלול כל ארץ ישראל וגבול בני שם במזרח ממישא
רחוק מארץ ישראל אבל אם חלק נח לבניו הארצות ונתן לשם ארץ ישראל הרי זה כמחלק נכסיו על פיו
וישבו בה בני כנען עד אשר ינחיל אותה השם לזרע אוהבו כאשר הזכרתי כבר והו׳ כהן לאל עליון כענ׳
היות בכל העמים כהנים משרתים למלאכים הנקראים אלים כענין שנ׳ מי כמוכה באלים יקרא הקב״ה אל
עליון ועניינו התקיף שגבוה על כל גבוהים כמו יש לאל ידי ומלכי צדק לא הזכיר השם אבל אברם אמר
ה׳ אל עליון קונה שמים וארץ כתב רש״י קונה כמו עושה על ידי עשייתו קנאן להיות לו ואלה שני שבים הם
ואולי כן הדבר

שיבא לשון קנין מגני' העשייה וכן כי אתה קנית כליותי שיכפול תסוכני מבטן אמי וכ' אלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך כי הלשון יאמר קנין בעשייה והפך אשר עשו בחרן קנו ומאשר לאבינו עשה והנכון מה שאמר עוד קנאו להיות לו כי כל אשר לאל יקרא קנינו ויקראו הבאין מקנ' בעבור היותו עקר רכוש האדם ולשון חכמים המגביה מציאה לחברו קנה חברו הכותב בהפקר קניא חברו של אדם קונה לו שלא מדעתו ו וכן בכל מקום תבוא להם במקום זכיה כלומר שהוא שלו ולזה נתכון אנקלוס שתרגם דקניינה ולא אמר קנה   ויתן לו מעשר מכל אברהם לא רצה לקחת לעצמו מחוט ועד שרוך נעל אבל חלק מגביה הפרים לתתו לכהן ומלך סדום יצא לקראת אברהם אל   עמק שוה לשבחו והלך עמו עד שלם שהוציא מלכי צדק לחם ויין לעם אשר ברגליו ולא בקש מלך סדום ממנו דבר אבל כאשר ראה   נדיבות לבו וצדקתו שנתן הת המעשר אז בקש גם הוא הנפש בדרך צדקה ואברם בטח באלהיו שיתן לו עושר ונכסים וכבוד ולא רצה לקחת ממנו דבר והשיב לו כל רכוש סדום שהוא שלו וכל רכוש עמורה להשיב אותו לבעליו   כי בכל בקש מ ממנו הנפש ובכל היתה טענתו שלא יאמרו הם העשירו את אברם ושאר המקומות הנזכרים לפי חרב הכו אותם ולא לקחו מעדי המלכים רק רכוש סדום ועמורה כי בעבור שאבדו מלכיהם נשארו עזובות עריהם ויתכן שיהיה זה מה שאמר אם מחוט ועד שרוך ישאר   בידי מכל הרכוש הבא אלי משלכם ואם אקח מכל אשר לך ברכושך שבאת אתה לי וטעם הרימותי ידי אל ה' לשון   שבועה מרים אני ידי לאל עליון וכן כי נם נשבע אני לשון רש' וכן מצאתי בספרי מצינו בכל הצדיקים שמשביעין את   יצרן שלא לעשות כאברהם הוא אומר הרימותי ידי אל ה' והנה   הוא כלשון וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם ואנקלוס אמר הרימית ידי בצלו יאמר התפללתי אל ה' וכפי   פרושת השמים אם   אקח מכל אשר לך כלומר כרת יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם אקח · והנכון בעיני כי אמר הרימותי ידי אל ה' להיות הקדש   ואחרם לפניו אם אקח מכל אשר לך כי ההקדש.ת' יקראו כן תרומת יד כלשון כל מרים תרומת כסף ונחשת וכל איש א אשר הניף תנופת זהב לה' ואמר כן בעבור שנתן ממנו מעשר כי כל אשר יקח מכל אשר לו יהיה תרומה לה' לא יהנה ממנו   דבר ובבר' עשאן תרומת כמה דאת אמ' והרימותם ממנו תרומת ה'   היה דבר ה' אל אברם במחזה זכה עתה אברם להיות לו דבר ה' במחזה ביום כי מתחלה היתה נבואתו במראות הלילה וטעם במחזה כטעם וכל העם רואים את הקולות וסורס לידעים מן   אל תירא אברם היה מתירא משני דברים מן המלכים פן ירבו בגאותם עליו הם או העומדים תחתם   ובמלאת זה ירד ונספה או ימות יבא למות בלא זרע והבטיחו כי הוא יהיה מגן בעדו מהם ועוד יהיה שכר לכתו עם ה' הרבה מאד   ויאמר ה' אלהים מה תתן לי הנה הצלתני מן המלכים אבל מן ההסרת לא הבטחת אותי רק אחרית שתברכני לי שכר הרבה ומה יהיה שכרי בלא בנים והנה לא עלה בדעתו שיהיה השכר הגדול הזה לעולם הבא כי זה אי' צריך להבטחה כי כל עובד אלהים ימצא חיים לפניו אך   בעולם הזה יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים על כן צריכים בטחון ועוד כי הרבה מאד לאמר   שיזכה לשתי שלחנות בכל הטוב הראוי לצדיקי' הגמורים מאין עמם כלל ועוד כי ההבטחה לאה שהיה מתירא ממנו ואחר ופיר' לו הבטחתו שלא יפחד גם מזה כי ישים זרעו ככוכבי השמים לרוב   ויש עליך   לש' זול שכבר   כאמר לו לאברהם כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ועוד   ושמתי את זרעך כעפר הארץ ואיך יאמר עתה ואנכי הולך ערירי והנה בן ביתי יורש אותי ולמה לא האמין בבטחה הראשונה כאשר יאמין בזאת ,   והתשובה כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה וכתוב רגע אדבר אל גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ושב הגוי ההוא ועשה הרע לפני ונחמתי על הטובה והנה ראה עצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו וחשב כי חטאיו מנעו הטוב ואולי חטא עתה פן יענש על הנפשות שהרג כדברי רבותי' וכלשון הזה אמרו בבראשית רבה ויירא יעקב מאד ויצר לו מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה וכו'   מה תתן לי ואנכי הולך ערירי פירשו בן אני מת בלא בנים כטעם כי הולך האדם אל בית עולמו   והנכו' בעיני כי מתחלה יתאונן מה יהיה שכרי אחרי שאין לי בנים ואנכי הולך נע ונד בארץ נכרים יחידי כנער בערבה אין יוצא ואין בא בביתי זולתי אליעזר איש נכרי אשר לקחתי לי מדמשק לא

מבית אבי ולא מארצי ואחר כך אמ' הן לי לא נתת זרע כאשר הבטחתני והנה בן ביתי הנקר' יורש אותי כי
זקנתי ויבא עתי בלא זרע והנה אני עבנו ואבד שכרי אשר הבטחתני בו בראשונה   והנה דבר ה'
אליו לאמר לא יירשך זה כעבור היות לו הבן שירש אחרי זקנתו לא הבטיחו רק על הירושה שלא ידאג ע
כי זרעו יירשנו וטעם   והנה דבר ה' אליו כי עוד בפיו והנה בן ביתי יורש אותי ובא אליו פתאום דבר הש'
לאמר לא יירשך זה   ויוצא אותו החוצה לפי פשוטו הוציאו מאהלו אל האויר לראות את הכוכבים   ולפי
מדרשו אמר לו צא מאסטגנינות שלך שראית במזל שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אברהם יש
לו בן שרי לא ילדה שרה ילדה לשון רש' והנה אברם הוליד את ישמעאל אבל פירוש המדרש כי אברם
מבקש בן יורש אותו כמו שאמר   והנה בן ביתי יורש אותי והנה' אמ' אליו לא יירשך זה כי אם אשר יצא
ממעיך הוא יירשך וצא מן האסטגנינות שלך אברם אינו מוליד בן ליורש אבל אברהם מוליד בן ליורשו
ויתכן שהיה האסטגנינ' על זין וגם שאברם ושרי לא יולידו זה מזה ואברהם ושרה יולידו   אבל לפי דעתי
שרה תוספת במדרש לומר שהיה כן גם בשרה אבל הנה' לא הבטיחו עתה בשרה וגם בעת נבואת המילה
עדיין היה אברהם מסתפק בשרה בתלד והאמין בה' ויחשבה לו צדקה פירש רש' הקב"ה חשב לו צדקה וזכות
על האמונה שהאמין בו ואיני מבין מה הזכות הזאת למה לא יאמין באלהי אמן   והוא הנביא בעצמו ולא
איש אל ויכזב ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד והאהוב   ואשר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה
והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה יתן   לו זרע על כל פנים   לא בצדקת אברהם
ובסברו אעפ' שאמר לו שכרך הרבה מאד ומעתה לא יירא פן יגרום החטא ואעפ' שבנבואה הראשונה חשב
שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו עתה כיון שהבטיחו שלא   יירא מן החטא ויתן   לו זרע האמין כי כמו
הדבר מעם האלהים ומה לא ישוב ממנו כי צדקת ה' היא ואין לה הפסק כענין שכתוב בי נשבעתי נאם
ה' יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל פנים   והבה' עוד
חשב לו ההבטחה הזו שהבטיחו צדקה כי בצדקת ה' יעשה כן כמו אלהי' חשבה לטובה וכן ותחשב לו לצדקה
דפנחס שחשב לו הבטחתו זו שבטח בשם במעשה   ההו' לצדקה לדור ודור כי לעולם ישמור לו האל בעבורה
צדקתו וחסדו כדרך לעולם אשמור לו חסדי   אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ
הזאת לרשתה   כבר פירשתי זה כי יאמר מעת שהוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון
לפני לתת לך את הארץ הזאת והנה עתה לא   גזר שיתננה לו   אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת
שיתננה לו ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים אעפ' שאמר לו פעמים   לזרעך אתן
את הארץ הזאת כי עתה לא יגזור שיתננה כאשר גזר לו זרע ולכן אמ' במה אדע כי אירשנה וא' כן משאלת
זה אות וגם הנה' לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא   אבל בקש אברהם
שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם או שמא יעשו הכנענים תשו'
ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס ושב הגוי ההוא מרעתו ונחמתי
על הרעה והנה' כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים   עגלה משולשת ועז משולשת פי' רש'
בת שלש שנים אבל אונקלוס אמר שלש וכן הדבר כי בת שלש לא תקרא עגלה כמו שסבינו וחכמים אומרי'
עגלה בת שתים פרה בת שלש ורמז כי שלשה קרבנות מהן יקריבו לפני' זרעו העולה והחטאת והשלמים
כי האשם כחטאת הוא אין ביניהם לבד השם ' ויתכן שיהיה טעם משולשת שיביא אותן רבעות ויהיה כל
מין לבד וכן כי משולשות הנה שהיו הלשכות העליונות והתיכונות והתחתונות   ויבתר אותם בתוך
לכרות עמו ברית לעבור בין הבתרים האלה ונרמז לו גם כן כי מאלה יהיה כל קרבן בבהמה ובעוף כי הגו
הגוזל בן יונה ואמר בו גוזל שלא הוכשרו במין ההוא אלא הקטנים ואעפ' שכל קטני העופות יקראו גוזלי'
שנ' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף הבין אברהם מעצמו המין הנבחר או הקריב בן יונה בר גוזל והכתוב
בחר לעולם במין אשר הקריב הזקן והנה ידע שאלה יהיו הקרבנות וכל הקרבנות יבתרו העולה לנתחים
והשלמים כחזה ושוק וחלבים והחטאת והאשם לחלביהן   ואת הצפור לא בתר

23

כתן התור והגוזל איש לקראת רעהו כי גם הם היו בברית   אבל לא בתר אותם כתוך   כי בכל העו
העוף הקרב כא׳ לא יבדיל׳ ובכראשית רבה הראה לו הקב״ה שמבדילין בעולת העוף ואין מבדילין בחטאת
העוף   וירד העיט על הפגרים לאכול אותם כמנהג העופות   וישב אותם ברמז לו כי יבאו העמי׳
לבטל הקרבנות וזרע אברהם יבריחם   והנה אימה חשכה גדולה נופלת דרשו בו רמז לשעבוד ארבע
מלכיות כי מבא הנביא בנפשו אימה ואחר כך בא בחשכה ואחר כך גדלה החשכה ואחר כך   הרגיש שאלו
היא נופלת עליו כמשא כבד תכבד ממנו אמרו אימה זו בבל חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישר׳ בצום
ובתענית גדולה זו יון נופלת עליו זו אדום   והיה הענין הזה לאברהם כי כשהקב״ה כרת עמו ברית לתת
הארץ לזרעו לאחזת עולם אמר לו כמסייר במתנתו שארבע מלכיות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם וזה
בעל ימנת אם יחטאו לפניו ואחרי כן הודיעו בבאור גלות אחרת שיגלו תחלה שהוא גלות מצרים שבכר׳
נענש בו כאשר פירשתי   כי גר יהיה זרעך זה מקרא מסורס ושיעורו כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו אותם ולא פירש כמה ימי העבדות והעני והרבה מקראות מסורסות
יש בכתוב וכן בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי וכן וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף
וכן כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי וכן כיום ההו׳ ישלי׳ האד׳
את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשו לו להשתחות לחפור פירות ולעטלפים וכן לכן שמעו אספרה כל
ירא׳ אלהים אשר עשה לנפשי וכן לי יצעקו אלהי ידענוך ישראל וכן והיו לי אמ׳ ה׳ צבאות ליום אשר אני
עושה סגלה וחמלתי עליהם ורבים כן וענין הכתוב אעפ״י שאני אומ׳ לך לזרעך נתתי את הארץ הזאת ידוע
תדע כי טרם תתי אותה להם יהיו גרים בארץ לא להם ארבע מאות שנה וגם יעבדו׳ וענו אותם ורא׳ אמר
ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בעבדות ועני עד קץ ד׳ מאות שנה וגם יעבדו מן היום הזה ואכ״ הודיעו סוד
הגאולה ולא הודיעו כמה ימי הגלות גם כמו הוא   וגם את הגוי אשר יעבדו וגם לרבות ארבע מלכו
מלכיות שאף הן כלין על ששעבדו את ישראל לשון רש׳   ועל דרך הפשט יאמר כאשר דנתי את בניך בגל
בגלות ועני על עון אשר חטאו גם את הגוי אשר יעבודו אדון על החמס אשר יעשו להם והנכון בעיני כי
טעם וגם אעפ״י שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדו׳ וענו אותם אעפכ׳ אשפוט את הגוי
אשר יעבודו על אשר יעשו להם ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי והטעם כמו שאמר הכתוב קנאתי לירושלם
ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה וא׳
ואומר קצפתי על עמי חללתי נחלתי וגו׳   וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור׳
וימררו את חייהם וחשבו להחות את שמם וזה טעם דן אנכי שאביא אותם במשפט אם עשו ככגזר עלי׳
או הוסיפו להרע להם וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם כי הזדון הוא שהביא עליהם הענש
הגדול שאבדם מן העולם וכן כי ידעת כי הזידו עליהם והרב נתן טעם בספר המדע לפי שלא גזר על איש
ידוע וכל אותם המריעים לישרא׳ אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו לפי שלא נגזר על איש בידוע ולא
נתכונו דבריו אצלי שאפי׳ גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכך וכך וקדם זה ועשה גזרתו של הקב״ה זכה
בדבר מצוה ומה טעם בדבריו כאש׳ יצוה המלך שיעשו בני מדינה פלני מעשה מן המעשי׳ המתרשל ומטיל
הדבר על האחרים מותם ומותו כפשו והעושו יפיק רצון ממנו וכל שכן שהכתוב אמר וגם את הגוי אשר
יעבדו שיעבדו הגוי כלו׳ והם הלכו מעצמם למצרים׳   אבל הטעם כאשר כתבתי וכבר הזכירו רבותינו
הענין הזה את׳ במלה שמות רבה המשל למלך שאמ׳ לבנו יעשה עם פלני ולא יעבירנו הלך ועשה אעפ״ שעשה
עמו חכם לא הכיא שלא היה מעבירו כשנתרצה המלך לבנו וגזר על מעבירו הריגה כך גזר הקב״ה שיהיו ישר׳
משועבדין במצרים עמדו עליהם ושעבדום   כחוזק את הקב״ה היה   לכם לנהוג בם כעבדים ויעשו ברככם
אני קצפתי מעט והמ׳ עזרו לרעה עכ׳ ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור איננה בכלל ועבדו׳ וענו אות׳
אבל היא עקירתם לגמרי וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו׳ פן ירבה איננו בכלל עבדות ועני מלבד
מה שהוסיפו בעני עצמו וימררו את חייהם בעבודה קשה וגומר והוא מה שאמר הכתוב וירא את עניינו
ואת עמלינו ואת לחצנו ידע והבן כי האיש שכתב ונחתם בראש

הסבה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה זה שנגזר עליו הוא רשע כענין ימות ודמו
מיד הרוצח יבקש אבל כאשר תבא הגזירה על פי נביא יש כעושה אותה דינים כי אם שמע אותה
ורצה לעשות רצון בוראו כנגזר אין עליו חטא אבל יש לו זכות כן כאשר אמר ביהוא יען אשר הטיבות לע
לעשות הישר בעיני ככל אשר היה בלבבי עשית לבית אחאב בנים רבעים ישבו לך על כסא ישר׳ אבל אם
לא שמע המצוה והרג אותו לשנאה או לשלול אותו יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוין ועבירה היא לו וכן
הכתוב אומר בסנחריב הוי אשור שבט אפי וגו׳ בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו ואחר הכתוב והוא
לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו ועל כן הענישו בסוף כמו שאמר והיה כי יבצע ה׳
כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו וג׳ ואמ׳ בן שה פזורה ישר׳ אריות
הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכד נצר מלך בבל לכן כה אמ׳ ה׳ הנני פוקד על מלך
בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור והנה זו ראיה שנענש מלך אשור על הרעה שעשה לישראל והנ׳
נבוכד נצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלם והוא וכל עמו נצטוו על כך מפי הנב
הנביא כמו שכתוב לכן הנני שולח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה׳ ואל נבוכד נאצר מלך בבל עבדי
והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים וכתיב הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד
נבוכד נצר מלך בבל והציתו את העיר באש ואף על בית המקדש עצמו אמ׳ ונתתי את הבית
הזה כשילה והם ידעים כי מצות השם היא כמו שאמר נבוזר אדן לירמיהו ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזא׳
אל המקום הזה ויבא ויעש ה׳ כאש׳ דבר כי חטאתם לה׳ ואעפ״כ נענשו הכשדי׳ כולם בסוף והיה זה מפני שני
ענינים האחד שגם הוא נתכוין להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו כמו שכת׳ והשבתי גאון זדים וגאו׳
עריצים אשפיל וכתי׳ ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגו׳ וכתו׳ אעלה על במותי עב אדמה לעליון וכתי׳
באומתו האומר׳ בלבב׳ אני ואפסי עוד ואמ׳ בן חבקוק הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום קנו וגו׳ והנה זה
נענשו של סנחריב ולכך אמר הכתוב לכן כה אמר ה׳ הנני פוקד על מלך בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על
מלך אשור אבל היה במלך בבל ענין אחר שהוסיף על הגזרה והרע לישר׳ יותר מאד כמו שאמר בן קצפתי
על עמי חללתי את נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד ועל כן בא עליה׳
עונש כפול ומכופל שנשמד זרעו לגמרי ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד ונשמדה עירו לעולמים שנאמר
והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדי׳ כמהפכת אלהי׳ את סדו׳ ואת עמורה לא תשב לנצח ולא תשכו׳
עד דור ודור ורבצו שם ציים ושעירים ירקדו שם ואמר כן הכתוב כי נקמת ה׳ היא נקמת היכלו וכתיב ח
חמסי ושארי על בבל תאמר יושבת ציון ודמי על יושבי כשדים תאמר ירושלם לכן כה אמר ה׳ הנני רב
את ריבך ונקמתי את נקמתך ופסוקים רבים כאלה ואתה תבא אל אבותיך בשלום׳ ולא תראה כל
אלה לשון רש׳ ואינו נכון כפי פירושו שאמר כי גר יהיה זרעך משיהי׳ לך זרע ומשנולד יצחק כאמר בו ויגר
אברהם בארץ פלשתים ויגר יצחק בגרר אם כן גם הוא בכלל הגזירה אבל טעמו ואתה תבא אל אבותיך
בשלום שלא יגיעך שום ענש דבר מאותי ארבע׳ מאו׳ שאני גוזר על בניך ענוים בעבדות ועני ודור רביעי
ישובו הנה לאחר שיגלו למצרים יהיו שלשה דורות וכן היה יעקב גלה בא וחשוב דורותיו יהודה פרץ חצרו׳
כלב בן חצרון מבאי הארץ היה לשון רש׳ ואינו נכון כלל והנכון בעיני כי דור רביעי לאמורי המשלים ענו
כי מיום הגזרה האריך לו כי הוא פוקד עון על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו לא יחרימם אבל יהיו למס
עובד או ישבו להם עון האמורי הזכיר התקיף שבהם אשר כגבה ארזים גבהו ולא יוכלו לו עד שתתמלא
סאתו ועונותיו ילכדונו ועוד כי הוא הנלכד להם אשר הורישו בתחלה והנה תנור עשן ולפיד אש רמז׳
כאלו תנור עשן כולו ובתוכו לפיד אש בוערה שעבין עשן גדול ואש מתלקחת והעשן הוא הענן והערפל ה
הנזכר במתן תורה ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם ודבריו שמעת מתוך האש וכתיב ומראה כבוד
ה׳ כאש אוכלת וגו׳ והנה השכינה עברה בין הבתרים והוא הברית אשר היתה אתו מעולם וזה טעם כרת ה׳
את אברם ברית כי הקב״ה בעצמו העביר ברית בין הבתרים והמשכיל יבין ביום ההוא כרת ה׳ את אברם

ברית לאמר הנה הבטיח את אברהם בירושת הארץ פעמים רבים וכולם לדרך ענין בבואו בארץ מתחלה אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת ולא באר מתנתו כי אין במשמע רק במה שהלך בארץ עד מקום שכם עד אילון מורה ואחרי כן כשרבו זכיותיו בארץ הוסיף לו שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה כי יתן לו כל הארצות ההן בכללן ואין הטעם אשר אתה רואה בעיניך כי ראות האדם איננו למרחק רק שיתן לו לכל מראה עיניו הרוחות או שהראהו כל ארץ ישראל כאשר היה במשה רבי' והוסיף לו בברכה השנית הזאת עד ולזרעך עד עולם ושירבה זרעו כעפר הארץ ובפעם השלישית באר לו תחומי הארץ והזכיר לו כל העמים עשרה אומות והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא וכאשר צוהו על המילה אמר לו לאחזת עולם לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה והוסיף והייתי להם לאלהים שהוא בכבודו ינהיג אותם ולא יהיו בממשלת כוכב ומזל או שר משרי מעלה כאשר יתבאר עוד בתורה ואמר הכתוב בפעם הראשונה לזרעך אתן בלשון עתיד וכן בשנית כי עד הנה לא נתנה אליו כלה ולפיכך אמר לו אתננה אבל בשלישית בשעת הברית אמר לזרעך נתתי לאמר שיכרות לו ברית על המתנה שכבר נתן לו וכן בעת המילה כשאמר לאחזת עולם אמר לו ונתתי לך בעתיד ורש"י כתב לזרעך נתתי אמירת הגבוה כאילו היא עשויה ואין צורך במקום הזה וישמע אברם לקול שרי לא אמר הכתוב ויעש כן אבל אמר כי שמע לקול שרי ירמוז כי אעפ"י שאברם מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי וגם עתה לא נתכו' שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה או זכות שתזכה היא לבנים בעבור כן כדברי רבותינו ואמר עוד ותקח שרי להודיע שלא מהר אברם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו והזכיר הכתוב שרי אשת אברם לאברם אשה לרמוז כי שרי לא נתיאשה מאברם ולא הרחיקה עצמה ממנו כי היא אשתו והיא אישה אבל רצתה שתהיה גם הגר אשתו ולכך אמר לו לאשה שלא תהיה כפילגש רק כאשה נשואה לו וכל זה מוסר שרה והכבוד שהיא נוהגת בבעלה מקץ עשר שנים מועד הקבוע לאשה ששהתה עם בעלה י' שנים ולא ילדה חייב ליטול אחר'

לשבת אברם בארץ כנען מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ ישראל לשון רש"י והטעם הזה איננו יפה שישיבת חוצה לארץ הלכה פסו' היא שאינה עולה לשום אדם בעולם ומשנה שסכינו נה בכל אדם היא ואם היה מפני ההבטחה הזו לאברם היתה עולה לשאר האנשים וכבר טעו בה גב"ן המפרשים טעות אחרת שאין דין הי שנ בחוצה לארץ להוציא האשה ששהתה עמו עשר שנים ולא ילדה שישא אחרת ואין הענין כן אבל הכוונה לומר שאם היה אדם עם אשתו בחוצה לארץ חמש או עשר שנים ובאו לארץ ישראל שמתחילין להם זמן עשר שני' מעת ביאתם לארץ אולי בזכות הארץ יבנו לכן עשו אברהם ושרה מנו מעת בואם שם ותענה שרי ותברח מפניה חטאה אמנו בעינוי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן ושמע ה' אל עניה ונתן לה שיהא פ פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני הענוי שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה צוה אותה לשוב ולקבל עליה ממשלת גברתה רמז כי לא תצא לחפשי ממנה כי בני שרה ימשלו בזרעה לעולם

וקראת שמו ישמעאל הודיע המלאך להגר שיהיה שמו ישמעאל כדרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ואמר לה שהיא תקראהו כן ותזכר כי שמע אלהים אל עניה ואברם מעצמו קרא שמו כן שישמע אל ויענו או שפרת עליו רוח הקדש כדברי רש"י וקר' אותו ישמע' כי שמע אלהי' אל עני אמו כדבר המלא' והנכו' בעיני כי המלא' צוה להגר שתקראהו כן והיא יראה מעבור היותו פלגש לקרוא שם לבן אדוניה וגלתה לו ה הענין ואברהם קיים דבר ה' אבל לא הזכיר הכתו' להארי' בזה פרא אדם לשון רש"י אוהב מדברו' לצוד ח חיות כמו שכתוב וישב במדב' ויהי רובה קשת ידו בכל ליסטים ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו והנכון כי פרא אדם שמוך שיהיה איש פרא למוד מדבר יצא בפעלו משחר לטרף ויטרוף הכל והכל יטרפו' והענין על זרעו שיגדל ויהיו להם מלחמות עם כל העמים ורז"ל אמר ידו בכל שינצח מתחלה כל הגוים ואחר כן יד כל בו שינצח בסוף ועל פני כל אחיו שהם בני קטורה ישכון שיגדל זרעו מהם אל שדי שני שמות כל אחד תאר לעצמו ופי' אל תקיף מלשון אלי מואב ופי' שדי אמר רש"י שיש די באלהותי לכל בריה ובספר מורה הנבוכים פירש הרב

כלומ׳ שאינו צריך במציאות מה שמנהג ולא בקיום מציאותו לזולתו אבל מציאותו תספיק בעצמה ורמ״
פירשו בשם הנגיד ז״ל מגזרת שודד כלומ׳ מנצח ומשדד מערכות השמים וזהו הנכון כי הוא מדת הגבורה
מנהגת העולם שאמרו החכמים בה מדת הדין של מטה ׳ וטעם להזכיר עתה זה השם כי בו יעשו הנסים
הנסתרים לצדיקים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולפדותם במלחמה מיד חרב ככל הנסים הנעשים
לאברהם ולאבות וככל הבאים בתורה בפרשת אם בחוקותי ובפרשת והיה כי תבא בברכות ובקללות
שכולם נסים הם כי אין מן הטבע שיבאו הגשמים בעתם בעבדנו האלדים ולא שיהיו השמים כברזל כאשר
נזרע בשנה השביעית וכן כל היעודים שבתור׳ אבל כלם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות אלא שאין
בהם שנוי ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבי׳ בעשר המכות ובקריעת הים והמן ׳ והבאר
וזולתם שהם מופתים משנים הטבע בפירסום והם שיעשו בשם המיוחד אשר הגיד לו. ולכן אמר עתה
לאברם אבינו כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו ויוליד ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם שיהיה חלק
ה׳ עמו וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל ׳ ודע וראה כי אברהם אבינו לא הזכיר בדבריו
שם יוד ה׳ רק בצירוף השם הכתוב באלף דלת או בצירוף אל עליון עמו ויזכיר בענייני אלדים וכן יאמר
ה׳ אלדי השמים ואמר ה׳ יראה על מקום המקדש העתיד ויעקב הזכיר תמיד אל שדי ומשה רבינו לא יכי׳
כן לעולם ואם תזכה תבין זה כולו ממה שאמרו בתס׳ יבמות כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא שאינה
מאירה ׳ ולפיכך אמר ישעיה ואראה את ה׳ ומשה נסתכל באיספקלריא המאירה ולפיכך אמר כי לא
יראני האדם וחי ואראה את ה׳ כתוב באלף דלת ועוד אזכיר זה בפרשת וארא אם ירצה אלדים בעניני
ההדלך לפני ללכת בדרך אשר אורה אותך כטעם אחרי ה׳ אלדיכם תלכו ואותו תיראו כי המצוה
לאחוז דרכו קודם שירדמו יאמר התהלך לפני והבא אחרי הנבואה יאמר אחרי ה׳ תלכו והענין שבירהם
ללכת אחרי השם לירוא ממנו לבדו ולעשות מה שיצוה והיה תמים מצוה אחרת עוד בענין הזה
כטעם תמים תהיה עם ה׳ אלדיך אחרי אזהרת השם לא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וגו׳
והענין בשניהם שיאמין בלבו כי הבה׳ לבדו הוא בעל היכולת בתחלה ובסוף הוא היכול לגאות ולבטל ולא
ישמעו אל מעוננים ואל קוסמים או למנחש ומכשף ולא יאמין שיבאו דבריהם על כל פנים אבל יגזור
בלבו שהכל ביד עליון העליוני׳ שהוא אל והוא אל שדי עושה טובה שלא היה במזל ומביא רעה בהיות המזל
טוב ויפה כפי שיתהלך האדם לפניו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל וזהו שאמרו בה מהסטגנינות שלך
וכן׳ ורש׳ פירש והיה תמים היה שלם בכל הנסיונות ׳ ורמ׳ אמר שלא ישאל על המילה למה והוא כטעם יהי
לבי תמים בחקיך למען לא אבוש לך וכו׳ והנכון מה שפרשתי וטעם ויפול אברם על פניו לכוין
דעתו לנבואה וכאשר השלים לו נבואת המצוה במילה קם אברהם ועמד ובא אליו הדיבור שנית מן השמי׳
ואמר לו שרי אשתך וגו׳ וחזר ונפל על פניו לכוין דעתו והתפלל על ישמעאל כדרך ויפלו על פניהם ויאמרו
אל אלדי הרוחות וג׳ וכן ואכלה אותם כרגע ויפלו על פניהם הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים
הוא ברית המילה אשר יפרים זאת אות הברית ואחרי הברית תהיה לאב המון גוים וברך השם אשר לו
לבדו מתכנו עלילות שהקדים וצוה את אברהם לבא בבריתו להמול קודם שתהר שרה להיות זרע קדש
ואתה את בריתי תשמור כתב רש״ו׳ מוסיף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואת׳ אני זהיר לשמרו
ומה שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו אתם של עכשיו ובין זרעך אחריך העתידים להולד ובדק הרב כ
בפשטו ואמרו בטעם המילה שהם זכרון באבר התאוה רב המהומה והחטא לבל ישתמשו בו רק במצוה ׳ו
ובמותר ׳ ועל דרך האמת טעם הנה בריתי אתך כטעם הנה אנכי עמך ויאמר כי אהיה עמך יהי ה׳ אלדינו
עימנו יאמר כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירבה ואחר כך צוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה
המילה לאות ברית והנה האות הזה אות השבת ולכן ידחה אותו והבן זה ונתתיך לגוים לשון רש״
ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשר עליו ואיננו נכון בעיני שיבשרנו בעת ברית ה
המלה על עשו והוא איננו מקיים המלה וגם לא נכטוה עליה כמו שדרשו בסנהדרין כי ביצחק ולא כל יצ
ביצחק אבל ישראל לבדם יקראו גוים ועמים וכן אף מוכב עמים עמים הר יקראו אחריך בנימין בעודנו
גם אחרי הולדת השבטים כולם אמר גוי וקהל גוים יהיה ממך ונתתיך לקהל עמים וערל זכר כאן

לימדך שהמילה היא באותו מקום שהוא היכר בין זכר לנקבה לשון רש״י וכן הזכירו רבותי׳ גם טעמים א
אחרי׳ ורא׳ את׳ ערלתו ידועה כי היא בערוה ואין כאן ערלת לב ושפה ואזן כי כולם סמוכים ׃ ולפי דעתי
הדבר מפור׳ בכתו׳ כי לא את׳ ונמלת׳ את ערלתכ׳ שיהי׳ הדב׳ בספק וכן לא את׳ ערלת בשרכ׳ כמו שיאמ׳ ערל׳
לבבכ׳ וערל׳ שפתכ׳ אבל את׳ בשר ערלתכ׳ שתכרתו הבשר שהו׳ ערל׳ בכם כלומ׳ הבשר האוט׳ בכם ואין בגוף
בשר אוטם ומכסה אבר שיכרת הבשר ההוא ויאמר בלא ערלה זולתי בשר החופה את העטרה שהזכירו ה
חכמים וערל בשר כמו גדלי בשר זב תפשרו ויצחק תרגם אנקלוס וחדי וכן הדבר כי הצחוק פעם
יאמר ללעג ופעם לשמחה כמו משחקת בתבל ארצו משחקים לפני ה׳ ולפי דעתי שהטעם בלשון הזה כי
כל רואה ענין כפלא באדם לגודלו ישמח עד ימלא ה׳ שחוק פיו והוא מה שאמרה שרה צחוק עשה לי אלהי׳
כל השומע יצחק לי כענין אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה וכן עשה אברה׳ כאשר באמ׳ לו זה שמח וימלא
שחוק פיו ויאמ׳ בלבו ראוי זה לשחוק כי הוא ענין כפלא מאד הלבן מאה שנה יולד ואם בת תשעים שנה
תלד ולא יהיה זה לשחוק ולשמחה ויקבר וכן הגם הלם ראיתי כנק״ד בראש הפסוק כי אמרה הגם הלום
ראיתי השם שנגלה לי כי ראה כעבי ולא אקרא אל ראי וכן הנגלה נגליתי אל בית אביך קשור עם למה
תבעטו בזבחי ובמנחתי יאמר האם בחרתי בכם שתבעטו בזבחי ובמנחתי ולמה תעשו כן או שתהיה הלבן
מאה שנה בשאלה לדבר פלא לא לדבר כמנהג כמו התשפוט את עיר הדמים שענינו התרצה לשפוט אותה
ולהודיעה את כל תועבותיה וכן התעיף עיניך בו ואיננו וכך המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו א
אכלת כלו׳ האם עלה בדעתך על הלב שלבן מאה שנה יוליד שרה בת תשעים שנה תלד ואחר כן אמר לו
מיסיה הגם הזה עם חיי ישמעאל הלבן מאה שנה יולד אין הפלא בבן מאה שנה שיוליד כי האנשים
יולידו כל ימי היות בהם הליחה בני תשעים ובני מאה גם בדורות האלה אף כי בימי אברהם שלא עברו
מימיו פי השנים והנה אחרי זה ארבעים שנה הוליד בנים רבים מקטורה אבל את׳ הלבן מאה שנה שלא
הוליד בבחרותו מן האשה הזאת יוליד מזקנה עתה אחרי מאה ואחרי תשעים ופסק מזקנה ארח נשים כי
ידע בן ולכך אחר כן מתחלה שנאמר לו ונתתיך לגוי׳ עד אמרו אלין כי משרה יוליד וגוה אותו וקראת
את שמו יצחק בעבור הצחוק שעשה אברה׳ וזה לאות כי היה לתמיהה ולשמחה ואחרי שקרא אותו אברהם
כן כאשר צוה אותו אמרה שרה הכי קרא שמו יצחק כי צחוק עשה לי אלהים לו ישמעאל יחיה לפניך
פי׳ המלה הזאת בכל מקום כטעם אם והרכבה במלת לולי וטעמה אם לא ונכתבה לפעמים
באלף וכן ירכיבוה עד ויאמרו אלו ואלו לעבדים ולשפחות ואלו חיה אלף שנים פעמים וענין המלה אם
לו וטעמה שמו אם ובא הכפל לחזק כמו הרק אך במשה המבלי אין קברים ויאמיהם ויאמר אברהם אם
ישמעאל יחיה לפניך אתה בברכה הזאת אשר ברכתני בזרע שרה כי הבטיחו מתחלה אשר יצא ממעיך ה
הוא יירשך והנה היורש אותו יחיד והיה חושב שהוא ישמעאל ועתה כאשר באמ׳ לו כי משרה יוליד והבין
כי הוא היורש פחד פן ימות ישמעאל ולכן אמ׳ זה יחיה לפניך פי׳ רש׳ יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלא
קדימי ואיננו בכון בעבור שאת׳ ולישמעאל שמעתיך אבל פירושו יחיה ויתקיים זרעו כל ימי עולם
אבל שרה אשתך כמו אבל בן אין לה כטעם רק את׳ רק הבן אשר אני מבטיחך עליו שרה אשתך תלד א
אותו וכו אני מקיים בריתי לעולם ובזרעו אחריו וישמעאל אברך להרבות זרעו אך לא בריתי ויעל
אלהים מעל אברהם לשון כבוד כלפי המקום ולימדנו שהצדיקים מרכבתו של הקבה׳ אבל לשונם בבר׳
האבות הן הן המרכבה ירמוז למה שכתו׳ תתן אמת ליעקב חסד לאברהם ופחד יצחק היה לי והמשכיל
יבין בעצם היום הזה כתב רש׳ בעצם היום הזה שאמר לו לאברהם בצ׳ שנה ולישמעאל יג׳ במולו ויתכן
טעם להזכיר זה ועוד אי אפשר שבר הסכימו לדברי ר׳ אליעזר שבתשרי נברא העולם ובתשרי נולדו א
אבות ובפסח נולד יצחק והכתו׳ אמ׳ למועד הזה בשנה האחרת והוא שנו׳ בסדר וירא כי הבשורה היתה
בפסח לפסח הבא נולד יצחק אבל בעצם היום הזה שנכתוב במצוה הזאת נימול הוא ויולידי ביתו שמנה
עשר ושלש מאות וכל מקנת כספו ספר הכתו׳ מעלתו בירחת ה׳ ומעלת כל בני ביתו שכולם זריזים מ
מקדימין למצות ואין טעם בימול אברהם שנימול הוא בתחלה אבל ישמעאל בנו נימול מתחלה ד א

וכל בני ביתו כי כן כתו׳ ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואחרי כן ואברהם בן תשעים
ותשע שנה בהמולו והטעם כי אברהם נזרז במצות המילה שלהם תחלה ואל אות׳ הוא בעצמו או שזיין
להם מוהלים הרבה והוא עומד עליהם ואחר כך מל את עצמו שאלו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן
בה מפני זקנתו ולא היה יכול להשתדל במילתם

סדר וירא

אליו ה׳ לשון רבי׳ שלמה לבקר את החולה אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא
יום שלישי למילתו היה ובא הקב״ה ושאל בו והנה שלשה אנשי׳
נצבים המלאכים שבאו אליו בדמות אנשים שלשה אחד לבשר את
שרה ואחד לרפאת את אברה׳ ואחד להפך את סדום ורפאל שריפא
את אברהם הלך משם להציל את לוט שאין זה שתי שליחויות כי היה במקום אחר ונכתוה בן אחר כן או
שבתחילתן להצלה ויאכלו נראו כמי שאכלו ובספר מורה הנבוכי׳ נאמ׳ כי הפרשה כלל ופרט אמ׳ הכתוב
תחלה כי נראה אליו השם במראות הנבואה ואיך היתה המראה ה. את כי נשא עיניו במראה והנה שלש׳
אנשים נצבי׳ עליו ויאמ׳ אם נא מצאתי חן בעיניך זה ספור מה שאמ׳ במראה הנבואה לאחד מהם הגדול
שבהם ואם במראה לא נראו אליו רק אנשים אוכלים בשר איך אמר וירא אליו ה׳ כי הנה לא נראה לו
השם לא במראה ולא במחשבה וכנה לא נמצא
בכל הנבואות והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות ולא עשה אברהם בן בקר וגם לא צחקה שרה רק הכל מ
מראה ואם כן בא החלום הזה נרב ענין כחלומות השקר כי מה תועלת להראות לו כל זה וכן אמ׳ בענין
ויאבק איש עמו שהכל מראה הנבואה ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ ולמה אמר כי ראיתי א
אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי כי הנביאי׳ לא יפחדו שימותו מפני מראות הנבואה וכבר ראה מראה
גדולה ונכבדת מזאת כי גם את השם הנכבד ראה פעמים רבות במראה הנבואה והנה לפי דעתו זאת
יצטרך לומר כן בענין לוט כי לא באו המלאכים אל ביתו ולא אפה להם מצו׳ ויאכלו אבל הכל היה מראה
ואם יעלה לוט להעלות מראה הנבואה איך יהיו אנשי סדום הרעים והחטאי׳ נביאי׳ כי מי הגיד להם שבאו
אנשי׳ אל ביתו ואם הכל מראות נבואתו של לוט יהיה ויאיצו המלאכי׳ וגו׳ קום קח את אשתך ויאמ׳ המלט
על נפשך והנה נשאתי פניך וכל הפרשה כלה מראה וישאר לוט בסדום אבל יחשוב שיהיו המעשים כנעשי׳
מאליהם והמאמרים בכל דבר ודבר מראה ואלה דברים סותרי הכתו׳ אסור לשומע׳ אף כי להאמין בהם
ובאמת כי כל שנזכר בכתו׳ ראיית מלאך או דבור מלאך הוא במראה או בחלום כי ההרגשים לא ישיגו ה
המלאכים אבל לא מראות הנבואה כי המשיג לראיית מלאך או דיבורו איננו נביא שאין הדבר כמו שהרב
גוזר כי כל נביא ז׳ לבד משה רבינו נבואתו על ידי מלאך וכבר אמרו בדניאל איננו עדיפי מיניה דאינהו
נביאי ואיהו לאו נביא וכן לא נכתב ספרו עם ספר הנביאי׳ מפני שהיה ענינו עם גבריאל ואעפ׳ שהיר׳
נראה אליו ומדבר עמו בהקיץ כמו שנ׳ בתורה של בית שני ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל וכן ה
המראה של קץ הגאולה בהקיץ היתה בלכתו עם חביריו על יד הנהר ואין הגר המצרית מכלל הנביאות
ובדברי הוא גם כן שלא היה ענינה בת קול כמו שחשב הרב והכתוב חלק נבואת משה רבינו מנבואת האבות
כמה שנ׳ ואירא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וזה שם משמות הקדש לבורא איננו כנוי למלאך
ורבותי׳ עוד לימדו על החילוק שביניהם ואמרו מה בין משה לכל הנביאים רבנן אמרי כל הנביאים ראו
מתוך אספקלריא שאינה מצוחצחת הה״ד ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה ומשה ראה מתוך א
אספקלריא מצוחצחת הה״ד ותמונת ה׳ יביט כמו שהוא מפורש בויקרא רבה ומקומות אחרים ולא נתנו ב
בשום מקום נבואתם למלאך ואל תשומם בעבור שכתו׳ גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה׳ ל
לאמר כי פירושו גם אני נביא כמוך ויודע אני שהמלאך שדבר אלי בדבר ה׳ הוא וזו מדרגה ממדרגות
הנבואה כאשר אמ׳ איש האלהים כי כן צוה אותו בדבר ה׳ ואמר כי דבר אלי בדבר ה׳ וכבר אמרו רבותינו
בענין בלעם שאמר ועתה אם רע בעיניך אשובה לי אני לא הלכתי עד שאמ׳ לי הקב״ה קום לך אתם ואתה
אומר שאחזור כך הוא אומתנו לא כך אמ׳ לאברהם להקריב את בנו ואחר כך ויקרא מלאך ה׳ אל אברה׳

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער למוד הוא לומר דבר ומלאך מחזירו וכו׳ והנה החכמי׳ מתעוררים לומר
שאין הנבואה כדבור הראשון שהזכיר כי השם פנה לדיבור השני שאמ׳ כי שהיא על ידי מלאך אלא שהוא
דרך הנביאים שיגיע בנבואה ויבטל הנבואה במלאך כי הנביא יודע כי דבר ה׳ הוא ובתחלת ויקרא דבר׳
אמרו ויקרא אל משה לא כאברהם באברהם כתו׳ ויקרא מלאך ה׳ אל אברהם שנית מן השמים המלאך ק
קורא והדבור מדבר ברם הכא אמ׳ הב״ה אני הוא הקורא ואני הוא המדבר כלומ׳ שלא היה אברהם משיג
הנבואה עד הכינו נפשו בתחלה להשגת מלאך ויעלה מן המדרגה ההיא למעלת דבור הנבואה אבל משה
מוכן לנבואה בכל עת הנה בכל מקו׳ מתעוררין החכמי׳ להודיענו כי ראיית המלא׳ איננה נבואה ואין הראוי׳
מלאכים והמדברי׳ עמם מכלל הנביאים כאשר הזכרתי בדניאל אבל היא מראה תקרא גלוי עינים כמו
ויגל ה׳ את עיני בלעם וירא את מלאך ה׳ וכן ויתפלל אלישע ויאמר ה׳ פקח נא את עיני הנער ויראה
אבל במקום אשר יזכיר המלאכים בשם אנשים כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט וכן ויאבק איש עמו וכן
וימצאהו איש על דעת רבו׳ הוא כבוד נברא במלאכי׳ יקר׳ אבל הידוע׳ מלבוש יושב לעיני בשר כזכי הנפש׳
כחסידי׳ וכני הנביאי׳ ולא אוכל לפר׳ והמקו׳ אשר תמצא בו ראיית ה׳ ודבור מלאך או ראיי׳ מלאך ודבור ה׳
ככתו׳ בדברי משה בתחלת נבואתו ובדב״י זכריה עד אגלה בו דברי אלדי׳ חיי׳ ברמיזו׳ ׃ וענין ויאכלו
אמרו חכמים ראשון ראשון מסתלק וענין ההסתלקות תבין אותו ממדבר ממנו אם תזכה אליו והנה פי׳ מ
הפרשה הזאת אחרי שאמ׳ כי בעצם היום הזה נמול אברה׳ אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה במילתו
יושב ומתקרר בפתח אהלו מפני חום היום אשר יחלישנו והזכיר זה להודיע שלא היה מתכוין לנבואה
לא נופל על פניו ולא מתפלל ולעפב׳ באה אליו המראה הזאת ואמר באלונ׳ ממרא להודיע המקום אשר
בו נימול וזהו גלוי השכינה אליו למעלה וכבוד לו כענין שנא׳ במשכן ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה׳
אל כל העם כי מפני השתדלותם במלאכת המשכן זכו לראיית השכינה ואין גלוי השכינה כאן וכאן לצוות
להם מצוה או לדבור כלל אלא גמול במצוה הנעשית כבר ולהודיע כי רצה האלדים את מעשיה׳ כענין שנ׳
אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך ׃ וכן ביעקב אומ׳ ויפגעו בו מלאכי אלדים ואין שם דבור
ולא שחדשו בו דבר רק שזכה לראיית מלאכי עליון וידע כי מעשיו רצויי׳ וכן היה לאברה׳ בראיית השכינה
זכות והבטחה וכן אמרו ביורדי הים שאמרו זה אלי ואנוהו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל
הנביא זכות להם בעת הנס הגדול שהאמינו בה׳ ובמשה עבדו ובמעיים יבא בשעת הקצף ויאמרו כל העדה
לרגום אותם באבנים וכבוד ה׳ נראה באהל מועד אל כל בני ישראל ויהיה זה להגין על עבדיו הצדיקים ול
ולכבודם ואל תתמה להפסק הפרשה כי הענין מחובר ולכן אמר וירא אליו ולא אמר וירא ה׳ אל אברהם א
אבל כפרשה רצה לסדר הכבוד הנעשה לו בעת שעשה המילה ואמר כי נגלית עליו השכינה ושלח אליו מ
מלאכיו לבשר את אשתו וגם להציל לוט אחיו בעבורו כי אברהם נתבשר כבר מפי השכינה כבר ושרה מפי
המלאך שדבר עם אברהם כדי שתשמע שרה כמו שאמ׳ ושרה שומעת וזו כונתם שאמרו לבקר את החולה
שלא היה לדבור אלא לכבוד לו ועד אמרו מזבח אדמה
תעשה לי ומה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו אברה׳ שמל עצמו לשמי
על אחת כמה וכמה ונאמר כיונו עוד כמו לומר שהיה לו במראה השכינה רפוי למחלת המילה כי כן ראוי׳
להיות כדכתי׳ באור פני מלך חיים וטעם נצבים עליו שהיו עומדים לנגדו מסתכלים כלשון הנצב על
הקוצרים משרי הנצבים ולפי שהוא יושב והם היו עומדי׳ ורואי׳ כן אמר עליו וזה טעם וירא וירץ לקראת׳
כי כאשר ראה אותם עומדים נגדו ולא היו הולכים לדרכם רץ לקראתם להביאם אל ביתו וטעם מפתח
האהל להגיד כי היה עדין יושב שם אחרי הסתלק ממנו מראה השכינה ׃ ויתכן שיהיה עליו
על האהל שהיו קרובים אליו מן הצד האחר שלא כנגד הפתח והיו שם נצבים ולא היו מתקרבי׳ אל אברה׳
כטעם חונים על הים אדני אם נא מצאתי חן בעיניך מכינו אותו בספרים קמוץ והנה קראם בשם
רבם באלף דלת כי הכיר בהם שהם מלאכי עליון כאשר יקראו אלדים ואלים ולכן השתחוה להם ארצה
אל נא תעבור מעל עבדך עם כל אחד ידבר כדרך כל התורה ושמרתם את כל חקתי ועשיתם אות׳ ערות
אביך וערות אמך לא תגלה ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה ובקשתם משם את ה׳ אלדיך ד פ

ומאלת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך ורוב משנה התורה כן והפך מזה ראה אנכי נותן לפניכם היום
ורבותי' אמרו לגדול שבהם אמר וגם זה יתכן שאמר לגדול אל נא תעבור ואתה ודעך אשר ישארו עמך
תרחצו רגליכם והנכון בעיני שקרא את שלשם אדונים ופנה אל כל אחד ואחד לראשון אמ' אם נא מצאתי
חן בעיניך אל נא תעבור וכן אמר לשני וכן אמ' לשלישי לכל אחד בפני עצמו יתחנן אם נא מצאתי חן ב
בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך ויוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם כלכם וזה דרך מוסר וכבוד מרוב
חפצו להתנדב עמהם והנה הכיר בהם שהם עוברי דרך ואין חפצם ללון שם ולכן לא בקש מהם רק
שיוקח מעט מים לרחוץ רגליהם מעט מפני החום לתת מים קרים על נפש עיפה וישענו תחת העץ לרוח
היום לא יבאו באהל ובמשכן וטעם   כי על כן עברתם כי אחרי שדרכ' עלי איככם נכון שלא תמחו מעט
אצלי   כן תעשה כאשר דברת דרך מוסר שכפת לחם די לשון רא' או יאמר כן תעשה לנו להשען תחת
העץ ולעבור מיד כי שלוחים אנחנו ואל תעכבנו לבא באהל או ללון עמך   קמח סלת לעוגות קמח
לעיגולן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא לשון רש"י   וכך הוא בבר' ושם פירשו שהיו
שלש סאים לכל אחד ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה אנשים אולי ידע הסתלקות המאכל הר
הראשון ראשון והוא כמרבה עולות למזבח או שסעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם   ועל דרך הפשט מאחרי
שלש סאים קמח לעשות מהן סלת והנה הוציאה מכל השלש סאין סלת נקיה מעט וטעם   ואל הבקר רץ
אברהם להגיד רוב חשקו בנדיבות כי האדם הגדול אשר היו בביתו שמנה עשר ושלש מאות איש שולף ח
חרב והוא זקן מאד וחלוש במילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם ואחרי כן רץ
אל מקום הבקר לבקר משם בן בקר רך וטוב לעשות לאורחיו ולא עשה כל זה על יד אחד ממשרתיו ה
העומדים לפניו   שוב אשוב אליך כעת חיה לשון רש"י לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של
מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מ
מקום אמ' לו אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו והוצרך הרב לאמר כן מפני שהבה' את לו בכאן למועד
אשוב אליך וכן כמלאך או כהבה' לא יתכנו שישב אליו למועדו אולי ככלל בלשון וה' פקד את שרה כאשר
אמ' ויעש ה' לשרה כאשר דבר   ורא' אמ' כי ויאמ' ה' אל אברה' הוא דבר המלאך כשם שלוחו ושב אליו למועד
אשר דבר אתו ואם לא כתב   והנכון בעיני שהוא מן תשובת השנה יאמר כי שוב אשוב אליך   כעת
הזאת שתהיו בו חיים ויהיה בן לשרה אשתך וזהו כאשר אמר לאברהם למועד הזה בשנה האחרת ויהי'
אשוב כמו ושב ה' אלהיך ושב וקבצך   באים בימים האדם בימי בחורתיו יקרא עומד בימים ויקרא ו
ימיו כי הם שלו כלשון את מספר ימיך אמלא אבל כאשר יזקין ויחיה ימים רבים מרוב בני האדם בדורו
יקרא בא בימים מפני שהוא כבא בארץ אחרת מסע מעיר ובא אל עיר מימים אל ימים   חדל להיות ל
לשרה אורח כנשים הוא הזמן להריון כי אחרי הפסק האורח מאותו זקנה לא תהריה   ואני זקנתי
היא פי' אחרי בלותי ודברו אותה אך מפני השלו' לא רצה לגלות מה שאמרה ואדוני זקן כי היה ראוי שיאמ'
ואני ואדוני זקנים כי שרה בשניהם תצחק   היפלא מה' דבר אם דבר נפלא ורחוק הוא שיהיה מאת ה'
כמה כלשון כי ממך הכל ומידך נתנו לך ודוגמ' לזה מאשר שמנה לאחוז מאת אשר תבוא להם שמנה ואנקלו'
תרגם היתכסי עשתו כלשון כי יפלא ממך דבר למשפט ואכ"ים כן סוד נעלם ולשון רש"י היפלא היתכסי וכי
שום דבר מופלא ומכוסה ממני מלעשות רצוני הרכיב כן שני ענינים   ותכחש שרה לאמר אני תימה
בכפירה הנביאה הצדקת איך תכחש כאשר אמ' השם לנביאו וגם למה לא האמינה לדברי מלאכי אלהים והנראה
בעיני כי המלאכים האלה הנראים כאנשי' באו אל אברהם והוא המכיר במכתשו בזה ובשר אותו שוב א
אשוב אליך ולשרה בן   ושרה שומעת ולא ידעה כי מלאכי עליון הם כענין באשת מנוח ואולי לא ראתה
אותם כלל   ותצחק בקרבה ללעג כמו יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו כי השחוק לשמחה הוא בפה או
ימלא שחוק פינו אבל השחוק בלב לא יאמר בשמחה והקב"ה האשים אותה לאברה' למה היה הדבר כמנע
בעיניה וראוי לה שתאמין או שתאמר אמן כן יעשה ה' והבה אברהם אמר אליה למה צחקת היפלא מה'
דבר ולא פירש אליה כי השם גלה אליו סודה והיא מפני יראתה אל אברהם תכחש כן כי חשבה שאברהם

בהכרת פניה יאמ' כן או מפני שמתקה ולא נתנה שבח והודאה בדבר ולא שמחה והוא אמ' לה כי צחקת או
שכינה כי בנבואה נאמר לו כן   ושתקה ולא ענתה אותו דבר וראוי שנ' עוד כי אברהם לא גלה אותו
הנאמר לו מתחלה אבל שרה אשתך יולדת לך בן   אולי שמתין עד שלוח השם אליה הבשורה כי' מחר
כי ידע כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים או מרוב זריזותו במצו' היה טרוד
במילתו ומילת עם רב אשר בביתו ואחר כן בחולשתו ישב לו פתח האהל והמלאכים באו טרם שהגיד לה
דבר   וה' אמר אל צבא השמים העומדים עליו או אל המלאכים השלוחים   ויתכן שהוא המחשבה כי
חשב שלא יתכסה ממנו מפני הטעמים הללו וכן ואני אמרתי בדמי ימי וכן ויאמ' להכות את דוד וכן כל א
אמירה עם הלב מחשבה   ואברהם היו יהיה מדרש אגדה זכר צדיק לברכ' אוליל והזכירו ברכו ופשוטו
של מקרא וכי ממנו אני מעלים והלא חביב לפני להיות לגוי עצום לשון רש' והנכון כי השם ית' דברי
בכבוד אברהם אמ' הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה לכן
לא אכסה ממנו כי יאמרו הדורות הבאים איך כסה ממנו או איך נתאכזר הצדיק על שכיניו החוטאים עליו
ולא רחם ולא התפלל עליהם כלל והגלוי אליו טוב ויפה כי ידעתי בו שהו' מכיר ויודע שאני ה' אוהב צדקה
ומשפט כלו' שאני עושה משפט רק בצדקה ולכך יצוה את בניו וביתו אחריו לאחוז דרכי והנה אם בדרך
צדקה ומשפט ישפטו יתפלל לפני להניחם וטוב הדבר ואם חייבים הם לגמרי גם הוא יחפוץ במשפטם
ולכן ראוי שיבא בסוד ה'   כי ידעתיו למען אשר יצוה לשון רש' אחרי ידעתיכיה כתרג' לשון חבה כמו מ
מודע לאשה ואדעך בשם עיקר כלם לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו יודעו ומכירו ואם
תפרשהו יודע אני בו שיצוה את בניו אין למען נופל על הלשון   ויתכן שיהיה ידעתיו גדלתיו ורוממתיו ב
בעבור אשר יצוה את בניו אחריו לעשות הישר לפני ולכ' אשימנו לגוי גדול ועצו' שיעבדוני וכמוהו ידעתיך
בשם מה אדם ותדעהו או יאמר ידעתיו שיצוה וכן למען ימח שורך ומאריך שיצוה   והנכון בעיני כי היא
ידיעה כן ממש ירמוז כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא לשמור הכללי' וגם בני האד' מונחי'
בו למקרים עד בא עת פקודתם אבל בחסידיו ישים אליו לבו לדעת אותו בפרט להיות שמירתו דבקה בו
תמיד לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל כטעם לא יגרע מצדיק עינו ובאו מזה פסוקי' רבים כדכתי'
הנה עין ה' אל יראיו וזולת זה   ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה לשון רש' ויאמר ה' אל אברהם שעשה
כאשר אמר שלא יכסה ממנו   ואמר רא' כי נכנס פסוק ויפנו משם האנשים בנתים להודיע כי בעת שבאו
לסדום אז אמ' השם לאברהם זעקת סדום ועמורה כי רבה וכן דעת כל המפרשים כי עם אברהם ידבר
ולפי זה הנכון בפסוק ויפנו משם האנשים לומר כי כאשר אמר השם לאברהם בנסוע האנשים ממנו זע
זעקת סדום ועמורה כי רבה עמד אברהם בתפלה ותחנה לפניו למחול להם ולתת לו רשות לדבר והאריך
בתפלתו עד שבאו האנשים סדומה ואז נגש אברהם ויאמ' האף תספה או יהיה פירושו שבא לבאר עודנו ע
עומד לפני ה' כי נגש אברהם ויאמר האף תספה ' והנה האריך בתחנה לפניו בכל פעם לאמר אל יחר אף
ה' והיה עוד ממתין דעתו בכל פעם לנבואה עד שמע תשובת דבריו מפיו של הקב"ה והאריכו כל היום כזה
וילך ה' בערב כאשר כלה לדבר אל אברהם ובאו שני המלאכים סדומה   זעקת סדום ועמורה היא זעק'
עשוקים יזעיקו וישועו מזרוע רשעתם והיה ראוי שיאמר הכתו' זעקת סדום ועמורה שמעתי כי רבה או ש
שיאמר זעקת סדום ועמורה רבה וחטאתם כבדה מאד אבל ענין הכתוב. זעקת סדום ועמורה וחטאתם ש
שגדלו מאד ארדה ואראה אם כלם חטאו אעשה דין בהם ואם לא אדעה מי החוטאי'   וענין הירידה והראיה
אמ' רש' בדרך הדרש לימד שלא יפסקו דייני נפשות אלא בראיה   ועל דרך הפשט מפני שרצה הקב"ה לגלות
לאברהם ענין סדום ולהודיעו כי אין בהם עושה טוב אמר אליו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד לראו'
כלומר באתי לשפוט אם חטאו אעשה בהם כלה ואם לא אדעה מה אעשה בהם ופקדתי בשבט פשעם ו
ובנגעים עונם הודיעו כי אין עוד נגמר דינם וכי עתה יפקיד עונם וישפוט אותם וזה כלשון ה' משמים
השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים הכל סר יחדיו נאלחו   ורא' אמר כן סוד מילדי ב
בשרים יספיקו בו ואני ארמוז לך דעת מקבלי האמת דרשו רבותי' בפסוק כי הנה ה' יוצא

מתקומו וירד ודרך על במתי ארץ יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת הדין וכן
הענין הזה ויאמר ה' אל לבו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד במדת רחמי' אל מדת הדין ואראה ברחמי'
אם כצעקתה הבאה אלי במדת הדין עשו כלה ואם לא אדעה וארחם כדרך וידע אלהים ואחר שספרו
הכתו' דעת עליון חזר אל הענין הראשון וספר במעשה כי האנשים אשר השקיפו על פני סדום ללכת שמה
ושלחם אברהם הגיעו שמה ואברהם מעת הפרדם ממנו ועד הגיעם שם עודנו עומד לפניו כי קראו והגיד
לו כי המלאכים הם השלוחים האלה להשחית המקום כאשר אמר ולא הוצרך לפרש מתי עומד לפניו כי מ
מעת שאמר המכסה אני מאברהם נודע שהגיד לו ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רש'
אפו של הבה' היא מדת דינו וחשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע לא ידע מחשבות ה' אשר חשב
עליהם ברחמיו כאשר פירשתי ולכן אמ' כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים א
אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ויאמרו שוא עבוד אלהי'
וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ והוא העושה משפט כענין ויגבה ה' צבאות במשפט ואמרו
המלך המשפט וזהו ענין הכפל חלילה לך והבה' הודה שישא לכל המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג
עמהם ומה שיודיע אליך כל הענין היות ויאמר ה' כתו' יוד הא' וכל אשר הזכיר אברהם אלף דלת והנה
זה מבואר חמשים צדיקים כת' רש' עשרה לכל כרך וכרך התשחית בחמשה תשעה לכל כרך וכרך
ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם אולי ימצאון שם ארבעים וימלטו ארבעה כרכי' וכן שלשי' יצילו
שלשה ועשרים יצילו שנים ועשרה יצילו אחד ולא בקש על פחות מעשרה שדור המבול היו שמנה צדיקים
ולא הצילו על דורן ותשעה על ידי צירוף כבר ביקש ולא מצא כל אלו דברי הרב ז"ל ואני תמה אם כן מה
התפלה והתחנה הזאת אשר היה מתחנן בכל פעם ופעם אל נא יחר לאדני והנה נא הואלתי והלא ראוי
הוא שיהיו ארבעים מצילין ארבעה ושלשים והעשרים יצילו לפי חשבון כאשר החמשי' יצילו חמשה וכן
מה שאמר כי תשעה על ידי צירוף כבר ביקש ולא מצא והלא לארבעים וחמשה היה מבקש הצירוף ולא ה
היו שם ארבעים וחמשה אבל תשעה ימצאון שם · והנה דעת הרב לומ' שהרבים ראוין להצלה גדולה
יותר מאשר יצילו המועטי' אפי' הצלה מועטת כמו שאמרו אינו דומה מועטין העושי' את התורה למרובי'
העושים את התורה והנה הודה הקבה' שיצילו ארבעים וחמשה בצירוף צדיקו של עולם כל הכרכין כאלו
היו חמשים שלמין ומעתה כשיהיו מ' צדיקי' מצילין ארבעה אף בצירוף הצדיק ית' ינכלו עם השלשים
והעשרי' שכבר הודה בצירוף הזה ואם תאמר שהודה בו עם ארבעי' וחמשה שהם רבים ושמא לא יודה
בצירוף עם המועטין כמו שאמרנו לצדקת ה' ראויה היא להצטרף ולהציל כיון שהודה שלא יבדיל בין רב
למעט זה דעת הרב · ודרך פשט הכתובי' שלולה שאמ' תחלה חמשים לתת חשבון שלש של עשר' לכל אחד
ואחד וחזר ופחת כמו שיכול ולהציל הכל היה אומר ולא ידעתי מי הכניסו לרב במה שאמ' לא אשחית
אם אמצא שם יבטיח אותו שלא ישחית אם ימצאון שם כן ולא היה אומר לו דע שאין שם כמספר הזה
שאמרת לפי שעדין לא נגמר דינם כאשר אמר ארדה נא ואראה והנה אברהם לא ידע מה יעשה בהם
ולכן השכים בבקר והשקיף על פני סדום וכראותו כי נשחתו ידע שלא היו שם כן בתוך העיר פי' רש"י
שיהיו יראים את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלם · והנכון בעיני כי אברהם אמר בתוך העיר
לאמר שאפי' יהיו נכרים בתוכה ראוי שיצילוה ואמ' זה בעבור לוט וחשב אולי יש אחרי' שם הנה נא
אדני לשון רש' הנה נא אתם אדנים לי אחר שעברתם עלי והנכון שהוא לשון תחנה אדני הנה נא בית ע
עבדכם סורו נא אלי ומלת סורו כמו סורה שבה פה סורה אדני סורה אל תירא וטעם · והשכמתם
והלכתם לדרככ' להגיד להם שלא יתעכבו בעיר אחר הבקר כי ידע בענין אנשי העיר ורשעם אבל היה
כי כאור הבקר יעשוה כאשר ראה אותם כהולכי ארחות לא יתעכבו בעיר ואמר והשכמתם והלכתם
לדרככם אם תרצו ויפצר בם מאד היה ללוט זכות בהפצירו בהם והיה לו חפץ טוב בהכנס אורחים
והיו ממאנים כדי לזכותו ולכן שמעו לו בסוף כי מתחלה לא היו רוצים לבא לביתו כי אינו צדיק תמים

ורבותינו אמרו מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ואם כן יהיה כדרך מוסר בני אדם   ונדעה אותם
כונתם לכלות את הרגל מביניהם כדברי רבו' כי חשבו שבעבור טובת ארצם שהיא כגן ה' יבאו שם רבי'
והם היו מואסי הצדקה אבל לוט בעשרו ומיונו בא אליה' או שביקש מהם רשו' או שקבלוהו לכבוד אברה'
והכתו' מעיד שזאת טבתם שבאו' הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה'
ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ׃ וזה שאמר רעים וחטאים לה' מאד שהיו מכעיסי' ומורדי' בשלות
ובטובות האלהים והוא שאמר ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי ׃   ועל דעת
רבו' היו בהם כל מדות רעות אבל נגזר דינ' על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון כי היו תדירי'
באותו עון יותר מכלם וגם כי כל העמים עושים צדקות עם ריעיהם עם עניהם לא היה בכל הגוי' כסדו'
לאכזריות ׃ ודע כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישר' כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות
וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וקאה את העם הזה שהיו רעים מכלם לשמי' ולבריות
ושממו עליה השמים והארץ והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם מפני שנגבו' טובה מתגאו וראה הכתו'
שיהיה לאות לבני מרי לישראל העתידים לירשה כאשר התרה בהן גפרית ומלח שרפה כל ארצ' כמהפכת
סדום ועמורה אדמה וצביים אשר הפך ה' באפו ובחמתו כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בה'
ככה אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל כי שם היכל ה' ׃   ועוד אני עתיד לבאר זה בסדר אחרי מות אם י
יחייני הממית והמחיה   אוציאה נא אתהן אליכם מתוך שבחו של איש הזה באנו לידי גנותו
שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו אבל שיפקיר אנשי העיר בהפקר'
בנותיו אין זה כי אם רוע לב שלא היה ענין הזמה בנשים רחוק בעיניו ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול
כפי דעתו לכך אמרו רבו' בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו יהרג או נהרג וזה מוסר
בנותיו להתעולל בהן אמ"ל הקב"ה לעצמך אתה משמרן ׃ והנה לוט היה מתירא עליהם כי היה חושב שהם
אנשים אבל כאשר הכו בסנורים את אנשי העיר ואמרו לו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וישלחנו
ה' אז הכיר בהם והאמין לעשות כל אשר צוו   ודע והבן כי ענין פלגש בגבעה אף על פי שהוא כדמות
לענין הזה איננו כמוהו לרוע כי הרשעי' ההם לא היה דעתם לכלות הרגל ממקומם אבל היו שטופי זמה
ורצונם במשכב האיש האורח וכאשר הוציאו אליהם פלגשו נתפייסו בה והאיש הזקן שאמר להם הנה
בתי הבתולה ופילגשו אוציאה נא אותם וענו להם הטוב בעיניכם ידע היה שלא יחפצו בבתו ולא יעשו ע
עוד רעה ועל כן לא אבו לשמוע לו וכאשר הוצי' את פלגשו לבדה שתקו ממנו והאיש בעל הבית גם האורח
כלם היו חפצים להציל את האיש בפלגשו כי פלגש היתה לא אשת איש וכבר זנתה עליו ובפרץ ההוא עוד
לא היו בו כל אנשי העיר כאשר בסדום שנ' מנער ועד זקן כל העם מקצה אבל בגבעה נאמ' והנה אנשי
העיר אנשי בני בליעל מקצתם שהיו שרים ותקיפים בעיר כמו שאמ' האיש ויקומו עלי בעלי הגבעה ועל
כן לא מיחו האחרים בידם והנה פנות כל העם מכל שבטי ישר' רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם
שנ' ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין ת
תורה שלא עשו מעשה זולתי ענוי הפלגש הזונה ולא נתכונו למיתה שלה גם לא מתה בידם וישלחוה מאת'
כעלות השחר והלכה מאתם לבית אדוניה ואחר כך מתה אולי מחלשה מרב הביאות ונתקררה בפתח עד ה
האור ומתה שם אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה כאנשי סדום ראו השבטים לעשות סייג ל
לתורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישר' כמו שאמרו ונבערה רעה מישר' וזה הדין הוא מה שאמרו רבותי'
בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתור' ושבט בנימין לא
נשמעו בדבר זה שלא היה בהם חיוב מיתה בענוי הפלגש ואולי הקפידו עוד בני בנימין על אשר לא שאלו
להם מתחלה ועשו ההסכמה שלא מדעתם ׃ ולפי דעתי שזה עונש של ישראל להנגף בתחלה מפני שלא ה
היתה המלחמה כמשפ' מן הדין והגדר עליו על שבט בנימן היה מוטל לעשותו ולא עליה' שמתנוה על השבט
לדון את שבטו והנה פתי הטבות ראויות להענש כי בנימן מרשיע שאינו חושש ליסר הרעים ולא לבער
בהם כלל וישראל עושין מלחמה שלא מן הדין וגם את פי ה' לא שאלו בזה אבל אמרו מי יעלה   ד ד

לנו בתחלה למלחמה על בני בנימן כי מעשיהם הסבימו למלחמה על כל פנים וכן לא שאלו בענין הנצוח אם תתנם בידי כי בטחו בזרוע בשר שהיו רבי׳ מאד כי עתה כמית׳ עשרה פעמי׳ ויותר ולא שאלו אלא מי יעלה לנו בתחלה והוא כמו גורל ביניהם אולי היה כל שבט אומר לא אעלה אני תחלה או אומ׳ אני ראשון והשה׳ השיב כפי שאלתם יהודה בתחלה לאמר כי יהודה הוא בראש לעולם כי ביהודה בחר ה׳ לנגיד ולכך לא אמר יהודה יעלה כאשר המקומות כי לא הרשה אותם אבל לא מנעם ולא אמר להם לא תעלו ולא תלחמו מפני ענשו של בנימן והנה הלך השם עם שניהם בקרי והביאם למקרים ובני בנימן היו גבורים ועריהם בצורות והשחיתו בישראל הבוטחים בזרוע בשר והוסיפו עונם על ענשם כי די היה להם להבריח ישראל מן הגבעה והם הכו בהם לתשחית איבת עולם והפילו מהם עשרים ושנים כב׳ אלפים והנה ישר׳ כאשר הכו מכה רבה נודעה להם שגגתם כי עשו מלחמה עם אחיהם שלא ברשות גבוה ושלא כדין תורה ועל כן שאלו ביום השני האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימן אחיו הזכירו עתה האחוה לשאול אם ה היא אוסרת עליהם המלחמה והשם הרשה אותם עתה ביום השני ואמ׳ עלו אליו כי עתה מותר להם לדרוש דם אחיהם השפוך והם לא שאלו הנצוח כי עדיין היו בוטחים ברובם לנצח על כל פנים והשם לא באר־ להם רק כי המלחמה מותרת להם ומפני שעדיין לא נתכפר ענשם הראשון נפלו מהם גם ביום השני יח׳ אלפים וביום השלישי גזרו תענית ויצומו ויבכו לפני ה׳ והקריבו עולות לכפר על הרהורי הלב אשר בטחו בזרועם והקריבו שלמים והם שלמי תודה כי ראו עצמם שאלו כלם פלטים מחרב בנימן וזה משפט כל הנמלטי׳ להקריב תודה כענ׳ שנ׳ ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה וכתו׳ ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה׳ והנה היו בשני הימים המתים מישר׳ ארבעים אלף ומבנימן נפלו בסוף כה׳ אלפים אנשי חיל ומעיר מתים עד כל הנמצא רבים ויתכן שיהיו ט׳ אלפים בין אנשים והנשים וטף והיה עונש שתי הכתות בשוה וזה כסברו דברי רבותי׳ שהיה הקצף כם בפסלו של מיכה את הקב״ה בכבודו לא מחיתם במחוייבי מיכה ופשטים ידיהם בעיקר בכבוד בשר ודם מחיתם יותר משורת הדין ועל כן סבל ענש שתי הכתות ואמן את לבבם ולא זכרו ברית אחים ואחרי המעשה נתחרטו כמו שנ׳ ויבא העם בית ה׳ וישבו שם עד הערב לפני האלהים ויבכו בכי׳ גדול ויאמרו למה ה׳ אלהי ישר׳ היתה זאת בישר׳ להפקד היו׳ מישר׳ שבט אחד כי הכירו טעותם וענשם והנ׳ בדרך נדרא פירשנו ענין מסותם ואיכו מבואר והזכרנו סבותיו

ויפצרו באיש בלוט לא מצאתי המלה הזאת רק בדברי הפיוטים אם כן נפרש זה שפייסו ממנו הרבה שיפתח להם הדלת וכאשר לא רצה לעשות כן נגשו לשבור אותו או שהיה עומד כנגד הדלת ולא היה מניחם לקרבה אליו והם פייסו ממנו לסור מפניהם כי לא היו רוצים לפגוע בו וזה טעם גם שלאה שיגש לתקים אחר

חתן ובניך ובנותיך לפון רש״מי משלך עד בניר מן מאשתך ובנותיך שבבית אם יש לך עוד חתן או בנים ובנות הוצא מן המקו׳ ואם כן יהיה ה דברים כדרך בני אדם שהוא לא היו לו בנים כי אם בנות

ורא״ אמ׳ חתן ובניך חתנים שהם כבניך ׳ ויתכן שהיו לו בנים גדולי׳ נשואי נשים ודבר עם חתניו תחלה כי היה כבוד שבניו ישמעו לו וכאשר צחק עליו חתניו ואולי הדברים ביניהם השחר עלה והמלאכי׳ לא הניחוהו לקחת רק הנמצאי׳ אתו בבית והנה זכותו של לוט היה מציל בנים ובנות ואתנים לא כאשר חשב אברה׳ שימית צדיק עם רשע וברור הוא שהיו המלאכים יודעים דעת עליון בזה כי גם צוער בתפלתו נמלטה ויתכן שהיה זה לכבוד האכסניא כי דרך מוסר לשלוחים להציל בעל ביתם וכל אשר לו כאשר עשו שלוחי יהושע שהצילו גם כל משפחות בעלת כי ביתם ונכבד׳ לוט על ידי שכבוד המלאך נשא לו פנים

ויחזיקו האנשים את׳ רא״ כי ויחזיקו יבאר שפחד ואין כן כח לברוח והנכון שהוא כמו ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ אף כאן היו מוסכים בהם בחזקה למהר לשלחם

בחמלת ה׳ עליו לא בזכותו רק בחמלת האל וברחמיו הרבים או יאמר־ שהחזיקו בו למהר להוציאם בעוד התחלה עליו פן יצא הקצף מלפני ה׳ ויספה

אל תביט אחריך ואל תעמוד בכל הככר שיעור הכתו׳ אל תעמוד בכל הככר

אל הביט אחריך אחר שתנצל כי עד היות לוט ההרה לא תרד עליהם רעה ובעבור כן אמר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה כהיותי בככר כי אתה לא תאחר לי רק מעט כמו שאמרת מהר המלט ואח' רמ' אל תבטו אחריך אתה וכל אשר לך וכן לא תאכל ממנו ומה צורך לזה ואין הטעם כאשר מפני שיעברו על אזהרת המלאך אבל הוא הזהירם מדעתו שיגיע להם עונש בהבטה ההיא והוא הזהיר את לוט לזכותו וכל השומע וכן הזהיר הוא את נפשו הכל ועניין איסור ההבטה אמר רש' אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצל אינך ראוי לראות בפורענותן ועוד בו עניין כי הראות באויר הדבר ובכל החליים הדבקי' יזיק מאד וידביקם וכן המחשבה בהם ולכן יסגר האיש המצורע וישב בדד וכן כשוכי החיות השוטו' ככלב השוטה וזולתו כאשר ירא' המים וכל מראה יחזו בהם דמות המזיק וימותו כמו שאמרו במסכת יומא והזכירוהו אנשי הטבע ולכן היתה אשתו של לוט נציב מלח כי כאשר ראתה המכה במחשבתה כאשר ראתה גפרית ומלח היורד עליהן מן השמים ודבקה בה וקרוב אני לומר כי בהשחית ה' את הערים האלה היה המלאך המשחי' עומד בין הארץ ובין השמים כמראה כלהב האש כעניין במלאך המשחית אשר ראה דוד ולכן אסר להן ההב ההבטה ובפירקי' ר' אליעז' כעניין הזה אמרו להם אל תביטו לאחוריכם שהרי ירדה שכינתו של הקבה' להמטי' על סדום ועל עמורה גפרית ואש עירית אשתו של לוט כמרו' רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחריה לראות אם הולכות הן אחריה וראתה אחורי השכינה ונעשת נציב מלח וה' המטיר על סדום כ כתב רש' בכל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו מאת ה' ולא כתב מאתו דרך מקראות לדבר כן נשי למך ולא א אמר נשי ודוד אמר קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא את' עבדי ואחשורוש כתבו בשם המלך ולא אמר' בשמי ואני תמה על הרב ז"ל שכתב מן ההגדות דעות חלוקות ומשוה אותם שזה מחלוקת הוא בבראשי' רבה ושם עוד דעת שלישית אבא חלפי בר סמקי בשם ר' יהודה בר' סימון וה' המטיר על סדום זה גבריאל מ מאת ה' מן השמים זה הקבה' אמר ר' אלעזר כל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו אמר ר' יצחק בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שהדיוט מזכיר שמו שני פעמים בתורה ויאמר למך לנשיו וכו' הנה אלו שלש מחלוקות כדבר שר' יהודה בר' סימון ייחס השם הראשון בגבריאל שהוא השליח לשחת ויקרא השליח בשם השולח ור' אלעזר אמ' כי הוא ובית דינו הסכימו במשפט ומאתו בא ור' יצחק אומר שהוא דרך הלשון ואם הבינות מה שכתבתי למעלה תדע כוונתם בהוא ובית דינו ויהיה פשוטו של מקרא כדבר לפניך וכן וה' אמר ושמרו דרך ה' למען הביא ה' שלא אמר שמרו דרכי למען אביא וכן אומר כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' וכן ויהי בשחת אלהי' וגו' מאחריו מאחרי לוט שהיה הולך אחריהם מאסף לכל ביתו ממהרים להמלט ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט עניין הכתו' שזה כי לוט נתחסד עם הצדיק ללכת עמו לשוט בארץ באשר ילך והוא שכ' וילך אתו לוט כי לנוות שלו הלך ולכן היה זכות להצילו בזכות אברהם כי בעבורו הוא ג גר בסדום ולולי אברהם עודנו היה בחרן עם מולדתו ולא יתכן שתבא אליו רעה בעבור אברהם שיצא ב במצות קונו וגם זה היה העניין ששם אברהם נפשו בכפו לרדוף המלכים בעבורו כי ירא לשבת בצוער כתב רש' לפי שהיתה קרובה לסדום ואינו כן אבל מפני שהיא מן המקומות שנגזרה עליהם ההשחת' ובתחנתו של לוט הניחה המלאך בעבור שלא יוכל להמלט ההרה כו' כינס חשב בלבו כי לא יאריך לו עוד אחרי שיש לו זמן רב להמלט ההרה ולכך אמרה בתו ואיש אין בארץ שחשבה כי בצאת אביה משם נשחתה צוער ותאמר הבכירה אמר ר"א יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה ואין צרך כי הבכירה הפך צעירה כל גדול באחיו יקרא בכור וכל קטן ממנו צעיר לו והפרי הראשון בשנה יקרא בכורי' וכן בכורי דלי' המוקדמי' בדלות שהם דלי הדלים וכן בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה וכן תרגם אנקלוס רבתא וזע' ונחיה מאבינו זרע באולי כי אמרו נעשה אנחנו המעשה הראוי לנו כי ירחם האלהים ונוליד זכר ונקבה ויתקיים העולם מהם כי עולם חסד יבנה ולא לחכם הצילנו ה' והנה היו צנועות ולא רצו לאמר לאביהם שישא אותן כי בן נח מותר בבתו לו שהיה הדבר מכוער מאד בעיני הדורות ההם ולא נעשה כן מעולם וכן רבותינו בהגדות מגנים את לוט מאד ויאמר אברהם אל שרה אשתו

אחותי היא לא היה זה כמו במצרים כי שם כבואם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא ויהללו
אותה אל השרים ואל המלך כי אנשי זמה הם אבל המלך הזה תם וישר גם אנשיו טובים רק אברהם חשד
אותם והיה אומר לכל אחותי היא   וישלח אבימלך ויקח וגו׳ הנה זה פלא שהיתה שרה אחרי בלותה
יפה עד מאד יקחוה המלכים כי כשלקחה אל פרעה אם היתה בת ששים וחמש אפשר שהיה עליה תארה
אבל אחרי בלותה וחדל ממנה הארח פלא הוא ואולי חזרה לנערותיה כאשר בשרה המלאך כדברי רבותי׳
וגם אמנה אחותי בת אבי לא ידעתי טעם להתנצלות הזה כי גם אם אמת הדבר שהיתה אחותו
ואשתו וכוונתם באשה אמ׳ להם אחותי היא להטעותם בדבר כבר חטא בהם להביא עליהם חטאה גדולה
ואין חלוק והפרש כלל בין שהדבר אמת או שקר ואולי מפני שאמר אבימלך מה ראית כי עשית את הדבר
הזה לומ׳ מה ראית כי חטא או רשע שפחדת ועשית כן   כי אני לא נסיתי לקחת נשים מבעליהן אז ענה
אברהם אני לא ידעתי אתכם אך חשבתי אולי אין יראת אלהים במקום הזה כי רוב מקומות העולם אין
בהם יראת אלהים ולכן מעת באתי מארצי ולכתי בעמים כאיש תועה ולא ידעתי אל אי זה מקום כבא ה
התניתי עמה לאמ׳ כן בכל מקו׳ כי הדבר אמת וחשבתי לי כן הצלת נפש ולא הואלתי בדבר בבואי בארצכ׳
כי לא ראיתי בכם ענין אשר חטא   וגם אמנה אחותי בת אבי טענה אחרת אומר אני לפי דרכי אמרתי
כן שהוא אמת וחשבתי אם אולי יתפתו בה ישאלוני אם היא גם אשתי וכיון שלקחוה עבדיך ולא שאלוני ד
דבר אמרתי גם אין במקו׳ הזה יראת אלהי׳ והחרשתי ויתכן שהיה התנצלו׳ הזה ודברו עמה בבואה מצרים
אעפ׳ שאמר כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי או שחזר ואמר אותה שם במצרים בשעת מעשה כאשר
פירשתי ודעת רא׳ כי כל אלה דברים לרצות את אבימלך ·   הנה נתתי אלף כסף לאחיך הוי הכאן
והבקר והעבדים שנתן לו שוים אלף כסף ואמר לשרה הנה נתתי ממון רב לאחיך הנה הכסף לך כסות עיני׳
כל המביטים ביפיך כי את עיניהם ואת ראשיהם החוזים יכסו מהביט בך ומהביט בכל אשר אתך אפילו
נערותיך ושפחותיך והנה לטובתך נתפשת בביתי כי ייראו ממך ויכסו עיניהם מראות בך באמרם המלך
פרש כנפו על שלא נתן יד באשת הנביא והגיד הכתוב שפיים את אברהם בממון ואת שרה בדברים שלא
יענש באחד מהם ואמר כי שרה לא נתפיסה לו אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו בטענות לאמר שלא ת
תמחול לו ונוכחת דבר הכתוב ואברהם נתפייס ויתפלל עליו והוא כלשון ועם ישראל יתוכח אך דרכי אל
פניו אוכיח שם יושר מכח ענינו׳ ויתכן שיהיה אלף כסף ממון רב כיד המלך וכן הקטון יהי׳ לאלף לעם רב
וכן תשיבו להם כהיום שדותיהם וכרמיהם ומאת הכסף והדגן והיצהר אשר אתם נושים בהם מאיות רבו׳
ממון גדול   וילדו לשון הלשון כפשוטו ושב לאשתו ולאמהותיו כי עצר ה׳ בעד רחמם תמה הוא כי נראה
כי גם בלילה הראשון אשר לוקחה שרה לבית אבימלך ולא קרב אליה עדיין בא אליו האלהים בחלום ובבקר
השכים וקרא לעבדיו גם לאברהם ומתי היה להם עצר רחם אולי היו על פרקן ואחזום חבלי יולדה ולא
יכלו להמלט ואולי אברהם איחר תפלתו ימים והנה רפואת אבימלך גם חליו לא נתפרשו ולשון רש״י וילדו
ואתרוחו נתפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהן   בעד כל רחם כנגד כל פתח ואין זה נכון כי אם
כאומר בילדו שהוא יציאת החוץ שמוציא לידה בעניינים רבים   כגון הרה עמל וילד שקר לדת חק מה
ילד יום מה יולידו ויחדשו הימים אבל מלת רחם לא תבא על פתח אחר ואין   טענה מן בגיחו מרחם יצא
שהוא כנוי מן בטן האדמה ודעת אנקלוס איננה כדברי הרב כי הוא שתרגם ואתרוחו עשה רחם כפשוטו
פתח ולדה אלא שרצה לכלול גם אבימלך במלת וילדו ולשון בראשית רבה כי עצור עצר ה׳   עצירה בפה
עצירה בגרון עצירה בעין עצירה באזן עצירה מלמטה ומלמעלה עצירה   והמדרש הזה להם מיתור לשון
הכפל עצור עצר לא שיפרשו כל רחם כל נקב   והנכון בעיני כי מיום אשר לקחה שרה לקה אבימלך
באברי התשמיש ולא יוכל לשמש וזהו לא נתתיך לנגוע אליה כי הנגיעה והקריבה בנשים הוא על התשמי׳
כענין אל תגשו אל אשה ואקרב אל הנביאה   ואשתו ואמהותיו והן מעוברות עצר בעד רחמן   ולא יכלו
להמלט כי כעצירת רחם הוא שלא תהר כדרך וה׳ סגר רחמה אבל עצירה בעד הרחם הוא שלא תלד כלשון
גדר בעדי ולא אצא ועמדה שרה בביתו ימים לא שב אבימלך מדרכו כי לא הבין עד שבא אליו

האלהים בחלום והודיעו ולא פירש הכתו' אלי אבימלך והזכירו ברמז דרך מוסר וכבוד לשרה ואחרי תפלת
אברהם נרפא אבימלך ואשתו ואמהותיו וילדו הבנים   וה' פקד את שרה כאשר אמר בהריון כאשר דבר
בלידה לשון רש"י   ואין פקידה אלא לשון זכירה והשגחה על הנפקד כגון פקוד יפקוד אלהים אתכם פקוד
פקדתי אתכם ואת העשוי לכם ויפקוד שמשון את אשתו בגדי עזים   אף כאן וה' זכר את שרה ועשה לה
כאשר דבר וכן הלשון בכל העקרות היולדות ברחל ויזכור אלהים את רחל ובחנה ויזכרה ה' וכך אמ'
פקדונות הרי הן בזכרונות   מי מלל לאברהם לשון שבח וחשיבות הוא ראו מי הוא וכמה הוא גדול ושומר
הבטחתו ומבטיח ועושה לשו' רש"י ולא מצינו מלת מי בערך כזה למעלה וכבו' רק לבזיון מי אבימלך ומי שכם
מי דוד ומי בן ישי   והנכון בעיני כי אמרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי לאולת פיה בדברה
ושחוק בפלא המעשה לי כי מי בכל השומעים שאומר לאברהם מתחלה תניק בנים שרה אין בעולם שיאמ'
אלין כן אפי' לבחוז כי לא עלה זה על לב איש מעולם ולשון אונקלו' קרוב לזה מאן מהימן דיימר לאברהם
קיים דתוניק בנין שרה כלומ' כל השומע יצחק לי כי אין אדם שיהיה כאומ' גם בעיני אברה' אם הגיד לו זה
הפלא   מצחק לשון ע"ז לשון רציחה לשון גלוי עריות מריב עם יצחק על הירושה ואומ' אני בכור ויורש פי
שנים ויוצאין לשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כמה דתימר כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות כן איש
רמה את רעהו ואמר הלא מצחק אני ומתשובת שרה אתה למד כי לא יירש בן האמה הזאת וגו' כל זה לשון
רש"י ואף כאן הרב כותב המחלוקת כולם דתני' אמר ר' שמעון בן אלעזר ד' דברים היה ר' עקיבא דורש ואני
דורש כמותו ונראין דברי מדבריו דרש ר' עקיבא ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברה' מצח'
אין צחוק אלא לשון ע"ז וכו' ואני אומ' חס ושלום שיהא בביתו של צדיק כך אפשר מי שכתוב בו כי ידעתיו
למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' יהא בביתו ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים אלא אין צחוק האמור
כאן אלא לשון ירושה שכשעה שנולד יצחק היו הכל שמחין אמר להם ישמעאל שוטים אני בכור ואני נוטל
פי שנים שמתשובה שאמרה שרה אמנו לאברהם אתה למד וכו' ונראין דברי מדבריו וכן הלשון שאמ' הרב
מריב עם יצחק על הירושה אינו נרא' כנכון שאם כן יהיה זה לאחר ימים רבים ויהיה ישמעאל גדול מאד
משלחתו אותו אמו על שכמה וכ' אמרו ז"ל שהיה בן שבע עשרה שנה אם כן היה בשנה שנגמל יצחק ורא' אמ'
על דרך הפשט כי מצחק משתעשע כדרך כל נער ותקנא בו בעבור היותו גדול ממנו והנכון בעיני שהיה
זה ביום הגמל את יצחק וראתה אותו מלעיג על יצחק או על המשתה הגדול   ולכך אמר הכתוב את בן
הגר המצרית ולא אמר את ישמעאל מצחק וכן אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה כי אמרה העבד ה
המלעיג על אדניו חייב הוא למות או להלקותו ואיני רוצה רק שתגרש אותו מאתי ולא יירש בנכסיך כלל
עם בני שהוא בן גבירה ואמרה שיגרש גם אמו כי לא יוכל הנער לעזוב את אמו ועזב את אמו ומת
על אודות בנו שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו זה לשון רש"י והנכון בעיני כי הכתו' ספר
בכבוד אברהם ואמ' שלא היה הדבר רע מאד בעיניו מפני חשק פילגשו ואהבתו בה ואלו אמרה לו שתגרש
האמה בלבד היה עוש' כרצון שרה אבל מפני בנו חרה לו מאד ולא רצה לשמוע אליה והקב"ה אמ' לו שלא ירע
בעיניו על הנער ולא על האמה כלל וישמע לקול שרה כי ביצחק לבד' יקרא לו שמו וישמעאל לא יקרא לו
זרע ומפני שהיה אברהם מפחד עליו שלא יקראנו אסון בשלחו אותו ממנו   אמר כי ישימנו לו לגוי
ויברכנו מפני שהוא זרעו באמת   ואת הילד וישלחה נמשך למעלה ויתן אל הגר ואת הילד כי גם
הילד נתן לה שילך עמה באשר תלך   ותשלך את הילד גברה עליו הצמאה ולא יכול ללכת והשכיבתו
אמו תחת האילן מושלך ונעזב או כענין וישליכם אל ארץ אחרת אל תשליכני מלפניך ענין שלוח ורא' אמ'
ותשלך כי לקחתו בחיקה בעת שכלה בבית ורבו' אמרו שהיה חולה בעת שלחו ושם על שכמה את הילד
וזה טעם ותשלך והיה כל הענין הזה לאברהם מפני שצוה לעשות ככל אשר תאמר שרה והי' צותה להוציאו
מיד ובמצותה לא נתן להם כסף וזהב ועבדים וגמלים משלחים אותם   באשר הוא שם לפי מעשים
שהוא עושה עכשו הוא נדון ולא לפי מעשי' שהוא עתיד לעשו' לפי שהיו מלאכי השר' מקטרגי' וכו' לשו' רש"י

שלמה מדברי רבותינו׳ והנכון בעיני בדרך הפשט שיאמר כי שמע אלהים אל קול הנער במקום אשר ה׳
הוא שם הודיע אותה שלא תצטרך ללכת משם כי במקו׳ ההוא ירוה בצמאו מיד ואמ׳ לה קומי שאי את הנער
אחרי שתותו כי לגוי גדול אשימנו וכמוהו באשר כרע שם נפל שדוד ובאשר חללים שם הוא ירמוז למקו׳
רובה קשת בעבור היות קשת תאר אמרו כי רובה הוא המורה החצים מלשו׳ יסבו עלי רביו וימררוהו
ורבו וקשת הוא העושה הקשתות׳ ויותר נכון שרובה הוא המורה ויאמר על מורה החצים ועל משליך ה
האבנים ואולתם אשר יריתי בכי ובכיך ולכן יתאר אותו פעם אחרת כי הוא קשת׳ וכן ויורו המורים א
אבנים בקשת   השבעה לי באלהים   אם תשקור לי ולני׳ אם בכל מקום מספקת אל תחשוב בה בלתי
זה והיא בזה בריב מקומות השבועה אם תשקר לי לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי אחת
נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב אם יבואון אל מנוחתי ויקצוף וישבע לאמר אם יראה איש באנשי׳ האלה
והענין כי בעבור היות השבועות באלה יאמ׳ השבעה לי לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם תשקור
לי וכן אמר תהי נא אלה בינותינו ובענין נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב ואם יתכפר עון בית
עלי כלומר אם יהיה כן אין דברי אמת וכיוצא בזה שלא ירצה לפר׳ התנאי והכתו׳ יכנה ויקצר בהן וכמות׳
בחסרון התנאי ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני והרבית את גבולי ועשית מרעה לבלתי עצבי
ויבא אלהים את אשר שאל יחסר התנאי כולו וכן אם ירשו את הארץ יחזור לפסוק ראשון חי אני וימלא
כבוד ה׳ את כל הארץ ויקצר השבועה ולשון תשקור לי בעבור היותו מלך והוא גר בארצו או שיהיה משקר
באהבתו כי אוהב נאמן היה לו לכבודו ולעשות כרצונו הלא תראה שלא מצא בו דבר זולתי באר המים א
אשר גזלו עבדיו והוא אומר לו כחסד אשר עשיתי עמך   וישובו אל ארץ פלשתים עניינו וישובו אל
עירם אשר בארץ פלשתים כי בארץ פלשתים היו אבל הם יושבים בגרר שהיא מדינת המלך והוא יושב
בבאר שבע שהיא בארץ פלשתים בנחל גרר   ויקרא שם בשם ה׳ אל עולם פי׳ הכתוב שקרא בשם ה׳
המנהיג בכחו הזמן או שיקראו השמי׳ והאר׳ עולם כלשון הבא תמיד בדברי רבו׳ והודיע בזה שקרא אבר׳
והודיע לבריות סוד הנהגת העולם בכללו שהוא בשם ה׳ החסין בכח שיש לו אילות בכולם
והרב אמר בתורה הנבוכים שהוא רומז לקדמות האל כי הודיע היותו קודם לזמן אבל אנקלוס אמר
ביקרא שהו׳ תפלה   והאלהים נסה את אברהם ענין הנסיון הוא לדעתי בעבור היות מעשה האדם
רשות מוחלטת בידו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה יקרא נסיון מצד המנוסה אבל המנסה ית׳
יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד ודע כי השם צדיק
יבחן כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בנסיון   ולא יבחן את הרשעים אשר
לא ישמעו והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה   קח נא את בנך את יחידך בעבור היותו בן
הגבירה והוא לבדו אשר יקרא לו זרע קראו יחידו ובא הלשון להגדיל המצוה אמר קח נא את בנך היחיד
האהוב יצחק והעלהו עולה לפני   המוריה לשון רש׳ הוא ירושלים וכן בדברי הימים לבנות בית ה׳ בהר
המוריה ורבותינו פירשו שמשם יצאה הוראה לעולם ואנקלוס תרגם על שם הקטורת שיש בו מור ושמים
ואם כן יהיה פירושו אל הארץ אשר תהיה מוריה או שנקראת כן מעולם על שם העתיד ובבראשית רבה כ
כך אמרו רבנין אמרין למקום שהקטורת קרבה כמה דתימ׳ אלך לי אל הר המור אבל דעת אנקלוס שאמר
ארעא פולחנא איננו נראה כן על המור שבקטורת שאין לשון פולחנא על שם אחד משמי׳ אחת העבודות
לא אמר לארעא דקטורת בוסמין אבל דעתו לומר בארץ אשר יעבדו שם האלהי׳ ויתכוי׳ בזה למה שדרשו
בפירקי ר׳ אליעזר אמרו באצבע הראה   הנה לאברהם אבינו את המזבח אמר לו זהו המזבח שהיה
אדם הראשון מקריב מקדם הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא׳ המזבח שהיה אדם הראשון
והקריב נח בנו ובניו שנאמר ויבן שם אברהם את המזבח מזבח אין כתוב כאן אלא המזבח הוא המזבח ש
שהקריבו בו הראשונים עכ׳ ושם מוריה עשאו מן מורא שמשם יראו האלהים ויעבדו לפניו והנכון על דרך
הפשט שהוא כמו אל הר המור ואל גבעת הלבונה כי ימצאון שם בהר ההוא מור ואהלים וקנמון כענין ש
שאמרו קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים

ומנו או שנקרא כן לשבת ישראל והנה בכאן קורא שם הארץ ארץ מוריה ושם נראה כי הר הבית לבדו יק
יקרא הר המוריה ואולי נקראת העיר על שם ההר ההוא אשר בתוכה הארץ אשר בה המוריה וההר לבדו
הוא הנקרא מוריה ואברהם ידע את הארץ ולא ידע את ההר ולכן אמר לו שילך אל ארץ המוריה והוא
יראנו אחד ההרים ששם נקרא כבה וכוונו להעלותו במקום ההוא כי הוא ההר אחד אלדים לשבתו ורצה
שתהיה זכות העקידה כקרבנות לעולם כאשר אמ' אברהם ה' יראה ועוד כי למען בדקו הגדיל טרחו ורצה
שיעשה זה אחרי מהלך שלשה ימים כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו היתה פעולתו במהירו' ובהלה
אבל שיהיה אחר מהלך ימים כבר נעשה בישוב דעת ועיצה וכך אמרו בבראשית רבה ר' עקיבה אומר
בנה אותו בודאי שלא יהו אומרי' הממו וערבבו ולא היה יודע מה לעשות ויבקע עצי עולה זריזותו
במכוה אולי לא ימצא שם במקום ההוא עצים והולכים שלשה ימים או שהיה אברהם פוסל לקרבן עץ שנ
שנמצא בו תולעת כדין התורה ולקח מביתו עצים טובים לעולה ולכן אמר ויבקע עצי עולה וירא את
המקום מרחוק ראה ענן קשור על ההר ונתקיים בזה אשר אומר אליך ויתכן על דרך הפשט וירא את
המקום מרחוק שראה ארץ המוריה כי כל הארץ ההיא היה ידוע ויבאו אל המקום אשר אמ' לו האלדי'
עתה הוא הר המוריה שאמר לו הנה זה ההר אשר אמרתי לך כי עתה ידעתי מתחלה היה ידוע יראתו
בכח לא יצא לפועל במעשה הגדול הזה ועתה נודעה במעשה והיה זכותו שלם ונתן משכורתו שלימה
מעם ה' אלדי ישראל ודעת הפרשה שהאלדים הוא המנסה ומצוה בעקידה ומלאך ה' הוא המונע והמבטיח
יתברר בפסוק המלאך הגואל אותי יען אשר עשית את הדבר הזה גם מתחלה הבטיחו כי ירבה את זר
זרעו ככוכבי השמים וכעפר הארץ אבל עתה הוסיף לו יען אשר עשית המעשה הגדול הזה שנשבע בשמו
הגדול ושיירש זרעו את שער אויביו והנה הנבואה שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויבין
ולא יקום והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו מלכה גם היא בעבור היותה בת הרן אחיו היתה
בשורה לאברהם שנפקד אחיו הגדול בבנים רבים מבית אחיו המת ומלשון הכתו' נראה שלא ידע
באחד מהם בלתי היום ואם היתה פקידתם בימי בחורותם אי איפשר שלא שמעו עד היום כי אין המרח'
רב בין ארם נהרי' ובין ארץ כנען והנה אברהם בצאתו מחרן בן ע"ה שנה וגם נחור זקן ואשתו איננה
בחורה אבל עשה ה' להם נס שנפקדו בימי הזקנה וזה טעם מלכה גם היא וכדברי רבותי' יאמר שנפקדה
כאחותה ובתואל ילד את רבקה לא הזכיר הכתוב לבן ואם הוא גדול מרבקה כי לא בא להזכיר רק
המיוחס' שילדה מלכה לנחור אבל הזכיר רבקה כי להודיע יחוסה באה הפרשה וטעם אבי ארם לא הזכיר
ארם רק להודיע ולהזכיר קמואל כי ארם היה נכבד מאביו ואולי קמואל אחר היה בדורם וזה אבי ארם
ופילגשו ושמה ראומה יספר הכתוב כל הבשורה שבשרו את אברהם בבני אחיו ויתכן שנכתב זה להודיע
כל יחוס נחור כי כלם ראויים להדבק בזרעו של אברהם ועל כולם אמ' כי אל בית אבי תלך ואל משפחתי

חיי שרה

מאה שנה ועשרים שנה לשון רש' לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל ל
לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא וכבת
עשרים כבת שבע ליופי וכן כתוב בשני חיי אברהם ואין ידרשו זה
נכון שהרי בשני חיי ישמעאל כאמ' בשני חיי אברה' כמוה ולא היו שניו כטוב' אבל היה מתחלה רשע ועשה
תשובה בסוף ועוד כי שנה שנה לחלק משמע ואיננו נדרש להשוותן אבל שנה שנה ושנים דרך הלשון הוא
וזהו שאמרו בבראשית רבה בת מאה כבת עשרים לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שחזר ואמר שני
חיי שרה שכלן והשוה אותן ולא ידרשו כן באברהם ויבא אברהם לשון רש' מבאר שבע ואין זה ל
לומר שהיה עומד שם ומתה שכתו' וישב אברהם בבאר שבע כי איך תהיה שרה בחברון אבל הכונה לומר
שהלך שם ביום לצרכו ושמע במיתת שרה ובא משם לספוד לה ולבכותה : ולשון רבותינו מהר המוריה
בא וכן הוא לפי המדרש שכתבו הרב כי שמעה בעקידה ופרחה נשמתה והנראה בעקידה שהיתה הבשורה
גם בבאר שבע כי שם היה דר ושם חזר כי כן כתוב

בתחלה ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ואמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים
והוא גרותו בבאר שבע שהוא בארץ פלשתים ושם נצטוה בעקידה ועל כן שהה בדרך שלשה ימים שארץ
פלשתים רחוקה מירושלם שאלו חברון בהר יהודה הוא כי כן כתוב וקרוב לירושלם ובשובו מן העקידה
לבאר שבע חזר כמו שנא' וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו בבאר שבע וישב אברהם בבאר שבע
להורות שנתעכב שם וישב שני' ואם כן לא מתה שרה באותו זמן כי לא היה אברהם דר בבאר שבע ושרה
דרה בחברון וכן נרא' הכי יצחק נולד בבאר שבע כי כתוב תחלה ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין
קדש ובין שור ויגר בגרר ואבימלך אמר אליו הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ונתישב שם בארץ ההיא
לבאר שבע שכן כתב ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך
ופיכול שר צבאו אל אברהם לאמר ואין כתוב שהלכו אליו לגרר ויכרתו שם הברית בבאר שבע וכן תראה
כי הגר כאשר הוציאו אותה מבית אברהם ביום הגמל את יצחק הלכה במדבר באר שבע ששם היו דרים
אבל אחר ימים רבים נסעו מארץ פלישתים ובאו לחברון ונפטרה שם הצדקת אבל לפי המדרש צריכין אנו
לומר כי אברהם ושרה בזמן העקידה היו דרים בחברון ושם נצטוה וזהו שאמר ביום השלישי וישא אברה'
את עיניו כי לא נגלה לו ההר אחר אלפי' עד היו' השלישי והי' בשני הימי' הולך בסביבי ירושל' ולא היה הרצון
להראות לו ואברהם אחר העקידה לא שב במקומו לחברון אבל הלך תחלה אל באר שבע מקום האשל שלו
לתת הודאה על נסו ושם שמע במיתת שרה ובא וזהו שאמר מהר המוריה בא וזהו שאמר מבאר שבע בא
הכל טעם אחד ולפי זה מה שאמר הכתו' וישב אברהם בבאר שבע יהיה ענינו כי בשובו מן העקידה שב אל
באר שבע ומשם הלך לקבור את שרה אחר הקבורה מיד חזר לבאר שבע ונתישב שם שנים והשלים הכתו'
ענין בא' שבע באחד ואחרי כן ספר בקבורה ושם בבאר שבע נשא יצחק את רבקה כמו שאמר והוא יושב
בארץ הנגב וזה דעת כל המפרשים כי אברהם היה במקום אחר ובא משם ולפי דעתי כי היה
לשרה אהל שם עומדת היא ואמהותיה לפניה וכן כתוב
באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות והנה שרה מתה באהל אשר לה ונכנס אברהם באהל עם אח
אחזת מרעיו לספוד אותה או שיהיה לשון ויבא לאו' שנתעורר אברהם להספד הזה והתחיל לעשותו כי כ
כל מתעורר ומתחיל במלאכ' יקרא בא אליה וזה לשון מורגל בדברי חכמי' כמו ששנינו בתמיד בא לו לגרם
והביא בה שתי צלעות מכאן בא לו לדופן השמאלית בא לו לעוקץ ואמרם אני לא באתי לידי המדה הזו
וכן בכתוב בא בשכרו שבא למלאכה ההיא ועשה אותה בעבור שכרו ולא יתכן בעיני שבא מעיר אחרת אל
חברון שאלו היה כן היה מזכיר אותו המקום והיה הכתוב מפרש ויסע אברהם ויבא ממקום פלוני גר
ותושב אנכי עמכם היה המנהג להיות להם בתי קברות איש לבית אבותיו ושרה קבורה אחר יקברו בו כל
הגרים והנה אברהם אמר אל בני חת אני גר מארץ אחרת ולא הנחלתי מאבותי בית הקברו' בארץ הזאת
והנה עתה אני תושב עמכם כי חפצתי לשבת בארץ הזאת ולכן תנו קבר. להיות לי לאחזת עולם כאחד
מכם ומפני שאמ' תנו אמרו שבקש אותה מהם במתנ' ענו אותו איך נחשב בעינינו כגר ותושב אבל אתה
מלך האלהים עלינו ואנחנו ואדמתנו עבדים לך תקח כל בית הקברות שתחפוץ בו ויקבור מתך
שם ויהיה לך לאחזת קבר לעולם כי איש ממנו לא ימנעהו ממך אם יש את נפשכם לקבור את מתי
מלפני טעמו אני לא אקבור מתי בקבר אחר אבל אם רצונכם שאקבו' מתי פגעו לי בעפרון שיש לו מערה
בקצה שדהו ויתננה לי בית קברות אבותיו כי לאדם היא לאם וטעם מלפני כי אם לא תתנו כן אקברנו
בארץ או יהיה טעמו מתי אשר הוא לפני ואני צריך למהר לקברו וטעם ופגעו לי כי היה עפרון עשי' ונכב'
כמו' את ביני ובינך מה היא ולא יהיה לו לכבוד למכור נחלת אבותיו כענין נבות היזרעאלי על כן לא הלך
אברהם אליו להרבות לו מחיר השדה ובקש מאנשי העיר שיפגעו בעבורו דרך כבוד וטעם ויתן לי ויתננה
לי שאחשב אותה כמתנה אם בכסף מלא אקחנה ממנו ועל כן הזכיר לשו' מכירה וכ' אוכל בכסף תשבירני
ומים בכסף תתן לי שאמרים הכתו' במתנ' אתן בהם כסף או שהוא דרך הלשון להזכי' כן במכירות מערת
המכפלה לשו' רש' בית ועלייה על גביו דא' שכפול' בזוגות ואיכא כגון כי הכתו' את שרה עפרון אשר במכפלה

והנה הוא שם המקום אשר בו השדה ואין צורך לבקש טעם לשם המקומות ובבראשית רבה אמרו שכפל
הקב״ה קומתו של אדם הראשון וקברו בתוכ׳ ועל דעתם היה כל המקום ההוא נקרא כן מעולם והם לא ידעו
טעמו כי עפרון בדמי השדה מכר לו הכל על דעתו שאין שם קבר והנה אברהם לא היה מבקש רק למכור
לו המערה כי היא בקצה השדה וישאר השדה לעפרון והוא אמר לו דרך מוסר או מרמה שיתן לו השדה
והמערה אשר בו כי לא יתכן לאדם נכבד כמותו שתהיה לו המערה לאחוזת קבר והשדה יהיה לאחר
ואברהם שמח בכך וקנה הכל בדמים שהזכיר לו ונעם ארץ ארבע מאות שקל כסף על דעת אונקלוס
שהיא שוה כן אולי רצה לומר שהיו דמיה קצובים כן במקום ההוא כי כן המנהג ברוב הארצות להיות מה
מחיר שדה קצוב לפי מדתו וכדברי רבותינו עפרון קצב דמים כרצונו ביוקר גדול ואברהם בנדבת לבו ש
שמע ועשה כרצונו והגדיל ועל דרך הפש׳ ארץ ארבע מאות שקל כסף שקנה אותה בכך עפרון או אבותיו
הקדמונים ונעם לעיני בני עמי לאמר הנה כל העם הנה והם היודעים ועדים ואל תחוש לכפירה
או לחזרה וקבור מתך שם מעתה כי שלך הי׳ ולא אוכל לשוב ואברה׳ לא עשה כן כי גם אחרי שפרע הכסף
לא החזיק תחלה בשד׳ ובמער׳ והקימו׳ ברשותו לעיני בני העי׳ ובכל באי שער העי׳ הסוחרי׳ והגרי׳ הבאי׳
שם ואחר כן קבר אותה אם אתה לו שמעני שעירן אם אתה אם תשמעני ועניינו כמו אם אתה תשמעני
ובא הכפל לבחן העניין כמו סורה אדני סורה אלי הטוב טוב אתה וכן ולאמר עליו לאמר וגו׳ וכן ואני אנה
אני בא ופניתי אני וראיתי אני כי כל העד׳ כלם קדושי׳ כלם רידוף העניין וכ׳ על דעתי אם מחוט ועד שרוך
נעל ואם אקח שעירן אם מחוט ועד שרוך נעל אקח מכל אשר לך או יאמר אם אתה כאשר אמרת כלומר
שפיך ולבך שוים בענין ואם תשמעני וכן ויאמרו להם אחיהם מה אתם ודומיה ללשון הזה על דעתי לאת ז
זה אנכי אולי זה דעת אנקלוס שאמר אם את עבד לי טיבו שתעשה רצוני כאשר אמרת ונעם ואחרי
כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפל׳ היא חברון בארץ כנען כי שב לבאר השדה והמקו׳
והארץ בעבור כי כל הפרשה הזכירה בני חת ועפרון החתי ולפיכך הזכיר בסוף כי הוא בארץ כנען אשר
היא ארץ ישר׳ וכן את׳ בתחלת הפרשה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען וכל זה באר כי הצדקת מתה
בארץ ישראל ושם נקברה כי החתים ממשפחות כנען ולפי דעתי כי טעם הכתוב׳ איננו אלא להזכיר כי
היא ארץ כנען לא ארץ פלשתים כי מפני שאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים וכל מגורי׳ יו
בארץ ההיא בגרר ונחל גרר ובאר שבע וממשם לחברון וממחברון לשם על כן הזכיר כי חברון היא בארץ
הכנעני היושב בהר ההוא לא בארץ פלשתים הנזכרת לאברה׳ והוסיף בסוף להודיע המערה שהיא בשדה
המכפלה על פני ממרא שזה השם הנודע אליה ונכתב׳ זאת הפרשה להודיע חסדי השם עם אברהם שהיה
נשיא אלהי׳ בארץ אשר בא לגור שם ויחיד וכל העם היו קוראין לו אדוני והוא לא אמר להם כן שהיה שר
וגדול וגם בחייו קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה ואשתו מתה ונקברה בנחלת ה׳ ועוד כי רצה להודיענו
מקום קבורת האבות כאשר אבותינו חייבים לכבד מקום קבורת׳ אבותינו הקדושים ורבותי׳ אמרו שגם זה
מן הנסיונות של אברהם שבקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותו ולא ידעתי טעם לדברי ר׳
אברהם שאומר להודיע מעלת ארץ ישראל לחיים ולמתים ועוד לקיים לו דבר השם להיות לו נחלה כי מה
מעלה לארץ בזה כי לא יוליכנה אל ארץ אחרת לקברה ודבר השם לאברהם על כל הארץ היה ונתקיים גם
בזרעו ואברהם זקן בא בימים חזר הכתו׳ לאמר כן להודיע הסבה שבעבורה השביע את עבדו ואמ׳
כי ראה עצמו זקן מאד וחשב בלבו שאם ישלח לארץ מולדתו אולי טרם יחזור השליח ילך לו אל בית עולמו
ולכן השביע את עבדו אשר ילך יצחק אחרי עצמו כי הוא המושל בכל אשר לו שלא יקח לו אשה מבנו׳
כנען ובבראשית רבה אמרו כאן זקנה שיש בה לחלוחית ולהלן זקנה שאין בה לחלוחית ירצו לפרש כי באי׳
בימים מתחילים בימי הזקנה כי באים מורה על זמן עומד כמו הבאים בשערים האלה וכאן אמר שהיה
זקן מאד שכבר בא בימים כמו בא אחיך במרמה׳ ברך את אברהם בכל בעושר ונכסים וכבוד
אורך ימים ובנים ואת כל חמדת האדם והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל לא חסר דבר

זולתי שירשה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו ולכן התאוה לזה ולרבותי' בזה ענין נפלא אמרו וה' ברך
את אברהם בכל ר' מאיר אומר שלא היתה לו בת ר' יהודה אומר בת היתה לו אחרים אומר בת היתה לו וב
ובכל שמה דרש ר' מאיר שלא היתה לו בת לאברהם וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען
הארורים ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם ע"ז כמותם כי האשה ברשות בעלה ואברהם לא יחפוץ ש
שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ ואף כי יעבוד ע"ז ור' יהודה דרש כי בת היתה לו דאלמלא' ברתא ל
לא הבריה רחמנא והיא הברכה בכל כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר ובאו אחרים והזכי'
שם הבת ובאו' שאין הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עם ר' יהודה להודיע אותנו שם הבת הזאת בלבד
וחלילה להם שיביאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה שיאמר הכתוב כי ברך אותו השם
בבת אחת ששמה כך אבל אחרים חדשו בפירוש הכתוב הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות
התורה ואמרו כי בכל תרמוז על ענין גדול והוא שיש להקב"ה מדה תקרא כל מפני שהיא יסוד הכל ונה נא'
אני ה' עושה כל והוא שנא' ויתרון ארץ בכל הוא יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדול השופע על כל באי עול'
בעבור כי בכל היא והיא המדה השמינית מי"ג מדות ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה ובה הוא מנהיג
את הכל והיא בית דין של הקב"ה הנרמז במלת וה' בכל מקום והיא שנקראת כלה בספר שיר השירים בעבו'
שהיא כלולה מן הכל והיא שחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות רבים בעבור שהיא כניסת הכל
והמדה הזאת היתה לאברהם כבת כי הוא איש החסד ויתנהג בזו ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הז'
שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו או שלא הוליד אבל היא רומזת ענין גדול שברך אותו ב
במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כלשון כי שמי בקרבו והנה הוא מברך בשמים ובארץ
ולכך אמר בה' אלהי השמים ואלהי הארץ והענין הזה נמצא לרבות' רמוז בהגדות במקומות רבים כענין
שאמרו במדרש חזית שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אליעזר בר' יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה
שעטרה לו אמו אמר לו הן אמר לו היאך אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבב' יותר מדאי
והיה קורא אותה בתי לא זז משם מחבבה עד שקרא אותה אחותי ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי כך
בתחלה חבב הקב"ה את ישראל וקראן בתי הה"ד שמעי בת וראי ולא' זז מחבבן עד שקרא אחותי שנאמר
פתחי לי אחותי רעיתי ולא זז מח
מחבבן עד שקראן אמי שנ' הקשיבו אלי עמי ולאומי לאמי כתיב עמד ר' בן יוחאי ונשקו על ראשו אמר לו
אלו לא באתי אלא לשמוע זה הדבר מפיך די ונאמר זה במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה אמרו בפסוק
אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי אני כשנטעתי אילן זה להשתעשע בו כל העול' ורקעתי
בו הכל וקראתי שמו כל שהכל תלוי בו והכל יוצא ממנו והכל צריכין לו ובו צופין ולו מחכים ומשם פורחי'
נשמות לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו מלאך ולאמר אני קדמתי לך גם בעת שרקעתי ארצי ש
שבה נטעתי ושרשתי אילן זה ושמחתים ביחד ושמחתי בהם מי אתי שגליתי לו סודי זה עכ"ל ועוד שם מאי
אמי ברוגז רחם תזכור אמר בעת שתשאן לך בניך ותכעס עליהם רחם תזכור ומאי רחם תזכו' זכור אותו
שאמר ארחמך ה' חזקי ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתן של ישר' וזכור בנו שירשה ונתת לו המד' הזאת
שהיא שכינתו של ישר' דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה וזכור אביו אברה' דכתיב זרע אברהם אוהבי ובקרב
שנים תודיע ומהיכן היתה בת לאברהם הן דכתיב וה' ברך את אברהם בכל וכתיב כל הנקר' בשמי ולכבו'
בראתיו ההיא ברכה היתה בתו או לא היתה אלא אמו הן בתו היתה משל למלך שהיה לו עבד שלם תמים
לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכלן אמ' המלך מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו אלא אבוני לאחי
הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו אהבו הלה וקראו אוהבי דכתי' זרע
אברהם אוהבי אמר מה אתן לו או מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם
סגולת מלכים אתננה לו ויזכה במקומי הה"ד וה' ברך את אברהם בכל עכ' ואם תבין מה שכתבתי
תדע מאמר הנשים הארורות שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל ולמה כתב המלה
חסרת האלף ותשכיל דברים רבים שנעוים בתורה ומקרא ואלו ידע זה המתהדר

כשורותיו תחלתנה שפתיו מהלעיג על דברי רבותי׳ ולכן כתבתי זה לסתור פי׳ המורים על הצדיקי׳ עתק
ולהשביעך כה׳ היה ראוי לאברהם שיצוה את יצחק בנו שלא יקח אשה מבנות כנען אבל היה רצונו לשלח
בחיין אל ארצו ומשפחתו והשביע העבד לעשות כן בחייו או במותו ולכן הוצרך על כל פני׳ להשביע לעבד
ללכת שם והוצרך לאמר אבי מצוך שלא תקח אשה לבני מבנו׳ כנען ושתלך אל ארצי ותקח לו אשה מבית
אבי וכיון שהשביע את העבד על זה לא הוצרך לצוות את יצחק דבר כי יודע בו שלא יעבור על רצון אביו
ועל השבועה שהשביע את עבדו כי היה הענין מודע ליצחק באמת גם יתכן שהיה העבד אפוטרופוס על כל
נכסיו וצוה אותו שישיא יצחק לרצונו ויאכיל אותו נכסיו על מנת כן וזה טעם המושל בכל אשר לו׳ · אלהי
השמים ואלהי הארץ הכה׳ יקראו אלהי ארץ ישר׳ כדכתי׳ כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ וכתו׳ וידברו
על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ ויש כזה סוד עד אכתבנו כנה׳ אבל בפסוק לקחני מבית אבי לא
נאמר בו אלהי הארץ כי שיה בחרן או באור כשדים וכן אמרו הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה
שנ׳ כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהי׳ אחרי׳ · וטעם אם לא תאבה האשה האשה
אשר אדבר בה מכל הנשים אשר שם או הראויה ליצחק מבית אבי ומארץ מולדתי לשון רש׳ מבית אבי מ
מחרן ומארץ מולדתי מאור כשדים אם כן אל ארצי ואל מולדתי תלך יהיה אור כשדים וחלילה חלילה
שיתערב זרע יקדם בבני אם הפשעים אולי יאמר שהיה לו משפחה שם מזרעו של שם אבל העבד לחרן
הלך כאשר דבר אדניו אולי יחשוב הרב כי ארץ מולדתו אור כשדים אבל מולדתו היא משפחתו וארצו
חרן אשר גר בה וכל אלה דברים בטלים כי בכאן אמר ולקחת אשה לבני משם ועוד כי ימים רבים עמד
בארץ כנען יותר מחרן ולמה תקרא חרן ארצו בעבור שגר בה ימים רבים אבל
אל ארצי ואל מולדתי ארצי ששם מולדתי כי שם עמד ומשם היו אבותיו מעולם וכב׳ נתבאר וכבר׳ מבית
אבי זו ביתו של אביו ומארץ מולדתי זו שכונתי ויתכן שיהיה טעם אל ארצי ואל מולדתי ארצי ומשפחתי
כי גם באנשי ארצו לא יחפוץ רק במשפחתו וכן ולקחת אשה לבני משם רמז אל מבית אבי וכן יאמר
העבד ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי ואמר כי תבא אל משפחתי או שהיה העבד אומר כן
לכבדם שישמעו לו ואשר דבר לי לשון רש׳ לצרכי כמו עלי וכן לי ולו ולהם הסמוכי׳ אבל דבור מפורשי׳
בלשון על שאין נופל בלשון דבור אלא אלי אלין אליהם ותרגומם עמי עמיה עמהון אבל אבל אמירה
נופל לי ולו ולהם ובפרשת ויצא יעקב הביא ראיה ממה שכתו׳ שם את אשר דברתי לך שהרי עם יעקב לא
דבר קודם לכן ואין החלוק הזה אמת כי הנה מצאנו ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך וידברו
הכשדים למלך ארמית והורשתם והאבדת׳ מהר כאשר דבר ה׳ אלהיך לך וכן האמירה בשניהם ואמרו
לי מה שמו מה אומר אליהם ואת אשר דברתי לך פירושו שאמרתי לך עתה שאתן לך את הארץ ולזרעך
ואברך אותך ונקית משבועתי זאת לא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען אבל שיהיה הוא פטור
וה׳ הטוב בעיניו יעשה · ורש׳ כתב וקח לו אשה מבנות ענר אשכל וממרא ואם כנעני׳ הם חלילה לו ובאות
שהם מזרע כנען שהכתו׳ אומ׳ ממרא האמורי אחי אשכל ואחי ענר וכבר׳ אמרו כאשר לא תקח אשה וגו׳
הזהירו בבנות כנען ענר אשכל וממרא כי עליהם אמר אשר אנכי יושב בקרבו כי הוא לא היה יושב בכל
הכנעני כי עמים רבים היו אבל הזהיר על אלה בעלי בריתו וכל שכן על האחרים אבל ונקית משבועתי
שיהיה הוא פטור ואברהם הוא היודע ביצחק הצדיק שישמע לאביו ושיזהר בהן וילך לו אל ישמעאל או
ללוט ויתר העמים · ויתכן כי משבועתי זאת רמז למה שאמר ולקחת אשה לבני משם כי אולי היתרה
השבועה על הכל ולא ירמוז לאשר אמר לו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וזה טעם זאת ולכך אמר
העבד ואפנה על ימין או על שמאל ולא אמר אשובה לי וכל טוב אדוניו בידו לשון רש׳ שטר מתנה
שכתב לו כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם וכן בבראשית רבה דייתיקי ולדעת זו מה שכתוב ויתן
אברהם את כל אשר לו ליצחק לומר שהחזיק אותו בנכסים בשעת פטירתו שלא יערערו בו כמו שאמר
וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי ואם כן תהיה מלת הלקיחה מוסבת וכל טוב אדוניו בידו לקח בידו או
ויקח העבד עשרה גמלים וכל טוב אדניו בידו וילך ואחרים מפרשים כי העבד כאשר .

ה א

נשבע מיד הלך מעצמו ולקח גמלים רבים מגמלי אדניו כי כל טוב אדניו היה בידו והוא פקיד ונגיד על הכל לקחת מתוכו כאשר ירצה כמו שאמר המושל בכל אשר לו׳ והנכון בעיני כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתו׳ בחזאל וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל אף כאן אמר כי ל לקח כל טוב אדוניו בידו משא עשרה גמלים והענין כי כל הטוב והמעולה במינים ההם פירות ומגדנות מכל הנמצא בדמשק או בבית אדוניו לקחו משא הגמלים והוליכו מנחה בידם וכן עשרה חמורים נושאי׳ מטוב מצרים והמקראות יקצרו לסמוך במובן   אותה הוכחת לעבדך ליצחק לשון רש״ ראויה היא לו שהיא גומלת חסדים וראויה ליכנס בביתו של אברהם ובה אדע לשון תחנה הודיעני בה שעשית חסד עם אדני ואם כן יאמר ידעתי כי באמת אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואינו כאשר יפה אבל פירושו הקרה נא לפני היום הזה המקרה שתהיה הנערה אשר אומר אליה אותה שהוכחת לעבדך ליצחק ועשה בזה חסד ע עם אדני אברהם כי בה אדע כי עשית חסד עמו אם תהיה ממשפחתו וטובת שכל ויפת מראה וכן אמר והיה העלמה היא האשה אשר הוכיח ה׳   וירץ העבד לקראתה לשון רש״ לפי שראה שעלו המים לקראתה ובבראשית רבה ותמלא כדה ותעל כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותה המים מיד עלו אמ׳ לה הבא את סימן ברכה לבניך נראה שדקדקו כן מלשו׳ ותמלא כדה ותעל שלא אמ׳ ותשאב ותמלא ונעשה לה הנס בפעם הראשונה כי אחרי כן כתוב ותשאב והעבד כשספר להם אמר ותרד העינה ותשאב אולי לא יאמינו   אשר ילדה לבתואל בן מלכה בעבור שהיו לנחור בנים מפלגשו ראויה ייחסו לעולם בתואל למלכה ובעבור שהנערה הזכירה אם אביה תחלה בת בתואל אנכי בן מלכה כי כן דרך הנערות כ בדרך ותגד לבית אמה לכן יזכירנו הכתו׳ כן בן מלכה אשת נחור אבל העבד אמר ותאמר בת בתואל בן נחור כי תקן הדבר בדרך מוסר אבל אמר אשר ילדה לו מלכה לומר שהוא בן הגבירה   ויקח האיש נזם זהב ושני צמידים על ידיה הכתו׳ הזה יחסר המעשה והיה צריך שיאמר ויקח האיש נזם זהב ויתן על אפה ושני צמידים שם על ידיה ולכך אני אומר כי פירו׳ ויקח האיש נזם זהב ושני צמידי׳ שיהיו על ידיה ויאמר בת מי את ואחרי שאמרה אליו בת בתואל אנכי שם הנזם על אפה והצמידים על ידיה כאשר אמ׳ להם אבל חסר כאן הכתיבה וכן במקומו׳ רבים   ויבא האיש הביתה אליעזר הוא האיש הבא ויפתח ה הגמלים יחזור אל לבן שעשה עם אורחיו דרך מוסר ופתח גמליהם ויתן להם תבן ומספוא ונתן מים ל לרחוץ הרגלים רגלי אליעזר ורגלי האנשים אשר אתו כי רחוק הוא שיהיה אליעזר הוא הנותן מים לרחוץ רגליו ורגלי אנשיו וכן ויעברו אנשים מדינים סוחרי׳ וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור כי וימשכו ויעלו א חוזר אל אחיו הנזכרים בפסוק הראשון וכן ויאמר ציבא אל המלך ככל אשר יצוה אדני המלך את עבדו כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שולחני כאחד מבני המלך והם דברי דוד ורבי׳ כן וענין ויפתח הגמלי׳ שפתח מוסרי צואריהם כי המנהג להוליכם קשורי׳ או שהיו סגורי׳ במושב המרכבה אשר עליהם כלשון אל יתהלל חוגר כמפתח התפתחי מוסרי צוארך ורש״ כתב התיר זמם שלהם שהיה סותם פיהם שלא ירעו ב בשדות אחרים ולשון בר׳ התיר זממיהם ר׳ הונא ר׳ ירמיה בש״ר׳ חייא בר׳ אבא לא היו גמליו של אבינו אברהם דומי׳ לחמורו של ר׳ פנחס בן יאיר וכו׳ וזו שאלה לסתור פתוח הזמם כי אי אפשר שיהיה החסידו׳ בביתו של ר׳ פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו   וכאשר חמורו של ר׳ פנחס בן יאיר איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורי׳ לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין לזממם כי לא יאונה לצדיק כל און׳ וטעם והנה רבקה יוצאת וכדה על שכמה כי ב בהיותו בביתם שמע את שמה או מתחלה הגידה לו שמה אעפ׳ שלא נזכר׳   ותקם רבקה ונערותיה ספר הכתו׳ כי אחר שנתנו רשות שתלך רבקה ומניקתה ועבד אברה׳ ואנשיו קמה רבקה וקראה נערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש כי הוא מורה הדרך לפניהם   וטעם ויקח העבד את רבקה ו וילך לספר בזריזותו כי אחרי צאתו מן העיר ותלכנה כל הנשים אחריו לקח העבד רבקה עמו לא תפרד ממנו ולשמרה בדרך מכל מכשול׳ ורא״ אמר כי טעמו שהיה הולך עם רבקה ולא הרבים עד שבא יצחק ו

ויצחק בא בא מבוא באר לחי ראי יאמר כי יצחק בא עתה מבוא באר לחי ראי שהוא שב מבאר לחי שבא שמה
שאלו אמר בא מבאר לחי ראי היה נראה שהיה דר שם ולכך הוצרך לפרש כי הוא שב לעירו מביאתו שבא
אל באר לחי ראי לפי שעה כי הוא יושב בארץ הנגב וחוזר לעירו · ויתכן בעבור היות מבוא מקור שהיה
יצחק הולך תמיד אל המקום ההוא כי הוא לו מקום תפלה בעבור הראות שם המלאך והוא יושב בארץ ה
הנגב קרוב משם וכן תרגם אונקלוס אתא ממיתוהי ועל דעתי הוא באר שבע שתרגם בין קדש ובין שור
בין קדש ובין ברד רקם וחגרא ואם כן המקום ההוא מקום אשל אברהם ראוי לתפלה והנה יצחק בא מן
הבאר ההיא אל עיר אחרת אשר היתה בדרך עירו ויצא לפנות ערב לשוח בשדה עם רעיו ואוהביו אשר
שם וימצא את העבד ורבקה והלכו כלם יחדו אל עירו ויביאה האהלה שרה אמו ותרא את יצחק לשו'
רש' ראתה אותו הדור ונתביישה ממנו ורא' פי' כי הפסוק האחרון מוקדם כי ותאמר אל העבד
וכבר אמרה אל העבד ורבים בתורה כן על דעתו ובאמת שימצאו מהם אבל בכאן איננו נכון
שיצטרך לערב שתי המקראות ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותאמר אל העבד מי האיש ה
הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותפל מעל הגמל ותקח הצעיף ותתכס ודעתי כי
בראות רבקה איש הולך לקראתם בשדה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם ידעה כי הוא בא לראותם ול
ולקראת לשלום או להכניסם אל ביתו ללון עמהם כדרך מוסר הנכבדים לעמוד באצבע ותפל מעל הגמל לשו'
רש' השמיטה עצמה לארץ כתרגו' ואתרכינת כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וירד וארכין ודומה לו כי
יפול לא יוטל אם יטה לארץ לא יגיע לקרקע ואין דעת אונקלוס שהשמיטה עצמה מן הגמל לארץ שאם
כן הנה היא נופלת מעל הגמל ממש לא מוטה מעליו וכן לשון הרכנה הטיה לצד אחד בלבד אבל כונתו
כי מעל הגמל אשר היא רוכבת עליו הטת עצמה לצד אחד להסב פניה ממנו וכסתה לדעתי ויראה כענין
רץ אחריו ויפול מעל הגמל לקראתו ויאמר השלום שאין ענינו רק שהשפיל עצמו במרכב' לקראת הרץ אשר
היה בארץ לשאול לו בשלום וכן אמר כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך או יהיה אבל אונקלוס מעל
הגמל כמו על הגמל וכן מעל שמים חסדך וכמו המים לא יהיה משם על ימים וזקן וכן המים אשר מעל
לרקיע ועל דרך הפשט הוא כמו והנה עם ההולכים בדרך מאחריו וכן רבים ויביאה יצחק האהלה
שרה אמו חסר הסמך וכמוהו רבים וטעם הכתו' כי יספר בכבוד שנהג יצחק באמו כי מ
מעת שמתה שרה לא בטו אהלה כי אחרי לא תבא אשה אחרת אל אהל הגבירה הנכבדת ואשר ראה
רבקה הביאה אל האהל ההוא לכבדה ושם לקחה וזה טעם ויאהבה וינחם ירמוז שהיה מצטער מאד על
אמו ולא היה מתנחם עד שנחם באשתו באהבתו אותה כי זה טעם שיזכיר הכתו' אהבת האיש באשתו
ואונקלוס פי' ויביאה יצחק האהלה והנה היא שרה אמו ולכן הזכי' האהבה כי מפני צדקתה וכשרון מעשיה
אהבה ונחם בה וכך הזכירו בבר' עד שלא מתה שרה היתה ברכה מצויה בעיסה אשורים ולטושים ולאומי'
לשון רש' שהם ראשי אומות ותרגומו של אונקלוס אין לי ליישבו עם לשון המקרא ולי נראה שסבר אונקלוס
באשורים שהם המחנות שיירות הולכי דרך מעיר לעיר כמו שאמ' אורחת ישמעאלים עשאו מלשון באשורו
אחזה רגלי לא תמעד אשוריו וסבר בלטושים שהם השוכני' באהלים שהם נטושים על פני האדמה היום ·
ישכנו במקום ההוא ולמחר במקום אחר כי הלמד' והנון יומרו במקומות רבים כמו לשכה ונשכה ויפקדו
אנשים ביום ההוא על השכנות ומזה חרב נטושה כמו לטושה ואמר בלאומים ולבנן כלשון איים ואולת
היו עירים אתנו בזה שהיה ראוי שיאמר כמו שאמר ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת
כפתחים ובבר' ר' שמואל בר נחמן אמ' אעג' דאנן מתרגמי' ואמרין תגרין ולפדין וראשי אומי' כלם ראשי
אומות הן והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמין עושים אשורי' תגרין הולכי דרך והיו עושין מן לטושי'
אנשי רשע פניהם פני להבי' מעשי' כלפידי' מן ללטוש את מחרשתו ואת אתו ילטוש עיניו לי ואמ' ר' שמואל
בר רב נחמן שאעפ' שנהגו לתרג' כן אינם אלא ראשי אומות אין בהם שם תואר כלל וכן הדבר · ולבני
פלגשי' אשר לאברה' על דרך הפשט בנעב' שב"לו כי ביצחק יקרא לך זרע לא בזרע אחר היו כל בני אבלל
פלגשים לא היו נחשבות לנשים שאין זרען בוירשין כי הגר שפחת שרה פלגש היתה אבל

קטורה לאשה לקח לו ואם היתה שפחה בביתו ולקחה לפלגש לא היה אומר ויקח אשה ושמה קטורה רק
תקרא פלגש בכתו׳ מפני הטעם שפי׳ ובדברי הימי׳ כתו׳ ובני קטורה פלגש אברה׳ והנה אברה׳ לקח לו אשה
מבנות כנען ואם תאמר שהיתה מצרית או מארץ פלשתים הנה לא שלח אל ארצו ואל מולדתו כאשר ר־
עשה בבנו כי אינו שומר רק זרע יצחק כי עליו כרת הברית ועוד שלא אמ׳ הכתו׳ ויקח אשה קטורה בת פ
פלוני החוי או הפלשתי והמצרי מארץ פלונית כאשר אמר בנשי עשו וזולתן אבל הזכיר שמה בלבד כי ה
היא כנענית וקצר ביחוסה וכן יעשה במקומות רבים כשלא יקפיד בייחוס שלהן ואולי תקרא פלגש ב
בעבור היותה שפחה ממשפחת העבדים ואם היתה שפחה בביתו ובא אליה לא יזכיר ייחוסה כי אין דרך
הכתו׳ להזכיר באמהות רק שמן כענין בזלפה ובלהה ׳ ורש׳ כתב נשים בכתובה פלגשים שלא בכתובה
כדאמ׳ בנשים ופלגשים דדוד בסנהדרין ואין הדבר כן כי לא תקרא פלגש אלא שהיא בלא קדושין כי ה
הכתובה מדברי סופרים והגרסא בסנהדרי׳ פלגש בלא כתובה וקדושין אבל אפשר שגם בני נח כאשר־ י
ישאו להם נשים כמשפטן בבעילה היו נוהגים לכתוב להן מהר ומתן ואמר רבנו׳ שתהיה להם פלגש וישלח
אותה כאשר ירצה ולא יהיו בניה נוחלים את שלו לא היה כותב לה כלום ועל דעת רבנו׳ שהיא הגר הנה
היא פלגש ודאי   זקן ושבע שרה כל מתאוות לבו ושבע כל טובה וכן ושבע ימים ש
שמבעה נפשו בימיו ולא יתאוה שיחדשו בו הימים דבר וכענין שנ׳ בדוד וימת בשיבה טובה שבע ימים וע
ועושר וכבוד והוא ספור חסדי השם בצדיקי׳ ומדה טובה בהם שלא יתאוו במותרות כענין שנ׳ בהם תאות
לבו נתתה לו ולא כמו שנ׳ בשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף ואמרו בו אין אדם יוצא מן העולם וח
ומחצית תאותו בידו יש בידו מנה מתאוה מאתים השיגה ידו למאתים מתאוה לעשותן ארבע מאות שנאמ׳
אוהב כסף לא ישבע כסף ובבר׳ אמרו הנה מראה להם לצדיקים מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעולם
הבא ונפשם שבעה והם ישנים נתעוררו החכמים בזה ופירשו הכתו׳ שאות׳ ושבע במראה הזו   ויקברו
אותו יצחק וישמעאל בניו לשון רש׳ כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה   וישב יצחק עם באר לחי
ראי קרוב אל המקום ההוא או בעבור שאינו עיר אמ׳ כי נטה אהלו אצל הבאר   ואלה שני חיי ישמעא׳
הקרוב בדרך הפשט כי הכתו׳ יספר בבני הצדיקים תולדותם ומספר חייהם להודיע כי זרע צדיקי׳ יברך
ולא ספר ימי עשו כי חיה יותר מיעקב וכבר נשלם הספור במות יעקב ולא רצה לחזור אלה חיי עשו שכב׳
הזכיר תולדותיו במקום הראוי להם ובמדרש רבו׳ בספור ימי ישמעאל טעמים רבים והנכון שבהם שהיה
צדיק בעל תשובה וספר בו כדרך הצדיקים   ויגוע לשון רש׳ לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים ובגמרא ח
הקשו והא דור המבול כתי׳ בה׳ גויעה ויגוע כל בשר הרומש על הארץ וכל האדם׳ כל אשר בארץ יגוע ומתרץ
גויעה ואסיפה קאמרינן כלומר כי הגויעה מיתה בלא חולי מכאיב ובלא ייסורין ואין זוכין לה אלא הצ
הצדיקים ואנשי דור המבול ההפוכים כמו רגע ולא חלו בהם ידי׳ וכן מתי מדבר ועל כן אומר בהם גויעה
בגוע אחינו וכן והוא איש אחד לא גוע בעונו שלא היתה אותו עונו שתאום אבל כשיזכיר הכתוב כן עם ז
זכרון המיתה בתלת ויאסף או וימת תרמוז למיתת הצדיקים ולשון בר׳ ויגוע וימת אברהם אמ׳ ר׳ יהודה
בר׳ אלעאי החסידים הראשונים היו מתייסרין בחולי מעים בעשרה ובעשרים יום לומר שהחולי ממרק
ר׳ יהודה אומר כל מי שנאמר בו גויעה מת בחולי מעים ושם אמרו בכל אשר בארץ יגוע ימצוק וידאה׳
שמלת גויעה אכלם המק בשרו והוא עומד על רגליו וכן דעת אונקלוס שתרג׳ בכאן ואתנגיד והוא העליף
כלשון אתנגיד ואתפח יכול ישכם חמשה נגידים וכאומר כן במבול כמו שאמר וימח את כל היקום וכאמר
ויגוע וימת כגבר יחלש וימות והיא מדה בצדיקים

סדר ואלה

תולדות יצחק אמר הכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם על עשו
ויעקב האמורים למטה והזכיר הכתו׳ איך היתה ילידתם אברהם
הוליד את יצחק לשון רש׳ על ידי שכתו׳ יצחק בן אברהם הוזקק ל
לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה לכך צר הקב״ה

קלסתר פניו דומה לאברהם שאמרו הכל אברהם הוליד את יצחק · ור"א אמר כי טעם הוליד גדל ור
ורבה כמו ילדו על ברכי יוסף כמו שאמר וישלחם מעל יצחק בנו · והנכון בעיני כי חזר עתה והחל כאב
היחס כמנהג הכתו' לחזור באנשי המעלה אל ראש היחס וכן בדברי הימים כתו' בני שם עילם ואשור ·
וארפכשד ולוד וארם וארפכשד ילד את שלח וכאשר השלים חזר ואמ' שם ארפכשד שלח עד אברם הוא א
אברהם וכן ביחוס בנימין חזר למפרע והחל ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול אף כאן אברהם
הוליד את יצחק ויצחק הוליד את יעקב כאשר יזכיר וחזר לספר זה בעבור שאמ' ואלה תולדות ישמעא' בן
אברהם שאם אמר גם כן ואלה תולדות יצחק בן אברהם בלבד הנה השוה שניהם ביחוס ובמעלה ואף כי
הקדים הבכור ועוד שהיה ראוי שיתחיל באברהם ויאמר אלה תולדות אברהם אבל לא רצה לעשות כן ש
שלא ימנה ישמעאל ובני קטורה ולכך חזר והשלים אברה' הוליד את יצחק לומ' כי הוא לבדו תולדותיו
וכאלו לא הוליד אחר יחשב כמו שנ' כי ביצחק יקרא לך זרע · ולכך אמר למעלה גם כן אשר ילדה הגרי
המצרית שפחת שרה לאברהם לכבוד יצחק לומר שאין אלו תולדות היחס לאברהם רק הם בני האמה
וכמו שאמ' וגם את בן האמה לגוי אשימנו וכן עשה הכתו' אף בדברי הימים כי אמ' ותחלה בני אברהם ·
יצחק וישמעאל ואלה תולדותם בכור ישמעא' נביות והזכיר ובני קטורה פלגש אברה' ילדה את זמרן והיה
ראוי שיאמר בני יצחק וחזר והחל ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישר' · ותאמר אם כן למה
זה אנכי אם כן גדול צער העבור למה זה אנכי מתפללת ומתאוה על ההריון לשון רש' ואיננו נכון · ור"א
אמ' כי שאלה את הנשים אם אירע להם ככה ותאמרנה לא ותאמר אם כן הדבר והמצב למה זה אנכי ב
בהריון משונה והנה הכתו' חסר ואיננו שלם בפי' הזה · והנכו' בעיני כי אמר' אם כן יהיה לי למה זה אנכי
בעולם הלואי אינני שאמות או שלא הייתי כטע' כאשר לא הייתי אהיה · ותלך לדרו' את ה' לשון רש' להגיד
מה יהא בסופה ולא מצאתי דרישה אבל ה' רק להתפלל כטע' דרשתי את ה' וענני דרשוני וחיו חי אני אם א
אדרש לכם וטע' שני גוי' בבטנך הודיע לה שלא תפחד כי בעבו' שהי' מעוברת תאומי' והיה ההריון הזה בבטנה
כי דרך נשים לה' · ויתכן שיאמר עוד כי בעבור היותם שני גוים שונאים ונלחמים זה בזה עשו בתחלת יצ
יצירתם מריבה רמז למה שיהיה ביניהם בסוף ועתה ימחו ותתנחם מנוח והשקט לנפשה · כי ציד בפיו
אמרו המפרשים כי יתן ציד בפיו של יצחק או יביא ויחסר המעשה וכן למועד אשר נתן שמואל וה' אותי
כנגד ענין נתן או שם אותי · ויתכן לפרש ויאהב יצחק את עשו בעבור כי בפיו של יצחק ציד תמיד כל
הימים יתאוה לאכל את הציד ותמיד הוא בפיו לא יאכל דבר אחר והוא המביא לו כאשר אמ' איש יודע ציד
· והנכון בעיני כי היא מליצה כי עשו ציד בפיו אבין יכנה האיש במעשיו לתדירותו וכמוהו שבתך בתוך
מרמה וכן ואני תפלה וכן אמרו בבר' קופרא טבא לפומיה כסא טבא לפומיה · מן האדום האדום הזה היה
המבשיל מאכ' מן העדשי' שיין אדומות או שרקחו בדברים אדומי' ועשו לא ידע מה הוא וקרא שמו אדו' ועל
כן קראו שמו אדום כי לעגו עליו שמכר בכורה נכבדת בעבור תבשיל מעט כי סובא וזולל היה · מכרה
כיום את בכורתך לי כיום דילהן כיום שהוא ברור כן תמכר לי מכירה גמורה לשון רש' ופשוטו כעת הזאת
וכן ואתה עמוד כיום ואשמיעך את דברי אלהים אותי כהיום תתכאלון אותי קטר יקטירון כיו' את החלב
וכן בשת הפנים כהיום הזה והנראה בעיני ידעת אנקלוס כי בעבור היו' מכירת הבכורה לאחר מיתת
אביהם אמר מכרה לי הבכורה לאי זה יום שתפול כן וזה שהוא כאן . בלשון ארמית להן את אזיל לאי זה
מקום מן הן את מודע לי וכן בפרס' וישלח ולהן אתון אזלין מן הן דאתברון והוא לשון מורגל מאד ב
בתקומות הרבה וכדכיאל להן כפתחות הלמד כטעם אלאן להן אלדין די מדרהון עם בשרא לא איתיה
וכן להן מלכא מלכי יספר עלך ואנקלוס תרגם זולתי אלדין · אלא הן ובמטאות כדוקות ומדקדקות מ
מן התרגום כיום דלהי והוא כמו שפירשתי כי הי בלשונם אי זה כמו שאמ' בתלמוד הי ר' מאיר הי ר'
יהודה וזולתן ואפשר שעשה אנקלוס כיום כאלו הוא כיום שתבא בו הבכורה לי כי כן מצאנו השימוש הזה
לכף כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי משפטו כאשר זכרתי בכך אשר נתת להם כי כארבע רוחות השמי'
פרשתי אתכם · ויש אומ' כי אין מחיר הבכורה הנזיד רק הכתו' יספר כי בבקשו לאכל

והוא עיף אמר לו יעקב מכור לי בכורתך בכסף ואחר כך תאכל ועשה לו בפחזותו על האכילה למה זה לי ב
בכורה הרי היא מכורה לך ונשבע עליה וישבו לאכול ולשתות והכתו׳ לא פי׳ המחיר ואין זאת דעתי ׃ ויבז
עשו את הבכורה כי לדבר יאכל לו אבל כבר אמר הטעם שבעבורו באות למכירה מפני שהיה הולך למות
בבורו החיות וקרוב הוא שימות בחיי אביו ואין לבכור שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה ו
ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז כי אחרי שאכל ושתה חזר השדה אל צידו וזו סבת בזוי הבכורה כי אין
חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר ׃ ורא׳ משתבש כאן מאד ש
שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה שאין לאביו ממון ורבים יתמהו כי עזב לו אברה׳ ממון רב וכאלו לא
ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו בא לידי עוני בזקוניו והעד שהיה יצחק אוהב את עשו בעבור צידו ואלו
היה לחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר את בכורתו בעבור נזיד ואם היה אביו בכל יום אוכל
מטעמים מ״ה טעם יאמר אליו הביאה לי ציד ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות ולא נתנה לו אמו כסף
וזהב לדרך שאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ולמה לא שלחה לו הון והיא אוהבת אותו כי הנער״ך
לשמור הבאן והפסוק שאמ׳ ויגדל האיש קודם זקנתו ועוד יש לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקי׳ והנה
אליהו יוכיח ועוד ישאלו למה חסר ממון השם ליצחק אולי ידיעננו למה חסר מאור עיניו ואל ידחונו בקב׳
של דרש כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח באדם להבינם כל אלו דבריו ׃ ואני
תמה מי עור עיני שלנו בזה כי הנה אברהם הניח לו הון רב ואבד העושר ההוא מיד קודם הענין הזה״
ומפני זה בזה את הבכורה כי הדבר הזה היה בנעוריהם קודם היות לעשו נשי׳ כאשר יספר הכתו׳ ואחרי
כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו בו שרי פלשתים ואחרי כן חזר לעניו והתאוה״
לציד בנו והמטעמים ואין אלו רק דברי שחוק ועוד כי הכתו׳ אמר ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
את יצחק בנו והברכה תוספת בעושר ובנכסים וכבוד ואיה ברכתו שאבד הון אביו והעני ׃ ואחרי כן
ואם יש צדיקים
ואיה ה׳ עמך ואברך העשיר והעני
שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העושר אין זה באותם שנתברכו מפי הגב׳ כי ברכת ה׳ היא תעשי׳
ולא יוסיף עצב עמה אבל היו האבות כלם כמלכים ומלכי גוים באים לפניהם וכורתי׳ עמהם ברית וכתו׳
וישבעו איש לאחיו ואם היה יצחק רע המזל מאבד נכסי אביו איכה אמרו ראה ראינו כי היה ה׳ עמך וכ
וכבר היה בעיקרין אבל בזוי הבכורה לעשו לאכזריות לבו ׃ ויתכן כי פי׳ השנים בבכורה ממשפטי התורה
לא היה כן לפני׳ רק לנחול מעלת האב ושררתו שיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו ולכן היה אומ׳ ליצחק אני
בכך בכורך לומר כי הוא הבכור הראוי להתברך וכן כי זה הבכור שים ימינך על ראשו להקדימו בברכה ו
ואילו היה נוטל גם בנחלה יותר מעט כי דין פי שנים מחודש ממשפטי התורה והציד אשר היה בפיו כן יעשו
השרים והמלכי׳ מאחרים בציד מכל מאכל וכל העניים יובילו מהם שי למזרח והיה עשו מחניף את אביו ל
להביא כל צידו אל פיו לאכול ממנו טרבונא תמיד ואהבת האב לבנו הבכור קלה להביא ומה שאמר לברך
אותו אחר עשות לו המטעמים איננו שכר האכילה ושוחד בהם אבל רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשור׳
בנפשו בעת הברכה ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם או שהיה יודע בנפשו כי אחר האכילה היתה״ ית
מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח הקדש כענין ועתה קחו לי מנגן והי׳ כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהי׳
ולא נתנו ביד יעקב הון כי ברח היה ׃ ובלא ידיעת אחיו יצא מן הארץ לבדו ואלו נתנו לו הון ועבדים ו
וגמלים היו מוסיפים בו קנאה להרוג לו ולהרגו ורבו׳ אמרו שגזלוהו ממנו ומי אמר לו שלא היו ליעקב ב
בגדים חמודות שם ומשי ורקמה אבל הכתו׳ אמר כי עשו בלכתו השדה לצוד היה מחליפם בבגדי הציד ו
ומפני שיצחק ממשש תמיד בבנו ובבגדיו הלבישה אותם את יעקב פן יכירנו בהם והלא אתה רואה ש
שעשה כן וירח את ריח בגדיו כי היה משים אותם בתוך נרד וכרכם כענין שכתו׳ מור ואהלות קציעות כל
בגדותיך והיו הבשמים נמצאים בארץ ישר׳ ועל כן אמר כריח השדה כי בעבור היותו איש השדה הריחו ב
בגדיו מהם או ריח ציצי האילנות כמו שאמרו רבותי׳ כריח השדה של תפוחים והשאלה על מאור עיניו ש
שאלת עורי לב כי אם היתה סבה מאת השם הנה היא כדי שיברך את יעקב והוא ספור הכתו׳ ותכהין עיניו

מראות ויקרא את עשו · ועל דרך הפשט איננו רק ענין הזקנה וטעמו ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו
בזקנתו קרא את עשו והנה ביעקב ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות וכתו' באחיה השילוני כי קמו
עיניו משיבו ויספר במשה רבינו שלא לא כהתה עינו   השבעה לי כיום כאשר אמר עשו למה זה לי
בכורה איננו חפץ בה אמ' לו יעקב השבעה לי כי לא תחפוץ בה ולא תירשנה לעולם ונשבע לו ואח' כן מכר'
לו ונתן לו המחיר או הנזיד שבקש · ויתכן שא' עשו למה זה לי בכורה הנה היא מכור לך   ויאמר השבע
לי שלא תערער על המכירה לעולם ואח' הכתוב שנשבע לו ומכרה כאלו אמר מכרה ונשבע לו   מלבד
הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם ועל כן ימנה הכתו' ומתו
כי מה צורך להזכיר זה · והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו ש
שבעבורו ירד אברהם למצרים ושם עשה לו השם כבוד גדול · ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו ל
לירד שם עד שא' לו אל תרד מצרימה · וטעם המניעה אמרו רבו' אתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ
כדי לך · ולדעתי נכלל עוד בענין רמיזה בעתיד כי גלות אברהם אל מצרים מפני הרעב רמז שיגלו בניו
שם ולכתו אל אבימלך לא היה גלות כי שם היה יושב ברצונו אבל ירידתו של יצחק שם מפני הרעב ירמוז
לגלות כי גלה ממקומו בעל כרחו והלך אל ארץ אחרת והנה גלותו ממקום היה אל ארץ פלשתים שהיא
ארץ מגורי אביו וירמוז לגלות בבל שהוא מקום מגורי אבותם שהיו באור כשדים ודע כי הגלות הנזכר ·
ירמוז למעשה יצחק כאשר לא לקחו אשתו ולא היה לו שם רק הגלות והפחד ובתחלה אמר הנוגע באיש ה
הזה ובאשתו מות יומת ולימים חזר בו ואמר לך מעמנו ואחרי כן חזרו אליו בברית וכן גלות בבל גלו
שם מפני זלעפות רעב ומעת היותם שם לא עבדום ולא ענו אותם אבל היו גדוליהם שרים במלכו' ואחרי
כן אמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל והזהירו עליהם שרי עבר הנהר והפחות ואחרי כן בטלו
הבנין והות בטלא עד זמן ועדן אחרי כן חזרו ונתנו רשות בבנין והזהירו ואמרו דילהון מהקרבין ל
לאלה שמייא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי   אל אבימלך מלך פלשתים לא נודע אם היה אבימלך אשר
היה בימי אברהם או שכל מלך פלשתי' בעת ההיא יקרא כן כי גם בימי דוד יקרא אבימלך ודעת אנקלוס
שהיה בנו · וטעם וילך יצחק אל אבימלך כי היה בדעתו לרדת מצרימ' והלך אל אבימלך בעל ברית אביו
אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים והנה אבימלך מפני בריתו של אברהם לא נגע בו
ולא בביתו כלל אבל אנשי המקום היתה בקשו ממנו דרך שאלה על אשתו והוא אמר אחותי היא ואעפ' כן ל
לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו כי היו נזהרים בענין אברהם ולכך אמר כמעט שכב אחד העם ויאמר
אני לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה אבל קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ והיית מביא עלינו אשם כ
כאשר היה עלינו חטא בענין אביך   שכון בארץ אשר אומ' אליך אין טעם שיאמ' בכאן אחת שכן בארץ
אשר אומר אליך גור בארץ הזאת אבל פירושו אל תרד מצרימה ושכון בכל ימיך בארץ שאומר אליך בכל
פעם ופעם על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה וגור עתה בארץ הזאת בארץ פלשתי' כי לך ולזרעך אתן אותה
ברכתי' מושבות כרכי פלשתים לכנעני תחשב · ויתכן שיהיה נירא אליו מוקדם כי קודם באתו ממקומו כ
באמ' לו אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך בהיותך שם וגור עתה בארץ הזאת בארץ כנע' אשר
תבלול עמים רבים וארצות רבות כי אני מצוך עתה שלא תצא ממנה לעולם כי כל הארצות האל אתן לו
לזרעך והנה נסע ממקומו מפני הרעב ללכת בכל ארצות כנען לשכון בארץ אשר יאמר אליו ובאו בגרר
אמ' לו כאן תשב ולא הוצרך לפרש כי ידוע הוא שלא עבר על מצות השם וכן על אחד ההרים אשר אומר
אליך כאשר הזכרתי   והקימותי את השבועה אין צריך שיבטיח השם את יצחק שלא יעביר על השבועה
שנשבע לאביו כי לא אדם הוא להנחם ואברהם אין לו זרע אחר בעל ברית לאלהים והשבועה איננה על
תנאי כי ביעקב הוצרך מפני עשו אחיו לומר שבו יתקיים הברית ובזרעו לא בעשו ונראה שזה המאמר
והקימותי את השבועה יחשב שבועה ולכך תמיד יאמר בתורה הארץ אשר נשבעתי לאברה' ליצחק וליעקב
אשר נשבעת להם בך כי לא מצאנו שבועה ליצחק בלתי זאת ורבה הכת' להשבע לכל אחד מן האבות ל
להודיע שראוי כל אחד לכרות עמו ברית ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם   ה ד

כי אעפ׳ שהראשונה תספיק תוספת זכות וכבוד הוא להם ולכן אמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בר
בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור כי כלם בעלי ברית לאלהים ויתכן שהוסיף לו
ליצחק בשבועה הזאת שיקיים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אבין שיהיה הוא ברכה
בעמים כאשר אמר לאברה׳ אבין והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ויהיה פי׳ הכתו׳ והקימותי בך את השבועה
אשר נשבעתי לאברהם אביך כי אתה ברכה בעמים וכן אמר עוד ביעקב ונברכו בך כל משפחות האדמ׳
ובזרעך   וישמור משמרתי לשון רש׳ בקולי כשנסיתי אותו משמרתי גזירות להרחקה כגון שניות לעריו׳
שבות לשבת מצותי מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו כגון גזל שפיכות דמים חקתי דברים שיצר
הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא המלך גזר
חקו על עבדיו ותורותי להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני ואם כן יהיה כל זה כנו׳ על דעת שהי׳
אברהם מקיים ומשמר את התורה עד שלא נתנה וכך אמרו בפסוק ויתן להם יוסף עגלות שפירש ממנו
בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו ועוד עכשו לא נתנה תורה והרי כתו׳ וישמור
משמרתי מצותי חקתי ותורותי ושם אמרו שהיה משמר אפי׳ דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו וכו׳ ויש
לשאול אם כן איך הקים יעקב מצבה ונשא שתי אחיות ובדעת רבו׳ ארבע ועמרם נשא דודתו ומשה רבי׳נ
הקים שתים עשרה מצבה והיאך אפשר שיהיו נוהגים היתר בתורה במה שאסר אברה׳ אביהם על עצמו
וקבע לו השם שכר על הדבר והוא יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכיו וביעקב דרשו שמר את
השבת וקבע תחומין ואפשר שיהיה זה בשבת מפני שהיא שקולה ככל התורה כלה שהיא מעידה על מ
מעשה בראשית ואולי באה׳ משמרתי שניות לעריות של בני נח ומצותי גזל׳ ושפיכות דמים   חוקתי
אבר מן החי וכלאים של הרבעת בהמה והרכבת אילן   ותורותי דינין ואסורי עז׳ שאלו כלן נצטוו ב
בהן בני נח והוא השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפי׳ דקדוקין ואזהרות במצות שלהן וכמו שהזכירו
עז׳ של אברהם אבינו ארבע מאה פרקי הואת ודרשו במאה שערים שמדדום למעשרות כי היו האבות כ
נדיבי עמים לתת מעשרות לעניים או לכהני ה׳ כגון שם ועבר ותלמידיהם כענין והוא כהן לאל עליון ׳
והנראה אלי מדעת רבותי׳ שלמד אברהם אבינו התורה כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וס
וסודותיה ושמר אותה כלה כמי שאינו מצווה ועושה ׳ ושמירתו אותה היה בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ
בלבד נשא שתי אחיות וכן עמרם כי המצות משפט אלהי הארץ אעפ׳ שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום
וכבר רמזו רבו׳ הסוד הזה ואני אעירך בו בעה׳ והמצבה מצוה שנתחדשה בזמן ידוע כמו שדרשו באשר׳
שנא ה׳ אלהיך שנאה אחר היותה אהובה בימי האבות וביוסף דרשו שהיה משמר את השבת אפי׳ במצרי׳
מפני שהיא שקולה כנגד כל המצות לפי שהיא עדות על חדוש העולם והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת
בריאת העולם להוציא מלבם כונת עז׳ ודעת המצרי׳ וזאת כונתם ועל דרך הפשט תאמר שיהא משמרתי
אמונת האלהות שהאמין בשם המיוחד ושמר משמרת זו בלבו וחלק בה על עובדי עז׳ וקרא בשם ה׳ להשיב
רבים לעבודתו מצותי ככל אשר צוהו לך לך מארצך ועולת בנו וגרישת האמה ואת בנה   חקתי ללכת
בדרכי השם להיות חנון ורחו׳ ועושה צדקה ומשפט ולצות את בניו ואת ביתו בהם ותורותי המילה בעצמו
ובניו ועבדיו ומצות בני נח כלן שהן תורה להן   ויאמר אחותי היא ועל הבנים לא שאלוהו כי יאמרו
בני אשה אחרת הם לו   ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה אתונות וגמלים וחמורים ועבדי׳
ושפחות ויזכר הכתו׳ זה ולא יזכיר בכסף ובזהב כאשר כאמר באברהם בעבור כי גדולתו אשר נתגדל בה
בארץ פלשתים במקנה ובעבודה היתה ויקנאו אותו פלשתים בענין ההוא וזה טעם כי עצמת ממנו מאד
אמ׳ לו גם לי שאני המלך אין בביתי מקנה ועבודה כמוך וחרפה היא לנו להיות ביתך גדול מבית המלך
בנחל גרר רחוק מן העיר ויסב ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ופלשתים
סתמום קודם שנסע יצחק מגרר אחר וחפרן לשון רש׳ ונרא׳ מדבריו שהם הבארות הנזכרים כאן כמו ש
שאמר סתמום פלשתים וימלאום עפר וזה איננו כן כי היאך יתנו לו הם רשות והם אמרו תחלה הם לנו
מפני גייסותם   אבל הם אחרי במקום אחר כי נחל גרר שם

מקום או שהבאר נמשך מגרר אל ארץ אחרת וכאשר קנאו בו פלשתים הם השרים אשר בגרר ממדינת ה
המלך סתמו הבארות אשר לו מירושת אביו בגבול עיר גרר והמלך שלחו מעיר מושב כסאו והלך לו לעיר
אחרת ואולי אינה ממלכותו ואע״פ שהיא בארץ פלשתים ושם בארות אחרים שחפר אברהם שגר במקום
ההוא ימים רבים ופלשתים יושבי הארץ כאשר מת אברהם ויצחק לא ישב שם סתמום ולא לשנאתו רק
כי אברהם לא רצו לסתמם מפני כבודו כי אמרו אולי ישוב לשבת בארץ ולכן שב יצחק ויחפור אותם
בנחל ורועי נחל גרר רבו עמו לאמר לנו המים והטעם לאמר הנה הבאר בנחל ומימי הנחל הם אשר ימצא
שם ומתמצית׳ ימולא הבור והנחל יתמעט בהם והנה הם שלנו ועל כן הזכיר הכתו׳ וימצאו שם באר מים ח
חיים לאמר כי היה מקור נובע מי״ם חיים אין ממימי מן הנחל כאשר אמרו מריביו   ויקרא שם הב
הבאר עשק יספר הכתו׳ ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא וא
ואביו עשו אותם בשוה אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתי׳ כי באר מים חיים ירמוז
לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר באר מים חיים כמו שאמר מקור מים חיים את ה׳ וקר׳
הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו   כמה מחלוקות וכמה   ומלחמות עד
שהחריבוהו והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון והו׳ הבית השני שקר׳ אותו בשמו שכתו׳ בו ובמלכו
אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים וכל ימיו היה לנו לשטן עד שהחריבוהו
וגלו ממנו גלות רעה והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב
ומצה והאל ירחיב׳ את גבולנו כמו שנ׳ ואם ירחיב ה׳ אלהי׳ את גבולך כאשר דבר וגו׳ שהוא לעתיד   וכתיב
בבית השלישי ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו שכם אחד   אל תירא
כי אתך אנכי בעבור שהבריחו אבימלך מעליו מקנאתם בו וגם רועי גרר רבו עמו היה מתירא פן יאספו
עליו ויכוהו הוא וביתו   והבטיחו הקב״ה שלא יירא מהם ויברך אותו ואז נתן בלבם שהלך לפניו המלך
בכבוד גדול יותר ממאשר עשה לאביו כי בא עם פיכול שר צבאו ועוד הוסיף להביא עמו רבים רעיו   אם
תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך יאמר אם תעשה עמנו רעה כמו שאנחנו לא נגענוך   אתה עתה ברוך
ה׳ ואין לאל ידינו לעשות עמך רע   אבל ישתנה העת בעבור הימים שאתה עושה ותצטרך לשוב אל ארצנו
ונשיב לך גמול וטעם לא נגענוך שלא נפתה לבנו על אשתך ליגע באחד מכם   כלשון הנוגע באיש הזה
ובאשתו ועשינו עמך רק טוב לשמור את כל אשר לך כגון צוינו את העם להשמר מכם ונשלחך בשלום כי גם
בקנאתי בך לא לקחנו מכל העושר אשר עשית עמנו ושלחנוך עם כל אשר לך בשלום   וענין הרעה הזאת
אשר פחדו ממנו אינו כראה שירא מלך פלשתים שלא יבא עליו יצחק למלחמה אבל הבטיחם אברהם לו
ולנינו ולנכדו ועת׳ אמרו בלבם בעבור שהפרנו אנחנו את בריתנו עם יצחק ושלחנוהו מעלינו גם הוא יפר
את בריתו עמנו ויגרש זרעו את זרעינו מן הארץ ולכן עשו עמו ברית חדשה והתנצלו לאמר לא שלא הפרנו
הברית הראשונה שלא עשו עמו רק טוב וזה טעם תהי נא אלה בינותינו שנבא עתה   עמך באלה להחרים
על כל מי שיעבור על הברית כטעם לעברך בברית ה׳ אלהיך ובאלתו׳   ויתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב
כח שהיו בביתו שלש מאות איש שולף חרב ולו בעלי ברית רבי׳ והוא גם בן חיל אשר לבו כלב האריה ורדף
ארבעה מלכים גבורים מאד ונצחם וכאשר ראו הצלחתו כי הוא מאת האלהים פחד ממנו מלך פלשתים
פן יכבוש ממנו מלכותו ובקל זאת ממלחמות ארבעת המלכי׳ אולי שמע עוד דבר השם שנתן לו הארץ ולכן
בא עמו בברית והשביעו פן תשקור לי ולניני ולנכדי כי היה שקר אם ימרוד על המלך   וחשב כי אפשר
שיחיה אברהם עד מלך בכרו ונתעשה אבות עשו בנים כי היה יצחק גדול כאביו ופחד המלך פן ילחם בו
בגרשו אותו מארצו   ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו הוא האמור בו למעלה ויכ
ויכרו שם עבדי יצחק באר כי החלו לחפור אותו ובא אבימלך אליו בימים ההם ובינ׳ הברית בלכתם ממנו
בשרוהו כי מצאו מים וקרוב לי שהוא הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע כבשות לעדה כי סתמוהו פלשתי׳
עם האחרים וישב יצחק ויחפור אותו ויקרא לו גם הוא שם כשם אשר קרא לו אביו ועל כן שם העיר באר
שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האב והבן   בי׳ שם נשבעו שניהם

והבאור הזה להם תרומה על משכן שילה ופלשתי׳ שתמהו בהלקח הארו׳ וחזר ואמרו כן כי כן השיבו הארון
עם הדורון לאלהים   בעבור תברכך נפשי היה כדעתו לברך אותו שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את
הארץ ולהיות הוא בעל הברי׳ לאלהי׳ כי הוא הבכור ונרא׳ שלא הגידה לו רבק׳ מעולם הנבואה אשר אמ׳ ה׳
לה ורב יעבוד צעיר כי איך היה יצחק עובר את פי ה׳ והיא לא תגלה והנה מתחלה לא הגידה לו דרך מוסר
וצניעות כי ותלך לדרוש את ה׳ שהלכה בלא רשות יצחק או שאמרה אין אנכי צריכה   להגיד נבואה לנביא
כי הוא גדול מן המגיד לי ועתה לא רצתה לאמר לו כך הוגד לי מאת ה׳ טרם לדתי כי אמרה כאהבתו אותו
לא יברך יעקב ויניח הכל בידי שמים והיא ידעה כי בסבת זה יתברך יעקב מפיו בלב שלם ונפש חפצה או
הם סבות מאת ה׳ כדי שיתברך יעקב וגם עשו בברכת החרב ולו לבדו נתכנו עלילות   ואברככה לפני ה׳
לפני מותי לא נזכר בכל הפרשה לפני ה׳ רק במקום הזה כי אמרה לו אמן הברכה לפני ה׳ תהיה ברוח הק
הקדש ואם יתברך בה עשו אחיך תתקיים בו ובזרעו לעולם ואין לך עמידה לפניו   אולי ימשני אבי אין
הטעם שימששהו להכיר אותו אבל אמר אולי יקרב אותי אל עצמו לנשק לי או לשום ידו על פני כדרך אהבת
האב על בנו וימצא במשוש שאני חלק ואני תמה איך לא פחד מהיכר הקול וכל בני אדם נכרים בקולם כמו
שאמרו רבותינו היאך סומא מותר באשתו והיאך בני אדם מותרין בנשותיהן בלילה אלא בטביעות עינא
וקלא   ואם שתם בני אדם מכירין כן מה יהיה ביצחק החכם והבקי להכיר בין בניו שתהיה לו באמת ט
טביעות בקול אולי היו האחים האלה דומים בקולם ולכך אמר כי הקול הקול יעקב דבריו שמדבר בלשון
רכה ומזכיר שם שמים או שהיה משנה קולו לדבר בלשון אחיו כי יש בבני אדם יודעים לעשות כן · וטעם
הזכיר הכתוב עשו בנה הגדול ויעקב בנה הקטן להפליג בענין הצדקת כי המנהג במולידים להזכיר את
הבכור בברכה ובכבוד ובמתן והיא מדעתה צדקת הקטן ורשעת הגדול השתדלה בכל הטרח הזה להעביר
הברכה והכבוד מן הגדול אל הקטן וכן יאמר למטה ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול ותשלח ותקרא
ליעקב בנה הקטן   גשה נא ואמושך כי לשון רש׳ אמר בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו
וכן בבראשית רבה ואני תמה כי לא היה עשו רשע בעיני אביו ואולי היה חושב בלבו כי בעבור היותו איש
שדה ולבו על הציד איננו מזכיר שם שמים מפחדו שלא יזכירנו במקום שאיננו טהור או מבלי כונה ונחשב
לו זה בעיני אביו ליראת שמים · ועל דרך הפשט יהיה זה בעבור טביעות הקול   מטל השמים אין הברכ׳
שיתן לו האלהים מטל השמי׳ כי הטל ירד בכל מקום ואלו אמ׳ שיתן לו רבוי טל או שירד בעתו כענין ונתתי
גשמיכם בעתם היתה ברכה אבל פירושו כי הזכיר כן ברכת ה׳ כריח שדה אשר ברכו ה׳ והטעם אשר ברכו
ה׳ לבני כי השם ברך אותו בשדה לומר שיצליחנו שם בצידו ולא ימות ולא תבואהו בו רעה ואמר ויתן לך ה
האלהים ברכה מטל השמים ומשמני הארץ והברכה תוספת ורבוי או שיהיה ורב דגן ותירוש בתוספת הוו
ושיעורו ויתן לך האלהי׳ מטל השמים ומשמני הארץ רב דגן ותירוש · והנכון בעיני כי מאת האלהי׳ תמיד
הוא ואין לו הפסק לעולם ולכן אמר ויתן לך האלהים כל ימיך על אדמתך מטל השמים ויתן לך משמני ה
הארץ כלומר השמנה בכל הארצות כענין שכתוב צבי היא לכל הארצות ורז׳ אמר כי משם מטל מושב עשו
ואחר עמו ומשמני הארץ   ולעשו לא נתנו במתת אלהים ולא ברבוי אבל אמר גם לך אבלגני אחרין משמני
הארץ ומטל השמים יהיה מושבך בעוד אשר תשב שם ירמוז כי יכלה ויאבד אך בעודו יהיה חלקו טוב

אורריך ארור ומברכיך ברוך ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור   הצדיקי׳ תחלתן יסורין
וסופן שלוה ואורריהן קודמין למברכיהן והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך הקדים בלעם בר׳
לקללה לשון רש׳ מבראשית רבה ואם כן למה אמר הכה׳ לאברהם ואברכה מברכיך ומקללך אאור   וזה
איננו קשה כי חזר שם ונברכו בך והנה הברכה בראש ובסוף או בעבור מה שפירשנו שם דבר בלשון יחיד
ורבים כי הכל יברכוהו והיחיד אשר יקלל אותו יואר   מי אתה כאשר אמר לו יקום אבי היה חושב שהוא
יעקב וידע שאכל מציד עשו וברך אותו ועשה גם הוא מטעמים שיברך גם אותו ולכן שאלו מי אתה לדעת
האמת   בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד ונזעק מי הוא אשר

ראוי לברך אותו שישלים צעקתו לאמר מיד גם ברוך יהיה אבל היה ראוי שיקללהו ועוד כי היה עשו צועק
עליו לאמר ולמה תברכהו עתה אבי ואיך יאמין עשו כי במרמה היה מתחלה בראותו כי עתה יברך אותו
ברצונו · והנכון בעיני שהוא לשון הווה יאמר מי איפה הוא הצד ציד אשר היה יכול לרמותני שאברכהו
וגם שיהיה ברוך על כל פנים כי ידעתי כי ברכ׳ הוא או טעותו וגם ברכ׳ יהיה על כרחי שלא אפשר לי להעבי׳
הברכה ממנו כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקדש שחלה ברכתו עליו וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד
כי ידע שאבד ממנו האהוב לו ברכתו לעולם וזה טעם בא אחיך במרמה כי אחר שאמר מי איפה נתן דעתו
שהבא אליו היה יעקב שלא אפשר שתחול הברכה רק בזרעו   ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים איננו ברכת
הוה גביר לאחיך שכבר אמר הן גביר שמתיו לך אבל יתכן שיהיה הוא הגביר ולא יהיו הם עבדים כענין
כי יהודה גבר באחיו אבל אמר נתתי לו לעבדים ממאמרו וישתחוו לך בני אמך כי הוא השתחוות העבד
לאדונו כמו שאמר יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים וטעם ואת כל אחיו כטעם אחיך ובני אמך יזכירם
בלשון רבים לרמוז על כל זרעו של עשו · ורא״ אמר בני הפילגשים   הנה משמני הארץ יהיה מושבך ט
טעם הנה לאמר הנה אוכל לתת לך משמני הארץ ומטל השמים כי לשניכם יספיק שיהיה משמני הארץ
ומטל השמים אבל בענין הממשלה שלו תהיה ולו תעבוד ולא נתן לו גם כן רב דגן ותירוש כאחיו כי רצה לב
לכבד המבורך ראשונה עליו ואחרי כן אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לרשתך את ארץ מגוריך ל
להיות לו רב הדגן והתירוש בארץ כנען מתנת אברהם ולעשו יהיה הטל ומשמני הארץ בארץ אחרת ונט׳
ועל חרבך תחיה כמו בחרבך וכן כי לא על הלחם לבד״ו יחיה האדם כלחם ואין הברכה שתהיה מחיתו
משלל האויבים בחרבו כי הנה נתן לו משמני הארץ ומטל השמים ובה יחיה   אבל הענין לומר שיהיה
במלחמותיו כי ינצח ולא יפול בחרב אויב ועל כן אמר ואת אחיך תעבוד שלא תתגבר עליו והוא יגבר עליך
והיה כאשר תריד בשיחך מתגברת ידו ופרקת עלו מעל צוארך ירמוז לישראל שלא יתגרו בם יות׳
ידאו לעשות עמם רעה והוא מה שנה הכתו׳ ונשמרתם מאד אל תתגרו בם וגו׳ וכך הזכירו רבותי׳ אמרו
כי ששה חדשים ישב יואב שם וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום אמר לו הקב״ה אני אמרתי אל תתגרו
בם ואתה התגרית בהם חייך שאין ששה חדשים הללו כמנין לך ולמלכותך מדכתיב והימים אשר מלך דוד
על ישראל ארבעים שנה והוא מלך ששה חדשים יותר דכתיב בחברון מלך על ישראל שבע שנים וששה
חדשים ועוד אמרו אמר לו הקב״ה דוד ידיך חדודות וחרובות ואני מבקש לרדות בהם את עולמי וכו׳
ויאמר עשו בלבו · אמר רא׳ יתכן שגלה סודו לאחד מאוהביו ואין צורך כי הסכמה כדבר אשר ימלך א
אדם עם לבו תקרא אמירה עם הלב אעפ׳ שיהיה בה דבור בשפתים וכן בלב ולב ידברו כי הרצון יקרא לב
וכל ישראל לב אחד להמליך את דוד שהיו כלם על אותה ההסכמה והיו מדברים בה וכן ויאמר ירבעם בלבו
וכן אמר אליעזר אני טרם אכלה לדבר אל לבי והיתה שם תפלה בשפתיו ויאמר ה׳ אלהי אדני אברה׳ אבל
טרם אכלה לדבר אל לבי טרם השלימי מה שעלה ברעתי ויאמר כאן כי כאשר בא משטמה גדולה בנפש
עשו לשטו׳ את יעקב על הברכה עלה בלבו שיהרוג את אחיו והיה מתנחם בזה מרוע לבו וזה טעם ויגד
לרבקה את דברי עשו ולכך אמרה מתנחם לך ורש׳ כתב ברוח הקדש הוגד לה מה עשו מהרהר בלבו וכן ב
בבראשית רב׳ ואם כן יהיה דברי עשו ומחשבתו עם הלב כמו דברתי אני עם לבי והנה עשו היה אומ׳ יקרבו
ימי אבל אבי כי בחייו לא יצערנו או מפחדו שלא יקללנו ותהפך ברכתו לקללה ורבקה פחדה שמא ימות
הזקן פתאום ויהרגנו או שמא יזדמן לו בחייו ויהרגנו וטעם   ותשלח ותקרא ליעקב כי היה יעקב
במקום אחר איננו באהל אביו ואמו כי היה מתחבא מפני עשו אחיו שהיה צועק עליו והיה מתביים ממנו
או מתפחד   מתנחם לך להרגך מתנחם הוא על הברכות בהריגתך לשון רש׳ ופשוטו מתנחם בך וכן כי
בחר אתה לבן ישי והחזיק לו ורבים כן או פירו׳ מתנחם עליך כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו ויפל לאם
לאפיו כי כן צוה לו המלך אבל אנקלוס אמר כמין לך אורב לך ופירוש ידעתי כי טעם מתנחם לך שיראה
עצמו לך מנוחם על ענין הברכות ובאלו אינו מקפיד כאן והוא מארב כדי שלא תשמר ממנו ותרג׳ הענ׳
אל הלשון   אחי רבקה אם יעקב ועשו כנזכר שאמר שבזה יצחק את יעקב לקחת

לו אשה מבנות לבן אחי אמו ׃ הזכיר הכתו׳ שהיה גם כן אחי אמו של עשו וראוי היה שיצוה גם כן לעשו
אבל ידעתו שברכת אברהם תהיה ליעקב ולזרעו עשה כן והזכיר כי עשו שמע שצוה אותו שלא יקח אשה
מבנות כנען ושילך אל לבן אחי אמו והוא שמע לעשות רצון אביו שלא לקחת אשה מבנות כנען אך לא ע
עשה כראוי שיקח מבנות לבן אעפ״ שהוא אחי אמו ועוד הזכיר שלקח אותן על נשיו ולא גרש את הרעות
כי הלך על תאות נפשו יותר מרצון אביו

סדר ויצא יעקב

והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי
אלהים עולים ויורדים בו הראהו בחלום הנבואה כי כל הנ
הנעשה בארץ נעשה על יד המלאכים והכל בגזרת עליון
עליהם כי מלאכי אלהים אשר שלח ה׳ להתהלך בארץ לא
יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנ׳ יושבת בשלוה
או מלאה חרב ודם והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות דברו והראהו כי הוא ית׳ נצב על הסלם ומ
ומבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה להודיע שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה׳ ויהיה עמו תמיד
כמו שאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך כי מעלתו גדולה משאר הצדיקי׳ שנ׳ בהם כי מלאכיו
יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ׃ ועל דעת ר׳ אליעזר הגדו׳ היתה זאת המראה שעבו׳ בין הבתרי׳ לאבר׳ כי הר
הראהו ממשלת ארבע מלכיו׳ ומעלת׳ וירידת׳ וזה טע׳ מלאכי אלהים כמו שנא׳ בדניאל שר מלכו׳ יון ושרי
מלכות פרס והבטיחו כי הוא ית׳ יהיה עמו בכל אשר ילך כעניה׳ ושמרנו ויצילנו מידם אמרו הרא׳ לו הקב״ה
ארבע מלכיו׳ מושלן ואבדן הראהו שר מלכות בבל עולה שבעי׳ עוקי׳ ויורד והראהו שר מלכות מדי עולה
מאה ושמוני׳ עוקי׳ ויורד והראהו שר מלכות אדום עולה ואינו יורד אמר לו יעקב אך אל שאול תורד אמר
לו הקב״ה אם תגביה כנשר וגו׳ ׃ כי אם בית אלהי׳ וזה שער השמי׳ הוא בית המקדש שהוא שער לעלות תפלות
התפלו׳ והקרבנו׳ לשמי׳ וכתב רש״י אמ׳ ר׳ אלעז׳ בר׳ יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע
עד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומו של יהודה וירושלם בצפונו בגבול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה
בצפון של נחלת בנימן בגבול שבין בית בנימן ובין בני יוסף נמצא סלם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל
מגיע שפועו כנגד ירושלם ושאמ׳ רבותי׳ צדיק זה בא לבית מלוני ועוד אמ׳ יעקב קרא בית אל וזה לוז היה
ולא ירושל׳ ומהיכ׳ למדו לומ׳ כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה
בשחיטת חולי׳ שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקו׳ ואם תאמר כשעבר יעקב אבינו על
בית המקדש מדוע לא עכבוהו שם איהו לא יהב דעתיה להתפלל במקו׳ שהתפללו אבותיו ומן השמים
יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מסייע לן וילך חרנה כי מטא לחר׳ אמ׳ אפש׳
עברתי על מקו׳ שהתפללו אבותי ולא התפללתי יהב דעתי׳ למהדר וחז׳ עד ב׳ תאל קפצה ליה ארעא עד בית
אל כל אלו דברי הרב ולא נראו לי כלל שאין קפיצת הארץ שהזכירו ביעקב אלא כאותה שאמרו באליעז׳
עבד אברהם שבא ליום אחד לחרן כמו שאמרו בסנהדרין שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם
ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה ופרשו אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל העין למימרא דההו׳
יומא נפק יעקב דכתיב ויפגע במקו׳ כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא
התפללתי בו כיון דהדהר בדעתיה למהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקו׳ הנה בפירוש אומרים שכיון
שעלה בלבו בחרן לחזור קפצה לו הארץ ופגע במקום שהתפללו בו אבותיו לא שחזר לבית אל ולא שקפץ
הר המוריה ובא לשם ובבראשית רבה עוד עשו שביהם שנים בקפיצה אמרו ויקם וילך אל ארם נהרים בו
ביומו ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי ביעקב דרשו כן וילך חרנה רבנן אמרין בו ביומו ומ
ומה טעם שיקפוץ הר המוריה ויבא עד בית אל אחר שטרח יעקב לחזור מחרן ועד בית אל מהלך כמה ימ
ימים ועוד כי בית אל איננו סוף גבול ארץ ישראל מפאת חרן כי חרן ארץ קדם הוא ועוד שאין האמצעית
בארץ שפוע הסול׳ ועוד מה טעם להיות כנגד בית אל והאמצע איננו מור׳ על דבר יותר מטולו אבל מדרשי׳
הללו ענין אחר להם אמרו שם בבראשי׳ רבה אמ׳ ר׳ הושעיא כבר כתיב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך

פרשה חמש ומה תל' ויצא יעקב מבאר שבע אלא אמר אבא בשעה שבקש לצאת לחוצה לארץ מהיכן הורש'
לו לא מבאר שבע אף אני הריני הולך לבאר שבע אם נותן לי רשות הריני יוצא ואם לאו איני יוצא לפיכך
הוצרך הכתוב לומר ויצא יעקב מבאר שבע וכונת המדרש הזה כי הם סבורים שיעקב בחברון נתברך ש
שהיא ארץ מגורי אביו ולשם חזר אליו שנ' ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון אשר
גר שם אברהם ויצחק ואם כן הכתוב שאמר ויצא יעקב מבאר שבע כי כאשר צוהו אביו ללכת אל לבן הלך
שם ליטול רשות והוא המקום שלן בו וראה מראות אלהים ונתן לו הרשות לצאת כמו שאמר ושמרתיך בכל
אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת והסולם שראה לדעת ר' יוסי בן זימרא ראה שרגליו בבאר שבע ורא'
במקום אשר הוא סובב שם וסוף שיפועו שהוא ראש הסולם מגיע עד כנגד בית המקדש נסמך באמצע ב
בפתח שהמלאכים נכנסים ויוצאים בו והשם הנכבד נצב עליו ולכן ידע שבאר שבע הוא שער השמי' טוב
לתפלה ובית המקדש בית אלהים ובבקר נשא יעקב רגליו מבאר שבע וילך חרנה בן יומו והיא קפיצת
הדרך שלו זהו דעת ר' יוסי בן זימרא שאמר בבראשית רבה הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע
עד בית המקד' שנ' ויצא יעקב מבא' שבע ויירא ויאמ' מה נורא המקו' הזה והאבן אשר שם מצבה לא במקו'
שכיבתו הקים אותה שהרי באר שבע אינגו בית אל והוא בבית אל הגיד אותה ולשם חזר בשובו שנא' קום
עלה בית אל ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך וגו' אבל הקים אותה כנגד השפוע במקום שראש הסולם ע
עומד שקרא אותו בית אלהים והיא עיר לוז ולדעתו של ר' יוסי בן זימרא לוז היא ירושלם שקראו בית אל
ואפשר שיהיה כן לפי המקראות שבספר יהושע ובאות שאינגו בית אל הסמוך לעי כי כן שם העיר ההיא
לראשונה בימי אברהם וקודם לכן ור' יהודה בר סימון חולק שם על ר' יוסי בן זימרא ואומר הסולם הזה
עומד בבית המקדש ושיפועו מגיע עד בית אל מאי טעמי' ויירא ויאמר וגו' ויקרא שם המקום בית אל ודע'
ר' יהודה בר סימון כי ויפגע במקום הוא הר המוריה וילן שם כי בא השמש בלא עתו שאמרו צדיק זה בא
לבית מלוני ויפטר בלא לינה וראה הסולם רגליו במקום ההוא ושיפועו שהוא ראשו מגיע עד כנגד בית אל
זה והיא עיר לוז ואמר כי זה המקום בית אלהים ושפוע הסולם שער השמים והנה הר המוריה טוב לתפלה
וגם בית אל מקום ראוי לעבוד שם האלהים והקים המצבה בבית אל כי לדעת כלם כנגד השפוע הקים אות'
ויסכים דעתו של ר' יהודה בר סימון עם המדרש שבאור' בפרק גיד הנשה ובפרק חלק שיעקב יצא מבאר
שבע והלך לחרן וכשנמלך לחזור ולהתפלל במקום שהתפללו אבותיו בהר המוריה אז קפצה לו הארץ ויפג'
מיד בהר המוריה ושיטת דעתם שקפצה לו בהליכה ובחזרה כדברי האומר וילך חרנה בן יומו ויפגע במקו'
מיד בפתע פתאם ומצאתי עוד מפורש בפרקי ר' אליעזר הגדול אמר בן שבעים ושבע שנה היה יעקב
בצאתו מבית אביו והיתה הבאר מהלכת לפניו מבאר שבע ועד הר המוריה מהלך שני ימים והגיע לשם ב
בחצי היום וכו' אמר לו הקב"ה יעקב הלחם בכלכלך והבאר לפניך לאכול ולשתות ולשכב במקום הזה אמר
לפניו רבון כל העולמים עד עכשו יש לשמש ירידות מעלות חמשים ואני שוכב במקום הזה ובלא עתו בא
השמש ממערב והביט יעקב וראה את השמש בא במערב וילן שם כי בא השמש לקח יעקב
שתים עשרה אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותן מראשותיו להודיעו שעתידין לעמוד
ממנו שנים עשר שבטי' ונעשו כלן אבן אחת להודיעו שכלן עתידין להיו' גוי אחד בארץ שנ' ומי כעמך כישר'
גוי אחד השכי' יעקב בבקר בפחד גדול ואמר ביתו של הקב"ה במקום הזה שנ' ויירא ויאמר מה נורא המקום
מכאן אתה למד שכל המתפלל בירושלם כאלו מתפלל לפני כסא הכבוד ששער השמים הוא פתוח לשמוע
תפלתן של ישראל שנא' וזה שער השמים ושב יעקב ללקט האבנים ומצא אותן כלן אבן אחת ושם אותה
מצבה בתוך המקום וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנא' ויצק שמן על ראשה מה עשה הקב"ה נטל רגל
ימינו וטבע את האבן עד עמקי תהומו' ועשה אותה סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה לפיכך נקר'
נקראת אבן שתיה ששם הוא טבור הארץ וממנה נמתחה הארץ ועליה היכל ה' עומד שנ' והאבן הזאת אשר
שמתי מצבה יהיה בית אלהים ומשם נשא רגליו וקפץ הדרך בא לחרן עכ' והנה המדרשים כלם אעפ"י שיש
ביניהם חלוף

במקצת אבל כלם מודים שקפיצת הארץ היתה ליעקב שהלך מהלך כמה ימים בהרף עין   ויתכן שכלם
מודים זה לזה ובכל הליכותיו קפצה לו בלכתו מבאר שבע לחרן וברצותו לשוב להר המוריה ובבאתו משם
לחרן ואין אחד מכל המדרשים שיאמר כדברי רש״י   וישם אותה מצבה כבר פירש״ו רבותינו שהפרש שבין
המצבה למזבח שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים הרבה ונראה עוד שהמצבה תעשה לנסך עליה נסך יין
וליצוק עליה שמן לא לעולה ולא לזבח והמזבח להעלות עליו עולות ושלמים ובבאם לארץ נאסרה עליה״ם
המצבה מפני ששמו אותה הכנענים להם לחק יותר מן המזבחות אעפ״י שכתוב בהם   את מזבחותיהם
תתוצון או שלא רצה לאסור הכל והשאיר המזבח שראוי לנסך ולקרבנות   אם יהיה ה׳ עמדי לשון רש״י
אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני וטעם התנאי שלא יגרום החטא וכך אמרו בבראשית רבה ר׳ הונא
בשם ר׳ אחא   הנה אנכי עמך וכתיב אם יהיה אלהים עמדי אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם
הזה   ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק כדברי אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן כמו עד אשר אם עשי
עשיתי וכן אם יהיה היובל לבני ישראל אם יבא העת שיהיה התנאי או יתקיים המעשה כלומר בבואו
והיה ה׳ לי לאלהים איננו תנאי כדברי רש״י אבל הוא הנדר ועניננו אם אשוב אל בית אבי אעבוד השם
המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים ושם אוציא את המעשר ויש בענין
סוד ממה שאמר כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה   וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה
עדרי צאן רובצים עליה יאריך הכתוב בספור הזה להודיענו כי קויי ה׳ יחליפו כח ויראתו תתן עוז כי הנה
יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עיף ויגל לבדו האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים ושלשה עדרי צאן
אשר להם רועים רבים ושומרים כלם רובצים עליה אינם יכולים להניעה כלל ולרבותינו בבראשית רבה
גם בזה להם סוד רמז לעתיד כי נזדמן לו כמה שבכתם בדרך הבאר ולא נאספו כל העדרי׳ רק שלשה מהם
ובא בזמן שהאבן על פי הבאר והעדרים שומרים לה וכל הענין המסופר כאן להודיענו שיצליח בדרך הזה
ויצא ממנו זרע זוכה לרמז הזה כי הבאר ירמוז לבית המקדש וג׳ עדרי צאן עולי שלשה רגלים כי מן הבא׳
ההיא ישקו העדרים שמשם היו שואבין רוח הקדש או שירמוז כי מציון תצא   תורה שנמשלה למים ודבר
ה׳ מירושלם   ונאספו שמה כל העדרים באים מלבא חמת עד נחל מצרים וגללו את האבן והשקו שמשם
היו שואבין רוח הקדש והשיבו את האבן מונח לרגל הבא   הידעתם את לבן בן נחור היה נכר וידוע
בשם אבי אביו כי הוא נכבד מאביו וראש בית אבותם כדכתיב אלהי אברהם ואלהי נחור   ויתכן שהיה
בתואל אדם פחות מעלה ולא ירצה לבן שייחסו אותו האנשי׳ רק לאבי אביו כי כן מצאנו ויען לבן ובתוא׳
אולי היה כל זה למעלת אברהם כי היו כל המשפחה מתייחסים לנחור אחי אברהם וטעם   כי רועה היא
להגיד כי אין לצאן לבן רועה אחר זולתה כי לא לבדה מסר אביה העדר והיא לבדה רועה אותם כל הימים
לא תלך בהם לאה אחותה כלל ולא היה ענינם כבנות יתרו שהיו שבע בנותיו כלן רועות כאחת כמו שאמר
ותבאנה ותדלנה ואולי בעבור כי עיני לאה רכות היה השמש מזיק לה או בעבור שהיתה לאה גדולה ראוי׳
לאיש ויחשם לה אביה אבל יתרו נכבד במקומו וכהן הארץ ויראו מגשת אל בנותיו או שהיה לבן צנוע ממנו
כי משפחת אברהם כשרה וצנוע׳ ורחל היתה קטנה ואין לחוש לה מזה ענין   וישק יעקב לרחל או הוא כדברי
רש״י כי נשיקה בלמוד איננה בפה רק נשק אותה על ראשה או על כתיפה ותגד לאביה לשון רש״י אמה מתה
וכן בבראשית רבה ולפי פשוטו לבשרו ביאת קרובו ושיבא אליו ויכבדהו כי אמה מה לה ומה תעשה לו אבל
רבקה הראת את אחיה התכשיטין אשר נתנו לה כמנהג הנערות   הכי אחי אתה ועבדתני חנם לא
ספר הכתוב שהיה יעקב עובד אותו ויתכן כי מעת שאמר וישק את צאן לבן אחי אמו לא יצא הצאן מידו
כי בראותו את רחל כי רועה היא חמל עליה שלא תשוב לרעות צאן עוד   והיה הוא רועה אותן כאהבתו
אותה ואפשר עוד לאמר כי לבן דבר בערמה אמר לו מתחלה כי עצמו ובשרו הוא ויחמול עליו כאשר
יחמול האדם על עצמו ועל בשרו וכאשר ראה שהיה יעקב מתעכב שם מתפרנס מאשר ללבן אמר לו הכי
אחי אתה ותעבדני חנם כי ידעתי כי מעתה תעבוד אותי כי אינו מוסר אתה ולא תתפרנס משל אחרים
גם אני איני רוצה שתהיה בעבודם

שתעבדיני בחנם בלא משכורת שלימה והגידה לי מה תבקש אתה במשכורתך ואתן אז הכיר יעקב דעתו
ואמר לו שיעבוד אותו שבע שנים ברחל והעבודה מן הסתם היא מרעה הצאן כי לא היו צריכים ובזה היו
מדברים   כי מלאו ימי שאמרה לי אמי ועוד כי מלאו ימי הריני בן פד׳ שנה ואימתי אעמיד יב׳ שבטים
למען רש׳   מלא שבוע זאת דבק הוא כחטף שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה גם זה למען רש׳ ואם כן
למה לא פירש הרב מלאו ימי על שני העבודה והתכלי שלמו כדברי אנקלוס והוא משמעות הכתוב באמת
ובשביל הימים שאמרים לו אמו גם מפני זקנתי לא יתכן   לג לבן בתו קודם זמנו   אשר שתבר שניהם ודי
שיקיים תנאו וכדברי אנקלוס הוא שנברך לפרש מלא שבוע זאת על המשתה כי ימי העבודה שלמים היו
כאשר אמר לו יעקב גם כן פירש וה׳ ואני לא ידעתי כי שבעת ימי המשתה תקנת משה רבי׳ לישראל ואולי
באמור שנהגו כהם מתחלה כדברי האומות כענין כאבילות דכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים ומרז
שלמדו מכאן כמו בירושלמי גם כן בבראשית רב׳ שאין מערבין שמחה בשמחה סמך בעלמא ממנהגי ה
הקדמוני׳ קודם התורה אבל בגמר׳ שלנו לא למדוה מכאן ודרשוה מויעש שלמה את החג ויתכן לומ׳ כי היה
זה מחלוף משכורתו עשרת מונים כי יעקב אמר לו מתחלה כי מלאו הימים ולבן שתק ונתן לו לאה ואחר
כן אמר לו לבן מלא שבוע זאת כי עדיין לא מלאו ימי   עבודת לאה וקודם   זמני נתתיה לך ויעקב שמע
אליו וימלא אותם כדברי לבן כי מה יוכל לעשות והוא ברחל יחפוץ ולכ׳ לא אמ׳ הכתוב כתחלה ויהי כמלא׳
הימים ויאמר יעקב וגו׳ ועוד יתכן לומר כי כאשר היו בשנה השביעית אמ׳ יעקב ללבן הבה את אשתי כי
מלאו ימי שזו שנת מלאת הימים וכן זקן עם מלא ימים הוא אשר הגיעו לשנת סופו וכ׳ עד יום מלאת ימי
מלואיכם עד יום השביעי שבו׳ ימלאו ימי המלואי׳ או שאמ׳ מלאו כענ׳ שהיו קרובי׳ להמלא וחשובי׳ כמלאי׳
וכמוהו ורבי׳ וכן בסדר האחר כבאת נפשה כי מתה בהיותה קרוב׳ לכך וחשובה כאלו מתה וזה עיב׳ ואבואה
אליה כלומ׳ לא שתתן אותה ואלכה אבל שאשכב ואשלים מעט הימים אשר עלי כי מעתה לא תירא ממני
שאעזבך ורבותי׳ עשו מדרש בלשון ואבואה אליה כענין שאינו דרך מוסר להזכיר כן אף כי בצדיקים
אבל הכונה היא מה שאמרתי ואחרי כן אמר לו לבן מלא שבוע השנים של לאה זאת   כי אולי בעבור
שעברתי על דעתך לא תשלים אותן או כדי שיהיה ידוע מתי התחילו ימי עבודת רחל ואז אתן לך האחרת
בעבודה אשר תעבוד עמדי לאחר הנשואין   ונתנה לך למען רבים פרדה ונבלה שם ונפרסה אף זרה
למען ונתן זה פי׳ רש׳ ולא אמר למה יתפס היחיד למען הרבים אולי יתיישב שהוא דרך הסבברים בלשון
הקדש כמאמר אחרים ורא׳ אמר כבאן שהוא כפעל והוא הסימן לעתיד ופירוש ונתנו לך והנכון בעיני כי
דברי לבן בערמה אמר ליעקב לא יעשה כן במקומנו כי לא יניחוני אנשי המקום לעשות כן כי נבלה הוא
אצלם אבל תמלא שבוע זאת ונתן לך אני וכל אנשי המקום גם את זאת שכלנו נסכים בדבר ונעשה לך כ
כבוד ומשתה כאשר עשינו בראשונה   ויאהב גם את רחל הזכיר הכתוב שגם אהב רחל יותר מלאה וה
והטעם בעבור כי הטבע לאהוב יותר האשה אשר ידע האדם   בראשונה   כענין שאומרין אנשים בנשים
ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי והנה יעקב אהב רחל מלאה שלא כדרך הארץ וזה   טעם גם כי
שמלה לאה כי יאמר רימתה את אחותה גם כי יעקב כי אם כאמור שנהגה כבוד באביה שאחז בה והכניסה
אליו ואל תאמר כי היתה לה להגיד או לרמוז כי היא לאה אף כי היתה מתנכרת כל הלילה ולפיכ׳ לא הכירה
עד שראה אותה בבקר ולכן שנאה יעקב והאלהים ידע כי להנשא אל הצדיק עשתה כן   ורחם עליה וכך א
אמרו בבראשית רבה כיון שראה יעקב מעשים שרימתה לאה באחותה נתן דעתו לגרשה וכיון שפקדה
הקבה׳ בבנים אמר לאמן של אלו אני מגרש וזה טעם   וירא אלהים כי חמל עליה שלא יעזבנה ויש אומ׳
אומרין כי שתים נשים שהאחת אהובה מאד תקרא השניה שנואה כנגדה כמו שאמר ויאהב גם את רחל
מלאה לא שנאה והיתה נמשה בדבר וראה אלהים את עניה   הבה לי בנים אמרו המפרשים שתתפלל
עלי ואם אין מתה אנכי לשו׳ רש׳ שמי שאין לו בנים חשוב כמת והו׳ מדרש רבותינו ואני תמה אם כן למה
חרה אפו ולמה אמ׳ התחת אלהי׳ אנכי ושומע אל צדיקים ה׳ ומה שאמ׳ אבה לא היו לו בנים אני יש לי בני׳

ממך מנע ממני לא מנע וכי הצדיקים אינן מתפללים בעד אחרים והנה אליהו ואלישע התפללו בעד נשי'
נכריות ונראה שבשביל זה תפשוהו רבותינו אמרו בבראשית רבה אמר לו הקב"ה כך עונין את המעיקו' חייך
שבניך עתידין לעמוד לפני בנה   ועל דרך הפשט אמרה רחל ליעקב שיתן לה בנים ובאמת דעתה לאמר
שיתפלל עליה עד שיתן לה בנים על כל פנים ואם אין שתמית עצמה בצער דבריה שלא כהוגן בקנאתה
וחשבה כי באהבתו אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד שיהיו לה בנים שלא תמות בצערה
ויחר ליעקב שאין תפלת הצדיקים בידם שתשמע עכפ' ובעבור שדברה דרך גנעוני הנשים האהובות להפ
להפחידן במיתתה חרה אפו ולכך אמר לה שאינו במקום אלהים שיפקוד העקרו' על כל פנים ואיננו חושש
בדבר כי ממנה נמנע פרי הבטן ולא ממנו   וזה ליסר אותה ולהכלימה והנה הצדקת בראותה שלא
תוכל להסמך על תפלת יעקב שבה להתפלל על עצמה אל שומע צעקה וזהו וישמע אליה אלהים ואולי בת
נתקן על דעת רבותי' כי יעקב אי אפשר שלא נתפלל על אשתו האהובה כי עקרה היא אלא שלא נתקבלה
תפלתו ובאה עתה רחל להתעולל עליו לאמר שיתן לה בנים על כל פנים בתפילתו כי לא נופל הוא מאביו
שעשה כן ויחר אפו ואמר לה כי הדבר ביד האלהים ולא בידו   ואבין נשמעה תפלתו שהוא צדיק ועתיד
להיות לו זרע אבל היא נמנע ממנה פרי בטן ונכון הוא   ותלד ליעקב בן הזכיר בכל השפחות ליעקב
להגיד כי הוא חפץ ומודה בהם ואיננו נקרא לו בן האמה רק בן ליעק' כבני הגבירות המתיחסי' אליו ואמ'
בלהה בן חמישי וכן שני ליעקב בעבור רבוי הבנים לומר כי כבולן יחפוץ ואת כולם יקרב ולא הזכיר
בראשונים כן   ותרא לאה כי עמדה מלדת לא ידעתי מה המעשה הזה ללאה ולמה נתנה שפחתה לבעלה
והיא לא היתה עקרה שתבנה ממנה ואין דרך הנשים להרבות נשים לבעליהן   אבל כצטרך לומר כי היו
נביאות יודעות שעתיד יעקב להעמיד שנים עשר שבטים ורצתה שיהיו רב הבנים לה ממנה או משפחתה
שהיא ברשותה ולא תתגבר אחותה עליה בבנים ולכך אמרה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ו
וכן יעקב בעבו' זה שמע אליה שיעמיד בני' רבי' כי ידע כן מדברי רבותינו ויתכן כי מדעתם שנתנה הארץ
לזרעם ואברהם ויצחק לא הרבו בנים היה חפץ יעקב בנשים רבות להרבות זרעו לנחול את הארץ כי דור
רביעי ישובו הנה ולכן רצתה ליתן לו שפחתה שלא ישא נכרית דודאים סיגלי ובלשון ישמעאל יאסמין כך
מצאתי בפירוש רש"י ואינו כן כי יאסמין בלשון ערבי כך שמו מדברי רבותינו כדאמרינן בפרק במה טומני'
הא' כוספא דיאסמין פרי וסיגלי אומרים שהם כנפסגא שאמרו בהן מברכין עליהם בורא עשבי בשמים
אבל אין זמנם בימי קציר חטים אולי תמצא שם במקרה והראוי לקבל בדודאים דעת   אנקלוס שתרגם
בהן יברוחין ובבראשית רבה גם כן ר' חייא בר אבא אמר יברוחי' והן יברוח בלשון ערבי וכתב רש"י דודאי'
אמר המתרגם יברוחין וכן יקראו בלשון ישמעאל ויש להן ריח טוב   וכן כתוב הדודאים נתנו ריח ונראין
על צורת בן אדם כי יש להן דמות ראש וידים ויש אומר' כי יועילו להריון ואנכי לא ידעתי בענין מתולדתם
קרה אלו דברי"ו   והנכון כי רצתה בהן להשתעשע ולהתענג בריחן   כי בתפלה נפקדה רחל לא בדרך
הרפואות וראובן הביא ענפי הדודאים הוא הפרי והוא כדמות תפוחים ולהן הריח הטוב אבל השרש והוא
העשוי בצורת ראש וידים לא הביא והשרש הוא שאומרים הנשים שיועילו להריון ואם הדבר אמת
הוא בסגולה בהן לא בטבע אבל לא ראיתי כן באחד מספרי הרפואות המדברים בהם   המעט קחתך
את אישי הטעם היועט ממך שלקחת לך את אישי באילו את אשתו ואני האמה אף כי תעשי עכשו גברת
לקחת הדודאים אשר אני מתענגת בריחן   ויתכן שרצתה בהן לכבוד יעקב לבשם יצועיו כי דרך נשים
לה בענין שכתוב נפתי משכבי מר ואהלות וקנמון   ולכן אמרה לאה המעט קחתך את אישי ממני אף כי
תקחי דודאי' בני לפתותו בהם ויש אומר' כי הדודאים עשבים יוסיפו התאוה לנשים נגזר מלשון עת דודים
ולכן אמרה לאה המעט קחתך את אישי כאשר הזכרתי   זבדני אלהים אותי זבד טוב לא מצאו לאלה
הזאת מובא בלשון הקדש ויתכן שנאמר שהיא מלה מורכבת זה בד כמלת מדוע ומלת בגד בכתיבה והסגו'
והפתח אומרים במורכבות רבים וכל שכן במלות המורכבות וכן מלת בלמות   ומלת בלעדי' ויבאה מלשון
בדים בדי עצי שטים ותעש בדים ותשלח פארות כי ענפי האילן הבדים

נקראים כן והשאילוה לבנים יאכל בדיו כבוד מות לא כן בדיו ולכן אמרה לאה כי עשה לה האלהי' זה הבן
בר טוב להיות בעלה מתלונ' בגללה כי יזבלני יתלונן בגללי וכן בנה בניתי בית זבול לך להתלונ' בגללו ולכבו'
עליון יאמר כן כמו שאמר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי וכן שמש
ירח עמד זבולה עמד במקום שיתלונן בו כמו שאמ' לשמש שם אהל בהם ואנקלוס תרגם זבד טוב חולק
טבי ולא הבינותי סברתו עד שראיתי בתרגום הירושלמי זוד יתי ממימרא דה' זודין טבין ולמדתי שענין
המלה כאלו כתובה בוו' ושפלו אותה אל לשון הארמית שמתרגמין צדה זוודין אמרה שהבן הזה עשאו ה
השם לה צדה טובה וחלק טוב כי בעלה יהיה עיקר דירתו עמה לרוב בניה ומתפרנס עמו כטוב לו והוו' זה
הבית' ישתנו בלשוננו במקומות רבים כמו תהום ותהלה גוי נתתי למכים כמו על גבי חרשו חורשים וכן
לקבני הרים ירדתי כמו לקצבי וכן לפרבר למערב ארבעה יאמרו ממנו פרווד דכתי' אל לשכת נתן מלך
הסריס אשר בפרורים ופי' שביהם מה שהוא מקיף החומה לחוצה ומגרש לערים תרגם ירושלמי ופרווד
וכן תרגם יונת' מגרשות ובמשנה מלא תרווד תרכב בטבלא שאין לה לזביז במקומות שוני' ממנו לזביז
ובמקומות שונין ממנו לזויז איצטבא איצטווה וכן כיוצא בהן הרבה ונהגו בירושלמי אכיר בבית' במקום
וו' שאינם מקפידים בכך   אסף   אלהים את חרפתי
הכניסה במקום שלא תראה וכן ולא יאסף הביתה וכוכבים אספו נגהם   וירחך לא יאסף לא יטמין
לשון רש' ורא' אמר כטעם כרת ונאספה שמחה וגיל והנכון דעת אנקלוס שעשאו כלו לשון קבוץ וכמו
כפשוטם תלשון ויאספו את השליו כי מאספיו יאכלוהו ונקראת המיתה אסיפה בהיותו נקבץ אל אבותיו
המתים ולא יאסף הביתה להקבץ לאנשי ביתו ואספו נגהם שקבצו האור בתוכם ולא הוציאו אורם לחוץ
או שנאספו אל האהל אשר להם ברקיע השמים ויאמרו אסיפה בחרפה שתתקבץ ולא תתפזר בין בני א
אדם להיות נדברים בה עוד בחוצות . נחשתי ויברכני ה' בגללך שנברך ובזכותך כי איש צדיק אתה ה
ולשון נחשתי נסיתי וכל נחש ניסיון · ויש אומרים שהיה מנחש בתרפי' ויעקב אמר ויברך ה' אותך לרגלי
לא רצה לומר בגללי דרך ענוה ואמ' לרגלי כי מעת שבא רגלי בביתך הייתה מתברך   ואת אשר היה מקנך
אתי את חשבון מיעוט מקנך שבא לידי כמה היה לשון רש' כלו' אתה ידעת כמה היה מקנך כשבאו אתי ויו
ויותר ראוי שיאמר ואת מקנך אשר היה אתי ידעת כי מעט אשר היה לך טרם באי פרץ לרוב או כפרש
אתה ידעת את אשר עבדתיך כי בכל כחי עשיתי וידעת את אשר היה מקנך אתי כי ימים רבים רעם נ
וידעת כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב מאד שלא כדרך כל הארץ רק ברכת ה' היא תעשיר אשר
באה מעת בא רגלי בביתך והוא הנכון   אעשה גם אנכי לביתי עכשו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך
אני להיות עושה עמהם וסומכן וזהו גם לשון רש'   ולא תבאנו שיהיה ליעקב צאן ולא שירעו אותן בניו
הקטני' והגדול שבהם בן שש שני' או פחות כי לבן יתכן שהיו לו בנים קטני' ורחל בטרם בא יעקב ועתה
הם ראויים לרעות הצאן ואולי על נשיו ועל עבדיו אמר שהיו עושים לו במלאכה ואין כל זה נכון   אבל
פי' מתי אעשה גם אנכי לביתי מתי אעשה אנכי גם לביתי כאשר עשיתי גם לביתך וכן ויאהב גם את ר
רחל מלאה ויאהב את רחל גם מלאה וכן גם אותכה הרגתי גם הרגתי אותך ורבים כן · וטעם נקוד ו
וטלוא נקוד או טלוא וכל שה חום פירשו בו שחור כי השחרות מפני החו' ואיננו נכון בעיני כי רוב הכשבי'
שחורים אף כי בארץ קדם שהיא חמה ואם כן יהיו כלם ליעקב · והנכון דעת אנקלוס שחום והוא קרוב
לאדום וקורין אותו רוס' וכן פרש' ויהיה חום מגזרת ואור החמה שהוא דומה למעט אשר יתאדם קצת ·
והיה שכרי לשון רש' אותן שילדו מיכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומי' בכשבים יהיו שלי וכן ד
דעת ר' אברהם ופי' כל שה נקוד וטלוא תיש וטלוא ונקוד בעזים הנקבות כמו שאמר ויסר ביום ההוא את
התישי' ואת כל העזי' ופי' כל אשר לבן בו בכתרים וכל חום בכשבי' ולפי דעתי כי כל נקוד וטלוא בכשבי'
וכל חום בהם היה שכרו שהרי לא עשה במקלות מראה חום והיה מפסיד שכרו מן הכשבים שהם מיטב
הצאן וכן באלותו הראוה העולים על הצאן עקודים נקודים אין בהם חום ופי' הכתו' הסר משם כל שה נ
נקוד וטלוא וכל חום בכשבים והסר טלוא ונקוד בעזים והיה שכרי שלשת המראות בכשבים והשני' בעזים
ואמר וענתה בי צדקתי ביום מחר כי כל אשר איננו נקוד וטלוא בעזים וכל חום בכשבים   נ א

גנוב הוא אתי · וטעם ויסר ביום ההוא את התישים ספר הכתו׳ כי יעקב את׳ שתם הסר משם טלוא ונקוד
בעזים ולבן חשב לזרע האב והספרים הזכרים והנקב׳ והפרי׳ אפילו העקודי׳ אשר להם לובן מעט ברגליה׳
במקום העקידה והפריים בכשבים כל אשר לבן בו וכל חום ואם יהיה כל אשר לבן בו לומ׳ שהפרים בתישי׳
ובעזים כל אשר לבן בו מראה לבן בין עקוד בין ברוד יהיה וכל חום מוסף על המראות הנזכרות וטעם
אוסיפו בשכר הכשבים חום מפני שאין בתולדתם להיותם בעלי גוונין כתישים והעזים ואין בתולדת ה
העזים להיות בהן חום   ויקח לו יעקב מקל לבנה כיון שהסכימו להיות שכרו כאלה היה רשאי לעשות
כל מה שיוכל להולידם כן ואולי התכה יעקב שיעשה כהן כל מה שירצה כי לבן לא היה יודע בתולדת הזו
והרועים לא היו מרגישים בדבר בראותם המקלות ברהטי׳ פעם אחת בשנה ביומי ניסן כי בהעטיף הצאן
ביומי תשרי לא ישים שלא יסתר ללבן עד פרסה · ויש אומרי׳ כי השנה הראשונה נולדו ליעקב נקודים וט
וטלואים רבים כברכת השם אשר הראה לו המלאך ושם המקלות בפני אלו שהיו שלו שיולידו כדמותם ש
שלא יאמר לבן כאשר יולדו כי גנוב הוא אתו וזה פי׳ בכל יחם הצאן המקושרות שהיו הנולדי׳ לו ובהעטיף
הצאן של לבן לא ישים והיה העטופים ללבן אשר לא יולדו נקודים והקשורים כלם ליעקב כי יולדו נקודי׳
והכשבים הפריד יעקב פרש׳ הנולדים עקודים נקודים שבדילם לעצמם ועשה אותן עדר לבד והוליך
אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות לאחריהן צופות באלו   וזהו שאמ׳ ויתן פני הצאן
אל עקוד שהיו פני הצאן אל עקוד ואל כל חום שבצאן׳

בצאן לבן   וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן כמו שפירשתי זה לשון הרב ואין דבריו בכאן
נכונים כי למה הפריד הכשבי׳ ולא נשאר בעדר לבן נקוד או חום לא בכשבי׳ ולא בעזי׳ ואם היו הנפרדי׳
אותם אשר הולידו הצאן עקודים נקודים וטלואים שהיו שלו והם עשה העדר הזה העקוד למה הסרים
הכשבים לבדם ולא לקח גם התישי׳ והעזים שנולדו לו כן ויעשה מכלם העדר העקוד הזה אשר הולך לפני
הצאן ועוד שלא אמ׳ שנולד שם חום   ועוד כי לפי דעת הרב אין בכשבים עקוד וטלוא שיהיה שכרו ולא
עשה להם מקלות אבל פי׳ הכתו׳ שהפריד הכשבים מן העזים ועשה מהן עדר מיוחד והנה היו לו עדרי׳
כשבים ועדר עזים ונתן פני כל הצאן עדר הכשבים ועדר העזים אל העקודים ואל כל חום אשר בכל צ
צאן לבן שהם העקודים לפני העזים וכל חום לפני הכשבים על דעת הראשונים או העקודים וכל חום ל
הכשבים על דעתנו כי צורך ההפרדה מפני החום אשר היה שכרו בכשבים לבדו · והנכון בעיני שיאמ׳ כי
הכשבים הפריד יעקב ונתן פני הצאן הנזכר שהם הכשבים אל עקוד ואל כל חום וישת לו עדרי׳ לבדו מן
העקוד והחום והוליכם לפני הכשבים ולא שתם על צאן לבן כי היו שכרו   וטעם בצאן לבן שעשה כן בכל
צאן לבן והנה העקוד בכשבים היו שלו ואל תשאל למה את׳ הכשבי׳ ואת׳ פני הצאן כי דרך מקראות לדבר
כן ובפרשה הזאת כדומה לו בהר הגלעד וטעם עשותו כן בכשבים מפני שלא היה במקלות חום או שידע
בתולדת הכשבים שצריכים לסימנים רבים בכמודתם יותר מן התישים לקלותם   והצאן המקושרות
הנכון בעיני כי לשון הזה שהם הצאן אשר הזכרים יהם הולכים אחר הנקבות בכל עת לא יתפרדו מהם
לרב תאותם ולשון ונפשו קשורה בנפשו ולשון חכמים כן הוא חזיר כרוך הוא אחר רחל בכרוכין אחרי׳
ויקראו הנולדים בעת ההיא הקשורי׳ על שם אביהם ורבי׳ אמרו כי קשורים הם החזקים אשר אבריהם
קשורים זה בזה קשר אמיץ כי זה סבת הבריאות והעטופים הם החלושים אשר נפשם בהם תתעטף ואין
להם תאוה מלשון העטופים ברעב והתרגום אמ׳ בכיריא ולקישיא כי כן הדבר   כי בכל כחי עבדתי
את אביכן מתחלה ונתברך לרגלי · ויתכן שהיה ללבן צאן רבות כי נתברכו גם העטופים לרגל יעקב כי
לא צעקו בניו רק בקנאתם ליעקב שעשה כל הכבוד הזה   ואביכן התל בי והחליף את משכרתי זה היה
אמת ואם לא ספרו הכתו׳ מתחלה וכן אמ׳ לו ותחלף את משכורתי עשרת מונים וכזה בתקונות רבים ב
בתורה ובפרשה הזאת למעלה לא ספר שנתנה לאה את הדודאים לרחל · וטעם אם כה יאמר נקודים ·
יהיה שכרך כי מתחלה נתן לו שני המראות נקודים וטלואים גם החום בכשבים וחזר בו לתת מראה
אחד והיה מחליף אותו בכל שנה והיו הצאן יולדות כן ולא היה זה במקלות כי הוא יספר להם מעשה ה׳

הגדול שעשה עמו להפליא ידי שנה בשנה כאשר אמר ולא נתנו אלהים להרע עמדי · גם יתכן שהיה
מחליף את משכורתו אחרי שהיו הצאן מעוברות והיו יולדות כרצון יעקב כאשר ישר בעיני היוצר לעשות
ובבר׳ רבה הכה׳ מה שלבן עתיד לעשות ליעקב אבינו והוא דבר בורא כיוצא בה אם כה יאמר אין כתוב כאן
אלא אם כה יאמר · ויהי בעת יחם הצאן זה היה אחר שהחליף את משכרתו ולכך אמר כי ראיתי את כ
כל אשר לבן עושה לך וטעם והנה העתודים העולי׳ על הצאן הראה לו בחלום כי יעלו על הצאן העתודים
וכולם עקודים ואחרי כן היו טלים נקודים ושוב היו כלם ברודים והגיד כי הוא רואה החמס שעושה לו לבן
להחליף את משכורתו ויעשה הנולדים כמראה אשר יצטרך אליו יעקב ומכאן ואילך לא יעשה יעקב
מקלות כי בוטח בה׳ ישגב ואלה העתודים העולים על הצאן התישים והאילים יקראו עתודים כי כל
גדול בצאן יקרא כן אף בגדולי האנשים כל עתודי ארץ וכת׳ דס׳ אעפ׳ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו
הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור לבני לבן לעדר שביד יעקב · ועל דרך הפשט
היה זה מראה להבטיחו כי ילידו כהם והעד הלת והנה כי בכל החלום יאמר כן בטעם כאלו הדבר לפניו
ובבר׳ לא הזכירו המלאכים אלא מדרש אחרון עולים אין כתו׳ כאן אלא העולים כפשטו של מקרא כמו
שאמרנו אנכי האל בית אל יספר יעקב לנשיו כל מה שאמר לו מלאך האלהים בחלום כי השכל פיוס ל
להם שתלכנה עמו אבל מה שיספר לא חלום אחד הוא כי מאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים היו
בהיותו עובד את לבן כצאנו בעת יחם הצאן באחת משנים הראשונות ומאמר אנכי האל בית אל
היה אחרי כן בעת הנסיעה כי אחר שאמר לו קום צא מן הארץ הזאת לא נתעכב עוד בחרן לרעות ע
עוד צאן לבן ויעלו התישים על הצאן ותלדנה נקודים וטלואים רק מתחלת החלום שלח לרחל וללאה
ויספר להן חלומו והלכו להם וטעם אנכי האל בית אל פר׳ רש׳ הא׳ יתירה והוא כמו אנכי אל בית אל וכמוהו
אל הארץ כנען ובעלי הלשון תקנו אנכי האל אל בית אל וכן ועץ הדעת טוב ורע העבותות הזהב והמלך
ידבר בלשון שלמה · ועל דרך האמת יאמר המלאך הזה אנכי האל ביתאל וכן ויקרא למקום אל בית אל
כמו שאמ׳ ביין קדוש ישר׳ ויונתן בן עוזיאל את׳ קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה והוא המלאך ה
הגואל וכן בכל ביתי נאמן הוא והמשכיל יבין ·

וטעם אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר כי אתה נדרת להיות עובד לשם
המיוחד בארץ הנבחרת ולהיות לך האבן בית אלהי׳ ולהוציא שם מעשרותיך ואם תאחר בדרך עוד יקצוף
האלהים על קולך ותגנוב רחל את התרפים לא נתכונה אלא להפריש אביה מע״ז לשון רש׳ ואיפשר
כי היו ללבן לע״ז כאשר אמר למה גנבת את אלהי׳ אבל לא היו כל התרפים נעבדי׳ כי איך תמצא ע״ז בבית
אדוננו דוד והקרוב מה שאומ׳ שהם כלים לקבל השעות ויקסמו בהם לדעת עתידות והמלה נגזרת מלשון
רפה ידים נרפים אתם נרפים יקראום אותם רפים לרמוז בשמם כי דבריהם כמו נבואה רפה תבא בר״ב
ותכזב לעתים רחוקות כמו שאמרו כי התרפים דברו און והנה יעשו אותם קטני אמנה להם לאלהים לא
ישאלו בשם הנכבד ולא יתפללו אליו רק כל מעשיהם בקסמים אשר יגידו להם התרפי׳ וכתו׳ והאיש מיכה
לו בית אלהים ויעש אפוד ותרפים ושם כתו׳ שאל נא באלהים ונדעה התצליח דרכינו כי בתרפים היו ש
שואלים וכן היה הענין בישראל באפוד כי אחרי אשר הורגלו באפוד הקדש עשו כדמותו והיו שואלים בו
ומאמינים בדבריו ותועים אחריו גם בחלום לא ידרשו את ה׳ כי אם בהם · וזה טעם ויעש אותו גדעון ל
לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש כי סרו מאחרי ה׳
והנה לבן היה קוסם ומנחש כאשר אמר נחשתי וארם ארץ הקוסמי׳ מעולם כדכתי׳ כי מלאו מקדם ועוננים
כפלשתים ובלעם בן בעור הקוסם היה מעירו וזה טעם למה גנבת את אלהי׳ ביום השלישי שהרי ג׳ י
ימים היה ביניהם דרך שבעת ימים כל אותן ג׳ ימים הלך המגיד להגיד את לבן שהלך יעקב לדרכו מהלך
רחוק ולבן שבעה ימים ובשביעי השיגו ולמדנו שכל מה שהלך יעקב בששה ימים הלך לבן ביום אחד לפי
רש׳ מבראשית רבה ונכון הוא שילך לבן כגבור לרוץ ארח כי כן דרך הרודפים אבל לבן דרך שלשה ימים
שם בין בצאנו ובין הצאן אשר ביד יעקב לא בין העיר ובין צאנו כאלו לבן רועה צאנו במזרח לעיר ו
יעקב למערבה וביניהם דרך שלשת ימים והנה יעקב מן העיר נסע כי שם ביתו בניו ובנותיו ו ב

וכל אשר לו תלבר הצאן ויוגד ללבן ביום השלישי כי לא הרגיש בו׳ הראשו׳ ושב לבן לעירו ולקח את אחיו
משם וירדף אחריו מעירו שבעת ימים והשיגו ביום השביעי אבל כאשר על דעת בראשית רבה כי מן ה
השדה אשר שם הצאן נסע יעקב ולבן לקח את אחיו עמו מגנזי באתו ובפרקי ר׳ אליעזר נראה כי לבן ש
שב לעירו ומשם לקח כל גבור וכל בן חיל וירדף אחריו משם   וידבק אותו בהר הגלעד כי ביום השביעי
בערב הגיע לבית אל תחת ההר וראה את יעקב חונה מעליו מרחוק ולן בלילה ההוא למטה ויבא אלהים ר״ה
החלו׳ ׃ וטע׳ אל לבן הארמי להגיד כי אעפ׳ שהו׳ ארמי ואנשי מקומו אנשי תרפי׳ ועוננים כפלשתי׳ בא אליו
האל׳ הנבוא׳ לכבוד הצדיק וכן ויגנב יעקב את לב לבן הארמי אעפ׳ שהו׳ הארמי הקוס׳ בעל התרפי׳ ׃ מטוב
עד רע כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים לשון רש׳ ופשוטו השמר לך פן תדבר עמו לעשות לו
טובה אם ישוב עמך מדרכו או פן תפחידנו לעשות לו רעה אם לא יבא עמך כי אני צויתיו לשוב אל ארצו
באהל יעקב ובאהל לאה כת׳ רש׳ באהל יעקב הוא אהל רחל שהי׳ תדיר אצלה וכן הוא או׳ בני רחל אשת
יעקב ובכלן לא כת׳ אשת יעקב   ויבא באהל רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קוד׳ שיחפש באהל
האמהו׳ וכל כך למה שהי׳ מכיר בה שהי׳ ממשמשנית ׃ ועל דרך הפש׳ איננו נכו׳ שיקראנו בפסוק אחד בשני
שמו׳ ׃ ורא׳ אמ׳ שבא באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל בתי האמהו׳ כי אהל אחד לשתיהן ואחר׳ שב שני׳ אל אהל
לאה ואחרי כן אל אהל רחל וגם זה איננו נכון   ועד כת׳ והקרוב אלי שהכתו׳ אחז דרך קצרה ואומר׳
להזכיר אהל רחל להזכיר בכלן ולא מצא כי לא היו שם וחזר ופי׳ כי בצאתו מאהל לאה בא באהל רחל
אשר שם התרפים והוא הנכון אבל כי אהלים היו לכ״ם כי היה זה מצניעות הצדיק כי לכל אחת מארבעת
הנשים היה אהל מיוחד בעבור שלא תדע האחרת בבאו אל רעותה גם אסור הוא בדין תורה כמו שהזכירו
חכמים במסכת נדה וליעקב אהל מיוחד ושם תאכלנה על שלחנו עם בניו ועם בני ביתו ׃   וטעם אשת
יעקב שהזכיר ברחל על דעתי כפשוטו בעבור שהיא מוזכרת בין הפלגשי׳ בפרשה הזא׳ ׃ ולבן לא אמ׳ כן
בסדר וישלח יעקב שימנה לאה ורחל ואחרי כן השפחות   אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך
לא הבינותי מה התנצלות זה   וכי הנשי׳ אשר להם הדרך לא יקומו ולא יעמדו אולי אמרה כי ראשה
ואבריה כבדים עליה והיא חולה כבא הדרך כי כן דרכן וכל שכן במעוטת הלידה כרחל שדמיהן מועטין
והדרך יכבד עליהם מאד ׃ ו״נכון בעיני כי היו הנדות בימי הקדמוני׳ מרוחקות מאד כי כן שמן מעולם
בדות לריחוקן כי לא יתקרבו אל אד׳ ולא ידברו בו כי ידעו הקדמוני׳ בחכמת׳ שהבלן מזיק וגם מבטן מוליד
נגעי׳ ועושה רושם רע כאשר בארו הפילוסופי׳ עד אני עתיד להזכיר כשיגנס בזה והיו יושבות בדד באהל
לא יכנס בו אדם וכמו שהזכירו רבו׳ בברייתא של מסכת נדה תלמיד אסור לשאול בשלומה של נדה ר׳ נחמי׳
הוס׳ אפילו הדבור שהוא יוצא מפיה הוא טמא   אמר ר׳ יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את
עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא ואסור ליהנות במעשה ידיה ולכך אמרה רחל דאורח
הי אי לקום מפני אדוני לנשק ידיו אבל דרך נשים לי ולא אוכל להתקרב אליך וגם לא ללכת באהל כלל ש
שלא תדריך אתה עפר רגלי והוא החרים ממכה ולא ענה אותה כי לא היו מספרי׳ עמה כלל מפני שדבריה
טמא   ויחר ליעקב וירב בלבן מתחלה נתן לו רשות לחפש כי אמר עם אשר תמצא את אלהיך ואמר ב
נגד אחינו הכר לך מה עמדי ׃ ואיך ימצא אם לא יחפש וימשש אבל מתחלה היה חושב אולי אחת הנשים
או העבדים גנבו את אלהיו ועתה בראותו כי אינם עמהם חרה אפו כי אומר לא אבד את אלהיו רק היואנה
היא מבקש ממני אמר לו למה דלקת אחרי כאשר ירדוף האדם אחרי הגנב הנה לא מצאת עמי מכל כלי
ביתך דבר והיה ראוי לי לקחת ממך כל מה שאוכל כי אתה החלפת את משכורתי עשרת מונים   והיית
מוכע ממני הטרפות ושלמתי לך שלא כדין   ופחד יצחק היה לי   לא רצה לומ׳ אלהי יצחק לפי שאין
הקב׳ מיחד שמו על הצדיקים בחייהם   ואעפ׳ שאמר לו בבאתו אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק כ
כמכיל שכהו עיניו והרי הוא כמת שנתיירא יעקב לומר   לשון רש׳ וכן דעת אנקלוס כי פחד יצחק אלהיו ד
דדחיל ליה יצחק ׃ ורא׳ אמר יראת יצחק את השם הועילתני כי זכות האב תועיל לבן   וישבע יעקב ב

בפחד אביו יצחק כמו שיצחק מתפחד ממנו והנה אין פירושו שוה עם כתב ויש אומרי׳ כי זה הפחד רמז
ליום העקדה ואיננו רחוק · ועל דרך האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלה
ומזה אמר הכתו׳ אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה׳ ואל טובו
באחרית הימים יאמר כן · כי יבקשו הרחמים ומדת הדין שלמטה ויביאו פחד יצחק אל השם ואל טובו
הנזכרים · ויוכח אמש לשון תוכחה · ולא לשון הוכחה לשון רש׳ ויותר נכון לשון הוכחה כי אמ׳ למעלה
ויוכיחו בין שנינו ואמר עתה כי האלהים היודע הנסתרות הוא הוכיח בין שניהם ולכך לא אמ׳ ויוכח אותך
אמש · ולבנותי מה אעשה לאלה היום אחרו שהוא כמו ולבנותי מה אעשה להן היו והוא תוספת ביאור
וכן אשר נשבענו שנינו אנחנו בילנו ובימותינו אנחנו · ויותר נכון נראה שהוא דרך חמלה · ולבנותי מה
אעשה לאלה אשר לפני כי נכמרו רחמי עליהן או לבניהן המולדים בביתי והם לי כבני · וזה טעם אשר
ילדו ואמר זה כמתנצל על דברי יעקב כי באתי אחריך לראות בנותי · ומה אוכל לעשות להם טובה או
לבניהם ועתה איטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה אותן ולא תקח עליהן נשים · והיה לעד הבה׳
לשון רש׳ ואיננו כמשמע אבל יאמר והיה הברית לעד בינותינו כי העובר עליו יקולל בכל אלות הברית כ
כטעם והיו בך לאות ולמופת או טעמו נכרתה ברית בדבר קיים שיהיה לעד בינותינו על כן הרים יעקב
אבן והוא מה שאמרו עד הגל הזה ועדה המצבה כטעם ויאמר יהושע הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה
ויאמר יעקב לאחיו לאחי לבן הנזכר אשר באו עמו כי לא רצה לאמר כן לאחיו שהיה מנהג בן כבוד · וכן
ויקרא לאחיו לאכול לחם לאחי לבן ולא קרא ללבן דרך כבודו כאלו הכל ברשותו והכל שלו ודומה לרהם ו
ויאמר פרעה לאחיו מה מעשיכם ורש׳ פי׳ לאחיו של יעקב כי הבאים עם לבן אוהביו ורעיו הם · ויתכן כי
מה שאמר בלבן ויקח את אחיו עמו הם קרוביו בני משפחתו מזרע נחור אחי אברהם ועשה כן בעבור
שלא ירצה להביא על יעקב אנשים נכרי׳ שלא ירבו עמו בניו או יחרדו ויבהלו ויגנבו מאשר לו והנה אלה
קרובים ליעקב כמו ללבן על כן יקראו אחים לשניהם · ויש אומרי׳ שאמ׳ להם אחי דרך מוסר כמו שאמ׳
לרועים אחי מאין אתם · ובבר׳ אמרו ויאמר יעקב לאחיו אלו בניו שהיה קורא אותן בלשון כבוד
אחיו אבל ביקרא לאחיו לאכל לחם לא פי׳ · והנכון מה שכתבתי תחלה · ויאכלו שם על הגל אכלו שם
מעט לזכרון או שהוא דרך הבאים בברית לאכל שניהם מלחם אחד לאהבה ולחברה ואחרי כואם בשבוע׳
ובברית זבח להם זבח ועשה להם כרה גדולה · ויתכן כי טעם ויאכלו שם על הגל הזבח הנזכר למטה כי א׳
אמר להם לקטו אבנים ונעשה גל לאכל עליו ויהי העד בבואנו בברית ואחרי כן אכלו עליו זבח · וטעם
ויאכלו לחם שעשה להם סעודה גדולה ללון עמו לא משתה בלבד · ויאמר לבן הגל הזה עד אחרי
שקראו יעקב גלעד דבר לבן בלשון יעקב הגל הזה עד ועל כן נקר׳ שמו גלעד כי בשם הזה הסכימו שניה׳
או שדברי לבן מתורגמין ללשון הקדש · וטעם והמצפה כת׳ רש׳ והמצפה אשר בהר הגלעד כמו שכתוב
ויעבור את מצפה גלעד למה נקראת מצפה אשר אמר כל אחד מהם לחבירו יצף ה׳ ואם כן הוא שם מקו׳
גבוה בראש ההר · ולפי דעתי שהיא האבן שהקים יעקב מצבה והוא נמשך על כן קרא שמו גלעד והמצפ׳
קרא כי אמר יצף ה׳ ואפשר שהוא מצפה גלעד שהמקום יקרא על שם האבן הזאת לעולם · ויפגעו
בו מלאכי אלהים לשון רש׳ מלאכי ארץ ישר׳ יצאו לקראתו · מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ באו עמו
עד כאן ושל ארץ ישר׳ יצאו לקראתו · ואני תמה בזה שהרי עדין לא הגיע יעקב לארץ ורחוק היה משם
ושלח מלאכי׳ אל עשו מרחוק ומשם באו׳ ויעבור את מעב׳ יבוק שהו׳ יבוק הנחל גבול בני עמון שהוא
דרומי׳ מזרחי׳ לארץ ישר׳ ועדין יש לו לעבור גבול בני עמון ומואב ואחרי כן ארץ אדו׳ ותחלת ביאתו בארץ
בשכ׳ היה שנ׳ ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנע׳ אבל היתה המראה הזאת ליעקב כאשר בא בגבול
אויביו להודיעו כי רבי׳ אשר אתו מאשר אתם ונקרא שם המקו׳ מחני׳ כי כן הדרך בשמות או מחני׳ מחנהו
ומחנה העליונים לומר כי מחנהו בארץ כמחנה המלאכים כלם מחנות אלהי׳ מברכי׳ לו ומודי׳ לו בייחוד

וישלח יעקב

כתבה הפרש׳ הזאת להודיע כי הציל הקב״ה את עבדו ונאלו
מיד חזק ממנו וישלח מלאך ויצילהו ולמדנו עוד שהוא לא

בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו
יארע לנו תמיד עם בני עשו   וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שהכין
עצמו לשלשת הדברי' שהזמין הוא עצמו לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהציל וכבר ראו
רבותי' הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר   אל עשו אחיו ארצה שעיר בעבור היות נגב ארץ י
ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב יש לו לעבור דרך אדו' או קרוב ממנו על כן פחד אולי ישמע
עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו וכבר תפשוהו החכמים על זה אמרו כבר מחזיק באזני כלב אמ'
לו הבה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומ' לו כה אמר עבדך יעקב · ועל דעתי גם זה ירמוז כי א
אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדו' כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיי' ומהם שבאו ברומה והיא היתה
סבת נפילתם בידם וזה מוזכר בדברי רבותי' ומפורסם בספרים   כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר
עבדך יעקב צוה אותם שיאמרו לאדני לעשו אדוני שלו הם שלוחים אליו ולאמר לו כה אמר עבדך יעקב
עם לבן גרתי ודומה לו בפרשה למי אתה הו שקראו יעקב בפניה' אדני עשו להזהירם שלא יזכירוהו לפני'
שלא כפניו רק דרך כבוד כראותם כי אדונם קורא אותו אדני · ודע כי הכבוד הזה שהיה יעקב עושה
לאחיו כשאמר לאמר אדני ועבדך מעבר כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו
כאשר רמז לנו התורה גם ברבית אחיך הגדול והנה יעקב לקח בכורתו ואת ברכתו ועשו שוטם אותו ע
עליהם ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה ההיא אצלו כלום וכי הוא נוהג בו בכבוד האב להוציא את ה
המשטמה מלבו   ואשלחה להגיד לאדני להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך שאני שלם עמך ואת
מבקש אהבתך לשון רש רבה לומר שאינו חושב למעלה אבל יאמר ואשלחה להגיד לאדני כי אני בא אל
למצוא חן בעיניך ולעשות כל אשר יצוה אדני שיותר נכון שישב למעלה ואשלחה להגיד לאדני שיש לי
עושר ונכסים וכבודה לעשות בו חפצך ורצונך ירמוז שישלח לו דורון ומהם או שיקח הוא מכלו מה שחפץ
ולכן אמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני אדני   וישבו המלאכים אל יעקב
לאמר השלוחים האלה עשו שליחותם אבל לא סיפר הכתוב זה כי אין צורך · וטעם וגם הולך לקראתך ל
לאמר כאשר אתה הולך לקראתו כן הוא הולך לקראתך ומהר תפגשו זה בזה   ויירא יעקב מאד בעבור
שאמרו לו כי יצא עשו מעירו והוא בא לקראת יעקב ועוד שלקח עמו אנשים רבים ארבע מאות היה ירא
לנפשו מאד כי אמר לא לקח כל אלה רק להלחם בי · והנראה בעיני בענין הזה כי עשו לא קבל השלוחי'
כראוי ולא השגיח עליהם ואולי לא היו לפניו כי לא נתן רשות שיבאו לפניו וידברו עמו כלל כי היה הכתוב
מספר שאל להם מה שלום אחי ומה ענינו ובניו ונכסיו ויאמרו לו כשלוחי' ואמרו לו כי אני הולך לך
לקראתו לראותו   והם היו מגידים כן ליעקב והכתו' לא ספר שיאמרו השלוחים דבר בשם עשו
אבל עברתו שמורה בלבו ולעשות לו רעה היה הוא הולך בחיל הזה והנה השלוחים חקרו במחנה וידעו כי
הוא הולך לקראת יעקב · וזה טעם וגם כי אמרו באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר ולא שלח לך
דבר שלום וגם הולך לקראתך באזרוע וחיל ולכך הוסיף לו פחד על פחדו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן יז
אמרו רבו' כי השלוחים הכירו בו שנאה אמרו באנו אל אחיך אל עשו אתה נוהג בו כאח והוא נוהג עמך כ
כעשו אבל בסוף כאשר ראה הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע
פעמים מרחוק עד גשתו אליו נכמרו רחמיו וחשב כי הוא מודה בבכורתו וגדולתו עליו כאשר פירשתי ·
ויתנחם בזה כי הלבבות ביד השם לכל אשר יחפוץ יטה אותם   והיה המחנה הנשאר לפליטה על דרך
הפשט זה כאולי כי אמר אולי יוכל המחנה האחר כי בהכותו האחד יברחו או תשוב רצונו או תבא להם ה
הצלה מאת השם וכן אמרו בבר' לתולדתך תורה דרך ארץ לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת   ורש"י כתב
והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברי' לתפלה ולדורון ולמלחמ'
וראיתי במדרש מה עשה זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ והתקין עצמו לשלשה דברי' וכן
עיקר · והטעם בזה כי יעקב ידע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו אם כן יוכל המחנה האחד על כל פנים
וגם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצו' שלהם

מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממונו או על גופו ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפלטים וכך אמרו בבראשית רבה אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אלו אחינו שבדרום והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה ראו כי גם לדורו' תרמוז זאת הפרשה   קטונתי מכל החסדי' ומכל האמת נתמעטו זכיותי על ידי חסדים ואמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתקלקלתי בחטא ויגרום לי להמסר ב ביד עשו לשון רש"י ואיננו נכון בלשון הכתו' ועוד כי אמר אחרי כן ואתה אמרת היטיב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים ומה יועיל הבטחון ההוא אם גרם החטא אחכ' ועוד כי יעקב הזכיר שתי הבטחות את שהבטיחו הקב"ה בבית אל ובחרן ואמר תחלה מה שאמר לו בחרן ה' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך וא ואיטיבה עמך והוא שאמ' לו בבאתו מבית לבן שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ' והנה אחרי כן לא היטיב לו בכל החסדים ובכל האמת האלה שיתמעטו זכיותיו על ידיהם אבל קטונתי לומר כי קטון ה הוא מהיותו ראוי לכל החסדים שעשה עמו וכן מי יקום יעקב כי קטון הוא מהיותו יכול לסבול כל הנגזר עליו ' וכן אמרו בבר' קטונתי ר' אבא אמר איני כדאי והחסדים הם הטובות שעשה עמו בלא נדר והאמת הטובה אשר הבטיחו ואמת לו הבטחתו יאמר שאיננו ראוי שיבטיחנו ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו כ כהן ולא לטובות אחרות רבות שעשה עמו

ולא הבינותי דעת אנקלוס שתרגם מכל חסדין ומכל טבון והוא רגיל לתרג' חסד ואמת טיבו וקשוט ואולי עשה חסדים הגלתו אשר הצילו פעמים רבות מכל צרותיו ועשה אמת כל הטוב הזה שהיה לו כי נתן לו בנים ובנות ועושר ונכסים וכבוד ' והנכון בעיני כי החסדי' הקיימי' יקראו אמת כי הוא מגזרת אמנה כמעט נאמן ביתך וממלכתך עד עולם ענין קיום לאמו כתן מימיו נאמנים   כאשר היה תחלה לא כ כיון אכזב מים לא נאמנו   והבני אם על בנים פירשו בן והכני והכה אם על בנים וכן רבים   ואתה אמרת הטיב איטיב עמך ואעפ' שהיתה פחדתו פן יגרום החטא אמר עשית עמדי חסדים גדולים שלא ה הייתי ראוי להם כל שכן שים לעשות עמי חנם החסד הזה אשר הבטחתני עליו שתיטיב לי ותרבה את ז זרעי ואין חטאי ראוי למנוע ממני הטובה אשר הבטחתני בה כי גם מתחלה לא הייתי ראוי לה אם עמנ' תשמור לי ולא הבטחתני עליה בעבור מעשי רק בחסדיך הרבי' ' ויש אומ' כי יעקב היה חומל על בניו ועל ביתו פן יכה אותם עשו כי לא היה יודע כהבטחת והיה זרעך כעפר הארץ אם על אלה או על אחרים כי יתכן שימלט הוא לבדו וירבה עד זרעו ואיננו נכון בעיני כי אם היתה זאת מחשבתו איך אמר בתפלתו ואתה אמרת הטיב איטיב עמך ושמתי את זרעך ועוד כי שם באמ' לו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך ואם יהיו בניו נופלים בחרב אחיו אין ההבטחה הזאת ק קיימת ולזה ירמוז באמרו היטב איטיב עמך ' וכן ואיטיבה עמך כי כל זה ממה שאמ' לו ואהיה עמך אבל הכל מיראת חטא כי דרך הצדיקים ליראה תמיד והיה מתירא אולי אפילו משיגה מעט חטא בביאו בברית עם לבן עובד ע"ז או בדבר אחר ושגיאות מי יבין   מן הבא בידו מנחה ' יאמר כי עשה מנחה מאשר עמו כי עשרו היה בצאן ובקר ומהם שלח כי בדרך היה   ואיננו מקום לשלוח לו כלי כסף וכלי זהב ומגדנות   ורווח תשימו בין עדר כדי להשביע עיניו של אותו הרשע ולתווהו על הדורון ופירשו בבר' שים בזה רמז אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם עשה רמז שיהיו אמוס' והאדרמכיות שיבנו בני עשו מוזרע בריוח והפרס בין זו לזו אכפרה פניו במנחה אבטל רוגזיו וכן וכפר בריתכ' את מות לא תוכל כפרה ' ונראה בעיני שכל כפרה שאצל חטא ועון ואצל פנים כלם לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמית הוא בהרבה מקומות בעא לכפורי ידיה וגם בלשון מקרא נקראים המזרקים כפורי זהב על שם שבהם מקנח ידיו בשפת המזרק לשון ר רבינו שלמה ' וכן אמר אנקלוס אכיתיכיה לרוגזיה '   ואם כן יהיה פי' כי חשב יעקב בלבו אכפרה פניו והכתו' מגיד לנו זה כי איננו ראוי שיאמרו השלוחים לעשו ככה וכך פי' רש"י ואיננו ישר בעיני שיצטרך הכתו' להגיד לנו עתה מחשבתו זאת והיא ידועה בכל שולחי מנחה ועוד שאם כן היה ראוי שיזכיר הכתו' זה בתחלה והנה גם הוא אחרינו כי חשב אכפרה פניו כי עתה לא הוסיף על שבואתו

ההיא אבל הנכון כי עתה הוסיף לפרש להם שיאמרו הנה גם הוא אחרינו בלשון שבח כלשון הזה גם הנה עבדך יעקב אחרינו והקדי' אותנו לפניו לתת כופר נפשו על ראותו פני כבודך במנחה הזאת כאשר יתנו העבדים כפרם בתת להם רשות לראות פני המלך ואחרי כן אראה פניו כי אולי ישא פני ויכבדני להיותי מרואי פני המלך · וזה דרך מעלה מיראתו ממנו   ובא אכפרה פניו כדרך ואיש חכם יכפרנה יתן כפר על החטא ולשון קנות בכפור איננו לשון קדש רק לשון ארמי' וכן כפורי זהב שם המזרקי' בבבל כי לעולם לא תבא כפרה בחטא אבל יאמר לכפר על נפשותיכם ונסלח לו לכפר עליו על נפשו ויאמר אכפרה בעד חטאתכם וכולן מלשון ונתנו איש כפר נפשו שהוא פדיון   והוא לן בלילה ההוא במחנה יאמר שלא בא באהלו בלילה ההוא אבל לן במחנה עם עבדיו ועם הרועים בצאן שירך כאיש מלחמה פן יבא אחיו ב בלילה ויכה בו   ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו · אין מוקדם ומאוחר בפסוק הזה להבלה אבל את' שאסף נשיו ושפחותיו וילדיו אל שפת הנחל ועבר הוא לבדו את מעבר יבוק לראות אם גבהו המי' ושב ולקחם עמו כלם כאחד ויעבירם את הנחל ואחרי כן ויעבר את אשר לו מקנהו ורכושו   ויותר יעקב ל לבדו · ששכח פכים קטנים וחזר עליהן לשון רש' · ועל דרך הפשט ויקחם ויעבירם את הנחל העבירם עמו ויעבר את אשר לו כבודו כי חזר וצוה שיעברו לפניו ונשאר הוא אחריהם   ויאבק איש עמו ויתעפר כך פירשו מנחם לשון אבק שמעלין אבק ברגליהם · ולי נראה לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתרי ד דאביקו ביה ואביקוליה מיבק זה לשון רש' ואביקה בלשון חכמים חביקה שמשו בה הרבה אבקתא אית בה דרגש עילוי ואפוקי באבקתא וכן אביקה בלשונם בעבור היותה מעבים דקים תגורים וקשורים יחד כי הזית תכבד בלשונם והקלו אותה לאלף' ופעמים רבים יבליעו האית תותך במקום תאותך מהותא בית במקום מהאותא אביתא הבירתא ואפשר שיהיה ויאבק ויחבק כמו ויתחבקהו כי אולי כן הלשון ומצינו ב ברודים אמוצים כמו אמוצים מלשון חמוץ בגדים · ואמרו המפרשים כי ואגוזי' בתרגולתך כמו ואגוזים מן בואך בחרוזים וכן אמרו בתלת ותחלבהו שהוא כמו ותחלבהו מהופך מן ותלחבהו ושמא הוא דעת אנקלוס שאמ' ואשתדל וכן תרגם וכי יפתה ארי ישדל יחבק ויפסק שהוא דרך הפתוי או שלא כדימן לו ל לשון ועשאו ענין תחבולה כי כל השתדלות תחבולה וברור ענין · ובבר' מי נתעלה אבק האיש שהיה עמו' כדברי מנחם והוא הנכון   וירא כי לא יכול לו · מלאכים גבורי כח עושי דברו ועל כן לא יכול לו ה המלאך לה זיקו כי לא הורשה רק בזה שעשה עמו להקע כף ירכו · ואמרו בבר' נגע בכל הצדיקי' שעתידי' להיות ממנו זה דורו של שמד והענין כי המאורע כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עמו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה כדור של ר' יהודה בן בבא וחביריו כמו שאמרו אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול ומה היו עושין בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהן ויש דורות א אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה והכל סבלנו ועבר עלינו כמו שרמז ויבא יעקב שלם   למה זה תשאל לשמי אמר אין לך בידיעת שמי תועלת כי אין הכח והיכולת בלתי לה' לבדו אם תקראני לא אענך וגם מברכתך לא אושיעך אבל עתה אברך אותך כי כן צויתי ולא פירש הכתו' הברכה והקרוב מה שאמרו ר רבותי' שהודה לו על כל הברכות שם במקום ההוא על כרחו כי לא רצה יעקב להמתין לו עד בית אל   מי אלה לך שאל על הנשים ועל הילדים וענה הילדים אשר חנן אלהים את עבדך דרך מוסר כי לא רצה לומ' שהם נשיו והבין עשו שהן אמות הילדים   מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי הנה עבדי יעקב עשו כ כאשר בוא אותם ולא רצה לקבל מהם · או שהוא בגאותו ועברתו לא דבר עמם ולא שאל למי אתה ואנה תלך והם ירצו מנחת אליו יאמר עתה מי לך כל המחנה הזה כי חשב שהם ליעקב מדברי המלאכים רא הראשונים או שאלה השלוחים הגידו כן במחנה עשו או שאין אדם אחר בדרך ההוא להיות לו כן וטעם מי לך כל המחנה הזה כלומ' מי זה לך שתשלח לו כל אלה כלומר מי הוא הגדול אצלך שתשלח לו כל אלה והוא ענהו למצוא חן בעיני אדוני כי אתה הגדול והאדון לעיני

ירשה
מו שאמרו אמר
חייא בר אבא
אם יאמר לי אדם
תן נפשך על קדוש[ת]
שמו של הקב"ה אני
נותן ובלבד שיהרגוני
מיד אבל בדורו
של שמד איני יכול
לסבול ומה היו
עושין בדורו של
שמד היו מביאין
כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומוציאין
נפשותיהן מהן ויש דורות אחרים שעשו שעשו בנו ויותר רע מזה והכל סבלנו
עלינו כמו שרמז ויבא יעקב שלם :

כי על כן ראיתי פניך אמר לו תקח מנחתי מידי בעבור שראיתי פניך שהם לי כראות פני אלהים ותרצני בקבלת המנחה כאשר יראה האלהים רוצה את יראיו בקבלת מנחתם וקרבנם · כענין ונרצה לו עולותיכם וזבחיכם לרצון על מזבחי ולשון יהי רצוי אחיו · ואמר פניך כי רציתם כי רצו עבדיך את אבניה כלם ענין חפץ וחשק בדבר · ורש׳ כתב על שנתרצית למחול לי על סורחני ותרצני נתפיסת לי וכבר אמרתי שאינו טוב שיהיה לו מזכיר עון קח נא את ברכתי המנחה וכן עשו אתי ברכה · השיבו לי מנחה . וכן קח נא ברכה מאת עבדך ויקראו המנחה שישלח האדם לרבונו ברכה כי הוא שולח מאשר ברכו אותו השם כענין אשר ברכך ה׳ אלהיך תתן לו כאשר אמר למעלה מן הבא בידו והמנחה אשר התנו בה לאלך בדבר ידוע תקרא מס ומתו כל הצאן דרך חמלה שהיה לו לומר ומתו כלם · אבל לא יאמר כן על הילדים וגם לא רצה לומר ומתו שתם על הבקר ועל הצאן כי יחמול על הילדי׳ שלא יהיו במשמע׳ ולא רצה להאריך ומתו כל הצאן והבקר או יהיה פירושו כי הילדים רכים ויעפו נערים ויגעו ולא ירצו ללכת והצאן והבקר עלות ואם ידפקום ימותו הצאן שהם בהמה דקה כי הבקר לא ימות אבל יזיק להם עד אשר אבא אל אדני שעירה היה ליעקב שיבוא אל ארצו דרך בארץ שעיר · והנה אמר לו עשו ואלכה לנגדך שלא יפרד ממנו עד שובו אל אביו לעשות לו כבוד כבואו אל ארצו ויעקב אמר אני אלך לאטי ואדני ישוב אל עיר ממשלתו ואם אסוב דרך עירו יכבדני וילך עמי כאשר יחפוץ ולא היה זה כדי ממנו שיבא אלין שאין עשו צריך לו ורבותי׳ ראו עד שלא בדעת יעקב לסוב דרך שעיר ורצונו היה להתרחק ממנו כאשר יוכל אבל הרחיב לו את הדרך וגם זו עצת חכמים · ועוד להם מדרש אחר שיקים דברו לימות המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ·

יאמר כי המושיעים אשר בהר ציון יעלו לשפוט את הר עשו . למה זה אמצא חן בעיני אדני · למה זה תעשה לי טובה שאיני צריך לה אמצא חן בעיניך ולא תשלם עתה שום גמול לשון רש׳ · והנכון ביעקב כי לא היה חפץ בהם ובחבורתם כלל וכל שכן שהיה בדעתו ללכת דרך אחרת · ורבות׳ ראו עוד בזה עצה אמרו ר׳ ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה רומאין חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין ולא הגיעו לעכו עד שמכר פיכס שלו ומפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות כשהיה בא ברומי בחזר מלכי אדום על עסקי הצבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללותו שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם ויבן לו בית יתכן כי היה מקום אין שם עיר · והוצרך לבנות לו בית ולעשות סוכות · או ויבן לו בית שבנה לו בית גדול וכן מגדל עז להשגב מפני עשו ויבא יעקב שלם מפדן ארם כאומר לחברו יבא פלוני מבין שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא יעקב שלם מלבן ומעשו זה לשון רש׳ אבל רא׳ פירש שבא בשלום ולא אירע לו שום מאורע כי עתה יחל לספר מאורע דינה · ולפי דעתי אמר הכתוב כן כי בסוכות היה מתפחד מעשו כי סכות בעבר הירדן מזרח במלכות סיחון אם הוא המוזכר בספר יהושע ואם הוא אחר הנה הוא יותר קרוב לשעיר · ועד היותו בארץ כנען לא שקט לבו כי אז ידע שלא יגע בו כי אביו קרוב משם או שיעזרוהו אנשי הארץ כי אביו נשיא אלהי׳ בתוכם או שזכות הארץ תצילהו ולכן אמר עתה שבא שלם אל ארץ מגורי אביו כי הצילו אלהים מכף כל אויביו . ואמרו בבראשית רבה כל אותן החדשים שעשה יעקב אבינו בסוכות היה מכבד את עשו באותו הדורון כי היה מתירא ממנו שם ומשלח לו באותו הדורון בכל חדש וחדש או פעם אחת בראש השנה

ויחן את פני העיר לא רצה להיות אכסנאי בעיר אבל רצה שתהיה תחלת ביאתו בארץ בתוך שלו ולכן קנה שדה וקנה המקום וזה להחזיק בארץ והמעשה הזה היה רמז כי המקום ההוא יכבש לפני תולדו׳ טרם הוריש יושבי הארץ מפני זרעו כאשר פירשתי באברהם ורבותינו אמרו נכנס עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין ועל דעתם לא היה בכונה ממנו אבל על כל פנים היה המאורע לרמוז על העתיד שאמרנו אבל רא׳ אמר כי הזכיר הכתו׳ הזה להודיע כי מעלה גדולה לארץ ישראל ומי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק העולם הבא ויקרא לו אל אלהי ישראל לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על

שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של הקב"ה נזכר בקריאת המזבח כלומר מי שהוא אל הוא אלהים לי ששמי ישראל וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכי' שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי ורבותי' דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו באתי כל זה לשון רש"י והנה צדקו דברי הרב בפשוטו של מקרא ויהי טעם לו כטעם קרא לו בכינוי וקורא לך נודר פרץ ודע כי המנהג הזה בישר' כן שיקראו השמו' בשבחי האל כמו צוריאל צורי שדי כי יגיד הקורא שהאל הוא צורו ושדי הוא צורו וכן עמנו אל וכן שם המשיח ה' צדקנו ושם ירושלם ה' שמה וכן יעשו בשמות המלאכי' גבריאל מיכאל כי בעבו' גדולת כחם יגידו בשמם כי הגבורה לאל ומי כמוהו . אבל אנקלו' אמר ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישר' ויהיה טעם לו כטעם בו כדרך כי בוחר אתה לבן ישי והחזיק לו למי מריבה או יאמ' ויקר' לו אל אלהי ישר' וטעם לו כטעם אלכה לי אל הגדולים לך לך מארצך . ועל דרך האמ' הוא כמדר' רבותי' שדרשו רבו' במסכת מגלה מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל שנא' ויקרא לו אל אלהי ישראל ויש בענין הזה סוד גדול הזכירוהו עוד בבראשית רבה בלשון אחר אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים ירמוז למה שהם אומרים תמיד שאיקונין של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והכונה שהשכינה שורה בארץ ישראל והמשכי' יבין . וטעם בת לאה אשר ילדה ליעקב לומר שהיא אחות שמעון ולוי המתקנאים ומקימים נקמתה והזכיר אשר ילדה ליעקב כי כל האחים קנאו בה וישכב אותה ויענה וישכב כדרכה ויענה שלא כדרכה לשון רש"י אבל רא"ב אמר ויענה בעבור היותה בתולה ואין צורך כי כל ביאה באונס' תקרא ענוי וכן לא תתעמר בה תחת אשר עניתה וכן זאת פלגשו ענו ואמת היא ויגיד הכתוב כי היתה אנוסה ולא נתרצית לנשיא הארץ לספר בשבחה

וכן לא יעשה לענות הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות מפני המבול לשון רש"י ולא ידעתי זה כי הכנעני' שטופי' בעריות ובבהמה ובזכור דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא התחילו בהן באותו הדור ובימי אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותן לקחת נשיהם אבל וכן לא יעשה נמשך עם בישראל כי נבלה עשה בישראל וכן לא יעשה בהם על כן אמר בישרא' כי איננה נבלה בין הכנעני' ואנקלו' אמר לא כשר לאיתעבד' לומר שהוא אסור ולכך היא נבלה בישראל מהר ומתן תרגו' כתובה שהוא הדבר הנתן לבתולה . כדכתיב כמוהר הבתולות והם סבלונות שהבחורים שולחים לבתולות כאשר ישאו אותן . ומתן מגדנות או כסף וזהב לאביה ולאחיה ובבראשי' רב' אמרו מהר פרנון מתן פרא פרנון והם כתובה ונכסי מלוג בלשון ירושלמי כלומר שיתנו לה הוא משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אביה ויהיו אכלו כנכסי מלוג וטעם הפיוס הזה כדי שיתנו אותה לו לאשה ברצון כי הנערה לא היתה מתרצה אליו וצועקת ובוכה תמיד . וזה טעם וידבר על לב הנער' ולכך אמר קח לי את הילדה הזאת לאשה שכבר היא בביתו ובידו ולא יירא מאחיה כי הוא נשיא הארץ ואיך יגזלוה ממנו להוציאה מביתו והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תאר ומאד אבל לא ספר הכתו' ביפיה כאשר עשה בשרה וברבקה וברחל כי לא ירצה להזכיר יפיה בהיותו אליה למכשול עון ובשבח הצדיקות דבר הכתו' ולא בזו . וכן לא הזכירו מה נעשה בה אחרי כן . ועל דרך הפשט עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות כי היתה טמאה בעיניהם כדכתיב אשר טמא את דינה אחותם ורבו' נחלקו בה והקרוב דברי האומר נטלה שמעון וקברה בארץ כנען והוא כמו שאמרנו כי היתה עמו בביתו באלמנה וירדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה בארץ וקבורתה ידועה עד היום בקבלה והיא בעיר ארבאל עם קבר ניתאי הארבלי ויתכן כי העלה שמעון עצמותיה לחולה עליה או שהעלו אותם ישראל עם עצמו' אחיה כל השבטים כמו שהזכירו רבו' ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה הנה חמור ושכם אל אביה ואל אחיה דברו אבל הזקן לא ענה אותם דבר כי בניו ידברו במקומו בענין הזה לכבודו כי בעבור היות הדבר להם לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדבר בו כלל ויש כאן שאלה שהדבר נראה כי ברצון אביה ובעצתו ענו כי לפניו היו והוא שיודע מענם כי במרמה ידברו ואם כן למה כעס . ועוד שלא יתכן שיהיה רצונו להשיא בתו לכנעני אשר טמא אותה והנה כל האחים ענו המענה הזה במרמה ושמעון

לוי לבדם עשו המעשה והאב הדר אפס להם לבדם . והתשובה כי המרמה היתה באומרם להמול להם כל
זכר כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאים ויהיו כלם נמולים יבואו ביום השלישי
בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם ואת עצת כל האחים וברשות אביה׳ ושמעון ולוי רצו להנקם
מהם והרגו כל אנשי העיר · ויתכן שהיה הכעס ליעקב שארר אפם על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו
לו והראוי להם שיהרגו שכם לבדו וזהו מה שאמר הכתו׳ ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה
וידברו אשר טמא את דינה אחותם כי כלם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הנבלה שעשה להם ורבים
ישאלו ואיך עשו בני יעקב הצדיקי׳ המעשה הזה לשפוך דם נקי והרב השיב בספר שופטים ואמר שבני נח
מצווים על הדינים והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשש מצות שלהן ובן נח שעבר על אחת מהן
הוא נהרג בסייף ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו הרי זה הרואה יהרג בסייף ומפני זה
נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו ואין הדברים הללו נכונים בעיני
שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם ואם פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפם
אחר כמה זמנים וענש אותם וחלקם והפיצם והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם · ועל דעתי
הדינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד אבל צוה אותם בדיני
גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה
ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן כענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס
ופתה בתו של חבירו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל ע
עיר ועיר כישראל ואם לא עשו כן אינן נהרגין שזו מצות עשה בהם ולא אמרו אלא אזהרה שלהן זו היא
מיתתן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה בלאו וכך דרך הגמרא בסנהדרים ובירושלמי אמרו בדינין של
בני נח דיינו נהרג לקח שחד נהרג בדיני ישראל כל דין שאתה יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי
לברוח ממנו וכל שאתה יודע שאי אתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו אבל בדיניהם אעפ׳ שאתה
יודע שאתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו ברא׳ מכאן שרשאי הגוי לאמ׳ לבעלי הדין איני נזקק לכם
כי תוספת היא בישראל לא תגורו מפני איש אל תכניס דבריך מפני איש וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה
עצמו קצין שוטר ומושל לשפוט את אדוניו · ומה יבקש מהן הרב חייב וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא
עובדי ע״ז ומגלה עריות ועושים כל תועבות השם היו והכתוב צוה עליהן בכמה מקומות על ההרים הרמים
ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וכו׳ לא ילמדו לעשות וכו׳ ובגלוי עריות כי את כל התועבות האל עשו וכו׳
אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין אבל ענין שכם כי בני יעקב בעבור שהיו אנשי שכם
רשעים ודמם חשוב להם כמים רצו להנקם מהם בחרב נוקמת והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם ו
וסרים אל משמעתם ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם לאמונה כי היה להחניף לאדוניהם ויעקב
אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה שנ׳ עכרתם אותי להבאישני וגם ארר אפם כי עשו חמס לאנשי העיר
שאמרו להם במועדו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד והם היו בוחרים בהם ובטחו בדברם ואולי ישובו אל
ה׳ והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל · וזהו שאמ׳ כלי חמס מכרותיהם ואם כאמין בספ׳ מלחמות בני
יעקב בא להם פחד אביהם כי נאספו שבעי שכם ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות ולולי אביהם שחגר
גם הוא כלי מלחמתו ונלחם כם היו בסכנה כאשר יספר בספר ההוא · ורבותינו הזכירו מזה בפסוק אשר
לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי אמרו נתכנסו כל סביבותיהם להזדוג להם חגר יעקב כלי מלחמה
בב״ר כמו שכתב רש״י אבל הכתוב יקצר בזה כי היה נס נסתר כי אנשים גבורים היו וכאלו זרועם
הושיעה למו כאש׳ קצר הכתו׳ בענין אברהם באור כשדי׳ ולא הזכי׳ מלחמת עשו עם החורי כלל אבל הזכיר
שבאן כי היה חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא נאספו כלם לרדוף אחרי בני יעקב כי היו
נופלים עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב · וזה טעם חתת אלהים כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן
הגבורה אשר ראו במלחמה ולכך אמר ויבא יעקב לוזה הוא וכל העם אשר עמו להודיע שלא נפקדו מהם
ולא מעבדיהם איש במלחמה שלמים הם

לאמר היו אנשי העיר חוטאים שהיו שונאים אותם כי ראו אותם עבריים ויחר להם מאד ואולי היו נשמרי׳
מהם ונותנים בעירם בריח ודלתים כי גבורים היה ואנשי חיל למלחמה ועתה אמרו להם אל תפחדו ואל
תתרחקו מהם כי בלב שלם הם אתנו וטעם מקניהם וקנינם וכל בהמתם כי הבהמות אשר בעדרי׳ בשדה
הם יקראו מקנה כענין שהם עיקר קנין האדם כגון טמאות כגון טהורות כענין שכתוב הנה יד ה׳ הויה
במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן ואשר אינם עדר כגון בהמות יחידות בבית
אין שמם מקנה ויכנסו בכלל וכל בהמתם או יהיה כפל הלשון להזכיר כל ממון וכל בהמתם אשר הנה רבות מ
מאד ושב שם ועשה שם מזבח לא ידעתי מהו ושב שם ׳ ויתכן שכוונו שבת שם מחנה ואחר כן יעשה
המזבח להטהר מטומאת עז׳ או מן החללים שהרגו כענין ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כי לא צוה
עדיין במי חטאת ויעקב נזדרז במצוה להטהר טרם בואו שם או שיהיה ונקומה ונעלה בית אל מוקדם
במעשה ואולי צוה ושב שם לפנות מחשבתו לדבקה באל ויטמון אותם יעקב עז׳ ומשמשיה אינן מן הנקברי׳
אבל צריך שיהא מפרר וזורה לרוח או מטיל לים והנראה אלי כי בני יעקב לא לקחו עז׳ ומשמשיה משכם
עד שנתבטלה והותרה להם שהגוי מבטל עז׳ בעל כרחו והנה היא מותרת להם אבל יעקב צוה להסיר אותה
לטהרת הקדש שיהיו ראויים לעבוד את השם ולהקריב לפניו קרבן כאשר צוה להם בטבילה וחלוף הבגדי׳
והיה די להם בקבורה ולכן טמן אותם תחת האלה במקום שלא יעבד בו ולא יזרע   ותמת דבורה
מינקת רבקה לא ידעתי למה נכנס הפסוק הזה בין ויקרא למקום אל בית אל ובין וירא אלהים אל יעקב
עוד והפסיק בענין אחר שהיה בעת אחת ובמקום אחד כי יעקב בבואו לוזה היא בית אל בנה מזבח וקרא
למקום אל בית אל ונראה לו האלהים שם ויברך אותו ולמה הפסיק הכתו׳ הזה בתוך ענין אחד והקרוב מה
שאמרו רבותי׳ שירמוז למיתת רבקה ולכן קרא שם המקום ההוא אלון בכות כי אין בכי ואנקה על המינקת
הזקנה שיקרא גם המקום עליו אבל יעקב בכה והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתו ושלחה אותו שם
ולא זכתה לראותו בשובו ׳ ולכן נגלה אליו האלהים וברך אותו לנחמו כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות
אברהם ובשניהם אמרו חכמים ברכת אבלים ברכו וסייע לזה מה שאמרו׳ למטה ויבא יעקב אל יצחק אביו
ממרא קרית הארבע ואלו היתה רבקה שם היה מזכיר אל אביו ואל אמו כי היא השולחת אותו שם והגידה לו כל
הטוב׳ ויצחק בעצתה צוה אותו ללכת שם ונראה רש׳ ונראה שהעלימו את יום מותה שלא יקללו את הבריות
כרס שיצא ממנה עשו אף הכתוב לא פרסמה ומדרש חכמים הוא והנה גם למה לא יזכיר אבל הכוונה לרמוז
מפני שהזכיר המינקת ברמז ואולה הדבר במינקתה וכיון שדבר בה למה הסתיר הענין ולא גלהו׳ וטעם
הקללה אינו מחוור שהרי הזכירו במיתת יצחק ויקברו אותו עשו ויעקב בניו אבל יתכן לומר שלא היה
לה כבוד במותה כי יעקב אינו שם ועשו שונא אותה ולא יבא שמה ויצחק כהו עיניו ולאיכנו יוצא
מביתו ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שקברוה בני חת ׳ וכענין הזה מצאתי באלה הדברים רבה בפרשה כי
תבא לתלמוד אמרו את מוצא כשמתה רבקה אמרו מאן יפוק קמיה אברהם מת יצחק יושב בביתו עיניו
כהות יעקב הלך לו לפדן ארם יפוק עשו רשיעא קמא וייתרון ברייתא ליטין כייא דהא כדין ינקין
מה עשו הוציאו מטתה בלילה אמר ר׳ יוסי בר חנינא לפי שהוציאו מטתה בלילה לא פירשה הכתוב׳ מיתתה
אלא מן הצד ויקרא שמו אלון בכות כתי׳ בכות תרי וירא אלהים אל יעקב ויברך אותו מה ברכו
ברכת אבלים ברכו עכ״ל והנה בעבור שהיה עשו יחידי בקבורתה פחדו מן הקללה ולא ראו שיהיה לה
לכבוד וזהו ענין הרמז והיתה דבורה אם יעקב כי אחרי שבאה עם רבקה שבה נהר נה׳ ׳ ועתה תבוא עם
יעקב לראותו גברתה או נתעסקה בגדול בני יעקב לכבוד רבקה ולא מתה והיתה בביתו׳ ויתכן שאיננה
היא המינקת שנא׳ בה וישלחו את רבקה אחותם ואת מינקתה אבל היתה מינקת אחרת שנשארה בבית
לבן ובתואל ועתה יביא אותה יעקב עמו לכלכל את שיבתה לכבוד אמו כי כן דרך הנכבדים להיות להם
מיניקות רבות כי ריחוק הוא שתהיה הזקנה השפחה שתשלח אמו ליעקב כדברי ר׳ משה הדרשן   וזאת
הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה כאשר נתתיה להם כן אתננה לך ירמוז זה לשבועה כי להם
נתנה לשבועה שלא יירשו הם אבל לא נתנה מתחלה

בלא שבועה אבל שאומר בכל מקום אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב או שיהיה הכפל הנבואה לו
לשבועה כאשר פירשתי כבר   ויעל מעליו אלהים כמו שאמ' באברהם ויעל אלהים מעל אברהם ובשניהם
להודיע כי לא היה זה מראה וחלום נבואה בלבד   או כענין ויבא אותי ירושלימה במראות אלהים אבל
שהיתה עליו שכינה במקום אשר הוא עומד ·   ועל דרך האמת עלה מעליו אלהים במקום אשר דבר עמו
כענין של ברוך כבוד ה' ממקומו ויאמר מה שהזכירו החכמים האבות הן הן המרכבה   ויצב יעקב מצב'
פירש רש"י וכבר הציב בפעם הראשונה מצבה ונסך עליה עתה נסך ויצק עליה שמן ונכון הוא · ויקרא יעקב
את שם המקום בית אל יקראנו כן פעם אחר פעם להודיע כי הדבר אמת ונכון כי הוא בית אלהים ושם ה
שכינה תמיד וכן ענין שם באר שבע   שמך יעקב יאמר כי עתה עודך אתה נקרא יעקב אעפ"
שהחליף שמך שרו של עשו כי הוא לא נשתלח לך להחליף את שמך אבל מעתה לא יקרא שמך יעקב כי אם
ישראל יהיה שמך וזה טעם ויקרא את שמו ישראל   או ירמוז שקרא את שמו ישראל מוסף על יעקב לא
שיאסר להקרא יעקב   כברת ארץ   מנחם פירש לשון כביר מהלך רב ואמר' בזמן שהארץ חלולה ככברה
שהכביר מצוי והכתו עבר ועדיין השרב לא בא   ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו
כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע לשון רש"י · והנכון מה שכתב בן ר' דוד קמחי כי הכף לדמיון
ואיננה שרשית ומוצא המלה הוא לברות למו ותברני לחם ענין אכילה מועטת בבקר ופירושה שיעור מהלך
ארץ מן הבקר עד לעת האוכל כי כן ישערו כל הולכי דרך זה כתבתי תחלה   ועכשיו שזכיתי ובאתי אני
לירושלם שבח לאל הטוב והמטיב ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפי' מיל   והנה תוכחש
הפירוש הזה וגם דברי מנחם אבל הוא שם מדת הארץ כדברי רש"י ואין בו תאר רק הסכמה כדרך השמות
והכף לשמוש שלא כמדד בכיוון ואם יהיה השם הזה מתוא' יתכן שיהיה ברית כמו בת תלמו' מה ברי ומה בר
בטני והוא שם למדה הקטנה שימדדו הולכי ארחות כמו למיל היום   ויאמר לה בת ארץ כי המדה כמו בת
לפרסה או למדה אחרת ידועה בימים ההם וכן ראיתי שאין קבורה ברמה ולא קרוב לה אבל הרמה אשר
לבנימין רחוק ממנה כארבע פרסאות והרמה אשר בהר אפרים רחוק ממנה יותר משני ימים על כן אני
אומר שהכתוב שאומר קול ברמה נשמע מליצה כדרך משל לאמר כי היתה רחל צועקת בקול גדול ומספד
מר עד שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא בראש ההר לבכה בניה כי איננם שם והיא חרבה מהם לא בא'
בכתוב ברמה רחל מבכה על בניה אבל אמר כי שם נשמע הקול ונראה בעיני כי קברה יעקב בדרך ולא ה
הכניסה לעיר בית לחם יהודה הקרובה שם   לפי שצפה ברוח הקדש שבית לחם אפרתה יהיה ליהודה
ולא רצה לקברה רק בגבול בני בנימין   והדרך אשר המצבה בה קרובה לבית אל בגבול בנימין וכך אמרו
בספרי בחלקו של בנימין מתה כדאיתא בספר' וזאת הברכה   וראיתי ליונתן ב"ע שהוא מתרגם כזה ואמ' קל
ברום עלמא אשתמע ותרגם כל הכתוב על כנסת ישר'   בן אוני בן צערי בנימין נראה בעיני לפי שהוא
לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שאמר נגב בארץ כנען הלוך ונסוע
הנגבה בבנימין בן ימין לשון בשן וימין אתה בראתם ולפיכך הוא מלא לשון רש"י ולא הבינותי זה שהיא
ארץ ישראל דרומית לארם נהרים שהרי ארם מזרחית לארץ ישראל כדכתיב וילך ארצה בני קדם וכתיב
מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם ויעקב עבר הירד' שהוא למזרחה של ארץ ישר' והיה חוזר דרך
אדום שהוא בדרום ארץ ישראל נמצא ארם מזרחית דרומית לארץ ישראל וארץ ישראל לצפונה   אבל אם
נולד בתחום בית לחם אפרתה שהוא בארץ יהודה כדכתיב בית לחם יהודה וכתיב ואתה בית לחם אפרת'
צעיר להיות באלפי יהודה הנה הוא בדרומה של ארץ ישראל והנה בין בית אל ובין בית לחם   אפרת נולד
ואם המקום בהר אפרים הרי הוא בצפונה של ארץ ישראל כדכתיב יהודה יעמד על גבולו מנגב ובני יוסף
יעמדו על גבולם מצפון ואם בחלקו של בנימין גב' אינה בדרום דכתי' ויהי להם גבול לפאת צפונה ומכל מ
מקום אין טעם לקרותו בן דרום · והנכון בעיני כי אמו קראתו בן אוני ורצת' לומר בן אבלי מלשון אונים
לא אכלתי באוני ואביו עשה מן אוני כחי מלשון ראשית אונו ולאין אונים   ולכן קרא אותו בנימין בן הכח
או בן החוזק כי הימין בו הגבורה וההצלחה כענין

שכתוב לב חכם לימינו ימינך תמצא לכל שונאיך וג׳. ה׳ רומיה רבה להיות קורא אותו בשם שקראתו אמו
כי כן כל בניו בשם שקראו אותם אמותם יקראו והנה תרג׳ אותו לטוב ולגבורה וראיתי בבראשית רבה בן
אוני בן צערי ואביו קרא לו בנימין בלשון הקדש ולא ידעתי מהו כי הכל לשון הקדש וכן שם כל בניו לשון
קדש הוא אבל רמזו למה שאמרתי שתרגו׳ הלשון לטובה. וישמע ישראל ספר הכתוב גנותו כי שמע בחלל
בנו יצועו ולא צוה שיגלוהו מביתו מכלל בניו ולא ינחל עמהם אבל ימנה עמהם ויהיו שנים עשר וה״א
ימנה ראשון ולכך עשה משתי הפרשיות פסוק אחד כי אע״פ שהוא תחלת ענין שבא למנות השבטים
משנולדו כולם רמז כי ראובן לא נדחה במעשהו · ועל דרך הפשט יתכן שבלבל ראובן יצועי בלהה משחדין
שלא תלד ליעקב עוד כי הוא הבכור וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים ולא פחד מלאה כי
זקנה היתה ואולי מתה זלפה או חשש לכבוד אמו בעבור היותה שפחתה ולכן נטלה ממנו הבכורה מדה
כנגד מדה ומזה טעם ויהיו בני יעקב שנים עשר כי לא הוליד אחרי כן ויהיו ימי יצחק אין מוקדם
ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק לשון רש״י · וכבר כתבתי שזה מנהג הכתוב בכל
הדורות יספר ענין האחד ותולדותיו ומיתתו ויתחיל בתולדות הדור האחר וראוי היה להקדים מיתת יצחק
לתולדות יעקב כאשר עשה באברהם ובכל דורות הראשונים אבל יתכוין הכתוב להגיד כי יצחק מת בשיבה
טובה זקן ושבע ימים אחרי שבא אליו בנו המבורך הגדול מעלתו וקברוהו בכבוד עשו ויעקב בניו גדולי
העולם ולא הוצרך להזכיר כי קברוהו במערת המכפלה בעבור שהזכיר כי היה בעיר ההיא ושם יקברוהו
רק בקבר אביו עדה בת אילון היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים
לע״ז ואהליבמה היא יהודית אותו רשע כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע״ז כדי להטעות את אביו
בשמת בת ישמעאל ולהלן הוא קורא לה מחלת מצאתי באגדת מדרש ספר שמואל שלשה מוחלין להם
על כל עונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו
לו עונותיו כל זה לשון רש״י · והנה לא נתן טעם באהליבמה שנקרא שם באחרת וכאן ענה ובשמת בת
ישמעאל יהיה שם העצם והוא שם תואר לקטר הבשמים ובבראשית רבה אמרו נתן עשו דעתו להתגייר
מחלת שמחל לו הקב״ה על עונותיו בשמת שנתבסמה דעתו עליו והנ׳ שמם תואר אין שם העצם נודע בה ולכך
אמר ר״א כי היו לה שני שמות וגם לאביה · ויתכן לומר כי השתים נשים שהם מתו בלא בנים אולי כנענית
בעבור שהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה ונשא אחות אחותו בת אילון ואחרת אהליבמה בת ענה אבל בת
ישמעאל אחות נביות בעבור שהיה לה שם כעור בלשון הקדש ואולי קרא את שמה בשם הנכבד אשר היה
לאשתו הראשונה מלשון בשמים כי היתה חביבה עליו בעבור שהיתה ממשפחתו ואינה רעה בעיני יצחק
אביו ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו זה המסע היה אחרי שוב אחיו מחרן והאחוז בארץ כנען
כיון שלא נתברכו ואפשר שהיה גם אחרי מות אביהם והנה בעוד אחיו בחרן היה עשו בשעיר כמו שכתו׳ למעלה
אבל הענין כי עשו הלך לשעיר בימי אלופי החרי יושבי הארץ ויהי לשר הולך עם ד׳ מאות איש ובניו וביתו
היו בארץ כנען · ויתכן שהיתה לו שם אחוזה במקום אחר כאמור לא בהר שעיר על כן ייחס לו ארצה שעיר
שדה אדום ואחרי שחזר אחיו לארץ כנען פנה לו מפניו כי ידע שארץ כנען נחלת אחיו אשר נתן לו אביו
בברכתו ולקח בניו וכל נפשות ביתו עם רכושו והלך לשעיר להתיישב שם ואז נלחם בבני שעיר החרי יושבי ה
הארץ כי אולי פחד מהם ולא היו נותני׳ אותו לבא בגבולם בהר שעיר שהיו שם המבצרי׳ אלא שישב בשדה
אדום במקומו הראשון וישמידם ה׳ מפניהם ויירשום וישבו תחתם כאמור במשנה תורה ולכך יאמר שם
כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ולא יכלה ארץ מגוריהם טעמו עיר מגוריהם היא חברון אשר
גר שם אברהם ויצחק כי ארץ כנען תשא כזה וכזה אלף פעמים אבל עשו בראותו כי לא יוכל לעמוד בעירו
ובמקומו עזב את כל הארץ לאחיו והלך לו · וטעם וילך אל ארץ אחי׳ אונקלו׳ אל ארץ אחרת ורש״י פירש לגור
באשר ימצא כי הלך אל ארץ אשר ימצא לו מקום לחנותו עד שבא אל הר שעיר וישב שם · והנכון בעיני
שיאמר וילך אל ארץ שעיר וחסרו שעיר בעבור היותו מובן שכבר הזכיר שהיה עומד בארץ שעיר והידוע
כי לשם ילך ביתו ויזכיר

בסמוך וישב עשו בהר שעיר ונמצא כזה ויבא אל ארמון בית המלך וישרף עליו את בית המלך ושיעורו כי
בית המלך הזה שהיה בו וכן וישרף את הבהמ׳ לעפר ארץ וישרף אותה כלומר אשר לירבעם הנזכר׳ במקום
ההוא וכן ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך ויפתחו הפסוקי ליואב ואמור והאריה וכן כי נשברו אניות בעציון
גבר האניות וכן רבים אף כאן וילך אל ארץ כמו אל הארץ ארץ שעיר הנזכר׳ ואלה תולדות עשו אבי
אדום בא להזכיר התולדות אשר הולידו בניו אחרי שהלכו עמו לשעיר כי הוא לא הוליד שם והנה התחל
ממנו לומר הוא הוליד את אליפז ורעואל והם הולידו בארץ שעיר תולדות האלו ויזכיר עמהם בני אהליבמ׳
הנולדים בארץ כנען אעפ׳ שלא הזכיר להם תולדות בארץ שעיר כדי שימנו עם אחיהם בני עשו הנזכרים
בתחלת הפרשה ועוד בעבור היותם בשעיר אלופים כי כל אלופיהם יזכיר ותמנע היתה פילגש מפני
שלא הקפיד בכל האחרים להודיע שם האם דרשו רבותי׳ כי זה להודיע גדולתו של אברהם אבינו כמה היו
תאבים להדבק בזרעו שהרי תמנע זו בת אלופים היתה שנ׳ ואחות לוטן תמנע אמרה איני זוכה להנשא לך
הלואי ואהיה פלגש כמו שכתב רש׳ ויתכן כי בני אליפז האחרים היו ידועים לו כי הולידם תמנע ועמלק
בעבור היותו בן פלגש לא היה לו שם כאחיו והיה בכלל עם בני עשו בעבור היותו מזרעו והוצרך הכתו׳ לומר
כי אמו פלגשית אשר הוא נודע לה ילדתו לאליפז אבל איננו בכלל בני עשו ולא ישב עמהם בהר שעיר כי
בבני הגבירות יקרא לו זרע ולא בבן הפילגש כי לא יירש בן האמה עם בנו כמו שעשה אבינו והנה אנחנו
נצטוינו׳ בבני עשו שלא נתעב אותם ולא נקח את ארצם והם כל בניו הידועים לו היושבים בשעיר כי ראשם
הנקראים אדום על שמו אבל בן הפילגש אינו בכלל בני עשו ולא עמהם בארצם ונצטוינו בו בהפך לתעב
אותו ולמחות את שמו וכתב רש׳ עוד ובדברי הימים מונה תמנע בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של
שעיר החורי ויצאה תמנע מביניהם וכשגדלה היתה פילגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה מבני שעיר
שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב ואין הדעת סובלת זה כי היה ראוי לומר בדברי הימים ותמנע בתו
ולמה ימנה האשה בבנים אולי לא יקפיד הכתוב בכך בדבר הידוע כי מצינו שם בדברי הימים ובני עמרם
אהרן ומשה ומרים ובני אהרן נדב ואביהוא וגו׳ ואם כן ראוי שנא׳ כי תמנע זאת היא בת אליפז אשר
ילדה לו אשת שעיר החורי אחרי מות אישה והיתה אחות לוטן מן האם ונשאה אליפז לפילגש שהגוי
מותר בבתו או נאמר על דעת רבותי׳ כי תמנע הנזכר בדברי הימים הוא תמנע האלוף הנזכר למטה
שנמנה שם מבני אליפז כאשר נמנה קרח והוא בן אהליבמה כי שניהם היו ממזרי׳ נולדו מן האחד ונמני׳
עם בני האחר כי רחוק שימנה האשה בין שבנים בתוכם ועל דרך הפשט יש לחשוב בו כי תמנע פילגש
אליפז אחרי לידתה את עמלק ילדה בן ותקשׁ בלידתה ותמות ותקרא את שמו אמו תמנע בעבור הזכי׳ שמה
ואביו אליפז קרא לו קרח ולא הזכיר הכתוב הבן הזה לתמנע אמו כדי שלא יאריך כי הכונה היתה למנות
עמלק בפני עצמו אבל בני אליפז שבעה היו ומנה הכתו׳ האלופים דרך מעלתם על כן הקדים קנז וקרח ל
געתם ואני עוד סובר בכתוב הזה מה שאמרו רבותי׳ בשלשים ושתים מדות שהאגדה נדרשת אמרו סדור
היה ראוי להיות אלא שנחלק שנא׳ כי מרבית העם וכו׳ וגם רודפי הפשט יאמרו כן בפסוקים אחרים וכן זה
יאמר בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז ותמנע וחזר ואמר היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד
לאליפז את עמלק ולא הזכיר שם הפילגש ואמרו שהיא אחות לוטן תמנע והיא הסבה שלא הזכיר שמה
כי לא רצה לאמר שני פעמים ותמנע לזכר ולנקבה והנה בני אליפז שבעה והם האלופים הנזכרים לו אבל
החליפו שם זה הקטן בעבור היות שמו כשם הפילגש שלא יחשב בנה וקראוהו קרח בעלותו למעלת אלוף
ורא׳ אמר כי קרח בן אהליבמה אשת עשו הוא נמנה פעמים כי הוא הקטן לאהליבמה וגדלתו עדה וכן בני
מיכל בת שאול כדברי רבותינו ועל דעת הזו יהיה פירוש הכתוב בדברי הימי׳ כי תמנע ילדה עמלק שהיה
שיעורו ולתמנע עמלק וחסרו הלמד כדרך ושני שרי גדודים היו בן שאול לבן שאול והנכון מה׳
מה שחשבתי בו וטע׳ אלה בני עדה על הרוב כי עמלק איננו בנה וכן אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם
איננו על בנימן אלה בני שעי׳ החורי שם איש היה אבי אומה קדמוני׳ תקרא על שמו כמו האמורי והפריזי

כמו שנ' אשר השמיד את החורי מפניהם ונקרא שעיר על שם הארץ שנקראת שעיר והשם הזה היה לארץ מן עשו שהוא איש שעיר מיום שהלך שם ואילך וכן שם אדום ממנו היה אבל הכתוב יפרש כינויהם כי א אלה הם בני שעיר החורי שהיו יושבי הארץ לתבר האומה לא בני שעיר האדומי אשר בא שם ועוד אפרש יחוס החורי במשנה תורה בע"ה וכתב ר"א הזכיר הכתוב זה להפריד יחוסי שעיר ועשו כי ישראל יבזו על בני עשו ודם כתב לא הוזקק לכתוב משפחות החורי אלא מפני תמנע להודיע גדולת אברהם   ואחות לוטן תמנע כמו ואחות תובל קין נעמה ואחיותיהם צרויה ואביגיל ותמר אחותם וסרח אחותם כי המנהג ליחס הבת אל האחים   והיה ראוי שתמנה למעלה עם בני שעיר ודישון ואצר ודישן ותמנע אחותם אבל היתה אחות לוטן בת אביו ובת אמו לא אחות שאר האחים ולכן לא רצה ליחס אותה אלין או שהיתה אחותו מן ה האם ולא מן האב ואינה בת שעיר החורי   ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא' יתירה וכן עבר אביך ואבי אמך ועתה ואני עבדך דין שכיהן אבי   ואלה ראשי בית אבותם ועפר ויסעו וכמוהם רבים והנה צבעון זה הוא הבן השלישי לשעיר החורי והוליד שני בנים אלו איה וענה וספר הכתוב כי ענה זה בן צבעון הוא אותו ענה שמצא הימי' במדב' ברעותו החמורי' של צבעו' אביו להבדיל בינו ובין ענה דודו אחי צבעו' אביו וזה ענה בן צבעון הוא אחיו של עשו   ואלה בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה דרך הכתוב לאמר בבת ובן כמו ואת דינה בתו   וזה ענה הוא הבן הרביעי לשעיר החורי אחי צבעון הנמנה אחריו למעלה כי הפרשה תמנה שבעה בני שעיר החורי כתולדותם והיה לזה ענה בן אחר יקרא גם כן דישון כשם דודו ולו בת תקר' אהליבמה כשם קרובתה בת ענה בן צבעון ולכך יאמר הכתוב באשת עשו אהליבמה בת ענה בת צבעון להגיד כי היא בת ענה שמצא הימים בכורת צבעון לא אהליבמה בת ענה בן שעיר החורי אחי צבעון ועל דעת קצת רבותי' אין בפרשה רק איש אחד הנקרא ענה והוא בן צבעון שבא בזנות על אמו אשת שעיר החורי ויימנ' אותו הכתוב בבני שעיר החרי כי יחשבוהו האנשים שבנו ויקראוהו ענה בן שעיר וגדלו בין אם בניו בחשבן שהוא בנו ויימנה אותו הכתוב האחרי פעם אחרת על פי האמת בן לצבעון וזה מדרש של דורשי חמורות כמו שמוזכר במסכת פסחים ואיננו דברי הכל בבנו' ולא משמעו של מקרא כלל   אשר מצא את הימים כדעת מקצת רבו' בתלמוד הם הפרדי' וזה האיש מצא כי יולידו מין שלא במינו ואין כן כשאר מיני הכלאי' ואת' במדבר ברעותו החמורי' כי היו לו שם במדבר חמורי' רבי' תובעי' אתונות והרכיב עם הסוסיות והולידו   ונראה שנחשב לו כדורו לחכמה כי הכיר במיניהם שהם קרובים בטבע ויולידו ובזה נודע במעשה ההוא ועל כן יתארהו   בו ואונקלו' תרגם גבריא והנראה מסברתו כי ענה זה בא עליו מן האומה הנקראת אימים לפנים עם גדול ורב כענקים ורצו לגזול ממנו החמורים של צבעון אביו והוא היה במדבר ואין עמו עוזר לו ומצאה ידו להם והציל מידם והוא תלשון תמצא ידך לכל אויביך ולא המציאתיך ביד שאול או יאמר שמצא אותם ונצל והוא נודע בגבורה הזאת וכן הוא   ואלה בני דישן חמדן ואשבן הוא דישן הבן החמישי לשעיר כי אין קפידא שיקראנו דישן או דישון רק כשהם בפסוק אחד להבדיל בין שניהם וכן ויעש חירם את הכיורות ויכל חירם   והוצרך הכתוב בכאן לקראו דישן שלא יחשב שהוא דישון בן ענה הנזכר בסמוך ליחס לו תולדות כי כן יהיה במשמע   ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום   כתב זרה להגיד כי נתקיימה בו ברכת יצחק שאמר לו ועל חרבך תחיה כי גברו על בני שעיר החרי ומלכו עליהם. בא בארצם ואלה הערים מדינות בארץ אדום כן בצרה לאדום היא כמו שכתו' כי זבח לה' בבצרה וטבח גד גדול בארץ אדום וכן ארץ התימני מאדום כמו שנ' כן וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו וכלם כך המה אבל ספר הכתוב כי לא היו מלך בן מלך כאשר היו בישראל ולפני מלוך מלך ימים רבים קודם ואין טעם לפני מלך מלך שנמשכה מלכות אלה עד מלכות ישראל אבל לאמר כי אז לא תהיה להם מלכו' לקיים ואת אחיך תעבוד · ויתכן שאלו כולם בימי משה כבר עברו כי היו זקנים בעת שהמליכו אותם ולא יאריכו ימים וטעם המכה את מדין בשדה מואב להגיד גבורתו שבאו המדינים בשדה מואב להשגב עמם ונכה את כולם ובעל חנן בן עכבור היה ממקום שאול על כן לא הזכיר לו עיר אחרת ויתכן שהיה חנן מקו' והוא בעל עליו ואחרי כן מלך   ואלה שמות אלופי עשו מתחלה מנה בני בניו

שהיו אלופים בדור ההוא׳ ואחר כן הצליחו מזרעו למלוכה׳ ואחרי כן פסקה מלכותם וחזרו וכתבו
את אלו אלופים לראש וכך כתו׳ בדברי הימים וימת הדר ויהיו אלופי אדום תמנע קנ׳ פרשי׳ ומה שאמר
למשפחותיהם למקומותם בשמותם למושבותם בארץ אחוזתם כי הראשונים היו כל האחי׳ אלופי׳ ומשבי׳
כלם בעיר אחת מושלים בעם כאחד או כענין נשיאי שבט וראשי בתי אבות אבל אלו האחרונ׳ היו אלופי׳
למשפחותם כי כל אחד היה אלוף לכל משפחות בני עשו ובכל מקומות מושבותם והוא לבדו נקרא בדור
אלוף אין אחר נקרא כן בכל ארץ אחוזתם כי היו מולכים לארצם אבל לא ישעו לכסא להם ולא נתנו
עליהם הוד מלכות ונכתבה הפרשה בדרך הנבואה לדעת רבים ואיננו נכון כי הנבואה למה תזכיר את א
אלה ועד אי זה זמן תמנה ותפסיק בהם אבל הנכון שכל אלה לפני התורה ונאמר שמשלו כאחד ויהיה
פי׳ למקומותם שמשל כל אחד במקומו או שהיה ממשלתם זמן מועט ושנות רשעים תקצרנה מגדיאל
זו רומי לשון רש׳ ולא הבינותי זה כי אם כאומר שיהיה נבואה לימים רבים ולעתים רחוקות הנה מלכים
רבים מלכו לאדום על מלכות רומי ואין רומי אלוף אבל היא מלכות גדולה תקיפא ואימתני יתירא לא ה
היה כמוה במלכות אבל מה שאמרו בפרקי ר׳ אליעזר בשכר שפינה את כליו מפני יעקב אביו נתן לו מ
מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל ומגדיאל זו רומי שנ׳ אלוף מגדיאל אלוף עירם׳ כונתם בזה מה
שהודעתיך כמה פעמים כי היו המקרים בראשונים רמז לזרעם והנה אלה האלופים האחרונים עשרה
עם מגדיאל רמז שיהיו מלכי אדום כשתשלם במלכות הרביעית עשרה ימלכו על ארץ אדום והעשירי
מהם ימלוך על רומי ומשם תתפשט אחרי כן מלכותם על כל העולם׳ ולזה ירמוז שם מגדיאל שיתגדל
על כל אל כמו שאמ׳ בו ועשה כרצונו המלך ויתרומ׳ ויתגדל על כל אל וזהו שכ׳ וקרניא עשר מינה מלכותא
עשרה מלכין יקומון מן הרעה ואחרן יקום אחריהון והוא ישנה מן קדמיא ואמרו בבראשית רבה כלם
ביוצאי ירכו של עשו הכתו׳ מדבר ודרשו אלוף עירם שע׳ עתיד לערו׳ תסוריות למלך המשיח במהר׳ יגלה

וישב יעקב

טעם וישב יעקב בארץ מגורי אביו כי אחר שאלופי עשו ישבו ב
בארץ אחוזת׳ כלומ׳ הארץ שלקחו להם לאחוזת עולם אבל יעקב
ישב גר כאביו בארץ לא להם אלא לכנען והכונה להגיד כי הם
בוחרים לגור בארץ הנבחרת ומקיים בהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא כעשו כי ביעקב לבדו
יקרא להם זרע אלה תולדות יעקב׳ ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהן וגלגוליהן עד שבאו לכלל
ישוב׳ סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו ישוב פשוטו של מ
מקרא להיות דבר דבור על אפניו לשו׳ רש׳ ואין לשו׳ לתולדות שיהיה על הישוב׳ ואם אמ׳ אלה המאורע׳
שאירעו לו והקורות שבאו עליו כטעם מה ילד יום ואין אדם מוליד קורותיו רק לימים מיוחסי׳ שיולידים
ואולי יאמר אלה תולדות הימים של יעקב׳ והנכון בעיני כי אלה תולדות יעקב יוסף ואחיו אשר יזכיר
ואחז הכתו׳ דרך קצרה בשמות שכבר הזכירם למעלה אבל את אלה תולדות יוסף ואחיו אשר אירע להם
כנה ואיפשר גם כן שירמוז אלה את כל הנזכרי׳ בספר הזה בשבעי׳ נפש ירדו אבותיך מצרימה כי כאשר
הזכיר באלה תולדות עשו בניו ובני בניו מלכים ואלופים כל אשר היו בהם עד זמן התורה כן ימנה
בתולדות יעקב בניו ובני בניו וכל זרעו רק יזכיר בהם הפרטים בתולדותם והוא נער את בני בלהה׳
שהיה עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו ומתקן בשערו׳ את בני בלהה כלו׳ ורגיל את בני בלה׳ לפי שהיו
אחיו מבזין אותם והוא מקרבן את דבתם רעה כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו
לשון רש׳ ואם כן למה לא הצילוהו בני השפחות שהיה אוהב אותם ומקרבן ומגיד לאביו על האחים בב
בבזיונם אם נאמ׳ שיראו מן האחים והנה הם ארבעה וראובן עמהם ויוסף עמהם ותגבר ידם עליה׳ ואף
כי לא יבאו עמהם במלחמה׳ ועוד נראה בכתו׳ כי לא כלם הסכימו במכירתו׳ אבל לדעת רבותי׳ בבראש׳
רבה על כלם היה מוציא דבה׳ והנכון בעיני כי זה הכתו׳ שב לבאר מה שהזכיר ושיעורו יוסף והוא נער
בן שבע עשרה שנה היה רועה בצאן את אחיו את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ורועה לו בסדר הזה
ויחלמו חלום שניהם בלילה אחד איש כפתרון חלומו המשקה והאופה אשר למלך מצרים

אשר אסירים בבית הסהר שם לפרש שניהם אשר הזכיר ושיעורו ויחלמו חלום שניהם המשקה והאופה אשר
אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסהר איש כפתרון חלומו וכן רבים · או שיהיה והוא מוסף אחר
עמו ומוספו והוא נער והוא את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו יאמר כי הוא נער והוא עם בני בלהה
ועם בני זלפה גם אבי' תמיד לא יפרד מהם בעבור נערותו כי להם צוה אביהם שישמרוהו וייסרוהו ל
לא לבני הגבירות והוא מביא מהם דבה רעה אל אביהם · ולכן ישנאוהו אלה הארבעה האחים ואחר כן
אמר כי אביו אהבו ויראו אחיו האחרי' כי אותו אהב אביהם יותר מכלם ויקנאו בו וישנאוהו כמנא שבני
מכלם בני הגבירות יקנאו בו למען יאהב אותו מהם והם בני גבירה כמוהו ובני השפחות אשר לא יקנאו
בזה למעלתו עליהם ישנאו בו בעבור היותו מביא דבתם אל אביהם · וטעם דבתם רעה להפליג כי כל ד
דבה רעה היא · ועל דעת רש' יתכן שתהיה דבה טובה ומביא דבה הוא אשר ירחה יגיד אבל מוציא דבה
הוא כסיל האומר שקר · ועל דרך הפשט איננו קשה שיקראנו נער והוא בן שבע עשרה שנה כי בעבור
היותו קטן מכלם יקראנו כן ל.ח' כי לא היה מתחזק כאחיו ויצטרך להיותו עם בני בלהה וזלפה מפני נע
נערותו וכתי' כי רחבעם בן שליחה ורחבעם היה נער ורך ולא התחזק לפניהם · והוא בן ארבעי' ואחת
שנה במלכו · וכן השל"ם לנער אבשלום ובנימין כדרכו לאחרים גדול ממנו ויקראנו נער פעמים רבים ·
ואנקלוס תרגם והוא נער והוא מרבי עם בני בלהה יאמר כי מיום היותו נער הוא עמהם הם גדלוהו כ
כאב והם יסרוהו וגם שכן הוא · ועל דרך שפירשתי כי הכתו' יספר כי מאלה יביא הדבה ולבני הגבירו'
בקנאתם · וטעם נשי אביו כי נשים היו שלקחם לנשים ולא יקרא אותם הכתו' שפחות רק בהיותם עם ר
רחל ולאה שהן גבירות להם וכן וישם את השפח' ואת ילדיהן לומר כי בעבור היותן שפחות לרחל וללאה
שם אותן לפניהן וכן וישכב את בלהה פלגש אביו שאלו היתה גברת לא יעשה כן ויתכ' כי בחיי רחל ולאה
יקרא אותן שפחות ופלגשים ועתה מתו ולקחם לנשים · כי בן זקונים הוא לו שנולד לו בעת זקנתו ·
ואנקלוס תרגם בר חכים הוא ליה שכל מה שלמד משם ועבר מסר לו · ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו
לשון רש' · וכן אמ' ר"א כי בן זקוני' שהולידו לזקוניו והוא בן תשעי' ואחת שנה וגם אחיו בנימין קראו ילד
זקונים קטן · ואיננו נכון בעיני כי הכתו' אומר שאהב את יוסף מכל בניו בעבור שהוא בן זקונים וגם כל
בניו נולדו לו בזקוניו והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק בשנה או שנתים · והנראה בעיני כי
מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו
והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרתו לזקוניו והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה והיה עמו תמיד ועל
כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק · ואנקלוס שאמר בר חכים · ירצה לומר שהיה בן דעת וח
וחכם בעיני אביו וטעמו כטעם זקני' ותרגם כילד זקונים בר סבתין כי לא אמ' הכתו' בכאן כי בן זקונים
היה אבל אמר הוא לו שהיה כן בעיניו · ואחר כונתם באמרם כל מה שלמד משם ועבר מסר לו לומר
שמסר לו חכמות וסתרי תורה ונראה משכיל ובעל סוד בהם כאלו היה זקן ורב ימים · קמה אלומתי
וגם נצבה והנה תסובינה אלומותיכם ענין החלום באלומות כי הראוהו שעל ידי אלומות התבואה ישתחוו
לו · וענין תסובינה · כי יקיפו אותו כמלך עתיד לבוא אשר עבדיו יחנו סביב לו · המלוך תמלך
עלינו אם משל תמשול בנו · פי' ר"א אנחנו נשימך מלך עלינו או אתה תמשול בנו בחזקה · ויותר נכון
לפרש דעת אנקלוס התהיה מלך עלינו או שלטון מושל בנו כי לשניה' אחרים משתחוה לא תהיה עלינו לעול'
לא מלך ולא מושל · וטעם על חלומותיו ועל דבריו שהיו שונאים אותו על החלומות וגם על הספור שהיה
מספר אותו להם בהתהלל כמו שאמר שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי · ויספר אל אביו ·
ספר החלום הזה לאביו ולא הראשון כי הוא עצמו המכיר פתרונו כי השמש ירמוז לאביו והוא גוער בו ·
וטעם ואל אחיו פעם שנית כי יספר אותו לאביו בפני אחיו והוא גער אותו לשכך חמתם מעליו · וטעם
מה החלום הזה אשר חלמת כמו מה אדם ותדעהו כלומ' מה החלום הזה איננו כלום שתגידנו כי אינם אלא
דברים בטלים · או טעם הגערה לומר איך נשאך לבך לחלום החלום הזה אין זה כי אם גובה לב וגבהות

שיעלו דברים כאלו על לבבך כענין שנאמ׳ בחלומות רעיונך על משכבך סליקו וכתו׳ והרהורין על משכבי
הבא נבא אני ואמך והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברי׳ מגיעים לבלהה שגדלתו כאמו ורבותי׳ אמרו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלי׳ ויעקב נתכון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו בכך אמר לו כשם שאי אפשר באמך כך הכל בטל לשון רש׳ ולפי דעתי כי בעת שירד יעקב למצרים כבר מתה בלהה גם זלפה כי הכתו׳ אמ׳ בספור שבעי׳ נפש מלבד נשי בני יעקב ולא הזכיר מלבד נשיו ונשי בניו וא״ת כי בעבו׳ היות פלגשי׳ לא רצה לומר לבד מנשי בני יעקב ופלגשיו הנה כתו׳ נשי אביו ורחוק הוא שיהי׳ הירח רמז לפלגשו אבל ענין החלום כי השמש רמז ליעקב והירח רמז לבני ביתו וכל נשיו שכהן היו תולדותיו וירמוז כי כל תולדותיו ישתחוו לו בפני עצמן והם כל שבעים נפש יוצאי ירכו כי כלם השתחוו ב בבואם אליו ואחד עשר כוכבים אלו אחיו אשר השתחוו לו בפני עצמן טרם בא אביהם כדכתיב ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה וישתחוו לו אפים ארצה וישלחהו מעמק חברון יזכיר הכתו׳ המקום אשר שלחו משם לומר כי היה מרחק רב ביניהם ולכן עשו עמו רעה כי רחוקי׳ היו מאביהם ולהגיד כי יוסף לכבוד אביו נתאמץ ללכת אליהם אל מקום רחוק ולא אמר איך אלך והם שונאים אותי ולרבותי׳ עוד בזה מדרש להשלי׳ עצה עמוקה של חבר הנאה הקבור בחברון וימצאהו איש והנה תועה בשדה ׳ יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם ׳ ויאריך הכתו׳ בזה להגיד כי סבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו אבל הכל סבב לכבוד אביו ולהודיענו עוד כי הגזרה אמת והחריצות שקר כי זמן לו הקב׳ מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם ׳ ולזה נתכונו רבו׳ באמר׳ כי האישים האלה הם מלאכי׳ שלא על חנם היה כל הספור הזה אלא להודיענו כי עצת ה׳ היא תקום ׳ נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ׳ ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו לשון רש׳ ׳ ואין הכונה לרבותי׳ שיפרש לו האיש נסעו מזה מן האחוה והלכו לעורר עליך דינין ותרעומות שאם כן היה נמנע מללכת ולא היה מסכן בעצמו ׳ אבל הכונה להם כי האיש גבריאל אשר הגיד לו הגיד אמת ואמר לשון משמש לשני פנים ושניהם אמת והוא לא הבין הנסתר בו והלך אחר הנגלה ממנו וילך אחר אחיו וימצאם בדותן כאשר אמר לו ׳ ודרשו זה מפני שהאיש הזה הוא מלאך ואם כן יודע הוא אנה הם ולמה לא אמ׳ הנם בדותן ואמר שנסתפק ש ששמע מהם שילכו משם ואינו יודע אנה הם עתה ולכן יעשו מדרש כמאמרו כי שמעתי אומרי׳ שמעתי אותם שהיו אומרים נלכה דותינה וכן ורבקה שומעת היתה שומעת ויתכן שיאמר נסעו הרועים מזה כי שמעתי אנשים אומרים נלכה דותינה אולי הם אחיך דבר עמו כמסתיר פנים מן הענין ויתנכלו אותו להמיתו היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרב אליהם ולא יצטרכו לשפוך דמו בידיהם ׳ וכך אמרו בבר׳ נססה בו את הכלבים ואולי עשו כן ולא עלתה בידם כאשר ראו כי קרב א אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו ונראה מה יהיו חלומותיו ׳ מליצה דרך לעג נראה אחרי מותו אם נשתחוה לו ׳ והנכון בעיני כי אמרו עתה נראה מה יהיו חלומותיו כי אם יצילהו מידינו מלוך ימלוך עלינו אבל רבותי׳ אמרו רוח הקדש אומרת נראה מה יהיו חלומותיו כלומ׳ דבר מי יקום ממני ומהם אל ת׳פכו דם אמ׳ להם הנה הייתי סובל לכם כאשר חשבתם להמית אותו בנכליכם כי גם אני שנאתיו ורציתי מיתתו על ידי אחרים ׳ אבל אתם אל תהיו שו שופכים דם בידיכם חלילה לכם והכונה לראובן בכל זה היתה להצילו להשיבו אל אביו והכתו׳ ספר מה שאמר להם ראובן ושמעו אליו אבל דברים אחרים אמר להם מתחלה שלא קבלו ממנו כמו שאמר להם הלא דברתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וכאשר ראה שלא שמעו לעצתו אמ׳ להם אם כן אל תשפכו דם בידיכם ולא אמר דמו כי הראה עצמו שלא יאמר כן לאהבתו רק שלא יהיו שופכי׳ דם ליחד אותם שאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידיו וטעם אל הבור הזה אשר במדבר לאמר הנה הבור הזה עמוק ולא יוכל לצאת ממנו והוא במדבר ואם יצעק אין מושיע לו כי אין עובר עליו ׳ וספ׳ הכתו׳ כי היה רק ואין בו מים שאם היה בו מים לא יטביעו אותו שסבר נמנעו משפוך דמו

וכת' רש' ממשמע שנ' והבור רק איני יודע שאין בו מים מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים וע'
ועקרבים יש בו לשון רש"י מדברי רבו' ואם כן היו נחשים ועקרבים בחורי הבור או שהיה עמוק ולא
ידעו בהם שאלו היו רואים אותם ולא יזיקו ליוסף היה הדבר ברור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא צדיק ג
גמור וידעו כי זכותו תצילנו מכל רע ואיך יגעו במשיח השם אשר הוא חפץ בו ומצילו וכענין שנאמ' אלהי'
שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי אבל הם לא ידעו בדבר
· ועל דרך הפשט יאמר והבור רק אין בו מים כלל שגם אם היו בו מים מעט יקרא רק וכן כי מת אתה
ולא תחיה כלל בשום פנים והכל ביאור וחיזוק   וכסינו את דמו ונעלים את מיתתו לשון רש"י וכן את'
אנקלוס ונכסי על דמיה · והנכון שהוא כפשוטו כי המנהג ברוצחי מסתרי' להרוג הנרצח ולקברו ולכסות
דמו בעפר כענין שנ' ויטמנהו בחול · ולכך אמר להם הנה אנחנו הורגי' את אחינו ומכסי' את דמו בעפר
כי כן יחשב לנו   והנה ראובן אמר להם שלא ישפכו דם בידם אבל ישליכוהו בבור וימות שם שאין עונש
הגורם כעונש השופך דם ובא יהודה עתה ואמר גם יחשב לנו לרציחה כאלו אנחנו הרגנוהו וכן הדברי'
באמת וכענין שאמר הכתו' ואותו הרגת בחרב בני עמון ודינא אינא בינייהו ושניהם אמרו אמת ·
והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד כאשר נשאו עיניהם וראו מרחוק אנשים באים מדרך גלעד הכירו
כי ארחת ישמעאלים היא בגמלים וידעו כי למצרים ילכו כי מגלעד יובא הצרי והנכאת ולמצרים היה
דרכם להוליך אותו · ולכן אמר להם יהודה הנה האנשים האלה מארץ מרחק והולכים אל ארץ רחוקה
נמכרנו להם כי לא ידע הדבר וכאשר קרבו להם מצאו כי היו בעלי סחורה אשר להם הנכאת והצרי א'
אנשים מדינים סוחרים ששכרו הגמלים מהישמעאלים וימכרו את יוסף למדינים שקנו אותו לסחור בו
לסחורה כי הם את הישמעאלים משכירי הגמלים לא יקנו הם סחורה לעצמם   ואמר וימכרו את יוסף
לישמעאלים כי להם מכרו אותו שהם מוליכים הסחורה למצרים · וזה טעם מיד הישמעאלים אשר ה
הורידוהו שמה כי היה בידם אבל המדינים היו בעליו והם סחרו בו והוא שאמר והמדנים מכרו אותו אל
מצרים וכל מעשהו בכתו' כי פעם יזכיר אותו בשם המצוה בו ופעם בשליח שיעשנו בידו כענין את כל מ'
מעשה ה' הגדול אשר עשה וכתו' אחר אשר עשה משה לעיני כל ישר' וכן את' ותשלם כל המלאכה אשר עשה
המלך שלמה   וחירם עשאה כדכתי' ויבא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו וביוסף ענינו אמר את א
כל אשר עושים שם הוא היה עושה כי נתן המעשה לשכי' כמצוה בו ולעושה אותו   ורא' אמר כי המדני' יקראו
ישמעאלים כאשר את' הכתו' על מלכי מדין כי ישמעאלים הם ואיננו כאשר חשב כי הכתו' שאמ' כי נזמי
זהב להם כי ישמעאלים הם   ירמוז על בני קדם שהמלחמה ההיא להם היתה דכתי' וכל מדין ועמלק
ובני קדם נאספו יחדיו ובני קדם הם ישמעאלי' כי על כל בני הפלגשים אשר לאברהם אמר וישלחם מעל
יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם · גם כן יתכן שיהיו המלכים ישמעאלים והם מלכו על מדין כי
למה יקראו מדין על שם ישמעאל אחיהם · והנכון בפשט הכתו' ביוסף מה שאמרנו כן אבל רבותי' אמרו
שנמכר פעמים רבות ·   וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם בבנוי או ויביאו השלוחי' המביאי'
כי שלחו אותה ועמדו בדותן ואמרו זאת מצאנו הכר נא או שלחוה אל חברון לבית האחד מהן ובבאם ה
הביאוה לפני אביהם ואמרו לו זאת מצאנו וכל זה להתנכר בענין כי אם שתקו היה חושד אותם לאמר
אתם הרגתם אותו כי ידע קנאתם בו · ויש מפרשים וישלחו שתקעו בה השלח לקרעה במקומות רבים
כדמות שני חיות מלשון בשלח יעבורו · וטעם הפסים כי שלחו אותה שיכירנה בפסים אשר עשה לו ·
וכל בנותיו · בתו ובת בנו · ויתכן שיכנס בכלל הזה גם כלותיו עמהן כי בכלל הבנות יקראו גם הכלות
כן או כמאמר חכמים אין אדם נמנע מלקרוא לכלותיו בנותיו וכן אמרה נעמי לכלותיה לכנה שובנה
בנותי אל בנותי לכי בנותי ואיננו רק דרך חבה בלבד כמו הלא שמעת בתי   שר הטבחי' שוחטי בהמות
המלך לשון רש' וכן ויורש הטבח לרקחות ולטבחות אבל יותר קרוב דעת אנקלוס בעבור היות בית הסהר ב
בביתו ומצינו טבחיא להריגת האנשים הכינו לבניו מטבח טבחת ולא חמלת ירמיה לדבר הכתוב בדניאל
לאריוך רב טבחיא די מלכא די נפק לקטלא לחכימי בבל   בת איש כנעני אמר אנקלוס תגרא כלומ' איש

51

סוחר שבא לגור בארץ בסחורתו ׳ ודעתו לומ׳ כי בני יעקב ישתמרו מלישא כנעניות כאשר צוה אביהם י
יצחק גם אברהם וכן הזכירו בגמ׳ במסכת פסחים והיו נשיהם מצריות עמוניות ומואביות ומיוחסי בני
ישמעאל ובני קטורה ולכך יחד הכתו׳ על שאול בן שמעון ושאול בן הכנענית כי הוא לבדו כזה וגם שם ר
דרשו שהיא דינה שנבעלה לכנעני ׳ ורבותי׳ נחלקו בדבר אמרו ר׳ יהודה אומ׳ תאומות נולדו עם השבטים
ונשאום ר׳ נחמיה אומ׳ כנעניות היו ׳ ויתכן שלא הקפיד ר׳ נחמיה ביחוסן שלא נתכוון אלא לומר שנשאו
מנשי ארץ כנען אבל היו מן הגרים והמתושבים הבאים מכל הארצות או עמוניות ומואביות ומיתר ה
העמים כי לא נתכוון רק לחלוק על ר׳ יהודה שלא נשאו אחיותיהם שאחותו מן האם אסורה לבני נח ׳
ולדעת ר׳ יהודה יצטרכו בני לאה לשאת תאומות ששה האחרים והם ישאו שלהם או שלא יודה ר׳ נחמיה
בתאומות כלל כי לא היתה לו בת זולתי דינה כמשמעו הכתו׳ ועל דרך סברא איננו כמו שישאו כלם
כנעניות שיהיו בנחלי הארץ מזרע כנען העבד הארור כמו מזרעו של אברהם והכתו׳ צוה להחרימו ולא
תהיה לו שארית ופליטה ׳ ועל כל פנים זה האיש תגר כי למה יצטרך הכתו׳ לאמר כי הוא כנעני ביחוסו
וכל אנשי הארץ ההיא כנענים הם מן הפריזי ומן היבוסי ואחיהם כי לכנען יתיחסו כלם וגדולם ב
בארץ כנען היא והראוי היה שיאמר ויקח שם יהודה אשה ושמה כך כאשר הזכיר שמות הנשים בתמר
ונשי עשו וזולתן אבל פי׳ כי שהוא תגר שאינו מן הארץ שהיתה לחוי או לאמורי ׳ וזה טעם וירא שם
יהודה בת איש כנעני כי בעבור אביה נשאה והכתו׳ שאמר בני יהודה ער ואונן ושלה שלשה נולדו לו מבת
שוע הכנענית בעבור שהיתה בת איש הכנעני תקרא כן כי האיש ההוא יקרא להם הסוחר כי הוא ידוע ומ
ומוחזק בסחורתו אשר בעבורה גר שם ׳ ורא׳ לומר כי בעבור היות האשה הזאת כנענית ועבר על דעת א
אבותיו היו בניה רעים ומתו ׳ ולכן הזכירו הכתו׳ ושאול בן הכנענית כי לא הוצרך
שם להזכיר כן בשלה ואם כן יהיה טעם וירא שם יהודה כלומר שראה אותה וחשק בה כענין וירא אשה
בתמנתה דשמשון ׳ ובפרשת ויחי יעקב כתב רש זל׳ וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צום אל יטענו ב
במטתו אחד מבניכם לפי שהם מבנות כנען ויהיה זה לפי ששאול בן שמעון ושלה בן יהודה היו מ
מבנות כנען ׳ ולכן יוציא את כלם אבל בבנותיהם שלנו בבר׳ מצינו בכלן אחד מבני בניכם שים בר״ס
מבנות כנען וכן תמר היתה בת אחת מן הגרים בארץ לא בת איש כנעני ביחוסו כי חלילה שיהיה אדונו
דוד ומשיח צדקנו סגולה לנו בטהרה מזרע כנען העבד המקולל ורבו׳ אמרו בתמר שהיתה בתו של שם וה
והוא כהן לאל עליון ׳ ויקרא את שמו ער יהודה קרא לבנו ער מלשון עוררה את גבורתך ואשתו קראה
שם השני אונן ולא ספר הכתו׳ למה ויתכן שתקשה בלדתה כי ארח נשים לקרא שם בניהם על זה כאשר יע
יעבץ שקראה שמו יעבץ לומר כי ילדתיו בעצב וגם כן עשתה עתה אם אונן והוא מלשון ויהי העם כ
כמתאוננים מה יתאונן אדם חי כמו בן אוני דרחל ויהודה לא הקפיד לשנות שמו כיעקב אבין ובבראשי׳
רבה אמרו עד שהוא מן העולם ולא שהיתה זאת כונת יהודה אבל דרשו כי השמות יורו על העתיד ׳
ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותו כת׳ רש׳ אומר אני על שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היה
תהיה לי כמו אכזב שאם כן מה בא ללמדנו ולא ידעתי למה יקרא שם המקום על זה ואין במאורע ההוא
כל חדש כי די לה שתלד שלשה בנים ומבעת לדתה לא נודע אם פסקה או תוליד אחרי כן רק בעת מותה
נודע הדבר ׳ ויש אומ׳ כי היה דרכם שיקרא האב שם הבכור ותקרא האם שם השני על כן הראשון ויקרא
את שמו והשני ותקרא ואמר בשלישי ותקרא כי יהודה היה בכזיב בלדתה אותו ואיננו שם שיקרא לו שם
ואין בזה טעם או דיוק ׳ ודעת רא׳ שספר הכתו׳ אנה נולדו ואמר בלדתה אותו כאלו אמר בלדתה אותם כי
במקום אחד נולדו כלם ועל דעתי שלא לשון דבר הפוסק והכוזב וכן לא תשלה אותי אמר בו התרגום לא
תכדיב פתגמך באמתך ואולי יתיחס ללשון שגגה שלו וכי השוגג כוזב במחשבתו ואמר הכתו׳ כי קראתו
שלה על שם המקום כי היה בכזיב בלדתה אותו כדרך והיה הנערה וזהו מאמרם בבר׳ פסקת ויהי
ער בכור יהודה רע בעיני ה׳ לא הזכיר הכתו׳ פשע כאשר עשה באחיו אבל אמר כי בחטאו מת להודיע ש
שלא היה זה בעונש יהודה על מכירת יוסף כי הצלה עומדה על המכירה ולא היה בבית האבות ז ד

שכל זולתי זה שהיה רע בעיני השם כי זרע צדיקים יבורך ועל כן היה יעקב מתאבל על בנו ימים רבים
ולא מאן להתנחם שהיה הדבר בעיניו עגם גדול לו מלבד אהבתו אותו   ויבם אותה והקם זרע לאחיך ת
הבן יקרא על שם המת לפשט רש״י ואין זה אמת כי במצות התורה באה׳ גם כן יקום על שם אחיו המת ולא
ימחה שמו מישראל ואין היבם מצווה לקרא לבנו כשם אחיו המת ואמר בבועז וגם את רות המואביה א
אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו
והקריבה אותו עובד לא מחלון ועוד שאמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ומה הרעה אשר תבא עליו ע
עד כי השחית זרעו משפיה אם יקרא שם בנו כשם אחיו המת   ורוב בני האדם מתאוים לעשות כן ולא
אמר הכתוב ויאמר אונן אבל אמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע כי ידיעה ברורה היתה לו בזה שלא י
יהיה לו הזרע׳ אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדות האדם ונכר הוא לעיני רואים אשר נתן ל
להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעי׳ כי יש תועלת גדולה
ביבום האח והוא הראוי להיות קודם בן ואחריו הקרוב במשפחה כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו א
אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפח׳
ולא היינו יודעים אם היה המנהג קדמון לפני יהודה׳ ובב״ר רבה אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום ב
תחלה כי כאשר קבל הסוד מאבותיו מדרז להקים אותו וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובי׳
רצה השם להתיר איסור אשת האח מפני היבום ולא רצה שידחה מפני איסור אשת אחי האב והבן וזולתם
כי באח הרגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם כמו שהזכרתי והנה נחשב לאכזריות גדולה באח כאשר לא
יחפוץ ליבם וקוראים אותו בית חלוץ הנעל כי עתה חלץ מהם וראוי הוא שתענשה המצוה הזאת בחליצת
הנעל וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם הענין הנכבד הזה הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה ב
בכל יורשי הנחלה באותם שלא יהיה בהם איסור השאר וקראו אותו גאולה וזהו ענין בועז וטעם כעני׳ וה
והמשכנות והמשכיל יבין   וטעם שבי אלמנה בית אביך שתהגי אלמנותיך שם עד יגדל שלה רמז לרת
התאבלי ולבשי בגדי אבל ואל תשובי שתן כאשה חגורת שק על בעל נעוריה עד שיגדל שלה וייבם אותך כ
כי כן המנהג במתיבמות כי היבמות חשבה להנשא לאיש זר לובשת בגדי אבל ימים מעט כפי המנהג ות
ומתנחמות ולובשת שנים   ותכס בצעיף ותתעלף עד שתנשא לאיש   כי אמר כלומ׳ היה דוחה אותה
בקש שלא היה בדעתו להשיאה לו כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו כי מוחזקת היא זו שימותו אנשיה לפי׳
רש״י׳ ולא ידעתי לאיזה יתחייב יהודה הנושל כדורו מן האשה הזאת ולא יאמר אליה לכי לשלום מביתי ול
ולמה יטעה אותה והיא אסור׳ לשלה כמו שאמרו בגמ׳ בתרי זמני הויא חזקה ועוד כי בהיותו מקפיד על
זנותה לחייב אותה שריפה נראה שהיה חפץ בה להיותה בביתו ורחוק הוא שלא שמע יהודה כי בניו מתו
לו ויעלם כי״ד פשעם ואין לתמר בהם חטא׳ והנכון בעיני שהיה שלא ראוי ליבם אבל לא רצה אבין ס
שייבם אותה ועדנו נער פן יחטא גם כאחיו אשר מתו בנעוריהם כי נערים היו אין לאחד מהם שתים ע
עשרה שנה וכאשר יגדל ויסמע למוסר אביו אז יתנבה לו לאשה וכאשר המתינה ימי׳ רבים וראתה כי גדל
שלה בעיניה והוא עדנו נער לאביו כי אין לו עשר שנים והיה ממתין לו עוד אז מהרה תמר ברב תאותה
להוליד מזרע הקדוש ועשתה המעשה הזה   ויעל על גוזזי צאנו היה עולה שם תמיד להתנחם שיש׳ לבו
באלו ויפכח ריסו והוגד לתמר כן כי הוא עולה שם בכל יום תמיד והרבה לו באחד הימי׳ או שהיה יהודה
גדול בארץ והיו מתקבצים לו שם לעשות משתה כעת הגזה כמשתה המלך והיו העניים הולכי׳ שם והוגד
להם טרם עלותו   ויחשביה לזונה לפי שיושבת בפרשת דרכי׳ כי כסתה פניה ולא יכול לראותה ומדרש
רבותי׳ כי כסתה פניה כשהיתה בביתו היתה צנועה לפיכך לא חשדה לשון רש״י ופשטו של הרב יתכן כי ד
דרך הזונה לישב בפתח עינים כדכתיב וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת לקרוא לעוברי דרך וגו׳
ויאמר כי כסתה פניה ולא הכירה אבל מדרש רבותי׳ שכסתה פניה בבית חמיה לומר שהצניעה עצמה מ
ממנו בביתו ולא ראה פניה מעולם ואיך יכירנה׳ והנכון עוד לפי הפשט שיאמר שחשבה לזונה בעבור
שתכסה הפנים כי אחרי כן אמר כי לא ידע כי כלתו היא׳ והטעם כי דרך הזונה לשבת בפתח עינים מ

מעולפת בצעיף שמכסה קצת השער וקצת הפנים ומסתרת העינים והשפתי' ומגלה הגרון והצואר כי בעמר
שתעיז פנים ותאמר לו ותחזק בו ונשקה לו תכסה קצת הפני' ועוד כי הקדשות היושבות על דרך בעבור
שתזנה גם מן הקרובים יכסו פניהם וכן יעשו הקדשו' גם היום בארצותם ובבואם לעיר לא נודע'
ופניהם שלם שבכות הן של ילדה טמאה מדרס ושל זקנה טמאה טמא מת ושל יוצאת חוץ טהורה מכלום ·
יוצאת חוץ היא הזונה כפקת ברא ונות' שבכה על קצת הראש לא שתשכב עליה ותהיה טמאה מדרס ולא
לכסות בה ראשה ותטמא טמא מת אבל לקשט קווצותיה ולהיות' מתחת השבכה נראין ואינן נראין ולכך
טהורה מכלו' חותמך ופתילך עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חות' בה ושמלתך שאתה מתכסה בה לשו'
רש"י ואינני כמו שיתן שמלתו וילך ערום ממנו ואיך תקרא השמלה פתיל · ואיך יאמר הכתוב והפתילים
בלשון רבים ואם תאמר כי על שם פתילי הציצית תקרא השמלה וחלילה שיקיים יהודה מצות ציצית וי
ויזלזל בו לתת אותו לזונה ואולי היה בידו סודר קטן אשר יעטוף בו קצת הראש לפעמי' ויקרא פתיל בעבו'
שהוא קצר כפתיל והוא תרגם שושיפא ולא תמצא לאנקלוס בכל מלה שבתורה שיתרגם אותה שושיפא
אבל לשון כסות ומלבוש תרגם בכלם מלבד ופרשו השמלה שאומר בו ויפרסון שושיפא לפי שהוא הסודר
הידוע בתלמוד שיודע בו הבתולים וכן תרגם יונתן בן עוזיאל המעטפות שושיפא שהם סודרים ק
קטנים יעטפו בהם הראש ויפרשו אותם הכבדים על המגבעות והפארים אשר על ראשם וזה המנהג ע
עדנו היום בארצות המזרח · ויתכן עוד כי היה ליהודה אותם כצורת אריה או צורה אחרת ידוע' ב
במושלים והיו בידו פתילים שבהם צורה היא לתייר בה ומטה היה בידו כמשפט שליט ומגם כענין ש
שכתו' מטה עוז שבט למשול וכתי' לא יסור שבט מיהודה ואלה נתן בידה ויאמר יהוד' הוציאוה ותשרף
אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משום ר' מאיר תמר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה
בשריפה זה כתב רש"י ולא פירשו ואני לא ידעתי הדין הזה שבת כהן אינה חייבת שריפה אלא בזנות עם
זיקת הבעל ארוסה או נשואה כמו שמבוארים בגמרא בסנהדרין אבל בת כהן שומרת יבם שזינתה אינה ב
במיתה כלל ובין בת ישראל ובין בת כהן אינה אלא ללאו גרידא · ואם תאמר שהיה היבום נוהג בבני נח
והיא להם כבכלל אשת איש ואזהרה שלהם זו היא מיתתם והלא הם אומרים שיהודה התחיל במצות יבום
תחלה וכן בגמ' סנהדרין מוכיח שאין יבמה בבני נח חייבת כלל · ונראה לי שהיה יהודה קצין שוטר ו
ומושל בארץ והכלה אשר תזנה עליו אינה נדונת כמשפט שאר האנשים אך כמבזה את המלכות ועל כן
כתו' ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף כי באו לפניו לעשות בה ככל אשר יצוה והוא חייב אותה מיתה למעלת
המלכות ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד כהונתו לא שיהיה דין הדיוטות כן · ועל דרך הפשט יתכן
שהיה המשפט כנהוג היום בקצת ארצות ספרד שהאשה אשר תזנה תחת איש' מוסרין אותה לבעלה והוא
דן אותה למיתה או לחיים כרצונו והנה היתה מיועדת לשלה בנו והיא להם כאשת איש כבימיהם ·
צדקה ממני בדבריה ממני היא מעוברת ורבו' דרשו שיצא' בת קול ואמר' ממני ומאתי יצאו הדברי' לשו'
רש"י · והנכו' שהו' כמו צדיק' וטובי' ממנו ויאמ' אל דוד צדי' אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך
הרעה צדקה במעשיה יותר ממני כי היא הצדקת ואני החוטא אליה שלא נתתיה לשלה בני · והטעם כי
שלה הוא היבם ואם לא יחפוץ לקחת את יבמתו אביו הוא הגואל אחריו כאשר פירשתי למעלה בדין ה
היבום ולא יסף עוד לדעתה אחרי שקיי' זרע לבניו לא רצה להיות עמה עוד אעפ"י שהי' ברצונו כי אינה
אסורה עליו והיתה אשתו כמשפט היבמים וזה טעם האומר לא פסק כתיב הכא ולא יסף וכתיב התם ק
קול גדול ולא יסף מה פרצת עליך פרץ חזקת עליך חוזק לשו' רש"י · וענין פרץ בכל מקו' נתיצת הגדר
ועברו מן פרוץ גדרו למה פרצת גדריה ולשנים פרצה קוראה לגנב אבל יאמר בלשון הקדש על כל עובר
גבול הדבר ופרצת ימה וקדמה ויפרוץ האיש מאד מאד ולכן אמר בכאן בהיות הראשון כמשיב ידו
והוא מהר לצאת מה פרצת פרץ גדול בגדר למהר לצאת קודם ממנו ואמר עליך כי היה הגדר עליו והוא
בלוא בתוכו כלומ' מה פרצת עליך פרץ גדול בגדר ויצאת ממנו · וראה את' מה פרצת

בארס הפורץ גדר ויצא ממנו והנה יש עליך משפט זה הפרץ ואין בזה טעם · ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן
הקנה יזכיר סוד בשם אלה הילודים אמרו איקרי זרח על שם החמה שהיא זורחת תמיד ופרץ על שם ה
הלבנה המפרכת לעתים ונכבית לעתי׳ והרי פרץ הוא הבכור וחמה גדולה מן הלבנה לא קשיא דהא כתי׳
ויתן יד וכתי׳ ואחרי כן יצא אחיו והנה לדעתם היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד והיו תאומים
כי הלבנה ומתאחות בחמה והנה פרץ תאום לזרח הנותן יד והוא בכור בכח עליון כמו שאמ׳ גם אני בכור
אתנהו וזהו מאמרם בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשכיל יבין · כי ה׳ אתו שם שמים שגור
בפיו לשון רש״י ואינו נראה אבל ויראו אדוניו כי ה׳ עמו כי יצליחו מעשיו בכל עת יותר מכל אדם וידע כי
מאת אלהים היא לו · וכן ראה ראינו כי היה ה׳ עמך · וימצא חן בעיניו וישם משרת לעצמו ופקיד
על ביתו · וכל אשר לו נתן בידו להיות פקיד ונגיד על כל אשר לו בבית ובשדה · ולרבו׳ בן מרדם אמרו
מלחם וכבגם מלחם ויוצא את לו מזוג רותחין והא׳ רותחין מזוג פושרין והא׳ פושרין מה יוסף תבן בע
בעפריים אדנין במצרים עד היכן עד שראה שכינה עומדת על גביו שנ׳ וירא אדניו כי ה׳ אתו והעני׳ כי
בעבור היות אדניו מצרי לא ידע את ה׳ אמ׳ כי בראותו הצלחתו הגדולה היה חושב כי דרך כשפים רואה
כאשר בבני אדם עד שראה שהיה מאת עליון במראה שבראית לו בחלום או בהקיץ בעמוד ענן וכיוצא
בו לכבוד הצדיק · כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון נקיה כדברי רבותי׳ · ורא׳ אומר כי כל אשר לו היה
ביד יוסף חוץ מן הלחם אשר הוא אוכל שלא היה אפילו מגע בו בעבור היותו עברי · כי כן היה משפט
המצרים את העברים שלא יגע במאכלם כי תועבה היא למצרים ואפשר שהוא כן · או יהיה פי׳ הכתוב
כי לא ידע אדוניו את יוסף מאומה שיקח מכל אשר לו רק את הלח׳ לבדו אשר יאכל יוסף לא לשאר הכלו׳
כאשר יעשו הבחורים ולא לאסוף לו עושר ונכסים שענין שכ׳ ולא מצאתי בו מאומה מיום בואו עד היום
הזה · ולא ידע אתו מה בבית ענין אחר שלא ישגיח לדעת מה אתו בבית כי לא ידע אתו מאומה
לשון שולל ומה בבית יקים · ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה הזכיר זה כבאן לומר כי בעבור יפיו נשאה
אשת אדוניו אליו את עיניה ורש׳ כת׳ כי בעבור שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו
וכו׳ · וימאן ויאמ׳ אל אשת אדניו שפרסמתו׳ כי מאן לעשות כרצונה אעפ׳ שהיא גברתו אשת אדניו והוא
ירא ממנה כי היה ירא את השם יותר וזה טעם אל אשת אדניו · וחטאתי לאלהי׳ כי כן נכתוב על
העריות לרמ׳ וכבון הוא רק בעבור חסרון דעת הנשים הקדיש אליה כי הדבר בגידה באדוניו אשר בטח
בו ואחרי כן אמ׳ כי יש בענין עוד חטא לאלהי׳ · ויתכן לפרש וחטאתי לאלהי׳ בבגידה הזאת כי רעה גדול׳
היא שיהיה בה לי חטא לפני האלהים כי עיניו בנאמני ארץ ולא לפניו בגד יבא ודברו אותו רק לא רה
הזכיר אסור הערוה כי דבר עוה כדרך הנשים · וטעם לשכב אצלה כדברי ר׳ אברהם אפי׳ שישכב אצלה
בסמוך היא בבגדיה והוא בבגדיו או להיות עמה לדבר שיחות כי לא תכלהו אצלה על המשגל רק עמה או
אותה שכבה עמי אם שכוב ישכב איש אותה והנשים תשכבנה · ויעזוב בגדו
בידה · לכבוד גבירתו לא רצה להוציאו מידה בכחו הגדול ממנה והסיר אותו מעליו כי היה בגד שיתעטף
בו כמעיל וכיוצ׳ והיא בראותה כי הניח בגדו בידה פחדה פן יגלה עליה לבני הבית או לאדניו והקדימתו
אליהם לאמר כי הפשיט בגדו לשכב עמה ובראותו כי הרימותי קולי נבהל לברוח וזה טעם ויהי כראותה
כי עזב בגדו ולכן לא תגיד היא ויעזב בגדו בידי רק אמרה לאנשי ביתה ולבעלה ויעזב בגדו אצלי · וטע׳
ראו הביא לנו איש עברי כי העברים שנואי המצרים היו ולא יוכלו לאכול אתם לחם כי תועבה היא להם
ולא יקנו מהם רק לשרתים ולעבדים ולא יבאו בביתם ולכן אמרה הנה עשה עמנו רעה להביא בביתנו
עברי ועשהו פקיד ונגיד וראוי לו שיצחק בנו כענין שנ׳ מפנק מנוער עבדו וגו׳ · וזה טעם אשר הבאת
לנו כי הבאתו בביתם היתה קשה בעיניהם ואחרים הביא לנו על בעלה ולא הזכירתו לכבודו או כדרך מוסר
לנשים או בעבור שהמביא ידוע וכן בספר איוב במקומות רבים ידבר על השם הנכבד בשתם בעבור ד
דעתם שעליו ידברו וכן ויאמר אל הגבר מדוע באת אל פילגש אבי לא יזכיר האומר ולא דבר בו כלל ב
בעבור היותו ידוע שהוא איש בשת · ויהי כשמוע אדניו כשמעת תשמיש אמרה לו כדברים האלה עשה
לי עבדך עניני תשמיש כאלה לרש׳ · וכך אמרו בבראשית רבה ר׳ אבא אמר בשעת

תמרים ואני תמה כי אדוני יוסף סריס היה ואשתו בנערין נשאה והם דרשו סריס פרע׳ מלמד שלא לקחו
אלא לתשמיש וסרסו הקב״ה בגופו ועוד כי איך תפגום את עצמ׳ ותתאם בעיני בעלה לאמ׳ לו כי זנתה באונס
או ברצון ודאי היה שיהרגנה כי למה לא צעקה מתחילה ויברח כאשר עשתה כסוף והנה לאנשי ביתה ה
אמרה בא אלי לשכב עמי לא שמכב אלא שבא לעשו׳ כן וצעקתי וברח וכל שכן שתסתיר הדבר מבעלה ואם
תאמר כדי שיחר אפו ויהרגהו ודי חיוב מיתה לעבד שיבוא לאנס אשת השר אדוניו ואפשר שרצו לפרש כ
כדברים האלה עניני תשמיש בגלוי ערוה ומשמוש ידים לא תשמיש ממש והיה אדוניו סריס בגופו שבא
אלין אולי שלא יתאוה כענין השחוק ועל דרך הפשט אין צורך כי אין הכף לדמיון בדבר אחר ופתרונו ה
הדברים האלה וכמוהו ותגד לבית אמה כדברים האלה וכן וכדברו עמי כדברים האלה נתתי שני אדנה ו
וכן רבים או יאמר כי בשמוע אדניו את דברי אשתו שאמרה לו עשה לי עבדך כדברים האלה שהגדתי מיד
לאנשי הבית אחרי אשר ויתכן שמשמוש הכף כזה להפלגה וכן למה ידבר אדוני כדברים האלה ומקראוהו א
אותי כאלה והנה מאהבת אדוניו את יוסף לא הרגו או שהיה נס מאת השם או שנסתפק בדבריה מדעתו
צדקת יוסף וכן אמר בבראשית רבה אמר ליה ידע אנא דלית הוא מינך אלא שלא לערב פסולת בבני ו
ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים אמר רא״ כי הכתוב יפרש שבית הסהר ר״ל הוא
מקום אשר אסירי המלך אסורים שם ולכך אמר כי הוא שם מצרי כי דרך הכתוב לפרש לשון נכריה כמו
הפיל פור הוא הגורל ולא אמר כלום · אבל ויתנהו אל בית הסהר הידוע למלך שהוא מקום אשר יאסרו
שם אסירי המלך לומר כי היה זה סבה שיכנסו עמו המשקה והאופה · ויתכן כי טעם אסירי המלך עדיין
ומסרתין המואשים לו במשפט המלוכה כי שאר האסירים לעם ביד השופטים והשוטרים בבית סהר אחר
ינתנו · וספר הכתוב ששמו שם יוסף מאהבת אדניו אותו והכל סבה מאת ה׳ · ובעלי הלשון יפרשו סהר
כיפה עגולה מלשון אגן הסהר ולפי דעתי שהוא הבור בית בנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן מלמעלה יכניסו
בו האסורים ומתנו להם אורה והוא מלשון סיהרא בארמית כאשר אמר צהר תעשה לתבה מלשון נהרים
ושמו בהם זה לרוב אורו וזה למיעוט   על שני סריסיו היו אלה השרים שניהם סריסים כי היו שרי
המשקים והאופים גם בבית הנשים אשר למלך והמלכים יסרסו אותם ודעת אונקלוס כי סריסים שרי״ם
וגדולים אמר בפוטיפר רבא דפרעה ועל תרין רברבנוהי וכן תי׳ והיו סריסים בהיכל מלך בבל   איש
כפתרון חלומו לשון פתרו׳ חלומות הוא המקרה אשר יקרנו לעתיד ויקר׳ המודיע אותו העתיד פותר וע״ד רע׳
רבים כי פתרון הוא פי׳ וטעם איש כפתרון חלומו כל אחד ואחד חלם חלום שדומה לפתרון העתיד לבא
אלין זה לשון רש״ ומה טעם שיאמר שר המשקים לפרעה חלמנו חלום הדומה לפתרון שישמע בזה חכמת
הפותר ואולי לא יהיה כן חלום פרעה ולא ידענו יוסף   ורא״ אמר שראה כל אחד בחלומו מה שהיה פתרון
חלומו כל מה שאירע לו בעתיד לומר שהיה חלום אמת לא בא ברוב ענין שלא יתקיים רק המקצת ורז״ל א
הכנן   וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדוניו היה ראוי שיאמר הכתוב וישאל אותם
לאמר אבל האריך כי רצה לספר בשבח יוסף שהיה נער עבד ושאל לשני שרים גדולים והם בבית אדוניו א
אשר שבא אותו והיה כל אחד יכול לצוות לשחת את ראשו מעליו ולא פחד מהם מלשאול אותם ולאמר
להם דעתו בפתרון כי בטח בחכמתו שאלו נמלט שר האופים היה תולה אותו וטעם ופותר אין אותו אין
מודיע העתיד ממנו · ויתכן ששלחו לקצת החרטומים בבקר או שהיו אנשים עמהם בבית הסוהר ואין ה׳
פותר אותו או שאמרו ואין בעולם פותר אותו כפי דעתנו כי נעלם הוא מאד   הלא לאלהים פתרונים
פי׳ רא״ כי יאמר כי המקרים העתידים לבא בחלומות לאלהים הם כי הוא לבדו המחלים והמודיע העתיד
והוא העושה שלום ובורא רע ואין בדבורי לכם תועלת או הפסד   וזה אמר שלא יעניסוהו אם תבא להם
רעה או כדי שיספרו אותם אליו ולא יבזוהו ואם כן אין למלת הלא בזה טע׳ ואולי יהיה פירושה כמו הנה
יאמ׳ הנה לאלהים לבדו הפתרוני׳ ולא לאדם הפותר · והנכון בעיני כי אמר הלא לאלהים פתרונים בכל
החלומות הנעלמים והסתומים והוא יכול להודיע פתרון חלומכם ואם הוא נעלם בעיניכם   ספרו נא
לי אולי יישר בעיניו לגלות סודו אלי   והיא כפורחת עלתה נצה דומה לפורחת והיא

כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה כענין שאמר ואחר כן הבשילו והיא
כד אפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגו׳ של פורחת לרש׳ ואיננו נכון שאם היה מדב׳ כמדמה מפני שהם
דברי חלום היה אומר והנה כגפן לפני ובגפן שלשה שריגי׳ והכף׳ הזו איננה בחלום שר האופים ולא בחלו׳
פרע׳ ולמ׳ ידמה בזה יותר מכל האחרי׳ אבל יאמ׳ בכול׳ והנ׳ הדמיון שטעותו בחלו אבל פי׳ והי׳ כפורחת עלת׳
נצה שראה בחלומו הגפן כי מיד שפורחת עלתה נצה והבשילו אשכלותיה ענבים וזה להורות כי ממהר ה
האלהים לעשותו ובזה הכיר יוסף כי שלשת השריגים שלשת ימים הם ולא חדשים או שנים ויחשב
בדעתו כי ביום אחד ישא ראש שניהם או כענור כי בלילה אחד חלמו ואין צריך לדברי ר״א שאמר שהיה
יוסף יודע יום הולדת את פרעה ובזאת הכף׳ במקומות רבים ויהי כמשיב ידו כבא אברם ובעת מותה ות
ותדברנה הנצבות וכן רבים ואנק׳ שאו׳ והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין תרג׳ עלתה שהעלת׳ לולבי גפני
הוציאה פרח והעלתה לולבין גדולים והכנו והבשילו אשכלותיה ענבים כי לא יבוא לו לשון עלתה בכן כי
איננו עולה ״ כי אם זכרתני אתך אם תזכרני כאשר ייטב לך תעשה אתה עמדי חסד ואמת ותזכרני אל
פרעה ואם יהיה כן לשון בקשה יאמר כי אם זכרתני ועשית כחסדך חסד עמדי תזכרני אל פרעה וטעם
אתך שתזכרני לעשות עמי כטוב אשר ייטב לך שיבואת מבית הסוהר או יהיה פי׳ שתזכרני בלבך כאלו אני
עמך והזכירה אל פרעה שיהלל אותו אליו לאמר הנה בבית שר הטבחים עבד יפה לפני מלכים יתיצב
והנכון עוד בעיני שיאמר אם תזכרני להיות אתך כאשר ייטב לך ותשוב למעלתך ותחפוץ לעשות עמי
החסד הזה תזכרני אל פרעה לאמר לפניו זכרתי נער שהיה משרת לי בבית הסהר תמהו אולי להיות
לי משרת והוצאתני מן הבית הזה כי חטא גדול הוא על המעמידי׳ אותי בכאן או יהיה טעם והזכרתני אל
פרעה כי ראה אותו פרעה בהיותו עבד לשר שלו ופקיד על כל אשר לו משרת לפניו ואם תזכרני לפניו
תוציאני מכאן כי אין בי עון אשר חטא וראוי למלך שיצילני מיד עושקי כי כל דבר לא יכחד ממנו אם
יחפוץ וטעם מארץ העברים מארץ חברון אשר גרו שם אברהם יצחק ויעקב כי אברהם שהיה
ראש שיחס נקרא אברם העברי כי היה מעבר הנהר וגדול שמו בגוים כי נתקיים בו ואגדלה שמך ועל כן
נקראו כל זרעו העברים והם עצמם יחזיקו את שמם כן שלא יתערבו בעמי הארצות הכנענים והוחזק
השם הזה בכל זרע ישראל לעולם וזה טעם הביא לנו איש עברי כי יוסף אמר להם עברי אנכי ולא רצה
שיחזיקוהו ככנעני והנה ארץ מגוריהם קראה ארץ העברים כלומר הארץ אשר העברים שם או שנקרא
שמה כן כי הם גדולי הארץ ואציליה כמו נשיא אלהים אתה בתוכנו וכתיב אל תגעו במשיחי כי
טוב פתר אמר אנקלוס כי יפה פתר וכן טוב טעם ודעת למדני וכן כי טובות הנה יפות׳ והטעם לאמר
כן כי האיש הזה מבזה על יוסף חושב כי שלא ידע לפתור אותו לעולם ולא יגיד לו החלום אם לא בראותו
כי פתר לחברו יפה וכהוגן או יאמר וירא שר האופים כי לטובה פתר לו ושמח והגיד חלומו שהיה
מבטער כן יותר מחברו סלי חרי סלים של נסרים קלופים עשויים חורים חורים זה לשון רש״י
והגאון רב סעדיה פירש סלי לחם לבן כלחם המלך מלשון ולא עתה פניו יחורו מן הארמית שתאמר ללבן
חיור והוא הנכון כי היה בכל הסלים מלחם המלך ובסל העליון מכל מיני מאכל פרעה שהיה מעשה אופה
ולשון רבותי׳ במשנה פתין גריצים וחורי ואמר בירושלמי רבנין שמעין לה מן הדא והנה שלשה סלי חורי
על ראשי

סדר ויהי מקץ

על היאור כל שאר נהרות איננם קרוים יאורים חוץ מנילוס
מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורים בידי אדם ונילוס
עולה בתוכם לשון רש״י אבל אנקלוס תרגם יאור נהרא וכן
תרגם על יאוריהם על אריתיהון כי הוצרך שם להבדיל ביניהם מפני שהזכיר על נהרותם ועל יאוריהם
והנה כלם יקראו לדעתו יאורים הגדולים נקראים נהרות ויאורי׳ ואלו העשוי׳ חפירות ארוכו׳ בידי אדם גם
הם יקראו יאורים ונכון כי חדקל נקרא יאור כמו שכתו׳ ואני הייתי על יד הנהר הגדו׳ הוא חדקל והנ׳ איש
אחד לבוש הבדים וכתיב והנה שנים אחרים עומדי׳ אחד הנה לשפת היאור ואחד הנה לשפת היאור ויאמר
לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור . ולדעתי כדברי אנקלוס

בן הוא כי יאור נהר לשון אחר ושניה׳ לשון אורה · וכן הגשם נקרא אור · שנ׳ הן פרש עליו אורו יפ״ץ ענן
אורו וכמו שאמר ר׳ יוחנן כל אורה האמורה באליהו בירידת הגשמים הכתוב מדבר ואולי בעבור שה
שהגשמים בסבת המאורות והנהרות יעשו מהם יתיחסו אל האורות ·· והנה מן היאור עולות בעבור כי א
ארץ מצרים תשתה מן היאור ויתנו להם השובע והרעב ראה אותן עולות מן היאור ז׳ פרות סימן
לחרישה והשבלים סימן לקציר כמו שאמר אשר אין חריש וקציר ראה כי היאור לא יעלה רק מעט ואין ח
חרים ואשר יזרעו מעט במקומות הלחים יבא קדים רוח ה׳ ויסרוף אותם כאשר ראה אותם שדופות קדי׳
והנראה ממשמע הכתובים כי היה השובע בארץ מצרים לבדה כאשר נאמר שבע גדול בכל ארץ מצרים וכ
וכן אשר היה בארץ מצרים אבל הרעב היה בכל הארצות וכן פתר יוסף ·· וקמו שבע שני רעב אחריהן
ולא הזכי׳ בארץ מצרים ועל כן לא יכלו בשאר הארצות לקבץ אוכל ואפי׳ אם שמעו הענין כי היה מפורסם
מאד · ואולי בחלום רמז בזה במה שהזכי׳ ותרע׳ באחו כי שם הי״ו מרעיהן ומעמדן אבל הרעו׳ אחרי אכלן
את הטובות תתהלכנה בארץ ולא ידע פרעה עד אנה הלכו · באחו אגם׳ כמו ישגא אחו לרש׳ ואיננו נכון כי
אחו שם העשב הגדל כמו היגאה גומא בלא ביצה ישגא אחו בלי מים עודנו באבו לא יקטף · והנה איננו
האגם ואולי ירצה לומ׳ שיקרא העשב הנעשה באגמים על שם האגם והנכון שיהיה אחו לשון כולל הדשא
והעשב הנעשה על שפת הנהרות והאגמי׳ ויהיה בית׳ באחו כמו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כי על שפת
היאור היו רועות כמו שאמר אבל הפר׳ על שפת היאור ואולי הוא מלשון אחוה בעבור היות מיני העשבים
רבים גדלים יחד ·· ותעמודנה אצל הפרות בבי״ן וקרוב להן והוא סימן שלא יהא הפסק בין שני השבע
ושני הרעב ואעפ׳ שלא ספר זה ליוסף ואולי המראה והספור היו שוים והכתו׳ לא יחוש כאשר הוסיף בספור
ולא נודע כי באו אל קרבנה וכן עולות בקנה אחד סימן שתהיינה שבע שנים רצופות · ותאכלנה הפרות
על דעתי הוא סימן שיאכלו שני הרעב את שנות השבע ומזה למד יוסף לאמר לפרעה ויקבצו את כל אוכל
השנים הטובות והיה האוכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב כי ראה שהפרות והשבלים הטובות תבואנה
אל קרב הרעות ואיננה עצה כי הליועץ למלך נתמהו רק בפתרון החלום אמ׳ כן ונשכח כל השבע ולא יודע
השבע פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כי ראה שלא היו באכילתן בריאות וטובות ר״ק
היו להן לתחיה אלו לא אכלו אותן היו מתות בכחשיהן ולא כדברי רש׳ שאמר ונשכח כל השבע הוא פתרון
הבליעה   צומחות אחריהן לא פרשה אותן צומחות שלא ראה אלא שבלים עשויות אבל הוא כאלו אמר
צמחו אחריהן ואחז זה הלשון להודיע שמיד פרשה הטובות ראה הרעות שעלו אחריהן כי סימן התכיפה
ראה בחלום ·   וטעם ויקץ פרעה וכו׳ הנה חלום שלם לרש׳ ולפי דעתי ירמוז כי עמד על מטתו מקיץ
ומחשב בחלומו אולי יראה עוד דבר פעם שלישית וכאשר עמד בבקר ולא חלם עוד נפעם רוחו וזה טעם
ויהי בבקר ותפעם רוחו אבל בנבוכד נצר אמר ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו כי גם בלילה לא שכב לבו
והזכיר ויקץ פרעה מן הענין הנזכר בספר השינה כי חלום שיחלום אחרי חלום אחר מענין אחר
בשנתו איננו מתקיים   על כן אמר כי כאשר הקיץ נהיה החלום וחשב בו עד הבקר אולי ישתלם חלומו
כאשר נשנה והנה פרעה עצמו הכיר כי ענין אחד הוא   ולכך הזכיר והנה חלום וכך אמר חלום חלמתי
ופותר אין אותו ולא הזכיר חלומות וזה טעם ואראה בחלומי אבל הכתוב הזכיר ואין פותר אותם לפרעה
לומר שאין פותר אפילו האחד מהם   איש כחלומו לפי החלום וקרוב לענינו לשון רש׳ ויותר נכון
שיאמר כי לכל אחד ממנו פתר כאשר היה אמתת חלומו העתיד לבא לו כי כאשר פתר כן היה לנו וכן איש
אשר כברכתו ברך אותם כברכה הבאה אליו · ועל דעתי אין ברך אבל אמר איש את חלומו פתר לנו ויהי
כאשר פתר לכל אחד כן בא והגיע אלינו   הגיד כי היו חלומות שונים ולהם פתרונים שונים כאשר יפרש
שלא יחשב שחלום אחד חלמו שניהם ופתרון אחד להם · וכן לדעתי איש כברכתו ברך שלא ברך אותם
ברכה שוה לכלם אלא ברכה מיוחדת לכל אחד כאשר פירש ואמר לו   צנומות דקות צונמא בלשון ארמי
סלע הרי הן כעץ בלא לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקיין נצן אין כאן אלא הנץ לפי שמתרוקן מן ה
הזרע לשון רש׳ והשבלים בעת שמתרוקנו מן הזרע אין

בהן כן וכן פרעה לא ראה אותן בעת הנכון כי מלאות וטובות ודקות ושדופות קדים ראה אותן וכן בבריאות
שיהיה כמו שלושת מלשון בבריאה אינו נכון והשבלים הדקות אינם קשות כסלע אבל פירו׳ בבריאות פרידות
להתיכות הרבה   והוא לשון רבותינו פת הבציעה בקערה מברכין עליה המוציא פת התתיכה והוא הפת
שאדם עושה ממנו חתיכות ונותן המרק עליו בקערה ואוכלו חתיכה חתיכה בלא בציעה אחרת ור״א
לשון התרגום גם כן שאמר כבן לשון מתוך וחסרון מימה שאמרו הם ז״ל מליא בתליא בבא בבבא לא הויא
חזקה סקל מוליא ושדא בבבא הויא חזקה המקום שהוא גבוה שלש העפר בקרא מליא ושהוא חסר העפר״
ובו חסרון וגומא בקרא בבא אף כאן הפך מלאות בבריאות וכן הפך מליאן   והענין כי לא היו השבלים
מלאות הגרגרים אבל היו בהם מקומות חסרים אין בהם גרגרים ומקום אחד גבוה שם הגר גרים
שלקן והם דקים   ולכן אמר יוסף במקום בבריאות ריקות
כי היו בהם מקומות ריקים אין בהן גרגרים כלל   יהיו שבע שני רעב   בעבור שהשבע בארץ
מצרים איננו חדוש גדול כי הוא טבע ה׳   הזכיר תחלה פתרון הרעות כי הוא החדוש ותועלת החלום כי
האלהים ברחמיו הראה לפרעה הרעב להחיות לפליטה גדולה · וזה טעם ותחלינה שבע שני הרעב לבא כ
כאשר אמר יוסף כי לא נודע דברו רק בשנות הרעב   ועל השנות החלום אל פרעה פעמים טעם
השנות החלום שנשנה שני פעמים בלילה אחד כי היה אפשר שיראה בחלום אחד הפרות והשבלים להודיע
כי אין זרים וקציר ועשה ממנו שני חלומות כאיש זה אחר זה בלילה אחד ואין דרך החולמים כן להודיע
כי הדבר מזומן וממהר האלהים לעשותו · וזה טעם פעמים כי לא נשנה בפעם אחת ורא״ מפרש כי הנכו׳
החלום בפרות ובשבלים לעד כי הדבר נכון וקים אבל בעבור כי היה פעמים בלילה אחד לעד כי ממהר
האלהים לעשותו ואם כן נאמר שהיה די בשבלים כי הוא שמודיע הרעב   ירא פרעה איש נבון וחכם
אמר לו שיצטרך לאיש נבון וחכם שיהיה ממונה על כל הארץ ויפקד עוד פקידי׳ תחתיו שילכו בארץ ויקבצו
את כל אוכל כי לא יוכל השליט ללכת בכל הארץ ואמר לו שיהי׳ נבון וחכם נבון שידע לנהל עם ארץ מצרים
בלחם לפי הטף מידו ולתת להם כדי חיותם וימכור המותר לארצות האחרות להוסיף עושר וממון
לפרעה וחכם שידע לקיים התבואה שלא תרקב שיערב עם כל מין דבר המקיי׳ אותו בטבעו כגון חומטון
שהזכירו רבותי׳ והכסף החי המתית השכימה וכיוצא בהן ואמרו בבראשית רבה ערב בהן עפר וקיסומי׳
דברים שמקיימין את התבואה ואמר יוסף כל זה בעבור שיבחרו אותו כי החכם עיניו בראשו   והיה
האוכל לפקדון לארץ אמר שיהיה האוכל פקדון ביד פקידי פרעה לצורך הארץ לשבע שני הרעב   ולא
יוציאו ממנו לדבר אחר שלא תכרת הארץ ברעב כאשר לא יתנו הפרות בכחשיהן
וטעם הנמצא כזה בעבור שהיה עברי והם טמאי׳ נפש
המצריים לא יאכלו מגעם ולא יתחברו עמהם   כי טמאים הם אצלם על כן לא רצה למנותו משנה בלא
דעותם ולכן אמר להם שלא ימצאו מצרי כמוהו כי רוח אלהים בו ואחרי שהודו אמר ליוסף אחרי הודיע
אלהים אותך את כל זאת כי מאשר היה הפתרון טוב ונכון בעיני פרעה ובעיני עבדיו היה בעיניהם כאלו
כבר בא הכל כמו שפתר להם ויתכן שירמוז את כל זאת גם למה שספר לו שר המשקים וכמוהו ויספר״
ולכן את כל הדברים האלה הברכות הנזכרות קודם לכן אמר אחרי שהודיע אלהים אותך החכמה הגדולה
הזאת לפתור כל החלומות הנעלמים והסתומים ולא יפול דבר מכל דבריך אין נבון וחכם בכל ענין כמוך
וראוי אתה לנהוג שררה ומלכות ולהיות לי למשנה   ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו נתינת טבעת המל׳
היא אות לאדם שנתנה להיות שני לו לגדולה לשון רש״   והנכון שטבעת המלך היא חותמו כענין ויחתמו
בטבעת המלך והנה נתן לו החותם להיות נגיד ומצוה בכל המלכות ויחתום בטבעת המלך כל אשר יחפוץ
במרכבת המשנה השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו לשון רש״ והנה הוא שם וכן כהני המשנה את משנה
התורה הזאת · והנכון כי משנה תאר כמו ואני אהיה לך למשנה כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש
וכן כסף משנה תאר כמו כסף שני וכבר הביאו המדקדקים ראיה בהיות אלה כולם בבגל ומשנה התורה
וכל השמות בברי כמשפט הסמיכות והעני׳ כי יש למלך מרכבת ידועה לו כמו סב׳ וסוס אשר רכב עליו המלך
ואחרת ידועה למשנהו ואחריו לשלים ״   צפנת פענח אמר ר׳ אברהם כי היא מלת מצרית לא ידענו

פירושו ואם מתורגמת לא ידענו שם יוסף · ועל דעת הר'אשונים שאומ' המפענח נעלמים · יתכן שקרא
לו שם נכבד בלשון ארצו כי שאל לו · או שהיה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה אליו ועניינו צפונה מן
מגלה · וכן כתב קראה שם משה רבי' בלשון עמו מן המים משיתיהו ואל השתומם בעבו' שקראוהו סופרי
המצרי' מוכיחים כי יתכנו השמות ללשון מובן או מורגל להם כאשר עשה התרגו' בקצתם כגו' בי' קדש ובי'
שור בין רקם ובין חגרא · וכן בהרבה מן השמות ובקצתם לא ישנה דבר כאשר עשה בסיחון מלך חשבון
ובעוג מלך הבשן וזולתם הרבה · וזה לפי מה שהיו נקראים בלשון הארמית בדורו וכן עשו המצריים
המעתיקי' · בת פוטיפרע כהן און ה"א פוטיפ' ונק' פוטיפרע על שם שנסתרס מאליו לפי שלקח יוס' למשכב
זכור לרש' · והוא מדרש רבותי' והנכון מה שכתב רש'לוית' כי כל כהן משרת לאלהו' חוץ מזה שהוא לשון גדולה
שהרי שר הטבחים היה וכן כהן מדין · ואבי אומ' כי לדברי רבותי' שהיה פוטיפר שר לפרעה וכאשר נסתר'
בגופו והכירו בו וקראוהו פוטיפרע נתבייש בדבר ופי' משרתיו והכניס עצמו בבית ע"ז ונעשה כומר לע"ז
כי כן מנהג הנכבדים ואפשר שהיה און שם לאלהיו · וכן כהן מדין כומר כמו שאמ' ביתרו שהיה מפטם
עגלים לע"ז · והאמת כי לשון כהונה שרות אבל לא לאלהות כ"כ כי הנה ובני דוד כהנים היו ובמקומו ב
בדברי הימים ובני דוד הראשונים ליד המלך · וכן מוליך כהנים שולל שהם משרתי המלך · וכן יכהן פאר
יתלבש פאר כהן העובד שיעשו לו בגדים שלא כשאר העם לכבוד ולתפארת · וכן ומיודעיו וכהניו ראשי
משרתיו · לקמצים קומץ על קומ' על יד היו אוצרין לר נתא' לאוצרי' כי האפירות העשוין כאשר לאוצר
או לדברי' אחרי' יקראו קומצים באחת הפאתים תרגם יונתן בחדא מן קומציא · וכן כל פאת תרג' קומצא
והוא קרוב מן ח' פר גומץ כי הגימל תשמש בכאן כמו קוף כאשר תשמש כמו כף · כאל יחסר המזג מן
תספה ייבה וכנה אשר נטעה ימינך שהוא כמו גנה ויסכרו מעינות תהום כטעם ויסגרו על ארץ מכורתם
מכורותיך ומולדותיך וסכרתי את מצרי' · הכף והגימ' כהם שנים ויסתנו הקוף והכף תמיד כמו קובע וכובע
תקן משלים הרבה כמו מי תכן את רוח ה' ורבו' אומ' מלשון קיסוט יאמרו תכסיטין ותקסיט וכן ויציגו את
ארון האלהים ויעל אביתר עד תום כל העם לעבור מן העיר · אמר בו התרגום ואקימו ית ארונא עשאו
כמו ויציגו · וכענין שב בו ויביאו את ארון ה' ויציגו אותו במקומו מלשון אציגה נא עמך והצגתיו לפניך
ויקבץ את כל אוכל · יוסף הנזכר למעלה וגם אחרי כן ויצבור יוסף וכו' · כי חדל לספור יוסף הנזכר ואומר
רת' כי אין פירו' כל כי ברעב היומתים · וכן וכל הארץ באו מצרימה רק טעמו שקבץ כל אשר יכול ·
והכונ' בעיני שקבץ את הבר אל תחת ידו והוא נתן להם ממנו בכל שנה כדי פרנסתם שלא יבזבזוהו והוא
שאמר ויקבצו את כל אכל השנים הטובות ויצברו בר תחת יד פרעה ושמרו · ומפני שאמר ויקבצו את כל
אכל ואמר ויצברו בר · וכן ויקבוץ את כל אוכל ויצבור יוסף בר יורה שקבצו כל המאכל לאדם · בר ולחם
ומזון אכלו מאכלים ומתוקים ובינה בהן ויצברו מהם הבר אל תחת יד פרעה והוא התבואה שהוברר
בריאת ונתזרה נזרות ולהבר ויתן בערים כדי אכלם מכל הפירות והיה כל האכל למשמרת לצורך שני
הרעב שיקחו ממנו כדי חיתם והנשאר בבר קיים באוצרות · ויתכן שנתן להם דמים כשער הזול מגנזי
המלך ולכן היה הבר לפרעה ומכרו להם בשני הרעב כמו שכתו' וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ
מצרים לא שלקחו המלך בחזקה כי אמר אני שמרתיו · אבל אונקלוס תרגם אכל ובר בשוה · ויהי רעב
בכל הארצות אשר סביב ארץ מצרים כי מה יעשו הרחוקות אם היה בהן רעב כזה · וכך אמרו בבראשית
רבא בשלש ארצות בפניקיא ובערביא ובפלשטני · וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ יאמר כי לא
פתח יוסף אשר בהם עד שחזק הרעב בארץ לא כאשר צעקו אל פרעה מיד כי העם מועקים בשים לרהם
אחים מעט והוא רבה שלא ישאר להם כלום · זה טעם והרעב היה על פני כל הארץ כי טרם פתח אוצרותיו
היה הרעב על פני כל הארץ · ועוד חזר לבאר שלא מכר להם עד שחזק עליהם מאד או שיפליג הכתו' לומר
שהיה רעב של מהומה · למה תתראו אל תראו עצמכם שבעים לפני בני עשו וישמעאל באותה שעה
עדיין היתה להם תבוא' ומפי אחרי' שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם
הוא יורה לשו' רש' · ודברי אחרים אין בהם ממש ומה שאמ' אל תראו עצמכ' שבעי' בפני בני ישמעאל ובני

עשו שבעים לא הבינותי שאין בני ישמעאל ובני עשו עתה בארץ כנען ולא לא יאמר שלא יראו את ענינן שבני
בפני בני ארץ כנען ואולי היו בני ישמעאל ובני עשו באים מארץ אחוזת אל יוסף לשבר והיו באי דרך ארץ
כנען עוברים עליו ואמר להם שלא יראו ענינן שבעים בפניהם כי יחשדוהו שיש ליעקב תבואה ויבואו א
אליו לאכול עמו לחם בביתו ואם כן מה שאמר ונחיה ולא נמות טעם אחר הוא הזהירם להיות נשמרים
במעט אשר בידם ושילכו לקנות ממנו שלא ימותו כאשר יתום הלחם אשר בידם ׳ והכונה למה תתראו
במקום הזה כי היה לכם ליסע מיד כאשר שמעתם שיש שבר במצרים כי כבר בסכנה היו אם לא ימהרו
לרדת וזה טעם ונחיה ולא נמות הוא המשביר לכל עם הארץ איננו ראוי שיהיה השליט על הארץ מ
משנה למלך מצרים מוכר לכל אחד שלא תרקב מן התבואה ולכן נתעוררו בזה רבותי׳ ואמרו שגזרה
לסתום כל האוצרות חוץ מאחת בעת ההיא ועל דרך הפשט יתכן שהיו באים לשבור מכל הארצות ואולי
וחוקר עליהם ומצוה לפקידים תמכרו לאנשי עיר פלוני כך וכך תבואה ממין פלו׳ והוצרכו בני יעקב לבא
לפניו בתוך הבאים מארץ כנען לצוות עליהם כמה ימכרו לארצם כי הם ראשונים לאשר באו מארץ כנען
והם באו לפניו בעבור כולם ׳ וירא יוסף את אחיו ויכירם מיד שראה אותם הכירם ופחד אולי יכירוהו
ויתנכר אליהם שם המצנפת על מצחו וקנת הפני׳ ושנה עצמו כמו שנא׳ כאשת ירבעם קומי נא והשתני׳
ולא ידעו כי אשת ירבעם את וכתי׳ ויהי טבואה והיא מתנכרה או יהיה ויתנכר כמו שהתנכר להם בדבריו
שדבר להם קשות ואמר להם בכעס כאילו לא יבא אדם לפניו לשבר מאין באתם לפני ויאמרו מארץ
כנען לשבור אוכל וכאשר הזכירו לו זה אז נתברר לו שהם אחיו באמת וזה טעם ויכר יוסף פעם שנית כי
נתוסף לו בהם היכר וידיעת אמת ׳ ורש״י כתב נעשה להם כנכרי בדברים לדבר אתם קשות ועל דעתו
יהיה ויתנכר לומר שדבר כאיש נכרי ואיננו כנון והם לא הכירוהו כלל ולא הוצרך עוד להתנכר אליהם
ואמרו רבותי׳ בטעם ההכרה לפי שהניחם חתומי זקן והם׳ לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן
ועכשו מצאוהו בחתימת זקן והנה יששכר וזבולון אינם גדולי׳ מיוסף רק מעט אבל כיון שהכיר את הגדולי׳
הכיר את כולם ועוד היה מכירם מדעתו שיבואו שם והם לא הכירוהו שלא נתנו לבם שיהיה העבד אשר
מכרו לישמעאלים הוא השליט על הארץ ואמר רא״ ויכירם בתחלה הכיר שהם אחיו ואחריכן הסתכל
בכל אחד והכירו ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו
לו לפניו רש״י ולפי דעתי שהדבר בהפך כי יאמ׳ הכתוב כי כראות יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומו׳
אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת כי יודע בפתרונ׳ כי כל האחין ישתחוו לו בתחלה
מן החלום הראשון והנה אנחנו מאלמים אלומים כי אנחנו ירמוז לכל האחין אחד עשר ופעם שנית ישתחוו
לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה
שיעליל אותם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחלה ועל כן לא רצה להגיד להם
אני יוסף אחיכ׳ ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלו׳ כאשר עשה בפעם השני׳ כי היה אביו בא מיד בלא
ספק ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול
לצער את אביו ולהעמידו ימי׳ רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת
איך לא יחמול על שיב׳ אביו אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיי׳ החלומו׳ כי ידע שיתקיימו באמת גם הענין
השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם אבל חשב אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו ב
באהבת אביה׳ בקנאת׳ בו או שמא הרגי׳ בנימי׳ שהיה ידם ביוסף ונולדה ביניה׳ קטטה ושנאה ועל כן לא רצ׳
שילך עמהם בנימין אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו ולזה נתכוונו בן רבות׳ בבראשי׳ רבא אמר
ר׳ חייא בר׳ אבא כל הדברים שאתה קורא שדבר יהודה בפני אחיו עד שאתה מגיע ולא יכל
יוסף להתאפק היה בו פיוס ליוסף פיוס לאחיו פיוס לבנימין פיוס ליוסף ראה היאך נותן נפשו על בניה
של רחל וכו׳ וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות כי יש לתמוה א חר
שעמד יוסף במצרים ימים והיה פקיד נגיד בבית שר גדול במצרים איך לא שלח כתב אחד לאביו
להודיעו ולנחמו כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים

ואלו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו ויקר פדיון נפשו וישפדהו ברוב ממון אבל היה רואה השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו אי אפשר להיות בארצם והיה מקוה להיותו שם במצרים כי בראותו הצלחתו הגדולה שם וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבואו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו . ויאמר אליה' מרגלים אתם העלילה הזאת יצטרך להיות בה טעם או אתחלתא כי מה עשו להיות אומר להם כבה . וכל הארץ באו אליו והם בתוך הבאים כמו שאמר לשבור בתוך הבאים כי היה ה הרעב בארץ כנע' : ואולי ראה אותם אנשי תאר ונכבדי' לבושי מכלול כלם ואמ' להם אין דרך אנשי' נכבדי' כמם לבא לשבר אבל כי עבדים רבים לכם . ויתכן שהיו בתחלת הבאים מארץ כנען והוא טעם ויבאו בני ישר' לשבור בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען כי עתה באו מהם הראשונים ויאמ' להם יוסף מרגלים אתם כי מארץ כנען לא באו אלי אדם לשבור אבל וזה טעם מאין באתם שאמר להם בתחלה . כלנו בני איש אחד נחנו יתכן לפרש בטענה הזאת כי אמרו מפני היותנו אחים בני איש אחד ולא נפרד זה מזה כי כן רצון אבינו באנו כלנו כאחד לשבר אבל ולא שלחנו אחד מכנו עם עבדינו . וכן היה הדבר כי למה ישלחם כולם אלא מאין רצונם להפרד זה מזה. גם יתכן שעשו כן בעבור כובד הרעב שלא יגזלו מעדיה' בדרך את השבר אם יבואו ויתכן שאמ' לו כלנו בני איש אחד נחנו תוכל לחקור עליו כי הוא נודע בשערים כשבר עשרו ורוב בניו ואם תשאל ותחקור תדע כי כני' אנחנו ואנשי' צדיקי' בני גדו' ולא מרגלי' וטעם לא היו עבדיך מרגלים כי כנים אנחנו מכוערנו בכל דברינו לא היו עבדיך מרגלים מאז ועתה וכן לא היינו מרגלים מעולם ורבותינו נתעוררו במה שאמרנו ודרשו שנכנסו בעשרה פתחים כדרך מרגלי' ולכן העליל עליהם וטענה נכונה היא אבל לא הזכיר אותה הכתוב ועוד שאמרו לו בתחלה כלנו בני איש אחד נחנו והיא מתחייבת אותם ויתכן שמתחילה אמ' להם נכנסתם בעשרה פתחים ועכשיו אתם נועדי' במקום אחד ונקשרים יחדיו אין זה רק דרך' מרגלים ואמרו לו בעבור היותנו אחים נאספנו יחד ואמר ל.ה לא כי ערות הארץ באתם לראות כי אם אתם אחים היה לכם ליכנס בפתח אחד כאשר אתם עתה יחדיו. או אמרו כי האחד איננו והלכו לבקשו והכתוב לא ימהר להאריך בטעם הטענות ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים עשה כן להפחידם ושיאמינו בו כי את האלהים הוא ירא ומפני מוראו יוציא אותם ש שלא ימותו אנשי ביתם ברעב וזה טע' ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכ' ועוד כי לא ישמעו להביא האחד רק להצלת כולם אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן הת המכירה כי היה אחיהם בטרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו והכתוב לא ספר זה שם או מפני שהדבר ידוע בטבע כי יתחנן אדם לאחיו כבואו לידם להרע לו וישביעם בחיי אביהם ויעשה כל אשר יוכל להציל נפשו ממיתה או שירצה הכתוב לקצר בסיפורים או מדרך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומאריכים בו במקום אחר והנה ראובן ענה להם שכבר אמרתי אליכם בשעת מעשה שלא תחטאו בו כי ילד הוא ומפני נערותו חטא לכם וראוי לכם להעביר על חטאות נעוריו וגם עתה דמו הנה נדרש עם האכזריות אשר אתם אומרים או יהיה פירושו גם דמו אעפ' שלא הרגתם אותו ידרוש השם מכם דמו ונחשב לכם כאלו שפכתם דמו בהיותו נמכר לעבד עולם כי יתכן שימות בעבור היותו ילד שעשועים ולא נסה לעמוד ורבותי' דרשו דמו ודם הזקן וטעם ולתת להם צדה לדרך כדי שלא יאכלו בדרך מה שקנו והנה הודיע להם זה כי בידם נתן הצדה דרך חסד כדי שיוכלו להביא את האח כי אמר אין דעתי להרע לכם אם יאמינו דבריכם ויפתח האחד את שקו אחד מהם פתח את שקו במלון לתת ממנו מספוא לחמורו והאחרים לא פתחו את שקיהם עד היותם עם אביהם כאשר אמר ויהי הם מריקים כי אולי ראו האחרים לוקחים לחמוריהם תבן כי לא יאכלו כל המאס בדרך וזה האחד לא היה חמורו חזק והוצרך להספוא ומצא כספו בפי אמתחתו וכתב רשי' כי אמתחת הוא השק ואנקלו' תרגם טוענא והנראה מדעתו שהיו לכל אחד שק גדול ושקים קטנים להשוות משאם וכלל המשא יקרא אמתחת . והנה אירע לאחד שמצא כספו בפי אותו השק שפתח ולא קרה לאחרים כן עד היותם מריקים את כולם . והקרוב אלי כי אמתחת שק גדו' יש לו שני צדדי' הנקר' בלשון תלמוד' מתרלת' ובפי אחד מן הצדדין הושם הכסף לכולם ואירע

לאחד שפתח הצד ההוא שהיה בו הכסף ולא לאחרים ונקרא אמתחת בעבור שימתח לצדדין   ואת הארץ
תסחרו שבו לו בדבר מפני השלום כדי שישמע אליהם לשלח אתם בנימין כי ברצונם מיד היו חוזרים לולי
שאמר לא ילך בני עמכם · וכן אמרו לו אחיכם האחד הניחו אתי ולא הגידו לו מאסרם ולא מאסר שמעון
ויתכן שאמ׳ להם יוסף· ואת הארץ תסחרו ולא ספרו הכתוב וטעמו שתביאו סחורה כרצונכם לקנו׳ התבוא׳
ולא אקח מכם סחורתכם כי איטיב לכם תחת בשתכם · וכן שאול שאל האיש לנו ולמולדתינו   התנצלות
לאביהם · או כאשר אמרו לו כלנו בני איש אחד נחנו אמר להם לא כי באתם ערות הארץ באתם לראות
והגידו לי אם אביכם חי ואם יש לכם עוד אח כי אחקור עליכם ואדע מה אתם   ואז ענו שנים עשר א׳
אחים אנחנו בני איש אחד והוא בארץ כנען היום כי עודנו חי והקטן עמו והאחד איננו   והוא מה שאמר
יהודה אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח וכן במקומות רבים יקצר במעשה או בספורי
כאשר הזכרתי · ורש״י כתב תסחרו תסבבו וכל לשון סחורה וסוחרים על שם שמסבבים אחר פרקמטיא
ונראה שכונת הרב להזהר מזה שלא אמרו אלא שיהיו רשאים לסבוב הארץ ולשבור בר כרצונם תמיד ולא
פי׳ כן שבו וסחרוה ויסחרו אותה   את שני בני תמית · קבל עליו באלה להביאו אל אביו כי אמר לו את שני
בני תמית בהיות ענשך עלי אם לא אשיבנו אליך והוא כענין מה שאמר יהודה וחטאתי לך כל הימים וא׳
ואמר את שני בני ושם הי״א רבעה לאמר תחת האחד מבניך יהיה הכפל בבני ·   והנה יעקב לא בטח
בראובן כאשר בטח ביהודה כי יהודה גבר באחיו ועוד כי ראובן כבר פשע באחיו ולא יבטח בו והכלל כי
היתה עצת יהודה טובה להניחו לזקן עד שיכלה פת מן הבית כי אז ישמע והוא מה שאמ׳ לו ונחיה ולא נמו׳
גם אנחנו גם טפנו   ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ·   נראה על דרך הפשט כי לא היה שמעון
בני אבין בעבור דבר שכם ולכך לא אמר את שמעון בני ואת בנימין כי לא יזכרנו בשמו כאשר עזבו
במצרים ימים רבים ואלו היה בביתו לחם לא שלח עדיין את בנימין ויניחנו במצרים · ורש״י כתב רוח הקדש
נזרקה בו לרבות את יוסף ובבראשי׳ רבה גם כן אמרו ושלח לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון
ונכון הוא כי נתן דעתו׳ בעת התפלה להתפלל סתם גם על האחר אולי עודנו חי   ולשון אחר דרשו שם
בבראשית רבה אמר ר׳ יהושע בן לוי פתר קרייא בגליות ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש זה הקב״ה
שנא׳ ה׳ איש מלחמה וכתיב ויתן אותם לרחמים   ושלח לכם את אחיכם אלו השבטים אחר ואת בנימין
זה יהודה ובנימין   ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון שכלתי בחרבן שני לא אשכל עוד זה לשונם
ז״ל והכונה כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו ביד אדום כמו שאפרש ונראה הנביא הענין מתחלתו
והתפלל סתם לשעה ולדורות והכתוב הזה כפי מדרשם יש לו סוד גדול ·   כי אמר ואל שדי במדת הדין
יתן לכם רחמים שלפניו יעלה אתכם ממדת הדין למדת רחמים והמשכיל יבין   ואני כאשר שכלתי
שכלתי ואני עד שובכם אהיה שכול מספק כלומ׳ שכלתי מיוסף ומשמעון שכלתי מבנימין לרש״י והנכון שהוא
אומר לא תוכלו להוסיף עלי שכול כי כבר שכלתי יתמם מכל הבא עליו ביתרון כאבו על יוסף וכמוהו ו
וכאשר אבדתי אבדתי · כלומר כבר אני אבוד ואם ימיתני לא יוסיף עלי אבדון   להתגולל עלינו
מן ועיסה מתגלגל בדם ושולה מגוללה בדמים כאדם שיוסיף מצד אל צד על חברו
ולהתנפל   עלינו כאדם שיתנפל ברצונו על חבירו ימלא קומתו ואנקלוס
תרגם להתגולל לא תרגם כלא שינסחו עלינו כשוא היה לגליו ולהתנפל לאיסתקפא לשום עלינו דברי׳
שלא היו כי הדבר שאינו יקרא נופל כמו לא נפל דבר אחד ותרגם עלילות דברים תסקיפי מלין וכן תי׳
תואנה תוסקפא · וגם גם ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו כי ידאגו על חמוריהם. לאמ׳ הנה יקחו גם את
חמורינו עם את חמוריהם ולא נוכל לשלוח לביתינו בר וימותו כלם ברעב   בי אדוני לשון בעיא
ותחנונים הוא ובלשון ארמי׳ בייא בייא לשון רש״י וזה דבר זר מאד לשתנו אל מלת לשון ערבי ואינה דומה
אליה כי בייא כולה מלה לא תשתנה ולא יאמר מינה בי   ועוד שהמלה ההיא איננה לשון בעיא׳ ותחנונים כ
כמו שאמר הרב אבל היא לשון צעקה ותרעומת על שבר ועל עוות דבר כגון מלת אבוי בלשון קדש והיא •
ידועה בלשון ערב ירגילו אותה בקינותיהם כולן בפתחות הבית ובלשון יון בייא הבית רפה כשוא יאמרו
אותה על הדוחק והצער ובבראשית רבה בסדר

בראשית מהו שלו לרוכב בערבות ב״ה שמו אין לך כל מקום ומקו׳ שאין לו ממונה על | ב״ה שלו אנדיקוס
במדינה ממונה על ב״ה שלו אנדטים במדינה ממונ׳ על ב״ה שלו   כך מי ממונה על ב״ה של עולמו הבה׳
דל׳ שבכל מקום יש איש ממונה על הצעקה ועל העוות והבה׳ ממונ׳ על צעקת העשוקי׳ בעול׳ הצועקי׳ בי״ה
ועוד לפניכו כפר׳ ויגש אליו אמ׳ לו יהודה בי״ה אתה מעביר עלינו שכך אמרת לנו ואשימה עיני עליו זו
בי״ה השמת עין וכפרש׳ ויהי בשלח שמא אני מעביר בי״ה על בריה וכפרש׳ וישמע יתרו כתמונה אדם ונטל
עלית כל שורש ציבור עליו אם ראה אדם מעבי׳ בי״ה על חברו או עובר עביר׳ ולא מיחה הוא נענש עליו זו
וכפרש׳ אשה כי תזריע צווח אנא בי״ה עליכון וכן במקומות הרבה ואנקלוס שתרג׳ בי אדני בבעו רבוני לא
שהוכיח מלת בי מן בעו אבל דרך הענין שהוא בא בכל מקום כענין הבקשה · ורא״את׳ כי בי אדני דרך
קצרה בלשון הקדש והוא כמו בי אדני המלך העון והטעם עשה בי מה שתרצה ותשמעני · ואם כן נכון
הוא שיאמר אדם בי אחי או בי שמעני ולא מצאתי שתבא מלת בי רק עם אדני או עם הש׳ הנכבד הנכתב
באלף דלית׳ שגם הוא לשון אדון ולכן אני אומר שפי׳ בי בעצמי אתה אדון ומושל ובאו שני כנויים לחזוק
כמו ולי אני עבדך בי אני אדני ודומה לזה כי בי בעזרך ענאי   נתן לכם מטמון באמתחותיכם
אמר׳ אבותיהם יתכן שהיה לאדם מטמון בברו ושכחו ויצא בגורלכם כי כספכם בא אלי · והנה גם דברי
נאמנים כי איך יצא לכל אחד כספו במשקלו אבל כל דבר מכוסה יקרא מטמון טמון עשל ידו כגלחת יש ל
לנו מטמונים בשדה והנה אמר להם כי דרך המדרים לוקחי התבואה לשום כל אחד כספו בשקו   והנה ה
המשביר לקח מן הבאים שקיהם ומלא עשרה שקים שבר והכסף טמון תחת התבואה ובא אדניו וצוה
אלין לשפכ׳ אל כלי בני יעק׳ כי רצה למהר לשלח׳ או מפני שלא בא הכסף אליו והנ׳ לכל אחד כפי אמתחתו
כספו במשקלו כי כל איש יביא בדמין כסף שוה חמור לחם וזה יקרה תמיד בשוקים ובאוצרות המוכרים
מרוב מחומות העם   באשר יוכלון שאת יותר מן המגיע להם בכסף אשר הביאו לו · ושים כסף א
איש בפי אמתחתו לדעתם כי אמר להם ידע אדני כי ענה לכם חנם ויבקש להטיב לכם שאם עשה זה
בפעם הראשונה שלא לדעתם היה להם התנצלות כגביע שנעשה בן כאשר נעשה בכסף אבל היה לדעתם
וידעו בכסף כאשר ידעו באמתח כי הכירו כי נתן להם כאשר יוכלון שאת ואם היה שלא לדעתם אולי טען
עליהם כי היה הכסף גם בפעם הזאת מטמון ולא יתכן כן בגביע ומי יוכל לדין עם שתקיף ממנו · ודע
כי בעבור היות השוברים רבים מאד בכל מצרים ומאומות רבות בתוכה היו הבאי׳ נותנין שקיהם בכספי׳
בשקיהם למשביר והוא מודד להם לפי הכסף הנמצא בהם והם לוקחי׳ הנתן להם כאשר דבר מלך שלטון
ועוד כי באמונה הוא עושה ועל כן לקחו בפעם הראשונה שקיהם סגורים ולא ידעו מה בתוכם גם בשנית
הלא זה אשר ישתה אדני בו לא הזכיר להם הגביע אבל דבר עמה׳ כאלו בידוע שהם לקחו הגביע ולכך
אמר הלא זה שלקחתם הוא אשר ישתה אדני בו גם הם עמו כאלו אינם יודעים מה מבקש · ואיך נגנב
מבית אדוניך כסף או זהב ואחרו אשר ימצא אתו מעבדיך כסף או זהב גנוב ומת · וטעם אשר ישתה
אדני בו עלילה להגדיל עליהם האשם כי הגונב כוס המלך אשר ישתה בו בזה המלכות ולא יועיל כי ירבה
שחד ומשלומין   והוא נחש ינחש בו כי איננו רוצה שיהיה הכוס כלו לאחרים ויאהל לנחשי׳ עליו וזהו
שאמ׳ איש אשר כמוני · וכונתו לומ׳ כי על פי המנחשים ידע שהם גנבוהו · ולכן רדף אחריהם יותר מכל
הבאים בביתו וכל זה להתנכר בענין כאשר התנכר בתפסו שהחל בגדול ובקטן כלה   גם עתה כדבריכ׳
כן הוא אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבין נדבר עשר׳ שנמצאת גנבה ביד אחד מכן
כלן נתפשין אבל אני אעשה לכם לפנים מן השורה אשר ימצא אתו כלבד יהיה לי עבד ואין לשו׳ גם
עתה נופל יפה על הפי׳ הזה ואולי יאמר גם עתה שכדבריכ׳ כן הוא המשפט אשר ימצא אתו יהיה לי עבד
בלבד אבל יוסף אמר חלילה לי מעשות זאת ויורה כי אין משפט שיהיו כלם נתפשין בגנבה · ולכן אמ׳
חלילה לי כי שופט כל הארץ אני וחלילה לי מעשות לכם המס כי אין חייב בעבדה בהמצא גנבה ביד אחד
מהם בלתי אם נועדו בה בהסכם יחד ללכת לגנוב ולקח אחד מהם את הגנבה לדעת כלם אז יתחייבו ·
והנכון כי מתחלה היה מאשים את כלם למה

שלמתם רעה תחת טובה הרעותם אשר עשיתם והם פטרו עצמם באמרם אשר ימצא אתו ומת כי הוא
הגנב וגם אנחנו הנקיים מן הגניבה נהיה לעבדים הנה דעתם לומר שהגנב אשר ימצא אתו הוא לבדו
שידע בגנב׳ כי אם היו כלם בגניבה למה ימות זה ויחיו הם ראוי שימותו כלם או יהיו כולם עבדי׳ כי הדין
בהם שוה אבל הם טוענים שלא ידעו האחרים בגנבה רק קנסו את עצמם שיהיו גם הם לעבדים ולכ׳ אמ׳
להם גם עתה שאתם נועדים ונמצאים יחדיו כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו הוא הגנב והוא לבדו
הראוי להענש ויהי׳ לי עבד כי בתשלומיו אני חפץ יותר ממיתתו ואתם תהיו נקיים כי אולי לא ידעתם בג
בגנבה כאשר אמרתם או טעם כן הוא כן יהיה גם עתה שאין כן המשפט כדבריכם כן יהיה וכמהו
ותאמר כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו טעמו כן יהיה והוא הנכו׳ בעיני והוא דברי רבותי׳ בבראשית רבה
שאמרו עשרה בני אדם שנמצאו בגנבה אין כלם נסירה אני איני עושה כן וכו׳ ונתכוונו למה שפירשתי לא
כדברי רש׳ ונוכל לתכן לדעת הרב שאמר יוסף חלילה לי מעשות זאת שאהיה לכם אני רע מאשר על ביתי
שפטר אתכם מתחלה ואמר לכם ואתם תהיו נקיים כי אני אקיים דבר עבדי ועצת מלאכי אשלים

סדר ויגש אליו

טעם ידבר נא עבדך דבר לאמר כי דברים מועטים
ידבר ואל יהיו עליו לטורח והנכון בעיני כי הדבר הוא
התמורה אשר יאלה פניו להחליף בנימן אחיו בו כי לא יב
יבקש ממנו דבר אחר ואחר דבריו פיוס ובקשה לזה

ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה יאמר אל יחר אפך כי על דברי לפניך
כי כמוך כפרעה יאמר אל יחר אפך כי כי על מורא גדול אני מדבר לפניך כאלו אני מדבר לפני פרעה
אדני שאל את עבדיו לא ידעתי טעם לאריכות דברי יהודה בספור מה שהיה כבר ביניהם ומה שאמרו ז״ל
וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו איכה טענה כי המושל שיבוא להביא אדם לפניו לא יעשה׳
על מנת לפטור אותו מן הרעות שיעשה וכמ׳ על הגנבה שיגנוב מבית המלך הנביע אשר ישתה בו ומתחלה
כבר שם עינו עליו לטובה וקרא לו שלום וכבוד אלדים יחנך בני ועשה לכולם לכבודו משתה לפניו בבית
המלכות והרבה משאתו ונתן להם בר כאשר יוכלון שאת יותר מן הכסף שהביאו לו כאשר פירשתי ואחר
לעשות לו ואשר יראה לי על דרך הפשט שאינם רק תחנונים להעיר רחמיו כי חשב יהודה כי האלדים הוא
ירא כאשר אמר לו וכאשר נהג עמהם תחלה כירא מאד לנחם אותם על הצער שעשה להם וזה ענין ה
הספור אמר לו אנחנו באונס הגדנו באחינו זה מפני שאלת אדני ולא הודינו גם כן להורידו לפניך במצותך
הראשונה רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזוב את אביו אבל בנפשינו כביא אותו מפני זלעפות רעב כי
אמרת לא תוסיפון לראות פני ולא רצה אבינו לשמוע עד היותינו כולנו בסכנה לשוב לשבר מעט אכל
ואז הודה בפחד ובדאגה ועתה כראותו כי אין הנער ימות בנפש מרה ולכן תפול נא תחנתי לפניך לרחם
עלינו ועל הזקן וקח אותי תחת הנער לעבד עולם כי טוב אני ממנו ולך תהיה צדקה וזה טעם כל הפרשה
ויתכן שיהיה והורדנו עבדיך את שיבת עבדך אבינו כבני לכבוד והורדת את שיבת עבדך אבינו וכן ואשאת
עמך ויש לומר עוד על דרך רבותי׳ שאמרו זו היא השמת עין ויאמר כי כמוך כפרעה ראוי שתעמד בדבריך
ובתיורך כי על פיך הביאונו אותו באונס גדול כאשר יזכיר ופחד לפרש לו יותר אבל יש נסתר דבריו שהיה
מעשה הגביע תחבולה מאתו להעלילם כי למה יבקש לראותו על כרחם וכן אמרו בבראשית רבה אמר׳
לו יהודה תדע לך שבעלילה באת עלינו כמה מדינות ירדו ליקח אוכל כלום שאלת אותם כמו ששאלת
לנו מאח בתך אנו מבקשים או אחותינו אתה מבקש ויאמרו כי היה זה נרמז בדבריו ואשימה עיני עליו
אמר רש׳ הטעם׳ שאראה אותו ולא מצאתי בכתוב שימת עין על הראיה בלבד ושמתי עיני עליהם ל
לטובה קחנו ועינך שים עליו ואל תעש לו מאומ׳ רע כי לא בזה אותם שיראנו אחר שיקחנו אלא שישמור
אותו וייטיב לו אבל נדר להם יוסף לחמול עליו ולשמרו ואם לא נזכר בפירו׳ כאשר יקצר שם בכל הדברים
האלה אשר ספר יהודה בפניו ולא הזכיר מאסר שמעון ועלילת מרגלים אתם דרך מוסר או מיתת מלכות
ועזב את אביו ומת פירש רש׳ ומת אביו ואם כן היה אומר לא יוכל אבינו לעזוב את בנו ועזב את
בנו ומת או לא נוכל שיעזוב הנער את אביו כי לא יתלו המחלה על

אביהם בנער כי הם יחזיקוהו כילד לא ידע בין טוב לרע   אבל פי' לא יוכל הנער לעזוב את אביו מפני נערותו והיותו ילד שעשועים בחיק אביו אשר אהבו ואם יעזבנו ויבא בדרך ימות הנער   כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדוני אמרו כי בבוא' אליו מיד הגידו לו שלא יוסיפו לראות פניו בלא אחיהם הקטן ולא אבה לשלחו והיה מכיח לו שמעון במאסרו וזה טעם ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל כי לא רצה להודות לשלחו בכל אשר אמרנו עד שדחקו הרעב   אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי אם יאמר שהוא יחיד לאמו מה טעם בזה שתרד שיבתו ברעה שאולה אחרי שיש לו כמה בנים רבים ובני בנים ואמו כבר מתה לא תבכה עליו בפניו אבל הטעם כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל וזה טעם ילדה לי אשתי כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שני' ושמתי אהבתי בה' כאלו הם יחידי' לי והשא' כבני פילגשי' הם אלי ואחיו מת וזה לבדו בני יחידי אשר אהבתי ולכן יקדי' הכתו' רחל ללאה כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ויקרא לרחל וללאה השדה כי היא הקודמת במחשבתו ואמרו המפרשים כי לכך יאמר בסדר הזה בני רחל אשת יעקב כי היא תקרא אשתו באמת בלא מרמה ודעתי היה זה מפני שהזכירה שם בין השפחות וכבר הזכרתי כן   וקרהו אסון והורדתם את שיבתי אם יקראהו אסון כאחיו תורידו את שיבתי ברעה שאולה · או וקרהו אסון שיקראנו כן מפני היותו נער ורך ולא כחו ללכת בדרך וכמו שאמר למעלה פן יקראנו אסון כי פי' אסון מות מקרית כמתים בידי אדם וחיה רעה או בשנוי האויר בדרך   כי עבדך ערב את הנער יאמר כי ירד ביגון שאולה עליו כי גם בכל זה שאמרנו לו לא רצה הזקן לשלחו עד שנעשיתי לו ערב עליו ובטח בי ועל כן ישב נא עבדך תחתיו ואם יהיה פי' והורידו עבדיך כפשוטו יאמר אנחנו הגורמים מיתת הזקן ברעה כי אני ערבתי בו ואמ' כי איך אעלה אל אבי להודיעו כי יבחר להיות עבד עולם מעלותו אל אביו בלתי הנער שלא יוכל לראות ברעת' כי יבכה תמיד ויתאונן עליו כל היום   והזכיר זה שלא יחשוד אותו שיעשה מרמה בעבור שהוא ידע לברוח יותר מן הנער   ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו   לא יכול לסבול שיהיו המצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם לרש' · ור' אברהם אמ' להתאפק לסבול לכל הנצבי' עליו טעמו עד שיצאו כל הנצבי' עליו והוצרך לקרא להוציאם   אבל אנקלוס תרגם לאיתחסנא להתחזק וכן ולהתאפק ואעלה העולה וכן כל לשון התאפקות בכל מקום חזוק · והנכון בעיני שהיו שם מבית פרעה ומן המצריים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימן כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה ולא יכול יוסף להתחזק לכלם ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש כברי מעלי כי אדבר עמה' ויצאו מעליו ובצאתם מעליו נתן את קולו בבכי וישמעו מצרים ואנשי בית פרעה המוצאים מעליו כי עודם בחצר החיצונה ·   ויתכן כי פירוש הנצבים עליו משרתיו העומדים לפניו כיון הנער הנצב על הקוצרים שרי הנצבים להתיצב על ה' · ועל' ויקרא שהרים קולו בכעס ואמר למשרתיו הוציאו כל איש מעלי בלתי האנשים האלה · והטעם בהוצאת־ שהוציאם משם כדי שלא ישמעו בהזכיר להם המכירה כי תהיה להם וגם אליו למכשול שיאמרו עבדי ם פרעה ומצרים עליהם אלו אנשי בוגדות לא ימרו בארצנו ולא ידרכו בארמנותינו באחיהם גם באביהם בגדו מה יעשו במלך ובעמו וגם ביוסף לא יאמינו עוד   כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ הזכיר להם מה שעבר וידוע גם הם לומ' כי הארץ אשר עברו עליה שתי שנים ברעב ואכלו כל מה שהיה בידם ומתיקר השער מאד ועוד יעברו עליהם חמש שנים לא היתה לכם בה מחיה כלל אם לא שלחני השם לפניכם   כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש בלא מליץ זה דעת המפרשים והוא תרגו' אנקלוס ויתכן שאמר להם כך לאמתלא ולפיוס כי איננה ראיה שידבר אדם אחר במצרי' בלשון הקדש כי על דעתי הוא שפת כנען ורבי' במצרים ידעים אותו כי קרוב הוא ואף כי המושל שדרך המלכי' והמושלי' לדעת הלשונות וכמו שתראה ב בנבוכד נצר שאמ' בלשון הקדש חלום חלמתי ותתפעם רוחי לדעת את החלום בעבור שהיו שם חרטומים ואשפים ומכשפי' וכשדי' מלשונות רבי' ומיטר' וכלם יבינו אותו והם ענו לו בארמית וידברו הכשדי' למלך א ארמית כי הם היו הקרובים אליו היושבים ראשונה במלכות ולהם היה הרשות לדבר אל המלך

ועוד כי כאשר בא יוסף משם למצרי׳ יבאו רבים ויותר היה להם ראיה בהזכירו שמו ענין המכיר׳ אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה · והנכון בעיני כי יאמר והנה עיניכם ועיני אחי בנימין רואות כי · אני המושל והאדון לכל מצרים המגיד לכם מפי כי אני אחיכם ומצוה להוריד אבי אלי לכלכלו   אם כן תגידו לאבי את כל הכבוד ואת כל אשר ראיתם כאן בעיניכם ותמהרו להורידו אלי כי הדברים אמת ויש בי כח להצילו ולחיותו ברעב והוא כמו כי פי אני דברתי ובגמ׳ במסכ׳ מגלה את׳ כפי כן לבי   וישבת בארץ גושן היה יוסף יודע באביו שלא ירצה לעמוד בארץ מצרים אשר שם הבירה למלכות על כן שלח לו ועתה כי בארץ גושן יושיבנו ·   וטעם אתה ובניך מחובר בפסוק העליון רדה אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך · ואמ׳ פן תורש אתה וביתך דרך כבוד כי לאחיו אמ׳ כי למחיה שלחני אלהים לפניכם ולשום לכם שארית שהיו מתים ולא ישאר להם שארית אבל לאביו לא רצה לאמר כן ואמר שאם תתעכב בארץ כנען תורש כי אני לא אוכל לשלוח לך לארץ כנע׳ לחם רב מגנזי המלך כי יחשדו אותי שאני מוכרו שם לעשות לי שם אוצרות כסף ולשוב אל ארצי ואל מולדתי ובבואכם וידעו כי אתם אבי ואחי יתן לי המלך רשות   וטעם באו אחי יוסף כי היה יוסף מגיד לבית פרעה כי יש לו אחים נכבדים בארץ העברים כי גנב גנבתי משם ועתה שמעו כי באו אחי יוסף   כאשר אמ׳ וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי היה הדבר להם לחרפה שימשל בהם איש נכרי עבד מבית הסוהר יצא למלוך · ועתה בבא אליו אחים נכבדי׳ ונודע כי הוא הגון להתיצב לפני מלכי׳ ישמחו כלם בדבר   ואתה צוית זאת עשו את׳ הדבר בנואה לו מדעתו מוסר יוסף כי איננו שולח יד בהון המלך ולא ידע אתו מאומה עכ׳ חשב פרעה אולי לא ירצה לשלוח לאביו דבר עכ׳ אמ׳ לו אני מצוה אותך שיעשו זאת על כל פנים   ולאביו שלח כזאת כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים וגו׳ לרש׳ ואיננו נכון שירמוז על החשבון · אבל יתכן שיאמר כזאת המנחה · ויהיה שעורו ולאביו שלח זאת המנחה עשרה חמורים וגו׳ והכף׳ כאלו יתירה רק דרך הלשון לדבר כן כמו ותדבר אליו כדברי׳ האלה עשה לי עבדך או יאמ׳ ולאביו שלח צידה כזאת אשר נתן לאחיו ולא להוסיף רק כאשר נתן להם צידה לדרך בלכתם כן שלח לאביו בר ולחם ומזון לדרך בבואו והוא הנכו׳ · והזכי׳ חמורי׳ ואתונות כי המשא ונושאי המש׳ הכל שלח לו והמנהג לשלוח זכרי׳ ונקבו׳ כמש׳ עש׳ אביו אל תרגזו בדר׳ רגז לשון רתת ותנועה ויאמ׳ באלו מן הפחד על הדרך לב רגז ורגזו וחלו ותחתי ארגז ומימינך ברגזה ובדאג׳ תשת׳ · ולכן הנכו׳ בעיני בפסו׳ הזה שאמ׳ להם יוסף אל תפחדו בדרך והעני׳ כי בעבו׳ נשא׳ בר ולחם ומזון וטוב מצרי׳ בימי הבצרו׳ יפחדו אולי בדרך בלכת׳ וכל שכן בשובכם עם כל רכושכם ולא ימהרו לדבר ולכן אמ׳ להם שילכו בזריזות וימהרו לבא כמו שנ׳ מהרו ועלו אל אבי ואל יפחדו כלל בדרך כ כי שמו עליהם שהוא המושל בכל ארץ מצרים וחיי כל הארצות הם בידו ומוראו ייראו הכל וילכו ויבאו לשלום   ויפג לבו נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה וכמו מאין הפיגות וריחו לא נמר מתורג׳ וריחיה לא פג לרש׳ ואיננו נכון   כי לשון פיגה שביתה וביטול כמו אל תתני פוגת לך · וכן עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות   שנגרה תמיד מאין שביתה והפסק · וכן על כן תפוג תורה תבטל ותפסק וגם זה ויפג לבו שנתבטל לבו ופסקה נשימתו כשפסקה תנועת הלב והיה כמת וזה הענין ידוע בבא השמחה פתאום   והוזכר בספרי הרפואות כי לא יסבלו זה הזקנים והחלושי הכח שיתעלפו רבים מהם בבא להם שמחה בפתע פתאום כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום וי והחום התולדי יצא ויתפזר בחיצוני הגוף ויאפס הלב בהתקררו והנה נפל הזק׳ כמת ואמר כי לא האמין להם להגיד שעוד זמן גדול מן היום והוא שוכב דומם בעבור שלא האמין להם   כי הידוע בעלוף הזה שיצעקו לו וידבילו אותו בשמחה ההיא עד שתקבע בו בבהלת רוח וזהו טעם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות כי היו צועקים באזניו דברי יוסף ומביאים לפניו העגלות ואז שבה רוחו אליו וחזרה נשימתו וחיה וזהו ותחי רוח יעקב אביהם ואנקלו׳ תרגם ושרת רוח נבואה בעבו׳ שהזכיר אמת הוסיף זה ודרש כן במלת רוח שלא אמר ויחי יעקב אביהם ועשאו מענין רוח ה׳ אלהים עלי ועתה ה׳ אלהים שלחני ורוחו איש אשר רוח בו וכן מפיגין טעמן שמפזרין אותו ומתבטל   וידברו אליו את כל דברי יוסף · ויראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף אבל חשב כי ש היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם אף כי

יראו לנפשם פן יקצף ויקלל כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו ולכך
באמ׳ ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר וגו׳ ואלו ידע יעקב בענין הזה היה ראוי להם שיאלו
פני אביה׳ במותו לצוות את יוסף מפיו כי ישא פניו ולא ימרה את דברו ולא היו בסכנ׳ ולא יצטרכו לבדות
מלבם דברים   ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה ב
ביצחק ולא באברהם לרש׳ ואינגו מספיק שהראוי לומ׳ לאלהי אבותיו כלי שייחד אדם כמו שאמ׳ האלהים
אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק ובתפלתו אמ׳ אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק או יאמר ו
ויזבח זבחים לה׳ כמו שאמ׳ באברהם ויבן מזבח לה׳ ומה צורך לפרש כי יותר ׃ אבל הפסוק הזה יש בו
סוד יגלו לנו אותו גם בברא׳ רבא כי כאשר בא יעקב לרדת מצרי׳ ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו ופחד
ממנו ׃ וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו   ועשה זה בבאר שבע
שהוא בית תפלה לאבותיו ומשם נטל רשות בלכתו לחרן ואמר הכתוב זבחים להודיע שלא היו עולות ב
כאבותיו כי אברהם עולות הקריב ורבו׳ אמרו לא הקריבו בני נח שלמים עולות הקריבו ובנח כתו׳ מפורש
ויעל עולות במזבח אבל יעקב מפני פחד ה׳ הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות כמו שדרשו שלמים ש
שמטילין שלום בעולם והנה היתה תחלת כונתו במדת הגבורה שהיא הקרובה אליו וזהו הטעם שהזכירו
בברא׳ רבא שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו והוא הטעם שאמרו גם בלשון אחר בתחלה שואלין
בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בשלום הרב וראיתי במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה בלשון הזה וישבע י
יעקב בפחד אביו יצחק וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע
בכח שנתן לאביו שנאמ׳ וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ואולי כיון הנ׳ דכתי׳ ביה ותפול אש מאת ה׳ ותאכל
את העולה וכתי׳ כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא וגו׳ עכ׳ במדרש ׃ ומדבריהם נלמוד שמפני כן לא אמ׳ ויזבח
זבחים לה׳ לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו שנ׳ תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מ
מימי קדם והוצרך לפרש עתה והנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת
הדין רפה וזהו שאמר אלהים במראות הלילה והוא מה שאמר אנכי האל אלהי אביך כי הוא האל בית אל
אשר אמר לו בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה והוא אלהי אביך הוא השם והיא המדה ו
והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר השעבוד וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה וכתב הרב
בספ׳ כ׳ בחלק ראשון במורה הנבוכי׳ כי תרג׳ אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה אנא איחות
עמך ואנא אסקינך ונפלא הרב בזה על דע׳ אנקלוס ואמ׳ כי אנקלוס שם כל מאודו להרחיק הגשמות בכל
ספור אשר בתורה וכל אשר ימצא מאלו השמו׳ המורי׳ על מין ממיני התנועה ישי׳ ענין התנוע׳ לכבוד נברא
או לשכינה מהאל ויתרגם וירד ה׳ ואיתגלי ה׳ ארדה נא ואראה איתגלי כען ואיחזי ואמ׳ למה תרגם כאן
אנא איחות ופי׳ הרב כי בעבור שאמר בתחלת הענין ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה כי הוא ספור
אמירה לא ספור מעשה לא היה קשה לאנקלוס לספר המאמר כאשר נאמ׳ במראות הלילה כי הוא ספור
אמירה לא ספור מעשה שהיה כי יש הפרש גדול בין מה שיאמר בחלום או במראה הלילה ובין מה שיאמ׳
במחזה ובמראה ובין מה שיאמר כדברי מתחלת ויהי דבר ה׳ אלי לאמ׳ או ויאמר ה׳ אלי לאמר אלו דבריו ׃
וכן אמר שהרחיק אנקלוס השמיעה בכל מקו׳ ויש שם פירושה הגעת הדבר ההוא לבורא או קבול תפלה
ויתרגם שמיע קדם ה׳ וקבלא אקביל קבילתיה ואם כן הדבר כדברי הרב למה יברח אנקלוס מן התנועה
וירחיק השמיעה גם כן מיראתו שתורה על גשמות ולא יברח מן האמירה והדבור ולא מן הקריאה בשום
מקום בין בחלום בין במראה בין במאמר מוחלט כי בכלם יתרגם ואמ׳ ה׳ ומליל ה׳ וקרא ה׳ למשה והיא גם
היא תורה על גשמות והיה לו לתרגם ויתאמר מן קדם ה׳ או ואמ׳ יקרא דה׳ או ויתרעי ה׳ כפי הראוי בענין
כמו שפירש הרב בדיבור ובאמירה ולמה ירחיק השמיעה ולא ירחיק הראיה שתרגם אותה וחזא ה׳ ואשר
אמ׳ הרב כי יורה על ענין השגת שכל כאשר יורה על השגת העין כל שכן שהוא זה בשמיעה כי היא תאמ׳
על ההשגה בשכל וכרבון ברב מקומות כגון וישמע אברם לקול שרי שמע קול תחנוני גם כי תרבו תפלה
אינני שומע הנה שמוע מזבח טוב והיה אם שמוע תשמעו לקול ה׳ אלהיך ׃ וכן לב שומע

וכן רבים והנה אנקלוס לא היה לו לירא מן השמיעה שלא תורה רק על קבלת הדבר והרצון כן ולא ברח
מן הראיה בשום מקום אבל תרגם אותה כפשוטה בכל מקום שהדבר מושג בראיה בלבד אבל כאשר
איננו מושג בראות בלבד והוא צריך השגחה והתבוננות יתרג' כפי הראוי כן כאשר אמ' כי ראה ה' בעניי
ראה ראיתי את עני עמי וירא אלהי' את בני ישר' שאין הראיה בהם שירא' את נגפם אבל שיבין בענינ'
וידע אותו וזה דרכו בכל התורה לא כטעם שעלה בדעת הרב רצה בזה למה שאמ' פעמ' וירא ה' כי רבה
רעת ' והנה המקומות האחרים שתרגם אותם ואחזה אליו ולא השלים אותו וכלשון העברה כנה אנקלוס
ותרגם ויעבר ה' על פניו ואעבר ה' שכינתיה על אפוהי שיהיה הדבר העובר כברא לדעתו ולא יזכיר לשון
תנועה בבורא כפי מה שהזכיר הרב ' ואם כן איך תרגם ה' אלהיך הוא עובר לפניך ה' אלהיך הוא עברי
קדמך והנה זה מין תנועה בספור מעשה ולא יירא ממנו אנקלוס וכן בפסוק וירא ישראל את היד הגדולה
תרגם כן וחזא ישראל ית גבורא ידא רבתא נפל כן הגבורה מפני לשון אשר עשה והסתיר כן ידא רבתא
ולא היה ירא ומתפחד מן היד ולא יכנה אותה כלל וכן נהג בתרגו' כתובי' באצבע אלהים באצבעא דה'
ומה שתירץ בו הרב כי ישים אנקלוס האצבע כלי נברא אשר פתח הלוחות כחפץ הבורא איננו אמת כי
הנה מימינו אש דת למו כתב ימיניה ולא פחד מן הימין הכתובה שתורה על גשמות וכן מן האצבע ועוד
תרג' מרימת ימינך ואמר ימינך ה' תברת שנאה ותרג' ידך החזקה ית ידך תקיפא ואמר בידא תקיפא
ובאדרעא מרממא וכן ותאחז במשפט ידי ותתקיף בדינא ידי וכן תרג' תדירא עיני ה' אלהיך בה מרישא
דשתא ' והנה ביעקב כתו' בתחלת הענין ויחלום והנה סולם מוצב ארצה ופחד אנקלוס ממנו ותרגם והא
יקרא דה' מעתד עלוהי ' ולא תרגם והא ה' בעבור שהוא בחלום ותרג' והנה אנכי עמך והא מימרי בסעדך
ולא אמר והא אנא עמך כמו שתרג' אנא אהוי עמך ואעפ' שהוא ספור דבר שב' בחלום כמוהו בסנה ותרג'
ואנכי אהיה עם פיך ואנא אהי עם פומך ואמ' כי יאמר כי אהיה עמך וזה לך האות ארי יהא מימרי עמך
ועוד נזהר אנקלוס בחלומות ותרגם ויבא אלהי' אל אבימלך בחלום הלילה ויבא אלהי' אל לבן בחלו' ואתא
מימר מן קדם ה' ' ואם תאמר שחשש שלא תהא הנבואה קודמת לחלום ויחשב בה שהיא ממש הנה בשלמ'
כתוב בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ותרג' אותו יונת' אתגלי ה' לשלמה ' ואם הדבר כאמרי
החלום יספרו אותו כאשר נאמ' בחלום ההוא ' ואל יקשה עליהם אעפ' שהוא מאמר יורה על הגשמות כי
הייתי בחלום יתרץ להם שאיננו ממש גם כן הדבר שיאמ' כי הוא נראה בחלום ראוי שיספרו אותו כאשר
הוא כי מה שב' בו שהוא בחלום הלילה ילמד שאיננו ממש אבל הוא חלום שנדמה לו ממנו כן ' ואל תחשוב
שהיה זה ליונתן כנ' מפני שלא יאמר בארמית לשון ראיה בחלומות כי ואראה בחלומי מתרגם וחזית
ובבוקר כבר חזה הוית וכן תרגם אנקלוס לא עלינו תלונותיכם כי על ה' אלהין על מימרא דה' ואין כאן
יראה ופחד מן הגשמות וכן וידבר העם באלהים ובמשה ואתרעם עמא על מימרא דה' וכן ביני וביניכם
ובין אלהים ובין כל נפש חיה בין מימרי ומימרא דה' וכיוצא בזה הרבה וכן תרג' יסף ה' יסף מימרא דה'
אלהים עד מימרא דה' סהיד ואין לו בהן יראת הגשמות וגם אין למימרא ענין בכאן שיאמ' כן שיכפרו
ויעיד וכן השבועה לי באלהי' קיים לי במימרא דה' ' וכן השבועין מזכירין אני נשבע באמת' אלהי' וכיוצא
באלו רבים לאנקלוס וסודם ידוע למשכילים ' ואין בלשון עמידה אמר הרב שם יונת' כנ' כונתו לפרש
קיום ולכך תרג' ועמדו רגליו ויתגלי גבורתיה וכן תרגם כל דבר עסק ותנועה גבורתא והנה אנקלוס לא
יתירא מלשון עמידה ותרג' הנני עומד לפניך שם על הצור הא אנא קאים קדמך תמן על טינרא ' ומה
שאמ' הרב כי אנקלוס ישים ענין התנועה גלוי השכינה והראות כבוד נברא הנה אנקלוס מן הכבוד יברח
מלתת בו כלשונות האלה ויתרגם וירא כבוד ה' אל כל העדה ואתגלי יקרא דה' כמו שיאמ' ויתגלי ה' ולא
יתרגם ואתחזי יקרא דה' וכן יתרג' במלאכים ויתגלי ואם ידבר אנקלוס במלאכים ובכבוד נברא בעניני
הגשמות כמו שאמ' הרב היה ראוי שלא יתירא מן הראיה שיראם האדם ויתרגם בהם ואתחזי ומן שעשה
כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ארי חזיתי מלאכא דה' ואם ושלום שיהיה הדבר הנקרא שכינה או כבוד
נברא אין מהשם הנכבד ית' כאשר חשב הרב כאן ובפרקים רבים מספרו והוא תרג' אם אין פניך הולכים

אם לית שכינתך מהלכא ביננא ומשה לא יחפץ בלכת עמו בכבוד נברא חוץ מהשם הנכבד ית׳ שסבר אמ׳ לו
הקב״ה הנה מלאכי ילך לפניך ולא היה מתרצה בכך אבל היה מבקש שילך עמו האל בעצמו ובכבודו · וכן
אחר ששמע השם בקולו ואמ׳ לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה אמ׳ משה ילך נא אדני בקרבנו תהך
כען שכינתא דה׳ ביננא וכן תרגו׳ לא תוכל לראות את פני לא תכול למחזי אפי שכינתי ארי לא יחזינני א
אינשא ואמ׳ יונתן בע׳ בריך יקרא דה׳ מאתר בית שכינתיה ואם הכבוד הזה ירצה בו הכתו׳ עצם הבור־א
ואמתו ויהיה כמו הראני נא את כבודיך שפי׳ בו הרב כן הנה הזכיר בו אתר ובית ושכינה ואם יאמר־
שהוא כבוד נברא כדעתו של הרב בפסוק וכבוד ה׳ מלא את המשכן ואולתו איך יקבנו בו ברוך והמברך
והמתפלל לכבוד נברא כעובד ע״ז ובדברי רבו׳ דברים רבים יורו על שם השכינה שהוא האל ית׳ · אבל
הענינים האלה לאנקלוס ויונתן בע׳ דברים ידועים בקבלה וסודם לידעים חן ובמעמד הר סיני תרג׳
אנקלוס כל מלת אלהים הנזכר בפרשה יקרא או מימרא דה׳ וכאשר הזכי׳ הפרשה השם המיוחד לא יאמ׳
כן והכל בהשגחה ובחכמה ממנו ועוד אזכיר זה בעה״י · ומה שתרגם אנקלו׳ וידבר אלהי׳ את כל הדברי׳
האלה ומליל ה׳ ענינו בזה משום שנ׳ פנים בפנים דבר ה׳ אל כל קהלכם והמשכיל יבין · אבל מה שאמר־
כאן אנא אחות עמך רבה לרמוז בו מה שאמרו גלו למצרים שכינה עמהם שנ׳ אנכי ארד עמך מצרימה
גלו לעילם שכינ׳ עמהם שנ׳ ושמתי כסאי בעילם והנה האמירה והירידה שוים כמו שפירשתי למעלה ולא
היה יכול לתרג׳ אלא כן בשום פנים כאשר רמזתי אבל שם ביעקב לא יתכן לתרגם והא אנא עמך בעבור
כי שם כתו׳ והנה ה׳ נצב עליו והמשכיל יבין · ומפני שמצא אנקלו׳ שאינו כפשוטו מימש סברא ממנו ועשה׳
ענין עזר בלבד ואמ׳ מימרי בסעדך ולא אמ׳ מימרי עמך כמו שאמ׳ במשה והאל יראנו מתורתו נפלאות ·
ויאמר יעקב יעקב אחר שאמ׳ לו השם לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישר׳ יהיה שמך היה ראוי שיקראנו
בשם הנכבד ההוא וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלשה פעמי׳ אבל קראו יעקב
יעקב לרמוז כי עתה לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה כי
מעתה הגלות תתחיל בו וזה טעם ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו כי בשם בני ישר׳
יבאו שמה כי יפרו הבנים וירבו ויגדל שמם וכבודם אבל יעקב הוא עתה בירידתו שם והזכיר הכתו׳ ער
ואונן עם שמות בני ישראל הבאים מצרימה לסוד ידוע מדבריו שכתבנו כבר והמשכיל יבין זה · וטעם
כל הפסוק וכן הזכיר בפקודי׳ בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה למשפחות׳
ובדברי הימים מנאם במספר אמר בני יהודה ער ואונן שלשה נולדו לו מבת שוע הכנענית ותמר כלתו
ילדה לו את פרץ ואת זרח כל בני יהודה חמשה · ובנות בניו סרח בת אשר ויוכבד בת לוי לרש׳ ויתר
ירבה בבנותיו אבל דרך הכתו׳ כשידבר ביחוסי הרבים יאמר ביחיד לשון רבים ובני דן חושים ובני פלוא
אליאב וכן בבנותיו דינה ובנות בניו סרח בת אשר אבל יוכבד לא יזכירנה הכתו׳ כמו שאמ׳ כל נפש ששים
ושש אבל ירמוז אליה כדעת רבותי׳ שלשים ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושתים אלא זו
יוכבד שנולדה בכניסתן לעיר שנ׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים
זו היא שיטת רבו׳ ור׳ אברהם הסיב ואמ׳ כי זה תמה הכ׳ למה לא הזכיר הכתו׳ הפלא שנעשה עמה שהוליד׳
משה והיא בת מאה ושלשי׳ שנה ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים ולא די לנו זה הנער עד שעשו
הפיטנים פיוטים ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנכרתי והנה היא בת מאתים וחמשים שנה וכי א
אחיה השילוני היה כך וכך שני׳ דרך הגד׳ או דברי יחיד אלו דבריו והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתיר׳ דבר
רבותי׳ אני צריך לענות אליו ואומר כי על כל פנים יהיה בדבר יוכבד פלא גדול מן הנסים הנסתרי׳ שהם
יסוד התורה כי היא בת לוי עצמו לא מתיחסת אליו כמו שכתו׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרי׳ ועוד כתו׳ את
יוכבד דודתו והנה אם נאמר כי הוליד אותה בבחורותו כאשר הוליד כל בניו והיתה לידתה אחרי ־ירידתן
למצרים מעט הנה היא בלדת משה זקנה מאד כמנין שאמ׳ רבו׳ או קרוב לו ואם נאמ׳ שנולדה לו אחר שנתן
במצרים ימים רבים והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו למצרי׳ חמשים ושבע שנה והוא יהיה בן מאה
שנה כי ברדתו היה בן מג׳ שנים והנה יהיה בזה שני פלאים שיהיה הוא זקן כאברהם אשר

הזכיר הכתוב הלבן מאה שנה יולד וכתיב ואחרי זקן ותהיה היא זקנה בלדת משה בת ק"ל ואם כאשר עוד
לידתה לסוף ימי לוי הנה יהיה פלא גדול משל אברהם · אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה כי
הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא בן מתחלה או מלאך נגלה במלאכות השם יזכירם הכתו' והנעשים
מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכרו בתורה או בנביאים · וזהו זהב רנתא יונק כפי החכם
הזה מתה שהשיב על רבנ' בענין פנחס וזולתו במקומות הרבה ולמה יזכרם הכתוב כל יסודות התורה
בנסי' נסתרי' הם · ועצם התורה אין בכל עניננו רק נסים לא טבע ומנהג שהרי יעודי התורה כלם אותות
ומופתים כי לא יכרת נימות בטבע הבא על אחת מן העריו' או האוכל חלב ולא יהיו השמי' כברזל בטבעם
מפני זרענו בשנה השביעית וכן כל יעודי התורה בטובות הזה וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם וכל תפלות
דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם כאשר הזכרתי זה
כבר ועוד אפרשנו בעה' והנה אתן לך עד נאמן על מה שאמרתי ידענו כי מעת בא ישראל לארץ עד לדת
הדגנו דוד היה כשלש מאות ושבעים שנה והימים האלה יתחלקו לארבע דורות שלמון ובועז ועובד וישי ו
ויגיע לכל אחד מהם כצ' שנה · והנה כלם זקנים קרוב לאברהם · והיו מולידים כל אחד בשנת מותו שלא
כדרך כל הארץ כי אין החיים בזמנם מאה שנה ואם הוליד אחד מהם בבחורותו כמנהג יהיו האחרי' זקני'
מאד יותר מאברהם ויהיה בהם הפלא גדול יותר מאד כי ימי האדם בדור אברהם ארוכים ובשנות דוד
חזרו למחציתם ואולי אין יותר כי אפשר שהיו לשלמון ימים רבים בבאם לארץ · ולכן נתנו אנשי הקבל'
והם חכמי אמת לעובד · ימים רבים והוא גם נסתר נעשה לאבי המלוכה בן הצדקת הבאה לחסות תחת
כנפי השכינה · וכן יזכירו באותו הרך ימים רבים וכבר פרשתי כי הפלא באברהם איננו כאשר יחשוב
ההמון הנזכר וזולתו מבעלי המקרא כי אברהם הוליד את יצחק טרם מותו שבעים וחמש שנה · והנה לא
עברו עליו שני חלקי' ימיו והאנשי' בכל דור אין הזקנה בהם עד עבור עליהם שלשת חלקי ימותם כאשר
יחשבו הרופאים הילדות והבחרות והאישות והזקנה ובדורות האלה אשר הימים בהם כשבעים שנה לא
יחשבו לו הרופאים זוקן עד אחרי ששים · ועוד כי אברהם הוליד בנים רבים אחרי ארבעים שנה מלדת
יצחק ויהיה הפלא כפלי כפלים ואם כאשר שהחזירו האל לימי בחורותיו יקשה עליו כי לא הזכיר הכתוב
הפלא הגדול הזה · והוא נס גלוי ומפורסם נהפך מן הטבע · ומן הידוע כי האנשים בדור הזה מהם
שיולידו בזקנתם עד מאת שבעים שנה או שמונים שנה ויותר כפי התקומם בהם האחות לפי טבעם וגם
הנשים אין בהם זמן וכל עוד היות להן האורח תלדנה רק התימה באברה' ושרה כאשר פירשתי שם מפני
שלא הולידו בנעוריהם ועתה יולידו זה מזה · ועוד בשרה היה פלא כי חדל ממנה ארח כנשים ואחרי
כן לא תלדנה · והנה אם יהיו ימי יוכבד כימי אביה ותתקיים בה האחות עד קרוב לזקנתה כמשפט הנשי'
איננו פלא אם תוליד בזמן אשר נתנו לה רבנ' מפני שרצה האלהי' לגאול את ישראל על ידי האחי' האלה
ולא הגיע הקץ אחר לידתם ימים רבים עד כי זקנה אמם · ולא יפלא מה דבר · כתב רבי' שלמה ולדברי
האומר' תאומות נולדו עם השבטים צריכין אנו לומר שמתו קודם ירידתם למצרים שהרי לא נמנו כאן ו
ואין צריך לזה שהרי אמרו ר' יהודה אומר לאחיותיהם נשאו השבטים · והנה היו אלה התאומות נשי בנין
והכתו' אומ' עליהם מלבד נשי בני יעקב · ור' יהודה מזה הכתו' אומ' כן כי מה טעם לאמר מלבד נשי בני
יעקב הכנעניות אחרי שאומ' יוצאי ירכו רק בעבור היות נשי בנין גם הן מיוצאי ירכו יאמר כן · אבל לא
פירש אותן בכאן כאשר לא הזכירן בעת לדתן עם השבטים · ועוד כי לא הזכיר הנה רק אשר ילידו
ויתרבו במצרים להודיע הנס הגדול הנעשה ברבוי העצום אשר רבו במצרים והם בזה שבעים נפש ונשיה'
לא ימנו כי האיש עם אשתו הוא אחד · אלה בני זלפה וגו' בני רחל אשת יעקב וגו' דרך הכתוב למנות
בני הגבירות יחד בתחלה כמו שאמו' בסדר וישלח יעקב ובסדר ואלה שמות בני ישר' או למנות בתולדותם
הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו כאשר עשה בברכתם בסדר ויחי יעקב · אבל בכאן מפני שבא למנות
מספרם כי בשבעים נפש ירדו מצרימה הקדים המרובה בנפשות · ולכך הזכיר רחל בתוך האמהות
והצרך להזכירה בכבוד ואמ' אשת יעקב כאשר הזכרתי למעלה · וירא אליו יוסף נראה אל אביו ויפל

על צוארו עוד לשון הרביית בכיה אבל יעק׳ לא נפל על צואר יוסף בנו ולא נשקו ואמ׳ רבו׳ שהיה קורא קריאת
שמע לרם׳ ולא ידעתי טעם בזה אלא בידוע שבתראו כאשר נפל על צוארו   ועוד כי איננו דרך כבוד
שיפול יוסף על צוארי אביו אבל שישתחוה לו או שינשק ידיו   וכתו׳ ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וישתחו
לאפיו והטעם הזה ראויה יותר להשתחוות לו וכן כל עוד בכתוב תוספת על עקר הוא איננו כמו הדבר לא
על איש יוסיף עוד שישים עליו כפי חטאיו ולא יותר והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישר׳ כבדים קצת מזקן
אז שבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים   ולא היה נכר לאביו וגם אחיו לא
הכירוהו לפי׳ הזכיר הכתו׳ כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על צוארו ובכה עליו עוד
כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו ואחר כך אמר אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך
ודבר ידוע הוא כי דמעתו מכניה אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל או הבן הבחור
המולך ואל תחוס בעבור האחרן ויאמר ישראל כי מימני ידבר ויחזור ויזכיר שמו וכן ויקבץ את כל אוכל
שבע שנים וגו׳ ויזכור יוסף וגו׳ וליוסף יולד שני בנים וכן במקומות רבי׳ תמיד בתורה ובמקרא
והאנשים רועי צאן כי אנשי מקנה היו אמר להם שהם רועי׳ אבל לא שירעו בהמות של אחרים כי גם בשל
עצמם יש להם עבדים ובני בית ירעו אותם אלא שעשרים במקנה וזה טעם כי אנשי מקנה היו והירך
להם עשר ועבודה רבה מאד במקנה רב אשר להם כי לא רצה להזכי׳ רק לכבוד לגור בארץ באנו כי אין
מרעה לצאן אשר לעבדיך אני תמה בטעם הזה שאמרו לו כי גם במצרים אין מרעה כי כבר הרעב בארץ
מצרים כמו בארץ כנען או יותר כי עליה היתה עקר הגזרה ואולי אמרו כי בארץ כנען מפני כבד הרעב
יאכלו האנשים עשב השדה ולא ישאירו מחיה לבהמה אבל בארץ מצרי׳ יש בה שבר יחיו בה האנשי׳ ותשאר
בה מרעה מעט ויתכן שהיה בארץ מצרים מרעה מעט באחו מפני היאורים והאגמים   אביך ואחיך
באו אליך הכנסת דברי׳ כאומ׳ הנה שמעתי כי אביך ואחיך באו וארץ מצרים לפניך היא׳ והנכון בעיני
שיאמ׳ אביך ואחיך אליך באו לשמע כבודך ועליך השליכו יהבם ראה שתעשה עמהם טובה כי עליך הדבר
ויש לאל ידך׳ ויברך יעקב את פרעה היא שאלת שלום כדרך כל הבאין לפני מלכים לפרקין לרם׳ ואינו
נראה כן שאין מדרך מוסר המלוכה שישאל אדם בשלום המלך וכמו שאמ׳ כלום יש עבד שנותן שלום לרבו
אבל היא ברכה כמנהג׳ מדרך הזקנים והחסידי׳ הבאי׳ לפני המלכי׳ לברך אותם בעושר ונכסי׳ וכבוד והתנשא
מלכותם וכענין שאמ׳ הכתו׳ יחי אדוננו המלך דוד לעולם   ונבאתי מלפניו חזר וברך אותו ליטול רשות
מלפניו ואמ׳ רבו׳ שיעלה נילוס לרגלו׳ מעט ורעי׳ היו ימי שני חיי לא ידעתי טעם הזקן אבינו מה מוסר
הוא שיתאונן אל המלך ומה טעם לאמר לא השיגו את ימי שני חיי אבותי כי אולי עוד ישיגם ויחיה יותר
מהם ונראה לי כי יעקב אבי׳ זרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאד ופרעה תמה על זקנתו כי אין רוב אנשי
זמנו מאריכים ימים כל כך שכבר קפצו שנותם׳ ולכן שאל לו כמה ימי שני חייך כי לא ראיתי כמותך
זקן בכל מלכותי אז ענה יעקב כי ימיו שלשים ומאת שנה ואל יתמה בהם כי מעט הם כנגד שנות אבותיו
שחיו יותר אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה זרקה בו שיבה ונראה זקן מאד׳   וטעם ויושב יוסף
ויתן להם אחזה שהושיב אותם במיטב הארץ ובאחזה שנתן להם כי לא רצה שיהיו כגרים בארץ וקנה
להם בתים ונחלת שדה וכרם ונתן להם׳ וזה מרשות פרע׳ כי הם אמ׳ לגור בארץ באנו לא לדור כי בעבור
הרעב נשוב לארצנו ופרעה אמ׳ ליוסף הושב את אביך שיושיבם כאנשי הארץ המושבי׳ בארץ גשן׳ וילקט
יוסף את כל הכסף וגו׳ ספר הכתו׳ זה וגמר הענין בכל הפרשה להודיע מעלת יוסף בחכמ׳ בתבונה ובדעת
וכי היה איש אמונים שהביא כל הכסף בית פרעה ולא עשה לעצמו אוצרות כסף ומטמוני מסתרים בארץ
מצרים או לשלחו לארץ כנען אבל נתן למלך הבטחת כן כל הכסף וקנה לו את האדמה גם הנפשות ומצא
בזה חן גם כן בעיני העם כי השם הוא המצליח את ידיו   ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען
ויבאו כל מצרים אל יוסף וגו׳ הזכיר כי תם הכסף מארץ כנען בעבור כי מצרים בבאם אל יוסף יזכירו
לו זה כי אמרו אחרי שתם הכסף גם מארץ כנען ולא יבאו עוד אליך לשבר למה נמות נגדך כי אפס כסף
ומניעתנו חנם ותשאר התבואה בידך ואין קונה׳ ויבאו אליו בשנה השנית לשני הרעב

והטעם שאמ׳ יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באתה ברכה לרגלו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה לרט׳ וכך הוזכר בבר׳ רבה אמר ר׳ יוסי בר׳ חנינא שתי שנים עשה רעב כיון שירד יעקב אבינו למצרים כלה הרעב ואימתי חזרו בימי יחזקאל וכו׳ ואם כן לא נתקיימו דברי יוסף כפתרונו ויבא הענין לחשוד אותו בחכמתו ואולי נאמר שהיה הרעב בארץ כנען כדבר יוסף אבל במצרים ירד יעקב אבינו אל היאור לעיני פרעה ולעיני כל מצרים וראו כל עמו שעלה נילוס לקראתו וידעו כי ברכת ה׳ היא לרגלי הנביא ואם כן יהיה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו לחם ל לפי הטף בשבע שני השבע וכל ימי חיות אביו כי גם אחרי מות אביו אמר אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם ועם כל זה אני תמה שאם כן לא היה החלום אמת כי הראו לו את הגזרה ולא הענין הנהיה והנעשה בהם וראיתי שם בתוספתא דסוטה אמ׳ ר׳ יוסי כיון מת יעקב אבינו חזר הרעב ליושנו וגו׳ ועוד שנינו בספרי ויברך יעקב את פרעה במה ברכו שנתמנעו שני הרעב אעפ״י שלמו אחר מיתתו שנ׳ ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם מה כלכול האמור להלן בשני רעבון הכתו׳ מדבר אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתו׳ מדבר ר׳ שמעון אומ׳ אין זה קידוש השם שדברי צדיקים קיימין לחייהם ובטלין לאחר מיתתן אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון רואה אני את דברי ר׳ יוסי מדברי אבא שזה קידוש השם שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה לעולם נסתלקו מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם עכ׳ והנה השלים הרעב חמש השני׳ שנותרו׳ ודעת ר׳ אברהם שהיו אלו שתי השנים לאחר בא יעקב למצרים וכך כתב רבינו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב׳ גם יתכן שהיה רעב שלש שנים ולא היה כמו ד׳ שעברו ואין דברין נכונים כלל כי מספרי החלום ופתרון ישוה כל השבע שנים ואלו היה כן יזכיר הכתו׳ ענינם של השנים האלה אבל על דרך הפשט לקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בחמש שנים והביא אותו אל פרעה כי איך יתכן שיתום הכסף ויתקנה בשנה אחת אבל הכסף הספיק להם כל חמש שנ׳ כי כן הדבר במנהגו של עולם ונעבוד שלא נתחדש ונשתנה דבר אחד בכל אלה השנים לא ספר בהם הכתו׳ רק וילקט יוסף את כל הכסף וגו׳ ואחרי תום הכסף ספר שבאו אל יוסף והיה זה בשנה הששית ונתן להם במקניהם לחם רק נ״לם כן שיאכלו לפי חיות׳ ולא לשבעה ותתם השנה ההיא אשר כדי להם לנהל׳ בלחם בכל מקניהם והיא השנה הששית ויבאו אליו בשנה השנית לה ואמרו לו שיקנה אותם ואת אדמתם בלחם שיאכילם בשנה הזאת השביעית ואחר כתהיה הארץ לפרעה יתן להם זרע שלא תשם האדמה כי ידעו כי כלו שבע שני ה הרעב ויהיה להם זרע וקציר וזה טעם ויכלכל יוסף לחם לפי הטף שנתן להם בשנו׳ הרעב כדי צרכם לחם כי לפי הטף ירמוז כן׳ קנה אותנו ואת אדמתנו הנה את׳ לנו שגם גופם יקנה לעבדים לפרעה וכן אמר הן קניתי אתכם ואת אדמתכם אבל אמר ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרי׳ איש שדהו ולא אמר שקנה רק האדמה׳ והטעם כי הם אמרו לו שיקנה אותם לעבדים עושי מלאכת המלך כ כרצונו והוא לא רצה רק לקנות את האדמה והתנה עמהם שיעבדו אותה לעצ׳ ויהיו כה אריסי בתי אבות לפרעה ואחרי כן אמ׳ להן הן קניתי אתכם ואת אדמתכם לפרעה לא לעבדים כאשר אמרתם לי רק עם האדמה תהיו לו והנה ראוי שיטול המלך שהוא אדון הקרקע ארבע הידות ואתם החמישית אבל אני אתהפך עמכם שתטלו אתם חלק בעל הקרקע ופרעה יטול החלק הראוי לאריס אבל תהיו קנוי׳ לו שלא תוכלו לעזוב את השדות וזה טעם מה שברין לנו והאדמה לא תשם שלא תשם לעולם׳ ולכך אמרו לו נמצא חן בעיני אדוני שהקלת עלינו ליטול ארבע הידות שנוכל לחיות בהם והיינו עבדים לפרעה כאשר נדרנו שנעבוד את האדמה לרצונו

סדר ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרי׳ שבע עשרה שנה כבר הזכרתי כי ירידת יעקב למצרי׳ ירמוז בגלות השלישית הוא גלותינו היום ביד החיה הרביעית היא רומי הרשעה כי בני יעקב הם עצמם שבנו ירדתם שם במכירת יוסף אחיהם ויעקב ירד שם מפני הרעב וחשב להנצל עם בנו בבית אוהב לו

וכבר לו והיו סבורים לעלות משם ככלות הרעב מארץ כנען כמו שאמרו לגור בארץ באנו כי אין מרעה
לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען והנה לא עלו אבל ארך עליו הגלות ומת שם ועלו עצמותיו וז
וזקני פרעה ושרי העלוהו ועשו עמו אבל כבד וכן אנחנו עם רומי ואדום אחינו הסיבונו ביאתינו בידם כי
כרתו ברית עם הרומיים ואגריפס המלך האחרון לבית שני ברח אליהם לעזרה ומפני הרעב נלכדו אנשי
ירושלם וגלות ארך עלינו מאד לא נודע קצו שאר הגליות ואנחנו בו כמתים אומרים יבשו עצמותינו
נגזרנו לנו ויעלו אותנו מכל העמים מנחה לה׳ ויהיה להם אבל כבד בראותם כבודנו ואנחנו נראה בנקמת
ה׳ יקימנו ונחיה לפניו ויקרבו ימי ישראל למות פתרונו כאשר קרבו ימי ישראל למות קרא לבנו
ליוסף והוא בשנה האחרונה לימיו ועבינו כי הרגיש בעצמו אפיסת הכחות ויתרון החולשה ואיננו חולה
אבל ידע כי לא יאריך ימים ולכן קרא לבנו ליוסף ואחרי שוב יוסף למצרים חלה והוגד ליוסף ובא לפניו
עם שני בניו כדי שיברכם וכן כמו ויקרבו ימי דוד למות ושם כאמר אנכי הולך בדרך כל הארץ כי ידע
בנפשו כן ״ השבעה לי וישבע לו לא היה יעקב חושד בנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל
הדבר אשר הבטיחו ואת׳ אנכי אעשה כדברך אבל עשה כן לחזק הענין בעיני פרעה אולי לא יתן לו רשות
להפרד ממנו ויאמר לו שלח את אחיך ואת עבדיך ויעלוהו שם או שיחפוץ פרעה שיקברו הנביא בארצו
לכבוד להם ולזכות ולכן השביעו כי לא יהיה כהן להעבירו על שבועתו וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בע
בענין מפני השבועה וכן היה הדבר כמו שאמר עלה וקבור את אביך כאשר השביעך ומולדתך אשר
הולדת אחריהם אם תוליד עד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללין ולא יהא
להם שם כשאר השבטים לענין הנחלה ואעפ״ שנתחלקה ארץ ישראל למנין גולגלותם כדכתיב לרב תרבה
נחלתו וכל איש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו לפי רש׳ וזה איננו נכון
שאם כן אין הבכורה ליוסף אלא לענין הכבוד בלבד שיקראו בנין שבטים והכתוב אומר בנחלתם ובגמרא
אמרו לנחלה הקשתים לראובן ושמעון ולא לדבר אחר וכו׳ כדאי׳ בהוריו׳ והזכי׳ רבותי׳ בכל מקום היה יוסף
בכור לנחלה ויורש פי שנים באחד כמשפ׳ כל בכור לא היתה בכורתו להקרא שבטים בלבד כדברי הרב ומה
נלמוד עוד שלא חלקו הארץ לכל שבטי ישר׳ לגולגלותם שאם כן מה הבכורה הזאת בירושה ואם נאמר
שנתנו׳ לכל אחד ואחד מבני יוסף פי שנים באחד מכל אחיו׳ שאר השבטים לא הוזכר זה בכתוב כלל ולא
מכינו ביעקב שיתן בכורה ליוסף אלא שאמר בכאן כראובן ושמעון יהיו לי ומזה אמר הכתוב נתנ׳ בכורתו
ליוסף בן ישראל אם כן היו לגמרי כשני שבטים והיא בכורתו וכך הם דברי חכמים בכל מקום אבל הענין
איננו כמו שאמר הרב שארץ ישר׳ לשבטים נתחלקה שנים עשר חלקים שוים עשו ממנה ונטל שבט שמע׳
התימונה שבהם כשבט יהודה שמרובה באוכלוסין ונטלו אפרי׳ ומנשה כראובן ושמעון בשוה וכך העלו בגמ׳
פרק יש נוחלין וכתוב תתנחלו הארץ לשני עשר שבטי ישראל ויוסף חבלים וכן אמר אנקלוס תרין שבטין
יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנת׳ שיהיו שנים בקבלת הנחלה וטעם חולקא חלק בכור ואחסנת׳ ירוש׳
הפשוט ומה שאמ׳ הכתו׳ לרב תרבה ולמעט תמעיט לענין בתי אבות הנזכרים בפרשה דבר הכתו׳ שהשבט
מחלק חלקו לבתי אבות של יוצאי מצרים ובית אב מרובה נותנין לו חלק גדול ובית אב ממועט נותנין לו
חלק קטן ומתים יורשים החיים כמפורש בספרי ורש׳ הזכירו בפרשת פנחס והכלל בענין יוסף שהיה
בכור לנחלה ואם חלקו ישראל הארץ לשבטים שנזכר בגמ׳ נתנו לו כראובן ושמעון בשוה ואם אולי כאמר
שחלקוה לגלגלותם כנגלה מן הכתו׳ נתנו להם כפלים במספרם חלק פשוט כדין שאר האחים וחלק שני
בכורה לו ויהיה טעם כראובן ושמעון כפלים במספרם אבל שיהיה יוסף כשאר השבטים בנחלה ותהיה
הבכורה להקרא שני שבטים כמאמר הרב זה דבר שאי אפשר בשום פנים כתו׳ בפירו׳ רש׳ ואקברה שם
ולא הולכתיה אפי׳ לבית לחם להכניס׳ לארץ ולא ידעתי מהו וכי בחוצה לארץ נקברה חס ושלו׳ שהרי בארץ
מתה ושם נקברה כמו שכ׳ כאן כפי׳ מתה עלי רחל בארץ כנען ושם כתו׳ ע״ד מפורש ויבא יעקב לוזה
אשר בארץ כנען היא בית אל וכתי׳ ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבא אפרתה ומתה בדרך בין
בית אל ובין בית לחם אפרתה בארץ ישראל

ואקברה וידעתי שים בלבבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלו ב
נבוזר אדן והיו עוברים דרך שם יצאה על קברה ובקשה רחמים עליהם שנ׳ קול ברמה נשמע רחל מבכה
על בניה והקב״ה משיבה יש שכר לפעולתך וגו׳ ושבו בנים לגבולם לרש״י וצריך על כל פנים שיהיה רמז
במקרא לטעם הזה שאמר באגדה זו ׳ ושמא זהו מה שאמר הכתוב מתה עלי רחל בדרך ואקברה שם ב
בדרך כלו׳ בדרך אשר יעברו בה בניה מתה ושם קברתיה לטובת׳ כי היא לא מתה בדרך רק ברמה שהיא
עיר בארץ בנימן ושם נקברה אבל בדרך של עתיד מתה והכתוב לא יפרש בעתידות רק ירמוז בהם ועל
דרך הפשט גם כן אמר לו כן כמתנצל שלא יחר ליוסף בראות הפנו בקבורת המערה על שלא קבר אמו
שם וכאשר קבר שם את לאה ולכך אמר לו כי מתה בארץ כנען ולא נקברה בחוצה לארץ כאשר תהיה
קבורת מצרים ליעקב ומתה בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקברה שם כי איך יעזוב את בניו ואת מקנהו
בדרך וילך מהרה עמה למערת המכפלה ואיה הרפואים והרפואו׳ לחנט אותה וזה טעם עלי ואעפ׳ שמער׳
המכפלה איננה רחוקה משם רק כחצי יום היה יעקב כבד מאד במקנה הגדול ובכי בית ולא יגיעו שם רק
בימים רבים וכן עשה בדרך ההוא ימים רבים עד בואו אל אביו ושם חכמים ולא של נשים לעולם מפני ה
הכבוד ואני סבור שהיו אלו דברי התנצלות וגם יוסף ידע שמתה בדרך ונקברה בארץ וכבוד עשה לרה
במותה אבל הכונה ליעקב שלא הוליך אותה למערה כדי שלא יקבור שם שתי אחיות כי יבוש מאבותיו
ולאה היא הנשאת לו ראשונה בהיתר ורחל באהבתו אותה ובנדר אשר נדר לה לקחה אשר נתן לי
אלהים בזה לא היה יוסף צריך להודיע לאביו כי במצרים נולדו לו שהרי שפירש ממנו לא היה לו אשה
ובנים והוא אמר לו כבר שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים ונראה לי כי פירוש הזה בענין הזה שאמרת
שנתנם לי השם קודם בואך אלי מצרימה והם אשר אמרת עליהם שהם לך וכן ובזה הכנעה באה אל
המלך ואמר נתן לי אלהים שעשה לי השם נסים עד שנתן לי המלך האשה והיו לי הבנים האלה ממנה
ויברך את יוסף ויאמר הטעם כי לברך את יוסף באהבתו אותו ברך את בניו ויגיד כי לא היה ליוס׳
זרע אחר והיתה כל ברכתו בברכת אלה הנערים או שיקראו שאר בניו על שם אחיהם ומברכתם יבורכו
גם הם והוא הנכון בעיני כי הנביא אמר ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו ודברו לא יהיה לריק
אבל הוליד אחרי כן בנים כדעת אונקלו׳ שאת׳ ובנין דתוליד בתריהון ויהיה אשר הולדת עבר במקו׳ עתיד
כמו אשר לקחתי מיד האמורי ורב״ם מלבדו כי על דרך הפשט יראה שכבר היו לו בנים שהוליד אחרי בואו
אלין מצרימה מתה שהוצרך להאריך ולא אמר ועתה שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן ושמעו׳
יהיו לי ומולדתך אשר תוליד לך יהיו וזה טעם מה שאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב כי
אחרי הרעב נולדו לו עוד בנים אחרים והכתוב לא יזכיר אותם כי אין בהם צורך האלהים אשר
התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק יקרא הנביא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבורה ועשה עמהם
את הגדולות ואת הנוראות ויקרא לאלהי האמת אשר הוא רועה אותו מעודו ׳ ויתכן שיהיה הרועה
אותי מגזרת רעך ורע אביך אל תעזוב כי במדה ההיא שלום ורעות והמלאך הגואל הוא העונה אותו בעת
צרתו ושאלו׳ לו אבי האל בית אל והוא שכח׳ עליו כי שמי בקרבו ולכך אמר בקרב הארץ והרי זה מבואר
למשכיל ואל יקשה עליו מעודי עד היום הזה עם מה שכתבנו בפסוק ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק כי
מעודו יצחק בדרך אמת אבל לא נתיחד לו המדה עד שובו לארץ אבותיו מפני היותו בחוצה לארץ גם
בעבור שהוצרך להתנהג עם לבן בדרך פתלתול ואיננו דרך האמת וטעם ויקרא בהם שמי אמר רא׳
שנקראו ישר׳ על שם אפרים כאשר הם נקראו׳ זרע אברה׳ יצחק ויעקב ואיננו נכון כי חכמנו׳ אמ׳ בהם והנה
לא נקראו על שם מנשה ואולי בעבור שיקראו בית יוסף והנכון שיעמוד זרעם ושמם ויהיה שם אברה׳ יצח׳
ויעק׳ נזכר בהם לעול׳ וירע בעיניו אולי יוסף היה אוהב את מנשה יותר בעבו׳ היותו בכור לכן חרה לו ו
והנכון בעיני כי חשב שטעה אביו בהם ואם היתה ברכתו בבלי דעת לא תבא ברכתו עליה׳ כי אינה ברוח
הקדש כי אוי וכאשר אמ׳ לו ידעתי בני ידעתי נתפייס ויברכם ביום ההוא טעם ביום ההוא בעבו׳ שיוסף
יסבר בו לשום מנשה ראשון הגיד כי לא רצה להסיר יד ימינו מראש אפרים על ראש מנשה ולא עד הנה
שחזר ואמר בפירוש בעומד השאל בפני יוסף

בברכו אותם כאפרים וכמנשה   וישם את אפרים לפני מנשה בכל ברכותיו. וטעם בך יברך ישראל
אל יוסף ידבר כי בזרעך יברך עם ישראל ויאמר למתברך ישימך אלהים כאפרים וכמנשה   ואני נתתי
לך שכם אחד על אחיך אחרי שבירך את בני יוסף ועשאם שני שבטים חזר על יוסף ואמר לו הנה אנכי מת
והיה אלהים עמכם בגלות להציל אתכם מכל צרה ותפרו ותרבו מאד וישיב אתכם אל ארץ אבותכם לנחול
אותה ואני כבר נתתי לך בארץ ההיא החלק האחד אשר בידי לתת והוא חלק הבכורה להיותך בו יתר על
אחיך ליום שלקחתי אותו מיד האמורי בחרבי ובקשתי וזה כלו פיוס ליוסף ואהבתו אותו כי הודיעו שנתן
לו הבכורה להיות בניו מעתה מתברכים להעשות שני שבטים בדגלי המדבר וחנוכת הנשיאים   וגם
החלק אשר לו בנחלה נתן לו שיזכה בו כאשר יכבשו הארץ בחרב ובקשת ובמלחמה   והנה אמר לו עשיתי
עמך כל הטובה שיכלתי לעשות לך
לעת שהייתי יכל לעשותה כי אין ברשות
יעקב בארץ רק שכם אחד שאין בידו לגזול מאחד מכנען את נחלתו רק הבכורה היתה לו לתת אותה לטוב
בעיניו והנה נתן אותה אליו וטעם מיד האמורי כי ישר׳ לקחו הארץ תחלה מיד האמורי כי סיחון ועוג שני
מלכי האמורי היו   והמלחמה הראשונה והגדולה שהיתה להם בכבוש הארץ היתה לבניו של יוסף עם
האמורי היא מלחמת יהושע עמם   וכם נעשה הנס הגדול   דכתיב אז ידבר יהושע לה׳ ביום תת ה׳ את
האמורי לפני בני ישר׳ וגו׳ ומיד האמורי היה חלק ונחלה לבני יוסף כמו שכתוב וילכו בני מכיר בן מנשה
גלעדה וילכדוה ויורש את האמורי אשר בה וגם בני אפרים נחלו בגבול האמורי כמו שכתוב ויואל האמורי
לשבת בהר חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס׳   וטעם בחרבי ובקשתי כי הארץ
לא תכבש להם רק בחרב ובקשת ירמוז למה שאמר הכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישר׳ בלתי
החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה׳ היתה לחזק לבם לקראת ישראל למלחמה   למען
החרימם ויחס החרב והקשת אליו כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והוא הנלחם להם לא הם עצמם
וכענין שאמ׳ הכתוב כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רצית׳
והו בזכות האבות כי על דרך האמת ימינך לאברהם וזרועך ליצחק ואור הפנים ליעקב   וקרוב אלי עוד
שעשה יעקב כדרך שעשו הנביאים נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת
לבניו כענין שעשה אלישע וישם ידיו על ידי המלך   ויאמר אלישע ירה ויור
ואעפ׳ שלא ספר הכתוב כן ירמוז בפסוק הזה׳   ויתכן שזה טעם אמרו לקחתי כי יאמר   לקחתי
הארץ לפניו   באחרית הימים הם ימות המשיח כי יעקב ירמוז אליו בדבריו כמו שאמר
עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ורבותי׳ אמרו שבקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה כי לדברי׳
הכל אחרית הימים ימות המשיח הם   ראובן בכורי אתה שיעור הפסוק הזה ראובן אתה בכרי וכחי ור
וראשי אוני יתר שאת ויתר עז ועניינו אתה בכור כחי וראשית אוני בהיותו ביתרון שאת ומעלה כלשו׳ הלא
שאתו תבעת אתכם ומשאתו יגורו אלים רוממות וגדולה   ובהיותו יתרון עז למלחמה כמו ויתן עז למלכו
ועזוז מלחמה פחז כמים אל תותר פחז שם דבר מן אנשי׳ רקים ופוחזי׳ וכן הרי׳ קלי הדעת ורבו׳ מתמתמי׳
בו תדיר בהסתכלתי בנבואה שלי ופחז יתרי עלי כלומ׳ קפץ יצרי עלי ואמרו עוד אפיחזיהו הוא דקא מגלי
כלומר קלות דעתם עשה פחיזא דאקדמיה פומיה לאדניה   ועוד בפחזותיכם קימיתם כמהרים קלי דעת
ויתכן שהוא הפוך מן חפזון יאמר שטף הבא כמים אל תותיר כן כי   עלית משכבי אביך בפחזות וקלות
דעתך   אז חללת אותם כאשר יצועי עלה הפחז שלך שהוא כמים העולים ושוטפים וזה כלשון הכתוב כ
מיים הנה ה׳ מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו וחלף
ביהודה ושטף ועבר ורבו׳ אמרו אז חללת יצועי עלה שכינה שדרכו לעלות על יצועי והכתו׳ אומר ובחללו
יצועי אביו שהיצוע הוא המחולל ואולי יקרא אותו שם ואם בדרך כנוי יתכן שיהי׳ העולה יעקב עצמו כלשון
אם אעלה על ערש יצועי ויאמ׳ אז חללת אותי רק דבר בנסתר דרך כבוד וכן ובחללו יצועי אביו כנוי בחללו
העולה על יצועי אביו ומן הכתו׳ הזה כפי פשוטו נראה כמו שפירשתי בסדר וישלח כי ראובן נתכוון לפסול
את בלהה מאביו כדי שלא תלד לו עוד בנים וימעטו בכורתו   על כן אמר לו שהוא פחיזות וקלות דעת
שיחשוב להרויח בו ולא יבא לו ממנו יתרון רק הפסד   שמעון ולוי אחים   יאמר

שהם בעלי אמונה כי יחם לבם על אחותם ילמד עליהם זכות כי בקנאתם על אחותם עשו מה שעשו לומר
שאין ראוים לענוש גדול ולא החטא ראוי ליאחל כי הוא חמס · והנכון בעיני שאומר כי שמעון ולוי אחים
גמורים דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומעשיהם וכבר פירש ז״ל כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם
אנשי העיר בעבור שעשו חמס כי הם לא חטאו להם כלל ונכנו בברית ומולו ואולי ישובו אל ה׳ ויהיו כולם
בכלל אנשי בית אברהם ומן הנפש אשר עשו ועוד חרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חלול
השם שיעשה הנביא חמס ושוד וזה טעם בסודם אל תבא נפשי התנכלות שלא היה בסודם בעצתם במרמ׳
ובקהלם לא נתיחד כשבאו על העיר והרגם · ולכן יקלל אפם ועברתם וכן תרגם אנקלוס ברזאן לא הות
נפשי ובאיתכנשותהון למהך וכו׳ ופירוש כלי חמס מכרותיהם על דעת אונקלוס וכן המפרשים כלי חמס
מגורותיהם מן מכורותיך ומולדותיך וכן על ארץ מכורתם ואמרו כי פירושו שעשו חמס בארץ מגורותיהם
ואם כן יהיה שיעור הכתוב כלי חמס להם במגורותיהם ויקרא אותה ארץ מגורותיהם שגרו בה אחרי
כן אבל לפי דעתי יאמר כלי חמס הם מגורותיהם חייהם כלשון ימי מגורי יאמר כי כלי החמס עצמם
הם מגוריהם כי בם יחיו ויזונו ודומה לזה ערבה לו לחם לנערים ובעבור זה יחלקם ביעקב שלא יוסדו
ויפיצם בישראל שלא יקהלו ויהי להם קני׳ נחלת שמעון בתוך בני יהודה דכתיב ויהי נחלת
בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה והיו עריהם מחולקות זו מזו בכל שבט יהודה ונחלת לוי ערי מקלט
מנופצות בכל ישראל וטעם כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור שעשו החמס באפם שכעסו על שכם
וברצונם שהם השבים בו לא פשע המומתים ולא חטאתם ואמר אונקלוס כי טעם שור כמו שור בשורק
מן בנות צעדה עלי שור ותרגם בנו שור סגלא מן ותבט עיני בשורי · והטעם שעקרו עיר מוקפת חומה
את טפם ואת נשיהם אחרי הרגם אנשיה ויהי׳ עקרו מן עקרין תעקר ואחרי׳ פירשו כי שור גדול בבהמו׳
רמז לחמור שכם בנו נשיא הארץ כמו בכור שורו הדר לו פרות הבשן אשר בהר שומרון וכן יכנו הכתובים
השרים הגדולים באלים ועתודים · והנכון בעיני שהכתוב כמשמעו אמר כי באפם הרגו כל איש באפם
וברצונם אחרי ששככה חמת׳ בהריג׳ האנשים עקרו כל שור רמז למקניהם וקניינם כל אשר בבית וכל אשר
בשדה והזכיר זה לומר כי בסודם לא באה נפשו בכל אלה אפילו לעקור להם מקנה וקנין ולבוז שללם כלל
ועקרו מן ואת סוסיהם תעקר אך הכל לשון אחד וענין אחד לא יסור שבט מיהודה אין ענינו שלא
יסור לעולם כי כתוב יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך והנה
הם ומלכם בגלה אין להם עוד מלך וברים ימים רבים אין מלך בישראל והנביא לא יבטיח את ישראל
שלא ילכו בשבי בשום ענין בעבור שימלוך עליהם יהודה אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו
כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה ולא ימשול אחד מאחיו עליו וכן לא יסור מחוקק מבין רגליו
שכל מחוקק בישראל אשר בידו טבעת המלך ממנו יהיה כי הוא ימשול ויצוה בכל ישראל ולו חותם המלכו׳
עד כי יבא בנו ולו יקהת כל העמים לעשות בכולם כרצונו וזהו המשיח כי השבט ירמוז לדוד שהוא המלך
הראשון אשר לו שבט מלכות ושילה הוא בנו אשר לו יקהת העמים ולא יתכן שיאמר רז״ל שאמ׳ שיהיה שילה
דוד כי לא היה ליהודה שבט קוד׳ דוד כי אעפ׳ ששבטו נכבד ונשא בתחלה אין שבט רק למל׳ ומוש׳ כדכ׳ שב׳
מישור שבט מלכותך שבט מושלי׳ שבט למשול והכתו׳ הזה רמז כי יעק׳ המלי׳ שבט יהוד׳ על אחיו והוריש ליהוד׳
הממשלה על ישראל והוא מה שאמ׳ דוד ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי מכל בית אבי להיות מלך על ישר׳ לעולם
כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על כל ישר׳ ואמ׳ לא יסור לרמוז
כי ימלוך שבט אחר על ישראל אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחרי
וזהו שכת׳ כי ה׳ אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לו ולבניו עד עולם וענין שאול היה כי בעבור
שיבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקב׳ לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות
שלא יסור ממנו לעולמים ונתן להם מלכות שעה ולזה רמז הכתו׳ שאמ׳ אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי
שנתנו לו שלא כרצונו ולכן לקחו בעברתו שבהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלכות והיה כל זה מפני שהיה
שמוא׳ שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה׳ ומושיע אותם ולא היה להם לשאו׳ מלך בימיו כמו שאמר

להם וה׳ אלהיכם מלככם. והב׳ אמר לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם ולפי׳ לא נתן להם
מלכות של קיימא וזה שאמ׳ הכתוב נסכלת ולא שמרת את מצות ה׳ אשר צוך כי עתה הכין ה׳ את ממלכתך
אל ישראל עד עולם. שאם לא חטא היה לזרעו מלכות בישראל לא על כלם וזה טעם אל ישראל. אולי היה
מולך על שבטי אחיו על בנימן ואפרים ומנשה כי יהודה ואפרים שבטים עצומים נחשבים בישראל או יהיה
מולך תחת יד מלך יהודה ולפי דעתי היו המלכי׳ המולכי׳ על ישראל משאר השבטי׳ אחרי דוד עוברי׳ על דעת
אביהם ומעבירים נחלה והם היו סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את
זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחרי
מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צואת הזקן ונענשו בהם וכמו שאמר הושע הם המליכו ולא
ממני וזה היה ענש החשמונאים שמלכו בבית שני כי היו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות
מישראל ואעפ״כ נענשו ענש גדול כי ארבע בני חשמונאי הזקן החסיד המולכי׳ זה אחר זה עם כל גבורתם
והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז״ל כל מאן דאמר מבית חשמונאי קא
אתינא עבדא הוא שנכרתו כלם בעון הזה ואעפ׳ שהיה בזרע שמעון ענש מן הצדוקים אבל כל זרע מתתי׳
חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד והסירו השבט והמחוקק
לגמרי והיה ענשם מדה כנגד מדה שהמשיל הקב״ה עליהן את עבדיה׳ והם הכריתו׳ ואפשר גם כן שהיה עליהם
חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם
עבודת מתנה אתן את כהונתכם ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה׳ וראיתי בירושלמי במסכת
הוריות אין מושחין מלכים כהנים אמר ר׳ יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה אמר ר׳ חייא בר׳
אבא למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלוים הנה
שנו בכאן שאין מושחין מלכים מן הכהנים בני אהרן ופי׳ תחלה שהוא לכבוד יהודה שאין הסרה סרה
מן השבט ההוא. ולפיכך אעפ׳ שישראל מקיימי׳ עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה אין מושחין
אותן שלא יהיה עליהם הוד מלכות אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו והזכירו הכהנים שאעפ׳ שהן בענין
ראויי׳ למשיחה אין מושחין אותן לשם מלכות וכל שכן שאר השבטים וכמו שאמרו בגמ׳ שאין מושחין אלא
מלכי בית דוד ור׳ חייא בר אבא פירש שהוא מנוע מן התורה שלא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק
ונחלה במלכות והוא דבר ראוי והגון. ולו יקהת עמים אסיפת העמים שנא׳ אליו גוים ידרשו;
ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה וכתלמוד דמקהן קהייתא
בשוקא דנהרדעא ויכול לומר קהית עמים לשון רש׳ ואינו נראה לפרש ביקהת אם אסיפת אם ולשון מקהן
קהייתא אינו אלא לשון פירכות וקושיותושהיו מקשים ומפרכים בה קושיות הרבה כי המתקשה בדבר
יקרא קוהה בלשון חכמים כמו שאמרו במדרש חזית כולם אחוזי חרב שהיו כלם שונים הלכה כחרב
שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהה להם וכן עוד שם רבים ומהם אמרו בגמ׳ ר׳ יהושע קיהה
וטהר שהקשה בו דברים רבים ושבר כל דברי המטמאים עד שטיהר בהכרח וכן מצינו בנסחאו׳ רבית
ישנות בגמרא בבא מציעא מאן דקהי אזוזא מיקרי נפש רעה שמדקדק בו ומתקשה לקבל אותו. ומחברי
ובעלי הדקדוק אומר ביקהת שפרשו יקה ופי׳ בו לשון משמעת וקבול המצוה יקהת עמים שישמעו אלין
ויעשו כל אשר יצוה עליהם תבוז ליקהת אם לקבל מצותה. והנכון בעיני שהוא מלשון האוכל הבוסר
תקהינה שניו ופרשו קהה והיוד׳ בו כיוד׳ יצהר וענין כלם החולשה והשבירה. יאמר שלא יסור שבט כוגם
מיהודה עד שיבא בנו אשר לו חלושת העמים ושבירתם שיחליש את כלם לפי חרב. וכן אם קהה הברזל
שנחלש ואינו יכול לכרות בסכין שעורה בלשון חכמים או שנשבר קצת ונעשו בו פגימות. וכן מצא׳ עוד
שם במדרש חזית תופיע להם הקב״ה ריח טוב מבשמי גן עדן והיתה נפשם קוהה לאכול אמרו לו רבינו משה
תן לנו מה נאכל אמר להם כך אמר לי הקב״ה כל בן נכר לא יאכל בו עמדו והפרישו הנכרים מביניהם והית׳
נפשם קוהה לאכול וכו׳ והענין שהיתה נפשם נחלשת ומשתברת בגופם מרוב׳ תאותם לאכול מן הפסח
שנדבק בו הריח הטוב׳ וכן לא תהא הלכה קוהה להם

זא׳ היי׳ך חי״ש
ארצע צו
חשמונאי הצ[דיק]
הח[סיד] ...
...

בחלמת ורופסת בידם ומקוה קסיאתא מקשים קושיות מחלישות הנפש מרוב הצער והעיון או הוא לשון שמשכרין ומפרכין כלשון פריך רב אחא וכך אמרו אף אתה הקהה את שניו שבר אותם או תחלישם כדכריך כי הכשר מחליש ואינו משבר אלא שמחלישות והסבירה ענין שיה והקהה תכלול את שניהם ״ חכלילי עינים אמרו המפרשים שהוא ענין אדמימו׳ שיתאדמו עיניו מרוב שתות יין וכמוהו למי חכלילות עינים והנראה בעיני שהוא הפוך מן כחלת עיניך ונכפלה בו הלמד כמנהג רבי׳ והוא ענין מכחול העינים הידוע ומורגל בדברי רבותינו וכן שמו בערבי אל כחול יאמר שהוא כחול העיני׳ מן היין כי כאשר אחרי׳ כוחלים אותם בפוך שהוא אל כחול כן יכחול אותם הוא ביין וכמו שהאחרים מלבנים שניהם בתמרוקים כן ילבן אותם בחלב והמשל לרבוי היין והחלב בארצו כאשר הזכיר אנקלוס וכן למי חכלילות עינים כמו בחכלילות יאמ׳ שעיניו כחולות ביין ולא יוכל להסתי׳ שכרותו או יאמר למי חכלילות עינים שיצטרך לכחול עיניו תמיד למאחרים על היין כי היין יחשיך את עיניהם ויורידו דמעה ותמקנה בחוריהן ויצטרך שיהיו עיניו במכחול תדיר יספר הכתוב בגנות היין ברעות הבאות לו ממנו במדינים ובפצעים ושישמע בביתו אוי ואבוי ויזכיר הנזק הבא הה״ה לו ממנו בגופו במחשכת עיניו ותחלואיהם הרבים וזה פי׳ ועני׳ בכון ״ דן ידין עמו כמו כי ידין ה׳ עמו ארי ידין ה׳ דינא דעמיה כלשו׳ שפטני ה׳ וריב׳ ריבי מגני לא חסיד ריב אלמנה יאמר כי דן יקום נקמת עמו כל שבטי ישראל כאחד והטעם כי פלשתים הרעו לכל ישראל כמה פעמים כי בימי שמגר בן ענת החלו ובימי יפתח כתיב וימכרם ביד פלשתים וגו׳ אחרי עבדון בן הילל ויתנם ה׳ ביד פלשתים ארבעים שנה ולא היה בשופטים מי שהכניעם או שנצחם כלל ואעפ׳ שכתוב בשמגר ויך את פלשתי׳ שש מאות במלמד הבקר אינה נקמה כי אינ׳ מכה רבה על כן כתוב בשמשון והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים ולקח נקמת ישראל מהם כי הרג מהם עם רב וכל סרני פלשתים המית והזכיר ידין כי היה הנקם הזה שופט לא מלך ואפשר שזה דעת אונקלוס שאמר ביומוהי יתפרק עמיה ויתכן שיהיה כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא יהודה שנאמר בו ידך בעורף אויבך כי גם זה יגבר על אויביו וינצחם ושפיפון שם לנחש שישוך עקב ונכפלה בו העין ואמרו בירושלמי במסכת תרומות מין קטן הוא ושפיפון שמו ודומה לשערה ומתנה רשות לארץ ליבקע מפניו ודמה שמשון לנחש בעבור שלא היה שמשון בא על אויביו במלחמה כשאר השופטים או המלכים רק הוא לבדו יוכה עליהם כמו בפעולות היוצא ממאורתו על הולכי דרך או המין הקטן שבנחשים שאינו ניכר כלל להולכי ארח ונטעם הנושך עקבי סוס רמז לשני העמודים אשר הבית נכון עליה׳ ושלשת אלפים אשר על הגג הם הרוכב הנופ׳ אחור כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס ויגביה הסוס ראשו ורגליו הראשוני׳ ויפול רוכבו אחור ״ לישועתך קויתי ה׳ לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו זולתי שמשון שהוא הנחש הזה׳ כדכתיב ויהי ה׳ עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט והוא היה האחרון לשופטים כי שמואל נביא היה ולא נלחם להם ובימיו מלכו המלכים וכאשר ראה הנביא תשועת שמשו׳ כי נפסקה את׳ לישועתך קויתי ה׳ לא לישועת נחש ושפיפון כי בך אושע לא בשופט כי תשועתך תשועת עולמים ״ גד גדוד יגודנו פירושו רש׳ על דרך אונקלוס יתנבא כי גדוד יגוד ממנו ואותו הגדוד יגוד עקב על עקבו שיחזור לדר׳ אשר בא בו לשלום אל ארצו והכונה שיהיה כמו לעלות לעם יגודנו יאמר כי יגוד יגודנו תמיד שיהיו מלחמות רבות ופשט גדוד עליו בארצו והוא יגוד אותו על עקיבו שיתגבר עליו וירדוף אותו והם ישובו על עקב בשתם שבא אותם בגבורה ונצח כל הבאים עליהם למלחמה וזה כענין ברכת משה רבינו כזה ברוך מרחיב גד כלביא שכן בעבור שירש ארץ רחבת ידים וגדולה מאד והיא בעבר הירדן היו באים עליהם תמיד גדודי עמון ומואב שכנים הרעים התוקעי׳ בנחלה ופושטים עליהם והוא כלבי׳ שכן על טרפו מקולם לא יירא ומהמונם לא יחת וזה פירוש נאה למדתיו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה גד גדוד יגודנו ג גייסא אתי מגיסתא והוא מגיים לה לומר כי הגיים יבא לאסוף חיל ולגיים עליו והוא יגוד עליהם ויביא ג גדודין בארצם ואולי ירמוז הנביא על מלחמת יפתח הגלעדי עם בני עמון כי בני גד ירשו כל ערי הגלע׳ וחצי ארץ בני עמון והיו בני עמון תמיד נלחמים באנשי גלעד

והוא כמעט עבר עליהם והכה אותו ואת עריהם מכה גדולה מאד והיה הענין ההוא נס גדול הזכירו הנביא כאשר הזכיר דבר שמשון · נפתלי אילה שלוחה · מנהג במושלי ארץ לשלוח זה לזה האילים וכך הענין כי האילות שמגדלין בארץ מלך הצפון יגדל אותן בהיכלו מלך הנגב ויקשרו כתב הבשורה בקרניה והיא תרוץ מהר ותשוב למעונה ויתבשרו בהן וזה טעם אמרי שפר כלומר אילה שלוחה מבשר בשורות טובות והעני׳ הזה ידוע והוא מוזכר בירושלמי במסכת שביעית אמרו אין אזלין לגן חזרין ולא בעית למדקיה אייתו טביין וישלחון לארע רחיקא בסוף איכון חזרין עבד כן ואייתי טביין וחפי קרניהון בכסף ושלחון לאפריקי ובסוף תלת עשרה שנין חזרין לאתריהון שמתירים לאחר יג׳ שנה ומיד חזרין והמשל כי נפתלי שבע רצון ומלא כל טוב ומתנו תבא בשורה לכל ישראל כי עשתה ארצו פירות לשבעה כמו שהזכירו רבותי׳ בפירות גנוסר · בן פורת יוסף בן חן והוא לשון ארמי׳ אפריון נמטיה לר׳ שמעון · בן פורת עלי עין אבני נטורי על העין הרואה אותו לשון רש׳ ורחוק הוא מאד לשמע אל הלשון ההוא שלשונות האלה בתלמוד יוני או פרסי ושאר לשונות אין להם חבר בלשון הקדש · ועוד כי לפי הנראה ממנו איננו רק לשון ברכה ושבח ואמנם בן פרס · וכן בבראשית רבה ויברכו את רבקה דזיין בשפיפין ולא היו מפרכין אלא בפה · ודומה לי שהוא מגזרת שאמר פורנא ליתמי שפי׳ השבח שמשביחין הוא ליתומים וקראו עוד הכתובה פורנא אשה גובה פורנא מהם הכתובה שהיא שבח בית אביה וכמו שאמרו מוהר פרנן אבל בן פורת או כדעת אונקלוס מ לשון פוריה ועניפה או כדברי בעלי הדקדוק שעשו פורת מלשו׳ ומרכבה שפרותיו והם אמרו כי בן כמו נטע והביאו לו דומה וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצתה לך · והענין כאלו אמר נטע שטו פארות רבנ׳ יוסף ועל דעתי בן כמשמעו יאמר יוסף כי הוא בן שהוא כמו פארות אילן כתול על המעין אשר לא יכזבו מימיו ועשת׳ בנות צעדה אותן על החומות הגבוה׳ בשמים וכנה הכת׳ אשר תצמחנה מן פארה בבנות כי מן בנות לפארות הגדולות והוא דרך צחות לבן פורת ולא נסמך בן אל פורת אבל הוא כמו אשור ארז בלבנון נפתלי איל׳ שלוח׳ בנית׳ זהב ולפי׳ נקוד כבדי כי אלו היה פי׳ נטע שים לו פארות משפטו בסגול ואת׳ בן דרך הכתוב כמו מטרף בני עלית ועל הכלל ראוי שיפרש בברכת יוסף שיהיה בה זכר לשני השבטים היוצאים מן ממנו והוא לשון פרית ורבות · אבל מפני שהזכיר לוי ושבטי ישראל אינם אלא שנים עשר לא יעשה ממנו כן בברכתו שנים שבטים חלוקים אבל ירמוז להם וכן במשה רבינו בברכתו דמה אותו לשור ולראם והזכיר ב׳ הקרנים כי כל אחד מהם גוף אחד שממנו יתחלקו קרנים ובעבור שעם לא הזכיר שמעון אמר בפירוש והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה · מידי אביר יעקב זאת היתה לו מאת הקב״ה שהוא אביר יעקב ומשם זכה להיות רועה אבן ישראל עיקרן של ישראל לשון האבן הראשה לשון רש׳ ומאל אביך היתה זאת לך והוא יעזרך ועם הקב״ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך גם זה לשונו ורא׳ אמר כ כי מש׳ מאל אביך נמשך לאות שדי והוא יברכך · ועל דרך האמת הברכה הזאת דומה לברכה אשר ברך למעלה את הנערי׳ כי אביר יעקב הוא אלהי אמת ולא בא בכתוב אביר אברהם או יצחק וזולתם רק אביר יעקב או אביר ישר׳ הוא יעקב והנה מידי אביר יעקב הגדולה והגבורה משם מידי אביר יעקב רועה אבן ישראל היה האבן הראשה שהיתה לראש פנה מאת ה׳ ונקרא אבן ישראל כמו שאמרו חכמים כנסת ישרא׳ היא האבן הראשה וטעם אבן שהז׳ בנין משלים הכל וענין רועה כי העוז כגבורה מתעל׳ בימינו של הקב״ה כדכתיב וקרנים מידו לו ושם חביון עוז כלומר ושם בימינו חביון העוז ואביון הוא הכח המתעלה המשכא בנקום אצילותו וזהו שכ׳ וכנה אשר נטעה ימינך מאל אביך האלדים הרועה אותי מעודי ואל שדי ויברכך ודעת הברכה כי מידי אביר יעקב תמשך שרועה אבן ישראל ומאלדי אביו יפיק רצונו יבא עזרו ועם שדי תהיה ברכתו והנה הוא מברך בשמים ובארץ וזה טעם ברכות אביך גברו על ברכות הורי כי הבנין שלם בו כך העליתי הענין הזה ממדר׳ של ר׳ נחוניא בן הקנה והמשכיל יבין ·· קברו אותי אל אבותי עם אבותי לשון רש׳ ולא פי׳ אל המערה ואיננו עם ויתכן שיהיה לשון המקרא הזה קבר קברו אותי ושאוני אל אבותי אל המערה כי כן אמר ונשאתני ממצרים וישאו אותו בניו ·

שישימו אל כפנים רבים קברו אותי עם אבותי כמו ואשה אל אחותה לא תקח עם אחותה · אל המערה במערה כמו ואל הארון תתן את העדות הנה הוא כתבה אל הכלים וכן ואחרי כן קבר אברה' אל מערת

ואמ' ר"א כי טעם קברו אותי אל אבותי שילכו עם יוסף ולא היה יעקב צריך לכך אבל צוה לכולם עתה שיקברו אותו אל המערה כאשר השביע ליוסף כי פחד אולי לא יתן פרעה רשו' ליוסף לצאת מן הארץ שלא יתעכב בארצו והלא תראה שהוצרך יוסף לחלות פני בית פרעה שיבקשו עליו מפרע' שילך והוא ענה כלומ' השביעך כי בעבור השבועה יתרצה בזה · וטעם שמה קברו את יצחק שלא אמר קברתי בעבור היות עשו עמו בקבורת אביהם ולא ירצה עתה להזכירו ועוד שלא יצטרך עתה להאריך לאמר שמה קברנו את יצחק ושמה קברו את רבקה אשתו כי לא היה הוא בקבורת אמו והזכיר להם בצואתו המערה והנקברים בה לגדל המקום כדי שיזדרזו לקברו שם ואמר אשר קנה אברהם לאחזת קבר להודיע כי אברהם צוה שיהיה המקום ההוא בית הקברות להם לאחזת עולם אבל למטה כשאמ' ויקברו אותו בניו אל מערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם לאחזת קבר נכתב הכתוב לרמוז כי ביעקב נשלמה כונת הצדיק כי לשלשתם קנאה ולא יקברו בה עוד איש ועל כן לא צוה יוסף שיקברו אותו במערה עם אבותיו וראיתי במכילת' דר' שמעון בן יוחאי שאמר להם יוסף וכשאתם מעלין אותי קברו אותי בכל מקום שתרצו מקובל אני שאיני נכנס לקבורת אבותי שאין נכנס לקבר אבות אלא שלש' אבות ושלש אמהות שנ' שמה קברו את אברהם וגו' ואומ' בקברי אשר כריתי לי כי הוא פוסק · ויתכן שרמז להם באמרו ושמה קברתי את לאה שכבר החזיק הוא במערה ואמ' זה כנגד עשו שלא יערער הוא או בניו בקבורתו לטעון שהמער' שלו כי הוא הבכור והוא הראוי להקבר עם אבותיו ולעמ' שהלך אל ארץ אחרת יהיו נושאים אותו משם כאשר ישאו בניו את יעקב כי ירצה להקבר עם אבותיו הקדושים ליאחז אתם בקבורה ואם יקבר שם עמו לא יקבר שם יעקב כי אין לשתי משפחות בית קבורה אחד וזהו גם כן מה שאמר בקברי אשר כריתי לי שכבר כרה לו הקבר להחזיק בו וזה טעם ויעל עמו גם רכב גם פרשים כי ידע דרך עשו ובניו · וכן היה מעשה כי מצינו בספר דברי הימים ליוסף בן גוריון וזולתו מספרי הקדמוניות כי בא צפו בן אליפז בן עשו ועשה עמהם קטטה על זה עד שערכו מלחמה ותגבר יד יוסף ותפשו עם מבחר גבוריו והביאו למצרי' ועמד שם בתפיס' כל ימי יוסף וברח משם במותו והלך לארץ כלכסביי ומלך על מדינת כתי' ברומה ובסוף המליך על ארץ איטלייא והוא אשר מלך ראשון על רומה והוא אשר בנה ההיכל הראשון והגדול מאשר נבנו ברומה וגם רבותינו הזכירו מזה הענין מקצתו עשו במערה והכתו' שאמ' בכאן וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העולים אתו לקבור את אביו אחרי קברו את אביו בא לרמוז שלא מת אחד מכלם במלחמה ולא בדרך שעמד להם זכות הנביא וזכות יוסף שעלו עמו ולא צוה יוסף כאשר צוה אביו לשאת אותו לקברו בארץ עתה כי לא יניחוהו בית פרעה כי לכבודו הוא להם ועוד שאם ילכו עמו אחיו ובית אביו יגזלו ויגנבו אנשי הארץ את כל אשר להם ואיננו דרך טבעי שיוליכוהו שם אחרי' ואמר יוסף אל אחיו אנכי מת כי אחיו חיים היו כי ארכו ימים יותר ממנו כאשר אנה רואה בלוי ואמר וישבע יוסף את בני ישראל כי בראותו שאחיו זקנים השביע כל בניה' וכל בני בית אביו שיצוו גם את בניהם לעת הגאולה כי כלם ידעים הגלות

ויגוע ויאסף ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותי' יעקב אבינו לא מת לשון רש' ולדעת רבותי' הרי יעקב הזכיר מיתה בעצמו הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם ואולי לא ידע בנפשו או שלא רצה לתת כבוד לעצמו וכן ויראו אחי יוסף כי מת אביהם כי להם מת הוא או שלא ידעו הם בזה כלל וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים · וזו תחופף עליו כל היום לובשת לבושת הטבי שלא יפשטה ערומה כיעקב או תתלבש לעתים מזומנות · ויובן הענין הזה במסכת שבת ובמסכת כתובות

ונשלם ספר בראשית · בספור דברי האבות ·· להגיד ראשונות וחדשות · בטרם תצמחנה כלבבות ·· וליוצר כל ראשית ·· רוכב ערבות ·· תהלות רבות ·· והודאות לרבבות ·· ולו נתכנו עלילות · וסבות ·· מגלה עמוקות · ודעות נסבבות ·· ומוציא לאור · המחשבות ·· המוליך אותי בדרך צדקה · בתוך נתיבות · הגומל לחייבים · טובות ·

תם ונשלם שבח לבורא עולם

ספר ואלה שמות

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר
היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נברא
האבות שהם כענין יצירה ומקרי
לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה
התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמוזים ההם ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון
הנגזר בפי' ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אעפ' שכבר נכתב זה בעבור
כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מ
מעלת אבותם ישובו וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא
להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת
אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולי' ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו
ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד

סדר ואלה שמות

טעם ואלה שמות כי הכתו' ירצה לזכור ענין הגלות
מעת רדתם למצרים כי אז גלו בראש גולים כאשר
פירשתי ולפיכך יחזור אל תחלת הענין שהוא מפסיק
וכל זרעו הביא אתו מצרימה ושם כתוב אחריו ואלה
שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו' ואותו הפסוק בענינו הוא שהחזיר בכאן כי אע"פ שהם שני ספרים
הספור מחובר כדברים באים זה אחר זה וכאשר הזכיר בני יעקב קצר בבני בניו וכל זרעו והחזיר הכלל
כאשר אמר שם כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים וכענין הזה בספר דברי הימים וספר עזרא
שהשלים דברי הימים בכתבת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר ה' מפי ירמיהו העיר ה' את רוח כורש וגו'
כה אמר כורש מלך פרס וגו' ואותם שני פסוקים בלשונם החזיר בראש ספר עזרא לחבר הספרים אלא
שאין שני ספרים השלים הראשון במה שהיה קודם בנין הבית והספר השני מעת הבנין וכן הדבר בשני
הספרים האלה בראשית ואלה שמות ור' אברהם אמ' כי בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון כי ראה יוסף
לבני בני שלשים הזכיר כי גם אחיו ברדתם היו מעטים ופרו ורבו ואיננו נכון ורש"י כתב אע"פ שמנאן
בחייהם חזר ומנאן אחר מיתתן להודיע חבתם שנמשלו בכוכבים שמוציאן במספר ומכניסן
במספר שנ' המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא ואלו דברי אגדה והם דברים של אמת בענין החבוב
שהב"ה מחבבן וכופל שמותם תדיר אבל קשר הפסוקים וחבורם כן הוא כמו שפרשתי · הבה נתחכמה
לו לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בארץ
במצות המלך הראשון וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה כי עמהם הוא מתייעץ ואף כי
בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה אבל אמ' שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי
באיבה יעשו בהם ולכך הטיל בהם מס כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה · ואחרי
כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים ואפי' היולדות עצמן לא ידעו בהם ואחרי כן צוה לכל
עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אתם · והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחי' אשר לו להרגם בחרב
המלך או שישליכו הם אותם ליאור אבל אמ' לעם כאשר ימצא כל איש אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור
ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר יאמרו שיביא עדי' ויעשה בו נקמה · וכאשר הותרה רצועת
המלך היו המצרים מחפשים הבתים ונכנסים שם בלילות ומתנכרין ומוציאין הילדי' משם כי על כן באמ'
ולא יכלה עוד הצפינו · ונראה שעמד זה ימים מעטים כי בלידת אהרן לא היתה הגזרה וכשנולד משה
נראה שנתבטלה אולי בת פרעה בתחלה עליו אמרה לאביה שלא יעשה כן או שאמרו כמשמע כי מאת
המלך היה הדבר ביטל אותו או שהיתה על פי האצטגנינים כדברי רז"ל כי ה
התחכמות עליהם שלא ידעו האחים · וזה טעם מאמר האומרי' למשה רבינו אשר
הבאשתם את ריחנו לתת חרב בידם כי עתה יוסיפו בשנאתם אותנו ויוכלו טענה כי אנחנו מורדים
במלכות ויהרגו אותנו בחרב לעיני הכל לא יכבדו עוד לעשות במרמה · ועלה מן הארץ ט א

על שרימו ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה לרש״ ואם כפש׳ הדבר היה אות׳ ועלה על שרימו הארץ כי כן הלשון בלוחמים עלה נבוכד׳ נצר מלך בבל על כל ערי יהודה הבצורות וילכדם ויתפשם עלה רצין מלך ארם על ירושלים למלחמה ואולי יאמר ועלה עלינו מן הארץ אשר הוא יושב בה ירמוז לארץ גושן ויתכן לפרש שיאמר כי תקראנה מלחמות יהיה נוסף על שונאינו לשלול שלל ולבוז בז ויעלה לו מן הארץ הזאת אל ארץ כנען עם כל אשר לנו ולא נוכל אנחנו לנקום נקמתינו ממנו ולהלחם בו והוא כלשון אשר העלנו מארץ מצרים אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות וכן ונתנו להם ראש אחד ועלו מן הארץ שישימו עליהם ראש ועלו לארצם מן הארץ אשר גלו בה ׃ שרי מסים למען ענותו שם על העם מס לקחת מהם אנשי לעבודת המלך ומינה על המס שרים מן המצרים שיקחו מהם כרצונם אנשים לפי העבודה שלישית ח חדש או יותר יהיו בבנין המלך ושאר הימים בביתו והשרים האלה בנו אותם שיבנו ערים לפרעה במס ויבן העם ערי מסכנות לפרעה במס הזה וכאשר ראו שלא יזיק זה לעם קבן מחייהם מפניהם וגזרו ש שיעבידו כל מצרים את העם וכל איש מצרי שיצטרך בעבודה ימשול לקחת מהם אנשים שיעשו עבודתו וזה טעם ויעבידו מצרי׳ את בני ישראל בפרך ׃ ועוד גזרו עליהם עבודות קשות בחומר ובלבני׳ כי מתחלה היו השרים נותנים להם הלבנים והיו אנשי המס בונים הבנין ועתה נתנו העם בעבודה וכן שיהיו מביאי׳ עפר ועושים החומר בידיהם וברגליהם ולא ינתן להם מבית המלך רק התבן בלבד ונותנין הלבני׳ לאנשי המס הבונים לעשות הבנין וגם כל עבודה קשה אשר לפרעה ולמצרים בשדה כגון החפירות יור׳ ובארת והזבלים הכל נתנו עליהם וגם היו רודים בהם לרחוק אותם שלא ינוחו ומכים ומקללים אותם וזה טעם את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך והיה המלך מפרנס אותם בלחם צר כמנהג לפועלי המלך וזהו ואמר המתאוים שאמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים כי הדגה במצרים רבה מאד והיו לוקחים מן הנהרות אותם במצות המלך ולוקחים מן הגנות קשואים ואבטיחים ואין מכלים כי מבית המלך היה ורבו׳ אמרו עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים אם כן ויעבידו מצרים כמו לשרי המס׳ אשר לפרעה ׃ וילך איש מבית לוי רבותי׳ אמ׳ שהלך אחר עצת בתו ורז״ל אמר כי בערי רבות היו ישראל יושבים וזאת האשה היתה בעיר אחרת ומה צורך שיזכיר הכתוב זה ׃ ועל דעתי בעבור שלא חשש לגזרת פרעה ולקח לו אשה להוליד ממנה בנים אמ׳ הכתוב כן כי בכל מזדרז לעשות ענין חדש יאמר כן וילך ראובן וישכב את בלהה וילך ויקח את גומר בת דבלים לכו ונמכרנו לישמעאלים לכו נכהו בלשון לכו נא ונבנה וכן זה נזדרז ויקח את בת לוי ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח והיה זה בעבור כי יצטרך ליחסם ולהזכיר שמם ושם אביהם ואבי אביהם עד אל לוי ׃ ועכשו ירצה לקצר עד לדת המושיע ואחר כן ייחסם גם שאר השבטי׳ בספורו בסדר השמות ׃ ועל דרך הפשט שיהיה זה תחלת הנשואין אין מוקדם ומאוחר בפרשה כי היה זה קודם גזרת פרעה וילדה מרים ואהרן ואחר כן גזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ותלד הבן הטוב הזה ולא הזכיר הכתוב לדת מרים ואהרן כי לא היה בלדתם ח חדוש דבר ׃ ועל דעת רבו׳ הם לקוחים שניים שפירש ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה בנבואת בתו ועשה בה מעשה לקוחים הושיבה באפריון ומרים ואהרן מרקדין לפניה בשמחתם כי על ידי זה יגאלו ישראל ואעפ״ שהיה אהרן קטן נתן הטעם שמחה בלבו מענין הזה או אומר אחותו מלמדתו ׃ ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו ידוע כי כל הנשי׳ אוהבות את בניהם יפי׳ ושאינם יפי׳ וכלנה תצפנינה אותן בכל יכלתן ואין צריך ראיה לטעמת כי טוב הוא אבל פירו׳ הטעם הזאת שראתה בו טוב מאורע וחשב׳ כי יארע בו נס ינצל ולכן נתנה אל לבה וחשבה מחשבות בעבורו וכאשר ראתה שלא יכלה עוד להצפינו חשבה שינצל בתחבולה אחרת ועשתה לו תיבת גומא ואחותו נצבת מרחוק שלא יכירו בה לדעה מה יעשה לו וכל זה שיוע לדברי רבו׳ שדרשו כי טוב הוא שנתמלא כל הבית אורה ולמה שאמ׳ שהיתה מרים מתנבאת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל ׃ לרחוץ על היאור פרש המקרא ודרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו לשון רבי׳ שלמה ׃ ואם כן יהיה על היאור כמו אל היאור ׃ וכן וילך אלקנה על ביתו הרמתה כמ תאמרו איש על רעהו ואיש על אחיו ויתכן שהיו ביאור מעלות והיא ירדה מאר־ מן המלך לרחוץ ב

בתעלה הראשונה אשר ביאור לא תכנס אל שפת הנהר · וראתה התיבה בתוך הסוף רחוק ממנה
ותשלח את אמתה ותקחה או הוא כמו לרחוץ ביאור · וכן ונתת אותם על כל אחד והנה נער
בוכה קולו כשמע כנער לשון רבי' שלמה · וכבר דחו זה ואמרו אם כן עשינו לאשה רבנו כבעל מום ·
ועוד מה טעם שיזכיר הכתוב שיהי קולו · ודע' אח' שהיו איבריו גדולים כנער ואולי הזכיר זה לומר כי
בעבור טובו ויופיו חמלה עליו כי הכירה בו שנולד מקרוב ואבריו יפים ומתוקנים כאלו הוא נער · ויותר
נכון שנפרש בו שהיה בוכה כנער בחריצות וזריזות ולכן חמלה עליו · ואגדה נער בוכה ילד היה ומכוונו
כנער בא גבריאל והכהו לאשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים · ועל דעתי אין צורך לכל זה כי הילד
ימים הולדו יקרא נער כמו שנ' מה נעשה לנער הילד וכן ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ויקרא ילד
והוא גדול כמו שנ' בישמעאל וישמע אלהי' את קול הנער · וכן והנער נער לומר שהוא ילד קטן בן כי
חדשים כאשר נגמל מחלב מיד העלתהו כדכתי' ותינק את בנה עד גמלה אותו ותעלהו עמה כאש' גמלתהו
ותאמר מילדי העברים זה נתנה אל לבה המעשה כאשר היה כי אמרה לבעבור הציל אותו או שלא
יראו במות הילד שמוהו שם · ואיש מצרי למה יעשה כן ויש אומרי' שראתהו נמול ואם כן הסירה בגדיו
ובדקה אותו כן ואין צורך · ויגדל משה ויצא אל אחיו · שגדל והיה לאיש כי מתחלה אמר ויגדל
הילד שגדל עד שלא היה צריך לגמלה אותו ואז הביאתהו לבת פרעה ויהי לה לבן כי לפני מלכים יתיצב
ואחרי כן גדל ויהי לאיש דעת · וטעם ויצא אל אחיו כי הגידו לו אשר הוא יהודי והיה חפץ לראותם
בעבור שהם אחיו והנה נסתכל בסבלותם ועמלם ולא יכול לסבול ולכן הרג המצרי המכה הנלחץ
הלהרגני אתה אומר מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש לרש' · ומדרש רבו' הוא ואני תמה אם
כן מי הגיד לרשע כי משה הרגו אולי סמך ידו עליו ויקללהו בשם ה' ונהו ויך או מפני שנפל מת לפניו פחד
משה שיעלילו עליו וקברו בחול וראה אותו עושה כן וידע שהוא הגורם או חשב שהרגו בחרב כי לא ראה ר
רק הקבורה · ועל דרך הפשט אומר כי אתה אומר פירושו חושב · כי מכינו אמירה על מחשבת הלב
אמרתי בלבי אמרתי טוב ממנו הנפל · ואין בכאן צורך לזה כי אמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו אם
בעבור שאתה חפץ להרגני כאשר הרגת המצרי אתה מוכיח אותי ואומר למה תכה רעך · ולכהן
מדין שבע בנות לא יזכיר הכתוב שמו כי אינינו ידוע רק מן הכנוי שהוא נכבד בכהונתו והוא יתרו כי
אחרי התחתן במשה כתו' וישב אל יתר חותנו ושם כתו' ויאמר יתרו למשה לך לשלום כמו אליה ואליהו
ירמיה וירמיהו ואחרי שנתגייר נקרא חובב דכתי' ומבני חובב חותן משה כי דרך כל המתיהדים לקרא
להם שם אחר בישראל והוא בן רעואל דכתי' ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני ומה שאמרו כאן
ותבאנה אל רעואל אביהן הוא אבי אביהן כמו אלהי אבי אברהם שנקרא נכד אבי וכן הידעתם את לבן בן
נחור וכן ומפיבושת בן שאול ורבים כן והיה זה כי הכהן לא ימצא בבית כי היה נטרד בכהונו בבית אלהיו
ותבאנה אל הזקן · ויתכן כי ויואל משה לשבת את האיש הוא הכהן הנזכר למעלה כי הוא שנתן לו צפורה
בתו · ותבאנה ותדלנה כי היו הרועים בכל הימים באים וממלאים הרהטים ומשקים צאנם בתחלה
ואחרי כן היו הנשים האלה משקות שלהן ואירע כי היום הזה קדמו הנשי' ותבאנה ותדלנה כי היו חושבות
להשקות צאנם בתחלה טרם באו הרועים והנה באו הרועים ויגרשום מן הרהטים להשקות הם תחלה
כמנהגם בכל הימי' ומשה חרה לו על החמס והצילן כי כיון שהן מלאו הרהטים הרי המים שלהן וגם
דלה דלה להם כי לא הספיקו הרהטים לכל צאנן וזה טעם מדוע מהרתן בא היום ואמ' איש מצרי הצילנו
מיד הרועים שמגרשי' אותנו בכל יום תמיד כבאנו לרהטים בתחלה · ויהי בימים הרבים ההם לא
יאמר בימים ההם וביום ההוא רק על הזמן העומד אשר יזכיר בו המאורע בו אבל לאחר העת יאמר
ויהי אחרי כן · והראוי בכאן שיאמר ויהי אחרי ימים רבים וימת מלך מצרים על כן אמ' רבו' כי לפי
שהיו ימים של צער קורא אותם רבים וירמוז לזמן האוה וכן אמ' בפסוק שאמ' למעלה ויהי בימים ההם
ויגדל משה שהיה גדל שלא כדרך העולם כלומר כזמן אחד במהרה ומ"ל מקום בימים ההם מימים שמת
מלך מצרים ויצעקו בני ישראל ותעל שועתם אל האלהים ימים מעטים היו · אבל נפרש כי יאמ' בימי'
ההם ימי השעבוד והעבודה הקשה שהיו ימים רבים מאד כי ארך שגלות מאד והיה זה שנעקו ותעל ט ב

שנים וכן ויהי ימים רבים ודבר ה׳ היה אל אליהו בשנה השלישית שהיו ימים. רבים ואירע בהם זה ׳
ולפי דעתי כי טעם הכתו׳ הזה ירמוז על הימים שהיה משה בורח מפני פרעה כי באמת בנעוריו ברח
שהב נ׳ אח׳ ויגדל משה ויצא אל אחיו שהיה זה מיד כאשר גדל ועמד על דעתו והגידו לו כי הוא יהודי ונכסף
לראות בסבלות אחיו ועמלם ולחצם וביום ההוא שיצא הכה את המצרי וביום השני הלשינו עליו וברח והנה
היה כבן שתים עשרה שנה כאשר הזכירו רבו׳ ועל כל פנים לא הגיע לעשרים ובעמדו לפני פרעה היה בן
שמנים אם כן עמד כמו ששים שנה בורח מלפני פרעה ׳ והקרוב כי בסוף הזמן בא למדין ונשא צפורה
כי כשהיה לו הדבור הזה עדיין לא הוליד ממנה רק בנו הבכור גרשום אבל לא הזכיר הכתו׳ בבריחתו רק
וישב בארץ מדין וישב על הבאר כי לא נתחדש בימים האחרים ענין שיצטרך הכתו׳ לספרו וכן הדבר כי
הבורח מן המלכות לא יתעכב בעיר מושב וקרוב לו אבל יברח ממקום למקום אל ארץ מרחקים והנה
עמד ימים רבים מתחבא ומתנכר מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ובסוף הזמן בא למדין ונתעכב
שם וזה טעם וישב בארץ מדין כי ראוי היה שיאמ׳ וילך אל ארץ מדין אבל רמז שלא ישב בעיר עד בסוף
שבא אל ארץ מדין ושם ישב ומפני שהזכיר הכתו׳ בריחתו מפני פרעה ושבתו במדין ובא להזכיר מיד
שהושב למצרים במצותו של הקב״ה והיה נראה שהיו כל המעשים האלה הנזכרים נעשים מיד ותכפו׳ זה
לזה בשנה אחת בא הכתו׳ לרמוז לנו הענין כאשר היה ואמ׳ ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה בורח
מפני פרעה ועומד במדין מהם ומת בימים ההם בגופם מלך מצרים והיה למשה גלוי השכינה בענין
זה והושב למצרים ונגאלו ועל כן לא אמר ויהי אחרי ימים רבים כי היה משמע משבת משה במדין ולא
היו הימים הרבים רק בכל המסופר למעלה וימת מלך מצרים ויאנחו כטבע והיה שוחט תינוקות
ישראל ורוחץ בדמם לרש׳ והוא מדרש חכמים ׳ ועל דרך הפשט מנהג כל הנעבדי׳ למלך בליעל רשע שיהיו
מצפים ומקוים ליום מותו וכאשר ראו שמת המלך האכזר ומלך אדם אחר חנף מרשיע מן הראשון כי
אמ׳ אבדה תקותם נגזרנו לנו ויבחרו מות מחיים וזה טעם נאקתם כי נאקה כאנקת חלל וירא אלהים
את בני ישראל פירש רש׳ כי ראה החמס שהיו מצרים עושים להם בגלוי וידע אלהים העשוי להם בסתר
׳ ורש׳ פי׳ וידע אלהים נתן עליהם לב ולא העלים עיניו מהם ׳ ונכון הוא על דרך הפשט כי בתחילה היה
מסתיר פניו מהם והיה לאכול ועתה שמע אלהים נאקתם וראה אותם לומ׳ שלא הסתיר פניו עוד מהם
וידע את מכאוביהם וכל הנעשה להם ואת כל הצריך להם והאריך הכתו׳ להזכיר טעמים רבות בגאולתם
וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וירא אלהים וידע אלהים כי ידעתי את מכאוביו כי
אעפ׳ שבשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להגאל כמו שמפורש על ידי יחזקאל אלא מפני הצעקה
קבל תפלתם ברחמיו ועל דרך האמת יש בכתו׳ הזה סוד גדול מסתרי התורה לומ׳ כי עלה ענייהם לאחור
פנים וקרב אותם אל הדעת שענין בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור ׳ ולכן יאריך הכתו׳ בזה אחרי
שאמ׳ כבר וישמע אלהים ויזכור אלהים ונתפרש הפסוק הזה במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה תביאהו משם
וירא מלאך ה׳ אליו בלבת אש אין אמ׳ הכתו׳ מתחלה וירא מלאך ה׳ ואחר כן אמ׳ וירא ה׳ כי סר לראות
ויקרא אליו אלהים ולכן אמר אברהם כי אלהים בכאן הוא המלאך הנזכר כמו כי ראיתי אלהים פנים
אל פנים ׳ וטעם אנכי אלהי אביך כי ידבר השליח בלשון שולחו ואיננו נכון כי משה גדול הנביאים לא
יסתיר את פניו מן המלאך ׳ ורבו׳ אמרו בבראשי׳ רבה מלאך זה מיכאל ר׳ יוסי האריך בכל מקום שהיו
רואים אותו היו אומ׳ שם רבנו הקדוש כך כל מקום שמיכאל נראה שם הוא כבוד השכינה נתכונו לומ׳
שמתחלה נראה אליו מיכאל ושם כבוד השכינה והוא לא ראה הכבוד כי לא הכין דעתו לנבואה וכאשר
כיון לבו וסר לראות נתגלה אליו מראה השכינה ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ׳ ועל דרך האמת
המלאך הזה הוא המלאך הגואל שנ׳ כי שמי בקרבו הוא שאמ׳ ליעקב אנכי האל בית אל וגו׳ נאמ׳ ויקרא אליו
אלהי׳ אבל יקרא במדה ההיא מלאך בהנהגת העול׳ וכן כתי׳ ויוציאנו ה׳ ממצרי׳ וכתו׳ וישלח מלאך ויוציאנו
ממצרי׳ ונאמ׳ ומלאך פניו הושיעם כלומר מלאך שהוא פניו כדכתי׳ פני ילכו והניחותי לך והוא שנאמ׳ בו

ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא ועוד תבין
זה בפסוקי' הבאי' בעה' והנה הסנה בוער באש כטע' דולק שהיה בתוך אש בוער כמו האכות מבערי'
את האש מדליקים ובערו בהם אש ומדוע לא יבער הסנה לא ישרף ויאכל וכמוהו כפשתי' אשר בערו באש
נשרפו וכן דעת אנקלו' שתרגם הראשון בער והשני מתוקד או יהיה יבער מלשון ובערת הרע מקרבך
והי' לאו' לבער כי דרך צחות בלשו' הק' לדבר כן ויזכי' על שלשי' ועירי' ושלשי' ועירי' להם אל תקרב הלום לא
הגיע עדין למעלתו הגדול' בנבואה כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהי' וכן ענין הסתרת פני'
שעדיין לא עלה למה שנ' בו ותמונת ה' יביט כי המקו' אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא לעפ' שהיה
רחוק מן הסנה הזהירו בזה כי נתקדש כל ההר ברדת השכינה אל ראש ההר כאשר בשעת מתן תור' ומשה
בהר היה כי שם עלה שנ' ויבא אל הר האלהי' חרבה והסנה היה בראש ההר והנה כלו קדוש ואסור בנעילת
הסנדל וכך אמרו בכל מקום שהשכינה נגלת אסור בנעילת הסנדל וכן ביהושע וכן הכהני' לא שמשו
במקדש אלא יחפים אנכי אלהי אביך על דרך הפשט כמו אלהי אבותיך אבל יזכיר יחיד במקום
רבי' אלהי כל אב ואב מאבותיך כי כלם יקראו לאיש אב וכן דוד אלהי אביך זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנ'
אלהי אבותי ורא' א' כי אלהי אביך אברה' כי הוא התחיל לקרא בשם ה' ואחר כך הזכירו בשם וצירף אליו
שאר האבות ודעת רבו' אלהי עמרם אביך כאלו אמ' אנכי אלהיך ורצה ליחד שמו על הצדיק שמת לא על
החי ואחר כך אלהי אברהם יצחק ויעקב שהוא אלהי ישראל כלם · וטעם הזכירו אלהי עם כל אחד ולא
אמר אלהי אברהם יצחק ויעקב כי יזכיר שמו אחרון ית' וית' · ועוד אבאר זה בפרשה ויאמר ה'
יזכירנו במדת רחמים בענין החמלה על העם ואעפ' שכל הפרשה בשם אלהים וארד להצילו
שנתגליתי על ההר הזה באש כטעם וירד ה' על הר סיני כי ירד עליו ה' באש או הוא כמו ארדה נא ואראה
הכצעקתה הבאה אלי וכבר פירשתי סודו אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי יזכיר
כאן ששה עממים ויניח השביעי אולי לא היתה ארצו זבת חלב ודבש כאלה · וכן בפסוק כי ילך מלאכי
לפניך הזכיר אלה הששה ואולי היה רמז שאלו כבשו תחלה כי הם אשר נקבצו על יהושע ויתנם ה' בידו
ורבו' את הגרגשי פינה ולכך לא נזכר עם הנכרתים שנ' בהן והכחדתיו · וכן כאן ירמוז אל הנלחמים
שכבשו · ועוד אדבר על זה בעה' · וטעם זבת חלב ודבש כי שבח תחלה את הארץ שהיא טובה לומר
שהאויר טוב ויפה לבני אדם וכל טוב ימצא בה ושהיא רחבה שיעמדו בה כל ישראל במרחב או טעם
רחבה שיש בה רחבות שפלה ועמק ומישור גדולים וטובים ואין רובה הרים וגבעות · ואחר ושבח אותה
שהיא ארץ מקנה שיש בה מרעה טוב ומים יפים ויגדל החלב בבהמות כי אין הבהמות בריאות וטובות
מרבות החלב רק באויר טוב ועשב רב ומים טובים וכעבור שימצא זה באחו ובמרום הרים אין הפירות
שם שמנים ויפים מאד אמ' כי היא עוד שמנה שפירותיה שמנים ומתוקים עד שתזוב כלה בדבש מהם
והנה שבח אותה על טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר · וזהו צבי היא לכל הארצות
· וטעם אל מקום הכנעני שלא אמ' אל ארץ הכנעני כאשר יאמר בשאר כל המקומות לרמוז שיירשו
אותם ויירשום וישבו במקומם לא שיהיו יושבים בקרבם כאבותם הנה צעקת בני ישראל באה
אלי אעפי' שאמ' ואת צעקתם שמעתי חזר ואמ' כי באה אלי והנה הגיע צעקתם אל כסא כבודי · ולא
אוסיף עוד לעבד לפרעה כי מצרים לוחצי' אותם יותר מדאי כענין עד לשמים הגיע · ועל דרך האמת
צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל שבאה אליו כצעקת כדרך הכצעקתה הבאה אלי ושם רמזתי · וגם
וטעם וגם ראיתי את הלחץ לאמר שיקח נקמה מפרעה ומעמו מפני שעשו עמהם יותר מן הנגזר כי הם
בלחץ גדול שלוחצים אותם כאשר פרשתי בסדר לך לך ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות רבו' הפירושי'
במקרא הזה · והנכון על דרך הפשט כי הקבה' אמר למשה שני דברים שירד להצילו מיד מצרים
והיה אפשר שיצילם מידם בארץ גושן עבדים או קרוב משם אבל הבטיח עוד להעלותו מן הארץ ההיא
כולה אל מקום הכנעני · ומשה נתירא משתיהן ואמ' מי אנכי כי אלך אל פרעה אני שפל אנשים רועה
צאן והוא מלך גדול ואם אומר אליו לעזוב את העם כלל יהרגני כענין שאמ' שמואל ושמע שאול והרגני
· ואמר עוד מי אנכי כי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים

כמו שאמרת לי להעלותם אל ארץ כנען כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ולא יחשבוני ללכת אחרי אל ארץ עמים גדולים ועצומים מהם כאשר אמרת להעלותם אל ארץ טובה ורחבה אל מקום הכנעני · כי ההצלה מיד פרעה אינה תלויה בהם אם ישמע פרעה יקל עלו מעליהם ויצילם או יגרשם מארצו · על פרעה · ועוד כי הם עצמם ישמעו אל כל אדם כזה כי מי האדם שלא ירצה לצאת מעבדה קשה שאין כמוה אבל העליה לארץ הכנעני לא ישמעו בה וכן היה הדבר שהיתה מלחמת הענקים ההם קשה עליהם מתחלה ועד סוף ופחדת׳ מוכה במצרים ובמדבר זאת יראתו של משה רבי׳ מפרעה ופחדתו מהם · ועל שתיהן ענהו ה׳ אמ׳ לו אל תירא מפרעה כי אני אהיה עמך להצילך וזה לך האות אל העם כי אנכי שלחתיך אליהם כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ומאז יקבלו עבודת השם ללכת אחרי מצותי וגם כן יאמינו לעולם ואחריך ירוצו לכל מקום אשר תצום · והנה נגליתי לך בהר הזה ללכת אם כי כן יהיה בעיני כל העם בעבדם אותי בהר הזה והנה למשה אות כזה שלא יפחד מפרעה כיון שהבטיחו להצילו ולישראל יהיה להם אות שלא יפחדו מן הענקי׳ בבואם אל הר סיני כי לצאת ממצרים ברצון פרעה אל מקום קרוב דרך ג׳ ימים לזבוח לאלהים כדמי׳ ישמעו ויעשו כן בין ברצונם בין שלא ברצונם · ועל דרך האמת וזה לך האות כמו זה לי עשרי׳ שנה ואמ׳ כי אהיה עמך והנה לך האות אות הברית שתהיה עמך תמיד כדרך אני הנה בריתי אתך כי אנכי השולח אותך שתעבדו את האלהים בהר הזה ומאז תעלה גם אנכי בקרב העם הזה אל המקום אשר הכינותי ואמרו לי מה שמו הפסוק הזה אומר לך פרשני כי לא יתכן שיאמ׳ משה ואמרו לי מה שמו להיות להם אות שיאמינו בו כי שאלת שמו ואמירתו להם אינה אות למי שלא יאמין בו מתחלה שאם ידעו ישראל אותו השם גם משה טרם ידע אותו והנה ידיעתו כידיעתם ואיננה אות ומופת כלל ואם לא שמעו בו מה הראיה שיאמינו בדבריו כלל · והנה אחרי הודיעו את השם הגדול אמ׳ והן לא יאמינו לי ואז נתן לו אותות · ואמ׳ ר״ל כי שאל משה מה שם יאמר לישראל משמותיו כי באל שדי לא יעשו אותות רק בשם הגדול ואין דבריו נכונים בעיני · כי עדיין לא נאמ׳ למשה שיעשו ביציאת מצרים אותות ומופתים גדולים ונפלאים אבל שיצילם מיד מצרים ויעלם לארץ וכשם אל שדי יוכל לבא בלב פרעה להצילם וגם לנכות הענקים וכבר הוציא שרה מביתו בנגעים גדולים שהביא עליו והכה אברהם לבדו המלכים הגדולים וכל זה בגזרת אל שדי ה׳ המודיע לאבות וכן יעשה בבנים · ועוד כי יעקב אמר והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם · ויוסף אמ׳ פקוד יפקוד אלהים אתכם והנה הפקידה באלהים ולפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה ודרך שאלה בקש שיודיעהו מי השולח אותו כלומ׳ באי זו מדה הוא שולח אליהם כענין שאמ׳ ישעיה ועתה ה׳ אלהים שלחני ורוחו והנה אמ׳ ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעבדה לאבות · או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה · וזה בעבור שאמ׳ לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם ולא פירש שם משמותיו הקדושים כלל ושמע משה שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן תורה והיא היודע כי התורה לא תנתן בשם אל שדי הנזכר באבות רק השם הגדול שבו היה העולם · ועל כן שאל מה אומר אליהם ורבותי׳ מעוררין לזה ואמ׳ ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל · אמר שמעון בשם ר׳ סימון אמ׳ משה עתיד אני ל לעשות סרסור בינך וביניהם שתתן להם התורה ותאמ׳ להם אנכי ה׳ אלהיך אלהי אבותיכם שלחני אליכם אותה שעה נתברר משה על עסקין שנתירא אם ישאלו לי מה שמו מה אומר אליהם באותה שעה היה מבקש משה שיודיעהו הקב״ה את השם הגדול · וזה ענין השאלה והנה ענהו האלהים אהיה אשר אהיה אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בשעבוד שאר מלכיות אמר לפניו רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה אמ׳ לו יפה אמרת כה תאמ׳ לבני ישראל וגו׳ לדם׳ מדברי רבו׳ והכונה להם בזה כי משה אמ׳ לפניו ית׳ ואמ׳ לי מה שמו שיגיד להם ה׳ הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה והנה השיבו למה זה ישאלו לשמי אין להם צורך לראיה אחרת רק כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלהי׳ שופטים בארץ וזה פי׳ נכון באגדה זו

ועוד אמ' כיוצא בזה במדר' אגדה · ויתן אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך · אם
פותחין את ידיהם ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי שנ' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב · ואם אינן פותחין
את ידיהם מה כתו' שם הן יעצור במים ויבשו וכו' · ועוד דרשו ר' יצחק אמ' אמ' לו הקב"ה לך אמ' להם אני
שהייתי ועכשיו אני הוא ואני הוא עתיד לבא · לכך כתו' כאן אהיה ג' פעמי' · וביאור דעת ר' יצחק כי כונתו
שהזמן העובר והעתיד כלו בבורא בזה כי אין חליפות ובא עמו ימיו כלם לפיכך יקרא בו כל הזמנים
בשם אחד מורה חיוב המציאות · ואנקלוס תרג' שני השמות אהיה עם מאן דהוה ולא תרג' כלל השם שאמ'
בו כה תאמ' לבני ישראל אהיה שלחני אליכם · והנראה מדעתו כי אמ' לו ה' השם שהודיעו הוא בן ארבע
אותיות האלה שבוהו כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אלכם · אבל הודיעו תחלה ענינו כי שאלתו
של משה לדעת דרכי השם מעתו כענין שחזר ואמ' הודיעני נא את דרכך ואדעך · וכאשר השיב לו שם
וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם לאמר כי בשם הנכבד הזה אשר
יקרא לפניו יחונן וירחם · ולא יוכל אדם לבא עד עומק דרכיו כי אמ' כאן אהיה עם מאן דהוה כמו
שאמ' להם שהוא אהיה כי בו אני עם האדם לחונן ולרחם · והגאון רב סעדיה כתב כי ביאורו אשר
לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון קרובים דבריו לדברי ר' יצחק · והרב אמר במורה הנבוכי'
המציאה אשר הוא נמצא בלות' ראוי המציאות יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא
יהיה נעדר · והנה לדעת אלה החכמי' צריך שנפרש כי הקב"ה אמר למשה שיאמר להם זה השם וילמדם
אותו בלומ' שיפרש להם ראיות שכליות אשר בהם יתקיים אצל חכמיהם זה השם בלומ' ראוי המציאות או
הקיום אשר לא עבר ולא יעבור כי זכירת ה' בלבבי' ואמ' מה שיאמר אינו ראוי לבטל מהם דעת הקדמות
או האפיקורסות המחשב בביטול המציאות לגמרי · ואין זה משמעותו של מקרא · אבל כי הזכרת השם
להם הוא הראיה והוא האות והמופת על דברים שיאמרו · ועל דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות
הבור' כאשר אמ' הרב וחלילה · אבל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו לך הודיעו שהוא שלוח אליו במדת
הדין אשר במדת הרחמים · ואמ' כה תאמ' לבני ישראל אהיה שלחני אליכם שיזכיר להם ה' האחד לבדו
ולהורות על האחדות ולכך צוהו עוד כה תאמ' אל בני ישראל ה' שלחני כי השם הזה הוא מדת רחמי' וידע
כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו ויאחדם אותות ומופתי' בעולם · והנה פירש לנו כי אהיה אשר צוהו
לאמר להם הוא השם הגדול הזה והם שוים בלשונם ובאותיות כי שתי האותיות האחרונו' שבשם הראשון
הם הקודמות בזה כי בראשון יורו על חכמת שלמה כדכתי' וה' נתן חכמה לשלמ' ובזה יורו על חכמת אלהי'
· ואות האלף בראשון תורה על הקדמות והיחוד והיוד בשני על עשר ספירות בלי מה · ונלקחו שתי ה
האותיו' האלה האלף והיוד משני השמות הקדושים ונכתבו תחלה וסוף בשם הנכתב הנקרא בלא"ף דלת
להורות כי הוא אצילות מן הראש ועד הסוף ומדת הדין באמצע כי שמי בקרבו · ומכאן תבין למה
קמצותו ונפתחים לשון הקדש בשם ההוא בכל שם אדנות כי ימצא כל המתמלא ז והשלטו' והכח ירשתו בשלמו
מתורתו · וזה זכרי לדור דור יחזור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כי לא לעולם ישבת ברית
אבות ובכל הדורות כאשר יזכירו אלהי אברהם יצחק ויעקב ישמע אל ויענם · ועל דרך האמת זה שמי
לעולם אלהי אברהם אלהי יצחק וזה זכרי ואלהי יעקב ולכך הוסיף בו וו' · וזה טעם זכרי לדור דור אשר
והמשכיל יבין · ושמעו לקולך מאליהן מכיון שתאמ' להם לשון זה מיד ישמעו לקולך שכבר סימן זה
מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון הזה נגאלין · יעקב אמ' להם ואלהי' פקוד יפקוד אתכם · יוסף אמ'
להם פקד יפקוד אלהים אתכם לרש"י · אולי ידרוש הרב כי יוסף אמ' פעמים פקד יפקד להגיד שהיתה
המסורת בידו מאביו · ובאלה שמות רבה מיד ושמעו לקולך למה שמסורת גאולה היא בידם שכל גואל
שיבא ויאמ' להם פקידה בשלה הוא גואל של אמת זה לשונם כאגדה · ויש עליך לשאול ומכין להם שיאמינו
במה שמע משה במסורת הזאת כמותם · ויש לומר כך קבלו מיוסף ששמעו מפי הנביא אברהם
שהראשון שיבא ויאמר להם בלשון הזה הוא יהיה הגואל אותם · גלוי וידוע לפני הקב"ה שלא יבא אדם
ויכזב בהם בכך הבטיחם אבל במקום אחר מצאתי שם אמר מתא' בר' חנינא בן שתים עשרה

משה מבית אביו למה שאלו גדל בבית אביו ונא ואמ׳ להם המעשים לא היו מאמינים כי שהיו אומרי׳ אבי
מסרה לו לפי שיוסף מסרה ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם · ולכך נתלם מבית אביו ושאלך והגיד לישראל
כל הדברי׳ לפיכך האמינו כי שכ׳ ויאמן העם · וכיכתן כיוסף מסרה ללוי לומ׳ שיעקב גלה סודו ליוסף
באהבתו אותו כי בלשון השביע יוסף לאחיו כלם גלה ללוי כי הוא לומ׳ להם בלשון הזה מפני רוממות
שבידו מאביו וכוה שיהיה הדבר סוד · ולא ביד חזקה כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם
להלוך לרס׳ · והנכון בעיני לא יתן אתכם להלוך בדבור ולא ביד חזקה עד שאשלח ידי בכל נפלאותי א
אשר אעשה בקרבו ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתי׳ · ואחר׳ ישלח אתכם כי
כלם באו עליו טרם נתנו אותם להלוך · ויען משה ויאמ׳ והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי אותרה
שעה דבר משה שלא כהוגן שהב׳ אמ׳ לו ושמעו לקולך והוא אמ׳ והן לא יאמינו לי מיד השיבו הב׳ בשיטתו
ונתן לו אותות לפי דבריו לשון ואלה שמות רבה · ורא׳ אמ׳ על דרך הפשט כי ה׳ אמ׳ שיאמינו כי הזקנים
רק לא הזכיר שיאמינו העם או שישמעו לקולו ואולי לא יאמינו בלב שלם · ואיננו כנון אבל יתכן שנאמר
כי ושמעו לקולך איננה הבטחה רק צואה ושמעו לקולך כי ראוי להם שישמעו ותבא אתה וזקני ישראל אל
מלך מצרים · וכן ושמעו מצרים כי העלית בכחך ואמרו אל יושב הארץ ראוי שיהיה ככה
וכן בזאת תדע כי אני ה׳ ראוי לא מתקיים · וכן והאמינו לקול האות האחרון בפרשה הזאת ורבים כן ·
והנכון בעיני כי ושמעו לקולך לבא עמך אל המלך ולאמר לו אלהי העבריים נקרא עלינו כי יום שפידו ·
והנה השם הודיעו כי לא יתן אותם מלך מצרים להלוך ולכן אמ׳ משה והן לא יאמינו לי אחרי
ראותם שלא יתן אותם פרעה להלוך ולא ישמעו עוד לקולי כלל כי יאמרו לא נראה אליך ה׳ שאלו היית
שליח השם לא ימרה פרעה את דבריו או שיאמרו לא נראה אליך השם הגדול במדת רחמים לעשות לנו
אותות ומופתי׳ כאשר אמרת כי אנכי גדול מאלהות׳ · ולכך לא שמע פרעה שאלו פרעה היה מאמין
בדבריך היינו יוצאים על כל פנים ואין שמתינו מבדיל׳ בינינו ובין הרחמי׳ · ויאמר השליכהו ארצה
וישליכהו ארצה לא הבינותי למה עשה האותו׳ למשה כי מאמין היה משה שהב׳ מדבר עמו · והראוי שיאמ׳
המטה אשר בידך תשלך ארצה לפניהם והיה לנחש · וכן באות השני כאשר אמ׳ בשלישי ולקחת ממימי
היאור ולכן כאמת דברי רבותי׳ שהיה לו הראשון רמז שספר עליהן לשון הרע והשני להעניש בו׳ · וזה
טעם וינס משה מפניו כי פחד שמא יענש ויכשכ׳ הנחש וכל אדם מתרחק מן המזיק לו אעפ׳ שידע שאם
יהיה כן בחפץ השם אין מציל מידו · ואולי אעפ׳ שהודיעו השם הגדול שבו נברא העולם וכו׳ נהיה כל דבר
רצה להראותו כי כן יעשו אותות ומופתי׳ משנים תולדות למען יתחזק הענין בלבו של משה וידע באמת
ש על ידו יעשו בעולם דברי׳ מחודשי׳ · ודי למשה בשני האותות ולא היו שם מים על כן נראה שיעשה האות
השלישי לעיני העם · למען יאמינו כי נראה אליך פתרונו שיאמינו בעשותך כן לפניהם ויקרב הכתוב
בזה כי ידוע כי על מכת שיעשה כן האות השלישי לפניהם ויאמינו בו ידאגו נפלאות · והיו המים אשר
תקח מן היאור והיו לדם ביבשת · והיו שני פעמי׳ נראה בעיני אלו אמ׳ והיו המים אשר תקח מן היאור
לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכי׳ לדם ואף כשיהיו בארץ יהיו בהווייתן עכשו ואין האחרון מלמדנו
שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשה לרס׳ · ואין המשמעות הזה כן כדברי הרב · ואין צריך למדרשו שסברי
מנהג בעלי הלשון שדרך הרבה מקראות לכפול תיבות לנחץ ולחזק או בעבור מיבוע ארוך שבא ביני הם
וכמוהו והיה ערכך מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך כסף חמשי׳ שקל
וכן וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו האזרח׳ ובא שנים שנית
בעבור שהאריך בנתים · וכן ויאמ׳ מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית
פועה ויאמ׳ בילדכן וגו׳ ויאמ׳ אלהים לישראל במראות הלילה ויאמ׳ יעקב יעקב וכענין הזה רבים · גם
מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך למדנו שכל שבעת הימים היה ישב הבה׳ ומפתה משה ללכת
בשליחותו מתמול ומשלשום ומאז דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הרי ששה והיה עומד ביום השביעי
לרש׳ · ועל דרך הפשט יאמ׳ כי אני כבד פה גם מתמול גם משלשום כי מנעורי הייתי כבד פה אף כי עתה

כי אני זקן · וגם מאז דברך הייתי אל עבדך כי לא הסירות כבדות פי בצוותך אותי ללכת אל פרעה לדבר בשמך ואם כן איך אלך לפניו · והנה משה ירבה תחנוניו שלא ילך לא יתפלל לפניו ית' שיסיר כבדות פיו · אבל טען אחרי שלא הסירות כבדות פי מעת שדברת לי ללכת אל תבוני שאלך כי לא יתכן לאדון הגדול ושלוח שליח ערל שפתי' למלך עמים והנה כיון שלא התפלל בכך לא רצה לרפאתו אבל אמ' לו אנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר שיהיו דברי אשר אשי' בפיך בתלות בכוונות שתוכל לבטא' כהן יפה · ובאלה שמות רבה אמרו אמ' לו אם אתה אומר איך איש דברים אל תאמר הלא אני בראתי כל פיות שבעול' ואני עשיתי אלם מי שחפצתי וחרש ועור ופקח לראיה ופקח לשמיעה ואם חפצתי שתהיה איש דברי' היית אלא לעשות כך אני חפץ ובעת שתדבר יהיו דבריך נכונים שאני אהיה עם פיך הזה' ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך · ולפי זה נראה בעיני שלא רצה להסיר ממנו כבדות פיו בעבור שזה בו מעשה הנס שמשה רבותי' שאירע לו עם פרעה · והנכון בעיני שאמ' ה' למשה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם הלא אנכי ה' עושה כל ובידי לרפאת אותך ועתה כיון שלא תרצה ברפואתך ולא התפללת לפני על זה לך אל אשר אני מצוה לך ואנכי אהיה עם פיך והצלחה שליחותי גם אפשר שיהיה רמז פסוק מיוחד ליחד לי ה' במשה שלא רצה לרפאתו ושלחו על כרחו

מי שם פה לאדם דבור בעבור היותו כבד פה · וכן שפה אחת ודברים אחדים שפת כנען או מי ישום אלם פירש בן שאלה כמשך לאמ' או מי ישום א"ס אלם כלומ' מי ברא א"ס שיהא אלם והטעימה לאמר כי האלמות לא יוסם כי אינגו דבר · אבל הוא העדר הדבור · ואולי בעבור שיית בלא' כמו מדבר והאלמו' בהיות בהם אוטם בגידי הלשון יאלמו · ויתכן לומ' מי ישים האלמות · והרב אמ' במורה הנבוכי' כי המסיר קנין יאמ' בו שפעל האפיסה כי יאמרו במי שיכבה הנר שהביא החשך וכן על דעתו יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע

ביד תשלח ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן דא' ביד אחר שתרצה לשלוח שאין כופי להכבישן לאהרן ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה לרש' · ואונקלוס אמ' ביד מאן דכשר דתשלח יאמר שלא בא ביד אדם מדבר בחוץ שיהיה כשר וראוי לשליחות כבדות כזאת ואל תשלח ביד כבד פה וכבד לשון ותהיה עם פיו בדברו אל פרעה כי אינגו דרך כבוד ומעלה להיות שלוחך ערל שפתי' כי לא ישמעו כל העמי' בדברו אל המלך ויהיה זה נראה בעיניהם · והנכון בעיני שלח נא ביד כל אשר תשלח כי אין אדם בעול' שלא יהיה הגון יותר ממני לשליחות · והסבה למשה בכל הסרבנות הזאת ענותנו הגדולה מכל האדם אשר על פני האדמה שלא היה מוצא את לבו להתגדל ולדבר אל המלך ושיתפאר לאמ' ה' שלחני ולא על ישרא' להוציאם ממצרי' ולהיות עליהם מלך

ידעתי כי דבר ידבר הוא כלומ' גלוי לפני שידבר בעבורך ברצונו לאהבתך ואפילו לא כויתיו · וגם הנה הוא מעצמו יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו ולא יקנא בך לגדולתך על השליחות הנכבדת הזאת · ומה שהוכרך לומ' לו לך לקראת משה המדברה בעבור כי הודיעו הדרך אשר יבא בה · ויתכן ששמע אהרן בצאת משה ממדין ויצא מעצמו לקראתו ואחכ' בדרך אמ' לו לך לקראתו המדברה כי שם תמצאנו

עם פיך להורותך אשר תדבר אל פרעה כי עתה לא אמ' שידבר אהרן בעבורו רק אל העם כמו שכ' ודבר הוא לך אל העם אבל לפרעה משה ידבר · ויתכן שיהיה זה לכבוד המלכות ובסוף חזר משה ואמ' הן אני ערל שפתי' ואיך ישמע אלי פרעה ונתן לו רשות שלא ידבר גם לפרעה והיא מעלה למשה ולכך אמ' ראה נתתיך אלהי' לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך · וטעם ועם פיהו להיות דברי פיהו לשומעי' חן

ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות לא הזכיר עדין במטה רק אות אחת שיהיה לנחש אבל אשר תעשה בו את האותות אשר אומ' אליך · ונראה בעיני כי כאשר אמ' ה' למשה בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו הודיעו אותן בפרט אבל הכתו' יקצר וזכר טעם אשר תעשה בו את האותות

ויאמר ה' אל משה במדין אמ' רש"י כי אין מוקדם ומאוחר בתורה ופי' וכבר אמר נדרים כבה · ואין דברו זה נכון כי הדבור הראשון לא היה במדין רק בהר סיני ובמדין לא דבר עמו רק הפעם הזאת אבל כאשר קבל משה ללכת כדברי השם וחזר למדין ליטול רשות מחותנו היה סבור ללכת יחידי מתנכר · ולכן אמ' אלין אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים כאומר אראה את אחי העודם חיים ואשוב כי הוא כדרך נקוד הנכסף לראות את אחיו

ואז אמ' לו ה' במדין לך שוב מצרים בלומ' קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מצרי' ואל תפחד שם כי מתו כל המבקשי' רעתך ותהיה שם עם העם עד שתוציאם משם · ולכן לקח אשתו ובניו כי היה זה עצה נכונה להוליכם עמו כי בעבור זה יבטחו בו ישראל יותר כי בהיותו בן חורין במדין יושב בביתו בשלו' עם בניו ועם אשתו חתן כהן הארץ לא יביא אותם להיות שם עבדים וימררו את חייהם בעבודה קשה רק אם היה נכון לבו בטוח שיצאו בקרוב ויעלה עמהם לארץ כנען ולא יצטרך בצאת לשוב למדין לקחת אשתו ובניו משם וטעם ויקח משה את אשתו ואת בניו כמו ובני פלוא אליאב כי לא היה לו רק גרשום כאשר הזכיר הכתו' ואליעזר נתעברה ממנו בדרך או במצרים אם הלכה שם · ויתכן כי קודם שדבר הנדבר לו בהר האלהים לא נולד לו רק גרשום · אבל היתה צפורה הרה וכאשר שב אל יתר חתנו ילדה ובעבור כי היה דבר המלך נחוץ לא מל אותו ולא קרא לו שם · ובדרך כאשר מלה אותו אמו לא קראה לו שם כי משה היה נפגם מן המלאך · ואחרי לכתו למצרים וראה שנצל מכל המבקשי' את נפשו אז קרא לו אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה · וכן הזכירו רבותי' כי הנימול הזה היה אליעזר · וטעם וישב ארצה מצרי' עם הנזכרי' ורא' אמ' וישב ארצה מצרי' הוא לבדו שב כי כאשר פגע השם משה במול אליעזר ובהתרפאו שבה צפורה עם בניה אל אביה · ויתכן זה כי בעבור שנימול אליעזר לא היה יכול להביאו בדרך עד שיתחזק הילד ולא רצה לעכב שליחותו של הקב"ה · ולכן עזבם במלון וצוה אותה לשוב אל בית אביה בהתרפאו וזהו שכתו' אחר שלוחיה גם אפשר שהלכו למצרים וכאשר נתעכבו שם נכספה אל אביה ושלחה עם הבנים · וזה טעם שלוחיה כי פחד יתרו שלא היה דעתו לגרש אותה · ובאלה שמות רבה וילך משה להיכן הלך שהלך ליטול אשתו ובניו אמר לו יתרו להיכן אתה מוליכן למצרים אמ' לו משם הם מבקשי' לצאת את מוליכן למצרים אמ' לו למחר עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני ולשמוע מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ובני לא ישמעו עמהם אמ' לו יתרו לך לשלו' · ועל דעתם ראוי שנפרש אחרי' שהשיבו כך נוהו הנה שישלים עבדו וישוב למצרים עם בניו ואשתו כאשר פירשתי ויאמר ה' אל משה בלכתך לשוב מצרימה · אמ' רא' כי זה נאמ' לו במדין הודיעו כי יחזק את לבו ולא ישלח ה בעבור כל המופתים שיראה עד המופת האחרון ירצה לפרש בפסוק הזה שיאמ' ראה כי בעבור כל המופתי' אשר שמתי בידך ואתה תעשם לפני פרעה בכל זה לא ישלחם ותאמ' לו כי אנכי הורג את בנו בכורו ואז ישלחם · ואין הפי' הזה נכון כי מה טעם בלכתך לשוב מצרימה · אבל פי' כי כאשר לקח את מטה האלהים בידו ממדין לשוב לדרך שעניין הזהירו האלהים ואמ' לו בלכתך בדרך שים לבך וראה שכל המופתי' אשר שמתי בידך תעשה לפני פרעה לא תשכח דבר שלא תעשה לפניו ואני אחזק את לבו ואל תתיאש התרה מלעשותם בעבור כן · ועוד תזהיר אותו במכה האחרונה אשר בה ישלחם · ועניין שמתי בידך שמתי אותם אתה תעשם ולא אחר שכבר הודיעו שיעשה בו אותות ומופתי' רבי' כמו שאמ' בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו · וכל זה זרוז במשה כי בעבור שהיה מוכרח בשליחות מזהירו קודם מעשה ויצוה אותו בשעת מעשה בכל מופת ומופת ויתכן שהיה ואמרת אל פרעה ידיעה שיצוהו לאמר לו כן בסוף יאמ' אני אחזק את לבו ולא ישלח את העם בכל המופתים ואמרת אליו ביום ההוא הנה אנכי הורג את בנך בכורך ואז ישלחם כי לא תבינו שהודיעו מיתת בכוריהם רק בעת ההיא · והנה כל הדבור הזה עתה ויש לפרש ראה כל שלשת המופתי' האלה אשר שמתי בידך לעשותם לישר' ותעשה אותם גם כן לפני פרעה בעבור שידע פרעה כי זקני העם המבקשי' ממנו לשלחם על פי ה' יאמרו כן ולא יעליל עליהם · וכן עשה משה אעפ' שלא נכתב ואשר אמ' כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת לו כי ירצה מופת לו וצוה במטה שיהיה לתנין לא נחש כאשר היה בפעם הראשון והנה רצה להראותו שיבלע מטה אהרן את מטותם להורות לו שיכנעם ויהיו אובדי' מן העולם על ידו · ובמד' ואלה שמות רבה ראיתי וכי על אי זו מופת אמר אם תאמ' על הנחש והצרעת והדם והלא אותן לא אמ' הקב"ה לעשותן אלא לישרא' · ועוד לא תבינו שעשה משה אותן האותות לפרעה אלא מהו כל המופתים אשר שמתי בידך זה המטה שהיו כתובין

עליו נוטריקון דבק ערש באחב׳ ולפי זה יהיה פי׳ הכתו׳ כמו ראה והסתכל במופת אשר שמתי בידך שכל המופתים שבו תעשה לפני פרעה   ויפגשהו בהר האלהים הנה הר סיני בין מדין ובין מצרים ויפגשו לו אהרן נשק למשה כי משה הענו נהג כבוד באחיו הגדול ולכן לא אמר וישקו איש לאחיו   וטעם את כל דברי השם אשר שלחו שהגיד לו כל הדברים שהיו בינו ובין הקב״ה וכל אשר היה מסרב בשליחות וכי על כרחו נשתלח   וזה טעם כל׳ ובמדרש חזית ורבנן אמרי גלה לו שם המפורש   ודרשו כי הגיד לו השמות הנזכרים למעלה אשר שלחו בהם׳ והשם היוצא והוא פי׳ להם   פן יפגענו פן יפגע בך היו רוצים לומ׳ אלא שחלקו כבוד למלכות לרש׳   ורא״א פן יפגענו כולל אנחנו הישראלים גם אתה פרעה וכל מצרים׳ ולכן בראותם מכת בכורות אמרו כלנו מתים כי התבררו להם דברי משה שאמר פן יפגענו בדבר וגרשו אותם ללכת לזבוח   ואין דבריו זה נכון כי לא צוו לאמור שיהיה בישראל דבר או חרב אם לא יזבחו ואם לא ישבו בשליחות השם דבר׳   ועל דרך האמת הוא סוד הקרבנות שהם שומר מן הפגיעה כי לפניו ילך דבר או בחרב הקשה ואמ׳ זה כי הקב״ה צוה אותם שיאמרו ואמרתם אליו ה׳ אלהי העברים נקרה עלינו ונזבחה לה׳ אלהינו והם אמ׳ כה אמר ה׳ אלהי ישראל שלח עמי והנה פרע׳ היה חכם גדול וידע את האלהי׳ ומודה בו כאשר אמ׳ הוא או מוריסו ליוסף אחרי הודיע אלהים אותך איש אשר רוח אלהי׳ בו אבל לא היה ידע את השם המיוחד וענה לא ידעתי את ה׳ והם נזכרו וחזרו ואמ׳ לו כאשר צוו אלהי העברים נקרא עלינו כי הזכירו לו אלהי העברים בלבד שהוא אל שדי ואמ׳ נקרא עלינו שהודיענו לשון המקרה כאשר כבתוב לו ופירשו לו כי במקר׳ הזה אשר נקרא עליהם יצטרכו לזבוח לפניו פן תהיה הפגיע׳ בדבר או בחרב וכענין הזה בא בדבר בלעם שכתו׳ ויקר אלהי׳ אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח   למה משה ואהרן שאל להם שיודם והזכירם בשמם דרך כבוד תפריעו את העם ממעשיו את׳ אנקלוס תבטלו׳ וכן פורע מוסר ותפרעו כל עצתי   לכו לסבלותיכם על דרך הפשט עבודת המלך שהיו מכלל העם כי בפעם הזאת באו לפניו עם כל העם ולא שמע אליהם וצוה אותם שובו לכם אל העבודה׳   ושבו משה ואהרן לפניו ואמ׳ להם פרעה תנו לכם מופת ועשו כן אז ראוי בעיניו חרטומים ומכשפים וחכמים ונהג בהם כבוד ומעת החלו המכות עליו נהג בהם מורא גדול׳   וכן נראה עוד שלא היו כל עם בני ישראל עבדים כל הימים לפרעה בחומר ובלבנים כי היו ממלאים ארץ מצרים ערים׳   אבל בהם היו עושין רק כי הכביד עליהם עלו לקחת מהם רבים ורש״י פי׳ לסבלותיכם למלאכת׳ שיש לכם לעשות בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרי׳ לא היה על שבטו של לוי׳   ותדע שהיו משה ואהרן יוצאים ובאים׳ ונכון הוא׳   כי כל עבודת האדם בבית ובשדה יקרא כן טעו לכל סבל בית יוסף׳   ומנהג בכל עם להיות להם חכמי׳ מורי תורתם׳   ולכן הניח להם פרעה שבטו לוי שהיו חכמיהם וזקניהם והכל סבה מאת ה׳   ובאלה שמות רבה ראיתי אמר ר׳ יהושע בן לוי שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמ׳ להם פרעה בשביל שאתם פנויים אתם אומרי׳ נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם לישראל׳   רא״א להם דייכם שאתם עומדים פנויים שמא רע לכם שאין אתם עוסים במלאכה לכו לסבלותיכם׳   ורא״א פי׳ לכו לסבלותיכם סבלות העם כי ידבר עמהם בעבור כל ישרא׳   אדני למה הרעותה נכתב באלף דלת׳ כי בשם המיוחד שהוא מדת הרחמים לא יריע לעם ולמעלה הזכירו שני פעמים באלף דלת׳ שהירא מתחנן בו שלא יחר בו האף   ואולי היה מתירא מהזכיר ה׳ הגדול המתודע לו ומדבר אליו׳   למה הרעות׳ אחרי הודיע אלהי׳ את משה פעמי׳ שלא יתן אותם מלך מצרי׳ להלוך מדוע יתרעם ואמ׳ רא״א כי חשב משה כי מעת דברו אל פרעה בשליחות ה׳ יקל מעליה׳ ויחל האלהי׳ להציל׳   והנה פרעה הכביד והרע׳   וזה טעם למה הרעות׳ כי זה הפך מה שאמרת לי ראה ראיתי את עני עמי וארד להצילו ואיננו כמו בעיני׳   כענין שאמ׳ והצל לא הצלת ואין ההצלה רק יציאת׳ מן הגלות׳   ולפי דע׳ שחשב משה רבנו כי יאמר ה׳ שלא ישמע אליהם פרע׳ להוציאם מיד בתכונתו ולא באות ומופת עד שיעש׳ בו נפלאותיו הרבות׳   אבל חשב כי יביאם עליו המכות זו אחר זו בימים מעטי׳   וכשראה לא ידעתי את ה׳ בוא לעשות מיד לפניו אות המבין והוא לא ישמע ויכה אותו בו כי כד׳ ואחכ׳ בכל המכו׳   וכשראה שעומד ג׳ ימי׳ והוא ידיע להם בכל יום וה׳ לא כהה בו

ולא נתגלה למשה להודיעו מה יעשה אז השיב משה כי ארוכה היא · ויתכן שהיו בזה המעשה שספר הכתו' ימים רבים כי כאשר הוכו שוטרי בני ישראל עמדו ימים עד שדברו עם פרעה ענינו ואמרו לו למה תעשה כה לעבדיך כי אין ברשות כל אדם לבא בהיכל מלך פנימה ולדבר אליו פנים בפני' אף כי שוטרי העם הנבאשים בעיניו והנה שבלו עמלם ולחצם ימים והיו באים עד לפני שער המלך עד ששמעה צעקת' לפני המלך וצוה שיבאו לפניו וידברו עמו · וכן אפשר ששב משה אל ה' ואמ' למה הרעותה אחרי ימים מעט שפגעו בו השוטרי' · ובאלה שמות רבה אמ' ויצאו נוגשי העם ושוטריו כיון שנגזר כן הלך משה למדין ועשה שם ששה חדשים ואהרן היה יושב במצרים ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין · ועוד אמ' ויפגעו את משה ואת אהרן אחר ששה חדשים נגלה הקב"ה על משה במדין ואמר לו לך שוב מצרים בא משה ממדין ואהרן ממצרים ופגעו בהם שוטרי ישראל כשהן יוצאין מלפני פרעה וכן ראיתי עוד במדרש חזית דומה דודי לצבי מה צבי זה נראה וחוזר ונראה כך גואל הראשון נראה להם · וחוזר ונכסה מהן · וחוזר ונראה להם · וכמה נכסה מהם ר' תנחומא אמר שלשה חדשים שנא' ויפגעו את משה ואת אהרן · ור' יהודה בר' אומר לקיבין כלומר כי לשון פגיעה לפרקים היא · והנה היו הימים רבים מעת דבר לו השם ובואו אל פרעה · ולכן ששב משה אל ה' אמ' למה הרעותה לעם למהר לשלוח אותי קודם שהגיע הקץ כי לא היה ראוי לשלוח לו עד שתרצה להצילם כי עתה הרעותה להם ולא הצלת אותם ואם ככה את עשה להם יוספו ברעה אשר תיגאלם · ולכן ענה אותו עתה בעת הזאת בקרוב תראה אשר אעשה לפרעה כי לא אאריך לו כל כך כאשר חשבת וקרוב לבא עתו וימיו לא ימשכו

סדר וארא

וידבר אלהים אל משה לרש"י דבר אתו משפט על שהקשה לומר ולדבר למה הרעותה לעם הזה ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני בתמים ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות וכו' · וארא אל אברהם באל שדי הבטחתי' הרבה הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם לא הודעתי אין כתו' כאן אלא לא נודעתי לה"ם שלא נודעתי להם במדה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת הדברים שהרי הבטחתי' ולא קיימתי' כל אלו דברי הרב · וירבה לפרש שעדיין לא נודע קיום ההבטחה ואעפ"י שעדיין לא הגיע הזמן מכל מקום לא נודע להם בקיום הבטחתו · ועם כל זה לא תקן הלשון שהיה ראוי לומ' לא הודעתי להם או שיאמר ושמי ה' לא נודע להם · ואולי לדעתו יאמר ושמי ה' ולא נודעתי להם כלומ' שלא נודעתי להם בו · והחכם רא"ב פי' כי בית באל שדי משמשת ושיעורו וארא אל אברהם באל שדי ובשמי ה' לא נודעתי להם וענין הכתו' כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות השמי' ולעשות עמם נסים גדולי' שלא נתבטל בהם מנהג העולם ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה והם ככל היעודים שבתורה בברכות ובקללות כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו · אבל שכר כל התורה וענשה' בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם והם באדם ענש ושכר באמת ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות כי אלה מופתי' ובעבור התולדות וקיום הנפש ודבקה באלהי' דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל האלהי' אשר נתנה · ועוד אפרש זה אם גומר ה' עלי · והנה אמ' האלהי' למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות ולכן אמור לבני ישראל אני ה' ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמה' להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל · ודקדק כל דברי רא"ב בענין הזה אלא שהוא כמתנבא ואינו יודע · והנה גם לדבריו היה ראוי שיאמ' הכתוב וארא אל אברהם באל שדי ובשמי ה' לא נראיתי להם או שיאמר ובשמי ה' לא נראיתי להם · אבל הוא יתקן בזה כי מפני היות נבואת האבות במראות הלילה אמר בהם וארא · ובעבור היות של משה פנים אל פני' אמר לא נודעתי להם כאשר נודעתי לך · ועל דרך האמת יבא הכתוב כפשוטו ומשמעו אמרו אני ה' נראיתי לה"ם באספקלריא של אל שדי כנועם במראה

אליו אתודע ואותי אני ה' לא נודעתי להם שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי כטעם אשר
ידעו ה' פני' אל פני' כי האבות ידעו ה' הם יחד אבל לא נודע להם בנבוא' ולכן שידבר אברה' עם השם יזכי'
השם המיוחד עם אלף דלת או אלף דלת לבדו והנה הענ' שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמה'
במדת הדין רפה ונהג עמהם בה ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול כטע' מוליך
לימין משה זרוע תפארתו וכתיב כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת ולכן לא יזכיר משה מעתה שם
אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה שנ' אנכי ה' אלהיך והוא שנ' מן השמים השמיעך את קולו ליסרך
ועל הארץ הראך את אשו הגדולה וכבר רמזתי פירו' מן השמים והקב"ה יגלה עינינו ויראינו נפלאות
מתורתו ועט' וגם הקימותי את בריתי אתם וגם אני שמעתי כלומ' נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי
להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי עתה אני נאקת בני ישרא' ואזכיר את בריתי אשר הקימותי
להם עמדי והמשכיל יבין ומה שדרשו רבותינו בענין הזה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה
פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך ולא הרהרו
אחר מדותי וכו' עד שלא שאלוני מה שמי כשם ששאלת אתה ואתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך
ולבסוף אתה רת ומאז באתי אל פרעה וגו' ועל זה באו' וגם הקימותי את בריתי אתם וגו' גם המדרש הזה
ענינו מתישב אחר המקרא כי הוקשה להם ז"ל למה יזכיר נבואת האבות לפחות מעלתם בנבואה ולאמר
שלא נראה אליהם רק באל שדי ומה צורך היה לזה היה ראוי לומר אני ה' ולכן אמור לבני ישראל אני ה'
והוצאתי אתכם וידעתם כי אני ה' המוציא' ולכן ידרשו כי היה הדבר תוכחו' למשה לאמר לו הנה האבות
שלא הגיעו' להם מעלתם בנבוא' אליך ולא ראו רק באל שדי הם האמינו כי וגם הקימותי את בריתי אתם
ושמעתי נאקת בניהם בעבודם אף כי אתה שידעתני בשם הגדול והבטחתיך כן שים לך לבטוח ברחמים
ולהבטיח ישראל בשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים וגם זה נכון והגון והוצאתי אתכם מתחת
סבלות מצרים יבטיחם שיוציא אותם ממצרים ולא יסבלו עוד עבוד משאו והצלתי אתכם מעבודתם
שלא ימשלו בהם כלל להיות להם במקומם למס עובד וגאלתי אתכם כי יעשה בהם שפטים עד שיאמרו
המצרים הנה לך ישרא' בפדיון נפשנו כי טעם גאולה בענין ממכר וטעם בזרוע נטויה שתהיה ידו נטויה
עליהם עד שיוציאם ולקחתי אתכם לי לעם כבואכם אל הר סיני ותקבלו התורה כי שם נאמר והייתם לי
סגולה וטעם וידעתם כי אני ה' אלהיכ' המוציא אתכם מארץ מצרים את' רא' כי היה במערכת המחברת
הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות ואין זה מדרך הפרשה רק שיאמ' כאשר אגאל אתכם
בזרוע נטויה שיראו אותה כל העמים תדעו כי אני ה' העושה אותות ומופתי' מחודשי' בעולם ואני אלהיכ'
ובעבורכם עשיתי כי אתם חלק השם אשר נשאתי את ידי הרימותיה לישבע כנשאי לרם' ורא' אמר
דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל השמים
וישבע ועל דרך האמת נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ וכן כי אשא אל שמי' ידי
שאשא היד הגדולה אל השמי' להיות בה לעולם החיים ואין וירם ימינו ושמאלו אל השמים מן הענין הזה
כי הוא נאמ' במלאך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם מקצר רוח ומעבודה קשה לא בעבור שלא
יאמינו בה' ובנביאו רק שלא הטו אזן לדבריו מקוצר רוח כאדם שתקצר נפשו בעמלו ולא ירצה לחיות
רגע בצערו מרעתו שירוח לו אחרי כן וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו
שוטריהם אל משה ועבודה קשה הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתכנס לשמוע דבריו ולחשוב
בו וידבר ה' אל משה לאמר אמרו המפרשים כי מלת לאמר בכל התורה לאמר לישראל והטעם
שיאמר השם למשה אמור לישראל דברי אלה וכאן לאמר אל פרעה וקשתוב שאמר אתם אמרו אלי
לאמר תינו בא על נכון בפירוש הזה וכן במקומות רבות שיכשל וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני
ישראל ואמרת אליהם וכן ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ויאמרו אל כל עדת
בני ישראל לאמר ויאמרו בני ישראל אל משה ואל אהרן לאמר הן גוענו ואומר אליכם בעת ההיא לאמר
וכיוצא באלו רבים וכן בסדר הזה וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר

אינו לאמר לאחרים על כגון והכתוב בעבור כי מלת לאמר להורות על פירוד הענין בכל מקום · וידבר
ה׳ אל משה לאמירה גמורה לא אמירה מסופקת ולא ברמז דבר · ולכך יתמיד זה בכל התורה כי
נבואת משה פה אל פה ידבר בו ולא בחידות ולכן אמ׳ כן ליעקב אתם אמר השם אלי לאמר באמירה
ברורה שלא אזיק לכם כי לולי כן הייתי עושה עמכם רע וכן ויאמ׳ בני ישראל אל משה ואל אהרן לאמר
שהיו אומרי׳ להם כן בפירוש ובצעקו׳ להם בגלוי פנים כי המקור לפרוד הענין, פעם מוקדם פעם ומאחר
כדין אומרים אמור למלכי · הן בני ישראל לא שמעו אלי כי לא עשית להם שיהיו דברי נשמעים
להם · ואיך ישמעני פרעה ועוד כי אני ערל שפתים ואיני הגון שאדבר לפני מלך גדול · ויתכן לפרש
שחשב משה אולי כי משליחותי לא שמעו אלי כי הוא ערל שפתים ולא יכין לדבר על לבם דברים טובים
דברים ניחומים אף כי ידבר לפרעה · וטעם הכתו׳ הזה כי מתחילה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה
רק אמר ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו והיה אפשר שידברו הזקני׳ והוא יחרים
והיה כפה להם ולדבר גם אל העם · ואמ׳ לא איש דברים אנכי והנה השיבו ודבר הוא לך אל העם וכן עשה
באותם מתחלה כמו שאמ׳ וידבר אהרן את כל הדברים האלה אשר דבר ה׳ אל משה ויעש האותות לעיני ה
העם ועתה כאשר כצוה משה לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ דבר הוא להם בעצמו כאשר צוהו ולא שמעו
אליו וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמ׳ איך אדבר אליו ואני ערל שפתים והנה׳ צירף אהרן עמו
וצוה שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל אשר יצוה ואל פרעה להוציאם ממצרים · ורש׳ פי׳ על דברו
בני ישראל ועל שליחותו של פרעה ואין צורך · ויצום אל בני ישראל פירש׳ ודבר הצווי מהו מפורש
בפרשה שניה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין ללמדנו היאך נולדו וממי
נתייחסו וידבר ה׳ אל משה לאמר אני ה׳ דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך הוא דבור
עצמו האמור כאן בא דבר אל פרעה מלך מצרים · אלא מתוך שהפסיק הענין בשביל ליחסם חזר
עליו להתחיל בו ויאמ׳ משה לפני ה׳ היא אמיר׳ שאמירה כאן הן בני ישרא׳ לא שמעו אלי וגו׳ ושנאה הכתו׳
בשביל שהפסיק הענין · וכך היא השטה כאדם שאומר נחזור על הראשונות וכן דעת רש׳ · ואין כן
דעתי אבל כאשר צוה השם את משה לדבר אל בני ישראל לכן אמור לבני ישראל ועשה כן ולא שמעו אליו
וחזר וצוה אותו שיבא אל פרעה ויצוה אותו לשלחם ואז ענהו הן בני ישר׳ לא שמעו אלי והנה׳ כנ״ר. את
שניהם לדבר אל העם ואל פרעה וחשב משה כי שניהם יתנבאו בכל האותות ושניהם יבאו אל בני ישראל
ואל פרעה ודי שידבר האחד כי כן דרך כל שנים שלוחים שהאחד ידבר והשני יתרים ונתפייס בזה ואחר
השם ואמר אליו אני ה׳ הנגלה לך לבדך לדבר בשמי הגדול דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני
דובר אליך כי לך יהיו הדברות כלם לא לאהרן עמך ואותך עשיתי שליח אל פרעה אז ענה משה פעם
אחרת הן אני ערל שפתים והשם אמר אליו ראה נתתיך אלהים לפרעה כי אתה תבא לפניו עם אהרן
ושם תצוה אתה את אהרן ולא ישמע פרעה׳ דבריך ואהרן בשליחותך ישמיענו דבריך כאשר האלהי׳ מצוה
לנביא והנביא משמיע דבריו ומוכיח בהם · והנה זו מעלה גדולה למשה זכה בה בענותו שהירא בגם
לדבר בערלת שפתיו וכן אמר גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרי׳ בעיני עבדי פרעה ובעיני העם מדה
כנגד מדה שהיה ירא שלא יהיה נבזה בעיניהם · ורש׳ כתב אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות
לפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה ואין זה כגון כלל · אלה ראשי בית
אבותם לא רצה הכתוב להתחיל אלה שמות בני לוי לתולדותם שלא יראה שיהיה לוי בכור ויחסם מכאן
ואילך לכבוד משה · אבל הזכיר אחיו הגדולים ממנו וכי הוא כמנה שלישי והזכיר בבני לוי לתולדותם כי
בראובן ושמעון לא הזכיר רק יורדי מצרי׳ עמהם ובלוי יזכיר תולדותיו ושנותיו ותולדות אבות הנביאים
ושנותם לכבודם · ועוד כי הם בענינם חסידי עליון ראויין לספר בהן כאבות העול׳ · ויקח אהרן
את אלישבע בת עמינדב אחו׳ נחשון כאשר הזכיר אם הנביאי׳ לכבוד׳ ולומ׳ שהיא בת לוי איש צדיק ומיוחס
שנישאה בת גם כן הזכיר אם הכהונ׳ שהיא מיוחסת מזרע המלוכ׳ אחות הנשיא הגדו׳ והזכיר אמו של פנחס
שהוא גם כהן שזכה בה בעצמו · ואם היה זה שם פוטיאל שם איננו כדרש מה טעם להזכיר

שם אדם לא ידענו מי הוא ולכן אמר רבי׳ שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו שפטם עגלים לע״ז.
והוצרך לשבח טובי צדקתם כבזכות עולם ועל דרך הפשט הזה כאשר שהכתובים מזכירים במלכי׳ שמות
אמותם ושם אמו מעכה בת אבישלום ושם אמו עזובה בת שלחי   וכן כולם או שזה פוטיאל נכבד
וידוע בדורו והזכירו לשבח ואמר הכתוב מבנות פוטיאל ולא אמר בת פוטיאל כי רמז לנו בבנות רבות
ירמוז לאחרי מרמז שאחת מן שלא רמזה בתו אבל בת בתו מתייחסת אליו למעלתו ועל כן לא
הזכיר שמה   ויהי ביום דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים יתכן לפרש שהכתוב מוסב למעלה ׳ אמר
ויהי זה שהיו הם המדברים אל פרעה מלך מצרים בעת אשר דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים כי בעבור
שאמר הוא אהרן ומשה אשר אמר ה׳ להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים היה נראה שהדבור
לשניהם בשוה ועתה פירש שהיה הדבור למשה והמצוה לשניהם שיוציאום וזה טעם הפסק כל הפרשה ׳
ואני אקשה את לב פרעה אמרו במדרש רבה גלה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו הדין מתחת
שהעבידם בעבודה קשה. ועוד שם כי אני הכבדתי את לבו אמר ר׳ יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא
היתה מתנו שיעשה תשובה אמר׳ שמעון בן לקיש יסתם פיהם של מינין אלא אם ללצים הוא יליץ מתרה בו
פעם ראשונה ושניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל בו דלת מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא ׳ כך
פרעה הרשע כיון ששגר הקב״ה אצלו חמשה פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקב״ה אתה הקשית את
ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך והנה פרשו בשאלה אשר ישאלו הכל אם. השם
הקשה את לבו מה פשעו ויש בו שני טעמי׳ ושניהם אמת ׳ האחד כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות
גדולות חמס נתחייב למנוע ממנו דרכי התשובה כאשר בא בזה פסוקי׳ רבים בתורה ובכתובי׳ ולפי מעשיו
הראשונים נדון   והטעם השני כי היו חצי המכות עליו בפשעו כי לא נאמ׳ בהן רק ויחזק לב פרעה ויכבד
פרעה את לבו הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו
והיה נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות רצון בוראו ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען
ספר שמו כענין שכתו׳ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגו׳ ואשר אמר קודם המכות ואני
אחזק את לבו ולא ישלח את העם יודע למשה העתיד להעשות בו במכות האחרונות כענין שאמר ואני
ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך וזה טעם׳ ׳ ואני אקשה את לב פרעה והרבתי את אותותי כלומ׳
שאקשה לבו למען רבות מופתי בארץ מצרים כי בחמש מכות האחרונות גם בטביעת הים כאמר ויחזק ה׳
כי לב מלך ביד ה׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו ׳   בלהטיהם אמר׳ רבותי׳ שהם מעשה כשפים ועל ידי מלאכי
חבלה הם נעשים והמלה נגזרת אם לוהט להבה תלהט רשעים והענין כי הם נעשים על ידי להטים מלאכי
אש תלהטת כאש׳ ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב כענין ויגל ה׳ את עיני נער אלישע והנה רכב אש וסוסי
אש ואולי יקראו כן המלאכים הסוככים באויר בגלגלי היסודות שקוראין אותם שדים   ועוד אבאר בעזרת
הצור   אבל בלטיהם אמ׳ שהם שדים והמלה נגזרת ממלת לט דברי אל דוד בלט כי השדים באים בלט כי
הם בעלי גופות מאויר שאינו נרגש וזהו שאמר לחכמים ולמכשפים כי חכמי השבעות ואסיפת השדים
היו ראשיהם וזקניהם וחרטומי מצרים יבלבלו את שניהם   ולא ידענו גזרת המלה ואמ׳ ר׳ אברהם כי
היא לשון מצרי או לשון כשדי׳ כי לא מצאנוה רק בדברי שניה׳ והקרו׳ בדברי רש״י שהיא מלה ארמי׳ מורכבת
חרטומי הבחרי׳ בעצמות כי נודע הוא כי רוב האומנות בעצמות מתים או בעצמות חיות כענין שהזכירו
בידעוני והנה לא שמעת עד כה בעבור שזאת מכה ומעת׳ יחל להכותו אמ׳ לו כי רשעו גורם לו להביא עליו
עונם שלא שמע למצו׳ בוראו   והנה פרע׳ לא היה אומר להם בפירו׳ שלא ישמע ולא ישלח רק בפע׳ הראשון
שאמר לא ידעתי את ה׳ וגם את ישראל לא אשלח ולא היה נוער בהם רק שומע דבריהם ושותק כי יפחד
מהמכות מעת שעשו לפניו מופת התנין ובלע מטות׳ אך במכות הראשונו׳ מגמגם את החרטומי׳ לעשות בהם
כלומר שהם מעשה חכמים והנה הוא ירא ומתחזק וזה טעם ויחזק לב פרעה   וירם במטה ויך את
המים שהרים ונטה ידו על ארץ מצרי׳ כנגד כל הרוחות ואחר

כך הכה המים אשר ביאור לעיני פרעה ונהפכו כל המים שביאור לדם לעיניו ויהי הדם עוד בכל ארץ מצרים ור"א אמר כי הזכיר מכת היאור ולא חשש להזכיר נטיית ידו על כל ארץ מצרי' גם לזאת למופת המטה שנהפך לתנין וגם לזה של דם ויותר נכון גם לזאת שהיתה מכה והיה לו לירא פן תהיה בו יד השם מעתה · ופסוק וימלא שבעת ימים קשור בעליון וימלא בזה שבעת ימים שחפרו מצרים סביבות היאור ולא יכלו' לשתות ממימי היאור עד מלאת שבעת ימים אחרי הכות ה' · למתי אעתיר לך כתב רס"א לו כמ' מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל עכשו אבל למתי אני היום אתפלל עליך שיכרתו לזמן שתקבע לי לאי זה יום תרצה שיכרתו ועל דרך הפשט בעת תפלתו היו סרות המכות כי כתו' ויצעק משה אל ה' ויעש ה' ואין כתוב ויעש ה' ממחרת ואין ל"ל למתי ראיה שהתפלל מיד כי הוא כמו מתי ורבנו הלוי דין הבאים כבה למחר יהיה האות הזה למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד למנחת הערב כנף האחד לאותות מתים ורבי' כמה וטעם להכרית הצפרדעים רמז למיתתם כלשון ונכרתה הנפש ההיא והכרתי לאחאב ואמר מסרה טעם אחרת וסרו הצפרדעים לאמר כי מיד שיתפלל יסורו כלם שלא יפחד פרעה שימותו אלה ויעלו אחרים מן היאור רק תסור המכה לגמרי ואעפ' שתשארנה מהם ביאור וכל זה להודיעו כי המכה מאת האלהי' על ענין ישראל בלבד ויאמ' למחר ידוע כי מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד ופי' בשם הגאון רב שמואל בן חפני שפרעה חשב אולי מערכת השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם ולכן אמר אלין התפאר עלי כחשבו שאומר לו עתה להכריתם מיד ועל כן האריך למחר והנכון בעיני כי בעבור שאמר למתי אעתיר לך חשב פרעה כי בקש זמן ועל כן נתן לו זמן קצר ויאמר למחר ומשה ענה לו כדברך כן יהיה כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר · ויעשו כן החרטומי' בלטיהם להוציא את הכנים אמר ויעשו כן שהכו בעפר הארץ ואמרו השבעת השדים ועשו להטיהם כאשר עשו בשאר פעמים להוציא את הכני' ולא יכלו' · ויתכן שיאמר ויעשו כן שעשו כהוגן דברי' מוציאי הכני' ולא הצליחו מעשיה' בפעם הזאת כי חכמי החרטומי' ידעי' היו מה בכח ידם לעשות וכב' נסו כן מעשיה' פעמי' אחרות · ויאמרו החרטומי' אל פרעה אצבע אלהי' היא אמ' ר"א כי בעבור שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין גם בדבר הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות כן אמרו אל פרעה לא בכח זאת המכה על יד אהרן בעבור ישראל רק מכת אלהים היא כפי מערכת הכוכבים על ארץ מצרים כי פרעה לא כחש הבריאה רק השם שהזכיר לו משה ואהרן כדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו על כן חזק לב פרעה והביא ראיה. משני שלא אמר אצבע ה' שהוא אלהי ישראל כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל ה' · ועוד כי משה לא אמר לפרע' דבר מכת היאור ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכני' ואין דבריו כמוכי' בעיני כי המקרה לא יקרא אצבע אלהים רק המכה הבאה מאתו בעונש תקרא יד ה' ואצבע אלהי' כאשר כאמ' בכתו' שהביא לא ידו נגעה בנו וכתי' וירא ישראל את היד הגדולה והיתה יד ה' בכם ובאבותיכ' כבדה מאד יד האלהי' שם ועוד כי לא עמדו החרטומי' לפני משה · אחרי כן גם במכת הערוב שהיתה בהתראה ולא בשאר המכות אבל הענין כפשוטו כי בראות החרטומים שלא יכלו להוציא את הכנים כדרך במעשה אהרן שהיה מאת האלהים ולכן לא קרא להם פרעה מן העת הזאת והלאה ולהמעיט הענין אמרו אצבע אלהי' ולא אמר יד אלהי' כלומר מכה קטנה מאתו ולא אמרו אצבע ה' כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בדברם עם משה בעבור שראה יזכירנו להם ומה שלא יכלו החרטומים להוציא את הכנים סבה מאת השם היתה להם שכל עצתם שידעו שהכל שלו והכל בידו · והנראה בעיני עוד כי מכת הדם להפוך תולדת המים לדם ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור יכלו לעשות כן כי אין בהם בריאה או יצירה כי לא אמר הכתוב ויהיו הצפרדעים רק ותעל הצפרדע שנאספו ועלו רק מכת הכנים היתה יצירה · ואין טבע העפר להיות כנים על כן אמר והיה לכנים ואמר להוציא את הכנים · כענין תוצא הארץ נפש חיה ויהי כן ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר ית' ויתע' ואמר ויעשו כן ולא יכלו כי השביעו שדיהם לעשות מאמרם ואין בהם כח · ומה שיחזק דברי בצפרדעים אמרם ר' עקיבא אומר צפרדע אחת היתה השריצה ומלאה כל הארץ

מצרים אמ' לו ר' אליעזר בן עזרי' מה לך עקיב' אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעי' ואהלות · צפרדע
אחת היתה שרקה להם והם באו ושלא ראה ר' אלעזר בן עזריה שיכלו החרטומי' להביא אפי' אחד בצפרד
להוליד רבית חוץ מטבעם אבל אספו אותם להעלותן · ועל דעת ר' עקיבא שרץ היאור צפרדעים שירבו
בהם יותר ממנהגו · ועל דעת ר' אלעזר בן עזריה כמו שרצו בארץ ענין תרועה כמו שפירשתי בסדר
בראשי' שיאספו ויתמעטו ביאור ומשם יעלו על המצרי' · ורבותי' אמ' בכני' שאין השד שולט על ברייה פחות
מכשעורה · ולא יכלו אפי' לאסוף כינים מתקיימים ולהביאם ·· ואמרו במדרש רבה · עד כאן שראו
החרטומי' שלא יכלו להוציא הכנים מיד הכירו שהיה מעשה אלהים ולא מעשה שדים · ועד לא חששו
לדמות עצמם למשה להוציא את המכות · ומה שאמר רא' כי משה לא הודיעם מכת הכנים נראה בעיני
שהכה אהרן במטה לעיני פרעה כאשר עשה בפיח · אבל לא התרה בו כי אין הקב"ה מתרה בפרעה רק
במכות אשר בהן מיתה לאדם וכתי' בצפרדעי' ובצפרדע ותשחיתם שהוא רומז למית' או להשחתה שהזכירו
רבו' שהיו מסרסי' אות' וכן הארבה ימיתם ברעב כי אכל יתר הפלטה הנשארת להם מן הברד ואכל רחמי'
מאתנו באר' שענין שב' ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא רשע בעונו ימות ואתה
את נפשך וכו' · ולכן לא התרה בו בכנים ולא בשחין ובחשך רק בדבר בעבור שהוא מיתה וראוי שתחול גם
באדם כאשר אמ' לו אחב' · ואול' בעבור זאת העמדתיך ולכן הודיעו הענין איך יהיה ואמר במקצת המכות
השכם בבקר הנה יוצא המימה · ועל דרך הפשט היה בעת צאת המלכי' בבקר להשתעשע על המים ונאה
הכה' למשה שילך שם · והטעם כי בדם בעבו' היותה המכה הראשונה רצה שיעשה' לעיניו ובלי יראה ממנו
· וזה טעם ונצבת לקראתו הנה יוצא המימה והתיצב לפני פרעה שיעמוד כנגדו ביד רמה · וכן במכת
הערוב באמ' השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה · ובברד השכם בבקר והתיצב לפני פרעה
והוא גם כן בצאתו המימה כי הערוב והברד אשר בהן המיתה והעונש לבני אדם רצה הקב' שיהיה לעיני
כל העם כי בצאת המלך המימה ילכו מרבית העם אחריו והנה יתרה אותו לעיניה' אולי יצעקו אל אדוניה'
לשוב מדרכו הרעה ואם לא יעשו כן יהיו חייבי' להענש · אבל בשאר המכות די בהתראת המלך · ועל כן
באמ' בהן בא אל פרעה שיבא אל היכל ולא הזכיר בכנים ובשחין כן בעבור שהוצרך אהרן להכות העפר
והיכל המלך אין שם עפר כי היה רצפת בהט ושם וכן הוצרך משה לזרוק הפיח השמימה והנה עשו אלו
האותות בפני פרעה בהיותו בחצר גינת ביתן המלך או שיצא בו · והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן
בעבור היות המכות הראשונו' עומדות [illegible] שלא שיהיו בארץ מצרי' ולא בארץ גשן אבל זו מכה משלחת
וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות ומהררי נמרי' וישחיתו כל ארץ מצרי' ראוי היה בטבעם שיבאו גם
בארץ גשן אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה לכך הוצרך לומ' והפליתי את ארץ גשן שתבדל כולה בעבור
שעמי עומד עליה כי רובה של ישראל היא ואמ' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך שאפי' בארץ מצרים אם
ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצרי' כדכתי' ישלח בם ערוב ויאכלם · וזהו לשון פדות כטע'
נתתי כפרך מצרי' כוש וסבא תחתך אני ה' בקרב הארץ · פי' רא' דרך משל כמנהג המלכי' שיעמדו באמצע
המלכות להיותו קרוב אל הקצוות ואין להזכיר זה טעם · אבל הוא לומ' כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ
לא כמי שיחשוב עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך · ויתכן שיהיה כמו כי שמי בקרבו והוא סוד
נשגב ונעלם   ויסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר כאשר אמ' פרעה בעת הצפרדעי' למחר כן
רצה משה לעשות גם בזאת שיתפלל ויסורו מחר · והנה סר הערוב והלכו להם לא כאשר היה בצפרדעים
מן הטעם שאמ' רבו' שרצה הקב' לבער אות' במכות לא להועיל להם כלל ומשה נזהר בכך באומרו כי אמ'
לפרעה להכרית הצפרדעי' שירימו לאיתם כמו שפירשתי   במקנך אשר בשדה אמרה אותם בהוה
כי רוב המקנה בשדה אבל היה הדבר גם במקנה אשר בבית כמו שיאמר וימת כל מקנה מצרים · ויתכן
כי בעבור היות תועבה למצרים כל רועה צאן היו מצריים אותם מן העבריים זולתי בעת רד השתמשם
בסוסים לרכוב ובחמורים במשא · והנה היה המקנה רחוק ממצרים בשדה נגמל ·· א

גשן ויתערב במקום התרועה מקנה מצרי׳ ומקנה ישראל׳ ועל כן הוצרך לומ׳ והפלה ה׳ בין מקנה מצרים
ובין מקנה ישר׳׳ או בעבור שהדבר משמי האויר ראוי שיתפשט בכל המלך רק שעשה השם עמהם להפליא
והיה לאבק על כל ארץ מצרי׳ על דעת רבותי׳ היה מן הפיח ההוא אבק יורד על כל ארץ מצרי׳ והיה האבק
ההוא כשיורד על האדם ועל הבהמה בכל ארץ מצרי׳ מעלה בהן שחין ואבעבועות כי היה חם שורף ואולי
היה הרוח מכבים אבק גם בבתי׳ ואין ניצול ממנו ונכון הוא וכן ירד פעמי׳ רבות בימי הבצורת כדמיון אבק
ברדת הטל. ועל׳ יתן ה׳ את מטר ארצך אבק ועפר׳ וכן יתכן לומ׳ על דרך הפשט כי פי׳ והיה לאבק שיהיה
האבק אשר יעשה מן הפיח במקומו מתן שחין על כל ארץ מצרים שהלקה את האויר לעשות כן וגזרת
עליון היא   ולא יכלו החרטומי׳ לעמוד לפני משה בושו והכלמו וחפו ראשם בהיותם מלאים שחין ולא
יכלו מלט נפשם על כן לא באו בהיכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות והיו בבתיהם מסוגרי׳   ויחזק
ה׳ את לב פרעה   ויתכן שבמכות הראשונות היו החרטומי׳ מחזקי׳ את לבו להתפאר בחכמתם אבל ועתה
לא באו לפניו ואין עוזר לו ואין סומך בזולתו רק עמדתו אשר ילבדונו׳ או שירמוז הכתו׳ למה שפי׳ רבו׳
כי במכות הראשונות בפשע היה הדבר׳ ועתה שבה מאת ה׳ כמו שביארתי למעלה והוא האמת׳   בעבור
שאמ׳ הכתו׳ אשר לא היה כמוהו במצרים למן היום הוסדה ועתה ולמ׳ עד כבד מאד אשר לא היה כמוהו
בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי׳   ירמוז כי יש מקומות אחרי׳ בעולם שירד עליהם כן כענין וה׳ המטיר
עליהם אבנים גדולות מן השמי׳ או כענין סדום גפרית ומלח ואם אבל בארץ מצרים שאין הגשמי׳ יורדי׳
ולא הברד היה שלא גדול כזה׳ ולא הבינותי מה שאמ׳ במדרש רבה׳ אינו אומר אשר לא היה במצר׳ כמוהו
אלא אשר לא היה כמוהו במצרים שלא היה כמוהו בעולם ולא במצרים׳ וטעם למן היום הוסדה כלומר
לא ראו בה כן אבותיכם ואבות אבותיכם מעולם׳ ולא יתכן לומ׳ שהיה כן טרם נוסד העיר או טרם היות
הארץ לגוי׳ ואולי בעבור שהברד הזה עגם על מות ישביה ואיננו כמנהג שבעולם יאמ׳ כן שלא בא כזה
בעבות אבותם כי טרם היותה לגוי דבר ברור הוא שלא בא כן   ואני ממטיר כעת מחר ועתה שלח העז
׳ כל אלה דברי ה׳ אל משה ובידוע שבא משה ואמ׳ לפרעה את כל דברי ה׳ אשר שלחו׳ ולא הוצרך להאריך
רק אמ׳ הירא את דבר ה׳ שדבר להם משה כן והיתה העצה הזאת בחמלת ה׳ כי מכת הברד לא שלחו   רק
להשחית יבול הארץ ולא על האדם על כן יורה חטאים בדרך להצילם ממנו   רק בארץ גשן אשר שם
בני ישראל בעבור שנטה ידו על השמי׳ והוריד הברד היה ראוי שירד גם על ארץ גשן שהאויר שלה ושל ארץ
מצרים אחד הוא׳ ולכן פי׳ הכתו׳ שניצל אויר ארץ גשן בעבור שם בני ישראל   חטאתי הפעם ביאורו
זה הפעם אודה לה׳ כי חטאתי לו ואני הצדיק ואני ועמי הרשעי׳ שמרדנו בדברו אמש ועד עתה   כצאתי
את העיר׳ על דרך הפשט יתכן לומ׳ שהיה משה מתפלל בביתו רק בפעם הזאת ראה להיות כשני פרושי׳
השמים ויחדלו הקולות והמטר מיד׳ ולא יתכן לעשות כן בעיר על כן אמ׳ כצאתי את העיר. וכן כאמר
עוד ויצא משה מעם פרעה את העיר ובראשונה אמ׳ הנה אנכי יוצא מעמך׳ ורבו׳ אמרו שלא היה מתפלל
בתוך העיר לפי שהיא מלאה גלולי׳ וכמ׳ שלא היה מדבר עמו אלא חוץ לכרך אם כן כאמ׳ כי בעבור שהיה
פרעה מבקש עתה שיסור הברד מיד הוצרך משה לפרש לו כי יצטרך לצאת את העיר ואחרי כן יפרוש כפיו
אל ה׳ ויסור בתפלתו והוא האמת   ידעתי כי טרם תיראון יפה תפס רא׳ על דברי רש׳ שאין טרם כמו
לא׳ אבל הוא כטעם קודם ופירש כי הכתו׳ יחסר מלה אחת טרם זה תיראון כלומ׳ טרם שאפרוש כפי
ויחדלו הקולות והברד אתם יראים את ה׳ כי בסור המכה תשובו ותמרו   ואכן עוד שנפרש כי ירמוז גם
לפעמים הראשונים יאמר כבר ידעתי מכם כי בטרם אתם יראי׳ ובאחרית אתם מורדי׳ כי לעולם טרם
סור מכם המכות אתם יראים את ה׳ כאשר עשיתם בצפרדעי׳ ובערוב ותשובו ותמרו את פי ה׳׳ וכן תעשו
לעולם ומפני זה לא הזהירו עוד בשובו אבל התפלל עליו בארבה על דעת כדי שיוסיף לחטוא   והפשתה
והשעורה נכו׳ ספר הכתו׳ מה שאירע ולא ידעתי למה כתבו שני הפסוקים האלה במקום הזה טרם השלים
דבר משה בתפלתו וסור הברד ואחרו בשם הגאון רב סעדיה שהן דברי משה אל פרעה שאמר לו קודם
שתיראון ואחרתם ה׳ הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורה

וזה לא ישוב לרפואה · אבל החטה והכסמת לא נכו עדיין ויצאת׳ לא יפסד לכם דבר׳ · ואין לי טעם בשני׳ הזה
כי הברד הכה כל עשב השדה וכל העץ שבר ולא כלתו החטה והכסמת רק מפני שהן אפילות לא נראה כלל
או שמפני קטנותן לא נפסדו כי עוד תצמחנה · ואפ׳ אפילו ירד עליהם הברד עוד ימים לא יזיק · ואין צריך
להודיע לנו מה שנפסד ומה שלא נפסד כי בסור הברד יראה · ועל דעתי שזה דברי משה אל פרעה שאמר
להם ידעתי כי טרם סור המכות תיראון ואחרי כן תשובו באולתכם · אבל הפשתה והשעורה נכתה והחטה
והכסמת שהן לכל חיתכם לא נכו במכה הזאת והן ביד האלהים לאבד אותם ממכם · אם תשובו ותתחננו ל
לפניו רמז להם למה שאמר ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד · חסלת פרשת וארא

בא

אל פרעה   כי אני הכבדתי את לבו הודיע הקב׳ה למשה שהוא הכביד את
לבם עתה אחרי שפחדו מאוד מפני הברד והתודו על עונם · ואמ׳ לו הטעם כי
עשיתי כן למען שאשית בקרבם אלה האותות אשר אני חפץ לעשות בהם שידעו מצרים את גבורתי לא
שלעגים אותם יותר מפני הכבוד הזה · ועוד כדי שתספר אתה וכל ישראל לדורות הבאי׳ כח מעשי ותדעו
כי אני ה׳ וכל אשר אחפוץ אעשה בשמי׳ ובארץ · וטעם התעללתי כי אני מצחק בו שאני מכביד את לבו
ושמה הנקית׳ כי כטעם יושב בשמי׳ ישחק ה׳ ילעג למו · והנה עתה הודיע הקב׳ה למשה מכת הארבה ושיגיד
אותה לפרעה כי מה טעם בא אל פרעה כי לא יאמ׳ לו כלום ולא נזכר רק כדברי משה אל פרעה כי הכתוב
קצר בזה · וכן קצר למעלה במכת הברד שסיפר דברי הקב׳ה אל משה התיצב לפני פרעה ואמרת אליו ולא
הזכיר דברי משה אל פרעה כלל כמו שפירשתי · וסבת זה שלא ירצה להאריך בשניהם ופעם יקצר בזה
פעם בזה · ובאלה שמות רבה ראיתי ולמען תספר באזני בנך הודיעו הקדוש ברוך הוא למשה מה מכה
יביא עליהם וכתב אותה משה ברמז ולמען תספר באזני בנך ובן בנך זו מכת הארבה כמה דתימר עליה
לבניכם ספרו ובניכם לבניהם וגו׳ · ויבא משה ואהרן כתב ר״א ידענו כי לעולם לא יבא משה אל פרעה
בלא אהרן עמו כי הוא מליץ אבל הזכיר עתה משה ואהרן בעבור שצוה פרעה להשיב את שניהם וגירש
אותם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות · הנני מביא מחר ארבה אחרי המפרשי׳ שאין ימים רבי׳ בין
מכת הברד ומכת הארבה בעבור הצווי לכם מן השדה · ועל דעתי לא היו ימים רבים ביניהם רק מעט
כי בידוע הוא שלא נמשך דין המצרים יותר משנה כי משכת משה רבנו ידוע זה · כמו ששנינו במסכת
עדיות משפט המצרים במצרים שנים עשר חדש וכן אמ׳ יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד וכתיב
אשר השאיר הברד   כי היתה השנה ההיא בצמחה אב׳ היה הברד בחדש אדר בשנה ההיא לא קודם
לכן כי השעורה אביב והחטה אפילה ולא יזיק אליה אם יכה הברד מה שבמוח ממנה כי תשוב ותצמיח ·
ועדיין לא פרחה הגפן ולא הכנו האילנו׳ · ולכך אמ׳ הכתו׳ ואת כל עץ השדה שבר כי שבר הענפי׳ והפארות
ואחרי כן בחדש ימים בניסן צמחה החטה והכסמת והיא הפליטה הנשארת להם מן הברד והתחילו
הענפי׳ להוציא פרח והנצנים נראו · וזה טעם הצוואת כי בא הארבה ואכל פרחיהם והשחית הכל אשר לא
השאיר להם פרח או ציץ ובחדש הזה בצמחו נגאלו והכתוב שאמרו את כל פרי העץ על העץ שיעשה פרי ·
כמו שאמ׳ כל ירק בעץ · ויפן ויצא מעם פרעה בעבור שפחדו מאד בברד חשב משה שיפחדו גם עתה
שימותו ברעב אם יאבדו יתר הפליטה הנשארת להם ויצא בלא רשותו טרם שיענוהו הן או לאו כדי ש
שיתיעצו בדבר חשב ומחשבת אמת כי כן עשו ואמרו לפרעה הטרם תדע כי אבדה מצרים · ובדברי רבו׳
ראה אותן שפנים זה לזה ומאמינים לדבריו יצא משם כדי שיטלו עצה לעשות תשובה · והנכון בעיני כי
כן היה עושה בכל עת בואו אל פרעה אל היאור מתרה בו ויוצא מלפניו · אבל הוצרך הכתו׳ להזכיר זה
בכאן בעבור ויושב את משה וגו׳   מי ומי ההולכים היה פרעה רוצה שילכו ראשיהם זקניהם ושוטריהם
אנשים נקובו בשמות ומשה ענהו כי גם הבנים והבנות ילכו כי חג ה׳ לנו ומצוה על כלנו לחוג לפניו אז חרה
לפרעה על הבנים והבנות ואמ׳ שלא ישלח הטף בשום פנים כי הם לא יזבחו אבל ישלח כל הזכרי׳ הגדולי׳
בעבור החג שאמר וישארו הטף והנשים · כי רעה נגד פניכם

מתירגו׳ זה לרש׳ ומה טוב היה שיפרשו אליכם והפסח אות מן התרגו׳ מתחלפין כי יש שכתו׳ בהן ביסא אחרי
דאתון סבירין למעבד לקבל אפיכון לאסתחרא ׳ ונראה לזאת הכונה אם פרשה אונקלוס לפרש הרעה שאת
חושבי׳ לעשות יש בה לנגד פניכם להעיד בכם שאתם רוצי׳ לברוח כלומ׳ ויסיבו אנשי׳ בני בליעל ויעידוהו
לאמר והוא בלשון ויסבו לאכל לחם ואסתחרו קים בה שבה אסתחר ויש נסח את כתוב בהן לקביל א
אפיכון לאסתחרא ׳ יאמר הנה הרעה הזאת מזומנת לשוב לנגד פניכם כי עליכם תחזור ומלשון ולא
תשוב כחלה לא תשתחר ׳ וזה במדרש חכמי׳ שאמר׳ כחלה שעות רבה דרך המחורים והזקני׳ לזבח שמא
הקטני׳ והטף מי שאומר דבר זה אין דעתו אלא לברוח ראו כי אותה שאתם מבקשי׳ לעשות שים בדעתכם
לברוח היא תשוב נגד פניכ׳ שלא תבאו משם כלומ׳ מרה כנגד יודה ׳ ועו׳ ונראתי כי כנוסחא אחר׳ לית קביל
אפיכון לאסתחרא יאמ׳ אין בהכרת פניכם לזה הרעה אשר בלבבכם כי הכרת פניכם ענתה בכם ודרך
הפשט דעו כי רעה נגד פניכם עומדת וקרובה לבא אליכם ומתי כי אגמול אתכם רעה בראותי שאתם
חפצים לברוח ואחריו לא יהיה כן הכתו׳ מודיע אותנו מדרך הנבואה שאחריו לא יהיה כן ׳ וכתב רש׳
ואותו שהיה בימי יואל שנא׳ בו כמוהו לא נהיה מן העולם שהיה גדול משל משה אותו של יואל היה
על ידי מינים הרבה שהיו יחד ארבה וחסיל וילק וגזם אבל של משה שהיה אלא מין אחד וכמוהו לא היה
ולא יהיה ׳ וקשה עלי מאמ׳ הרב שהרי כתו׳ ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה וכתו׳ אמר ויבא ארבה
וילק ואין מספר ואולי יאמ׳ הרב שהיה מין הארבה של משה גדול משל יואל ושאר המינין של יואל גדולי׳
משל משה ׳ ואלה דברים בטלים אבל בכל גבול מצרים נמשך לפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא
יהיה כן שם ׳ ויתכן כי בעבור היות ארץ מצרים לחה מאד ביאור לא יהיה ארבה גדול שם כי דרכו לבא
בשני עצירת המטר וכאשר הוא מוזכר ביואל וכתב רבינו חננאל כפי׳ המורה שלו מעת עתידת משה רב׳
ועד עכשו אין ארבה משחית בכל גבול מצרים ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו א
אוכל מכל יבול הארץ כלום עד עכשו ואמ׳ כי זה כב׳ דבר ידוע הוא לכל בא ונראה כי בכפרד׳ אמ׳ רק ביאו׳
תשארנה ולפיכך נשאר בו רק אל תמשח עד עכשיו אבל בארבה כתי׳ לא נשאר ארב׳ אחד בכל גבול מצרי׳
׳ ועל זה באו׳ שיהו בכל בשלאותיו עד כאן לשון הרב ׳ ודעתי כפשט הכתו׳ כי בעבור שמכת הארב׳ רגילה
לבא לפעמי׳ בגל הדורות ׳ ועוד שבאה זאת כדרך המקרי׳ כי רוח הקדים נשאו בעבור זה אמ׳ כי היה גדול
מאד מכל אשר נהיה במקרה העולם כי לפניו ואחריו אינכם בא כמוהו וכגדלו ידעו כי מכת האלהי׳ היא
שאין רגילות לבא כן במאד הזמני׳ וגם אותו של יואל מכה מאות אלהי׳ ׳ וטעם שלא בא תשלותי דרך כבוד
למשה כי הוא אלהי׳ לפרעה וגדול מאד בארץ מצרים והעתירו אל ה׳ אלהיכם לשניהם כי כן יאמר פרעה
בכל פעם דרך מוסר כי ידע פרעה כי משה הוא המעתיר כי כן אמ׳ לו למתי אעתי׳ לך והעתרתי אל ה׳
אפרוש את כפי אל ה׳ כי לא ידבר משה בזה לשון רבים שלא יוציא שקר מפיו ׳ וטעם לא ראו איש את
אחיו ולא קמו איש מתחתיו כי לא היה החשך הזה אפיסת אור השמש שבא שמשם והיה כמו לילה אבל
היה חשך אפלה כלומ׳ איד עב מאד שירד מן השמים כי על כן אמ׳ נטה את ידך על השמי׳ להוריד משם
חשכה גדולה נופלת עליהם ׳ והיתה מכבה כל נר כאשר בכל האפירות העמוקות ובכל מקומות החשך ש
העבים לא יתקיים הנר ׳ וכן המעברים בהרי חשך לא יעמוד להם שם הנר ולא האש כלל ועל כן לא ראו
איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו ואלולא כן היו משתמשין בנרות וזהו שאמ׳ הכתו׳ שלא חשך וימשך
כי היה שלא חשך לא אפיסת אור היום בלבד ׳ ויתכן שהיה איד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש
כדברי רבותי׳ כאשר הוא בים אוקינוס בצרות רוח ׳ וטעם בתבנם ובקרכם יובן כי אנשי׳ מקנה היו וכל
רכושם וחילם במקנה היה וחשב פרעה כי לא יניחו כל ממונם ויברחו ׳ ואם אולי יעשו כן הנה ישאר לו
עושר גדול כי היה מקנה כבד מאד גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות לא אמר משה דבר זה על מנת
להעשות ולא עשה כן כלל אבל הם דברי חיזוק ויאמר כי תכבד מאד יד ה׳ עליו ועל עמו עד כי גם זבחים
ועולות וכל אשר לו יתן בעד נפשו ובאחרית כי כאשר אמר להם וברכתם גם אותי היה נותן בר׳ צונו כל מ
מקנהו לכפר עליו אבל לא עלה׳

על דעת משה לעשות זבח רשעים תועבה כי ה׳ חפץ דכאו לא לכפר עליו רק להעניש ולבער אותו ואת כל
חילו בים ורבותי׳ אמרו כי כאשר דברתם הוא על מאמרם גם אתה תתן בידינו זבחי׳ ועולות אולי ר־פי׳
לומ׳ שרוצה להם לתת כבל אשר אמרו לא שלקחו ממנו כלום או זבחי׳ ועולות להם כדי שיבאו לא להקריבם
· עליו וגם זה איננו כמון   לא אוסיף עוד ראות פניך פעם אחרת אחרי צאתי כי במכת הבכורות לא
ראהו כי טעם ויקרא למשה ולאהרן שהלך עד פתח ביתם וצעק בחשך קומו צאו מתוך עמי או שלח להם
· על יד המצרי׳ שבאו׳ בהם ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ · ויתכן שיאמ׳ לא אוסיף עוד
ראות פניך בהיבלך שלא אבא עד אני אליך וכן׳ אמרו באלה שמות רבה יפה אמרת אל תוסף ראות פני
עוד איני בא אצלך אתה בא אצלי   ויאמר ה׳ אל משה עוד נגע אחד בעודו לפני פרעה באת לו זה
· ספרי משיבה מלפניו לא הוסיף ראות פניו · לרש״י · וכן אמ׳ רבו׳ קפץ עליו האלהים כביכול נכנס בגלגין
של פרעה בשביל משה שאמ׳ לא אוסיף עוד ראות פניך שלא ימצא בדאי ואתה מוצא שלא דבר הקב״ה עם מ
משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה מכין שכאתי את העיר וגו׳ ועכשיו קפץ הקב״ה ודבר עם משה שנאמ׳
עוד נגע אחד וגו׳ והנה גם בזה קיצור בסיפורים כי ה׳ אמר לו עוד נגע אחד אביא על פרעה והודיעו הנגע
ההוא · ואמ׳ לו כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים · וכל ענין הפרשה ההיא אבל לא רצה הכתוב להאריך
באמירה שאמ׳ השם למשה כי די במה שספר משה לפרעה כה אמ׳ ה׳ כמו שפרשתי בארבה · ובאו כענין ה
הזה פרשיות רבות בתורה וכסדר הזה פרש׳ קדש לי כל בכור תקצר בדבור הקב״ה למשה ותאריך באמור מ
משה אל העם זכור את היום הזה וגמר הפרשה כלה ·   והם דברי השם אל משה שאמרם לישראל בי כ
בלשון שכתבוה ואמ׳ דבר נא באזני העם בצאתך מלפני פרעה · וטעם ויתן ה׳ את חן העם בעיני מצרים כ
שלא היו אנשי מצרי׳ שונאי׳ אותם על המכות אבל מוסיפי׳ בהם אהבה ונושאים חן בעיניהם לאמר אנחנו ו
הרשעים גם עושים חמס וראוי הוא שיחונן אתכם האלהים   וגם האיש משה המביא׳ עליהם המכות ג
גדול מאד בכל ארץ מצרי׳ בעיני עבדי פרעה · ואנשי ריבו · ובעיני העם ישר׳ אחרי שאמר׳ לו ירא ה׳ עליכם
וישפטו אחרי ולא שמעו אל משה מקוצר רוח כי נתגדל מאד בעיניה׳ בראות׳ כי נאמן הוא לנביא לה׳ ויא׳ כי
בעיני העם עם מצרים · ולא אמ׳ בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי השם אמץ את לבו כנגד משה ודבר לו שלא
כהוגן עתה פעמי׳ כי רבה ה׳ שיבא אליו וישתחוה לו טבא אדם אל שונאו כי כל זה גדולה ומעלה למשה · ולא
יתכן לפרש כי ויתן ה׳ את חן העם בעיני מצרים הוא חן השאלה כי עתה בזמן ההבטחה לא יאמ׳ ויתן ה׳
אבל היה אומ׳ ואני אתן את חן העם ולמטה בשעת מעשה כאמ׳ וה׳ נתן ״   ויאמר משה כה אמ׳ ה׳ כחצו׳
הלילה אל פרעה אמ׳ כן ואל עבדיו כמו שאמ׳ בסוף דבריו וירדו כל עבדיך אלה אלי׳ ולא פירש עתה אי זה ל
לילה תהיה המכה הזאת כי הדבר הזה והאמירה אל פרעה קודם ראש חדש ניסן היה ·   ובשיאמ׳ כחצות
הלילה לא יודע איזו לילה הוא · והנה לא הודיעם משה ליל מכתם אבל אמ׳ בחרי אף לא אוסיף אני ראות
פניך אבל אתה תקראני ועבדיך ישתחוו לי בחצות הלילה לבאת מארצך · ובפרש׳ השנייה פירש לישראל
הלילה ועברתי בארץ מצרי׳ בלילה הזה וגו׳ · ובפרש׳ השלישית אמ׳ ויהי בחצי הלילה הנזכר שעשו בו הפסח
ויאמר ה׳ אל משה לא ישמע אליכם פרע׳ כענין שהיה ראוי שיפחד פרעה ועבדיו במכת הבכורות ויירא
ממנה יותר מכל אשר בא עליהם · וכבר ראו כל דברי משה מתקיימים בהם בעבור כן הודיעו השם שהוא
מחזק את לבו כדי שירבה בו מופתיו במכת בכורות באדם ובבהמה ושפטי׳ באלהיהם ורמז׳ אמ׳ מכת בכורו׳
וקריעת ים סוף ולבער המצרי׳ בתוכו · ולא יתכן זה בעבור שאמ׳ ולא שלח את בני ישראל מארצו · וטעם
ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה הם המופתי׳ הנזכרי׳ למעלה ואמ׳ זה בעבור שהשלי׳ כל המעשים
שעשו וגזירת מכת בכורות שכבר הודיעו אותה לפרעה כי גזירת הבכורות אין למשה ואהרן בה מעשה
החדש הזה לכם ראש חדשי׳ זו מצוה ראשונה שצוה הקדוש ברוך הוא את ישר׳ על ידי משה ולכן אמר—
בארץ מצרים כי שאר מצות שבתורה היו בהר סיני או שבא לומ׳ בארץ מצרים לא בעיר מצריים כמו ש
שאמרו רבו׳ אין לצרך והיה ראוי שיאמר תחלה דברו אל כל עדת ישראל לאמר החדש הזה לכם וגו׳ הפרש׳
אבל משה ואהרן הם במקום ישראל ואמ׳ לכם כנגד ישראל לדורותם וחזר ואמר דברו אל כל עדת · י ג

בני ישראל שיצוה במצות שעה לקחת פסח מצרים ומכשיר׳ ולפי מדרשו לכם לומ׳ שקדוש החדש
צריך בד׳ מומחין׳ ולכך לא נאמ׳ בתחלה דברו אל כל עדת ישראל שאין בקדוש החדש אלא משה
משה ואהרן וכיוצא בהם׳ וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים שימנו אותו ישראל חדש ראשון וממנו
ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בי״ב חדש כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול כי בכל עת ש
שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר ועל׳ אין לחדשי׳ שם בתורה אלא ימנו׳ בחדש השלישי ואומ׳ ויהי בשנה
השנית בחדש השני נעלה הענן ובחדש השביעי באחד לחדש וגו׳ וכן כלם׳ וכמו שתהיה הזכירה ביו׳ השבת
במנותינו ממנו אחד בשבת ושני בשבת כאשר אפרש כך הזכירה ביציאת מצרי׳ במנותינו החדש הראשון
והחדש השני והשלשי לגאולתינו שאין המנין לשנה שהרי תחלת שנותינו מתשרי דכתי׳ וחג האסיף תקופת
השנה וכתי׳ בצאת השנה אם כן כשנקרא לחדש ניסן ראשון ולתשרי שביעי שתרגומו ראשון לגאולה ושביעי
אליה׳ וזה טעם ראשון הוא לכם שאיננו ראשון בשנה אבל הוא ראשון לכם שנקרא לו לזכרון גאולתנו׳
וכבר הזכירו רבותי׳ זה הענין ואמרו שמות חדשי׳ עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו׳
והסבה בזה כי מתחלה היה מנייכם זכר ליציאת מצרים אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמ׳ הכת׳
ולא יאמ׳ עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישר׳ מארץ מצרי׳ כי אם חי ה׳ אשר העלה את בני ישר׳ מארץ מצרי׳
ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון חזרנו אותו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל לאזכיר כי
שם עמדנו ומשם העלנו השם ית׳ כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים ולא ימצאו רק בספרי
נביאי בבל ובמגלת אסתר ולכן אמ׳ הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן כמו הפיל פור הוא הגורל ועוד
היום הגוים בארצות פרס ומדי כך הם קוראי׳ אות׳ ניסן ותשרי וכלם כמהו׳ והנה נזכיר בחדשי׳ הגאולה
השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה׳ איש שה לבית אבות טעם המצוה הזאת בעבור כי מזל טלה
בחדש ניסן בכחו הגדול כי הוא מזל הצומח לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו להודיע שלא בכח המזל
יצאנו משם אלא בגזרת עליון׳ ועל׳ דעת רבותינו שהיו המצרים עובדים אותו כמ׳ שהודיע במצוה הזאת
שהשפיל אלהיהם וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו׳ וכך אמ׳ קחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים
בין הערבים משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבד מבואו לערוב ולשון בין הערבי׳
נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה׳ עריבת היום בתחלת שבע כי ינטו צללי ערב
ועריבת הלילה בתחלת הלילה ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה לרש׳ ור״א השיב מן הכתוב
שאמ׳ ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבי׳ כי שם כתו׳ יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר׳ ועוד מן
הכתוב בפסח עצמו שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים כי כבא השמש שקיעת
החמה׳ ואין זו תשובה על הרב שכבר אמ׳ רב׳ בערב אתה זובח כבא השמש אתה אוכל מועד צאתך
ממצרי׳ אתה שורף וכב׳ כתב הרב זה׳ והנכון בעיני בזה כי הלילה נקרא ערב כמו שכ׳ בערב תאכלו מצות
והוא בלילה שנ׳ ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות וכן ויהי ערב ויהי בקר על תחלת הלילה כצאת
הכוכבי׳ וכן בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה ויקרא גם כן סוף היום ערב וכן הן עוד היום גדול שמו
שנ׳ ויבאו שני המלאכי׳ סדומה בערב ולוט יושב בשער סדום וכן ויהי בערב ותעל השלו ולא בא השלו בליל׳
וכן רבים וכתי׳ ערב ובקר וצהרי׳ אשיחה ואהמה׳ והנה אלה השלשה עתים כוללים כל היום אם כן אחרי
הצהרים יקרא ערב מיד וכעלות השמש וכלות היותו במזרח יקרא בקר והוא ארבע שעות כמו שהעידו על
תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ואחר הבקר יקרא העת צהרים כמו שכ׳ מהבקר ועד הצהרי׳ והן שתי
השעות החמישית והששית והוא שלשון כופל תעשה לתיבה כענין זוהר ויזכיר בהן לשו׳ רבים בעבור שהן
שתים׳ והנה הם שני צהרים או מפני שיזהירו כל הצדדין כי בבקר האור במזרח ובערב הוא במערב
ובאמצע היום בגובה הרקיע מאיר לכל הצדדין וכאשר יעברו הצהרי׳ ויסור השמש ממזרח בשני הצדדין
יקרא ערבים מפני שיערב השמש משני הצדדין הם והזמן הזה הוא כל עת זרוח השמש ברקיע אבל
בשקיעת החמה והוא כמו שעה ורביע על׳ דעת רבותי׳ איננו זמן השחיטה ואיננו נקרא ערבים אבל הוא
ערב יום ואמ׳ בין הערבים כי

בין במקום הזה איננו מבדיל אבל אבל הוא כענין בתוכם והוא כמו בינותים בינימו וביניך ביני וביניך ימה
פיה על בין עבותים מבינות לגלגל שהוא בתוכם וכן מבין הטרפה ומתוכה כענין שנא' ותקם בעוד לילה
בתוך לילה ׳ וכן בין הערבים ולא באחד מערבים שלא יהיה במשמע ערב ימים רבים ׳ והנה אמ' הכתוב
שנשחט את הפסח בתוך הערבים כי זמן השחיטה מן התורה הוא משש שעות ולמעלה עד תחלת שקיעת
החמה ׳ וכן אמ' בארבעה עשר לחדש בין הערבי' פסח לה' שהוא זמן השחיטה וכן בין הערבי' תעשו אותו
על תחלת העשייה שהיא השחיטה וכן בין הערבים תאכלו בשר הם השעות המוכרות כי היה להם לאכילת
הבשר זמן גדול ואמ' ויהי בערב ותעל השלו כי עלה ביום הראשון לשעה אחת בערב ויתכן שיהיה הלשון
כדברי רש' שני ערבים ערב בקר וערב יום כי כן יאמ' הכתו' מנחת הבקר ומנחת הערב שנ' ויהי בבקר כ
כעלות המנחה ׳ ואומ' עד למנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ומנחה לשון מנחת השמש והשקט
אורן הגדול כדמתרגמי' למנח יומא והן מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמי' ׳ והנה כל הזמן הזה
להדלקת הנרות ולקטורת שאינן כשרין בלילה אלא בזמן תמיד של בין הערבים וקודמין לו ׳ ולזה יטה
דעת אנקלוס שאמ' בין שמשייא שמש המזרח ושמש המערב ואמ' הכתו' יערוך אותו אהרן מערב עד בקר
שתהיינה דולקות כל הלילה ׳ והנה נוכל לפרש שם תזבח את הפסח בערב בזמן הנזכר כי נקרא ערב
ויהיה כבא השמש מועד צאתך ממצרים מחובר עם ובשלת ואכלת וכן רבים ׳ אבל על דעתי אין תזבח
את הפסח על השחיטה אבל יאמ' במקום אשר יבחר ה' אלהיך שם תעשה זבח הפסח בלילה כבא השמש
שהוא מועד צאתך ממצרים כמו שאמ' הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה ואמ' על זו העשייה ובשלת ואכלת
במקום ההוא הנזכר והפסח עצמו יקרא זבח לא תשחט על חמץ דם זבחי פסחי ׳ וזה טעם כל ה
הפרשה שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה ׳
לא תאכל עליו חמץ הזכיר העשייה והלילה ונוה איך יאכלוהו והזכיר שבעת הימים ואין בכל הפרשה הזאת
זכר ליום ארבעה עשר והשחיטה בו ׳ וכן אמ' ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר
והנה בערב ביום הראשון יום חמשה עשר הראשון משבעת ימים הנזכרי' כי יום ארבעה עשר לא הוזכר
כאן כלל וכן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות הוא ליל חמשה עשר ׳ והנה פירוש אשר
תזבח בערב שלא ילין לבקר מן הבשר אשר תעשה אותו זבח בערב ביום הראשון ומצות על מרורי'
יאכלוהו שיעורו ויאכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות עם מרורי' יאכלוהו וכן על מצות ומרורי' כמו
עם וכמוהו ויבאו האנשי' על הנשים וכן ראשו על כרעיו ועל קרבו ולא אמ' עם ללמד שאינו חובה שיהא
כורכן בבת אחת ואוכלן ויחסר הכתו' בית כמו ירחצו מים וימת סלד לא בנים וילמד הכתו' שאין מצוה
במרורי' אלא עם אכילת הבשר אבל המצות חוזר ונוה בערב תאכלו מצות אפי' בפני עצמן כדעת רבי' ׳
ויותר נכון שבאו' כי ומצות נמשך למעלה ואכלו את הבשר ומצות וחזר ונוה עם מרורים יאכלוהו לבשר
הנזכר והנה צוה באכילת הבשר ובאכילת המצות ולא צוה באכילת המרורים רק אמ' שיאכלו לבשר עם ה
מרורי' ירמוז שאין במרורי' מצוה רק לאכול הבשר עמהם ובזמן שאין בשר אין במרורי' מצוה וגם איננו
מעכבי' חבו' ואם אכל פסח ולא אכל מרורי' ידי' פסח יצא כי המצוה בפסח כמו המצוה במצה כל אחת
נוהגת בפני עצמה אל תאכלו ממנו נא ובשל זו מצוה לדורו' שכל המצו' שבאו בגוף הפסח מצוה לדורו' אבל
המצוה בזולי' כגון מתניכ' חגורי' והדם על המשקוף איננו רק בפסח מצרי' ׳ וכן אמ' הכתו' בפסח שני על
מצות ומרורים יאכלוהו ולא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חוקת הפסח יעשו אותו שהן
צלי אש לא נא ולא מבושל ובכל אלהי מצרים אעשה שפטי' של עץ היתה נרקבת ושל מתכת היתה
נתכת ולא פי' הכתו' בשפטי' האלה בעבור כי מוסר הבלי' עץ הוא וכן בשעת מעשה כתו' וה' הכה כל בכור וכל
בכור בהמה ולא הזכיר השפטי' באלהיה' כי למיתת הבכורות חרדו ׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל
מצרים והשפטי' באלהיהם לא נודעו עד הבקר שהלכו לבית תועבותיהם וכתי' ומצרי' מקברי' את אשר הכה
ה' בהם כל בכור ובאלהיה' עשה ה' שפטי' ׳ ועל דעתי ירמוז הכתו' לשרי מעלה אילי מצרי' כענין יפקוד ה' על
צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה והנה השפיל מזלם ושרי המזלות עליהם והכתו' ירמוז ויקבר
בנעל' אעשה שפטי' אני ה' אני בעצמי ולא על ידי השליח זה לרש' ומדרש חכמי' איננו כן אלא ועברתי
בארץ מצרים אני ולא מלאך והכיתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרי' אעשה שפטי' אני ולא השליח

אני ה' אני הו' ולא אחר · ופירשו כי כענ' שספר' דבור משה עם ישרא' היה ראוי שיאמ' ועבר ה' באר' מצרי'
והכה כל בכור ולכך ידרשו כי ועברתי אני בעצמי לא על ידי מלאך שלוח מאתו כענין שנא' כ"ד וכשנחרי'
והכתי כל בכור אני ולא שרף כלומ' כי גם המכה תהיה על יד הקב"ה לא כמלך שעושה נקמה באויביו לפני
על ידי ספקלטור שלו פרש הצרפי' שוהם תרגו' אם טורפת באויבין כענין אליהו בשרי החמשי' וכל א
אלהי מצרי' אעשה שפטי' ולא על ידי השליח מאתו ית' לכל המעשי' הנעשי' בארץ והוא המלאך הגדול הנקרא
בעבור כן מטטרון כי פירוש המלה מורה הדרך כמו שאמ' בספרי אגדתא של הקב"ה נעשה מטטרון למסרה
והראהו כל ארץ ישר' ובילמדנו וישמע בלק כי בא בלעם שלח מטטרון לפניו ועוד שם ראה החלותי תת
לפניך אי אכפת לך אני מטטרון שלך · ואל תתמה על' שהרי אני עתיד לעשות מטטור לפני אה"ע לפני
פרעה שנ' אני לפניו אלך לפני משה אני עתיד לקדם לפני דבורה וברק שנ' הלא ה' יצא לפניך וכן בזמן מות
רבים וכן שמעתי כי שליח בלשון יון מטטור   ודרשו אני ה' אני הוא ולא אחר שהוא אחד ואין
אלהים עמו להחות על ידו וזה ענין המדרש הזה   כל מלאכה לא יעשה בהם פירש רשי' אפילו על
ידי אחרים ולא הבינותי זה שאם האחרי' הללו ישר' אם כן מוזהרין עליה ואין אני מוזהר במלאכתי
שלא תעשה על ידו   אלא שאם מעשה אותו באסור מוזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול בין
במלאכתו בין במלאכת העושה עבורו ואם אחרי' הללו גוים אין אנו מוזהרי' בתורה על מלאכה של גוי כלל
לא ביום טוב ולא ביום שבת אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו כמו שאמ' אמירה לגוי שבות
וזה דבר מבואר בגמ' אבל מצאתי במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך
ולא יעשה גוי מלאכתך אתה אומ' לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך או לא תעשה
אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתו תל' לומ' ששת ימים תעשה מלאכה הא לא תעשה אתה ולא
יעשה חברך אבל יעשה גוי מלאכתך דברי ר' יאשיה ור' יונתן אומ' אינו צריך והלא כבר נאמ' ששת ימים
תעבוד ועשית כל מלאכתך והרי דברים קל וחומר ומה שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי כ
במלאכתך וכו' עכ' בברייתא זו · ובודאי היא אסמכתא בעלמא שהרי לא אסור מדבריה' אמירה במלאכת
שלנו   וסמכו אותה למקרא הזה אבל במלאכת הגוי בשלו מותר ולפי דרכנו למדנו שלא נזהר באמירה לגוי
אלא בשלנו · אבל בשלו אומר לגוי ועושה וכן פירש רש' בגמ' בבא מציעא ושם במכילתא עוד אין לי אלא
דברי' שהן משום מלאכה דברי' שהן משום שבות מניין תל' ושמרתם היום הזה להביא דברים שהן משום
שבות · וברייתות כאלה מטעות ואין ראוי לסמוך כפשוטן שגם זה נראה שהוא אסמכת' בעלמא ויש לין
כזה פי' כגון עוד אדבר עליו בעזה' לכל נפש אפי' נפש בהמה יכול אף לגוים תל' לכם לשון רש' · וגם זה אינו
כהלכה אבל לכם ולא לגוים לכם ולא לכלבים לא ימצא בבתיכם מכאן לגבולים תל' בכל גבוליך מה תל'
בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישר' ולא קבל עליו אחריות
זה לרש' · ואיכא מכאן אבל שאין ברשותך להוציא חמץ של נכרי שהרי ברשותו הוא וכתי' וגבולין
שאין הן כמו שהרי שתיהן רשות שלו וחמץ של אחרי' ועוד שחמץ של נכרי שלא קבל עליו אחריות אינו בא
בהיקש הזה שאין של כתי' פשוט להיתר יותר משל גבולין אבל בבתי' הוא כמשמעו אפי' מן המקרא הזה
דכתי' לא ימצא ופיתרו יוצא לבני מדכתי' לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרי'
ושל גבוה · ואין לי אלא בגבולין בבתי' מניין תל' שאור שאור לגז"ש כמו שפירש בתחילת מסכת פסחים ·
אבל המדרש הזה שדרשו מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך אינו אלא להוציא חמצו של ישראל שהוא
ברשות נכרי וכן שנויה במכילתא בבתיכם למה נאמ' לפי שנ' בכל גבוליך שומע אני כמשמעו תל' בבתיכ'
מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישר' שהוא ברשות נכרי אעפ' שהוא יכול לבערו · א
אבל אינו ברשותו יצא חמצו של נכרי שהוא ברשו' ישר' וחמץ שנפל עליו מפולת אעפ' שהוא ברשותו אבל
אינו יכול לבערו וכו' ופירושה שהיה במשמע ולא יראה לך בכל גבולך שלא בבית חמצו בכל גבולינו אפי'
בבית של נכרי · ולכך בא בבתיכם להוציא ביתו של נכרי ולמדנו מן הברייתא הזו שלא הוזהרנו מן התורה
אלא שלא נקיים חמץ שלנו ברשותנו בין בבתינו בין בגבולינו ·   אבל אם הפקדנו אותו ביד גוי בבית
שלו אין אנו עוברי'

עליו בבל יראה ובל ימצא וכן הדבר שאם לא תאמר כן על חמץ שלו עובר בכל מקום ואפי׳ הפקידו ביד
גוי במדינת הים · ועל של נכרי אינו עובר עליו אפילו בביתו של ישר׳ ואם כן למה באה בבתיכם ולא באה
בגבולך אין בין שתיהן וגבולך לבתי הגוי׳ וגבולי׳ ש״ש הפרש אלא שלא הוזהרנו כלל מן התור׳ אלא מדרשותנו
· אבל מדברי סופרי׳ הוזהרנו לבער חמץ שלנו מכל מקום · ולפי זה אמרו בגמ׳ ייחד לו בית אינו עובר
עליו לומר שחמץ של נכרי שקבל עליו אחריות אע״פ שברין כשלו אינו אסור אלא ברשות ישר׳ אבל ברשות
גוי מותר ואפי׳ מדבריהם לא גזרו עליו כלל · והרב לא סבר כן בפירו׳ גמר׳ דפסחי׳ וזה שכיינו בברייתא
שכתבנו יכול אתננו של נכרי שהוא ברשות ישר׳ מחזיקם בתים לגבולין קא׳ דמה בגבולין מותר דכתי׳ לך
שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרי׳ ושל גבוה אף בבתי׳ כתי׳ מותר ומוכי׳ בתי חמץ שנפלה עליו
מפולת גדולה שאין בידו לפקח הגל והוא אבוד ממנו ויכול אדם שהוא מותר דלא קריבא ביה שלך כל ש
מחומצת להביא את תערובתו לפני רש׳ · וגם זה אינו שהלכה היא כדברי חכמי׳ על חמץ דגן גמור בכרת
ועל עירובו בלא כלום · ויקרא משה לכל זקני ישר׳ ויאמר אליהם הפרשה הזו תקצר כאשר צוה אותו ה׳
בפרשה של מעלה כי בידוע שאמ׳ להם משה לישר׳ הכל בפרט ולימד אותם כל הענין ובכלל הדבר כתוב
כאשר צוה ה׳ את משה כן עשו · אבל הזכיר זאת הפרשה בכלל כי קרא משה לכל זקני ישר׳ והם אספו אליו
כל העם ולא אמרו אל כל עדת ישר׳ משפט הכתוב מן העיר אל בתיכם להיות לכם למשמרת מבעשור לחדש
· ויתכן שאומר משה בעבור היות צאנכם רחוק מאד מהם בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רועה צאן
ואמ׳ וקחו לכם קחו אותם למשפחותיכם איש שה לבית אבות שה לבית ושחטו הפסח בין הערבים בכל
המספר למעלה במצוה · וכן במכילת׳ ויקרא משה לכל זקני ישר׳ מגיד שעשאן כב׳ ויאמר אליהם הדבר
מפי משה לאמור לכל ישראל דברי ר׳ יאשיה · ר׳ יונתן אומר הדבר מפי משה לאמור
לזקני׳ וזקני׳ לאמור לכל ישר׳ · והנה לדעת ר׳ יאשיה יהיה ויקרא משה לכל זקני ישראל
שיאספו אליו כל העם כמו שפירש׳ · ועל דעת ר׳ יונתן מן יאמרו לקהל ויהיה דברו אל כל עדת בני ישראל
הזקנים המעמידי׳ להם כמו והיה אם מעיני העדה והוסיפה בזאת הפרשה ביאור בנתינת הדם שתהיה
באגודת אזוב וטבילה בסף שלא באה למעלה בפירו׳ אבל שם באה׳ סתם ולקחו מן הדם ללמד שכל לקיחה
האמורה בתורה סתם שתהא באגודה ושכל קבלת דם טעונה כלי כדדרש רבותי׳ ופירש להם בפרט הזאת
ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר כי בעבור זה נצטוו בנתינת הדם על המשקוף שיורו שם כמו
שאמ׳ ולא יהיה בכם נגף למשחית וכתב רש״י ואתם לא תצאו מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל
אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלי׳ הוא שנ׳ בו תרמוש כל חיתו יער ולא הבינותי דבריו במה
שאמ׳ ולילה רשות למחבלי׳ שנא׳ בו תרמוש כל חיתו יער וכי אסור לאד׳ בכל לילה לצאת מפתח ביתו עד בקר
מן המקרא הזה והיה לו לומר שהלילה הזה נתנה בו רשות למשחית לחבל ולכן הזהיר ממנו · אבל לא ראה
הרב לומר כן מפני שזכר׳ בעצמו ובכבודו הוא המכה ומענין הזה שני הוא במכילתא בלשון אחרת ואתם
לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר מגיד שמשנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע שנ׳
לך עמי בא בחדריך ואומר הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע ואומ׳ והיה בעבר
כבודי ללמדך שיהא נכנס בכי טוב ויצא בכי טוב · וכן אתה מוצא שהאבות והנביאי׳ נהגו בדרך ארץ
וישכם אברהם בבקר וישכם יעקב בבקר וישכם משה בבקר וישכם יהושע בבקר וישכם שמואל לקראת
שאול בבקר · והרי דברים קל וחומר ומה האבות והנביאי׳ שהלכו לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם
נהגו בדרך ארץ שאר בני אדם על אחת כמה וכמה · וכן הוא אומר תשת חשך ויהי לילה הכפירי׳ שואגים
לטרף מתן לאם ילקוטון תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אד׳ לפעלו ולעבודתו עד ערב עכ״ה המדרש׳
· והענין לומר שהזהיר הכתו׳ את ישראל במצרי׳ שלא יצאו מפתח ביתם בלילה ההוא לפי שהמכה עוברת
במצרים כמלך שעובר ממקום למקום והספקלטורים לפניו שלא יפגעו בו אדם ולא יסתכל בו כענין ובא ה׳
אלהי כל קדושים עמך · וכן והיה בעבור כבודי ושמתי׳ בנקרת הצור להגין עליו מהמשחי׳ ואפילו של מעל׳
וכיון שתבינו

כי זהו שנתן רשו' למשחית לחבל. שאינו מבחין בין צדיק לרשע לפיכ' אין אדם רשאי לצאת דרך העולם
שיצא בלילה לפי שהז' זמנן של חיות שניתן להם לטרוף ואי' להבחין בין צדיק לרש' וטע' ולא יתן המשחי'
והוא המלאך המשחית בעולם בעת הנגף כענין ויאמר ה' למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך לא
המשחית במצרים · כי הנה' הוא המכה ושמרתם את הדבר הזה הוא דבר הפסח ענינו שאמ' למעלה
ושחטו הפסח ואם הוא רחוק לא יתכן הדינים הסמוך לו כי בפסח מצרים בלבד נצטוו בכך כמו שאמ' ועבר
ה' וראה את הדם וגו' וכן ושמרתם את העבודה הזאת זבח פסח וכמוהו ואף לאותך תעשה כן · וילכו
ויעשו בני ישראל שיבאו מלפני משה והלכו אל הצאן ועשו הפסח בערבים · ודרך הכתו' לכפול ולאמר כן
עשו לבאר שלא הפילו דבר מכל אשר צוו כמו שפרשתי בזה וכן וירא משה את כל המלאכה והנה עשו
אותה כאשר צוה ה' כן עשו ולרבו' בזה מדרש לפי שלא היה צריך הכתו' להזכיר ההליכה אמרו ליתן שכר
להליכה ושכר לעשייה ויעשו וכי כבר עשו אלא מכיון שקבלו עליהם לעשות העלה עליהם הכתו' כאלו עשו
כאשר צוה את משה ואת אהרן כן עשו להודיע שבחן של ישראל שכשם שאמ' להם משה ואהרן עשו דא'
מה ת"ל כן עשו אלא שאף משה ואהרן כן עשו דרשו תחלה כי הכפל לשבח ישראל שלא שכחו ולא בטל להם
דבר מכל אשר אמרו להם והוא דרך הלשון במקומות רבים · כי אין בית אשר אין שם מת רש"י אם יש
שם בכור מת אין שם בכור גדול הבית מת שקרוי בכור שנ' גם אני בכור אתנהו · דא' מצרי' מזנות
תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמי' הם חמשה לאשה אחת וכל אחד בכור
לאביו ועל דרך הפשט הבכורות שמתו במצרי' בכורי פטר רחם היו שנולדו ועל כן קדש תחתיהם כל בכור
פטר רחם בבני ישר' באדם ובבהמה והיה בכור פרעה היושב על כסאו פטר רחם לאמו וכן מנהג המלכים
להיות הגבירה המולכת בתולה כענין שנ' באחשורוש אבל על דעת רבותי' שהכה' פרעה שהכה מצרים כל
בכוריה' כלומ' בכור האב ראשית אונו ובכור האם פטר רחם וגם גדול הבית ולא רצה לקדש תחתיה' בישר'
רק בכור האם שהוא ידוע ומפורסם יותר ובבהמה לא ידוע כלל רק בכור האם ובחר מכלם המין ההוא
ובדמות ראיה לזה ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם כי על הזכר יאמ' כן ויקרא למשה
ולאהרן לילה מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי לשו' רש' והיה זה
כי משה ואהרן לנו במצרי' בלילה ההוא לקיים דבריו שאמ' וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר
ובא פרעה אליהם שלחו מלאכי' אל ארץ גשן אשר שם בני ישר' לתת להם רשות לצאת ונאספו כלם מ
רעמסס והיה יום גדול ויצאו כלם ביד רמה ומשה בראשם כמו שנ' ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בח'
בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח יצאו בני ישר' ביד רמה לעיני כל מצרי' והכתו' שאמ' הוציאך ה'
אלהיך ממצרי' לילה כי מעת שפטרם פרעה יקראו יוצאים וכך אמרו בספרי והלא לא יצאו אלא ביום
שנ' ממחרת הפסח יצאו בני ישר' אלא מלמד שנגאלו מבלילה · ובגמ' במסכ' ברכו' הכל מודים כשנגאלו לא
נגאלו אלא בלילה שנ' הוציאך ה' אלהיך ממצרי' לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנ' ממחרת הפסח יצאו
בני ישר' ביד רמה לעיני כל מצרי' · ויש שיאמ' ממצרי' בלילה מארץ מצרים שהיא רעמסס כיום כי רבי'
מהם יושבי' בעיר מצרים ויצאו בלילה ונאספו עם אחיהם ברעמסס · ואיננו נכון כי הכתו' אמ' ואתם לא
תצאו איש מפתח ביתו עד בקר שהיו אסורים לצאת כלל מן הבתי' בלילה · וכך אמרו במכילת' ויקרא ל
למשה ולאהרן לילה ויאמ' קומו צאו אמ' לו משה כך נצטוינו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכי
גנבים אנחנו שנצא בלילה לא נצא אלא ביד רמה לעיני כל מצרי' · ואנקלוס פי' כי הנסים שנעשו להם
בלילה יקרא הוציאך כי מעבדים יצאו · וטעם קומו צאו מתוך עמי מבית המלך שיצאו מיד כי לא אתן לכם
רשות לעמוד בתוך עמי כלל כי הם נהרגים עליכם גם אתם חוטאים גם בני ישר' כלם תצאו ולא תתעכבו
כאן בשום פנים וזה לקיים גרש יגרש אתכם מזה ואמרו לכו עבדו את ה' כדברכם בים סירבנו לצאת
וישמעו אליו כי אתם תבקשו ללכת לדרכי' לעבוד את ה' · וטעם וברכתם גם אותי כאשר תזבחו לה' אלהיכ'
כאשר דברתם ותתפללו על נפשותיכם שלא יפגע אתכם בדבר או בחרב תזכירו גם אותי עמכם ואמ' רש'
התפללו עלי שלא אמות שאני בכור ופשוטו שיברכו אותו ואת ממלכתו כי בכלל ברכת המלך שלו' כל הממלכ'
ובמכילת' התפללו עלי שתכלה ממני הפורענות כלומ' שלא יענש עוד בעבדים · וטעם ויאפו את הבצק ש
שהוציאו אותו ממצרים מפני המהירה שנגרשו שאר לא יחמץ בבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה ואמרו כי גורשו

ממצרים לומ׳ שאפו אותו בדרך בעבור כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה לאפות אותו בעיר ולא את
אותו אפי׳ מצות ועל כן נשאו אותו בצק ומשארותם צרורות בשמלותם על שכמם וימהרו ויאפו אותם
טרם יחמץ בדרך או בסכות שבאו שם לשעה קלה כדברי רבו׳ ומושב בני ישר׳ אשר ישבו במצרי׳ שלשי׳
שנה וארבע מאות שנה משנולד יצחק עד עכשו היו ארבע מאות שנה משעה שהיה זרע לאברהם נתקיים
בו כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ושלשי׳ שנה היה משנגזרה גזרת בין הבתרי׳ עד שנולד יצחק וכשתמנ׳
ארבע מאות משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן מאתים ועשר שני׳ זה לשו׳ רש׳ והוא דעת
רבו׳ אלא שאינו מתוקן בפירושינו כי כדבריו סדרי כתו׳ ואברהם בן חמש שנים ושבעי׳ שנה בצאתו מחרן
ויעמיד בין הבתרים היה אחר ימים רבים אבל נצטרך לתרץ הענין כמו ששנו בסדר עולם אברה׳ אבינו
היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרי׳ בן שבעי׳ שנה שנ׳ ויהי מקץ שלשי׳ שנה וארבע מאות שנה יצאו כל צ
בצאות ה׳ מארץ מצרים חזר לחרן ועשה שם חמש שנים שנא׳ ואברה׳ בן חמש שנים ושבעי׳ שנה בצאתו
מחרן ויהיה ענין הפסו׳ לומ׳ כי בצאתו מחרן ארץ מולדתו שלא חזר ודאה עד בית אביו היה בן שבעים
וחמש שנה ׳ ודעתי בדרך הפשט כי ה׳ אמ׳ לאברה׳ ידוע תדע כי טרם תתי לך הארץ הזאת גר יהיה זרעך
בארץ לא להם ימים רבים ארבע מאות שנה ולא חשש להודיע השלשי׳ כי אמ׳ לו עוד ודור רביעי ישובו הנה
להודיעו שלא ישובו מיד בסוף ארבע מאות עד הדור הרביעי שיהיה שלם עון האמורי ירמוז לשלשים שנה
הללו כי עונש במדבר ארבעי׳ שנה לא היה אלא מפני עון האמורי שלא נשלם ויהיה שיעור הכתו׳ ומושב
בני ישר׳ אשר ישבו במצר׳ עד שלשי׳ שנה וארבע מאו׳ שנה שישבו שם לא היתה להם כן בארץ לא הודיענו
הכת׳ כי עתה בצאתם נשלמה הגלות הנגזרת עליהם והוציא׳ מעבדו׳ לחירות לא שיוציא׳ ממצרי׳ ויהיו עוד
גרים בארץ לא להם ׳ ובעבור שכבר הזכיר הענין הזה והודיע בו לא הוצרך בו להאריך כי לא בא הכתו׳
הזה רק להודיע השלשי׳ שנה שנוספו עליהם ׳ ולכך אמ׳ דרך קצרה שהשלימו במצרי׳ ארבע מאות שנה
הנאמרי׳ לאברה׳ אביהם וידועי׳ להם ׳ ועוד שלשי׳ שנה וחזר ואמ׳ ויהי מקץ שלשי׳ שנה וארבע מאות שנה
לגלותם יצאו מארץ מצרי׳ לחירות עולם ודומה לו והימי׳ אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל
זרד שלשי׳ ושמנה שנה להשלי׳ החשבון כי לא הלכנו מקדש ברנע עד נחל זרד שלשי׳ ושמנה שנה אבל ישבו
בקדש שנים רבות ואח״כ הלכו משם וחזרו לאחור דרך ים סוף ובשנת שלשי׳ ושמנה עברו נחל זרד והזכיר
שיעור הכתו׳ והימי׳ אשר הלכנו מקדש ברנע אשר עברנו את נחל זרד עד שלשי׳ ושמנה שנה וכמוהו אשרי
המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשי׳ וחמשה שיגיע לקצם לא להם עצמם ואמ׳ ליל שמורי׳ הוא לה׳
להוציאם מארץ מצרי׳ כי שומר להם הדבר מן העת שנגזר עליהם הגלות שיוציאם בלילה הזה בבא הקץ
מיד כי בעתה אחישנה ׳ או טעמו ליל שמורי׳ הוא לה׳ שהיה שומר ומצפה לילה שיוציאם מארץ מצרים
שהבה׳ מצפה לעת שיהיו ראויים להוציאם משם ׳ והנה אם כאמ׳ שטעם כי גר יהיה זרעך מעת שיהיה לך
זרע ונתחיל החשבון משנולד יצחק תהיה עמידתם במצרי׳ מאתים וארבעי׳ שנה כפי הפירוש שהזכרנו ׳
וגם זה לדעתי איננו דרך הפשט על נכון שכל ימי אברה׳ לא יקרא הגלות בזרעו ׳ והנכון שיאמ׳ כי גר
יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה מן היום הזה והטעם לאמר לו לא ינחלו בניך הארץ הזאת אשר
אני נותן להם מיד אבל יהיו גרים כמוך בארץ לא להם ארבע מאות שנה ועוד לא ישובו הנה עד הדור
הרביעי לתולדת ארבע מאות ושלשי׳ ואח״כ תהיה עמידתם במצרי׳ כמו מאתים ועשרי׳ שנה או קרוב לזה ׳
ואם יהיה חשבון של אותיות רדו שהיא מסורת בישר׳ יתכן שירמוז ליורדי׳ עצמם שאחרי מות יעקב יעמדו
הם שם מאתים ועשר שנים ועם יז׳ יהיו רכז׳ ׳ וכבר הזכרתי פי׳ רא׳ שאמ׳ כי גר יהיה זרעך בעבדות
ענוי עד ארבע מאות שנה מן היום הזה ואמ׳ כי השלשי׳ הנוספי׳ היו מיום באת אברה׳ מארצו והנה יהיה
פי׳ הכתו׳ ומושב בני ישר׳ אשר ישבו בארץ מצרי׳ עד מלאת שלשי׳ שנה וארבע מאות להיותם גרים הם
ואבותיהם בארץ לא להם ׳ ועוד אני אומר כי הפשט המחוור מן הכל הוא שנאמ׳ כי הגזרה היתה ארבע
מאות שנה מן היום ההוא כאשר הזכרנו והשלשי׳ שנה האלו הם תוספת עליהם בעבור הדור ההוא כי אם
נגזר על האדם בחטאו גלות ועינוי שנה או שנתי׳ והוא יוסיף על חטאתו שמנו בהם יוסיפו עליו שבע על ח
חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנה שאין עמנו הראשון הבטחה לו שלא

יעו״ש בענין שיעשה · והנה היה על אברהם אבי נאמה שיהיה זרעו גר בארץ לא להם ארבע מאות שנה ושלא ישובו הנה עד דור רביעי כי לא שלם עון האמורי ולא היתה לו הבטחה רק מאחרי כן יצאו ברכוש גדול · והוא מיד או מושלג כמה וגם הוא על תנאי כמו שאמ׳ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שיעמיד בדין את הגוי אם עשו כראוי לישר׳ לפי מעשיהם ולפי הנגזר עליהם · ועוד שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לגאולה אלא במקום שבועה · ומן הידוע שהיו ישר׳ במצרים רעים וחטאים מאד ובטלו גם המלה דכתי׳ וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים וגו׳ וכתי׳ והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה׳ ועל כן ארך גלותם שלשים שנה והיה ראוי שיתארך יותר אלא שצעקו והרבו תפלה · וזה טעם ויאנחו מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם וישמע אלהי׳ את נאקתם ועתה הנה צעקת בני ישר׳ באה אלי וכתו׳ ונצעק אל ה׳ אלהי אבותינו וישמע ה׳ את קולינו וירא את ענינו ואת עמלינו ואת לחצינו כי לא היו ראויים להגאל מפני הקץ שבא אלא שקבל צעקתם ונאקתם מפני הצער הגדול שהיו בו כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות · ולמורה יהיה קשה על הרמב״ם לפרש כי נתארך גלותם על הקץ שלשי׳ שנה והנה נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלי׳ כי כל הארבעי׳ ההם היה להם ענוי כמו שאמ׳ וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה׳ אלהיך זה ארבעי׳ שנה במדבר למען ענותך וכתי׳ ויענך וירעיבך והיה להם גלות שלימה בארץ לא להם רק למוש שרף ועקרב ולא נתקיים להם ודור רביעי ישובו הנה כי בארבעי׳ שנ׳ נתלקט הדור ההוא בראוי שבכר נולד · אבל המתעל׳ גרמו הכל ואיפשר שיהיה זה שבת בני אפרי׳ שיצאו שלשים שנה קודם לביאת משה רבינו וכמו שהזכירו רבותי׳ כי הם מנו ולא טעו ועונותיו ילכדונו את הרשע והנה יחזול לנו על כל חטא ושגיאה · וטעם הוא הלילה הזה לה׳ שמורים לכל בני ישר׳ לדורותם שזה הלילה שהיה שמור לשם להוציא ממצרים הוא לה׳ כלומ׳ מקודש לשמו שמורי לכל בני ישר׳ לדורותם שישמרו אותו לעבוד בו לשמו ובאכול את הפסח וזכירת הנסים ולגמר הלל והודאה לשמו כמו שאמ׳ ושמרת את החקה הזאת ואת שמור את חדש האביב ורמ״א כי טעם ליל שמורי׳ הוא לה׳ שהשם שמרם ולא נתן המשחית לבא אל בתיהם · ואינו נכון בעבור שאמ׳ להוציאם מארץ מצרי׳ ויאמר ה׳ אל משה ואהרן זאת חקת הפסח בארבעה עשר בניסן נאמרה פרשה זו לשון רש׳ וכן הדבר שהרי כתוב בסופה ויעשו כל בני ישר׳ כאשר צוה ה׳ ללמוד עליהם שקיימו הם ועבדיהם · ואם כן היה בדין להקדים הפרשה הזאת קודם ויהי בחצי הלילה · אבל הטעם כי פרשת [?] החדש הזה לכם נאמרה בראש חדש ובו ביום מיד עשה משה שליחותו ויקרא משה לכל זקני ישר׳ ויאמר אליהם צוה אותם בחקת הפסח והבטיח׳ שיגאלו בליל חמשה עשר והם האמינו ויקוד העם וישתחוו וסיים הכתו׳ לזה ויהי בחצי הלילה · אבל הטעם לומ׳ שקיים להם הבטחתם וכשהשלים זה חזר לענין ראשון להשלים חקת הפסח והוסיפה זאת הפרשה מצות רבות איסור בן נכר וערל והוצאה מן הבית ושבירת עצם ופסח הגר והן מצות מיד ולדורות והשלים בה כי עשו בני ישר׳ כל זה ועשו כאשר צוה ה׳ ואמ׳ בכאן כל בני ישר׳ לבאר שלא היה בהם אחד עובר את פי ה׳ בכל אשר צוה בדיני הפסח בכל הפרשיות הנזכרות · ורמ״א כי זאת הפרשה בפסח דורות נאמרה אחרי פסח מצרים ואין ויעשו בני ישר׳ על פסח מדבר שעשו בשנה השנית ונכת׳ בכאן עם הגאולה בדרך ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת · וזה שבוש כי לא נצטוו בכל הפרשיות האלו אלא בפסח מצרי׳ ובפסחי הארץ [?] כמו שב׳ לא נגלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳ אבל פסח מדבר מצוה שנצטוו בה באותו הפרק · כל בן נכר שיתנכרו מעשיו לאביו שבשמי׳ ואחד גוי ואחד ישר׳ משמע לשו׳ רש׳ ממכילת׳ · והכתו׳ לא הצריך אלא ישר׳ וכן תה׳ כל בן נכר כל בר ישר׳ דאשתמד שהתנכר לאחיו ולאביו שבשמי׳ במעשיו הרעי׳ והוא משומד שהזכירו חכמים בכל מקום ופירושו מנוכרי ושיעורו משומדע מלשון ואישתמודע יוסף לאחוהי ואינון לא אישתמודעוהי ומחסרו העין כמו שהבליעוה במלת רבות ואמרו מדם במקום מדעם דיר קטי דור קטיע בקי בקיע · תושב זה גר תושב שכיר זה הגוי ומה תל׳ והלא ערלים הם אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול לשון רש׳ : ולא ידעתי מה יכנוב [?] הר״ב ר״ה דברים הנדחים בגו׳ שהרי הקשו על זה והכי מולין

כיבאו · ויתכן הנכר מן הערלים יותר בערלי ישרא' ואמ' במולי אומות העולם שנא' כי כל הגוים ערלי' וכל
בית ישראל ערלי לב והעיקר הכתו' כגר שמל ולא טבל   ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' ומפני שאמ' ל
למעלה ליל שמורי' הוא לה' להוציאם מארץ מצרי' חזר ופירש כי לא יצאו בלילה כלם מן הארץ אלא שנתן
להם רשות לצאת והיו כבני חורין · אבל בעצם היום ההוא יצאו מכל גבול מצרי' עם כל צבאותם כבא הכנו'
וערב רב הנלוים עליהם ·   ורא' פיר' כי ויהי בעצם היום הזה שהוציא ה' את בני ישרא' מארץ מצרי' דבר
השם אל משה קדש לי · וטעם קדש לי שיקדש אותם מיד שתהיה המצוה נוהגת במדבר · והוסיפה הפרש'
מצות רבות שיזכרו היום והחדש שיהיה אביב · וישמרו את החקה הזאת למועדה וזה רמז לעבור השנה כ
לא נעשה פסח רק בחדש האביב והוסיפה באמן לא יראה לך שאור בכל גבולך ומצות הטוטפות · והיה כי
יביאך ה' אל ארץ הכנעני אעפ' שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה עמים במשמע שכלם בכלל הכנעני
הם ואחת מן המשפחות היתה שלא נקר' לה אלא כנעני לשו' רש"י · ובאמת שהם בכלל כנעני שהם בני כנען כלם
ולכל כשאמ' והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני יכלול בו את כלם · וכן אמ' הכתו' בכל מקום ארץ כנען אבל
כאן אין טעם שיזכיר רובם ויניח קצתם בכלל כנעני · ודעת רבות' שהיתה ארץ ה' עממים הללו זבת חלב
ודבש ולא היתה כן ארץ השני' הנשארי' · ולכך יספר אותם בארץ אחת · כך שנינו בספרי לענין הבכורים
ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ אשר היא זבת חלב ודבש · מה ארץ זבת חלב ודבש האמור להלן ארץ חמש'
עממים אף ארץ זבת חלב ודבש האמורה כאן ארץ ה' עממים ·   ר' יוסי אומ' אין מביאים בכורים מעבר
לירדן שאינה זבת חלב ודבש · הרי מיעט ארץ שני העממים מן הבכורים לפי שאינה זבת חלב ודבש · ור'
יוסי מיעט אף עבר הירדן שהיתה של אמורי לפי שגם היא אינה זבת חלב ודבש והאמורי המוזכר כאן הוא
אותו שבארץ ישראל עצמה · וכענין הזה שנוי במכילת' בפרש' הזאת · ועוד שנוי בספרי ונחלה לא יהיה לו זו
נחלת חמשה עממין בקרב אחיו   זו נחלת שני עממים הפריטו בפני עצמן חמש' עממין אלו · לפי שהם
עקר הארץ שבה הבטיחם שהיא זבת חלב ודבש · ורש' פירש' שופטים ושוטרים מתקשה בזו הברית' ·   ועו'
דעת הזו הכתו' לתעלה אל ארץ טוב' ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש הוסיף שם הפרזי בענ' שיהי' ארץ טוב'
ורחבה לא בעבור זבת חלב ודבש והם הששה גוים הנזכרי' בכל מקום כי הגרגשי פנה ולא נזכר בתורה רק
בפסוק ונשל גוים רבים מפניך וגו' · ולכן אמ' רבים וכן כתו' כי החרם תחרימם החיתי והאמורי והכנעני
והפריזי החוי והיבוסי ולא הזכיר הגרגשי ירמוז כי לא יבא עמהם במלחמה ויפנה מפניהם ·   וטעם
וביום השביעי חג לה' שיאכלו חגיגתם ביום השביעי ולא יאחרו עד שאין לו תשלומין אחר' אבל הראשון
יש לו תשלומי' כל שבעה לענין החג ושניהם שוים לענין מקרא קדש כמו שאמ' למעלה וביום הראשון מקרא
קדש וגו' וביום השביעי מקרא קדש וגו'   בעבור זה עשה ה' לי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים
וכן והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ודרכים כן יאמ' כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני
עובד את העבודה הזאת כענין שאמ' למטה על כן אני זובח לה' כל פטר רחם ואמ' זה כאלו' תגיד לו זרז ש
שאתה רואה בעיניך שעשה ה' לך בצאתך ממצרים · ורבו' דרשו כי על מצה ומרור שמונחי' לפניך ירמוז
ויתכן שיהיה שיעורו והגדת לבנך זה עשה ה' לי בצאתי ממצרי' כאומ' כך וכך עשה לי כי יצאת בעבור
תמימים גם בנגעם ענין כמו בעבור הילד חי צמת ותבך אמנו בכלל ורא' אמ' כי בעבור זה שאני עושה ועובד
לפניו באכילת הפסח והמצה עשה ה' לי אותות עד שהוציאני ממצרי' · ואיננו נכון ועוד אפרש הכתו'
והיה לאות על ידכה ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך שיעורו והיה לך לאות על ידך ולזכרון
בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים לילה למען תהיה תורת ה' בפיך · ופי' שתכתוב על ידך ועל
בין עיניך יציאת מצרים ותזכר אותה תמיד למען שתהיה תורת ה' בפיך לשמור מצותיו ותורותיו כי הוא
הוציאך הפודך מבית עבדים   והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני בעבור כי מצות פטר חמור איננה
נוהגת אלא בארץ ·   ועל דרך הפשט קדש לי כל בכור על הנמצאים בישראל היום כי בעבור שפדאם
מיתות בכורי ארץ מצרים בזה שיהיו קדושים לו לעבוד את עבודת ה' לכל אשר יצוה בהם ולא צוה להם
עתה פדיון עד שהחליפם בלוים

וזה בפדיון העדפים אבל המצוה בנולדים לא נהגה במדבר וזה כי כאשר יבאו אל הארץ תפטר באדם
ובבהמה ובפטר חמור וזה בפדיונם לדורות ועעם כאשר נשבע לך ולאבותיך שנשבע לאבותיך לתת
לך כמו שאמ׳ למעלה אשר נשבע לאבותיך לתת לך או שיקרא דבר השם שבועה כי אמ׳ כן פעמי׳ ואורד
להצילו ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טוב׳ ורחב׳ ועוד והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי
והעברת כל פטר רחם לה׳ לשון הפרשה שתעבירנו מן העדר להיות לה׳ וחזר ופי׳ מה היא העבירה זו שכל
פטר שגר בהמה הזכרי׳ ופטר חמור ובכור אדם שבבניך יהיו לה׳ ורש״ כתב והעברת כל פטר רחם לה׳
בבכור אדם הכתו׳ מדבר ולטוטפות בין עיניך אין למלה הזאת משפחה ידועה אבל בעלי הלשו׳ יחשבו
ליחס אותה אל לשון והטף אל דרום ועלימו תטוף מלתי ענין ממשל מן והטיפו ההרי׳ עסיס יאמ׳ שתעשה
מיציאת מצרים על ידך אות ובין עיניך דבור יזל כטל על שומעיו · אבל רבותי׳ יקראו הדבר המונח בראש
טוטפות כמו שאמרו לא בטוטפת ולא בסנבוטין ואמ׳ ר׳ אבהו אי זהו טוטפ׳ המקפת מאזן לאזן והם בעלי
הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו ואמ׳ טוטפות ולא אמ׳ טוטפת בעבור שהם בתי׳ רבים
כאשר קבלנו כולם מן האבות הקדושים שראו הנביאים ותקדימונם עושים כן עד משה רבי׳ והנה שרש
המצוה הזאת שנניח כתבי׳ יציאת מצרים על היד ועל הראש · כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה ·
והנה נכתוב פרשת קדש והיה כי יביאך בטוטפות מפני המצוה הזאת שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרי׳
טוטפות בין עינינו ובפרשת שמע והיה אם שמוע שנצטוינו שנעשה המצות גם כן טוטפות דכתיב והיו
הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך והיו לטוטפת בין עיניך ולכך אנו כותבי׳ גם שתי הפרשי׳
ההן לטוטפות שהם מצות הייחוד וזכרון כל המצות ועונש ושכר וכל השרש באמונה ואמ׳ בשל יד והיה לך
לאות על ידכה ודרשו בו שהוא שמאל שהלב נוטה לו על דרך האמת מה שאמ׳ הכתו׳ בעבור זה עשה ה׳ לי כי
כמו זה אלי ואנוהו יאמ׳ כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים והיה זה לך לאות על זרוע
עוזך כטעם כי תפארת עוזמו אתה · והנה האות כאות המילה והשבת ובעבור שהכל בכל הוא שאות על היד
העתיקו אבותי׳ ממשה מפי הגבורה שיהיה בית אחד כענין שאמ׳ הכתו׳ אותי׳ כלה בעבור שהיא ומאחר׳
כלולה מלב׳ נתיבות וכתי׳ שמאלו תחת לראשי ואמ׳ ולזכרון בין עיניך שיונחו במקום הזכרון בין העינים
שהוא ראשית המוח והיא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו והם מקיפין את כל הראש
ברצועותיהם והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר לזכירה ולשו׳ בין עיניך שיהיו באמצעית הראש לא
מצד אחד או שהם שרשי העינים ומשם יהיה הראות וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ולפרש זה
חזר ואמ׳ ולטוטפות לבאר שאין המצוה בין העינים למטה אבל בגבה הראש ומונחי׳ שם כטוטפות ואמר
לשו׳ רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו ועתה אומ׳ לך כלל בטעם מצות רבות מעת היות עז׳ בעולם
ומימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה מהם כופרי׳ בעיקר ואומר׳ כי העולם קדמון כחשו בה׳ ויאמרו
לא הוא ומה׳ מכחישי׳ בידיעתו הפרטי׳ אמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון · ומהם שיודו בידיעה ומכחישי׳
בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם ענש או שכר יאמרו עזב ה׳ את הארץ
וכאשר ירצה האלהי׳ בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו יתברר לכל בטול
הדעות האלה כלם כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו יודע ומשגיח ויכול וכאשר יקדים ה
המופת ההוא בגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה כי ידבר האלהי׳ את האדם ויגלה
סודו אל עבדיו הנביאים ותתקיים עם זה התורה כלה · ולכן יאמר הכתוב במופתי׳ למען תדע כי אני ה׳
בקרב הארץ להורות על ההשגחה כי לא עזב אותה למקרים כדעתם · ואמ׳ למען תדע כי לה׳ הארץ ל
להורות על החדוש כי הם שלו שבראם מאין · ואמ׳ בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ להורות על היכל׳
שהוא שליט בכל אין מעכב בידו כי בכל זה היו המצרים מכחישים או מסתפקים · אם האותות והמופתי׳
הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה ובעבור כי הקב״ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני
כל רשע או כופר יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם
לבניהם ובניהם לדור אחרון והחמיר מאד בענין הזה כמו

שחייב כרת באכילת חמץ ובמניעת הפסח והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באות באותות ובמופתי' על ידינו ועל בין עינינו ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב כמו שאמרו אמת ויציב דאורייתא ממה שכתו' למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ושנעשה פסח בכל שנה · וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים · והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצי' ביראת שמו · ולפי' אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכלן חמודות וחביבות מאד שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו וכונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונ' ואין לעליון בתחתוני' חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו וכונת רוממות הקול בתפלות וכונת בתי כנסיות וזכות תפלת הרבי' זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו · וזו כונתם במה שאמרו ז"ל ויקראו אל אלהי' בחזקה מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול חציפא נצח לבישא ומן הנסי' הגדולי' המפורסמי' אדם מודה בנסי' הנסתרי' שהם יסוד התורה כלה שאין לאדם חלק בתורת משה רבי' עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבי' בין ביחיד אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר ויתפרסמו הנסים הנסתרי' בענין הרבי' כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות כמו שאמ' הכתו' ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בענשם ואמ' בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ועוד אפרש זה בעז"ה

ויהי בשלח

כי קרוב הוא נכון לשוב באותו הדרך למצרי' · ומדרשי אגדה יש הרבה לשון רש"י וגם הוא דעת רא"ב כי טעם ולא נחם אלהי' דרך ארץ פלשתים בעבור כי קרוב הוא ויבחרו וישובו אל מצריים מיד · ועל דעתי אם היה כדבריהם היה כי אמר אלהי' מוקדם ויאמר הכתו' ולא נחם אלהי' דרך ארץ פלשתי' כי אמ' אלהי' כי קרוב הוא פן ינחם העם · אבל הנכון שיאמ' כי לא נחם אלהי' דרך ארץ פלשתי' אשר הוא קרוב וטוב לבאותם בדרך ההוא כי אמר אלהי' פן ינחם העם בראות' מלחמה ושבו מצריימה · וטעם המלחמה שיהיה להם לעבור דרך ארץ פלשתי' ופלש' לא יתנם לעבור בשלו' וישובו למצרים אבל בדרך המדבר לא יראו מלחמה עד היותם בארצם בארץ סיחון ועוג מלכי האמורי שהיא בעבר הירדן ורחוקי' הם ממצרי' בעת ההיא ומלחמת עמלק ברפידים לא היתה ראויה לשוב בעבורה כי הם לא יעברו עליהם והוא שבא אחריהם ונלחם בהם לשבות אותם · ואם יתנו ראש לשוב למצרים לא יועילו כי ילחם בהם בדרך וגם רחוקים היו ממצרי' בדרך העקום אשר הלכו בה ולא ידעו דרך אחרת ולשון רש"י בראותם מלחמה כגון מלחמת הכנעני והעמלקי אם הלכו בדרך ישרה היו חוזרין מה אם כשהקיפם דרך מעקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכן בפשוטה עאכו"כ מכילתא · והענין הזה שאמר ולא נחם ויסב אלהי' את העם דרך המדבר כי בנסעם מסכות החל עמוד הענן ללכת בפניהם ולא הלך דרך ארץ פלשתי' אבל הלך דרך מדבר איתם וישר' הלכו אחריו וישכן הענן באיתם ויחנו שם והוא בקצה המדבר · וטעם וחמושי' עלו בני ישר' לומ' כי אעפ"י שהסב ה' אותם דרך המדבר היו יראי' פן יבאו עליהם פלשתים יושבי הערים הקרובות להם והיו חלוצי' כמו היוצאים למלחמה ויא' שספר הכתו' שיצאו ביד רמה וחשבו להיות גאולי' ולא הלכו כדמות עבדי' בורחי' · וה' הולך לפניהם יומם כבר אמרו שכל מקו' שנ' וה' הוא ובית דינו הכה' עמהם ביום ובית דינו בלילה אבל פי' הכתו' שהשם שוכן בתוך הענן והולך הוא לפניהם ביום בעמוד ענן ובליל' בית דינו שוכן בעמוד האש להאיר להם כטעם כי עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך

לפניהם יומם ובעמוד אש לילה וראיתי באלה שמות רבה כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך
לפניכם ה' לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנא' וה' הולך לפניהם יומם · אבל לעתיד לבא
אני לבדי שנ' כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישר' · וסוד המדרש הזה כאשר הזכרתי כי בגאולה
הראשונ' היה הקב"ה עמהם ביום ובית דינו עמהם בלילה · אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמי'
ויהיה הולך לפניהם השם המיוחד כי אלהי ישר' מאסף אותם עמו ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה כי הכל
במדת רחמים מיוחדת · ור"א אמ' כי הכתוב ידבר הוא כלשון בני האדם בעבור כי מלאך השם ושלוחו הוא
הולך עם ישר' כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו · והאמת שהוא כדרך מוליך לימין משה אבל לא
כאשר יבין הוא מזה וכתו' כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת · וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם
בעבור שפחד פרעה מהם במכת הבכורות ובקש מהם וברכתם גם אותי לא היה בלבו לרדוף אחריה' אפי'
אם יברחו, אלא שיעשה משה בהם כרצונו · ועל כן הוצרך לומ' כי הוא יחזק את לבו לרדוף אחריהם
ולמטה אמר פעם אחרת הנני מחזק את לב מצרי' ויבאו אחריהם כי בראותם שנקרע הים לפני בני ישר'
והם הולכים ביבשה בתוכו איך ימלאם לבם לבא אחריהם להרע להם ואין בכל המופתים כפלא הזה וזה
באמת שגעון להם אבל שכל עצתם וחזק את לבם ליכנס בים · ויוגד למלך מצרים כי ברח העם
איקטורין שלח עמהם · וכיון שהגיעו ער' שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם חוזרים למצרים
חזרו והגידו לפרעה ביום הרביעי חמישי וששי רדפו אחריהם ליל שביעי ירדו לים בשחרית אמרו שירה
והוא יום שביעי של פסח · לכך אנו קורין השירה ביום השביעי זהו לשון רש"י · וכך הוא במכילת' · ועל
דרך הפשט הוא אשר דבר ה' ואמ' פרעה לבני ישר' כי כאשר עשו כן בני ישר' ושבו וחנו לפני פי החירות
לפני בעל צפון הוגד זה למלך מצרי' ואמרו כי ברח העם והם נבוכים במדבר ואינם הולכי' אל מקום ידוע
לזבוח · וזה טעם ובני ישר' יוצאים ביד רמה שעשו להם דגל ונס להתנוסס ויוצאים בשמחה ובשירי' בתוף
ובכנור כדמות הנגאלים מעבדות לחירות לא כעבדים העתידים לשוב לעבודתם וכל זה הוגד לו · וייראו
מאד ויצעקו בני ישר' אל ה' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרי' איננו נראה כי בני אדם שצועקי'
אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם שם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם · אבל הנכון שנפרש
שהם כתות והכתו' יספר כל מה שעשו כלם אמ' כי הכת האחת צועקת אל ה' והאחרת מכחשת בנביאו ואינ'
מאמנת בישועה הנעשית להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם · ועל זאת כתו' וימרו על ים בים סוף ולכך
יחזיר הכתו' בני ישר' פעם אחרת ויצעקו בני ישר' אל ה' כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארי' מרו בדברת
ולכך אמ' אח"כ וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו לא אמ' וייראו ישר' את ה' ויאמינו ·
אבל אמ' העם כי בני ישר' שם ליחידי' והעם שם להמון · וכן וילונו העם · וכך הזכירו רבותי' ויחל העם
לזנות כל מקום שנ' העם לשו' גנאי הוא וכל מקום שנ' ישר' לשון שבח הוא · והנה לא אמרו לקחתנו למות
במלחמה אבל לקחתנו למות במדבר ותמיתנו במדבר כי טרם יראו מלחמ' לא היו חפצי' לבאת אל המדבר
פן ימותו שם ברעב ובצמא · ויתכן שאמרו לו כן בבאתם ועודם בארץ מצרים כאשר הסב את אלהי' דרך
המדבר ים סוף או שאמרו לו מתחלה אנה נבא אם דרך פלשתים ילחמו בנו ואם דרך המדבר טוב לנו
לעבוד את מצרי' ממותנו במדבר · ואיפש' עוד לומ' כי היו העם מאמינים בה' ומתפללי' אליו להצילם אבל
במשה נכנס ספק בלבם פן יוציאם למשול עליהם ואע"פ שראו האותות והמופתי' חשבו שעשה אותם בדרך
חכמה או שהשם הביא עליהם המכות ברשעת הגוים כי אלו חפץ השם ביציאתם לא היה פרעה רודף
אחריהם · ואנקלוס תרגם כאן ויצעקו וצעיקו שאלו ענין תרעומת לומ' שלא התפללו · אבל היו
מתרעמי' לפניו על שהוציאם ממצר' · כלשון ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך וכמוה ותהי
צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודי' מתרעמי' עליהם בקול גדול וצעקה · ובמכילת' תפשו להם
אומנות אבותם ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים מאחר שנתנו שאור בעיסה באו להם אצל
משה אמ' לו הלא זה הדבר אשר דברנו אליך וגו' ושאור שבעיסה הוא היצר הרע והיה דעתם לומר כי
תפילה בצעקו אל ה' לתת בלב פרעה לשוב מאחריהם וכאשר ראו שלא היה חוזר אבל היה נוסע וקרב

אליהם אז אמרו לא נתקבלה תפלתינו ונכנסה בלבם מחשבת רעה להרהר אחרי משה כאשר בתחלה כי
אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. על דעת רבותי' הרי זו מצוה לא תעשה לדורותם
ואם כן יאמר הכתו' אל תיראו התיצבו במקומכם וראו את ישועת ה' שיושיע אתכם היום מידם ואל תשובו
לעבדותכם למצרי' אשר ראיתם אותם היום הכו' מצוה אתכם עוד שלא תוסיפו ברצונכם לראותם מעת'
ועד עולם ותהיה מצוה זו לישראל ולא הזכירה לתועלת וכן ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס
וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד שהיא מצוה באזהרת לא תעשה. מה תצעק אלי אמ' ר"א כי
משה כנגד כל ישראל שהיו צועקים לו כמו שאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' ואח"כ למה אמר מה תצעק אלי
ואולי יאמ' מה תביאם לצעוק דבר להם ויסעו כי כבר אמרתי לך ואכבדה בפרעה ורמזתי את שזה משה
צועק ומתפלל ואת הנכון כי לא ידע מה יעשה שאמ' לו השם ואכבדה בפרעה הוא לא היה יודע איך יתנהג
על שפת הים והאויב רודף ומשיג והיה מתפלל שיורנו ה' דרך יבחר. וזה טעם מה תצעק אלי שהיה צריך
לשאול מה תעשה ואין לך צורך לצעוק כי כבר הודעתיך ואכבד' בפרעה ולא סיפר הכתו' צעק' משה כי הוא
בכלל ישראל. ויסע מלאך האלהים אמ' ר"א מלאך האלהים הוא השר הגדול ההולך בענן והוא הכתו' עליו
וה' הולך לפניהם יומם וכאשר נסע המלאך הזה ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם נסע עמוד הענן
עמו ויהי הענן והחשך בין מחנה למחנה ויאר לישראל את הלילה כעמוד האש כאשר עשה שאר הלילות
לעבור הים כי בלילה עברו. ועל דעתי זה שאמ' הכתו' ויסע מלאך האלהי' היה מתחל' הלילה ומלאך האלהי'
ההולך לפני מחנה ישראל רמז לבית דינו של הקב"ה שנקראת מדת הדין במקומות מן הכתו'. והוא השוכן
בעמוד האש והולך לפניהם לילה להאיר להם וכן הזכיר האלהי' ויתכן שאינו כמוך אבל הוא כי אור וראיתי
במכילתא דר' שמעון בן יוחאי שאל ר' יונתן בן יוחאי את ר' שמעון בן יוחאי מפני מה בכל מקום כתוב
מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אמ' לו אין אלהים בכל מקום אלא דין וכו' רמזו למה שאמרנו. והנה עתה
נסע בעמוד האש מלפני מחנה ישראל והלך מאחריהם ונסע עוד עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם
והנה שני העמודים מאחריהם וטעם לבאר כי בא עמוד הענן הזה בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל לומ'
שלא הפסיק עמוד הענן בין עמוד האש למחנה ישראל. אבל הפסיק בין מחנה מצרים ובין עמוד האש
ויהי הענן והחשך בין מחנ' למחנה והיה לישר' אור בעמוד האש אעפ' שהוא מאחריהם מפני שזיו למעלה
ולא היה העמו' הענן מפסיק אותו להם כאשר למצרים. וזה טעם ויאר את הלילה כי האיר להם הלילה
אבל לא כאשר הלילות לנחותם הדרך כי לא היה הולך לפניהם והיה זה שאלו היה עמוד האש הולך לפני
ישראל כשאר הלילות ועמוד הענן בין מצרים ובין ישראל היו ישראל מאחרים ללכת והמצרים לא יראו
ולא יבאו אחריהם. ועתה הלכו ישראל לאטם ואין המרחק רב ביניהם ואין המצרים רואים את מחנה
ישראל מתוך הענן והולכים אחריהם כי יראו האש מתוך הענן אלא שלא היו יכולים ליקרב אליהם
מפני הפסק שני העמודים. וזה טעם ולא קרב
זה וגו'. ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' אל מחנה וגו' כי הסיר עמוד האש ממחנה ישר' כמנהג כל הימי'
ושמו היום משקיף על מחנה מצרים בינם ובין עמוד הענן אשר ישתמשו בו ישר' הימים ויהם את מחנה
מצרים כהשקיף עמוד האש עליהם כי יגיע עליה' חומו הגדול ולהבה תלהט רשעים. וכבר פיר' בת"ב
בראשי' כי יסוד האש יקר' חשך וענן והחשך הוא עמוד אש וענן אבל עמוד האש היה מאיר לכל ישר' כבתחלה
והיה מחשיך למצרים מפני היותו בא בעמוד הענן אשר יחשיך עליו כשמש אשר הענן יכסנו. והנה עשה
הכל בשני עמודים הללו וזהו הנכון בפסוקים האלה. ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח
קדים וגו' היה הרצון לפני ית' לבקע הים ברוח קדי' מיבשת שיראה כאלו הרוח היא המחרבת ים כענין
שכתוב יבא קדים רוח ה' ויבש מקורו ויחרב מעיינו. הסבה למצרי' ויאבדם כי בעבור זה חשבו אולי הרוח
שמה הים לחרבה. ולא יד ה' עשתה זאת בעבו' ישר' אעפ' שאין הרוח מבקעת הים לגזרי'. לא שתו לבם גם
לזאת ובאו אחריה' מרוב תאות' להרע להם. וזה טעם וחזקתי את לב פרע' ויבאו אחריה' שחזק לבם לאמ'
ארדף אויבי ואשיג' כים ואין מידי מציל ולא זכרו עתה כי ה' נלחם להם במצרי' וינס
יה ה

את הרכב ואת הפרשי' לכל חיל פרע' כך דרך מקראות לדבר כן בלשון יתירה כמו לכל כלי המשכן לכל כליו
תעשה נחשת ואיכה אלא לשון תקון לשון רש' ואינו כן במקום הזה רק פירושו ויכסו את הרכב ואת הפ
הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים והחיל אינם הרכב והפרשי' אבל הם עמו אשר לקח עמו
כמו שאמ' למעלה כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו ומשמעו כמו כלומר כולם לים מפסים
ועשית מכסה לאהל ובעל המכסה על מקרב וכן רבים וירא ישר' את היד הגדולה את הגבורה הגדולה
שעשתה ידו של הקב' והרבה לשונות נופלים על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמתקן יתקן הלשון אחר
ענין הדבר לשון רש' · אבל אנקלוס לא פירש היד הגדולה גבורה אבל אמר ית' גבורת ידא רבתא · וראו'
לומר המכה הגדולה וכן הנה יד ה' הויה במקנך כבדה ומאד יד האלהי' פס · ועל דרך האמת יאמ' שגלית
להם היד הגדולה והיא מדת הדין שעשה ה' במצרי' כי היתה שם במצרים מכה בהם · וזה כמו ועל הארץ
הדלק את אשו הגדולה והיא הימין אשר תרעץ אויב והיא זרועו ה' שאמר הכתו' עורי עורי לבשי עז זרוע
ה' הלא את היא המחרבת ים ולא יתעלם ממך מה שאמ' לבשי עז ומורה שכתבנו בפסו' מידי אבי יעקב
אז ישיר משה לשון רש' כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן עשה
ויאמרו לאמ' וגו' וכן אז ידבר יהושע כשראה הנס אמ' לו לבו לדבר וכן עשה ויאמ' לעיני כל ישר' וכן שירת
הבאר שפתח בה אז ישיר ישר' פירש אחריו עלי באר ענו לה וכן וכית יעשה לבת פרעה חשב בלבו לעשות
לה בית · אז יבנה שלמה פירשוהו חכמי ישר' שבקש לבנות ולא בנה זהו ליישב פשוטו · ומה יאמ' הרב
בפסוק יעשו עגל בחורב כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון וכל המזמור כן · יהרג בצדד נפשם ישלח
בהם ערוב' · וכן ומאין יבאו אליך מן המכים אשר יכוהו ארונים וכן ומשם יקח את האהל כי אינם לשון
הוה שלא לקחו אלא פעם אחת · אבל דרך הלשון הוא לומר עתיד במקום עבר וכן יאמרו במקומות רבים
שהפך · והטע' כי מנהג הלשון שהזכיר ענין יעתיד עכשיו כמון שיוסיף וירמוז למעשה פעם יעמיד עכשיו
בזמן הזמנם וידבר בו כענין הוה ומדבר עליו בתחלתו ויאמ' ישיר ישר' כאלו משוררי' לפנינו וכן כלם ופנ'
וטעם יאמר עבדו ויאמר זה כמעשה כבר והכל לאמת ענין · ולכן ריב כשיבא זה יהיה כענין הנבואות כי
גאה גאה על השירות ועל כל מה שאקלס בו עוד יש בו נוספת לשון רש' עשאו לשון רוממות וגדל ואולי כן
הוא וכמוהו ופא ישית בגאון גליך כי גאו המים ויגאה כאחל תגודני לשון גדל ורבוי · והנכון דעת א
אנקלוס לשון גאות ממש כי כתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה ועל הגבור הרוכב בו כי את שניהם רמה
בים · וכן ורוב גאונך וכן כלם לכון גאות כי המתגאה ירומם עצמו במעלה עזי וזמרת יה פי' ר"א
כי מלת עזי מוספת עזי וזמרת עזי יה והטעם הודה כי עזו ותקפו אשר יזמר בו הוא השם והוא הירה
ישועתו זה אלי ואנוהו אושיבנו בנוה זה אלהי אבי וארוממנהו שאספר גבורתיו וזה האל ודאי פשוטו של מ
מקרא אבל לא הזכיר השם שלם והזכיר ממנו שתי אותיות בלבד ודרך משה רבי' בכל התורה להזכיר השם
הגדול כלו אשר אמר לנו זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור · וכבר דרשו בפסוק כי יד על כס יה כשנשבע הקב'
שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק · ועל דרך האמת בעבור כי ישועת הים שלה
היתה על יד מלאך האלהי' הוא שכתו' עליו כי שמי בקרבו וכמו שאמ' וירא ישר' את היד הגדולה כי רמז היד
ירמוז למדת הדין אשר היא היד הגדולה והנוקמת והיא המקרעת הים כמו שפירש הנביא עורי עורי
לבשי עז הלא את היא המחרבת ים מי תהום רבה וכמו שכת' למעלה בעבור כן אמ' כי עזו וזמרת ה' הזרה
כי ביה ה' צור עולמי' וכן כיאור מה לך הים כי תנוס מלפני אלוה יעקב וכן אמרו במכילתא ירדו לים שכינ'
עמהם שנא' ויסע מלאך האלהים ובאלה שמות רבה אמ' אין עזו אלא דין שנא' ועוז מלך משפט אהב · זה
אלי ואנוהו ואעלה אותו אל נוה עליון · אלהי אבותי שנראה להם באל שדי ועתה ארוממנו אותו בשם הגדול
כי מעתה יהיה השם איש מלחמה ויהיה ה' שמו כטעם עתה ארומם עתה אנשא ויתכן פירומו זה לשכנ
שפירות בתחתים · כמו זה שמי לעולם וזה זכרי ובמכילתא אלי עמי כמנהג במדת רחמים ועם אבותי
במדת הדין ומכין שאין אלי אלא מדת רחמי' שנ' אלי אלי למה עזבתני אל נא רפא נא לה אל ה' ויאר לנו ·
ואם כן יאמ' זה אלי כי עמי הוא אל בזה כי יתעלה עם הרחמי' להיות רחמן בדינו ימינך ה' תרעץ אויב

לשון רש׳ פשוטו של דבר ימינך הנאדר בכח מה מלאכתה ימינך ה׳ תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי
הנה אויביך ה׳ כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות
קולם ורבים כמה · ואני כתבתי לדעתי כי הפסוקים יכפלו מלות לאמר כי תמיד יהיה ככה מבלי שיבארו ענין
רק בפעם השנית ואלו אמ׳ ימינך ה׳ ימינך ה׳ תרעץ אויב היה כמות אלו הנזכרי׳ · ורא״א כי פירוש ימינך
ה׳ שאתה נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב שהוא כמו אלה הבנ׳ ויותר נכון לומ׳ ימינך ה׳ הוא נאדרי׳ בכח
להשפיל כל גאה ורש ימינך ה׳ תרעץ אויב בכח גדול והזכיר ימין בלשון זכר ונקבה כמו יד ה׳ שלוחה אלי
והנה בו מגלת ספר והוא כפול כדרך הנבואות ודרך האמת ידענה המשכיל מן הפסוקי׳ הראשו׳ כי שפירשתי
· וכך אחרון היתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אותם כי הנה מכיל שבעין ועתה יגדל נא כח אדני
אמר אויב לעינו בגפתם בדברי׳ ארדפם ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי לשו׳ רש׳ · וראיתי במדרש
חזית כן תני ר׳ ישמעאל את אויב ארדוף אשיג היה ראוי להיות תחלת השירה ולמה לא נכתב אלא שאין
מוקדם ומאוחר בתורה ואנקלוס סובר כן ולכך תרגם דהוה אמר שנאה על תחלת מחשבתו ברדפו אחריה׳
· ולדעתי בדרך הפשט הוא סדור בפסוק הראשון מתמו כי מתחלה אמר שטבעו בים וירדו במצולת וחזר
זה כאשר שבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים ואחר שב לומ׳ איך נעשה זה כי ברוח אפך היה רוח ה׳
קדים עזה נערמו מים מתחלה וקפאו התהומות ומפני זה חשב האויב שירדוף וישיגם בים ויחלק שללם
ותמלא נפשו מהם ונשפת עליהם ברוחך וכסמו ים והזכיר כי גם במחשבתו זאת סבה נפלאת מאת השם
שחזק לבם וסכל עצתם לבא בים כאשר פירשתי למעלה על כן אמר אחריו מי כמוכה באלים עושה גדול׳
נפלאות בדבר והפשט   נשפת ברוחך את ראו׳ מגזרת נשף כי בנשף הביא רוח שהטביעה אותם · ורש׳
פי׳ לשו׳ הפחה כמו וגם נשף בהם ויבשו ויפח פירש · ודעתי עוד שענינו כמו בבית נשבת ברוחך ולשון
כי רוח ה׳ נשבה בו ישב רוחו יזלו מים כי שתי האותיות האלה ישמשו בענין אחד כמו על גפי מרומי קרת
על גבי אם בגפו וכן ודרכם להם יבוזר כזר עתים לשו׳ פזור · וכן בשמות יחליפו אותם שכב שנתן
ולדבתי׳ במשנה הבקר לענים הבקר כמו הפקר וכן עשו פרדות יאמר עפום ואמ׳ בן פקועה סוקים בן
בקועה מפני שנבקעה ומהן שם בן תשעה חי וכן על דעתי הכפישני באפר הטביעני ולשון ונלאו את ה׳
הארץ וכבשוה יכבוש עונותינו וכלם כם עוד מרה כפושה כמו כבושה וענין הפסו׳ כי ברוחך הקשה והעזה
נערמו מי הים ונשבת ברוחך הקשה והעזה נערמו מי הים ונשפת ברוחך אשר אתה מנהג הים וכסמו ים
והן וישב הים לפנות בקר לאיתנו כי שב לנשוב בו הרוח כאשר יעשה באיתנו בשוא גליו ·   וטעם צללו
כעופרת שבאו במצולות כמו העופרת והזכיר זה בשירה כמו אבן שנעוברת כי גם זה להם מיד ה׳ שאין בהם
אנשי׳ רבים יודעי׳ לשחות והיו קרוב ליבשה אף כי רוכבי הסוסי׳ במים כלם היו ראוים להנצל כי הסוסים
שטים הרבה על פני מים וכן מנופשי המנהג נצלים במי׳ ונמצא לא נמלט מהם אחד וזהו טעם וינער ה׳ את
מצרים שהיה השם מגביהם ברוחו הקשה ומשפילם בים מלשו׳ וינערו רשעי׳ ממנה והיה החסון לנערת
מה שמפיץ ומפיל מן הפשתן המתקן אותו · · מי כמוכה באלי׳ ה׳ בחזקי׳ כמו ואת אילי הארץ לקח אילותי
לעזרתי חושה לשון רש׳ ובאמת שהלשו׳ לשו׳ תוקף וחוזק אבל מי כמוכה באלי׳ במלאכי׳ מעלה שהם נקראי׳
אלים מלשו׳ זה אלי ואנוהו והנה נקרא אל עליון על כלם וכן ועל אל אלים ידבר נפלאות כמו אלהי ה׳
האלהי׳ וכן הבו לה׳ בני אלי׳ כמו בני האלהי׳ כי יקראו אלי׳ ובני אלי׳ וכן יקראו האלהי׳ ובני אלהי׳ כי גדול ה׳
מכל האלהי׳ ויבאו בני האלהי׳ להתיצב על ה׳ · ויש אומ׳ כי בני איתנו שמיכות וכן בני שלשי׳ אנשי׳ מוקם על
הקיר וזה טעם מי כמוכה נאדר בקדש שאין כמוהו אדיר במעו׳ הקדש בשמי׳ ובמבולת מי כמוכה באלו שהם
משמשי׳ לפניך במרום שנ׳ כי מי בשחק יערוך לה׳ ידמה לה׳ בבני אלים נערץ בסוד קדושי׳ רבה׳ ·   נורא
תהלות ירוא מלהגיד תהלותיו פן ימעטו כמו ולך דומיה תהלה לשו׳ רש׳ ·   גם כן פי׳ רא״ כי כל המהללים
יראים להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו והם חייבים להלל שמו כי הוא לבדו עושה פלא · ולפי דעתי כי
טעם נורא תהלות שהוא נורא בתהלות כי יעשה דברים נוראי׳ ומתהלל בהם שעשה בקמות בעברי׳ רבות
והשיע בהם את עבדיו והנה הוא בזה נורא ומתהלל מאד ונעבוד כי מלכי ארץ נוראים בעסק ונלוו   יא ב

אמ׳ כי ה׳ הוא נור׳ בדברי׳ אשר הוא מהולל בהם כן. לך דומיה תהלה על דרך הפשט התהלות לך תהלה כי
כל המהללי׳ לך ישתקו רבותם ויהללו שמך כבינן ויעלימו שם את הדרים אשר כדרך בעת ברתם תלשון אחר ית
לאלהי׳ דומי׳ נפשי כי ממנו תקותי וידום השמש וירח עמד וכן אך לאלהי׳ דומיה נפשי מיחלת כך כרא׳ לי׳
ואחרי׳ פירשתי אמ׳ לך משתתקת התהלה כי לא תשיג תהלה לפעליך הגדולי׳ והנוראי׳ ולשון ולילר״ה ולא
דומיה כי ויהיה טעם אלהי׳ כבינון האלהי׳ אשר כבינון כלות משוכן שם והכבנן זה שאמרנו׳ נטית ימינך
תבלעמו ארץ הטעם כי אחר שנשפת ברוחך וכסמו ים נטית עליהם ימינך וזרועך ותבלעמו ארץ והענין
כי אחר שטבעו השליכם הים כמנהג הימי׳ וכן אמ׳ וירא ישר׳ את מצרים מת על שפת הים ושם יכלו ויסיבו
לעפר על הארץ כשהיו יאכה הם נבלעי׳ ונסחתי׳ כמו יחד סביב ותבלעני בלע ה׳ ולא חמל ודרך אורחותיך
בלע השחיתו׳ ורבו׳ אמרו שפתח׳ הארץ את פיה ובלע׳ אות׳ שזכו לקבור׳ בשכר שאמר׳ ה׳ הצדי׳ ואין לשו׳
ימין ויד נטויה רק לנקמה ולהשחתה׳ ואולי יפרשו נטית ימינך להמית׳ בים ותבלעמו הארץ אחכ׳ והיא
הקבורה שזכו אליה׳ נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אמ׳ ר״א כי הוא עבר במקום עתיד כי כן
יבא בנבואות׳ ועל דעתי כי יאמ׳ נטית ימינך על האויב ותבלע׳ הארץ ונחית בחסדך בעמוד הענן לנחות
הדרך עם זו גאלת ונהלת אותם בעוז ידיך אל נוה קדשך כי אלו הולכים וכן ונהרו אליו כל הגוים ונוה
קדשך הוא בית המקדש כאשר יאמ׳ עוד מקדש אדני כוננו ידיך וכן אמרו במכילת׳ אין נוה אלא בית ה
מקדש שנ׳ חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן׳ שמעו עמים ירגזון יאמ׳ כאשר
שמעו העמי׳ ירגזון ותגרת ידיך וחיל אחז יושבי פלשת בעת ששמעו׳ ויתכן שיאמ׳ כי כבר שמעו העמי׳
כל אשר עשה השם בארץ מצרים וירגזון תמיד מן התחלה אשר שם בהם ויתפלל שתפול עליהם אימתה
ופחד שלא יבאו לקראת ישר׳ למלחמה׳ ואמ׳ ר״א כי תפול עליהם שב אל פלשת אדום ומואב לא אל כנען
ודאי שאמ׳ עד יעבור עמך ה׳ כי עליהם עברו טרם שבאו אל ארץ כנען ולא נלחמו עמהם ואם יבא אדום ל
לקראתו בעם כבד וביד חזקה לבל יעברו בארצו לא נלחם בהם ולולא כי נפל עליהם אימתה ופחד ר״ל
מפני׳ נלחם בם משנאתם אותם ולא הזכיר עמון כי עמון ומואב בני אחד הם ויתכן שגם על הכנעני
נפל פחדם ולא נלחם בהם עד עברם כי הכנעני מלך ערד יושב הנגב איננו כנעני בייחוסו בדעת רבותי׳
ה׳ ימלוך לעולם ועד יאמ׳ כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו
כן יהי רצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם לא יגרע מצדיק עינו ולא יעלימהו מן הרשעי׳ המריעים
ובאו כזה פסוקים רבים כגון ימלוך ה׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד
עולם והיה ה׳ למלך על כל הארץ ואנקלוס כתרגמו בעבור שהמלכות לאלהי׳ היא לעולמי עד ולפיכ׳
עשאו לשון הוה ה׳ מלכותיה קאי׳ לעלם ולעלמי עלמיא כדרך מלכותך מלכות כל עולמי׳ ולא הבינותי דעתו
בזה שהרי כתו׳ יהי כבוד ה׳ לעולם וימלא כבודו את כל הארץ יתגדל ויתקדש יאמן ויגדל שמך׳ ויתכן
שטעמם כסוד הברכות׳ כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו אמ׳ ר״א שגם זה מן השירה כי היו משוררי׳
ואומרי׳ כי בא סוס פרע׳ ברכבו ובפרשיו בים וישב עליה׳ את מי הים מנגד בני ישר׳ הולכי׳ ביבשה מתוך הים
והוא גם בתוך נס ואיננו כלשו׳ השירה והנכון׳ אבל פיר׳ אז ישיר משה כי בא סוס פרע׳ בים כי׳ מהוא מיד
לא ביום המחרת לא אחרי כן או טעמו אז ישיר כאשר בא סוס פרע׳ בים והשיב עליה׳ ה׳ מי הים בעוד בני
ישר׳ הולכי׳ ביבשה בתוכו להגיד כי בלכת׳ בתוכו ביבש׳ אמרו השירה ואמ׳ עוד כי אז לקחה מרי׳ הנביא׳ את
התוף בידה וענתה להם הפסו׳ הראשון של השירה שהעבירו כן אחרי משה ואיש ישר׳׳ אחות אהרן הכתוב בעיני
כי מפני׳ שאמרו השירה משה ומרים ולא הוזכר אהרן רצה הכתו׳ להזכירו ואמ׳ אחות אהרן דרך כבוד לו
שהוא אחיהם הגדול ואחותו הנביאה מתייחסת אליו שגם הוא נביא וקדוש ה׳׳ ויתכן שדרך הכתובי׳ ליחס
אל גדול האחי׳ וכן ובני כלב אחי ירחמאל שהיה גדול אחיו שנ׳ את ירחמאל ואת רם ואת כלבי׳ ׳ שם
שם לו חק ומשפט ושם נסהו במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת פרה אדומה
ודינין ושם נסהו לעם לשו׳ רש״י והוא דעת רבותי׳ ואני תמיה למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטי׳

ויאמר וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל. כאשר אמר בפרשיות המזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני
ישר' וגו' וכן יעשה בכל המצות באהל מועד וערבות מואב ופסח מדבר ולפי דעתו של פרשיות שיתעסקו ב
בהם משמע שאודיעם בחקי' ההם ולימד אותם עתיד הכה לצוות אתכם בכך על הדרך שילמד אברהם
אבינו את התורה והיה זה להרגילם במצות ולדעת אם יקבלו אות' בשמחה ובטוב לבב ואמר הנסיון
שאמ' ושם נסהו והודיעם שעוד יבואם במצות זהו שאמ' אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת
למצותיו אשר יצוה אותך בהם ועל דרך הפשט כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא ובמקום אשר
אין מים שם להם במחייתם וצרכיהם ומנהגים אשר ינהגו בהם עד שיבאו אל ארץ מושבת כי המנהג
יקרא חק שבענין הטרפני' לחם חקי חקות שמים וארץ ויקרא משפט כדיתנו משוער כאנן וכן כה יעשה
דוד וזה משפטו כל ימי' כמשפט הראשון אשר היית משקהו והרמון על משפטו ישוב על ידיתו או שייסר
בחקי המדבר לסבול הרעב והצמא לקרוא בהם אלה' לא דרך תלונה ומשפטי' שיחיו בהם לאהוב איש את
רעהו ולהתנהג בעצת הזקני' והנבנס לבא באהליהם כענין הנשי' והלוי' ושיכנהו שלום עם הבאי' במחנה
לאמר להם דבר ותוכחות מוסר שלא יהיו כמחנות הסללי' אשר יעשו כל תועבה ולא יתמשכו וכענין ש
שניה בתורה שתהא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר וכן ביהושע כאמ' ויכרות יהושע ברית
לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם אינם חקי התורה והמשפטי' אבל המנהגות וייסוב המדינות כגון
תבלים שהתנה יהושע שהזכירו חכמי' וכיוצא בהם ואמ' ושם נסהו להודיע אשר הוליכם בדרך הזה שאין
שם מים והביאם אל מקום המים המרים לנסיון כמו שאמ' ויענך וירעיבך לנסותך להטיבך באחריתך
וטעם ויורהו ה' עץ שהראה אותו עץ ואמ' לו השלך את העץ הזה אל המים וימתקו ובעבור שלא תצלתי
לפי' מורה אלא בענין לימוד ויורני ויאמר לי לתורני וכן כלם נראה בדרך הפשט כי העץ ההוא ימתיק המים
בטבעו והוא סגולה בו ולימד אותה למשה ורבותי' אמ' שהיה העץ מר והוא גם שתוך גם בענין ההוא שמתן
אלישע במים ואמ' אמ' ויורהו וכי לא היה היה העץ כתבו במקום הזה והבי' הוראה את מקומו או שהמציאו
אלין גם ושוב תמהתי בילמדים ראה מה כתו' שם ויורהו ה' עץ וירא לא כאמ' אלא ויורהו הורהו דרכו
כלומ' שהורהו ולמדהו דרכו של הבה שזה ממתיק המר במר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך פירש
רא' נהבין טעם מה שיבך לעשות והישר בעיניו תעשה מצות עשה והאזנת למצותיו מצות לא תעשה יב
ובמכילת' אמרו והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל הנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נוחה
הימנו מעלי' עליו כאלו קיים כל התורה כלה ועוד אמר זה בהנייו בפסוק ועשית הישר והטוב אם ייטיב
בעיני הטוב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך לפי' רש' לא אשים עליך ואם אשי'
הרי הם כאלו לא הושמו כי אני ה' רופאך זה מדרשו ופשוטו כרופא שאומ' אני אשה הרופא המזהירך שלא
לאכול דברים המחזירים את האדם לחליו עכ' ואין פשוטו של מקרא שיהיה רופאך תואר ואין דרך
שכונת האדון את עבדו אם תעשה כל רצוני ומצפי' לא אמית אותך בתחלואים רעים ולא כן כל זה
ההבטחות שבתורה אבל אזהרה שיזהירם שלא יהיו כמורדים במצרים כי בשמעם קולו ינצלו מכל אות'
המחלה כי כל המחלה ההיא ראויה לבא על כל עובר רצונו שאמר בא"ה על המצרים שלא שמעו
אליו וזה כדרך שאמ' שישים בך את כל מדוה מצרים אשר יגורת מפניהם ודבקו בך ואמ' כי אני ה' רופאך
הבטחה שאסיר מקרבך מחלה בא"ה כדרך כל הארץ כאשר רפאתי המים ואמ' רא' כי האות הזה ורפואת ה
הראשון במדבר הפך מכה הראשונה שבמצרי' כי מימי היאור היו מתוקים והפכם לרעה ואלו היו מרי'
ורפא אותם והנה השם יעשה דבר והפכו על כן יש לך לירא מפניו שלא תמר כי שלא יריע לך בדם אל
ולהיטיב אותך כי ייטיב לך כאשר ריפא להם המים וענין הכתו' שמדבר מפני לשמירת מצותיו וחקיו ולא
אשים עליך כי אני ה' כבר שתכתי לך שלשים כיורד עניני ויוכן מחלת לקול ומחלת אני כי אם כשתע
לקול אלהיכם לשמור מצות ה' וחקיו יהיה השם הנכבד רופאם ומכאן תקנו בברכות אשר קדשנו במצותיו
וצונו כי הברכות יש בה מלכות והמצות כנגד לנו מן העולם ועד העולם והמשכיל יבין

והנכון מאמר עיניך כי כל ברכה שיש בה מלכות היא כן שתלקח כנגד למלכות העולם אשר קדשנו ואמר
עשה לנו והסמוכה לחבירתה אשר לא יזכירו בה מלכות הן לברכה אתה גבור אתה קדוש וכן כלם ותקנו ב
בעלינו לשבח נסתר מפני שמזכירין בה מלכי מלך מלכי המלכי׳ והבן זה ׳ ושם שתים עשרה עינות
מים ושבעים תמרי׳ איננו דבר גדול בהמצא במקום שבעים תמרי׳ כי בשפל מקומות ימצאו אלף תמרי׳
ויותר מהמה ועינות מי׳ רבי׳ ימצאו׳ בבקעה ובהר ולמה יספר הכתו׳ הזה ׳ ור״א אמ׳ כי יספר הכתו׳ שבאו
במקום טוב הפך מרה כי באלים עינות רבות והם מים מתוקי׳ ויפי׳ כי התמרים לא יצליחו בארץ שמימיה
מרים ולכן אמ׳ ויחנו שם כי נתעכבו שם בעבור זה ימים יותר מאשר המקומות שעברו בהן ׳ אבל בפרשת
אלה מסעי לא ספר דבר מי מרה ואמ׳ ויסעו ממרה ויבאו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים
תמרי׳ ויחנו שם ולא האריך כן בכל מקומות המסעי׳ ודר״ת שתים עשרה עינות מים כנגד שנים עשר
שבטים נזדמנו להם ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים לא ידעתי מהו הזמון הזה אם במעשה הנסים
נעשו שם באותה שעה ׳ אבל ראיתי במכילת׳ ר׳ אלעזר המודעי אומ׳ מיום שברא הקב״ה את עולמו ברא
שם שתים עשרה מעינו׳ כנגד יב׳ שבטי ישר׳ ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים וספר הכתו׳ זה כי חנו
עליהם כל שבט על מבועו והזקני׳ ישבו בצלם לשבח האל עליהם שהכין להם כן מארץ ב״ה ׳ ועוד לרבותי׳
במדר׳ של ר׳ נחוניא בן הקנה בכתו׳ הזה פי׳ נפלא עליון ׳ ויסעו מאלים ויבאו אל מדבר סין אחז הכתו׳
דרך קצרה כי בנסעם מאלי׳ חנו על ים סוף ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין כי המדבר הזה גדול מגיע
מאלים ועד סיני וכאשר נסעו מאלי׳ חנו על ים סוף במדבר ההוא ונסעו משפת הים ונכנסו בתוך המדבר
ונסעו ממסעות דפקה ואלוש ויסעו מאלוש אשר הוא במדבר סיני ויחנו ברפידי׳ ׳ ועל דעת רבותי׳ היה דבר
המן באלוש כי בראותם שהיו חונים ונוסעי׳ ואוכ׳ במדבר בדפקה ואלוש ולא יבאו מהם פארו ומתרעמו׳
׳ וזה טעם וילונו במדבר כי לא היתה תלונה בימים בואם שם רק בהיותם במדבר ׳ וטעם אשר בין אלים
ובין סיני להפריש בין מדבר זה למדבר צין האחר הכתו׳ בדברי׳ שבאו שם בשנת הארבעי׳ ומתה שם מרי׳
וכן הזכיר שם ויחנו שם במדבר צין היא קדש להפרישו מזה ׳ וילונו כל עדת בני ישר׳ על משה ואה׳
ראוי שיספר הכתו׳ תחלה טענת התלונה כאשר אמ׳ במרה וברפידי׳ ובכל התלונות ויאמ׳ כאן ואין בשר
לאכול ואין לחם לשבוע וירעב שם העם ללח׳ ׳ ורש״י כת׳ שאמ׳ הכתו׳ בחמשה עשר יום לחדש השני להפרי׳
חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצר׳ והוצרכו למן ללמדך שאכלו משיירי הבצק ששים
ואחת סעודות וקבלת רבותי׳ היא ולזה לא פירש תלונותם מפני שלא האריך בנס הזה הנעשה להם בסתר
וכבר כתבתי הטעם בסדר ויגש אליו ׳ ור״א אמ׳ כי הזכיר הכתו׳ בחמשה עשר יום לחדש השני לאמר שכב׳
להם חדש ימים שיצאו ממצרי׳ ואכלו הלחם אשר הוציאו ממצרי׳ ומקניה׳ כי קהל רב היו וזה טעם התלונ׳
׳ ועל דעתי הזכיר הכתו׳ ויבאו אל מדבר סין להודיע תלונת׳ כי בבוא׳ אל מדבר סין וכבר רחקו ממצרי׳
אמרו מה נאכל ומה יספיק לנו במדבר הגדול אשר לא נמצא בו׳ או כי מתחלה היו סבורי׳ שיבאו אל הערים
אשר סביבותיהם אחרי ימים מעטי׳ ועתה להם יום חדש ועיר מושב לא מצאו ואמרו כלנו מתים במדבר
הגדול שבאנו בו וזה טעם וילונו על משה ועל אהרן במדבר כי תלונתם מפני המדבר ׳ וכן אמרו כי
הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב הזכירו המדבר והקהל לאמ׳ כי קהל גדול
כזה ימותו בלי ספק ברעב במדבר הגדול הזה והנה׳ שמע אליהם והחל עתה לערוך להם שולחן במדבר׳
עד בואם אל ארץ נושבת ׳ הנני ממטיר לכם ׳ אמ׳ ר״א כי בעבור היותו יורד כדמות מטר מן השמי׳
יקרא ממטיר ומצינו ימטר על רשעים פחים אש וגפרית וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש
ואולי היו באים עם המטר שהוא לשו׳ ירידה ודעת אנקלוס שהוא אכלה מחית ׳ ויתכן שיהיה מענין כמטרה
לחץ העפ׳ שהוא פרט אחד כי בכל זריקה אשר תבא מלמעלה יאמרו כן ותקרא מטרה על שם שימטירו
עליה החצים ואמרו ימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף או שיאמרו כן בעוף השמים כי ירד
עליהם כמטר ׳ לחם בעבור שיעשו ממנו לחם כמו שכתו׳ ועשו אותו עוגות כי כל פת יקרא לחם לא

בהיותו מן החטה או מן השעורי׳ בלבד ׃ ואמ׳ ממטיר לחם כי להיות לחם ימטירנו להם וכן ארץ ממנה
יצא לחם וכן להוצי׳ לחם מן הארץ שיוצי׳ החטה שיעשו ממנה לחם ׃ ויא׳ הנני ממטיר לכם מאכל וכן לחם
אשה כי את לחם אלהיך הוא מקריב כי תשב ללחום את מושל כלם ענין מאכל ׃ והכונה כי ללחום לאכול
לחם ולחם אלהיך כנו׳ שהוא סעודה לאלהיך כלחם לאדם כי מצאנו לא על הלחם לבדו יחיה האדם ׃
למען אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט לשון
רש׳ ׃ ואיננו כנכון ׃ אבל הוא כמו שאמ׳ המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען
נסותך להיטיבך באחריתך כי נסיון הוא להם שלא יהיה לאדם מזון ולא יראו להם עצה במדבר רק המן
שלא ידעו מתחלה ולא שמעו מאבותם ויורד להם דבר יום ביומו וירעבו אליו ועכז׳ שמעו ללכת אחרי הש׳
לא תקנו׳ לחם וכב׳ את׳ לה׳ עד יזכר׳ את כל הדרך אש׳ הוליכך ה׳ אלהיך זה מ׳ שנה במדב׳ למען ענותך ולמען
נסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא כי היה יכול להוליכם בדרך הערי׳ אשר סביבותיה׳
והוליכ׳ במדבר מקום טרף ועקרב ושלא יהיה להם לחם רק מן השמי׳ דבר יום ביומו לנסות׳ ולהטיב להם
באחרונה שיאמינו בו לעו׳ ׃ וכבר פירשתי ענין הנסיון בפסוק והאלהים נסה את אברהם והרב אמר׳
במורה הנבוכים לדעת כל יודע ולנסות היא תועלת בעבודת האל ואם יש בה ספק צורך אם לא ואם כן
היה ראוי שיאמר למען ינסה לדעת ׃ והנה לא הזכיר כאן דבר רק המן שהוא הלחם שהמטיר להם אבל
כאשר אמ׳ להם משה בתת ה׳ לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע ידענו כי הכל כאח׳ לו אבל הכתוב
יקצר בדברי׳ הנכפלי׳ בענין הנוי או בספור כאשר הזכרתי לך פעמי׳ רבים ופעמי׳ לא יזכיר האחד כלל
דכתי׳ בפרשה הזאת זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר ממנו ולא נכתבה שנואה כלל וכן במקומות רבים
׃ ועל דעת האומרי׳ כי לחם כל מאכל יתכן שיאמ׳ הנני ממטיר לכם לחם על המן ועל השלו כי יתן להם
שאלתם ששאלו לחם ובשר ומשה פירש שיהיה הבשר בערב לאכול והלחם בבקר לשבוע כדרך כל הארץ

ערב וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם מארץ מצרים ולא אנחנו המוציאים אתכם משם כאשר אמרתם
כי הוצאתם אותנו ׃ ובקר וראיתם את כבוד ה׳ לא באו׳ זה על הכבוד הנראה בענן כי בו ביום היה בדבר
להם אהרן ויפנו אל המדבר ופי׳ רש׳ ולא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכלת בידו ליתן תאותכם ובשר
יתן לכם אך לא בפני׳ מאירות יתננה לכם כי לא כהוגן שאלתם אותה ומכרס מלאה והלחם ששאלתם
לצורך כהוגן בירידתו תראו לבקר את כבוד פניו שיורידנו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו ׃
ואיננו כנכון שיאמר ובקר וראיתם את כבוד ה׳ מפני שיקדים לכם מתנת המן בבקר אמרו במכילתא
ויאמר משה בתת ה׳ לכם בערב מכאן את למד כי מה כבוד ה׳ בזה ועוד שסמך לזה בשמוע את תלונותיכ׳
והמדרש הזה לרבותי׳ איננו בפירוש וראיתם את כבוד ה׳ אבל אמרו כן מפני שחלק להם הפרנסה בשני
עתים מן היום ולא נתן הכל בבקר ׃ וכך אמרו במכילת׳ ויאמ׳ משה בתת ה׳ לכם בערב מכאן את למד
שבפנים חשוכות נתן להם השלו והמן שנאלו כהלכה נתן להם בפנים מאירות כלו׳ בבקר ׃ ורמ׳ אמ׳ כי
ובקר נמשך בפסוק הראשון כי מעטר שאמרו כי הוצאתם אותנו משם אמר שני אותות יעשה השם לכם
שתדעו כי הוא הוציא אתכ׳ שם הא׳ בערב היום הזה והב׳ למחר בבקר והיה ראוי שיאמ׳ ערב ובקר וראית׳
כי ה׳ הוציא אתכם שאין ובקר דבק עם וראיתם את כבוד ה׳ כי ביום עננו ראו הכבוד וגם
זה איננו נראה כן ׃ והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד כי השלו הביא אותו מן הים ברוח
כטבע יאתו כדרך העולם אבל המן נברא להם עתה יצירה חדשה בשמים כענין מעשה בראשית והוא מה
שאמרו בו שנברא בין השמשות ׃ ולכך אמ׳ הכתו׳ באות אשר יעשה לכם היום בערב תדעו כי הוא הוציא
אתכם מארץ מצרים כי יערוך לכם שלחן במדבר אבל בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבקר תראו את
כבוד מלכותו אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך שגדולות ונפלאות שיעשה
השם יראה את כבודו כענין לקבץ את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי וכת׳ והגידו את כבודי ב
וכן רבים ׃ וכן הוא דעת אנקלוס שאמ׳ ותחזון ית יקרא דה׳ ולא תירגם בו ואתגלי ידע כי יש בזה ענין
גדול ורמזוהו רבותי׳ במסכת יומא לחם אבירי׳ אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין

דברי ר' עקיבא · אמ' לו ר' ישמעאל טעית וכי מלאכי השרת אוכלין להם והלא כבר נאמ' לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי · ר"ל לחם אבירים לחם שנבלע באיברים · והענין הזה שאמ' ר' עקיבא ר"ל שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה וכן דרשו ואתה מחיה את כלם מחיה לכלם ועליו נאמ' ומתוק האור שישבע בו באור טוב טעם והמן הוא תולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו ית' ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת מזונן מדבר אחד ור' ישמעאל תפשו מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם · מתולדת האור שהרי ק קיומם באור העליון עצמו ומפני זה היו מוצאים טעם במן כל מה שירצו כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא תנובה קיים ותפק רצון מלפניו · ואמרו במכילתא היום אין אתם מוצאים אותו אבל אתם מוצאין אותו לעולם הבא וזה יסבול שני פירושים שנאמרו שהיתה בבני העו' הבא מי שלא הגיעה מעלתם ליהנות תמיד מזיו השכינה ויהיה קיומם בדבר המתגשם וכן הזיו הזה כמעלת דור המדבר שהשיגו לזיו השכינה בים כמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא ומאותה מעלה נתעלית נפשם להתקיים בתולדותיו שהוא המן · ויתר נכון שרמז הכתו' לדברי ר' אלעזר חסמא במלתה היום שבני העו' הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון כמו שאמר אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה שבני העו' הבא יתקיימו בהנייתן מזיו השכינה בהדבקם בו בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקראת כן שאמ' בה הכתו' יהיה ה' צ צבאות לעטרת צבי ובה נאמ' בעטרה שעטרה לו אמו רמז על קיום בני העו' הבא · ורמזו על עיקר המן ואמ' הכתו' ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח · וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו לחם א אבירי' אכל איש וכן אמ' ולחם שמי' ישביעם שנראה מזה שיהיה הדגן הזה בשמים · והורידו להם בפתיח' דלתיו והוא מה שפירשתי שנתגשם האור כי באור העליון יאמ' הכתו' כלשון הזה נפתחו השמים ואראה מראות אלהים או שכבר היה בשמים כאמרם שנברא בין השמשו' · ונחנו מה כי תלינו אמ' רש' ונחנו מה בידינו לעשות כי לא עשינו רק מה שצונו ואיננו כן אבל הוא כמו מה אנוש כי תזכרנו ומה אדם ותדעהו כי בזה כשב הוא וזאת דרך ענותו כי מה אנחנו כתלינו עלינו שהוציאנו אתכם מארץ מצרים הן אנחנו אין ומעשינו הבל ולא עלינו תלונותיכם כי על ה' כי הוא המוציא אתכם מארץ מצרי' לא אנחנו · ובמכילתא וכי מה אנחנו כמונין שאתם עומדים ומתגרים עלינו   בתת ה' לכם בשר בערב יפרש מאמרו הראשון כי בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים ונתתנו לכם לחם בבקר לשבוע וראיתם את כבוד ה'   שמעתי את תלונות בני ישר' דבר אליהם לאמר בין הערבים זה הדבור כבר הקדים משה לישר' אבל נשנה בעבור שאמ' שמעתי את תלונות בני ישר' כי מתחלה אמר הנני ממטיר לכם לחם כעושה עמהם חסד ברצונו לא לזכותם ועתה הגיד כי נחשב להם העון ובעבור התלונה יעשה עמהם כן כדי שתדעו כי אני ה' אלהיכם כי עד עתה איככם מאמינים בה' אלהיכם על כן אתם מתלוננים על נביאיו · ויתכן שמתחלה לא הבטיחם להיות להם המן כל ימי המדבר והיו חושבים אולי יהיה ליום אחד או לשנים בהיותם במקום ההוא ובנסעם משם יבאו אל מקום לחם ועתה אמ' להם בין הערבי' תאכלו בשר תמיד ובכל בקר ישבעו לחם כל ימי המדבר · וכן דעת רבותי' שהיה השלו עמהם מן היום ההוא והלאה כמו המן וכן נראה כי על שני הדברי' נתלוננו ובשביהם שמע את תלונתם ומאותם יבינו להם כי מה יתן להם ומה יוסיף להם בשר ליום אחד או לב' והפרשה שתפרש ותאריך בענין המן כי כל מעשיו הם נפלאים ותקצר בענין השלו ויהי בערב ותעל השלו כי היא בנוהג שבעולם וענין השלו השני' בקברות התאוה כי לא בא להם ממנו עתה לשובע כאשר יאמר בכאן תמיד בשר לאכול ולחם לשבע · ויתכן שהיו גדוליהם לוקטין אותו אז שהיה מזדמן לחסידים שבהם וצעיריהם היו תאבים לו ורעבי' ממנו כי לא יספר בשלו ו לקטו המרבה והממעיט כאשר אמ' במן · ולכך אמ' שם והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישר' שהיו גם מהם בוכים לו ולא כלם ואז כתן ממנו להם לרוב ממנו כאשר אמ' הממעיט אסף עשרה חמרי' ויאכלו חדש ימים · בספע

ההוא ושב לעניינו הראשון · על דרך הפש' היו כל מעשה השלו לעתים והמן שהיה חיתם היה להם תמיד כי
עיקר תלונתם על כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב   דק מחספס
על דעת אנקלוס מן מחסף הלבן חסף ה' באלף השין כמוך ועין הפועל כפולה דק בכפור הוא הנופל
בימי הקור וכן כפור כאפר יפזר ותרגם אנקלוס דעדק כגיר כגלידא על ארעא וכת' רש' ז"ל כאבני גיר כג
והוא מן כבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזכיך דעדק כגיר דגלידא על ארעא דק היה כגיר
ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירש דק ככפור שטוח וקלוש ומחובר כגליד דק שהיה מגליד גלד דק
ומלמעל' · ומה שתרג' אנקלוס תוספ' הוא על לשו' העברית ואין לו תיבה בפסו' ואין כל זה כנכון כי הגיר את
העפר הלבן הנדבק לאבני' ויכפנו אותו ושוחין בו הכותלי' בסיד והו' לבן מאד וטוב מן הסיד לטוח על הקיר ·
וכן כתו' על גירא די על כתל היכלא   ועל כן ייחס בו המן שהוא לבן ומפוזר על הארץ כגיר המנפץ
ואנקלוס תרגם כאלת כפור כשני פנים עשאו תחלה מן וכפרת אותו מבית ומחוץ בכופר ולכן אמ' כגיר
באלת כפר כגיר שב' טחין ומכסי' ועשאו עוד מן כפור כאפ' יפזר שהו' הקרח הדק היורד בקור כמ' שתרג'
וקרח כג' לז וגלידא נחית עלי כליליא ומתנו מימים והאחד יקרא גליד כמו ששנינו במשנה מקואות אלו
לא מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד וכן יתרגם אנקלוס בשני פנים בכתובים רבים אבל
בנסחאות המדוקדקות מן התרגו' כתוב בהן דעדק דב"ר כגלידא על ארעא ופי' עשוי אמרי' כגליד על
ארעא והו' האמת שאם היה מלשו' גיר היה מתרג' גלידא כגירא כי כן דרך הלשו' ההו' וירם תולעי' ויבאש
הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שכתו' ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן הוא
הדרך לכל דבר שהוא מן המתליעים לשון רש' ואלו היה המן מתליע כדרך הטבע כ' דרך שאר המתליעים
היה הדבר כן אבל זה שהתליע כדרך נס יתכן שהריח תולעים תחלה ואין צורך שנהפך המקרא ועוד כי
הכתו' שאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו הוא המוכיח כן כי אלו לא היה מריח תולעים עד אשר עלה ב
באשו תחלה שאמר ולא הבאיש כבר הבטיחנו שלא היתה בו רימה ולא יכשל אחרי כן ורמה לא היתה בו
אבל אם הריח תולעים תחלה כפשוטו של מקרא והוצרך לומר שזה לא הבאיש וגם לא עלתה בו רימה כלל
ואף מן המתליעים בטבע לא יבאשו רק המתים ולחים מהם אבל היבשי' ירומו תולעים ולא יבאשו כלל
כענבים המתליעים והפירות המדיינים תולעי' באיכותן או אחרי כן וספר הכתו' שגם זה הבאיש בנס · וב
ובאלה שינות רבא אחרין וכי יש לך דבר שבתחלה עושה תולעי' ואחר כך מבאיש אלא שהכה' בקש להראות
מעשיהם לבריות שלא ירימו את ריחו בערב ויפליכו אותו שהיה עושה כל הלילה שורות שורות של תולעין
מיד ויקצוף עליהם משה   אשר תאפו אפו' רש' מה שאתם רוצים לאפות בתנור או לבשל במים
אפו ובשלו הי"ס לשני ימים ואם כן יאמר את אשר תאפו משני העומר אשר בידכם אפו היום ואת אשר
תבשלו משניהם בשלו עתה ואת כל העודף לכם משבעב' היו' הניחו לכם למשמרת עד הבקר ובבקר כאשר
ראו שלא הבאיש באו לספרו כי לא רצו לאכול ממנו מיום אל יום אף על פי שהתיר להם להניחו עד הבקר
התיר להם אכלוהו היום הזה בלבד כי על כן אמרתי להניחו למשמרת והודיעם בטע' המצוה כי היו' לא ימ
תמצאוהו בשדה כי השם יעשה כן בעבו' שהו' שבת קדש לה' ומפני שאמ' ואת כל העוד' יתכן שלא יתן להם
מדה בזה אבל יוכלו כרצונם בשני כי העודף יספיק לשבת כי ברכ' ה' היא ורא' אמ' את אשר תאפו כמנהג'
אפו לכם היום והו' העומר הידוע להם ואת כל העוד' שהוא העומ' השני הניחו לכם למשמרת עד הבקר ולא
הגיד מה יעשו ממנו ובבקר אמ' להם אכלוהו היו' ואם כן יאכלוהו בשבת מי מבלי שיאפו או יבשלו בפרור
ועשו ממנו עוגות כמנהגם הראשון · ותר כנכון וכן דעת אנקלו' ויסעו כל עדת ·בני ישראל ממדבר סין
למסעיהם על פי ה' ויחנו ברפידי' ואמ' שנסעו ממדבר סין שחנו שם כנסע' מאלי' והלכו למסעי' רבי' שעשו
על פי השם ואחרי כן חנו ברפידי' ואמ' זה דרך קצרה כי כנסעם תחלה ממדבר סין חנו בדפקה ואחרי
כן באלוש ומאלוש לרפידי' וזה טע' למסעיהם כי היו להם מסעי' ממדבר סין אל רפידי' ולא באו שם במסע
ארחם, אבל לא באו עתה אלא לפרש תלונתם כי בתחלת בואם במדבר ההוא

ילונו על הלחם ועתה יריבו על המים. ואין מים לשתות העם כאשר באו אל המקום ההוא ולא יבאו שם
עיינות מים מיד עשו מריבה עם משה · וזה טעם וירב העם עם משה כי התלונות במקומות שבא׳ בהם
ילונו היא תרעומות שהיו מתרעמים על ענינם לאמר מה נעשה מה נאכל ומה נשתה אבל וירב שעשו
עמו מריבה ממש ובאו עליו לאמר תנו לנו מים אתה ואהרן אחיך כי עליכם הדבר ודימו עליו׳ ומש׳
אמר להם מה תריבו׳ עמדי מה תנסו׳ את ה׳ כי הריב הזה לנסו׳ את ה׳ הוא היוכל תת לנ׳ מי׳ כי אם תחרישו
ותתפללו אלי אולי יענה אתכם וכן היה הדבר בלבם לנסו׳ כאשר אמר ועל נסות׳ את ה׳ לאמ׳ היש
ה׳ בקרבינו אם אין ואז רפתה רוחם מעליו ועמדו יום או יומי׳ מסתפקי׳ במים שבכליה׳ ואחרי כן
ויצמא שם העם למים וילן העם עם משה כענין התרעומות אשר היה עושים בכל מקום כבקשם דבר
שיאמ׳ זה למה זה העליתנו ממצרי׳ וכראו׳ משה כי באו התפלל לש׳ והגיד לפני צרתו במריבה שעשו עמו
בראשונה · רא׳ אמ׳ כי היו שתי כתות האחת מריבה והאחת מנסה את ה׳ והכנן מה שאמרתי להמית אותי
ואת בני ואת מקני בצמא יזכירו לו בתלונתם גם המקנה לאמר לו כי הם צריכי׳ מים רבים וצריך לתת
להם עצה לכלם ולכך באמר שם בשנית ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם · ורבו׳ אמרו השון בהמתן
לגופן אמרו בהמה של אדם היא חייו כמהלך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא וטעם הזכירם או
אותי ואת בני ולכ׳ אמר שתם להמיתנו בצמא או להמית את כל הקהל הזה שיכלול אנשי׳ ונשי׳ וטף באמר׳
באמר המקומו׳ כי יזכירו לו הצבים להרבות עליו תלונה שיותר לדבר כי הקטני׳ לא יסבלו הצמא כלל
ויומתו לעיני אביהם כטע׳ דבק לשון יונק אל חכו בצמא עבור לפני העם · כלשון העביר אותו לערים
והעברתי את אויביך בארץ לא ידעת שתעבור מהם אל מקום אחר או כמו ויעבור את הכושי והוא ע
עבר לפניהם שקדם ללכת קודם להם · וענין הכתו׳ הזה כי העם היו ברפידי׳ והצור אשר יצאו ממנו המי׳
היה בחורב והוא הר סיני על דעת הראשונים או מקום עיר לפני ההר קרוב לו על דעתי כאשר אפרש עו
עוד והנה הוצרך משה לקדם לפני העם לעבור מרפידים אל חורב כמהלך פרסה או פרסאות רחוק מן ה
המחנה לפניהם ועל כן אמ׳ לו עבור לפני העם וקח אתך מזקני ישרא׳ והלכת כלומ׳ שתלך עד שתראה אותי
עומד לפניך על הצור בחורב והכ׳ הכה בצור ויצאו ממנו מים ולא ספר הכתוב ותשת העדה ובעירם כאשר
בשניה אבל בידוע שעשו כן והדבר הוא שלא הלכו העם אל חורב לשתות כי לא באו לפני הר סיני עד אחרי
כן בחדש השלישי אבל שלחו שם בעדריהם ובהמתם לשתות מים ולהביא להם כמנהג המחנות · וקרוב
אלי שיצאו מי׳ מן הצור בחורב מים קרים נוזלי׳ הלכו אל רפידי׳ ושם שתו אותם והוא שאמר הכתוב ויוצי׳
נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים וכתיב פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר ומה שאמר הן הכה צור
ויזובו מים ונחלים ישטופו גם הוא על הצור הזה בחורב על דרך הפשט והסלע השני אשר היה בקדש
נבקע בו כמו באר מים נובע ועל כן אמר היא הבאר אשר אמר ה׳ למשה ואמר׳ בשירה באר חפרוה שרים
כי היה כמו באר חפורה · ולכן אמר שם ותשת העדה ובעירם ששתו מיד שם באותו המקום אבל כאן הי
היו נהרות שוטפים ממנו ושותין בבתיהם לרצונם ולעמ׳ שהיה הכל באורח של מרים כקבלת רבותי׳
יתכן שהיה בפעם הראשון וכל המ׳ שנה מושך מים כנהרות שוטפו׳ בפעם השנית מפני העונש אשר היה
שם נעשה כמו באר חפורה מלאה מים חיים · וטעם ומטך אשר הכית בו בנגוי׳ לאהרן והזכיר בו מטה
היאור · ולא אמר והמטה אשר נהפך לנחש או והמטה אשר עשית בו את האותות להזכיר בו פלא כי אז ה
הפך המים לדם והוציא אותם מטבע ועתה יוציא מים בצור החלמיש והנה יעשה בו דבר והפכו · הנני
עומד לפניך שם על הצו׳ בחורב כטעמ׳ כי הפלא במים במקום הזה עתה היה קבוע שיהיה הבאר עמהם כל
ימי המדבר כדברי רבותי׳ בעבור זה נגלית עליו השכינה במקום ההוא כמו שאמר במן ובקר וראית׳ את
את כבוד ה׳ בעבור היותו פלא קיים ויאמר משה אל יהושע נראה מכאן כי משה מיו׳ היותו היה קורא
אותו יהושע וכן כתו׳ וישמע יהושע את קול העם והכתו׳ שאמ׳ בענין המרגלי׳ ויקר׳ משה להושע בן נון למבר
לראשונה ידבר הודיענו כי זה הושע בן נון אשר בחרו במרגלים הוא אשר קראו משה יהושע וכדברי רבו׳
רבותינו שאמר יה יושיעך מעצת מרגלים להגיד

כי בעבור זה הושע שהיה משה יודע שהוא עתיד ללכת עם המרגלים קרא לו השם הזה או נאמר כי אז
קבע לו משה אותו השם בפני העדה שלא יקרא שמו עוד הושע ויהיה שמו יהושע · והטעם שצוה משה את
את יהושע להלחם בעמלק בעבור שיתפלל הוא בנשיאות כפים על ראש הגבעה ועל השם כדי שיראו את
ישראל הנלחמי' וישים עינו עליהם לטובה וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפלה ויבטחו
בו ויוסיפו אומץ וגבורה · ובפרקי ר' אליעזר עד כל ישראל יצאו חוץ לאהליהם וראו את משה כורע על ב
ברכיו והם כורעי' על ברכיהם נופל פניו ארצה והם נופלים על פניהם ארצה · פורש את ידיו לשמים והם
פורשים את ידיהן לשמים כשם שליח צבור מתפלל כך כל העם עונין אחריו והפיל הקב"ה את עמלק ואת
עמו ביד יהושע · ואם כן יהיה טעם ומטה האלהים בידי לומר כי כאשר עלה אל ראש הגבעה וראה את
עמלק נטה ידו במטה עליהם להביא עליהם מכת דבר וחרב ואחרן כענין הנאמר ביהושע נטה בכידון
אשר בידך אל העי כי בידך אתננה כי בעת היותו מתפלל וכפיו פרושות השמי' לא יתפוש בידו דבר · והיה
כל הענין הזה שעשה משה רבינו מפני שהיה עמלק גוי איתן וחזק מאד וישראל אינם מלומדי מלחמה
ולא ראו אותה מעולם כאשר אמר פן ינחם העם בראותם מלחמה והיה עיף ויגע כתוב במשנה תורה
על כן פחד מהם והוצרך לכל התפל' והתחנה הזאת · ויתכן שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם
נוטל החרב מברכ' הזקן שאמ' לו ועל חרבך תחיה כי המלחמה מן המשפח' הזאת היא הראשונה והאחרו'
לישראל כי עמלק מזרע עשו ומתוכן באה אלינו המלחמ' בראשית הגוים ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והוא
והחרבן האחרון כאשר יאמרו רבו' שאנחנו היום בגלות אדום וכאשר יכנע הוא וישלם הוא ועמים רבים
אשר אתו תהיה תשועה לעולם כאשר אמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה
והנה כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם · על כן התאמץ
משה בדבר · ובאשר ירים ידו · על דרך הפשט כאשר הניח ידו באונס מפני כובד ידיו ראה שגבר
עמלק וצוה לאהרן וחור שיתמכו בהם ולא יניחם עד · ורבו' אמרו במדר' · וכי משה היה עושה שיגבר
עמלק עליו אלא אסור לאדם לשהות שלש שעות כפיו פרושות השמים · וטעם ויהי ידיו אמונה שהיו
עומדות וקיימות ברוממותן כלשון ואמנה על המשוררים דבר יום ביומו · וכן אנחנו כורתים אמנה דבר
קיים בברית וכן כיתד התקועה במקום נאמן חזק · ועל דרך האמת נשא עשר אצבעות לרום השמים
לרמוז על עשר ספירות לדבקה באמונה הנלחם לישראל ומכאן מתבאר ענין נשיאות כפים בברכת כהני'
וסודו · כתוב זאת זכרון בספר · אמר רא"ה כי הוא ספר נודע והוא ספר מלחמות ה' וכתוב בו את
המלחמות שעשה השם בעבור ישראל · ויתכן שהיו מימות אברה' ואין בדבריו אלא רק תוספה · והנכון
בעיני כי בספר ירמוז לספר התורה כענין שכתו' לקוח את ספר התורה הזה יאמר כתוב זאת בספר תו
תורתי שיזכרו בני ישראל מה שעשה עמלק · כי מחה אמחה את זכרו ונתתי נקמתי בו ביד עמי
ישראל וזו היא המצוה שכתו' לנו במשנה תורה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ואח' · ושים באזני
יהושע לבות להזכיר לישראל את כל התלאה אשר באה להם על ידו כי הוא היודע ועד וירמוז כי אחרי
שיירשו הארץ ימחו אותו כי מצוה עליהם תחלה להכרית שבעת הגוים וינחלו הארץ וזהו שנא' שם והיה
בהניח ה' אלהיך לך וגו' ואם היה בימי יהושע בן נון היה מזהירים למחות אותו אבל בשארית הארץ לרשתה
בימין הרבה מאד ולא הגיע זמנה עד מלך שאול · כי יד על כס יה ידו של הקב"ה מגדיה לישבע בכסאו
להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין
הכסא שלם ואין השם מלא עד שימחה שמו של עמלק בן עשו וכשנמחה שמו יהי' שם ה' מלא והכסא שלם שנ'
האויב תמו חרבות לנצח זהו עשו שנ' ועברתו שמרה נצח אבד זכרם המה מה כתיב אחריו וה' לעולם ישב
הרי השם מלא כונן למשפט כסאו הרי כסא שלם לרש' · ומדרש חכמים הוא ויש מפרשים כי כאשר תהיה
יד על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק וכן תהיה מדור לדור והענין כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על
כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק כענין שנא' וישב שלמה על כסא ה' למלך ילחם בעמלק · והוא רמז
לשאול המלך הראשון וכן מדור לדור לומ' כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם

עד שימחו ועל דרך הפשט   כמו הוא ועדים כי היד אשר על כסא יה והיא מלחמה לה' תהיה בעמלק מדר כי מדת הדין של מעלה תהיה בו למחותו לעולם מדור דר ומדר' חכמי' פשט המלא ובכסא השל' ירמוז לזה ונע' העונש שנענש עמלק יותר מכל העמי' בעבור כי כל העמי' שמעו וירגזון ופלשת אדו' ומוא' וישבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם ולכך אמ' לו ולא ירא אלהי' ועוד כי הוא בן עשו קרוב לנו עובר ומתעבר על ריב לא לו

סדר וישמע יתרו

כבר נחלקו רבו' בפרשה הזאת יש מהם או' כי קוד' מתן תורה בא יתרו כסדר הפרשיות ויש מהן שאומרו שאחר מתן תורה בא וראי' ישתייעו מן הכתו' שאמ' ויב' יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדב' אשר הוא חונה שם הר האלהי' · הנה אמ' שבא אליו בהיותו לפני הר סיני שחנו שנה אחת וזה טעם אשר הוא ח חונה שם ועוד שאמ' והודעתי את חקי האלהים ואת תורו' שהם הנתונו' לו בהר סיני ועוד כי כאן אמ' וישל' משה את חותנו ילך לו אל ארצו והיה זה בשנה השני' בנסעם מהר סיני כמו שאמ' בפרש' בהעלותך ויאמ' משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו ושם כתו' ויאמ' אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך והיא ההליכה המכתבה כאן וילך לו אל ארצו ועוד הביאו ראיה ממה שאמר הכתו' ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמ' רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם ושם כתו' ואומ' אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וגו' וזו עצת יתרו ושם כתוב ונסע מ מחורב כי נסעו מיד ואם כן נצטרך טעם למה מקדים הפרשה הזאת לכתבה כאן   ואמ' רא' כי היה זה בעבור דבר עמלק   כי כאשר הזכיר הרעה שעשה עמנו עמלק וצוה שנמחהו כרעתו   והזכיר ש שעשה לנו יתרו טובה להורותינו שנשלם לו גמול טוב וכשנבא להכרית את עמלק כמצוה עלינו שנזהר בב בבני הקיני העומדי' עמה' ולא נסיפ' עמם ואל דבר שאול שאמר להם כן ועם כל זה אני שואל על הדעת הזו שאומר הכתו' וישמע יתרו כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו   כי הוציא ה' את ישראל ממצרים ולמה לא אמר ששמע מה שעשה למשה ולישראל במתן התורה שהוא הנפלאות הגדולות שכבר אמר להם שנא' שאמ' כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהי' אדם על הארץ ולמקצה השם השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי וכשאמר ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ואמ' יתרו מזה עתה ידעתי כי גדול ה' למה לא ספר לו מעמד הר סיני ומתנ' יודע כי השם אמת ותורתו אמת   ואין עוד מלבדו כמו שאמר אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו מן השמים השמיעך את קולו וגו' ואולי כאשר שמע יתרו בארצו מיד כי הוצי' ה' את ישראל ממצרים ונסע מארצו והגיע אל משה אחרי היותו חונה בהר סיני אחר מתן תורה ולא שי סיפר שהזכי' לו ענין המעמ' ההוא כי הדבר עדיין קרוב ועודם שם ומידוע כי יספר לו והקרו' אלי לתפוש סדר התורה שבא קודם מתן תורה בהיותם ברפידי' כמו שאמרו במכילתא ר' יהושע אומ' מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו ונסע עמה' מרפידי' אל הר סיני והכתו' שאמ' אל המדב' אשר הוא חונה שם הר האלהים ענינו כי היה הר סיני בדרך מדין קרוב משם שהרי משה הלך שם לרעות צאן מדין ובאמרו אומר ויפגשהו בהר האלהי' והנה יתרו יבא עם בתו והבנים ממדין ובאו אל הר סיני ומשה היה ברפידים שהוא מקום אחד במדבר סין שהכתוב אמר ויסעו מאלי' ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני לומר כי מדבר סין מגיע עד הר סיני ויכלול דפקה' אלוש ורפידי' ואעפ' שאמר ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידים כך אמר ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה ואלוש ורפידי' והם ממדב' סין עצמו כי המדבר כלו יקרא מדבר סין והמקום שלפני הר סיני יקרא מדבר סין וכמוהו ויסבו אל ארץ פלשתים והנה יהיה פירו' הכתוב ויבא אהרן חותן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה שם ויבא הר האלהים כי אל ההר

בא ושם ע״ד והוא כמו שאמ׳ ויבא אל הר האלהים חורבה וכן ויפגשהו בהר האלהי׳ וכן רב לכ׳ שבת בהר
הזה ויען הנה שלח אליו אני חותנך יתרו בא אליך ויבא אליו משה   ולא נצטרך לומר כי ויאמר יהיה
מוקדם ואפי׳ אם לא יהיה רפידים במדבר סין על כלו פני׳ במדבר הוא כי לא באו ישראל בארץ נושבת
כל ארבעים שנה וקרוב מהר סני היה שבאו משם אל ההר ביום אחד ומחנה קהל גדול כמורהו׳ וכמו
שנתבאר בענין הכיור שפתו׳ ומחנו ברפידים כאשר פירשת׳ והנה יהיה הפירוש שאמרתי נכון וראיתי נאם
במכילתא אל המדבר אשר הוא חונה שם הרי הכתוב מתמיה עליו שהוא שרוי בתוך כבודו של עולם וב
ובקש לצאת אל המדב׳ תוהו שאי׳ בו כלום דעת׳ לפר׳ אל המדב׳ אשר הוא חונ׳ שם הוא במדב׳ הר האלהי׳ כי
מאילי׳ ועד הר סיני היה מדבר סין וספר הכתוב שבא אל קצה המדבר אשר הוא חונה שם הוא מדבר הר
האלהי׳ חורבה׳ והזכי׳ זה לשבח יתרו אשר יצא שם בעבור שידע שהוא הר האלהי׳ כי כן נגלו אליו האלהי׳ כי
סבבו׳ שמע כל הענין כי ישר׳ יצאו ממצרים לעבוד את האלהי׳ על ההר הזה שעזב ארצו ובא אל המדבר
ובא לשם ה׳ אלהי ישראל וגם זה נכון הוא וכן נראה לי כי מה שאומר כאן וישלח משה את חותנו וילך לו
אל ארצו שהיה זה בשנה הראשונ׳ והלך לו אל ארצו וחזר אליו ׳ ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחזר
למשה ועודם בהר סיני כי קרוב הוא למדין כמו שהזכרתי שהרי בנסוע המחנה באייר בשנה שנייה כ
כשאמר לו משה נוסעים אנחנו לכה אתנו וענה אותו לא כי אל ארצי ואל מולדתי אלך התחנן לו משה
אחד ואמר לו אל נא תעזוב אותנו וכו׳ והייתה לנו לעינ׳ והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב
ה׳ עמנו והטבנו לך ולא השיב אותו דבר ׳ ונראה שקבל דבריו ועשה רצונו ולא עזבם אבל בימי שאול
היו בניו עם עמלק ובאו והתחברו עוד אל ישראל והיו בירושלם בני יונדב בן רכב הקיני בימות ירמיה ואחר
לארצו הוא לא בניו ואפשר שהיה הקיני היושב עם עמלק ממשפחות יתרו לא בניו ועשו ח״ז   עם כל
המשפח׳ בעבורו כאש׳ עשה יהושע עם משפחת רחב ׳ ודעת רבותינו כך הוא שהלך שם וגיירם אחרון כמש׳
שנתנו לו דשנה של יריחו והיו אוכלין אותה עד שנבנה בית המקדש ונתנ׳ מה ורש״י עצמו הוא כתב זרח
בסדר בהעלותך אם כן חזר אליו ובמכילתא אמר לו הריני הולך ומגייר את בני מדינתי שאביאם תחת
כנפי שמים יכול שהלך ולא חזר תלמוד לומר ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וכו׳   למשה
ולישראל עמו הנפלאות שעשה למשה שעשה עמו חסד ונתנו שיבא אל פרעה תמיד ׳ ולא יפחד ממנו
ויביא עליו המכות עד שיצאו ממצרים הוא והעם עמו כמלך. עליהם ׳ ירא׳ אמר למשה ולישראל בעבור
משה וישראל ׳ והטעם על המכות וטביעת פרעה וכן נראה מדעת רבותי׳ שאמר׳ שקול משה כישראל וישר׳
כמשה וטעם אשר עשה אלהים כי הוציא ה׳ הזכיר אלהים תחלה שהיה יתרו יודע באלהים ׳ וכי הוציא ה׳
בשמו הגדול שנודע עתה על ידי משה שבו נעשו האותות   אחר שלוחיה   בעבור שהזכיר הכ
הכתוב ויקח משה את אשתו ואת בניו וישב מצרים הוצרך לומר כאן שהיתה בבית אביה כי משה שלחה
שם ׳ ויתכן שיאמר כי לקחה יתרו להשיבה אליו אעפ׳ ששלחה משה בעבור ששמע כל אשר עשה אלהים
למשה כי מעתה ראוי ללכת אחרי המלך בכל אשר ילך   ואת שני בניה   אשר שם האחד גרשום
אעפ׳ שאין זה מקום תולדותם יפרש שם הבנים כי לא היה מקום להזכיר שם אליעזר בתולדות כאשר׳ פ
פירשתי בסדר ואלה שמות ובכאן רצה להזכיר החסד שעשה הגה׳ למשה שהיה גר בארץ נכריה ונתן שם
הנראה לשם שהצילו מחרב פרעה בבריחתו ועתה הוא מלך על ישראל והטביע פרעה ועמו בים ׳ וטעם כי א׳
אמר נמשך למשה הנזכר בפסוק הראשון וכן שם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי נמשך על כי אמר
וכן רבים   ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך   שלח לו הדבר באגרת כתוב שם כן כי השלי׳
לא יאמר אני חותנך אבל יאמר הנה חותנך יתרו בא אליך   וכן לא יתכן שיאמר לו כן פה אל פה כי
יאמר הנה באתי אליך ואין דרך להזכיר שמו אני פלוני כי ברואותו אותו יכירנו   וכמוהו ויאמר חירם
מלך צר בכתב וישלח אל שלמה   אשר הציל אתכם מיד מצרי׳ ומיד פרעה כי עשה עמכם נס גדול שלא
הרגו אתכם פרע׳ ועמו כי באו בעבורכ׳ עליהם מכות גדולו׳ בארצם והיה הנס זה גדול במא׳ על כן הזכירו
לנבא בכלל ואח׳ אתכם אתה והעם יעוד נס אחר אשר הציל את העם מיד מתחת מצרים שהיו שם במצרים

ויצילו מהם לחירות עולם ויא' אמר כי ברך תחלה השם אשר הציל אתכם אתה ואהרן שבאו המכות על
ידכם לפרעה ולמצרים ואחרי כן ברך אשר הציל את העם מתחת יד מצרים וכיס' · כי בדבר
אשר זדו עליהם פירושו בדבר אשר הזידו המצרים על ישראל ידעתי שהוא גדול מכל האלהים · וטעם זה
מפני שהשם גזר על ישראל ועבדום וענו אותם ולא היה על המצרים בזה העונש הגדול אבל הזידו
עליהם וחשבו להכרית אותם מן העולם כמו שאמ' הבה נתחכמה לו פן ירבה וצוה למילדות להמית הבנים
וגזר עליהן כל הבן הילוד היאורה תשליכהו ומפני זה היה עליהם העונש המשחית אות' לגמרי וזהו שאמ'
וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כמו שפרשתיו והנה השם ראה את מחשבתם ונקמ' מהם על זדון לבם
וכן אמ' הכתו' ע"ד כי ידעת כי הזידו עלהם כי העונש בנגב' הזדון שחשבו לעשות להם והנה ה' רואה ללבב
ועושה משפט העשוקים ונוקם ובעל חמה ואין מנוח בידו וזה כקלו' שאמר ארי בפתגמא דחשיבו מצראי ל
למידן ית ישראל ביה דכינן ירבה לומר כי היה ענשם על טביעת הילדי' ביאור שאיננו בכלל ועבדום וענו
אותם ועל כן אבדם במים · ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים היה כל זה טרם בואם
אל הר סיני · גם יתכן לפרש שסידר הכתוב כל ענין יתרו אבל היה זה אחר שעמד עמהם ימים רבים
ונתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כמשפט · ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עמו ב
ביום חתונתו כי חתן דמים הוא ·· ויהי ממחרת · ממחרת היום שעשו זה שנזכר וישב משה ל
לשפוט את העם ואמרו במכילת' ממחרת יום הכפורים ואין דעתם לומר שיהיה ממחרת רוצה ליום
הכפורים כי יום הכפורים לא נזכר בכתוב שיאמר עליו ממחרת וגם כן אין הכונה שיהיה ממחרתו
ממש כי לא אכלו ביום הכפורים אם היה להם יום הכפורים בשנה ראשונה קודם שנכנסו בו ועוד כי
ביום הכפורים נתנו לוחות אחרונות וממחרתו ירד משה ודבר עם בני ישראל ויצום את כל אשר דבר
השם אתו בהר סיני ולא נכון יום המשפט שיעמוד העם עליו מן הבקר עד ערב · וגב' אי אפשר שיהיה ב
בשנה שניה ביום הכפורים כי בנסוע הדגלים אמר כי אל ארצי ואל מולדתי אלך אבל הכונה לבריתא
הזו לומר שיהיה זה אחר יום הכפורים כי אין להם יום פנוי למשפט מיום בואם להר סיני עד אחר יום
הכפורים של שנה ראשונה הזאת ואמר עולה וזבחים לאלהים בעבור שיתרו עדין לא ידע ה' כי משה א
אמר אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים · ויצילם ה' אבל יתרו הקריב לאלהים וככה לא ימצא בכל הקרבנ'
שבתורת כהנים כאשר אפרש בעה' וכן כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והודעתי את חקי האלהים דברי
משה לחותנו יתכן שאמר לו כן בעבור כי המשפט הוא לאלהים הוא כמו שמזכירין רבותינו תמיד אלהים
זו מדת הדין כי יבא אלי העם לדרוש אלהים השיב משה לחותנו צריכים הם שיעמדו עלי זמן
גדול מן היום כי לדברי' רבים באים לפני כי יבא אלי העם לדרוש אלהים להתפלל על חוליהם ולהודיעם
מה ידבר להם כי זה יקרא דרישת אלהים וכן יעשו עם הנביאים כמו שאמר לפנים בישראל כה אמר
האיש בלכתו לדרוש אלהי' לכו ונלכה עד הרואה וכן ודרשת את ה' מאותו לאמר האחיה מחלי זה שיתפלל
עליו ויודיענו אם נשמעה תפלתו וכן ותלך לדרוש את ה' כמו שפירשתי שם ועוד שאני שופט אותם כי יהיה
להם דבר בא אלי ושפטתי · ועוד אני מלמד אותם תורה והודעתי להם את חקי האלהי' ואת תורותיו
ויהי אלהי' עמך בעצה זו אם לא כן המלך בגבורה לסוף ימ' · ויא' פי' שמע בקולי ויהי ה' בעזרך ל
להצליחך בעצתי אבל למטה אמ' אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהי' שפירושו אם תעשה את הדבר וצוך
אלהים לעשותו אז תוכל לעמוד שתהלך בגבורה ואין ספק שעשה כן · · היה אתה לעם מול האלהי' נגד
האלהי' ואמר היה אתה בעבור' עומד נגד האלהי' להתפלל אליו כטעם יום צעקתי בלילה נגדך והבאת אתה
את הדברי' שיבקשו אל האלהי' הודה לו על הדבר הראשון שאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהי' · ויתכן
שהיה גם בזה עצה ממנו יאמר היה אתה לעם מול האלהי' לשבת באהל מועד ומזומן לפניו לדרוש אותו ולא
יהיה זה במקו' המשפט · והזהרתה אתהם את החקי' ואת התורות ותודיע להם את הדרך אשר ילכו בה
על פי התורה והתכונה שתזהירם אתה מאד ותלמדם התורה והתכונה הודה לו גם בזה שאמר והודעתי
את חקי האלהים ואת תורותיו וגם בזה עצה להזהיר אותם מאד ולהתרות אותם במכות ועונשם אחרי'
אשר לא יעשה הוא בהם את הדין אבל במשפט אבד אמרת

אמרת ושפטתי בין איש ובין רעהו שים לך שופטים עמך · כי כבד ממך דבר המשפט יותר מן הכל וטוב
לך ולהם להקל מעליך ונשאו אתך וכידוע כי היו עם משה שוטרים ממונים בעם להביא הנתבעים לפניו
ונגשים בדברי המשפט והרבה מהם עם השופטי׳ האלו · ולכך אמר במשנה תורה ושוטרי׳ לשבטיכם ואין
צריך להזכי׳ זה בכאן כי לא היה מעצת יתרו · וטעם אנשי חיל אנשים ראויים להנהיג עם גדול כי כל קבוץ
ואוסף יקרא חיל ואיננו כי יוכלו צבא המלחמה בלבד וכן חיל גדול מאד והרבה חילי הגדול וכמאמר כחי
ועצם ידי עשה לי את החיל הזה ישאו על כתף עירים חיליהם ובפירות תאנה וגפן נתנו חילם והנה יקרא
איש חיל במשפטים כי החכם הזריז ביושר ובמלחמה הגבור הזריז היודע מערכי׳ המלחמה ותקרא גם כן
האשה אשת חיל בהיותה זריזה ויודעת בהנהגת הבית · והנה יתרו דבר בכלל ופרט אחר שיהיו אנשים ר
ראויים להנהיג העם הגדול במשפטים ופרט שיהיו יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע כי לא יהיו אנשי
חיל במשפט בלי מדות האלו · ולא הוצרך להזכיר חכמתם ובינתם כי הדבר ברור שהוא בכלל אנשי חיל ·
וכאשר באו׳ למשה ויבחר משה אנשי חיל הנה הכל בכלל שהיו יראי אלהים אנשי שונאי בצע · וחכמים
ונבונים · ועוד שאמר מכל ישר׳ וטעמו המובחר מכל ישר׳ והם שיש בהם כל המדות האלו כי כיון שאמ׳ מכל
ישר׳ נזכר שהיו המובחרים מכלם כידוע כי הטובים שבישר׳ כל מדות טובות בהם אבל יתרו מפני שלא
היה רגיל בהם הוצרך לפרש · ויש מפרשי׳ אנשי חיל אנשי כח וזריזות וכן אשת חיל בעלת כח וזריזות ב
בעבודת הבית כאשר פירש בה מבין ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך · וכן הכיעונו שחילך בכחך וכן
וברב חילו לא ימלט ותלמוד הלשון הארמית שיאמ׳ יש לאל ידי אית חילא בידי · ולמטה אמר ויבחר משה אנשי
חיל מכל ישר׳ המובחרי׳ מכל הע׳ והכל בכלל כאשר פירשתי · שונאי בצע שסונאין את ממונ׳ בדין כההיא
דאמרינן כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא למען דם ירצה לשרם שכל ממון שידעו בו
שאדם יכול להוציאו מידם בדין ישנאו אותו ויחזירוהו מעצמם ואפי׳ יהא שלהם שאית כגון שקנה עבד
שלא בעדים כיוצא בו אבל הלשון במכילתא אינו כן · אלא כך שנויה שם שונאי בצע שהן שונאין לקבל
ממון בדין דברי ר׳ יהושע ר׳ אלעזר המודעי אומר שונאי בצע אלו שהן שונאין ממון עצמ׳ אם ממון עצמ׳
שונאי׳ קל וחומר ממון חבריה׳ פי׳ ר׳ יהושע שונאי בצע שונאי שוחד כמו כלו מבצע בצע איש לבצעו מקצהו
ר׳ אלעזר המודעי דרש כי הם השונאים הממון הרב ואין להם חפץ ברבוי כסף וזהב כענין אם אשמח כי
רב חילי וכי כביר מצאה ידי כי הממון יקרא בצע מה בצע כי נהרג את אחינו ואם בצע כי תתם דרכיך
ואחריתו לא בצעם כמו וחילם לאחרים כל הארץ ושוב ראיתי בילמדנו שונאי בצע שסונאין ממון עצמן וא
ואין צריך לומר ממון אחרים יהיו אומר׳ אפי׳ שורף גדישי אפי׳ קוצץ נטיעותי כר׳ הגון
אני דנו · וזה ענין שסונאין ממון עצמן שאמ׳ ר׳ אלעזר המודעי שלא יחולו על ממונם כענין ר׳ הדין אם
יבא להם הפסד ממונם ומשה הזהיר עוד בזה ולא תגורו מפני איש והבצע ממון כמו שפירשתי ואבקלם
אמר שכן לקבלת ממון ואין הממון אבל שחד רק שלא יקבלו ממון מבני אדם במתנה או בהלואה לעול
שלא ישאו להם פנים בעת המשפט וכענין שאמרו התי דייכא דשאיל שאלתא אסור למדן דינא
דרך השפט אנשי אמת שונאי בצע שהם אוהבים האמת ושונאים העושק וכי יראו עושק ואחם אין דעתם ועל
סובלת אותו · אבל כל חפצם להציל גזול מיד עושק · ושפטו את העם בכל עת כי בהיות
להם שופטים רבים ילך העשוק אל השופט בכל עת שירצה וימצאנו מזומן · כי אליך לא יוכל להתקרב
בכל עת מפני ההמון הגדול אשר לפניך והטורח הגדולה אשר לך ורבים מהם יסבלו החמס הבנשה להם
מפני שלא יזדמן להם להגיד לך ולא ירצו לעזוב מלאכתם ועסקיה׳ עד בא עת הפנאי שיוכלו לגשת אליך
וזה טעם איש על מקומו יבא בשלום כי עתה מפני שלא יוכלו לגשת למשפט בכל עת לא ינוחו בשלו׳ כי זה
פתח לגזולים לעשות חמס ולעושקים לעשות מריבה · וטעם על מקומו אל כל המקום אשר יבאו שמה כ
בהיותם במחנה במדבר ודקדקו רבו׳ תלמו׳ ושפטו את העם בכל עת שדיני ממונות גומרין אפי׳ בלילה
כי לא אמר כל היום · בחדש · השלישי היה ראוי שיאמ׳ הכתוב ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סי׳
בחדש השלישי לצאתם מארץ מצרים כמו שנאמר למעלה

ממדב' סין אבל בעבור ר"ח היות ביאתם במדבר סיני שמחה להם ויום טוב ותמעת באתם ממצרים כבשפים
אליו כי ידעו ששם יקבלו את התורה כי משה הגיד להם   זה שכא' לו תעבדון את האלהים על ההר
הזה · וגם לפרעה אמר נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו והוא המהלך ממצרים ועד ה
הר סיני · בעבור זה התחיל הפרשה כי בחדש השלישי ביום הזה שהתחיל החדש באו לשם · ואחרי כן חזר
לומר כשאר המסעות ויסעו מרפידים וזהו ראוי גם כן שיאמר ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני אבל
כתב ויבאו מדבר סיני לומ' כי מיד שבאו אל מדבר ס' כי חנו במדבר כראותם ההר מנגד · ולא המתינו
עד שיכנסו בו אל מקום טוב לחנות שם אבל חנו במדבר או בחורב שהוא מקו' חורב סמוך לפני ההר ·
וזה טעם ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר · ויתכן שהבדילו מתוכם כל האספסוף אשר בקרבם
וחנו בני ישראל לבדם לפני ההר וערב רב אחריהם כי לישראל יתן התורה כמו שאמ' כה תאמ' לבית יעקב
ותגיד לבני ישראל · וזה טעם ויחן שם ישראל או ה"א להזכירם דרך כבוד בקבלם התורה ורש"י כתב ויסעו
מרפידים מה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתו' כי ברפידי' היו חונים בידוע שמשם נסעו
אלא מקיש נסיעת' מרפידי' לחניית' במדבר סיני מה חנייתן בתשובה אף נסיעתן בתשו' לשון רש"י · ולא
הבינותי · זה שכך כתו' בכל המסעות ויסעו מאילי' ויבאו אל מדבר סין ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידי'
וכן כל פרשת מסעי · וירצה הכתו' לפרש אלה שני חניות אחרו' ביניהן · ולשון מכילת' ויסעו מרפידי' ויבאו
מדבר סיני והלא כבר נאמר בפרשת מסעות ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני · מה ת"ל ויבאו מדבר
סיני מקיש נסיעתם מרפידים וכו' והענין לומר משני שכל המסעות שספר מהן כאן מאילים ורפידים גם
נשנו בפרשת אלה מסעי בשביל דברי' שנתחדשו בהן שם בכתו' אבל המסע הזה סיפר אותו הכתוב כאן
וכאן כשיה · והוצרך לדרוש שהיה לצורך ההיקש   ומשה עלה אל האלהי' מיום באם אל הר סיני כסה
הענן את ההר ושם כבוד ה' וזהו שכתו' וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימי' קודם מתן תורה
· ולפיכך אמר ומשה עלה אל האלהים כי עלה אל קצה ההר להזדמן לפניו · ולא בא אל הערפל אשר שם
האלהי' ויקרא אליו השם מראש ההר כה תאמר לבית יעקב · ורא"א אמ' כי ויקרא אליו מוקדם שקרא לו
ועלה אליו · ולא נראה לי כי הקריאה היא כה תאמר לבית יעקב ·   והוא יפרש ויקרא אליו לאמר לו
כה תאמר לבית יעקב ואינו כנכון · וטעם עלה אל האלהי' ויקרא אליו ה' כי עלה אל כבוד השם ששכן בהר
לאמר ליש' עשרת הדברות ובאותו הגדול ידבר עם משה כטעם אם יהיה נביאכם וגו'   ואביא אתכם
אלי אל מקום כבודי ההר הזה אשר שכנתי שם עמכם ואונקלוס שתרגם וקריבית יתכון לפולחני דרך כבוד
של מעלה תמם לעבדו ·   וטעם ושמרתם את בריתי הברית אשר כרתי את אבותיכם להיות להם ל
לאלהים ולזרעם אחריהם · ורא"א אמ' הברית שכרות משה עם ישר' אחר מתן תורה כמו שאמ' הנה דם ה
הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברי' האלה · ועל דרך האמת שתשמרו את בריתי לדבקה בי כטעם כי
אם שמוע תשמע לקולי ועשית כל אשר אדבר והייתם לי סגולה מכל העמי' שתהיו בידי סגולה כדבר נחמד
לא ימסרנו המלך ביד אחר   כמו וסגולת מלכי' והמדינות ואמ' כי לי כל הארץ כטעם אשר חלק ה' אותם
לכל העמי' ואתכם לקח ה' · וכך אמ' ואבדיל אתכם מן העמי' להיות לי סגולה או יהיה סגולה דבקות כי לי
הארץ הנקראת כל כמו שפירשתי בפסוק וה' ברך את אברהם בכל והמשכיל יבין ·   וכן ואתם תהיו לי
שתהיו אתם לי ביחוד לא כשאר העמי' ·   וכך אמרו' במכילתא ואתם תהיו לי שבכול אוכי מעמיד
ואיני מטיל עליכם אלא אני ·   וכן הוא אומר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישר'   ממלכת כהנים
ותהיו ממלכת משרתי וגוי קדוש לדבקה באל הקדוש   כמו שא' קדושים תהיו כי קדוש אני ה' והגרה
הבטיחם בעולם הזה ובעולם הבא   וישם לפניהם את כל הדברי' האלה · טעמו שאמר להם הנה
נתתי לפניכם הדברים בחרו לכם חיים אם תעשון כן ולכן ענו אותו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כטעם
הנה נתתי לפניכם היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וכן ואלה המשפטים אשר תשים
לפניהם שיאמרו שאם יבחרו ויקבלו עליהם לעשותם ועל כן אמר שם ויבא משה ויספר לעם את כל דברי
ה' ואת כל המשפטים · ויען כל

העם כל הדברים אשר דבר ה׳ נעשה וכן וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישר׳ שאת׳ לדור הבא בארץ
אם יקבלו עליהם את התורה כי בא לכרות עמהם ברית בערבות מואב כאשר כרת עם אבותיהם בחורב
והגאון רס׳ אמ׳ כי וישם לפניהם כמו שימה בפיהם ואיננו אלא כמו שפירשתי · וטעם ויענו כל העם יחדו
כן כי משה קרא לזקני העם שהם חכמיהם ושופטיהם כי להם הבחירה ושם לפניהם כל הדברים האלה
במעמד כל העדה כי על כלם צוה כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישר׳ והם לא המתינו לענה ובחירה
ויענו כל העם יחדו ויאמרו למקטון ועד גדול כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע וכן אמ׳ עוד ויענו כל העם קול
אחד ויאמרו   וישב משה את דברי העם אל ה׳ שטב לפניו אל אחר עם מענה הע׳ והנה הכל גלוי לפניו
ולא שאלו מה ענה לך העם הזה וכענין שכתו׳ וישמע ה׳ את קול דבריכם בדברכם אלי ובאו לפניו אמרי
ית׳ הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ואז הגיד לפניו
ואת׳ רבנו של ע׳ כבר מאמיני׳ הם ומקבלי׳ עליהם כל אשר תדבר וכן וישיבו אותם דבר ויראום את פרי
הארץ שנכנס אליהם עם הדברי׳ שראו כי אחכ׳ את׳ ויספרו לו ויאמרו ואין צורך לדברי רא׳ בזה
הענן הוא הערפל אשר שם האלהים והכל רואין ומכירין כן כמו שאמ׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש   בעב
ההר לעיני בני ישרא׳ ·   בעבור ישמע העם בדברי עמך את׳ רא׳ כי היו בישר׳ אנשי׳ שהיתה להם הנבוא׳
בספק ואעפ׳ שכתו׳ ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו שם את׳ וירא ישר׳ ולא כל ישר׳ וזהו שאמר אליו היום הזה
ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי כי לא היו מאמיני׳ כן מתחלה · וזה טעם בעבור ישמע העם בדברי
עמך עשרת הדברים וגם בך יאמינו שאתה נביאי כי מעתה יתאמת אצלם ענין הנבואה ואיננו כמו כי
זרע אבותם לא יסתפקו בנבואה כי האמינו בה מאבותם וכבר את׳ עוד ויאמן העם וישמעו ויאמינו בה׳
ובמשה עבדו ואם לא את׳ שם כל העם וכל ישר׳ אף כאן לא באת׳ בעבור ישמע כל הע׳ והנכון בעיני שאת׳
אני בא אליך בעב הענן שתגש אתה אל הערפל בעבור ישמע העם דברי ויהיו הם עצמם נביאים בדברי
לא שיאמינו מפי אחרים כמו שנ׳ באמור ה׳ אלי הקהל לי את העם ואשמיע׳ את דברי למען ילמדון ליראה
אותי כל הימים וגם בך יאמינו לנבא בכל הדורות ואם יקום בקרבכם נביא או חולם חלום שנגד דבריך
יכחישוהו מיד שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה בנבואה ויתברר להם מה
שכתו׳ אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא
פה אל פה אדבר בו ולכך אמ׳ בעבור ישמע הע׳ בדברי עמך כי ישמעו דברי מתוך האש וידעו שאני ה׳
מדבר עמך ויאמינו בדברי וגם בך לעול׳ וכן מה שאמרו היום הזה ראינו כי ידבר אלהי׳ את האד׳ וחי
לומר הנה נתקיים הדבר אצלינו בראיית עינינו כאשר היה חפץ אלהים ומעתה קרב אתה שידענו בך שי
שהגעת למעלה הגדולה ושמע כל אשר יאמר ה׳ אלהינו ושמענו ממך ועשינו שכבר נאמנה נבואתך כי היא
העליונה על כל הנביאים ·   ובמכילת׳ ראיתי בעבור ישמע העם בדברי עמך מלמד שאת׳ הקבה׳ למשה
הרי אני קורא לך מראש ההר ואתה עולה שנ׳ ויקרא ה׳ למשה ·   וגם בך יאמינו לעולם גם בך גם בנביאי׳
העתידי׳ לעמוד אחריך מגיד דבריהם לדעת רא׳ ·   וקדשתם היום ומחר פי׳ רש׳ וזמנתם וכן דעת א
אנקלוס וכמוהו אני נגיתי למקודשי וכן התקדשו למחר ·   ורא׳ את׳ שירחצו בימים ומה טעם היום ומחר
ואין צריך לרחוץ אלא פעם אחת   והנכון שיהיו קדושי׳ שלא יגעו אל אשה ואל כל טומאה כי הטהור מן
הטומאה יקרא מקודש כמו שאמ׳ בכתו׳ לנפש לא יטמא קדושים יהיו לאלהיה׳ וכתו׳ כי הכתו׳ לא אתקדשו
רי׳ לא הטהרו וכן כי אם אשה עצורה לנו ויהיו כלי הנערים קדש וכידוע כי ירחצו במי׳ והוא כלמד מכבס
הבגדים וכך אמרו במכילתא אין כבוס בגדים במה שאין עון טבילה ·   במשוך היובל המה יעלו בהר
הוא שופר של איל ושופר אילו של יצחק היה לפי׳ רש׳ ולא הבינותי זה כי אילו של יצחק עולה הקריב אותו
והקרביים והטלפי׳ הכל נשרף כעולה אולי גבל הקב׳ עפר קרנו והחזירו למה שהיה   אבל לפי דעת האגד׳
הזו יש לה סוד יאמרו שזה הקול הוא פחד יצחק ולכך את׳ ויחרד כל העם אשר במחנה ולא הבינו דברי
בגבורה הזאת זולתי קול ·   ירד ה׳ לעיני כל העם שכלם יראו בדרכו שם כי יראו מראה כבוד ה׳ כאש
אוכלת בראש ההר לא שיראו את השם וכתי׳ כי לא יראני האדם וחי ·

וירד· משה מן ההר ויקדש את העם לימד כאן שגם הדבור הזה שאמ' בו ויאמ' ה' אל משה לך אל העם היום בהר שהיה משה עולה שם בכל פעם לדבר אתו ובמכילת' דרשו בו מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו ולא היה הולך לביתו· כלל אלא מן ההר אל העם· משה ידבר והאלהים יעננו בקול אמרו במכילת' שזה על שעת מתן תורה שהיה משה משמיע הדברות לישר' כמו שכת' רש' · ועל דרך הפשט לא ידבר כזה עדין אבל ירד שם הכבוד אל ההר ביום השלישי והוציא משה את העם מן המחנה לקראת הכבוד הנראה להם ויתיצבו הם בתחתית ההר ומשה עלה למעלה קרוב לראש ההר ששם הכבוד מחיצה לעצמו ומדבר עם ישר' להודיעם מה יעשו וישר' שומעים קול האלהים שעונה אותו ויצונו והם לא יבינו מה יאמר לו ויצוה אותו בגבולות האמורות אחכ' בפרשה רד העד בעם וכו' לך רד ועלית אתה ואהרן עמך וגו' והיה זה ק קודם מתן תורה וגם בשעת הדברות כי משה לא עלה אל ראש ההר אל הערפל אשר שם האלהים רק ל לאחר מתן תורה וכן אמ' אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההי' להגיד לכם את דבר ה' כי יראת' מפני האש ולא עליתם בהר לאמר כאשר עליתי אני · ויתכן כי ישר' יראים מאד מקול השופר שהולך וחזק מאד ומש' היה אומר תחלה כונו דעתכם כי עתה תשמעו קול כענין כך ומיד האלהים יעננו באותו קול · וירד ה' על הר סיני אם תשכיל בפרשה תבין כי שמו הגדול ירד על הר סיני ושכן עליו באש והוא מדבר עם משה והדבור עם משה בכל הפרשה בשם המיוחד והעליה והיציאה לקראת מקום הכבוד כמו שפירשתי והזהיר פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב כי גם אצילי בני ישר' לא חזו אותו וכל ישר' שמעו קול השם מתוך האש והוא שכ' וידבר אלהים את כל הדברים האלה כמו שאמרו רבותי' אין אלהים אלא דיין ואמית מפי הגבורה שמענום ובמשנה תורה כת' את כל הדברי' האלה דבר ה' אל כל קהלכם בעבור שפיר' מתוך האש וזה טעם פנים בפנים ולכך כאמ' אנכי ה' אלהיך · ואל יקשה עליך מה שאמרו שם למשה כי מי כל ב בשר אשר שמע קול אלהי' חיים מדבר מתוך האש כי לא אמ' אשר שמע אלהי' מדבר מתוך האש אמ' קול אלהי' אמר' מה שהשיגו ולכך אמר' קרב אתה ושמע את כל אשר יאמ' ה' אלהינו וכן אמ' לה' משה השמ' עם קול אלהי' מדבר מתוך האש כי מדב' תואר לקול שנא' וישמע את הקול מדבר אליו ומז' תבי' מה שאמ' רבותי' תמיד במדרשי' הגדות כי בשבעה קולות נתנה התורה והם שהזכיר דוד במזמור הבו לה' בני אלי' והוא המכין הברמז בפרשה הזאת כי ויהי קולת וברקי' חסר ויענה אחד וכן וכל העם רואים את הקולת יחסר ממנו · הרבים והנה הם שבע וכבר כאמ' כפי' · וידבר אלהי' וכן במשנה תורה הזכיר שבע' קולות במתן תורה ובמסכת ברכות · אמרו בגמ' שנתנ' בחמשה קולות שאם יחשבו הקולו' הכתרי' והשני' מפורשי' להם בכתו' והכונה כי למשה רבי' נתנה בשבעה הקולות והוא השומע ומתבונן בהם אבל לישר' בקול אחד ישמעו כמו שאמ' קול גדול ולא יסף ונאמ' קול דברי' אתם שומעי' ותמונה איכם רואים זולתי קול ואף כאן רמז וכל העם רואים את הקולת בחסרון ו' אחד כי כל הקולות יראו אחד והוא מה שנ' אחת דבר אלהים שתים זו שמענו על דרך האמת והנה הפרשיות מבוארות לא יתחלף להם דבר בדבר · וגם שבאוני הנגשי' אל ה' שהם מגישים לשם המכבד קרבנות ונגשים בהם אליו · אנכי ה' אלהיך הדבור הזה מצות עשה אמ' אנכי ה' יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו בה' כי יש ה' והוא אלהי' כלומ' הווה וקדמון ומאתו היה הכל בחפץ ויכולת והוא אלהי' להם שחייבים לעבוד אותו ואמ' אשר הוצאתיך מארץ מצרי' כי הוצאת' משם תורה על המציאות ועל החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו וגם תורה על החדוש כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו ותורה על היכולת ותורה על הייחוד וכמו שאמ' בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ וזה טעם אשר הוצאתיך כי הם היודעים ועדים בכל אלה · וטעם מבית עבדים שהיו ע עומדים במצרים בבית עבדי' שמיים לפרעה ואמ' להם זה שהם חייבי' שיהיה השם הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלהי' שיעבדוהו כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים · כטעם כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים · וכבר רמזתי עוד למעלה טעם שני השמות הקדושים על דרך האמת וזו המצוה תקרא בדברי רבותי' קבלת מלכות שמים כי המדות האלה אשר הזכרתי הם במלך כנגד העם · וכך אמרו במכילתא לא יהיה לך אלהים אחרים על פני למה נאמר לפי שהוא אומ' אנכי ה' אלהיך משל למלך

שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות אמ' להם לאו כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות
שאם מלכותי אינכם מקבלים גזירותי היאך אתם מקיימין כך אמ' המקו' לישר' אנכי ה' אלהיך לא יהיה
לך אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים אמרו לו הן כשקבלתם מלכותי קבלו גזרותי כלומ' אחרי
שאתם מקבלים עליכם ומודים שאני ה' ואני אלהיכם מארץ מצרים קבלו כל מצותי ובאמרו כל הדברות
כלן בלשון יחיד ה' אלהיך אשר הוצאתיך ולא כאשר התחיל להם אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
שמע תשמעו כי להזהיר כל יחיד מהם יענש על המצות כי עם כל אחד ידבר ולכל אחד יצוה שלא יחשבו
כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם ויבאר להם משה זאת הכונה בסוף התורה בפרשת אתם נצבים ׃
לא יהיה לך אלהים אחרי' על פני כת' רש' לא יהיה לך למה נאמ' לפי שנאמ' לא תעשה לך אין לי אלא שלא
יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך וזו באמת ברייתא היא שנויה במכילת' וא"כ תהיה זו
מצות לא תעשה בלבד אזהרה למקיים עז' ברשותו ואין בה מיתת ב"ד ולמה הקדים הקיום שהוא בלאו
להשתחואה ועבודה שהם בסקילה ומיתת ב"ד ׃ ולפי דעתי שאין הלכה כדברי זאת הבריית' וכדברי יחיד
היא שנויה שכך שנינו בספרא ואלהי מסכה לא תעשו לכם יכול יעשו לכ' אחרי' ת"ל לא לכם אין לי אלא לכם
יכול הן יעשו לאחרי' ת"ל לא תעשו לא לכם ולא לאחרי' מכאן אמרו העושה עז' לעצמו עובר משום
שתי אזהרות משום לא תעשו ומשום לא לכם ר' יוסי אומ' משום שלש משום לא תעשו משום לא לכם ומשו'
לא יהיה הרי שר' יוסי יחיד במקום רבים הוא האומר כי לא יהיה לך אזהרה למקיים צלמי' ולדברי תנא
קמ' אינו כן ׃ והנכון גם לפי הפשט שזה מלשון והיה ה' לי לאלהי' להיות לכם לאלהי' יאמר
שלא יהיה לנו בלתי השם אלהים אחרי' מכל מלאכי מעלה ומכל צבא השמים הנקראי' אלהי' כענין שנא'
זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו והיא מניעה שלא יאמין באחד מהם ולא יקבלהו עליו באלוה ולא יאמ'
לו אלי אתה ׃ וכן דעת אנקלוס שאמ' אלה' אחרן בר מיני ידע כי בכל מקו' שאמ' הכתו' אלהי' אחרי' הכונ'
בו אחרי' זולתי השם הנכבד ויתפש זה הלשו' בקבלת האלהות או בעבודה לו כי יאמר לא תקבלו עליכם
אלוה בלתי ה' לבדו אבל כשידבר בעשייה לא יאמר בכתו' אחרי' וחלילה אבל יאמרו אלהי מסכה לא תעשו
לכם אלהי מסכה לא תעשה לך ויקראם כן בעבור שיעשם בכונה להיות אלהיו אבל בהם אמ' הכת' כי לא
אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום ׃ והנה הזהיר בדבור האנכי תחלה שלא נקבל לנו
אדון מכל האלהים זולתי ה' ואחכ' אמ' שלא נעשה פסל וכל תמונה להשתחות להם ולא לעבד' בשום עבודה
בעולם ׃ ולכך אמר לא תשתחוה להם כי הוא נסמך אל העשייה שמנע אותם מהשתחואות להם והנה כלם
אזהרות מעבודת עז' וכלן חייבי מיתות ואין בפסוק הזה אזהרה לעושה צלמים שלא עבדם אבל למטה
יזהיר מזה אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם וכן אלהי מסכה לא תעשה לך לא תעשו לכם אלילי' וטעם
על פני כמו אם לא על פניך יברכך ועתה חלו נא פני אל ועל פניכם אם אכזב יזהיר לא תעבוד לך אלהים
אחרי' כי על פני הם שאני מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום בנסתר' כי החבר העושה בפניו של אדם והוא
עומד עליו יקרא על פניו וכן ותעבר המנחה על פניו וכן וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר על
פני אהרן אביהם שהיה אהרן אביהם רואה ועומד שם ׃ ובדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם
ובנים לא היו להם והנה אמ' לא תעשה לך אלהי' אחרי' שאני כנגדו עומד תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי
זו ׃ ועל דרך האמת תבין סוד הפנים ממה שכתבנו כי הכתו' הזהיר במעמד הזה פנים בפנים דבר ה' עמכם
ותדע סוד מלת אחרים ויבא כל הכתו' כפשוטו ומשמעו ׃ וכן את' אנקלוס והוא פי' לא תעשון אתי נגו' כי
אנכי ה' אלהיך אל קנא לבדי ואין ראוי שתשתף עמי אחרי' ואנכי אל תקיף שיש לאל ידי נקמה שאקנא ב
בנותן כבודי לאחר ותהלתי לפסילי' ולא נמצא בשום מקו' שיבא לשון קנאה בשם הנכבד כי אם בענין עז'
בלבד ׃ ואמ' הרב במורה הנבוכי' שלא תמצא בכל התורה ובכל ספרי הנביאי' לשון חרון אף ולא לשו' כעס
לא לשון קנאה אלא בענין עז' בלבד והנה בקדושי עליון ויחר אף ה' במשה ויחר אף ה' בם וילך וכן חרה
אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב אבל בלשון קנאה אמת הוא ׃ וכן אמרו במכילת'
ובקנאה אני נפרע מעז' אבל אני חנון ורחום בדברים אחרים ׃ ולפי דעתי שיזכיר קנאה בעז' בישראל
בלבד ׃ וטעם הקנאה כי ישראל סגולת השם הנכבד אשר הבדילם לו כאשר פירשתי למעלה

והנה אם העם שלו מסרתיו פונים אל אלהים אחרים יקנא בהם השם כאשר האיש יקנא באשתו בלכתה
לאחרים ובעבדו בעשותו לו אדון אחר ולא יאמר הכתו' כן במאר העמים אשר חלק להם צבאות שמים ·
ובכאן אני מזכיר מה שיורו הכתובים בענין עז' כי היו שלשה מיני' הראשוני' החלו לעבוד את המלאכים
שהם השכלים הנבדלים בעבור שידעו למקצתן שררה על האומות כענין' שכתו' שר מלכות יון ושר מלכות
פרס וחשבו שיש להם יכולת גם להיטיב או להרע וכל אחד עובד לשר שלו כי היו הראשונים יודעי' אותם
והנה הם הנקראים בתורה ובכתובים כלם אלהים אחרים אלהי העמים כי המלאכים נקראי' אלהי' כמו
שנ' הודו לאלהי האלהי' וישתחוו לו כל אלהי' כי גדול ה' מכל האלהי' ואעפ' שהיו העובדי' מודים שהכח הגדול
והיכולת הגמורה לאל עליון וכך אמרו רבותי' דקרו ליה אלה דאלהיא ובזה אמ' הכתו' זובח לאלהים יחרם
הזכירם בשם הידיעה · והמין השני בנו' שחזרו לעבוד לצבא השמי' הכוכבים והם עובדי השמש או' הירח
והם למזל מן המזלות כי כל אחת מן האומות ידעה כח המזל כפי משטרו על הארץ שלהם וחשבו כי
בעבודתם יגבר המזל ויועיל להם כענין שכתו' ולשמש או לירח או לכל צבא השמים וגו'
וכתו' ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו
אחריה' ואשר דרשום ואשר השתחוו להם וכמו שנ' בתורה באיסור של עז' ופן תשא עיניך השמימה וראית
את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה'
אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים יאמר כי בעבור שחלק השם אותם לכל העמים ונתן לכל א'
עם כוכב ומזל לא תהיה כדת אחריהם לעבדם ואלה האנשים הם שהחלו לעשות הצורות הרבות
בפסילים והאשרים והחמנים כי היו הם עושים צורות מזלם בשעות אשר להם הכח כפי מעלתם והיו
מיהבים בהם כפי מחשבותם כח והצלחה · וקרוב בעיני שהוחל זה בדור הפלגה כאשר הפיצם השם אל
הארצות ומשלו בהם הכוכבים והמזרות למחלקותיהם כי הבונים היו רוצים לעשות להם שם ולא יתחלקו
כאשר רמזתי במקומו והיו לכל אלה הכתות נביאי שקר מגידים להם מן העתידות ומודיעי' קצת הבאות
עליהם בחכמת הקסם והניחוש כי יש גם למזלות שרים שוכנים באויר כמלאכים משמי' יודעים בעתידות
ומזמין העבודה הזאת היו מהם עובדי' לאנשי' כי בראותם לאחד מבני האדם ממשלה גדולה ומזלו עולה
מאד כנבוכדנצר היו אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו וכונתם אליו יעלה מזלם עם מזלו
והוא גכ' יחשוב כי בהדבק מחשבותם בו תוסיף לו הצלחה בכח נפשותיהם המכוונות אליו וזה היה דעת
פרעה כדברי רבותי' ודעת סנחריב שאמ' הכתו' במחשבתו אעלה על במתי עב אדמה לעליו' ואחר ואחריו
מעשו עצמם אלוהות כי היו רשעים לא שוטים גמורים · והמין השלישי בנו' אשר חזרו לעבוד את
השדים שהם רוחות כאשר אפרש בע"ה כי גם מהם יש ממונים על האומות שיהיו הם בעלי הארץ ההיא
להזיק לבריהם ולנבאלים שבהם כידוע מענינם בחכמת נגרומאנסיא גם בדברי רבותי' ובזה אמ' הכתו'
יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם לעג להם הכתו' שהם
זובחים גם לשדי' שאינם אלוה כלל כלומ' שאינם כמלאכי' הנקראי' אלוה אבל הם אלהי' שלא ידעום כלומ'
שלא יזבחו בהם שום אלהות וכח שום טובה להם והם חדשי' להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המצריים
המכשפי' וגם אבותיהם הרשעי' בתרח ונמרוד לא שערום כלל ומזה מזהיר ולא יזבחו עוד את זבחיהם ל
לשעירי' אשר הם זונים אחריה' והנה התורה אסרה בדבור הזה השני כל עבודה בלתי לה' לבדו ולכך הזהיר
בתחלה לא יהיה לך אלהי' אחרי' על פני שהם המין הראשון וזהו על פני כאשר רמזתי סודו והזהיר עוד
על הפסל וגם על התמונה שהיא תרמוז גם לדבר הרוחני המדומה כענין שכתו' יעמוד ולא אכיר מראהו
תמונה לנגד עיני · וכך אמרו אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבי' ומזלות ממעל לרבות מלאכי השר'
כי גם בהם יעשו צורות לשכלים הנבדלי' אפ' שאין נפש למזלות כאשר היה בענין מעשה העגל שאמרו עתיד
לפרש בעה' · ואת' אשר במים מתחת לארץ לרבות השדים מתחת מים ושוכניהם וכך אמרו להביא את ה
הבוביא ואמ' כבלם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל ואפי' לא יהא דעתך להוציא עצמך

מדרשותו של הבה׳ והנה דיקן כל העבודות כלן לשם המיוחד ית׳ · פוקד עון אבות על בנים · אמ׳ ר״א כי
טעם פקידה כטעם זכירה כמו וה׳ פקד את שרה שהוא כמו ויזכרה ה׳ · והטעם כי השם יאריך לרשע
אולי ישוב ויוליד בן צדיק אבל אם הלך הבן בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הדור הרביעי יאבד זכרם ·
כי השם יזכור מה שעשו האבות ולא יאריך עוד · ובזה אחרו כל המפרשי׳ ואם כן לא יפקוד עון אבות על
בנים ועל שלשים רק על רבעים · וראוי היה שיאמר פוקד עון אבות ובני׳ ושלשים על רבעי׳ ואולי יאמרו
שהוא זוכר העון על הבנים לאמר אתה ואביך חטאתם וכן יעשה עם השלשי׳ ועם הרביעי׳ ואז ינקם מהם
לא יפקוד להם עוד כי יכריתם בעון כלם · ואין פירושם נכון שיאמר הכתוב הזכירה בכלם בשוה ולא
יזכיר הנקימה שתהא ברבעים בסוף · ולשון פקידה עם מלה על לא תבא על זכירה אבל היא הנקימה וכן
וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם · וכן יפקוד ה׳ בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח
ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים · וכן יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום׳ כלם הנקמ׳ והטעם
· והנכון בעיני שיאמ׳ כי הוא פוקד העון אשר עשה האב על בניו ומכריתם בעון אביהם כענין
שאמ׳ הכינו לבניו מטבח בעון אבותם וכן יפקוד אותו על שלשים כשלא יהיה עמם שלם בשני הדורות
כענין שילא שלם עון האמורי עד הנה ופעמי׳ יפקוד עון כלם על הרבעי׳ שבתחלה שיתם ויכריתם אבל
בדור חמישי לא יענש הבן בעון אביו הראשון והוסיף בתשובה התורה ועל שלשי׳ ועל רבעי׳ לשונאי׳ כטעם
או · ואמ׳ ר״א כי בני הבני׳ נקראי׳ בנים על כן אמר דרך קצרה כי מתחלת שלשים ורבעים יתבונן זה ואיננו
כן · אבל שלשים הדור השלישי בענין ורבעי׳ כן כי הם ארבע חטאי׳ והכתו׳ שיאמר בשלש עשרה מדות
פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים יפרש על בני בני׳ השלשי׳ והרבעי׳ ולפי׳ חזר
משה בתרגלי׳ ואמ׳ על בנים על שלשים ועל רבעים ולא הזכיר בני בנים והכל אחד · ואמר הכתוב לשונאי
כשיהיו הבנים שונאי השם שאם הוליד בן צדיק לא ישא בעון האב כמו שפי׳ יחזקאל · ומדברי רבותינו
נראה כפי׳ הזה שפירשתי שלמדו מכאן שמדה טובה מרובה על מדת פורענות שמדת פורענות לארבעה
דורות ואם היה כפי׳ הראשון היתה מדה טובה מרובה אם יאריך גם דור עשירי · ויתכן שתהיה המדה
האמורה הזאת בעבודה זרה בלבד כי בה יזהיר אבל בשאר המצות אין בענין מות והסוד הנסתר בפוקד
עון אבות על בנים בתחלת ספר קהלת תמצאנו וכבר כתבתיו · לאהבי ולשומרי מצותי · הנראה
ממשמעות הכתוב שזו הבטחה בענין המצות האלו אשר הזכיר · אמר כי הוא עושה בהן חסד לאלפים
לאהבין השם המוסרי׳ נפשם עליו השם המיוחד׳ בשם הנכבד ובאלהותו לבדו ויכפרו בכל אלוה נכר ולא יעבדון
אותם עם סכנת נפשם יקראו אוהבין · כי זו היא האהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו כמו שאמ׳ ואהבת
את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שתמסור נפשך וחייך באהבתו שלא תחליפנו באל אחר
ולא תשתף עמו אל נכר ולכך נאמר באברהם זרע אברהם אוהבי שנתן נפשו שלא יעבוד ע״ז באור כשדי׳
ושאר הצדיקי׳ יקראו שומרי מצותיו · ורבים פירשו כי אוהבין הם העובדי׳ מאהבה שלא על מנת לקבל ס
פרס כמו שהזכירו חכמים ומצאתי במכילתא לאוהבי זה אברהם וכיוצא בו · ולשומרי מצותי אלו הנביאי׳
והזקני׳ ר׳ נתן אומ׳ לאוהבי ולשומרי מצותי אלו שהם יושבים בארץ ישר׳ ונותני׳ נפשם על המצות מה לך
יוצא ליהרג על שמלתי את בני מה לך יוצא לישרף על שקראתי בתורה מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי
את המצה מה לך לוקה מאפרגל על שנטלתי את הלולב ואומ׳ אשר הוכתי בית מאהבי המכות האלה גרמו
לי לאהב לאבי שבשמים הרי פי׳ ר׳ נתן כי האהבה מסירת הנפש על המצוה והכתו׳ ודאי על ע״ז כי בה
נתחייבנו ליהרג ואל יעבור בכל הזמנים לעולם · אבל הרחיב הענין לכל המצות לפי שבשעת השמד אנו
נהרגין על כלן מן הכתוב האחר ולא תחללו את שם קדשי ונקד׳ שאמ׳ זה אברהם ואלו הנביאים אינו נכון
שיאמ׳ שהיו הנביאי׳ עושים על מנת לקבל פרס אבל יש בזה סוד ואמ׳ שאברהם מסר נפשו באהבה כענין
שכתו׳ חסד לאברהם ושאר הנביאי׳ בגבורה והבין זה · לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא · כבר
נתפרש זה הכתוב בדברי רבותי׳ שהוא אסור להשבע בשם הנכבד לריק כגון הנשבע על הידוע לאדם לם
לשנותו או לקיימו על עמוד של שיש שהוא של זהב או שהוא של שיש והוא עומד לפניהם

ויזכירין בו׳ ועל דרך הפשט יאסור עוד שלא ישא על שפתיו השם הנכבד על חנם בלשון לא תשא שמע שוא ובל אשא את שמותם על שפתי כי הדבור יקרא כן בעבור שישא בו קול וכן משא דבר ה׳ וכן ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש שישא קולו לאמר כן ובאמת שגם זה אסור ונקרא בלשון חכמים מוציא שם שמים לבטלה׳ וכבר אמרו רבותי׳ מנין שלא יאמ׳ אד׳ לה׳ עולה לה׳ חטאת אלא יאמר עולה לה׳ חטאת לה׳ תל׳ קרבן לה׳ והלא דברים קל וחומר ומה אם מי שהוא עתיד להקדים אמרה תורה לא יחול שמי אלא בקרבן קו׳ וכו׳ וסדר זו המצוה אחר אזהרת עז׳ כי כאשר ראוי לירא׳ את ה׳ הגדול והנורא שלא לתת כבודו לאחר כן ראוי לתת כבוד לשמו׳ והנושא אותו לשוא מחללו כענין שכתו׳ ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך וכמו שהחמיר בעז׳ וכתב העונש כי הוא אל קנא ובו פוקד עון אבות על בנים כן כתב בזה העונש כי לא ינקה אותו ואמ׳ בלשון הזה ולא אמ׳ כי יפקוד עליו בעבור שאינו אבל הנשבע׳ עביר׳ גמורה ויחשוב שראוי למחול לו אמ׳ כי לא ינקה כל הנוגע ודבר רז׳ על הכתו׳ הזה כהוגן והנה לשון הכת׳ הזה את שם ה׳ אלהיך כאלו משה ידבר וכן בכל הדברות אחרי כן ומשנים הפסוקי׳ הראשוני׳ השם ידבר אנכי אשר הוצאתיך על פני כי אנכי לאוהבי ולשומרי מצותי ומפני זה אמרו רבו׳ ז״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום שהם עיקר הכל׳ ורא׳ הקשה כי הכתו׳ אמ׳ וידבר אלהי׳ את כל הדברי׳ האלה ומפורש מזה את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם ושם כתוב עוד ויכתבם על שני לוחות אבנים כי כאשר אמרם אל כל קהלכם כן כתבם על הלוחות׳ ואני אפר׳ לך קבלת רבותי׳ בראיי שכל עשרת הדברות שמעו כל ישר׳ מפי אלהי׳ כפשוטו של כתו׳ אבל בשני הדברות הראשונות היו שומעין הדבור ומבינין אותו מפיו כאשר יבין אותם משה ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר האדון אל עבדו כמו שהזכרתי ומכאן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו מ ממשה וכך הם מפרשי׳ משה ידבר והאלהי׳ יעננו בקול ועל כן היו בהם דברי ה׳ עם משה שיאמר להם כן והכונה היתה בזה כדי שיהיו כלם נביאי׳ באמונת ה׳ ובאיסור עז׳ כאשר פירשתי לפי שהם העיקר לכל התורה והמצוה כמו שאמ׳ הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים׳ אבל בשאר הדברות יקבלו מפי משה ביאורן עם שמיעתם קול הדברי׳ ובשאר המצות יאמינו במשה בכל

זכור את יום השבת לקדשו אחר שצוה שנאמין בשם המיוחד ית׳ שהוא המוצא הוא הבורא הוא ה׳ המכין והיכול ושנייחד האמונה בכל אלה והכבוד לו לבדו וצוה שנכבד זכר שמו בזה שנעשה בזה סימן וזכרון תמיד להודיע שהוא ברא הכל והיא מצות השבת שהיא זכר למעשה בראשית ואמר זכור את יום השבת לקדשו ובמשנה תורה כתו׳ שמור את יום השבת לקדשו ורבותי׳ הקפידו בזה ואמרו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו׳ ולא הקפידו בלשונו׳ אחרי׳ שנתחלפו להם והכונה להם ז״ל כי זכור מצות עשה בזה שנזכור יום השבת לקדשו ולא נשכחהו ושמור אזהרה מצות לא תעשה שכל מקו׳ שנאמ׳ השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה יזהיר שנשמור אותו לקדשו שלא נחללהו ואין ראוי למשה שיחליף בדברי השם מצות עשה למצות לא תעשה אבל אם החליף בדבור השני וכל תמונה ואמ׳ כל תמונה בחסרון ואו׳ והוסיף אותם בו על שלשי׳ וכן כל כיוצא בזה בשאר הדברות אין בכך כלום׳ כי הכל אחד׳ והטע׳ הזה לא יסבול אותו אלא מי שאינו רגיל בתלמוד׳ ומפורש אמרו נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה שנ׳ זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה שהנשים חייבות בשמירה שבכל מצות לא תעשה הן חייבות׳ ולא היו חייבות בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות בו אלא שהקיש הזה מחייב אות׳׳ ואני תמה אם נאמ׳ זכור ושמור מפי הגבור׳ למה לא כת׳ בלוחו׳ הראשונו׳ ויתכן שהיה בלוח׳ הראשונו׳ ובשניו׳ כת׳ זכור ומפ׳ לישר׳ כי שמור נאמ׳ עמו וזו כוונת׳ באמ׳ ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה וזהו מאמ׳ החכמי׳ שאומ׳ בערב שבת באי כלה באי כלה בואו ונצא לקראת שבת מלכה כלה ויקראו לברכת היום קדושה רבה שהוא הקדוש הגדול ותבין זה ואמת הוא גם כן כי מדת זכור רומז במצות עשה והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו׳ ומדת שמור

מצות לא תעשה והוא למדת הדין ויצא ממדת היראה · כי השומר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו · ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה כמו שהאהבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו · ולכך אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה ומפני זה יהיה הענש במצות לא תעשה גדול ועושין בו דין כגון מלקו' ומיתה ואין עושין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדי' כמו לולב וציצית איני עושה סכה איני עושה שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשו' או שתצא נפשו וכתב רש"י כפי' זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לו חלק יפה יהא מזומנו לשבת וזו ברייתא היא שמביא במכילת' כך ר' אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומ' זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת · אבל בלשון יחיד ר"י שניה ואינה הלכה שהרי בגמר' אמרו תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל בכבוד שבת כ כיצד מצא בהמה נאה אומ' תהא זו לכבוד שבת למחר מצא אחרת נאה הימנה מניח השנייה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו כל מעשיו היו לשם שמים שנ' ברוך ה' יום יום יעמס לנו · תניא נמי הכי בית שמאי אומ' מחד בשבך לשבתיך ובה"א ברוך ה' יום יום יעמס לנו · ובמכילתא א אחרת שמאי הזקן אומ' זכירה עד שלא תבא שמירה משתבא ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זז מפיו לקח חפץ טוב אומ' זה לשבת כלי חדש אומ' זה לשבת · אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומ' כל מעשיך יהיו לשם שמים והלכה היא כדברי בה' · ועל דרך הפשט אמרו שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחנו ולא יתחלף לנו בשאר הימי' כי בזכרנו אותו תמיד נזכור מעשה בראשי' בכל עת ונודה בכל עת שיש לעולם בורא והוא צוה אותנו באות הזה כמו שאמר כי אות היא ביני וביניכם · וזה עיקר גדול באמונת האל · וטעם לקדשו שיהא זכרוננו בו להיותו קדוש בעינינו כמו שאמ' וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד · והטעם שתהא השביתה בעיניכם בעבור שהוא יום קדוש להפנות בו מעסקי המחשבות שהבלי הזמנים ולתת בו ענג לנפשינו בדרכי ה' וללכת אל החכמים ואל הנביאי' לשמוע דברי ה' כמו שנא' מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת שהיה דרכם כן · וכך אמרו רז"ל מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל וזה טעם שביתת הבהמה שלא תהא בלבנו מחשבה עליה · ולכך אמרו ז"ל שהשב' שקולה כנגד כל מצות שבתורה כמו שאמ' בגמ' מפני שהיא מעיד על כל עיקרי האמונה בחדוש ובהשגחה ובנבואה ובמכילתא ר' יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שאחרים מונים אלא תהא מונה לשם שבת · ופירושה שהגוים מונין בימי השבוע לשם הימים עצמן יקראו לכל יום שם בפני עצמו או על שמות המשרתים כנוצרים או שמות אחרים שיקראו להם וישראל מונים כל הימים לשם שבת אחד בשבת שני בשבת כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכרו תמיד בכל יום וזה פשוטו של מקרא וכך פירש רש"י · ואומר אני שזה מדרשו של שמאי הזקן שפיר' מצות זכור עד שלא תבא כלומ' שלא נשכחהו בשום פנים אבל הזכירו בברייתא עד מדת חסידותו שזה הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל בכבוד שבת כל ימי חייו והלל עצמו מודה במדרש של שמאי אבל היתה בו מדה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו היו לשם שמים והיה בוטח בה' שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים · אבל לרבותי' עוד בו מדרש ממלת ל לקדשו שנקדש אותו בענין וקדשתם את שנת החמשים שנה שהיא ענין קדוש בה' לומר ביובל מקודש מ מקודש אף כאן צוה שנזכור את יום השבת בקדשנו אותו · וכך אמרו במכילתא לקדשו קדשהו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא ליום ללילה מנין ת"ל ושמרתם את יום השבת זכרהו קדוש היום וזה מן התורה אינו אסמכתא · וכך אמרו נשי' חייבות בקדוש היום דבר תורה וזה על קדוש הלילה לפי שכל הענינין קדוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת כגון קדוש החדש וקדוש היובל אבל ביום אסמכת' ואין אות' בו מקודם כלל שדיינו בפע' אחת בכניסתו וכן על היין אסמכתא ואינו קבע כלל ובגמ' פסחים אמרו זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא ביום בלילה מנין ת"ל את יום השבת הוי תנא מהדר אליליא ונסיב ליה קרא דיממא ושדי עקר קדושא בליליא הוא אלא הכי קאמ' זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום

השבת וכן הברייתא שבמכילתא נתרץ בה אין לי אלא בלילה שהוא עקר הקדוש ליום מנין וכו׳ אסמכתא ב
בעלמא ומשם תלמוד שהמצוה הזאת למדה ממצות לקדשו אבל זכור את יום השבת מצוה לזכרו תמיד ב
בכל יום כמו שפירשנו אלא שכל מצות הזכירה בענין אחד כמשמען רמח׳ מצות שבצוואינו ודע זה

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ענין
עבודה היא מלאכה שאינה להנאת הגוף כאוכל נפש וכיוצא בה כענין שנאמ׳ ובכל עבודה בשדה כי תעבד
את האדמה ובזריעתם וכעבדתם וכאשר אפרש עוד בע״ה ׳ ולכך אמ׳ ששת ימי׳ תעבוד את האדמה ועשית
כל מלאכתך אשר היא לצורך גופך ולהנאתך כענין את אשר תאפו אפו ובשבת לא תעשה שום מלאכה
אתה ובנך ובתך הקטני׳ הזהירנו בשבת שלא יעשו הבני׳ הקטני׳ מלאכה לדעתינו וברצוננו ועבדך ואמתך
העבדים שמלו וטבלו שחייבין בכל דיני השבת כישר׳ כמו שאמ׳ במשנה תורה למען ינוח עבדך ואמתך
כמוך ואלו חייבין בכל המצות כנשים כמו שמפורש בדברי רבותי׳ ואולי היה שיזהיר להם בעצמם כי הם
עמים מצווים בשבת אבל דבר הכתו׳ עימנו מפני שהעבדי׳ ברשותינו לומ׳ ששביתתם עלינו ואם לא נמנע
אנחנו כנכנסי׳ עליהם ׳ ועוד בעבור שעם ישראל ידבר אלדי׳ בכל עשרת הדברות ׳ וגרך אשר בשעריך
על דרך הפשט גר שער לעולם הוא גר תושב שבא לגור בשערי עירנו וקבל עליו שבע מצות בני נח ׳ והוא
הנקרא גר אוכל נבלות שאמ׳ בו הכתו׳ לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ׳ ולכן לא היתה בו המצוה שיאמ׳
לא תעשה בו מלאכה האזרח והגר אבל לנו יצוה שלא יעשה מלאכה לצרכינו כקטני׳ והבהמה והוא בעצמו
אין עליו זאת המצוה ועושה מלאכה לעצמו בשבת והכתו׳ שאמ׳ וינפש בן אמתך והגר הוא גר צדק
שנתייהד וחזר לתורתנו שצוה אותו בשבת וכן בכל שאר המצות כאשר אמר׳ תורה אחת ומשפט אחד יהיה
לכם ולגר הגר אתכ׳ לגר ולאזרח הארץ ׳ אבל מצאנו לרבותי׳ שדרשו בהפך אמרו כי וגרך אשר בשעריך
על דרך הפשט גר צדק והוא חייב כמונו בשביתה וינפש בן אמתך והגר לרבות גר תושב הערל ודבריהם
שיהיה המוזהר תחלה הגר הנימול שחייב כמונו והכתו׳ השני לרבות הערל ולפיכך הוקם לבהמה שאמר
למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר כמונו בשביתת כלם בשוה שלא יעשו לנו ויעשו כרצונם
לעצמם וכן יהיו העבד והגר הנזכרים בעשרת הדברות שוים וחייבים בכל דין השבת כמונו כמו שאמר
למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ׳ ברך ה׳ את יום השבת ויקדשהו אמ׳ שיהיה יום השבת מבורך וקדוש
כי בזה בזכירה לברך אותו ולהדרו ובזה בשביתה שיהיה לנו קדוש ולא נעשה בו מלאכה ׳ ורא׳ אמר כי ב
ברך ה׳ היום הזה וקדשו שזמן אותו לקבל בו הנפש תוספת חכמה יותר מכל הימי׳ ודרך האמת כתבתיו
בפסוק ויכלו ומשם תשכיל ותבין כי ששת ימים עשה ה׳ לא יחסר בית׳ אבל כי ששת ימים עשה ה׳ וביום
השביעי שבת בהם וינפש ׳ כבד את אביך ׳ הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו
ובכבודו וחזר לצוות אותנו בענייני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותינו כענין בורא משתתף ב
ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכך אמ׳ כאשר צויתיך בכבודי כן אנכי מצוך ב
בכבוד המשתתף עמי ביצירתך ולא פיר׳ הכתוב שהוא הכבוד כלומד מן הכבוד הנאמ׳ למעלה באב הראשון
ית׳ שיודה בו שהוא אביו ולא יכפיר בו לאמר על אדם אחר שהוא אביו ולא יעבדנו כבן לירושתו או לענין
אחר שיצפה ממנו ולא ישא שם אביו וישבע חי אבי לשוא ושקר ויכנסו בכלל הכבוד דברי׳ אחרים כי בכל
כבודו כמצוינו ומפורשים הם בדברי רבותי׳ וכבר אמרו שהוקש כבודו לכבוד המקו׳ וכאשר המצוה הזאת
היא בתחתונ׳ כי כן נתן שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו ׳ ועל דעת רבותי׳ ענין הכתו׳ למען
יאריכון ימיך ועל האדמה ׳ יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותינו ארוכים כי ימלא השם ימינו
בעול׳ הזה ויהיו ארוכי׳ לעולם הבא שכלו ארוך ותהיה ישיבתינו לעד על האדמה הטובה שיתן לנו ובמשנה
תורה פי׳ למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך על האדמה והנה הם שתי הבטחות ׳ לא תרצח לא
תנאף לא תגנב אמר הנה צויתיך להודות שאני בורא הכל בלב ובמעשה ולכבד האבות בעבור שהם
משתתפים ביצירה אם כן השמר פן תחבל מעשה ידי ותשפך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות
לי בכל אלה ולא תנאף אשת ריעך כי תחבל ענין כבוד האבות

לכפור באמת ולהודו׳ בשקר כי לא ידעו את אביהם ויתנו כבודם לאחר כאשר יעשו עובדי ע״ז ואומרי׳ לעץ
אבי אתה ולא ידעו אביהם שברא אותן ואחר כן הזהיר לא תגנוב נפש כי הוא כמו כן גורם בואת וכן
סדר המצות במורה ועכשו כך הוא. אחר ע״ז שפיכות דמי׳ ואחרי כן גלוי עריות ואחר כך הזכיר גנבת נפ׳
ועדות שקר וגזל ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו והנה השלים כל מה שאדם חייב בגוף חברו ואחר
כן יבאר המשפטי׳ בפרט כי המתחייב לחברו במשפט מן המשפטי׳ אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו
שלו ישלם מה שעליו · ואמ׳ רא״ כי אחז הכתוב דרך ארץ לאמר תחלה בית רעך כי המשכי׳ יקדים להיות לו
בית ואחרי כן יקח אשה להביאה אל ביתו ואחרי כן יקנה עבד ואמה ובמשנה תורה הזכיר האשה תחלה
כי הבחורים יתאוו לנשות אשה תחלה או שאמדת האשה האיסור הגדול שבהם והנה עשרת הדברו׳ חמשה
בכבוד הבורא וה׳ לטובת האדם כי כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ב
ביצירה ובאחרו׳ חמשה לאדם בגרמו וטובתו והנה הזכיר בקצת הדברות גמולם ובקצתם לא הזכי׳ כי בדבו׳
השני אל קנא בשלישי כי לא ינקה בחמשי׳ למען יאריכון ולא הזכיר באחרים עונש או שכר והיה זה כי
החמשה דברים האחרונים טובת האדם הם והנה שכרו אתו ופעולתו לפניו אבל בגמ׳ צריך אזהרת עונש
לאומר הגדול שבה ושהיא לכבוד הבורא והנראה אלי כי אמר אל קנא על לא יהיה לך ואמר ועושה חסד
על אנכי כי העונש יבא על מצות לא תעשה והשכר על מצות עשה וקבלת מלכות האל ואזהרת עבוד׳ זולתו
ענין אחד והשלים הדבור ואחר כך הזהיר על השוא׳ והכתיב השכר על העושה והזהיר בשבועת שוא בענש
לא ינקה ולא הזכיר בשבועה גמול כלל ולא אמר על המחלל השבת עונש הכרת או עונש אחר זולתו ולא
הזכי׳ זולתי שכר על השומר שבת ואחללו מפני שהשב׳ בכלל בשתים מצות הראשונות כי השומר שבת מעי׳
על מעשה בראשית ומודה במצות אנכי והמחללו מכחיש במעשה בראשית ומוד׳ בקדמות העולם להכחיש
במצות אנכי והנה הוא בכלל אל קנא פוקד ובכלל ועושה חסד לאלפי׳ ובדבור החמשי בכבוד אבות הזכיר
שכר כי היא מצות עשה והנראה במכתב הלוחות שהיו הה׳ הראשונות בלוח אחד שהם בכבוד הבורא כמו ש
שהזכרתי והה׳ השניות בלוח אחד שיהיו חמש כנגד חמש כענין שהזכירו בספר יציר׳ בעשר ספירות בלימ׳
כמספר עשר אצבעות ה׳ כנגד חמש וברית יחיד מכוונת באמצע ומזה יתברר לך למה ה׳ ושתים כי כבד
כבד את אביך הוא כנגד תורה שבכת׳ ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה ונראה שלזה רימזו רבותינו׳ ז״ל
שאמרו שתי לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינ׳ וכנגד שני עולמי׳ וכל זה רימז
אחד והמשכיל יבין הסוד וכל העם רואים את הקולו׳ ויאמרו אל משה דעת המפרשי׳ שהיה זה אחר
מתן תורה והוא שאמר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכ׳ וזקניכם ותאמרו הן הראנו ה׳ אלהינו וגו׳ אם יוספי׳
אנחנו לשמוע את קול ה׳ עוד ומתנו וגו׳ ואין כן דעתי בעבור שאמ׳ כבאן ואל ידבר עמנו אלהים ולא אמ׳
עוד ומשה אמר כבאן אל תיראו וגם כאמר היטיבו את אשר דברו · ועוד כי כבאן לא ספר שפחדו רק מן
הקולות והלפידים ומן ההר שהיה עשן וגם פחדו מדבור השכינה שאמרו כי מי כל בשר אשר שמע קול
אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי · ועוד כי בכא׳ אמ׳ ומשה נגש אל הערפל ולא אמר שבא בתוכו
והנכון בעיני בפרשה ובסדור הענין כי וכל העם רואים ויאמרו אל משה היה קודם מתן תורה ומתחלה
הזכיר בסדר כל דברי האלהים מה שצוה למשה בהגבלת ההר ואזהרת העם עשרת הדברות ועתה חזר
והזכי׳ דברי העם אל משה ואמר כי מעת שראו את הקולות ואת הלפידים נעו לאחור ועמדו מרחוק יותר
מגבול ההר אשר הגביל משה והסדר בדברים כי בבקר היו קולות וברקים וקול שופר חזק ועדין לא ירדה
שכינה כענין ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעי׳ לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ויחרדו העם במחנה ממקום
תחנותם ומשה חזק לבם והוציאם לקראת האלהים ויתיצבו בתחתית ההר ונסיעת׳ שם בתחתית מצפים
ומתיצבים ירד ה׳ על ההר באש ויעל עשנו עד לב השמים חשך ענן וערפל ויחרד ההר עשנו ונזדעזע כאש׳
יעשו ברעש הנקרא זלזלה או יותר מכאן וכן כתוב ההרי׳ רקדו כאילים גבעו׳ כבני צאן ואיננו משל כאשר
איננו משל הים ראה וינס הירדן יסב לאחור ונתחזק קול השופר מאד אז ראו העם וינעו לאחו׳ ויעמדו
מרחוק יותר מן הגבול ואז אמרו אליו כלם שלא ידבר עמם האלהים

כלל פן ימותו כי במראה נהפכו צירים עליהם ולא אצרו כח ואם ישמעו הדבור ימותו ומשה חזקם ואמ׳
להם אל תיראו ושמעו אליו ויעמד העם מרחוק במעמדם כי לא רצו בכל דבריו להתקרב אל הגבול ומשה
נגש אל הערפל לא בא בתוכו ואז דבר אלהים עשרת הדברות ואחר עשרת הדברות לא הזכיר כאן מה ש
שאמרו הזקנים למשה כי רצה לבאר כסדר המצות והמשפטים אבל במשנה תורה הזכיר משה כי אחרי
הדברות קרבו אליו כל ראשי שבטיהם וזקניהם ואמרו לו אם יוספי׳ אנחנו לשמוע את קול ה׳ אלהינו עוד
ומתנו כי שערנו בנפשותינו שלא נוכל עוד לסבול משא דברי ה׳ אלהים כי חשבו שירבה האלהי׳ לדב׳ אליה׳
כל המצות ולכך אמרו קרב אתה ושמע את אשר יאמר ה׳ אלהינו ואת אשר תדבר אלינו ושמענו ועשינו ו
והב׳ הודה לדבריהם ואמר הטיבו כל אשר דברו כי כן היה החפץ לפניו שלא ישמיעם רק עשרת הדבר׳
והירא׳ ישר׳ לפניו   וינועו על דעת רבותי׳ אין נוע בכאן אלא זיע וכן הוא אומ׳ נוע תנוע ארץ כשכו׳ ואם
כן יאמר כי נזדעזעו ומפחדם חזרו עד לאחור ועמדו מרחוק ׃ ועל דעת בעלי הפשט ימינו שבנו ממקו׳
לאחוריהם ועמדו מרחוק מלשון נע ונד תהיה בארץ וכן ויניעם במדבר ׃   ואל ידבר עמנו אלהי׳ השגי׳
הרב במורה הנבוכים באנקלוס שתרגם ואל ידבר עמנו אלהים ואל יתמלל עמנא מן קדם ה׳ ולא עשה כן
בשאר המקומות כי תרגם וידבר אלהים את כל הדברים האלה ומליל ה׳ וכן בכל מקום וידבר ה׳ אל משה
ומלל ה׳ והטעם אצלו כי הדיבור הראשון אעפ׳ ששמעוהו כל ישראל אין מעלתם בו כמעלת משה רבי׳ ואם
כן כדעתו למה תרגם כי מן השמי׳ דברתי עמכם מלילית עמכון והיה לו לומר איתמליל מן קדמי עמכו׳
וכן במשנה תורה את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם תרגם אותו מליל ה׳ וכן אמרו ה׳ ואת קולו ש
שמענו ותרגם ית קל מימריה שמענא יומא דין חזינא ארי ימלל את ה׳ עם אינשא וכן פנים בפנים דבר ה׳
עמכם מליל ה׳ ועוד שהרי תרגם והאלהים יעננו בקול ומן קדם ה׳ מתעני ליה בקל וכבר בא בלשון התורה
וכן במשה עצמו וישמע את הקול מדבר אליו ותרגו׳ מתמלל וכן ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר
משה ומתמלל׳ אבל הטע׳ לאנקלו׳ מבואר שלא באמר בכל מתן תורה דבור השם לישראל רק מתוך האש ·
ומן האש שמענו והוא מה שהשיגו הם וכן כי מן השמים על דרך האמת מתוך השמים והוא מתוך האש בם
בשיה וכבר נתבאר ענייננו והנה כשראה אנקלו׳ בכאן ואל ידבר עמנו אלהים שלא הוזכר בו מחיצה לא
רצה לתרגם כן ולא ימלל עימנא ה׳ ואין בלשונו כנוי למלת אלהים ולכך שלל בכאן מהם הדבור ממש ומן
המופלא בחכמת אונקלו׳ שלא הזכיר במעמד הר סיני יקרא דה׳ אן מימרא דה׳ ותרגו׳ הא אנא מתגלי לך ·
יתגלי ה׳ לעיני כל עמא על טור׳ דסיני דאתגלי עלוהי ואתגלי ה׳ על טורא דסיני ולא תרגם ואיתגלי יקר׳
דה׳ כאשר הוא מתרגם תחלה הר האלהים טורא דאיתגלי עלוהי יקרא דה׳   כן עשה בכל מקום שהזכיר
השם המיוחד בירידה הזאת אבל כאשר יזכיר הכתוב אלהי׳ תרגם לקראת האלהים לקדמות מימרא דה׳
ותרגם בא האלהים יתגלי לכון יקרא דה׳ ולא אמר יתגלי לכון ה׳ דתימן יקרא דה׳ ,וכן אמ׳ ומן קדם ה׳
מתעני ליה בקל וכל זה מבואר ומפור׳ למי שיסכיל דברינו המפורשים למעלה וכן ראיתי בנוסחאות מד
מדוקדקות ויעל משה אל הר האלהים וסליק משה לטורא דה׳ כי אחרי מתן תרה יאמר כן   וכתיב ויסעו
מהר ה׳   כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם בגוים שהוא בכבודו
נגלה אליכם נסות לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס כמו על הגבעה שהוא זקוף לשון רש׳ ואינו כן א
אבל יתכן שיאמר כי לבעבור הרגילכם באמונה בא האלהים שכיון שהראה לכם גלוי השכינה נכנסה א
אמונתו בלבבכם לדבקה בו ולא תפרד נפשכם ממנה לעולם ולמען תהיה יראתו על פניכם בראותכ׳ כי
הוא לבדו האלהים בשמים ובאר׳ ותיראו ממנו יראה גדולה או יאמר שתהיה על פניכם יראת האש הגדו׳
הזאת ולא תחטאו מיראתכם ממנה ויהיה הלשון מן כי לא נסיתי ללכת באלה ויואל ללכת   כי לא נסה
כענין רגילות והרב אמ׳ במורה הנבוכי׳ כי אמר להם אל תיראו כי זה אשר ראיתם היה שכשיבא ה׳ אלהי׳
אתכם להודיע ערך אמונתכם וישלח לכם נביא שקר שירבה לסתור מה ששמעתם לא תמעד אשוריכם ל
לעולם מדרך האמת כי כבר ראיתם האמת בעיניכם ואם כן יאמ׳ בעבו׳ שיוכל לנסות אתכם לעתיד בא
האלהים עתה כדי שתהיו עומדים לו בכל נסיון ועל דעתי הוא נסיון ממש יאמר

הנ' רצה האלהים לנסותכם שתשמרו מצותיו כי הוציא מלבכם כל ספק ומעתה יראה היטבם אוהבי אותו
ואם תתפתו בו ובמצותיו וכן כל לשון נסיון בחינה כי לא נסיתי ללכת באלה לא בחנתי נפשי מעל' ללכת
בהם׳ ויתכן שיהיה הנסיון הזה בטובה כי האד"ן פעם ינסה עבדו בעבודה קשה לדעת אם יסבלנה לאהבתו
ופעם ייטיב עמו לדעת אם יגמול אותו בטובה אשר עשה עמו להוסיף לאדוניו עבודה וכבוד כענין שאמ'
חכמים אשרי אדם שעומד בנסיונו שאין לך בריה שאין הקב"ה מנסה אותה העשיר מנסה
אותו אם תהיה ידו פתוחה לעניים העני מנסה אותו אם יוכל לקבל יסורין וכו'׳ ולכך אמר הטיב
הטיב לכם האלהים להראותכם את כבודו אשר לא עשה כן לכל גוי לנסותכם אם תגמלו לפניו כטובה
אשר עשה עמכם להיות לו לעם נחלה כענין שאמ' הלה' תגמלו זאת ואמ' רק אתכם ידעתי מכל משפחות
האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם כי העמים אינם חייבים לי ככם אשר ידעתי אתכם פנים
בפנים אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם צוה שיאמר להם אחרי שראיתם בעיניכם כי מן
השמים דברתי עמכם ואני הוא האד' בשמים ובארץ אל תשתתפו עמי אלהי כסף ואלה' זהב כי אין לכם
צורך אתי אל עזר אחר ושיעור הכתו' לא תעשון אתי אלהי כסף ולא תעשו לכם אלהי זהב׳ ולדעתי פירושו
לא תעשון אלהי כסף ואלהי זהב להיות לכם לאלהים אתי ולא תעשו לכם כלל הזהיר מן האמונה בהם
וחזר והזהיר מן העשייה לבדה כענין ופסל ומצבה לא תקימו לכם׳ ועל דרך האמת טעם אתי כטעם על
פני וכבר רמזתי פירושו וכתב רמ' כי מן השמים דברתי עמכם וכתוב אחר אומר וירד השם על הר סיני
בא השלישי להכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו
בשמים ואשו וגבורתו בארץ זהו לשון הרב ואיננו מכוון אבל הכריע הפסוקים מדרש חכמי' הוא ואמת הו'
כי השם בשמים וכבודו בהר סיני כי באש ה' וכתיב ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים והמקראות
כלן מבוארות בלשונן לכל יודע וכבר בארתי הכל למעלה ורא' אמ' כי מי שיש לו לב יבין הטעם בפרשת כי
תשא ודברי פי חכם חן מזבח אדמה תעשה לי פי' רא' כי יאמ' לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זה'
לקבל כח עליוני' בעבורתם להיות אמצעיים ביני וביניכם כי בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך
אני בכבודי וברכתיך אין לך צורך לאמצעי כלל ועל דעת רמב' במזבחות שהם הנעשים במשכן ובמקדש
הזכיר מצות המזבחו' באדמה ובאבנים לאמ' שיעשו גם כן המזבחו' לשם לבדו ושם יזבחו העול' והשלמי'
ולא לשדי' על פני השדה ובכל המקום אשר יזכירו את שמו יבא בכבודו עליהן לשכן שכינתו בתוכם ולברך
אותם ׳עכ' ואם כמצות חובה לומר אם יגיע הזמן שתזכו לרשת הארץ ולבנות לי מזבח אבני' בבית הבחי'
השם' שלא תבנה אותן גזית שתחשוב לעשות כן למעלת הבנין ׳ ודעת רא' שמצוה על המזבח ר"ה כרית
שבסדר ואלה המשפטים כפירושו ועל הדרך האמת הכתובי' בסדרן אתם ראיתם כי מן השמים דברתי
עמכם בשמי הגדול ולא תעשון על פני אלהי כסף ואלהי זהב אבל אני מתיר לכם שתעשו מזבח לי לבדי
ולזבח עליו עולו' גם שלמי' בכל המקום אשר אזכיר את שמי כי אבא אליך וברכתיך ברכות שמים מעל׳
ברכות תהום רובצת תחת ואזכיר מן זכרנו יברך ולא תעלה במעלות על מזבחי בעבור כי התחיל
לבנות במזבח השלים מצותו ולא איחר זה עד צוותו בדברי הקרבנות בתורת כהנים וזו ראיה לדברי
חכמים ואין צריכין חיזוק כי חרבך הנפת עליה לאסו' בהם נגיעת הברזל כמו שנ' אבנים שלימות
תבנה את מזבח ה' אלהיך לא תניף עליהן ברזל והזכיר כאן הברזל בלשון חרב כי כל כלי ברזל אשר בהם
פיות כריתות יקראו חרב יאמר בסיף ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות ובאזמל קח לך חרב חדה ויאמר ב
בכשיל וכלפות אשר יסתרו בו הבנין ומגדלותיך יתן בחרבותיו וכן זה המסמר אבנים יקראם חרב׳
וטעם המצוה בדברי רבותי' להדור מצוה שלא יונף המקצר על המאריך ׳ ורא' אמר שלא ישאר הנפסל מן
האבן באלספתות והמקבת בבנין במזבח השם או שלא ילקח ממנה למזבח לעז' כי עובדיה יעשו כן או
אולי יכליהו ׳ והרב אמר במורה הנבוכים שהיא הרחקה שלא יוכלו לעשות בהן צורה ותהיה אבן משכית
כי היה כן מנהג עובדי ע"ז ואני אומר כי טעם המצוה בעבור היות הברזל חרב וזאת המחרי' העולם ולכן
נקרא כך והכה עשו אשר שלו השם הוא היורש

החרב שאמ׳ לו ועל חרבך תחיה והחרב הוא כחו בשמים ובארץ כי מואדים ובתולות הדס והחרב יצליחו ובהם תרא׳ גבורתו ׃ ולכ׳ לא יובא בית ה׳ וזה הטע׳ שהזכי׳ הכתוב אמ׳ לא תבנ׳ אתהן גזית כי בהניפך אליה סוס ברזל לעשותו כן הנפת עליה חרבך המרבה ומרב׳ חללי׳ וחללת אותה ומפני זה לא היה במשכ׳ ברזל כי גם שתידותיו שהיו טובות יותר מברזל עשה נחשת וכן בבית עולמי׳ לא נעשה בו כלי ברזל מלבד הסכינים כי השחיטה אינה עבודה והכתו׳ לא אסר לבנות גזית רק בהניף עליהן ברזל כי פי׳ כאשר חרבך הנפת עליה ומפורש בזה לא תניף עליהן ברזל ואם בא לפתח אותן בכלי כסף או בשמיר שהזכירו רבותי׳ הרי זה מות׳ אעפ׳ שאינן שלמות וזה ישבר טענו של רא׳ גם טעם הרב בעבו׳ זה איננו נכון ׃ והנה שלמה הוסי׳ במבוה שלא נשמע כל כלי ברזל בבית בהבנותו אעפ׳ שהיה מותר שכך שני׳ במכילת׳ לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל את׳ בונה בהיכל ובקדשי קדשי׳ ומה אני מקיים ומקבו׳ והגרז׳ כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע והיה הענין הזה שהיו עוקרין האבנים מהריהן בכלי ברזל ומסתתי׳ אותם שם בברזל כלש׳ יכרתו גב׳ בגרז׳ הענ׳ והברושי׳ אשר היו בבית וכן כתו׳ ויסיעו אבני׳ גדולות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית וכאשר יביאו אותן אל הבית לבנות הקירות לא יתקנו אות׳ בברזל ולא יכיתו אותו עליהן כלל כדרך הבוני׳ ׃ וזהו שאמ׳ אבן שלמה מסע נבנה לא שהיא שלימה לגמרי רק שהיא שלימה שאין בה פגם כדי שתתחבר בה צפורן אבל היא חלקה וכלה ופירו׳ מסע שהיא גדולה כאשר הסיעו אותה מן ההר לא חלקו הסלע לאבני׳ מרובו׳ כמנהג הבונים רק יתקנו אותה בכא׳ ולא ישיבוה במקבות והגרזן כמנהג כל בנין אחר כי לא רצה שלמה שיבנה ושישמע בכל הר הבית קול ברזל וכל זה להרחיק הברזל ממנו וזה כדעת ר׳ ירמיה במסכת סוטה ׃ אבל לדעת ר׳ יהודה אבני גזית בביתו שם אותן לא בבית המקדש ועל דעתו פי׳ המקרא ויסיעו אבני׳ גדולות אבני׳ יקרות ליסד את הבית אבני גזית כלו׳ שהסיעו גם אבני גזית והם לביתו וכן נראה כפשט הכתו׳ כי אחר עשה אבני גזית רבות׳ ויבן את החצר ב׳ טורי גזית ולא החמיר רק בהיכל ובדביר ׃ וכל זה ריחוק הברזל מן המקדש והברזל אשר הקדים דוד שלא בחקר משקלו לעשות ממנו כלי׳ לכרות העצים ולחצוב האבני׳ היה   וטע׳ המעלות ירא׳ת המזבח והדורות לכבוד השם ולתכלית השם טעמי׳ רבי׳ בכל אחת כי יש בכל אחת תועלות רבות לגוף ולנפש ׃

ואלה טעם ואלה המשפטי׳ אשר תשי׳ לפניה׳ כי רצה להקדים להם המשפטים כי כאשר היה בעשרת הדברו׳ הדבור הראשון בידיע׳ ה׳ והשני באיסור ע״ז אחר וצוה את משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראית׳ כי מן השמי׳ דברתי עמכם שתזהירם אתה עד שיתנו לכם לתה שראו ויזהרו במצו׳ האלו׳ שנייתים כי אתם ראית׳ כנגד דבור אנכי ולא תעשון אתי כנגד לא יהיה לך להשלים ענין ע״ז ואלה המשפטי׳ כנגד לא תחמוד כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו לפיכך את תשי׳ לפני׳ משפטים ישרים יבינו אותם ביניהם ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין ׃ וכן אמרו במדרש רבה כל התורה כלה תלויה במשפ׳ לכן נתן הבה׳ דיני׳ אחר עשרת הדברות וכן יפרש באלה המשפטי׳ המשפט בנז׳ ובכבוד האב והרביעה והכילוף הנזכרי׳ בעשרת הדברות ודרשו לפניהם ולא לפני גויי׳ מפני שהיה ראוי לומר אשר תשים להם כמו שאמ׳ שם שם לו חק ומשפט ואמ׳ לפניהם שהם יהיו הדיינין כי על השופט יבא הלשון הזה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה׳ לפני הכהנים והשופטים עד עומדו לפני העדה למשפט לפני כל יודעי דת ודין ׃ ודרשו עוד לפניהם ולא לפני הדיוטות מפני שכתב במשפטים ור״גישו אדוניו אל האלהים עד האלהים יבא דבר שניה׳ וכתו׳ גם כן ונתן בפלילי׳ שהם הדיינין המומחין הסמוכים עד משה רבי׳ ׃ ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישים אותם לפני האלהים שיזכיר ולא לפני הגוי׳ ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה שאסור לבא לפניו כשם שאסור לבא לפני הגוי׳ ואעפ׳ שיודע שדיניהם כדיננו או שההדיוט הזה יודע שורת הדין ונידון לו כהוגן אבל הוא אסור לשומו דיין ולצעוק לו שיכוף את בעל דינו לדון לפניו וההדיוט עצמו אסור לדון להם ואעפ׳ שהזכירו

חכמים שתי הכתות האלה באחת יש הפרש ביניהם שאם רצו שתי בעלי הדין לבא לפני ההדיוט שכשר
מותר הוא וב״קבלוהו עליהם דינו דין אבל לפני הגוים אסורין הם לבא לפניו שידון להם בדיניהם לעול׳
ואפי׳ היו דיניהם כדינינו באותו ענין׳׳ כי תקנה עבד עברי התחיל המשפט הראשון בעבד עברי
מפני שיש בשילוח העבד בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדבר הראשון כמו שאמ׳ כי וזכרת
כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה׳ אלהיך על כן אנכי מצוך הדבר הזה היום ׳ ויש בה עוד זכר למעשה
בראשית בשבת כי השנה השביעית לעבד שמתן ממלאכת׳ אדונו כיום השביעי ויש בה עוד שביעי בשנים
שהוא היובל כי השביעי נבחר בימים ובשנים ובשמטות והכל לענ׳ אחד והוא סוד ימות העולם מבראשי׳
עד ויכלו ׳ ולכן המצוה הזאת ראויה להקדים אותה שהיא נכברת מאד רומזת דברים גדולים במעשה
בראשית ׳ ולכך החמיר בה הנביא מאד ואמ׳ אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים תשלחו איש
את עבדו ואיש את שפחתו וגזר בעבירה בגלות כאשר תגזור התורה גלות על שמטת הארץ וכמו שכתוב
עד בגזור הבנ׳ וכאשר השלים משפט המצו׳ הזאת בעבדים העברי׳ החל במשפט לא תרצח שהיא החמורה
ובכבוד האבות ובלא תגנוב וחזר למשפט מכה איש בלי מיתות בה ואחרי כן לרציחת העבד שהיא חמורה
ממיתת הולדות ואחרי כן לאברי ישראלי׳ והעבדים ואחרי כן לנזקי הבהמות במיתתה וכל הפרשיות בסדר׳
וכונה נכונה׳׳ ויצאה אשתו עמו כתב רש׳ וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד שהקונה עבד עברי חייב
במזונות אשתו ובניו׳ ומדרש חכמי׳ הוא והכניסה עמה הבנים מכאן׳ שאמ׳ אחר כן ויצאה מעמך הוא ובניו
עמו ולא נתברר לי בדין הזה אם מעשה ידי האשה והבני׳ לאדון כל הימים אשר יזון אותם. והנראה בעיני
שהוא כנכנס במקום הבעל כי תחלה התור׳ על האשה והבנים שחייהם תלויין להם מנגד מכפים לידי הבעל
ועתה שנמכר יאבדו בבריתם ולכן צוה את האדון אשר הוא לוקח מעשה ידיו להיות להם במקומו ואם כן
לא יהיה על האדון רק חיוב הבעל בלבד ויקח מעשה ידיהם כאשר יעשה הבעל ויזון ויפרנס וזהו לשון
ויצאה אשתו עמו כי היתה אשת העבד עם בעלה כשפחה לאדונו שהרי מעשה ידי שניהם שלו והוא חייב
במזונותיה׳ אין ביניהם אלא שהרשו׳ ביד האשה ללכת לנפשה וכן הבנים אינו חייב להם במזונותם אלא ב
בקטנן בזמן שהאב מצווה או כמנהג לזון אותם וכ׳פי׳ רש׳ במסכ׳ קדושין וכל זה תלה מאת אם עליהם ועל
העבד שלא ימותו בצערו בהיות עתה בבית נכרי ובניו ואשתו יהיו נעזבים ואעפ׳ שלא היה הוא מחוייב ב
במזונותם מדין התורה כמו שנתבאר בתלמוד בכתובות אבל כיון שדרך כל הארץ לפרנס אדם אשתו
ובניו הקטנים צוה האל ברחמיו להיות הקונה כאב רחמן להם וכוונת חכמי׳ בבנין הבני׳ והבנות ׳וראיתי
במכילת׳ יכול שיה׳ חייב במזונות ארוסה ושומרת יבם

ת״ל אשתו להוציא שומרת יבם שאינה אשתו ׳ עמו להוציא ארוסה שאינה עמו וגם
זה ראיה לדי׳ שאמרתי כי אין מנהג הארוסה ושומרת יבם לסמו׳ על האיש ולכן לא הטילה התור׳ מזונותי׳
על האדון ואפי׳ נתחייבו היבם והארוס לזון אותם מן הדין בזמן הידוע בתלמוד הוא עליו כשאר חובותיו
ולא נתחייב בהן האדון וסוף מצאתי במכילת׳ אחרית׳ דר׳ שמע׳ אם בעל אשה הוא מה הנ׳ חייב במזונותיו
אף מאשתו ובניו חייב במזונותיהן עדיין אני אומ׳ אשה ובנים שהיו לו עד שלא לקחו רבו חייב במזונותיהן
שמתחלה לא לקחו אלא על מנת כן אבל אשה ובנים שהיו לו משלקחו רבו לא יהא חייב במזונותיהן ת״ל
אם בעל אשה הוא וגו׳ שתי נשים כאן אחת עד שלא לקחו רבו ואחת משלקחו רבו יכול אפי׳ היה לו ארוסה
ושומרת יבם שהוא אינו חייב במזונותיהן רבו אינו חייב במזונותיהן אשתו ובניו יוכיחו שהוא אין חייב
במזונותיהן ורבו חייב במזונותיהן ת״ל ויצאה אשתו עמו אשה שהיא עמו חייב יצאה זו שאינה עמו ׳ יכול
אפי׳ שאינה ראוי׳ להתקיי׳ עמו כגו׳ אלמנ׳ לכהן גדול גרוש׳ וחלוצ׳ לכהן הדיוט ת״ל ויצא׳ אשתו עמו מי שראוי׳
להתקיים עמו יצאה זו וכו׳ ׳ יכול אפי׳ נשא אשה שלא מדעת רבו תלמוד לומר הוא ׳ מה הוא מדעת רבו
אף אשתו מדעת רבו יכול יהא מעשה בניו ובנותיו של רבו ודין הוא ׳ ומה עבד כנעני שאין רבו חייב ב
במזונותיו מעשה בניו ובנותיו של רבו עבד עברי שרבו חייב במזונותיו אינו דין שיהא מעש׳ בניו ובנותיו
של רבו ת״ל הוא ׳ הוא מעשה ידיו של רבו ואין מעשה בניו ובנותיו של רבו ׳

ויצאה אשתו עמו אל תפרישנו מאשתו אל

תפרישנו מכאן עד כאן הברייתא הזו ועדיין אני אומ׳ שאם רצו אשתו ובניו ליזון משל אדון הוא לוקח
מעשה ידיהם כמו שכתבתי ולא באו למעט בברייתא הזו אלא שאינם שלו כדין עבד כנעני וכדין העבד
עצמו אלא יכולי׳ הם לומ׳ אין אנו ניזונין ואין אנו עושי׳ ומתחדש לנו מן הברייתא׳ הזו שאם נשא אשה שלא
ברצון אדונו אינו חייב במזונותיה ולא במזונות ילדיה שכיון שברשו׳ אדונו למסור לו שפחה כנענית אינו
חייב במזונות הישראלית הזאת׳ ודרשו עד מילת עמו שלא תפרישנו מאשתו ומבניו לומר שאין רבו
יכול לומ׳ לו עם השפחה שמסרתי לך תתיחד ותישן בלילה ולא עם אשתך הישראלית אלא הרי הדבר
ברשות העבד   אם אדניו יתן לו אשה בכנענית הכתו׳ מדבר או אינו אלא ישראלית ת״ל האשה וילדי׳ תהי׳
לאדניה הא בכנענית הכתוב מדבר זה לשון הברייתא השנויה במכילת׳ וכתב רש׳ שהרי העבריה אף היא
יוצאה בשש ואפי׳ לפני שש אם הביאה סימנים שנא׳ כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ואין זה מכוון
כהוגן כי אם נאמר שהיא בישראלית לא במוכר את בתו לאמה שיוצאה בסימני׳ כי היאך יתננה לו אדוניו
והוא אין בידו למוסרה לשום אדם אחר וכן הראיה שאף היא יוצאה בשש איננה אלא לדברין שכתב במ״כ
עצמו שאינו נמכר אלא לשש והם בתלמוד דברי יחיד   והלכה במוכר עצמו שנמכר לשש ויותר על שש
ואם כן אין אשה יוצאה בשש אלא במוכרים אביה אבל מה שאמרו הא בכנענית הכתו׳ מדבר מפני שאמ׳
האשה וילדיה תהיה לאדניה שהולדים בכנענית לאדון שולד שפחה ונכרית כמוה׳ אבל בישראלית אפי׳
היתה עבריה גדולה שמכרה עצמה בביה של אב אין   והגישו אדניו אל האלהי׳ לבד׳ צריך שימלך במוכריו
שמכרוהו לו׳ ואמ׳ רא׳ כי נקראו השופטים אלהים בעבור שהם מקיימי משפטי האלהים בארץ׳ ולדעתי
יאמ׳ הכתוב והגישו אדניו אל האלהים עד האלהים יבא דבר שניהם לרמוז כי האלהי׳ יהיה עמהם בדבר
המשפט הוא יצדיק והוא ירשיע וזהו שאמר אשר ירשיען אלהים וכך אמר משה כי המשפט לאלהים הוא
וכך אמ׳ יהושפט כי לא לאדם תשפטו כי לה׳ ועמכם בדבר המשפט וכן אמר הכתוב אלהים נצב בעדת א׳
אל בקרב אלהים ישפוט כלומ׳ בקרב עדת אלהים ישפוט כי האלהים הוא השופט וכן אמר ועמדו שני ה׳
האנשים אשר להם הריב לפני ה׳ וזה טעם כי לא אצדיק רשע על הפירוש הנכון׳ וכאלה שמו׳ רב׳ ראיתי
אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב״ה שמי השמים ומשרה שכינתו בצדו שנ׳ וכי הקים ה׳
להם שופטים והיה ה׳ עם השופט׳ ׳ ועבדו לעולם פירשו רבו׳ כי הוא עד היובל׳ ואמ׳ רא׳ כי פי׳ עולם
זמן בלשון הקדש כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו ומנים וישב שם עד עולם׳ ולכן אמ׳ ועבדו לעול׳
לזמנו של יובל שאין במועדי ישראל זמן ארוך ממנו ויציאת חירות כאלו עולם מתחדש לו ויהיה פירו׳
שיטוב לזמנו הראשון שהיה חפשי והמשכיל יבין כי לעול׳ כמשמעו כי העבד עד היובל עבד כל ימי עולם
ולשו׳ מכילת׳ ר׳ אומ׳ בא וראה שאין עולם אלא חמשים שנה שנא׳ ועבדו לעולם עד היובל׳ ושכח רא׳ מה
שהשכיל וכתבו במקום אחר לא תצא כצאת העבדים כיציאת עבדים כנעני׳ בשן ועין לשו׳ רש׳ וכ׳ דרשוהו
רבותי׳ וכך הוא שאין עבד עברי נקרא עבד סתם׳ ואני תמיה ולמה הוצרך הכתוב לומר כן ואולי לא כדין
בעבריה שתצא גם בשן ועין בקו׳ מן הכנענית ואמ׳ זה כעברי׳ והקים אליה העברי׳ אבל בעל הלכו׳ גדול׳
כתב מפני שיציאת העבדים בשן ועין קנס הוא ואי׳ למדין מן הקנסות עשה זה מצות לא תעשה יזהיר א׳
את האדו׳ שאם בא להוציאה מרשותו בשן ועין שיעבור בלאו   אבל ישלם לו דמי השן והעין ותהיה עמו
לייעד עד הזמן כי יהיה זה רעה רבה שהפיל את שנה בכעסו עמה ויוציאה מביתו אשר היתה מיחלת
לייעדו לאחר שפגם אותה׳ ועוד כי פעמים רבות יהיו דמי הנזק בראשי האיברי׳ יותר מדמי עבודתה
בהיות קרוב לבא עתה והחמיר הכתוב על האדון בלאו שלא יגזול ממנה דמי ראשי אבריה אפי׳ ירצה
להוציאה בהם ואפשר שההוצאה עצמה אסורה עליו עד הזמן כי חייבו הכתו׳ במזונותיה ולעמוד עמו א׳
אולי תמצא חן בעיניו ותתיעד כאשר הזהיר בלאו בשארה כסותה ועונתה לא יגרע ולזה הדעת ימנה לא
תצא כצאת העבדים בכלל שסה׳ מצות לא תעשה׳   לעם נכרי לא ימשול למכרה אינו רשאי למכרה
לאחר לא האדון ולא האב כבגדו בה אם בא לבגוד בה שלא לקיי׳ מצות ייעוד וכן אביה שבגד ומכרה לזה
לשון רש׳   ואם כן יהיה לעם נכרי כמו

לאיש נכרי ולא תכין לו חבר בכל הכתוב ושמא יהיה לומר לעם כמוך לעם נכרי לא ימשול למכרה לעם ופיר' לנכרי כלומ' לאיש נכרי מכל העם ויהיה נכרי כמו ועבדך בבית נכרי בבית איש אחר ומנכריה אחריה החליקה שאינה אשתו וכל זה לקיים דברי חכמים שאומר' כך שאין אדם רשאי למכור את בתו לשפחות אחר שפחות ואמרו כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה · אבל ראיתי במכילתא לעם נכרי · לא ימשול למכרה הרי זו אזהרה לב"ד שלא ימכרנה לנכרי ונראה מלשונם שאינה אזהרה שלא ימכרנה פעם אחרת לא לזה ולא לאחר אבל היא מניעה לגוזרי מן הנכרי שלא ימכור אדם בתו לשפחו' כי מפני שאמ' בעבד עברי ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר הוצרך לומר שלא יעשה כן באשה · והטעם ידוע וזה פשוטו של מקרא בגלוי שאמר כי אחרי שהפדה האב המוכר לא יוכל למכרה לגוי והואיל ודין מתחילה אבל כי לפעמים אדם רוצה מאד לפדות את בתו מן האדון שלא יעדה ויחסון למכרה לגוי לשנה או לשנתי' להוציאה ממנו והזהירו הכתו' מזה או יחזור לתחלת הענין כי ימכור את בתו לאמה לא ימשול למכר' לנכרי · ואם כן מה שדרשו בתלמו' שלא ימכור אד' את בתו לשפחות אחר שפחו' הוא מייתור בבגדו בה שהרי לע' נכרי איננו רשאי למכר' לעול' · ואמ' לומר אינו כבגדו בה שמשמע לומ' דכיון שבגד בה פע' אחת ומכרה לשפחות לא יבגוד בה פע' אחר' · לפיכך ידרשו הכתו' כן לע' נכרי לא ימשול למכר' ובבגדו בה כלומ' ולא ימשול למכרה בבגדו בה שכיון שמכרה שוב לא ימכרנה ובהרבה מקומות דרשו כך קרי ביה הכי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור תתננה ואכלה או מכור לנכרי וכן דרשו כאן ויצאה חנם אין כסף ומפני הייתור עשו מהן שתי יציאות ויצאה חנם ויצאה אין כסף ולמדו ממנה יציאה בנערות ובבגרות לומר שאין לה נערות והוא בגר דאילונית כמו שאמור בתחלת קידושין · ודרך הפשט בפרשה זו שאמר כי ימכור איש בתו הקטנה לאמה לא תצא כצאת העבדים האלה הנמכרים בשביעית ויוכל שלא י יוכל האב להוציאה מביתו לעולם אם תיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו אבל יקחנה לו לאשה כרצונו ואם רעה בעיני אדוניה אשר יעדה להיות לו לאשה כי הקונה בת ישראל לקחתה לו לאשה יקנה אותה והנה היא מיועדת לו מן הסתם · ועתה אם לא יחפוץ בה אדוניה והפדה האב המוכר כי אסור לו להביאה עוד ביד האדון מעת שאמר לא חפצתי לקחתה ולא יוכל למכרה לעם נכרי בבגדו לבגוד בה כי זאת עבודה ש שימכור אדם בתו זולתי למי שיוכל לישא אותה או שעשו שכל מוכר בתו בוגד בה ·· ואם שלש אלה שייעד לו או לבנו או הפדיון לא יעשה לה או תצא חנם אין כסף כצאת העבדים הנזכ' · במשפט הבנות יעשה לה על דרך הפשט יתכן שיאמר שאם ייעדנה הקונה לבנו והוא הצריך שישדכנה לו כי ייעוד לשון זימון הוא מן המועד אשר יעדו כמשפט אשר יעשה האדם לבנותיו יעשה לה שיתן לה מתנות כמוהר הבתולות וכום בזה כאשר כום בהענקה והכל חסד מאתו יתעל' · ועל דרך רבותי' והוא האמת כמשפ' הבנו' אשר ישיאו אותן האבו' יעשה לה הבן ופי' משפטן כי אם יקח אחרת שאר' כסות' ועונת' של זו לא יגרע ואין צורך לומ' אם לא ישא אחרת · כי הכתו' דבר בהווה ופי' רש' שארה מזונו' כסותה כמשמע' עונתה תשמי' וכן את' אנקלו' זיונה וכסות' ואמר' על מי שאמ' כך והאי תנא סבר מזונות דאורית' ותקבלו שארה אלו מזונו' וכן הוא או' וימטר עליה' כעפר שאר וגו' והמובן בסוגיות הגמר' שהם דברי יחיד והלכה מזוני תקינו לה רבנן וגם על דרך הפשט למה יזכיר במזונו' שאר שהוא הבשר · והראוי שיזכי' לחמה כי לא על הלחם יחיה האדם וגם יהיה החיוב וחשב רא' לתקן זה ופי' שארה מזון שיעמיד שארה שהו' בשרה ואני בזה טעם שיאמ' הכתו' לא יגרע הב הבעל בשרה · ולכך אני אומ' כי פי' שאר בכל מקו' בשר הדבק והקרו' לבשרו של אד' כגון מלשון שאר בשרו כלומ' שאר בשרו ומלבד בשר גופו ויקראו הקרובי' שאר אל כל שאר בשרו שארה · הנה כעני' אך עצמי ובשרי אתה ויאכל אני בשרו וכן שם ושאר בין וכבד והקרוב אליו וכן בכלות בשרך ושארך עליך ובניך שהם הבשר הקרוב לך ויקרא הבשר הנאכל שאר וימטר עליהם כעפר שאר כי הבשר הנאכל ידבק באוכל ויחזור לבשרו · ויתכן שיהיה מזה בכלות בשרך ושארך בשר נפשך ושאר הבשר הנכנס מן המאכל יכלו ולא יהיה לך לבשר ותקרא האשה שאר לבעל' כמו שדרשו כי אם לשארו

שאר זו אשתו והוא מן הענין שאמ' ודבק באשתו והיו לבשר אחד והנה שארה קרוב בשרה וכסותה כסות
מטתה כמו שכ' כי היא כסותו לבדה במה ישכב ועונת' הוא עונה שיבא אליה לעת דודים ואם יהיה פי' שאר
כמו בשר כדברי המפרשים   ונאמ' כי על כל שאר בשרו כמו בשר בשרו שענין כי אחינו בשרנו הוא גם כן
כפרש שארה לא יגרע שלא ימנע ממנה בשרה כלו' הבשר הראוי לה והוא בשר הבעל אשר הוא עמה לבשר
אחד · וענין הכתו' שאמ' שאם יקח אחרת קרוב בשרה של זו וכסות מטתה ועת דודיה לא יגרע ממנה כי כן
משפט הבנות והט' שלא תהיה האחרת יושבת לו על מטה כבודה והיו שם לבשר אחד וזו עמו כפילגש ישכב
עמה בדרך מקרה ועל הארץ כבא אל אשה זונה ולכ' מכאן הכתו' מזה וכך אמרו חכמי' שארה זו קרוב בשר
שלא ינהג בה כמנהג פרסיים שמשמשין בלבושיהן וזה פירו' נכון כי דרך הכתו' בכל מקום להזכי' המשכ'
בלשון נקי ובקצור ולכן אמ' כאלו ברמז שארה כסותה ועונתה על שלשת הענינים אשר לאדם עם אשתו
מחבורן ויבא זה כהוגן על דין ההלכה ויהיו המזונות והלבושי האשה תקנה מדבריהם   מכה אביו
ואמו מות יומת כבר אמרו חכמים שמיתתו בחנק ולכך סמך לו וגונב איש ומכרו שגם הוא בחנק, מיתה
והפי' מימנו ומקלל אביו ואמו מפני שהוא בסקילה שנא' בו אביו ואמו קלל דמיו בו וכל מי שנ' בו בלשו' הזה
הוא בסקילה כלו' מיתה שכתו' באבן ירגמו אות' דמיהם בם והחמי' במיתת המקלל יותר ממיתת המכה מפני
שחטא הקללה מצוי יותר שהכסיל כאשר יכעס והתקצף וקלל במלכו ובאביו ואמו תמיד כל היו' והעביר בפי
מבילות' תמיד צריכ' ייסור גדול או מפני שיש בקללה חטא גדול יותר שהיא בהזכרת ה' והכה צריך להעניש
על חטאו באביו ואמו ועל אשר נשא שם ה' אלהיו לשוא וחטא · והגאו' רב סעדיה אמ' כי הכבים דבר הגונב
איש ביניהן בעבו' כי על הרוב הגנבי' הם קטני' ויגדלו במקו' אחר ולא יכירו אבותם ויבא שיכם ויקללם
ולכן ראוי להעבים הגנ' במית' כהם כי העונש הוא עליו · ונמצא בידו שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצ'
בידו קודם המכירה לרש' ולא הבינותי זה אם ללמד שראוהו עדי' בידו קודם המכירה וכי תעלה על דעת'
שיהא זה נהרג עליו עד שיראוהו עדים שגנב ומכר ודי במה שאמ' וגונב איש ומכרו והמצאו בידו איננה
ראיה גמורה אבל הכתו' בא ללמד על מה ששנינו הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ואמ'
בגמרא' גנבו ולא מכרו מכרו ועדיין הוא ברשותו פטור והענין לומ' שדינו כדין שאר הגנבי' בממון שאם
טבח ומכר ברשות הבעלי' פטו' ואם הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלי' חייב · וכן זה צריך שיבא הגנ'
לרשותו וכן אם הגביה הנער על כתפו ומכרו לאחר חייב הוא דהא קריבא ביה ונמצ' בידו ולא תהא חצר
קונה לו יותר מידו · וכן מה שאמ' מכרו ועדיין הוא ברשותו שלא הוציאו הלוקח מרשותו כלל ואעפ' שמשך
בו מעות כיון שלא הוציאו ממש פטור · ולא ידעתי אם לומ' שצריך קנין כמשפט הקניות שימשכנו מרשות
המוכר לסימטא עד שיגביהנו או היא גזרת הכתו' בנפש לומ' שאפי' נגמר המכר ביניהן וקנה בהגבהה או
במשיכה בחצר של שניהם יהיה פטור עד שיצא מרשותו לרשות הלוקח וכן נראה ורש' פי' שם בפיר-ושו
נגמר' ועדיין הוא ברשותו שבגבב עצמו ופטור מפני שאין כאן גנבה כלל · ואם כן לא נתחדש כאן דבר
שלא כמשפט גנבי ממון ועל כל ענין שיעור הכתו' ב וגו' איש ונמצא בידו ומכרו מות יומת · ויתכן שהיה
עד כסדרן ונמצא בידו של לוקח שאם גנב את הנפש והביאו לביתו והביא שם הלוקח ומכרו לו ולא הוציאו
הלוקח משם אינו חייב שלא נגמר המכר ביניהן או אפי' כשנגמר המכר יפטר כמו שכתבתי   באבן או
באגרוף על לשו' רבותי' אגרוף היא היד שיקבצו האצבעו' לתוך הכף להכו' בה כמו שאומרין בעלי אגרופין
אגרופו של בן אבטיח וכן באגרוף רשע יד רשע המכה והזכיר הכתו' שתי הכאות אחת קשה והיא האבן
ואחת קלה והיא האגרוף לא תמית בה על הרוב לומר כי בשתיהן צריך אומד וחושבין אותו ואם ימות זה
כבן שהכהו על נפשו רוצח הוא מות יומת ואם לא ימות ישלם שבת ורפוי ובמכילתא ר' נתן אומ' הקיש
אבן לאגרוף ואגרוף לאבן מה האבן שיש בה כדי להמית אף אגרוף שיהיה בו כדי להמית ומה אגרוף ב
בידוע אף אבן בידוע הא אם נתערבה באבני' אחרות הרי זה פטור לומ' שאם נתערבה באבנים אחרות
משערין את הקלה שבהן ואם אין בה כדי להמית פוטרין אותו ואחרי' אמרו כי אגרוף רגב עפר מלשון
עפר עבשו פרודות תחת מגרפותיהן ואת' כא' אזרוע והוא דעת אונק' שאמר בכורמיזא

והזכיר את אלה גם כן לאמר כי גם ברגע ימות אם הכהו במקום שיש בו כדי להמית וזהו להבדיל החרב
מהם שאין צריך לומר כמו שהזכירו חכמי׳ · על משענתו על בוריו וכתו׳ לשון רש׳ · ואני רא׳ כי טעמו
שלא ישען על אחר כדרך החולים רק על עצמו כי לא ינקה המכה שיוציאהו מבית הסוהר · ולפי דעתי
כי משענתו כפשוטו כמו ואיש משענתו בידו מרוב ימים משענת קנה רצוץ ויאמ׳ הכתו׳ כי כאשר יתחזק
המוכה והוא מתהלך תמיד בחוץ בשווקים וברחובות על משענתו כמשפט החולים שנתרפאו מחולי ונקה
המכה ולמד שאפי׳ פשע בנפשו ומת בחולשתו אחרי כן לא יומת ודבר הכתוב בהוה כי המוכים שנפלו
למשכב לא יתהלכו בחוץ עד שתחיה מכתם ויצאו מידי סכנה וזה טעם והתהלך בחוץ כי אם יקום ויתהלך
בביתו על משענתו לא ינקה · ובמכילת׳ אם יקו׳ והתהלך שומע אני בתוך הבית תל׳ בחוץ אי בחוץ שומע
אני אפי׳ מתמוטט תל׳ אם יקום וגם זה נכון מאד שיאמר הכתוב אם יקום ממשכבו לגמרי והוא מתהלך
תמיד בחוצות שלא יחזור למשכבו כבאן ינן החזן כמנהג המתמוטטים אעפ׳ שהוא חלוש ונשען על משענת
ינקה המכה והכלל כי כל זה כיון משל בהוה והדין הוא שיאמדוהו לחיים ולכך תרגם אנקלוס על בורייה
· ואמר רק שבתו יתן ורפא ירפא ולא אמר שבתו ורפואתו יתן להגיד שיתן השכר אל הרופאים וירפאו
אותו ולא יוכל לתבוע שיתן לו השכר והוא יעשה בו דברים אחרים רק ירפא בו על כל פנים · וכי
יכה איש את עבדו׳ · כבר למדו רבותי׳ בהכרח מטעם כי כספו הוא שבעבד כנעני הכתו׳ מדבר ופשוטו
של מקרא כדבריהם כן הוא באמת כי לא יקראו עבד ואמה סתם אחיו העברי או העבריה ואמר בשבט
בידיעה כי דרך מושל ואדון להיות בידו שבט והזהיר כי אעפ׳ שהוא שבט מוסר ואינו מקל יד ישמר ממנו
ולא יכה אותו כו אפי׳ העבד הכנעני מכת בלתי סרה · וזה טעם תחת ידו שהיה מכה אותו מכה רבה עד
שמת ולא הוצרך לבאר משפטו · אבל אמר שלא יפטר כנעני׳ שהוא כספו רק נקום ינקם כנקימת כל מכה
איש ומת שאינו׳ בו מות יומת · ועל דרך הפשט אך אם יום או יומים יעמוד שיקום העבד ויעמוד על רגליו
ולכך הוצרך לומ׳ יום או יומים וטעמו אם ביו׳ ההוא או גם ביום המחרת יעמד על רגליו לא יוקם ושיעורו
אך אם ביום או ביומים או ליום או ליומים וכמוהו רבים · והנה בתחלה אמ׳ ומת תחת ידו והיה במשמע
שימות בעת הכאתו מיד ושב לבאר שאם עמד ביום ההכאה על רגליו או אפי׳ לא היה יכול לעמוד כלל ביו׳
ההוא ועמד ביום המחרת יפטר האדון אבל אם לא עמד כלל חייב אעפ׳ שמת ביום השני כי גם זה תחת
ידו מת · ולא הזכיר עמידה ביום השלישי כי כיון שחיה שלשה ימים פטור הוא שהרי אין אני קורא בו
ומת תחת ידו · ועל דעת רבותי׳ הזכיר יום או יומים להודיע שצריך לחיות עשרי׳ וארבע שעות וטעמו יום
שלם או יומים שאין יום שלם בהם ואלו אמ׳ יום בלבד היה צריך שיעמוד לילה ויום כיום התורה במעשה
בראשית ובשבתות ובמועדי׳ ויהיה יעמוד שיתקיים וכן למען יעמדו ימים רבים יתקיימו והוא הנכון
והאמת · כאשר ישית עליו בעל האשה כשיתבענו הבעל בבד׳ להשית עליו ענוש על כך לשון רש׳
ונכון הוא וכן כאשר יעב לך ורבים כמה · והכונה כי הוא חייב בדמי הולדות כאשר ישית עליו ה
הבעל ולא כאשר תשית עליו האשה כי אין לה חלק וזכות בהם · אבל אנקלוס אמר כמה דישוי
עלוהי · ואנ׳ רא׳ ככל אשר ישית עליו בעל האשה או יתן בפלילי׳ כאלו אמ׳ שיתפשר עמו לרצונו או ישלם
כדי דמיהם על פי בד׳ ואיננו נכון כי מה טעם להזכיר זה · ולפי דעתי בעבור שאין בולדים הזרע
ניכר כי מי יודע אם יבאיתו את הכתו׳ אעפ׳ שאין כאן ממון תשלומין נשי׳ עליו ענש והוא כמו קנס וממון
שיטילו אחרי׳ עליו על כרחו וכן ויתן ענש על הארץ ויין ענושים ישתו ואמ׳ שיהיה הענש ככל אשר ישית
עליו בעל האשה שהוא חפץ בילדיו וחשובי׳ הם אצלו ויתן זה בפלילי׳ שלא יתן עליו ענש גדול יותר מכדי
דמיהן · ובמכילת׳ כאשר ישית עליו שומע אני כל מה שירצה תל׳ ונתן בפלילי׳ ואין בפלילי׳ אלא דיינין ·
עין תחת עין הידוע בקבלת רבותי׳ שהוא ממון ויבא כלשון הזה בתשלומין ומכה בהמה ישלמנה נפש
תחת נפש · ואנ׳ רא׳ כי כונת הכתו׳ לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן כפרו והכתוב אסר עלינו שלא נקח
כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות אבל נקח כפר כדי שהנ׳ רשע לכרות אבר מאיבריו ולכן לא נכרות
אותו לעולם אבל ישלם כדי דמיו ואם אין לו יהיה עליו החוב עד שתשיג ידו ובגלל והראיה

לדברי חכמים, ומה שאמ׳ למעלה רק שבתו יתן ורפא ירפא ואם מעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר
עשה כן מה ישלם אחרי כן והוא גם הוא צריך שבת ורפוי ואין טענה מפני המתרפא מהרה כי אין זה
פשוטו של מקרא · אבל הכתוב ידבר בכל אדם וגם אם נתרפ׳ יותר מהר כבר לקחו נקמתו ממנו כי עשינו
לו כאשר עשה בשוה · ועל דרך הפשט אין הכלה מזאת השאלה לבד׳ אם יאמרו כי המכה אשר יתן מום
בעמיתו והוא מום קבוע שישאר בו כגון עין יד ורגל וכויה שישאר ממנה הרושם לעולם או נעשה כמותה
בגופו והוא מה שאמ׳ כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו ואין בזה תשלומי שבת ורפוי כלל · אבל אשר
יכה אותו באבן או באגרוף על בגדיו ונפל למשכב ונתרפא רפואה שלימה ולא נשאר בגופו מום בזה
אמר רק שבתו יתן ורפא ירפא והנה הכתו׳ שהזכיר כויה ופצע וחבורה כפי משמעו כל הנזקי׳ האלו בכלל
הזה והפצע והחבור׳ יתרפאו לגמרי · ומה שאמ׳ הכתו׳ שם ואיש כי יתן מום בעמיתו רצה לכלול כל המום
שלא האריך שם להזכיר פצע וחבורה וכויה ואמ׳ מום כי כל מכה יעשה מום לשעתו ואפי׳ המתרפא נקר׳
מום כאמרנו מום עובר והתורה קראה גרב או ילפת או מרוח אשך וכלם עוברים ומתרפאי׳ וכתו׳ ילדים
אשר אין בהם כל מום והכלל כי הקבלה בכל מקו׳ אמת · וגם בעליו יומת קבלו רבותי׳ ז״ל שמיתה
בידי שמים וכמוהו והזר הקרב יומת ומתו בו כי יחללוהו וראיתי שלא בא בתורה בחייבי מיתות ב״ד יומת
לבד אבל מות יומת. כאמ׳ בכולן ואין טענה ממכה אדם יומת ולא משבת ונביא המסיתם כבר פי׳ בהם
במקו׳ אחר ולא ידעתי טעם לתרגומו של אנקלוס שאמ׳ יתקטל ואולי ירצה לומר כי ראוי הוא שיהרג אלא
שיש עליו כפר או רצה לפרש שאמ׳ הכתוב וגם בעליו יומת יהרג כאשר נהרג האיש הממונה כי יומו בא או
במלחמה ירד ונספה לא ינקה ה׳ אותו רצה ללמד שהוא חייב בידי שמים למות ביד הורג לא מיתת עצמו
כענין והרגתי אתכם בחרב ואמ׳ עוד אנקלוס בפסוק והזר הקרב יומת יתקטל כי היה סובר כדברי ר׳
עקיבא שאמ׳ הזר שמיתתו במקדש ר׳ עקיבא אומר בחנק · אם כפר יושת עליו בעבור היות הכופר כפרה
כענין הקרבנות ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחין אותו לבא לבד׳ לחייבו בכך ואפי׳ אם חייבוהו אין
ממשכנין אותו בעבור זה אמ׳ אם · או בן יגח או בת יגח אמ׳ או שהוא מוסיף ושיעורו והמית איש
או אשה או בן יגח או בת יגח משפט אחד להם ויש אומ׳ שיבא במקום אם · וכן או בנבלת חיה טמאה או
עשיתי בנפשי שקר או נודע כי שור נגח הוא וכן רבי׳ לדעת׳ וכלם עדי שקר תשכיל בהם במקומו׳ והוצרך
הכתוב לפרש משפט הקטני׳ על דעת רבותי׳ ז״ל בעבור כי הוצרך למעלה לומ׳ לאיש או אשה ללמד שהשוה
אשה לאיש לכל נזקי׳ שבתור׳ יכול לא יהא חייב אלא על איש ואשה גדולים תל׳ או בן יגח לחייב על הקטני׳
כגדולים וכן עשה הכתו׳ בכי יכה איש כל נפש אדם כמו שכת׳ רש״י · ועל דרך הפשט בעבור שהשור המית את
אדם גדול הוא רע מאד כדוב שכול במדבר ואם הועד בבעליו ולא ישמרנו הנה פשע פשיעה גדולה וראוי
שיתחייב מיתה וכופר אבל הממית את הקטני׳ איננו רע כל כך ודרך רוב השורי׳ שלא ייראו מהם ויעלה על
הדעת שלא יתחייב בעליו ולפי׳ אמ׳ הכתוב כי כמשפט הזה יעשה לו · והמת יהיה לו לניזק ושמין את
הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליהם תשלומי נזקו זה לשון רש״י ולא ביאר את דינו כי אין צריך
לאמר בנבלה הזאת שיטלנה הניזק בחשבון התשלומין כשיביא אותה לבד׳ לשלם הנזק שאפי׳ היו למזיק
נבלות וטרפות אחרות בביתו יפרענו בהם כפי דמיהם שכבר אמרנו לרבות שוה כסף ואפי׳ סובין אבל ה
הענין לומר כי הנבלה של ניזק היא ומימונו תחשב לפי׳ אם פחתו דמיה אחרי כן או שנגנבה אין על
המזיק לשלם אלא דמי המיתה אם היה השור כשהוא חי שוה מנה וכשמת שוה חמשי׳ ז״ז יש עליו חמשי׳
ז״ז וזה טפל בנבלתו ונשכרת לעצמו וזה הדין בכל הנזקין וזה שקורין חכמים פחת נבלה ומפורש הוא
בגמרא · ולא ישמרנו בעליו כראוי ידוע כי גם התם אם ישמרנו בעליו ויצא והזיק במקרה שאירע
בדלתי שנפל פטור וזה שאמר במועד ולא ישמרנו על דעת האומר בתלמוד שהמועד צריך שמירה מעולה
מן התם יאמר הכתוב ואם שור נגח הוא והועד בבעליו ולא ישמרנו הוסיף בו שמירה מפני רעתו ויצא
והזיק ישלם נזק שלם · ועל דעת האומר שהשמירה בתם ובמועד שוה יאמר ואם נודע כי שור נגח
הוא וגם עתה לא ישמרנו בעבור פשיעתו הגדולה יתחייב נזק שלם · והמת יהיה לו לניזק ועליו ישלם
המזיק עד שישתלם הניזק נזק שלם

זהו לשון רש״י כדרך רבותי׳ . ואם כן ראוי שנפרש שלם ישלם שור תחת השור עם המת שיהיה לו וכן
ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכן לא אוכל און ועצרה כאומרו שונא גזל בעולה ׳
ויתכן לפרש על דרך הפשט והמת יהיה לו למזיק כלומ׳ שלם ישלם שור תחת שור והמת יהיה לו למזיק ה
הימלם בתשלומין האלו שיכניסהו לניזק בחשבון ועל שני הלשונות הדין שוה הוא שיהיו הבעלי׳ מטפלין
בנבלה ומשעת מיתה תכנס עמו בחשבונו כדברי רבותי׳ . אם זרחה השמש עליו אין זה אלא כמין מ
משל וכו׳ . ואונקלוס תרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים
קודם שבא בעל הבית ושבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגנו דמים לו׳ חייב עליו אם הרגו ומאחר
שיש להם רואים דמים שאין הגנב בא על עסקי נפשות ולא יהרג את בעל הבית לשון רש״י ׳ ואני תמהה
שהרי כשאמ׳ למעלה אין לו דמי׳ לפטרו על הריגתו ודאי שהתרו בו שאין רוצח חייב מיתה לעולם אלא
בהתראה ואם תאמר שלא בא הכתוב אין לו דמים אלא להתיר לו דמו מידי שמי׳ לומר שמותר להורגו
זה אינו אמת אלא הכתוב הראשון פוטרו בכל ענין מידי שמים ומכ״ש בהתראה והשני מחייבו בדין
שניהם ׳ ואולי יתכוין הרב לומר שאם מצאוהו עדי׳ קודם שבא בעל הבית והכירוהו והגנב ידע בהם אינו
בא על עסקי נפשות עכשו שכבר ראה שהכירוהו העדים ואם יהרג יבאו עדים לב״ד ויהרגוהו ׳ וזה
טעם אם זרחה השמש עליו כי בלילה שלא הכירוהו העדי׳ יהרגנו לבעל הבית ויברח ׳ ועל דעתי נתכוין
אונקלוס לומר שאם יצא הגנב מן המחתרת ובא זה לגוף עליו יש לו עדים שבא במחתרת דמים לו כשאר
החיים ואינו מותר להרגו ואם הרגו נהרג עליו אבל ישלם אם לקח משם דבר ואמר הכתוב אם זרחה
השמש עליו שדבר בהווה שדרך בני מחתרת לבא בלילה שאין אדם מכיר בהם והיורגן שם פטור ומותר
אבל המתעכב שם עד זרחה השמש עליו הוא מיטמר ויצא וברח לנפשו ואם בא לחייבו על פי עדים
אינו מתחייב מיתה לא בב״ד ולא ביד בעל הבית ואם כן על דעת האונק׳ כתלמוד שהבא במחתרת ונטל כ
כלים ויצא פטור בדמיה קננהו ויה ה חלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו חוזר למעל׳ אל כי יגנב איש
כדרך ואף להתוך תעשה כן ׳ ודרך הפשט ידועה יאמר שאם חתר בחשך בתים ונמצא במחתרת בלילה
יהרג ואם זרחה השמש על הגנב ואחר ראוהו ומכירין לא יהרג אבל ישלם מה שגנב והוציא משם כינוס ׳ וטע׳
השמש האור לעיני הרואים וכן לעיני השמש הזאת בבלי׳ ׳ וטעם הדין הזה כאשר הזכרנו כי זרח
יהרג את בעל הבית וזה יברח מתנו ׳ כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ׳ פרשה זו באומרה
בשומר חנם ולפיכך פטר בו את הגניבה כפי קבלת רבותי׳ ונזכר שתים בכתו׳ מפני שדרך שומרי כסף או
כלים לשמרם בחנם והפרשה השנית שבשומר שכר הזכירה חמור או שור או שה וכל בהמה ודרך הבהמו׳
לתתן ביד רועים לשמור וידע אותם בשכר ׳ וגונב מבית האיש פי׳ רש״י לפי דבריו לומ׳ שהוא טוען כך
והביאו לו דומים כי יקום בקרבך נביא חנניה בן עזור הנביא כי לא יקראנו בזה השם על האמת ר״ק
שהוא יאמר כן ואין צריך כי הכתוב יאמר אם גונב מבית האיש וימצא הגנב ישלם שנים ואם לא ימצא
הגנב יבאו לב״ד וישבע על הגניבה אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ואשר ירשיענו אותו ב״ד בגניבה הזאת
שהוא הגנב ישלם שנים כי ב״ד לא ירשיעוהו לשלם שנים אם לא גנבו הוא כי חיוב התשלומין בכפל בגנב
הוא כאשר אמר למעלה חיים שנים ישלם ׳ וטעם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו על דעת רש״י שיקרב
אל האלהי׳ לישבע שלא שלח ידו בשל חבירו ׳ והנכון שיקרב אל האלהי׳ לישבע שנגנב כמו שהוא טוען אם
לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכת רעהו כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין ׳
אשר יאמר כי הוא זה כתב רש״י לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו והרי הוא אצלך
ורבותי׳ אמרו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת כך וכך אני חייב
והיותר נגנב ממני וזה הענין שכתב הרב דברי יחידי׳ הוא ואינו כהלכה שהשומרים אינן צריכי׳ כפירה
במקצת והודאה במקצת ואפי׳ כשטוען טענת גנב בכל הפקדון חייב הוא לישבע שבועת השומרים ועוד
מתבאר בגמ׳ בראיות גמורות כי כשהו׳ כופר בעיקר הפקדון ואומ׳ לא הפקדת אצלי אם כופר בכל פטור
ואם יודה מקצת חייב שבועה וזה לדברי הכל ואעפ׳ שהרב אינו אומר כן בפירושו בגמ׳ ואם   יג ב

כן כאומר כי הכתו' הזה לפי מדר' חכמי' הוא בטוען לא הפקיד אצלי מעול' שאם כפר בכל פטור ואם הודה
במקצת וכפר במקצת חייב שבועה ויאמר אם לא ימצא הגנב יקרב בעל הבית אל האלהי' על כל טענת פ
פשע שיטען עליו פשעת בשמיר' או אשר יאמ' השומ' כי הוא זה פקדון שבידי ולא הפקדת לי יותר הכפקד
אשר ירשיעון אותו האלהי' ישלם שני' לרעהו והנה שכיה' ישלמו אבל אין תשלומי השני' אלא בטוען טענת
גנב וטענת מודה מקצת נוהגת בכל התביעות ואפילו בהלואה וגזלה ושאר ענינים ובאלה הדינין מקרא
מועט והלכות מרובות אין צרך לבאר מהם בכאן אלא כבדי ישוב המקראות ׃ אם טרוף יטרף על
ידי חיה רעה י באהו עד יביא עדי' שנטרפה באונס ופטור זה לשומרים ויש לתמוה למה הצריך הכתו' בכאן
עדים ולמעלה אמר שבועת ה' תהיה בין שניהם והדין בהם שוה הוא שאם יש לו עדים יפטר במות ונשבר
ונשבה וכן בנטרף ואם אין לו עדי' נשבע על כלן ואינו משלם ושמא כי דבר הכתוב שהוא שהשור כשימות
באבוס בעליו או יעלה לגוק ונשבר אין רואה בו וכן שנשבה בליסטי' מזויין שבא עליו ונטלו מן העדר
והלך לו אבל האריה והדוב כאשר יטרף יקרא עליו מלא רועים ולכן יאמר שיביא אותם לבד' ויפטר או
שבפרש שבא הכתו' ללמד על דינו של אישי בן יהודה שאומר אין רואה פטור הא יש רואה יביא עדי' ויפטר
ופירושו שאם אירע האונס במקו' שהאנשי' מצויין שם כל היום אין סומכין על שבועתו וצריך להביא עדי'
ודרך הטרפה שתהיה כן כאשר אמרנו ולכן הצריך בה הכתו' שיביא העדים ׃ ורא'א' יביאהו עד שיביא
קנה הנטרף שתי כרעים או בדל אוזן להיות לו לעד וכן ראיתי במכילת' דר' שמעון בן יוחאי אבא שאול
אומ' יביא עדים שבאת' בה אות ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעי' וגו' ׃ וכי יפתה איש מדבר על
לה וכן תרגמו ארי ישדל שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון הקדש ׃ מהר ימהרנה לו לאשה יפסוק לה
מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה לשו' רש' ואיננו נכון ׃ אבל ענין הפתוי הטיית רצון
בשקר וכן יפתה לבבכם ויפת בסתר לבי אם נפתה לבי על אשה ולכן האנשי' אשר אין דעתם שלימה
להשכיל ויטעה לבם בדברי' בתחלת ענינם יקראו פתאים וכמו שאמר פתי יאמין לכל דבר והמסית את
הבתולה לשכב עמה יטה רצונה להפכו בדברי שקר ונקרא מפתה ׃ ואנקלוס חלק הלשון למחלוקת אמר
כאן ישדל והוא לשון תחבולה ועסק אשר יעשה האד' עם אחר לעשות בו כרצונו יהיה השתדלותו בדברי'
או במעשה כי כן אמ' בויאבק איש עמו וישתדל ׃ ויונתן בן עזיאל תרג' ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך
ואשדלינך ונתרגו' מתגלת רות איפה לקטת ואנה עשית ולאן אשתדלת למעבד ושם האיש אשר עשיתי
עמו היום בעז דאשתדלית עימיה כי תחבולה הענין אשר אדם מסדר לעשותו יקרא השתדלו' ואמרו
במשנה ובמקום שאין אנשי' השתדל להיות איש ובגמ' לעולם ישתדל אדם לצאת לקראת
מלכי ישר' ובכתוב הוא משתדל לשיזבותיה משתדל ועושה התחבולות ׃ ועל דעתי מזה הלשון הוא ומרד
ואשתדור מתעביד בגו ה מרד ותחבולה רבה כי יחליפו אף האותיות האלה בלשון הקדש מזלות ומזרות
במלצו ונמרצו מפלטי עב מפרסי ׃ וכן בארמי' ואלו עיינין ואלו ארבע אינון ובלשון חכמי' סרסר' שלשלת
ויש נסחאות שכתו' בהם במשנה השתדר להיות איש ולכן אמר אנקלוס כי יפתה ארי ישדל ישכב וישכב
את הבתולה בעניני' רבים עד שישכב עמה וכעבור כי פתוי הבתולות בעניני' רבים פעם בדברי' פעם ב
בממון פעם בשקר שיטעה אותה פעם באמת שרצונו לישא אותה לו לאשה לא ייחד לו לשון ועשאו ה
השתדלות אבל כפן יפתה לבבכם אמר בו דלמא יטעי ומה שפי' הרב במהר ימהרנה לו שיפסוק לה מהר
כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה איננו אמת שהמפתה אם ישאנה איננו נותן קנס ואם יגרשנה אחר
הנשואין אין עליו כלום מן התורה שהכתובה מדברי סופרים היא אבל פי' מהר השלוחים שאדם משלח
לארוסתו כלי כסף וכלי זהב ובגדי' לצרכי החופה והנשואין והם הנקראי' סבלונות בלשון חכמי' וכך אמרו
מוהרי הדרי ואנקלוס אמר בהרבו עלי מאד מוהר ומתן אסגו עלי לחדא מוהרין ומתנן ולא היה מדרך
להם לכתוב לה כתובות הרבה מאד אבל המהר שבלונו' כמו שפירשתי ויתכן שיהיה הלשון נגזר מן מהרה
חושה לפי שהוא הדבר הראשון הנמהר בנשואין כי החתן ממהר ומקדי' לשלוח לפניו המנחה ההיא ואחרי
כן הוא בא לבית אביה לעשות הנשואין או השמחה כמו שהזכירו חכמי' סעודת סבלונות ופי' מהר ימהרנה
לו לאשה שישלח לה סבלונות וצרכי חופה להיות לו לאשה רמז שהם יכולים לעכב ואת הכתוב בלשון הזה

לאלא' שיקחנה לו כי אין מצוה עליו שישאנה רק אם רצה ואם לא יחפוץ בה מתחלה יפרע ואחרי כן
אמר שאם ימאן אביה לתתה לו שישקול על ידו כסף כמהר אשר יתנו האנשים לבתולות הבתולות לר"ס
והטעם כי פסלה בעיני הבחורי' ויצטרך אביה להרבות לה מתן ואם לא יתנו לה מהר וראוי הוא שיפרעם
המופתה ואת' רבותי' כי ענין המהר הזה הוא נקצב בענין האונס כי הוא חמשי' כסף ודין האונס והמפתה
שוין בזה אבל חלק הכתו' בין אונס למפתה שאם אמר ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו · והטעם
כי דרך ארץ להיות בחורי' חמד יפפיים בתולות בנות הגדולי' היפות ואיננו הגון שיהא חוטא נשכר ולכן
פי' שלא ישאנה על כרחם וישלם להם ובעבור שגם היא חטאה כדבר לא נתן עליו ענש שישאנה על כרחו
ודי שישלם הקנס ואחרי שישאנה לדעתה ודעת אביה הרי היא עמו ככל הנשי' אין לה עליו כתובה כתורה
וכן דרך בני הגדולים לאנוס בנות הפחותי' כמעלה אשר אין להם כח כנגדם ולכן אמר באונס ולו תהיה
לאשה על כרחו · ועל דעת רבותי' גם שם בין היא בין אביה יכולין לעכב כי איננו הגון שיקחנ' על כרחם
ויעשה עתה שתים רעות ופעמים שתהיה כבכ"ת ממנו ולא יתכן שתתבזה בזה עלו והמשפט היושר שיהיו
הנשואין בידם ולא בידו שהוא ישאנה על כרחו שלא יהו בנות ישראל הפקר לבעלי הזרוע ואמנה הדין הזה
איננו רק בנערה כדין האונס אבל שם פי' הכתו' כי ימצא איש נערה בתולה וכאן לא הזכיר נערה והטע'
כי הנער' הנזכרת שם איננו אלא להוצי' את הבוגרת שהיא אשה אבל הקטנה גם היא בכלל וכאן לא הוצרך
להוציא את הבוגרת כי בידוע שהמפתה הבוגרת שלא ישלם כלו כי מדעתה עשה והאב אין לו בביתו שום
זכות אחרי ימי הנעורים כדכתי' בנעוריה בית אביה · ואמ' כאן אם מאן ימאן אביה לתתה לו לרמוז
שהוא הנותן אותה לו לאשה שהוא זכאי בכסף קדושיה בקטנה · ונערה כמו שדרשו כל שכן נערים
לאביה אבל באונס הוצרך לכתוב הנערה להוציא את הבוגרת כי היה עולה על דעתינו שישלם אליה אלא
שגזרת הכתוב היא · והטעם כי בנעוריה על דעתה תאמר מאונס · ורא' אמ' מהר לשון קישור וכן ידבנ
עבותם אחר מהרו ואיננו כנכון · אבל הוא כמו שביארתי מדברי רבותי' ז"ל ועל דעתי אחר מהרו שהיו
ממהרי לב לאל אחר ללכת אחריו במהירותם בלי השגחה ובלי דעת ובדברי המדקדקים שכתבו מהר לאל
אחר והטעם שכתבו לו זבח ומנחה · מכשפה לא תחיה אמ' למעלה בכל חייבי מיתות מות יומת והטע'
שהוא חייב מיתה ומצות עשה עלינו להמית אותו מיתה שכאמ' ובערת הרע מקרבך או מזה בנצחון שיבוא
יומת אבל כאן לא אמ' מכשפה מות תומת כי החמיר בה להזהיר אותנו בלאו שלא נחיה אותה · והטעם
מפני שהיא טומאת השם רבת המהומה והשוטי' נפתים אחריה החמיר בה בלאו וכן בכל מרובי התקלה
כגון שאמ' במסית לא תחמול ולא תכסה עליו ואמ' ברוצח ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות
זובח לאלהי' יחרם לעז' והוא נקוד פתח כלומ' לאותן האלהי' שהזהרתם עליהם במקום אחר זהו לשון
רש"י · ורא' פי' שעל דרך הפשט איננו מדבר ליסר' שכבר הזהיר על עז' בדבור השני רק בעבור הגר הכתו'
אהרין כי על תנאי זה יגור בארצנו שלא יזבח לאלהיו כאשר היה עושה והבל יפצה פיהו כי בעבור הדברו'
הזהיר על עז' בלאו וכאן מפרש העונש והמשפט שבעשה כן כאשר עשה בלא תרצח ולא תנאף כי אלה הם
המשפטי' אשר ישים לפניהם והנה חייב אותו מיתה כי יחרם מיתת בד' וכן כל חרם אשר יחרם מן האד'
לא יפדה מות יומת ואמ' יחרם כי מפני אשר זבח לחרם יהיה חייב שיחרם כענין והיית חרם כמוהו שקץ
תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא · ויתכן כי יכלול הכתוב הזובח גם הזבח שהכל יהיה לחרם לרמוז
שהוא אסור בהנאה והזכיר הכתוב זביחה והוא הדין להשתחויה ולכל עבודת פנים אבל שאר עבודת פני'
כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק איננו במיתה בשלא כדרכה · אבל כדרך עבודתה
בכל ענין הוא מתחייב ואפי' פוער עצמו לפעור · והכוון בזה לאלהי' בפתחות הלמד שהם מלאכי מ
מעלה ונקראו אלהי' בהרבה מקומות · כבתו' אין כמוך באלהי' ה' ה' הוא אלהי האלהי' ואדני האדני'
וישתחוו לו כל אלהי' ויקראו גם כן אלהי' כאשר הזכרתי כבר ואמ' בלתי לה' לבדו בעבור שהזובחי' למלאכי'
ימשכו לעשות חפצו שיהו הם אמצעיים להפיק להם רצון ממנו ובאלו הזבחים לאל ולאותריו על כן
אמ' בלתי לה' לבדו · ויש בכאן עוד בדרך הזה סוד עמוק יובן ממנו ענין הקרבנות ויכל

המשכיל לדעתי מזה שכתבנו במקום אחר ואנקלוס רמז לנו בכאן ועוד נרמזנו אנחנו מתורת כהני׳ בעה׳
יתב׳ שמו לעד ולנצח · כי גרים הייתם בארץ מצרים לא הוכשרו כל הגרים בעבור הייתם גרים בארץ
זמן ואין טעם שיהיו מוכשרי׳ לעולם בעבור כן ופי׳ רש׳ כי הוא טעם ללא תונו אותו יזהיר שלא תונה אותו
בהוכחת דברי׳ אם הוכיתו אף הוא יכול להוכיחך ולומר לך אף אתה מגרי׳ באת מום שבך אל תאמ׳ לחברך
· ורא׳ אמ׳ זכור כי גרים הייתם כמוהו ואין בכל זה טעם בעקר והנכון בעיני כי יאמר לא תונה הגר ולא
תלחצנו ותחשבו שאין לו מציל מידך כי אתה ידעת שהייתם גרים בארץ מצרי׳ וראיתי את הלחץ אשר
מצרי׳ לוחצי׳ אתכם ועשיתי בהם נקמה כי אני רואה דמעת העשוקי׳ אשר אין להם מנחם ומיד עושקיה׳
כח ואני מציל כל אדם מיד חזק ממנו וכן האלמנה והיתום לא תענו כי אשמע צעקתם שכל אלה אינם
בוטחי׳ בנפשם ועלי יבטחו ובפסוק האחר הוסיף טעם ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ
מצרים כלומ׳ ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו והוא נאנח וצועק ועיניו תמיד אל ה׳ וירחם עליו כאשר
רחם עליכם כמו שכתו׳ ויאנחו בני ישר׳ מן העבודה ויצעקו ותעל שועתם אל האלהי׳ מן העבודה כלומ׳ לא
בזכותם רק שרחם עליהם מן העבודה · וטעם כל אלמנה אפילו עשירה ובעלת נכסי׳ כי דמעתה מצויה
ונפשה שפלה עליה ואמ׳ אם ענה תענה אותו על כל יחיד מהם על כן אחריו והיו נשיכם אלמנות כענש
האלמנה וצעקתה ובניכם יתומי׳ בצעקת היתום והענש הזה לא מנו אותו רבותי׳ בכלל חייבי מיתה בידי
שמים בברייתא דבאלו הן שבמיתה השנויה בסנהדרין · והטעם שאין זה מיתה כמיתת בני אדם בידי
שמים שנאמר בהם ומתו בו כי יחללוהו ולא תמותו אבל ענש בכאן שיהרג אותם בחרב אויב או במלחמ׳
ירד ונספה בלא הודעה והיו נשיהם אלמנות לעולם ובניהם יתומי׳ לעולם · אם ענה תענה אותו הרי
זה מקרא קצר גזום ולא פי׳ ענשו כמו לכן כל הורג קין ולא פיר׳ הענש אף כאן אם ענה תענה אותו לשון
גזום סופך ליטו׳ את שלך למה כי יצעק אלי אשמענו ונקמתו לשון רש׳ · ואיננו נכון וגם העד שהביא
לא העיד כן אבל יתכן שיהיה כי במקו׳ הזה כמו אם שאם אחר משמשין שלא תאמר אם יצעק אלי שמוע
אשמע צעקתו והכפל לתקון הענין וחזוקו כדרך המבלי׳ אין קברים הרק אך במשה · והנכון בעיני כי
יאמר אם ענה תענה אותו רק אם צעוק יצעק אלי בלבד ומיד אשמע צעקתו איננו צריך לדבר אחר
כלל כי אני אושיענו ואנקום אותו מידך׳ והטעם כי אתה לוחץ אותו מפני שאין לו מושיע מידך והנה
הוא בעזר יותר מכל אדם כי שאר הלחוצי׳ יבטחו אחרי מושיעים שיושיעום ואחרי עוזרי׳ לנקום נקמת׳
ואולי לא יועילו והבל לא יצילו וזה בצעקתו בלבד נושע בה׳ ויבקש ממך כי נקם ה׳ ובעל חמה ויבא כענין
הזה כתובים רבים כענין מה שאמ׳ אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה׳ יריב ריבם ואמ׳ אל
תגזול דל בעבור שהוא׳ דל ואין לו עוזרי׳ ואל תדכ׳ העני אשר בשעריך כי ה׳ יריב בעבור׳ וכן אמ׳ ובשד׳ יתומי׳
אל תבוא כי גואלם חזק ה׳ צבאות שמו שיש להם גואל חזק וקרוב יותר מכל אדם אף כאן בלבד בצעקתו
יושיע יכמוהו כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמי׳ ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה
ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריק׳ כי אם עשה את אשר חפצתי
בשביהם יאמר שלא ישוב דבר אחר כי אם שירוה את הארץ מיד וכן כי שיעשה מה שחפצתי והנה
הוא כטעם אלא וכן כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך · לא תהיה לו כנושה הוא המלוה יאמר שלא
תהיה לו כמלוה שהוא כמושל ללוה כענין שכתו׳ עבד לוה לאיש מלוה אבל תהיה לו בכל דבר כאלו לא לוה
ממך לעולם ולא תשים עליו נשך שהוא נשך כסף נשך אוכל אבל תהיה בהלואה אליו חסד לא תטול ממנו
תועלת כבוד ולא תועלת ממון · ושמעתי כי חנון אני חונן ומקבל תחנות כל אדם׳ שאיננו הגון מגזרת
חנם והענין שלא תחשוב לא אקבל שלמת הצדיק אבל שלמת אדם שאיננו צדיק אקח ולא אשיבנו כי ב
צעקתו לא ישמע אל לפי׳ אמר כי חנן אני ושומע צעקת כל מתחנן לי · אלדים לא תקלל אמר אנקלוס
על הדיין שלא יקלל אותו כאשר יחייבנו בדין לא תקלל לשון קללה הוא בארמית מיקל לאו יקרת ה׳לחים
אשר יעשנה עד ועכה וכן הרבה בלשון ירוש׳ ונשיא בעמך לא תאור הכיסא על העם והוא המלך והזהיר
שלא יאור אותו כאשר יחייב אותו במשפטו ועל דעת רבותינו בני׳ אלדים לא תקלל אזהרה על ברכת

השם אפי' בכנוי והנה הזהיר על המלך העליון ית' ועל המולך בארץ והם אמרו בגמ' כי יכנס בכלל אלהים
השם הנכבד והשופט אשר ישב מושב אלהי' בארץ ולא נתבאר אם יכנס בכלל הנשיא ראש סנהדרי גדולה
שנקרא נשיא בגמ' והרב ר' משה אמר שהוא בכלל האזהרה הזו וכן נראה לי ממה ששאל ר' יהודה הנשיא
על עצמו כגון אני מהו אני כשעיר וכו' ואכ' יאמר' לא תאור כל נשיא כנס שהו' ראש השררה על כל ישר' בין
שתהיה השררה ההיא בממשל' מלכות בין שתהיה ממשלת תורה כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה העליונ'
בסדר' התורה · מלאתך ודמעך לא תאחר מכינו מלאה בזרע פן תקדש המלא' הזרע אשר תזרע ועוד
כמלאה מן היקב התירוש והיצהר שנקראין שנ' והשיקו היקבי' תירוש ויצהר · והנראה לי בלשון הזה כי
יקרא פרי השדה והכרם תבואה בעבור שיביאו אותה אל הבתים ותקרא גם כן אסיף אוסף בלי יבא ואב
האסיף ולכך תקרא מלאה כי לאוסף הדבר ולקבצו יקרא מלוי אשר יקרא עליו מלא רועים קראו אחריך
מלא יחד עלי יתמלאון יאספו ויבאו וכן וזרעו יהיה מלא הגוים קבוץ ורבוי עמים · ועוד יתכן שתקרא
מלאה בכנוי לברכה שימלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר שלא ימלא כפו קוצר וחצנו מעמר וכנגד
כי כאשר תקולל חלקתם יאמרו יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמרי
והמתברכת יקראו מלאה ויהיה דמעך רמז לתירוש ויצהר מושאל מן דמעת העין בעבור שירדתו לרה
ברדתו טיפות או שכל טיפות היורדות שמם דמעה ותרד עיני דמעה טיפות מים ואיננו שם לבכי בלבד
וענין הכתו' כי כאשר תאסוף פרי השדה וימלאו הגרנות בר ותדרוך הגבחטי' שתזל דמעת' והשיקו היקבי'
תירוש ויצהר לא תאחרם בידך כי בראשיתם תתנם לי כמו שאמ' ראשית דגנך תירושך ויצהרך · ועל
דעת רבותי' ז"ל לא תאחר שלא תאחר המוקדם ולא פי' איזהו כי בכאן יזכיר המצות דרך כלל ואחר' כן
יבארם והם סדרן בכורים ותרומה ומעשר ראשון ושני ואנקלוס תרגם בכורך ודמעך ופי' רש' מלאתך מ
חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך ותתבשל והם בכורים ודמעך היא תרומה ואיני יודע מהו לשון
דמע וכן במכלית מלאתך אלו בכורים הבשלין מן המלא ודמעך זו תרומה ואולי כאשר יקראו לדעתם
במקום הזה הבכורי' מלאה בעבור שבשלין מן המלא יקראו התרומה דמעה בעבור שיביאו אותה תירוש
ויצהר לא פרי והזכיר שני המינין ממנה לרמוז כי דינה להפרי' תירוש ויצהר אין חיוב להקדימה בענבי'
וזתי' והנה לא יזכיר המצות בכאן רק ברמז כי היה זה לכתבם לאלו המצות בספר הברית אשר יזכיר
בפרשה האחרת ועוד יחזור ויבארם כלם במקו' אחר כל אחת·

ואנשי קדש תהיון לי טעם הכתוב הזה כי עד הנה הזכיר המשפטים והזהיר בדברים
המכוערי' ועתה בשבא להתחיל באיסור המאכל פתח ואמ' ואנשי קדש תהיון לי שראוי הוא שיאכל האדם
כל מה שיחיה בו ואין האסורין כלל במאכלי' רק טהרה בנפש שתאכל דברי' נקיים שלא יולידו עבי וגסו'
בנפש על כן אמ' ואנשי קדש תהיון לי כלומ' אני חפץ שתהיו אנשי קדש בעבור שתהיו ראויים לי לדבקה
כי שאני קדוש לפי' לא תגאלו נפשותיכם באכילת' הדברי' המתועבי' וכך אמר אל תשקצו את נפשותיכם
בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושי' כי קדוש
אני והנה הטרפה' משקצין הנפש והטרפה אין בה שקוץ אבל יש בשמירה ממנה קדושה · תשמטנה
ונטשתה תשמטנה מעבודה ונטשתה מאכילה אחר זמן הביעור דא' תשמטנה מעבודה גמורה כגון חריש
חורש ונטשתה מלקשקש ומלזבל לשון רש' · ואיננו נכון כי לא הוזהרנו מן התורה אלא על חרישה וזריעה
אבל המקשקש והמזבל ואפי' המכסח ועודר ובוצר וכל שאר עבודות קרקע איננו אסור מן התורה וכך שעלו
בתחלת מסכת מועד קטן דחרישה וזריעה אסר רחמנא אבל תולדות לא אסר רחמנא וכלהו מדרבנן וקרא
השמטתה בעלמא הוא וכן הביעור איננו נלמד מן המקרא הזה · ודא' אמ' תשמטנה שמוט כל בעל משה
ידו ונטשתה שלא תזרע את ארצך ואיננו כלום אבל הכתו' דבר בראשון אמ' שש שני' תזרע ותאסוף התבוא'
והשביעית תשמטנה שלא תזרע את ארצך ונטשתה שלא תאסוף את תבואתה אבל תעזבנה ואכלו אביוני
עמך וחיית השדה פרי העץ ותבואת הכרם וכן נטוש השנה השביעית · למען ינוח שורך וחמורך
מפני שאמר למען כמו בעבור נפרש שיאמ' ששת ימי' תעשה כל מעשיך בבית ובשדה בעבור שינוח בשביעי
בן אמתך והגר להיות כלם עדים במעשה בראשית כטעם את אשר תאמ'. אבל גם אמר ששת

ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך כאשר פירשתי שם · ובכל אשר אמרתי אליכ׳ תשמרו פי׳ רש״י לעשו׳
כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו ולפי דבריו יצטרך הרב
לומ׳ שיהיה לאו שבכללות שאם לא כן היו לוקין על כל עשה ועשה שבתורה אבל בזה הלאו שיכלול דברי׳
רבים ולא יזכיר שם העבירה כלל הכל מודים שאין לוקין בו אבל כבר אמרו השמר דעשה עשה ואם כן
לא הוסיף בכאן אלא עשה ובמכילת׳ נחלקו במקר׳ זה ודרשוהו בפני רבי׳ · ועל דרך הפשט טעמו בכל אשר
אמרתי אליכם מאלהי׳ אחרי׳ תשמרו כי הכתו׳ נקשר בסופו יאמ׳ בכל האזהרות הרבות אשר אמרתי אליכ׳
מאלהי׳ אחרי׳ תשמרו מאד שלא תעבדו׳ ולא תשתחוו להם ותחרימו הזובח להם ולא תעשון פסל וכל תמונ׳
ועוד תשמרו שלא תזכירו שם אלהותם להזכיר כמוס אלהי מואב מלכום אלהי בני מואב עמון אשימא א
אלהי חמת לא ישמע על פיך שמם אפי׳ בלא זכר אלהות להזכיר מלכום ואשימא כלל אבל תכנה אותם
לגנאי שקוץ מואב תועבת בני עמון או לא ישמע בפי עובדיו ועל דרכך כענין שאמ׳ רבותי׳ שלא יעשה
שותפות עם הגוי וישבע לו בע״ז שלו · ויתכן שיהיה לא י׳ זכירו יוצא שלא תזכיר אותו לעובדיו לאמר
באלהיך תעשה עמי חסד · ולא ישמע על פיך זכר שמו כלל והוא שנאמ׳ בספר יהושע ובשם אלהי׳ אחרים
לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום הוסיף שם לאוין לבאר כי האזהרה שלא יזכיר או ישביע שום אדם
באלהיו הנכר׳ · וחג הקציר בכורי מעשיך לא ידעתי למה יזכירם הכתו׳ בשם הידיעה כי לא צוה בהם
ולא הזכירם עד עתה וראוי הוא שיאמ׳ ועשית חג קציר בכורי מעשיך כאשר אמ׳ במשנה תורה ועשית חג
שבועות לה׳ אלהיך ואולי בעבור שאמ׳ שלש רגלי׳ תחוג לי בשנה ופיר׳ את חג המצות תשמור בחדש האביב
שתשמור לעשות חג בתחלת האביב חזר ואמ׳ והאחר תשמור שיהיה חג הקציר בכורי מעשיך והשלישי ת
תשמור שיהיה חג האסיף בצאת השנה והנה כלם על מעשין מן השדה לתת בהם הודאה לאלהי׳ שהוא
שומר חקות שנים ומוציא לחם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב · וזה טעם את פני
האדון ה׳ שהוא האדון המפרנס עבדיו ובשלש פעמים מלפני יבאו אליו לראות מה יצוה והנה אל פני כמו ל
לפני · ועל דרך האמת יהיה מן פנים וכבר רמזתי לך פי׳ הפנים בעשרת הדברות ולכן אמר האדון ה׳
כמו שאמ׳ בטעם השכינה האדון ה׳ אלהי ישר׳ וכן הנה ארון הברית אדון כל הארץ מלפני אדון חולי ארץ
לא תזבח על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח בארבעה עשר בניסן עד שתבער את החמץ לשו׳ רש״י
ולא תבין ממנו שירצה לדרשו על ביעור חמץ שיהיה קודם זמן שחיטה כמו שהוזכר זה בפרק ר״אשון
בפסחים זמן שחיטה אמ׳ רחמנא שאין זה מדרש עיקר הכתו׳ כפי פסק ההלכה שם כי ביעור חמץ בערב
פסח אין בו לאו מן התורה ולא אפי׳ לאוכל אותו אבל לפי הענין שהוא כהלכה הוא אזהרה לש׳ חט את ה
הפסח על החמץ וענינו שלא יהא חמץ לאחד מבני החבורה המנויין על הפסח בשעת השחיטה וכן כתב
רש״י בפרש׳ כי תשא וראוי למקרא שיאמר לא תזבח על חמץ זבחי כי הדם איננו זבח מזבח אבל על דעת ר
רבותי׳ הוא לרבו׳ את הזריקה שלא יזרק על חמץ יאמ׳ לא תשחט על חמץ ולא דם זבחי כלומ׳ ולא דם זבחי
יהיה על החמץ ומקרא קצר הוא · הנה אנכי שולח מלאך לפניך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינ׳
אומר׳ כי לא אעלה בקרבך כי שמי בקרבו ומחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בקר׳ בו
ורבותי׳ דרשו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי לשון רש״י ונפלאה שמות רבה גם כן יש
מי שדורש כך שזה על דבר העגל ויש לשאול כאחרי הגזרה ההיא לא נתקיימה שהשם אמ׳ לו ושלחתי לפניך
מלאך כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש עליה רחמים ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה ובמה
יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונתרצה לו הבה ואמ׳ לו גם את הדבר הזה
אשר דברת אעשה · וכך אמרו רבותי׳ בפרענותא לא קבליה דכתי׳ אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה
והתשובה לפי הדעת הזאת כי הגזרה ההיא לא נתקיימה עם משה בימיו הוא מה שאמ׳ ונפלינו אני ועמך
ואמר כי מצאתי חן בעיניך ואדעך בשם ועוד אמר וראה כל העם אשר אתה בקרבו אבל לאחר מיתתו
של משה רבינו שלח להם מלאך וזהו שאמר הכתוב ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש
עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו

ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי   ושם תראה שאלו יהושע מה אדוני מדבר אל עבדו ולא בוה דבר שגלה אליו בעבורו אלא שאמר לו של נעלך מעל רגליך ולא ביאר למה בא · אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח לפניהם לצאת בצבאם במלחמה וזהו שאמר עתה באתי   וכך אמר בתנחומא אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו ומפרשים אמרו בגל שלא ימסרו להם שר כל ימי משה וכיון שמת משה חזר אותו השר למקומו שכן יהושע רואה אותו שנ' ויהי בהיות יהושע ביריחו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי לכך נאמר הנה אנכי שולח מלאך

ועל דרך האמת המלאך הזה שהזכרתי בו בכאן הוא המלאך הגואל אשר השם הגדול בקרבו כי ביה ה' צור עולמים והוא שאמר אנכי האל בית אל כי דרך המלך לשכון בביתו ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות כל הנהגת העולם הזה במדה ההיא ורבותי' אמרו כי הוא מטטרון והוא שם למורה הדרך וכבר פרשתי זה בסדר בא אל פרעה וזה טעם לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי הוא בית המקדש כדכתיב מקדש ה' כוננו ידיך   והטעם אשר הכינותי לי להיות בית קדשי ותפארתי כי שם הכסא שלם ועוד אזכיר כונתם בשמו כשם רבו והנה קולו הוא קול אלהים חיים והמצוה לשמוע בקולו ומפי הכב' איש או הטעם שלא יקצנו בבטויעת ויעזבו תורה שבעל פה כענין שדרשו   ואת אמר' קדוש ישראל נאצו זו תורה שבעל פה והנה פי' ושמע בקולו לדברי וכן אמ' כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר · ואונקלוס רמז זה שתרג' ארי בשמי מימר' כי בו ידבר ואמר ואיבתי את אויבי' שגם במדת הרחמי' אהיה להם אויב וצרתי את צורריך על ידו במדת הדין ולכן פירש כי ילך מלאכי לפני' והביאך אל האמורי והכנעני והכחדתיו בהביאו אותך אליהם להודיע כי הוא המכחיד אותם והזכירם בלשון יחיד כי כלם כ כאיש אחד יכחידם והנה כאשר המלאך הזה שוכן בקרב ישראל לא יאמר הנה כי לא אעלה בקרבך כי ש שמי בקרבו והוא בקרב ישראל אבל כשחטאו בעגל רצה לסלק שכינתו מתוכם ושיהיה מלאך משלוחיו הולך לפניהם ובקש משה רחמים וחזר ושכן שכינתו בגוכם ושם אפרש הפסוקים בעה' וגם שם במדרש רבה רמוז לזה אמרו דא' הנה אנכי שולח מלאך אמר לו טובה מי שמור את האבות ישמור את הבנים וכן אתה מוצא באברה' כשבירך את יצחק אמ' הוא ישלח מלאכו לפני' ביעקב המלאך הגואל אותי אמ' לה' הוא גואלי ימיד עמי הוא הצילני מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון אמ' הבה' למשה אף עכשיו מי ששימ' את האבות ישמור את הבנים שנ' הנה אנכי שולח מלאך לפניך · ועוד אמרו שם בפירוש אמר להם הבה' לישראל הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותו ממדת הדין ה' א אל תמר בו וכו' ומכל מקום לדברי הכל היה המדרש שהזכרתי אמת הוא שכל ימי משה לא היה מלאך שר צבא הולך עמהם   כי משה היה ממלא מקומו כענין שנ' והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל ובימי יהושע הוצרך לו שיבא   אליו מלאך שר צבא ה' ללחום מלחמותם   והוא גבריאל הנלחם להם וזהו שראה אותו וחרבו שלופה בידו כי בא לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים   כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו יאמר אל תמר בו שלא ישא לפשעכם אם תמר בדברו כי המאמר בו מאמר בשמי הגדול אשר בקרבו וראוי להכחידו במדת הדין ויתכן שיהיה שמי בקרבו מחובר למעלה ושמע בקולו כי שמי בקרבו וקולו הוא קול עליון   לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם התורה תזהיר על ע"ז בכמה מקומות ואעפ' שהמקראות מיותרין בה אין להקפיד בכך שמפני חומר שבה שכל המודה בה כופר בכל התורה כלה תזהיר ותחזור ותזהיר כאומר לעבדו זכור תמיד ולא תשכח העיקר הגדול שצויתיך שהכל תלוי בו

ויתכן שתזהיר בעשרת הדברות שלא יעשה לו ע"ז שימצאו אותה עשויה ונעבדת לגוים שבארץ שלא יעבדו אותה כלל יעקור אותה מן הארץ   ולא תעשה כמעשהם יתכן שהיא אזהרה מדרכי האמורי שמנו חכמים כמו שהזהיר במקום אחר ובחקותיהם לא תלכו ואמרו אלו דרכי האמורי שמנו חכמי' והנרא' יותר כי יזהיר על ע"ז שלא יעבוד אותה כדרכה אפי' בעבודה שאינה דרך כבוד כמו שדרשו בפסוק איכה יעבדו הגוי' האלה את אלהיה' ואעשה כן גם אני והטע' כי אמ' לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבד' ועבודה איא הכבוד אשר יעשה העבד לאדוניו וחזר ואמר כי אפי' ענין שאינו עבודה אלא בזיון כגון פעור שפוער עצמו לפעור וזורק אבן

אבן למרקוליס אם נהגו בה לעשות להם כן לא תעשנו אתה להם כלל   ואחרו אעג״ דקא מכוין לבזויה
לפעור ואעג״ דקא מכוין למירגמיה במרקוליס   ועבדתם את ה׳ אלהיכם וברך את לחמך וכו׳ כוונת
הכתו׳ הזה כענ׳ שרוב עובדי ע״ז יכירו וידעו כי השם הנכב׳ הוא אלהי האלהים ואדוני האדוני׳ ואין כונת
בע״ז רק שיחשבו כי בעבודות ההם תהיה להם הצלחה   כגון שיעבדו השמש בעבור שמצאו לו ממשלת
בתבואות והירח במערכות ובכל התמורות וכן כיוצא בהם בכל צבא השמים   וכל שכן שיחשבו כי תהיה
להם תוספת טובה בעבודת המלאכים בעבור שהם מכבדים משרתי האל הגדול ועל כן יאמר הכתוב הזה
כי בעבודת הבה׳ בלבד תהיה להם ההצלחה והשמירה ועקירת ע״ז לא תזיק אבל תוסיף לכם טובה וברכה
כי הבה׳ יברך לחמך והוא כלל לכל מאכל אשר יאכל ויברך מימיך שהוא חב לכל משקה אשר ישתה
והברכ׳ היא תוספת בהן שיהיה מהן לך לרוב מאד ואח׳ והסירותי מחלה מקרבך שיהיו המאכלי׳ והמשקי׳
טובים ובריאי׳ לא יולידו מחלה אבל ירפאו ממנה ואחר עוד שלא תהיה בהם אשה משכלה ברחם ומשכל
לא עקרה ברחם ושדים צומקים כי בהיות המאכלים והמשקים והאויר מבורכים יהיו הגופים בריאים
ואברי הזרע נכונים לעשות מעשיהם כהוגן והזכיר הנקב׳ כי בהן ימצא השכול והעקור יותר מן הזכרים
ויתכן שיהיו הזכרים בכלל והסירותי מחלה מקרבך כי העקור מחלה בגופים ועם האנשי׳ ידבר מן הסתם
ואח׳ הזכיר הנשים כמו שאמר לא יהיה בך עקר ועקר׳ וגו׳ בארצך להכניס גם הבהמות כמו שאמר שם
ובבהמתך ואחר את מספר ימיך אמלא שלא ימות במלחמה או במגפה בשנוי האויר רק בזקנה   שי״ל
ימים כמספר אשר הם חיי האדם בדורותיו   כגון שבעים ושמונים שנה כדוד המלך וכבר הזכרתי כי כל
אלה נסים שיעשה השם בשמים ובארץ מופתים בעבור עושי רצונו   ואמר כי כאשר יעשה עמהם את
לטובה כן יעשה בשונאיהם לרעה שיתן להם לב רגז ומחרדים אימה ועוד ישלח בהם את הצרעה והיא
מין ידוע כגון הדבורה ומזכירין אותו חכמים תדיר צרעין ודבורים   דבש דבורין דבש צרעין והענין כי
ישלח המכה הזו באויר ארצם   כמו הארבה שלא במצרים והילק החסיל והגזם חילו הגדול שבא בימי
יואל וטעם וגרשה כי היא תכה בהם להתגרש מן הארץ כי תכסה את עין הארץ ותחשך ולא יוכלו לבא בית
במלחמה ועוד כי תאכל כל יגיעם בשדה כענין׳ שאמר בקללו׳ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כי יחסלנו
הארבה כל עבך ופרי אדמתך יירש הצלצל כן אמר בכאן שיעשה בשונאיכם והזכיר הכתוב החוי והכנעני
והחתי דרך קצרה והכונה בכל המזכרים למעלה · והנכון בעיני כי ג׳ אלה לא יצאו ריכם במלחמה ולא
נפלו להם בחרב והיו נשגבים במבצרים ושלח בהם רק את המכה הזה כענין שאמר במצרים ומלאו בתי׳
וכתי׳ כל עבדיך ובתי כל מצרים והוא מה שאמר במשנה תורה וגם את הצרע׳ ישלח ה׳ אלהיך בם עד אבוד
הנשארים והנסתרים מפניך   והצרעה הזאת עברה עם יהושע את הירדן וכך העלו בימ״ס סוטה ואמרו ש
שהיתה מטלת בהם ארס ומתים בה והאמת כי יש בה גם היא ארס מזיק וממית וכתיב ביהושע ותעברו
את הירד׳ ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי
ואתן אות׳ בידכם וכתיב ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמורי לא בחרבך
ולא בקשתך וטעמו ותגרש אותם הנשארים בהם כי אחרי נתני בידכם כל הנזכרים שלחתי הצרעה לגרש
הנשארים והנסתרים ואחר שני מלכי האמורי והם סיחון ועוג שהזכיר מתחלה   ולא בחרבך ולא בקשתך
עשית כל אלה וראה את׳ כי הצרעה חולי בגוף מגזרת צרעת ואין צריך   וטעם ועבדתם את ה׳ אלהיכם ריקן
העבודה לשם המיוחד ואחר וברך   והסירותי כדרך כי אני ה׳ רופאך וכבר פירשתיו והמשכיל יבינהו משם
לא תכרות להם ולאלהיה׳ ברית הזהיר שלא יכרות להם ברית להחיות מהם כל נשמה ולאלהי׳ יזהיר שלא
יכרות להם ברית להניח ע״ז שלהם אלא שיהרסם וישבר מצבותיה׳   ויתכן שיאמר שלא יכרות להם ברית
ועם אלהיהם כאחת אלא שיהרסם וישבר מצבותיהם והטענה לומר כי בעודם עובדי׳ את אלהיה׳ לא יכרו׳
להם ברית אבל אם קבלו עליהם שלא לעבוד ע״ז רשאי הוא לקיימם   כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה לך
למוקש אנו כי משמשין בלשון אשר וכן בכמה מקומות והוא לשון אי שהוא אחד מד׳ לשונות שהכי משמש
שמצינו בכמה מקומות וזהו אם

תשמע בקלו אשר וכו׳ לרש״י ואינו כן אבל שיעור הכתו׳ לא ישבו בארצך כי יהיה לך למוקש פן יחטיאו אותך
לי כי תעבוד את אלהיה׳ וכן אמר פן תכרות ברית ליושב הארץ פן יהיה למוקש בקרבך׳ והטע׳ כי ישיבת׳
בארצך יהיה לך למוקש ולמכשול פן יחטיאו אותך לי בדרכיהם הרעים ובעלילות המשחיתות כי תעבוד את
אלהיהם כי ישתך וישיאך בכך ואל משה ׃ אמר וגו׳ פרשה זו קודם עשרת הדברות בארבעה
בסיון נאמר׳ לו גם אלו דברי רש׳ ויאמר ה׳ אל משה עלה אלי ההרה והיה שם לאחר מתן תורה נאמ׳ לו בג׳
אלו דבריו ז״ל ואין הפרשיות באות כסדרן ולא כמשמען כלל ועוד כתי׳ ויבא משה ויספר לעם את כל דברי
ה׳ ואת כל המשפטים שהם המשפטים האלה הכתובים למעלה שאמר בהם ואלה המשפטים אשר תשים
לפניהם כי אינו נכו׳ שיהיה על המשפטי׳ שנצטוו בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו וידעו אות׳ ולא
יאמר ויספר אלא בחדשות אשר יגיד וכבר הטיב לראות ר״א שפירש הענין כסדרו ואמר כי עד הנה ספר
הברית והנה הפרשיות כלן באות כהוגן כי אחר מתן תורה מיד בו ביום אמר השם אל משה כה תאמ׳ אל
בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמי׳ דברתי עמכם והתחיל לחזור ולהזהיר על ע״ז לא תעשון אתי וכו׳
אותו ואלה המשפטי׳ אשר תשי׳ לפניהם וכל המצות הבאות אחרי כן והשלי׳ באזהרת הע״ז שימצאו בארץ
ובעובדיה ואמר לו אחרי בתתך זה להם עלה אל ה׳ אתה ואהרן והזכיר הפרשה כי משה עשה כמצות ה׳
ובא אל המחנה ויספר לעם את כל דברי ה׳ כאשר צוה אותו כה תאמר אל בני ישראל וגו׳ ואת כל המשפטי׳
כאשר צוהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וקבלו הכל בשמחה ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה והטעם
כל הדברי׳ האלה אשר דבר לך השם נעשה כי מאמינים אנחנו בדבריך כמו שספר במשנה תורה ואתה
תדבר אלינו את כל אשר יאמר ה׳ אלהינו אלינו ושמענו ועשינו ואז כתבם משה והנה משה כתב ביום ההוא
בספר כל מה שנצטווה חקי׳ ומשפטי׳ ותורות והשכי׳ בבקר ממחר׳ היום ההו׳ לכרות להם ברית על הכל ובנה
המזבח וזבח הזבחי׳ ונתן חצי הדם על מזבח ה׳ וחצי שם באגנו׳ ולקח הספר שכתב מאתמו׳ וקראו באזניה׳
וקבל עליה׳ עוד לבא בברי׳ עמו ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמ׳ אליך מכל אשר תצוה מאתנו ית׳ ואז זרק
עליהם חצי הדם כי זאת אות הברית לבא השנים בחלקים שוים ואחרי שהשלים מעשיו עמהם הזכיר
למלאת דבר ה׳ שאמר לו ה׳ עלה אתה ואהרן וגו׳ וזהו שאמר ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא וגו׳ ועשה עוד
מה שצוה ונגש לבדו אל ה׳ והוא שאמר ויבא משה בתוך הענן וג׳ והנה מעשה הברית ביום המחרת למתן
תורה וכן היתה העליה שעלה משה אל ההר ושמה נתעכב שם ארבעים יום והוא שפיר׳ הכת׳ ויקרא אל
משה ביום השביעי וג׳ ונא׳ ויבא משה בתוך הענן וכל זה מתוקן ומבואר׳ וראיתי במכילתא שנחלקו בדבר
יש שאמרו שהיה קודם מתן תורה בחמישי׳ ואמר להם הרי אתם קשורים תפוסים וענובים מחר בואו וקב
וקבלו עליכם את כל המצות. ור׳ יוסי בר׳ יהודה אמר בו ביום נעשו כל המעשים כלומר בו ביום לאחר
מתן תורה נעשו המעשים של סיפור שעם וכתיבת ספר הברית הכל כמו שפירשנו ולזה שומעין שאמרן
בהלכה וטעם ואל משה אמר בעבור שהיו עד כאן המצות והמשפטים אל בני ישראל אמר עתה שהיה זה
המאמר אל משה שהיא מצוה שיעשנה הוא בעצמו כי צוה אותו אחר שתשים לפניהם המצות והמשפטים
ותכרות עמהם הברי׳ עלה אתה אלי ולכך עשה המצוה הראשונ׳ בששי והשני׳ בשביעי בבקר וכרת עליהם
הברית ואחרי כן עלה אל ההר הוא והנקראים על הדרך אשר נצטוו וטעם עלה אל ה׳ על דרך הפשט יזכי׳
שם במקו׳ הכבוד כמו נשי לחך ואת יפתח ואת שמואל וכן והאר פניך אל מקדשך השמם למען ה׳ אבל ב
בתלמוד שאלו עלה אלי מיבעי ליה ובכאן אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו כלומר ואל משה אמר השם
המדבר בתחלת הענין ויאמר ה׳ אל משה עלה אל מטטרון שנקרא שמו ה׳ והטעם עלה אל מקום הכבוד
אשר שם המלאך הגדול והכונה כי משה יבא בתוך הענן אשר שם כבוד ה׳

ולא יבא אל השם המיוחד כי לא יראני האדם וחי ואין כונת רבותי׳ כלל במה שכתב רש׳ למעלה
גם במסכ׳ סנהדרין הפך הרב הענין וכבר הזכרתי כונתם בשם הזה וכל דבריהם אמת אלא שדברו כהגד׳
ההיא כמסתיר פנים כי רב אידי כי לא גלה למין ההוא הסוד הגדול וסודו וחלילה יאבל
הזכיר לו כי על המלאך מורה דרך בעולם המתחן הכתוב שזה ימדבר ולפיכך אמר לו דאפי׳ בפרוונקא לא

קבלניה דכתי׳ אם אין פניך הולכים שאנו לא קבלנו שליח בלתי השם הנכבד וכבר פירשתי סוד הפנים
וכל הענין בביאור במשכילים בו במתן התורה   ונגש משה לבדו אל ה׳ גם זה על דעת ר״א שם
בתקון כבני שהיה ראוי לומר אחר עלה אל ה׳ ונגשת לבדך אבל מנהג הלשו׳ כן כאשר הזכרתי וכן וה׳ המטי׳
על סדום ועל עמורה מאת ה׳ והטעם מאתו ו אמר משה לחובב כן רע״אל המדיני חותן משה הטע׳ חותנו
וכן וישלח ה׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל וכן אז יקהל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי
המטות אל המלך שלמה   והנכון בעיני בכאן כי הדבור הזה היה גם לאהרן שגם הוא שומע כאשר קול ה׳
אומר למשה עלה אל ה׳ אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחוק ואם כן היה
צריך להזכיר הנגש בשם ואז ידבר אליו לכאן גם כן היה צריך לאמר ונגשת אתה משה אל ה׳ ולא יספיק
הכנוי בו ולפיכך אמר ונגש משה לבדו והם לא יגשו וזה טע׳ לבדו למעט גם אהרן הנכלל עמו בדבור ויתכ׳
שהיה רמז לדבור המתעלה שיצוה לאמר למשה שיגש אל ה׳ והמשכיל יבין   ויבא משה ויספר לעם היה
משה בעת הדבור הנזכר כלו במקום אשר נגש בו אל הערפל אשר שם האלהים ועתה בא אל מקום רחוק
משם שהיו בו העם בשעת מתן תו״ר וספר להם כל מה שנצטוה ושמעו בקולו ולא אמ׳ בכאן וירד כי כלם
בתחתית ההר היו לא בראשו ששם כבוד השם אלא שמשה היה קרוב אל מקום הערפל והם עומדין מרחוק
בשעת הדברות כאשר פירשתי וכאשר נפרד משה ממקומו והחל לבא אל העם קרבו אליו כל ראשי שבטי׳
וזקניהם אל מקום מעמד הכהנים הנגשים אל ה׳ ואמרו לו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה
הזאת קרב אתה ושמע וגו׳ כי היו סבורים שידבר להם השם הנכבד כל המצות כאשר דבר להם עשרת ה׳
הדברים ומשה בא עמהם אל מקום העם וספר לכלם את כל דברי ה׳ והם אמרו נעשה כל דברי ה׳ אשר׳
צוה אותנו בעשרת הדברות ונשמע לקולך לכל אשר צוית או תצוה בשמו יתע׳ וכאשר חזר משה אחרי כן
ועלה אל קצה ההר עם הזקנים כאשר צוה אותו אלהים אז אמר לו השם פעם אחרת עלה אלי ההרה
והיה שם ובעת הזאת הודיעו שמעתי את כל דברי העם הזה אשר דברו אליך הטיבו אשר דברו וצוהו
לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדבר׳ אליך את כל המצוה והחקים והמשפטי׳
אשר תלמדם וזהו שאמר בכאן ואתנה לך את לוחות האבן והתור׳ והמצוה כי לך לבד׳ אתן את התור׳ והמצ׳
אשר תלמד׳ ועשו אות׳ כאש׳ צוו לעשות   נערי בני ישראל הם הבכורו׳ כדברי אנקלו׳ כי הם המעלי׳ עולות
והשלמים ולא ידעתי למה יכנה הבכורות בלשון נערי אולי בעבור שהזכיר הזקני׳ שהם אצילי בני ישראל
קרא הבכורות נערים כי הם נערים כנערים ירמיה כי לא בעבור מעלתם בחכמה שלחם כי לא היו זקנים
רק מפני הבכורה כי הם המקודשי׳ לקרבנות ועל דרך הפשט נערי בני ישרא׳ הם בחורי ישרא׳ שלא טעמו
טעם חטא שלא נכנסו אל חטא מעולם כי הם הנבחרים בעם והקדושים בהם כענין שאמרו עתידין בחורי
ישר׳ שלא טעמו טעם חטא ליתן ריח כלבנון וכו׳ וטעם לה׳ פרי׳ כי ישר׳ כל ימי היותם במדבר פחדו ממדת
הדין וזאת טענתם במעשה העגל והנה העלו העולות וזבחו השלמים כלם פרים כטע׳ פר כהן משיח ופר
העלם דבר ופר עז׳ גם פרה אדומה כן וכענין העגל אזכיר זה   וישם באגנות הם כלים עשוי׳ כדמו׳
כלי המזבח ולכך אמר כי חצי הדם שהיה דעתו ליתן על העם שם בכלים ההם והחצי האחד זרק על
המזבח מן המזרקות שקבל אותו בהם כדרך הקרבנות ׳ ורא״א אמר כי באגנות ישמש בעבור שניהם וכן
דעת אנקלוס שתרגם במזרקיא   ויראו את אלהי ישראל פי׳ רא״א במראה הנבואה כמו ראיתי את ה׳ נצב
על המזבח   ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר הוא מראה יחזקאל כמראה אבן ספיר דמות כסא
ובעצם השמים לטוהר שראו תחת לבנת הספיר כעצם השמים לטוהר הוא הרקיע כענין הקרח הנורא
הנטוי על ראשי החיות והנה בכאן כתו׳ ויראו את אלהי ישר׳ ושם כתוב היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי
ישראל כי תפס דרך קצרה כי היא תחת הרקיע שהוא תחת הכסא והכל תחת השם הנכבד ועל דרך הפשט
טעם אלהי ישראל לומר כי זכות ישראל אביהם עמהם לזכותם במראה הזאת ועל דרך האמת בעבור כי
הזכיר במתן תורה וידבר אלהים והוא כאשר אמר הן הראנו ה׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו

שמענו ממנו האם כי אמר במקום שראו אלהי ישראל ולא אמר כאשר יאמר בכל מקום ה' אלהי ישראל והזכ' בהם זה לומר שהשיגו הזקנים במראה הזאת יותר משאר העם שראו על הארץ את אשו הגדולה כי היה לעם במחיצת ענן וערפל ואנקלו' ירמוז לזה שתרגם וחזו ית יקר אלהא דישראל ולא תרגם ואיתגלי לאתון יקרא דה' שנהגו במקומות אחרים ואל אצילי בני ישראל הם נדב ואביהוא והזקנים הנזכרים וקראם כן כי נאצל עליהם רוח אלהים וכן ומאציליה קראתיך הנאצלים שנאצל עליהם מרוחו או הגדולי' שנאצל עליה' כבוד מן המלכות וטעם לא שלח ידו בעבור שאמ' והכהני' והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם הודיע בכאן שנזהרו בכך ולא פרץ בהם פרץ כי היו אצילי בני ישראל ראויים למה שחזו במחזה והטעם כי חזו את האלהים ולא הרסו לעלות אל ה' וטע' ויאכלו וישתו שאכלו שם השלמים בתחתית ההר לפני האלהים טרם שישובו אל אהליהם כי השלמים טעונין מחיצה ונאכלין בירושלם לפני' מן החומה ובשילה בכל הרואה וכאן היו נאכלין לפני המזבח תחת ההר לא מחוצה וטע' וישתו שעשו שמחה ויום טוב כי כן ראוי לשמוח בקבלת התורה כאשר צוה בכתבם כל דברי התורה על האבנים וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ובתי' בשלמה החכמה והמדע נתון לך וגו' מיד ויבא ירושלם ויעש משתה לכל עבדיו אמר ר' אליעזר מכאן שעושין משתה להגמרה של תורה ונא' בדוד אביו כהתנדבם לבנין בית המקדש ויזבחו לה' זבחים ויעלו עולו' לה' וגו' ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא בשמחה גדולה ואף כאן ביום מתנת התורה כן עשו ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה היא המצוה שאמר לו מתחלה עלה אל ה' ונגש משה לבדו אל ה' ועתה ביום השביעי הוסיף לו לאמר והיה שם ואתנה לך כי יתעכב בהר עד כי יתן אליו לוחות האבן והתורה והמצוה ואשר כתבתי יחזור על הלוחות ולהורותם על התורה והמצוה ושיעור הכתו' ואתנה לך את הלוחות האבן אשר כתבתי והתור' והמצוה להורותם והוא כאשר אמר במשנה תורה ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ורש' כתב אשר כתבתי בתוך לוחות האבנים להורותם שכל שש מאות ושלש עשרה מצות בתוך עשרת הדברו' הם ורא' את התורה הדבור הראשון והשני' והמצו' השמונה הנזכרים ואינו כלום כי הכתוב במשנה תורה ואדברה אליך יעיד כי על כל המצות כלן ידבר ועל דעת רבו' יתכן כי יהיה רמז שהיתה כל התורה כתובה לפניו קודם שנברא העולם כאשר הזכרתי בתחל' ספר בראשי' ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע בכאן ואומר אני שהיה התלמיד מלוה את הרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאין רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל האלהים ויהושע נטה שם אהלו כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם לשון רש'

ועל דעתי היה יהושע מכלל שבעים הזקני' כי אין בישראל שבעים זקנים ראויים לקרבה אל האלהי' יותר ממנו וכאשר פירש משה היה מלוה את רבו עד הגבול ואל תקשה עלי מתלמידו רבו' בנעם הזקני' התחילו בתבערה כי יאמרו כן על כלן חוץ מיהושע לפי שהיה ראוי למראות אלהים ולכל נבואה וטע' ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה כי כשנפרדו מהם עם משרתו צוה אותם שישבו להם בזה ואין הטע' שיעמדו שם כל ה היום וכל הלילה עד שובם כי אמר הנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם ובמחנה יהיו בעלי הדברים ושם מקום המשפט וכבר אמר לכלם שובו לכם לאהליכם · אבל הטע' שיעמדו ויבאו עד מקום ההוא ולא יהרסו לעלות אליהם אפי' אל מקום יהושע עד שיבאו אליה' ולפי דעתי יתכן להיות פירשו שבו בעבורנו ובמקומנו במחנה ואהרן וחור עמכם ומי בעל דברים מן הדבר הקשה אשר יקרבון אלי יגש אליהם במקומי ואמר אליהם דרך מעלה לאהרן וחור כי לפני כלם יבוא לבא ובמועד אחד יהיו כאשר אמר עמכם והנה צוה שישבו הזקנים ואהרן וחור מושב כי' במשה על שרי האלפים והמאות עד שובו כי ידע שיתעכב בהר ואמר לנו דרך כבוד לתלמיד כאשר אמר בחר לנו אנשים וזה פי' נכון אבל ר' מ' כתב ואל הזקנים אמר בצאתו מן המחנה שבו לנו בזה התעכבו שם עם שאר העם להיות נכונים לשפוט לכל איש ריב ולא יתכן כי לא היו עתה במחנה ומה טע' שיאמר להם כן והם במחנה ישבו וכבר נתמנו שופטים

ויקחו לי תרומה

כאשר דבר השם אל משה עם ישראל פנים בפני׳ עשרת הדברו׳ וכאש
אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה
כאשר הביאנו רבותי׳ עם הגרים שבאים להתיהד וישראל קבלו
עליהם לעשות כל מה שיבוא על ידו של משה וכרת עמהם ברית על כל זה מעתה הנה הם לו לעם והוא
להם לאלהים כאשר התנה עמהם מתחלה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי
סגלה ואחר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש והנה הם קדושי׳ ראויים שיהיה בהם מקדש להשרו׳
שכינתו ביניהם ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו ושם ידבר עם משה
ויצוה את בני ישראל והנה עקר המשכן במשכן הוא מקום מנוחת השכינ׳ שהוא הארון כמו שאמר ונועדתי
לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדש במעלה וסמך
לארון השלחן והמנור׳ שהם כלי׳ כמוהו וידבר על ענין המשכן שבעבורו נעשה אבל משה הקדים בפרשת
ויקהל את המשכן את אהלו ואת מכסהו וכן עשה בצלאל לפי שהוא הראוי לקדם במעשה וסוד המשכן הוא
שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר וכמו שכ׳ שם וישכן כבוד ה׳ על הר סיני וכתיב הן
הראנו ה׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו וכן כתי׳ במשכן וכבוד ה׳ מלא את המשכן והזכיר במשכן שני פעמי׳
וכבוד ה׳ מלא את המשכן כנגד את כבודו ואת גדלו והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר
סיני ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני וכמו שאמר במתן תורה מן השמים השמיעך את
קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כך במשכן כתיב וישמע את הקול מדבר אליו
מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו ובכלל וידבר אליו
להגיד מה שאמרו בקבלה שהיה הקול בא מן השמים אל משה מעל הכפרת ומשם ידבר עמו כי כל דבור
עם משה היה מן השמים ביום ונשמע מבין שני הכרובי׳ כדרך ודבריו שמעת מתוך האש ועל כן היו שניה׳
זהב וכן את הכתו׳ אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם ונקדש בכבודי כי שם יהיה בית מועד לדבו׳ ונקד׳ש
בכבודי והמשכיל יבין בכתובי׳ האחרים במתן תורה ומבין מה שכתבנו בהם יבין סוד המשכן ובית
המקדש ויוכל להתבונן כן מתוך שאמר שלמה בחנכתו בתפלתו בבית המקדש ה׳ אלהי ישראל כמו שאמר
בהר ס כי ויראו את ה׳ אלהי ישראל והוסיף שם לפרש ה׳ לענין שרמזנו שם למעלה כי אלהי ישראל יושב
הכרובים כמו שאמר וכבוד ה׳ אלהי ישראל עליהם מלמעלה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל
בנהר כבר ואדע כי כרובים המה ואמר דוד ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על ארון
ברית ה׳ וכן יזכיר תמיד בבית המקדש לשם ה׳ לשמך ויאמר בכל פעם ופעם ואתה תשמע השמים במדת
רחמים וכתי׳ והתפללו אל ה׳ דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך ושמעת השמים ובביאורו
אמר כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכתי׳ על הארון
להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה׳ צבאות יושב הכרובי׳ עליו ובדברי הימים להעלות
משם את ארון האלהי׳ ה׳ יושב הכרובי׳ אשר נקרא שם כי השם יושב הכרובי׳ וזאת התרומה על דרך
האמת הוא כמו וה׳ נתן חכמה לשלמה וכן כתוב וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם וכתי׳ וזאת הב
הברכה וכתי׳ מאת ה׳ היתה זאת וכבר רמזו זה בבראשית רבה במדרש מזקני׳ אתבונן והמבין יתבונן
ובאלה שמות רבה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם כנסת ישראל שהיא תרומ׳ שנ׳ קדש ישראל לה׳ ראשי׳
תבואתה ושם עוד אמר להן הקב״ה לישראל מכרתי לכם תורתי וכביכול נמכרתי עמה שנ׳ ויקחו לי תרומה
כי התרומה תהיה לי ואני עמה כדרך דודי לי ואני לו וכן אמר ככל אשר אני מראה אותך כי אני רואה
המראה ואחר הראה אותך רמז למלת אני וכן אשר אתה מראה וכן אמ׳ דוד הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל
כי היתה עליו יד ה׳ בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים יש אומר׳ שזה מקרא קצר בשמים לשמן
המשחה וסמים לקטרת הסמים ואחרים אמרו שהוא כלו בהפך ולקטרת יביאו הסמים והזכיר בידיע׳
לומר הסמים הטובים להקטיר כי גם שם לא פי׳ אותם ורמ״ אמר שהוא כמשמעו ובשמים לשניהם לשמן
המשחה ולקטרת כי יכנסו בקטרת בשמים שבלת נרד וכרכם וקנמון כדברי רבותינו ולא הוצרך

להזכיר ובשמים וסמים לקטרת בעבור שהזכיר קטרת הסמים כאשר לא הזכיר שמן לשמן המשחה וזאת
הנכון והנכרע לכל אלה הסברות כי דעת בעלי הלשון שהסמי׳ הם התרופות כגון הלבונה והחלבנ׳ ובשמים
הם הנאכלים שיקראו מסעדים אשר להם ביסום בריח הטוב   אבל על דעת רמ״ב סמים שם בשמים וכך
היא כונת רבותי׳ במדרש אחד עשר סמנין נאמרו למשה בסיני וכן מתרגם אונקלו׳ בוסמין טביא והוא
הנכון בכתוב הזה אבל בעבור שסיפה הכתוב הלשון יתכן שכ׳ כי החשובים בבעלי הריח והבשם נקראים
בשמי׳ ועיקר המובחרים והידועים בשמים כמו שאמר בשמים ראש בראש כל בשם גם נכון הוא שנאמר
כי מלת בשמים ובשם מלה מורכבת בו שם בה סמים והראיה על דבריהם שאמר בשמים ראש מר דרור
והמור בשמים יחשב שהוא תרופה לא מסעד ואמר הכתוב נרד וכרכם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה
וכתיב מר ואהלות עם כל ראשי בשמי׳ ועל כלם אמר הפייט׳ גבי יזלו בשמיו ועוד שהכתו׳ אמר ואת הבשם
ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים ולא הזכיר שהביאו סמים אם כן כלם בכלל הבשם
אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולחשן על שם שעושין לה בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם
למלאת הגומא קריין אבני מלואים ומקום הגומא קרוי משבצת לאפוד ולחשן   השהם לאבני האפוד
אבני המלואים לחשן לשון רש״י וכן פירש משובצים זהב יהיו במלואתם מוקפים משבצות בעומק שיעור
שימלא בעובי האבן זהו לשון מלואתם וכן כל לשון מלוי האמור בענין הזה ואיננו נכון בעיני כלל שיקר׳
אותם עתה אבני מלואים על שם שעתיד עוד לבנות למלא בהם הגומא שיעשו להם   ועוד כי גם אבני
השהם היו מוסבות משבצות זהב ולא קרא אותם מלואים ועוד שסבר אמרו רבותי׳ בגמר׳ אבנים הללו אין
מפרשין עליהם באיזמל שנא׳ במלואתם ואם היה פירו׳ במלואתם שימלאו האבנים את הגומות לא היה
ראיה מכאן שלא לחסר בהן השמות באיזמ׳ כלל ועוד כי ענין מושב האבנים שאמר הרב שהוא עשוי כמי׳
גומא איננו כן אבל הוא כדברי אונקלו׳ שתרג׳ מרמצן והוא שיעשו מלמטה מושב במדת האבן ומוציאין מן
מתוכו מזלג שלש השנים שיאחזו את האבן מלשו׳ חכמים ומפקי ליה ברמצא דפרזלא כגון דכבשא ברמצ׳
דפרזלא וכן יעשו גם היום בכל אבן יקרה בטבעות כדי שתתראה יותר ולא יטמן יופיה והדרה בתוך
הגומא תדע לך שהוא כן שהרי שתי שרשרות זהב המתוכות בשתי הטבעות שבחשן תקועים במשבצות ש
שבכתפות האפוד ואם המשבצות בתים הם למושב אבנים היאך יתקעו בהן שרשרות   ומה ישמשו שם
גומות שבהן אבל הן מזלגות כמו שאמרנו ונקבי השרשרות נכנסי׳ בהן ויתכנו לפי דעתי כי אחוזי השכן
אנשים בידם הרמחים   ובראשם מזלגות לתפוש הבורחים כמו שאמר והנה הרכב ובעלי הפרשים
הדביקוהו ופי׳ מוסבות משבצות שיעשה ריבוי זהב סביב ׃ ועל דעת אונקלו׳ שאמר משקען היו האבנים
משוקעות בתוך הבתים והיו יוצאין מהם רמצין מקיפין אותן ואוחזין בהן מלמעלה   אבל ענין מלואים
הוא שתהיינ׳ האבנים אבני שלמות שנבראו כך ולא תהיינ׳ אבני גזית שנכרתו מאבן גדול או שנחצב׳ מהן
כלום כי גם בתולדת ידוע שאין שלמות כאות האבני׳ היקרות והסגולו׳ שבהן זולתי באבן אשר היא כחלוקי
אבנים מן הנחל ולכך תרג׳ אונקלו׳ אשלמותא כי לשון מלוי כלים או גומא כתרגו׳ מלוי מים ותמלא כדה
ומליאות וכן כלם   אבל כאן תרגם המלוי ללשון שלמות וכן מלא אותם חכמת לב אשלם כי איננו דבר
שימלא כלי אבל הוא שלימות שהיו שלמים בתוכיה וזה טעם ובחרש׳ אבן למלאת שידעו לפתח פתוחי חות׳
באבנים במלואתם   והנה באבני האפוד נאמר מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים
על שמות בני ישראל כי היו עושין חרץ בהם בכתי׳ השמות כאשר יעשו חרשי האבן והנה לא היו במלואת׳
אבל באבני החש׳ כתו׳ ומלאת בו מלאת אבן וכתי׳ יהיו במלואות׳ והאבני׳ על שמות בני ישראל שתים עשר׳
על שמותם לא מעשה חרש ולכן לא היה לשון רבינו עזה בהם זולתי בשמיר שהזכירו רבותינו כמו שאמרו
במסכת סוטה אבנים הללו אין כותבין עליהן בדיו שנא׳ פתוחי חותם ואין מפרשין עליהן באיזמל שנא׳
במלואתם אבל מביא שמיר ומראה להן והן נבקעין מאליהן ובמלואתם לא בא אלא באבני החשן ולא
תחוש למה שהזכ׳ באגדה איכא שמיר דאייתי משה לאבני אפוד שהחשן יקראו גם אפוד בדרך העברה
מפני שהוא מחובר בו וכתיב נמי הגישה האפוד

ובחשן היו שואלין והנה פי' הכתו' אבני שהם שלש שתים לאפוד ואחת לחשן ואבני מלואים לחשן ואם היה
דעת רבותינו שיהיו גם אבני האפוד מלואים מן הכתו' הזה יהיו לאפוד ולחשן שניהם אבני שהם ואבני
מלואים   וכן תעשו לדורות אם יאבד אחד מן הכלי' או כשתעשו כלי בית עולמים כגון שולחנו' ומנורו'
וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם   ואם לא יהיה המקרא מחובר למעלה הייתנו לא
היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו לשון רש"י ולא ידעתי שיהיה
זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו והמזבח הנחשת עשה שלמה עשרים אמה
אורך ועשרים רחב   ור"א אמר וכן תעשו הכלי' כי בתחלה אמר ועשו לי מקד' ועל דרך הפשט אין צורך
לכל זה אבל בא הכפל לחזוק וזרוז אמר ועשו לי מקדש בית וכלי' כמקד' מלך ובית מלכה ושכנתי בתוכ'
בבית וכבוא הכבוד אשר יעשו לי שם ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן הזה אשר אמרתי ש
שאשכון בו בתוכם ואת תבנית כל כליו וכפל וכן תעשו שלכם בזריזות ואזהרות וה"א כהכפל   ויעשו בני
ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו כי משפטי שהוא צואה אמר וכן תעשו   ועשו ארון יחזור אל
בני ישרא' הנזכרים למעלה ואחרי כן וצפית אתו ויצקת לו וכולן בלשון יחיד כי משה כנגד כל ישראל
ויתכן שירמוז שיהיו כל ישראל משתתפין בעשיית הארו' בעבו' שהוא קדוש משכני עליון ושיזכו כל לתור'
וכן אמרו במדרש רבה מפני מה בכל הכלים כתו' ועשית ובארון כתיב ועשו ארון אמר ר' יהודה בר' שלום
אמר הקב"ה יבאו הכל ויתעסקו בארון שיזכו לתורה והעסק שיתנדב כל אחד כלי זהב אחד לארון או יעזור
לבצלאל עזר מעט או שיכונו לדבר   ארבע פעמותיו כתרגו' ארבע זויתיה ובזויות העליונות סמוך
לכפרת היו נתונין ושתי טבעות על צלעו האחת הן הן ארבע טבע' שבתחלת המקרא ופי' הכתוב ושתי' מן
הטבעות האלו על צלעו האחת כך פי' רש"י ויפה פירש אבל לא ידעתי למה אמר שבזויות העליונות סמוך
לכפרת היו הטבעות שהכתוב היה גדול יותר מאד ועוד כי דרך הכבוד הוא שיהיה הארון נשא וגבוה למעל'
על כתפות הכהנים   ור"א אמר חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהוא זוית רק רגל מה יפו פעמיך
רגלי' עני פעמי דלים על כן הוצרכתי לפרש כי רגלים היו לארון ופי' כי הם שמונה טבעות ארבע תחתונ'
לשאת אותו בהם והעליונו' היו ליופי ואין דבריו נכונו' כלל אבל אם כדבריו שהפע' רגל יכנה הכתוב שיהיו
הטבעות בזויות התחתונות אשר הארון יושב בהן ויקרא הצדדים התחתוני' רגלים כי לשון הקדש יתפוס
כל הצורות לדמות האדם ויאמר לכל דבר לעליונו' ראש ולצד התחתון רגל   וזה באמת כך הוא שבזויות
התחתונות היו הטבעות והארון נשא למעלה כמו שפירשתי למעלה אבל לפי דעתי אין פעם רגל אבל הוא
שם הפסיעה מה יפו פעמיך פסיעותיך כענין שנ' בתלמוד שוה נאות פסיעותיה של רבקה זו   וכן ידוע
אחרו פעמי מרכבותיו ואמר הכתוב כאן פעמותיו לפסיעות הכהנים הנושאים אותו רמז שני דברים
שיהיו הטבעות בזויות למטה ממש סמוכים למושב הארו' ושיהיה כל ארכו של ארון מפסיק בין שני הטב'
כי הארון ארכו למזרח והטבעות שנים בצפון אחד בראש המזרחי ואחד במערבי ושנים בדרום   ופעמי
הכהנים הולכים בין טבעת לטבעת ולפניהם ובמסכת המשכן שנו ארבע טבעות של זהב היו קבועות בו
שתים בצפונו ושתים בדרומו שבהם היו נתונין הבדים ולא היו זזים משם לעולם וכו'   ואל הארון תתן
את העדות לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר אמור ונתת אל הארון את העדות   ויש לומר שבא ללמד
שבעודו ארון בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים המשכן
כאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה לרש"י   ואם היה זה צואה
משמעו יותר שאחר שיתן הכפרת על הארון כאשר יתן בארון את העדות כי ארון יקרא גם בהיו' הכפרת
עליו ועוד כי יש לשאול גם כן למה החזיר אשר על ארון העדות כי בידוע שהכרובים הם על ארון העדות
ומה צורך לפרש עוד כיון שאמר מעל הכפרת מבין שני הכרובים אבל פירושו כי בעבור שצוה בכרובים
להיותם פורשי כנפים למעלה ולא אמר למה יעשם כלל ומה שימושו במשכן ולמה יהיו בענין הזה לכך
אמר עתה ונתת הכפרת עם כרוביו שהכל דבר אחד על הארו' מלמעלה כי אל הארון תתן את העד'
אשר אתן אליך   כדי שיהיה לי כסא

כבוד כי אני אועד לך שם ואשכון שכינתי עליהם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים
בעבור שהוא על ארון העדות והנה הוא כמרכבה אשר ראה יחזקאל שאמר היא החיה אשר ראיתי תחת
אלהי ישר' בנהר כבר ואדע כי כרובי' המה ולכך נקר' יושב הכרובי' כי היו כורסי כנפי' להורות שהם המרכב'
נושאי הכבוד וכתו' שם ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשי' וסוככים על ארון ברית ה' כאשר הזכרתי
· ועל דעת רבותי' הם צורות אדם כלשון ארמית שאומר לעלם רביא והחזיר בשם הזה הכף פרש"י כי
כן השם בנערי' להורות על עניינם ואם תחשוב עוד למה היו פניהם איש אל אחיו ולמה היו מקשה תוכל
לדעת כי ראוי להם שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם כסא עליון וסוככים על העדות שהוא מכתב אלהים
וזה טעם ולתבנית המרכבה כי הכרובים שראה יחזקאל נושאי' הכבוד תבנית לכרובי' שהם כבוד ותפארת
והכרובי' אשר במשכן ובמקדש תבנית להן כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהי' עליהם וזה טעם ואדע שראה
באחד וידע באחר ולפי' אמר המה והמשכיל יבין · זר זהב סביב סימן לכתר מלכות שהשולחן שם
עושר וגדולה הוא כמו שאומרים שולחן מלכים לשון רש' וכן הדבר שזה סוד השולחן כי ברכת השם מעת
הויית העולם לא תברא יש מאין אבל עולם כמנהגו נוהג דכתי' וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד
· אבל כאשר יהיה שם שרש דבר תחול עליו הברכה ותוסיף בו כאשר אמר אלישע הגידי לי מה יש לך בבית
ותלה הברכה על אסוך שמן ותמלא כל הכלים וכאליהו כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר· וכן
השולחן בלחם הפני' בו תחול הברכה וממנו יבא השובע לכל ישר'· ולכך אמרו כל כהן שמגיעו כפול
אוכל ושבע פי' רש' כי קערותיו דפוסין וכפותיו בזיכין שנותנין בהם הלבונה וקשותיו כמין חצאי קנים
ומנקיותיו הם סניפין מפוצלין שסומכי' את הקנים וכן הוזכרו הכלי' האלה בבית ואת הרב ולשון מכילתיה
בונכלותיו ולשו' כלאתי כלכל כלאתי הכיל · ונחלקו בו חכמי ישר' שיש אומרי' קשותיו אלו סניפי' ומנקיותיו
אלו הקני' אבל אנקלו' שתרג' מכילתיה היה טוב כדברי האומ' מנקיו' אלו סניפי' אלו דבריו ז"ל ולא נתבונו
אבלי לפי שאין מכילתיה בלשון ארמי אלא שם למדות כמו הא' פית וכיוצא בהם שכן תרגם איפת צדק
מכילן דקשוט לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה לא יהא לך בביתך מכילתא ומכילתא וכן בכל מקו' בתלמו'
ובדברי חכמי' כייל מיכל במכילת' דכייל איכים בה מתכיל וכן כלאתי הכיל לשון מדה מחזקת מן אלפים
בת יכיל וכל בשלים קטון מהכיל את העולה וכן כלאתי רפים וכן כלאתי כלכל על דעתי אינו לשון סבל אבל הוא
מלשון זה בעצמו כלאתי להכיל כלשון לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו וכן רוח איש יכלכל מחלהו
שיכיל אותו בתוך נפשו ולא יקוץ בו וכן הנה השמי' ושמי השמי' לא יכלכלוך לא יכילו ויחזיקו גודל רוממותך כי
אין לך קצב ומדה אף כי הבי' הזה הקטן אשר בניתי ויכלכל דבריו במשפט שלא יהיה כסיל יוציא כל רוחו
אבל יכיל דבריו בקרבו כראוי ומוני' מהן כראוי ויכלכל יוסף שנתן להם מזון כאשר יכול לא העדיף ולא
החסיר רק לחם לפי הטף וכן כלם · אבל דעתו של אנקלו' לא נתברר ואולי מנקיותיו לדעתו שם לארון כי
היתה שם מדה מחזקת שני עשרוני' קמח למדוד בה החלה האחת לא היו מודדי' בעשרון של מנחו' ולית ליה
מתני' דקתני שתי מדות של יבש היו במקד' עשרון וחצי עשרון אבל היו שם לדעתו שלש מדות עשרון וחצי
עשרון ושני עשרוני' · והנכון בעיני כדעתו כי המכילתא הוא הדפוס העשוי לבצק כמו שאמרו שלשה
דפוסים היו שם כשהיא בדפוס ועדיין הוא בצק וכמין דפוס היה בתנור וכשהוא רודה נותנה בדפוס כדי ש
שלא תתקלקל והדפו' הזה שהוא כדי שלא תתקלקל אינו צריך להיות כצורת הלח' וכשיעורו אבל הוא עשוי
כמין קערה לתוך דפנותיו של לחם והוא קערותיו אבל הדפוס הראשון של בצק עשוי כמדתו של לחם כ
וכשיעורו ארכו עשרה ורחבו חמשה וקרנותיו שבע אצבעות וגם משיבין הבצק ומדידין אותו ומתקנין א
אותו ולפיכך הוא נקר' מכילא שהוא עשוי למדה ולשון מנקיות שם כמו איפה וסאה בשם קערותיו וקשותיו
ושאר השמות אין בהם תואר ואולי שהמדות המצודקות איפת צדק ואין צדק יקראו אותן מנקיות שרשם
נקיות מן השקל ומנקות בעליהן מן האונאה והחטא והקשות שם כלל הקנים והסניפין ואולי בעבור
שנולין יקראו כן כחלוף הצדי' בשין כמו וירא ישבי קצות מאותותיך כחלוף צדי' ושין במלת שחוק וכתב
רא' ז"ל שמם בדברי הימי' שהזכיר תחת קערות מזרקות ותחת הכפות כפורי' והזכיר

הקשות כאשר הם ותחת המנקיות מזלגות והכל זהב לצורך השולחן אולי כלי אחרי׳ היו שבנה דוד לשומם
בשולחנות שעשה בנו שלמה ואין ככה שולחן אהל מועד והשכים כדברי ר׳ אברהם הוא כי מה שאמ׳ הכתוב
והמזלגות והמזרקות והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל לכפור וכפור אינגו מחובר עם לשולחנות
המערכת בלבד אבל הוא חוזר למה שאמ׳ ולכל כלי עבודת בית ה׳ ולכל כלי עבודת בית ה׳ ואמ׳ לזהב לכל כלי
עבודה ועבודה והזכיר המזלגות ומזרקות שהם כלי המזבח והקשות לשולחן והכפורים למזבח והזכיר
ולמזבח הקטור׳ במשקל זהב מזוקק ואת הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית והנה הוא כלל
לכל צרכי בית המקדש׳ לחם פנים שיש לו פנים רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו
לרחבו של שולחן ותליו זקופין כנגד שפת השולחן לשון רש׳ ולשון המשנה בן זומא אומ׳ לחם פני׳ שצריך
שיהיה לו פנים אבל כל זה יהיה לדברי האומר כיצד עושין אותו כמין תיבה פרוצה אבל כדברי האומר׳
כמין ספינה רוקדת אינו כן׳ ורא׳ אמ׳ שנקרא לחם פנים בעבור לפני תמיד׳ ועל דרך האמת כי תבין
מלת לפני תבין שמו וכבודו כי בעבור היותו כן היה מונח בצפון כי ברכת ה׳ היא תעשיר כענין שנא׳ בכל
המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכבר רמזתי בו׳ תיעשה המנורה גביעיה וכפתורי׳
ופרחיה ממנה תהיה ונעלמה ממנו אבל שתהיה מקשה בששה קנים יוצאין מן השביעי ועליהם נר דולקים
ומאירי׳ כלם אל עבר פניה כל זה תוכל להבין מדברינו שכתבנו בתקון אחר וזהו מאמרם שנתקשה משה
במנורה׳ ככר זהב טהור שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר לשון רש׳ וכן
הוא פשוטו כ׳ל מקרא אבל אם הדבר כן יהיה תימה גדול שלא יתן הכתוב משקל למנורה כמה יהיה גרה
מן הככר ויוכל לתת חצי הככר או יותר במלקחי׳ ובמחתות שהם כלים נפרדים ממנה וימעט בה או שיתן
במנורה ככר פחות מנה ובכל הכלים האלה מנה ועוד מה טעם משקל המנורה עם כליה רבי׳ נפרדי׳
במשקל הככר ולמה לא נפרש כמה יהיו המלקחים והמחתות שיעשו ממנה׳ אבל אין דעת רבותי׳ כמו
שאמ׳ הרב אלא כך שנו חכמים במנחות מנורה ונרותיה באה מככר ולא מלקחיה ומחתותיה ומה אני מ
מקיים את כל הכלים האלה לרבות את הנרות כדברי ר׳ יהודה׳ ר׳ נחמיה אומר מנורה באה מככר ולא
נרותיה ומלקחיה ומחתותיה ומה אני מקיים את כל הכלים האלה שיהיו כלן של זהב ושם אמרו לדברי
ר׳ יהודה שהיו הנרות מקשה עמה ואעפ׳ שקראם הכתוב הכלים האלה מפני שהם כלים לקבל השמן ויש
להם שם בפני עצמן ובשאר המנורות נעשין נפרדין ממנה׳ ולדברי ר׳ נחמיה אמרו שם שאין הנרות
עמה מקשה והנה על דעת ר׳ יהודה כלם לא יבא במשקל הככר אלא גוף המנורה במה שהוא עמה מקשה
לא כלים נפרדים ממנה כלל ולדברי ר׳ נחמיה אמרו שם ומה אני מקיים את כל הכלים האלה שיהו כלן
של זהב ולא נכרכה אלא לפי כרות׳ ועל דרך הפשט יאמר ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלי׳ האלה
יעשה זהב טהור כי לא פירש תחלה בנרות שיהיו זהב וכן בתעשה אמר ויעש את נרותיה שבעה ומלקחי׳
ומחתותי׳ זהב טהור ואין זהב טהור חוזר רק על המלקחי׳ והמחתות ואחר ואמ׳ ככר זהב טהור עשה אותה
ואת כל כליה שעשה כל כליה זהב טהור לא מן הככר ויכנס עוד בכלל כל כליה כלי השמן שהרי
עשה לה כלי רבי׳ מלבד אלה הנזכרי׳ כמו שנ׳ במסעות וכסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה
ואת מחתותיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם והכתוב שאמ׳ עד ירכה עד פרחה מקשה היא כפי
פשוטו כך נראה שגופה מקשה ולא נרותיה וכל זה לפי שטת הגמרא אבל בברייתא של מלאכת המשכן ש
שנויה כענין אחר מנורה שעשה משה במדבר היתה באה של זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורי׳
ופרחי׳ שנ׳ ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה איברי׳ איברי׳ וידביקם ת״ל ממנה יהיו מכאן לרבות את
נרותיה שיהיו ממנה ת״ל יעשה יכול שאני מרבה גביעיה כפתוריה ופרחיה ת״ל אותה ומה ראית לרבות את
נרותיה ולהוציא גביעיה כפתוריה ופרחיה אחר שריבה את נרותיה הכתו׳ מיעט מרבה אני את נרותיה
שהן נעשין עמה ומוציא אני גביעיה כפתורי׳ ופרחיה שאין נעשין עמה ומנין לרבות מלקחיה ומחתותיה
ת״ל תעשה יכול שאני מרבה את הכבנים ואת המלקטאות ת״ל אותה ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה
ולהוציא את הכבנים ואת המלקטאות אחר שריבה הכתוב מיעט מרבה אני מלקחיה ומחתותיה שהן

משתמשין עמה ומוביל אלי את הכפתים ואת המלקטאות שאין משתמשין עמה ר' יהושע בן קרחה אומר
אותה מככר ואין כליה מככר שנאמר ככר זהב טהור יעשה אותה ומה אני מקיים ואת כל כליה שיהיו זהב
טהור עד כאן הברייתא · ונראה ממנה שהיו הנרות והמלקחי' והמחתות כלן עמה מקשה שאין המלקחי'
צבתים אבל הם שעושין על פי הנרות עם של זהב פותח וסוגר וסוכב עליו שלא יפול משמן דבר כאשר
עושים היום במנורות של מלכים והוא מלשון ולשוני מודבק מלקוחי שיקרא מה שעל הלשון ומתחתיו מ
מלקחים שהם לוקחים הלשון באמצעם והמחתות הם ספלי' שתחת כל נר ונר לאחוז ניצוצי' אם שיפלו
ממנה והכל מקשה ובאין מן הככר אבל הכפתי' והמלקטאות שאין תשמישין בעצמה אבל הם כלי' נפרדי'
ממנה ולכן תגיד בה אין באין מן הככר כלל וכן מיעט בברייתא זו גביעיה כפתוריה ופרחיה שאם רצה
שלא לעשותם עמה מקשה רשאי ונתן הטעם לפי שאין נעשין עמה כלות שאין מעכבין בה שאם עשאה
של שאר מיני מתכות אינה באה גביעי' כפתורי' ופרחי' אבל קנים מעכבין בה לעול' ולפי הברייתא הזו אמ'
הכתו' ואת כל כליה לרבות שעשה לה כל הכלי' הצריכין למנורה והראויין לה זהב והם הכפתי' והמלקטאו'
שצריכין לכל המנורות ותשמישין וכן לכל כלי המשכן בכל עבודתו כלים הצריכים למשכן לא פירש אותם
ולא הזכיר בהם רק שיהיו נחושת אבל ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה הם המוזכרים בה
הכולה מקשה עמה · ויתכן שגם מה שאמר במעשה ואת כל כליה רמז לכלים האלה הם המוזכרי' בה שהיו
כלם עמה ככר זהב טהור כפשוטו של מקרא אבל כלי שתכה לא הוזכרו במעשה כאשר לא הוזכרו בצואה
ונראין עשום עמו אותם ואולי לא עשאם בצלאל אבל יחידים עשו אותם ומסרום לצבור ועל הכלל גופה
באה מככר ואין דבר שחוץ לגופה בא מן הככר לדברי הכל   שתי ידות לקרש האחד כת' רש"י היה חורץ
את הקרש מלמטה באמצע בגובה אמה ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן ואז הן הן הידות וה
החריץ שבאמצע הידות חצי רחב הקרש ואותן הידות מכנים באדנים שהיו חלולין והאדני' היו גבוהין א
אמה ויושבין רצופין ארבעים זה אצל זה וידות הקרשים הנכנסין בחלל האדני' חרוצות משלשת צדיהן
רחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש
כעובי שפת שני האדנים שיפסיק ביניהם   וזהו שכתוב ויהיו תואמים שיחרוץ את הידות בצדיהן כדי
שיתחברו הקרשים זה אצל זה כך מצאתי לשון הרב ואני תמה כי שאם היה החריץ שבאמצע חצי רחב ה
הקרש והם ד' טפחי' ואני יצטרך שיהיה עובי שפת האדן כרביע רוחב הקרש שני טפחי' וגדל כדי שיהא
עובי שני האדנים מלא החריץ שבאמצע שהוא חצי רחב הקרש ולא יהיה ריוח בין אדן לאדן ואם כן כ
כשאתה חורץ הקרשים משלשת צדיהן כך לא ישאר בהם כלום ושפתי האדני' נוגעות זו בזו בכל צד ועוד מה
שהביא הרב ראיה כך שנויה מסכת מעשה המשכן סדר הקרשי' לתלאות המשכן היה עושה את האדנים
חלולי' וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועושה לו שתי ידות כמין
שני חווקים ומכניסן לתוך שני האדני' וגם זו הברית' כפי משמעה יש בה תימה גדול שאחרית מן הקרש
רביע מכאן ורביע מכאן ובאמצע עשה חריץ חציו של רחב הקרש נמצא כלו חריץ לא נשאר בו יד ורגל
כלל · אבל לפי' הברית' הזו לא נתנה שיעור לחריץ לפי שלא נתנה תורה שיעור לעובי שפתי האדנ' ולפיכך
אמרו שהיה חורץ את הקרש רביע חרצו מכאן לכסות שפה אחת של אדן ורביע חרצו מכאן ובאמצע של
קרש היה חורץ חציו של כל האדן שבאותו הקרש לכסות שפת שני האדנים ולדברי הכל צריך תלמוד
שלא היה במשכן מלמטה בגובה אמה רחב עשר אמות שהרי עובי שני האדני' שם כאן ומכאן ממעט בו
ואולי אין קפידא בכך · ומדברי רש"י הקרש שהיה עבין אמה היה חורץ בעובי הידות מכפנים כפי עובי
שפת האדנים והוא נכון אלא שלא הוזכר זה בברייתא ·   משולבות אשה אל אחותה עשויות כמין
שליבות סולם אשה אל אחותה משוכות זו כנגד זו ומוכללות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל
האדן כשליבה הנכנסת בנקבי עמודי הסולם ושיהיו חריצין שוין זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו
משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ מעובי הקרשים שהוא אמה לשון רש"י והנה לדברינו משולבות יאמר
על הידות שיהיו משופות בראשן ליכנס בחלל האדנים ואשה אל אחותה לא יבא רק על

הקרשים שתהיינה מחוברות בשוה והקרשים לשון זכר והיה לו לומר איש אל אחיו ואולי יאמר אשה אל א
אחותה שתהיינה השליבות מכוונות זו כנגד זו ואחריכיהן שנים כי בכך יהיו הקרשים חוברות והידות א
אין ראשיהן משופים בשפוע ממש כי אלו האדנים שוה הוא בכל האדן אלא שיהא חריץ באדנין שלראשן
כדי שיתחברו קרש אל קרש אבל בברייתא של מלאכת המשכן מצאתי ושני השנין יוצאין מן הקרש׳ שנים
לכל אחד ואחד שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנאמ׳ משולבות אשה אל אחותה דברי ר׳ נחמיה שר׳ נ
נחמיה אומר אין תל׳ משולבות ומה תל׳ משולבות שעושה להם שלבי׳ כסולם המצרי ופי׳ שנין כעין שעושין
האורגין להדק ולחבר הדפין זה בזה כמין יתדות של עץ כמו שעושין במסגרת כלי׳ עשאן בשנין או בסוגמין
אינו צריך לומר באצבע ואות׳ בתלמוד קנים ושנין וכפי זה נראה שיאמ׳ הכתוב שיעשה שליבה יוצאה מן
הקרש כעין אוזן זכרים וכנגדו בקרש שכנגדו שליבה אחרת נקובה ומכניס הזכר לתוך הנקבה וכן
בקרש האחר שתהא בכל קרש שתי שליבות נכנסות זו בזו׳ משולבות אשה אל אחותה שם לשליבות עניין
והוא לשון נקבה כאן וכן הזכירו אותן חכמים במעטה שליבה מתחתיו בסולם הלך אחר שליבותיו ולעפ׳
שמכינו בין השלבים הוא כמו נשים ופלגשים׳ וטעם קדמה מזרחה כי לשון הקדם יקרא למזרח קדם כ
כענין ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ויקרא למערב אחור כענין שכ׳ הן קדם אהלך
ואיננו ואחור ולא אבין לו וכן עד הים האחרון המערבי ושניהם כנויים כי יתפוש הלשון כנוי כאד׳ הפונה
אל אור השמש וכן יאמר וילכו לאחור ולא לפנים ויקרא הדרום נגב בהיותו נגוב מפני החום ופעמים ש
שיזכיר הכתו׳ הכנוי ויבאר אותו בשם יאמר קדמה שהוא כנוי ויבאר מזרחה שהוא השם ואמ׳ נגבה כנוי
ויבאר תימנה הוא השם והמערב יזכירנו בכנוי ים כי יתפוש אותו באנשי ארץ ישר׳ שהים הגדול לרוחם
מערבי והצפון יזכירנו בשמו ונקרא כן כי הוא צפון אין השמש נראה בו לעול׳ ויקרא התימן דרום כענין
שנא׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון והיא מלה כפולה תחסר ריש׳ אחת להתחבר שתי אותיות שוות דר רו
כי השמש ילך ברום הרוח ההוא׳ ויקראו לדרום ימין ולצפון שמאל בכנוי האדם הפונה למזרח כאשר
הזכרתי והסוד בשמות הללו נודע ממעשה המרכב׳ העליונה וכן שם המערב ים ממה שאמר׳ שכינה במערב
כי הים חכמת שלמה כמו שאמרו במדרש אין ים אלא תורה שנ׳ ורחבה מני ים ואני עתיד להזכיר זה
בפרשת וזאת הברכה בפסוק ים ודרום ירשה אם יזכני צורי להגיע שם׳ ויחדו יהיו תמים אל ראשו
אל הטבעת האחת על הדרך שכתב רש׳ הכתוב הזה יחזור לפרש בכל הקרשים שיהיו כלם שנים תואמים
מלמטה לארון הקרשי׳ בצדיהן ויחדו יהיו כלם תמים אל ראשו של כל קרש וקרש או ראשו רמז למשכן
אל עליונו וכן אל הטבעת האחת שכבלן ופי׳ כן יהיה לשניהם וכן יהיה להביאם של שני המקצועות ולא׳
ידעתי למה לא פירש בהן הכתו׳ ויאמר ועשרי׳ טבעות זהב תעשה ויזכיר האדן שיעשה בקרש׳ ועוד היאך
אמ׳ אל הטבעת הא׳ את בידיעה׳ ואולי בעבור שדרך כל בתי הקרשים לארון כן בטבעת אחת בראשון
קצר הכתוב ואמ׳ הטבעת הידוע והנהוג לו וכן אמ׳ בבריחים ואת טבעותיהם תעשה זהב הידועים להם כ
במנהג וכן וייפס זהב ומצאתי בברייתא של מלאכת המשכן היה חורץ את הקרש מלמעלן אצבע מכאן
ואצבע מכאן ומתכן בתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנ׳ ויהיו תואמים מלמטה
ויחדו יהיו תמי׳ אל ראשו אל הטבעת האחת שאין תל׳ אל הטבעת האחת ומה תל׳ מקו׳ שנותנין את הבריח
ולפי זה פי׳ הכתו׳ ויחדו יהיו תמי׳ אל ראשו של קרש בחרץ שיעשה בו אל מקום הטבעת העליו׳ של הבריחי׳
שיכנס החרץ עד מקו׳ הטבעת ולא הקפיד הכת׳ במה יחבר אם בטבעו׳ כסף או זהב קבועות או מטלטל׳
או בחשוקים׳ והברית׳ אמרה שעשה משה טבעות להם׳ ועל דרך הפשט הכתוב הזה בקרשי׳ המקצעות
לבדן והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות לא יכונו עתה שיעשה כסדר הזה שיתן הפרוכת ת
תחת הקרסי׳ ואחרי כן יביא שמה אל מבית לפרכת את הארון כי אין עתה הגולה בהקמת המשכן אלא
בעשייתו וכן ונתת את הכפורת על ארון העדות בקדש הקדשי׳ אין פירושו שיתן הכפורת על ארון העד׳
כשהארון שם בקדש הקדשים אבל הענין שיצוה אותו הכתו׳ שישים הפרכת תחת הקרסים כדי שיראה
הארון שמה מבית לפרכת ותבדיל הפרכת בין הקדש ובין קדש הקדשים וכן אמר ונתת את הכפורת על

ארון העדות שם בקדש הקדשים להודיע שהכפרת עם כרוביו על הארון יהיו כלם שם בקדש הקדשים ח
הנזכר שהוא מבית לפרוכת אבל כשמגיע לצוות הקמתו אמר ושמת שם את ארון העדות ואחרי כן וסכות
על הארון את הפרכת וכן כמעשה ויתן את הכפורת על הארון מלמעל׳ ויבא את הארו׳ אל המשכן ואחרי׳
כן וישם את פרוכת המסך

סדר ואתה

תצוה את׳ הכתו׳ בכאן ואת׳ תצו׳ בעבור שלמ׳ במשכן תמיד
ועשית והיה בבנין אחר בכאן ואתה בענין תצוה אליהם
שיקחו אליך שמן למאור כי אין להם דרך לעשות אותו ב
מדבר ריק אם היה אבלם משמרת והנשיאי׳ הביאוהו וטעם אליך שיביא לפניו והוא יראהו אם הוא זך
וכתית כראוי וכן כן את בני ישר׳ ויקחו אליך וטעם מאת בני ישראל שיקחו אליך השמן מאת בני ישרא׳
מאת אשר ימצא בידו כמו שאמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו וכן את׳ ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך
כי אתה בענין תקריבם ותפרסם במעלה הזאת ועשית להם בגדי קדש בבגדי לחכמי׳ העושים במלאכה
כדרך כל מלאכת התבנית וכן ואתה תדבר אל כל חכמי לב שידבר עמהם הוא עצמו כי הוא יכירו את
חכמתם וידע המלאכה הראויה להמסר לכל אחד מהם ובעבור שלמ׳ ואתה הקרב ועשית הוצרך לפרש ג
ואתה תדבר אל כל חכמי לב כי בבגדי יעשו הבגדים כשאר המלאכה אשר יאמר בה ראה קראתי בשם ב
בצלאל וגו׳ להעלות נר תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאמרה אות עולת תמיד ואינה אלא מיום
ליום וכן במנחת חבתים כאמר תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב אבל תמיד האמור ב
בלחם הפנים הוא משבת לשבת לשון רש״י ובמדר׳ רבותי׳ אינו כך אלא כך שנו בספרי יאירו שבעת הנרו׳
שומע אני שיהו דולקין לעולם תל׳ מערב עד בקר אי מערב עד בקר יכול יהיו דולקים מערב עד בקר׳
ויכבם תל׳ יאירו שבעת הנרות הא כיצד יאירו שבעת הנרות מערב עד בקר לפני ה׳ תמיד שירא׳
נר מערבי דולק תדיר שממנו מדליקין את המנורה בין הערבים וכתורת כהנים נמי אמרו כך להעלות
נר תמיד שיהא נר מערבי תדיר וקתני התם מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה דאפי׳ בין׳ נמי
מדליק נר מערבי לפי שהוא תמיד לעולם ובמסכת תמיד שנינו בא לו מי שזכה בדשון המנורה נכנס ומצא
שתי נרות מזרחיים דולקין מדשן את השאר ומניח את אלו דולקי׳ במקומן מצאן שכבו מדשנן ומדליקן
מן הדולקין ואחר כך מדשן את השאר ושתים משנה זו שניה כדברי ר׳ שלמ׳ בנרות מזרח ומערב רה״ג
מוכחין ולדעתו נר מערבי הוא השני ונקרא מערבי לפי שהוא מערבי לראשון ולפי שהוא צריך להדליק נר
מערבי לקיים בו לפני ה׳ תמיד צריך להדליק המזרחי שאין השני נקר׳ מערבי עד שיהא זה מזרחי אבל
אבל לדברי האומר בפנין ודרום נר מערבי הוא האמצעי שבגופה של מנורה והוא לבדו מדליק בבקר ועל
הכלל לפני ה׳ תמיד בנר מערבי שהוא דולק תמיד ביום ובלילה וטעם נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני
אהרן שלא יחשב כי במשחת האב לכהונ׳ יהיו הבני׳ האלה כהוני׳ אבל להם בעצמם יכהן והנה יצא פנחס
ושאר המולדים שלא נתכהנו רק אלה הארבעה הנמשחי׳ עמו ותולדתם אשר יולידו אחרי כן לכבוד
ולתפארת שיהיה נכבד ומפואר במלבושים נכבדים ומפוארים כמו שאמ׳ הכתו׳ כחתן יכהן פאר כי אלה
הבגדים לבושי מלכות הן כדמותן ילבשו המלכי׳ בזמן התורה כמו שמצינו בכתנת ועשה לו כתנת פסים
שפי׳ מרוקמת כדמות פסי׳ והוא כתונת תשבץ כמו שפי׳ והלבישו כבן מלכי קדם וכן הדרך במעיל וכתנת
וכתו׳ ועליה כתנת פסים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים שתתעלפנה בהן ופי׳ כי עליה
כתנת פסים נראית ונגלית כי המנהג ללבוש בנות המלך הבתולות מעילים ומצא שכתנת הפסים עליה
מלבוש עליון ולכן אמ׳ וכתנת הפסים אשר עליה קרעה והמצנפת ידועה גם היום למלכים ולשרים
הגדולים ולכן אמר הכתוב בבטול המלכות הסר המצנפת והרם העטרה וכן כתוב וצ׳ ניף מלוכה
וכך יקראם הכתוב פארי המגבעות וכתי׳ פארי פשתים יהיו על ראשם שהם פאר ושבח למתעטרים בהם
והאפוד והחשן לבוש מלכות כענין שכתוב והמניכא די דהבא על צואריך והציץ נזר המלכים הוא וכתיב
יציץ נזרו והם זהב וארגמן ותכלת וכתי׳ כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות

זהב לבושה וכתי׳ ארגמן תלבשם והמניכא די דהבא על צוארך והתכלת גם היום לא ירים איש את ידו ל
ללבוש חוץ ממלך הגויים וכתו׳ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטר׳ זהב גדולה ותכרי
בוץ וארגמן והתכריך הוא המעיל שעשוה בו ׳ ועל דרך האמת לכבוד ולתפארת יאמ׳ שיעשו בגדי קדש
לאהרן לשרת בהם לכבוד השם השוכן בתוכם ולתפארת עזם כדכתי׳ כי תפארת עזמו אתה וכתי׳ בית
קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וקדשנו הוא הכבוד ותפארתנו תפארת ישראל ועוד כאמרו׳ עוז
ותפארת במקדשו וכן לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד שיהיה מקו׳ המקדש מפואר בתפאר׳ ומקו׳
רגליו שהוא מקום בית המקדש מכובד בכבוד השם וכן ובישר׳ יתפאר שיהיה מראה ומיוחד בהם תפארתנו
וכן את׳ למטה גם בבגדי הכהו׳ כלם לכבוד ולתפארת ואמר בקרבנות יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי
אפאר והנה המזבח רצונו והכבוד בית תפארתו והיו הבגדים צריכין עשייה לשמן ׳ ויתכן שיהיו צריכין
כונה ולכן אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה שיכוונו מה שיעשו וכבר אמר׳ דמות
דיוקנו הנכנס לפני בבית מלחמתי   והם יקחו את הזהב הנה כל הצוואות עד כאן היו במשה עצמו
ועשית תעשה עתה צוה שידבר אל כל חכמי לב שיעשו הבגדים ולכן אמר והם יקחו את התכלת ואת הזהב
שיקבלו הנדבה מן הצבור ויעשו בה את הבגדים ׳ והטעם לאמר שלא ישקול להם הנדבה ולא ימנה כי כ
נאמנים הם כענין שבא׳ ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמ
באמונה הם עושים וכאשר אמ׳ בבגדים הוא הדין בכל מלאכת המשכן כי ביום הראשון בלבד כתו׳ ויקחו
מלפני משה וגם הוא שלא נחשבו לקחו הכל מלפניו ובשאר הימים הביאו אליהם ולכך כתיב ויאמרו אל
משה לאמר מרבים העם להביא כי להם היו מביאי׳ לא שיתנום למשה והוא ישקול על ידם אבל הם לאחר
שנבו הכל ממנו ושקלו ואמרו למשה כדכתי׳ ויהי זהב התנופה וגו׳   ולא יזח החושן לשון נתוק ולשון
ערבי הוא כדברי דונש בן לברט לשון רש׳ ׳ והקרוב אלי כי הוא כמו ולא יסח מן בית גאים יסח ה׳ ׳
ובגדים יסחו ממנו ענין נתיבה ונתוק באליף הסמך׳ והזין׳ כמו יעלזו חסידי׳ בכבוד עם נתעלסה באהבי׳
ונתכתם את מזבחותם עם נתצו נתיבתי וכן ושמרתם את משמרת הבית מסח ומהנתן יזהירם שלא ׳
יפרד אחד מהם וינתן את המשמר ואולי גם כן למצוה תמיד ימגרה להרם ונתיבה יאמר שיתגור׳ ה
הקללה תמיד עד שיהרס וינתן בה כאשר אחרים מתאחרי׳ בחגורתם אין מזח עוד אין הריסה עוד יאמר
עגור עברי באלפני הרנך כאשר אל ארץ תרשים שהיתה סוחרתך ואין הריסה ופירוד עוד שלא יפרד אחד
מכלכם משם   ולא ישוב לצור כי תחרב לגמרי הנפרד ממעמד חבירין יקרא הורס כלשון אל יהרסו
אל ה׳ לראות וכתיב וממעמדך יהרסך וכן ומזיח אפיקים רפה כתיבת האפיקי׳ הם הנחלים השוטפים וה
והורסים ההרים והגאיות ומזיח בשקל מנח שנים בעלי הגנן׳ כי הוא מלשון נכוח כי חוזק הרחם במנח ׳
ונתתה אל חושן המשפט את האורים ואת התומים ׳ סבר רא׳ להתחכם בענין האורים והתומים ואמר
כי הם מעשה אומן כסף וזהב והאריך בענינ׳ כי חשב שהם על הצורות שעשו בעלי הכוכבי׳ לדעת מחשבת
השואל ולא את׳ כלום אבל הם כדברי רש׳ כתב של שם המפורש נתון בין כפלי החשן ולכך הוצרך להיות כ
כפול והראיה כי לא נזכרו אורי׳ ותומי׳ כלל במעשה האומנין לא הוזכרו להם בצואה ולא במעשה כלל ופרט
בבגדים ויעש את האפוד ויעש את החשן ולא אמ׳ ויעש האורים והתומים ואלו היו מעשה חרש ומכם היה
מאריך בהם יותר מן הכל ואם אולי ירצה לקצר בהם לעמקם היה אומר ועשית אורי׳ ותומי׳ כאשר הראה
אותך בהר זהב טהור תעשה אותם או כסף מזוקק ועוד תמוב תראה כי לא הזכי׳ בהא׳ הידיעה אחד מכל
הכלי׳ שלא נזכרו כבר אבל אמר ועשו ארון ועשית שולחן ועשית מנורת וכן כלם ובמשכן אמ׳ ואת המשכן
תעשה בעבור שכבר הזכירו ועשו לי מקדש ׳ והנה באורים ותומים אמר ונתת אל חושן המשפט את
האורים ואת התומים לא צוה אותו בעשייתם והזכירם הכתו׳ בהא׳ הידיעה ולא הזכירם הכתו׳ רק במשה ל
לבדו שאמר בצואה ונתת אל חשן המשפט ובמעשה ויתן אל החשן את האורים ואת התומים כי לא היו מ
מעשה אומן ולא היה לאומנין ולא לקהל ישראל בהם מעשה ולא נדבה כלל אבל הם סוד מסור למשה
מפי הגבורה והוא כתבם בקדושה והיו מעשה שמים ולכך יזכירם סתם ובידיעה כמו וישכן מקדם לגן

עדין את הכרובים והנה משה לקח כתב האורים והתומים והניחם שם בחשן המשפט. אחרי שהלביש את אהרן האפוד והחשן כמו שאמ' ויתן עליו את האפוד ויחגר אותו בחשב האפוד וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים כי

לאחר כן נתנם בין כפלי החשן והענין הוא כי היו שמות קדושים ובכחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל במשפטם והמשל כי כאשר שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם היה הכהן מכוין בשמות שהם אורים והאירו לעיניו אותיות יהודה יוד' מלוי ועין' משמעון ולמד' מלוי והה' מאברה' הכתו' שם על דעת רבותי' או שהאיר הפעם אחרת לנגד עיניו הה' מיהודה והנה כאשר האותיות מאירות אל עיני הכהן עדין לא ידע סדורן כי מן האותיות אשר כדרך מהן יהודה יעלה היה אפשר להעשות מהם הוי הד עליה או שה על יהודה ותיבות אחרות רבות מאד אבל היו שם שמות הקדש אחרים נקראי' תומים מכחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו כי כאשר כיון בשמות האורי' והאירו חוזר מיד ומכוין בשמות התומים ונעדם האותיות מאירות לעיניו ויבא בלבו שחבורם יהודה יעלה וזאת מדרגה ממדרגת רוח הקדש והיא למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול שמשתמשין בה בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ונפסקו אורים ותומי' כמו שהזכירו רבותינו ' ואיפשר שאחרי שנתן משה בחשן השמות הקדושים של האורים והתומים היו נודעים במסורת ממנו לגדולי חכמי ישראל שמסרם להם עם כתרי תורה ולפי' היה ביד דוד אפוד והיה כדמות אפוד משה וכן החשן כדמות החשן הקדש אבל נראה שהיה בד כאשר נאמר בשמואל נער חגור אפוד בד ונאמר בנוב עיר הכהנים שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וי וילבישו אותו את הכהן שהוא מבני הנביאים ושואלים בו ונענין לפעמים כאשר חשב בזה רא' ומה שאמ' שאלו ראה תשובת רבינו האיי לא את' כנה כבר ראיתיה והשבתיה וידענו כי דעת רא' לא נתכון אליה '

מעיל כתב רש' הוא כמין חלוק וכן הכתנת אלא שהכתנת סמוך לבשרו והמעיל קורא חלוק העליון ואין הדבר כן כי המעיל בגד מתעטף בו כמו שאמ' והוא עוטה מעיל וכתיב מעיל צדקה יעטני ולא תבא עטיה על הכתנת רק על השלמה אשר יכסה בה דכתיב עוטה אור כשלמה כי הוא עטוף וכן ועל שפם יעטה ' מתעטף והוא תרגומו של יונתן בן עוזיא' שהזכיר הרב שרדוכין כי הוא עטוף קרוב לכו' האפוד שיתעטף בו תני הגוף שכלפי רגליו כי אם היה חלוק אינו דומה זה לזה כלל וראיה עוד ויחזק בכנף מעילו ויקרע והנה יש לו כנפים ואינו כמין חלוק אבל המעיל כסות מקיף את הגוף כלו מצוארו ולמטה עד רגלי האדם ואין לו בית יד כלל ובמאור המעילים יש להן בית צואר שבגד כל הצואר תפור בו ואותו בית צואר נקרא פי מעיל וצוה הכתוב שיהא ארוג עמו והמעיל כלו מחולק מלפניו עד למטה מכנגד ראשו בנקב פיו ונמצא צוארו חבור כפי המעיל ומלפניו שתי כנפים מכסה בו ומגלה כרצונו כעין גלימא שאין לה בית ראש שחלקו התפירה שלפניה מקיפי שפה ולמטה ולכן יבא בו לשון עטיה לעולם ולא ידעתי גם כן למה עשה הרב הפעמונים לעצמם פעמון בין שני רמונים כי אם כן לא יהיו הרמוני' משמשין כלום ואם לנוי למה היו עשויים כרמונים חלולים יעשם כמין תפוחי זהב ועוד שהיה צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפעמוני' ואם יעשה בהם הטבעות לתלותן בהן אבל הם בתוכם ממש כי הרמונים חלולים ועשויים כמין רמונים קטנים שלא פתחו פיהם והפעמונים טמוני' בהן ונראין מתוכן ולא פירש הכתו' מכיון אבל רבותי' אמרו שהיו שבעים ושנים זגין והם שבעים ושנים ענבלין ותולה שלשים ושש' מצד אחד ושלשים ושש' מצד אחר כדאית' בזבחים בפרק המזבח ומכאן תלמוד שאינו כמין חלוק וכתנת אלא יש לו כנפים וכן כתב רש' שהמצנפת כמין כובע שהרי במקו' אחר קורא לה מגבע' ומתרגמינן קובעין וגם זה אינו שהרי אמרו שהמצנפת ארכה שש עשרה אמה והרי היא כמין צניף שצונף בו את ראשו מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל ומצנפת של כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקו' אבל בכהן הדיוט אמ' הכתו' מגבעת ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כעין מגבעת שהוא קובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת כאשר אמרתי בסדר ויהי מקץ בחלופי הגימ"ל והקוף' יד ד

אלא שהמגבעת כמו המצנפת ולכך הזכירו חכמים תדיר בכהן גדול והדיוט המצנפת כתורת. כדתנים
ובמסכת יומא ושנינו כהן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבעה בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט
מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ׳ על פתיל תכלת ובמקו׳ אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל
תכלת ועוד כתוב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו
שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפלין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש והציץ
מלמטן והפתילין היו נקובין ותלויין בו בשני ראשין ובאמצעיתו שהם בשלשה מקומו׳ הללו פתיל מלמעלה
אחד מבחוץ ואחד מכפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן כמלאו בין אורך רחבו
ופתילי ראשין מקיפין את כל הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קושר עם ראשי השני׳ הולך על פני רחב
הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין קובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והיה נותן את ה
הציץ על ראשו ועל ידי פתיל האמצעי הוא מחזקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו נתקיימו
כל המקראות הללו פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה כל זה לשון רש׳ ואני תמה
בדבריו שהכתוב אינו מצוה רק לעשות פתיל תכלת אחד והוא עושה ששה ועוד שהוא מצריך המקראות של
הנולה והעשייה ומרבה פתילי׳ כנגד כלן וכן תוכל לומר בארון ושולחן ומנורה ואם הכתוב בזה שישימו
אותו על פתיל תכלת היאך נתנו הם עליו פתיל תכלת ואלה צוה לעשות כן ומה צורך לאותן שבאמצע
והוא קושר מאחורי העורף כדרך כל ציץ באנשים ובנשים אבל אין הדבר כמו שאמר הרב ולא היה שם
אלא פתיל אחד שהטס מקיף מאוזן לאוזן ונקוב בשתי קצותיו ופתיל תכלת נכנס בשני הנקבי׳ והציץ נקש׳
בו כנגד העורף והנה היה צונף המצנפת סביב הראש לא על המצח כלל אלא למעלה במקום שער ועל
דעת רבותינו היה מניח גם מקצת שער ראשו כנגד פניו לתפילין והיתה הכניפה בגובה שבראש כיצד כ
כנגד המוח האמצעי והוא מכסה בה כל הראש כנגד אחוריו והרי הכניפה בגובה שבראש כנגד
המוח בשפוע ומניח הציץ כנגד מצחו מאוזן לאוזן ואין הפסק בין מצחו לציץ אבל מאוזן לאוזן לאחוריו
כנגד כל העורף תהיה המצנפת והפתיל שנקשר בו יבא עליה וזהו שאמר ושמת אותו על פתיל תכלת ש
שיכניס הפתיל בנקבי הציץ והיה הפתיל על המצנפת לאחורי אוזניו כנגד העורף אל מול פני המצנפת
יהיה הציץ ויהיה על המצח כנגד המצנפת דפניו וזהו שאמ׳ ושמת המצנפת על ראשו כלומ׳ למעלה בעליו
שבראש לא כמו המגבעות שב׳ כהן וחבשת להם מגבעות שהם חובשות הראש כמי שחושש בראשו וחובשו
לחזוק ואומר ונתת את נזר הקדש על המצנפת כי עליה יקשרנו מאחוריו וכן אמ׳ ויתנו עליו פתיל תכלת
לתת על המצנפת מלמעלה כי שם ינת׳ בקשר וכן וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב ששם ב
בקשירתו על המצנפת ואל מול פניו ציץ הזהב והנה הנתינה בכל הכתובים על המצנפת כי היא הקשירה
אבל הציץ אל מול פני המצנפת במצח ואין להקפיד בין ויתנו עליו פתיל תכלת ובין ושמת אותו בפתיל ת
תכלת כי בשניהם כאלו אומר ושמת אותו בפתיל תכלת ויתנו בו פתיל תכלת כדרך ונתת אותם על כל א
אחד בכל וכמהו התלע על כפסך או ישים במקום אל ונתת אותו אל פתיל תכלת ויתנו אליו פתיל תכלת
כי הפתיל נתן אליו והוא אל הפתיל כי בו יסמך והכלל שאין ענין הכתובים אלא שיכניסו הפתיל בנקבי ה
הציץ וגם כן הוא שהציץ על הפתיל והפתיל על הציץ וכן וירכסו את החשן מטבעותיו אל טבעות האפוד
בפתיל תכלת שהביא רש׳ ראיה ממנו פתיל אחר הוא׳ שהיו מכניסין פתיל אחד בטבעות החשן ובטבעות
האפוד שכנגדו וכן בקצה האחר פתיל אחד כי שני מקומות הן וכל אחד בפתיל אחד ירכסו אותו
והלבשת אותם את אהרן אחיך ואת בניו אתו אותן הכתובים בהם לשון רש׳ טעם אתו שביום
אחד ילבישם כלם וימשחם ומשחת אותם ומלאת את ידם כל מלוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס
להיות מוחזק בו מאותו היום והלאה לשון רש׳ ולא הבינותי בדבריו זה איך יבא לשון מלוי ידים לחנוכת
כל דבר׳ ומה שאמר הרב כי בלשון לעז כשממנין אדם על פקידת דבר

מתן השליש בית יד של עור סקורטין גנט ועל אותו בית יד הוא מחזיקו כדב׳ והוא מלוי ידים לא ידעתי אם
ירצה הרב לומר שעל שם הבית יד יקרא החנוך מלוי ידים ויביא ראיה מן השוטים ׳ ודע כי הענין ההוא
להם יבא מן התורה שהוא אצלם קנין החליפין של כגעז וכך מתורג׳ להם שלף איש נעלו ששולף הגנט שלו.
והם אומרים שהגואל נתן לבועז וזה מנהגם הוזכר בספרי חכמיהם והנה דברנו בדברי הבאי ׳ והכהן
בלשון מלוי ידים בתורה שהוא לשון שלימות כלשון כי מלאו ימי ובמלאת הימים האלה עד יום מלאת בה
בהשל׳ יום וכן בכסף מלא מחיר שלם ׳ והטע׳ כי הזר אשר לא תשיג ידו בטהרתו להקריב קרבן או לעבוד
עבודת המלכות הנה ידו חסרה בעבודה ההיא וכאשר יכשר לעשות כן הנה ידו שלימה ראויה לכל העבודות
והמלאכות ׳ וכן מלאו ידיכם היום כי עתה ידיכם מלאה בכל עבודת השם כמו איש בבנו ובאחיו עבדתם
אותו או שירמוז להם כי בזכות זה יהיו נבחרים לעמוד עבודת ה׳ במשכן כמו שאמר בעת ההיא הבדיל ה׳
את שבט הלוי ודוד המלך אמר לישרא׳ בברכת הבית ברצותי בבית אלהי יש לי סגולה זהב וכסף נתתי לבי׳
אלהי ואמר להם ומי מתנדב למלאת ידו היום לה׳ כי בהתנדבם לבנין הבית תהיה ידם שלימה בכל
הקרבנות ובכל העבודות כי אין עבודת ישראל להקב׳ שלימה אלא בבית המקדש וכן איל המלואים בפרש׳
הזאת שמלואי הכהנים.כי כי חטאת והעולה לכפר וזה למלאת ידם בהקרבה ׳ ויש מפרשים ומלאת את
ידם שימלא ידם מן הקרבנות וכן החפץ ימלא את ידו שיקריב מהן תרומה מלא ידו׳ והכהן מה
שפרשתי ושירוש החפץ ימלא את ידו ויהי כהני הבמות שיביא מלואים לו בקרבן כאשר ביא מלבו לחנכו
ואחרי כן יהיה כהן לבמות כי בדומה לדרכי התורה יעשו ולא ימותו מכלל לאו את שומע הן אם יהיו
עליו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה לשון רש׳ ואינו נכון בעיני
שהיה לו לכתוב פסוק זה לאחר שיזכיר כל שמונה בגדים ולמה הזכיר זה בשלשה בגדים חשן ואפוד ומעי׳
קודם שיזכיר ציץ וכתנת ומצנפת ואבנט ומכנסי׳ וכן אמר ובבאתו ולא ימות ואין ביציאה עבודה שיתחייב
עליה משום מחוסר בגדים וכן והיו על אהרן ועל בניו כת׳ רש׳ והיו כל הבגדים האלה על אהרן ועל בניו
הראויין לו והאמורי׳ בהם ומתנ׳ הא למדת שהמשמש מחוס׳ בגדי׳ חייב מיתה וכן נראה זה כדר׳ הפשט אבל
לפי העולה מן הסוגיות שבגמ׳ אין דעת רבותי׳ כן אבל אצלם המצוה הזאת שוה בכולם כאהר׳ ובבניו והיא
על המכנסים והענש גם כן בהם כי צוה בעשייה ועשה להם מכנסי בד וצוה על הלבישה והיו על אהרן
ועל בניו כי בשאר הבגדים צוה למעלה בעשייתם וצוה בלבישה והלבשת אותם את אהרן אחיך ואת בניו
אתו וגו׳ אם כן הצואה הזו שלה על המכנסים ועליהן יהיה העונש למדנו זה ממה שאמרו בסנהדרין
ובמתניתא קדשים מחוסר בגדים שמיתה מנא לן דכתיב׳ אמר ר׳ אבהו אמר ר׳ יוחנן ומטו בה משמיה
דר׳ אלעזר בר׳ שמעון וחגרת אותם אבנט וחבשת להם מגבעות והיתה להם לחקת עולם בזמן שבגדיהם
עליה׳ כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להם זרים ואמ׳ מר זר ששימש במית׳
ואם היה הכתו׳ הזה אצלם בכל הבגדים הנה בכאן ענש מפורש למחוסר בגדים כמאמר הרב אבל הוא
במכנסים בלבד והכתו׳ האחר בשאר הבגדים ולא הוזכרו שם המכנסים והראיה על דעתם שלא הזכיר
למטה בסדר הלבישה מכנסים כלל ׳ בעבור שענש עליהן כאן אין צריך לחזור ולהזכירם כי בידוע של
שילבשם ומה שאמר למעלה ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא ימות הוא על דעתי ביאור למצות הפעמוני׳
כי מפני שאין בהם צורך בלבישה ואין דרך המכבדים להעשות להם כן לכך אמר כי צוה בהם בעבור
שישמע קולו בבואו אל הקדש ויכנס לפני אדוניו כאלו ברשות כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה
בנמוסי המלכות כענין אחשורוש וירמוז למה שאמ׳ במסכת יומא ירושלמי וכל אדם לא יהיה באהל מועד
אפי׳ אותן שכתו׳ בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד על כן צוה להשמיע קולו כמי שיקרא
הוציאו כל איש מעלי ויבא לעבוד את המלך ביחוד וכן ובצאתו לצאת ברשות ושיודע הדבר כדי שיוכלו
משרתי המלך לשוב לפניו שם ובפרקי היכלות יודע זה הענין והנה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אלהים
והזכיר זה בכהן גדול למעלתו וזה טעם לפני ה׳ כי זה העיק׳ לפניו שתשרה שכינתו בעבודתו לפניו כי מ׳
מלאך השם צבאות הוא כי

ההדיוט לא יכנס בהיכל להקטיר ולהטיב · וראיתי במדרש ואלה שמות רבה באבני החשן מה טעם שיה׳
הכה״ מסתכל בהן בבגדי הכהן בכניסתו ביום הכפורים ונזכר לזכות השבטים ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי אומר
משל לבן מלכי׳ שהיה פדגוג נכנס אצלו מלמד על בנו בבגדי׳ והיה מתירא מן העומדים עליו שמא יפגעו
בו מה עשה הלבישו פורפירא שלו שיהיו רואין אותו ומתיראין ממנו   כך אהרן היה נכנס בכל עת לבית
קדש הקדשים ואלולי זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול ליכנס למה שהיו מלאכי
השרת שם מה עשה הקב״ה נתן לו מדמות לבושי הקדש שנ׳ וילבש צדקה כשרין עכ׳ אגדה זו ואעפ״ שלא היה
נכנס לפני לפנים בבגדים אלו אף באהל מועד הוצרך לכך ביום הכיפורים שהרי כתוב וכל אדם לא יהי׳
באהל מועד   והקרבת אותם בסל כמשך לפניו יאמר כי הלחם בסל והפר והאילי׳ ואהרן ובניו יקריבו אל
פתח אהל מועד   ורחצת אותם במים לאהרן ובניו ויותר נכון כי והקרבת אותם בסל לא יפרש כי מן
הסתם הוא ידוע שיקריבם אל המקום אשר יצוה לבא הכהנים והכתוב השני ידבר על אהרן ועל בניו ולכך
אמר ורחצת אותם במים   ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו אמר רא׳ כי זה לפני שיתן
המצנפת על ראשו כי על ראש עצמו יצוק השמן ואיננו נכון בעיני כי גם במעשה אמר וישם את המצנפת
על ראשו וכו׳ ואחר כך אמר ויקח את שמן המשחה וימשח את המשכן וגו׳ ואחר כך   ויצק משמן המשחה
על ראש אהרן · אבל הנכון שהיתה הצניפה סביב סביב ואמצע הראש מגולה ועליו יצק השמן ואם היתה
המשיחה בכל הראש כדברי רש׳ תהיה היציקה׳ במקום הנחת התפילין שהיה מניח   מגולה ומשם ימשכנו כ
כמין כי   וחגרת אותם אבנט ירמוז לאהרן ובניו ושב לפרש אהרן   ובניו כמו יביאו את תרומת ה׳ אשר
לא יעבדו אותו ואת נבוכד נצר כדברי רא׳. ואם כן ימז״ר והבעת להם מגבעו׳ למקצתם כי אהרן אין לו
מגבעות והמצנפת׳ כבר היא על ראשו · ויתכן שיהיה שיעור הכתוב וחגרת אותם אבנט ואהרן ובניו יאח׳
תחגור בניו הנזכרים אבנט ואהרן עמו עם בניו ובעבור שהאבנט שוה בכולם לא הוזכר עם בגדי אהרן
למעלה והוצרך עתה לומר שיחגרנו אבנט כבניו ולא הזכיר המכנסי׳ כי לא הוצרך כאשר פירשתי · והטע׳
בהפריש המכנסים משאר הבגדים כי כל הבגדים היה משה מלביש אותם כמו שצוה והלבשתם   אבל
המכנסים שהם לכסות בשר הערוה היו הם לובשים אותם בהצנע ולכן לא הזכיר עתה בכלל ולקחת את
הבגדים והלבשת ולפי׳ הפרים׳ כמצוה וכענין כמו שהזכרתי למעלה   והקרבת את הפר לפני
אהל מועד אמר רא׳ כי טעמו כאשר תקריב את הפר לפני אהל מועד יסמוך אהרן ובניו   עליו כי כבר
הזכיר זה למעלה · והנכון בעיני כאשר פרשתי שמה יצוה להקריבם ולא פירש אל אהל מועד רק שיקריב
אותם · והטעם שיקריבם אל מקום הכהנים שיהיו מזומנים ודי שיהיו   לפני פתח חצר המשכן   ועכשו
הצריך שיקריבם לפני אהל מועד אל פתח האהל כאשר יפרש בשחיטה כי הסמיכה תהיה שם   החלב
המכסה את הקרב הוא הקרום שעל הקרב שקורין טילא לשו׳ רש׳ ולפי דעתי כי החלב המכסה את הקרב
הוא הקרום אבל כאשר יאמר כל החלב המכסה את הקרב ירמוז לשני חלבים אשר שם לחלב הקרום הזה
ולחלב הנגש אשר על הקרב כמו שנ׳ בסדר ויקרא ואת החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקר׳
והנה על הקרב שני חלבים פעם יזכיר הכתו׳ את שניהם ופעמים יכלו׳ אותם כאחד במלת כל והנה בכאן
בכל החלב המכסה את הקרב כלל גם החלב אשר על הקרב וכן במעשה הצואה הזאת   אמר ויקח את כל
החלב אשר על הקרב ואת יותרת הכבד כללם בכל החלב אשר על הקרב ולמטה בפרשה זו אמר ולקחת מן
האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב · והראשון המוזכר סתם הוא החלב אשר על הקרב
תשרף באש לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו לרש׳ והוראת שעה היתה כדברי רבותי׳ · והטעם בזה
שהכל גלוי לפניו והיה פר חטאת זה לכפר על מעשה העגל   וקרבנו של כהן משיח הוא ושם
לפנים כי שם יצוה להביא את דמו אל מבית לפרכת ולא רצה עתה להכניסו שם
אמר בטע׳ אל פני פרכת הקדש וכאן עדיין לא נתקדש ולא שרתה עליו שכינה שיקרא פרכת   הקדש והנה
החיצון כפנימי והסמיכ׳ בבניו מפני שהתחנף על אהרן להשמידו והוא כלוי בנים הוצרכו גם הם
להתכפר בו והטעם השריפה כטעם שריפת פרה אדומה והנה ידוע

112

מן השעיר המשתלח   מאיל המלואים אשר לאהרן לא הזכיר בניו ואיל הוא מלואים לכלם והטעם
כי יצוה הכתו׳ ולקחת את חזה התנופה מאיל המלואים בעבו׳ שהוא לאהרן ואין החזה ראוי לו כי לא יהיה
לבעלים ואחר שנתן טעם שאינו ראוי שיהיה לאהרן אין צורך לומר שלא יהיה לבניו כי אחריו יזכו הם ו
ולמטה אחר יאמר לאהרן ויאמר לבניו כלומר כאשר לוקח מקרבן העם כלם החזה ושוק כן יקחו הם
האב והבנים מקרבנות המקריבים על ידם   למשחה בהם להתגדל בהם שיש משיחה שהיא לשו׳ שררה
כמו לך נתתים למשחה אל תגעו במשיחי לשון רש״י ואולי כן הוא כי בעבור שדרכת ישראל למשוחים היא
למלך ולכהן גדול ישאילו הלשו׳ לכל שררה וכן ומשחת את חזאל למלך על ארם ואת אלישע בן שפט תמש׳
לנביא תחתיך   אבל בכאן הנכון הוא למשחה בהם למשוח בבגדים הכהנים הגדולים מבניו ולמלא בם את
ידם להקריב הקרבנות וכן לך נתתים למשחה שנתתים להיות שלך בעבור שמשחתיך לכהן לי   וכן אל
תגעו במשיחי כי הנוגע בהם כנוגע במשיח ה׳ העתידים לצאת מהם כמו שאמר ומלכים ממלכיך יצאו
מלכי עמים ממנה יהיו׳ ויתכן שכאמר ענ׳ כי ומשחת את חזאל למלך על ארם שישלח לו שמן למשחו למלך
להודיע כי דבר ה׳ הוא ועשה כן אלישע במצות רבו כאשר הגיד לו שימלוך   והטע׳ שלא נכתב שם ומשח
אלישע לנביא תחתיך ואולי כן עשו בכרש אשר משחוהו כמלכי ישראל בעבור שידע כי נביא בישר׳ המליך
אותו ויקרא את שמו בעבור ה׳ ולכך אמר למשיחו לכרש ורבותינו אמרו וכי כרש משיח הוא וכו׳ והנה כולן
משיחות ממש והכתו׳ שאמר רוח ה׳ אלהי׳ עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים דרך משל שימשיל רוח הקדש
אשר תחול עליו לשמן הטוב כענין שנ׳ טוב שם משמן טוב   ובשלת את בשרו במקום קדש לא ידענו
אם הוראת שעה היא שיאכל בשר המלואים שעון כהן גב שלו לא יהיה ובשלת בבנוי כמו ויתעך אשר הבית
בו את היאור ויבן שלמה את הבית   כדברי רש״י והצריך במקום קדוש שהן כזבחי שלמי צבור שנאכלין
לפנים מן הקלעים ונאכלין ליום ולילה עד חצות   תעשה לי׳ על הכפורי׳ בשביל הכפורי׳ לכפ׳ על המזב׳ אכל
זרות ותיעוב   ומדרש תורת כהנים אומר כפרת המזבח הוכרחה שמא התנדב אדם דבר גזל במלאכת
המשכן והמזבח לרש׳׳ והנכון כי על הכפורים על שני האלים שהם כפורים לאהרן ולבניו כמו שאמר כאן
ואכלו אותם אשר כפר בהם ואף כי החטאת כפרה וכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה׳ לעשות לכפר עליכם
כדברי רש״י   לשכני בתוכם על מנת לשכן בתוכם לשון רש״י ושמוש הלמד בתנאי כזה אינינו נמצא ויתכן
שיאמר וידעו בשכני בתוכם כי אני ה׳ אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים כי ידעו בכבודי ויאמינו
שאני הוצאתי אותם מארץ מצרים   והוא כדרך ויהי דוד לכל דרכיו משכיל כי בוחר אתה לבן ישי על
אשר מריתם פי למי מריבה והדומים להם׳ אבל רש״א אמר כי לא הוצאתי אותם מארץ מצרים רק בעבו׳
כי אשכון בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על ההר הזה   ויפה פירש ואם כן יש בענין סוד גדול כי כפי
פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא   צורך גבוה אבל הוא כענין שאמר הכתוב ישראל אשר בך
אתפאר ואמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול ופסוקים רבים באו כן   אוה למושב לו פה אשב כי אויתיה
וכתו׳ והארץ אזכור   ועשית מזבח מקטר קטרת הנה מזבח הקטרת מן הכלים הפנימיים היה ראוי
שיזכירנו עם השולחן והמנורה שהוא מזבח עמהם וכן הזכירם במעשה בפרשת ויקהל אבל הטע׳ להזכירו
כאן אחר המשכן וכל כליו והקרבנות בעבור שאמר בתשלום הכל ונקדש בכבודי ושכנתי בתוך בני ישראל
אמ׳ כי עוד יתיחד להם שיעשו מזבח מקטר קטרת להקטיר לכבוד השם   וזהו רז שנמסר למשה רבינו
שהקטרת עוצרת המגפה כי הקטרת במדת הדין שנ׳ ישימו קטורה באפך מן וחרה אפי והוא מה שאמר
בקטורת זרה ועל פני כל העם אכבד שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי ולכך אמ׳ כאן ונתת
אותו לפני הפרכת אשר על ארון העדות אשר אועד לך שמה כי מה צורך להאריך בכל אלה ולא אמ׳ ונתת
אותו לפני ארון העדות באהל מועד כאשר אמר   בפרשת ויקהל אבל הוא להורות על ענינו והקטיר עליו
אהרן אין המצוה הזו בכהן גדול בלבד אלא היא אף בכהנים הדיוטים כדין הדלקת הנרות שבזה שאמ׳
גם כן ובהעלות אהרן את הנרות ואינה בכהן גדול בלבד כמו שאמר למעלה יערוך אותו אהרן ובניו ולא יד
ידעתי למה הזכיר אהרן בשניהם

ולא אמר הכהן ואולי מפני שיטת הכתו׳ למטה וכפר אהרן על קרנותיו שהוא באהרן בלבד או שירמוז ש
שאהרן יתחיל בקטרת ובנרות וכן את׳ בספר אמו׳ אל הכהני׳ יערוך אותו אהרן ולא הזכיר בניו כטעמ׳ שהוא
יתחיל בה והזכיר שם חקת עולם במצוה. קטרת זרה שום קטרת של נדבה שכולן זרות לו חוץ מזו לשון
רש׳ אבל אנקלוס אמ׳ קטורת בוסמין נוכראין ולא תרגם נוכריתא רצה לפרש שלא יעשה קטרת מסמים
אחרים זולתי הקטורת אשר יצוה אותה וכן אם הוסיף בה סמים אחרים יעבור בלאו הזה

כי תשא

צוה הקב״ה את משה כאשר תשא ראש בני ישראל במנין יתנו כפר נפש
כפם מחצית השקל ואמר לו ולקחת את כסף הכפורים האמור ונתת
אותו על עבודת אהל מועד ומזה ילמוד משה שימנם אותם עתה וכן עשה
כמו שאמר וכסף פקודי העדה מאת ככר ולא הוצרך להאריך ולומר ועתה תשא ראשם ונתת הכסף
על עבודת אהל מועד כי הדבר מובן מעצמו שימנם עתה ולפיכך כלל המצוה כאשר תשא ראשם תעשה כן
שיכנס בכלל כל פעם שימנם והנראה אלי כי לא הצריך אותו עתה לבא באהליהם ולמנותם כאשר יעשה
בחומש הפקודים רק שיעשה כאשר יאמרו רבותי׳ בשקלי הקרבנות צוה עליהם שכל היודע בעצמו שהוא
מבן עשרים שנה ומעלה יתן הסך הזה והם הביאו אליו הכפר נדבה עם כל שאר הנדבה בבקר בבקר ולכן
לא אמר רק ונתת את כסף הכפורים כלומר הנה צויתיך כאשר תמנם שיתנו כפרם ועתה יתנו מעצמם
הכופר ותתן אותו על עבודת אהל מועד ולכך לא הוצרך עתה לאהרן ונשיאי׳ שיהיו עמו ואין טענה מכל
העונש על הפקודים כי פירושו הראוי לעבוד ומפני שלא נתפר׳ כאן אם היא מצות דורות או לשעה למשה
במדבר טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים והיה הנגף בהם והתודה עליו ויאמר דוד אל ה׳ חטאתי מאד
אשר עשיתי ורבותי׳ דרשו מכאן שלש תרומות מרבוי המקראות וכן נראה ממה שאמר הכתוב מדוע לא
דרשת על הלוים להביא מיהודה וירושלם את משאת משה עבד ה׳ והקהל לאהל העדות יראה מזה כי
משאת משה מצוה לדורות להביאו לבדק הבית לעמ׳ שלא ימנעם וכן בקרבנות כדברי חכמים וכן כתוב
והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישי׳ השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ללחם המערכת ולמנחת התמיד
ולעולת התמיד והשבתות והחדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על כל ישראל וכל מלאכת בית אל
אלהינו מכאן מפורש שהיו מביאים שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית ואמר שלישית השקל כי בימי
עזרא הוסיפו עליהם והיה שלישית השקל עשר גרה ׳ ובתוספת שקלים שנינו משעלו ישראל מן הגולה
היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דינרין ופירושה משעלו מן
הגולה מפני שהיה בדק הבית צריך להוצאות מרובות היו שוקלין דרכונות שהם גדולים מן הסלעי׳ והיה
כל אחד שוקל דרכמון אחד לשקול סלעים שלמים חזרו לשקול טבעין ומפרש בירושלמי שהוא פלגות
סלעין לשקול דינרין ולא קבלו מהן שיכול הצבור להוסיף ליתן יותר מחצי סלע ובלבד שתהא יד כולן שוה
כמו ששנינו במשנת מסכת שקלים ומכ׳ מקו׳ אין אדם רשאי לפחות וליתן פחו׳ מחצי סלע בי׳ יחי׳ בין רבי׳
כי אין כופר הנפש פחות מכן כדכתיב זה יתנו וגו׳ ובירושלמי אמרו בשלישית השקל מכאן שאדם חייב
באחריות שקלים שלשה פעמים בשנה מכאן שאין מטריחין על הצבור יותר משלשה פעמים בשנה׳
וכתב רש׳ לפי פשוטו כאן שלש תרומות אחת תרומת האדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת׳ המשכן אחר יום
הכפורים בשנה ראשונה ונתנו כל אחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנ׳ וכסף פקודי העדה מאת ככר
וג׳ והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא מנין האמור בחומש הפקודים באחד לחדש
השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל לקנות מהן קרבנות צבור ואם תאמ׳ וכי אפשר שבשני׳
היו ישראל שוין שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו ואי אפשר
שלא היו בשע׳ מנין הראשון בני תשע עשרה ונעשו בני עשרי׳ תשובה לדבר אבל שנות האנשי׳ בשנה אחת
נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים של יציאת מצרים מונין מניסן ולשנות האנשים מונין
למנין שנות עולם המתחילין מתשרי

מנאו שני המניינין בשנה אחת המניין האחד בתשרי לאחר יום הכפורים שכבר נתר׳ הקב׳ לישראל ונצטוו
על המשכן והשני באחד באייר כל אלו דברי הרב ואני תמה ואיך יתכן שיהיה קהל גדול כמוהו ולא ימותו
בו בחצי שנה לאלפי׳ ולאלפים והנה לפי דברי הרב עמדו כשבעה חדשים ולא מת אחד וכתיב ויהי אנשים
אשר היו טמאים לנפש אדם ועוד קשה לי כי מנין שנות האנשים איננו למנין שנות עולם מתשרי אבל ה
הוא מעת לעת מיום הולדו שכך נאמר בהם עשרים שנה ומעלה שיהיו שנים שלימות להם וכן בכל מניני
התורה בשנות האדם כך הם נמנין מעת לעת כמו שאמרו במסכת ערכין שנה האמורה בקדשים ובבתי
ערי חומה ושתי שנים שבשדה אחוזה ושש שבעבד עברי ושבבן ושבבת כולן מעת לעת בקדשים יתבא׳ לן
אמר קרא כבש בן שנתו שנה שלו ולא שנה של מנין עולם וכו׳ ומפרש התם שבבן ושבבת למאי הלכת׳
אמר רב גדל לערכין והטעם מפני שכתוב בהן ומעלה וכבל מניני המדבר כך כתוב בהן בנ׳ ומעלה ומנין
המדבר כמנין הערכין בכל דבר כמו שאמר בבבא בתרא גמר ומעלה ומעלה מערכין אם כן כל הנולדים
מתשרי ועד אייר השלימו שנה בנתי׳ ונתרבו בין שני המניינים עם רב׳ אבל יותר נכון שנאמ׳ שכן אירע
מעשה שהיו ישראל בשעת מנין ראשון תרג אלף ותקן׳ ומתו מהם הרבה בשבעה חדשים כמנהג שבעולם
ובני עשרי׳ משלימי׳ שנתם מתשרי ועד אייר ואירע הדבר שהיו המשלימים כמנין המתי׳ · אבל לפי דעתי
אין השוות המניינין הללו שאלה כלל כי במנין הראשון נמנה שבט לוי עמהן כי עדיין לא נבחר
ולא יצא מכלל העם ובמנין שני נאמר לו אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא והנה אותם היו
המשלימים שנתם שבעשר בין המניינין בני שני עשרים שנה היו קרוב לעשרי׳ אלף וזה דבר ברור כי ממה
שהוצרך לומר במניין שני אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא ראיה שהיה נמנה עמהם
עד הנה · ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיות לגיון למלך והנה ישר׳ כשיצאו ממצרים היו כשש
מאות אלף רגלי לא שש מאות ומתו מהם עד המניין ההוא ונתרבו במשלימים שנותיהם ואולי הגברים א
אינם בני עשרים אבל כל הנקרא איש יתכן שלש עשרה שנה ומעלה בכלל כי הוא להוציא הנשים והקטנים
בלבד כאשר אמר לבד מטף וכן נראה לי כי שלש תרומות שרמז כאן האחת לקרבנות הצבור איננה על
ידי המניין האמור בחומש הפקודים כדברי הרב כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד והשקלים של
קרבנות לויים חייבים בהם לדברי הכל וכדברי חכמים אף הכהנים וכן הלכה כמו שמפורש במס׳ שקלים
ועוד כי השקלים לקרבנות אינם מבן עשרים שנה ומעלה אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול וכן
מפורש שם אבל צוה הכתוב שיביאו למלאכת המשכן תרומה חצי השקל לכל העובר על הפקודים מבן כ׳
שנה ומעלה ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם שכל הצריך כפר׳
שהגיע לכלל חיוב המצות יביא מחצית השקל אחד לקרבנות במחצית השקל בשקל הקדש קבע לנו
משה רבי׳ מטבע כסף כי שר׳ כי מלך גדול היה וקר׳ למטבע ההוא שקל בעבו׳ שכל המטבע במשקל שלם אין
פחות ולא כסף סיגים ובעבור שמשקלי הערכין ופדיון הבכור במטבע ההוא שהם קדש וכן כל שקלי המ
המשכן וכן כל כסף קצוב האמור בתורה יקרא לו הכתו׳ שקל הקדש · וכן הטעם אצלי במה שרבותי׳ קורין
לשון התורה לשון הקדש שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כלם בלשון ההוא נאמרו ו
והנה הוא הלשון שהקב׳ יתע׳ שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה
והנבואה ובו נקרא בשמותיו הקדושים אל אלהים צבאות ושדי ויוד׳ הא׳ והשם הגדול המיוחד ובו ברא את
עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בם ומלאכיו וכל צבאיו לכלם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון
ההוא ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ושלמה וזולתם והרב אמר במורה שהכנויים אל
תשוב שנקרא לשוננו לשון הקדש לגנותינו או לטעותינו אבל הוא כי זה הלשון קדוש לא ימצאו בו שמות
לאבר המשגלה בזכר או בנקבה ולא לטפה ולשתן ולצואה רק בכנוי ואל יטעה אותך שגל כי הוא שם אשה
המזומנת למשכב ואמ׳ ישגלנה על פי מה שכתוב עליו ופירושו יקח אשה לפילגש והנה אין צרך לטע׳ הזה
כי הדבר ברור שהלשון קדש קדשים הוא כמו שפירשתי והטע׳ שהזכיר על דעתי איננו אמת כי מה שיכנו
ישגלנה ישכבנה יורה כי משגל

שם עגם לבעילה וכן יכנו לאכול את חוריהם כי הוא שם מגונה ואם מפני טעמו של הרב היו קורין לו לשון
נקיה כענין שכינו עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה ואמרו כי אם
הלחם אשר הוא אוכל לשון נקי וכן במקומות רבים ופירש הכתוב כי השקל עשרים גרה של כסף ותרגם
אנקלוס מעין כי הגרה אצלו שם למטבע הנקרא בארמית מעה וכן תרגם יונתן בן עוזיאל לאגורת כסף
למעה דכסף וכן אמר בשקל הקדש סילעא כי כן שם המטבע בארמית ושיעורו ידוע כמו בתלמוד ובת' רש"
שהשקל משקלו ארבעה זהובי' שהוא חצי אונקי' למשקל היושר של קלוניא . מצא הרב מפורש בגמר' שהסלע
ארבעה דינרין וקבל כמשקל הדינרין שהוא כמשקל הזהובים וכן כתב בפירושו בגמר' בבבא קמא הדינר
משקלו זהוב וכך קורין בקוסטנטינה הזהוב דינר וכל זה אמת הוא אבל שיער הרב בזהובים המצויים ב
בדורו וגם בדורנו והם כמשקל חצי האונקי' שהזכיר ואיננו כן כי מלכי הגוים פחתו הזהובים וכבר מצינו
בדברי בעל הלכות גדולות והגאונים הראשונים כי הדינר הנזכר בכל מקום בתלמוד הוא דינר שמדנג
והוא יתר על דינר ערבי שתות ולפי השיעורין המנהגים בדבריהם הדינרין שבתלמוד גדולים מן הזה'
המנהגים הידועים בזמננו קרוב לשליש והשקל שלשה רביעי אוקיא למשקל של הארץ הזאת והוא האוקי'
שהזכירה הרב ז"ל ודע כי שקלי התורה הם הסלעים האלו שכל סלע מהן ארבעה דינרין אבל שקל המוזכ'
בדברי חכמים כגון ששכינו שקל הלויתני עלין והסלע היה שוה סלע הלויתך עליו ושקל היה שוה הוא ב'
דינרין חצי הסלע וטע' זה מפני שהעם קורין שקלים לחצאי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה וכן הנהג ב
בלשון חכמים במסכה ועל כן אומר אדם לחברו שקל הלויתני כלומר המשקל שישראל שוקלים ויתכן
שעשו בזמן בית שני מטבע כסף של ב' דינרין כדי שיהא מצוי לתת לגזבר ההקדש ולא יצטרכו לקלבון
וקראו לזה המטבע שקל והיו קורין לשקל של משה שהוא שקל של תורה סלע כתרגומו ויש אומר כי הטעם
ממה שאמרו מנה של קדש כפול היה וכן כל המטבעות ואינו נכון כי שקלי עבר ואחים ומשתא אינם של
קדש וטעם העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט שיביאו השקלים בחסיה הנזכרת והבריאה מן הכתו' הזה
שאם הביא הדל במשקלו פחות ממחצי' השקל שהוא עובר בלאו הזה שהכתו' הזה מניעה שאם כלאו' בהעשי'
לא ירבה שיהיה שלילות לאו' שבכך די לו לא נוכל לפרש כן בודאי לא ימעיט ואם כן שניהן מניעות אם
שקל העשי' היחידי יותר ושקל הדל פחות עברו בלאו ושמא מה שהיו תורמין בקופות על האבו' ועל העתיד
לגבו' יתקן לשם זה כי הדל הממעיט בגמר עתיד לגבות הוא ומן העשיר המרבה לא יתרומו הגבאין
ביתרון ולא יהו מוכן במותרות וראיתי לבעל הלכות ולכל המונים המצות שלא הזכירו הלאו הזה
ורחצו אהרן ובניו וטע' הרחיצה הזו דרך כבוד שלמעלה כי כל הקרב לשלחן המלכים לשרתו ליגע בפת
בג המלך וביין משתיו רוחץ ידיו בעבור היות הידים עסקניות והוסיף כאן לרחוץ הרגלים בעבור היות הכ
הכהנים משרתים יחפים ויש בבני אדם שיש ברגליהם זוהמא וכיעור ועל דרך האמת בעבור היות ראשי
האדם וסופי הידים והרגלים כי הידים למעלה יוכל גופו בהגביהו אותן והרגלים למטה והם בגורת האד'
רמז לי' הספירו' שיהיה כל גופו ביניה' וכמו שאמ' בספ' יציר' כרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו וכן עשר
אצבעו' רגליו במלת הלשון ובמלת המעור לפיכך נצטוו משרתי עליון מרחוץ הידי' והרגלי' והרחיצה הזאת
לקדושה תרגם אותה אנקלוס ומן הענין הזה תקנו רבותי' נטילת ידים בתחלה שיתקין לזה כטע' נשיאות
כפים והרחיצה היא המצוה אבל הכיור בזה בו להזמנה ואיננו מעכב ולא מצוה כי ביום הכפורים כהן גדו'
מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו . אבל למדנו מן הכיור כי צריכה כלי מר דרור
חמש מאות השכימון המפרשים . והרב ר' משה מכלל כי המור הוא הנקרא מוסך ורא"ה השיב כי איננו
בשם אעפ' שריחו טוב ואולי בעבור זה הפרידו הכתוב מן הבשמים והוא קשה כי כתב אריתי מורי שהוא
דבר מלוקט ואומרים המכילים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי ועוד מן הכתוב וידי נטפו מור ואולי כן היא
בהיותו לח . ויתכן שיאמר אריתי מורי בעבור כי הוא דם נצרר בבטן החיה הדומה לצבי הידועה בארץ
הודו וכלכתה בין השיחי' בימי החום הגדול מגררת בנפח ההוא והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו
ואמר וידי נטפו מור כי הכתוב

ידמה ריחו כאלו ידין מעופפת בדית ההוא נטפי' מים ואחרים אמרו איך יכנס בקטורת ובשמן הקדש דם
חיה טמאה. גם זו אינה קושיא כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם ויזוב ממנה בחיי' אין בו לא טומא'
ולא מאום ופירושו דרור מלשו' וקראתם דרור שיהיה חפשי מן הזיוף והתערובת ואולי נאמ' שהדרי' הכתו'
לשיותו חפשי לומר שיונקת מן הצבי ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו כי
כאשר ילכד ויעמוד ברשו' אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואינגו מבושם וזה דבר ברור ועם כל זה הנרא'
אלי מדברי רבותי' שאין המור מוסך שהם אמ' במדר' חזית מור איכמרנו' והמוסך אפכלשו' חכמי' כך שמו
מוסך כמו שאמ' ברבו' אין מאומ' מפני שהוא מין חיה וכן שם בירושלמי בר מומסין ונתב בעל הערוך
כי גם כן שמו בלשון יון ועוד אמ' במדר' חזית צרור המור דודי לי זה אברה' מה המור הזה ראש לכל מיני
בשמים כך אברהם ראש לכל הצדיקים מה המור הזה אין מפיח אלא באור כך אברהם לא נודע מעשיו
עד שהושלך לכבשן האש ומה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמרמרות כך אברהם ממרר עצמו ומסגף
עצמו ביסורין והנה המור' ריחו מפיח בלא אור ועוד שבינו אלו חוצבין בכלים הזפת והמור וכו' על המרדע'
רשבג' אומר עד כאיסר האיטלקי וקתני זה הכלל כל המקפיד עליו חוצן וכל שאינו מפקיד עליו אינו חוצן
ואין המוסך דבר נדבק כזפת שיחוץ   ואם שמא מתקנין אותו כעבין שידבק בכלים אינו מקפיד עליו
שיחוץ אפי' על המרדעת והקרוב שהוא הנקרא כן בלשון ערבי מור שיש ממנו מיכין מור אחר ואכין נפ
מקטירין וריחו מפיח באור ביותר והנה כל הלשונות עברי' וארמי' וגם הערבי' שוות בו ובלשון אגד' פרסית
או יונית נקרא המירנו' קרוב לזה וגם בלשו' רומיים נקרא מירא ולהם את הלשונות בו נראה שהוא המין
ההוא והוא יחשב בשמים ומה שאמר' שהוא ראש לכל הבשמים שהזכירתו תורה בראשם או שהוא בהקטר'
משובח ומכלב ואפשר שימצא עוד במינים בעל ריח מבושם ביותר והוא הנקרא' דרור והלוקט לזה ידיו
מתמרמרו' שהוא מר כלענה ושם נקרא דברים שאי אפשר לדעתן כגון המערב מים ביין קורים במור
כי זה מזייפין אותו בקומוס הנקרא במגאל ערבי שהוא נדמה לו ולכך אמר מר דרור שיהיה נקי ממה שמ'
שמזייפין אותו תמיד ' ויתכן כי לשון דרור כגל מקום נקיות וכן וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שי' זין
כל בעלי הארץ נקיים מעבדות ומכל שעבוד בגופם ובאחוזות כלבו' ובעל הסור נקי ומה שאמר הכתו' וידי
נטפו מור ואצבעותי מור עובר יתכן שיהיה שיעורו וידי נטפו שמן מור כי המנהג לסוך כו גם הידי' לערן
ולרכך אותן כדכתיב ' ו' חדשי' בשמן המור ופירשו בן שנן זית שלא הביא שליש מפני שמסיר את השער
ומעדן את הבשר והענין כי השמן הזה מתקנין אותו במור ונקרא כן וזה טעם נטפו ' ויתכן כי יוציא מן
המור שמן כאשר נעשה במנטכי וזולתו מן הבשמים והנה ראוי לקראתו מור ושמן המור   וקנמון
בשם מחציתו לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך
לומר קנמון מן הטוב לשון רש' ' והרב ר' משה אמר שהוא קשר קליפה ואחרים אמרו שהוא העץ הטוב
הנקרא עטייב ואינו כדברי כלם שהרי אמרו בבראשית רבא ובמדרש חזית קנמון ה' ה גדול בארץ ישר'
והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו והנה הוא כעשב השדה ידוע אותו הצמח ולפי דעתי הוא המין המבושם
והנקרא בערבי אדבר ובלשון הרומיים אסקינבנט והוא ונבלש פאייקה דמיקה והר' מרעה לגמלי' במקומו
רבינו בעל ההלכות כתב בפסחים כגון קנמון וסנבל שרוינן לה וקדה ידועה מלשון הארמית . שהיא
קציעה וכן בערבי '   ועשית אותו שמן משחת קדש רקח מרקחת מעשה רוקח על דרך הפשט יהיה
מעשה השמן כדברי רבי יהודה שאמר שראוים במים שלא יבלעו את השמן ואין הבריאה שיהיו במים
לבדן אבל נתנו הבשמים כתושים בכלי מלא מים והציפו עליהן שמן זית היו ואחר כך נתנו הכלי על פי
כלי אחר מלא מים ונתנו על אש נחה בגחלים אומימות ויבשלו עד יבשת המים וקלטו השמן מעליו כי כן
מעשה הרקחים בכל שמן מבושם ולכך קרא הכתוב ונוה שיעשו השמן הזה רקח מרקחת כמעשה רוקח ולא
פירש המעשה כי דרך הרקחים ידוע בהם וכן מנאתיה בשקלים ירושלמי ' ר' יהודה אומר שולקן היו
במים ונותן שמן מלמעלה ומאחים קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין שבא' ועשית אותו
שמן משחת

קדש רוקח מרקחת מעשה רוקח על זר שאינו בדרך כהונה ומלכות לשון רש״י ורא״ה השיב כי זר ברקים
הזה כל שאיננו מזרע אהרן ובניו הנזכרים כמו והזר הקרב יומת כל איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא ולכן יסביר כי המשיחה בשלמה
שהוציא צדוק קרן השמן מן האהל והוא שמן המשחה הורשת שעה על פי הנבואה ואין כן דעת רבותינו
ואומר אני כי הכתוב אומר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם והיה ראוי שיאמר שמן
משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם כאשר אמר בבגדים ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו
אחריו וכן שיאמר ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אותם לכהן לי והיתה להם חקת עולם לדורותם כי
עכשיו שלא הזכיר רק הם עצמם ואמר שלא ינתן על זר יהיה במשמע על כל אדם חוץ מן הנזכרים עצמ׳
וכן אמר על בשר אדם לא ייסך והנה הכתוב מפרש הכהן המשיח תחתיו מבניו אבל כך הדבר כזה שימשח
בן עתה אהרן ובניו ואמר שמן משחת קדש יהיה זה לי למשוח בו משיח קדשי אשר אבחר בו לדורותכם
ולא יתן על זר שאיננו לי ולכן ימשחו בו המלכים והכהנים הגדולים כי שניהם משיחי השם ׳ וכתו׳ מצאתי
דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו בשמן שהוא משחת קדש לי ופירו׳ על בשר אדם לא ייסך אזהרה בכל אדם
כי לא אמר על בשר זר לא ייסך והטעם שיצוק מן השמן על ראש אהרן למשחו וימשח גם בניו אבל לא
יסוך בו בשמן שום אדם אפי׳ הכהנים המשוחים כאשר שכן הבשר בשמני׳ הטובים ומוריקין בהן הבשר
בידים משוחות אחרי הרחיצה כענין ורחצת וסכת ואר חצך במים ואסוכך בשמן וזהו פשוטו של מקרא
ומשמעו ׳ וכך אמרו רבותי׳ מכין לכהן גדול שבטל משמן המשחה שעל ראשו ונתן על בני מעיו שחייב שנא׳
על בשר אדם לא ייסך קח לך סמים אמ׳ בדרך הפשט כי פירושו קח לך סמים הם נטף ושחלת וחלבנה
אלה הסמי׳ ולבונ׳ זכה עמהם ׳ ואיננו נכון להחזי׳ פעם אחרת סמים כי אין דרך בכתוב לשנות מה שהזכי׳
רק כהפסיקו הענין באריכות או בדברים שהן כן תמיד והאמת כדברי רבותי׳ כי הם סמים אחרי׳ ונתנ
רש׳ סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה הרי חמשה סמים לרבות עוד כמו אילו הרי עשרה ולבונה הרי אחת
עשרה ׳ ויש לתמוה ולמה לא יזכירם הכתוב ואולי יאמר הכתוב קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה
סמים רבים ולבונה זכה ולא יקפיד רק באלה הארבע כי בהם ענן עשן הקטור׳ עולה רק צוה שיתן עמהם
סמים רבים אשר להן ריח טוב כדי שיהיה בתמרות עשנו מבושם ולכן לא פירש המשקל וכמה יקטיר
ממנה כי לא הקפיד רק שיהיו אלה הארבעה בשוה ושיוסיף עמהם עוד סמים טובים להקטיר ׳ והטעם כי
כאשר אמ׳ בשמן שיעשה אותו כמשפט מעשה הרקחים ולא לימד על מעשהו רק סמך עליהם כן אמר בזה
שיקח מאלה ארבעה הסמים במשקל שוה ויוסיף עמה׳ סמי׳ ויעשה מכולם קטרת מרוקח כמעשה הרוקחי׳
בסמים הידועים להם שהם טובים עם אלה ובעשייה אשר הם עושין ויתן ממנה לפני העדות כדי שתעל׳
תמרותו כמנהג המוגמרות לפני המלכים וכן קבר בעשייה ולא הזכיר אותה בהזכירו האחרים כולם וכזה
אמרו בגמ׳ אמר ריש לקיש מה לשון קטרת דבר שקוטר ועולה כי לא צוה בה התורה רק בדברי׳ שקוטרין
ועולין על דרך מעשה הרוקחים ואולי על פה נתפרש למשה בשיני הסמים הנבחרים לזה וכל מעשה
הקטרת כי כן נתפרש לו גם מעשה השמן איך יעשו אותו ועם׳ בתלאו במנהג הרוקחים ויתכן עוד כי לשון
סמים ובשמים לשון אחד הוא כאשר הזכרתי ואלה השלשה אשר הזכיר אינם סמים כי הנטף והחלבנה
שרפים והשחלת בפירן יוצא מן הים ואמר הכתוב קח לך סמי׳ הנזכרים ונטף ושחלת וחלבנה וסמים עוד
ולבונה זכה ותעשה קטרת מרקח כמעשה הרוקחים כי הסמים הנזכרים למעלה בשמן מר דרור וקנמון
וקדה כנכנסין בקטורת וקנה בושם על דעתי הוא הקליפה שהזכירו בה חכמים והוא דראלניכי ב
בלשון ערבי וכן בלשון הגמרא והוא קנה כדמות הקנים והכמים כצוה להוסיף הן שבלת נרד וכרכם
והקושט לפי מה שטבו חכמי׳ ואולי אין קפידא בכתוב אלא באלה התשעה שהזכיר אבל במה שכפל להוסיף
בו עוד סמים לא יקפיד רק בבשם שיעשה קטורת מרוקח וקבר במעשהו ובמשקלי האחרים מבני שבנים
שיעשנו כמעשה רוקח ונראה לי שבחרו חכמים באלה השלשה מפני שהוזכרו בשיר השירים נרד וכרכם ו
ואהלות והוא הקשט יקראנו בלשון רבים מפני שהוא

שני מיכין המתוק והמר והנה הזכיר שם קנה וקנמון ולבונה ומור עם אלה השלשה ואמר עם כל ראשי
בשמים להביא הקדה והנה הם כל סמני הקטרת והזכיר תחלה כפרים עם נרדים להביא נטף ושחלת
וחלבנה שהם שרפים כי כפרים מין וכפרת אותה שרף כדכתיב והמתרג' הירושלמי אמ' מר ואהלות אקסי
ליאולואין והוא העץ הטוב הנקרא בלשון רומי ליגני אלואי כי אקסי עץ בארמית ליאלואין שמו ובלשון
יון נקרא כן ומתם אקסי לואין וכן שמו בערבי אל עוד אל טיב אבל אנקלו' תרג' כאהלי' כנטע ה' כבוסמיא
לא יחד לו שם נטף הוא צרי וכתוב בפירושי רס' והצרי קורין לו טריקא ועל שם שאינו אלא שרף המטף
מעצי הקטף קרוי נטף ולא ידעתי אם הוא טעות סופרים או המגיד כתב לו כי הטירייק איננה שם אחד
אבל היא מרקחת רבת ההרכבה יכנס בה שחור ודבש ובשר שקצים ורמשים כי יכנסו בה אבן
העקרבים ובשר האפעה ולכך נקראת טריאק כי האדם בלשון יון תריאק ובלשון רבותי' תמיד טריקים
חויא וכן הנזכרת המרקחת בלשונם כי טוריאקה לכוליה גופא וחלילה שיכנס בקטורת בשר שקצים
ורמשים ושאור ודבש וכתי' כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אבל הצרי הוא השרף כעין שמן הנוטף
מעץ הבלסמון הנקרא בלשון חכמים קטף והוא מה ששנינו רבן גמליאל אומ' הצרי אינו אלא שרף
מעצי הקטף ושמא יקראוהו קטף בעבור שקוטפים ענפיו בימי החום והצרי זב מהקטיפה הזאת אמרו
בגמ' בפרק במה מדליקין ר' שמעון בן אלעזר אומ' אין מדליקין בצרי וכן היה ר' שמעון בן אלעז' אומ'
הצרי אינו אלא שרף הבא מעצי הקטף ופירשו בו מאי טעמא מפני שריחו נודף גזיר' שמא יסתפק ממנו
והנה הוא השמן הטוב החשוב הנזכר ואני תמה כי אנקלו' תרג' נכאת וצרי ולוט שעף וקטף וכן מעט צרי
קטף ותרגם נטף נטופא ולא תרגם צרי כצרי ויונתן תרגם צרי בכל מקום שעף והוא לשון שמן משחה
ובלשון תלמוד עבדי ליה שיפא כבעא והוא מבלע העין שעיפה דשייף ליה משחא מיכא בשמים דשעיף
והנראה מדעתם כי אילן הצרי ופריו שניהם יקראו צרי בלשון הקדש כמו תאנה ורמון ואתרוג וזולתם
רבים והנכאת אצלם הוא שם לכל שמן חשוב ומבושם ולכך אמ' ויראם את כל בית נכאתה
שהאוצר אשר בו השמן הטוב יקרא על שמו שהוא מבחר הסגולה ושם כתוב ואת שמן הטוב ולכך אמר
אנקלוס במנחת יוסף שהביאו לו שעף שהוא שם משחת השמן החשוב הזה והביאו מענפי העץ שהוא ה
הצרי הנקרא קטף ונשאר מקומות כשיזכיר הכתוב צרי לבד ויזכירנו לתרופה ולשבח כגון הצרי אין
בגלעד יתרגם אותו יונתן על השמן שהוא שעף ותרגם אונקלוס נטף נטופא והוא השמן הזה שנקרא כן
בעבור שהוא נוטף משברי הענפים ואין כאן מקום לתרגומו שעף כי איננו בקטורת למשיחה וראיתי
לרב ר' משה שמכנים בקטורת עץ האילן הנזכר הוא הנקר' בערבי עוד בלאסן נראה שסבו' כי רשב"ג שאמ'
הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בא לחלוק ולומר שאין הצרי מסמני הקטורת כי הוא אינו אלא
שרף ובקטורת אין הטרף נכנס בו אלא הקטף עצמו ממולח טהור קדש שיהא מלוח כמלח סדומית כמו
שאמ' מלח סדומית רובע ואנקלוס תרגם מעורב ירבה לומר ממולח כמחק שיעשה הסמים כולם שחוקים
אחד ומעורבים יפה יפה עד שיהיו כאחים ולא יוכר שם מהם מלשון כי שמים כענין נמלחו וכן בלוי
המלחי' ארץ פרי למלחה כולם ענין השחתה וכליה ורש"י פי' כי לשון ממולח שיהיה מעורב יפה בשחיקתן
זה עם זה והביא דומה לו מלחיך וחובליך על שם שהם מהפכין המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה
כאדם שמהפך בכף ביצים טרופים לערבן יפה ועל דעתי נקראו חכמי הספנים מלחים בעבור שהם
יודעים טעם הים כאלו הם מרגישים במליחותו ובמתיקותו כלומר שיודעים מתי יהיה מתוק ונאות
להולכי הים או מתי הוא רע ומר להם ואין תופשי המשוטות נקראים מלחים שהרי כתוב בצור יושבי
צידון וארוד היו שטים לך זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך כל אניות הים ומלחיהם היו בך כי
הספנים הזקנים יודעי הים הם מלחים וכתו' וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחי' כל חובלי הים על
הארץ יעמדו הנה הם שלשה תופשי משוט והמלחים והחובלים וכן ארץ פרי למלחה לארץ מלוחה שמתק'
המלח לא יצמיח כענין שכתו' בסדו' גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח וכתי' ויזרע' מלח
ויתכן שהיה המלח' מוסף ככי שמים כענין נמלחו וירבה לו' נמחו כמו בלאומים כלו של אמן

משלו ונתת ממנה לפני העדות באהל מועד יתכן שנפרש שהזכיר הכתוב באן כל מעשה הקטרת אמ׳ שיקטיר ממנה לפני העדות בקדש הקדשים והוא קטרת של יום הכפורים ויקטיר ממנה באהל מועד בכל יום ואמר אועד לך שמה יחזור על העדות ויתכן שיזכיר כי יתן ממנה במזבח הפנימי שהוא מונח ל לפני ארון העדות כי כן יאמ׳ בפרש׳ ויקהל ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור אמ׳ השם למשה ראה קראתי בשם ומשה אמ׳ לישראל ראו קרא ה׳ בשם · והטע׳ כי ישראל במצרים פרוכים בעבוד׳ חומר ולבנים לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותה כלל · והנה הוא פלא שימצ׳ בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג כי אף בלמדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כלם והיודעים ורגילים בהם בבא ידהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות באן אומנות דקה ויפה ועוד שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו לי רה בזו ואל מה ירמוזו · ולכן אמ׳ השם למשה שיראה הפלא הזה וידע כי הוא מלא אותו רוח אלהי׳ לדעת כל אלה בעבו׳ שיעשה המשכן כי היה רצון מלפניו לעשות המשכן במדבר ולכבודו בראו כי הוא קורא הדורות מראש כדרך בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך ובלשון הזה ראו כי ה׳ נתן לכם ה השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים ולרבו׳ בזה מדרש הראה אותו ספרו של אדם הראשו׳ ואמ׳ לו כל אחד התקנתיו מאותה שעה ואף בצלאל מאותו שעה התקנתי אותו שנאמר ראה קראתי בשם בצלאל והוא כענין שפי׳ · ועוד אמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ והענין כי המשכן ירמוז כאלו והוא היודע ומבין סודו · ואת בגדי השרד לא ידעתי למה לא בזה תחלה לעשות הבגדי׳ האלה כאש׳ עשה בכל מלאכת המשכן ובבגדי אהרן ובכי כי היה ראוי שיאמ׳ לו ועשית בגד תכלת לכסות בו הארון ובגדי הארגמן לכסות בו המזבח ובגד תולעת שני לכסות בו השלחן ועתה כאשר יצוה על העושים יכלול אותם עם שאר המלאכה ואולי לא היתה בהם קפידא ויעשו אותם ברצונם בגדי שרד ממין אחד לכדו והם עשו מן התכלת והארגמן ותולעת השני ולא רצו בשם כי אינם נכבד כמותם ואחרי שנעשו כן רצה השם שיהיה התכלת לארון והארגמן למזבח והשני לשלחן ולכן הספיק להם רה זו לר ה בקבים כאשר בזה על העושים כי לדעתם יעשו בגדי השרד ואינם הגון שיהיה בגד המכסה עשוי נקבים נקבים כדברי רש׳ אבל הוא מלשון שריד בעבור היותם מין אחד כדברי רא׳ ואת בגדי השרד כלל והעלה מדברי רבות׳ כי בגדי השרד הם בגדי כהונה עצמם והזכ׳ זה במסכ׳ יומא ואם כן הכתוב שנאמר׳ בגדי השר׳ בגדי היחוד כלומ׳ בגדי׳ שנתיחד בלבישתם אחד העם הגדו׳ מאחיו כמו מן ובשרידי׳ אשר ה׳ קור׳ השרידי׳ אשר שרדו מהם מן פליט ושריד וירמוז לבגדי אהרן ויקראם כן שלא ילבשם רק יחיד שרדו אהרן ובניו אהרן בחייו ואחריו הכהן הגדול אשר יוצק על ראשו שמן המשחה וימלא ידו ללבוש הבגדים והכתו׳ יזכי׳ בגדי אהרן לעולם דרך כבוד כמו שאמ׳ לכבוד ולתפארת בגדי קדש ציץ הזהב נזר הקדש ועל כן יקראם בגדי השרד בגדי מלכות וזה טעם את בגדי השרד לשרת בקדש ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן כי שב לבאר וכן יאמר בפרשת ויביאו את המשכן ומה שאמ׳ כאן בפרשת ראה קראתי ואת בגדי השרד ואת ב בגדי הקדש לאהרן הכהן טעמו שהם בגדי כתי מעלות בגדי השרד ובגדי הקדש להגיד שלא ילבשם רק אחד העם בבאו לשרת בקדש ומפני שלא הזכיר כאן לשרת בקדש הוסיף לבאר שהם בגדי שרד ובגדי קדש ועוד באו כמה ומן יתירות בכתוב ופי׳ ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת ב בקדש שהוא מבואר באלה פקודי ונתן טעם בזהב ובכסף ובנחשת כמה הביאו ישראל ומה עשו בהן בעבו׳ חשיבותם ואחכ׳ אמ׳ כי מן התכלת והארגמן ותולעת השני אשר הובא להם עשו בגדי שרד לא הוסיף לא גרע ולא הזכיר השם כי אינם חשוב ואולי הביאו ממנו הרבה והותיר ושב לבאר ויעשו את בגדי הקד׳ אשר לאהרן כאשר צוה ה׳ את משה ויעשו את האפוד זהב וגמר הענין · אך את שבתותי תשמורו אע״פ שתהיו רדופין בזריזות המלאכ׳ אל תדחה שבת מפניה כל אכין ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכ׳ המשכן לשון רש׳ ולא נתכון אצלי כי לפי מדרש רבו׳ באכין ורקין ימעט בשמירת השבת כי המיעוטים אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצוה בו ואם מדרש המיעוט בענין מלאכת המשכן יהיה מותר לעשותם בשבת אבל המיעוט הזה למילה או לפקוח נפש וכיוצא בהן שהן דוחין אותו וכך אמרו במסכת יומא

ומכין שספק נפשות דוחה שבת ר' אבהו אמ' ר' יוחנן אך את שבתותי תשמורו מיעט · ומלאכת המשכן
שאינה דוחה שבת מפני שהזהיר בו בכאן ועל דרך הפשט הוא כן יאמר' תעשו' מלאכת אהל מועד אבל שבתו'
תשמורו לעולם ובתורת כהנים יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי
תיראו אני ה' וטע' שבתותי כעבור כי שבתות השנה רבים ועל דרך האמת צוה בכאן בזכור ושמור כאשר
רמזתי בסודם וזה טעם שבתותי ואמר בשניהם כי אות היא שהיא ביני וביניכם לדעת ואמר ושמרתם
השבת ואחייב במחלליה כ"ת כי הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וזו תכרית משם ואמר ביום השביעי
שהוא שבת שבתון קדש לה' בעבור שהוא יסוד עולם והזכיר השבת שהוא ברית עולם וחזר ואמר כי אות
היא ביני ובין בני ישראל אות היא השבת ביום השביעי והטעם שהיום אות והשבת היא אות לעולם
וזה טעם שבת וינפש והיא נשמה יתירה הבאה מיסוד עולם אשר בידו נפש כל חי והנה הפרשה מחוברת
וכבר רמזתי עניינה בעשרת הדברות והמשכיל יבין ויתן אל משה במשך לפניו אל אלדי' הנזכר בסוף
הפסוק ויתן אלדים אל משה כאשר הזכיר בדבור וידבר אלדים את כל הדברים האלה והמעשה והמכתב
והלוחות מעשה אלדים המה והמכתב מכתב אלדים וכן בכתובים ויתן אלדים אל משה אשר ילכו לפנינו
אלוהות הרבה אנו להם כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים והיה מורה לנו הדרך נעלה בה לא ידענו
מה היה לו עתה צריכין לאלוהות הרבה אשר ילכו לפנינו לדרש ואין לנו מכוון אבל הכתו' הזה הוא מפתח
לדעת ענין העגל ומחשבת עושיו כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמשה הוא האלדי' ושהוא בכחו עשה
להם האותות והמופתים ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלדים ועוד כי כפירו'
אומרן אלדים אשר ילכו לפנינו לא שיהיו נותנין להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא אבל היו מבקשין
משה אחר אחרון משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה שהיו המסעו' על פי ה' ביד משה הנה אחר ממנו
נעשה לנו משה אחר שיורה הדרך לפנינו ועל פי ה' בידו וזה טעם הזכירם משה האיש אשר העלנו לא האל
אשר העלם כי יצטרכו לאיש אלדים וכן תרגל להבין זה מתם בת אהרן אל משה רבי' מה עשה לך העם
הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה ואיתה תשובתו ויאמר' לי קום עשה לנו אלדים וגו' ואומר להם למי זהב
התפרקו ויתנו לי ואשליכהו באש והנה אהרן מתנצל למשה ואומר לו אל יחר אף אדוני והוא כמוסיף על
הטאתו פשע שאומר כי הם בקשו ממנו עז' ועשה להם בידיו ולמה לא יחר אפו ומה חטאה גדולה מזו
אבל הענין כמו שאמרתי שלא בקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה וקבלו עבודת אלהותו על ראש
אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם וזהו התנצלותו של אהרן שטען כי לא אמרו לי רק שנעש'
להם אלדים אשר ילכו לפניה' במקומך אדני שלא ידעו מה היה לך ואם תשוב אם לא ולכן הם היו צריכין
למי שיורה להם דרכם כל זמן שלא תהיה אתה עמהם ואם אולי תשוב יעזבוהו וילכו אחריך כבראשונה
וכן היה הדבר כי כיון שראו העם את משה מיד הניחו את העגל ובנטו גם שהניחו לו לשרפו ולזרות עפרו
על פני המים ולא היה מהם חולק עליו כלל וכן תראה שלא הוכיחם ולא אמר להם כלום אבל כבואו במחנה
וירא את העגל ומחולות מיד ברחו ממנו והוא לקח העגל וישרוף אותו וישק אותו להם ולא מחו כלל ואלו
היה להם לאלדי' מין דרך שיניח אדם מלכו ואלדיו לשרפת אם הן ישרוף את תועבת לעיניה' ולא יסקלוהו
והנה אהרן הוא אשר הניא הצרה הזאת כי הם לא אמרו לו מה יעשה שור או כשב או עז ואולתם וזהו
ואומר החכמים שאהרן מלמד שאז לאלוהות הרבה כי הם לא ידעו במה יבחרו ואיזה הטוב להם והכוונה
לאהרן היתה מפני שישראל היו במדבר חורב שממה והחרבן ושממות עולם יבואו מן הצפון כדכתיב
מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ שאין הכוונה במלך בבל כלבד כאשר יראה בגלה מן הכתו' אבל
כי מן השמאל תבא מדת הדין לעולם להשיב על כל יושבי הארץ כרעתם וזהו במעשה המרכבה אחרי
פני שור מהשמאל לארבעתם ולכן חשב אהרן כי המחריב יורה אחר מקום החרבן כי שם כחו הגדול
ובהיותם עובדים שם לאל יעדה עליו רוח ממרום כאשר נאצל על משה וזהו שאמר חג לה' מחר שיהיו
העבודות והזבחים לשם המיוחד להפיק רצון ממנו אל בעל הצורה כי בהיותה לפניהם יכונו אל עיקרה
ורבותי' לומדין אותנו הענין הזה והם שבלן סדין אומרין ראה ראיתי את עני עמי אמ' לו הקב"ה למשה משה את
רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רואה אותן בואן לסיני ומקבלין תורתי ואני ·

ראה היאך מתכוונין כי אלהי ישראל בקריבין אלו שאתן להם את התורה שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי
שנאן ושונאין אחר המטרא מולין אלו שכתוב ופני שור מהשמאל ומתכוונין אותו בן מטרא מולין א
ארבע פרדות מטרא בלשון יון ארבע כמו שאמרו מטראגון ארבע מולין פרדות כמו מולאות של בית ר'
משל לארבע חיות המשאות המרכבה ובויקרא רבה שאמר אהרן מתוך שאני בונה אני בונה אותו לשמו
של הקב"ה שנאמ' ויקרא אהרן ויאמ' חג לה' מחר חג לעגל מחר אין כתוב כאן אלא לה'. וראה אמ' כי במקו'
הזה אלהים כעד חונה בצורת גויה ואם תשים לבך אל המסע הראשון תבין זה ואינו נכון בעיני שלא כ
נעשה העגל במלאכת חכמת המזלות להיות בצורתו חונה כבוד אל הדב' רק שעשו הצורה למין כנגדת'
אל עיניה וכבר פירשתי סוד המסע הראשון וחלילה שרצה אהרן להדמות אלין רק מתכו יקח שיהיה מ
מסעם מצד המדה ההיא והמשכיל יבין. פרקו נזמי הזהב בחר זהב ולא כסף בעבור שהוא מורה על
מדת הדין ומראהו כמראה אש וכמו שאמרו עד זהב פרוים שדומה לדם פרים ולכן נעשה בית הקרבנ'
כלו זהב וכן מזבח הקטורת וכן הכרובים ודרשו בהם שאם עשאן של כסף הרי הן כאלהי כסף ואלהי ז
זהב וגם דמות עגל בזהב יותר מן הכסף. ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך גם זה הכתוב יורה
אותך כי אין טעם בעולם שיאמ' כי הזהב הזה אשר היה באזניהם הוא אשר הוציאם ממצרי' אבל אמרו
כי כח הצורה הזאת העלם משם והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים כי הם
מודים במה שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם
אבל יאמרו במקומות רבים אשר העלוך כי יקחו זה במקום היד הגדולה המחרבת ים השמרה מעמקי
ים דרך לעבור גאולי' וזהו שנאמ' וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ומה שאמ' שכחו אל מושיעם
עושה גדולות במצרי' נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף שכחו דברו אשר נס והנה עברו על לא תעש'
לך אלהים אחרים על פני כאשר רמזתי שם ותבין זה. וירא אהרן טעם זה הכתו' שראה אותם ברע
מכוונ' אל העגל וקם ובנה מזבח וקרא חג לה' מחר שיזבחו לשם המיוחד על המזבח אשר בנה הוא לבדו
ולא יבנו הם מזבחות לבמת פניה ולא תהיה כונת' בזבחי' בלתי לה' לבדו. ויתכן שיאמ' מחר להאריך להם
אולי ישוב משה ויעזבו את העגל והם השכימו בבקר ויעלו עולות ויגישו שלמים ולא אמר הכתוב ויעלו לו
עולות ויגישו לו שלמי'. והענין מפני שהיו כ"ץ מכוונים לשם הקב"ה כאשר אמר אהרן ומהם מעטים
זובחים לעגל ועל אלה אמ' הקב"ה למשה וישתחוו לו ויזבחו לו כי הם החטאי' ואם אולי היה אהרן המקריב
קרבנות את כלם ויעלו עולות ויגישו שלמים כי הוא מכוין לשם ה' והם דעתם אל העגל אשר עשו ורצין
הבעלי' מפגלין וטעם וישב העם לאכול ושתו שישבו כלם לאכול כאחד לשבעה ושתה לשכרה כאשר
יעשו בחגים ובמועדים
ואחרי כן קמו לצחק בעגביהם
ולשמחה ונספר זה בעבור מה שאמר קול ענות אנכי שומע כי משה מצאן משחקין לפניו ויגדל לבו כ
בידי כי ה' לקחת אותו מלפניהם ולשרפו בפניהם וישק אותו להם והשלים הכתו' כל מה שעשו בעגל ואחר
כן ספר מה שאמר הקב"ה למשה לך רד אבל היה דבור זה למשה בבקר השכם כאשר השתחוו לו ויזבחו לו ו
וכבר דת משה ישבו לאכול ולשתו' וקמו לצחק ומצאן משחק וגם זה ראיה למה שפירשנו שלא נאמ' למשה
לך רד פי' שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל והמזבח שהיה ירד מיד אבל כשזבחו והשתחוו לו העם אז
אמר למשה שירד כי שחת עמך אמ' העם למשה כי עשו שתים רעות האחת כי שחת עמך וענין ההשחתה
הריסת בנין שעמין שנאמ' ואיש כלי משחתו בידו השני אליך הר המשחי' בכלי שהורס כל חומה ומגדל ופי'
ההשחתה בכאן הדבר שקראו רבותי' מקצץ בנטיעו' והשני כי עשו עגל מסכה והשתחוו לו ויזבחו לו. והנה
העבירה הראשונה לא ידענה רק משה לבדו שהוא ידע תעלומות לב והשנית מעשה הזובחים האומרים
שבהם כאשר פירשתי והנה רב העם חטאו במעשה העגל כי כן כתוב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב כ
ואולי זה לא היה הכונה בכולם לכלותם והנה הנהרגים והנגפי' מעטים כי ברובם היה החטאת במחשבה
רעה כמו שפירשתי. וטעם אשר העלית מארץ מצרים מפסוק ויסע משה את ישר' מים סוף או שרצו
לומר לו כמאמרם אשר אמרו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים וכן במשנה תורה אשר הוצאת
מארץ מצרים כי על ידך יצאו כאשר הם אומרים ומשה אמר בתפלתו אשר הוצאת מארץ מצרים בכח

גדול וביד חזקה כי אתה לבדך הוא המוציא כי לך הכח והגבורה כי בכח גדול ימין ה' נאדרי בכח וביד חזקה ימין ה' תרעץ אויב וכן אמר בכחך הגדול ובזרועך הנטויה כאשר רמזתי בסוד מדת הזרוע ואין טעם שיאמר הניחה לי ואטעם כי אם לא תרפה לפני עדיין איך יחרה אפו אחרי שיניחנו משה · אבל דרך הפשט שיאמר הניחה לי ואכלם שתרצה לפי שדרך הרף ממני ואשמידם · ועל דרך האמת הניח רחמי' ומדת הדין שלא תתחרה בהם ואכלם כה כי עתה אין רשות בהם וזה טע' ויחל משה את פני ה' אלהיו והוא כטעם את פני האדון ה' אלהי ישר' וכך הזכיר במשנה תורה ה' באלף דלת' ויוד הא' אחריו · ויתכן שיהיה ויחל מלשון תחלה ובין ותדע   למה ה' יחרה אפך הנה בחטא הגדול הזה היה ראוי משה שיתפלל דרך וידוי ותחנה שבוין אבל חטא חטא העם הזה חטאה גדולה וכהתפלל עזרא וכהתודותו על מעל הגולה ואין טעם שיאמ' למה ה' ורבותינו מתעוררים בזה על דרך ההגדות להזכיר כמה טעמים למעט החטא ל לפניו ועל דרך האמת יאמר למה תתן רשות למדת הדין להיות שולטת בעמך כי אתה הוצאת אות' לשמך מארץ מצרי' במדת רחמי' בהם ובמדת הדין על שונאיה' והתפלה הזאת למה ה' למה יאמרו מצרים ברעה באמת כי זאת התפלה היא אשר הזכיר במשנה תורה ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך כי ענין התפלה שוה בשניה' והנ' הזכי' כאן התפלה קוד' רדתו מן ההר ושם הזכיר' אחרי רדתו מן ההר ותדע רא' כי משה לא יתפלל בעד ישר' כל זמן שהיתה עז' בידיה' אבל כאשר אמ' לו הרף ממני ואשמיד' התבונן כי הדבר תלוי בו וירד וביער העגל ושב להתפלל כארבעי' יום ואין מוקדם ומאוחר בתורה ואין דעתי כן בעבור שהתפלה שעשה בשנית היא אשר יספר אבל חטא העם הזה חטאה גדול' ואם הכל תפלה אחת שעש' בארבעים יום אחרי שובו להר למה יחלק אותה ויזכיר כאן מקצתה ואחרי הירידה יזכיר המקצת האחר אבל הן שתי תפלות ולכן נראה כי כאשר אמר לו הניחה לי   ויחר אפי בהם מיד חלה פני השם ולא א אחר כלל כי היה ירא פן יצא הקצף מלפני ה' ויחל הנגף לכלות' כרגע ומיד אמ' למה ה' יחרה אפך בעמך וכך מצאתי באלה שמות רבה אמ' משה אם מניח אני את ישר' וארד לי אין לישר' תקומה בעגל' אלא איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל משה ללמד עליהם סניגוריא וכו' והנה התפלל עליהם ונחם השם על הרעה אשר דבר להרוג אותם ולכלותם לא שנתרצה להם רק שאמר כחותי לא אעשה כלה וכיון שהיה לו פנאי ירד משה ושרף את העגל והרג עובדיו ואחר כן אמ' לעם אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתם שימחול לכם אבל במשנה תורה ספר הענין בסדר אחר כי אחרי דבר ה' שאמ' הרף ממני ואשמידם אמר ואפן וארד והטעם לפי שהיה משה מסדר להם שם כל חטאיהם והטרח שטרח עליה' והנה ספר מה שעשו בחורב בעגל ושהוצרך הוא לשבר הלוחות ולהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעי' לילה וגם על אהרן ושטרח לשרוף את העגל וספר מה שעשו בתבערה ובמסה ובקברות התאוה ובשלוח ה' אותם מקדש ברנע ואחרי שהשלים ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם חזר אל ענין תפלותיו אשר הזכיר וסדר את שתי התפלות ואמ' ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר ה' להשמיד אתכם ואתפלל אל ה' ואומר אדני אלהים אל תשחת עמך ונחלתך וכו' כאומר הוצרכתי להתפלל לפני ה' בעבורכם ארבעים יום כי מתחלה אמ' ה' להשמיד אתכם עד שהתפללתי אליו אל תשחת עמך ולא הוצרך להזכיר התפלה השנית כי כבר אמ' שארבעים יום התנפל עליה כי גם בכאן לא הזכירה כי מי יוכל לכתו' כמה תחנונים ובקשות אשר התנפל עליהם ארבעי' יום ואם תבין מה שפירשתי תבין באמת שהן שתי תפלות כי מתחלה חלה את פני ה' אלהיו ובסוף התנפל לפני ה' ארבעים יום כאשר התבאר בפרשת ויחל משה אל ה' והזכיר במשנה התורה ובאהרן התאנף ה' ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הזכיר בכאן זה כלל וזה לכבוד אהרן כי לא רצה משה להזכיר בחייו שהוצרך לתפלתו שלא יבוש ושם אחרי מותו הודיענו האמת וזהו הסדר הנכון בפרשיות האלה · והלוחות מעשה אלהי' המה היה ראוי שיזכי' הכתו' כל מעשה הלוחות בפסוק ויתן אל משה כאשר אמר כתובים באצבע אלהים · אבל הזכירו בכאן לספר במעלתן לומר כי לא נמנע משה בכל זה מלשבר אותם כי חרה לו בראותו המעשה הרע ההוא ולא יכול להתאפק או כענין שהזכירו רבותינו שפרח הכתב עתה בבואו בגבול העגל במקום הטומאה

ויחוטא   וטעם קול ענות אנכי שומע אינגו מפני ידיעתו הדבר כי היה אומ׳ קול ענות הוא אבל הטע׳
כי משה אב בחכמ׳ הוא ומכיר בינוני הקולות ואמ׳ כי קול ענות הוא השמיע אליו וכך אמרו באגדה שאמ׳
לו משה מי שעתיד לנהוג שררה על ישראל אינו מבחין בין קול לקול והנה משה בענותנו הגדולה לא הגיד
הענין ליהושע כי לא רצה לספר בגנותן של ישר׳ · אבל אמ׳ לו כי קול שחוק הוא ·   ויזר על פני המים
וישק את בני ישר׳ אחרי שהיה דק לעפר זרקו על פני מי הנחל היורד מן ההר והשקה אות׳ מאותן המים
ואיפשר כי הזהב השרוף שאיננו נתך אבל הוא שרוף ונטחן עד אשר דק כאשר הזכיר רא׳ קל הוא על פני
המים על כן היה צף והשקהו להם או היה זורה אותו על הנחל מעט מעט ושואב ומשקה להם טרם ישקע
או יהיה מתעשה הנסים והנה רצה לבזות מעשיהם והנה טחן האלוה שלהם והכניסו בבטנם שיוציאוהו
ברעי ובצואה כענין שכ׳ תזרם כמו דוה צא תאמר לו · ועל דעת רבותי׳ עשה׳ כמתכוון לבדק׳ כסוטות ונבתה
בטנם ונפלה ירכם והוא האמת   מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה כמה יסורין ס
סבלת שייסרוך עד שלא תביא עליה׳ חטא זה לשון רש׳ ואיננו נכון בעי׳ כי החטא הזה מן החטאי׳ שיהרג
עליהם ולא יעבור ואולי אמר לו כן להגדיל אשמתו · והנכון בעי׳ כי הוא כמו מה עשיתי מה עוני ומה
חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי יאמ׳ מה סבה היתה לך עם העם הזה כי סבבת להשמיד׳ ולכלות׳
ומפני שהיה אהרן להם לאיש מוכיח ולמכפר וראוי שיחוס וירחם עליהם אמ׳ לו כן כלומ׳ כאבת עליהם כ
כאויב האכזר ברעתם לא בפשעם ולא חטאתם לך   והנה היה ראוי משה להאשים אותו תחלה על
חטאתו אשר חטא הוא ואחרי כן יאשים אותו על אשמת העם ויאמ׳ איך חטאת החטאה הגדולה הזאת ל
לאלהים וגם הכשלת רבים והבאת עליהם חטאה גדולה אבל משה בענותו נהג כבוד באחיו הגדול   ולא
הזכיר לו רק מכשול העם · ויתכן שעם משה נכון לבו בטוח בבדיקת אחיו שכוונתו לא היתה רעה אבל על
אשמת העם האשי׳ אותו כי היה ראוי להוכיח׳ והם נכשלו על ידו והוא השיב שהטעוהו בדבריהם   אתה
ידעת את העם כי ברע הוא יאמ׳ הם בדרך רעה כי אמרו לי לעשות להם מורה דרך במקו׳ אדוני עד שובו
אולי ישוב ונתנו לי הזהב ואשליכהו באש והנה יצא להם העגל הזה כי הם חשבו בו מחשב׳ רעה שהשתחוו
לו   ויזבחו לו ובעבור שלא ירצה אהרן להאריך בסור חנון קצר ואמ׳ ויצא העגל הזה שיצא להם.
הענין הרע הזה אשר אדוני יודע ·   וטעם   וירא משה את העם לומ׳ כי העם׳ שהתנבל אהרן שלא פשע
בהם ראה משה בלבו את העם כי פרוע הוא כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה ויפרעו כל עצתו כ
כמו שאמ׳ כי הפריע ביהודה ומעל מעל בה׳ כי פרעה אהרן ובטל מהם כל עצה ומוסר והנה ראשם שאן
הנפוכים על ההרים בלא רועה ומדריך ואמר זה מפני שהיו הם חושבים שהעגל מורה להם הדרך והנה
הם כאלו אין להם עצה ולא ידעו הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון כי מהם חשבוהו לטובה כפי שכת׳
ומהם לרעה גמורה וכל אחד מהם פונה לדרכו ואמ׳ לשמצה בקמיהם כי אפילו אותם אשר אין מחשבת׳
רעה יוציאו עליה׳ לדורות שם דבה והנה כל העם פרוע עצה ומוסר מהם לרעה ומהם להעלות על שפת
לשון ודבת עם · ואמ׳ זה כנגד אהרן לומר כי לכלם חטא וזה כדעת אנקלוס שתרגם לאפקא שום ביש ב
בדריהון ולפי שאמ׳ בדריהון נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שם רעה בדורות ישר׳ כי יאמרו
לא נחשוב עמו את העגל אבותינו ועבודתו רק שידעו בו כי הוא אשר העלם מארץ מצרים ומתאוו בעבדתו
הועלת להם ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לנו לעבדו כאשר היה הדבר בירבעם שאמ׳ רב לכ׳ מעלות ירושלי׳
הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ראה משה לדורות יפשעו בו ושמצה ענין דבה רעה הוא ב
לדברי אנקלוס והוא לשון מורגל בדברי רבותי׳ שמן פסול ואולי לדעתם זה שאמ׳ הכתו׳ ותקח אזני שמץ
מנהו שלקחה אזני פעם האחרים ודופי שבו לומר אף כי שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם וכן מה שמץ
דבר נשמע בו שאין בכל דרכי דופי ודבה כלל רק שבח ותהלה   ועל דרך הפשט שמץ לשון מיעוט לקח א
אזני מעט ממנו ומה שמץ דבר נשמע בו שכל השמע והנאמר בכח האל וגבורתיו דבר מועט הוא כנגד ג
גדל מעשיו וכן לשמצה בקמיהם יאמר כי פרעה אהרן לעם למעט אותם באויביהם כי הענין הגדול הזה
ימעיטם בפני אויביה׳ או ימעיט זכותם כבוא׳ במלחמה עם אויב והוא כענין. שכ׳ והמעטתי׳ לבלתי רדות

כבוים אז כענין שנאמ' יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני · וטעם ויעמד משה בשער המחנה
דבק במה שאמר כי כיון שראה את העם שהיו לשמצה ולקלסה באויביהם וזה חלול השם עמד בשער
המחנה וקרא בקול גדול מי לה' אלי והרג בפרהסיא כל עובדי העגל כדי שישמע הדבר בקמיהם ויתקדש
שם שמים בהם תחת החלול שעשו ואמר אלהי ישראל בעבור שחשבו עובדי העגל לזבוח לאלהי ישראל ו
והנה מדת הדין פוגעת בהן בעבור שקבלו בטעות. ועוד כי המשפט לאלהים הוא ומפני זה אמ' כלוים
כי הבדיל אלהי ישראל אתכם כי העבודה לאלהי ישראל ולשמו נבדלו במצות הזאת   שימו איש חרבו
על ירכו היו עובדי העגל רבים ולא יוכלו להביאם לבית דין   על כן צוה לכל בני לוי לחגור חרבם על דרך
מה שאמ' רבותי' שאם אין אתה יכול להמיתו במיתה האמורה בו אתה יכול להמיתו בכל מיתה שתוכל ·
והנה זה הוראת שעה לקדש השם שלא היתה בהם התראה כי מי התרה בהם אבל היו בני לוי מכירי' באלו
שנהרגים שהם היו עובדין ועל דעת האלוה' עדים והתראה בידי אדם כמו שכתב רש' ואמר שצוה אותם
לחגור חרבם לתפוש אותם ולהביאם לבי' לפני משה ואשר מצאוהו בעדים והתראה הרגוהו בסקילה כ
כמשפט עובדי ע"ז או שהיתה מיתת' בסייף כעיר הנדחת והנה כל בני לוי היו לה' ומתרי' בעם שלא ישתחוו
לו ולא יזבחו לו כי אהרן לא צוה לחוג בלתי לה' לבד כאשר פירשתי והנכון כדברי האומר זבח וקטר
בסייף גפף ונשק במיתה שמת כלבו בהדרוקן כדאיתא במסכת יומא והנה הכל מעשה שע' כי אין מגפף
ומנשק במיתה לדורות וטעם והרגו איש את אחיו שלא תחמלו ולא תכסו על אח וריע וקרוב · וטעם כה
אמר ה' אלהי ישר' איננו מתכות זובח לאלהי' יחרם כי אין אלו חייבין מיתה מן הדין אבל היא מצוה
שנאמרה למשה מפי הגבורה ולא כתבה כי כאשר נחם השם הנכבד על הרעה צוה אותו כיון שאין אתה
רוצה שאכלה אותם תהרוג אתה את עובדי ע"ז בסייף כדרך קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש
וישוב חרון אף ה' מישר' והנה זאת המצוה כמצות כה אמר ה' מלא העומר ממנו · וכבר הזכרתי כיוצא
בהם ·   ועתה אם תשא חטאתם לשון רש' אם תשא חטאתם הרי טוב ואיני אומר לך מחני ואם אין
מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה מספרך מכל התורה כלה שלא יאמרו עלי שאיני כדאי לבקש עליה' רחמי'
ואם כן מה תשובה השיבו הקב"ה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי ואין אחר למחות מספרו ואולי יאמר אין
אני מוחה אלא מי שחטא לי ואתה לא חטאת לי וזה איננו נכון ·   ור"א אמר כי מספרך אשר כתבת כמו
דינא יתיב וספרין פתיחו והספרים לדעתו הם מערכות השמים שגזירות השפלים תלויין בהם ואמר
מי אשר חטא לי אמחנו מספרי לומר לא אמחה אותך רק אמחה מן העו' החטאי' אשר חטאו לי במחשבת'
ולא נהרגו והוא מה שאמר ויגוף ה' את העם ואיננו נכון בעיני כי מלבד הנהרגים בחרב בני לוי והמתי'
במגפה היו רוב הקהל חוטאים לו כאשר כתבתי   ולפי דעתי כי משה אמר ועתה אם תשא חטאתם
ברחמיך ואם אין מחני נא מתתם מספר החיים ואסבול אני ענשם כענין שאמר הכתוב והוא מחולל מ
מפשעינו מדוכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו והקב"ה השיבו החוטאים אמחה מספרי
ולא אותך שלא חטאת ועתה לך נחה את העם כי אחרי שנחמתי מלכלותם נחה אתה אל אשר דברתי לך
אל מקום האמורי והכנעני וכו'   אבל לא ירצה להזכיר כן שזה דרך כבוד שאומ' מה שדברתי לך אעשה
לכבודך אבל לא אשא חטאתם כי ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אפקוד אותו עליהם אחרי בואם
אל הארץ וזה רמז לעת הגלות ממנה או למה שאמ' רבותי' שאין לך פורענות שאין בה אוקיא מעון העגל
ויגוף   ה' את העם לא ספר
הכתוב שמה היו המתי' במגפה כאשר ספר הנהרגי' ביד בני לוי וכאשר פי' במגפה של דבר קרח ושל בעל
פעור אולי לא מתו   במגפה אחת אבל נגף השם למות בלא עתם כענין שכתו' כי אם ה' יגפנו או י
יומו יבא ואולי לא חסם לתמותם כי כן לא מנה המתי' במגפה בתבערה ובקברות התאוה שאמ' ויך ה' בעם
מכה רבה מאד אבל הכפילים על יד בני לוי פרט לכבודם לומר שהרגו רבי' בעם ולא פחדו מהם כי על ה'
בטחו ואמ' על אשר עשו את העגל שלא היו מן המשתחוים לו והזובחי' לו אבל היו מן העושי' אותו כלומר
מן המקהלים על אהרן והמביאי' לו הזהב ובעבור שאמ' שנענשו על מעשה העגל לא על עבודתו והם לא
עשאוהו פירש שעשה אהרן להם כמצותם ואנקלוס תרגם על דאשתעבדו לעגלא דעבד אהרן ירצה לומר
כי המגפפי' והמנשקי' ומפני כן הם שהיו במגפה ואנקלוס לא יתן בתרגומו מעשה אחד לשנים   ע"ד

וכן כל אשר עושים שם הוא היה עושה תרגם וכל דעבדין תמן על מימריה הוה מתעבד והמגפה הזאת ת
סיתה אחרי שהרג משה העובדי׳ ונתפלל עליה׳ ואמ׳ ואם אין מחני נא כי בעבור שהיה מוסר נפשו עליהם
ריחם עליהם הקב״ה ואמ׳ לו להעלותם אל הארץ ושישלח להם מלאך ורצה לנכות להן מן העונש הגדול שדי ם
שיהיו ראוי׳ לזה ושלח המגפה הזאת בהם או שגזר עליהם כן והחל הנגף ואחרי זה חזר ואמ׳ לך עלה מזה
אתה והעם לומר כי המגפה לא תמחה חטאתם לשכבי בתוכם והזכיר אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם
ליצחק וליעקב ואמ׳ וגרשתי את הכנעני וגו׳ כי בעבור המגפה שהביא או גזר עליהם מחה קצת חטאתם
ונתרצה להם מעט להזכיר זכות אבותם ושיקיים להם השבועה להביא אל ארץ טובה ארץ זבת חלב ודבש
רמז לו שלא תשחת הארץ ולא תחנף תחת יושביה מפני חטאת׳ ושיגרש כל שבעה העממי׳ שהזכתיו ומתחל׳
עליהם ואמ׳ דרך גוני כי לא אעלה בקרבך לטובתך׳ פן אכלך בדרך בקשה ערפך והנה בכאן לישראל שתי
פורעניות האחת שלא ישרה שכינתו בתוכם והשנית שישלח מלאך לפני משה עד שיגרש את האומות אבל
אחר שירשו את הארץ לא הבטיחם אפי׳ במלאך לעזור להם כי לכך הזכיר בדרך ועל כל זה אמר וישמע
העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו כאבלים והנה השם רחמן מלא רחמי׳ וכאשר
ראה שהתאבלו חזר ואמ׳ בדרך רחמים אמור לבני ישר׳ כי עד עתה הזכיר עונך והעם ועתה יזכיר׳ בשמם
החביב וצוה לאמר להם כי לטובתם לא אעלה בקרב׳ לא שאכלה אותם כרגע אבל הטיבו אשר עשו להנחם
ולהתאבל על חטאתם וכן יעשו תמיד ואדע מה אעשה להם כלומ׳ אפקוד חטאתם לדעתי כפי התאבלם
והנחמ׳ על עונם כי אני בוחן לב וחוקר כליות ועל דרך האמ׳ יהיה ואדעה מה אעשה לך כי בדעת הרחמי׳
יעשה בהם כמו ואם לא אדעה וכבר פרשתיו׳ וטעם ויתנצלו בני ישר׳ את עדים כי בשמעם זה התנצלו
ויתפרקו מכל עדיי יותר ממה שעשו תחלה ואנקלוס שתרגם בעדי תקון זין דעתו כדברי האומר בבראשי׳
דבה זיכאות חגר להם כלומ׳ שחבר להם הקב״ה בשעת מתן תורה כלי זין להנצל מכל פגע ומלאך המות כמו
שדרשו חרות על הלוחות חירות ממלאך המות והם שמותיו של הקב״ה והנה ישר׳ קבלו עליהם את המיתה ב
ברצון נפשם מפני עשם העגל וזה ענין תשובה גדולה וחרטה בחטאם׳ ומשה יקח את האהל כת׳ רש״
הדבר הזה היה משה נוהג מיום הכפורים עד שהוקם המשכן לא יותר שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות
בי״ח שרף את העגל ודן החוטאים בי״ט עלה ועשה שם ארבעי׳ יום בראש חודש אלול כאמ׳ לו ועלית בבקר
לקבל לוחות שניות ועשה שם מ׳ יום אחרים בעשרה בתשרי נתרצה הקב״ה לישר׳ ומסר לו לוחות האחרונו׳
וירד התחיל לצוות על מלאכת המשכן ועשאוהו באחד בניסן ומשהוקם המשכן לא נדבר עמו אלא משם
וכן דעת ר״א׳ שהיה כל זה אחר שהוריד את הלוחות השניות ואין מוקדם ומאוחר בתורה ואיננו נכון בעיני
כי מה טעם להזכיר זה בכאן באמצע הפרשה ודברי רבותי׳ בכל המדרשים שעשה משה זה בעבור חטאת
העגל דרש משה מנודה לרב מנודה לתלמיד וכמו שהזכיר רש״ אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם ו
ואם היה הובאת האהל אחרי יום הכפורים הנה גם הקב״ה גם משה ברצון היו אבל הנראה כי ביום רדתו
בי״ז בתמוז שרף העגל ודן עובדיו ויהי ממחרת אמ׳ להם שיעלה אל ה׳ לכפר עליהם ועלה אל ההר ששם ם
הכבוד וזהו וישב משה אל ה׳ והתפלל תפלה קצרה אנא חטא העם הזה והשם ענה אותו מי אשר חטא לי ו
ועתה לך נחה את העם והחל בהם הנגף וצוה לו לך עלה מזה אתה והעם והוא הגיד זה לישראל ויתאבלו
ויתנצלו את עדים אז ראה משה כי הדבר ארוך מאד ולא ידע מה יהא בסופו ולקח האהל ונטריה לו חוץ
למחנה שתהיה שכינה מדברת לו משם כי איננה שורה בקרב הע׳ ואם יהיה האהל בקרב המחנה לא יהיה
לו הדבור משם ואמ׳ והיה כל מבקש ה׳ טעם שיהיה כל מבקש ה׳ יוצא אליו והכתו׳ ישלים לספר כל מה שהי׳
כענין האהל׳ שם עד שהוקם המשכן ואף מיום הכפורי׳ עד אחד בניסן על דעת רבותי׳ וראיתי בפירקי
ר׳ אליעזר ר׳ יהושע בן קרחה אומ׳ ארבעי׳ יום עשה משה בהר קורא בדת מקרא ביום ושונה בדת משנה
בלילה׳ ולאחר מ׳ יום לקח את הלוחות וירד אל המחנה בשבעה עשר בתמוז שבר את הלוחות והרג את
חוטאי ישר׳ ועשה מ׳ יום במחנה עד ששרף את העגל וכתתו כעפר הארץ והכרי׳ עז׳ מישר׳ והתקין כל שבט
במקומו ובראש חדש אלול אמ׳ לו הקב״ה עלה אלי ההרה והעבירו שופר במחנה שהרי משה עלה להר שלא
יתעו עוד אחר עז׳ והקב״ה נתעלה באותו

שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה ה׳ בקול שופר וכן התקינו חכמי׳ שיהו תוקעין בשופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה עכ׳ דברי אגד׳ זו ולא׳ יהיה ומשה יקח את האהל וכל הפרש׳ מיום שתמוז עד סוף ארבעי׳ ויום הכפורים עד אחד בניסן אבל לא יבא זה כהוגן ממה שאמר הכתוב ואתנפל לפני ה׳ כבראשונה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי וגו׳ וכתיב ואתנפל לפני ה׳ את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר ה׳ להשמיד אתכם ואי אפשר שיהיה כל זה בארבעים יום האחרונים אחר שא׳ לו פסל לך ועלה אלי ההרה כי היו ברצון וכבר ביטל להשמיד אתכם ומשרתו יהושע בן נון נער · כתב רא׳ היה יהושע מאה ועשר שנים וחכמים אמרו כי שבע שנים כבש ושבע שנים חלק אם כן היה בן חמשים ושש שנה ואיך יקראהו הכתוב נער ונכה פירושו ומשרתו יהושע בן נון שירות נער ועל דעתי דרך לשון הקדש שיקרא כל משרת נער כי בעל השררה הנכבד הוא האיש והמשרת לו יקרא נער וכן נחזי נערי יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וכן עשרה נערים נושאים כלי יואב כי יואב לא ימסור כליו רק לאנשים גבורי חיל שעומדין על ידו וכן רבים וכן נערי המלך משרתיו ביאור שהם האנשים העומדים לפני המלך משרתיו בגמ׳ לא משרתי החבר ואם כן יאמר ומשרתו יהושע בן נון משרת תמיד שלא ימוש מתוך האהל וטעם בן נון בא בחירק תמורת סגול וכן דברי אגור בן יקה שבן לילה היה ובן לילה אבד אם בן הכות הרשע ועם כל זה אני תמה מדוע לא נמלט בשם הצדיק הזה אחד שיבא כמנהג ואני חושב כי נהגו לקרותו כן לכבוד כי היה הגדול בתלמידי משה רבי׳ ויקראו לו כינוי כלומר הנבון כי אין נבון וחכם כמוהו או יהיה עניינו יהושע שהשכינה מוליד יעשו בן נון מלשון לפני שמש ינון שמו ויאמר משה אל ה׳ ראה אתה אומר אלי היה זה בהר סיני בעלותו שם ביט׳ בתמוז ולא הוצרך הכתו׳ לומ׳ ויעל משה אל ה׳ ויאמ׳ אליו ראה את אומ׳ אלי כי כל עת היות הכבוד שוכן בהר סיני בידוע ששם הדבור וכן אמר ועתה אעלה אל ה׳ ואמר וישב משה אל ה׳ שטב אל המקו׳ אשר עומד שם את פני ה׳ ואתה לא הודעתני את אש׳ תשלח עמי שאמ׳ לי הנה אנכי שולח מלאך ואין זו הודעה שאין אני חפץ בו לרש׳ ואיננו נכון בלשו׳ הכתוב ועוד כי למה יאמ׳ עתה כן ובעבור שכת׳ לו הדבור הזה שתק ממנו וכי יבקש עתה להרויח בעבור מעשה העגל · אבל העניין כי הקב׳ אמר בכאן למש׳ ושלחתי לפניך מלאך ומשה אמ׳ לו לא הודעתני מי הוא המלאך שתשלח עמי אם הוא המלאך הראשון שאמר בקרבו וזה טע׳ ואת׳ אמרת ידעתיך בשם שידעתני ותרוממני בשמך וכן כתב רא׳ ועל דעתו המלאך אשר יבחרו בן הוא מיכאל הבין בטוב שכלו בפסוקים כי המלא׳ הראשון רצוי למשה ולישראל אבל לא יוכל לדעת האמת כי לא שמע ולא יבא וטעם פני ילכו על דעת כל המפרשים אני בעצמי אלך והניחו לו דומה ופניך הולכים בקרב וטע׳ אם אין פניך הולכי׳ על דעת רש׳ בזה אני חפץ כי על ידי מלא׳ אל תעלנו מזה וחלילה שיאמר אם אין פניך הולכים אחרי שהבטיחו פני ילכו ורא׳ פי׳ כי ה׳ אמר למשה אני בעצמי אלך והניחותי לך לבדך כי עמך לבדך אלך ומשה השיב אם אין פניך הולכים עם הגוי כלו אל תעלנו מזה ולכך אמר תעלנו כי לשון רבים גם זה איננו מתוקן כי משה אמר תחלה לא הודעתני את אשר תשלח עמי בלשו׳ יחיד כי והב׳ גם בעת הרצו׳ קודם החט׳ אמ׳ הנה אנכי שולח מלאך לפני׳ לשמר׳ ולהביאך ואם ידבר עם ישראל גם זה בעבורם יאמר כן ועוד אם כן היה משה מבקש שיודיעני מי המלאך שישלח עמו והנה היה רוצה במלאך שנ׳ כי שמי בקרבו והשם עשאו בטובה כפולה ומכופלת יותר ממה ששאל שילך הוא בעצמו אבל הפרשה הזאת אי אפשר להולמה למי שלא שמע בסתרי התורה וכך הוא העניין על דרך האמת כי משה אמר ואתה לא הודעתני מי המלאך אשר תשלח עמי ובקש שיקיים לו שני דברים שאמר לו האחד ידעתיך בשם כלומר שאודע בשמי בעבורך · ויתכן שיהיה ואתה אמרת זה ממה שאמר לו ושמי ה׳ לא נודעתי להם כאשר פירשתי והדבר השני וגם מצאת חן בעיני שיהיה מוצא החן והוא דבקות הדעת ואמר ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך במדת הדין הודיעני נא נתיבות הדרכים כאשר אתה נודע בשמך ואדעך ליחדך למען אמצא החן הגדול וראה כי עמך הגוי הזה אתה אביהם והם בניך ולזה יתכן אונקלוס שאו ידעני כען ית ארח טובך ואדע רחמך איך עמ׳ לו הקב׳ פני ילכו מלאך הברית אשר אתם חפצי׳ שבו יראו פני שעליו נאמר בעת רצון עניתיך כי שמי בקרבו והניחותי אותו לך שלא יתנהג עמך במדת הדין עמה אלא במדה כלולה במדת הרחמים מלשון והיה בהביא

ה׳ אלהיך לך תכל׳ אויביך והוא כענין שאמר וגלה אפי והביאותי אותם כם או ענה משה אם אין
פניך בעצמך ובכבודך הולכים אל תעלנו מזה שתהיה עמנו פנים בפנים כי כן היו התנאין בפרשת וארא
וכך הזכיר למעלה בכח גדול וביד חזקה והנה יבקש שיעלה אותם אל הארץ בכח גדול וביד חזקה כאשר
הוצ׳ אם בהם ממצרים ׳ ונפלינו אני ועמך שיהא חלקנו במופלא ואין כן לכל העם אשר על פני
האדמה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה אולי היה הרצון הזה בסוף ארבעים יום השניים על
דעת רבותי׳ כאשר נתרצה לנו הקב׳ ואמר׳ פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ויאמר הראני נא את
כבודך בקש שיהיה רואה במראה ימתם את כבוד השם ויתכ׳ כי יהיה כבודך כאן הכבוד הגדול אספקלריא
המאירה וה׳ ענה אותו אני אעביר מדת כל טובי על פניך כתשיגנו ותתבונן בכל טובי יותר מכל האדם כי
מראה הפנים ששאלת לא תוכל לראותם וקראתי בשם ה׳ לפניך שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל
לראותו וחנותי בו את אשר אחון ורחמתי בו את אשר ארחם שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת
הרחמי׳ אשר יחונני וירחמו בשמי ובטובי ועל׳ זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא כי טוב האדם ביתו ואין טע׳
כי לא יראני האדם וחי שיראה אותו וימות אבל כי טרם שישיג לראיה תפרד נפשו ממעליו כי אפי׳ במראו׳
המלאכים נאמר במראה נהפכו צירי עלי הנה מקום אתי בהר הזה אשר שכינתי שם ונצבת על
הצור שהוא בהר כמו כבא׳ הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב וטעם ופני לא יראו פנים המאירים
כאשר פירשתי ויתכן שיהיה תלת אחרי כלשון אחור וקדם צרתני על פירוש רבותי׳ ואיש לא יעלה
עמך שלא יעלו עמך כלל זקני ישראל כאשר עשו בלוחות הראשונו׳ וגם איש אל ירא בכל ההר גם בתחתית
ההר מקום מעמד ישראל בראשונה גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא מנגד כי בראשונות
לא הוזהרו רק שלא תגע בו יד אם בהמה אם איש והנה עדין היו עומדים באזהרה ההי׳ כי הכבוד היה
תמיד בהר עד שנכתבו הלוחות הראשונו׳ אבל עתה החמיר בשעת מתן הלוחות האלו יותר ממעמד הראשו׳
והטעם בכל זה כי בראשונות היה המעמד בעבור כל ישראל וזה למשה לבדו בזכותו ובתפלתו וגדול יהיה
הכבוד הנגלה על ההר האחרון מן הראשון ויתיצב עמו שם ה׳ כענין ויבא ה׳ ויתיצב עמו עם
משה שלא בענן כאשר בראשונה וטעם ויעבר ה׳ על פניו שקיים אני אעביר כל טובי על פניך ויקרא ה׳
ה׳ אל שלש תיבות הללו הן שמות הקדש וחכמים יקראו אותן מדות כי הם מדת בעל התשובה ומדת רחמיו
ומדת טובו והשם המיוחד לא יתרבה בהן והנה המדות שהם מקרים באדם הן עשר מדות רחום וחנון וכו׳
והב׳ כללן מדות מצד אחד ומצד אחר הן שמות עצם והעשר מדות והמדות כאחרון על הבינות כי רחו׳ וחנו׳
וארך אפים באל עליון על כן לא אמר מרחם וחונן ומאריך אפים כי השם פעל למדות האלו ורב חסד
ואמת נכר חסד לאלפים במדת רחמים שהוא מרבה החסד על גבורתו ועזו והאמת ברחמיו ונוצר חסד
לאלפים כי זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל או כבר תמצית מן וכרמתרשין יפרה ובטובו הוא נושא עון
ופשע וחטאה מלשון אני עשיתי ואני אשא וגו׳ ונקה לא ינקה ופוקד עון אבות על בנים פירוש לנשיאות
ויקרא מדה כי ינקה אותו בפקידה ההיא ומפני כי הנשיאות אינכנ שוה בעון ופשע ובחטאה אבל בכל אחד
ענין מיוחד לו יקרא בכל אחד מדה אחת והנה מנה החטאה לשם שעבר על פניו ובקש שילך תמיד
בקרבם ויסלח לעונם ולחטאתם בכל מה שיעשו וינחילם את הארץ ולא אחר ולפשעינו כי לא יתכן לסלוח
הפשעים שהם המורדים רק שישא אותם ולא יכלם בהם ולא יתעלם ממך לאמר נכתבו שני השמות הללו בא
כאלף׳ דלת׳ ומפני זה אמר הנה אנכי כורת ברית את מעשה ה׳ כי נורא הוא וטעם כי עם קשה
ערף׳ הוא כפשוטו שילך בקרבם בעבור שהם עם קשה עורף כי אחר שנתרצה להם הקב״ה היה ה׳ט׳ב לקושי
ערפם יותר ממלאך ומבקש להגדיל עונם יותר כי הם עונו ונחלתנו וכאשר בשעת הכעס היה נוח להם
שישלח לפניהם מלאך בעבור שהם עם קשה ערף כמו שאמר פן אכלך כן בעת הרצון טוב להם בשכינה
בעבור שהם עם קשי ערף שיותר יחונן וירחם על עבדיו והשם ענהו שיעשה כן שיכרות הברית ויעשה
כן נפלאות כאשר בקשו ונפלינו אני ועמך ואמר נגד כל עמך וראה כל העם אשר בקרבו כי הגדולו׳
והנוראות האלה עם משה יעשה אותם ובעבורו

והעם יהיו בברית ולא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישר׳ עתה נפלאות אשר לא נבראו מקודם בכל הארץ ובכל הגוים כי לא נעשו להם נפלאות גדולות אחרי זה יותר ממה שנעשה עמהם מתחלה במצרים ועל הים אבל נבראו ונעשו עמהם מתחלה יותר גדולות אלא שהענין ירמוז אל שכון השכינה כמו ועל היותו עם משה לכבוד ולתפארת בנעלם ובמופלא כאשר אמר ונפלינו וכמו שפירשתי והנה׳ ירמוז בפלאו׳ מתורתו שמר לך את אשר אנכי מצוך היום לא אמר בכל המצות שעברו אנכי מצוך ועל כן נפרש שיאמר שמור המצות שאנכי מצוך היום ולא תעשה כהן כאשר עשית כמה שצויתיך מתחלה שעברת על הכל לעבוד ע״ז והבטיח לגרש העמים ולהזהיר על ע״ז שלהם ועל בריתם כאשר עשה בפרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך שיחזרו אל התנאים הראשונים והוסיף בכאן אלהי מסכה לא תעשה לך שלא יעשו כאשר עשו בעגל אפי׳ במחשבת השמים אותו ת״י לפניהם והחזי׳ ענין שלש הרגלים לראות כהן את פני האדון ה׳ אלהי ישר׳ כאשר עשה שם ׳ והטע׳ ידוע כי בא אחר אזהרת ע״ז וכבר פירשתיו בסוף וישמע יתרו ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין ענוש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם לשון רש׳ ואני אומר על דעת רבו׳ שזו אזהרה באוכל תקרובת ע״ז שהם אומרי׳ שאסור הוא מן התורה ולא יתכנו כי אלא זה וכן ישמעו מן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם כי יזבחו להם תמיד ומן יקרא לך ואכלת מזבחו אשר יזבח לאלהיו בזמנו אחריו ומן תקח׳ מבנותיו לבניך והנה כלן אזהרות משכבות באלו הראשון שאמר פן תכרות ברית בחריש ובקציר תשבות על דרך הפשט׳ הזכיר חריש וקציר שבהם עיקר חיי האדם והזכיר השבת באמצע הרגלים כי סמך אותו לחג המצות ולקדוש הבכורות בעבור שכלם זכרו׳ למעשה בראשית כי ביציאת מצרים אות ומופת בו כאשר פירשתי בעשרת הדברות ועוד כי הכתוב אומר שים גם בשבת זכר ליציאת מצרים כמו שאמר בעשרת הדברות האחרונות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה׳ אלהיך משם על כן צוך ה׳ אלהיך לעשות את יום השבת ושם אפרש בה׳ ית׳ ויתרומם

ולא ילין לבקר זבח חג הפסח כפי פשוטו יזהיר בכל החג שלא ילין עד הבקר מן הבשר כי המותר ממנו עד בקר באש ישרף ומן החלב שלא יקריב אותו אלא עד הבקר ואנקלוס תרגו׳ על החלב העולה לגבוה כי הוא החג כאשר אמר שם ולא ילין חלב חגי עד בקר כי כל המצות האלה שניות וכתב רש׳ ולא ילין כתרגו׳ אין לינה מועלת בראשו של מזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר זבח חג הפסח אימוריו ומכא׳ אתה למד לכל הקטר חלבים ואיברים ונפרשת בו אמר זה בעה׳ ולינה בראשו של מזבח מחלוקת היא בגמר׳ ולדעת רבא יש לינה בראשו של מזבח ואם לנו שם האיברי׳ וירדו לא יעלו שאם לא ירדו אפי׳ לנו בקרקע ימים רבים יעלו לא ירדו כדאית׳ בפרק המזבח

ראשית בכורי אדמתך בעבור כי הזכיר שיביא בכורי כל אשר בארצם לבית ה׳ שם יסמוך לזה לא תבשל גדי בחלב אמו כי בעת בכורי האדמה יביאו גם כל בכור בהמה הגדיים ועולים ובעת ההיא יגדלו הגדיים ויהיה החלב ופעמים רבים יעלו אותם עם הבכור בהיותו יונק בעבור שלא ימות והנה הבאי׳ לחוג יתענגו לאכול הבכורות בכל המתענים עם הכהנים ולכך הזכיר אסורם עם הבכורים אבל במשנה תורה הזכיר המצוה הזו עם אסור המאכלים אחר שהזכיר בהמה טמאה ודגים ועופות טמאים ונבלה כי גם ראוי להזכיר זה כי הוא איסור מאכל לא איסור הבשול בלבד כאשר יחשבו קטני אמנה מחוסרי הדעת

כתוב לך את הדברים האלה בזה שיכתוב ספר ברית ויקרא אותו באזני העם ויקבלוהו עליהם בעשה ונשמע כאשר עשו בראשונ׳ כי כל המעשה אשר היה בלוחות הראשונות ירצה לשבתו עמה׳ בלוחו׳ השניות ואין ספק שעשה כן אבל לא חשש הכתוב להאריך לאמר ויעש כן משה כאשר הראיתיך במקומות רבים ׳ והנכון בעיני כי בעבור שישראל הם החוטאים והעוברים על הברית הנזכר הנה׳ לחדש להם ברית חדשה שלא יפר הוא להם בריתו ואמר למשה שיכתוב התנאין וזה טעם כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ועם ישראל וטעם אתך כי בעבורך עשיתי עמהם ולא הוצרכו הם להביא עצמם במסורת הברי׳ הזאת אבל הוא ית׳ הצריך׳ לכרות להם ברית במחילה שימחל להם׳ וכתב המחילה והתנאין ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה ויכתוב על הלוחות יאמר שהיה משה שם כראשונה ארבעים

יום וארבעים לילה ויכתוב שם על הלוחות · ועל דעת רבותינו ענין הכתוב שהיה שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה בעת שכתב על הלוחות את דברי הברית הזאת השנית · אבל ארבעים יום אחרים עמד שם קודם לזה להתפלל על ענין הבקשה שאמר ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וכמו שנאמר במשנה תורה ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר ה' להשמיד אתכם וכאן לא פירש כמה ימי התחנה והתפלה הזאת כי הוא ידוע מעת עלותו אל ההר עד רדתו לפסול הלוחות האחרונות אבל סיפר כי היה ענין הלוחות השניות כפל ענין הראשונות במכתב אלהים וכימים שעמד שם לפני השם שלא יחשוב שסבר למד התורה בפעם הראשון ולא יצטרך עתה לעמוד שם הרבה ושעם ויכתוב על הלוחות ויכתוב אלהים על הלוחות פי' ה' ולא יחזור למשה כי כן אמר וכתבתי על הלוחות · וכן במשנה תורה ואפסול שני לוחות אבנים כראשונים ואעל ההרה ושני הלוחות בידי ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון ומפני שאמר כמכתב הראשון ידענו כי הם כתובים באצבע אלהים ויהיה פירוש וכתבתי באצבעי וידעת פירוש אצבע מן היד וידבר משה אליהם לשון הווה הוא כל הע הענין הזה ואחרי כן נגשו אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישר' לשון רש"י ואינו כן אבל יאמר הכתוב כי בראות כל ישר' לקראתו ר"ל קרני ההוד שהיו מגשת אליו וחזרו אחורנית אולי חשבו שהיה שם כבוד השם או מלאכי עליון עמו ושהיו פן יפרוץ בהם ה' נקרא להם משה ושבו אליו אהרן וכל הנשיאים ההולכים לפניהם וידבר משה אליהם דברי שלום ונכרם בכל מדות ענוה ונליחות סר הוריד ואחרי כן ראו כל בני ישר' כי הוא מדבר עם הנשיאי' ונגשו לפניו כולם ואז צוה להם כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני והוא עשרת הדברות השניות שנתן לו וכל הנאמר לו מתחלה שמור לך את אשר אנכי מצוך היום עד סוף הפרשה כי הגיד להם שצוהו לכרות עמהם ברית חדשה על פי הדברים האלה והכתוב קצר בזה וספר הענין בכלל ואחרי כן אמר כי כלה לדבר אתם כל הענין הנזכר ונתן על פניו מסוה כי התבונן כשנכנס אחר כי קרן עור פניו או הבי"ד לו ואחר שספר מעשה היום ההוא אמר ונכו' משה ואת הענין ההוגה לומר שנהג כן כל ימיו עמהם

סדר ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בני ישר' יכלול כל עדת בני ישר' האנשים והנשים כי כלם התנדבו במלאכת המשכן והנה משה אחר שבורה לאהרן והנשיאים וכל בני ישר' האנשים על אשר דבר ה' אתו בהר סיני אחרי שבור הלוחות ונתן על פניו המסוה חזר וצוה והקהיל אליו כל העדה אנשים ונשים וטף ויתכן שהיה זה ביום ממחרת רדתו ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטוה בו מתחלה קודם שבור הלוחות כי כיון שנתרצה להם הב"ה ונתן לו הלוחות שניות וכרת עמו ברית חדשה שילך השם בקרבם הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם וידוע שתהיה שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה כמו שאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ולכן צוה אותם משה עתה ככל מה שנצטוה מתחלה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות ששת ימים תעשה מלאכה אמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות על מלאכת המשכן וכל כליו וכל עבודתו והקדים השבת לאמר כי ששת ימים תעשה מלאכה אלה הדברים ולא ביום השביעי שהוא קדש לה' ומכאן שאין מלאכת המשכן דוחה שבת ולא מתדרש לך כמו שפירשתי בסדר כי תשא · לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת ענין הכתו' הזה ודאי ראוי להסור בשבת גם מלאכת אוכל נפש כי אמר כל העש' בו מלאכה יומת ופירוש שלא יבערו גם אש לאפות לחם ולבשל בשר כי האש צריך כל מאכל והצריך לומר כן מפני שלא אמר העושה בו כל מלאכה כאשר אמר בעשרת הדברות לא תעשה כל מלאכה ואמר מלאכה סתם והנה אפשר שנוציא מן הכלל מלאכת אוכל נפש כי כן נאמר בחג המצות לא תעשה מלאכה ואין אוכל נפש בכללו ולכך הוצי' בפירו' שאף אוכ' נפש אסור בו ובלשון הזה מצאתי במדרש ר' נתן אומר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת למה נאמר לפי שהוא אומר ויקהל משה את כל עדת בני ישר' שומע אני יהא רשאי להדליק לו את הנר להטמין לו את החמין ולעשות מדורה בשבת תל' לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת וזה קרוב למה שאמרנו שלא היו מלאכות הללו · שהן הבאה לגופו בכלל איסור הראשון ורבה

ר׳ נתן לומר שלא בא הכתוב לאסור אפייה ובשול ושאר צרכי אוכל נפש שכבר נאמר להם את אשר
תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אבל עדיין כל מלאכות שאדם נהנה בהם ואינן עשוין אלא הנאה לגוף
כגון הדלקת הנר ומדורה ורחיצת כל גופו בחמין יהיו מותרות כי זה מענג השבת לכך נאמר לא תבערו
אש לאסור הכל ולרבותינו עוד בו מדרש בתלמוד מפני שלא אמר כל העושה בו מלאכה יומת או שיאמר
כל המבער אש בכל מושבותיכם יומת אמרו שיצאת בה להקל להיותה בלאו ויש אומ׳ שיצאה לחלק לפי
שהיתה בכלל לא תעשה כל מלאכה · יביאה את תרומת ה׳ כמו יביא את תרומת ה׳ אבל יכנה ויפרש
וכן ותפת׳ ותראהו את הילד כגואו האים אשר לא יעבדו אותו את נבוכד נצר אש׳ אני נותן להם לבני ישר׳
ורבי׳ כן ועל דרך האמת ה׳ יביאה את תרו׳ ה׳ כמו עם תרומ׳ ה׳ שיביא התרומ׳ העליונה כסוד ויקחו לי תרומה
ופרשתיו ולרבותי׳ מדר׳ בותפתח ותראהו את הילד שראתה עמו שכינה והנה משה הוצרך לספר לכל העדה
כל המלאכה שצוה אותו השם כדי להודיע להם שצריכין להביא נדבה רבה כי המלאכה גדולה ולכך ספר
להם המשכן את אהלו ואת מכסהו וגו׳ כולן הזכירן על דרך הכלל וטעם את המשכן את הארון את השלחן
וכל הנזכרים בהא הידיעה כאומר את המשכן ואת הכלים אשר נגיד לחכמים העושים במלאכה כפרטן
ונשערן כי עתה לכל העדה לא יגידם אלא בשמותם בכלל ויבאו כל איש אשר נשאו לבו על החכמ׳
העושים במלאכה ואחר כן כי לא תכינו על המתנדבים נשיאות לב אבל יזכיר בהם נדיבות וטעם אשר
נשאו לבו לקרבה אל המלאכה כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה מתלמד או מי שיאמן בהן ידיו
כלל אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי ה׳ לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר
אדני דובר וכבר הזכרתי זה בספר האחר והנה אמר שבאו לפני משה כל אשר נשאו לבו לקרבה אל
המלאכה וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו התרומה והנה משה אמר לכולם כי קרא ה׳ בשם בצלאל ואהליאב
ואחרי כן קרא להם משה ואל כל חכם לב שיבאו לפניו ונתן להם הנדבה וטע׳ ויבאו האנשים על הנשים
בעבור כי הנדבה בתכשיטין מצויה אצל הנשים יותר ולכן היו לאזן ופרקו נזמיהן וטבעותיהן מיד ובאו
תחלה והאנשים אשר נמצאו להם הביאו עמהם כי טעם על הנשים שהן היו שם בראשונה והאנשים נטפלו
להן וכן נחה ארם על אפרים כי המלחמה היא לאפרים ולא שתם על צאן לבן ועליו מטה מנשה והדומי׳
להם ואמר שבאו כלם אנשים ונשים בחח ונזם וטבעת וכומז וכל כלי זהב כצמידים ועגילים כי נמצאו
לכלם כלי התכשיט ואמר כי יש מהם שהניפו תנופת זהב סביר או במטבע ואמר וכל איש אשר נמצא אתו
תכלת וארגמן כי לא נמצאו מתחלה רק למקצתם וחזר ואמ׳ אשר נמצא אתו עצי שטים כי היו יותר מעטי׳
מצויים עצי שטים ואמר כל מרים תרומת כסף ונחשת כי לרוב האנשים היה כסף ונחשת במטבעות וכלי׳
אבל לא הזכיר זה למעלה עם כלי הזהב בעבור שהזכיר שם הנשים. ואין להם כסף ונחשת רק הזהב
בתכשיטין כאשר אמר נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וכל איש אש׳ הניף תנופת זהב לא היו רבים כמו ימי׳
בכסף והנחשת ולא היתה הרמת הזהב מרובה ככסף והנחשת על כן תקרא זו תנופה וזו תרומה כי המנוי׳
זהב יוסף ידו לחשיבות הנדבה או הלוקחים יניפו הזהב להראותו לשבח המביא על נדבתו ובפרשת אלה
פקודי יקרא הזהב גם הנחשת תנופה כי לא הזכיר שם תנופה כלל רק כסף פקודי העדה ויתכן שיקרא
גם הנחשת תנופה שהיה חשוב להם יותר מן הכסף מפני שלא היה נמצא בידם ממנו או שהיה חשוב מאד
כענין שנ׳ וכל נחשת מוצהב טובה שנים חמודות כזהב ויקחו מלפני משה שנה כיום אחד הביאו כל ה
הנדבה הזאת אל אהל מועד שהוא של משה והחכמים לקחו בו ביום מלפניו ובמחרת בהשכמה וכן בשני
הביאו אליו עוד אל אהלו נדבה והוא צוה להביא אותה אל האומנים עד שאמרו לו שהם מרבים להביא
והיתה דים והותר ולא היתה היתרון דבר חשוב שיספר בפרשת אלה פקודי מה עשו בו אולי היה מונח
באהל לחזק בה את בדק המשכן או לעשות בה כלי שרת כאשר יעשו במקדש במותרו׳ והזכיר הכתו׳ מרבים
העם להביא לשבח את העם המביאים בנדבתם ולפאר החכמים בנאמנותם וגם הנגיד
עליהם משובח בזה שהעביר קול במחנה למנעם כי אין לו חפץ בכספם וזהבם כשאר המושלים בעניים
כענין שאמר לא חמור אחד מהם נשאתי איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה המיוחד

יקרא מלאכה וכן אם לא שלח ידו במלאכת רעהו לרגל המלאכה אשר לפני וכל המלאכה כמובא וכמס יו
והענין שלא יביאו עוד שום דבר למלאכת הקדש אבל אמר אל יעשו עוד מלאכה להכניס הנשים שלא
יהיו עוד טוות את העזים והנה גם ההבאה יקרא מעשה ומכל מהם הכל   ויעשו כל חכם לב בעושי
המלאכה את המשכן עשר יריעות הנה החזיר בתורה מלאכת המשכן חמש פעמים כי הזכיר את כולה
בצואה בפרט ובכלל תחלה את׳ ועשית כך ועשית כך ואחרי כן הזכיר כולם בדרך כלל ועשו כל אשר צויתי׳
אל אהל מועד ואת הארון לעדות עד ככל אשר צויתיך יעשו ׳   והטעם בזה שצוה השם למשה שיגיד
אל בצלאל ואהליאב ואל כל החכמים המלאכה בכללה ואחרי כן יקרבו אליה לעשותה כי לא יכשרו למלאכת
הקדש עד שישמעו כל המלאכה ויבינו אותה ויקבלו עליהם שידעו להשלימה ובשעת המעשה הזכיר אותה
תחלה בדרך הכלל הנזכר ואמר ויבואו ויעשו את כל אשר צוה ה׳ את המשכן את אהלו וגו׳   ויאמר מכאן
פרט אחד כי בודאי הוצרך משה לאמר אל החכמים העושים המלאכה עשו המשכן עשר יריעות   ארך
היריעה כך ורחב כך וכן בכל המלאכה ולא הזכיר הכתוב זה כי בידוע שאמר להם הכל כסדר אחרי שעשו
כן כל דבר ודבר ׳ והטע׳ בזה כי לא הוצרך משה לפרוט להם כל המעש׳ דבר בדב׳ כאש׳ הזכיר בצואה וכמע׳
אבל קצרו להם כאלו אמר שיעשו משכן בעשר יריעות חמש כנגד חמש והם הבינו כי יעשו לולאות מקבילו׳
וקרסי זהב וכיוצא בזה בכל המלאכה בקצרה רמז להם הענ׳ והם הבינו הכל על כן לא האריך בפרט הזה
ירמוז הכתוב חכמתם ובינתם וטוב השכל שבהם ואחר כן החזיר המלאכה כולה בדרך הפרט הראשון
ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן ויעש יריעות עזים ויעש קרסים וגו׳ והיה מספיק בכלל הענין
שיאמר ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל כל המלאכה אשר צוה ה׳ אותו ויאמר ויעשו בני ישראל ככל א
אשר צוה ה׳ את משה כן עשו   וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה׳ כן עשו
אותה ויברך אותם משה אבל רצה לומר כי משה הזכיר אל כל עדת בני ישראל והחכמים שם כל המלאכה
בכלל כי נתכון בזה שיתנדבו העם כדי העבודה למלאכה הגדולה ובעבור שישמעו החכמי׳ וידעו אם יקבלו
לעשותה כאשר נצטוה ואחר כן הזכיר בפרט המעשה להגיד שעשו כל החכמים במשכן זהו שכת׳ ויעשו כל
חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות ואמר ויעש יריעות עזים ויעש את הקרסים ירצה לומ׳
ויעש כל חכם לב יריעות עזים והזכיר בארון ויעש בצלאל להגיד כי הארון הגדול שבהם הוא שעשה
לבדו הארון ׳   והטעם בעבור שהוא מלא רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת שיתבונן בו ויעשנו בכונה
רצויה כי אין במעשהו אומנות גדולה אבל יש שם מלאכות שצריכות לאומנות יתירה מתכן ונתור ואחרי
כתם ויעש את השלחן ויעש את המנורה
׳על דעת רז״ל ירמוז אל בצלאל שעשה כל כלי הקדש ואין כן דעתי שגם בחצר המשכן אמר כן אבל הוא
חוזר לרמוז אל כל חכם לב כאשר אמר במשכן ואחר שהשלים כלל ופרט במעשה הזכיר ההבאה אל משה
בדרך הכלל ואמר ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו וגו׳ להגיד חכמתם שהביאו אליו הכל
כסדר כי לא הביא אחד מהם מלאכתו לפניו עד שנשלמה כל המלאכה כאשר אמר ותכל כל עבודת משכן
אהל מועד ואחרי שנשלמה באו כלם והראו אותה אליו כסדר אמרו תחלה רבינו
הנה האהל והנה כליו ואחרי כן הנה הארון והנה בדיו וכן הכל והנה לא הזכיר במשכן וכל כליו כאשר צוה
ה׳ את משה אבל באלה הפקודים בבגדי כהונה יזכיר כן בכל דבר ודבר והטעם כי   כלל מלאכת המשכן כ
בפסוק שאמר בסוף ובצלאל בן אורי בן חור עשה את כל אשר צוה ה׳ את משה ואולי היה זה מפני שמי הסד׳
כמו שהזכירו רבותי׳ ועל הכלל כל זה דרך חבה ודרך מעלה לומר כי חפץ השם במלאכה ומזכיר אותה
בתורתו פעמי׳ רבות להרבות שכר לעוסקי׳ בה כענין מה שאמרו במדרש יפה שיחת עבדי בתי אבות לפני
הבה׳ מתורתם של בנים שהרי פרשת של אליעזר שנים ושלשה דפין היא   ויעש את שמן
המשחה קדש את קטורת הסמים טהור לא פירש באלו כאשר פירש באחרים שעל דרך הפשט ראוי שיאמר
ויקח בשמים ראש מור דרור וגו׳ ויעש אותו שמן משחת קדש ויקח סמים נטף ושחלת וגו׳ ויעש   אותה
קטורת רקח מרקחת מעשה רוקח והטע׳ כי בעבור שלא באמר בהם הצואה בתשלום המעשה כאשר פירש׳

שם ובקטרת לא הזכיר גם כל החכמים ובמך עליהם במה כלומר מעשה רוקח לא הזכיר בדרך כלום
אבל אמר שיעשהו על דעת הרקחים וזה טעם קדש טהור מעשה רקח   במראות הצובאות בנות ישראל
היו בידן מראות שרואות בהן נשים מתקשטות ואף אותן לא עכבו והיה משה מואס בהן מפני שעשויין
ליצר הרע אמר לו הקב״ה אלו חביבין מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים וכו׳ ונעשה
הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות מן המים שבו לאשה שקנא לה בעלה ונסתר׳ לרש״
והטעם במדרש הזה שבכל מלאכת המשכן קבלו התכשיטין מן הנשים כדכתי׳ ויבאו האנשים על הנשי׳
והביאו חח ונזם וטבעת וכומז והכומז כפי מדרשו יותר מגונה אבל שם נתערבה כל הנדבה   אבל שיעשו
כלי מיוחד מן התכשיט העשוי ליצר הרע לא היה משה רוצה בכך עד שאמר לו כן מפי הגבורה ולא ידעתי
איך יתפרש לפי זה אשר צבאו פתח אהל מועד אולי יאמר שהביאו הנשים הנדבה ההיא אל אהל משה
שקראו אהל מועד והוא עצמו קבל מהן על פי הדבר כי אהל המשכן לא נעשה עדיין ואנקלוס תר׳ גם
דאתיאן לצלאה לתרע משכן זימנא מטיס דבריו לדברי ר״א שאמר שהיו הנשים האלה עובדות ה׳ וסרו
מתאות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה ובאות בכל יום ויום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי
המצות׳ ויתכן עוד שנא׳ בדרך הפשט שעשה הכיור וכנו ממראות הנשים אשר באו מהן צבא גדול ונאספו
אל פתח אהל מועד לתת מראותיהן בנדבת לבן והיה נחשת המראות נחשת קלל ממורט ויפה מאד ועל
כן ייחד אותו מתחלה לכלי הזה והנשים בראותן כן נאספו ובאו צבאות צבאות לתת כולן מראותיהן
להעשות מהן כל הכיור וכנו   וגם נכון הוא שיתכוין בכך מתחלה מפני ענין הסוטה והן קבלו כן עליה׳
בשמחה והתנדבו לתת בו כל מראותיהן

אלה פקודי

המשכן משכן העדות בעבור כי ידיעת שם משכן הם שיקראו
משכן בתורה ונתעשה אבל משכן העדות כולל הבית בכללו שהוא
המשכן הנעשה ללוחות העדות׳ ועל דעת רבים אלה פקודי המשכן
יחזור אל הנזכרים   למעלה יאמר כי המשכן וכליו שהוא הבית והחצר וכל הנעשה להם פק
פקודי עבודת הלוים שפקדם משה ביד איתמר ואין כלי הקדש הארון והשולחן והמנורה והמזבחות בכלל
המשכן כי הם ביד אלעזר ואין כן דעתי כי למה יזכיר פקודת איתמר ולא יזכיר פקודת אלעזר   בר״א
הנכבדת אבל אלה פקודי ירמוז אל אשר יזכיר בפרשה למטה יאמר כי כסף פקודי העדה מאת ככר שעש׳
בו האדנים והווים לעמודים וצפויהם וחשוקיהם   ונחשת התנופה כאשר שבעים ככר שעשה בה מזב׳
הנחשת והמכבר וכל כליו ואדני החצרות והיתדות הכל נתן משה במספר במשקל ביד איתמר ולא ספר
בפרשה מה נעשה בזהב כי הזהב מתנו ביד איתמר ציפוי הקרשי׳ והבריחים ומתנו ביד אלעזר ר׳ הארון
והכפרת והמנורה והשולחן ומזבח הזהב והנה בעבור שלא יודע צפוי כל כלי כמה זהב יש בו לא ספר שנתנם
משה להם במנין ובמשקל ולכך לא הזכיר כאן פקודת אלעזר כי לא בא הכתו׳ עתה רק לדבר על מלאכת
המשכן לא על המשענות ואל יקשה עליך בעבור שימנה כאן מזבח הנחשת והוא פקודת אלעזר כי יצטרך
לומר בעשהו מנחשת התנופה ולא יחוש להוציא דבר אחר מכלל הדברים שאמר בהן שהם ביד איתמר
כי כן דרך הכתו׳ במקומות הרבה ולא הזכיר כאן הכיור וכנו כי לא נעשה במשקל אבל   כל המראות
שהביאו הנשים הצובאות שם נעשו ולא ידע משה משקלו׳ ויתכן שלא היה בפקודת איתמר כי יכנס בכלל
מה שאמר הכתו׳ ומשמרת הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם כי בכיור
וכנו ישרתו למזבח   והנה אימנו בחשבון הפרשה הזו   ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה
עשה את כל אשר צוה ה׳ הענין כי על פיו נעשה הכל כי הוא המורה לכל החכמים ולפניו היו עושים כולם
ומראה אליו כל מלאכתם כמו שאמר ולהורות נתן בלבו אבל גם כל חכמי לב עשו במלאכה כמו שאמר
ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן׳ ועל דעת רבותי׳ יהיה זה לשבח אותו ולומר שאפי׳ דברים
שלא אמר לו רבו השכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני ולא בא הכתו׳ לומר שהוא עשה הכל   אלא
שקיים בכל הנעשה על ידו כל אשר צוה ה׳ את משה ואפי׳ לא אמר

בכל המעשה עד הנה כאשר דבר ה׳ אל משה כי היה במשמע כאשר אמר לו כדבר ה׳ והוא שנה הסדר בהם
מתה שאמר לו משה ולפיכך כלל זה בכאן לומ׳ שעשה הכל כאשר אמ׳ השם כמו שכתבתי למעל׳ את אדני
הקדש ואת אדני הפרכת וקרא הכתוב המשכן קדש והבדילה הפרכת בעבור היותו מבדיל בין הקדש ובין
קדש הקדשים כאלו אמר את אדני הקדש ואת אדני קדש הקדשים   וירקעו את פחי הזהב לא הזכיר
בכל מלאכת הקדש לשער דרך האומנות איך נעשה זולתי בכאן   והראוי שיאמר ויעשו את האפוד זהב
תכלת וכו׳ מעשה חושב כתפות עשו לו וגו׳ כי כן הדרך בכולם ויתכן שספר בכאן המחשבה שחדשו בחוטי
הזהב כי היה תמה בעיניהם להיות זהב טווי ושזור כאשר יעשו בצמר ופשתים כי לא נשמע עד היום הזה
לעשות כן   ויעשו את הכתונות שש מעשה אורג לאהרן ולבניו

נראה מכאן שהיו הכתונות שוות באב ובבנים אעפ׳ שאמר באהרן ושבצת הכתונת שש ובבניו אמר סתם
תעשה כתנות כי הכוונה תעשה כתונת כמו הנזכרת וכן כתוב חושן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת
ואבנט כי הם שוים בכולם וכן מה שאמר כאן ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש כלל אהרן ובניו
כי המצנפת והמגבעות אחד הם במעשה אלא שאהרן יצנף אותה ובניו יחבשו בהן ראשם כאשר פירשתי
ולשו׳ פארי המגבעות שהיו עולות על הראש כפארים מלשון הפארים והצעדות פארי פשתים יהיו על
ראשם ופי׳ באבנט יעשו אותו שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני ולא נתפרש זה בצואה רק מה שנא׳
באבנט תעשה מעשה רוקם נודע שהוא רקום בארבע מינין הללו כמו   שנאמר במסך ועשית
מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם והאבנט הזה גם כן הוא לאהרן ולבניו כדעת
האומר אבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט פירש בשל אהרן שהוא מעשה רוקם ולא הוצרך
להזכיר של בניו שהוא שש כמו שאמר ולבני אהרן תעשה כתנות ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה
להם וסתם שש כבכתנת   וטעם ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן שעשו הרמוני׳ לתת אותם
על שולי המעיל סביב ועשו פעמוני זהב טהור ויתנו הפעמוני׳ בתוך הרמונים קודם שיתנו אותם במעיל
והנה הפעמונים בתוך הרמונים כתלום ויתנו הרמוני׳ על שולי המעיל סביב והפעמוני׳ בתוכם ולכך כפל
הכתו׳ בתוך הרמונים פעמים כי היו בתוכם מתחלה וכשעה שתלו אותם על שולי המעיל סביב   וגם זו
ראיה למה שפירשנו בסדר ואתה תצוה ״   ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו
שיעור הכתוב בזה כמו כן ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו כי יריעות שש משזר הן
שמות משכן כמו שאמר ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משזר ואמר בהן וחברת את היריעות והיה
המשכן אחד ויריעות העזים הן האהל כאשר יאמר בהן ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן וחברת את
האהל והיה אחד וכן את המשכן את אהלו ואת מכסהו ואת אהלו אף כאן ויביאו את המשכן אל משה את
האהל ואת כל כליו כאשר יזכיר שמות הכל ובפעמים יקרא כל הבית אהל מועד כאשר אמר ועשו כל אשר
צויתיך את אהל מועד ואת הארון לעדות כי אהל מועד הוא הבית בכללו אשר אועד אליך שמה וכן כל כלי
עבודת המשכן לאהל מועד   את נרותיה נרות המערכה יתכן שדרך המנורות להיות בהן נרות לבני
אם להרבות בהן אור לפרקים ואין כן במנורת הקדש כי לא היו בה רק שבעת הנרות ועל כן פירש נרות
המערכה כי הן אשר יערוך אותו בין הערבים וטע׳ כן עשו בני ישראל את כל העבודה כל מלאכת המשכן
ויקראנה עבודה לאמר כי עשו אותה לעבודת השם הנכבד כענין ועבדתם את ה׳ אלהיכם   ואותו תעבדו
ויתכן שיאמר בכאן כל העבודה על הכלים כלשון שאמרו את כל כלי עבודת הקדש והזכיר תחלה הכלים
לאמ׳ כי אפי׳ בכלי׳ נזהרו ועשו כמצוה בהם ואחרי כן הזכיר וירא משה את כל המלאכה ״   ביום החדש
הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד על דעת רבותי׳ שהוא יום שמיני למלואים   טעם הכתו׳ ב
שתקים את המשכן ויעמוד כן לא תורידנו ולא תקימנו עוד כי בנסוע המחנות הלוים יורידו אותו ויקימו
אותו ולא הוצרך לצות עתה על הקמת שבעת הימים הראשונים ׳ כי אמר לו מתחלה והקמות את המשכ׳
כמשפטו אשר הראת בהר   וכיון שפירש לו עתה כי ביום החדש הראשון תהיה הקמתו לעמוד הנה ידע
כי שבעת ימי המלואים יצטרך להקים. ולהוריד ואולי היה כן להרגיל הלוים

במעשהו כי מתחו יראו וכן יעשו או היה להסתיר היום בעטרה זו ונראה לדעת׳ כי בשבעת הימי׳ הראשוני׳ היה מקי׳ אותו בבקר בבקר ועומד כן כל היום וכל הלילה ובעלות השחר היה מוריד אותו וחוזר ומקימו מיד כי הכתו׳ אומ׳ ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ואין פתח לאהל רק בעת הקמתו וכבר דרשו אל פתח אהל מועד בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא מפורק ואמרו שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנ׳ ושחטו פתח אהל מועד בזמן שפתוח ולא בזמן שנעול וכן במשכן עד שלא העמידו ה הלוים את המשכן ואחר שפרקו הלוים את המשכן פסולין · ועוד שהיה מקריב בו תמיד של בין הערבי׳ ומדליק את הנרות בערב · ובמיקרא רבה ראיתי היה משה מעמידו ומפרקו בכל יום שני פעמים ר׳ חנינא הגדול אומ׳ שלש פעמים בכל יום שנ׳ תקים הוקם ויקם אחת לתמיד של שחר ואחת למלואי׳ ואחת לתמיד של בין הערבים · ויתכן שכל זה רבילות להודיע ענין הקמתו והסדר ולא יעמידנו מפרק כלו · והכתו׳ שאמ׳ כאן ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה׳ מלא את המשכן על דעתם היה זה ביום השמיני כי אחר ויכל משה את המלאכה וכאשר כלה הקימה זו של אחד בנסן כסה הענן את המשכן ·

וכבר כתב רש׳ מה שדרשו ויבאו ויברכו את העם לפי שכל שבעת ימי המלואי׳ שהעמיד משה המשכן והיה משמש בו ומפרקו לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמי׳ ואמרו למשה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל אמר להם אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה בנו שכינה · וכפרשת מלואי׳ יכול הוקם המשכן בראש חדש ושרתה שכינה בשמיני לחדש תל׳ וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדות מלמד שביום שהוקם המשכן שרתה השכינה על ידי מעשה אהרן · הנה יאמרו כפי׳ כי כסוי הענן את המשכן בשמיני למלואי׳ היה וזאת אחד בניסן אם כן תהיה כל הפרשה הזאת לדעתם ביום השמיני ויהיה זה מפני שהכתוב יסדר כי צוה השם את משה שתהיה הקמת המשכן לכלותה ביום החדש הראשון באחד לחדש ואמר כי משה עשה כן וכלה את כל המלאכה ואז כסה הענן את האהל וכן תמיד · וחזר הכתו׳ אל תחלת הדיבור אשר היה למשה מן האהל ו ואמר ויקרא אל משה וכל זה בסדר נכון · ובדמות ראיה להם מה שכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ואם לא הוריד אותו מה טעם ביום כלות כי ביום אחד הקים וכלה והראוי שיאמר ויהי ביום הקים משה את המשכן · ועוד שאמר שם זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ וירא כבוד ה׳ אל כל העם ומשמע׳ זה שעדיין לא כסה הענן את אהל מועד ולא מלא כבוד ה׳ את המשכן ומכל מקום בין׳ ראשון של מלואים נדבר למשה משם כל הפרשיות האמורות מתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני אבל לא היה הענן מכסה אותו ואין סבירין שיהיה הדבור למשה שם מן השמים כאשר היה בארץ מצרים · אבל במדרש חזית מצאתי ויהי ביום השמיני זה היה ראוי להיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ואם כן יהיה ויקרא אל משה מאהל מועד אחר וירא כבוד ה׳ אל כל העדה ותצא אש ותאכל על המזבח ויהיה הדבור לאהרן יין ושכר אל תשת מאוחרת כי לא יתכן שנדבר לאהרן מאהל מועד קודם למשה ואיני יודע אם זה דברי הכל או הם דברי יחיד כי על דברי ר׳ ישמעאל נאמרו שם ·

תקים את משכן אהל מועד לא פירש לנו בצואה זו כיצד סדר ההקמה כאשר פירש במעשה ויתן את אדניו וישם את קרשיו והיה זה מפני שכבר הראה אותו ההקמה במראית העין כמו שאמר והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר · וכן קצר כאן ואמ׳ ושמת שם את ארון העדות ולא הזכיר ואל הארן תתן א את העדות כי בהזכירו את ארון העדות יבין זה כי לא יקרא הארון כן רק בהיות בו לוחות העדות וכבר נצטוה מתחלה ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ולא ה הוצרך כאן אלא לצוותו בהקדימה כי תשומת הארון עם הלוחות יקדים לכל הכלים וכן קצר בענין השלחן והמנור׳ שכבר צוה אותו בהם זה מקום מן המשכן יעמידם וקצר בענין לבישת אהרן ובניו שאמ׳ והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ובבניו אמר והלבשת׳ כתנות כי כבר אמר צוה ה׳ אותו בפרט בסדר לבישת׳ ולא בא עכשיו אלא לסדר לו שעת הלבוש שתהיה אחר הקמת המשכן כלו והזכיר כתנות שבהן יתחיל הלבוש׳ · וטעם ושמת על הארון מלמעלה במקום אל כי וסכות מלשון מסך וכן וישם את פרוכת המסך ויסך על ארון העדות   והיה המזבח קדש קדשים בעבור שיקריבו בו גם קדשי הקדשים אמר בו כן   מן א

ואעפ׳ שהיה בחצר ואמ׳ גם במשכן והיה קדש כי לא נקרא קדש קדשים רק מקום משכן הארון כמו שנא׳
והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים ויתכן שאמ׳ במזבח קדש קדשים בעבור שיקדש כמו
שאמ׳ כל הנוגע במזבח יקדש   ויהי בחדש הראשון באחד לחדש   על דעת רבו׳ הזכיר הכתו׳ שהקים
המשכן לעתיד כן באחד לחדש הראשו׳ כאשר צוה ואחרו ויקם משה את המשכ׳ לספר מה שעשה בהקימו
אותו מן היום הראשון שהתחיל בו שהוא כ״ג באדר   ולא הזכיר בכאן משיחת המשכן וכליו ולא משיחת
אהרן ובניו וקרבנות המלואים כי לא עשה אותם עד שסיים כל ההקמה ונצטוה בהם פעם שנית קח את
אהרן כמו שמפורש בפרשת צו ׃ והנה המשכן וכליו לא נתקדשו לעבודה אלא במשיחה כמו שנא׳ ומשחת
את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אותו ואת כל כליו ׃   על כן פירש ויערוך עליו ערך לחם ויעל הנרות
כי עשה כן בזמנ׳ אחר המשיחה והנה הם כטעם לעשות כן ׃ ומה שאמ׳ גם כן למעלה והבאת את השולחן
וערכת את ערכו יצוה שיערוך אותו אחרי המשיחה וכן אמר ונתת את מזבח הזהב לקטורת וכן ויעל עליו
את העולה ואת המנחה בזמנם כי עדין לא הקים החצר סביב למשכן ואין מקריבין בלא קלעים כי יהיו
מחוצי חוץ אלא כלם בזמנם ׃ וטעם ויקח ויתן את העדות שלקח הלוחות מארון עץ שהיו שם בתוך אהל
משה והביא אותם אל המשכן   ויקטר עליו קטורת סמי׳ משה הקטיר עליו כל שבעת ימי המלואי׳ ואעפ׳
שלא אמ׳ בצואה ותקטיר עליו קטורת סמים הכין זה משאר העבודות כלן שהרי צוה אותו בכאן שיסדר
הלחם ויעלה הנרות ׃ וכן ויעל עליו את העולה ואת המנחה משה הוא המעלה שכן נצטוה וזה אשר תעשה
על המזבח שיתחיל הוא לעשות כן כעבדו בימי המלואים כי הצואות כלן שם על עבודת משה ואמ׳ אחרי
כן עולת תמיד לדורותיכם שיעשו כן הכהנים לדורו׳ ולכך אמר בה בסדר פנחס עולת תמיד העשויה בהר
סיני שהתחיל אותה משה שם ׃ והנה משה רבי׳ בכל העבודות הכהן הראשון ולפי׳ הקטיר גם הקטורת ׃
ואולי בכלל ונתת את מזבח הזהב לקטרת שתקטירנו עליו מיד ׃   ומה שאמר בצואה ונתת אותו לפני
הפרכת והקטיר עליו אהרן קטורת סמים להורות על עניני מיום שהתחיל אהרן בכהונתו ולעולם שכך א
אמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין הדבר אלא מיום זה   ואילך כי בכאן צוה למשה בפי׳
והעלית את נרותיה ׃ ובספ׳ רס׳ ראיתי ויקטר עליו אהרן קטורת שחרית וערבית כמה שנ׳ בבקר בבקר
בהטיבו את הנרות ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים וגו׳ ולא ידעתי אם הוא טעות סופרים
ויכס הענן את אהל מועד וגו׳ אמר כי הענן יכסה את האהל מכל צד והוא מכוסה וטמון בו   וכבוד ה׳ מלא
את המשכן כי תוכו מלא הכבוד כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן כענין שנא׳ בהר סיני אל הערפל
אשר שם האלהי׳ ׃ ואמ׳ כי לא יכול משה לבא אל אהל מועד אפי׳ אל הפתח מפני שהיה הענן מכסה אותו
ולא היה רשאי לבא בתוך הענן ׃ ועוד כי המשכן מלא כבוד ה׳ ואיך יכנס בו ׃ והטעם שלא יבא שם בלא
רשות אבל יקרא אותו ויבא בתוך הענן כאשר עשה בהר סיני   ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן
ואמ׳ ויבא משה בתוך הענן ׃ ועל דרך הפשט בעבור שנ׳ וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לא נכנס משה למשכן
אבל קרא אותו מאהל מועד ועמד פתח אהל מועד וידבר אליו ׃ ורבו׳ אמרו כתו׳ אחד אומר ולא יכול משה
לבא אל אהל מועד וכתו׳ אחר אומ׳ ובבא משה אל אהל מועד הכריע כי שכן עליו הענן   כי לדעתם ובבא
משה אל אהל מועד שיבא שם בלא קריאה מדעתו או מפני שאמ׳ שם וישמע את הקול מדבר אליו מעל ה
הכפורת נראה להם שהיה משה עומד בתוך האהל לפני הכפר׳ וכל עת היות כבוד השם מלא את המשכ׳ לא
נכנס משה בתוכו ׃ ולכך יאמרו שהיה זה לאחר שנסתלק הענן כלומר שנסתלק מלכסות כל האהל ואין ה
הכבוד מלא את המשכן כי לא היה זה רק ביום השמיני בראות שם הכבוד ׃ והקריאה שאמר ויקרא אל
משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד על דעתם קודם לכן היתה כאשר פירשתי למעלה ׃ ויתכן שהכתו׳ יאמ׳
פעם אחרת וכבוד ה׳ מלא את המשכן ירמוז אל הכבוד השוכן בקרבנו ׃ והנה נשלם ספר הגאולה אשר ה׳
אלהי ישר׳ בא כו ׃   לבני ישראל עם קרובו ׃   הושיעו מיד שונאו וגאלו מיד אויבו ׃
וברוך ה׳ החונן שלום עבדו אשר עד הנה עזרו לבא ׃   המחדש בעזרו נתיבו ׃   המשביע בתורתו רעבו
וינקיהו דבש וחלבו ׃   כי הכין כל לבבו ולשמו יברך בקרו וערבו ׃   ברוך שאכלנו משלו וחיינו בטובו ׃

ספר ויקרא

הספר הזה הוא תורת כהנים והלוים יבאר בו עניני הקרבנות כולן
ושמירת המשכן כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ונשלם
והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן צוה בו
בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העונות לסלוק השכינה וזה בכהנים
הנגשים אל ה' שיתקדשו שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר
אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על הארון ולא ימות
כי בענן אראה על הכפורת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב ואחכ' יגביל המשכן כהגבלת
הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישר'. והנה רוב הספר הזה בקרבנו' בתורת הקרבן והמקריבין ובמקו'
שיתקרב בו ויבואו בו קצת מצות נגררות עם אלה כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה ואסר החלב והדם
בעבורם ואחרי כן בקרבנות החטא ונגרר אחר זה להזכיר המאכלו' האסורי' בעבור שהם מטמאי' והאוכל
או הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא ואם נכנס שם בטומאה יהיה חייב קרבן עולה ויורד
שהזכירו כבר והוצרך להזכיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה לחייב אותם בקרבן ולהזהיר
עוד מטומאתם כאשר אמר בסופם והזרתם את בני ישר' מטומאתם ולא ימותו בטומאת' בטמאם את
משכני אשר בתוכם ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות כי משכבם מטמא ועונש יקרא טומאה גורמת
לסלוק השכינה ולעלות'. ועוד כי השוגג בהן מחוייב החטאת שהזכיר כבר באם נפש אחת תחטא בשגגה
ואחרי כן הזכיר מצות השבת ומועדי ה' בעבו' הקרבן כמו שאמ' אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי
קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו. ורוב פרשיות הספר הזה ידבר בהן עם
הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו וכפרשת קדושים תהיו קצת מצות לבני ישר' רובן
נגררות עם עניני הקרבנות או כדומים להם ובמקומם אפרש בעזרת' של הקב"ה

סדר ויקרא

אמר הכתוב בכאן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו ולא כן בשאר
המקומות בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו
נגש אל המקום אשר שם האלהים. רק בקריאה שיקרא אותו
שכבר אמ' למשה ודברתי אתך מעל הכפורת אשר אועד לך שמה. וכיון שידע ששם יושב הכרובים שם
נתירא לבא באהל כלל עד שקרא אליו כאשר בהר סיני שאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן
או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור משם. כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת
רבותי' ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני לפנים כמו שדרשו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא וזה
דרך פשט בכתו' הזה וכבר פירשתיו למעלה ורבותי' אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים
קדמה קריאה כלומר שיאמ' אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר
זה בכא' בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימי'
בכל התורה ומאהל מועד לדעתם הוא מוקדם. ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם
היה ושיעור הכתו' כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו
ואל משה אמר עלה אל ה' וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו'. אדם כי
יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה. שיעור הכתו' הזה אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן לה' מן הבקר
ומן הצאן תקריבו והעני' בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמ' כאן כי כשיקריב אדם
קרבן בהמה יקריב מאלה השנים לא חיה ולא שאר בהמות. והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה
כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי המועלה אברי חיה ר' יוחנן אומ' עובר בעשה. תקריבו מלמד ששנים
מתנדבי' עולה בשותפות קרבנכ' מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרו'
לשון רש"י פי' הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין
בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאה מן המותרות לב"ד מתנה

יו ב

עליהן ולפיכך היא עולת צבור׳ והנה ל׳ דעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמי׳ שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביא אותם נדבה בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין לא מעטנו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שב׳ שאם רצו צבור להפרי׳ בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור כעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בן רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה כעולת העוף ולא כשלמים ומעטן נדונין כיחידים והוא העקר וסמך ידו בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והב׳ היא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולא ידעתי אם כן למה הכתו׳ כתב בכל שאר הסמיכות את ידו ואולי להוציא ממנו מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע ידיו להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשו׳ יחיד אלא למעט השליח שאעפ׳ שלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים וסמך אהרן את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים ונרצה לו לכפר עליו על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות בד׳ או מיתה בידי שמי׳ או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש׳ וברייתא היא בתורת כהנים ואני תמה וכי היכן ענשן אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ומכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמי׳ שוגגין ועל חייבי מלקיו׳ שוגגין ועל חייבי מיתות בד׳ שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל בשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין׳ ואולי בעבור שפירש הכתו׳ בחייבי מיתות בד׳ ובחייבי כריתות ענשן המזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים ענשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש להם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרשו הכתו׳ כי לאיזה יפרש ענשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותן בשוגג ויאמר שיהא מתחייב להביא בהן עולה ולכך ראוי שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא ענשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל׳ וזהו שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בו שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה לכפר עליו על שגגתו אשר שגג כאשר בקרבנות חטאת ואשם ונרצה היה לרבותי׳ במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אעפ׳ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לכפר לו במזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שנתק לעשה שלא נגזר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך שעברו על מצותו וכמה יתרצו אל אדוניהם בדורון הזה וראיתי באגדה בויקרא רבה תני ר׳ שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב׳ אמ׳ ר׳ לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כלם כי אמ׳ איוב אולי חטאו בני וברכו אלהי׳ בלבבם הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה׳ לפיכך כולה כליל לה׳ ולשון ונרצה לו יחזור אל הש׳ הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו ואמר שבך כי רציתם וכן רבים ויתכן כי ונרצה כמו לחטא שנרצה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה עד רצתה הארץ את שבתותיה והם ירצו את עונם לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון׳ כאלו העון רצוי לפני השם לא יזכר אפי׳ בו עוד ושחט והקריבו הכהנים מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן בבני אהרן לשון רש׳ ואיננו נכון אבל מדרש רבו׳

והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכ׳ אבל הוא לשון קרבן שיעשו
ממן הדם קרבן והוא לקבלו ולזרקו על גבי המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי
השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת ׃
וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת אבריה לכבש פסולה לזר שכך דרשו והקריב הכהן את הכל והקטיר
המזבחה זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן כשירנו והפשיט את העולה
מצוה שיפשיטנה כלה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמ׳ וסמך
ושחט כי ההפשטה והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ׃ ולכך חזר אחכ׳ ואמר ונתנו בני אהרן וכן רחיצת
הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים בעל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמ׳ לשון
רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהני׳ רבים יאספו בבית השם לעשות העולה
וברב עם הדרת מלך אבל איננו עכוב שהרי למד למטה וערך הכהן אותם והפשיט ונתח ונתנו בני
אהרן אם אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכ׳
בתמיד וכן מה שאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על
האש ואחרי כן והקרב והכרעי׳ ירחץ במי׳ אין הכונה שיעשה בסדר הזה כי הערכה היא הקטרת הנתחים
שנה למטה והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח
ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר
אבל ענין הכתוב שהקדי׳ זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברי׳ ואמר
שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעי׳ ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמ׳ את
הכל והכונה שסמך הכתו׳ באברי׳ לומ׳ וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד
שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד
שאין בעולת הנדבה חובה להקדים לה מערכה כעולת התמיד שכתוב בה ובער עליה הכהן עצים בבקר
בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא את הפדר תרגם אנקלוס תרבא וכן
דברי כל המפרשים פה אחד ואין למלה חבר ׃ ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כלם רק לחלב הדק הפרוס
ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבי׳ העליוני׳ לתחתוני׳ ׃ ולכך אמרו
רבותי׳ שיהא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלן שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו
וכן כהני מטובי האומות לפרסו על הצלי ואם יהיה שם לחלבי׳ כלם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן
הנפרד מן הבשר וכן הוא כבוני בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר ׃ עולה לשם עולה אשה כשישחטנו יהא
שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש׳ ולא פירש הרב
מהו לשם האש ׃ ובגמרא אמרו לאפוקי גבבא דלא ופירשו כן שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש
בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים אוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו
האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא תלמודם בבן סורר ומורה כבשר כיבא דאכלי גנבי ובמסכת ערובי׳
וכביב וכיכול ויש שגורסין שם לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על
העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש שלקש ושל גבבא כענין שכתוב כירה שהסיקוה בקש
ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה׳ ואמר הרב במורה הנבוכים כי טעם
הקרבנות בעבור שהמצרים והכשדים אשר היו בישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר
ולצאן כי המצרים עובדים מזל טלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירי׳ ואנשי הודו
עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שידע כי הדבר
שהיו חושבי׳ כי הם בתכלית העבודה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות
הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוי וכל חולי לא יתרפאו כי אם בהפכן

אלה דבריו ובהם הארי׳ והנה הם דברי הבאי ירשאו סבר גדול וקושיא רבה על נקלה יעשו שולחן רע׳
מגואל שאיכנו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתו׳ אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי
לפי שטותם של מצרי׳ לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעי׳ המצרי׳ לעבוד למזל
טלה ומזל שור שים להם כח בהם כפי מחשבתם · ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם
יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר ולא יזבחו עוד את
זבחיהם לשעירים ועשי העגל יזבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש
בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלו׳ מהם לסובע שהיא אסור להם
ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעול׳ כשדי אן מצרי
הקריב קרבן וייטב בעיני ה׳ ואמר בו וירח ה׳ את ריח הניחוח ומזמו אמר אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את
האדמה בעבור האדם והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ולא היה
עדיין בעולם סמן עז׳ כלל ובלעם אמ׳ את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו עתה
לשלול המזו אמונות רעות לא נבטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהי׳ כדי שיחול עליו הדבור
ולמון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות
לעז׳ מדעת השוטי׳ ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרי׳ בהם כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרי׳ במחשבה
ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד
הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעי׳ כנגד ידיו ורגליו של אדם העושי׳
כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו ב
בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה
שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות כהן מורי
התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברי׳ מתקבלי׳ מושכי׳
הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבו׳ בספרי ובסוף
מנחות אמ׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמ׳ בהם לא אל ולא אלהיך ולא
אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יוד הא׳ שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמ׳
לאכילה הוא צריך תל׳ אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר
ויעשה רצוני ובתחלת תכ׳ רבי יוסי אומ׳ כל מקום שנ׳ קרבן אומר ביוד הא׳ שלא ליתן פתחון פה למינים
לרדות אלו דבריהם ז״ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמ׳ לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עולות
לה׳ אלהיך וכתי׳ לחם אלהיהם הם מקריבים וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתו׳ במזמור הנזכר
זבח לאלהים תודה ועוד כתו׳ כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה׳ גם סגרו דלתו׳ האולם ויכבו את הנרות
וקטורת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל העניין כלו מבואר בתורה שנ׳ את קרב׳ לחמי
לחמי לאשי ואמר לחם אשה שהם לחם לאשי ונימנו לאשים ואשה לשון אש ואמ׳ רא׳ אשה שם התואר
וטעמו קרבן אש והוא תואר לאלת הכל ובמנחה שאמר והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה׳
יהיה תואר לקומץ אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת אש ריח ניחוח לה׳ וכן כלם כי טעמם כמו
לחם אשה אבל לא אמ׳ אש ואמר אשה כמשמעו׳ כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והנה הקרבן במדת
הדין והזביחה לשם לה׳ לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעול׳ רק לשם לה׳ לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא
ולכך אמר הכתו׳ כי את אשי ה׳ לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאשה ה׳ קרבן אלהי׳ ולכך אמרו
כל׳ ו יזכיר בבואות של קרבנות לא אל ולא אלהי׳ אלא אשה לה׳ ריח ניחוח לה׳ כי הכונה לה׳ לבדו תהיה לא
יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד · והוא מאמר החכמים ריקן כל העבודות כלן
לשם המיוחד ובתכ׳ לה׳ לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהי׳ תודה ושלם לעליון
נדריך כי ה׳ עליון נורא מלך גדול על כל אלהים · ואין מדרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמ׳
אלהים אלהיך אנכי לא על

זבחיך אוכיחך כאשר אמר אנכי ה' אלהיך וזה טעם המזמור כלו שאמר אל אלהי' ה' דבר ויקרא ארץ וגו'
שהזכיר שם תלה על עולם תלה והזכיר בהם הקרבנו' והוא שנ' יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר
לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח מן נחה רוח
אליהו על אלישע ותנח עליהם הרוח וכל קרבן לשון קריבה ואחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש
לאלהי ישרא' כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד לתכות ענין הקרבנות אמר אם תעצרני
לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עול' לה'
לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ולא עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש מבואר וה' הטוב יכפר
בעד' ואם מן קרבנו הפרשה הזו בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן
ולא הזכי' הסמך וברכה והוסיף לומ' על ירך המזבח צפונה לפני ה' לבאר כי לפני ה' שכתו' בבן הבקר הו' ירך
המזב' בצפון ופי' ירך המזב' צדו והו' בצפון למד כי כבש המזב' בדרו' ושם פני המזב' שנ' בהן לפני ה' אל פני
המזבח וטע' השמיט שהיא בצפון כב' פירש' ואת' שהם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח
אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכב' הוזכר ואמ' וערך הכהן אות' ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי כי
הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת והקריבו הכהן אל המזבח הקריבה הזו
היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק שהמליקה אינה אלא בראשו של מזבח ומפני זה
דרשו הכהן וכי עולת הלב שהזר קרב לגבי המזבח אם כן למה נאמר הכהן ומלק מלמד שלא תהא
המליקה אלא בעצמו של כהן ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא
מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס
הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש' ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו
ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין מקריבי' אברי' לעולם בשום קרבן אלא
לאחר הזאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות ולפי' דרשו כן שלא בא הכתוב אלא להקיש
מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו
להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמר והקטיר אותו
הכהן כי דרך הכתו' בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי בכתוב העולה אבל אמר בכאן והקטיר אותו
הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה ושסע אותו ויקטיר
הגוף כמו ששנינו בזבחים והסיר את מוראתו בנוצתה מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיי'
ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אנקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן
חנן שאמר ניטל את הקרבן עמה ורבו' אמרו קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון
רש' ואיננו כשון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכי נצו גם נעו יאמר כי העלו נוצה לעופף
מתקומותם אל הגולה וגם ינועו שם שלא תצאו ממנו וכמוהו כי נצוא תצא והמתרגם הירושלמי אמר כן
ארי מתקטעו אף יטלטלו עשאו מן כי יצבו אנשים יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים משם ולא
יוסיפו לגור בתוכם ויפה פירש אבל לשו' נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול
אף הקרקבנין עמה מפני שהוסק והוטש עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מוראתו כי בקרקבן ימצא
הראי ולא חלק אבא יוסי כלל למה שאמ' תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שנינו במשנה במסכת זבחים
פרק שיני בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן
ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקתני נוצה דעת אנק' כדעת חכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם
האוכל הנכנס בו שהוא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית' זפקיה באוכליה
כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגם מוראתו וזפקיה תרגם נוצתה שהכתו' אמר שיסיר המוראה
שהוא האוכל בנוצה שעליה נוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אנק' ארי בסימי

מימריה וכפי העברי יאמר אדי שרי במימריה אבל הסך תרגימו לגוין דכר שידע בו ותרגם ואת שתי
קבות שתי העבותות כן בהפיך וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים בכנפיו עם כנפיו אינו
צריך לפרש כנפי כנפו כנפין נוצה ממש לשון רש״י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאי זה מקום
יפסע אותו אם מלפניו או מגבו · אבל פירושו ופסע אותו במקו׳ כנפיו כי הבית בית הכלי באורך באורן
בבית או בשדה ואין כנפין נוצה אבל הוא בכלל כנפי שכתו׳ כל צפור כל כנף ישרו׳ כנפין לתימן וכן כנף
מעילו ונוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא ה
הנוצה · וכן שנינו הכנפים והנוצה מטמא׳ ומטמאות ומצטרפות ואמרו פרט לחרטום ולצפרנים לכנפים
ולנוצה ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות
כהונה לשון רש״י · וצריך שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה ורא״ה
פסולה בזר כמו שאמר והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואחכ׳ והרים הכהן את אזכרתה פר״ואה
הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואחר כך קומץ · וכן שנינו הסמיכות
והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשי׳ ואמר הגשות דכתיב זאת תורת המנחה
הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן אכ׳ ההגשה בבני אהרן היא · אבל מה שאמרו מקמיצה ואילך
מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא בדברים שהקדים הכתוב
בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן
הגשה אל המזבח בתנאי שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה · כל
המנחה אשר תקריבו לה׳ לא תעשה חמץ אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור
שלא יחמיץ הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו אשה כל הקטרה לשון קטרת הסמי׳ שהפטומין
אומרי׳ יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה ואמר ממנו לאסור מקצתו כלומר חצי זית וכן על
עירובו לוקה מריבוי הכתו׳ שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפרש במנחות ובפסחים · וטעם הכתוב
שיזכיר מנחה היא ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך וכן האשה ההיא בעבור
שהנקבה בכלל הזכר בכח · וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב אמר שמצא בספריהם בתורת
הנבוכים שהמנהג היה בעובדי ע״ז להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבנותם ולכן אסרם
לגבוה וכזה אמרו רבותינו במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק
לע״ז כמו שאמר אשר שנא ה׳ אלהיך · ובטעם היותו אמר כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל
· ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם טפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך ולפיכך
מעטו העצים והדם שאין טעונין מלח או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמ׳ הכתו׳ בשאור ודבש לשון
רבים כי עם אהרן ובניו ידבר · וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה
שאמר בו בתחלת הפרשה ואם מנחת מרחשת קרבנך · והטעם כי המליחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה
· וטעם על כל קרבנך על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה ולא תשבית מלח
ברית אלהיך שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתוני׳ ליקרב במזבח במלח
ונסוך המים בחג לשון רש״י · ומדרש חכמים הוא · ור״א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך
שלא תקריב טפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב
לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה ובמלכות דוד ברית מלח כי הוא קיים כברית מלח בקרבנות · אבל
ר׳ אברהם פירש ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה ומקום המלח נכרת · ואין טעם לדבריו ומפני שאמר
בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה׳ כלשון הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה׳ אלהיך אני
סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו
ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות
והמים והאש באים

בה ועדיה תלתה ובלא המתפלה הראשונ' מתלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחתה והנה המלח כברית׳ ולכן אמר הכתו' מלח לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמ' בקרבנות ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת   וכבר הוריתיך להתבונן מדברינו במקומות אחרים פי' שלם תיבות הללו ברית מלח עולם היא   ואם תקריב מנחת בכורים עד ואם זבח. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומ' הכתו' מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל לשון רש"י׳   והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המנחה הזאת אמר כן יאמר כי תקריב מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה׳ והנה האם כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לבני הנחלה׳   ואפשר גם כן שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה' אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכירנה להם כמו שאמר אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה' את כל הגוים מלפניכם וכן במקומות רבים   ואם זבח שלמים קרבנו אם זכר אם נקבה עד והקטירו אותו. הטע' בעולה שיהיה זכר ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים אבנים שלימות והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי כריתות שתשוב הנפש אל האלהי' אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאלו הוא לריח ניחוח כעולה ושעיר הנשי' בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי עזי'   והקטירו אותו בני אהרן עד והקריב זבח השלמים אשה לה' והוא שוה עם מה שאמר למטה והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו והקטירו והקטירם מה ת"ל והקטירו אותו הבשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת   חלבו האליה עד ואם עז קרבנו. שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון ויאכלו וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן תשבע נפשי וכן בכל מקום והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקו' כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין   ויאמר דרך השאלה ככתו' בהרימכ' את חלבו ממנו כי הטוב אשר ירים מן התבואה יקרא אותו בחלב כאשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם כאשר יאמר ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיים דרך משל זה והנה אין באלי' חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב בא לעול' סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בבלעות ומבדרין   והאליה הוא חם ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגם ועבה וקשה להתבשל באסטומכ' וממהר לכלות ויוליד לחה לבנה ושותם ואם כן הכתו' שאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו   ואם היה כל שומן חלב אם כן יאסר כל שומן שבבהמ' בכתפו' ובצדדי' כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורי' אבל כל הנקרא חלב באסור אעפ' שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אעפ' שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה וכן אמר הכתוב במלואים בבנוי ולקחת מן האיל החלב והאליה ובמעשה ויקח את החלב ואת

האליה כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה פי׳ שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה
כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי ״ וכן אמר
כתב׳ להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקיקלות   ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו
הכתוב האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר   והקריב מזבח השלמים אשה
לה׳ כל חלבו כשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו   ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו
ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל   וכך אמרו בפרשת ביום
השמיני ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבין לבדן כאשר אמר
מן האיל החלב והאליה אם כן אף האליה איננה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל
חלבו ואחר כך פירש כל הקרבים אשר הם חלב ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטא׳ ואת כל חלבה יסיר
כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו   שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד
קרבים בחטאת ׳ אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים ׳ וכן ואת כל חלבה
יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים שיסירנו כהסרתו בזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבו׳
האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר את החלבים המזבחה עם כל המוסרים עמהם
והוכיחתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם   כי בדברי תורה כאמר ענה כסיל באולתו
ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקרו׳   והגאון רב סעדיה כרת להם שאמר כי חלבו האליה
יחסר ואו׳ והאליה ׳ ורא׳ השיב שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה   ואיננה תשובה כי מצינו וכל
ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו   ועוד אזכיר טעות גדולה שטעה רא׳ בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל
פירש הגאון איננו כנין וכל שכן שאיננו מוכרח להתיר בו   והמדר׳ שעשו רבותי׳ כל חלב שור וכשב ועז שלא
אסר אלא חלב השוה בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות
וטענות שכתבנו   ואם עז קרבנו עד דבר אל וגו׳ נפש כי תחטא הזכיר המין אם מן העזים קרבנו
כדעת אונקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמר בעולה מן הכשבים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא
יקפיד לשון הקדש בשם הבהמות כי ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן   ואדרבה יחזיר
ובעופו׳ יונה ותור וגם במינים אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגו׳ שור ופרה כשב כשב׳ תיש ועז לא יקפיד
ואמר כשב שור לנקבה כענין שכתוב ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה ושפה בלבד כדעת האומר אין
חוששין לזרע האב וכן מן העזים זכר תמים יקריבנו מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן אם לא
הגיע ידו די שה כשבה או שעירת עזים ׳   נפש כי תחטא בשגגה עד ונודעה החטאת וגו׳   בעבור היות
המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש ׳ וטעם הקרבנות על הנפש השוגג׳ מפני שכל העונות יולידו
נגאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי ה
העולם זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור
זה גם כן הזכיר נפש ורבותי׳ דרשו נפ״ש לרבות הגרים והעבדים ׳ ולא הזכיר בחטאת כהן המשיח וכפר״
עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשא׳ החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לא יתכפר לרוב מעלתו לא יתכפ׳
ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים   ולא
הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחח ולא אשה לה׳ ׳   והטעם בעבור היות מהם חלק
בחוץ איננו לאשה לה׳ ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה ריח ניחוח לה׳ בעבור היות הקרבן
שעיר ׳ ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה׳ ולא הזכיר אשה ׳ כי בידוע שהוא אשה כי הסבה כולה כאשם
לה׳ והמשכיל יבין   ונודעה החטאת אשר חטאו עליה עד אשר נשיא בידוע שלא יקריבו חטאת עד
שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע להם שחטאו יביאו קרבנם ׳   ולא הזכיר כן במשיח כי
אין צורך ׳ ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאשם התלוי ׳ ורבותי׳ דרשו
שאם ידעו שהורו ולא ידעו מה הורו יכול יהו חייבין תל׳ ונודעה החטאת

ולא ידעו החוטאים ולא הזכירו כן במשיח בעבור שאמר לאשמת העם הרי משיח כצבור ·· אשר נשיא
יחטא לשון אשרי אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו ת״כ· או הודע אליו אם הודע הדבר או יש
משמש בלשון אם ואם במקום או · וכן או נודע כי שור נגח הוא לרשי׳ ירא׳ כת׳ אשר נשיא יחטא כמו הפך
אשר יחטא נשיא והוא דבק למעלה ואם כל עדת בני ישראל ישגו כאלו אמר ואם אשר יחטא הוא הנשיא
או הודע אליו חטאתו הכת׳ אחז דרך קצרה · והטעם שידע לבסו׳ מעשהו אשר חטא · או הודע אליו הודיע
איש אחר שראהו · ויהיה דקדוק הודע פועל עבר כמו והגד לך · ויחסר המודיע כמו אשר ילדה ללוי ואין
צריך לכל זה כי שימוש אשר רבים מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר כלו לאכל את
השבר ודומיהם · אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כף הדעת וכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה׳
אלהיכם כאשר תשמעו · אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד כאשר ראיתם · שבעת
ימים תאכל מצות אשר צויתך כאשר צויתיך · ופעמי׳ תחסר המלה הזו כמו ויסירה מגביר׳ אשר עשתה
מפלצת לאשרה כאשר עשתה מפלצת לאשרה כטעם בעבור כמו באשר את אשתו · וטעם או הודע אליו על
האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשנה ואשם להיות צריך עונש או יודע אליו ויתכפר
לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו · וטעם ה׳ אלהיו לומר כי אעפ׳ שהוא המלך
האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה׳ אלהיו כי הוא אדוני האדוני׳ וכן למען ילמד ליראה את
ה׳ אלהיו כלומר שישים אל לבו כי יש עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו ומלכותו

ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקו׳ הידיעה וכן וסמך
את ידו על ראש הפר ושחט את הפר ולרבותי׳ בהם מדרשים כי תורת ה׳ תמימה אין בה חסר ויתר · הוא
עד או ראה או ידע · אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ובלא ידיעה · אבל יאמר אם שמע קול
אלה שנשבעו עליו להעלותו בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם לא יגיד יש עליו עון והנה לא יתחיי׳
בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממון המשביע בדינו · ולכך פירשו רבותי׳ כי יש עדות שתועיל
בראיה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא ראיה · כיצד מנה הלויתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו
דברים מעולם יבואו ויעדו זו היא ראיה בלא ידיע׳ מנה הודית לי בפני פלו׳ ופלו׳ יבואו ויעידו זה היא ידיע׳
בלא ראיה · ועל דרך הפשט אין צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה שהוא ראה הגזלה או המקח לגברי
או ידע ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה · ולא אמר כאן ונעלם ממנו כי
הוא חייב במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות · אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו
כלום · ונעלם ממנו והוא טמא עד והיה כי יאשם ונו׳ והתודה שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכיל׳
קדשים או ביאת מקדש לשון רש״י · ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי
בכל הקרבנו׳ לא גלה כלו׳ כן אבל הפרש הזה תקבר בדבר המובן כי מפני שא׳ בנגיע׳ נבלה ושרץ חטא ולא
הוזהרו ממנה אפי׳ הכהנים לא אפשר שיתחייב הכתוב בנגיעתם קרבן · אבל אמר כי כאשר יטמא האדם
ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא
קרבן וידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשי׳ או יבא למקדש אין בהעלמת השבוע׳ חטא
זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטו של מקראות בפרשת זו · ולרבותי׳ בה עוד מדרשים לחזוק הענין הזה

והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו עד ואם לא יגיע די שה · אין הסדר כן אבל הוא מביא
החטאת וסומך עליה והתודה כענין שנאמר להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה
עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן וסמך ידו בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעוני׳
סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן
והתודה בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על זדונה וכן בשבועת הפקדון הזכי׳ והתודו את חטאת׳ אשר
עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו והתודה אשר חטא עליה · על כל הנזכרים
בפרשה אף טומאה

מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אם הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבועת העדות ושבועת ביטוי אין בזדון כרת והצריכו וידוי וכמ' למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבו' אמרו כי והתודה את אשר חטא עליה כלל לכל חטאות שטעונה וידוי והכתוב בפר' נשא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאת' אשר עשו להביא כל האשמות כך מפור' בספרי ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו בכאן אב לכל המתים שיטענו וידוי ·· ואם לא תגיע ידו די שה הקל הכתוב על החוטא באלו להבי' קרבן עולה ויורד ויתכן שהטע' בשבועת מפני שאינ' חייבי כריתו' ובטומא' מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עסק רצוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אעפ' שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתו' כפרות ואמ' ר"מ כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש והביא את אשמו לה' עד סוף כל הפרשה נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה' האמור למעלה בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה' כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטא' ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחר אשם וכלן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא מפני חומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם · והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר הענוש יתחייב להיות שמם כאשר בא מלשון האשימם אלהים ויאשמו באות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה וכן אשמים נעשי' וחטא' מורה על דבר בטה בא מן הדר' מלשון אל השער' ולא יחטיא והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופ' בעבו' שהם כאיש אף על המזיד יקרא קרבנ' אשם וכ' אם הנזי' אבל אש' מעילות אעפ' שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה' יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדו' יתחיי' להיותו אשם בן כאשר יקרא מעילה וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת והנה הוא כבר שמם בה יקרא קרבנו הראשון אשם שיבין עליו מן האשמה אשר הוא שמם בה והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו וטע' אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא מפני זה החמי' עליו הכתו' בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות האמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו יהיה שמם בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' לאמר כי הקרבן הזה אעפכ' שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יענישנו · וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת ועל דרך האמת עוד הקרב' הבא נקבה על חטא יקר' חטא' והזכר יקר' אשם השעירי' והפרי' יקראו גם כן חטא' בעבו' שהם לחטא'

סדר צו

את הכתו' בפרשה דבר אל בני ישר' כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם וכאן אמר צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם · וכתב רש"י אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר ר' שמעון ביותר היה צריך הכתו' לזרז במקום שיש בו חסרון כיס · ומדרשו של ר' שמעון איננו על זו הפרשה כי כאן אין בו חסרון כיס לבני אהרן המצווין בה אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה אבל אמר תנא קמא אין צו אלא זירוז מיד ולדורות לומר שהפרשיות שירבה הכתו' לזרז בהם ולומר שיעשה מיד וינהג הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשיות יאמר דבר אל בני ישראל או אמור להם · ובא ר' שמעון לחלוק ולומר שפעמים יבא הלשון הזה בדבר שאינו מיד ולדורות בעבור שיש בו חסרון כיס כגון הפרשה האמורה בשמן המאור וכגון שאמר הכתוב צו את בני ישראל ונתנו ללוים ערים לשבת · ויתכן שבאמר שיש בזו חסרון כיס לכהנים בעבור זרוז קרבן אהרן ובניו המוסף בפרשה זו אבל בתחלת ספרי בענין מחלוקת היא שנויה שם זאת תורת העולה הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שהוא כשר כל הלילה

וללמד על הפסולים איזה מהם אם עלה ירד ואי זה מהם אם עלה לא ירד שכל תורת לרבו׳ הוא תורה אחת
לכל העולים ואפי׳ פסולים שאם עלו לא ירדו לשון רש״ ואין התורה הזו לכל העולים אלא לכל העולות
שהנסכים אם עלו ירדו ואפי׳ נסכים כשרים והזבח פסול או הזבח כשר ונסכים פסולים וכל שכן שניהם
פסולים בכולן הזבח לא ירד ונסכים ירדו שזהו ריבוי של מקרא תורת העולה תורת אחת לכל העולות
ולא לנסכים ולא לדם כדברי ר׳ יהושע והנה שכתוב בזה תלמד שלא נקריב העולה בלילה אבל אם נשחטה
וזרק דמה ביום נקטיר אבריה כל הלילה וכן חלבי השלמים פי׳ היא העולה כמו תהיה העולה על מוקדה
על המזבח כל הלילה ואמר היא למיעוט שדרשו בו וכפי המדרש אין הכתוב מלמד שנעלה האברים מן
הארץ למזבח בלילה שכבר למדו זה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי עד בקר כי משם ילמדו שיהיו פסולין
בלינה על גבי הרצפ׳ ומעלין כל הלילה וכאן ידבר באברי׳ שהן כבר על גבי המזבח ביום שמהפכין בהן כל
הלילה עד הבקר ולכך אמר העול׳ שכבר עלה על גבי המזבח ולמד עוד שאפי׳ פסולין לא ירדו ובלבד שיהא
פסולן בקדש ושהנסכים ירדו וכן הדם כמו שכתבתי ואש המזבח תוקד בו יאמר שתוקד במזבח
כל הלילה כי מצוה שישימו ביום עצים הרב׳ כדי שלא יתאכלו לגמרי ויכבה האש ממנו ׳ ולפי דעתי יורה
שאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה מצוה לכהנים בקיום האש כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים
ונוה שיזהרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר בלאו שלא תכבה
לעולם והנה אם נתעצלו הכהני׳ וכבתה האש עברו בלאו ומפני זה אמרו רבותי׳ שהיתה מערכה שניה
לקיום האש ׳ ומה שאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה מקרא יתר ודרשו לרבותי׳ בכל אדם ללמד
שכל המכבה עובר בלא תעשה ואפי׳ כבה מן המערכה גחלת אחת לוקה ׳ בין שכבה אותה בראשו של מזבח
בין שהורידה וכבה אותה למטה ׳ וכתדרותו׳ לי שאינו עובר אלא בלאו אחד ולבש הכהן מדו היא הכתונת
ומה תל׳ מדו שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בנתיים לשון רש׳ והנה תרומת הדשן צריכה בגדי
כהונה ׳ ואין עבודה בשני הבגדים מהם ׳ אבל הזכיר אלה השנים לדבר שנתחדש בהם כאן ׳לומר
שתהא הכתונ׳ כמדתו ׳ והענין לומר שאם היו מסולקין קצרים ואינן מגיעין עד רגליו ועבד כהן עבודתו
פסולה ׳ וללמד שלא יהא בינו ולא בין המכנסים לבשרו כלום ׳ והוא הדין שצריכה כל בגדי כהונה כי כיון
שהזכיר הכתו׳ שהיא צריכה בגדים למדנו שהיא צריכה ארבעה להדיוט ושמנה לכהן גדול ׳ וכן מפורש
במסכת יומא בפרק שני ובתורת כהנים מה תל׳ ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ואונקלו׳ תרג׳ מדו
לבושים ונראה כי אונקלו׳ מדו יכלול שם כל בגדיו כאלו אמר ולבש הכהן בגדי בד וכן מדין קרועים שיורד
על פי מדותיו על פי ינלבשין חגר מדו לבושו ויהיה זה כדעת האומר אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו
של כהן גדול ופשט את בגדיו עד וזאת תורת המנחה אין זה חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בגדים
שהוא משמש בהם בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך אמר ולבש
בגדים אחרים פחותים מהם לשון רש׳ והכונה לרבותי׳ בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה
ואין בגדים אחרים בגדי חול אבל לא ידעתי מכין אמ׳ הרב שאינה חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן
שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות גם הרמת הדשן יהי׳ בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן ׳
והמצוה מדרך מוסר העבד לרבו ׳ ולכך יהיו לכהנים הבגדים המיוחדות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן
וכל זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב אבל יש מרבו׳ שם במסכת יומא אומ׳ שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי
כהונה ויאמר ולבש בגדים אחרים בגדי חול ופשוטו של מקרא בכך הוא ושיצוה עליו שלא ילכלך בגדי
הכהו׳ בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול וזאת תורת המנחה עד וידבר ה׳ אל משה לאמר
דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת הוסיפ׳ הפרשה הזו כפי פשוטה ארבע מצות במנחה׳
שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכלת בחצר אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ושיקדש כל אשר
יגע בהן וכפי מדרשו דברים הרבה מחודשים בה שאפי׳ מנחת כהנים נקמצת ושיגיש אותה לפני ה׳ שהוא
קרן מערבית אל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמצא שטעונה הגשה לקרן מערבית דרומית והרים

ממנו מן המחובר שלא יביא עשרון אחד בשני כלים ושלא יעשה מדה לקומץ ואמר לא תאפה חמץ להקים
כל הלאוים לאפיה שאף לישה ועריכתה וכל מעשה ומעשה שבה עובר בלאו ולוקה עליו בפני עצמו חלקם
נתתי אותה מאשי שאף חלקה אינם רשאין אלא לאחר מתנות האישים ומכאן למדנו לכל הקדשי' דכתי'
כי קדש הקדשי' היא לא תאפה חמץ חלקם שאף השירי' אסורין בחימוץ כחטאת וכאשם לימד מה חטאת
חולין בין' וביד ימנית אף זו מן החולין כיוס וביד הימני' וכל זכר בבני אהרן שאפי' בעלי מומי' במחלוקת
והוסיפה בכהנים · וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ואמר הרב במורה הנבוכים כי טעם כענן שכל
כהן מקריב קרבנו הוא בעצמו ואם יקרי' מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאילו לא הקריב דבר כי מנחת יחיד
לא יקריב מתנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מיעט זה הקרבן אלא שיאכלנה וידמה שלא הקריב קרבן
כלל ולכך ישרפו את כלה ·· וזאת תורת החטאת היה צוני בסדר ויקרא עולה ומנחה וזבח ושלמי' והחטא'
והאשם כי בתחילה דבר בקרבנות הנדבה ואחרי כן בקרבנות החובה על החוטא אבל בכאן היה הביאור
לעולה ולמנחה ואחר' בחטאת ובאש' כי רצה לבאר דיני קדשי קדשי' כי האשם אחד להם כמו שאת' במנחה
קדש קדשים היא כחטאת וכאשם ואחרי כן יבאר דין קדשים קלים · יחדש בפרשה זו דברים רבים זאת
תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות שאף החטאות הפנימיו' דמן טעון כיבוס יכול אף חטאת העוף תל'
זאת ואמר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה' שכל החטאות לא תהא שחיטתן אלא בצפון
לפי שלא נאמר כן בפרשת ויקרא אלא בחטאת נשיא ויחיד · וכאן נתרבו כלן הבאות חטאות הצבו'
וחטאות הפנימיות עוד דרשו קדש קדשים לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שבכל
קדשי הקדשי' הטעון בצפון הוא פרט לתודה ואיל נזיר · ועוד נתן עתה בשר החטאות לבני אהרן וגו'
שיאכלנה בחצר אהל מועד הזכרים מהן ולא בנות אהרן וחידש דינין הרבה בנבלעים מן החטאת תכבס
במקו' קדוש עד וכל חטאת החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד לעשותו כאשר היה קודם הזיה שלא יצא חוץ
לקלעי' ואח' וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואף במקו' קדוש הוא נשבר והחרסי' נבלעין במקומו' ואין עושין
בו מריק' ושטיפ' כלל וכן המריק' והשטיפ' בכלי נחש' במקו' קדו' הוא כי כל הכתו' במשכי' אל מקו' קדו' שהזכי'
ובל חטאת אשר יובא מדמה עד' והכהן המקריב שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה ·
לשון רש' וכפי הדעת הזו מה שאמר לכפר בקדש אינו כמשמעו שזו אינה מכפרת שהרי נפסלה בהבאה זו
ומפני זה הפסול שלה היא נשרפת אבל אמר לכפר שאם הכניסה לפנים על דעת לכפר שיזה ממנה שם
כמעשה חטאת פנימית אעפ' שלא כפר בה כלומר שלא הזה מדמה כלום נפסלה מטעת כניסה ותשרף
ואפשר שאם הכניסה על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה וכדברי ר' שמעון אינה פסולה אלא אם
כן כפר בדמה שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית ולכך אמר הכתו' לכפר לא שכפרה אלא שהוא
הביא מדמה לכפר בה וכפר כפי מחשבתו ופי' לפנים שהכניס הדם להיכל וכן הכניס מדם פר כהן משיח
והעלם דבר ושעירי ע"ז לפני לפנים שכלן לפנים ממקומן הכניסן ופסולין ואמר מדמה
שאפי' מקצת דמה פוסל שאם קבל דמה בשני כוסות והכניס אחד מהן לפנים פסולה · ועל דרך הפשט אין
הכתו' מדבר אלא בחטאות הפנימיות שכוה כבר בפרשתן ובא כאן ליתן לא תעשה על אכילתן כי הפרש'
להשלים דיני החטאות וזהו מדרשו של ר' יוסי הגלילי בתורת כהנים ובזבחים והכהן המקריב את
עולת איש הדין הזה נוהג בכל הקדשים · ואמר הכתו' עולה ושוה הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין
זבחי השלמים כן ולכך הזכיר הכתו' משפחת הכהנים באמצע הקרבנות קודם שידבר בשלמים ומדרשו
בתורת כהנים אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין תל' אשר יקריב אי יכול שאני מרבה עורות
קדשים קלים תל' עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשי' קלים · ועל דר' הפש' לא הוצרך לומר כן
בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים בבשר וזוכי' בעור אבל בעולה הוצרך לומ' שיזכו בעור
וזהו מדרשו של ר' שמע' כל עצמינו לא ברכנו אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר הבשר וכן
בתורת כהנים וכל מנחה אשר

תאפה בתנור עד וזאת תורת זבח השלמים דרך הפשט ידוע בזה שיבוא בגדר אחת מש״ם מנחות מאפה
תנור והמרחשת והמחבת שיהי׳ לכהן כלם המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון הנדר־
מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חריבות שיהיו
מתחלקות לכל בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופי׳ וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה
אלא סולת בלולה או חרבה לא ומאלה הנזכרות ויהיה טעם הספר׳ ביניהן מפני שטרח הכהן באפיית׳ וראוי
להרבות שכרן אבל רבותי׳ לא רצו בכך מפני שאמ׳ וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם
יכלול זה שהם כולם בלול׳ או חרבות ולכך ראוי שפי׳ לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורי׳ הנמצאים שם
וכן מה שאמר את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל
יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בכוון כי היחיד מהם א
או השנים ושלשה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם כולם עומדים על הקרבן כחלק היורד
במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר ואמר
וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים תהיה איש כאחיו
כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות כשמותם מאפה
תנור ומרחשת ומחבת ואחר כך חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא מה שיש לזה ואפי׳ מנחת
הסולת בה יחלוקו ואמ׳ הכתו׳ כי הדין הזה במנחו׳ וכל שכן בשאר הקרבנו׳ שדמיהן מרובין והקבלה הכריע
ותקנת הכהנים היא ושלום הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב כפי הדעת הזו וכל מנחה אשר תאפ׳ בתנור
וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני
אהרן תהיה איש כאחיו.   והקריב על זבח התודה כאן מתחיל וזאת תורת זבח השלמים עד והקריב
ויתנו פי׳ עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן י והנכון שהוא על חלות לחם כמשמעו שיוסיף על
הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהו׳
לחם המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה העיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה־
כנגד כל שאר המינין   ושינה הכתו׳ לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדושת
הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמו וכת׳ רש״י והקריב על זבח התודה
ארבעת מינים לחם חלות ורקיקים ורבוכה שלשת מיני מצה   וכתיב על חלות לחם חמץ
וכל מין ומין עשר חלות כך מפרש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים
עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שהן עשרה לחמץ ועשרון לחלה ועשרה למצה שלש חלות
לעשרון   דרשו כן מן הכתו׳ הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה כמנחה: עשרים עשרון
עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה שלש חלות לעשרון כמצאו ארבעים
חלות   והקריב ממנו אחד מכל קרבן חלה אחת שלמה כמנה מטל תרומה ארבע חלות ואני תמה
כשהוצי׳ הכתו׳ מלאו השאר קרבן ראשית תקריבו למה לא אמר גם כן יקריב תודה   וזו אינה שאלה כי
הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולחם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופ׳
ואעפ״י שאמ׳ בלחם הפני׳ שעובר עליו בחימוצו מפני שהלבונ׳ שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה׳ אבל לחם
התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתו׳ לפרש שאור אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורי׳
שיבאו מן הדבש ובכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם   אבל באחר המפורש
במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחלליה מות יומת חוץ מעבוד׳ הקרבנו׳ ובערות אשת
אחיך חוץ מן היבמה   ובשר זבח תודת שלמיו יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר
וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש׳ ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני
ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו בפס׳ פסחים   אשר תזבח בערב ביום הראשון בחגיגת
ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר   ביום הראשון עד בקר הרי

בקר שני אומר ׳ ורש״ עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי אבל כאן סבר הרב כדברי בן תימא דאמר חגיגה ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה בריבויין הללו אלא כשהיא כפסח לכל דברי ואינה באה אלא מן הצאן זכר ובן שנה מדכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו׳ כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל הרי זה בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומנין לרבו׳ את הלחם תלמוד לומר קרבנו ומנין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומ׳ ובשר ומנין לרבו׳ חטאו׳ ואשמות תלמוד לומר זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח תל׳ שלמיו זו היא הברייתא הזו ופי׳ הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במסכת פסחי׳ בפרק מי שהיה טמ׳ ופי׳ לפסח שני לשונו׳ בשלמי׳ הבאי׳ מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיג׳ ארבע׳ עשר וזו שמועתי וסמך הרב כאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמי׳ הבאים מחמת הפס׳ היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אין שינוי כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמי׳ וכן שנוי בתורת כהני׳ באותה בריית׳ עצמה דקתני סופה וממחרת הרי זה בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלי׳ לשני ימים אין לי אלא שלמי׳ ומנין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה ארבעה את החגיגה שבאה בזמנה מנין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו׳ ומבוארת והנותר ממנו יאכל ולא יתרה היא זו ויש שתוהין הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס לשון רש״ וכן פירש רא״ ולפי דעתי ענין שאמ׳ הכתו׳ הזה בעבור שאמ׳ ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה נשמע שתהא מצוה שיאכ׳ בשני ימים יאכל מקצתו ביום הראשו׳ ויניח מקצתו לאחר ולפיכך חזר לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאר ממנו כונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום האחר׳ אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במהרה יאכל בממחרת הנזכ׳ והעני׳ הזה מדברי רבותי׳ למדנוהו אמרו בתורת כהנים ביום הקריבו יאכל מצוה לאכול ממנו יום ראשון יכול כלו ת״ל וממחר׳ יכ׳ מצוה לאכלו בשני ימים ת״ל והנות׳ אם הותיר הותיר אי והנות׳ יכול אם הותי׳ כלו לשני ימים יהא פסו׳ ת״ל יאכל אפי׳ כלו ואם תעשה הואו יתרה גם כן יתפרש וממחר׳ הנותר ממנו יאכ׳ לא שיותיר לדעת ׳ ולא ידעתי למה היתה הואו׳ בתת וקדש וצבא מרמס יתירה אבל רש׳ כי ענין הכתו׳ שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש וצבא מרמס והנותר מבשר הזבח ביום השלישי ע׳ ונפש כי תגע בכל טמא ׳ אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר אמרו רבותינו מן הכתו׳ בפרש׳ קדושי׳ תהיו והנותר ליום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר משני ימים כלל טעון שריפה אבל ביום השלישי אינו דבק עם והנותר אבל הוא דבק עם באש תשרף יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחר׳ ישרף באש ביום השלישי בבקר וזהו שאמרו נאכלין לשני ימי׳ ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא נשרף כי הצרי׳ הכתו׳ לשריפת פסולי המוקדשי׳ הללו שתהיה ביום כמו שהקרב׳ הכשרים ביום או בבהמה טמאה אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר אותו בפרשת עריות בעזה׳ כי כל אוכל חלב בכאן מתחיל וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב וכו׳ עד וידבר ה׳ וכו׳ דבר אל בני ישראל המקריב מן הבהמה אשר יקריב ממנו לא יתכן שיהיה פירוש מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתו׳ כבר אסר בסדר ויקר׳ סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן הזכיר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באסור החלב ואין קרבנות לשם ועוד שאמ׳ שם חקת עולם לדורותיכ׳ בכל מושבותיכ׳ ולא ימצא בכל עניני הקרבנות בכל מושבותיכ׳ ובמתנ׳ כהונה אמ׳ לחק עולם פעמים רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכ׳ מפני שאין הקרבנו׳ חקת עולם בכל מושבו׳ רק במשכן ובמקו׳ אשר יבחר ה׳ ואל יטעך עיני המשתבש בפסו׳ ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן

אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום כי אמר הכתוב
שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותיכם עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחיר׳ ואם אין
קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל האיסור הוא עד ע
עצם היום הזה בלבד אבל פירש עד עצם היום הזה שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי
שיהיה הקרבן מנחה חדשה · ויתכן שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכ׳
ובראיה הגמורה שפי׳ מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ מן המין הקרב כי כן נאמ׳ בערכין ואם
בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ כל אשר יתן ממנו לה׳ יהיה קדש ופי׳ בהמה שמקריבין ממנה קרבן
לה׳ וכן ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ ואמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מ
מקריבין ממנה ואין הפר׳ ושום חילוק בין שמזכיר בלשו׳ רבים אשר יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמ׳
בלשון יחיד אשר יקריב כי פירוש אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא · לכם
לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא
מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו ה
הוצרך להזכיר שיהיה אסור ואמר שבאמר ואכול לא תאכלוהו שיהיה בכרת כאשר כל חלב כי כל מן הקרב
יאסור ואפי׳ הנבלות והטרפות ממנו ואמ׳ יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאת בנבלות
ובנבלתם לא תגעו ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשה ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות
בלבד למה הוצרך לומר בו כל חלב לא תאכלו שם בפרשת ויקרא ובכר בזה שיעלה על המזבח
לריח ניחוח ואיך נאכל אשה ה׳ ולמה לא הזהיר גם ביותרת הכבד ובשתי הכליות מן הקרבנות · וע׳ד
למה הוצרך להזכיר שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן ומתה שאמר הכתוב בפסולי
המוקדשין רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיעני המקום למקומו ואפרשנו את החלב על החזה
הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה שהוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר ואת
החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם ורבותינו אמרו שהיה
נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבדו לדרוש מה שאמ׳
בטעמו ובשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תל׳ חזה להניף אותו · לתת להם ביום משחו אותם
עד אשר צוה ה׳ את משה שיעורו אשר צוה ה׳ ביום משחו אותו לתת להם מאת בני ישראל חוקת עולם ופי
ביום משחו בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן בעת היא כאשר הבדילם · ורא׳ אמר׳ כי ביום מ
משחו מיום משחו וכן הנותר בבשר ובלחם אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני · על דרך רבו׳ כי כל המצות
נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות
ועל דרך הפשט שעורו אשר צוה ה׳ משה בהר סיני וביום צוותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את ק
קרבניהם לה׳ כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבחי׳ השלמים במדבר
סיני באהל מועד · ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד וכן עולת תמיד
העשויה בהר סיני כי איננו בהר ממש כי עולת התמיד לא התחילו בה רק באהל מועד וכתי׳ וזה
אשר תעשה על המזבח וגו׳ וכן ויסעו מהר ה׳ דרך וכו׳ וכן רב לכם שבת בהר הזה · והטעם בכל אלה כי
ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתי׳ ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פ
פארן והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית כ
כשנוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר שכתוב בכאן כי זאת התורה לעול ה
ולכל הקרבנות שצוה השם מהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ובמדבר סיני להודיע
שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו
מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחתיו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמ׳ בתחלת הענין
ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד. קח את אהרן

עד ויקרב משה פרשה זו באמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאחר בתורה למו׳ רש׳
ולמה נהפכו דברי אלהים חיים ועוד כי זה בפרשה ביום החדש הראשון בכל הקמת המשכן ׳ ובלבישת
אהרן ובניו ובמשיחת כלם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום
הזה ואיך הפרי׳ ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקד׳ אבל הנכון שבאת׳ כי נצטוה בהקמת המשכן כנג׳
באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו השם ית׳ שהוא יושב הכרובים וצוה אותו
על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחלת ויקרא עד כאן   כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות
ומשפטיהם קודם שיקריב משם כלל׳ כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים   ולא ידעו כל
דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו   ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לזרז אותו
במעשה ובשבעת מעשה כמה שאמר לו מתחלה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו׳
והוסיף לו בכאן ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהשם ית׳ בחר ב
באהרן ובזרעו ׳ ועל דרך היושר נצטוה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל   וכשנתרצה לו הקב״ה
והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעניינו שמצות המשכן במקומה עומדת   וצוה לישראל עליה כמו
שפירשתי בפרשת ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכה באמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש ת
תקים את משכן אהל מועד וגם באמר לו והקרבת את אהרן ואת בניו וגו׳ והנה ידע שגם אהרן ובניו ב
במעלתם ובחינוכם לפני המקום ועכשו חזר וזרזם ביום ראשון של מלואים ובשבעת מעשה   והנה כל
הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבות׳ לסדר
כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו   וירחץ אותם
במים   הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכלם רחץ אבל לא היתה רחיצתם באחת אבל רחץ אהרן והלבישו
בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו וילבישם ׳ ויתן עליו את הכתנת ויחגר אותו באבנט עד ויקח משה את
שמן המשחה זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצואה אמר והלבשת את אהרן את הכתנת את מעיל ה
האפוד כי רצה שם לכלול את האבנט בכלם בצוא׳ אחת ואח׳ וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלביש
הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן ויחגר אותו בחשב האפוד
קודם שישים עליו החשן כי משה ידע כדרך הלבישה כי לעולם הבגדים תכף ללבישת הבגד יחגור אותו
בחגורה העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות
אבל שם באמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמ׳ שיתן
אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שסבר בזה כל זה במעשה האפוד והחשן   ויקח משה את
שמן המשחה וימשח את המשכן ׳ ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן ׳ גם זה עשה משה כסדר נכון כי
כן נצטוה במעשה השמן ומשחת בו את אהל וגו׳ ואת אהרן ואת בניו המשח על כן לא רצ׳ למשוח המשכן
עד שהלביש אהרן ומשח אות׳ באחת כדי שיהי׳ המקריב כמזומן לעבוד לבא אל המקדש והיה די באהרן
שהוא קדוש ה׳ לעם שכתו׳ במצות הקמת המשכן ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו ואחר כך והקרבת
את אהרן ואת בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן כי שם הסדיר כל המעשה לאהרן ולבניו באחת   ויז׳
ממנו על המזבח עד וישחט ויקח משה את הדם ׳ כתב רש׳ ולא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו ואפשר
כי מה שאמר במזבח וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ו
ואיננו במשיחה בלבד כי והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף אליו קדוש יותר מאשר הנמשחים במשכן ו
וכל כליו כעשה לו קידוש בקידוש אשר נצטוה לעשות במקריבים שאמר והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין
המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וקו׳ הדבר וכן באמר ביום הכפורים והזה עליו מן ה
הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישר׳ שכל קדוש המזבח בהזאות וכל שכן בתחלה
שצריך קדוש מטומאה וזרות ׳ ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם
כאשר נצטוה ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם

וכלל זה כיוה שאמ' בבני' כאשר צוה ה' את משה   והנרא' בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן
על ראשם כי לא בא' זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל
שלא היתה ביציקה כמוהו   ויתכן שלא היתה בבני' משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל
בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם שצוה למשוח האב ולקחת את שמן
המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבני' כלל לא ביציקה ולא במשיחה · אבל בפרשת הקמת המשכן
אמ' ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל · וכן בפרשת השמן · ולא הוזכרו
משיחה והזאות בבנים במקום אחר לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן והן ההזאות   ויחטא
את המזבח · חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה ויקדשהו בעבודה זו מעתה לכפר עליו כל הכפרות לשון
רש' · ואם כן הטעו' יספר כי כזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך · וזה כענין שנ' ביחזקאל שבעת
ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימי' והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהני'
על המזב' את עולותיכ' ואת שלמיכ' ורציתי אתכ' נאם ה' · וילמד בכא' כי כדם מעשה זה ואין הקטר' האמורי'
מעכבת בחנוך המזבח · שכן לדורות אינה מעכבת בכפרה · אבל נתוספתא של פרשת מלואים ראיתי
כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומ' שלא היתה כפר' זו אלא שאמ' משה בשעה שיצא הכרוז להנדב
במקדש דחקו ישר' איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזל למקדש · וכן הוא
אומ' כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה   וכבר הזכיר רש' גם זה בפרש' ואתה תצוה   ואת הפר ואת
עורו ואת בשרו ואת פרשו יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים קרבים וטלפי' שהם מלבד
עורו ובשרו ופרשו · או יהיה הוא' מן המשמשין ביתר · והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת
בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף   ואת האיל נתח לנתחיו אין נתוח אלא לאחר הפש' · אבל קצר בהפשט'
בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה ואמ' ויקטר משה את הראש ואת הנתחי' בזמן ההקטרה והוא אחר
ואת הקרב ואת הכרעי' רחץ במים · וזהו שאמ' ויקטר משה את כל האיל כי הכל הקטי' כאחת אחר הרחיצ'
אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחי' טעונין רחיצה   ויקרב את האיל השני איל המלואי' · כבר פי' כי ענין
המלואי' שתהיה להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה' ויאמ' כן במזבח עצמו והעובדי' · והנה כל הקרבנות
האלו באים למלא את ידם כדכתי' וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר
ואילי' שנים תמימי' · אבל נקרא האיל השני איל המלואים בעבור שהוא סוף קרבנות האלו ובו תמלא ידם
וכהנו לפניו ית' כי כלם מעכבין כענין · ויתכן כי החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתיב   והעולה
להרצאה על הכהני' כפר' כל עולת כדרכה   והשלמי' תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה
השלמי' לבדם באים על מלוי הידים · ולכך יקראו מלואי' ויאמ' מלואים ולא מלוי בעבור כי החלבי' והשוק
גם תרומות הלחם הכל קרב   ויקח משה משמן המשח' ומן הדם אשר על המזב' לא ידעתי אם מערבן
בהזאות האלו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח · וכן לא נתברר לי מה טע' איחר
הזאות האלו לאחר הקטר' של מלואי' כי בצואה הקדים ההזאות ואחכ' אמ' ולקחת מן האיל החלב והאלי'
ואולי בעבור שהיו' שם וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו לומר משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה
בהם שבו יהיו קדושים לגמרי כי לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן בהונות · וכאן אמ' וימשח אותו
לקדשו לא שיקדש לגמרי עד שעשה ההזאות ואמ' כאן ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלי' קדושת האב
והבני' באחת בהזאות האלו · וכן אמרו בת"כ ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבני' אלא
בהזאת דם   והנותר בבשר ובלחם הבית' בשתי המלות משמש כמו מם' והבית' מן הבשר ומן הלח' וכן ביו'
השמיני והלאה בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ולא פירש הכתוב והנותר עד הבקר   כי כבר למדנו משפט
הקרבנות וידע שלמי' האלו נדונין כתודה שכן שנאכלין ליום ולילה · או שקצר הכתוב כאן בעבור ש
שהוא מפורש בצואה ואם יותר מבשר המלואים עד הבקר   ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימי'
ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו · על דעת הבריתא של תורת כהני' ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח
אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה ·   כלות' עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת
והיא מצוה שנוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא ואחייבין עליה מיתה · והוא

שאין ככהן גדול ומן המקדש לא יצא וגו' לא יחלל אמרו לימותי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבוד'
ודרשו פן תמותו משמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו משמן המשחה שאם יצאו
בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות · תל' כי שמן משחת ה' עליכם פי' שלא אמר
כי בשמן משחת ה' אתם משוחים · ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם
ויעש אהרן ובניו את כל הדברי' האלה אשר צוה ה' את משה · יאמר בכל מקום כאשר צוה ה' ביד משה אבל
בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמ' כן כי לא נעשו כאשר צוה ה' אבל עשו כל הדברי' אשר צוה ה' ועוד
מוסיף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם

סדר שמיני

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר · נצטוה משה רבינו בקרבנות הללו
כמו שאמ' בסוף זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ואם לא נזכר זה · וכן ויאמר
משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר ממנו למשמרת · וכן אנכי האל בית אל · ספר יעקב זה ואם לא
נזכרה האמירה לו · וכבר הראיתיך בפרשיות של מצות הפסח כאלה רבות וטעם ואל בני ישרא' תדבר
לאמר שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצוה בשם ה' והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני
העם · והנכון שטעמו ואל בני ישר' תדבר אתה והזקנים הנזכרי' כי לכך קראם שידברו לישר' כדרך ויקרא
משה לכל זקני ישר' ויאמ' אליהם משכו לו אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישר' תדבר ושיעור הפרשה
ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישר' תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל
אחד מביניהם כדרך ואצו אתכם בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו וכן רבים במשנה תורה · ורא' אמר כי
טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שכבר אמ' להם משה זה הדבר · ואם כן יתכן שיהיה שיעור
הפסוקי' האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישר' ויאמ' משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא
אליכם כבוד ה' ויאמ' אל אהרן קח לך עגל וגו' ואל בני ישר' תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים · והנה קצר
בתחלה ופירש בסוף · ואיננו נכון · אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר
להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שיקרבו הקרבנות על הסדר שיצוה ואחר כך ירא' להם הכבוד ובעבור
שאמר כי היום ה' נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת
זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אות' לכהן לי כי שם לא צוה רק על המלואי' ובשבע' הימים וקרבנותיה'
ומלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות · והנה הקרבנו' הללו כחנוכה להם
כענין מנחת חביתי' לדורות ביום המשח אותו ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנו'
הללו · כי כאשר צוה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי לכך
לא הזכירם שם · ולא כדברי רש"י שאמ' שם כי הפר נכפר על מעשה העגל · אבל אין הפרים ההם לחטא על
המזבח ועל אהרן ועל בניו לקדש אותם · והעגל הזה בין השמיני לכפר על מעשה העגל והנה קרבן אהרן
כקרבנו ביום הכפורי' בשוה וחטאת העם כחטאת' ביום הכפורי' שעיר עזי' אחד לחטאת וכך את' בתוספתא
של פרשת מלואי' נתכ' שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל · ודרשו כי מה ראו ישראל להביא יתר מאהרן
אלא אמ' להם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה שנ' וישחטו שעיר עזים · ויש בידכם
בסוף שנ' עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה העגל · וכ
ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרף של יום ה'
הכפורים · אעפ' שהיה זה חטאת חצונה כי לא פיר' משה שיעשה כן · ואולי נצטוה בכך והכתו' לא רצה
להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמ' משה ולא יאמ' משה רק מה שצוה ה' · וטעם קרב אל המזבח ויקרב
אהרן אל המזבח וישחט · ועל דעתי כדרך הפשט יאמ' קרב אל צפון המזבח ועשה שם החטאת והעולה כי
הם שחיטתן בצפון · ואמ' משה כן כדרך קריה שכבר ידע אהרן זה · אבל בת"כ מתעוררין רבו' בזה
ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה
אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי ושמשי את המלך כך
אמ' לו משה לאהר' אהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקו' הגס דעתך ובוא ועבוד
עבודתך · ויש אומרים היה

אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא
ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמ׳ קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות ׃
וטעם זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה׳ ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו
במחשבתו כענין שנ׳ וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאלו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמ׳ לו
הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו ואחרי׳ מפרשי׳ שהיה השטן מראה
לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי ואע״פ שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן
שמא ישטינך בביאתך למקדש וכו׳ בתורת כהנים וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח
לעשות כל הקרבנות ועשה תחלה את חטאתך ואת עלתיך וכפר בעדך תחלה בקרבנותיך ׃ ובעד העם
אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם ליאמר אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב מלבד
עלת הבקר הוצרך הכתו׳ להזכיר זה בכאן ללמד שאין עלת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה
לא הוצרך להזכיר כן בימי המלואי׳ לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהני׳ וכידוע שלא פטרו את התמיד
ולא קדמו אליו ׃ ובתורת כהנים שנו ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד
שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר ויקרב את העלה ויעשה כמשפט אם כן למה
נאמ׳ ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר ללמד ששתי מנחות היו שם אחת על העול׳ ואחת בפני עצמה
ופירושו שאלו אמ׳ ויקרב את העלה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבקר היה ללמד שהתמיד קוד׳ כמו שאמו׳
בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו מלבד עולת התמיד ׃ אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את
המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא אומ׳ ׃ ולפי׳ דקדקו
שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא
לבדה זו ׃ והלא כבר נאמ׳ ויקרב את העלה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה בנסכי׳ ואם כן למה נאמ׳
ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבקר ומנחת׳ שאין המנח׳
הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישר׳ והמכסה חלב המכסה את הקרב לרש׳ ואיננו נכון בעיני
כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבי׳ האחרי׳ ׃ אבל על דעתי המכסה שם לכלם ׃ כי כל חלב שיקרב
לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרב והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה
והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן ׃ וכן אשר על הכסלי׳ וכמו שאמרו חלב שהבשר חופה אותו מותר
שעל הכסלים את׳ רחמנא ולא שבתוך הכסלים והנה הכתו׳ הזה נמשך למעלה וימצאו בני אהרן אליו את
הדם של שור ואיל כנזכר׳ ואת החלבי׳ מן השור ׃ אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומכסים
הכליות ויותרת הכבד ואמר וישימו את החלבים על החזות כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה
והחלבים עליהן והכל על החזות והנה החלבי׳ לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה ויקטר החלבי׳
המזבחה עם שאר הנזכרי׳ ׃ אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבי׳ יזכירם וכן ותאכל על המזבח את
העלה ואת החלבי׳ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ברכת כהנים יברכך ׃ יאר ׃ ישא ׃ לשון רש״
ואם כן יהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישר׳ שבחומש הפקודי׳ מוקדמת לזה
ואולי כן הוא כי יתכן לומר שנ׳ שם ויהי ביום כלות משה להקי׳ את המשכן ויתכן לומ׳ כי אהרן פרש כפיו
השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנ׳ ויעמד שלמה לפני מזבח ה׳ ויפרש כפיו השמי׳ ושם נאמר
ויעמד ויברך את כל קהל ישר׳ קול גדול לאמ׳ ולפי׳ לא הזכיר הכתו׳ שצוה אותו משה לעשות כן ובבריתא
של פרשת מלואי׳ כתב׳ ראיתי ויברכם זו ברכה סתומה שאי אתה יודע מה היא חזר הכתו׳ ופירש להלן יברכך ה׳
וישמרך ׃ יאר ה׳ פניו אליך ויחנך ׃ ישא ה׳ פניו אליך וגו׳ ועדין יש לי לומ׳ שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן
את העם מעצמו סתומה היא ולא פירש לנו הכתו׳ מה היא ׃ אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה
והיא שוה בכל הכהנים לעולם ׃ או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן נתפרש
ברכה זו לו ולבניו לדורות ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח טעם מלפני ה׳ כמו מאת פני ה׳
והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה החטא בנדב ואביהו׳ תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה׳ אש זרה ולא
אמר ויקריבו לפני ה׳ קטרת אשר

לא צוה אותם · והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתו' ישימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת · והנה לא היה אשה ריח ניחוח · וזה טעם וישימו עליה קטרת שלא אמר וישימו עליהן כאשר אמ' בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליה' קטרת אבל אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן שירמוז לזה מה שאמ' לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשה זרה והוא מה שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו הוא אשר דבר ה' לאמר · היכן דבר · ונקדש בכבודי · אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בך עכשו אני רואה שהם גדולים ממני וממך לשון רש"י ממדרש רבותי' ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדיו וידעו כי אני שוכן בו · ורמ"ז גם כן את הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכאשר אראה בם קדושתי אז אז אהיה נכבד על פני כל העם ויראו ממני ואם כן הוא דבור ולא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו · ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר הש' גזרותיו ומחשבתו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו וכן וזה הדבר אשר מל יהושע זה הענין על דבר הכסף וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתי' כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון והנה אמר משה המקרא הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתי ועל פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני וטעם וידם אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק · או כטעם ואל תדום בת עינך קרבו שאו את אחיכ' מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים ר' אליעזר אומ' לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלוים מותרין שם ליכנס שנ' ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמ' וימותו לפני ה' כנפש המלאך והוציאם לחוץ ר' עקיבא אומ' לא מתו אלא בפנים שנ' וימותו לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנתם שהטילו בהם חכית של ברזל וגררום והוציאום לחוץ עכ"ל ברייתא · והטעם שלפי שגם הכהני' אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתו' כהנים יכול לא יכנס לעשות רקיע ת"ל אך כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין שם כהני' נכנסין שם לוים אם אין טהורי' נכנסי' שם תמימי' אם אין תמימי' נכנסין שם בעלי מומין · ועכשו היום הזה אין שם כהני' טהורי' נכנסו שלא יטמאו להם · אבל כיון שהי' אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאין ליכנס שם ועל דעת ר' אלעז' מפני מה הכתו' ויקרבו סבר שהי' בחוץ ולכ' לא אמ' ויגרר' בכתנות' וטע' בכתנות' כי היו לובשי' בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישו' תכריכי המתי' ויקברו אותם כמנהגם בשאר המתי' במדבר והנה אחר כ' טהרו הבגדי' הקדוש' והיו לשאר הכהני' אל תפרעו אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו לשון רש"י · וזה שאמ' מכאן שאבל אסור בתספורת אסמכתא בעלמ' היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר אינכ' חייבי' לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים ולא תמותו שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבל' חייבין מיתה אם לא עשו כן וכך אמרו בגמ' כמסקין אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה שנ' ראשיכם אל תפרעו ובגדיכ' לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה · וכל זה כדרך האסמכתות בתלמוד · ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרי' או שיהיה יום ראשון הלכה למשה הסכי' כלומר מן האונני' כפי דעת הגאוני' אבל עיקר הכתו' הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרום עליו ולהטמא לו שנאמ' את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול ה' הוא · והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל למד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח

העבודה ויצא באנינות יתחייב ככל כהן שמניח עבודה ויוצא לרצונו · והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא
יפרע ושלא יפרום כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול · אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא
היו רשאין להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבין להטמא לאחיהם · וכן היו רשאין
או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שישאום לחוץ׳
הם ולא הכהנים · וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרמו כאביהם ולא יבכו כלל · וזה טעם ואחיכם כל בית
ישר׳ יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מ
מיתה אם יערבבו השמחה כלל · ויתכן שבשבועה משה בכך מפי הגבורה ואע״פ שלא כתב או שלמד זה
ממה שכתוב ושמרתם את משמרת ה׳ ולא תמותו כי משמרת ה׳ יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע
לפני מי שאמ׳ והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע״פ כן צוה שלא יניחו המקדש אם כן לא
יטמאו ולא יתאבלו כלל · והנה בני אהרן הכהנים המשוחים ואע״פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי
המלואים כדין משיח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינו פורם ולא מיטמא לקרובים ככהן גדול אבל
אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם
הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרה הזה לא נתבטל דבר במלואים שכל
קרבני הקרבנות ולערב אכלו כלם הראוי לאכילה · ואפשר שיהיה זה נוהג בכל ימיהם באלעזר ואיתמר
שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה׳ עליכם וכבר
הזכרתי הברייתא של תורת כהנים שאמרו ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת העבודה ושלא בשעת ה
העבודה ת״ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומ׳ בשעת העבודה פן
תמותו ממשמע לאו אתה שומע הן כי שמן משחת ה׳ עליכם מה ת״ל שיכול אין לי אלא אהרן ובניו
שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי
שמן משחת ה׳ עליכם · וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין אמרו לו לר׳ יהודה אין מן המקדש לא יצא
אלא בשעת עבודה בלבד · והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח אהל
מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו
ביום הזה אוננין היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה · ואולי כאשר שמעו אמר לכלם ומפתח אהל מועד
לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם שיודעים כי אהרן מקריב אונן והוא באזהרתו מיתה ובניו בכלל
האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך · ומפני זה אמ׳ בכאן סתם ומפתח אהל מועד ל
לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתם כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת ל
לדורות · ויתכן שיהיה לבנים הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהני׳
שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתו׳ שאמ׳ ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא
ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבוד׳ ויוצא למיתה מכי שמן
משחת ה׳ עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם שנ׳ והיתה להם משחתם לכהונת עולם לדורות׳ · וכך שנו
שם בברייתא של תורת כהנים מכאן אמרו הרוגי ב״ד אין מתעסקין עמהן לכל דבר שמא תאמרו הרי אנו
הולכין לבתינו ומתאבלין אוננין ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן
שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בבית דין של מעלה כנהרגין בב״ד על העבירות שבאין ושואלין בשלום
הדיינין ובשלום העדים · אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה
יום סיני וביום שמחת לבו זה אהל מועד

יין ושכר אל תשת יין דרך שכרותו לשו׳ רש׳ ופירושו שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעת
של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים וללמוד שכר מן הנזיר וכן הדבר לפי דעתי
אבל על דעת הרב ר׳ משה על שאר המשכרי׳ באזהרה ושכר כפשוטו והטעם בגלוי האזהרה עתה שלא יתעה
הכהן בשכרות היין ויבא לידי מחשבה שאינה כהוגן ויומת בה כאשר עשו בניו · ויתכ׳ כי מה שדרשו שהיו
נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני היין טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדין לא הוזהרו
ממנו אבל עונשם שטעו באש ה׳ כאש׳ רמזתי · בבאכם אל אהל מועד אין לי אלא בבוא׳ להיכל בנשת׳ יז ב

למזבח מכין · נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל · מה להלן עשה ביאת מזבח
כביאת אהל אף כאן עשה ביאת מזבח כביאת אהל לרש׳ ותורת כהני׳ · והנראה לפי ההקש הזה שאין
הכהן חייב מיתה בביאת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין
האזהרה שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר או בגשתם אל המזבח לשרת להקטי׳ אשה לה׳ ובלשון הזה שני
שם בספרא · ר׳ אומר נאמ׳ כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה
את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את היציאה
כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר שאין החייב אלא שלא יעבוד · בין
שנכנס שכור או ששתה שם ועבד · ושם אמרו חקת עולם לרבות היציקות והבלילות והתנופות והגשות
הקמיצות וההקטרות המליקות וההזיות · כי מפני שאמר הכתו׳ להקטיר אשה לה׳ הוצרכו אלו לרבותם ·
ונראה עוד שאין החייב הזה במקריב בבמה · ולכך יאמרו שם אין לי אלא אהל מועד מכין לרבות שילה
ובית עולמי׳ ת״ל חוקת עולם כי האזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן מקריב בבמה · והנה פי׳ בבאכם
כאשר תעבדו עבודה · ואמ׳ בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר
פתח אהל מועד · והכלל כי האזהרה והעונש באלו אינם אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוץ ידים
ורגלים וכן מחוסר בגדים · אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו · ומה ששנינו ר׳ יוסי אומ׳
בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא רחוץ ידים ורגלים
נכנסין לשם וכולה מתני׳ מעלות דרבנן הם · ועל דרך הרב ר׳ משה יש בכניסה כלא עבודה לאו שאין בו
מיתה   שוק התרומה וחזה התנופה · לשון אשר הונף ואשר הורם תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה
ומוריד · ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו טעמיהם בהרמה והנפה לשון רש׳ ·
והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק תרומה לה׳ והוקטר עם הלחם ועם החלבים והמורם מן ה
השלמים יקרא תרומה כמו שנ׳ והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה׳ וכל׳ שכן אלו שהעלו אותו לגבוה
שזה כלם תרומות ה׳ ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטיר׳ אבל החזה
הונף בפני עצמו ולא היה חלוק מאחר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש · וזכה בו משה להיו׳
לו למנה · ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מימי המלואי׳ זכו בשוק בתרומתו לה׳ ובחז׳
בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקרא לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם בימים הזכות
על אשי החלבים כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש׳ · ואין צורך כי
אשי מאמר לחלבים כמו שאמר אשי ה׳ ונחלתו יאכלון · ופי׳ הכתו׳ הזה שהוא טעם למה שאמ׳ כי חקך וחק
בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישר׳ ואת׳ שוק התרומה ואת חזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישר׳
המזכרי׳ להניף תנופה לפני השם שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם   כי הכוונה בתנופה
אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה   שעיר החטאת שעיר מוספי
ראש חדש · ושלשה שעירי׳ קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכלם
לא נשרף אלא זה · ונחלקו בדבר חכמי ישר׳ יש אומ׳ מפני טומאה שנגעה בו נשרף · ויש אומ׳ מפני אנינות
נשרף לשון רש׳ · ועל דעת האומ׳ מפני טומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת היום היו׳ אסור אבל
אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי זה   אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב א
אלא קסבר אנינות לילה דאוריתא
הן היום הקריבו מהו אומ׳ אלא אמ׳ לה׳ משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חלל׳ אמ׳ לו אהרן
וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש׳ · וכן הוא בגמ׳ בפרק
טבול יום ודלמא אקריבתיה ופסלתיה · ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד
מעשות החטאת והעולה והשלמים · ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו · ואחר כן ירדה האש לקרבנות
ואז הקטירו נדב ואביהוא קטרת זו ומתו לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר
הזה שלא נזרק עדין וזרקוהו · ואהרן אמ׳ לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה
באנינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה שום דבר באנינות כלל   אל משה ואל אהרן דברו אל

בני ישר׳ והשכות בפרשיות האלה מהגות ביש׳ וכהני׳ · אבל עניי׳ מרובה בכהני׳ כי הם צריכי׳ להשתמר תמיד מכניעת הטומאה מפני שיצטרכו לבא במקדש ולאכול בקדשי׳ · ועוד כי אם שגגו ישר׳ בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהני׳ · ועוד שצוה אותם להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור · והנה הם צריכים להורות לישר׳ הטמא והטהור שיזהרו בהם · על כן היה הדבור בזה אל משה ואל אהרן שניהם · או למשה שיאמר לאהרן · וצוה לשניהם דברו אל בני ישר׳ · ולכך כאמרו בספר תורת כהנים · ויזהיר בפרשה באכילה ובטומאה שלא יטמאו המשכן וקדשיו   מכל הבהמה אשר על הארץ פשוטו מכל הבהמה אשר על פני הארץ כטעם מכל אשר בעולם ·   ומדרשו מפני שיש חיות בים ואין נוהגין בסימנין הללו אלא כדגים · לפי׳ אמ׳ אשר על הארץ להוציא מה שבים׳   כל מפרסת פרסה ושסעת שסע מעלת גרה · טעם הכתו׳ הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין הללו תאכלו   אבל לא תאכלו באחד מהם והיה ראוי שיאמ׳ כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו · וחזר ואמר מבשרם לא תאכלו ללאו ·   וכתב רמ׳ אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין   אמרת קל׳ וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה וכו׳ ולשון סיפרא מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם ·   שאר בהמה טמאה שאין בה סימן טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה כיוצא הגמל והשפן והארנב׳ והחזיר מן הכתו׳ ושאר בהמה טמאה מקל וחומר כמצות מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקו׳ עד כאן הברייתא · אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד · שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומ׳ שאין מזהירי׳ מן הדין וכך אמרו בתב׳ באחותו שאסר הכתו׳ אחותו בת אביו או בת אמו והוצרך לרבות בכתו׳ אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אעפ׳ שבאה בקו׳ ויש בה שם שתיהן לומר שאין מזהירין מן הדין   כדאית׳ ביבמות בפרק כיצד   אבל הברייתא הזו או שהיא שנויה כדברי האומ׳ עונשין מן הדין במסכת סנהדרין או שאינה מתרציתא והטע׳ בילקו׳ שאר בהמה טמאה מפני שאמ׳ הכתו׳ באיסור השפן מפני שאין מפריס פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפריס פרסה הוא בשם האיסור הזה אין צורך לקו׳ כלל   אותה תאכלו ולא בהמה טמאה והלא כאזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רמ׳ וכך היא כתב׳ והר׳ר׳ משה אמ׳ שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה לא מצינו שידרש כן לרבנ׳ · ומה אחשב זה מה שמצינו שם בתב׳ יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתי׳ יהו בלא תעשה על אכילתן תל׳ זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתן · וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתו׳ אותה תאכלו ואין הדבר כן שבפי׳ אמרו חכמים ברם מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים שאפי׳ מצות פרום מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם האדם ודם השרץ מעטו אותן חכמי׳ מאסור דם ואמ׳ דם השרץ כבשרו לוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר · אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומ׳ שלא תטעה מיהו והן מותרין · אבל לפי דעתי יהיה זה בבשר מן החי · אבל המת לימדו בו גזרה שוה מעגלה ערופה שאסור בהנאה   ואת הארנבת מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה   ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב ארנב פרה ודוב תרעינה וכן תור בעופות · ולכך אמ׳ הכתו׳ שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורי׳ שהן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם · ואל תשיב עלי מלשון רבנ׳ שאמרו פרה וחזירה ויאמרו גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כונתם וטעם האסור באלו שאינן בעלי שני הסימנין   ובנבלתם לא תגעו אינה אזהרה לאסור לגע הנגיעה · אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומ׳ לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו · והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשי׳ ושמ׳ המדרש שאמר׳ רבותינו ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר שלא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורי׳ כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה במצות בלאו שאי׳ הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעי׳ ומה שא׳ יז ד

חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים · ואין בזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות העלייה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כאשר אסמכתות הרבה שמניות שם בתל׳ ועוד שני שם אחרים אומרי׳ יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תל׳ ובנבלה תטמאו · יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא תל׳ ובנבלתם לא תגעו הא כיצד הוי אומ׳ רשות · וזה עיקר הדין מן התורה · סנפיר וקשקשת סנפירים אלו ששט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש״ · וכן הוא בגמ׳ במסכת חולין · אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום קבועי׳ שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כסנפיר והם הקליפין העגולי׳ שבלע׳ דומים לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ולא בו נפרד מן העור כלל אינו קשקש׳ ובעליו אסור הוא · ולכך אמרו בגמ׳ דקשקשת לבושא הוא ולשון תוספתא אלו הן הקשקשי׳ שמלובש בהן וסנפירין ששט בהן וזהו תרגומו של אנקלו׳ שאמ׳ קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האלמות והפירות · וכן ענין הכתוב שאמר ושריון קשקשים הוא לבוש · שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קלפים לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן מן דק והקליפין ההם נקראו קשקשים · וכך הזכירו חכמי׳ בגמ׳ בפרק חלק לבושי שריון קליפה ויונתן בע׳ תרג׳ ושריו׳ גלבין מלשון תער הגלבין הם הרצענין יתכוין לומר כי היה כשני פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמפשטין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושי׳ גם היום והבן זה · וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכני׳ לעולם בעליון המי׳ ונבלליהן ויקבלו גדול באויר הנכנס שם · ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות כאשר יעשה הגמר והמעט וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתית המים ובעבורים ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת הימות כאגמים המעופשי׳ · מכל שרץ המים · אמר ר״א כי שרץ הקטנים שיבראו מן המים ונפש החיה מזכר ונקבה · ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שבים שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה · והנה לכלם דין אחד · ומדרש תורת כהנים חיה זו חית הים כפשט להביא בן הסירוני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חכינאי תל׳ שקץ תשקצם · וזאת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסיננן שקורין מוסקליונס בלע׳ לשון רש׳ · ואני תמה בו שהמין ההוא פורח מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ · ואפי׳ משעת פריחתו נאסר כדאמרי׳ בפר׳ אלו טרפות בעי רב יוסף פרשה לאויר העול׳ מהו וכל שכן שהוא נח על הכלי׳ ועל הארץ למרחוק בכלי בית האוצר כל היום תדיר וקריבא ביה השורץ על הארץ אבל המין ההוא יתנם ש שמו ונעשה ביין כדאמרי׳ באגדה של טיטוס הרשע והיבחושי׳ שהזכרו כאן מין שטמון במי׳ ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון אין בוחשין את השתית בשבת ובגמ׳ דזבחי׳ פ׳ שיני את כל המשלי׳ למי׳ מקוה משלי׳ למי׳ כיור לרביעי׳ אי משלי׳ · ושאלו אי למעוטי יבחושי׳ אדומי׳ אפי׳ בעיניהו כמי דתני׳ רשבג״א כל שתחלתו מן המי׳ מטבילי׳ בו שהו׳ מין שתחלתו מן המי׳ וכן כמו נמצאי׳ בשוחרי יין תדיר תולעי׳ לבני׳ אחר שהם נבראי׳ מגסות היין ומכנין אותן ורואיתי כפירושין שם סכת׳ יבחושי׳ אדומי׳ כמין יתושי׳ בלא כיפי׳ כדרך סנדלי׳ כשולי חבית יין שלנו מבחוץ יבחושי׳ דקי׳ אף כן נבראו מן המים · ואולי בכך נתכון כאן למין שאי׳ לו כנפי׳ ואי׳ בפרש מן המים אלא על ידי סינון · וגם הם אותו שם הלעז הם נקראי׳ אבל הרב אבל בפי׳ מסכ׳ חולין כת׳ יבחושי׳ כמו יתושי׳ דקי׳ הנמצאי׳ במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל · וזאת אלה תשקצו מן העוף לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנז׳ בפרש׳ ובלבד עם מיניהם אותן שנ׳ בהם למינו ולמינה כי הכתו׳ לא הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמ׳ ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בספרי׳

המטמאי׳ שהזכירם בפרט אינן כדין הזה בלתי אלה הנקובי׳ בפרשה בשמות ורבותינו למדו סימני׳ בעופו׳ הן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנין מן המינין האלה האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעול׳ טמא כי התור׳ הרחיקתהו מפני שדמו מחומ׳ לאכזריותו ושחור גם מוליד המרירה השרופה השחרחורת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס

מלבד הנזכרים בפרשה והנה כל עוף שידרוס ידוע שהו׳ מאלו הנזכרים ואם בידוע שאינו דורס ודאי מות׳ שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דימו נשרף ירע כדורסין ואסרתו תורה עמהם · ועוד תנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקרקבן נקלף בידוע טהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס · אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי העור׳ יש בו אצבע יתרה וקרקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמינין שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין כולן יש הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה · וענין הדריסה הוא הצד ציד שידרו׳ העופו׳ ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הנם הנקרא אסטו׳ר והנץ הדק הנקר׳ אספרויר בלעז ובערבי כין · וזה ממשפט העופות באסורם והתירים על הדרך הנכון ואמתחור בגמ׳ ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות והנה טעם אסור העופות מפני אכזריות תולדותם והמזון יתכן שיהיו כן מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כלם יטרפו והנ׳ נמצא בתולדתם שני ימה שהזכי׳ חכמים שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלם אינו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם ממינים ויתכן מזה שיזיקו באיברי הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב וכבר מלבד שיש במתירין טובה ידועה בדרך הרפואו׳ וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה מצורע וזה לא׳ת שיש בכלם סגולות רעות מאד · שרץ העוף הן הדקין המעופפי׳ ורוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבין לשו׳ רש׳ · ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שום עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף כהם · אבל שרץ העוף פירו׳ בכאן ההולך על ארבע כי כל עוף שילך על שני רגלים בארץ זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו המעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי רגלים הולכים נמוכים ובארץ וראשם למטה כשרצים ולכן יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית · וכן חזר כאן ופירש וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם · ופי׳ באומר כל שרץ העוף ההולך על ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם · ומדרשו בתורת כהנים ר׳ אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש חמש טהור · והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה · אבל במשנה תורה כאומרו כו אז זר וכו׳ שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו משם לוקי׳ עליו לאלה תטמאו לאלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו כאן לומר שבכלל בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה לשון רש׳ ואכ׳ למה חלקו הכתוב ולמה פרט בהם היה ראוי ש שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה טהורה לרש׳ יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו ויטמא עד הערב · והנכון כי כאן הזכיר בנבלת׳ סתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בו בזמן שאינם חיים יטמא · אבל שם אמר וכי ימות מן הבהמה לומר שאם בשחט אינה מטמאה · וענין הפרשה הזכיר ולאלה תטמאו לומר שאין בנזכרים ברבים ובעופות ובחגבי׳ הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה · ואמר טמאים כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכרת ואחר ואמר שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן וזה לכם הטמא בשרץ על העתיד להזכי׳ ונתבאר ר׳ אברהם כאן · והנה למעלה בענין אסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר שבאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלה גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שבאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור ולרבותי׳ בתורת כהנים בפרשת כל המדרסים לכל הבהמה טמאים הם לכם באבר מן החי וכל הולך על כפיו באבר מן המת כי יאריך הכת׳ ויזכי׳ בהם טומאות רבו׳ לרמוז שיטמאו כלם ומקצתם במיתת כל הנו׳ ובמית׳ האב׳ ממנו כשיתלם מן הגוף החי וטע׳ יטמא עד הערב בכלל הפרש׳ כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר בדיבה בעבור שהזכיר כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכל שכן שירחץ גופו · ובשהשלים להזכיר כל הטמאות בנבלת

ובשרצים הזכיר הטבילה במים יובא וטמא עד הערב וטהר   והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד לפרשה אחרת פי׳ וכל הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד גם לשרצים וכבר הזכרה כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי והאחיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדי׳ מפני שדרך הנוגעי׳ ליגע בידן בנחת אבל הנושא אותם ודרך משא שיכביד עליו ובגדיו ישיגו אותו ברוב הפעמים   וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ   הקרוב אלי בזה כי מהם במותם ירמוז לכל הנזכרי׳ למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצי׳ ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות   וכן כל המפרשים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות וכוללן דבר הכתו׳ ואל יקשה עליך היות בהם במותם שבכתוב הראשו׳ בשרצים ומהם במותם בכתוב השני בכולן כי כן במקומו׳ רבים · ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכירו כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצי׳ ואחר בסוף הזכיר הטומאה בכלים כאחד אשר ישלים בו ללימוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותי׳ שיהיה מהם במותם בשרצים ולמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר בסוף הטומאות טומאת הכלי׳ וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלי׳ בכל שאר הטומאות הנזכרות במי׳ יובא ואף לאח׳ טבילתו טמא הוא לתרומ׳ עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב שמש לשון רש׳   ומדר׳ בתורת כהני׳ וטמא עד הערב יכול לכל תל׳ וטהר   אי וטהר יכול לכל דבר   תל׳ וטמא עד הערב   הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטמא עד הערב

ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערבה   וכן הזכיר בכל הפרשי׳ עד הערב כי יתפש הטהרה לתרומת הקדשים   כמו שאמר וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי אינה מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה   מכל האוכל אשר יאכל פי׳ רש׳ הכתוב הזה כפי מדרשו ולמד בו דברים הרבה ובכללם אמר   ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם יש בו כביצה שנא׳ יאכל אכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמי׳ אין בית הבליע׳ מחזיק יותר מביצ׳ תרנגול׳ זה לשון הרב ויש בו קצור כי הכתו׳ הזה בטומאת האוכלין עצמ׳ הוא ואינו מלמד בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים אבל יטמא תלמוד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל · הא אינה מטמאה אלא בכביצה

וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהרי הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא   ועיקר הכתוב ידרש כמורה שאמר שם האוכל להוציא אוכלי בהמה מכל האוכל להביא אוכל בהמה שחשב עליהם לאוכל אדם   אשר יאכל פרט לאוכל סרוח   תנור וכירים יותץ בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשויין מן הטיט   ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן כמחוברין לקרקע כדין כלי חרס שהן הקדירות והקיתוניות האפויין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה   ואמר יותץ ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יכנס לעשות את מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלי׳ טומאה לעפי׳ שמחוברין בארץ ויתכן אשר בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ותתצו הבתים ונתץ הבית   אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור יאמר שאין המים במקורם מקבלין טומאה כמחוברים לקרקע אם יפול בהן הטומאה · ואמר והנוגע בנבלתם יטמא · שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם כי המים התלושים

אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול אל תוכו · והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו · או שיאמר הכתו׳ וכל נוגע בנבלתם יטמא · והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים · ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הוזכר זה עד עתה · ובתורת כהנים ר׳ יוסי הגלילי אומר הנוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא · וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצי׳ רק טומאת מגע · ועוד לרבותי׳

בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכלם הלכה למשה מסיני ׃ והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים
בקרקע והוא הדין הנבלות אלא שהמתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין ׃ או בעבור שדרך השרצי׳
למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי ׃ זרע זרוע זרע של מיני זרעוני׳ זרוע שם דבר ויתנו לבו מן הזרעוני׳
טהור הוא למדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים לשון רש׳ ׃ והנה
למעלה הזכיר הכתוב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים ללמד על ההכשר ׃ אבל שם אמרו שאין
האוכל מטמא מאויר כלי חרש אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצי׳ עצמ׳ אין מקבל טומאה אלא
בהכשר כך מפורש בתורת כהני׳ ׃ ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעל׳ הכשר והאוכלי׳
הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריע יטמאו בהכשר מים ׃ וטעם ההכשר בעבור
כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתרה לטמא
המוכשרים במים וכינבו שלא ניתן דברינו לשיעורין ׃ והנה גם דין ההכשר נוהג בטומאת הנבלות והזכי׳
הכתוב כאן לענין שאמרנו ׃ והאוכל מנבלת׳ על דרך הפשט ידבר כאוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא
מה שהוא אוכל ונטמא כנוגע וכנושא ׃ והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה
בעבור האכילה ׃ והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה ׃ ואין
דרך לטעות כל כך במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהווה ׃ וכפי מדרשנו שבא ליתן שיעור לנושא
ולנוגע כדי אכילה והיא כזית גם כן הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה והוא הדין לטומאה הנזכרת כי השלים
כאן דין הטומאות ׃ ועל דעת מדרש תורת כהנים כל טומא׳ נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה באברים
היא וכבר הזכרתי מזה ׃ וכל השרץ השורץ על הארץ ׃ טעם הכתו׳ הזה כי הזכיר למעלה השרצים לענין
הטומאה ופרט הטמאים ולא דבר שם בענין אסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ
שקץ הוא לא יאכל לומר כי בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכלן אסורין ׃ וחזר ופרט כאן והרבה בהן
לאוין למלקיות כמו שהזכיר רש׳ ׃ להבדיל בין הטמא ובין הטהור שנבדיל מכל הנזכרים בין הטמאים
לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת ׃ נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת ויאמר
שנבדיל לענין אכילה בין נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם
ובתורת כהנים אמרו חכמים אומרים בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ׃ ואם כן הוא לאו ולשון
רש׳ בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה
לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו ׃ וקתני התם וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שער ׃ ואל תתמה בזה
ממה שאמרו בגמ׳ רוב הנראה לעינים בעינן שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר מן זכה על מחצה
כרוב ׃ ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו בלבנו כרוב
וכאומר רוב הוא השחוט מאחר שאין כמה שלא נשחט יותר ממנו ׃ אבל כל שישחט ממנו יותר מן החצי
כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפורש בזו הבריתא ואף בגמ׳ כך הוא עולה

סדר כי זתריע

כתב רש׳ כי תזריע ויולדה לרבות ילדתו מחוי שנימוח ונעשה
כעין זרע אמו טמאה לידה ופ׳ רום הענין שנגמר הולד כצור׳
אדם ואחר כך כנות שכל מי שאין בו מצורת אדם איננו ולד
וכל מי שאינו ראוי לבריית נשמה אינו ולד אבל כשעת הלידה אפי׳ מחוי מטמא אם אינן מכירין צורתו כע׳
שפיר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו ׃ וכמשמעותו אמרו אשה
כי תזריע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואין טעמם שיעשה הולד מזרע האשה כי האשה אעפ״ שיש לה בצי׳
כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם מזרעת
על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה כאם ומתאחז בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה
ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו שלשה שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידי׳
ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין ׃ וגם דעת הרופאים
ביציר׳ כך היא ועד׳ פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי
שהוא נותן צורה בחומר כי אין כ״ ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתעבר׳ כעשר ס״ס הספרם

וזו תגדל לפרות וזה לא תזריע ולא תצמיח בהתמעט ממנו החום היסודי שהוא לה חיולי · ואם כן יהיה מלת
תזריע כמו זרועיה תצמיח וכן אמר אנקלו' ארי תעדי   דותה לשון דבר הזב ומגפה לשון מדוה
וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואיבריה כבדין עליה לשון רש"י · ולא ידעתי מאי זה מוצא
יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקדש · אבל יתכן שיהיה לשון מדוה מנה שאמרו וראשה ואבריה כבדים
עליה   וכן דעת ר"א שאומר כי דותה שם וטעמו חולי כי הדם היוצא חולי באשה   ובאמת שהוא
ניקוי במותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי · והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע
וצער כמו עלי לבי דוי היה דוה לבנו · כמו נגע לבנו והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהוא בתולדתה · וכן על
ערש דוי · תשב אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא לשון רש"י · ואם כן
יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אע"פ שהם ימי טוה'
אבל הנעל' וזה טעם בדמי טהרה · ואמ' בלשון הזה להודיע כי אפי' לא תראה בימים האלה תמתין כדין
מפני הלידה · ויתכן כי לשון תשב כבאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש · כי האשה
השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתשמ'
לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע
בקדש ולא תבא אל המקדש אע"פ שלא תראה ותשב עם בעלה אע"פ שתראה · והנכון בעיני כי האשה בימי
ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחיקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא
תספר עם בני אדם כי גם דבוריה טמא הבלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת
והזכירו גם זה רבותי' ואף מבט שלה מוליד הזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב והיה משפט הנד' לשב
באהל מיוחד והוא מאמ' רחל לאביה כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא ת
תדריך כף רגלה על הארץ · ולכך המתירה התירה במושב הבית והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב
במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים ויצא אל מחוץ למחנה לא
יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקין ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם
שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הנדה · והזהיר בלאו שלא תגע
בקדש ולא תבא אל המקדש · ומדרשו תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול
תהא טהור' מן הנדה ת"ל דותה תטמא · וטעם דמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שרואה טהורה מן התור'
וכך אמר רא"ע כי טעם שהוא דם טוהר כנגד דם נדה והיא תטמא · והשם גזר על הזכר כמספר הימים
שהשלים צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ותבונה   ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב
טהור צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם · והענין כי כשה כיולד' זכר
כשתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וכשה שתוחיל עד שלשי' ושלשה ימי' תשב
בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות שבאו מתחתי' הדם
ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה' · ורבותי' קבלו שהיא טהורה לבעלה בימי' האלו מפני שאח'
כשבעה שהם בימי נדת דותה באלה אמר שתטמא לקדש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלה
חולי היא · וטע' הכפל בנקבה או כדברי רא"ע על דעת ר' ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום ו
והנקבה לשמונים ואחד   אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור
כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה בריחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה   ועל כן צריכה נקיון גדול
מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות' בידוע כי החליים הקרין צריכין בנקיון אריכות
זמן יותר מן החמים   והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה · יאמר שתקריב כפר נפשה
לפני ה' שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלדתה תהיה לה הענין נרפש ממקור משחת · ואחרי עמידה בימי
הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמד מקורה ושתטהר כי השם ית' רופא
לבשר ומפליא לעשות · ורבותי' אמרו בשעת שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי · ועיקר
הסוגיא בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת ל
לבעלה רצתה התור' לכפר לה מעלות רוחה ומחשבת השם ית' עמוקו' ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדי'

בדיבתיו א ל משה ואל אהרן בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה הדבור גם אל אהרן ׳ או
למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותי׳ ולא אמר בכאן דבר אל בני ישראל כי הכהנים בראותם הטמאים
יכריחום להסגר ולהטהר ׳ ואמר בפרשת הטהרה אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך
להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן ׳ ובפרש׳ הזב אמר דברו אל בני
ישר אל ואמרת אליהם בעבור שהוא דבר סתום ואין מכיר בו יהודים שיודיע כל אחד אליו לכהן
שאת או ספחת או בהרת שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש׳ ׳ ואמר רא׳ כי שאת לשון שריפה מן
והמשאת החלה וישאם דוד ׳ ויתכן שנקרא כן בעבור שהוא כתולדתה להנשא למעלה ׳ וספחת מגזרת
ספחני נא ונספחו על בית יעקב ׳ אולי שיתחבר אל מקו׳ אחד ׳ בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים שיעשה
בדמות אות וסימן ואם כן תהיה שאת שם הנגע הכנעה מן המראה הירוקה הנשרפת ׳ והבהרת מן הליחה
הלבנה והספחת הנאספ׳ משתיהן ׳ ורבותי׳ אמ׳ אין שאת אלא לשון גבוהה וכ׳ הוא אומר על ההרי׳ הרמי׳ ועל
הגבעות הנשאות ׳ ואין ספחת אלא טפלה ׳ וכן הוא אומ׳ ספחני נא עמוק מעור בשרו כל מראה
לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש׳ ׳ ומפני זה כשהגיע הרב אל הכתו׳ השני שאת ואם
בהרת לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כת׳ הרב לא ידעתי פי׳ ׳ פי׳ הוקשה אצלו כיון שפי׳ בהר׳ לבנה
אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל ׳ והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו
שלא יאמרו הכתו׳ כמראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בהן שער לבן אבל כשאמר ושערה לא
הפך לבן יאמר ועמוק אין מראה מן העור שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפני
כן לא יהיה המראה להם להסתכל בו עמוק והכ׳ השער כתולדתו שחור ומבטל עמוק הנגע וכשיהפך לבן או
בהוב יהיה הלובן כלו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק ׳ עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה
לבן עמוק הוא אינו כבן בעיני שהרי אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב שאת
לבנה ואמרו שאת כצמר לבן שכיה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה ׳ וראוי שתהיה עמוקה ׳ ולמה
יקראוה גבוהה והכתוב גם כן לא אמר כמראה השאת עמוק מן העור ׳ ובתורת כהנים אמרו מה לשון
שאת מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לבן עמוק הנה הדבר בהפך ׳ ואולי
נאמר שלשון שאת מוגבהת הוא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה
והשאת נגדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתו׳ לא אמר במראה השאת עמוק מן
העור ׳ אבל כך נראה לי הענין הזה שים לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והענין אינגנ
מקבל מן הלובן ההוא ולכן יראה אצלו כעמוק כי מראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקב׳
מן השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהר׳ שהוא
בהיר ועז כשלג הראותו נחלש ממנו כאשר יחלם במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז
יתפשט כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין בה
הלובן מזהיר ולא יחלים הראות ויתפשט ויתקרב אלין ויראה כקרובה אצלו ומוגבה׳ כענין הראות בכוכבי׳
שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתו׳ בשחין שני מראות שאת לבנה או בהרת מתוכה באדמימות
ואמ׳ בה מראה שפל לא עמוק כי הבהרת ההיא אעפ׳ שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה מגרע ממנו
העמק ויחזיר לשפלות מעט ׳ ועל דרך הפשט לא יחזיר והנה מראה שפל מן העור רק לבהרת אבל
בשאת לבנה לא יאמר כן ׳ ואמר בשתיהן ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן הע׳ והיא כהה כי כשע׳
שים בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכי׳ בתוכה לבנה אדמדמ׳
או לבנה ואמר מראה עמוק על הלבנה וחזר ואמר והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי
הזכיר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העמק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה
רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה והתור׳ רצת׳ בטהרת ישרא׳ ונקיות גופם והרחקה החולי הז׳ בתחלתו
כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה ׳ אבל תבאנה לידי כך ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות
נראה מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב כהן בתחלתן נגע צרעת היא כלומר מכה של צרעת איננה
צרעת גמור׳ ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתכן שהיא צרעת גמורה

ופעם יאמ' בטומאה וטמאו הכה' נגע צרעת היא והכונה לומ' שיטמאו כי מעכשו כי הוא נגע צרע' שיבא ודאי
לידי צרעת וראוי להבדיל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא   ולאמר שהוא
נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל הימים ויפשה כאשר פשה עתה · ומה שאמר רש' בשער לבן שהוא סימן
טומאה וגזירת הכתוב הוא דהא פסריה דמלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא הוא   כי הנגע שלא
יהפך השער ללובן איננו אלא כיער בעור לא ליחה בתחלתו כלל   והנה הנגע עמד בעיניו במראהו
וכשיעורו הראשון לשון רש' וכמוהו ועיניו כעין הבדולח וכן כעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים שנינו
אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תל' ואם בעיניו עמד הנגע אם כן פירו' ואם בעיני הכה' הנזכ'
עמד הנגע כלומר שעמד אל עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה לעיני מראה הכהן   ולשון מורגל בדברי
חכמים כך נראה בעיני וכן ועתה תיקר נא נפשי בעיניך בדעתך ובמחשבתך וירמוז הכתו' כי לפי מראית
עיניו ישפוט בפשיון איננו צריך למדוד את הנגע   והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע כתב רש' כהה שהוכהת
ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב · אבל לפי מדרש רבו'
אינו כן שהרי שנינו להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שבוע שני   ובביאור
אמרו בתורת כהנים שבנגעים עומדים בראשון תסגיר ובשני פוטר ונאמר עומד בראשון מסגיר
ובשני פוטרו ועוד אמרו במגלה בג' יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואלו היה צריך
שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו   ורש' עצמו פי' שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא ימצא
בסימני סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו · אעפ' שהנגע עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שני · אבל
כך אמרו חכמים שבסו' שבוע שני כיון שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שירדה לקרום ביצה ואפי'
העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתה כל שלא פשה מטהר' ואם כן פירש הכתו' והנה
כהה הנגע שחור למראה נגע אחר כגון משלג לסיד ההיכל ולא פשה מספחת היא שלא תאמ' כיון שנשתנית
הנגע למראה נגע אחר תראה כתחלה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שסבר למדך הכתו'
שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם
תשאל   ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאף על פי שכהה אם פשה טמא ופי' כהה
שכוכהה לאחד ממראות נגעי' כגו' משלג ועד קרום ביצה שעדין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר
נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון בזה מטמאו כלל   ובענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים ·· והנה
שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן · פי' הכתו' הזה איננו שיהיה צריך שניהם לשער לבן ומחיה שהרי
טמא הכתוב בשער לבן לבדו בפרשה הראשונה וכן המחיה לבדה סימן טומאה היא אם כן פירושו והיא
הפכה שער לבן או מחית בשר חי בשאת ·   והזכיר שער לבן בשאת · אעפ' שכבר הזכירו בבהרת ללמד
שבשתיהן הוא סימן טומאה · ורבו' דרשו ליתן סימנ' למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי שערות
ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע · הנה הפריחה איננה סימן טהרה עד
שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה שאין מעכבין את ההופך שלו לבן אם כן מהו
את כל עור הנגע   אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו יאמר שהפך לבן מקום
הנגע וכל הגוף · הא אם הפך לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא ·   בראש או
בזקן · בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן   וזה סימנו
בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב   נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש' · והנראה
מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר כגון השער הלבן והצהוב
כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן   אם נהפך בו שער טמא טמא כאשר הוא טמא
בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן   והלא הוא עצמו כת' במראה צרעת עור בשר שמטמא
בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאי' בארבע מראו' שאת ותולדת' בהר' ותולד'
ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא בסימני
החליט' שבהן שער צהוב ופשיון אבל חשב הרב שנגע הראש והזקן הודיענו הכתו' בשמו שאמ' נתק הוא והוא
השם הידוע לו ובשם הזה הוא נכר והזהי' בב' עני' שמות ומראיהן בהרת לבנה שאת לבנה ובראש הזכיר שמו

ובסימן הוא נודע וכל השם הוא טומאה הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק וכן נראה עד מדברין כי טעם הפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואי' מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה בהרת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט ממקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו עד שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתק ההוא שער צהוב ודק הרי הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהוא שם בלבד כמו שאמר הרב ז"ל אבל כשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כברים ואחר נתוק השער הראשון התולדי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הזה הצהוב הדק הלקוי הוא סימן טומאה לא כשנולד תחלה קודם הנתוק ׳ וכן שנינו נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו ר' אליעזר בן יעקב מטמא שתחלתן וסופן טמא וחכמים מטהרין ולענין שער צהוב הקודם נמי שנינו שער צהוב שקדם לנתק טהור ור' יהודה מטמא ר' אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כלו עוד שנוי בספרא ׳ וטעם הכתוב בשלא הזכיר הנתוק בתחלה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק במראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדי עליו ולפי' תפס כתם בנהוג כבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתוק נגע ויצמח בו השע' הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש נתק הוא לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהי' נתוק וידעת רובי המפרשי' שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שנוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער עגולים בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו כדעת הראש או הזקן שהרי טמא הכתוב בתחלה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר כשאיננו עמוק השבר וטמא אותו בפשין ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונ' כלל מדאי שני הסימני' האלו שהן הפשין והשער הצהוב שנים הם בדינ' ואם כן בא הכת' ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהר' או שאיננו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא בשער צהוב או בפשיון ובריתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקו' בראש אינו נגע עד שתוליד במקום החלק בהרת ותולדת' או שאת ותולדת' ואז מטמא הבהרת והשאת בשער צהוב כמו שמטמא בעור הבשר השפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדת' וכן שאת ותולדת' ואין הפרשה הזאת אלא לענין טעם אחר שלא כענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשע' לבן ולהחמי' שידונו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר את נגע הנתק פי' כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור כי נגע הנתק ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם והנתקים מטמאים בכל מראה ואפי' לבנים כשחור ושחורים כלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב עכ' נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כענין מראות הנגעים או אפי' נגע שחור בעור הראש הלבן כענין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים

כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הבשר והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעת הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור ובשר ׳ והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרחו להם מיעו' השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אחר אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעזות שלנו טיניא וכע' אל שעפה ומיעט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח ׳ וטעם הכתוב שאמר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא כשאר הגוף במראות נגעים בפתוך ונחלך ואמר־

כמראה צרע' עור בשר שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרע' המוחלט' בעור הבשר והזכי' רמז' שאינו מטמא בשער לבן כמו שפירשנו שהמחי' מטמאה בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן ויודעים כן כתב' ויש מן המפרשים שאומר' כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתק ובין המורט' והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך ראשו בסם משיר השער או שנעקר בטבע ביבוש הליחה וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחלה דבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות נתקו כפות רגלי הכהנים ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישא' הראש חלק ומלובן כענין נחשת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הו' או גבח כדר' בני אדם הקרחי' וטהור הוא אבל יהי' אם בקרח' או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובשימצא בהן מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ואמרו במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי שסבר במורט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולכן וזה דעת חכמי הצרפתים כפי הסכמת נגעי' וענ' המשנוי' והבריתו' השנויי' שם מטה נדברים' ואם כן יהיה הנת' חולי השער' או החליי' הידו' הנקראי' מחלת שוע' ושבילי הכתם וכל חליי' ויש להם עזר והמורט היא הקרחו' ואין לה עזר ורפוא' כלל והתגלח ואת הנתק לא יגלח כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקו' הנתק שאעפ' שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגרד העור והנה סבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי חטטין שבראש וכל המשירי שערותיהן לגרור המקום וגם לעשות כהן בהוזמיל מגרדות חתיכות' אבל בתורת כהני' דרש ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלום' והלא ניתק השער מתמו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אנקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם ואת כמו ועם ודרך את העם ויאסל להם לשנים שבא סמוך להם ולא בא בתוכם או טעמו כטעם עם ויחבר יולד אשר יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו רבים ״ והבגד כי יהיה בו נגע צרעת זה אינו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמי' להעמיד גופם ובגדיה' ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו כראות כי השם סר מעליו' ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא' והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאומר וכי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה' ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה' ובתורת כהנים דרשו עד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו' והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם' וכן אני חושב בנגעי הבגדי' שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט מהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא בטבעו ולא מצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין כדברי ר' שמעון' ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל פסוק ופסוק הבגד או העור או השתי והערב כי הדבר נס ולרבותי' בהם מדרשים וכלם בתורת כהנים

צרעת ממארת היא' לשון סלון ממאיר' ומדרשו תן לו מארה שלא תהנה ממנו לשון רש'. ואנקלוס תרגם סגירת מחזרא שעשאו כן מן סלון ממאיר שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חזרי' כחזרא בגבבא דעמרא' שקילי טיבותך ושדי אחזרי' והאמת שהוא לשון מארה כלו' שהיא קללת אלהים בבגד ובבית כאשר הזכרתי' והמדרש שאמ' שהוא אסור בהנאה מיותר הלשון וכן הדין בבית המנוגע ובלמוד מוכח את הבית וכך מצאתי במסכת ערלה ירושלמי אבנים המנוגעות שנאן ביד אית תניי תני לא עלו מידי טומאתן ואית תניי תני עלו מידי טומאתן

מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת ממארת היא' תן בו מארה ואל תהנה בו' ר' אבהו אמר בשם ר' יוחנן כל הנשרפין אפרן מותר חוץ מאפר ע"ז' מתיב ר' חייא בר יוסי קמי ר' יוחנן הרי אפר שבית אינו בא מחמ' ע"ז ותימר אסור אמ' לי' שניא היא דכתי' ביה נתי'

סדר מצורע

והובא אל הכהן יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה
להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו · ואחר
כך פי׳ כי הכהן יצא אל מקו׳ מושבו מחוץ למחנ׳ והוא לא יבא אליו
אעפ׳ שנתרפא׳ ומדרשו בתורת כהנים והובא אל הכהן שלא ישהא ואם כן יאמר כי בין׳ שיטהר שיתרפא
מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו ואם טהרה מזובה כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו
כאשר פירש והוא הנכון · חיות פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע
שהוא מעשה פטיט לפי׳ הזכרנו בטהרתו בצפרי׳ שמפטפטין תמיד בצפצו׳ קול לרש׳ · ומפני שאמ׳ טהורות
פרט לעוף טמא כלומר שאין הצפרים מין ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות · אם כן מהו הפטפוט הזה
שמצאו להם כי עופות רבי׳ אין בהם פוצה פה ומצפצף ועוד כי מדרש חיות פרט לטרפות יבא במחלוק׳
ולמאן דאמר טרפה חיה איננו כן וכתור׳ כהני׳ חיות לא שחוטות · טהורות לא טמאות טהורות לא טרפו׳
ובעלי הפשט אומרי׳ כי כל עוף יקרא צפור ממה שאמר צפור שמים ודגי הים כל צפור כל כנף בן אדם א׳
אמור לצפור כל כנף וכן ואת הצפור לא בתר על תורים ובני יונה · והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות
הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר בלשון ארמית צפרא · וכן ישוב ויצפור ישכים בבקר · אמר
צפור שמים עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף בשמי׳ וכל צפור כל כנף שני מינין כל הקטני׳ וכל הגדולי׳
כי יקרא קן צפור לפניך הם הקטנים שהן רבים שאפילו בקטניהם יאוס וכן אשר שם צפרים יקננו כי
הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון · אמור לצפור כל כנף שיתאספו אפי׳ הקטני׳ עליהם כי הטורפים יבאו
מעליהם · וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן · ולשון חכמים
כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור האורג מטער הכזיר כמלא היסט בבגד כצפורתא ואמרו צפ׳רת כרמי׳
ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו · ואמר בכתוב כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם
ונתרבה של מצורע מכל׳ ואמ׳ וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבשרם · ולכך דרשו
טהורות לא טמאות · ומכל מקום כלם בעלי פטפוט הם · וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה כך
נראה שאינו שם כולל העופות כלם · וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה · והנראה
מדברי רבו׳ שכל עופות טהורים נקראין צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בתורת כהנים
ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה ר׳ יוסי הגלילי אומר צפור שחיה חוץ לכל עיר ואי זו
זו דרור · ומן המדרש הזה הזכירו הפטפוט · ויתכן שאינו אלא למצו׳ ודיעבד כלם כשרין בו · ולפי׳ הזכרנו
כתב׳ למעט טמאות וכן שנינו בתוספת מסכת נגעי׳ ומביא שתי צפרי׳ דרור ושנו עוד שם שתי צפרי׳ מצותן
שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אעפ׳ שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת
שלא דרור יקח זוג לשניה · והטעם בזה שאעפ׳ שבדיעבד כלן כשרו׳ שהן שבלימינו׳ פסולות · ובפרק אלו
טרפות אמרו עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סנכית לבנה שנחלקו בה ר׳ אליעזר וחכמי׳
ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור
כלומ׳ שדרה בבית כבשדה · ולפי׳ אמרו בסנכית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא
בכלל דרור · ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרי׳ טהורות · ושנו בסיפרי אר׳
יאשיה כל מקום שנ׳ צפור בטהורה הכתו׳ מדבר ואמר ר׳ יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא
נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמר׳ בפר׳ שלוח הקן ושם העלו כי מינות שאין ראשי׳ אברים שלהם למעטי
מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בהן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג
את הנפש והחליפן בעבודה זרה ומדרש זה שם מן הלשו׳ עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכא׳
שכל עוף טהור בכלל צפור · וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא
תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף טהור קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא
בין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידינו מתוך מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד
ובגמ׳ כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה הבא מים שדם צפור נכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו
גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחית מפני המים מהן ופירשו כל שיעורי חכמים כך

הם כצפור דרור שערו חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שבריחת מפני המים ואלו
היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דומה כמה לגבין · ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה
לכתחלה ממדרשו של ר׳ יוסי הגלילי · וכבר הזכירו בגמ׳ ודילמא צפורא רבא חזא ואסיק שמיה גמל ·
והכונה שיעלה מכל זה הוא שנ׳ שכל צפור שאינו דרור פסול אפי׳ בדיעבד מן המדר׳ הזה · שלא שנו במשנתנו
מצותן שיהו דרור אעפ׳ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשוות וכל הדרורי׳ בעלי פטפוט הם ומה שאמרו
בתכ׳ לא טמאות מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסמכית לר׳ אלעז׳ · או יהיה פירושו למעט
טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמ׳ בפ׳ שלוח הקן וזהו ההגון בעיני · ובהגדה דרבא את׳
ר׳ יהודה בר׳ סימון אילין צפרייא קולבין זה האומר לשון הרע אמ׳ הקב״ה יבא קול ויכפר על קול · ור׳ יהושע
בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתת מן מימיו והלא דברים קל וחומר וכו׳ ועץ ארז
ושני תולעת ואזוב · אמ׳ ר׳ אושעיא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה והנה המצורע
ותורת הבית המנוגע וטומאות המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים · וטעם על פני השדה מקום א׳
אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת · ובתכ׳ אמרו אל פני השדה שלא יעמוד בים ויאלחנה ליס שלא
יעמוד בגינת ויאלחנה למדבר · ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדבר׳
וכאן לפרחות השדה ועוד אפרש זה בעה׳ · את כל שערו · כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער
הנראה לשון רש׳ · אבל בתכ׳ וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרי׳ תל׳ גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה
אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים · אי מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס
שער בנראה מנין כנוס שער בשאינו נראה פזר שער בשאינו נראה תל׳ את כל שערו יגלח וכו׳ יקח
שני כבשים תמימי׳ וכבשה אחת · לא פי׳ הכתוב מה יעשה בשני הכבשי׳ וכבשה אבל הזכיר בכבש האחד
שיקריב אותו לאשם והזכיר שיעשה החטאת ואחר ישחט העולה · וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא
בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה ה
העלה והכבשה היא החטאת ·· יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה׳ במעשה דם האש׳ והשמן
תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה׳ ובתורת כהנים והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש
המטהר לכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי ר׳ עקיבא ר׳ יוחנן בן נורי אומ׳ שירי מצוה הם בין
שנתן בין שלא נתן כפר · ואם כן על דעת ר׳ יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על האשם · והנה אמר הכתוב
באשם וכפר וחזר ואמ׳ בחטאת וכפר על המטהר מטומאתו · ואמר עוד בעלה ובמנחה וכפר עליו הכהן
וטהר ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן · אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קדש בנגעו והחטאת
על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלדים · וזה טעם מטומאתו · והעולה והמנחה
יהיו לו כופר נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמ׳ וכפר עליו הכהן וטהר · ובתכ׳ ועשה הכהן את
החטאת וכפר מה תל׳ לפי שנא׳ והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבין אותו
תל׳ ועשה הכהן את החטאת וכפר מלמד שכפרה תלויה בחטא׳ ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר רמז לכל
הנעשה בו כי גם הצפרי׳ יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית וכפר על הבית וטהר אמר הכתו׳
בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת לרמוז כי יד ה׳ תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי ואמ׳ כי תבואו אל
הארץ בבית ארץ אחוזתכם כי עם כל ישר׳ ידבר יהיה ראוי אחרי וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן שיאמ׳ דברו
אל בני ישר׳ אבל יקצר הכתו׳ במובן או שידבר עמהם במקום כל ישר׳ · וירמוז כי אין הכונה עתה רק
ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את ישר׳ בה רק כבואם לארץ
יזהיר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו׳ כי להם צוה מתחלה במשפטי׳ האלה ואם ישוב הנגע ופרח
בבית הנה הנגע הזה שבא באבני׳ האחרות ובעפר האחר איננו הנגע הראשו׳ ואינו דומה לפריחה האמור׳
באדם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון שהוא שב כטבעו · כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת
העור ותשוב אל פנימי הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו · אבל הענין הוא כאשר כתבתי
בסדר אשה כי תזריע שהוא נגע ומכת אלדים שתהיה רוח ה׳ רעה במקום ההוא · ובתכ׳ אמרו ואם

ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלנ׳ למקומו והכונה לומר שאין ופרח האמור כאן פשיון כמו ואם
פרוח תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן והמשל שהזכירו לרמוז
הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושה אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחוזר לישב למקומו ר״ה
הראשון בכסא אחר אשר הוכן לו שם ׃ וטע׳ הפריחה כבר פירשתיה וכן צרעת פורחת היא בבגדי׳ ולא אמ׳
הכתו׳ ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם אלא אפי׳ נולד במקו׳ אחר מן הבית ואפי׳ ממראה אחר שאינו
כמראה הנגע הראשון בדין אותו כחוזר ופורח וא״כ בדין כנגע הנולד מתחלה ׃ וזהו טעם בבית כי בכל ה
הבית יהיה דינו כן ׃ והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת
המקומות להבעית את בעליו ׃ וכך אמ׳ בתכ׳ אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תל׳ בבית אין
לי אלא כמראיו שלא כמראיו מנין תל׳ ופרח וענין הכתובי׳ האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע בין השביעי
וחזר בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח או בא הכהן בראיה שנית וראה והנה עתה פשה הנגע ב
בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומ׳ כי הפושה בראשון או הפושה בשני משפט
אחד להם ׃ ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית ובזה יחלצו את האבני׳ וכל הפרשה כי
הכתוב נמשך למעלה לומ׳ אם ישוב הנגע אחר חלץ האבני׳ בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון
צרעת ממארת היא ׃ ואמר עוד ואם בא יבוא הכהן בראיה השנית הנזכרת   וראה והנה לא פשה הנגע
בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומ׳ שלא חזר בו ונלמד עתה
שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נתץ ׃   וזה תקון המקראות
במדרש שאי אפש׳ לחתכם כסדרן להקדי׳ ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע ויתכן עוד שנ׳ בתקון הענין
הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה ׃ כי כשיש שם נגע יאמ׳ פשה בגדולו והתפשטו
וכשאין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין ג״ל וכן אונקלו׳ פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת
יאמר בדבר הגדול ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו ונוספה נחלתן ויאמר בדבר החוזר כ
כגון יוסיף ה׳ שנית ידו ויתנבאו ולא יספו לא חזרו עוד להנבא ׃ והנה ענינו שחזר הנגע והנה אחר חלץ
האבנים כשיזכיר הכתו׳ פשיון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה ואכ׳ יאמר הכתוב
ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל ב
נגע החוזר טמא מוחלט   ואם בא יבוא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי
נרפא בחליצה וטיחה והנה נתפרש כאן דין הבית בפושה הראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם
חזר טמא ואם לא חזר טהור ׃ אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בשני לא נתפר׳ בתורה דינו אבל בדין
בג״ש זו היא ביאה זו היא שיבה לומ׳ שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיב׳ שהיא אמורה
בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני
ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד מג״ש אחרת שאמ׳   ואם בא יבא הכהן שבדין ביאה שלישית
כביאה שניה והנה הכתובים במשמעם והמדרשות לימדו אותן מג״ש לעשות כשיני ומה שאמרו בתכ׳ במה
הכתו׳ מדבר וכו׳ סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתו׳ הענין המקובל להם בג״ש   וכן מה שאמרו שם אם
סופנו לרבות את החוזר אעפ׳ שאינו פושה מה תל׳ ובא הכהן וראה והנה פשה הנח לו לומ׳ שכבר הכתוב
במשמעותו וכלך אחר המדרש לא שנעקור הכתו׳ ממקומו ונקבענו במקום אחר ׃ וזהו הנראה אלי בענין
הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמי׳ קיימי׳ והוא דבר נאה ומתקבל   וכפר על הבית וטהר הנה הכפרה
הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר
המשתלח ׃ ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתו׳ לאשם
וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הכפרי׳ ועץ הארז והאזוב   זאת התורה
לכל נגע הצרעת הוא צרעת השחין והמכוה ׃ והזכירם בכאן תחלה מפני תדירות ואחרי כן הזכיר הנתק
שהוא בג׳ מקומו׳ ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת   יח ב

אם הנגעים הראשונים שפשה בהם אדם כי יהיה בעור בשרו וגו׳ ובכל מקום יאמר הבהרת בעבור שהוא
העזה והקשה שבכולן   וידיו לא שטף במים יקרא הכתו׳ הטבילה שטיפה בזו׳ כמו שאמ׳ בכאן וכל כלי
עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדי׳ כבס וכבס שנית וטהר ׳ והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה
בה דבר חוצץ אלא ישטוף גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים ׳ וכן נחל שוטף׳   וענין הכתוב
בעבור כי הנגיע׳ בידים אמ׳ כי כאשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא שטף אותם בשטיפת כל גופו במי׳ יהיה
טמא כאלו אחר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא רחץ במי׳ ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומ׳ לשון
שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר החציצה כמו
שפירשתי ׳ ואיננו כנגן שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שסבר אמר כי כל
שנגע בבשר הזב בלי זה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר
יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר ׳ אבל הכתו׳ ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי ׳
ורבותי׳ אמרו שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב כלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ב
ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים ׳ וטעם טומאת הזוב באיש מפני היותו חולה חולי כבד מן החליים
הדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו ׳ וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו
עוד חולי ׳   וטעם טומאת שכבת זרע לאעפ׳ שהוא כטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור מושחת
והשוכב לא ידע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד נוצר   ובזכרי טומאת המת כגזרת המיתה והמחיה
יתבאר לך הקרי ועוד אזכי׳ כבר׳ טומאת עיקרי׳ ׳ הקל הכתו׳ בזוב האש׳ כעת נדת׳ ולא חייב בה קרבן בעבו׳
שהוא בטבעה ולא כתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה אבל
השכי׳ בטבען לא תהיה בהן יותר משבע׳ זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי ׳ אבל כי יזוב זוב דמה ימי׳ רבי׳
בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה הסם הנה הוא חולי כ
כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכי׳ הכתו׳ טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש
וטומאתו ואמר בסוף ורחץ בשרו במים חיים וטהר ואחר נאמ׳ באשה ואשה כי תהיה זבה כאיש הזב דם
יהיה הזוב שלה לא לובן האיש   והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה
כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימי׳ כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב ׳ ועל דרך הפשט
שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב ׳ אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הטמאים
מטומאתם במי מקוה ׳ והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר שבכלל האיש היא ש
שלא בא הכתו׳ אלא להזכי׳ החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה
ולפיכך ספרו שבא הכתו׳ לרבות לה טהרה לומר ואחר תטהר כטהרים בתורה גם בלא מים חיים

סדר אחרי

וטעם אחרי מות שני בני אהרן כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן
מן היין ומן השכר שלא ימות ׳ ואחר עד למשה שיזהיר אותו שלא ימות
בקרבתו לפני ה׳ והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתת׳ כי
בו ביו׳ אונן היה ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבות ׳ ואזהרת היין הדבור
לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה ׳ אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל
שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם ׳ ואחרי כן כתב אזהרת היחיד ׳   ועל דעתי כי
התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה׳ אל משה בהר סיני בספר
הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן בספר השני וכיוצא בהן ׳ ולכך אמר כאן אחרי מות
להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד ׳ ועל דברי רבנ׳ שאמרו שלא תמות כדרך שמתו בניך זה זרזו יותר מן
הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ א
אמו׳ אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות ׳ וטע׳ אחיך שתזהירנו כי אחיך הוא ולעפ׳ שאת׳ אינך בבל
יבא אהרן אחיך בכל יבא ׳ ואמ׳ רא׳ שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו את הקטרת לפנים ׳ ואינו

כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד הענן אומר בהקריבם אש זרה · ואם תהיה ראיה שנכנסו לפנים
בענן האמור שהזהיר למשה על אביה׳ שלא ימות כל שכן שתהיה ראיה שנכנסו שתויי יין כענין האזהרה
שבאמרה לאהרן ענינו מיד · ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביה׳
כי אהרן הקטיר הקטורת על המזבח הפנימי ולמה יכניסו הם הקטורת שלהם לפני׳ משלו · וכבר רמזתי
על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו אבל מלת בקרבתם כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח לשרת
אמר כי בשרתם לפני ה׳ מתו אם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יבורר ·
ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו רבותי׳ שהיו מליזין אחרי הקטרת שעל ידן מתו נדב ואביהו וכו׳ ויאמר
כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבת׳ לפני ה׳ בקטרת אמ׳ לאהרן כי הוא יקרב יותר מהם אל ה׳ בקטרת
וימות אם יבא אל הקדש זולתי בקטרת כי בו יכנס תחלה כמו שאמ׳ והביא מבית לפרכ׳ וכסה ענן הקטרת
את הכפורת אשר על העדות ולא ימות   וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת
שיעלה עמו שם כמו שאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת

· וטעם בכל עת כענין שכבר הזכיר יום הכפורים שאמ׳ וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה
מדם חטאת הכפורים אחת בשנה אמ׳ בכאן שלא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר
יקריב הקרבנות האלה לכפורים · ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמ׳ והביא מבית לפרוכת ·
ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי ויחזור ויאמ׳ כי יהיה אחת בשנה ·   וסוד בזאת יבא אהרן אל
הקדש כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי וכבר פירשתיו · ורבו׳ רמזו בן אהרן בויקרא רבה ר׳ יודן פתר
קרייה בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבלות חבלות של מצות בידו בזכות התורה וזאת התורה
בזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת בזכות ירושלים זאת ירושלים
בזכות שבטים · וזאת אשר דבר להם אביהם · בזכות יהודה וזאת ליהודה · בזכות כנסת ישר׳ זאת קומתך
דמתה לתמר · בזכות התרומה וזאת התרומה · בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת · בזכות הקרבנות ב
בזאת יבא אהרן · וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו   כתונת בד קדש ילבש שיהיו
משל קדש לשון רש״י   ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן משל של קדש · וכתב׳ קדש ילבש שיהיו משל קדש ·
אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונ׳ גדולה ובגדי אחיו הכהנים · ת״ל בגדי קדש הם · בנין
אב לכל הבגדים שיהיו משל קדש · ועל דרך הפשט כאשר אמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה
הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קדש · וסודם כמו האיש לבוש הבדי׳ ולכך הודיענו כי בגדי קדש הם ובויקר׳
רבה כשירות של מעלן כך שירות של מטן · מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים · כך שירות
של מטן כתנת בד קדש   ילבש יחגור יצנף כדרש כתב׳ לפי שמצינו לריבות לו כלי׳ אחרי׳ · בין הערבי׳
אין לו · יכול לא ילבש של שחרית תל׳ ילבש · יחגור · יצנף · וכתב רש״י ז״ל יצנף יניח בראשו · כמו
ותנח בגדו אצלה   ואחתתיה · ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי הצניפה שבוב שיגלגלנה בראשו
כבניף ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרג׳ בה הלשון שמיוחד לו לצניפ׳ מצנפ׳ ואולי אינו כלשון
הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבישעיה תרגם יונתן בע׳ כתריא ואין לשניה׳ לשון כבניף ומצנפת
רק לשון הקדש שניהם מצנפת   וגורל אחד לעזאזל הר גבוה צוק קשה שב׳ ארץ גזרה לשון רש״י וכתב׳
לעזאזל למקום הקשה שבהרים · יכול בישוב תל׳ המדברה · ומנין שיהא צוק תל׳ אל ארץ גזרה · ולפי זה
יהיה פי׳ מלת לעזאזל לקשה והוא כפול הזין כמו עזוז וגבור · ורא״ב כת׳ אמ׳ רב שמואל חפש׳ שכתו׳ כשעיר
המשתלח שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם   ואין צרך כי המשתלח איננו קרבן שלא ישחט · ואם
יכלת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת
הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו   והנה רמ״ה נאמן רוח מכסה דבר אבל אני הרכיל מגלה סודו
שכבר גלו אותו רבו׳ במקומות רבים אמרו בבראשית רבה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי
איש שעיר · את כל עונותם עונות תם שנ׳ ויעקב איש תם ותפרש מזה בפרקי ר׳ אליעזר   יח ב

חבירו לפי׳ היו מתגין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם שנ׳ גורל אחד לה׳ וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב״ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישר׳ עליו שנ׳ ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמ׳ לפני הקב״ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישר׳ יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישר׳ אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורי׳ מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישר׳ עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניה׳ כך הן ישר׳ שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישר׳ נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקב״ה שומע עדותן של ישר׳ מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל ׃ שנ׳ וכפר את מקדש הקדש וגו׳ עכ׳ אגדה זו והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדי אלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר ושמני וקטרתי נתת לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי להם נאם ה׳ אלהים ׃ ואתה צריך להתבונן בכתו׳ במקרא ובמסורת והנה התורה אסרה לגמרי׳ קבלת אלהותם וכל עבודה להם ׃ אבל צוה הקב״ה ביום הכפורי׳ שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומו׳ החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעי׳ והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומו׳ עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראי׳ מזיקין בלשון רבו׳ ובלשון הכתו׳ שעירי׳ כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו בכך והמשל בזה כמי שעשה סעודה למלך וצוה המלך את האיש העושה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן כלו׳ לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן למלך והמלך נותן פרס לעבדו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד המלך כל אשר צוהו ואתנם המלך לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספרו בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אלו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה׳ ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה׳ פתח אהל מועד כי שניהם מתנה לה׳ והוא נתן מאשם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנא׳ בחיק יוטל את הגורל ומה׳ כל משפטו ינס אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה׳ לומר שהוא שלו ואין אנחנו משגיחים בגורלו׳ אלא לרצון לשם כמו שאמ׳ יעמד חי לפני ה׳ לכפר עליו לשלח אותו וגו׳ ולכך לא נשחוט אותו אנחנו כלל ותרגם אנקלוס לשמה שלא לעזאזל כי האחד לשם ה׳ ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבו׳ אם נחקתי דברי ד״ה ולעזאזל כי האחד לשם ה׳ ולא לו והשני לעזאז׳ ולא לשמו של עזאז׳ ומפני זה אמרו רבו׳ אם נחקתי דברי ס׳כר הרע מקטרג בהם ואומות העולם משיבין עליהם לביטת שעגל ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מבאו בקרבנות תשובה לאומות העולם עלינו כי הם על אישי ה׳ ׃ אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן כפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה ׃ ועניינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנ׳ בעתיד ואת הגלולים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ׃ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה וזה שהזכירו רבותי׳ בכבוס הבגדים של פרים הנשרפי׳ ושעירים הנשרפי׳ והנה רמזו לך רא׳ שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והמלה מורכבת וחבריה רבים והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מהענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה ידוע ברוחות בחכמת נגרומנסיא ויודע גם בשכלי׳ ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמי׳ בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וגו׳ הזאות שלפני הכפרת מכפרות על טומאת מקדש וקדשיו של לפני לפנים והזאות שעל הכפרת באהל מועד מכפרת על טומאת היכל וקדשיו

בקיצור כל דבר זולתי המורגש לו והגם דעתו [illegible] הנוצרי [illegible] הרצון לגשמה

[illegible] אחר [illegible] המדברה [illegible] השעירי׳ [illegible]
[illegible] השעירי׳ הנזכרי׳ [illegible] במקרא [illegible] עזאזל
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

כנגד המנורה ושלחן ולחם הפני׳ ופרוכת עליה ומתנות מזבח הפנימי ׳ והזאות שעליו מכפרות על טומ׳ את
מזבח עצמו וקדשיו כנגד הקטרת ולכן הכתו׳ מחלק בהן ומזכי׳ כל כפרה לבדה ׳ וכתב׳ דורש זה מן הכתוב
בסוף וכלה מכפר את הקדש וגו׳ ׳ ואמרו מכפר את הקדש זה לפני לפנים אהל מועד זה היכל המזבח
הפנימי ללמד שכל אחד כפרה בפני עצמו ׳ מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפני׳ ונשפך הדם יביא דם
אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל
בתחלה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות המזבח
וגו׳ ונתן אותם על ראש השעיר לא נאמר כפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום
סמיכה שבקרבנות כלשון הזה מפני שהקרבנות לרצון על׳ אשי ה׳ והנה מרצים ומכפרי׳ אבל זה שאינן
לשם והמקבלו אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אותן בעל כרחו ובהיות ישראל נקיים
מכל חטא ופשע הוא ישא חטאם כאשר בפסוקים רבים בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו ולכך
לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה אברי׳ אברים כמו שמוזכר בדברי
חכמים ובא אהרן אל אהל מועד אמרו רבותי׳ שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם
במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כלה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם
והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושט ולובש בגדי לבן אל אהל מועד
להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטורת לפני לפנים ופושט את בגדי הבד אחר שהוציאם
ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש׳ ׳ ובאמת שהכתו׳ הזה אומר לנו דרשני שלא יתכן בשום
פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה׳ ולהניחם
שם לריקבון אבל על כרחנו ובא אהרן אל אהל מועד לעבוד עבודה לא הוצרך הכתו׳ להזכירה והיא הוצאת
הכף והמחתה ׳ וטעם הכתו׳ כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳ וכסה ענן הקטרת את ה
הכפורת אשר על העדות ולא ימות לומר שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד והנה
הכף והמחתה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד לבא אל מבית לפרכת
למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחלה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר
אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני לפנים ופר ושעיר ה
הפנימי׳ וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת
הכף והמחתה ׳ ודרך הכתובים בכל מקום להשלי׳ הענין אשר התחיל בו ׳ אעפ״שיש בו קצת ענין מאוחר
למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד בבגדים האלה להשלים עבודותיו והיא הוצאת
הכף והמחתה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי באתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת באו אל הק
הקדש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורי׳ אחר והנה נשלם כל הנעש׳
בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם
יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה
קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החצון ׳ והנה
הזכירה הפרשה הלבישה הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה הפשיטה האחרונ׳ והצריך
בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים ׳ ועל דעת רש״ תהיה הטבילה הזאת של הוצאת
כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים וכן דעת כל הגאוני׳ ׳ וכן יראה מן
הבריתא השנויה בתכ׳ כפשוטה ׳ אבל אנו מצאנו בירושלמי את׳ ר׳ יוחנן הכל מודי׳ בהוצאת הכף והמחתה
שהיא לאחר תמיד של בין הערבים וכן כתב הרב ר׳ משה וכן הסדר השנוי במשנתנו קדש ופשט וירד
וטבל הביאו לו בגדי זהב ונכנס להקטיר את הקטורת אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי

לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואחרי החטאות ותמיד של בין הערבי׳ בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצא׳
כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת חבתים ונסכי׳ ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית׳ והטע׳
בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות׳ ולכך הפסיק
בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטרת   יוציא אל מחוץ למחנה יוציא
אהרן הכה׳ בכנוי על דעת רמ׳   והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואחר הכתו׳ ושרפו בלשון רבים
ללמד שאם נתעסקו רבים בשריפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכ׳ ואחד מבעיר את האש
לא יטמאו בגדים אלא המצית האור בפרים עצמם משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד והשורף
אותם   תענו את נפשותיכם כבר ביאר ר׳ אברהם כי כל ענוי שימצא במקר׳ דבק עם הנפש הוא הצום
לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם   ואשר ימלא את ידו שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה
מרובה בבגדים מנין ת״ל ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים ואין כל הכהנים הגדולי׳ שעמדו מיאשיהו
ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש׳   ואין הטענה לרב שלא יהא מקדש כהן גדול
מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בבית אחרון משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים איזה מהן
קוד׳ ואחרו בבגדי׳ בבית׳ כלן שהוא חוזר או בבית׳ אחר מהן הוא חוזר שכלן כמבאי׳ בזמן אחר אבל בכל
הזמנים אם מרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורי׳ שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורי׳ ואין
מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר ברבוי הבגדים בלא משיחה׳ וטע׳
ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שקיים אהרן כל מה שנצטוה ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכ׳ זולתי
ביום הכפורים ועשה ביום הכפורים קרבנותיו ככל אשר צוה השם את משה   אל אהרן ואל בניו ואל
כל בני ישר׳ בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנו׳ באהל מועד יזהיר הכהני׳ שהם המקריבים
הקרבן שלא יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישר׳ שיביאום להם שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם׳
והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותי׳ שאסר בשר תאוה לישר׳ במדבר ולא יאכלו רק שלמי׳ שיעשו על מזבח
ה׳׳ ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז
שיביאום כלם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים להקריב החלב והדם על מזבח ה׳   ואז יאכל
הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת׳ והקרוב בלשון הכתוב כי מתחלה
חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפי׳ החולין והוא האיסור בבשר התאוה׳ ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה׳
ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה׳ ויקטיר עליו החלב׳   ואחרי כן הזהיר שלא יעשה מזבח לה׳ בחוץ ויקריב
עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אה״ל מועד
יעלה אותם לשם והנה הקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כלן כפנים   . ולכך אמר
במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו׳ והיה המקום אשר יבחר ה׳ שמה תביאו עולותיכם
וזבחיכם ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקו׳ וגו׳ להיות איסור שחוטי
חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין וזהו שאמר רק בכל אות נפשך
תזבח ואכלת בשר וגו׳ לומר שלא התנהג בארץ המנוחה הנבחרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה
הכל זבחי שלמים על מזבח ה׳ ופי׳ שם הטע׳ כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך וגו׳ לומ׳ כי היה האיסור מתחלה
בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחיהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו
בשר תאוה וישחטו בשעריה׳ אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר
ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטי׳ מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי
אעפ׳ שיתיר בשר תאוה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפי׳
חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר
תאוה והוא הנאות בכתו׳ וזהו דעתו של ר׳ ישמעאל בפרשי׳ הללו׳ ומכאן את׳ דמעיקרא איתסר להו בשר
תאו׳ והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט

ואומרים בהגדה רבנין אמרין הרבה דברים אסר אותם הכה׳ וחזר והתירם במקום אחר ׳ תדע לך אסר
הכה׳ לשחוט ולאכל לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מכין שנא׳ ואל פתח אהל מועד וכו׳ ומה כתיב שם
דם יחשב לאיש ההוא וגו׳ ׳ וכאן חזר והתירו להם שנא׳ בכל אות נפשך תאכל בשר מכין ממה שקראו בענין
כי ירחיב ה׳ אלהיך ׳ ומה שכתב רש׳ במקודשין הכתו׳ מדבר וגו׳ הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא
איתסר כלל ׳ ועל דעתו נשנית הברייתא שבת׳ כהני׳ אבל דרך ישוב המקראות על אפניהם ודרך חכמים
בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו ׳ וטעם דם יחשב ומעשה בראשית יאמר הנה בכל בעלי חיים
זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולאותם כצללים ׳ כמו שאמר כירק עשב נתתי לכם את כל׳ אבל אם ישחט
ממנו למנחה יחשב כשופך דמים לשעירים ׳ לשדים ׳ וכן הוא אומר ושעירים ירקדו שם ׳ לשון
רש׳ כתב׳ ואמר רא׳ שנקראו השדים כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם ׳ והקרוב בעבור שיראו אותם
המשוגעים בדמות שעירים ׳ ומלת ע׳ תורה שכן היו ישראל עושים במצרים אשר הם זונים ׳ כי כל מבקש
אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו ׳ שיחשב כי יש מי שמטיב או ירע חוץ ממשם הנכבד והנורא
וכבר רמז רא׳ בזולת עז האחת כאשר כתבתי למעלה וכן שם השעירים יתברר לך ממשם ׳ ויקראו שדים
בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקבוצות כגון פאת צפון החרב מפני הקור
ודע כי כאשר הבריאה מתחלה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע
יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גם מורגש לכל חוש הרגשות לעביו ולגסותו ׳ כך
היתה יצירת משתי יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף איננו מורגש ולא מושג לאחת מן הרגשות
כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגש׳ לדקותה והגוף הזה הוא רוחני מעט לדקותו וקלותו באש ובאויר
וכאשר הרכבה בכל דבר שבת ההויה וההפסד במורכבים מארבע׳ יסודות כך היא במורכבים האלו מפני
היסודות ׳ כי בהתחברות׳ יהיה בעל הגוף חי ובהתפרד׳ יהיה מת ׳ ולכך אמרו רבותינו ששה דברי׳ נאמרו
בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם ׳ שלשה כמלאכי השרת ׳ יש להם כנפים כמלאכי השרת
וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת ׳ יודעין סל׳ דע׳ אלא איתא שומעין מה
שעתיד להיות ׳ שלשה כבני אדם ׳ אוכלין ושותין כבני אדם ׳ פרין ורבין כבני אדם ׳ ומתים כבני אדם ׳
וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסבת הטיסה בקלות יסודותם ׳ כאשר נראה גם
בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח ׳ וכל שכן אלו שאין
בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה ימעפו ולא יגעו ועבין האכילה ללחוך מן המים והאש
הריחות והליחות כענין האש שתלחך המים אשר בתעלה והוא ענין הקטורות שיעשו בעלי נגרומנסיא׳
לשדים ׳ שבתה תינכם אשר תינכם האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכיל׳ באדם לצורך
מה שנתך ממנו ׳ וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי מעיסתן באויר השמים יקבלו העתידות
מסרי המזלות הסובבים באויר והם מגידי התלי׳ ומשם יגידו שם בעלי הכנפים בעתידות כאשר הוא מנס׳
נבחים וכאשר אפרש במקומו בעה׳ ואלו איבם יודעים במה שעתיד להי׳ לימים רבים ולעתים רחוקות
רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו כבשינותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אנקלו׳
יזבחו לשדים לא אלוה ׳ דבחו לשדין דלית בהון צרך ׳ יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו
הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם ברעתו והוא לשון הכתו׳
גם כן לא אלוה כאלו אמר לא כח וממשלה כי אלהים לשון אילות וכח אליהם ׳ ויאמר שאין בשדים אילות
ושום כח ולכך אין צורך להם׳ כי לא ידעו גם היטב אין אותם ׳ כי נפש כל בשר בדם היא ואני נתתיו
על המזבח ׳ המשמע מן הכתוב הזה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על
נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב ׳ ואם כן קשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב ׳ בראה את
השואל לאמר לו שרצה להרחיקנו מכל דם שלא נטעה בו אעפ׳ שלא עשה כן בחלב כי נכר הוא והרב כתב
במורה הנבוכים כי היו הכפרים מואסים הדם ויאספו להם לטומאה אבל יאכלו ממנה הרוני׳ להתחבר
לשדים ולהכנא

מהם העתידות והתורה תכוין להם לעולם להרים מעניני סכלותם בהפך ממחשבותיהם ולכך אסרה הדם
באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר ונתתי פני בנפש האוכל׳ את הדם
כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מביא למין ממיני עבודה זרה כי לא נאמר כן במצוה אחרת ואילו
דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד כטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו כי
נפש הבשר בדם הוא · והחזיר במשנה תורה רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש
עם הבשר והראוי שנפרש כטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו
בהם מכיר את בוראו ואעפ״כ לא התיר להם באכילה מתחלה רק הצמח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרש׳
בראשית שנאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳ · וכאשר היה במבול שנצלו בזכותו של נח
והקרי׳ מהם קרבן והיה לרצון לא התיר להם השחיטה · כמו שאמ׳ כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה
כירק עשב נתתי לכם את כל · כי חיותם בעבור האדם · והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם
שיהיה להכלתו ולצרכו של אדם · ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפני ית׳ לא שיאכלוהו כי
אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כלן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ונקר׳ אחד
להם כמות זה כן מו׳ זה ורוח אחד לכל · ועל הדר׳ שיראוהו חוקרי היוני׳ מן השכל הפועל התבונן זיו וזהר
בת יולד ובהיר וממנו יבא נכון נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בכד מן הפנים · ולכך יש בה דעת
לברוח מן המזיק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילי׳ ואהבה להם כאהבת הכלבי׳ לבעליהן · והכר ומופלא
בחנפי דעת בעליהם וכן ליונים דעת והיכר מן הידוע עד כי המאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד
ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים כלב תהיה עבי וגסות בנפש האדם ותשוב
קרוב לטבע הנפש הבהמות אשר במאכל · כי הדם לא יצטרך עכול כשאר המאכלים שישתנו בעכולי׳ ויתלה
בו נפש האדם בדם בהמה והכתו׳ אומ׳ מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורד׳ היא
למטה לארץ ולכך אמר כי נפש כל בשר בדם היא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב
הנפש הנכרתת בנפש הקיימת · אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה׳ · וזה טעם על כן אמרתי
לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכ׳ הנפש את הנפש · ואני חמלתי על נפש האד׳ ונתתיו
להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו · ושנו בספרי רק חזק לבלתי אכול הדם רבי יהודה
אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכו׳ · כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם · ולא תאכל הנפש עם הבשר · זה
אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו · ולכך צוה עוד לכסות כל דם חיה ועוף כי לא יתקרב דמם
על המזבח · כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין כלב׳ וגם הם אינם משתעים אבל בבהמות רוב
המצויין משתעים לשם הנכבד ודינם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין
חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יצוה דמו בנפשו הוא דמו לו במקום נפש · כי הנפש תלויה בו
לשון רש׳ ואיננו נכון · אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו כאן כגופו · יאמר כי נפש כל בשר דמו כגופו
הוא וכן ברזל באה בנפשו שבעים נפש על נפש מת לא יבא הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש · ועל
דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד · אמר תחלה כי נפש הבשר בדם היא · אחר כך
הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם בנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד
· היה זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחברו · ואחר כך פירש כי הדם הוא
הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו · לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם · כי ידוע כרוח
אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כלן · וממנו יבא הזן שעושה הדם והדם הוא המולידו והמקיימו
שענין העולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר · ורבותי׳ דרשו שלש׳ כריתות בדם אחת
לדם הנפש · ואחת לדם שחיטה · ואחת לדם כסוי · וזה טעמים לכריתות · אבל הטעם משמי הלשון בנפש
ובדם כאשר פירשתי · אמר בעריות דבר אל בני ישר׳ בלבד · בעבו׳ היות אזהר׳ העריו׳ שוה בכל ישר׳
לא יתיחדו בה הכהני׳ ולכן כללם כאחד · ואמ׳ בתחלה אני ה׳ אלהיכ׳ כטע׳ בעשר׳ הדברו׳ · וטע׳ דבר אל בני

ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם כאלו הוא ואמרת אליהם בשמי אני ה' אלהיכם וכן קדושים תהיו כי
קדוש אני ה' אלהיכם. ואפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם כלא מסוה ויצא ודבר אל בני ישראל
את אשר יצוה. איננו צריך לומר להם כה אמר ה' כי ידוע להם כי רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר
מעצמו. וכן במקומות רבים במשנה תורה כך ידבר עמו כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי
מצוה אתכם היום ונתתי מטר ארצכם ונתתי עשב בשדך. ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים
על פני חוצות ומצמיח עשב בשדה אלא ה' יתבר'. וכן ולא נתן ה' לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם
לא אכלתם ומים לא שתיתם למען תדעו כי אני ה' אלהיכם. וטעם לאהבה את ה' אלהיכם כבר נתפרש
ועל דעת רא' הזכיר כמעשה ארץ מצרים על המעידים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו
הכנענים בהם רעים וחטאים ואשר אמר בסוף כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותי'
במורת כהנים היו גם המצריים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת. כי גם קדם היה
בארץ בזכור מאד ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים ערלי בשר ואומ' אשר בשר חמורי' בשרם וזרמת
סוסי' זרמתם' והבשר כנוי וכן זב מבשרו דם יהיה זובה בבשרה את משפטי תעשו אלו דברים האמורים
בתורה שאלו לא נאמרו בדין היה לאומרן לשון רש' וכתב' אלו דברי' הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו
הדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות וע"ז ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט משפטי כמשמען
הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם
כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ובגלגם האדם שלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו
וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות כמשפטים
אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובשבתות אומר להיות לאות ביני וביניכם וכן בגזרה ובמשפטיך חטאו
הם אשר יעשה אות' האדם וחי בהם ורבותינו אמרו וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה
המצות. ומדרשו ע"ד וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר
יעשה אותם האדם גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן
על מנת לקבל פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסי' וכבוד ועל זה נאמ' בשמאלה עושר
וכבוד. ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד. וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן
לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכונתם להנצל ממשפטי הרשעים ונפשם בטובה ילין והעוסקי'
במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי והשיג לכם
דיש את בציר וגו' יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכות שלמה שם.
והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאלו אינם בעלי גוף וכונתם ומחשבתם בבוראם
בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתו' באליהו
וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדי' בתחיית המתי'. ולכך יאמרו
הכתובים בספר המצות למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים כי הלשון יכלול מיני החיים כולם
כפי הראוי לכל אחד ואחד אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות משארי
הבשר איננו מפורש. והרב אמר במורה הנבוכים כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו ב
במעט. והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו
והוא נסתר עמהן. וכטעם הזה יגיד הרב על כולן. וכבר כתב רא' גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם
כבהמות. לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל המצואות עמו בכל שעה. וזה טעם חלוש מאד שיחייב
הכתו' כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק
אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח. וישא שתי אחיות כיעקב אבינו. ואין לאדם בשואים הגונים כמו
שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תמצא כראוי לסבת
יצרים ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי

הסגולה יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שסבר רמזנו לו ודע כי המשגל
דבר מרוחק ומתועב בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור · וכן אשר איננו טוב בקיום
ולא יצלח כן תאסור אותו התורה וזה טעם אל כל שאר בשרו כי את שארו הערה ירחיק הדבר מפני השאר
הלשון נגזר מן המשאר בציון והנשאר בירושלם · ולכך יאמר שארה הנה זמה היא כלומר איננו משולחן
ואסות כי לא יצליח אבל הי׳ זמה ומחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקי׳ דברים שהם גזירת מלך
והגזירה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועל׳ במצוה
ההיא שיצוה בה ולא יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו   ערות אביך וערות אמך לשון רש״ ערות
אביך זו אשת אביך   וערות אמך להביא אמו שאיננו אשת אביו   ערות אשת אביך לרבות לאחר מיתה
וכן פי׳ ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב ·   וכן הוא אומר באחת כפי משמעות
הכתו׳ · אבל בגמ׳ במסכת סנהדרין העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים קאמר ולחייבו בשוגג
שתים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר כן בבן ובאח עם ערות נשיהם אולי חששה התורה בכבוד הזקנים
יותר · אבל כל פסוק ופסוק בפרט׳ אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד   כי האחיות כלן
וכן הבנות אחת הנה · והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת
ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו   וזהו שאמר אמך היא כי עשית כרת
שתים רעות שגלית ערות אם וערות אב ולאחר שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות
אשת אביו שאינ׳ אמו ואמ׳ אשת אביך ערות אביך הי׳ · וכן ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא
תקרב ולכך לא אמר ואל   מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומ׳ לאביך קיים את אמה בין שאומ׳ לאביך
הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש״ · ואיננו נכון כי יבא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה
בכלל האיסור הזה והן כלן כרת חוץ מן הנולדת משפחה ונכרית   ואני תמה על הרב שהרי בגמ׳ במסכת
יבמות בפר׳ השני מפרש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמ׳ רב פפא חייבי לאוי׳ תפסי בהו קידושין
דכתי׳ כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני
המקום אלא אהובה אהוב׳ בנשואיה שנואה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין ואימא פרט לאחותו מחייבי
כריתות אמר רבא אמ׳ קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרין
לאביך קיים בין שאומרין לאביך הוצא ואמר רחמ׳ אחותך היא   והנה פירושו שאומר לו הוצא שתוציאנה
מביתך שאינה אשתך ואין קדושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ולעפ״כ חייב עליה
משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הנכרית איננה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך
הפשט יאמר ערות אחותך בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה איש לו לבית או׳ מולדת חוץ שמצא איש
אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן ה
הזנות ·   כי אעפ״ שכל אחת מהתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי לנהג כבוד האחוה
בנולדת מן הנשואין ולא בבאים מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתו׳ להזהי׳ על הכל ועו׳ הזכי׳ באחותו
מן האב כתו׳ אחר ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכירו
זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם · ופי׳ בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות
ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת   כי אולי אל תחוס התורה לשאר האיש הבא מן הזנות
· בעבור שאין הנולדים ידועים לו   ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך
מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחלה איננה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחות
מן האם ולא מן האב יפרש הכתו׳ כי בישראל כלן שוות באיסור ·   והנכון בפשט הכתו׳ הזה מה שאמרו
חכמים בגמרא במסכת יבמות הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום
בת אשת אביו   ומפרש טעם מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת אביך למה לי שמע
מנה משום אחותו ומשום בת אשת אביו   ויכפול הכתו׳ בלאוין לחייב על כל שם ושם כי אפילו בשרצים
יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם   וזמה היא תרגום

אנקלוס עבת חטאין היא · וכתב רש"י שיברך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשו' לאחיו ולמחשבה ההגונ' יקראו מזימה ולא יבצר מהם מזימה ולזמות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה כי הוא זמה והוא עון פלילי וכן זמתך ותזנותיך זמות הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב זמה באשה ובבתה ואשה ואמה לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכבת שניהם לו זמה · והוא הענין שהזכירו רבותינו וברותי מכם הפושעים והמורדים כי אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב ערות אשה ובתה וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך · וטעם הכתוב כי מתחלת הפרשה אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו · ונתן בהם טעם כי ערותך הנה · ועכשו כשאסר קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתיהן זמה כמו שפירשתי · וכן אמר הכתוב ואיש את כלתו ערוה בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באחיו בעבור דמיונם ויקרא הכתוב שכיבת הבהמ' תבל הוא שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיותם לה כאיש אחד תשכב עם שניה' יחד במחשבה · לצרור לגלות ערותה עליה בחייה · בכאן יפרש הכתו' טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה ואשה ואמה כי הנה שאר ואסורות אפי' לאחר מיתה · ואל אשה בנדת טומאתה אסר הכתו' הנדה מפני טעם שהזכרתי שלא התיר התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר · ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם המות ימית כל בעלי חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעב' אדם אחר ויהיה מזון מזה הוא ימיתנו · וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה מזון אדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנד' יאחוז אותו ויוליד בולד שחין ואבעבועות למיניהם · ועל דעת רבותי' אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע · ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה · ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחלת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גבאי ורוע האויר ידבק במראה · והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו · לכך גזר עליו הכתו' ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר בנדת טומאתה · יאמר טומאת הנדה כי יזכיר בה לעולם טומאה שהיא בארץ וכאיש המצורע שטומאתו להסגירם · ויתכן שזהו טעם ואת מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה · כי המקור המושחת ההוא ראוי להסתם לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקים ינאר · והנה נאסר זרע הקד' כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי · ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע · אמר רא"ב כי המשגל לשלשה חלקים נחלק האחד לפרי' ורביה והשני להקל מלחות הגוף והשלישי לתאות הכסילות לתאות הבהמות · ואמר הכתו' לזרע · וטעמו אפי' לזרע · והיא אסורה לגמרי · ואפשר שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא ידע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם · ולא הזכיר זה בענוש כי אפי' הערה בה ולא הוציא זרע מתחייב ולכך אמר ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו · וכן בשפחה חרופה הזכיר שכבת זרע כי האסיר בעבור שיוליד זרע מן השפחה · והנכון בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך לומר לזרע שאם אמר לא תתן שכבתך בלבד היה נראה שיזהיר אפי' השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר · על כן הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר · והוא הטעם · ולא אמר בכאן לגלות ערותה כי לא

יזכיר כן רק בשאר הבשר ובנדה ושהאסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר · כי את שארו הערה · ורבותינו
דרשו באשת איש למעט משמש כאבר מת · ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו
שמפורש ביבמות · למולך ע״ז ששמה מולך · והזכירו הכתוב בשם הידיעה כי היה במצרים וידוע להם
ורא״א כי יתכן שהוא מלכם תועבת בני עמון · וכן נראה כי כתוב אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ
מואב ולמולך שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם · וכתב רמ״ו והיא עבודתה שמוסר בנו לכומרים
והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש ·· לא תתן זרע
ומסירתו לכומרים · להעביר למולך והיא העברת מדורת האש · וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמ׳ סנהדרין
העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפורייא שהוא מעבירו בתוך האש ממש · והזכיר בו הכתוב נתינה
והעברה באש שאינו חייב עד שימסור בנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין · וכן מה שאמר
הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכן כתב אף בפירושיו במס׳ סנהדרין אינו נראה כן מלשונם
שם בגמ׳ · ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים · ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו כן
· אבל הענין כך הוא שהאב עצמו
בידים שהאב בעצמו מעבירו
מוסרו לכומרים לשם שקוץ · וזהו שכתב נתן למולך כגון שמעשין בפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן
ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו
בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש וכך אמרו בירושלמי לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו
ויעבירנו כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא · אבל לא היו שורפין שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור
ועם׳ שהוא חי אף לאחר העברה וכך פי׳ רש״י · ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי ר״זיה רהן
למאכולת האש שהכתוב אומר וגם את בניהם העבירו באש לאכלה · ושם כאומר ובשחטם את בניהם
לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והיא שחיטתו כי הלשון הזה העבירו להם
למולך במולך הוא ואמר בו הכתוב לאכלה · והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר כמשוורת׳ דפורי׳ לומר
שהיו מעבירי׳ אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש · והנה הוא חייב בדין התורה משעת
העברה הראשונה ומשתמשל בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו · ולכך הוצרכו לומר שהמעביר
עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו פטור כי זה היה קרבנם למולך · ולשון מעביר באש יאמר בכל מקום
על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו משם ואינו נעשה אפר
כנשרפי׳ כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנא׳ כהן תעבירו באש וטהר ואת׳ כבני עמון והעבי׳ אותן
במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן · אם כן מעביר בנו ובתו באש רהיא נתינתו באש
שמשתמשל בו האור לא העברה בעלמא · והיא העברה הנזכרת במולך שהיא באש על דעת רבו׳ שלמדו בגמ׳
העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן למולך אף להלן למולך וראיה לדבריהם שכתוב
ביאשיה וטמא את התפת אשר בגיא בן הנם לבלתי העביר איש את בנו ואת בתו באש למולך · אם כן
העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתו׳ במנשה והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנם · ומצאתי
שכתו׳ באחז וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה׳ אותם מפני ישר׳ ובדברי הימים באח׳
ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אם כן ההעברה היא העברה באש ממש · ומה שאמר
הכתו׳ והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים והיא ע״ז אחרת שעבודתם לשרוף
אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתו׳ בירמיהו ויצאת אל גיא בן הנם · ושם כתי׳ ומלאו את
המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי
ולא עלתה על לבי · ועוד כתי׳ ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנם להעביר את בניהם ואת בנותיהם
למולך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת. אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות
הבעל ושניהם בגיא בן הנם והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום
ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתו׳ ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא
הבעל ושניהם לשון קרוב מלכות ואדנות ואיננו כבעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר

יקרא המולך · אבל הזכיר כן הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה שמתמשל בו האור ותקרא שריפה
כי ימותו שם ולכך יקראו עולות · וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכתוב בהם מלך אבל היו
שניהם נעבדים כגון לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון ענה ושתפו בשניה' מלך והוא כמו מולך והשריפ'
היא מיתתם באש כאשר פירשתי · ואם כאמ' שהשקוצים האלה אינם המולך · יתכן כי בעבור היות עבודת
בנים ובנות להביאם באש כעני' שא' במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואי' עבודת' שוה כי המולך בהעבר'
ואלהי ספרוים בשריפה ולבעל בשחיטה ושריפה כעולות וכא' שהיו במקום התופת אשר בגי' בן הנם כמו'
לבעל ושם כאמר עוד מולך · ומה שאמ' הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנו' להעביר את בניה'
למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך · ורבותינו אמרו אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות
לו כן שיטרוף אותו באש אלא שסכתו אמו סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו
העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל וזהו הלשון הכתוב במולך אם כן היא העבר'
שמתמשל בו האור וימות ונוצל הצדיק בסלמנדרא הזו שברא' הקב' בעבורו ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר
בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים כי בענין הכשוף כא' לא ימצא בך מעבי' בנו ובתו באש קוסם קסמי' מעונן
ומנחש ומכשף ואמר במנשה והוא העביר את בנו באש בגיא בן הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני
וכתיב ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו · והמולך היא ע"ז שמקריבין לו
הקטנים אבל אחר שמצאנו כתוב לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך כאמרו דברי רבותינו
שהכל למולך באש · אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאי' בה כפי סכלותם והם
נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב · ולכן תייחס התורה ענין
המולך בענין הקסמים כי בכאן סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל
הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר · והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם
ובפרשה האחרת הוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי · ואולי טעמו למען טמא את העם
המקודש לשמי שצויתי והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדישכם ולחלל את שם קדשי בעבר'
על העבירה האמורה לפני כי כן יאמר בעבירות האמורות איש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם
קדשי ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא
אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעבו'
שנטמא בדעה שעשה כמו שאמ' באוב וידעוני לטמאה בהם וכתיב ובגלוליהם טמאוה והזכיר כן חלול
השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו
שאמר הנביא וגם את בניהם אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי
ביום ההוא ואמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך
ביתי ועל דרך האמת ישרא' זרע הקד' נולדים בבית ה' וזה טעם אשר ילדו לי והנה המקריב אותו למולך
מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו ולכך אמר כן ואני אתן את פני באיש ההוא
ושמתי אני את פני באיש ההוא והמשכיל יבין וטעם הזכור והבהמה מפורסם כי הוא דבר מתועב ואינם
בקיום המינין כי אדם ובהמה לא יולידו וכתב ר' אברה' אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה לא
תשכב אזהרה לשוכב ולנשכב · ואם כדבריו למה לא היתה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים
בכלל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיבא ממנו הזרע כידוע שהזרע
יבא מן התנועה או מן הגוף כלו כמו שיתאוה הקצף בפיות הסוסי' במרוצתם או שיתילד בנידי' הקרובי'
ויאסף שם בחמום התנועה ויבא ואם לא שכבו אותו לא יבא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו
ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקי' הארץ האמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקי'
הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויי' בארץ אבל סוף הדבר בכתוב שאמר בהנחל עליון
גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו' והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם
את התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגויהם

כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות · וזהו שנא׳ אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכלם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם · כענין שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתי׳ והנה שר יון בא ונקראים עליהם מלאכים כדכתיב ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס · והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם · אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה׳ מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהבו · וזהו שאמר והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ · וכתיב והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל · והנה קדש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיות לשמו ולכך אמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא הארץ אתכם · וכתיב ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה · אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא ית׳ לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו · והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע״ז ומגלים עריות · והפרשה הזאת הזכירה המולך בכלל ע״ז עם זכרון העריות ועל כלם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי שהוא חומר אסור ע״ז ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמ׳ ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים · והנה בחוצה לארץ אעפ׳ שהכל לשם הנכבד אין טהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקו׳ בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים · ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ענין הכתוב שאמר בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא · יאמר כי ה הדבר ההוא הנגזר על נבוכד נצר היא גזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא שגזרו על הכחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו עירין כי מאצילותן יתעררו הכחות בכל הפעולות · כמו שאמר וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גדו אילנא וגו׳ · ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה׳ הרבון העליון עליו · ואחרי כן גזרו להעשות כן · וזהו שאמר לו דניאל וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו ית׳ והנה השם הנכבד ית׳ אלהי האלהים בחוצה לארץ ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה׳ וזהו טעם והנה אחרי אלהי נכר הארץ כי האלהות נכרים בארץ השם ובנחלתו · וזהו שנא׳ לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם יודעים · את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם וגו׳ · ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה ובספרי ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם כענין שנ׳ ואני יוצא והנה שר יון וגו׳ והוא מאמרם שאמרו כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא׳ לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים · ואומ׳ כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואמרו בתוספתא דע״ז הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה׳ לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה׳ ואומר ונכבשה הארץ לפני ה׳ ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאלו היא מכובשת לא אינם עליה אינה מכובשת · ומן הענין הזה אמרו בספרי ואבדתם מהרה אעפ׳ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים משל למלך שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת בתכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים כן אמר ירמיה

הביני לך ביוכים אלו המצות שישראל מצווין בהם והנה הכתו' שאמ' ואבדתם מהרה ושמתם את דברי
אלה וגו' אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו
כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפי' אמרו בספרי וירשתה וישבת בה ושמרת
לעשות ישיבת ארץ ישר' שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך היא בתוספת' דע"ז וזו היא מחשבת הרשעים
שהיו אומרים ליחזקאל רבי' יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום שנ' והעולה על רוחכם היה לא תהיה
אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל
אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות
שמתה רחל בדרך בתחלת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי
אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחות ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בכנען ולא נגע בה
בארץ כלל מפני הענין שהזכרנו אחר הבכיה ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי
בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבות בכתובי' ותראהו מפורש
בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכת' ר"א בפרשת וילך ידענו כי השם אחד והשני יבא מהמקבלי' והשם לא
ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעמדת השם לשמור כח הקבול כפי המקו' על כן כתו' את משפט אלהי
הארץ ואמ' ביעק' הסירו את אלהי הנכר ונהפך המקו' הדבק בבריות שהם שאר ומשכי' יבין אלו דבריו ז"ל
ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם כי הו"ר שר משרת לבבך רמזתי על ישר' לא שר מלכו' ומתמלה וגם שזי'
זה בהיותכם בחוצה לארץ ואין רשות לפר[illegible] הארץ יותר מזה אבל אם תזכ' לחבי' הארץ הראשונ' הנזכר'
בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבו' בית המקדש
של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכב' רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ והנה הזכיר הכתו' כי אנשי
ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבו' אמרו שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולמה שלא ענש אלא אם
כן הזהיר אבל הכתו' לא יזכיר שהזהירם אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות
האל' והנה לא אנשי ארץ כנע' בלבד היו מן המוזהרי' והפרש הזכי' במעש' ארץ מצרי' שהיו גם הם עושי'
ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו
למעלת הארץ וקדושתה ואמר הכתו' ותקיא הארץ כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנעני' להכרית
כאלו כבר הקיאה אותם או ותקיא למעלה כענין סר צלם מעליהם ונכרתו הנפשות העושות מקרב
עמם זרעו' כרת ימיו נכרתים לשון רש"י והנה בכריתות בתורה שלשה ענינים האחד שנ' כו' ונכרת האיש
ההוא והשני שבאת' בהן ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני והשלישי שנ' בהן הכרת
תכרת הנפש ההיא עונה בה ואמר ביום הכפורי' והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואמרו בספרא
לפי שהוא אומ' בכל מקום ואיני יודע מה הוא וכשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וכ'
וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל גברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא
יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו נכרתת אבל יהיה לו חלק
לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה וכזה אמ' ונכרת האיש ההוא ואשר עם חטאת החמור ההוא
יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו ענשו הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן ה
הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות וכמותנו כי הכרת הזה רומז הכתו' ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתי'
והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים
וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתו' ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבו' אבל מי שעונותיו מרובין
מזכיותיו ובכללן עון פושעי אומו' העול' בגופן ואות' רב פשע בעבירה כלו' עבירה מן העריות יורדי' לגיהנ'
ונדונין שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי
הצדיקי' וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא האומר כן כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת
תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות בנער ואיננו
בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לו חלק לעולם הבא

ואין כפל הכרת הזה הנאמ׳ בתורה אלא בעניני עז׳ ומגדף ורבו׳ דרשו בו עוד במסכ׳ שבועות כי דבר ה׳ בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר אבל אינו בכל הכריתות וגם מבואר זה בגמ׳ שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשי׳ מן הכתו׳ הזה כי הכתו׳ הוא במגדף ועובד עז׳ והם הוסיפו במדרשו המפרים בעיקר והרשעי׳ המוחלטי׳ וכמו שנא׳ בהם בקבלה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה ובברייתא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא . וכן נראה שאין כל חייבי כרתות בעירירות אין כרת לזרעם אלא באותן שכתו׳ בהן ערירים . ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו . אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו כת׳ רא׳ יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש . יחשוב המשכיל כי האובדת תאבד והנכרתת תכרת ולא ישה אבדי׳ נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרי׳ בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו ית׳ ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון . ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה . וטעם זה הענין כי נשמת האדם נר ה׳ אשר נופחה באפינו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנ׳ ויפח באפיו נשמת חיים . והנה היא בעניניה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד במורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד בקיום השכלים הנבדלים . ולכך לא יצטרך הכתו׳ לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה כאן התורה כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו . הוא מה שאמרו רבותי׳ מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והם עמה שהם בשלום . וכבר פי׳ כי כל היעדים שבתורה בהבטחות או בהתראות עלם מופלאים מן הנסים הנסתרי׳ כדבר מופתי תבטיח ותזהיר סתור׳ לעולם וכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא הבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש . ומהם רבים באיסורי הערוה ר״ל על בעילה האסורה וכן מיתות בד׳ בענין הבעילה שם עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל . והטעם בהיות העונשין הגדולים במיתות בד׳ והכרת בעניני הבעילה מפני שגלוי העריות דבר נמאס מאד אבל התורה כנז׳ בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתו׳ והחכמים מזכירין לעולם עז׳ וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר עז׳ וקודם שפיכות דמי׳ וכמו שאמרו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה והרב אמ׳ במורה הנבוכי׳ בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם וגם זה אמת .

סדר קדושים

אל כל עדת בני ישראל כבר אמרו רבותינו שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה . וזה טעם אל כל עדת בני ישר׳ . אבל הנזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על ק׳בן התורה ומפני שיזכיר בה המשפט שיבוא לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות והתועבות הנזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר קדושים תהיו היו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש״י . אבל בת״כ ראיתי כתם פרושים תהיו וכן שנו שם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה׳ כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושי׳ כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בערי׳ ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין אם כן ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה . והנה יהיה נבל ברשות התורה לפי׳ בא הכתו׳ אחרי שפרט האיסורים שאסר

אותם לגמרי וזה דבר כללי שנהיה פרושי' מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהיו תלמידי
חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו
מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתו' הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט וכן
יפריש עצמו מן הטומאה אעפ' שלא הוזהרנו ממנה בתורה כענין שהזכירו בגדי עם הארץ מדרס לפרושי'
וכמו שנקרא הנזיר קדוש בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה
הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתו' וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות
כמה שאמרו על ר' חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו כאלו ובכיוצ' בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי
שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצואה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו
והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב' כי אעפ' שאלו
מצות מדבריהם עיקר הכתו' בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם
מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורי' וכן דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי
הדינין וכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית
הישר והטוב שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש
בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה' וכן בענין השבת אסר המלאכות בלאו והטורחים בעשה כללי שנ' תשבת'
ועוד אפרש זה בעה' ' וטעם הכתו' שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו
קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות וצוה איש אמו ואביו תיראו כי שם צוה על
הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתותי תשמורו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר
פירשנו ענין שניהם ואמר אל תפנו אל האלילים והוא מלשון ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום ואמר
שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיגלו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם
וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידה רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו דיוקנות עכו"ם
אסור להסתכל בהן משום שנ' אל תפנו אל האלילים הכניסו אפי' ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן ד
דעתו בעניניהם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשייה והאזהרות בנז' יבאו
בתורה במקומות רבי' ובמדרש ויקרא רבה הזכירו על הפרשה הזו ר' לוי אומר מפני שעשרת הדברות
כלולין בתוכה אנכי ה' אלהיך וכתי' הכא אני ה' אלהיכם לא יהיה לך וכתי' ואלהי מסכה לא תעשו לכם · לא
תשא וכתי' הכא ולא תשבעו בשמי לשקר זכור את יום השבת וכתי' הכא את שבתותי תשמורו כבד
את אביך ואת אמך וכתי' הכא איש אמו ואביו תיראו לא תרצח וכתיב הכא לא תעמוד על דם רעך לא
תנאף וכתי' הכא אל תחלל את בתך להזנותה לא תגנוב וכתי' הכא לא תגנבו לא תענה וכתי' הכא לא תלך
רכיל בעמיך · לא תחמוד וכתי' הכא ואהבת לרעך כמוך עכ' במדרש ואמ' וכי תזבחו זבח שלמי' כי אחרי שאסר
הזביחה וכל עבודה לאלילי' ואלהי מסכה ודיקן כל העבודות כלן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם
לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל
אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו ואומר פניך כי רציתם · והטעם שלא תחשבו שיהיה בעבודת
השלמים שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד על מנת לקבל פרס אלא לעשו' רצונו כי רצונו הפשוט הוא
הראוי והמחייב ואמ' זה בשלמים שהם הקדשי' קלים הנאכלי' לבעלי' כענין שאמרו במחשבותם להיותם
בכונה רבויים וכמ' בקדשי הקדשי' או מפני שהשלמי' מדתן של ישר' כמו שאמ' רבותי' לא הקריבו בני נח
שלמי' והמש' יבי' ורבו' אמרו לרצונכם זבחהו לדעתכם זבחהו שהמתעסק בקדשים פסול ולא תשבעו
בשמי לשקר למה נאמר לפי שנ' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד
מנין לרבות כל הכנויין · ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר · כל שם שיש לי לשון רש' מתכ' ועל דרך האמת לא
תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם ה' אלהיך הוא האלהים שמתנו נתרבו הכנוין ושם נאמר
וחללת שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת כי כאשר ישבע בשם המיוחד
בשקר יהיה מחלל שם אלהיו לא תקלל חרש · אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם

ת״ל בעמך לא תאור אם כן למה נאמ׳ חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיי׳ לשון רש״
והוא שני בתכ׳· אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתו׳ בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר
אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור· וחזר והזהיר באמללי׳ שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב
אל כל שאר העם· כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה· ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך
להוציא הרשעי׳· ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אעפ׳ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהיר־ה
התורה עליו· ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד· ועוד כי יזהיר בזוה שאדם מקלל
החרש ומכשיל העור שלא ייראו מהם כי לא ידעו ולא יבינו על כן ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות
והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו
יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בשכלות׳ ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליה׳
והם בהשפטם יעמידו ארץ   לא תלך רכיל בעמך ואומר אני על שם שכל משלחי מדנים והספרי לשון
הרע הולכים בבית ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי
רגילה וכו׳· וכן תרג׳ אנקל׳ לא תיכול קורצין אכלו קרציהון דיהודאי אכלו קורצא כי מלכא נראה בעיני
שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על
האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז
דברי רכילות שלא יבינו השומעים כל זה לשון הרב ואין במה שפירש בתרגו׳ הזה טעם או ריח כי השומע
מן הרכיל לא ישבע לו שיאמי׳ דבריו ולא יתן לו אות ומופת גם המלשי׳ עבד אל אדניו לא יבטיחנו האדון
שישמע אליו ומה טעם לאכילה הזאת ובנוכר כאשר בהוראת הצדיקי׳ עשה מה שעשה להאכילם למלשיני׳
ולא נשבע להם· וגם לא האמין להם אבל שאל הצדה שדרך מיסך וכוה שישתחוו מכאן ואילך והי׳ מעביר
על מה שעבר ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש וכתו׳ בהן די אכלו קרצוהי די
דניאל ואפי׳ אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם אחר שהכתו׳ אמר לא תלך רכיל בעמך למה יזכיר
אנקלו׳ מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו אבל עיקר לשון הארמית בכאן אינו אלא לשון השמעת
קול והוא מורגל בדברי חכמים ועיזא לאו אכלויי מכלו ליה ולאו גנרא בעי לאכלויי ומי׳ קרא בגרון אכלי
ופרק לו מקצה הארץ ויכליליה ויגהם עליו ויכלי עליהון וכן במקומות רבי׳ והנה הוא לשון כל
משמיע קול שידיע חפצו בלא חתוך מלות· ולכן יאמר כן בצועק לעזים הנכנסות בשדה ויתרגמו כן
השורק והנוהם והצועק ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל ויהמו בגרונם ויקרצו בעיניה׳ לרמוז
כי שמעו דברים עד שיספרו בהם ויגידו אותן על כן נקראים אוכלי קורצין מהמים ברמזים· ואנקלוס
תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית   ולא חשש לפרש לשון הכתו׳ וכן דרכו תמיד כי להבין
הענין הוא מתכוין אבל בלשון הקדש היו קורין אותם הולכי רכיל מן אבקת רוכל רכלתך כי הרוכל הולך
כל היום קונה מכאן ומכאן· והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמי׳ רוכלין
המחזירין בעיירות· וזה טעם בעמך כי הוא הולך ברבים ולהבדיל בין שניהם היה שם זה רוכל פועל ושם
זה רכיל שם תאר בעצמו כמו סריס נזיר ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב   לא תשנא את אחיך
בלבבך· ובעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב
בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחות מוסר· ולא תשא עליו חטא שיהיה
עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו· ולזה יטה לשון אנקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובה שלא
תקבל אתה עונש בחטא שלו· ואחרי כן צוה שתאהוב אותו· והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאוהב לו
מקיים עשה· והנכון בעיני כי הוכח תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך· ויאמר הכתוב אל תשנא
את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תש׳ עליו חטא לכסות
שנאתו בלבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו·   ואחרי כן
יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו· אבל יזכור החטא בלבו
ולפי׳ יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו· ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו   וטע׳ ואהבת לרעך כמוך

הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא ר' עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך אלא מצות התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמ' ואהבת את רעך כמוך והשוה אותם באמרו לרעך. וכן ואהבת לו כמוך דבר שיהיה פירו' להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעשר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעשר ובנכסי' ובכבוד ובדעת וחכמ' ולא שישוה אליו. אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתו' שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהב' ועכא' ביהונתן כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו. ואמ' כי אתה תמלוך על יש' וגו'. ועניין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותי' שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון כנזיקין וכיוצא בהן איני מחוייב להביא לו. אבל יתבענו בבד' וישלם ממנו ומפסוק כאשר עשה כן יעשה לו והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל. וכל שכן בעניין נפש שיהיה מקס ומותר לו עד שיגאל דמי אחיו ממנו על פי בד' המורים במשפטי התורה

את חוקותי תשמורו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש'. ולא הזכירו רבו' שיהיה הטעם בעלם ושיהו יצר הרע ואומות העולם משיבי' עליהם אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי הבהמה. ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכי' בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם ל לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות וכן חוקי הקב"ה הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כלם בטעם נכון ותועלת שלימה. והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן בהם כח התולדת שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא ית' בקיום העולם. וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנ' בכלם למינהו. והנה סבת המשכב שמרביע הבהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בבה' לא יולידו מין משאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים מעשה נמאס ובטל. וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פריים צומח אחרי כן ויהיו באיסו' שני עצמים הנזכרים. וזה טעם שדך לא תזרע כלאים שהוא בהרכבה על דעת רבו'. ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בגבורתם בהיותם יונקים זה מזה. ויהיה כל גרעין ממנו כאלו הורכב משני מינין. ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא במרד ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומחבירינו מי שמוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלי' הצמחי' להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בבר'. אמר ר' סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הה' הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען כדי שינקו זה מזה מבטל חקות שמים. ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר ר' חנינא משום ר' פנחס משום חקים שחקקתי בהם את עולמי. וכבר כתבתי בסדר בראשית שהצמחים כולם יסודותם בעליוני' ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם. והנה המערב כלאי' מכחיש ומערב במעשה בראשית ובגד כלאים שעטנז למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתי' יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד מבין לרבות את הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני כי לשון דבר המבולבל. ומזור זה עם זה לחברו לשון רש'. ואינו נכון בעיני שהלבדי' אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד.

וכן שניהם הלבדים אסורין מפני שהן שוע · ובגמ' אמרו ואימא או שוע או טווי או נוז · והעלו והלכתא
כמר זוטרא מדאפקיה רחמנא בחד ליבנא · אבל הבריתא השנויה בתכ' אין לי אלא בגד ומנין לרבות
הלבדים · ת"ל שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מלא תלבש שעטנז שלא הזכיר בגד · והמדרש הוא
עיקר שאפי' דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה · כגון הקולע חוטין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה
ובלבד שיהו שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד · וכן
מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר המבלל ושוזר זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושו בגמרא · כבר
השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו את' קשר העליון בציצי' דאוריית' דאי ס"ד לאו דאורייתא כלאי'
דשרא רחמנא' בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור · והנה גלו לנו שהבגד שהוא
מין פשתים ונקשר בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אעפ' שאינו מבלל ושוזר זה
עם זה · אבל הענין כך הוא שאמר הכתו' ובגד כלאים שעטנז לומר שכל בגד הנעשה מחוט שהוא שוע
וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאי' שהוא ערובי' ובמשנה תורה הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר
ופשתים שיהיו יחדו כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומ' שהצמר והפשתים שכל מין מהם שוע טווי
ונוז בבגד עצמו לא נחברם יחדו כי יחדו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר
קשורים ומחוברים · והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון יחדו למדנו כן כי שתי תכיפות הן חבור ·
ומשם למדו שהכלאים אסורין אעפ' שאינן בגד אלא אפי' בקולע החוטין מעשה עבת ועשה מהן אבנטי'
אעפ' שאינו ארוג · וכענין ששנינו לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו · ולשון כאן
מלה מקוצרת בתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין נזכר בה אלא הטית וענינה כפי דעתי נלוז מלש'
תועבת ה' כל נלוז מטה ומעקש דרכיו · ונלוזים במעגלותם פתלתולי' ומתי"לי כן הדבר השזור פתול ומעוק'
וכמו ששנינו ר' שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמי' עליו מטה שהם הנכבד מדרכי רחמין עליו · כענין
בנ' ועם עקש תתפל · ובלשון חכמים ישמשו בו בקוצר לשון מלכים שבה לבו עליו ובטל את הכפורין לאמור
על אביו שבשמים לבו לדרך רעה · ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין מנזייתיה דמר לא אמרי' ביה ולא מידי
כלומר אם היית רוצה להתעקש ולהטות הדברים לא היינו יודעים לעבדך כלום בנזייתיה כמו בנלוזייתיה
כלומ' הטייתנו וזהו האמת והנכון בענין הזה · ולפי' הוצרך להתיר כלאים בציצית אעפ' שאין הציצית ארוג
ואינו בגד · וזהו דין תורה · אבל חכמי' אסרו אפי' מה שאינו עשוי אלא באחד מהם או שוע או טווי או נוז
ולפי' שניהם הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין בארוג
והכל מדרבנן · וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות כמיכין · ואמר הרגילים להעשות מהן בגד ·
והרב אמר במורה הנבוכים כי טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכספים
שבהם היו עושים כל מעשיהם · ואמר שמצא זה כתו' בספריהם · ולפי שהיה ענין גדול ורבוי להם מאד
שימעלו בו פעולותם הידועות לעב"ז ולשדי' תרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיה'
ולהכחיד זכרם והיא שפחה נחרפת לאיש ואמרי' ידע לן דמיון במקרא לשו' רש' והנרא'
אלי · כי הוא מלשון באשר הייתי בימי חרפי · בימי נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי שלא יהיה לי לב נער
ויקראו ימי הנעורים ימי חרף כי החרף בראשית השני' · וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף יאמר
הכתו' שהיא שפחה נערה לאיש ידוע כי הפלגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי
גם כל משרת האדם יקרא נערו · ומורגל בלשון חכמים לאמר על השוכבת עם האיש משמשת עמו והיא
נחרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מסיפרה בלע' וכן בלשון חכמים דקרו לה רביתא דפלניא והענין
שאינה אשתו לגמרי · אבל כתן לה קדושין והיא לו לנערה משמשת בקרת תהיה יש על בית דין
לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין לשון רש' · וכן אמרו כל המפרשי' ואם
כן יזהיר הכתו' בבקור הזה מפני שהיא דומה לאשת איש אולי יטעו בה · ואין פירושם מתוק כפי כי

בידוע שיפקר הדבר ולא ימיתנו האדם חנם · וכן יבקרו בכל חייבי מיתות · ואני סבור שהיא מלה
יחידית בכתוב אבל היא מורגלת בלשון ארמית · ובדברי רבנו׳ מלשון הפקר   כי עיקר הלשון הבקר כמו
שאמרו בש״ אומרי׳ הבקר לעניים הבקר ובה׳ אומר עד שיבקיר אף לעשירי׳ כשמטה ותנן מאי אוכלין על
המובקר · אבל לא על השמור · ותרגם יונתן אנשים רקים ופוחזים סריקין ובקרין כלומר בעלי הפקר
בשקריהם ובפחזותם ובקרותהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה תרגומו הירושלמי ותבקרנה · וכן כבל
תקים בימסכת הלשון כבית׳ אבל הרגילו בגמרא לומר ממנו הפקר · כי האותיות האלה מתחלפות אצלם
תמיד כאשר אומרים מן עבטן פרורות עפשו   וכן בכתוב מתקיימות הרבה כמו שהזכרתי בפסוק נשפת ב
ברוחך · ופירוש הפסוק הזה שאמר בשפחה הזאת · ואע״פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת
תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא ימיתנו כמשפט הנואף והנואפת באשת איש כי לא חפשה להיות
אשתו גמורה · אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו · ואונקלו׳ שאמר בקורתא תהא לשונו
בלשון יונתן כע׳ כמלת בקרין   וערלתם ערלתו את פריו ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנו׳
בו לשון רש׳ · ויפה פיר׳ · ואם כן יהיה ערל לב סגור לב כמו שכ׳ ואקרע סגור לבם · וכן ערלה אזנ׳ שהיא
סגורה ואטומה אין הקול נכנס בה · וערל שפתים סגור שפתים · כי העלגות אוטם וסגירות בגידי הלשון
ופעמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי · והדבור יקרא פתיחה פתח פיך לאלם   פתח איוב את
פיהו ומפתח שפתי מישרים   משוכבת חיקך שמור פתחי פיך · והזכיר הכתו׳ אטימות בפרי הבא בתוך
שלש שנים לאסרו בהנאה · ולא יאמר כן   בשאר אסורי הנאה כי ביאת הפרי בתחלתו יקרא פתיחה · כמו
שאמר פתח הסמדר · ולכך אמר שלש שנים יהיה לכם ערלים כאלו הפירות סגורים באילנות לא הוציאו
פרח ולא פתחו סמדר · וטעם המצוה הזאת לכבד את ה׳ מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם
ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולי׳ לה׳ והנה אין הפרי בתוך שלש שני׳ ראוי להקריבו לפני
השם הנכבד לפי שהו׳ מועט ואין האילן נותן בפריו טע׳ או ריח טוב בתוך שלש שני׳ ורובן לא יוציאו פירות
כלל עד השנה הרביעית · ולכך ממתין לכולן ולא נטעם מהם עד שנבי׳ מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון
הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה׳   והמצוה הזאת דומה למצות הבכורי׳ ואמת הדבר
עוד כי הפרי בתחלת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכילה כדג שאין לו
קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף · והרב כתב בזה טעם במורה הנבוכים כטעמו
ברוב המצות כי היו לחרטומי׳ ולמכשפי׳ בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו
כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עול׳ · ובכאן יקריבו את הפרי לפני הענ׳
שעשו בשביל הכשוף ההוא · ולכך צותה התורה באסור הפרי הבא קודם׳ לשלש שנים   שלא יבאו לעשות
המעשים הרעים ההם · כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית · ושנאכלהו לפני השם הפך אכלם
אותו לפני ע״ז   לא תאכלו על הדם להרבה פנים נדרש בסנהדרין לשון רש׳ · והמעלה מהם לפי הסוגיא
שהם כולם מן התורה שבלל הכתוב כל אכילות הדם בלאו אחד · ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול הנה
העם חוטאים לה׳ לאכול על הדם שהיו חוטאים כאחד מן השמות הנכללים בלאו הזה   כי היו אוכלים מן
הבהמה קודם שתצא נפשה ·   זהו מה שאמר ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל · ויקחו צאן
ובקר וגו׳ וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה היו תולשים
אבריה׳ ואוכלי׳ קודם שימותו · ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמי׳ כי הוא דבר לימד מעבינו
והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלי׳ על שולחנם להגיד
להם העתידות · וכאשר היו ישר׳ עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול
עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שכ׳ נקרבה הלום אל האלהי׳ והעם היו שואלי׳ בשדי׳ או בכשפי׳
לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ·   ולכך אמר הכתו׳ ויגידו לשאול לאמר
הנה העם חוטאים לה׳ לאכול על הדם   ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה

גדולה היום ואתם שואלים ללא אלדים בעידה היא זו ׳ ועוד אפרש איסור ממזר וממחם   אל תחלל את
בתך להזנותה במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ׳ ולא תזנה הארץ ׳ אם אתה עושה כן הארץ מזנרת
את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם ׳ וכן הוא אומר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח
אשה זונה היה לך וגו׳ לשו׳ רש׳ ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא פנוי הבא
על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה ׳ ומפורש אמרו בסנהדרין ׳ ובת איש כהן כי תחל לזנות יכול
אפי׳ פנויה ׳ והקשו והא לזנות כתיב ׳ ומתרצי כר׳ אליעזר דאמ׳ פנוי הבא על הפנויה   שלא לשם אישות
עשאה זונה ׳ וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו שאינה בפנויה אלא גיורת ומשוחררת ׳ או שנבעלה
בעילת זנות מפני שאין קדושין תופסין בה ׳ כמו שמפורש ביבמות ובסיפרא אשה זונה ר׳ יהודה אומר זו
איילונית ׳ וחכמי׳ אומרים אין זונה אלא הגיורת והמשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ אף
פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו לענין ולא תביא אתנן זונה שאינה בפנויה כלל ׳ אבל
הבריתא הסמויה כתב׳ והנזכרת במס׳ סנהדרין או שהיא כר׳ אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו
למי שאין לו אישות כגון גוי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בד׳ שזה נקרא זנות לדעת חכמי׳ וזהו שאמרו
במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם ׳ וכן מה ששנינו שם
בסיפרא ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות ׳ וזה דרך אגדה כדרש מילת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו
אנשי הארץ ׳ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני ׳ וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא
אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ׳ ומכאן הוא שאמרו שם בבריתא וכן
היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות ׳ וטעם הכתו׳ כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה
לקדש אותה ולהכנס עם לחופה והאונס והמפתה אותה מתן קנסה לאביה ׳ פירש הכתוב שאיננו רשאי
למסרה למי שיהיה זנות ׳ והזהירו מזה בלאו ׳ ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם האיש והאשה
ורש׳ כתב בפרשת אמור אל הכהנים ׳ זונה שנבעלה בעילת ישר׳ האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או
ממזר וזו הוראה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא׳ מרבה בה אף חייבי לאוין ׳ וזה דעתו גם בפירושו
בגמרא ׳ וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וגוי ועבד שאין להם קדושין בה היא נעשית זונה ושם
לוקה עליה משום זונה ׳ אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה אלא ש
שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסולה ומחייבי לאוין
שבכהונה נעשית חללה   את שבתותי תשמרו האזהרות בשבת רבות בתורה כמו שכת׳ מפני שגם היא
שקולה כנגד כל המצות ׳ כי מי שאיננו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל ולרבותי׳
בהן מדרש אמרו בכאן ׳ יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת תל׳ את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו
אני ה׳ בתכ׳ ׳ ועל דרך האמת יבוא בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו וכוה בו שמירה ומורא והנה אין
מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין   מפני שיבה תקום לשון רש׳ ׳ יכול מפני
זקן אשמאי תל׳ זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ולשון תכ׳ ׳ והוא השני בגמרא במסכת קדושין   ת׳ל׳ זקן
אין זקן אלא חכם שנ׳ אספה לי שבעים איש מזקני ישר׳ ׳ ור׳ יוסי הגלילי אומ׳ אין זקן אלא שקנה חכמה
שנ׳ ה׳ קנני ראשית דרכו והנה לד׳ברי שניהם אין המצוה אלא בחכם ׳ ואונקלו׳ אמ׳ מן קדם דסבר באוריתא׳
תקום ותהדר אפי סבא ׳ ומשמעות דבריו שגם הוא׳ סובר כן ׳   ועם כל זה העלה מן הגמרא לפי פסק
ההלכה אינו כן שהרי אמרו איסי בן יהודה אומ׳ כל שיבה במשמע ואמ׳ ר׳ יוחנן הלכה כאיסי בן יהוד׳ והנה
יקום בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויבוא על הזקן שנא׳ הקונה חכמה ואפילו ינוק וחכי׳
ויתכן שיהיה גם כן דעת אונקלוס ׳ אבל יתרגם ינוק וחכים בשיבה דאתה זקן וגלי בשיבה שכוללה כל
השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים   למען טמא את מקדשי לשון רש׳ את כנסת ישראל שהיא
מקודשת לי ׳ וכבר רמזתי זה איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול כאיש אחד אשר יחט׳
וכבר אמרו זה במדרשים שאמרו׳ כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גזל להקבה׳ וכנסת ישראל
שנאמר גוזל אביו ואמו וגו׳ ׳ אין אביו אלא הקבה׳ ׳ ואין אמו אלא כנסת ישראל ׳ חבר הוא לאיש משחי׳
חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החטן ביצירה שיברכו עליה לשמו

הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה ממנו הגדול ותסתלק השכינה מישראל · וכמ׳ כשיקריב
הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו · וזה טע׳ עם הארץ ירגמוהו באבן כי לא אמר מות יומת
באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכול׳ אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבי׳ להקדי׳
ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל · ולכך תרגם אנקלוס עמא בית ישראל כי
הארץ ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובר יושב בה · וכענין כי לי כל הארץ · ועוד תוכל להבין
סודו ממה שהזכיר הכתו׳ בכרת המולך ואני נתתי את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את
פני כי שמי הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכי׳ בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר וכבר
הודעתי טעם זה לכל מבין לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע״ז שעבודה בכך ואפי׳ אין זו דרך עבודת׳
לשון רש״י · וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות שהמולך היא ע״ז ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו
לכומרים וכו׳ · וכל זה איננו עולה ומתיקן כהוגן לפי העולה בגמ׳ כי לדברי האומ׳ מולך ע״ז הוא אין עבודתו
של אותו ע״ז בהעברת הבנים לא שא״כ לא הוצר׳ הכתו׳ להזכי׳ זה כלל שהרי הוא באזהר׳ עובד ע״ז שבאו בה
כמה אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה
אשר יעשה את הרע בעיני ה׳ אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם · אבל
על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע כשלא כדרכה
כך אמרו בגמ׳ ולמאן דאמר מולך ע״ז הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה׃
והוא הדין לעונש ולאזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה · ונראה שלפי הדעת הזו
לשון מולך איננו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך כאלוה
והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוץ שלהן מולך כי הוא מלכם והוא שם כולל כל נעבד כי הוא
מלשון מלכות · ולא כדברי הרב ז״ל שאמר שהוא ע״ז ששמה מולך ועבודתה בכך · וכן מה שכתוב שאזרך
לזנות אחרי המולך לרבו׳ שאר ע״ז שעבדה בכך ואפי׳ אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפש׳ מן הטע׳ שהזכרנו
שכל עקרו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו כשאין דרכו וכל ע״ז במשמע ולא יתכן שנאמר חייב הכתו׳
כרת באותה ע״ז ששמה מולך במעביר בנו שלא כדרכו ואחר ירבה בו אף פעור ומרקולים לכרת · כי למה
יצטרך הכתוב לכך · ואי שנא אותה ע״ז מאשר כל הע״ז שבעולם · ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד
מעביר בנו לפעור ומרקולים בסקילה כשם שריבה אותו לכרת · אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין
באזהרה בין בעונש כרת וסקילה · אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע״ז שבעולם · ובין שתאמר שהמולך
הוא שם לכל ע״ז כמו שפירשנו · או שתאמר שהיא ע״ז ידועה שתקרא כך · הזכיר הכתוב אותה ע״ז בשלא
כדרכה · והוא הדין לכולן שהאיסור הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו · וכן מוכיח כל זה בגמ׳ במסכת
סנהדרין לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע״ז הוא׳ · אבל משנתינו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו
עבודה זרה היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיי׳
אל הכלב אמת הוא ׃ ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקו׳ פטו׳ גם דברי רש״י בפירושו בסנהדרי
כך הם כמו שכתבנו והבריתא השנויה בתורת כהני׳ והכרתי אותו ואת כל הזונים לזנות אחרי
המולך לרבות שאר ע״ז בהכרת ואין לזנות אחרי המולך מיותר כמשמע מדברי הרב · אבל יאמר כי
הכרת הזה כאלו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע״ז · והוא מה שאמרו בגמ׳ שלש כריתות בע״ז למה · אחת
כדרכה ואחת לשלא כדרכה כלומר לזובח וקטו׳ ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב
אותן כאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע״ז הוא · למעבי׳ בנו שלא כדרכה כלומ׳ בכל ע״ז
שבעולם כמו שהזכרנו · וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו יחזור לראש הפרשה שאמר איש
אמו ואביו תיראו · ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע וכו׳ ומקלל אביו ואמו מות יומת · ועל דרך האמת
בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה׳ אלהיכם ואומר אני ה׳ מקדשכם כי השם
הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם הוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין ביצירה
חייב מיתה וזה טעם משפט המנאף והמנאפת אשר סמך לכאן והקדימו

לכל העריות · וכבר הודעתי זה למעל' · והזכיר הכתו' קצת העריות לחייב בהם מיתה והן אשת איש ואשת
אב והכלה והזכר ואם' ואמה והוא הדי' אם' ובתה ובת ובת' כי הזכי' קצת שאר האם' והו' הדין לכל הנזכרי'
שם באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים ואין צריך לומר בתו' ובכל זה עוד ידרשים
רבי' לחייב אותם   וכן הזכיר חייב הרביעה במיתה וחזר והזכיר כרת אחר נדה לחייבו בהערלה בלא
גמר ביאה · הוא שאמר את מקורה הערה וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה · והזכיר דודתו
וכן אשת אחיו לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו והכרת הבא באחותו הוא מיותר וכדרש
רבותי' למה יצא כרת באחותו וכו' · ועל דרך הפשט הוסיף בכרת לעיני בני   עמם לומר שתמות בנוער
נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה · וטעם עונו ישא שיהיה
החטא ההוא דבק בו מן העת ההוא מעשיו לא יצליחו ורבצה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד
השמידו בכרת כענין שאמרו סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים' כגון אמו
ואחות אשה שכבר למדנו מן הנזכרי' כל הצריך   ואיש אשר יקח את אחותו הזכיר הכתוב קיחה באחותו
אעפ' שאין לו בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכבים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו
יקחנה ויחשוק אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה   וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל
המתיחדים כי אשה ואמה ובת בנה ובת בתה ואשה ואחותה ואשת אחיו כולן עמו בבית וכן לא יקח איש
את אשת אביו ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה
כאשר יאמר ברובן לא תגלה ערותה וזה מתכונת הזכים שה' מגלים שוליה כענין שכת' וגליתי שוליך על
פניך ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושכבה   לבא עלינו ויבא אליה ותהר לו ופעמים רבים יקראנה
שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי האח עם אחותו ישכבו יחד ואין צריך לגלות שוליה   וכן יכנה אותה
בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו · ולא יסף עוד לדעתה · בתולה ואיש לא ידעה ·   ואמר והיא
תראה את ערותו · שגם היא חמדה בלבה ערותו · ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל
העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה היא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצעק אבל
באח היא עמה אולי שלא מדעתה יערה בה · על כן הזכיר שהיא גם היא תראה ערותו · וטעם חסד הוא
על דעת המפרשים חרפה כי האנשים כלם כטבעם יהיה להם בשת וכלמה בחטא המכוער הזה וזו' כלשון
ארמית שתרגם אנקלוס כי חרפה היא לנו הרי חסודא היא · ית' ושמתיה חרפה חיסודא · וכלשון חכמים
מפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע · יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר   וטעם ונכרתו לעיני
בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה' יגלה עונך בהביאו עלי' עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחט'
הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי   וטעם ערות אחותו גלה עונו ישא ואם
גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי רא' · ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל
אחד מן הנזכרים שנו כי את שארו הערה עונם ישאו · והנכון בעיני במלת חסד שהוא כמשמעו וכן דעת
רבותי' ז"ל יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה ·   כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר
הבשר ובאחו' יזכי' החסד אשר ביניה' ויהיה איש מושך עצמו ואחר עמו · או הוא כדרך ואני תפל' כי חמודו'
אתה הנני אליך זדון שיחסר מהן מלת איש או סיכנה האיש בתארו · יאמר ואיש אשר יקח את אחותו ורא'
את ערותה איש חסד הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו גומל נפשו איש
חסד והוא עוכר שארו אכזרי · כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שיעשו האחרים להם ית לבעל והוא פוגם
ועוכר אותם והכתוב יתלה הסרחון בזכר כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו · וכן על דעתי פן יחסדך שומ'
יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעך שמסר לך סודו · כמלת לרשע · ובכל תבואתי תשרש · וכיונא
בהן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקדש משמש בהפוכים האלה והכתובי' משבחים ומתפללי'
במלת חסד · אבל חיסודא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם חסדא
וזה מתורגם חיסודא   וכתב רבינו חננאל כי חסד לאחים מעלת לשון חרפה · ולפי דעתי גם זה לשון
תהפוכו' · כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא

והם האחים התאומים המזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד · אני ה' עושה חסד משפט וצדק' בארץ
אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי · כאשר יעשה · וחסד לאומים חטאת כאשר לא יעשו · יאמר
כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולם · או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה · ולאומי' רבים
חוטאים בחסד ואינם עושים אותו · ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילי'
תודע · שפירושו תודע שאינה בקרבם · כי כל רואיהם יכירו במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה
ורזים שניהם בשוללות הענין

סדר אמור

אמור ואמרת. להזהי' גדולי' על הקטנים לשון רש"י ומדברי רבותינו
והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטני' בידים וכלו בזה
אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותי' בדם ובשרצים ובטומאה
ויהם כלימוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטני' · אבל אם יעשו הם לדעת
עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם · וטעם הכתוב על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר
אליהם שלא יטמאו ודמי האזהרות שיבוא להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים ממנו גם הקטני' · ואמר
רז"ל בדרך הפשט אמור אל הכהני' הפרשה המוכרת למעלה כי הם מורי התורה ומזהירי' את העם · ואמור'
להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם · ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתו' טעם אמור כמו דברי
אמרי האזינה ה' דברי וכן אומרים אמת · וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' וכתיב בא אל פרעה ודברת
אליו כמו ואמרת · וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה כמו ויאמר וכן במקומו' הרבה דבר
אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא כאלו' בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד · או לחזור הענין · או
להיותם מורגלים לחטוא בהם · וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרת אליהם וכמוהו כה אמ' ה' אלהי ישראל
הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה' וגו' שמעו דבר אל צדקיהו · וכן ותאמר האשה התקועית
אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך כמו ותדבר האשה את המלך ותאמר
הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהני' ואמרת אליהם דבר
אל בני ישראל ואמרת אליהם ועניינו דבר אל העם באזני ואמור להם כה כענין בא אל פרעה ואמרת
אליו ורבים יאמרו כי טעם דבר אל בני ישראל כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר
אליהם כה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו · וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות
יאמר אל אהרן ואל בניו · ולא יזכירם בשם הכהנים כי העניינים ההם בקרבנות או במעלת הקדש · אבל
בכאן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפי' בעת שלא יבואו במקדש · ויהיה מעלה להם בעצמם · ולכך הזכי'
הכתוב הכהנים לאמר כי בעבור שהם כהני ה' ומשרתי אלהינו יאמר להם שינהגו כבוד וגדולה בעצמ' ולא
יטמאו לעולם והנה האמללים מובדלים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא אחד
מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו · שמוזכר למטה ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל בעמיו
וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה בעלי גוים המכבדי' בהם
או האדונים מלשון בעליו אין עמו בעל הבית · כי המכבדים יקראו אדונים · יאמר לא יטמא בכבד בעמיו
להחל את כבודו יפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירנו שלא
יחלל מעלתו בטומאת המתים · ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם
אל אהל מועד לשרת בקדש · וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם · את אביה היא מחללת ולא יחלל
זרעו וכן תרגומו של אנקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובתורת כהנים נדרש בבעל באשתו כמו
שכתב רש"י קדושים יהיו לאלהיהם הקדושה היא הפרישות כאשר פרשתי בסדר של מעלה · יאמר
שאפי' במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ומגלוי הנשים שאינם הגונות להם
בטהרה ובנקיות · וטעם כי אני ה' מקדשכם עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים · או אני ה'
מקדשכם כלכם הכהנים והעם · והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני
מקדש את כלכם · ומשרה שכינתי במקדשכם · ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש

את ראשו לא יפרע וגו׳ ועל כל נפשות מת ׳ נמשך לפניו עם נפשות מת יאמר שלא יפרע ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו ומן המקדש לא יצא אינו הולך אחר המטה ׳ ועוד מכאן למדו רבותי׳ שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה

ולא יחלל את מקדש אלהיו ׳ שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש״י ׳ ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה על זה ׳ שאם הכתו׳ התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה ׳ וכן לא יחלל את מקדש אלהיו כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת ׳ וללמד שהדיוט שעב׳ אונן חלל ׳ ואם׳ הכתוב הזה שלילות לא אזהרה ובעלי ההלכות מנאוהו בלאוין בהלכות גדולות ׳ ועוד שכבר כתבתי הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תל׳ ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה ׳ מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו׳ והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא ׳ לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתו׳ הזה יזהיר כהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה׳ על כל נפשו׳ מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ואהבתו אותו וכמ׳ שאם מניח עבודתו ללא דבר ויצא שעובר בלאו הזה ׳ אבל הזהירו הכתוב בענין המת ׳ להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש ׳ וזה הוא פי׳ הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני ׳ ועוד מצינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ור׳ יהודה אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם אני הקרבתי מכלל דאי איכא אקרבנ׳ שפיר וכו׳ ׳ ור׳ אלעא מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל ׳ והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד ׳ ומכאן ראיה עוד שאיננו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיענו שאין עבודתו מחוללה בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה ׳ והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוק הראשון הוא שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש״י ׳ אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה כאומר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שהדיוט יוצא ומניח העבודה מזה בלמוד שהיא מחוללת ואלו היתה כשרה לא יתיר לו להניחה ׳ וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת ׳ ומנין שאם עבד עבודתו כשרה תל׳ ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד עבודתו פסולה ׳ והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי ר׳ מאיר ור׳ יהודה אומ׳ אינו יוצא מן המקד׳ כלל שנ׳ ומן המקדש לא יצא ׳ ופירושו כטעמו של ר׳ מאיר ׳ ומן המקדש מקדושתו לא יצא ׳ וכיון דאית לי׳ היכירא לא אתי לאתנוע ור׳ יהודה אגב מרדיה דילמא מיקרי ונגע ׳ כל זה אסמכתא מדבריהם והם הנהיגו שילסול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בארון כענין ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם ושמו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתו׳ בתלמו׳ וכך מצאתי בתוספת׳ בסנהדרים אמר לו ר׳ יהודה אין מן המקדש יצא אלא בשעת עבודה בלבד ׳ ועוד שם בירושלמי ראיות אין כאן מקום הזכרתם

והוא אשה בבתוליה יקח פירוש אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה ׳ ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות ׳ ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה ׳ וזה שאמרו רבותי׳ מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה

ולא יחלל

זרעו בעמיו הא אם בא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש״י פירשו הר״
לפסולות כלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו ׃ ועל דעת רבותי׳ הוא לאו שני ׃ וכך אמרו קדש
ובעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ׃ ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל
והנה הם שני לאוין ׃ ונדרש להם גם כן כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה ׃ ומה טעם לא יקח משום לא יחלל
אם כן פירוש את אלה לא יקח כי אני מזהירו בלא יחלל זרעו ומחללו כלומר שהזרע מן הפסולות הוא
מחולל ׃ דבר אל אהרן איש מזרעך ׃ לא אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלן
והטע׳ כי שם יצוה בפרשיו׳ הקרבנו׳ זאת תור׳ העלה וזאת תורת החטא׳ והאשם וכיוצא בזה אבל בכאן אם
אמר דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש מכם לדורותיכם ולא ירצה להזהיר את אהרן עצמו בתורת
המומין כי אהרן קדוש ה׳ כלו יפה ומום לא יהיה בו ׃ אבל יזהירנו על זרעו שידרש ויזהיר אותם
לדורותם ׃ ובפרשת הטומאה בסמוך דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ׃ כי יתכן שגם
באהרן יארע טומאת המגע במת או בשרץ ׃ וכאשר בא להזכיר הצרעת והזוב חזר ואמר איש איש מזרע
אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה׳ צבאות הוא ׃ ואמר בסוף הפרשה וידבר משה אל אהרן ואל בניו
שרצה משה להזהיר גם את בניו שיקחו מפיו תורה ׃ ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב״ד של ישראל על כך ׃
וכתב׳ מצאתי כל איש מה תל׳ ׃ לפי שבא׳ זרע אהרן אין לי אלא זרע אהרן עצמו מנין תל׳ כל אשר בו מום
וכן שנו שם ׃ זרע אהרן אין לי אלא זרע אהרן עצמו מנין תל׳ והוא צרוע או זב ונפי׳ אהרן עצמו הכהן
הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האכילת לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת ׃ והוצרך לרבותו
או שתרמוז דין אהר׳ עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז
לנו שלא יארע לו כן ׃ חרום או שרוע ׃ כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת לשו׳
רש׳ ׃ ובתורת כהנים ובגמרא בבכורות שנינו ׃ חרום שחוטמו שקוע חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף
מניין ׃ תל׳ או חרום ׃ ר׳ יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת ׃ אמרו לו הפלגת אעפ׳
שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת ולשון חרום מלשון כל חרם אשר יחרם והחרמתי׳ עריהם ענין חרבן
ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמר אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ׃ ואשר אין
חוטמו כתאר בני האדם נקרא חרבה ׃ וטעם או גבן ׃ נמשך אל מלת בעינו או שהוא גבן בעינים או דק
או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מלשון גב המזבח ׃ על גבי חרשו חורשים והזכי׳ תחלה
המומים בחסרון האברים עור או פסח ׃ ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואחכ׳ בשברון
העצמות אעפ׳ שכל אבריו עמו ׃ כגון שנשבר העצם פסול ואחכ׳ פסל אפי׳ בכיעור התוא׳ כגון הגבן ואשר
בעיניו הגרעינין ואחכ׳ בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואחכ׳ הוסיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים
בו אעפ׳ שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בעצם או בבשר ׃ ורבותי׳ ביארו מומים רבים נלמדים מאלה
כי הנזכרים בתורה אבות להן ׃ ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי ׃ סרס המקרא ודרשהו
וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי ׃ אשר הם מקדישים לי לרבות ק
קדשי כהנים עצמן לשון רש׳ ׃ ואם נפרש אשר הם מקדישים לי בכהנים עצמן אין צריך לסרס הזה ׃
אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ׃ ולא יחללו כהן את שם קדשי ואשר הם מקדישים לי שלא
יחללו את אשר אהרן ובניו הם עצמם מקדישים לי ׃ ובתורת כהנים כך הוא נדרש ׃ וינזרו מקדשי בני
ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי נכרים משום פיגול נ
נותר וטמא ׃ קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין ׃ תל׳ אשר הם מקדישים לי אני ה׳
לרבות את כלם ׃ ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל ׃ ועל דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה׳ שלא
יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה׳ וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה ׃
נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה ׃ יאמר שיזהר מאכילה נבלה וטרפה שלא יטמא בה ׃ ויצטרך להזהי׳
מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ׃ והטע׳ בעבור שהזכיר טומאת האדם
בכל טומאותיו כי הזכיר הצרע׳ והזוב שיכלול הזכר והנקב׳ ונוגע׳ המת ושכב׳ הזרע והשרץ וחזר להזהי׳ מן

הקדשים בטומאת הנבלות והזכיר בהם דרך התראה באכילתן · והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה
באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה ובטרפה הזהיר על הטומאה בהוה והטריפה הנזכרת כאן טריפ' הארי
והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף הבהמ' מן הארי תקרא טריפ' בין מחיי'
בין לאחר שתמות · והנה הזכיר כאן כל הטומאו' כלם כי חכבהת' הטמאה אחרי שאמר בה שאין לה שיעו'
כאשר פירשתי בסדר ויהי ביום השמיני הנה היא בכלל נבל' · וזה דרך פשוטו ומדרשו גם כן לענין הקדשי'
בטומאה והזכיר כאן ובנבלת עוף טהור הכתו' מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומא' בית הבליע'
ואסרו לאכול בקדשים וצריך לומר וטריפה מי שיש במינו טריפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טריפ'
בלשון רש' · ובטומאת שאר נבלות דינו אותם בת' כה' אשר יגע בשרץ · אין לי אלא השרץ מנין לרבות את
הנבג' ת"ל בכל ונתן לכה' את הקד' דבר הראוי להיו' קדש שאי' פירש לנו מהו' אלא פירו' של חולי' והם נעשי'
תרומה לשון רש' · והנה טעם הכתו' כי יאכל קדש ויסף חמישיתו על הקדש ההוא ונתן לכהן את הקדש הזה
שהוא הקרן והחומש · ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה כדבר הראוי לכך וזהו הכתו' בפשוטו
ומדרשו וכך כתב רא' ונתן לכהן את הקדש טעמו עם הקדש · או שתהיה מלת ונתן מוסבת עמה ואחרת
עמה וכן הוא אומר ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש · ולפי דעתי אין צריך בעבור מלת עליו
ולא יחללו את קדשי בני ישרל להאכילם לזרים והשיאו אותם עון אשמה · את עצמם שיטענו עון
באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם · במיכלהון לסואבה שלא לצורך תרגומו
כן לשון רש"ז"ל · ולא הבינותי דעתו · כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומ'
לזרים · ואם כן ראוי שנפרש שיהיה והשיאו אותם כנוי לישראל שיטענו הכהנים את ישראל עון אשמה
כאשר יאכלו הקדשים · ולמה הוצרך ר' ישמעאל לדרשו בעצמם · ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא
הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין · אבל טעם הכתוב כי בני ישראל נמשך למעלה · ולא יחללו את
קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' · והוא אזהרה שנית בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר ב
הענוש · ואמ' והשיאו את עצמם וגו' כאשר יאכלו את קדשיהם · ורבותי' דרשו' מפני יתורו באוכל טבל את'
מנין לאוכל טבל שהוא במיתה · ש"נ ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידין לתרום
הכתוב מדבר · ויליף חלול חלול מתרומה · אבל כתב' מכאתי ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה את
קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין קרן וחומש ואין חייבין על קדשי גוים קרן וחומש · יכול
יהו חייבין על התרומה שבטבל ת"ל את אשר ירימו לה' על המורם הם חייבים ואין חייבין על התרומה
שבטבל · והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה · וזה אינו
כדרך הגמ' · אלא שאני אומר דבני הסך והשותה אסמכתא · כי שתייה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך
מפורש בירושלמי · ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו
לה' דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא הטבל ואם כן איננו בכלל כי יאכל קדש כשגג' שיתחי' באות'
ולכך חזר ושנה והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבי' מיתה כי התרומ' שבטבל היא שהזכי'
כאן · והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחלה על הקדש המורם וחזר והזהיר עד שירימו בעתיד
כפי מדרש רבותי' לכל נדריהם ולכל נדבותם נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו
לשון רש' · והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים
וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות וכן בפרש' נזיר כי הנדר הוא הבא על דבר שיפליא ממנו שידור לה' בנדר
לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה ושלמים · כענין וידר יעקב נדר לאמר
אם יהיה אלהים עמדי · וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתן תתן · וידרו נדרים · וכן כולם · ורבותינו
אמרו אי זהו נדר האומר הרי עלי עולה · נדבה האומר הרי זו עולה · ומה בין נדר לנדבה נדר מת או
נגנב חייב באחריותו וכו' להגיד החלוק שביניהם · כי דרך המנדרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהי' עמדי
בזה עלי לעשות עולה או זבח · וזה לא יקרא נדבה סתם · ואשר יפריש ויתן מיד הוא נדבה · כי בעת
המתן נדבה רוחו אותו · והנה אומר הכתו' כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו · או שיקריב

אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב
נדבה תעשה אותו לבדק הבית ולנדר לא ירצה למזבח איזהו הקדש שבא לרצות הוי אומר זה הקדש
מזבח לשון רש״ · ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה יאמר שנעש׳ אותו נדבה או נדר
לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית
ואסורין למזבח · ובבר הזכיר זה הכתוב בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או לנדבה
וכן מדרש רבותינו בתורת כהנים · ויתכן שנתקן בישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית
כמו שאמר במשכן כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה׳ וכן במקדש אני בישר״לבי התנדבתי וכן בבית שני
עם הנדבה לבית אלהים וכן כתו׳ בבדק הבית כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה׳ והוא הנדבה
והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג המתנדבים לבדק הבית כי בנדבה יביאו הרי
זו לבנין לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו
שהזכיר למעלה והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח · לך אזבח זבח תודה · נדרי לה׳ אשלם נגדה נא לכל עמו
בחצרות בית ה׳ אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך והמתנבים במזב׳
בנדרים יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה · ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור או שה שרוע וקלו׳
נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו · ולנדר לה׳ לא ירצה כמו שאמר לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם
כי לא אמר הכתוב נדבה תקריב אותו כלשון הבא בכל הפרשה · אבל אמר תעשה אותו כלומר תעשה אתה
ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך · אבל לנדר לרצון לא יהיה · והוצרכו חכמים לאמר כן · כי לא
יתכן בשום פנים שיהיו המומים כלם הגרב והילפת ומעוך והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר בין
בנדבה · ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן
ולא ימצא כזה בתורה במומי המקריבים · ובטומאה לחלק בקרבנות · ולכך אמרו כי תעשה אותו איבינו
כמו תקריב אותו · והוא האמת בלי ספק והזכי׳ הכתו׳ היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין
ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת או שבור אשר בו עורון בשבותה עינו והשבור
ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת · ויתכן כי הכתו׳ דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת
וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן שאפי׳ עלו ירדו · וכת׳
מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה · תל׳ ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה · וכללן
רבנ׳ עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה · אבל לא התמימים שהמקדיש אותן
לבדק הבית עוב׳ בעשה אותו ואת בנו נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג
בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש״ פסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב״ · וכן
דעת אנקלוס והוא הנכו׳ בגמ׳ · ודין אותו ואת בנו · אבל דרך הכתוב כשיזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה
פרה · ואם כן היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב
או עז כי יולד · והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו · אמר כי במינין הנזכרים האלו שהם שור
ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד וטעם ושמרתם מצותי · בכאן
יזהיר את ישראל לשמור המצות שיזהרו בקרבנות במומים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה ויום שנשחטה
האם ולעשות הזבחי׳ והתודה ולשחוט לרצון ויכלול כל המצות ביחד · וכבר הזכי׳ למעלה בחוקי׳ ובמשפטי׳
ושמרתם את חקותי ואת כל משפטי · ואמר לא תחללו את שם קדשי להיות בכם נבל וזובח משחת לה׳
כמו שאמר בבני אהרן ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או מן המומין וטעם
ונקדשתי בתוך בני ישראל · על דעת רבותי׳ מצות עשה שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור
וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש
שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים דבר אל בני ישראל אין לכהני׳ עסק בעני׳
המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזהיר בפרשה הזאת אהרן ובניו · רק בני ישראל שיכלול
את כלם כאחד כי לא פירש קרבנות המוספים בפרשה הזאת · אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים

מביא כעמ' שהם ימי הקרבנות · וירמוז אליהם כמו שאמר והקרבתם אשה לה' · ואמר בסוף הפרש' אלה
מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים · אבל לא הזכי' לבאר
המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר · ואחרי שמנה בבאי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק
הארץ · ביאר המוספים כלם בפרשת פנחס שיעשו אותם בארץ מיד ולדורות · ועל כן אמר ביום הכפורים
ויעש כאשר צוה ה' את משה שעשה כן במדבר · והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא
ינהגו אלא בארץ שהן באים בגלל הלחם שאמר בו כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו' · אבל
הימים עצמם מנהגים מיד · והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש שגם הוא יום
נקרא אותו מקרא קדש ואחרי כן הבדיל שאר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומ'
באי זה יום מן השבוע שיגיע בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא ולא נצטרך לקרוא אותו במועדו · ועל דע'
רבותי' אשר תקראו אותם במועדם · רמז לעבורים שתקראו אותם לשם מועדים והנכון בעיני כי פירוש
אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי' על הנזכרי' למטה בפרשיות בחדש הראשון
וגו' · ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה' בעבור שהפסיק בענין השבת והנה אמר אלה מועדי ה'
אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי' במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת
שבתון מכל מלאכה שבעולם · כי יזהיר בשבת פעמים רבות · וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחד מן
המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם על המשכן וכלי'
אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו' וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה ה'
קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה כי בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה ·
וראיה לפירוש הזה שלא הזכיר בשבת והקרבתם אשה לה' כאשר יזכיר בכל מועד ומועד · ואמר בסוף
הפרשה אלה מועדי ה' מקראי קדש להקריב אשה לה' מלבד שבתות ה' שאין השבתו' בכלל מועדי ה' · וראיה
עוד כי לא אמר בפרשה השניה וידבר ה' אל משה לאמר כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון
הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ·
ולכן לא אמר בו והקרבתם אשה לה' כאשר אמר במועדים · והזכירה בסוף עם הנדרי' והנדבו' שלא נזכרו
כאן כאשר פירשתי ואין מדרש חכמים שאמרו מה ענין שבת אצל המועדות וכו' כי אין השבת בכלל מועדי
ה' כלל רק שסמכו הכתו' להם · וטעם מקראי קדש שיהיו ביום הזה כלם קרואים ונאספים לקדש אותו כי
מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסו' נקי'
ולעשו' אותו יום משתה ושמחה כמו שכת' בקבלה לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון
לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם · והנה מקרא קדש מלשון קרואי העדה ואחרי
כן יאכלו הקרואים · וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה · המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי
העדה · ואנקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים · לשון מאורע · בכל יום שיארע תעשו
אותם קדש כל מלאכת עבודה אפי' המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה
שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מתכ' דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו'
לשון רש"י · איננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתו' לא תעשה מלאכה דבר האב' ויביאו שאר המלאכות
מתק' ואם כן ראוי שיאמר אף בשבת כן · ועוד שאם כן הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד
והם אמרו לא מסרה הכתו' אלא לחכמים שאין בתורה רמז אי זו מלאכה מותרת ואי זו מלאכה אסורה
ולשון עבודה כלל הוא כל המלאכות והשמושים כענין אדמתו ישבע לחם עבדך שש שנים ועבדת את אויבי'
ואיננו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום לא תעשה למחר · אבל פירוש מלאכת
עבודה כל מלאכה שאינה לצורך לאוכל נפש כענין שכת' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ובכל עבודה
בשדה ונעבדתם ונזרעתם וקין היה עבד אדמה ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכ'
עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחלה כל מלאכה לא יעשה להם

הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם · ובשאר כל ימים טובי' יקצר ויאמר כל מלאכ' עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן · ולא יאמר הכתוב לעולם כאחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכה · ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש · כי מלאכת עבודה ילמד על זה · אבל בפרשת כל הבכור בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכ' · והטעם מפני שסבר התיר בו בפי' אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו כל מלאכת עבודה · והזכיר מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה כמו שכ' בשבת ויום הכפורים · הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה · וכת' רש"י כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם · ומפני שהזכיר שם כל מלאכה הוצרך ל לפרש אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם · פי' מלאכת עבודה מלאכה המשתמרת לעבוד' קצין כגון זריעה וקציר' וחפירה וכיוצא בהם · אבל אוכל נפש אינה מלאכת עבודה זה לשונו · והברייתא שבתורת כהנים כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן במלאכה · יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תל' הוא · הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי ר' יוסי הגלילי · ר' עקיבא אומר מה תל' אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורי' אם כן למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה · יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תל' הוא וכו' · ופירושה של ר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' לומר שהכתו' אוסר עשייה במועדי ה' כלם · יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שתקרא כדרש לפניו ולפני פניו · מיעט הכתוב עצרת היא כל מ מלאכת עבו' לא תעשו שמיני עצור כמוהו בכל מלאכ' עבוד' ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד עד שאמ' לא תעשו ולא הזכירה הכתו' ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים · ולפי גירסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת · והברית' הזו היא השנויה בגמ' במסכת חגיגה דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו · לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומ' וכו' · ושם שנו עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור · אי מה שביעי אסור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכ' · תל' השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה · שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו' · שנו בגמ' בכל מלאכה ושנו כתב' בכל מלאכת עבודה שתפסו להם בחדר' לשון הכתו' שאין לומר ביום טוב בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבודה · ושניהם לדבר אחד נתכונו · שיום טוב אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה · אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתור' ומסרה הכתוב לחכמים · ובספרי ר' ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תל' ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת · מה שביעי עצור אף ששי עצור

אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה · תל' השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה · וגם זו כפי הפשט שאמר' הרי האריכנו הבריית' השמיני' בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובי' האלו · ועם כל זה מצאתי קושי' על דברינו מברייתא השנויה בספרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיית מלאכה מכאן להתיר בו אוכל נפש באת' כאן מקרא קדש ובאת' להלן מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש ונראה לי כי עבוד' אצל רז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבודת עבד עבדים יהיה לאחיו · עבדו אף כדי לעמוד וכן עבודת עבדה ועבוד' משא · עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף · ולכ' היה במשמע שמלאכ' קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותר' ואעפ' שאינ' אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהטורח עובד בו לרבו אסור · ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שבתיר כל אוכל נפש אפי' בטורח ובאסור כל שאר המלאכות שאפי' הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו תל' מקרא קדש לגמ' ששם באת כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להיתר · וראיתי במכילתא דתני אך אשר יאכל לכל נפש · כל אוכל נפש דוחה יו' · ואין כל עבודה

כ א

דוחה יט׳ ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקו׳ שאין עבודה דוחה יט׳ כל אוכל נפש
דוחה יט׳ מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת   תל׳ אשר
יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת וגומר׳ ופי׳ מקצת
עבודה כגון חובת היום תמידי׳ ומוספי׳ ואין כל עבודה דוחה יט׳ כדרים ונדבו׳ או עולת נדבה   אבל מקצת
אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בטורח גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל
איסור והבא בנקל כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר   או מקצתו כדי חיין ומקצתו תבשילין ומרוכין
לתענוג׳ והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש   והקרבתם אשה לה׳ שבעת ימי׳ יאמ׳ שיהיו
כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה׳ לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה׳ כי הוא עתיד
להזכירו בפרשה מיוחדת לכל אשה המועדים׳ כאשר רצה שינהגו בהן וכפי מה שפירש׳ ומדרש רבותי׳
לומ׳ שנקריב בהן אשה מכל מקום אעפ׳ שאין לנו כל המוספין שלימים ונכון הוא׳   דבר אל בני ישרא׳
ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדי׳ מצוה חדשה מלבד השבתון
׳ ומקרא קודש תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה דבר אל בני ישר׳׳ ומפני שחג השבועות
זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת׳ בעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מעני׳
אחד בדין העונות וכפרתם לשבים׳ לא אמר ביום הכפורי׳ דבר אל בני ישר׳ כי יספיק לו בדבור הראשון
ועשה מהן שתי פרשיות שהם עניני׳ שונים   ממחרת השבת יניפנו הכהן ממחרת יום טוב הראשון של
פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו לרש׳׳ ובאמת שזו גדולה שבראיות כגומר׳ כי מה
טעם שיאמר הכתו׳ כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש
במשמע שבאי זה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת׳ וכי יש
במשמע שבאי זה זמן מן השנה הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ׳   והנה אין לחג השבועות זמן
שנמנה ממנו׳ ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש
בקמה כפי רצוננו ואלה דברי תוהו׳ אבל אם יהיה ממחרת השבת יום טוב כפי קבלת רבותי׳ יבוא הענין
כהוגן׳ כי בזה הכתוב תחלה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום
השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה׳ ואחר כן אמר כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחר־ת
השבת הזאת הנזכר׳ עומר התנופה׳ והיא השבת הראשונ׳ הנזכרת כאן׳ ולימד שלא ינהג העומר במדבר
ובחוצה לארץ׳ אבל ממחרת השבת השביעית׳ ושבע שבתות לא יתכן לפרש אותם יום טוב׳ אבל אמר
בן אנקלוס לשון שבוע׳ ואם כן יהיו שתי לשונות בפסוק אחד׳ והמתרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו
רוכבים על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם׳ ובמקום אחר פירש שבעה שבועות וכן באי השבת עם
יוצאי השבת שבוע וכן מתי יעבור החדש ונשברה שבר והשבת ונפתחה בר כי בעבור שיש בכל שבוע ז׳
ימים שבת אחת וחשבון הימים ממנו יקרא׳ שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו
שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות׳   ויתכן שיהיה כל השבת הנזכר בפרשה שבוע׳ ויהיה
טעם ממחרת השבת לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו׳ אם כן יהיה היום ההוא
ממחרת השבוע שעבר כאלו אמר יהיה יום התנופה מחרת שבוע לימים העוברים׳ וראשון לשבועות׳
שיספור עד שישלים שבע שבתות׳ ובעבור שהזכיר וחמשה עשר יום אחר שיניף את העומר ממחרת
השבוע הנז׳ ויספור ממנו שבע שבתות׳ ואין לטעות בין׳ ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק בין הערבים
וטעם תמימות תהיינה כי השבת עם ששת ימים תקרא שבת שלימה׳   ופי׳ ממחרת השבת כמו במחרת
השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו׳ וכן ביום ההוא יאכל וממחרת׳ ואמרו כי לא יבא בית׳
בגלת מחר ומחרת׳ ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם׳ ויעש ה׳ את הדבר הזה ממחרת׳ וכן כל
׳ וטעם וקצרתם את קצירה שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם
אל הכהן׳ וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור׳ מהחל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על
הקמה עד יום שתחל לספור׳ וטעם וספרתם לכם׳ כמו ולקחתם לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד
ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותי׳ ואין כן וספר לו וספרה לה דזכין שהרי אם ר־־בו

457

עומדי' בטומאת' אלא שלא ישכחוהו · וכן וספרת לך דייקא' שתזהר במספר שלא תשכח · וכתב' וספרת לך
בכד'' ולא ידעתי אם לומר שיהיו כד' הגדול חייבין לספור שנים ושמיטות בראש כל שנה ולברך עלי' כדרך
כמו שנעשה בספירת העומר · או לומר שיזהרו בד' כהנים ויקדשו שנת החמשי'' והנה מספר הימים מיום
התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנת השמיטה עד היובל · והטעם בהם אחד · על כן תספרו
חמשים יום שיספור שבע שבתות תשע וארבעים · ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאת' ביובל ·
וזה טע' תמימות שתהיינה מכוונות לא פחו' ולא יותר כטעם תמימי' יהיו שיותר כמו החסר איננו תמים ·
והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו וכרמל מנחה לשם ויקריב
עליו קרבן וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם
ויביא קרבן עליו · ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה · כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ·
ולא הזכיר המוספין כאן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים · וטעם מנחה חדשה שלא יובא בית ה' מנחה
עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבו' והוצרך לומר חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור החדש
ובשביתת חג השבועות מפני שהוא תלוי בהנפת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפי' אחרי גלותינו בחוצה
לארץ שאין עומר ומנחה ינהג בהם · כי החדש אסור מן התורה בכל מקום · ולא הוצרך להזכיר כן ביום
הזכרון · וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל מושבותיכם והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתנו
בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות · אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום · כי יום כפורים הוא
לכפר עליכם בעינוי' ובשביתת המלאכה · ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו · וכן לא הוזכר בכאן בחג
המצות חוקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם · אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה
שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו · הוצרך לומר שיהיה חוקת עולם בכל מושבותיכם והזכיר
בשבת בכל מושבותיכם · והטעם מפני שאותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אמר שינהג האיסור
בכל מושבותינו · כי לא נאמר בו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי איננו אלא לומר בכל
מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא במושבות אי אתה מבעיר · אבל אתה מבעיר בבית
המוקדש · וכן נאמר חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכ' באיסו' חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנו'
וכן אמרו במסכת קדושין מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סד"א הואיל ובעבינא דקרבנות
כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל · ושם אמרו מושבותיכ' דכתב רחמנא בשבת
למה לי סד"א הואיל ובעבינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש בד' במועדות קמ"ל' והכלל כי לא יזכיר בתור'
כן בכל המצות שהן חובת הגוף רק מפני צורך ענין · ואין ממושבותיכם תביאו לחם תנופה כמו מכל
מושבותיכם · אבל טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו שכ' כי תבואו אל ארץ מושבותיכם
אשר אני נותן לכם · וכך שנינו כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומחוצה לארץ חוץ מן העומר
ושתי הלחם ואפי' לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ ·
חמץ תאפינה צוה הכתו' שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם · כי חקות קציר שמר לנו · וקרבן התודה
יבוא על לחם חמץ · ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת הדין כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר
יקהה חומץ יין וחומץ שכר · והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ · כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו · וכן כי
יתחמץ לבבי יכעס ויאבד טעמו ממנו · ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברי' אשר
להם שיד החזקה לשנות הטעמים · וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברי'
הממוזגים כאשר אמרו בבריאת העולם שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו · והנה בחג השבועות
שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת · והמשכיל יבין' וזה סוד מה שאמרו רבו'
כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה איננו בטל לעולם וכו' כי כן מצה וחמץ כענין בעולם הבא ובקצרכם
את קציר ארצכם לא תכלה לשון רש' · חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין · ורא"א כי הטע' כענ'
כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם · והנכון בעיני
כי ובקצרכם את קציר ארצכם רמז לקציר הבכור בראש הפרשה יאמר כי כשתבואו אל הארץ כ ב

וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה הזה לבוצר העומר ולא תלקט הלקט לומר
שלא תדחה המצוה ההיא את הלאוין האלה   יהיה לכם שבתון שיהיה יום שביתה למה כו' ואמרו
רבו' שבתון עשה הוא · והנה העושה מלאכה ביט' עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה · ועל דעתם
המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת · ובמכילתא ראיתי בפרשת
החדש ושמרתם את היום הזה למה נאמר · והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברי'
שהן משום מלאכה · דברים שהן משום שבות מנין תל' ושמרתם את היום הזה להבי' דברים שהן משום
שבות · יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן תל' ביום הראשון שבתון   והנה ידרשו
שבתון לשבות בו לגמרי אפי' מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן · אבל לא נתברר לי זה שאם
תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי שבות בלשונם כאומר לעולם על שם דבריהם ·
והיאך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתו'   ודרך
האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרי' מנין מן התורה אבל היה לו
לומר דברים שאינן מלאכה מנין תל' שבתון · ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות
לנו מנוחה ביט' אפילו מדברים שאינן מלאכה · לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות
והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים · וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום   ואם היתה עיר
מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורי' ואף יין וענבי' ותאני' וכל משא יביאו ביט'
ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלחנם, והזהובים
לפניהם ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירי' עצמם כחול לדברי' אלו וכיוצא בהן והותרו הימים
הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה · לכך אמרה תורה שבתון שיהי' יום
שביתה ומנוחה לא יום טורח ומלאכה וזה פי' טוב ויפה · ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דר' שמעון
בן יוחאי ששנו בה לשו' אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכ' שאי' חייבי' על מינה חטא'
מנין שאין עולין באילן ולא רוכבי' על גבי בהמ' ולא שטין על פני המי' ולא מספקי' ולא מטפחין   תל' כל
מלאכ' אין לי אלא ברשו' במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה
ומעשרות · תל' שבתון · שבות וכענין זה היא שנויה בתכ' ביום הכפורים · ואעפ' שאלו הבריתות חלוקות
בלשונן וכמדרשיהן שמא לדבר אחר נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן · ומכל מקום כיון שיהיה פי'
הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות · אבל פי' שבתון כך הוא שתהיה לנו מנוחה מן
הטורח והעמל כמו שביארנו · והוא ענין הגון וטוב מאד · והנה הוזהרו על המלאכות בשבת בלאו וענשם
כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה הזה וביט' המלאכה בלאו והטורח בעשה · ומיתנו את' הנביא מעשות
דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר · וכן שבת שבתו' יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד את'
כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות · וזה מן התורה שאלו מדבריהם   כל דבר שאינו
עשוי אינו אוסר לגוי ועשה שאפי' בשבות דאמירה אמירנו בו   זכרון תרועה פסוקי זכרונות ופסוקי
שופרות לזכור להם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש' · והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיו'
מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכיות · וכבר דרשו אותם
מפסוק והיו לכם לזכרון לפני ה' אלהיכם שאין תל' אני ה' אלהיכ' אלא זה בנין אב
לכל מקום שאתה אומ' זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בתכ' ובמסכת ראש השנה · אבל כל
זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא
דאוריית' והא דרבנן · לא צריכה דאעג' דהא ודאי והא ספק   אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה יהיה
לכם · יאמר שתריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם · כמו שנ' להלן ותקעתם בחצוצרות והיו לכם
לזכרון לפני אלהיכם   ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם
על זבחי שלמיכם וכאן בוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן את והקרבת' אשה · הנה התרועה

הזאת איננה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן ׳ וזאת איננה על הקרבן ׳ אבל היא תוכה בכל ישר׳
והיא בשופר ׳ כי לא צוה עדין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר היא כמו שאמר והעברת שופר
תרועה ׳ ולא פי׳ הכתו׳ טעם המצוה הזאת למה התרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר
משאר הימים ׳ ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל ׳ אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורי׳ כראש חדש
נראה שבו יהיה דין לפניו ית׳ ׳ כי בם ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק ׳ ואחרי כן בעשרת
הימים ישא לפשע עבדיו נרמז בכתו׳ הענין כאשר נודע בישר׳ מפי הנביאים ואבות קדושים ׳ ועל דרך
האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולבנ׳ שנ׳ אשרי העם יודעי תרועה ׳ וכענין שכתו׳ תרועת מלחמה
כי השם איש מלחמה אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה מקרא קדש
שיהיה הזכרון בתרועה ולפי׳ הוא מקרא קודש ׳ ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמוז ביום והתרועה
בו והנה הוא יום הדין ברחמים לא תרועת מלחמה ׳ ומפני זה הזכיר הכתו׳ התרועה שכבר קבלה ביד
רבו׳ וכל ישר׳ רואים עד מפי משה רבי׳ שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ׳ ולמה הזכיר הכתוב
התרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון ורמוזה
השופר והתרועה כמוה ׳ ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ׳ ולפיכך אמר בינדעי
תרועה כי בצדקה ידענו כי תפארת עוזמו אתה ׳ והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה
מתיחד במ״ת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמר׳ מלך יושב על כסא דין
וכנ׳ ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמי׳ בדין ׳ ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתו׳
במסעות תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתו׳ ויסע מלאך
האלדים וכתו׳ ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כטעם שבי ה׳ בנוסי רע ובהקהיל את הקהל נאמ׳ שובה
ה׳ רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורי׳
ירמוז לעשר ספירות כי ביום הכפורים ית׳ בהם ויגבה ה׳ צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות
בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה׳   אך בעשור לחדש כל אכין ורקין
שבתורה מיעוטין מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבי׳ לשון רש׳ מדברי רבו׳ ׳ ואם כן יהיה
טעם הכתו׳ כי באחד לחדש יהיה לכם לכולכם יום זכרון תרועה שתהיו כולכם נדונין לפניו   אך יהיה
למקבלתכם בעשו׳ר לחדש הזה יום הכפורים ׳ והנה הוא כטעם בלבד ׳ וכן של בא חטאתי אך הפעם וכן
הרק אך במשה הבלבד במשה   וכן אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה יאמר בלבד בחמש׳
עשר תחוגו את חג ה׳ שבעת ימים לא רצו׳ פי׳ שאין חגיגה דוחה שבת ׳   ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות
כפי קבלת רבו׳ וכמוהו אך טרף טרף שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף ׳ וכן כי היו בני ישר׳ ובני יהודה
אך עושים הרע בעיני ה׳ מנעורותיהם כי בני ישר׳ אך מכעיסי׳ אותי שלא יעשו דבר אחר ׳ ועל דרך הפשט
אך טעמו אכן לאמת הענין אכן נודע הדב׳ אכן כאד׳ תמותון אכן בעשור לחדש יום הכפורי׳ הוא הבטחה
באמתת הענין יאמר באחד לחדש יום הדין אתכם בעשור לחדש יום כפורי׳ על כן תענו את נפשותיכם
וכל מלאכה לא תעשו ׳   וכן אך עצמי ובשרי אתה ׳ אך מלך ישר׳ הוא ׳ אך טוב לישר׳ אלדים טברי
לבב ׳ וכנה פי׳ אך את שבתותי תשמורו
הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם ׳ וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם
תשכיל בהם   בעצם היום הזה אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה   וכן ולחם וקלי וכרמל לא
תאכלו עד עצם היום הזה עד גוף היום ׳ וכן וכעצם השמים לטוהר גוף השמים ׳ ולא יכול לפרש שירמוז
אל עצם היום הזה וכאו כמו שאמרו רבו׳ בפסוק בעצם היום הזה בא נח ׳ בעצם היום הזה הוציא ה׳ את
צבאותיכם ׳ כי כתוב בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב ׳ וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש
גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורים
וכן באיסור החדש אמר עד עצם היום הזה   והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמ׳ בשבועות מיום הביאכ׳
את עומר התנופה תספרו חמשים יום ׳ ואמ׳ והקרבתם מנחה חדשה ׳ וממושבותיכם

תביאו׳ וגמר הענין שהאריך לצוות בקרבנות׳ הוצרך לומר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה איננו תלוי בעומר ולא בקרבנות׳ וכן ביום הכפורים מפני שאמר ועניתם את נפשותיכ׳ והקרבתם אשה לה׳׳ ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות׳ ובשעיר המשתלח׳ מפני כן הוצרך לומ׳ וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה׳ כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות׳ וכן עד עצם היום הזה באחד עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יבא הקרבן התנופה מחבת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו׳ וזה טעם אמרו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי׳ ומצאנו עוד שהזכיר הכתו׳ בעצם היום הזה בענינ׳ נגזרי׳ לעתי׳ מזומני׳ אמר בבא בעצם היום הזה בא נח וגו׳ ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה׳ מארץ מצרים וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים׳ והטעם באלו מפני שיתכן שהנכנס בא בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף׳ וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צואה למשה רבינו בעלייה ההי׳ וביום ההוא עלה׳ לכך פירש הכתו׳ בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחלה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה׳ וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו׳ שכמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות׳ וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועצם ידי עזו ותעצומות׳ וכן זה ימות בעצ׳ תומו בתוקף שלמותו׳ ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן׳ והנה כעצם השמים לטוהר שטהרת הדבר שהוא ברורה וחזקה כחוזק טהר השמי׳׳ ולכך יזכיר בימים הנזכרים עצם היום כי הענין בהם בעצמם לא כדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן את אבקלים בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע׳ מגני וקרן ישעי׳ כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש מרבין בתרגום בקרן בכף׳ והכל אחד כי בכתו׳ כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכף׳ נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו מתקשט מן תכשיטין׳ ואמרו קרסמוה נמלים מן יכרסמנה חזיר מיער והאמר במקומות הנזכרים בעצם היום הזה גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינ׳ לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכח היום ההוא בגזרת האל׳ עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן׳ וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו באים אחד מארץ מצרי׳ רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבי׳ להגיד כי ביום שנכנסה בטירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שמה בפיהם ויכל לדבר את כל הדברים האלה נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שנגזרה׳בו אל הר העברים ואמר ואת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים׳ אבל נעשה בכחו ועצומו של יום׳ וכן מלת שלש מאות ושמנה עשר איש ביום אחד בבית אברהם ימה׳ היה׳ ואמר יחזקאל המה ואבותם פשעו כי עד עצם היום הזה להשבים היום בכלל ההוא וכן עד עצם היום הזה דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו׳ ורבו׳ דרשו מלשון בעצם היום הזה דמועדים עצומו של יום כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש׳ וידרשו בבא וביציאת מצרי׳ ומשה בעצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש׳ בפר׳ האזינו עצרת היא עצרתי אתכם לפני כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימי׳ כיון שהגיע זמנן אמ׳ בבקשה מכם עכבו עמי יום אחד קשה עלי פרידתכם לשון רש׳׳ ודברי אגדה הם בויקרא רבה׳ ועל דרך האמת ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישר׳ היא בת זוגו של׳ ואת הארץ׳ והנה היא שמינית עצרת היא כי שם נעצר הכל וזה כחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כלם קדושי׳ ושמונה ה׳ ומנה ממנו תשעה וארבעים יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימי׳ הספורי׳ בנתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש׳ ולכך יקראו חכמי׳ בכל מקו׳ חג השבועות עצרת היא כי הוא כיום שמיני של חג שקראו׳

הכתוב כן   וזהו מאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב ותשלומין דראשון הוא כי גם
הוא מגילות הראשונים ואינו כאחרות שלהם   ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור שלש רגלים חג המצות וחג
השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו' והנה זה מאמר
באספכם את תבואת הארץ · שיהא חדש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השני' שאם אין
העבור פעמי' שהוא בא כאמצע הקיץ או החורף לשון רש"י · ולשון ת"כ עבר את השני' שתעשה החג באסיפ'
הפירות · יכול באסיפת כל הפירות ת"ל מגרנך ומיקבך · מגרנך לא כל גרנך · ומיקבך לא כל יקבך · אי
באספך מגרנך · יכול מקצת · ת"ל באספכם את תבואת הארץ ·   הא כיצד השתדל לעבר את השנה
שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות · וכבר לימדו העבור מחדש האביב אבל שם לימד על האביב וכאן
לימד על פירו' האילן שכך שנו חכמי' על שלש' דברי' מעברי' את השנ' על האבי' ועל פירו' האילן ועל התקופ'
והנה העבור כלמד' מאילן שהחג הזה בזמן אסיפ' · אבל ענין שנות הכתו' שיאמ' אלה מועדי ה' אשר תקראו
אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה לה' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא
עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג השם שבעת ימים והוסיף לומר כאן ביום הראשון שבתון
וביום השמיני שבתון שתשבתו ותמנעו בהם כאשר פירשתי ·   ואמ' עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב
ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח
לפניו · וטעם תחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת תודה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא · וחזר ואמ' עוד
וחגותם אותו חג לה' לסמוך אליו בסוכות תשבו וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים שכה שתשבו בסוכות
וכל האזרח בישר' ישבו בהם לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה · ומדרשו וחגותם אותו חג לה'
מה ת"ל · לפי שנ' שבעת ימים תחוג לה' אלהיך · יכול יטעון חגיגה כל שבעה · ת"ל אתו וכו' בתורת כהני'
פרי עץ הדר שטעם עצו ופריו שוה · הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י ·   והן אסמכתות
שעשו רבו' לקבלתם · ורא"ב כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ·   ודרשו בו הדר באילנו
אסמכתא · והנכון בעיני כי האילן הנקרא כלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר · כי פי'
אתרוג חמדה כדמתרגמינן ונחמד למראה דמרגג למיחזי לא תחמוד לא תרגג ואמרי' מכל ספר ארג
כבשין · ולשון חמדה והדר שוים בטעם · ונקרא העץ והפרי בשם אחד · כי כן המנהג ברוב תאנה אגוז
רמון זית וזולתם · וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר · ופשוטו של מקר'
יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף ערבי נחל · והנה הם אחד
מכל מין כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כר' עקיבא' שאומר כשם
שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת · ולכך תרגם אנקלוס כבן כלשון רבים מחובר אל
ולקחתם לכם שהם הרבים · וכטעם המצוה הזאת אמרו על דרך האגדות שמיניין אלו באין לרצות על
המים · ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא אדם הראשון שנא' ותרא האשה
כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל · והנה החטא בו לבדו
ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש קן אחוזי' כפול עבותו על כולם   וענף
עץ עבות רמז לשלש הפירות בבד אחד · שענין שב"ע מדי' אביר יעקב ·   וערבי נחל כענין שב' שלו לרוכב
בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים ומכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא
מעכב בהם כי הוא כנגד העטרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד כבא ולא אחד
בפועל וכבר פירשתי טעם זה · והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה
בראשית ותשמחו להם השמיני' עצרת כענין שב"ל מנצח על השמינית · וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי
עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג · אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר ·   וזה טעם
וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון   וחוג
שמים · ובמחוגה יתארהו וכן המון חוגג ·   וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה פרי
עץ הדר זה הקב"ה שנא' הוד והדר לפניו   כפות תמרים זה הקב"ה שנ' צדיק כתמר יפרח

וענף עץ עבות זה הקנה שכ' והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה · וערבי נחל זה הכה' כדא' סולו לרוכב בערבות · ובמדרשו של ר' נחוניה בן הקנה מאי פרי עץ הדר כמתרגמי' פירי אילנא אתרוגין ולולבין · ומאי הדר היכא הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בה מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' · ולמה נקרא שמו הדר אל תיקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא כפרד ומאגד הלולב ואי' מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד חוט השדרה · וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין מצאו עץ באמצע · ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן · ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קמועים בו שמו נחל דכתי' כל הנחלים הולכים אל הים וגו' · ומאי כיון ים הוי אומר זה אתרוג · ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה עיקרי נחל שנ' וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' · והמדר' הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות ללולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם · אזרח זה אזרח · האזרח להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה · בישר' לרבות הגרי' לשון רש' · וכתב' אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשי' כל האזרח את הגרי' ועבדים משוחררים · ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה · מפני שאמר הכתו' תורה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ · ואמר ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר בישר' כלומר כל אשר הוא מישר' מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתים · אבל כלם ישבו בסוכות · ויתכן שיאמר כל האזרח כל אשר כאזרח רענן בביתו להוציא מפרשי ימי' והולכי על דרך · כי בסוכות הושבתי את בני ישר' ענני כבוד · לשון רש' · והוא הנכון בעיני על דרך הפשט · כי צוה שידעו הדורות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא שסכך אותם בענני כבודו בסוכה כענין שנ' וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה וסוכה תהיה לצל יומם מחרב וגו' · ומפני שכבר פירש שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה · אמ' שתם כי בסוכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליה' · והנה צוה בתחלת ימות החמה כזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו · וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים · ועל דעת האומר סוכות ממש עשו להם אחלו לעשותן בתחלת החרף מפני הקור כמנהג המחנות · ולכן צוה כאן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה · והשם היה עמהם לא חסרו דבר · וטעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישר' כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר כאן אל אהרן ואל בניו · ופעמים יזכיר אחריה' גם בני ישר' כמו שאמר בסוף פרשת מומין · וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישר' · כי אעפ' שלא נכתוב אלא דבר אל אהרן איש מזרעך · רצה להזהיר בד' של ישר' על כך · ואולי הטעם מפני שאדם מכסה על מומיו ואין הכהן חפץ עד להפסל מן העבודה כי בושת היא לו וכלימה · ועל כן יזהיר בד' כענין הזה · אבל כאן אמר שדבר את מועדי ה' אל בני ישראל לכלם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן · והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדי' ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר ושתי הלחם שהם הגורמים · ובפרשת עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר דבר אל אהרן אחיך · ורבותי' דרשו מוידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישר' הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון ההוא אומר להם כל הפרשיות · ואנקלוס גם הוא נתכוון לזה שאמ' ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפנון · והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור המסור לנו על פה בסיני · ונרמז כאשר תקראו אותם מקראי קדש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור · צו את בני ישראל זו פרשת מצות הנרות נסמכת ואתה תצוה לא כאחרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה ובך משמעה ואתה סופך לבנות את

בני ישראל על כך לשון רש״י ׳ ואיננו נכון בעיני שאין הפרשה ההיא סמוכה לפרשת המנורה ׳ וכבר באמר ויעל הנרות לפני ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה ׳ והנה המצוה והמעשה נזכרי׳ ונעשים כבר ׳ אבל בדרך הפרשה הזאת לפני דברי׳ שמש בזה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל ׳ כלומ׳ מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו כמו שנאמ׳ והנשיאים הביאו וגו׳ את הבשם ואת השמן למאור ׳ ואעפ״י שאמר שם חוקת עול׳ לדורותיכ׳ הוא על ההדלקה ועכשו בלה השמן ההוא שהביאו הנשיאים נדבה׃ וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה שיבקשו אותה ויביאוה הצבור ׳ ושם עוד לא אמ׳ אלא יערוך אותו אהר׳ ובניו וגו׳ והיה כמשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה כשובם מן הגולה ׳ ועכשו אמ׳

בפירוש על המנורה הטהו׳

שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותי׳ על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא ישמכם בקסמי׳ ובברורות יערוך את הנרות לפני ה׳ שלא יתקן מבחוץ ויכניס תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה והיה לאהרן ולבניו המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה היא ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש״י ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום ויצא בן אשה ישראלית ׳ טעמו ויצא בתוך בני ישראל וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל תוך העיר וכן זה יצא מאהלו ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האלהים ׳ וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא כי חטא בשפתיו על אשה ה׳ והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו ׳ וטעם בן הישראלית והאיש הישראלי להורות כי הגוי הבא על בת ישר׳ הולד איננו ישראלי ׳ ואעפ״י שפסקנו בגמ׳ דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאיננו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ ׳ כי למשפחות ממטות אבותם כתוב בהן ׳ ומה שאמר בתכ׳ בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר איני שיצטרך גירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה ׳ אבל נתכוון לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל ׳ וזה טעם בתוך בני ישראל שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי ׳ וכן שאמרו בתכ׳ ואעפ״י שלא היו ממזרים ׳ באותה שעה הוא היה כממזר כדברי ׳ יחיד היא שנויה ׳ והלכה שולד כשר ׳ והצרפתים אומרי׳ כי טעם הגירות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ומה שאמרו באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונימול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמ׳ בגמ׳ דילמא ישראל משומ׳ שאני וקי״ל הדבר אם לאחר מתן תורה שהגוי הבא על בת אברהם מחייבי׳ לאוין ואין לו בה קידושין הוא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שהיא מטהרת ולדה להיות כמוה לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישרא׳ אין נפש תחת נפש בבהמה ממש שיצטרך לקנות לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמי׳ כשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין על דעת רבותינו ובני ישראל עשו כאשר צוה ה׳ את משה אף לסמיכה אף לדחייה אף לתלייה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים ודר׳ אמ׳ כפשוטו של מקרא כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל׳ ואיננו נכון שיהיה כתוב על העתיד וכ׳ טעמו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה׳ את משה כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם ׳ כמו שנאמר בפרשת הפסח ׳ וכמו שאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ את משה כן עשו ׳ וכן במצות הנשיאים ויעש משה כאשר צוה ה׳ אותו כן עשה ׳ והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחלה הסקילה ואחר כן חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל וירגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה לא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם

סדר בהר

וידבר ה׳ אל משה בהר סיני · מה ענין שמטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת״כ ונראה לי שכך פירושו לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני · ובא הכתוב ולימד כאן על כל דיבור שנדבר למשה שמסיני היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש״י · ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות נשנו במשנה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באהל מועד · ועוד מכין שהוקשו אחר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי השנויות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיה׳ · אבל הברית׳ בת״כ פירוש ברור שהשמטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשת׳ ואכלו אביוני עמך וגו׳ ואלו דיני השמטה בדרך כלל · ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כלם נזכרו בפרשה הזאת · ובסוף הענין כתיב אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה אל בני ישראל בהר סיני להקים כל המצות אל השמטה הנזכר׳ שכלן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכך שנו שם בת״כ · אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה · אשר צוה ה׳ את משה כדי השליח לשלחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני עד כאן בת״כ · אבל ענין ערבות מואב שנשנית שם משה לבאר התורה לבנים כך נראה לי וזה כפתור ופרח · וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן · אמר ר״א כי זאת הברית הכתובה בפרש׳ ואלה המשפטים ושקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז כרתה הברית ואמר להן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תגלי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבור תקיא אותם הארץ כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והוצרך תחלה להזכיר השבתות · ולפי דעתי כי נכתבה כאן כסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות שניות ובאור הענין כי בתחלת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים האמורים שם ויזרוק דם הברית על העם ושחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההיא אבל הקב״ה וכשנתרצה הקב״ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנא׳ הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות החמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואח״כ כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב״ה להחמיר אליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנ׳ בברית הראשונה את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים · ולפיכ׳ אמר בכאן בסוף התוכחו׳ אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כלן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנ׳ והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו׳ ועתה בברית הזאת השני׳ נאמרה בפרטי׳ ודקדוקיה וענשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשוני׳ נצטוה משה על המשכן וכשנתרצה לו הקב״ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה׳ אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחלה אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויבאו מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות ובכל תורת הכהני׳ ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישרא׳ מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמטה והיובל ולכרות לכם על כל המצות והמשפטי׳ ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הד׳ על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלו׳ ובקללות אלה · וזה טעם אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל

בהר סיני כי הוא הנותן להם הברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא
וכן ברית ערבות מואב כן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר אלה
דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחור'
ואמת אמרו כי בתנאי הארץ השמטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות ועל כן נתפרשו בברית הזאת השבית

שבת לה' לשם ה' כשם שנאמ' בשבת בראשית לשו' רש' ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשים כי כל השבתו'
גם במועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה' אבל יאמר יהיה לכם שבתון ויאמר ביום הכפורי' שבת
שבתון הוא לכם ׃ ולשו' הברייתא בתורת כהנים שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית
שבת לה' אבל פירוש שבת לה' אלהיך הוא האמו' בשבת בראשי' כי בו שבת וינפש על כן לא תעשה כל מלאכ'
ולכך אמרו כי כן באמ' בשמטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודו' התורות
כבר רמז לנו רא' שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וככה אחכך לשמוע
מה שאמרי רש"י להשמיעך מזה כלשו' אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית כי
ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו
בשביעית מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים ׃ והנה
הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמוז לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר
הכתוב בשמטה יותר מכל חייבי לאוין ׃ וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנ' אז תרצה הארץ את
שבתותיה והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבו' ונאמ' והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה
וכן שנינו גלות באה על עובדי הדין ועל עוות הדין ועל שמטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מוד' במעש'
בראשית ובעולם הבא ׃ וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנא' אנכי כרתי
ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבור שביעית ויובל והיובל ירוע עוד מבראשי' עד ויכלו
כי יש בו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד מוסד המאמין יחדים וזהו שנאמר
ושבתה הארץ שבת וקראתם דרור בארץ כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון שבה נאמר והארץ
אזכור וכבר זכרתי זה פעמים ׃ ושמא לזה רמזו רבותי' באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם
נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמטה שער בית אחד והנה הודיעהו כל ההויה מתחלה ועד סוף חוץ מן
היובל קדש

שש שנים תזרע שדך דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ששת
ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ׃ ועל דרך רבותינו שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא
לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזורע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ׃ ומדרש אגדה ר'
ישמעאל אומ' כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמטה אחת בשבוע אחד שנא' שש שני' תזרע וכשאין
עושין רצונו של מקום עושין ד' שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה וזורעה שנה נרה שנה וזורעה שנה נר'
נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד

את ספיח קצירך אפי' לא זרעת והיא צומח מן הזרע שנפל בשעת
הקצי' והו' קרוי ספיח לא תקצור להיותו מחזיקים בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל

נזיריך שהנזרת
והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם

לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"
והטעם לרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתוב בפירושין
במסכת יבמות ובמס' סוכה וכן הדבר הזה בדין התורה בראיות ברורות וזו משנה בתורת כהני' ואת ענבי
נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין את בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר

יפרש הרב לומר ענבי
נזירות לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצרם עם העניים ׃ והנכון בפירו' הכתוב שענבי
נזירך כמו ספיח קצירך ׃ ולא תבצור כמו לא תקצור כי הענין בכל הפרשה לכפול הדין בשניהם ויזהיר
בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור ׃ וכן ושש שני' תזרע את
ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך ׃ ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי
חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קצירו שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעק'
והגפן שלא עבדו ולא

ספר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו כאלו איננו שלו מגזרת אשר נזורו מעלי״ בג״ולייאס
פירשו ממנו וכן וינזרו מקדשי בני ישראל · ואמר אונקלו׳ שבקך שהנחת אותם לשמיר ולשית היו ויתכ׳ כי
המנהג בישראל שהכרם אשר הוא נתה לא יזמר ולא יעבד ועלה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלו׳ שהוא כרם
הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער האר׳ על שם
הנזיר גזי נזרך והשליכי · וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמ׳ הכתו׳
כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופי׳
הגאו׳ שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שבת שבתו׳ לארץ מן
הזריעה והזמירה ותהיה שבת הארץ׳ כל אשר תוציא בשביעתה מן הספיח והבציר לכולכם יחד לא כלה לך
ולעניים ולחיה ולבהמה ועכשו אשוב לפרש הבריתו׳ השנויו׳ בתכ׳ בענין הזה לפי שהן מטעות שנו שם בפסוק
הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מה אוספין אמ׳ ר׳ עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן
אסורין בשביעית וישנה לזו בגמ׳ בפרק מקום שנהגו וקתני בתכ׳ וחכמים אומרים אין ספיחים אסורין
מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו מה
אנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך עד כאן הרי לדברי
חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו כאן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו
ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי אמר ר׳ ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור
בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני תקליא שדה כרם
שלא לאסור כרמו שדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזה שנו שם בתכ׳ את ספיח קצירך
לא תקצור מכאן שתמו לספיחין שיהיו אסורי׳ בשביעית שנו משנתינו כדברי ר׳ עקיבא דלא תקצור
כלל כדברי חכמים שלא תעשה אותם קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג
הפקר וכן לא נאסוף את תבואתינו שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי נהפקירם לעניים
ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורי׳ הם הגדלים בזמן האסור בתבואה
כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות. כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה לדברי ר׳ עקיבא ולדברי
חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה׳ אבל
הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית יש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד׳ ולקר בנות
ולסחור׳ ולביעור · ואעפ׳ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכי׳ אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעי׳
אבל אין בהם משום ספיחים שאינ׳ ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפי׳ הוסיפו בשביעית אין בהן
דין ספיחים ובהם שנינו האומר לפועל הילך איסר זה ולקט לי ירק היום וכו׳ וכן שנינו לא יהא לוקט ירק׳
שדה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו ומוכר על ידו ותנ׳ כמי הפיגם והירבוזין וכולה מתני׳ עד וניקחין מכל
אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר ויש אומרים שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם
לזורען אבל הם מאליהן יוצאין בהרים ובבהרות אין בהן איסור ספיחי׳ כלל ואעפ׳ שצמחו בשביעית שלא
גזרו אלא בנזרעים כדי שלא יבאו לזורעם וכן נראה זה מן הגמ׳ מירושלמי וזהו ענין הספיחים שהזכירו
חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ומנעל בפני עניים בשביעית ואפי׳ רוצה
להפקיר אותן בשע׳ לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניי׳ כך שנו במכלתא ואכלו אביוני
עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים תל׳ והשביעית
תשמטנה ונטשת׳ מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם והגדר שגדרו חכמי׳
שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה
ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך וזהו ששנינו ונלקחין מכל אדם
בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה שאין מוסרי׳ דמי פירות שביעית לעם האר״ץ
יותר ממזון שלש סעודות בר״א׳ בלוקח מן המופקר · אבל בלוקח מן המשומר אפי׳ כחצי איסר אסור

או שידוע שהביאם מן המקום המופקר והטע׳ מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר משעדותו לבו כיום חושדין בעם הארץ שמא יעשה כאן סחורה אבל לוקח דברים שדרכן להשמר אפי׳ בכחכי איסר חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכחכי איסר לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפי׳ בשאר שני שבוע׳ וזהו שאמרו גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו׳ ופירש רש״י בשם הראשונים מפרדס מעוזק וגדר לו סביב והיא שנה שביעית׳ ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו כסבור שרוב׳ ישראל שמא הוא אריס לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר׳ או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו׳ או שמא אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשמר׳ ולכך שנו בתורת כהני׳ ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ׳ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במקצע׳ ואין דורכין ענבים בגת׳ אבל דורך בעריב׳ ופי׳ מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזירך לדרוש לא תבציר אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים בהפקר וינהוג בהם גם׳ כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה׳ וקתני התם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה ב״ש אומר אין אוכלין פירותיה שביעית וב״ה אומ׳ אוכלין׳ כלומ׳ כיון שאמרה תורה שיהא השבת לכם לאכלה ולא השמור אמרו ב״ש שהפירות עצמן נאסרין וב״ה סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתו׳ אלא לאסור לכם שלא בשימור ויהיו לכם הפירות מן השבות׳ וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדיר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירו׳ ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השני כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוור בסוגיי׳ שבגמ׳ הבבלית והירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא׳ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה׳ בעבו׳ שאמ׳ שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנז׳ לכם לאכלה ותחיו בה כלכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתחיו כלכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתתה׳ או שהשנה תקרא שבת הארץ כאשר יקרא היום שבת ה׳ ושבת שתם׳ והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל ולבהמתך ולחיה אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך הקש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבי׳ כלה לחיה מן השד׳ כלה לבהמת׳ מן הבית׳ לשון רש״י והבילוי הזה לא פי׳ הרב מהו ענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקיר׳ והוא שביעית שהזכירו חכמים בכל מקו׳׳ ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחויב לאבדם׳ ולא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקדש מן הבית׳ וכן שנינו העניי׳ אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור׳ ופי׳ עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרם ור׳ יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ור׳ יוסי מתיר והלכה כדבריו׳ ושנו בתב׳ בתוספתא בראשונה היו שלוחי ב״ד מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסי׳ אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב״ד שוכרין פועלים ועודרי׳ אותן ועושי׳ אותם דבילה וכו׳ הגיע זמן זתים שלוחי ב״ד שוכרין פועלי׳ ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב״ד שוכרי׳ פועלי׳ ובוצרים אותם ודורכי׳ אות׳ בגת וכונסי׳ אות׳ בחביות ומכניסין אות׳ באוצר שבעיר ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר׳ שמעון אומר עשירים

אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות לחלק מחלקן לעניים · מי שיש לו פירות שביעית והגיע
שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישרא׳
כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו · כל זה שנוי בתוספ׳
ולמדנו מדברים שאין בעיר אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם

בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהם
ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של קציר ועת הבציר הגיע בד׳
שוכרין פועלין ובוצרין ומוסקין ולוקטין כל אותו המין ודורכים ומוסקים בגת ובבית הבד כדרך שאר
השנים ונותנין לאוצר שלהן ואלו הפירות המכונסין לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר
מבוערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בד׳ ולאכלן וכל
זו התקנ׳ והטורח של בד׳ מפני חשד שלא יבאו לעשות מהם סחורה · וכשאין אוצר בעיר ולא בד׳
והפירות ביד הנלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקיר׳ על פתח ביתו
ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת בתיכה במשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרי׳ מפני
שיש לה היתר בביעור מביתו · ומצאתי לרמ׳ שכת׳ במס׳ פסחי׳ וזהו ביעורם שמפקירם בתוך׳ דריסת רגלי
אדם ובהמה · אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך
ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג · ומכל מקו׳ אינן נאסרין באכילה כלל וכבר שנו בתוספת׳ שביעור
שביעי׳ כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב ר׳ משה והרבה מן החכמים סוברין
שהביעור אסור לגמרי ועוד׳ בין שריפה או מפרר וזורה לרוח או מטיל לים · ואינו כן כמו שנתבאר · אבל
אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי · וזו היא שביעית שאוסרת בנותן
טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין · ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפי׳ הביעור כלו אומר
מדברי סופרים והבריתות השנויות כתב׳ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת
הכונס שלשה כבשים בחבית אחד וכו׳ וכן משנת שנים ארצות לשביעית · דקתני כל שהחזיקו עולי בבל
מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזי׳ ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל
לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי חד בר נש הוה חשיד על שמיטת׳
אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה הוא גברא חשיד על שמיטתא ואיתרת אפקין חלתא אמר לה
חלא דבר תורה שביעית מן רב׳ וחבירין אותו דיקה היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור
ואמר שאיסור אכילת הטבל והביעור מן התורה ואיסור אכילת פירות שביעית אח׳ הביעור מן רב׳ וחבירין
או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריה׳ ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסור תורה · וכיון
שהזכירו חכמים דברין נראה שהוא אמת · או שמא אותו רשע סבר כדברי ר׳ שמעון דאמ׳ רבי בשתי
שמטות הכתו׳ מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אעפ׳ שחלה דאורייתא · ביום הכפורים ממשמע שנא׳
ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא תקיעת בעשור לחדש
דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרוע׳ ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבד׳ בלבד לשון רש׳ ·
והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש ושונה הבריתו׳ והן מטעו׳ לשאר
בני אדם שידוע הוא וברור בגמ׳ כי התקיעות כולן של ראש השנה ויום הכפורים ואפי׳ של רשות מותרות הן
בשבת לפי שאינה חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורי׳ בכל
מקום וענין התקיעה בבד׳ תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל
חייבין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר
לנו רבן יוחנן בן זכאי בבד׳ בלבד · ואין לזה עיקר בענין הכתו׳ כלל ומה שהזכירו תקיעת בעשור דוחה
שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים
כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות · ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום
הכפורים נעשית בכל מקום שפירש מעבירין שופר

בכל ארצכם ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה ׃ יובל היא שנה זו
נבדלת משאר השנים בנקיבת שמה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם התקיעה בשופר לשון רש״י ׃ וכן דעת
המפרשים מלשון בקרן היובל ׃ שופרות היובלים ׃ ואינו מחוור לי בעבור תהיה לכם כי מה טעם שיאמר
בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם ׃ ואולי יאמר הכתו׳ יובל היא נקובה בשם הזה שקראתי לה ותהיה
לכם לכלכם ידועה בתקיעה שתקעו בה להזכיר עניה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו ׃ וכן
יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלו׳ ידועה בשם
להיות בה ככה ׃ וכל זה איננו נכון בעיני כי פי׳ שופרות היובלים קרני האילים ׃ וגם תרגם יונתן שופרא
דקרן דכרא וכן בגמ׳ מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכר׳ יובלא והשופ׳
בין הכפורי׳ מיוחד אי׳ להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דע׳ משנתינו וכל התנאין מצותו בשל
יעלים אם כ׳ למה תקרא השנה שנת האיל ורא״א כי יובל כטעם שלוח ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על
שתקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר
וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כלם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמ׳ יובל היא שבה יובל
כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגלין מרחוק לגור ׃ ונשתמש בלשון הזה בעניינים רבים יובל שי
לה׳ אלהים צבאות ואמרו ועל יובל ישלח שרשיו ׃ פלגים יבלי מים הם המעתיקים שם יובלו המים ונתנה
הארץ יבולה ואין יבול בגפנים ענין הבאה גב׳ כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והול׳ מהרה ואוביל כפריע
ויהיה פירוש יובל היא ותהיה כן לכם הבאה היא ותהיה כן לכולכם ׃ כי תבאו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש
אל משפחתו ׃ וחזר ואמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם שנת החמשים ליובל ולא ל
לדבר אחר ולא תזרעו ׃ לא תקצרו ׃ אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיות לכלכם יובל כשמרה
ועל דרך האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא ׃ וכן יובל שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם
מן השדה תאכלו ׃ על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית
כשם שנה׳ בשביעית לשון רש״י ׃ ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר ׃ אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל
היא קדש תהיה לכם ומן השדה תאכלו את תבואתה ׃ לא מן הבית ׃ ורא״א מן השדה תאכלו ממה שתוצי׳
השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשבת השמטה ׃ ולדעתי אמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי
יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתבאו השדה ללקוט ולאכול עם העניים
והאביונים והחיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבי׳ ואל האוצרו׳ כתבואת שאר
השנים ׃ ומה ששנו בת״כ מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת ר׳ אלעזר אומר אוכלין על הראשון
ור׳ יהושע אומר אף על האחרון ׃ רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה
כדבריו ׃ ר׳ שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו ׃
וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ׃ ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה ר׳ יהושע מקל בו ורב״ג
מיקל בטעמו ׃ וכבר כתבתי זה למעלה ׃ ואפשר לדברי רב׳ שמצות הביעור מן התורה ׃ אבל הטעם כיון
שבבלע מתחלה מבוער הוא ׃ אל תונו זו אונאת ממון ׃ במספר שנים אחר היובל פשוטו של מקרא על
אפניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור
המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים
הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר
במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ׃ ורבותינו
דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפי׳ יש שלש תבואות באות׳ שתי שני׳ ואינו
יוצא מפשוטו ׃ מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתי׳ לשון רש״י ׃ ובאמת שהוא הנכון
בישוב המקרא ׃ אבל רבותי׳ אמרו שאין אונאה לקרקעות שנא׳ או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד׃
והמקרא הזה כפי פשוטו ׃ ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקע׳ הוא אבל על דרכינו נצטרך לטעות

יתקרא׳ מפשוטו ׳ וכא׳ שיהיה כל פסו׳ עומד בעצמו יאמ׳ וכי תמכרו ממכ׳ לעמיתך או קנה מיד עמית׳ דבר
הנקנ׳ מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזיר ויאמ׳ במספר שני׳ אחר היובל תקנה מאתו התבואו׳ וכמספר
שני התבואות ימכרם לך לפי השני׳ תרבה ותמעיט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל ׳ וכל זה אזהרה ביובל
שיזהרו בו לעול׳ וחזר ואמ׳ ולא תונו איש את עמיתו בדברי׳ ואני חושב עוד שברא שורא׳ המאונה את חבירו
לדעת עובר בלאו בין במטלטלי׳ בין בקרקע׳ שכן דבר הכתו׳ אל תונו איש את אחיו במספ׳ שני׳ אחר היובל
שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו ׳ אבל רבותינו דרשו באונאת תשלומים
בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה כלכד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר
משתות מחילה כמו שהוא מחילה במטלטלי׳ בפחו׳ משתו׳ ׳ ואעפ׳ שהוא אסור להונו׳ כן לדעת אבל אין דרך
בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועט׳ כזו ודרשו חכמי׳ מפני שאמ׳ הכתו׳ וכי תמכרו ממכ׳ לעמית׳ או
קנה דב׳ הנקנ׳ מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונא׳ דין מיוח׳ במטלטלי׳ שאינו נוהג בקרקע׳
והו׳ חזר׳ שמעון אבל אזהר׳ הלאו נוהג׳ בכולן ולכך אמר וכי תמכרו ממכ׳ לשון רבי׳ למוכר הקרקע׳ ולמוכר
המטלטלין או קנה מיד עמית׳ שיחיד מהם המוכ׳ מטלטלי׳ מיד ליד ואמ׳ לכולן אל תונו וכיון שיחד והפריש
המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והוא בחזרת התשלומין וזה הדבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותי׳
ברמזי התורה ׳ ואולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון
בידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר השוה לכל כסף כי השיעורים כלם בשתות ויתר
על שתות כפי דעת בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית
ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה ׳ מפני שדרך בעלי בתים
שלא ימכרו כלי תשמישן ׳ וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידע
מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו בהם ויקנו ולא יונו בה׳ איש את אחיו להטעותו במספ׳ או להטעותו
במכירה שיחשוב בה שהוא לחלוטין ויטעה בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא
במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה כטועים במדה ובמנין ואפי׳ בפחות משתות וכל שכן
במטלטלין ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו יזהיר בחוקים מפני השמטה והיובל הנזכרי׳ לפי
שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת הממכרים והעבדים ביובל והאונאה ואמר וישבתם
על הארץ לבטח שבעון שמטה ויובל ישראל גולים וחזר ואמר ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה
שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם וכי תאמרו מה נאכל בשנה׳
השביעית ׳ כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון
שתחלת שנת השמטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי
הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר׳ ׳ ועל כן הנכון בפירוש
ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמטה והיובל והשנה׳
שאחרי היובל כי כולה ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אצוה את
ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לשלש השנים הבאים אחריה׳ והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם
בשמטה והיובל ואמר וזרעתם את השנה השמינית לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא
תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לקצור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן ׳
וכתב׳ לשלש השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דא׳ לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל
והארץ לא תמכר לצמיתות ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש׳ ואם
כן למה יזהיר במכירה והראוי לא תקנה לצמיתות ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו׳
ממכרת עבד אזהרה בלוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ׳ ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות לאו במוכ׳ שלא
ימכור אותם לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואעפ׳ שהיובל מפקיעה הזהי׳ הכתו׳
למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור
ביובל וכך פירשו הרב ר׳ משה והטעם ׳

והטעם בזה בידוע כי בדעת בני אדם שאם יעמו ומוכרים מתחלה במספר שנים עד היובל יקל בעיניהם
הענין ואם יקנה לחלוטין תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו במאי דאמ' רחמנא לא תעביד
אי עבד לא מהני ולקי משום דעבר אמימרא דמלכא · הנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו · אבל הוא
טעם יאמר הכתוב ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם כי לי הארץ ואיני רוצה שתמכר · לצמיתות כשאר
הממכרים וזו היא כונתם כתב' לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עיניך בה כי גרים ותושבי' אתם
אל תעשו עצמכם עיקר · אתם עמדי · דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם · וטעם כי לי
הארץ על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה · וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג ב
בעולם והמשכיל יבין ובכל ארץ אחוזתכם · לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושי' בפרק
ראשון · ולפי פשוטו סמוך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו
ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש"י · ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשת היובל ובכל ארץ אחוזתכם תתנו גאול'
ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך וגו' והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחוזתכם הארץ אשר אני
נותן לכם לאחוזה תתנו הגאולה הזאת של היובל · ויאמר גאולה כמו גאל ה' עבדו יעקב שהוציאו עבדו מיד
המחזיקי' בו · וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה · אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד
המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם · והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ והנה
כל הארץ לו היא לפיכך חזר ואמר שינהג היובל בארץ אחוזתינו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר ובכל שיהא
תנהג בכל אחוזתינו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד · ואיש
כי ימכר בית מושב עיר חומה בעבור שמוכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו
רבתה התור' שיגאלנו בתוך השנה הראשונה · ובעבור כי האד' לשדה נעבד · וממנו יצא לחם למחיתו רצה
שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר היאוש שנה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט
מח' מנו אם יחלט · ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה ועל כן דינם
כשדה הארץ ואשר יגאל מן הלוים · הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמר גאולת עולם תהיה ללוים
לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל · לפיכך חזר ואמר
ואשר יגאל מן הלוים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו
ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם
ותהיה גאולת הלויים כאשר אמר בישר' וחשב את שני ממכרו וגו' ורבותי' אמרו שהכתוב מדבר בלוי
שקנה מלוי · ולפי דבריהם ירצה לו' כפי' הפסוק כי היה לפני' בישר' כשצריך אדם למכור שדהו שיבא
הקודם בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה כמו שנ' קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט
הגאולה לקנות · וכן מפורש שם בענין בועז · ונראה בעיני שהיו רבים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו
רבותי' בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין שדהו כמו שעשה בועז · והנה יאמר הכתו'
בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת לוי כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר הראוי ביובל
לימד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדם כי
הם בכלל ישר' אלא שיפה כחם בגאולת עולם · והדין הזה של גאולה גם בישראל יהיה נוהג אבל הזכירו
הכתו' בלוים שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט הלוי כלו ולכן יבאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן
מגואל קרוב שלאחד חייבנוהו לקנות · ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי כלמד בישראל ·
ואפשר גם כן שאין הלוים רשאין למכור בעריהם לישר' בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה ·
וטעם וחי אחיך עמך שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שתמכה כצוינו על פקוח נפש במצות עשה
ומכאן אמרו וחי אחיך עמך זו דרש בן פטורי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים
אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פטורי מוטב ישתו שניהם וימותו
ואל יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא ר' עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמי' לחיי חבירך ואחר
ואמר וחי אחיך עמך לחזק ולהזהיר ומדר' אהדר ליה רבית דליחי עמך · צוה בהחזרת רבית כא א

קנויה כענין שאמר בגזל והשיב את הגזלה אשר גזל ׳ ואונקלס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה
ידור ויתותב ויחי עמך ׳ אבל על דעת רבו׳ בגמרא והחזקת בו ׳ וכגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך ׳
נשך ותרבית חד שויה רבנן ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש״י ׳ ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך ראוי
שילוה מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ׳ ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמתכבן
ועולה ׳ התרבית הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחרי
הזמן ההוא כי זה חייבו בנשך שלא עלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ׳ ולכך אמר את כספך לא תתן
לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך ׳ כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד
הקציר ואז יפרענו מגרנו בתוספת קצוב ׳ וטעם כשכיר כתושב יהיה עמך שלא יהיה עמך בביתך כעבד
אלא כשכיר שנה שהוא הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאי׳ לגור
בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים עמם לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמר הכי אחי
אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה משכורתך ׳ ובת״כ כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן
שכרו ׳ כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה בטוב לו לא תוננו ׳ יהיה עמך במאכל עמך במשת׳ עמך
בכסות נקיה וכו׳ משפחת גר זה הגוי כשהוא אומר לעקר ׳ זה הנמכר לע״ז עצמה להיות לה שמש ולא
לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש״י מת״כ ׳ ואם כן יאמ׳ או לעקר ממשפחת גר ׳ וקרא
ע״ז עקר בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ׳ ואונקלס תרגם לארמאי ׳ והוא הנכון ׳ והזכיר הכתוב
נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו ׳ והוא מלשון עקר שרשוהי ׳ ואמר
משפחת גר שהגר ותושב שהשיגה ידו עמנו הוא חבור כאלו שמך עמו שימכר לעקר משפחתו ׳ וטעם
הכתו׳ שתהיה לו גאלה והיא מצות עשה לכל ישר׳ שיגאלו אותו ואחר כך נוה בקרובים שהם קודמים ׳
וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרי׳ הגאולה בקרובי׳ רשות ׳ ולכך אמ׳
כאן כי לי בני ישר׳ עבדים עבדי הם לומר שאע״פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא
יקנו את עבדי להם לעבדים לא תעשו לכם אלילים כנגד זה הנמכר לגוי הכתו׳ מדבר שלא יאמ׳ הואיל
ורבי עובד ע״ז אף אני אעבוד ע״ז הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת
אף אני אחלל שבת ת״ל לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו ׳ הזהיר כן הכתו׳
על המצות לשון ת״כ ׳ ופירושה שהזכיר הכתו׳ ע״ז ושבת שיזהר כאן העבד הנמכר לגוי ומורא המקדש
שיעלה שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות ׳ אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כלן ׳ ויש
גורסין הזהיר כאן ואם הגרסא כך רימז שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין

סדר אם בחקותי

ונתתי גשמיכם בעתם ׳ הקדים דבר הגשמי׳ כי בבואם
בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעינות
והנהרות טובים ויהיה זה סבת בריאות לגופי׳ והפירות
כלם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר ונתנה הארץ יבולה
ועץ השדה יתן פריו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם
כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו בימי האדם והנה היא גדולה שבברכות ׳ והנה אמר כי
השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה
וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהי׳ את השמי׳ ואת
הארץ ויכלו השמי׳ והארץ וכן הללו את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות וכן ברוב מקומות הכתו׳ והנה כל
התולדות שבתחתונים יבול הארץ ונתתי שלום בארץ ׳ שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו ׳ או
השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם
לבאת אליהם למלחמה וינוסו ׳ ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום השכל השקול כנגד
הכל והשבתי חיה רעה מן הארץ על דעת ר׳ יהודה שאמ׳ מעביר׳ מן העול׳ הוא כפשוטו שלא יבאו חיות
רעות בארצכם כי בהיות השבע וברכות הטובה וחיית העדרים מלאות אדם לא תבאנה חיות בישוב ׳ ועל

דעת ר׳ שמעון שאמ׳ ומשביתן שלא יזיקו יאמ׳ והשבתי חיה רעה מן הארץ והוא הנכון ׳ כי תהיה ארץ ישר׳ בעת קיום המצות כאשר היה העול׳ מתחלתו קודם חטאו של אדם אין חיה ורמש ממית האד׳ כמו שאמרו אין ערוד ממית אלא חטא ממית וזה שאמ׳ הכתו׳ ושעשע יונק על חור פתן וכן פרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עלין להיות טרף לפניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר ׳ וכן אמר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל ׳ והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ׳ ואמר הכתו׳ ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ׳ ואחרכ׳ למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי ׳ וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה שאחרו על מנהגם לטרוף ׳ ובהיות ארץ ישרא׳ על השלמות תשבות רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם ׳ וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח ׳ ועל כן אמ׳ הכתו׳ על ימי הגואל היונק מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל חיה ורמש כאשר היה בטבעם מתחלה ׳ והסכנה היתה בן על חזקיהו שבקש הבה׳ לעשותו משיח ולא עלת׳ זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח תחלה לעתיד לבא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב הבטיח תחלה כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם ואחר ונפלו אויביכ׳ לפניכם לחרב שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כלם בחרב החמשה ׳ כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ׳ ורא׳ אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה ׳ וטעם והפריתי שיעשו כלם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה ׳ ואחר ואמר והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב ונתתי משכני בתוככ׳ זה בית המקדש ׳ ולא תגעל נפשי אתכם אין רוחי קצה בכם ׳ כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע כדבר שנן כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת החץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש׳ ׳ ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הבה׳ כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן כעברנו על בריתו ועשותנו כאבות גדולות אחר לא מאסתים ולא געלתים ׳ ואמר הנביא בשעת הקללה המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך ׳ אבל הענין סוד מסתרי התורה אחר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו כבלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים ואמר׳ כי הגעילה פליטה כדברי רש׳ מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל ׳ ואמר נפשי כדרך נשבע ה׳ אלהי׳ בנפשו ׳ והנביא אמ׳ נתמה הם בציון עבודה געלה נפשך שהיא עיר ואם בישר׳ והשלמת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים ומגואלים ׳ והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות כענין המטר והשובע והשלום ופריה ורביה אבל כמו הברכות שברך טבר בקרה וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך ׳ כי שם יבטיח במאכל ומשתה שיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופנו ועל כן היו כלי ה הזרע שלמים ובריאים ובלי ד כהוגן ובחיים ימים מלאים כמו שאמ׳ לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא וכן אמ׳ תחלה כי אני ה׳ רופאך ׳ והטעם בזה כי הברכות ההן אעפ׳ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שבכל התורה מלאה מהן כאשר פירשתי והם אפילו ליחיד העובד כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה׳ אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרו׳ והשכל וימלאו ימיו בטוב׳ אבל אלו הברכו׳ שבפרשה הזאת הן כלליות בעם והן בהיות כל עמינו כלם צדיקים ׳ ולכך יזכיר תמיד בכאן ונתנה וגו׳ לבטח בארצכם שלום בארץ חיה רעה מן הארץ לא תעבור בארצכם ׳ וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כלם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם

לגם ואלה מפני חמסה בעשותינו החוקי׳ והמצות ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית ואעפ
שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם · אבל הם מתפרסמי׳ מצד היות׳ תמיד לעולם בכל הארץ
כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר השם מחלה מקרבו וימלא ימיו · יקרה גם זה בקצת רשעי׳ · אבל שתהיה
ארץ אחת כלה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים
בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה׳ היתה זאת · ועל כן אמ׳ וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳
נקרא עליך ויראו ממך · והפך זה יהיה בקללות בעצור הארץ שאמר והיו שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו
שאמר וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכלם על כן
כתו׳ ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות ה
הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר דבקה בו כל האלה כי כן יהיה פעמים רבים
במנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים
על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת כי כלם יראו וידעו כי יד ה׳ עשתה זאת ויאמרו על אשר עזבו את ברית ה׳
אלהי אבותם · והכלל כי בהיות ישר׳ שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצ׳
לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא
להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר כי אני ה׳ רופאך · וכן היו הצדיקי׳ עושי׳ בזמן הנבואה
גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין אסא וחזקיהו בחלותו · ואמר
הכתו׳ גם בחליו לא דרש את ה׳ כי אם ברופאי׳ ואלו היה דבר הרופאי׳ נהוג בהם מה טעם שיזכיר הרופאי׳
אין האשם רק בעבור שלא דרש השם · אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל מצה בחג המצות כי אם חמץ
אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאי׳ בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך
את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך · והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהי׳
ממנו ולצוות עליו · וכך אמרו כל עשרין ותרתין שני׳ דמלך רבה בר רב יוסף אפי׳ אומנא לביתיה לא קרא
והמשל להם תרעא דלא פתיח למצוה פתיח לאסיא והוא מאמר שאין דרכ׳ של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו לא
היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה׳ · אבל הם נהגו ברפואו׳
והשם הניחם למקרה הטבעים וזו היא כונת׳ באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא
אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא
היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו ברפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי
שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים
הנכים שהכו זה את זה באבן או באגרוף יש על המכה תשלומי הרפואות כי התורה לא תסמוך דיניה על
הנסים כאשר אמרה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה · אבל ברצות השם דרכי איש אין
לו עסק ברופאים · וטעם והתהלכתי בתוככם · שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב
מחנהו מספיק להם כל צרכם · וזה דרך דברי הברית בפשוטו והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר
הכתוב כאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתי׳ כי קיומן מחויב בדרך
היצירה כמו שפירשתי בבראשית והענוש הוא שהכרית החייבים מהם והשאר כלם יתקיימו ביסוד יצירת׳
· אבל על דרך האמת הברכות האלה עד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ
ולא תגעל נפשי אתכם · וכן והתהלכתי בתוככם רמז למדה שקראו רבותי׳ שכינה · וכן ונתתי משכני
בתוככם ואמ׳ שכינה שורה בישר׳ · ואמרו בבראשית רבה עיקר שכינה בתחתונים היתה · והנה הזכר׳
כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות בתשלומיהן לא תהיינה רק בהיות כל ישר׳ עושין רצון
אביהם ובבנין שמים וארץ שלם על מכונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים
אשר בין הקב״ה וביננו · ודע כי לא השיגו ישר׳ מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים

ימים שלא עלתה זכותם לכך כיון שאמרו על דוד והוא עורר את חניתו על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי · ועל כן תמצא לרבו׳ שיזכירו בפסוקי׳ האלה לעתיד לבא ולמד שתנוק מישר׳ עתיד להיות מושיע וכו׳ עתיד הקב״ה לטייל עם הצדיקי׳ לעתיד לבא כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות · ואם בחקתי תמאסו בעבור היות החקי׳ מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו אותם הכסילים יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי׳ שש ותכלת ומה מועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצי׳ בהם ונשכל צרכי׳ אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת וכי יכנו ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם · אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול הערוה או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן על כבד על הרשעים · ולכך אומר ואם את מ משפטי תגעל נפשכ׳ לבלתי עשות את כל מצותי כי תגעילו במשפטי׳ כדי שלא יעשו המצות וטעם להפרכ׳ את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו כלא תורה להתיר לעצמ׳ עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפש׳ · ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל הפך ונתתי שלום בארץ · והוא מה שאמר אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בם בעונם · וטעם אף אני אעשה זאת לכם · על דרך האמת כמו כהפיך אף אני זאת אעשה לכם · וזהו שמזכיר תמיד בפרשה אני והלכתי אף אני והכתי אתכם גם אני ויסרתי אתכם גם אני והשמותי אני אף אני אלך עמם · ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר וכו׳ · והכלל כי הנה כורת הברית הזאת וזה טעם שכתב על חטאתיכ׳ שבע כחטאתיכ׳ והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי הכתי · ולכך אומר אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישר׳ כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת · אבל במשנה תורה אומר אם לא תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו · ויזכיר שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה כי הברכה נעדרת מהם · ואמ׳ יתן ה׳ · וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורת כהנים בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה׳ כי אמרן מפי עצמו אמרן · הגבורה עמתה מעם שליח בינה ובין כל ישר׳ · ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר אם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות ו וחמנים וגלולים כי היו עובדי ע״ז ועושים כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם · יורה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והמעשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו · ואמר בגלות אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמטות · וכן אמר הכתו׳ בגלות ההוא למלאת דבר ה׳ מפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותי׳ כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליה׳ אם כן דבר ה׳ ברור הוא שעל הגלו׳ ההוא דבר הכ׳ · ותסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ לא ימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בגלות׳ מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והבאים עליהם מעט מקצת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות ועבודת מ מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלימה לפניו רק שיתודו בעונם ועון אבותם · ומצינו אנשי בית שני עשו׳ כן כמו שיתוד׳ דניאל חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך עד למלכנו לשרינו ולאבותי׳ · וכתיב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה · וכן בנחמיה התוד׳ ועזרא אמר מלכנו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך כי כלם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבות׳ וכל אלה דברי׳ ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו · אבל הברית שבמשנ׳ תורה רמז לגלותי זה ולגאול׳ שנגאל ממנו כי השתכלבנו תחל׳ שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאול׳ רק תל׳ אות׳ שתשוב׳

ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע״ז כלל אבל אמר והיה אם לא תשמע בקול ה׳ א
אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקיו ומשפטיו לומר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו
ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו שבית ראשון מפני מה חרב מפני ע״ז וגלוי עריות ו
ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עסוקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני
שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ו
ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו בתוס׳ יומא וגם אמ׳ בקללות ישא ה׳ עליך גוי מרחוק מקצ׳ הארץ
כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד ואמ׳ גם אל גוי אשר לא ידעת גוי אשר
לא תשמע לשונו מפני רוב רחוקם מארצנו וכן בדברי הברית הזאת מפני שגלו לבבל ואשור שרובם
קרובים לארץ ובלשונם היו תמיד ויחוס ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר דבר נא אל
עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו
וכן והפיצך ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותינו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ו
ועד סופו ואמ׳ והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותינו זה היה שמלא טיטוס מהם ספינות וכן כתו׳ בספר
הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות בנים ובנות תוליד ולא יהיו
לך כי ילכו בשבי אינכו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ
ולא באה כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים
בארצנו ולוקחים הבנים והבנות כרצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא היא
עבודתנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עליהם עול כבד ולוקחים גופם ומ
ומאונם כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראיה שאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקי׳ עליך אל גוי אשר
לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא מ
את׳ הכתו׳ המלך אשר ימלוך עליך אבל אמר מלכך אשר תקי׳ רמז לבני ית׳ שלא היה ראוי למלוך ואסור
היה להיות מלך על ישר׳ מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שנזכר זה במסכת
סוטה וכל אלה רמזים באלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה
שלמה מעולה על כלנו אמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו׳ והבטיח והיטבך
והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישר׳ לא לששית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו
שנאמר ונתן ה׳ אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך רמז
לשתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה מכל
חזיונות דניאל וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין
ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה
ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם
משתדלים להושיבה ואין לאל ידם והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הבה׳ כרת אותה כי כן היה
שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשת והיה כי תבא מפי משה לסלק שכינתו לגמרי
שלא היה בבית שני דרך כבוד שמו שכ׳ וארצה בו ואכבדה ותוספת ההא׳ רמז לשניה שבשם הגדול וכב׳ דרשו
בו מדרש אחר וכו׳ רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו׳ או אז יכנע לבבם הערל כמו או
נודע כי שור נגח הוא לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם
ביסוריהם לשון רש׳ והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן יכנע לבבם הערל
או זמן ירצו את עונם בארץ הגלות והנה אחר והתודו את עונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי
יעקב כי מה טעם והבאתי אותם בארץ אויביהם עמנו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם
בארץ אויביהם ופירש רא״ אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם ה
הערל והזכיר זה בכאן כי יתודו את עונם בעבור שאני מתהלך להם כי גם בשעת קלקלת׳ נתכוונתי בהם
שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הודוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביה׳ עד

שיכנע לבבם הערל · והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפניהם · אבל היו להם צרים ואויבי' שם כמו שנ' ויאמרו בריבנו · ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ ביד העמים היתה כמו שאמ' עזרא בתפלתו הנה אנחנו עובדים היום · הארץ אשר נתת לאבותינו · הנה אנחנו עבדי' עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו ועל גויתנו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו   וזכרתי את בריתי יעקב · אמר רא' כי הוא מושך עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקב · וכן והנבואה עדד הנבי' ראשיכם שבטיכם ·   והארץ אזכור   טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם · ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית   שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל · ורבותינו רמזו כן אמרו ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם · אמר ר' שמעון בן לקיש משל למלך שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהמלך שואל שלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלת' · ופירוש והארץ תעזב מהם כי גם אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה השמטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות ואזרה קדושת הארץ וכרתו אמנה   ויאמרו ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד על הקירות אותם רמוזות בפרשה הזאת ·   ושעם וזכרתי להם ברית ראשונים שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות האמורות כאן · ובכל הדורו' · וזה טעם לעיני הגוים כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם · וכך אמרו רבותינו לא מאסתים בימי אספסיינוס · ולא געלתים בימי יון · לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן · כי אני ה' אלהיכ' בימי גוג ומגוג ··   וידבר ה' אל משה איש כי יפליא גם זו הפרשה דבקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר במקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה · אלא שכלל משפטי כל הנודרי' בפרשה אחת · ולכך אמר בסוף אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישר' בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד ·   לא יקדיש איש אותו · לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש' · והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו והנה הוא כמו שלילות · וכמשנה תורה אמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני ה' שנה בשנה כאשר יפרש   ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך' וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש · אלא הכתו' מוסב על ההקדש של מעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהומימה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש' ·   ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך ·   לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שכבר נתפרש דינו · ולמד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכורי' אלא כשאר הקדש הוא ונפדה · ולכך אמר שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש ואחר יקנה אותו בערך והכתו' של מעלה ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ·   ועל מדרש רבותי' הכתו' מיותר בעבו' שכבר טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לפיכך ידרש ואם כל בהמ' טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קמשמע שאין מקריבין מהן קרבן לה' · כל חרם אשר יחרם מן האדם · היוצא ליהרג ואמ' אחד ערכו עלי לא אמ' כלום · מות יומת הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש' · ורבותי' נחלקו בדבר · יש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמי' ויפטר   ועל דרך הפשט יאמר הכתו' כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושד' אחוזתו הוא קדש לשם שהן חרמים לכהני' ואי' להם פדיון · אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמי' על אויביהם ונודרי' נדר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ימותו כל האדם שנמצא בהם

והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהני' רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להחרים האויבי' ולכלות' · ותחייבו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה · וכתי' וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש לכו והכיתם את יושבי גלעד לפי חרב · ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה · ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא · ועוד מצאתי באגדה בילמדנו · תניא ר' עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה היא החר'· אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה · ולכך אני אומר כי מן הכתו' הזה יוצא להם הדין הזה שכל מלך בישרא' או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטם אם יחרימו על עיר בהלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חייבן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן · ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין אלא מן הכתוב הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חלוקים להמית אנשים והעובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמ' לעשו' מחיים או אנשי' זבח יחול הנדר ולא ידע כי חר' המלך והסנהדרי' חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם · אבל לחול הנדר לעשות עולה וידבר שאין ראוי לה' חו' · ולכך אמר בבר' שאפי' הקדש דמי' לא היה חייב ונעשה כדמיה · ואל תהיה נפתה בהבלי רא' האומר והעליתיהו עולה לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קדש שיהיה פרוש מדרכי העול' לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים · ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם ובכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו ברורה ואלה דברי רוח כי אם נדרי' שיהיה פרוש · אבל יהיה כמו שמואל שאמר' אמו ונתתיו לה' והיה משרת בבית ה' לא פרוש · וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ב' ובאי פתח ביתו שיהיו פרושי' כאשר אין בידו להעלות' עולה · ואם הדבר כן היתה בתו בוכה על בתוליה' ורעותי' עמה לקלס אותה' · ואו' שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ד' ימי' בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה · אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה מיתה שאמרתי · ולדעת רבותי' ז"ל' יתכן שיהיה הכתו' הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם וכמו לא יומתו אבות על בנים שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים · והכתוב אומר בו עוד רק את בניהם לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות · וכן זה יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימין אותו בעת הכבוש כמו שאמרנו העובר' על החרם של בר' הגדול או של מלך ישר' כענין מעשה שאול וזהו שב' שם ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי לפי שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת · כי כשוגג שאיר'ע בו על ידו ידע כי בשוגג עשה · וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישר' · וכן תי' בן עוזיאל ארי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יונתן · ונשלם ספר תורת הכהנים וקרבנותן ומנחתן ישוכב אל עיון דברים להויתן · לוים לשירן וכהנים לעבודתן · וישראל אל נוה אי יתן · עינימו תראינה ירושלם נות ביתן · וארמון על משפטו היכל ודביר על מכונתן · וכנות יהודה בשלוותן · וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשני' בקדמותן יעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספי' כהלכתן

ספר במדבר סיני

אחר שביאר תורת הקרבנות בספר ר"השלישי התחיל עתה לסדר בספר הזה המצות שנצטוו בענין אהל מועד · וכבר הזהיר על טומאת וקדשיו לדורות · ועתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם · בנה והזר הקרב יומת כאשר אמר שם כי סקול יסקל · ובוה ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו כאשר

הזהיר שם פן יהרסו אל ה' לראות וגו' וצוה ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח כאשר אמר שם וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו וגו' והכהנים והעם וגו' ׳ והנה צוה איך תהיה משמרת המשכן וכליו ׳ ואיך יחנו סביב ויעמוד העם מרחוק והכהנים הנגשי' אל ה' איך יתנהגו בו בחנותו ובשאת אותו ומה יעשו במשמרתו והכל מעלה למקדש וכבוד לו כמו שאמרו אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין ׳ והספ' הזה כולו במצות שעה שנצטוו בהם בעמדם במדבר ובנסים הנעשי' להם לספר כל מעשה ה' אשר עשה עמהם להפליא ׳ וספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב וצוה איך תחלק הארץ להם ואין בספר הזה מצות נוהגות לדורות זולתי קצת, מצות בעניני הקרבנות שהתחיל בהן בספר הכהנים ולא נשלם ביאורן שם והשלימן בספר הזה

סדר במדבר

בעבור שהפסיק במצות השמטה והיובל שאמר שהיו בהר סיני חזר ואמר כאן שהיה הדבור הזה באהל מועד ככל הדברות אשר הזכיר מתחלת ספר ויקרא וכן יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד כי מעת שהוקם המשכן ויקרא אליו משם מאהל מועד לא נדבר לו אלא משם ׳ והזכיר כאן במדבר סיני להגיד שלא נסעו משם בעת ההיא כי המנין השני היה בערבות מואב והדבור באהל מועד   כל יוצא צבא בישראל׳ מגיד שאין יוצא לצבא פחות מבן עשרים שנה   שאו את ראש כל עדת בני ישראל ׳ כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישיה דדין לשון רש"י ואיפשר שיהיה הטעם בזה בעבור שאינו חזק למלחמ' בפחות מעשרים ׳ וכמו שאמרו בן עשרי' לרדוף ׳ אבל יתכן שיהיה פי' כל יוצא צבא כל היוצאי' להקהל בעדה כי הנערים לא יקהלו בתוך העם כי כל אסיפת עם תקרא צבא ׳ וכן לצבא צבא בעבודת אהל מועד ישוב מצבא העבודה במראות הצובאות אשר צבאו ׳ וכן צבא השמים וכל צבאם צויתי ׳ ולכך יפרש באנשי המלחמה מצבא המלחמה ויתיחסו בצבא המלחמה ׳ ואמר כאן כל יוצא צבא שצריך כל יוצאי שער עירו ׳ ואמר לצבאותם ׳ שהם צבאות רבות ׳ כי כל שבט ושבט צבא גדול ׳ והלשון שכתב רש"י כמו שאומרין לקוסטינ' ארים רישיה דפלן ׳ לא נתברר לי למה דרשו אותו לגנאי אם מפני שמתו במדבר וכמעט לוי אמר פקוד לפי שלא היה בכלל גזרה והלא במנין שני של באי הארץ אמר כן שאו את ראש כל עדת בני ישראל ׳ אבל במקרא רבה דורש לשבח אין שאו אלא לשון גדולה כמו דכתי' ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך   אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי כשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר לך ה' הממלכ' והמתנשא לכל לראש אף לכם עשיתי תלוי ראש שנאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמ' וירם קרן לעמו ׳ וכן הוא אומר ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ' ושוב מצאתי במדבר סיני רבה שאו' ׳ אמר ר' פנחס אמר ר' אידי מאי דכתיב בראש הספ' שאו את ראש   רוממו את ראש גדלו את ראש לא כאומר אלא שאו את ראש כאדם שאומר לקוסטינ' סב רישיה דפלן כאן נתן רמז למשה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דכתיב ישא פרעה את ראשך מעליך והשיבך על כנך ואם לא יזכו ימותו כלם כמה דכתיב ישא פרע' את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ והנה הלשון כפי הכונה יתפרש בגנות לטובים וכיון שהוא לשון גדולה וכאומר כן במנין הראשון אומר כן במנין השני   תפקדו אותם ׳ ענין פקידה זכרון והשגחה על דבר כלשון וה' פקד את שרה כאשר אמר והוא פתרונו בכל מקום ׳ לא ימלט מהן אחד על דעתו וגם פקדון מפני שמירתו והשגחתו עליו וכאשר צוה למנות את ישראל ואמר תפקוד אותם' לרמוז שלא יספרם רק שיתנו כפר נפשם מחצי' השקל ובהם ישגיח ויזכור מספר העם ואמר כי דוד מספר מפקד העם כי ידע מספר בפקידת הכפר כי רחוק הוא אצלי שלא יזהר דוד במה שאמר הכתוב ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ואם אולי טעה דוד למה לא עשה יואב שקלים והיה דבר המלך נתעב אצלו והוא אמ' לו למה יבקש זאת אדני כי למה יהיה לאשמה על ישר' ולמה לא ימנם בשקלים שלא יחטא אבל כפי דעתי היה הקצף עליו בעבור שמנאם שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא עשה בהם דבר בעת ההיא רק לשמח לבו שמלך על עם רב והוא שאמר יואב   ויוסף ה' אלהיך על העם כהם וכהם מאה

פעמים ואדוני המלך למה חפץ בדבר הזה · וראיתי במדב׳ סיני רבה ר׳ אליעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא אמ׳
כל זמן שנמנו ישר׳ לצור׳ לא חסרו שלא לצורך חסרו אימ׳ לצור׳ בימי משה בדגלי׳ ובחלוק׳ הארץ שלא
לצורך בימי דוד · ויתכן עוד שנפרש ונאמר כי דוד צוה למנות כל איש ישראל · רצוני לומר מבן שלש
עשרה שנה ומעל׳ שהו׳ איש כי לא נזכ׳ במנינו מבן עשרי׳ שנה ומעל׳ בשקלים אבל אמר לכן כפרו את ישר׳
ואדעה את המספרם · וזה היה ענשו כי הכתו׳ לא הרשה למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה לשקלי׳ · ומפני
שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו · כי חשב במה שאמר ולא יהיה בהם נגף שהוא בשקלים שהם כופר להם
אבל יואב נתן לבו וחשב לדבר · והכתיב מעורר לבי בזה במה שאמר ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים
שנה ולמטה כי אמר ה׳ להרבות את ישר׳ ככוכבי השמים · יואב החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על
ישראל · היה נראה שמנין יואב היה למטה מבן עשרים והוא היה הקצף שאין ה׳ חפץ שיהו כל ישרא׳ בגדר
מנין שהוא ירבם ככוכבי השמים כאשר אמר אם תוכל לספור אותם וגו׳ והכתו׳ שאמר במנין ההוא
ויהיו כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב אין ענינו שהיו יוצאי צבא בישראל · אבל פתרונו
שהיו בריאים וחזקים למלחמה · הגיד כי לא מנה החולים והחלשים והזקנים · מפני שהיה דבר המלך
נתעב אצלו · וזה ענין הגון מאד · ועל דע׳ מדר׳ אגדה שהיה שם מני׳ משם טעו כלם · וכך אמ׳ לך מנה את
ישראל וכתיב אחרי כפור את העם כי בתורה לא נזכרה בהם ספירה כלל כי טעם במספר שמות יגידו כל
אחד שמותם כפקוד אותם ככפר   ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני · יזכיר זריזות משה
רב׳ בו במצות השם כי ביום הדבור לקח את הנשיאים והקהיל כל העדה והתחיל לפקוד אותם · אבל לא
נשלם המנין ביום אחד · ולכך חזר ואמ׳ ויפקדם במדבר סיני להודיע שהיה במקום ההו׳ המני׳ לא ביו׳ ההוא
ויתילדו על משפחותם לבית אבותם הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידת כל אחד ואחד להתיחס
על השבט לשון רש׳ · ואיננו נראה שיהיו צריכין להביא שטר ועדים על יחוסיהם לשבטיהם · אבל ויתילדו
שנמנו תולדותם למשפחותם לבית אבותם · הטעם לומר כי כאשר צוה אותם משה כן מפי הגב׳ נקהלו
כל העדה כלם אל פתח אהל מועד חוץ מערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי נכרים היו בהם מימים ש
שיצאו ממצרים · והנה הביאו כל העדה איש שקלו ואמרו לפני משה והנשיאים אני פלוני נולדתי לפלוני
ממשפחת פלוני שהיא לשבט ראובן וזולתו · ומשה נותן שקלי כל שבט ושבט במקום מיוחד וידע מספ׳ הפר׳
והכלל · והראיה בזה כי במנין השני שהזכיר המשפחות לא אמר שם ויתילדו · ולא הזכיר במספר שמות
לגלגלותם כי מעת שחנו לדגליהם נבדלו השבטים זה מזה ונודעו המשפח׳ לאי זה שבט המה ולא הוצרכו
שם רק לדעת כמה משפחות בשבט והמשפחה תמנה אנשיה לגלגלותם לא במספר שמותם · ולכן לא
הוצרך להיות נשיאים במנין ההוא ורא׳ אחר ויתילדו בקטן מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה
ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבותם כל יוצא צבא בישראל · הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל לאחר
שהגיד הפרטים כי במצוה משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר כל שבט כי כן דרך המלכים
במנותם את העם · ולא הבינותי טעם המצוה הזאת · למה צוה בה הקב׳ כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם
בעבור הדגלים · אבל ידיעת המספר לא ידעתי למה צוה שידעו אותו · אולי להודיעם חסדו עליהם כי
בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה הם כחול הים וכך וכך בני עשרים ואחרי כל דבר ומגפה ימנם
להודיע כי הוא משגיא לגוים ימחץ וידיו תרפינה · וזהו שאמרו רבותי׳ מרוב חבתם מונה אותם כל שעה
ועוד כי הבא לפני אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה׳ והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיי׳
כי בא בסוד העם ונכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה
ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמי׳ ה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכ׳ ככם אלף פעמים
ולא ימעיט מספרכם והשקלים כופר על נפשותיכם · ובמדבר סיני רבה ראיתי כך במספ׳ שמות לגלגלות׳
אמר לו הקב׳ למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד ואחד לא תהיה אומ׳ לראש המשפחה כמה במשפחתך כמה
בני׳ יש לך אלא כולה׳ יהון עוברין לפניך באימה ובכבוד   ואתה מונה אותם הה״ד במספר שמות מבן
עשרים שנה ומעלה

169

לגלגלותם ׳ ויתכן שבא׳ עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמ׳ כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כלם כמו שאמר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה׳ ׳ והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה ׳ וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקיד עליו בערכות מואב במערכות המלחמה ׳ כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף ׳ וזה טעם כל יוצא צבא בישראל כי המכין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספר׳ וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם כי לולי דבר המרגלים היו נכנסים שם מיד לבני יוסף לאפרים ׳ הקדים אפרים למנשה וייחס יוסף עליו וכן למטה ברגלים כי היה בעל דגל ׳ והוא הבכור ולא ולאחיו משנה בברכת יעקב ועוד כי ה״ו בני אפרים רבי׳ מבני מנשה ׳ אבל במכין השני בערבו׳ מואב הקדי׳ מנשה כי היו בעת ההיא בני מנשה הרבים ולקחו נחלתם תחלה ׳ וכן בנשיאי הארץ הקדימו וייחס יוסף עליו ׳ אבל במרגלים הקדי׳ אפרים ׳ אבל ייחס יוסף על מנשה למטה יוסף למטה מנשה ׳ והנראה אלי על דרך אגדה כי בעבור הדבה שהביא יוסף על אחיו יחס עליו מוציא הדבה או שחלק כבוד לשניהם והיה די לאפרים בכבוד נשיאו והלוים למטה אבותם לא התפקדו בתוכ׳ ׳ הנה מתחלה ראה משה מדעתו שלא למנות הלויים מפני שנ׳ לו ואתכם יהיו איש איש למטה וגו׳ כי לכל המטות הכתו׳ יהיו נשיאיה׳ ובעבור שלא מנה מבני לוי נשיא לא מנה אותם ׳ והנה משה מסופק בענין הלוים ולא ידע מה יעשה להם ׳ וכאשר השלים כל הפקודים בעם ונשארו הלוים לבדם פירש לו הקב״ה שלא ימנה אותם בתוך בני ישראל וימנה אותם לבדם ׳ כי יפקידם על משכן העדות ׳ ואת׳ פקוד את בני לוי שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים והוא קרא אהרן שיהיה עמו כי הוא נשיא השבט ההוא ׳ וכאשר היו נשיאי ישראל בשבטיה׳ כן יהיה נשיא הלוים בם ואולי זה טעם הבקוד על ואהרן כי לא היה הוא על פי ה׳ כפירו׳ ׳ ואחרי כן בפקודת הלוים על עבודתם ועל משאם קרא משה לנשיאי העדה שיהיו עמו כמו שנאמ׳ אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את הלוי׳ כי כבוד הוא שיסכימו כלם ויראו בתקון המשמרות ׳ וגם שם חזר ואמר במקו׳ אחר אשר פקד משה ואהרן על פי ה׳ ביד משה ׳ שסבר רמז בבקוד כי אהרן היה עמו חובה שראה משה לעשות כן ונשיאי העדה רשות שקראם משה לנהוג בהם כבוד ׳ ובמסכת בכורות אמרו כי הנקודה על אהרן לרמוז שלא במנה הוא במנין הלוים כלל והלוים יחנו ס׳ביב למשכן העדות ולא יהיה קצף ׳ ואע״פ שבאמר זה במשכן בהיות בין ה׳ הדגלים במדבר ׳ היא מצוה לדורות גם במקדש כי מכאן תקנו המשמרות וטעם ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן כמו שאמרו הכהנים שומרי׳ מבפני׳ והלוים מבחוץ ׳ והם כלם כשומרים לראש המלך ׳ כך שנינו בברייתא של שלשים ושתי׳ מדות מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר כיצד וכו׳ ביוצא בו משפחות בני קהת יחנו וגו׳ משפחו׳ בני הגרשוני יחנו על ירך המשכן ימה ונשיא בית אב למשפחות׳ מררי על ירך המשכן יחנו צפונה ׳ אבל לא שמענו שבניו שבה שיעשה את בנין כד׳ משמרות והיכן שמענו אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה׳ כמשפטם ביד אהרן אביהם למדנו שהיתה מצוה זו ביד משה ואהרן ׳ ושנינו עוד במסכת תמיד בשלשה מקומות הכהני׳ שומרי׳ בבית המקדש ואמרו בגמ׳ שלא מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות וכו׳ כדאיתא התם ׳ למדנו שהן מצות לדורות ואינם במשכן בלבד ׳ והפסוקי׳ בדברי הימים מפורשים בבנין המשמרות וכל התקון איש על דגלו באותות ׳ כל דגל יהיה בו מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כעין אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך כל אחד מכיר את דגלו לשון רש״׳ ונתב רא״׳ סימנים היו בכל דגל ׳ וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם ומצויירים עליו דודאי׳ ׳ ובדגל יהודה צורת אריה ׳ כי בו המשילו יעקב ׳ ובדגל אפרים צורת שור ׳ מטעם בכור שורו ׳ ובדגל דן צורת נשר ׳ עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא והיה אהל מועד בתוך המחנה ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות כענין שהוזכר בספר יצירה ׳ והיכל קודש מכוון באמצע והנה הפאות תחלתן מן המזרח כמהלך השמש ׳ ואחרין הדרום

ולאחריו המערב ולאחריו הצפון ושמו דגל יהודה במזרח כי הוא מסע בראשונה שהוא הנגיד וכמו שצוה ה׳
יהודה יעלה בתחלה וראובן בדרום לכבוד הבכורה והנה שני הדגלים הסמוכים היו ללאה עם בנו׳ שפחתה
הנולד על ברכיה ׳ ודגל אחד לבני רחל במערב ׳ ודגל בני השפחות בצפון אחרונים ׳ ועוד ראיתי במדרש
וכשם שברא הקב״ה ארבע רוחות בעולם כך סבב לכסאו ארבע חיות ׳ ולמעלה מכלן כסא הכבוד ׳ וכנגדן
סדר הקב״ה הדגלים למשה ׳ אמר לו מזרח שממנו יוצא אור לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה
ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה ׳ ועליו מטה זבולן שהוא בעל עשירות ׳ כמה דכתיב זבולן לחוף ימים
ישכן ׳ כמו שנ׳ כי שפע ימים יינקו ׳ ישעו בראשונה כמו שנ׳ ויעבר מלכם לפניהם וה׳ בראשם ׳ דרום טללי
ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו לעולם ׳ יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה ׳ והתשוב׳ מדה טובה ורחמיו
של הקב״ה באין לעולם בשעה שעושין תשובה ׳ ועליו גד שהוא בעל גבורה ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמע׳
באמצע לכפר עליו ׳ ושניים ישעו שהתשובה היא שניה לתורה מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום
וכנגדן אפרים ובנימן ומנשה ושכינה לעולם במערב כגבול בנימין שנ׳ לבנימן אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח
עליו ׳ ושלישים ישעו כלה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו ׳ צפון משם
החשך יוצא לעולם וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך העולם בע״ז שעשה ירבעם ׳ שנא׳ את האחד נתן בדן
ועליו שבט אשר להאיר את החשך שנא׳ וטובל בשמן רגלו ׳ ועליו שבט נפתלי שהוא בעל ברכה ׳ לאחרונה
ישעו ׳ שכל מי שעובד ע״ז הולך לאחור ולא לפנים ׳ ועוד דורשים שם כנגד ארבע מחנות המלאכים וכו׳ שם
במדרש היה הכל בחכמה ובכבוד וגדולה לישראל ׳ ולכך יזכיר הכתו׳ בפרט   וטע׳ ובאו ופקודיה׳ וכל
הפקודים למחנה יהודה וכן כלם הם דברי ה׳ אל משה כמשך אל וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן כי לא מנאו
עתה פעם אחרת ׳ וכן טעם אלה פקודי בני ישרא׳ בעבור שאמר כל פקודי המחנות לצבאותם והזכיר כל
זה להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות וחנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש ׳ וזה מעשה
נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה ׳ השני בשם אבי הנשיא לבני גד בעבור כי הם
המנהג בלשון הקדש לשנות השמות בטעם שוה כמו זרח וצוחר מלשון כאמר צחר ונקרא דעואל שידע את
האל רעואל שהם רעיון לבו באל כמו לי מה יקרו רעיך אל ׳ בנת לרעי מרחוק והיו קוראים האיש ההוא
בשני השמות ולכך תזכרנו התורה בשניהם   ואלה תולדות אהרן ומשה וגו׳ ואינו מונה אלא בני
אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה ללמד שכל המלמד חבירו תורה מעלה עליו הכתו׳ כאלו ילדו
ביום דבר ה׳ אל משה נעשו אלו תולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה לשון רש׳ ׳ ואין כן דבר
ה׳ אל משה בהר סיני אלא לומר שהיו אלה תולדותם ביום שדבר השם אל משה בהר סיני ׳ ואמר כי מתו
נדב ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר ׳ והזכיר זה לומר כי ביום דבר ה׳ אל משה בהר
סיני נבחרו אלה למשחה אותם ולהיות להם משחתם לכהונת עולם ׳ ושאר השבט לא נבחרו בבחירתם עד
עתה ׳ וטעם הזכיר תולדות אהרן ומשה במקום הזה כי כאשר הזכיר מספר כל ישראל לתולדות׳ לבית
אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי ׳ התחיל בראשי השבט ההוא ׳ ועל דרך הפשט כי טעם תולד׳ אהרן
ומשה לומר שהיו בני אהרן כהנים משוחים נבדלים מן השבט להיות קדש קדשים ׳ ותולדות משה משפחת
העמרמי אשר יזכיר למטה כי אין בעמרמי זולתי בני משה כמנים בלוים ׳ וזה כענין שכתוב ובני עמרם
אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ׳ ובני משה איש האלהי׳ בכן יקראו על שבט הלוי ׳ והדרש
שהזכירו מפני שלא פירש ואלה שמות בני משה כאשר עשה בבני אהר׳ לרמוז כי בני אהרן גם הם תולד׳
למשה מפני שלמדם תורה כי התורה תפרש ותרמוז ׳׳   על פני אהרן אביהם בחייו לשון רש׳ ואין
הענין להגיד שכהנו בחיי אביהם כי כל איש מבני אהרן הכהנים יכהן בחיי אביו ׳   רק בעבור שאמר
הכהנים המשוחים שהיו גם הם ככהנים גדולים נמשחים כמוהו בחייו׳ ולא יעשה כן לדורות ׳ והנכון כי
על פני יחזור על הרחוק וימת נדב ואביהוא לפני ה׳ על פני אהרן אביהם בהקריבם אש זרה ׳ וכך כאמר
בדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר ׳ וטעם לפני ה׳
שמתו בבא שבא מאתו וכן כאמר במרגלים

במגפה לפני ה׳   וטעם וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני בעבור שהזכיר ביום דבר ה׳ אל משה בהר סיני
חזר ואמר כי לא היתה זאת פקידת של הלוים בהר סיני כי בחירת תולדות בני אהרן לבדם היתה בהר
סיני ביום צותו על מעשה המשכן אבל הלוים לא נבחרו כבחירתם בהר סיני רק במדבר סיני באהל מועד
כמו המכוה הנזכרת בבני ישראל   והנה לא היו שבט הלוים כשאר השבטים כי מבן חדש ומעלה לא היו
רק עשרים ושנים אלף ומבן שלשים שנה כלם שמנת אלפים והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה לאחד
שבט מישראל הפחות שבכלם ועדין לא נשאו הארון שהיתה הקדושה תלויה בהם · וזה תימה איך לא יהיו
עבדין וחסידין בדברי ה׳ כשאר כל העם · ואני חושב שזה חזוק למה שאמרו רבותינו כי שבטו של לוי לא היו
בשעבוד מלאכת מצרים ובעבודת פרך   והנה ישראל אשר מררו המצרים את חייהם בעבודה קשה כדי
למעטם היה השם מרבה אותם כנגד גזרת מצרים כמו שאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן ישרוץ · וכאש׳
כאמר ע״ · בגזרת אם בן הוא והמתן אותו וירב העם ויעצמו מאד כי היה השם אומר נראה דבר מי יקום
ממני או מהם · אבל שבט לוי היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים ואולי היה
זה מטעם הזקן עליהם כי שמעון שהוא עכשיו מרובה באכלוסין נתמעט בכניסתו לארץ   בעשרים ושנים
אלף ולוי שהוא שבט חסידין לא נתמעט במגפה · לא החל הכתוב במשמרת הלוים מן המזרח כאשר עשה
בדגלים מפני שאין שם משמרת ללוים רק לאהרן ובניו הכהנים ולמשה ׳שהוא כהן הכהנים   והחל מן
המערב שהוא מעמד כנגד המזרח אבל שם בדרום שהוא נכבד ממנו בני קהת שהם הנכבדים בלוים ונתן
להם הארון והקדש ובמערב שם בני גרשון שהוא הנכבד ונתן להם המשכן והאהל ושם בצפון שהוא
הרוח האחרון בני מררי ונתן להם תשמישי המקדש ״

תחת כל בכור בבני ישראל הנה הבכורים נתקדשו להיות לשם מעת שצוה קדש לי כל בכור
ב בני ישראל באדם וגו׳ והיו בכורים רבים בישראל ולא נפדו עד הנה שעדין לא נאמר למי יהיה הפדיון
כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים ועדין לא נצטוו במתנות הכהונה והנה הם עומדים בקדושתן סתם · ויתכ׳
שהיתה בהן עבודת הקרבנות כדברי רבותינו · והנראה אלי כי הבכורים האלה כלם לא נולדו במדבר
בשנה אחת כי לא נתרבו העם שם כל כך רק כל הבכורים אשר היו בישראל נמנו כי כלם נתקדשו כאשר
פרשתי שם ועתה החליפם בלוים והוא פדיונם · וזה שיפדו המותרים ונתן הפדיון לאהרן ולבניו   כאשר
היה מצוה לדורות   ונתנו עליו כסוי עור תחש · בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש ·
אבל היו מכסים אותו בפרוכת שהוא המסך לו ומכסים את שניהם במכסה עור תחש בעב׳ הגשמי׳ ופורשי׳
על הכל בגד כליל תכלת ולמעלה שיהיה נראה עליו הבגד הנכבד שהוא כעין השמים לטוהר אבל שאר כל
הכלים השולחן והמנורה והמזבחות היה נראה עליהם ולמעלה מכסה עור תחש   ויש אומרי׳ כי טעם הכתו׳
ופרשו בגד כליל תכלת ולמעלה לפרכת המסך ונתנו עליו על הארון · והפרוכת כסוי עור תחש   וטעם
ושמו בדיו על כתפות הכהנים · והנכון כי ושמו שיתקנו אותו להיות יוכלו׳ לשאת אותו בהם כי היו הטבעות
רחבים ויאריכו הבדים בהם כרצונם ובלבד שלא יסורו ממנו   ולחם התמיד עליו יהיה · על השולחן
עמו יהיה הלחם ועליהם בגד התכלת וישימו על הבגד הזה בשולחן כל הכלים ואחרי כן יפרשו על הכלים
והם לחן בגד תולעת כי לכבוד הלח׳ שהו׳ מסודר על השלחן כהלכתו יפרשו בגד תכלת להפריש בין השלחן
בלחמו ובין הכלים והיה המכסה העליון כבגד תולעת שני שהוא מראה אדום בעבור שהשלחן סימן לכתר
מלכות שהוא במדת הדין · אבל הארון ומזבח הזהב כבגד תכלת למדה הכלולה מן הכל׳   ומזבח העולה
בבגד ארגמן שהוא אדום יותר מן הראשון כי שם יזרוק הדם כופר נפשם   פקדת אלעזר בן אהרן שמן
המאור יאמר שהוא פקיד על אלו · ושיעור פקודת כל המשכן וכל אשר בו   · ואמר רא״ה כי פירושו שיש לו
פקידות גם במשכן ובכל כליו עם איתמר אחיו רק לגדל מעלת אלעזר היה פקיד על השמן ועל הקטורת
לבדו · ואינו נכון כי הכתוב אומ׳ ביד איתמר ופירש בכא׳ בקדש ובכליו וכן אמר למעלה ונשיא נשיאי הלוי
אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש   כלומר נשיא פקודת משמרת הקדש שהם הנתונים
ביד בני קהת ׳אבל פירוש פקדת כל המשכן · כי פקדת שמן המאור

והקטרת והמנחה ושמן המשחה ופקדת כל המשכן בקדש וכל אשר בו בכלי הקדש הכל ביד אלעזר   והם
הנזכרים בכאן שאמר וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש   והנה אלעזר אמרכל על
שלשת הנשיאים וגזבר למשמרת בני קהת ואיתמר גזבר לגרשון ומררי ׳ ומפני שלא הזכיר באלעזר וכשא
כאיתמר בלוים יראה שאינו נושא אותם אבל הוא פקיד עליהם ונותן אותם מידו ליד בני קהת אשר יעמד
בהם בזריזות ובחרידות והם ישאו אותם ויחזירום לידו בהקים המשכן ׳ וכן פקדת שומרי משמרת הקדש
וכן ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם   ועל דעת הירושלמי הכתוב כפירושי רש״י שהוא נשא אותו יהיה
משא גדול כי הקטורת שס״ה מנה ומ״ש רב לא פטמה לחצאין ושמן המאור לשנה שלימה רב יותר קפ״ג לוגין
ומנחת התמיד לא ידענו לכמה ימים ישא ממנה אבל היה אלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו ׳ וכן
משה רבי׳ ואהרן אחיו וקויי ה׳ יחליפו כח   ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ׳ כשמכניסין את הכלי
לתוך נרתיקו כמו שפי׳ למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני   ובלוע שלו זהו
כסויו לשון רש״י והוא דעתו של אנקלו׳   ורבותי׳ אמרו במסכת סנהדרין שזו אזהרה על הגונב כלי שרת
שחייב מיתה והקנאין פוגעין בו שהגניבה והגזל יקראו בליעה מלשון חיל בלע ויקיאנו והוצאתי את בלעו
מפיו   ורא״ה אמר כפשוטו שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון רק אחרי כן כאשר
יכוסה יבאו לשאת אותו ׳ ויהיה כבלע את הקדש כאשר יוס׳ הכסוי מעל הארון שהוא הקדש מלשו׳ בלע ה׳
ולא חמל יחד סביב ותבלעני והנה הלוים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בבדים ישאוהו ועוד
מוזהרים שלא יבאו לראות כלל הסרת הכסוי בעוד שיוריד אהרן את הפרכת ׳ כענין כי ראו בארון ה׳ ויפה
אמ׳ אבל טע׳ הכתו׳ כי בעבו׳ היות כבוד יושב הכרובי׳ שם הוזהרו הלוי׳ שלא יהרסו לראות את ה׳ עד שיורידו
הכהנים את הפרכת כי אז תראה הכבוד כתבנית עזו וישב אל מקומו הראשון בקדש הקדשים ויהיה
כבלע את הקדש כפשוטו והמשכיל יבין

סדר נשא

ואת כל אשר יעשה להם כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון
לשו׳ רש״י ׳ ואם כן יהיה יעשה כמו איש במעון ומעשהו בכרמל בכסיו
אשר הוא עושה בהן ׳ והנכו׳ יותר כל אשר יעשה להם למשכ׳ ולמזבח
כי כלים רבים להם   על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני הגרשוני ׳ ואי זה מן הבנים ממונה עליהם
איתמר לשון רש״י ׳ ואינו נכון כי למה יזכיר אהרן אבל פירוש על פי אהרן ובניו תהיה שתהיה עבודתם על
פיהם הם יצוו בני הגרשוני על עבודתם יאמרו פלוני מבני גרשון יהיה נושא על ענין כך ויהיה משורר
או שוער כך וישא מן היריעות כך וגם במסע לא יפרקו ולא יטענו עד שיצוו אותם אהרן ובניו והנה כלם
צריכין לפקידה שהוא המנוי ולאלעזר אמרכל על כל שלשת הנשיאים ואיתמר גזבר על גרשון ומררי ואת׳
ופקדת׳ עליה במשמרת ׳ כי משה ז יהיה עמהם בעת המנוי כאשר יפקידו אליהם המשמרת׳ אבל ביד איתמר
תהיה משמרתם שכל אחד יחזיר כליו לידו בחנות המשכן ויאמר לו הרי לפניך כלים המסורים בידי
ועמודי החצר סביב ואדניהם ויתדותם ומיתריהם של עמודים שהרי יתדות ומיתרי קלעים במשא בני
גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא יגביהם הרוח ׳ ויתדות ומיתרים היו
לעמודי׳ סביב לתלות בהם הקלעים לשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין כמו ששנינו במלאכת המשכ׳ לשו׳
רש״י ׳ ואיני יודע מה יעשו יתדות בעמודים   ועוד מה נשתנו יתדות של עמודים משאר היתדות שאלו
לבני גרשון ואלו לבני מררי ולא מצאתי במסכת מלאכת המשכן שהיו יתדות לעמודים אלא כך שנו שם
היה מחבר את הקונטסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של אהל ׳ וכשם שהיו יתדות למשכן
כך היו יתדות לחצר שנא׳ לכל כלי המשכן ולכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר סביב נחשת ׳ זה
לשון הברייתא ׳ ולא נשנה שם שיהו יתדות לעמודים ׳   אבל נפרש כי יתדות ומיתרים של קלעי
החצר היו ביד בני מררי ומיתרים ויתדות של משכן והאהל הם שהיו ביד בני גרשון   כי ואת מיתריהם
ואת כל כלי עבודתם בבני ליריעות למשכן ולאהל מועד הנזכרים בראש הפסוק לא לחצר ׳ וכן אמר למעל׳
ואת מיתריו שהוא רמז למשכן הנזכר לא לקלעי החצר ׳ ודומה לזה אך אל כלי הקדש ואל המזבח

לא יקריבו על שבט אביך הרחוק לא על בניך הקרו' וכן ופדויו מבן חדש תפדה שב אל בכור האדם לא בבכ'
הבהמה הטמאה וכן רבים · אבל לפי לשון הברייתא נ"ל שלא היו בני גרשון נושאים אלא בגדים לא
נחשת ועצים כלל · והוא שבכינו' בני גרשון היו ממונים במערב והם ממונים על כלי הארג · ואם כן יהיה
פירוש ויתדותם של המשכן ושל עמודי החצר סביב ויתדותיהם של עמודי החצר כלבד וכן אמר למעלה
קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו וכל כליו וכל עבודתו ויכלול יתדותיו · ולכך יזכיר מיתריהם שנית
ולא יזכיר יתדות רק בבני מררי · וטעם ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם שיפקד ביד כל איש
במספר שמות לגולגלותם כלי משאם יאמר איש פלוני ישא מן הקרשים כך במספר ופלוני מן הבריחים
או העמודים כך במספר לא שיצוה בני מררי בכללם ישאו כל הקרשים והאדנים והעמודים · והזכיר זה
תחלה בבני מררי בעבור כובד משאם אולי יקל כל אחד ממשאו ויטיל על חברו והוא הדין גם בבני קהת וגרשון
ופקודיו אשר צוה ה' את משה · מסורת ד' כתיבין אשר וסבירין כאשר ואותן הפקודים היו במנוה
מבן שלשים ועד בן חמשים לשון רש' · ואם כן יהיה ופקודיו כנוי למשה · אבל רא"בע כי איש איש על גרשו'
קהת ומררי שמנה משה לכל אחד משלשתם על עבודתו ועל משאו כאשר הזכיר למעלה · וזה טעם ופקודיו
של כל איש ואיש הנזכר · ויתכן שיהיה אשר צוה כפשוטו יאמר שמנה שלשת האחים האלה כל אחד על
עבודתו ועל משאו כמו שמפורש למעלה · ופקודיו של כל אחד מהם אשר צוה ה' את משה לפקוד
אותם לגולגלותם ימנה על עבודתו ועל משאו שהזכי' שמנה אותם למשפחותם וימנה היחידים לגולגלותם
כל אחד על עבודתו ועל משאו · וכן הדין שאי' בלוי רשאי לעשות במלאכת חבירו ולא לסייע בה כמו שאמ'
וכבר בקש ר' יהושע בן חנניה לסייע את ר' יוחנן בן גדגד' בהגפת דלתות אמ' לו חזור לאחוריך שכבר אתה
מתחייב מיתה שאני מן השוערים ואתה מן המשוררי' · אחר שהקים את המשכן צוה בשלוח הטמאים מן
המחנה שיהיה המחנה קדוש וראוי שתשרה בו שכינה והיא מצוה נוהגת מיד ולדורות ובעבור שמנה ישראל
למשפחותם לבית אבותם והבדיל מהם ערב רב אשר בתוכם השלים כאשם הגזילות דין הגוזל את הגר
וטעם מכל חטאת האדם כמו אשר יעשה האדם מכל חטאת לחטוא בהנה מכל מה שיחטא איש כאיש וכחש
בעמיתו ואח' למעול מעל בה' שישבע בשמו לשקר ויאשם לפניו ולפי שכבר הוזכר החטא הזה ולא בא לחדש
אלא גזל הגר דבר בו בלשון קצרה · ואמר בכאן איש או אשה מפני שאין דרך האשה לגזול ואולי לא
יחייב אותה הכתוב בחומש ואשם כאיש · והזכיר וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל לומר שאם נתנו
התרומה לכהן תהיה שלו והגוזל אותה ממנו כדין כדין אשם גזילות · ולכך הזכיר בכאן או שבא להשים
תורת הכהנים בתרומה כי עדיין לא הזכירה רק ברמז מלאתך ודמעך לא תאחר וכן הם יאכלו בלחמו
אבל לא ביאר דין התרומה שנתנן לכהן כלל · והזכיר המעשה בסוף תורת כהנים שיהיה קדש לה'
ועכשיו בא לצוות בתרומה ובקדשים שיהיו לכהני' במתנות הבעלים שיתנו אותה להם לרצונם לומר שטוב'
הנאה לבעלים היא · ולא נזכרה מנחת הסוטה עם שאר המנחות בת"כ בעבור שהיא מנחת קנאות ואינה
לכפרה · והשלים בכאן את דינה ועוד בעבור שיחס את העם לבית אבות' נתן להם דת ודין לדעת הממזרי'
שאינם בני בעלי אמותם כאש' יבא אשר בלב האי' על אשתו וכן השלי' בקרבנות דין הנזיר כי אחרי שהוק'
המשכן ונבדלו מהם הטמאים לקח מבחוריהם לנזירים אשר צבאו פתח אהל מועד לעמוד לפני ה' לשרתו
ולברך בשמו · ועוד כי האשה שתדור בנזירות הפך הסוטה · ולפיכך אמר בפרשה איש או אשה כי יפליא ·
ורבותינו אמרו עוד למה נסמכה פרשת נזירות לפרשת סוטה שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן
היין והטעם כי זנות יין ותירוש יקח לב · וגדול השער הפך הבחורים המסלסלים שער ראשם להתנאות
והגדול יוליד דאגה בלב איש ולפי' הוא קדוש וצריך להשתמר מן הטומאה כי הוא ככהן המשרת לאלהיו ·
וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל · יאמר כי תרומה אשר יקדישו בני ישראל אותה כלומ' שירימו ויקדישו
לכהן · כי בעבור שאין לתרומה שעור אמר הכתו' כי כל אשר יפרישו מתנה תהיה לכהן כאש' יקריבו אותם
הבעלי' לתתה אליו · לא שיטלנה הכהן בזרוע וזהו פשוטו של מקרא · וכך אמרו בספרי ר' עקיבא אומר
בא הכתוב

ללמדך שלא רצה לעשות כל גרנו תרומה רש״י ובלבד שישייר מקצת · ועוד שם שם בספרי אשר יקריבו לכהן · אמר ר׳ ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן · מה ת״ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה · לפי שהוא אומר ראשית בכורי אדמתך וגו׳ · אבל לא שמענו מה יעשה בהם · ת״ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה · בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן · ופי׳ רש׳ וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא עצמו מחזיר עליה בבית הגרנות ואינו מחזיר · אבל פירושה על דעת ר׳ ישמעאל שאין הקרבה בתורה אלא בקרבים על גבי המזבח · לפיכך דרש אשר יקריבו בבכורים שהם טעונין תנופה והגשה · יאמר הכתוב כי כל הבכורים אשר יקריבו הבעלים לשם לכהן המקריב לו יהיה · ומה שאמר לפי שנא׳ תביא בית אלהיך ואיני יודע מה יעשה כהן לומר שעדין לא למדנו בבכורים שיהיו כמתנות כהונה כלל · ובכאן הוא שלימד עליהן תחלה שיהיו נתנין לכהן · אבל אחרי כן חזר ושנאם בפרשת כהונה בכורי כל אשר בארצך לך יהיה ששם חזר ושנה גם כן תרומה וקדשי׳ כדי שיכלול כל מתנות כהונה יחד ויכרות בכולן ברית מלח · ועוד לדרוש שנתחדשו שם בפרש׳ כל טהו׳ בביתך יאכלנו ׳ולמדנו עוד מכאן שיתן הבכורי׳ לאנשי משמר שיקריבו ואינ׳ לכל כהן שירצה כתרומה·· ואיש את קדשיו לו יהיה · הנכון בכתוב הזה שיאמר שכל קדשי האדם יהיו שלו לומר שכל הקדשים שלא יצוה בהם ליתן אותם לכהן יהיו לבעלים והם מותרים בהם אעפ׳ שנתקדשו קדש · ואיש אשר יתן לכהן כאשר צויתיו לו יהיה כי גם הקדשים אשר יצוה הכתוב לתתם לכהן יש לבעלי׳ זכות בהן שהם לכהן שהוא אשר יתנם לו האיש כרצונו · והנה מעשר שני ונטע רבעי שאמר בהן הכתוב כי יהיו קדש לה׳ הם לאיש כרצונו וכן מעשר בהמה · אבל שאר הקדשים אשר יצוה בהם בפרשת ויקח קרח שיתנו לכהן הם לכהן אשר יתנם לו מיד הבעלים · לא שיוכלו הכהנים לגזול אותם מהם · ויאלימו כלומר שטובת הנאה לבעלים · וזהו הנכון בפשוטו · והוא דעתו של אונקלוס · וכדרך זה נדרש בספרא אמר וכל הקדשים היו בכלל שנאמר ואיש את קדשיו וגו׳ · ממשך הכתוב כל הקדשים ונתנם לכהנים ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח ומפני שאף הם לבעלים · אבל לא הוצרך הכתוב בזה כלל ·· לא יצוק עליו שמן שלא יהא קרבנו מהודר ששמן קרוי אור והיא עשתה בחשך ·· ולא יתן עליו לבונה שהאמהות קרויות לבונה שנאמר ואל גבעת הלבונ׳ זו פירשה מדרכיהן · כי מנחת קנאו׳ הוא הקמח הזה מעורר בה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל לשון רש׳ מדברי רבותינו · ועל דעת כל המפרשים כי מנחת קנאות הא׳ לומ׳ בעבו׳ שזאת המנחה מנחת עונש היא גרועה להיות שעורי׳ בלא שמן ולבונה כי המנחה אשר אזכרתה לריח לה׳ באות סלת חטים בשמן ולבונה היא · ולפי דעתי כי טעם מנחת קנאות יחזור אל ראש הפסוק יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו כלומר במקומה כי מנחת קנאות היא להזכיר עונה ואינה ראוי שתביאנו היא משלה · אבל הוא יקריב מנחה לשם שיקנא את קנאתו ויקום את נקמתו ממנה ושע׳ השעורים שתהיה סערת חמת ה׳ חמה יוצאה וסער מתחולל על ראש הרשעה יחול · וכענין כליל שעורים האמור בגדעון שפתרו אותו לבער ומהומה רבה · וכן בכלי חרש סימן שתשבר ככלי יוצר · וכן העפר כי עפר היא ואל עפר תשוב שם · וטעם הוא על הקמח ויש לו סוד כי למט׳ בהיותו ביד האשה אמר היא ועתה הזכיר הזכרון תחלה ואמר כי היא מזכרת עון · וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים · אמרו המפרשים כי הכתוב קורא אותם על שם סופם שתהיה בהם כי ימר הטעם לה מאד ויאררו אותה ורבותי׳ כן אמרו בספרי נקראו מרים על שם סופם שמאררים את הגוף ומעררין את העון · אבל בגמר׳ אמרו שהכהן מתן בתוכם דבר מר והוא לעורר אותה · ואם כן כשאמר ובאו בה המים המאררים למרים שיה׳ ראוי שיאמר ובאו בה המים המרים למאררים ובספרי עוד ומחה אל מי המרים מגיד שהכתב עושה את המים מרים · והנכון בעיני כפשוטו כי האשה בשתותה את המים ימתקו לה כשאר המים ואחרי כן בבואם בקרבה אם נטמאה יעוררו אותה ותרגיש מיד מרירות בפיה ובקרבה · וזהו שאמר והשקה את האשה והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באשה ובאו בה המים המאררים למרים כי אחרי השתיה בבאם בבטנה מיד ישובו למרים בפיה ובקרבה כמנהג הדברים המקיאים שימררו השותים אותם מאד · ואחרי כן

תצבה בטנה ונפלה ירכה

המאררי׳ בעבור האלות הנזכר׳ בהם שמקללי׳ אותה ואמרו המפרשי׳ כי מלת מי כמו מי המרי׳ נכא סמוך
במקום מוכרת כמו שבא הפסוק מים ברכים ורא״א כי מי סמוך ומלת המרים תאר השם ואם כן סודו
ידוע ואיננו נכון לי בעבור שאמר ובאו בה המים המאררים למרים · וטעם אם לא שכב איש אותך ואם
לא שטית טומאה · שכי התנאים האלה אחד הם יאמר אם לא שכב איש אותך שלא שטית טומאה תחת א
אישך הנקי כי בעלה שכב אותה ואיש הוא ויתכן שיהיה איש חסר הידיעה יאמר אם לא שכב האיש אותך
ואם לא שטית טומאה תחת אישך כלל כי ישביענה על האיש ההוא אשר קנא עליו בפירוש ועל האחרים
בכלל · וכן אמרו אין מזה אלא מאיש אחר · וטעם כי שטית מחובר עם יתן ה׳ אותך יאמר ואת
כאשר שטית טומאה תחת אישך וכאשר נטמאת ויתן בך איש את שכבתו מבלעדי אישך יתן ה׳ אותך לאל׳
ולשבועה · אבל בעבור אריכות התנאים חזר לאמר פעם אחרת והשביע הכהן את האשה ולפרש
שהיא שבועת האלה · ורא״פ כי והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש ואיננו נכון כי
בשם לא ישביע בלשון אם · והנה אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה שהוא פלא ונס
קבוע שיעשה בישר׳ בהיותם רובם עושים רצונו של מקום כי חפץ למען צדקו ליסר הנשים שלא תעשינה
כזאת יתר העמים ולנקות ישר׳ מן הממזרות שיהיו ראויים להשרות שכינה בתוכם ולפיכך פסק הענין
הזה משעה שנתקלקלו בעבירות כמו שאמרו משרבו המנאפים פסקו מי סוטה שנ׳ לא אפקוד על בנותיכם
כי תזנינה · ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט ·
ואין הכתוב אומר שתהיינה הנשים המנאפות פטורות מן העון בעבור שבעליהן מנאפים רק שלא יעשה
כהן הנס הגדול הזה שהוא נעשה להם לכבודם ולהיותם עם קדוש והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו
בה וזהו שאמר ועם לא יבין ילבט כלומר ילכד בסכלותו וכן ואויל שפתי׳ ילבט תרגם המתרג׳ הירושלמי
ומכלא בספותיה מתאחד · וזה טעם מה שאמרו ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקין
את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו והבקיין הוא שלא בא עליה משקנא לה
ונסתרה ויש מפרשים שאם בעל הבעל פעם בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה והעולה מן
ההלכה שאפילו היו בניו ובנותיו מנאפים ולא טהר גם לא היו בודקין והכלל שהוא נס וכבוד לישראל ·
וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו נתפרש · ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא נפשו
במלאת הנזירו׳ כי הוא עתה נזיר מקדושתו ועבודת השם וראוי היה לו שיזיר לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר
וקדוש לאלהיו כענין שאמר ואקים מבניכם לנביאי׳ ומבחוריכם לנזירי׳ השוה אותם הכתו׳ לנביא וכדכתי׳
כל ימי נזרו קדוש הוא לה׳ · והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם · זאת תורת הנזיר
שיעור הכתו׳ זאת תורת הנזיר אשר ידור נדר נזיר קרבנו לה׳ על נזרו · ויתכן שיאמר זאת תורת הנזיר
שידור את קרבנו על נזרו כלומר שלא יפרש דבר בקרבנו רק ידור הביא קרבן על נזרי שיאמ׳ בסתם
הריני נזיר כי כיון שנדר בנזיר כאילו נדר הוא בקרבן הנזכר וחזר ואמר מלבד אשר תשיג ידו שאם היה עשיר
ירבה בקרבנו וכפי נדרו אשר ידור בקרבנו׳ בין עשיר בין עני כן יעשה על תורת נזרו לרבות ולא למעט
והזכיר זה ללמד שאם היה עשיר ורצה להוסיף בית קרבנות או שנדר בתחלה הריני נזיר ואקריב אלף עולות
ושלמים שיביא את כולן ביום מלאת ולא ישתה יין עד הקריבו את כולם כי הכל תורת נזרו · ויתכן מלבד
האיש אשר תשיג ידו שיעשה כפי נדרו אשר ידור והזכיר זה כי דרך העשיר לידור כן · דבר אל אהרן
ואל בניו לאמר כה תברכו · כבר הזכרתי בסדר ויהי ביום השמיני כי נשא את אהרן לשאת את ידיו אל
העם ולברך אותם ביום ההוא ונתן צוה לדורות לאהרן ולבניו ופיר׳ הברכה שיברכו אות׳ והזכירם בהקמת
המשכן כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם וכתו׳ שאמרו רבותי׳ במקדש בשם המפורש ובמדינה
בכנוי במקדש היו אומרים אותה ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות · כי הברכה במקדש מיוחדת בשם
המיוחד · וטעם יברכך וישמרך על דרך האמת כי הברכה מלמעלה והשמירה שתשמור אותה כטעם זכור
ושמור ועוד יאר השם הגדול את פניו המתביטים בך וכך אמרו בספרי ר׳ נתן אומ׳ זה מאור שכינה ויחנך
שתמצא חן בעיניו כענין שאמרו עליתי עליתי הלואי תמצא מעלה חן לפני בכל שעה · ועוד ישא השם פניו
השמים ממעל וישם לך שלום הכל כביתך כך אמרו בספרי ר׳ נתן אומר זה שלום מלכות

בית דוד׳ · ושמו את שמי הגדול על בני ישר׳ ואני אברכם כי אני המדבר הנני ושלום ויהי ביום כלות
משה להקי׳ את המשכן לא נאמר ביום הקים מלמד שכל ימי שבעת המלואי׳ היה מעמידו ומפרקו ובאותו
היום העמידו ולא פרקו · לכך נאמ׳ ביום כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה
בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה בשביעי גלחו לשון רש׳ בדברי רבותי׳ · אבל איננה ראיה
גמורה כי ביום כלות איננו דבק עם להקי׳ בלבד אבל ביום כלות משה להקי׳ את המשכן ולמשוח ולקדש
אותו ואת המזבח ואת כל כליו הקריבו הנשיאים את קרבנם כשנעשה כל זה ומכל מקום ביום השמיני
היה · ונכתבה זאת הפרשה בכאן בעבור כי ביום הראשון של מלואים קרא אל משה מאהל מועד וידבר
השם אליו כל הפרשיות שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני שהם בדיני הקרבנות · ומיו׳ השמיני
דבר לו כל הפרשיות שמתחלת זאת החיה אשר תאכלו שהם בדיני אסור והיתר ויש בכלן ענין הקרבנות
ונמשכו הענינים עד המקום הזה בסדר כאשר פירשתי · וכשהשלים המצות אשר נצטוה משה לאמר
לישר׳ ובכללן דיני עבודה וקרבנות ומשמרת אהל מועד ועבודתו חזר אחרי כן בכאן להגיד ברכת הנשיאי׳
בקרבנם שהיו מהיום השמיני עד יום תשעה עשר לחודש או עד שנים עשר יום לחודש כדברי רבותי׳ ·
וטעם וימשחם ויקדש אותם · את׳ רא׳ שמשח אותם בשמן המשחה וקדש אותם בדם החטאת כמו שאמר
שם ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויחטאהו ויקדשהו לכפר עליו · ואיננו כן שכך נאמ׳
במשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו והמשכן לא נתקדש בדם כלל · אבל וימשחם לקדש אותם ·
וטעם ואת המזבח ואת כל כליו מחובר לראש הפסוק ביום כלות משה להקים את המשכן ואת כל כליו ויי
וימשחם ויקדש אותם · ויקריבו נשיאי ישראל את קרבנם לפני ה׳ בעבור היות העגלו׳ לצורך הקרבנו׳
יקראו קרבן וכן ונקרב את קרבן ה׳ איש אשר מצא כלי זהב קרבן לבדק הבית והנה חשבו הנשיאים שלא
יתכן שישאו הלוים על כתף קרשי המשכן והאדנים שהם כבדות מאד · והביאו מעצמן עגלות שכן דרך
כל נושאי כתי המלכים והיכלי אהליהם לשאת אותם בעגלות · ויתכן שכפרש ויביאו את קרבנם לפני ה׳
שש עגלות צב שם עגלות גדולות נושאות קרבנותיהם ושני עשר בקר מושכים העגלות והנה הביאו העגלו׳
מלאות והבקר לפני המשכן והשם צוה את משה קח מאתם הכל ויהיו העגלות והבקר שאינם לקרבן לעבו׳
את עבודת אהל מועד · ואחר כך לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל העגלות ויקריבו אותם לפני המשכן
כי היו חושבים להקריב הכל בו ביום אחר שהורשו להקריבם לו והשם צוה נשיא אחד ליום יקריבו ולכך
לא הוצרך לומר עתה קח מאתם ודרך הלשון לומר עגלות על המלוי שבהן · כמו אוכלי שלחן איזבל ·
וכן כי יודע כל שער עמי ולשון חכמים מאה קרונות של כדי יין וכדי שמן ושל כלי כסף וזהב · ואפשר
שיהיה צב מלאות וכן בצבים ובפרדים בעגלות מלאות אדם · ויהיה שש עגלות צב שם עגלות של מלוי
ומלואן היה מקרבנות החנוכה אשר יפרש · והזכיר הכתו׳ קרבנות הנשיאים בפרטן ואחר כך כלל אותם
זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישר׳ קערות כסף שתים עשרה · וכתב רש׳ ללמדך שהיו
כלי הקדש מכוונין במשקלם שוקלם אחד אחד וחוזר ושוקלם כאחד שלא רבה ולא מיעט · ויסודו של
רבי משה הדרשן · ואיני מבין טעמם בדבר זה אם נחשוב שהוא נס מה תועלת יש בדבר שיעשה בו הנס
הזה ואם כדרך כל הארץ הוא כן בכל המשקלות למה הזכיר אותו הכתוב ·

וכספרי אמרו בפירוש ללמדך שלא ככלי הדיוט כלי בית עולמים כלי הדיוט
שוקלן אחד וחוזר ושוקלם כולם כאחד פעמים מרבה פעמים ממעט וכו׳ · ושם אמרו ר׳ נתן אומ׳ כלי בית
עולמים שקלן כלם חזר ועשה מהן סימון וחזר ושקלן כלים לא רבה ולא מיעט · לומר שהיו זהב מזוקק
מאד שלפי׳ יתיכם ויעשה מהם אסימון יהיו במשקלם הראשון ולא שנעשה בהן כך אלא שהיו זהב טהור
מאד · והנכון בטעם הכתו׳ כי הקב״ה חולק כבוד ליראיו וכמו שאמ׳ כי מכבדי אכבד · והנה הנשיאים כלם
ביום אחד הביאו הקרבן הזה שהסכימו עליו יחד ואי אפשר שלא יבא אחד קוד׳ לחבירו וכבד את הנקדמי׳
בדגלים בהקדמת ימים · אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם ולהזכיר יומו של כל אחד לא שיזכיר
ויכבד את הראשון זה קרבן נחשון בן עמינדב ויאמר וכן הקריבו הנשיאי׳ איש איש יומו כי יהיה זה קצור

בכבוד האחרים · ואחרי כן חזר וכללם להגיד שהיו שקולים לפני ית׳ · וכן אמרו שם בספרי מגיד הכתו׳ שכשם ששוו כלם בעצה אחת כך שוו כולם בזכות   קערות כסף שתי עשרה · הן הן שהתנדבו ולא אירע בהן פסול · ועוד בזה טעם אחר במדרשים · כי לכל אחד מהנשיאים עלה במחשבה להביא חנכה למזבח ושתהיה בזה השיעור אבל נחשון חשב בשיעור הזה טעם אחר וזולתו כל אחד מהנשיאי׳ חשב בו טעם כפי עניינו · אמרו שחשב נחשון שיביא קערת כסף שיהיה מנין אותיותיה תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם ומשקלה שלשים ומאה כנגד תולדות שהעמיד וכל המדרש כמו שכתבו רש״י ז״ל כפי המדרש האחר שאמרו שהיה מסורת מיעקב אבינו ביד כל שבט ושבט כל מה שאירע לו עד ימות המשיח והתחיל נחשון והקריב על סדר המלכות קערה ומזרק כנגד שני מלכים שעתידים לצאת ממנו שמולכים בים וביבשה והם שלמה ומלך המשיח · ולכך הקריב כנגד הים שהוא מקיף את העולם כלו ודומה לקערה שלשי׳ ומאה שבעים שלימי הקוה הקב״ה כל הימים למקום אחד וקראם ימים בגימטריא מאה   ושלמה הוסיף ים אחד למלאכת המקד׳ וקו שלשי׳ יסוב אותו הרי מאה ושלשי׳ מזרק אחד כסף כנגד העול׳ שהוא עשוי כבדור שבעים שקל שהם ימשלו על שבעים אומות · שניהם מלאים שיביאו להם מנחות מכלן סולת המסולאים בפז בלולה בשמן טוב שם משמן טוב כסף כמה דתימ׳ כסף נבחר לשון צדיק · כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה דורות מן פרץ ועד דוד שהיו כלם צדיקים ממולאי׳ מעשים טובים כריח הקטורת · פר אחד כנגד אברהם · איל אחד כנגד יצחק · כבש אחד כנגד יעקב · שעיר עזים אחד לכפר על מעשה יהודה שהביא הכתונת לאביו · ולזבח השלמי׳ בקר שנים כנגד דוד ושלמה שהתחילו במלכו׳ והיו צדיקים והיתה המלכות שלימה · אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד חמשה עשר מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו מלך בן מלך מהם צדיקים בינונים גמורי׳ מהם רשעים גמורים זו מחשבתו של נחשון בן עמינדב · ונתנאל בן צוער חשב גם כן כלכן שיביא חנוכה בשיעור הזה וחשב בו טעם אחר והקריב על שם התורה לפי שהיה שבחו של שבט יששכר בחכמת התורה קערת כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנ׳ לכו לחמו בלחמי ונאמ׳ בלחם הפנים ועשית קערותיו וזבולן הקריב שהיה עוסק בפרקמטיא וטורח ונותן לתוך פיו של יששכר ונוטל שכר עמו קערה כנגד הים שהיה לחוף ימים · וכן תמצא שם במדרש בכל שבט ושבט טעם מיוחד בקרבנו ובשיעורי הקרבן ולכך השוה אותם הכתו׳ לפרט כל אחד בעצמו כאילו לא הוזכר האחר ואחרי כן כללם כאחד לרמוז כי בעת אחת עלה במחשבתם להקריב החנוכה ולא קדם אחד לחברו במחשבה ולא בהבאה לפני המשכן ועל זה הזכירם הכתו׳ לכולם בהשואה · סולת בלולה בשמן למנחה · חנכו הנשיאים את המזבח בכל המיני׳ הקרבים עליו על כן הביאו מנחה וקטורת ועולה וחטאת ושלמים והקטורת זה חטאת הוראת שעה שאינם באים בנדבה · אבל השלים בחנכה כל הקרבנו׳ נעשה כן כי אין ישר׳ מקריבים זולתי אלו הקרבנות בלבד כי החטאת והאשם דבר אחד ושם אחד הוא ותורה אחת להם · והנה השם הנכבד הסכים על דעת הנשיאים וצוה נשיא אחד ליום יקריבו ולפי׳ יתכן שהיא מצוה לדורות שיחנכו לעולם בית המקדש והמזבח · ולכך עשה שלמה חנכת הבית דכתיב ויחנכו את בית האלהי׳ המלך וכל העם · וכן אנשי כנסת הגדולה עשו חנכה דכתי׳ ועבדו בני ישראל כהניא וליואי ושאר בני גלותא חנכת בית אלהא וגו׳ · וכן לימות המשיח שנאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם והיא חנכה למזבח במלואים והנה תהיה עניין זו המצוה כענין פרשת טמאים בפסח ופרש׳ בני יוסף שהסכימה דעתם לדעת העליונה ונכתבו בהם לדורו׳ ·

סדר בהעלותך

למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים · לפי כשראה אהרן חנכת הנשיאים חלשה דעתו כשלא היה עמהם בחנכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב״ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב לשו׳ רש״י מדרש אגדה ולא נתברר לי למה נחון בהדלקת הנרות

ולא כמו בקטורת בקר וערב שבאו הכתו׳ ישימו קטורה באפך וככל הקרבנות ובמנחת חבתין ובעבוד׳
יום הכפורי׳ שאינ׳ כשרה אלא בו ונכנס לפני לפני׳ ושהוא קדוש ה׳ עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבטו
כולם משרתי אלהינו׳ ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים
ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים׳ ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם וחלשה דעתו על שלא הקריב
נדבה כמותם לחנוכת המזבח גם הדלקת הנרות חובה שבאתו בה ונצטוה עליה׳ אבל ענין ההגדה הזו
לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו רל׳ כי הם חשמונאי ובניו
ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרי׳ לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו׳ ואמ׳ ראיתי במדר׳ כיון שהקריבו
שנים עשר שבטי׳ ולא הקריב שבט לוי וכו׳ אמ׳ לו הקבה׳ למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנכה אחרת
שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישר׳ על ידי בניך נסי׳ ותשועה וחנכה שקרויה על שמם והיא חנכת
בני חשמונאי׳ ולפיכך הסמיך פרשה זו לפר׳ חנוכת המזבח עד כאן לשונו׳ וראיתי עוד בילמדנו וכן
במדרש רבה אמ׳ לו הקבה׳ למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן לקרבנות כל זמן
שבית המקדש קיים הן נוהגין׳ אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה וכל הברכות שנתתי לך לברך
את בניך אינן בטלין לעולם׳ והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלי׳ מפני חורבנו אף
הנרות בטלות׳ אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותינו וכן
ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעול׳ דרשו סמוכין לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה
בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם׳ ורא׳ אמ׳ כי נסמכה זאת הפרשה להודיע כי הדבר יהיה גם בלילה
כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה׳ וזה איננו נכון על דעת רבותינו שאמרו והנה לא נדבר עמו אלא ביום׳
ואלו ידע רא׳ מה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים לא חשב כן והוא מה שאמ׳ הכתוב במראה אליו
אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה שאין נבואתו בחלו׳ כי החלו׳ הלילה משם׳ אבל הסדור בפרשי׳
האלה הוא כאשר פירשתי כי בא הכתוב בספר הזה להשלים תורת הקרבנות וכל המתחייב לעשות באהל
מועד׳ והנה אמר מתחלה ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך להעלות נר תמיד ולא הזכיר שם המנור׳
והיה במשמע שידליקו במנורה בהמצאה כיון שאמר בעשיתה והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה אבל
אם אולי תשבר או תאבד ידליקו בלתי מנורה ואין מנורה מעכב ההדלקה כי המצוה להעלות נר תמיד
לעולם׳ ואחכ׳ הוסיף וצוה מיד לדורו׳ צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך׳ ואמר על המנורה הטהור׳
יערוך את הנרות שלא יערוך אלא המנורה טהורה׳ ובכאן כאשר השלים להזכיר הקמת המשכן השלים
עוד כל דיני הנרות וצוה שיהיו שבעת הנרות כולן דולקו׳ לדורות אל מול פני המנור׳ כאשר הזכיר במעשה
המנורה והעלה נרותיה והאיר אל עבר פניה לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם אל עבר פניה׳ ולא
הזכיר בפרשה הזאת באהל מועד ללמד שיהיה כן במקדש אולי יחשב כי בעבור שאין חלונות באהל מועד
יצטרך לאורה הזאת אבל במקדש שיהיו שם חלונים שקופים לא יצטרך כן לפיכך לא הזכיר בכאן באהל
מועד׳ וטעם ויעש כן אהרן לומ׳ שהוא היה המדליק אותן כל ימיו ואעפ׳ שהמצוה כשרה בבניו כמו שכת׳
יערוך אותו אהרן ובניו אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב׳
ואולי ברמז לו זה מפסוק מחוץ לפרכת העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר כי כן באר ר״שם
בימין ומפני זה אמר גם עתה דבר אל אהרן בהעלותך׳ ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם׳
וטעם וזה מעשה המנורה לרמוז שצריך לדורות שתהיה מקשה כי הוא מעכב בה׳ ולכך הזכיר תחלה כפי׳
מעשה המקשה ולא הזכיר במעשה שלה שהיו בה קנים וכפתורים ופרחים וגביעי׳ משוקדי׳׳ והזכיר זהב
כי כן היה מצוה לדורות לעשות מזהב לרומם את בית אלהינו׳ והחזיר מקשה היא לומר שאין מעכב בה
אלא מקשה לא הזהב וכמ׳ שאר יפויים שבה׳ וכך אמרו רבותי׳ בספרי ובמס׳ מנחות׳ וטעם כן עשה׳
משה הנזכר כי הוא נשתדל בלימודה ועשה אותה בכנוי׳ וכך אמרו בספרי להודיע שבחו של משה שכשם
שאמ׳ לו הקבה׳ כן עשה׳ ורש׳ כתב כן עשה מי שעשאה׳ ומדרש אגדה על ידי הקבה׳ נעשית מאליה׳

אחר שנמנו הבכורות והלוים ונבחרו הלוים בעבודתם ובמשמרות׳ ונתן להם העגלות השלי׳ מצות הכהנים במנורה ובא לצוות במצות הלוים שיתחילו לעבו׳ והוצרך לטהר אותם ולכפר עליהם ׃ וזה טעם הסמך הפרשה הזו כאן והשלים במצוה לדורות מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא וכת׳ רש״י כאן הנה אומ׳ מבן שלשים שנה הא כיצד מבן חמש ועשרים יבא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד שיושב לפני רבו שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה ואם כן יהיה פירוש יבא לצבוא צבא שיבא להקהל בנקהלים בעבודת אהל מועד שיעמוד עמהם ויראה תמיד עבודתם ביום ובלילה כדי שילמוד הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה ׃ ולכך לא אמר כאן לעבוד עבודה כמו שכ׳ למעלה אלא אמר לצבא צבא בעבודת אהל מועד שיבא עם הנכנסים בעבודה ׃ אבל לא ידעתי אם זה דברי הכל לרבו׳ כי בלשון יחיד אני שונה אותה בספרי ׃ ר׳ נתן אומר כתו׳ אחד אומר מבן חמש ועשרים וכו׳ כי על דרך הפשט הנמנים ביד משה ואהרן היו מבן שלשי׳ שנה ומעלה והם אשר הפקיד אותם איש איש על עבודתו ועל משאו אבל כאן צוה כי כל אשר ידע כענינו שבא לכלל עשרים וחמש שנה יהיה כשר לעבודה ויבא בכל אות נפשו לעבוד עמהם ולסייעם בעבודה ׃ אבל לא יהיה פקיד נגיד על עבודה ידועה ׃ והטעם בזה כי כל אדם נותן לבו בעשרותיו כי ישתנו בהן הטבעים וידע כהגיעו לעשרי׳ או לשלשים כי ידעו בו שכניו וקרוביו ואביו ואמו ויולדיו ויודיעוהו ׃ אבל כהגיעו לכה׳ לא ירגישו בו כל כך ולכן לא צוה למשה שיפרש למנות רק מבן שלשים שהאיש נודע בהן וכן אמ׳ דוד ויספרו הלוים מבן שלשי׳ שנה ומעלה ורא״ה אומ׳ בדרך הפשט כי מבן שלשי׳ הוא לעבודת משא ומבן כה׳ לעבודת האהל ׃ ואיננו נכו׳ כי שם נאמ׳ גם כן כל הבא לצבוא צבא לעבודה באהל מועד ובא׳ לעבוד ולמשא ועוד כי כתו׳ במקדש אלה בני לוי לבית אבותם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלותם עושי המלאכה לעבודת בית ה׳ מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר דוד הניח ה׳ אלהי ישר׳ לעמו וישכון בירושלם עד לעולם ׃ וגם ללוים אין לשאת את המשכן ואת כל כליו לעבודתו כי בדברי דוד האחרונים המה מספר בני לוי מבן עשריים שנה ומעלה כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית ה׳ על החצרות ועל הלשכות ׃ יאמר כי בדברי דוד האחרונים משיבנה הבית ואין להם משא בכתף ואין עבודתם רק על החצרות ועל הלשכות מנה אותם מבן עשרים שנה ומעלה ומתחלה מבני שלשים ׃ ואם כדברי רא״ה היה חייב שימנה אותם מבן חמש ועשרי׳ לא יעבוד עוד עבודת משא בכתף ׃ אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות לשון רש׳ אבל בספרי לא אמרו אלא מגיד שחוזר לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון וכן נראה שאם כדברי הרב למה לא היו ממנין אותם בני עשרים לשיר ולנעילת שערי׳ ולטעון העגלות ועד שיזקינו ׃ ולמה היה מונים מבן שלשים ועד חמשים אלא במשא בלבד ועוד בני גרשון ובני מררי שכל עבודת משא בזקנים למה נמנו כן אלא כיון שהיו פקודת׳ במשא הארון מבני שלשי׳ ועד חמשי׳ לא היו ממנין אות׳ לשיר שהוא עיקר עבודה של לוים אלא בראוים למשא שכל הממונים לשיר ראוים בעבודת כלם ומתוך שנמנו בני קהת מבן שלשים ועד חמשים אפי׳ לשיר נמנו כלם כן שלא יהיו בני גרשון ובני מררי שמנים אלו כשרי׳ לשיר ובני קהת פסולים בו ׃ אבל לנעילת שערים או לטעון עגלות כלם כשרים הם ׃ ועוד כתו׳ מבן שלשי׳ שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד ׃ ודרשו בשחיטת חולין יכול אף בשילה ובית עולמים כן תל׳ לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא ׃ לא אמרתי אלא בזמן שעבודה בכתף והרי עבודת עבודה הוא השיר כמו שכת׳ למעל׳ רש״י כסדר במשא אבל אף לשיר נפסלו בזמן שעבודה בכתף ׃ וכן בדברי דוד כאמר ויספרו הלוים מבן שלשי׳ שנה ומעלה וכתו׳ מאלה לנצח על מלאכת בית ה׳ עשרים וארבעה אלף וגו׳ וארבעת אלפים מהללים לה׳ בכלים אשר עשיתי להלל כי עד שנבנה הבית שהיה להם משא בכתף לא היו ממנים בשיר אלא בראוים למשא ׃ אבל חזר דוד למנותם מבן עשרים לצורך הבית כשנבנה כמו שנתבאר ׃ בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחודש הראשון ׃ מכאן אמרו חכמים אין מוקדם ומאוחר בתורה ׃ וטעם האיחור הזה היה כי כאשר בא הספר הזה

הרביעי להזכיר המצות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם · רצה להשלים ענין אהל מועד ותקונו כל
ימי המדבר · והזכיר תחלה הדגלים ומקום האהל ומעמד משרתיו ותקון המשמרות למשאו לכל
עבודת האהל · והזכיר קרבנות הנשיאים שהביאו העגלות אשר ישאו אותו בהן כל עת היותם במדבר ·
והשלים קרבנותם בחנכת המזבח שהיו מאחד בניסן או קודם לכן · ואחר שב להזכיר אזהרה שהזהיר
אותם שלא ישכחו מצות הפסח · ועל דעת רבותי' לא נהגו במדבר אלא בשנה זו בלבד לפי שלא מלו
במדבר והיתה מילת זכרים ועבדי' מעכבת בהם · ויתכן שהוצרך למצוה הזו בעבור שלא נצטוו מתחלה
בעשיית פסח דורות אלא בארץ דכתי' והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את
העבודה הזאת · ועוד נאמר שם והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה
ועתה רצה הקב"ה וצוה שיעשו אותו כדי שתהיה זכר גאולתם והנסי' שנעשו להם ולאבותיהם בעתק לשם
מן האבות הראשים לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון · והנה אמר תחלה והיה כי תבאו אל
הארץ לומ' שאין מצוה זו נוהגת בחובה לארץ לדורות ועשו זה שינהגו בה במדבר · ועל דעת רבותי' לא
עשו אותה אלא בשנה זו בלבד שלא היו יכולין לעשותה לפי שנולדו להם בנים ועבדי' ולא יכלו לימול אותם
מן הטעם שהזכירו שהיה להם לסכנה · כמו שמפור' ביבמות · אבל בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון
וגו' · בגנות ישראל הכתו' מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד וכן הוא אומ' הזבחי' ומנחה הגשת' לי במדבר
ארבעים שנה דרשו כן מן הכתו' הזה שאמר ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין
הערבים במדבר סיני כי המקרא מיותר ודי במה שיאמ' ויעשו את הפסח ככל אשר צוה ה' את משה · אבל
הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר רק ביום הזה · והוא בגנותן · ויתכן שהגלות הזה הוא
קלקלתם ובענין המרגלים שמתוכה נתגרו ולא נשבה בהם הרוח הנסוכית ולא מלו · ולפיכך נאסרו בכל
הקדשים · או שתהיה הבריתא הזו כדברי האומר אין מילת זכריו ועבדיו מעכבת בו והיו רשאין לעשותו
ונתעצלו ולא עשו אותו והוא גנות גדול · אבל הראשון הוא יותר נכון בעיני כי היה משה מכריח לעשותו
ולא היה מניחם בחיוב כרת · אבל חג המצות שבעה והשבתת חמץ לא הוצרך לומר שנהגו כן שהן חובת
הגוף המנהגת בכל מקו' וכבר נאמר בהם לדורותיכם חוקת עולם · כתוב בפי' רש"י ככל חקותיו אלו
מצות שבגופו שה תמי' זכר בן שנה · ככל משפטיו אלו מצות שעל גופו לשבעת ימים למצה ולביעור חמץ
· וטעות סופר הוא אלא מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו
שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ · ולא דבר בהן הכתו' כאן · וכן בפסח שני נאמר חקותיו ומשפטיו ומכרי
וחמץ עמו בבית ואינו נוהג אלא יום אחד · וקצר הכתו' לאמר בין הערבי' תעשו אותו ככל חקותיו וככל
משפטיו תעשו אותו · לרבות דיני האכילה שאינם באותו היום הנזכר בכתו' כי בלילה שאחריו יאכל שכבר
פירש שם ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו' · וכן בחודש השני בארבעה עשר בין הערבים תעשו אותו על
מצות ומרורים יאכלוהו טעמו יאכלוהו בעת האכילה הנזכרת שם בצואה של פסח ראשון · וטעם בדרך
רחוקה כתב רש"י שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה · והוא כרמז בנקוד כפי דעת זו ואני תמה
עליו למה תפס לו שטת ר' אליעזר והנכו' לתפוס בשטתו של ר' עקיב' מן המודיעי' ולחוץ וכן דעת האמוראי'
בגמרא דאמ' עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה והוא פשטו של מקרא · כי העומד בתחלת בין
הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השחיטה דרך רחוקה היא לו ופטור · ויתכן שטעם הנקודה שהיא
דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממש ולכך חזר ואמר ובדרך לא היה · ולא הזכיר רחוקה ·
וצוה הכתו' לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות השני · והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה הראשון
ואפילו במזיד שחייב לעשות השני כדברי רבותי' · ולא הזכיר הכתו' אלא לומ' שיעשו השני ברשות ולמנוע
הטמא מלעשות הראשון · אבל מי שהיה בדרך פטור מן הראשון ועושה השני · ואם רצה לבא בראשון
וצוה ושחטו עליו סוגיא דקית' לן מיהא הוא דחס רחמנא עילויה ואי עביד תבא עליו ברכה · ויתכן שלכך
הזכיר הכתו' רחוקה כי בדרך הקרובה בידו לעשות השני או הראשון שישחטו ויזרקו עליו ויבא ויאכל ל
לערב · וטעם כי יגור אתך גר לצות הגרים בפסח זה של מדבר כאשר יצוה בן לישר' · ויתכן כי מר

שאמר בסדר בא אל פרעה · וכי יגור אתך גר ועשה פסח הוא על פסח מצרים כי הפרשה ההיא על פסח
מצרים נאמרה כאשר פירשתי שם והיה במשמע כי הגרים היוצאים ממצרי׳ ערב רב יעשו פסח שאף הם
היו באותו הנס · אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בארץ לא יתחייבו בפסח שלא היו הם או אבותיה׳
בכלל ואותנו הוציא משם לפיכך הוצרך כאן לחייבם בפסח דורות במדבר ובארץ · וביום הקים את
המשכן עתה יחזור לספר בעניני הנסיעה והמצות שנצטוו בה כגון החצוצרות שנצטוה כאן עשו להיותן
למקרא העדה ולמסע את המחנות · וטעם כסה הענן את המשכן לאהל העדות · להגיד שלא היה הענן
מכסה אלא אהל העדות לא חצר המשכן · וטעם ובהאריך הענן · לומר כי אם יאריך הענן על המשכן
ימים רבים והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאוים מאד לנסוע מן המקום אעפ״כ לא
יעברו על רצון השם · וזה טעם ושמרו בני ישר׳ את משמרת ה׳ ולא יסעו כי מיראת השם ומשמר׳ משמרת
מצותו לא יסעו · וכן אם יהיה הענן ימים מספר שנים ושלשה ימים והיו העם יגעים מאד ועגה בדרך
כהם יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן · וספר עוד כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו בבקר · אעפ׳
שהוא טורח גדול להם ולפעמי׳ יעמוד הענן יומם ולילה כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר וינוח
הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ונעלה בבקר השני ונסעו והוא טורח גדול מן הראשון · כי היו ר״העם
בכורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והכינו משאם כמנהג הבאים מן הדרך ובהעלות הענן יחזרו לטעון
ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך · או ימים ויסעו בלילה · ויתכן שאירע להם במסעות שעשו כמספרי
בכאן ולא בענין אחר כי עמד הענן מערב עד בקר ויומם ולילה ויומים וחדש ושנה · ולכך הזכיר הכתוב
אלו השעורין בפרטן ועמד שנים רבים כאשר הזכיר תחלה כגון בקדש שאמר ותשבו בקדש ימים רבים
כימי׳ אשר ישבתם · ונסעו המחנות החוני׳ תימנה · פירש הכתו׳ כי שתי תרועות הראשונה למסע מחנות
המזרח · והשנית למסע מחנות הדרום · ואח׳ תרועה יתקעו למסעיהם · שיתקעו כן לכל מסעיהם לומר
שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים ימה · ורביעית למסע החונים צפונה · כי לכל דגל מסע
בפני עצמו כאשר יפ״ש · ונסע דגל מחנה בני אפרים ונסע דגל מחנה בני דן וכך היא שנויה בברייתא של
מלאכת המשכן · אבל בספרי שנו או כשם שתוקע למזרח ולדרום כך תוקע למערב ולצפון תל׳ תרועה
יתקעו למסעיהם · תקיעה אחת לכתיבן · וים אומ׳ שלש לכל רוח ורוח עכ׳ · וכן הוא פשוטו של מקרא
באמת שיתקעו לכל רוח כמו שפירשתי · תרועה יתקעו למסעיהם · כבר פירשתי בסדר אמו׳ אל הכהני׳
כי התרועה רמז למדת הדין כי כן כתוב במסעות על פי ה׳ ביד משה · והיא המנצחת במלחמה · וכתו׳ וכי
תבאו מלחמה בארצכם והרעותם · ועל כן אמ׳ משה וינוסו משנאיך מפניך · וכבר פירשתי סוד הפנים
בעשרת הדברות · וכן תראו כי חומת יריחו נפלה בתרועה · דכתי׳ עד יום אמרי לכם הריעו והרעותם ·
וכתי׳ ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה · ולכך היתה חרם · ובהקהיל את הקהל ראוים לתקיעה ·
כי הפשוטה רמז למדת רחמים · כי ימינו פשוטה לקבל שבים · על כן יאמר בנחה שובה ה׳ רבבות אלפי
ישראל וכתי׳ וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם · כי המלחמה לתרועה והמועדים והשמחה לרחמים
ורבותי׳ העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע שלא יקצץ בנטיעות בראש השנה ויום
הכפורים · ועל הקרבן · אבל הכונה זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין · ועל צבאו נחשון בן
עמינדב · לא ידעתי למה יזכיר בכאן שם נשיאי הדגלים שכבר הזכיר זה · ואם תאמר לרמוז כי
היו חיים כבר כי רמז זה בפרשת הדגלים כי מיום המנין ועד עת המסע לא מת אחד מן הפקודים · אולי
בא הכתו׳ לומר שגם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעשו מצותו וישכן כמלך בגדוד · ולא ילכו
כצאן אשר אין להם רועה · ולא שימנו להם אחר לזה כאשר יעשה משוח מלחמה · והורד המשכן
ונסעו בני גרשון ובני מררי · ומשמעות הכתובים בענין הזה כי אחרי נסוע דגל יהודה יתחילו בפרק
המשכן ותחלת פירוקו שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך וזהו שנ׳ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה
והורידו וגו׳ כלות׳ בנסוע המחנה הראשון · וכאשר ישלימו לכסות הארון וכל כלי הקודש של משא בני קהת
יורידו הלוים המשכן כלו ויטענו על העגלות · ויסעו בני גרשון ובני מררי אחרי דגל יהודה

והארון וכלי הקודש עומדים מכוסים ומונחים על המוטות עד שנסע דגל ראובן · ויהיה פי׳ ונסע אהל
מועד מחנה הלוים בתוך המחנות שיסע אהל מועד וכל מחנה הלוי׳ בתוך המחנ׳ הנזכרות · כי הגרשונים
והמררי׳ נוסעי׳ בין דגל יהודה לדגל ראובן והקהתי׳ נוסעי׳ בין דגל ראובן לדגל אפרים כאשר יפרש עוד
ויזכיר הטעם שיקימו המשכן טרם בואם · אבל בברייתא של מלאכת המשכן ראיתי כלשון הזה תקעו
והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה שנאמר ונסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה נכנסו בני אהרן
ופירקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנ׳ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו׳ · תקעו והריעו ותקעו ונסע
דגל מחנה ראובן מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן וטענו אותו בעגלות והעמידוהו עד
בא בני קהת שנ׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם · תקעו והריעו ותקעו ונסע
דגל אפרים מיד נכנסו בני קהת ופירקו את הקדש וטענוהו בכתף שנ׳ וכלה אהרן ובניו וגו׳ · ושמא כך
פירושה תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל ראובן ומיד מקדימין בני גרשון ובני מררי ופירקו המשכן ונסעו
קודם בני ראובן · וכן תקעו והריעו ותקעו שיסע דגל אפרים ומקדימים בני קהת וטוענים כלי הקדש על
כתפיהם ונוסעים קודם בני אפרים לומר על נסיעת הלוים שהיו בתקיעות ותכף נסיעת הדגל שאחריה׳ ·
ויאמר משה לחובב · כבר פירשתי כי חובב שם אדם שקראו ליתרו כאומר שב לתורת ישראל כי זה דרך כל
המתגייר כי לעבדיו יקרא שם אחר · והנה משה אלה פניו ללכת עמהם ואמר לו בתם והטבנו לך והוא
חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בתוכם ועל כן לא היה חפץ
וענה כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד · אז אמ׳ לו משה אל נא תעזוב אותנו
כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעינים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה והיה הטוב ההוא אשר
ייטיב ה׳ לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה בשכרו על טרחו ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ ·
ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן כאשר הזכרתי שם וכך אמרו בירושלמי בני קיני חותן משה
מכיאין וקירין דכתי׳ לכה אתנו והטבנו לך · ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים · על דרך הפשט נסע הענן
והלך לפניהם שלשת ימים והארון הולך אחרי הענן לפני העם ולא שכן במקום עד יום השלישי · בער״ב
ששכן הענן במדבר פארן ושם מקום טוב לחנות · וזה טע׳ לתור להם מנוחה ובשכון הענן הקימו המשכן
והביאו שם הארון ולא נתפרש אם הלכו גם בלילה · ויהי בנסוע הארון עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו
לומ׳ שאין זה מקומו׳ ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענו׳ לפורענו׳ כדאיתא בכל כתבי הקדש לשו׳ רש׳
ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהצרך להפסיק בה כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי
בנסע הארון ולשון הגמ׳ שם פורענות שניה ויהי העם כמתאוננים פורענות ראשונה דכתי׳ ויסעו מהר ה׳
· ואמ׳ ר׳ חנינא מלמד שסרו מאחרי ה׳ וכתב הרב בפירושין שם בתוך שלשת ימים למסעם התאוו תאוה
האספסוף להתרעם על הבשר כדי להרוך בה׳ · ואלו דברי תימה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים
כתובה ראשונה ושל תאוה שניה והשתיהן סמוכות · אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן רמז על הראשונ׳
באמרו מהר ה׳ כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן · והפסיק וכתב את השניה ואחר כך חזר לראשונה
ואין בזה טעם או ריח · אבל ענין המדרש הזה מצאתי אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק
הבורח מבית הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו ויסעו מהר ה׳ שהיה מחשבת׳ להסיע עצמן משם
מפני שהוא הר ה׳ וזהו פורענו׳ ראשונ׳ והפסי׳ שלא יהיו שלש פורענוי׳ סמוכו׳ זו לזו ונמצאו מוחזקי׳ בפורענ׳
וקרא החטא פורענות אעפ׳ שלא אירע להם ממנו פורענ׳ ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניס׳ לארץ מיד
ויהי העם כמתאוננים · אמר רש׳ מגזרת און וכן מתאוננות אונך שדברו דברי און · ואיננו נכון כי למה
יכסה הכתו׳ על חטאם ולא יגידנו כאשר עשה בכל המקומות · והנכון בעיני כי כאשר נתרחקו מהר סיני
שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערי׳ בעצמ׳ לאמר מה נעשה
ואיך נחיה במדבר הזה ומה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל והענוי ומתי נצא ממנו מלשון מה
יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שהוא לשון

176

כואב ומצטער אל עצמו וכן בן אוני צערי ואנו ואכלנו הדייגי׳ וכאשר אמר הכתוב כי היו כואבים ומצטערים
בעבור הזכיר וספר התאוה ואמר במתאוננים כי היו מדברי׳ במר נפשם כאשר יעשו הכואבים והיה רע בעיני
ה׳ שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם · והם היו כאנוסי׳ ומוכרחין
מתאוננים ומתרעמים על ענינם · ולכך אמר בשניה וישובו ויבכו גם בני ישראל כי היה חטאם הראשון
להתרעם על חסרון הנאותיהם בו במדבר וישובו עוד לעשות כענין ההוא · ולא לקחו מוסר על אש השם ש
שבערה בם · וטעם ויקרא שם המקום ההוא תבערה למקום אשר ירדה בו האש בקצה המחנה קראו כן
ולא נסעו מן המחנה ההיא רק בחניה ההוא התאוו תאוה וקראו שם העיר או שם המקום קברות התאוה
וטעם והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה שלא היה להם חסרון בדבר כי היה להם המן לשובע והיו עושי׳
בו מטעמים טובים כטעם חשוב מאד כאשר יספר · אבל המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאוים לאכול
הפתיתים והעפר והמאכלים הנמאסים · ויאמרו מי יאכילנו בשר כי לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום
אעפ״י שאכלו ממנו פעמים רבות והיה למקצת׳ מקנה יאכל ממנו הגדולים כמנהג המחנות במקומו׳ היוקר
אבל בדגי׳ אמרו זכרנו את הדגה כזוכר הנשכחות כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים ועד הנה · וטעם
אשר נאכל במצרים חנם כפי פשוטו · כי היו הדייגים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים שבאגמים
במצודה ובמכמורות והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת · והקשואים והאבטיחי׳
והחציר והבצלים והשומים במצרי׳ הרבה מאד כי היא גן הירק וכאשר היו חופרין להן בגנות ובכל עבודה
בשדה היו אוכלין מן הירקות או שהיו שם ישראל עבדי המלך עושים מלאכתו והיה מפרנס אותם בלחם
צר ומים לחץ והיו נפוצים בעיר ונכנסין בגנות ובשדות והיו אוכלין מן הירקות ואין מוכלים דברי—
כמנה״ג בעבדי המלך ונותנים להם על שפת היאור ממנת המלך דגים קטנים אשראי׳ להם דומים במצרים
כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות · וזאת תלונות בני ישראל לא תלונות האספסוף · והנה היו מתאוננים על
משה וצועקים עליו תנה לנו בשר ונאכלה כאשר יזכיר · וטעם לא אוכל אנכי לבדי לא שיעזרוהו הזקנים
לתת להם בשר כי מאין להם · ועוד אפי׳ בהיות להם פרנסים רבי׳ לא יתלוננו רק על משה רבינו שהוציא׳
ממצרים כמנהגם לאמר לנו למה העליתנו ממצרים והוא שיתן להם בתפלתו כל משאלותם ותאות׳ יביא׳
להם · אבל חשב משה כי בהיות להם מנהיגי׳ רבים ישככו תרעומתם וידברו על לבם בתלונותם ואפס׳ כי כאש׳
התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח · וידעו העם כי נאמנים הם לנביאים לא יתאספו כלם על משה
וישאלו תאותם גם מהם · וטעם נפשנו יבשה שנתאוים שבעם מרוב התאוות ויבשה לא כדברי אונקלוס
או נפשינו יבשה כי אין לה כל לאכלה אותה כי המאכל מוליד הליחות בגוף וישיב הנפש רוה ואין׳ בלתי את
המן עינינו שאפי׳ המזון אשר אנו חיים בו איננו בידנו שתהיה נפשנו דשנה ושבעה בו אבל נתאוה לו ונשא
עינינו אליו בכל עת כי אולי יבא לנו · והנה אין כל בלתי תוחלת המן את׳ המשל הידוע איננו דומה מי שיש
לו פת בסלו למי שאי׳ לו פת בסלו · וספר הכתוב כמה מעלות במן ואמר שטעמו כטעם לשד השמן להגיד כי
נפש אוכלין לא תיבש כי הוא ילחלח וירוה · ותהיה נפש אוכלין כגן רוה וכמוצא מים · האנכי הריתי
את העם הזה על דעת אונקלוס כמו על ברכות הורי כי האב יקר׳ הורה מפני שנותן ומזמין ההריון · יאמר
אם אנכי אביהם או אמם שילדתי אותם · ובעלי הפשט אמרו בהפך האנכי אמם שהיתי בהם הרה וילדת׳
וכן ותהר את מרי׳ ואת משה שהרתה וילדה אותם או אנכי אביהם שילדתיהו כמו ויולד נח · אביך זה ילדך
גזולתם ואמר כאשר ישא האומן את היונק האב או האם · ועל דעתו הכל מליצה באם וטעמו כמו האנכי
הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו והזכי׳ כן כי האשה תשנ׳ בער גדול הבנים בזכר מה שסבלה בהם
מלידה ומגדול והריון ואמר אומן כי הוא אומן לא אמנת · ואם ככה את עושה לי · תשש כחו של
משה כנקבה שהראהו הקב׳ פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני נא הרוג
לשון רש״י · ולא הבינותי זה שכנוי זאת כלפי למעלה הוא ועל דרך הפשט מנהג הלשון הוא גם בזכר את
כרוב ממשח הסוכך ועל דרך האמת אם ככה אתה עושה לי במדת הדין ידבר כמו שאמר ויחר אף ה׳ בם
וכן ואת תדבר אלינו כנוי לאש הגדולה

שמדבר דברי השם אלינו ושומעו מפיך ועשינו · וכן את כרוב ממשח בכרוב השני ירמוז והמשכיל יבין ·
וטעם הרגני נא הרוג בתפלה עלי הרוגים בחרב כי טוב מותי אפי׳ בחרב אדם
מחיי בצער הזה · ויתכן שהוא כמו המיתני וכן ואנשיהם יהיו הרוגי מות בחוריהם מוכי חרב מלחמה
וכן ופתי בהרוגי׳ החלה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל כבר הזכירו רבותי׳ כי שבעי׳ אומות הן
בשבעים לשון ויש לכל אחת מזל ברקיע ושר למעלה כענין שנאמר בדניאל ושר מלכות פרס וכתב אבל
מלכי יון והוא שנאמ׳ יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום ואמרו כי פרי החג ירמוז בהם ובפרקי ר׳ אליעזר
אמר הב״ה לשבעים מלכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ולכן היה המספר ביורדי מצרי׳ שבעי׳
וכיה המספר הזה בשופטי׳ ישראל כי המספר הזה יבלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות ולא יפלא מהם
כל דבר · וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל כי ראוי במספר שלהם הזה שישרה עליה׳ כבוד השכינה
כאשר הוא במחנה העליון כי ישראל צבאות השם בארץ כמו שכעשה ארון וכפורת ומשכן בדמות המשמשי׳
במרום ונעשו הדגלים בדמיון המרכבה אשר ראה יחזקאל להשרות שכינה עליהם בארץ כאשר היא שכינ׳
בשמים והנה משה על גבי שבעי׳ זקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ וקבלו רבותינו כי כל סנהדרי
גדולה היושבת בבית השם במקום אשר יבחר לשכנו כן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גביהם כמשה
רבינו והנה הם שבעים ואחד · וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושתים כנגד השרים והשם
המיוחד שהוא אדון יחיד על כולם ולזה ירמוז הכתו׳ באמרו אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט כי
השכינה עמהם להסכים על ידם ואח׳ הכתוב עד מתי תשפטו עול כי יזהיר בהם אחרי ששם הנכב׳ עמהם
בדבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט · כטעם העם המכעיסים אותי על פני ואמר עוד אני
אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם · כי מכפרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי שתשבו
מושב אלהים בארץ אכן כאד׳ תמותון כאדם הראשון שגרש ממקומו הנכבד ומות כן תתגרשו מבית הש׳
ותמותו וכאחד השרים של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא וכבר הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה
המשפטי׳ וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי ענין הכתוב להגיד כי בעת הדבור עם משה יהיה האצילות
ומתנו הוא · וכן אמר בתעשה וירד ה׳ בענן וידבר אליו ולא פירש הכתוב הדבור הזה מה היה כאשר
הוא כתוב בכל התורה שיבאר אחרי כן מה אמר ומה דבר ה׳ כי הענין בכאן כי הזקנים אשר אמר ברם
שהתנבאו לא שמעו דבור מפי השם ולא נראה להם במראה או בחלום אבל השם מדבר עם משה ומאצילו
רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא וזה טעם ויתנבאו ולא יכפו שלא יספו להתנבאו מעצמם אבל בנבואה
שאמר השם למשה בה לבדה התנבאו · וזה טעם ואצלתי שאציא אצלי מן הרוח אשר אני שם עליך ושמתי
עליהם · ואין זה כענין שבא׳ ונתת מהודך עליו כי אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו כלשון וכל אשר
שאלו עיני לא אצלתי מהם הלא אצלת לי ברכה וכן על כן נאצל מהתחתונ׳ ומהתיכונות מהארץ שבשאר
אצלם מהלשכות התחתונות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו האתיקים מהנה בעליונות · וכן ואל אצילי
בני ישראל הנשארים והפרושים מהם שבאכלים אל עמון מכלל המון העם או שנקראים כן הגדולים
שהכל באים אצלם והמעתיקים מן הלשוכת אמרו אצילות על יציאת כח מן הכחות מתחת הבריאה ומתפשט
על הנבראים ואומרים בנפש אצולה מרוח הקדש כי הוא אצלם לשון המשכה ואינכו כנון אצלי כי האצילות
יהיה המשכה או הנחה והפרשה אבל הנותן על המקבל ואנקלו׳ יעשה בן שני פנים תרגם כאן ואירבי וכן
ואל אצילי ולרברבי ותרגם הלא אצלת לי ברכה שבקת נראה שדעתו באצילות שהוא ענין המשכה או
מאציל הכ תן על המקבל ויאמר בכאן אמשיך מאשר אצלך מן הרוח הנבואה ושמתי עליהם ונאמ׳ עוד על
ההמשכה שימשך הנותן אצלי מן הדבר הנתון וישאר עמו · וזה טעם הלא אצלת לי ברכה שמשכת לי
אצלך אחת מן הברכות לברכני בה ועל הכלל בזקנים כי אין נבואתם רק מן הרוח אשר ידבר במשה
ומתנו הוא להם ולפיכך אמרו במדרש במדבר סיני רבא משל למלך שמסר פרדס לשומר ונתן לו שכר
שמירתו אחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמרו כלו לבדי הבא עוד אחרים שישמרו עמי אמר לו המלך

שלי לשמרו וכל פירות שמירתי נתתיו לך ועכשו אתה אומר הבא עוד אחרים שישמרו עמך הריני מביא
אחרים שישמרו עמך ואני יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי אלא מתוך שכר שנתתי לך משם
הם נוטלין שכרן כך אמר לו הקב״ה למשה אני נתתי לך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי
שתתיחד אתה בגדולת השמירה ועכשו אתה מבקש אחר תדע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא ואצלתי מן
הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ואעפ״כ לא חסר משה כלום עכ׳ במדרש׳ והקרוב אלי כי כל ימי הזקנים
נעשה להם כן שידעו בכל מה שיצוה השם לישראל ביד משה בברכי שנתם והמקרים אשר יבא להם
במדבר׳ וזה טעם ונשאו אתך במשא העם כי כל מה שיאמר משה לעם ידעו הם ויתנבאו בהם לעם כל
אחד בשבטו ומפני זה לא ישא משה לבדו תלונותם לא יום אחד תאכלון שיעורו לא יום אחד תאכלו ולא
יומים בלבד וכמוהו לא אחד ולא שתים שאיכם אחת ושני׳ בלבד ועל דעתי האוכל והעושה דבר ימים רבים
רצופים איננו נקרא אוכל ועושה יום אחד׳ וכן האוכל שלשים יום רצופים איננו נקרא אוכל עשרים יום
אף שיהיה האחד בתוך לא יום אחד תאכלו ולא יומים ועשרה ועשרים יום אחרים רק חדש שלם׳ והנה נתן
להם תאותם בבשר ולא בדגה ובירקות כי עיקר שאלתם אשר יבכו עליו תנה לנו בשר׳ וטע׳ עד חדש ימים
עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא שיתן להם בשר הרבה ויאכלו ממנו כל החדש לרוב מאד עד שיקוצו
בו׳ ויהיה להם לדבר נתעב וזר שאיננו כאוכל׳ ועל דרך הפשט כן היה כי ביום הראשון הוכו מכה
רבה ומתו העם ההם אנשים תחלה הם האספסוף אשר בקרבו גם בני ישראל הנזכרים תחלה שאמרו מי
יאכילנו בשר ושאר כל העם אשר בכו׳ אחרי כן למשפחותם איש פתח אהלו אכלו ממנו חדש ימים והיה
לכם לזרא שזרקו האחרים אשר נשארו להם ממנו וכן אמר המזמור וימטר עליהם כעפר שאר ויאכלו
וישבעו מאד ותאותם יבא להם לא זרו וגו׳ ואף ה׳ עלה וגו׳ כי קברתם אכלו וישבעו מאד ובעלי התאוה
לא נפרדו מתאותם כלל כי בעוד אכלם בפיהם עלה בהם אף ה׳׳ ואין מדרשו של ר׳ שמעון ושל ר׳ יהודה
הנשיא כאותן ללשון הכתוב בעבור שאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא ומדרשו של ר׳ עקיבא שאמר
דברי׳ כמשמען מי מספיק להם הוא משמע הכתו׳ באמת והוא דעתו של אונק׳ אבל הענין כענינו תמיה כמו
שאמר ר׳ שמעון מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק להם ועוד כי כלם ראו כבר
נפלאות גדולות מזו ונרא׳ תירוץ כי משה היה חושב שלא יעשה השם מופת כי אם להצדיק נביאו וגם זה
איננו נכון בעיני כי כבר עשה עמהם כזה בשלו הראשון וכן במים ובמן כי כלם על תלונותם נתנו להם׳
והנכון כי כאשר יעשה השם אותות ומופתים לישראל חסד הם מאתו וכי׳ לטוב להם כי טוב ה׳ לכל ורחמיו
על כל מעשיו זולתי כאשר יבא הקצף על עוברי רצונו שיעשה עמהם באף ובמדת הדין לרעה במורים והנה
אין בנסים רק טובה במורים שליתה ברחמים או נקמה במדת הדין אבל עתה כשאמר לו שיתן להם שאלת׳
ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפכם והיה לכם
לזרא ידע משה רבינו שלא יהיה אות מאת השם לברכה להם בשר כאשר נתן להם דגן שמי׳ כענין שאמרו
חכמים אין דבר רע יורד מן השמים׳ ועוד כי כל הנסים ידיעם למשה הנני ממטיר לכם לחם מן השמי׳
הנני עומד לפניך שם על הצור אבל כאן שאמר לו ואל העם תאמר התקדשו למחר ולא הודיעו היכן ממ׳
שלא יהיה זה בנס מאתו ית׳ ועל כן שאל בתמיה מה יעשה להם בדרך כל הארץ אם ישחט להם צאן ובקר
מכל סביבותיהם לא יספיק להם ואם יאסף להם כל דגי הים אשר במקום ההוא הקרוב להם לא יספיק
להם והשם השיבו כי אין יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם בדרך המקרים וזה טעם היקרך דברי אם
לא ואמר היד ה׳ תקצר כלשון ויין מלכות רב כיד המלך׳ ולא אמר ה׳ המתני יפלא כל דבר כי לא יעשה
זה בפלא וכן היה שנסע רוח מאת השם כמנהגו של עולם לא רוח ים חזק מאד ולא רוח קדים עזה
כאשר יזכיר במופתים אבל רוח שהם כמנהגים ויגז שלוים מן הים לא שנבראו עתה כנבורים ואין בדבר
חידוש מטבעו של עולם ועוד שכבר היה להם כן ולא חדש עתה רק שיהיו שלוים רבים מאד׳ אדוני
משה כלאם׳ הטעם בזה כי משה דבר אל העם את דברי ה׳ כי הוא יאכל מן הרוח אשר עליו ויתן על
המתיצבים עמו באהל מועד והנה אלה אשר

לא יצאו אל האהל ועומדים עכשו מכלל הנאצלים כמורים בדבריו ולכך אמר לו כלאם כי אולי רוח שקר בפיהם או רוח רעה מבעתם והנה צריכין לשומם בבית הכלא כאיש משוגע ומתנבא ומשה בענותנותו השיב ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי השם נתן עליהם רוחו מאצלתי אצילות הרוח שעליו ומי יתן ויהיה זה בכל העם · אבל מדברי רבותינו נראה כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו · אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים כך אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמר משה מת היינו דקאמ' יהושע אדני משה כלאם · אלא למאן דאמר על עסקי שלו אמאי כלאם דהוה ליה כמורה הלכה לפני רבו וכן למאן דאמר על גוג ומגוג נתנבאו וכן הזכירו עוד בענין דבורה במסכת מגלה ומשה אמר כי הוא הרב שמוחל על כבודו ומתאוה ושמח בכך ונתרגם ירושלמי ראיתי שאמר בכלאם מנע מנהון רוח קודשא עשאו מלשון הנה ספתי לא אכלא לא תכלא רחמיך ממני · וטעם הענין כי חשב יהושע מפני שהם בכתובים הם מתנבאים כי נאצל רוח משה על כל הכתובי' שעל כלם כתובין ולכן אמר לו אין כוון שיתנבאו הם במחנה שלא הקימו דבר ה' שצוה ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך והנה נראה לשומעין שאין נבואת כלם מאצילות הרוח אשר עליך וראוי לאדוני להתכוין ברוח האלהים להסיבו אליך לבל יאצל ממך רק לעומדי' לפניך כדבר ה' כי בענין שבתכונת התחלה על כל הכתובי' היה מהודך עליה' ואם תתכוין עתה להסיבה מהם תנוח אל העומדים לפני' בלבד כדבר ה' ומשה אמר שלא יקנא לו כי הוא חפץ שיתנבאו לפניו או שלא בפניו כיון שנתן ה' רוחו עליהם באצילותו ממשה או בלתי אצילות ממנו · וטעם והאיש משה ענו מאד להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע ורא"מ פירש לאמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו והם חוטאים שמדברים עליו חנם · אבל בספרי ר' נתן אומר אף בפניו של משה דברו בו שנא' וישמע ה' והאיש משה ענו מאד אלא שכבש משה על הדבר יזכירו ענותנותו שסבל ולא ענם · והשם קנא לו אל משה ואל אהרן ואל מרים הנה משה לא היה עמהם אבל הנבואה באה לשלשתן כאחד · וטעם פתאום שלא היו בעת ההיא נותנים לבם ומתכונים לנבואה ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר כי פתאום על דעת המפרשים דבר שלא עלה על לב מגזרת פתי ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים כי משה רבי' ראוי לנבואה בכל עת ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה כמו שפירשו רבותינו בטעם פרישתו מן האשה · אבל אונק' אמר בתכף · והטעם כי כאשר היו מדברים במשה עוד הדבר בפיהם נאמר להם צאו שלשתכם לא איחר להם כלל ופתאום ענין מהירות הוא וכן ואקוב מהו פתאום אשר פתאום לפתע יבא שברה בפתע פתאום כפול הטעם להפלגה כמו כמעט קט הרבה מאד וכן במאד מאד וכיוצא בהם ופתאים הם הממהרים ביותר שאין להם עיון בדבר ולא עצה כלל כמו עצת נפתלי' מהרה וכן לפתע ישבר ואם בפתע בלא איבה בתכיף והוא כמו פתי מלשו' פתאים · וטעם צאו שלשתכם ויקרא אהרן ומרים כי רצה שיהיה משה גם יראה בקנאת השם לכבודו ויהיה מצוי להם שלא ימחול השם רק על ידו כאשר יתחננו אליו ויתרצה להם ויקרא אהרן ומרים שיאמר שבחו שלא בפניו ·· אם יהיה נביאכם אם יהיה לכם נביא כדברי אונקלוס · ורא"מ פי' כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה' כמו והנבואה עודד את הנביא ויפה אמר · וטעם הכתוב שאעפ"י אם יהיה נביאכם נביא ה' איננו מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מן הנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיו נבאים ברוח הקדש כענין שנאמר רוח ה' דבר בי ויהיה יד ה' האמורה ביחזקאל · ויתבאר בדברי זכריה ·· במראה אליו אתודע לא אמר הכתוב במראה אליו אראה אבל אמר אתודע · והנה זה כפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי יאמר כי השם הגדול יהיה במראה ובהתודע אל הנביא לא יהיה בשמו הגדול כמו שאמר ושמי ה' לא נודעתי להם ואמר כי הדיבור יהיה בחלום ולא כן עבדי משה כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים תלויות נאמן הוא ויודע מעצמו כל החידות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ולשון ספרי ותמונ' ה' יביט זו מראה אחורים והנה בכאן למד הכתוב מה בין נבואת משה לנבואת האחרים

אשר בידו וכבר הזכיר כן בקודמי׳ לו וארא אל אברהם וגו׳ כאשר פירש ויזכיר כן בסוף התורה בבאים
אחריו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים והענין בכולן שוה ואל תתמה למה
שאמ׳ בשמואל שנשקל כמשה דכתיב אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה כי בענין שהזכירו
עמו חשבוהו רבותינו לגדולה לא שישוו הנבואות חלילה להם וענין הכתוב כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו
בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם בעגל וגם במרגלי׳ שהיו חייב׳ כליה והזכי׳ שמואל מפני שהכתו׳ הזה על דברי
הבצורות שהיו צריכים גשם אמר היש בהבלי הגוים מגשמים וגו׳ ואמר השם שאם יעמוד שמואל לפניו
המוריד גשם שלא בעתו בימי קציר חטים לא ישמע אליו להורידו לאלה בעת צרתם והנה הזכיר גדולי
השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישראל וכן הטעם במה שנאמר משה ואהרן
בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ וטעם ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן לומר כי כאשר נסעו
מחצרות לא נסעו ממדבר זה אל מדבר אחר כאשר במסע הראשון שנסעו ממדבר סיני ויחנו במדבר פארן
אבל נסעו מחצרות אשר היא במדבר פארן ויחנו במקום אחר מן המדבר ההוא עצמו והוא קדש ברנע כי
משם נשתלחו מרגלים כאשר אמר במקום אחר אל מדבר פאר׳ קדשה וכן כתו׳ ונבא עד קדש ברנ׳ ותקרבון
אלי ותאמרו נשלחה אנשים ולא אמ׳ הכתוב ויסעו מחצרו׳ ויחנו בקדש ברנע כי אולי מסעות הרבה ביניהם
ואין עתה מקום להזכירם אבל הזכיר מדבר פארן להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע אשר במדבר פארן
לא קדש אשר במדבר צין שהיה שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים

סדר שלח

שלח לך אנשים לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי
שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמו שנאמר ותקרבון
אלי כלכם ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה
שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים
למען לא ירשוה לשון רש״י מדברי אגדה ויש כאן לשאול אם כן משה עצמו חטא כענין שנאמר
וייטב בעיני הדבר ולמה אמר להם בענין הארץ הטובה היא אם רעה אחר שבה׳ לו מתחלה שהיא
טובה ורחבה ועוד מה עשו המרגלים כי משה אמר להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה
החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ואמר להם בערים הבמחנים אם במבצרים ועל כל פנים היו צריכין
להשיבו על מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות
וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם ארץ אוכלת יושביה בלבד כי
טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם וכן כתוב אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו
וגו׳ ובכאן כתיב לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה והפליג
להם בחזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם כדכתיב שמע
ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים
עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק ואם היה פשע המרגלים
וחטאתם בזה למה יביא את לב בניהם כהביא המרגלים את לב אבותם ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות
הזאת אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב ואם רעה או שהעם חזק סבור הוא שיחזיר׳ למצרים אבל ישוב
הענין בזה כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכי׳
ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים כענין שנאמר הראנו נא את
מבוא העיר ושיתנו להם עצה באי זו עיר ילחמו תחלה ומאיזה צד יהיה נח לכבוש את הארץ וכך אמרו
בפירוש וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים וכו׳ כלומר הערים אשר נבא אליהן תחלה
ומשם נבא בכל הארץ וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות וכן עשה עוד משה עצמו שנא׳ וישלח משה לרגל
את יעזר וכן יהושע בן נון שנים אנשים מרגלים ועל כן היה טוב בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל
מעשיו על הנס אבל יצוה בנלחמים להחלץ ולהשמר ולארוב כאשר בא הכתוב במלחמת העי שהיתה על
פי השם ובמקומות רבים אז נמלך

משה בשכינה ונתן לו השם רשות ואמ׳ לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וידעוה ויגידו לכם ועל פיה׳ תתיעצו בענין הכבוש   והנה משה אמר להם עלו זה בנגב ועליתם עלו זה הדרך בנגב שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החזק הוא ויצטרכו בעבורם להשתדר מאד ולהחלץ וכן הערים אם הם בצורות שישגבו בהן ויצטרכו לבנות דייק וסוללות או שיבאו מצד אחר ואמר עוד שידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים כי הם היו תרים הר האמורי מצד חברון כי גם יהושע לא כבש את כלם וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה על העם היושב בנגב   ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו אל ארץ טובה ורחבה וכו׳ בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמח׳ ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ כדי שיראו בעיניהם טובת הארץ ומן הידוע כי אין מצרים רחוק מאד מחברו׳ רק כמהלך שבע׳ ימים וארץ כנען מגעת בתחומה קרוב למצרים ואי אפש׳ שלא ידעו הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם רעה ׳ אבל כונתו של משה לדעת את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו על כן רצה משה שיגידו להם כל ענייני הארץ לשמח׳ במעלותי׳ כי ידוע היה בהם והנרא׳ בעיני בלשון הכתוב כי לא נמלך משה בשכינה אבל טעם שלח לך כי הסכימו לשלוח מרגלים והיה במנהג שישלחו שנים אנשים מרגלים חרש לאמר ושישלחו מקצותם והשם הידוע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם כי חפץ השם שיהיו שוי׳ בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישובו אל ה׳ ואם אין שתהיה הגזירה שוה בכל העם וזה טעם על פי ה׳ שיהיו במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל והנראה אלי לפי פשט הכתוב כי לא הזכיר השם למשה שאלתם שאלו לשלח מרגלים ולא הסכים משה עמהם שאלו היה כן היה הכתו׳ מספר בכאן ויקראו בני ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו׳ וייטב הדבר בעיני משה ואחכ׳ היה כות׳ וידב׳ ה׳ אל משה לאמ׳ שלח לך אנשי׳ כאשר דברו אליך איש אחד וכו׳ אבל היה הענין כך ששאלו ישראל השליחות וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות ואמר לו כתם שלח לך אנשים וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר לנו כלל והיה כל זה כי ה׳ חפץ למען צדקו שתהיה השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם למען יקבלו וכן נראה עוד שהם שאלו ממשה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ והוא תפוש בדרכים ובענין הכבוש מלשון חפר אוכל וזה טעם לפנינו שילכו הם אחריהם על דרכם כלשון וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם אבל השם צוה ויתורו את ארץ כנען והוא כטעם ברירה כבאים לקנות דבר מלשון לבד מאנשי התרים והסוחרים וכן אל הארץ אשר תרתי להם וכן לתור להם מנוחה ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וכו׳ השמנה היא אם רזה וגו׳ והכלל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות ויעלו בה בחפץ גדול והנה כאשר כאן הענין כבתם כי כן היה אבל במשנה תורה הזכיר להם משה כל הדברי׳ מתחלתן להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם ענינ׳ ועל דעת רבותינו חטאו האומר׳ נשלחה אנשים לפנינו בעבור שהם רואים את ישועת ה׳ אשר יעשה להם תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ומשה קבל מהם לתלות תאותם ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר שסבלתי דעתכם והודיתי לעשותו והשם צוהו שישלח איש אחד איש אחד למטה אבותיו וגו׳ כענין שנא׳ בשמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליה׳ והנה האנשי׳ האלה לא נקבו בשמו׳ על פי השם כאשר היה בפקודים ובחלוק הארץ כי מצות ה׳ לא תבא בה תקלה לעושיה ושומר מצו׳ לא ידע דבר רע רק הוא ית׳ צוה למשה איש אחד למט׳ אבותיו תשלחו וגו׳ ושיהיו נשיאים ומשה מדעתו בירר את אלה ושלחם והם גמלו לנפשם רעה למטה ראובן וכו׳ מנה הכתוב השבטי׳ לא לדגליהם ולא לבכורותם ולא לתולדותם ונראה שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים בעם כאשר ספר ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה ובתבון והקדי׳ הנכבד קוד׳ במעלה כי

תועלת עצמם מהם ולא לתועלת השבט וכן בנשיאים החולקים להם את הארץ כמנין הזכירים כפי התועל׳
לא לתולדותם   הטובה היא אם רעה אמר רא׳ אם הארץ טובה שהאויר שלה טוב והמים טובים
ויחזר ואמר השמנה היא לעשות חטה ופירות רבים   והנכון כי הטובה כוללת כל הטובות ורעה כל הרעות
בכללן אבל יתכן בארץ הטובה שתהיה שמנה ופירותיה שמנים   וימצאו בה הדברים השמנים פנג ושמן
ותמרים ותאנים וכיוצא בהם או שתהיה טובה ורזה   וצריכה גשמים תדיר ולהעדיר ולהזדבל מאד ויהיו
פירותיה מעטים ליובש ואעפ׳ שהם טובים ומתקיימים יותר מן השמנים   וגם ימצאו הפירות הרבה מאד
כאגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות היערים והנה יכלול   אם היא ארץ שמנה כמישור או ארץ
רזה כהרים אבל אונקלו׳ תרגם העתירה היא אם מסכנא   כי יש ארצות אשר יושביה עשירים מפני הזול
המזון ביניהן ושכיניהם רוכליהם בכל הטוב הנמצא בהם ויש ארצות צריכות לשכונתם ויושביהם קצרי יד
והם טובות לא רעות כלל   וטעם והתחזקתם ולקחתם שלא יפחדו בלקחם מפרי הארץ   פן יכירו בהם
שהם מרגלים   וחברון שבע שנים נבנתה אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם
שיבנה את צוען מצרים לבנו הגדול אלא היתה ממנה בכל טוב על אחד משבעה בכנען   ובא להודיע
שבחה של ארץ ישראל לשון רש׳ והנראה בעיני כדרך הפשט כי חברון היא קרית ארבע הוא האדם הגדול
בענקים שהיה שמו ארבע והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו והוא שנאמר ושם חברון לפנים כישר׳
קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא   וזה האיש הוליד בן וקרא את שמו ענק ועל שמו נקראו ענקים
ולכך יאמר הכתוב כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לו שבנה אותה
ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני הבנות צוען מצרים שהיא קדמונית להגיד הפלגת חיי האנשים האלה
כי כאשר הם מופלגים בקומתן כן ימיהן ארוכין מכל האדם כי לאביהם נבנתה חברון לפני צוען מצרים
שנתקפלו בה כמה דורות מאז ועד עתה   ויתכן לרמוז עד כמה שאמר השמנה היא אם רזה כי חברון
קדמונית מאד ועדין עושה פירות שמנים וגדולים כאשר הגיד באשכול וכל שכן הארץ החדשה שהיא יותר
שמנה ואפשר כי ארבע הוא אבי אחימן ששי ותלמי ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו כן   והכתוב
שאמר קרית ארבע אבי הענק היא חברון   יהיה פי׳ אבי הענקים על כן אמר ענק וילידי הענק בני הגדו׳
בהם כאשר אמ׳ האדם הגדול בענקי׳ הוא ולכך באה בו הא הידיעה ונקראו ענקים על יופי קומתם כי הם
ענקים לגרגרות בני האדם כמו שנקראו בני האלהים בסדר בראשית כאשר פירשתי שם וזה טעם הכתו׳
וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני צוען מצרים ובעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם
כי כן שם העיר קרית ארבע אמר נבנתה לאלה שבאו להם ארבע אביהם והנה אין שנים רבות מאד מיו׳
היסדה ועד עתה   וגם זבת חלב ודבש היא   בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה השיבו
לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא   ועל שאלתו היש בה עץ אם אין השיבו לו וזה פריה כי כן צוה
אותם להראותו   והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה ששאלום והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז
והערים בצורות כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה הבמחנים אם
במבצרים   אבל רשעם בתוספת אפס שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר   בשום ענין
כלשון האפס לנצח חסדו ואין עוד אפס אלהים   והנה אמרו לו הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי
טוב אבל אי אפשר לבא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענ׳ ראינו שם   ואמרו
עמלק יושב בארץ הנגב לרמוז שאין שם דרך לבא בארץ משם כי כלם גבורים כי עמלק כדרוס והכנעני
במערב ובמזרח והאמורי בהר הגידו שליחותם ויכאו לב העם ברמזם מפני מוראם ממשה ואהר׳ והנה השיבו
על כל מה שצוה להם משה זולתי מה שאמר המעט היא אם רב שלא ענו אותו דבר בזה וכו׳ לא הזכירו טוב׳ כי
היה בדעתם לומר לעם אחר כך ארץ אוכלת יושביה היא בדרך דבה והנה עתה מועטים וחזקי׳ מאד והנה
העם הבינו כונתם ואז החלו כל העדה אשר שם להתאונן   וזה טעם ויהס כלב כי שתק אותם ואמר עלה
נעלה כי יכול נוכל לה לומר אמת הוא שהעם חזק אבל אנחנו נחזק ממם ונעריצם

הגבורות אז ענו המרגלים ופירשו דבריהם ואמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו לאמר אפי׳
העם אם יצאו אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם בם אף כי נכבוש מהם ערים בצורות גדולות
מאד כי טעם לעלות אל העם כטעם ברו לכם איש וירד אלי לשון כלחמים במערכה וטעם ויוציאו דבת
הארץ אל בני ישראל כי הלכו מלפני משה ואהרן והיו אומרים באהליהם כי היא ארץ אוכלת יושביה כי
מתחלה כשהיו אומר׳ להם לפני משה שהארץ זבת חלב ודבש זולתי שהעם חזק וכלב היה אומ׳ כי יכול נוכל
לה היו העם פוסחים ומהם בוטחים בכחם וגבורתם ומהם בעזרת השם בגבורים אז הוציאו להם דבה
בפני עצמם דכתיב הארץ אשר עברנו בה עד שילינו כל העדה וזה טעם מה שאמר וישובו וילינו עליו את
כל העדה להוציא דבה על הארץ והיה זה כי האנשים האלה בראותם העם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון
הוא כאלונים נפל פחדם עליהם והמסו לב אחיהם וכאשר ראו כי עדין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע
וכלב מחזקים את לבם הוציאו דבה בשקר כדי לבטל עצתם על כל פני׳ ודע כי מוציא דבה הוא כסיל אשר
יאמר שקר אבל המגיד אמת יקרא מביא דבה כמו שאמר ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ועל זה
נענשו למות במגפה שנ׳ וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה׳ וטעם ולמה ה׳
מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפינו וגו׳ כי לא יזכירו דבת הארץ לאמר גם כן והארץ
משכלת ודעה כי ישתירו העם הדבר הזה ממשה מפני שלא אמרו השלוחים כן בהשיבם דבר אליו ואת
כל העדה כי יעיד בם כי שקר דברו והמרגלי׳ עצמם הסתירו זה ממשה מדעתם שהוא יודע עניני הארץ
ומגדרים ומחדין השכנים לא כאשר פירש על כן היו אומרים הדבה הזאת לעם באהליהם בדרך סוד׳
והנה אמר במשנה תורה ויטיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו ולא אביתם לעלות
ותמרו את פי ה׳ והטעם כי כן אמרו אליו ואל אהרן ואת כל העד׳ כי הארץ טובה וגם זבת חלב ודבש היא
והעם מרו את פי ה׳ כשלא רצו לעלות מפני אמרם כי עז העם ויש בהם לעזור ולהכשיל וכאש׳ יפרש שם ה׳
אלהיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם כי אחרי שאין המניעה מכלם רק בתוקף העם היה להם
לבטוח בשם ה׳ כי לה׳ המלחמה ולא נכתר׳ לומר כי על יהושע וכלב אמר משה כן כי למה ישמעו לשנים ולא
יאמינו בעשרה ועוד כי שם כתיב ואשלח מכם שנים עשר אנשים ועליהם אמר וישיבו אותנו דבר
ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות ארץ כשהיא רעה והמים דלים
ורעים והארץ משכלת לא תגדל אנשי מדות רק יהיו אנשיה דלים ונפוחים שפלי קומה חסירי הכח אבל
דבת המרגלים לאמר כי הארץ ההיא חזקת הטבע ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו
גדול רב מאד ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי כח החזקים
בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית שאר בני אדם כולם
כמנהג במאכלים הגסים ועתה חזרו להפליג להם בחזקת הענקים כי מתחלה אמרו וגם ילידי הענק
ראינו שם ועכשיו הפליגו בהם לקרא אותם נפילים ואמרו לעם ושם ראינו את הנפילים שלשת בני ענק
והם מן הנפילים הקדמונים אשר שמעתם עליהם כי המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם ולפי שהיה
ענין הנפילים שמדורות נח נודע בעולם הזכירו להם שאלו בני הענק מהם כדי לירא׳ ולבהלם ולכך אמרו
עתה ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם וטע׳ ויבכו העם בלילה ההוא כי לעת ערב באו המרגלי׳
באהליהם כאשר הלכו מלפני משה ובבקר השכימו וילונו כלם על משה ואהרן וכן אמר משה ותרגנו
באהליכם כי באהליהם היו אומרים דברי נרגן ואמרו רבותי׳ הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם
בכיה לדורות ולא ידעתי מאי זה רמז שבפרשה הוציאו זה אבל מקרא מלא הוא וימאסו בארץ חמדה ולא
האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה׳ וישא ידו להם להפיל אותם במדב׳ ולהפיל זרעם בגוים
ולזרות׳ בארצות אולי ידרש זה מפסוק וטפכם אשר אמרת׳ לבז יהיה יאמ׳ וטפכם כאשר אמרתם לבז יהיה
בבא עת פקודתם כי אני פוקד עון אבות על בנים והגלותי אותם עתה שידעו את הארץ ידיעה בלבדי אבל
לא שירשו אותה לדורות והכתוב ירמוז בכיוצא בזה ולא ירצה לגזור רעה רק בענין תוכחת על תנאי
וטעם ויפול משה ואהרן על פניהם שראו שהיו העם נועצי׳ לעשות ראש ולשוב מיד וקנאו הצדיקי׳ והשתחוו
לאפס מרבה לאמר להם אל נא אחי תרעו ולא יהיה זאת לכם לפוקה על כן אמר לפני כל קהל עדת ישרא׳

כי להם השתחוו על אפים וכן ויפול לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וכן וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ורבים זולתו · וטעם טובה הארץ מאד מאד להכחיש הרבה לאמר שאינה אוכלת יושביה כי האויר טוב והיא ארץ זבת חלב ודבש   וטעם אך בה׳ אל תמרודו כי יראתכם לחזק העם שיושב בה הוא מרד בשם הנכבד כי לא בכחכם יצאתם ממצרים כי יד ה׳ עשתה עמכם להפליא והוא הבטיח אתכם שיוריש׳ מפני׳ אם כן שאינו מצליחו ואמרו ואתם אל תיראו כי לחמנו הם כי גם בטבע ובמנהג שבעולם יפלו לפנינו כי נפל פחדנו עליהם ויביאו אותנו לאוכלם כלחם   סר צלם מעליהם · מגנם וחזקם כשרים שבהם מתו דא׳ צלו של מקום סר מעליהם לשון רש׳ ורא׳ אמ׳ כי צלם מגן וצנה אשר הם צל על הכלאי׳ יאמרו כי נפל פחדנו עליהם ולא יקחו מגן וצנה וכובע להחלץ ולהלחם כנגדנו ויפה פירש   אבל יתכן שירמוז הכתו׳ למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם כנגזר עליהם מיתה וה׳ אתנו כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסי׳ ונפלאות לעיני כל רואה על כן אל תיראום או ירמוז לשרי מעלה שאין אומה נופלת עד שנופל השר שלה תחלה כענין שכתוב יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה באדמה · וכמפורש בספר דניאל יאמר־ כבר סר הכח אשר בצלו יחיו בגוים וה׳ המשפיל אותם אתנו על כן אל תיראום וכן אמרו במדרש שיר השירי׳ ונסו הצללי׳ אלו שר אומות והמלאכי׳ שלה׳ כי הם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומו׳ אחרי׳

ושמעו מצרים כי העלית בכחך וישמעו מצרים שתהרגם כי העלית משמע בלשון אשר והם ראו שהעלית אותם בכחך מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא שכנגדם יש לך יכולת להלח׳ אבל לא כנגד יושבי הארץ הזאת וזהו ואמרו אל יושב הארץ הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמו׳ בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורי׳ ואינו דומה פרעה לשלשי׳ ואחד מלכי׳ לשו׳ רש׳ אם כן יהיה אל יושב כמו על יושב וכן רבי׳ ולפי דעתי אין הכונה למשה רבינו בטענה הזאת מפני שהכנענים חזקים וגבורים במלחמה כי השם הכה את מצרים בדבר והמית בכוריהם ברגע והביא עליה׳ מכות גדולות מן השמים ונקל זאת בעיני ה׳ להכות כדבר הגבורי׳ והחזקי׳ כדלים והחלשים אבל הכונה בתפלה הזאת לאמר יחשבו מצרים ויאמרו כי יש כח באלהי כנען להציל מידך כי עשית במצרי׳ ובאלהיה׳ שפטים עד שהוצאת העם הזה מקרבו ולא יכלת לעשות כן בכנען ובאלהיה׳ והנה יהיה חלול השם ויחזקו ידי עובדי עז׳ ואם כן יתכן שיהיה אל יושב הארץ הזאת כפשטו שיאמרו המצרים לאנשי הארץ כנען מבלתי יכולת ה׳ וגו׳ כי בכם אל ואפס אלהי׳   אשר עין בעין נראה אתה ה׳ אמר רא׳ על מראה כבוד ה׳ לעיני כל ישר׳ נראה פעל עבר וטעמו נראה אתה וכן לא נשאר אני · וכן כי אומלל אני בעבור היות האלף בפתח גדול והכפל עין בעין אמרו בו המפרשי׳ כדרך בני אד׳ שעיניו יראו את עיניו כדברו אתו וכן פני׳ בפנים דבר ה׳ עמכם ועל דרך האמת עין לשון מראה ועינו כעין הבדולח · ומראה כעין חשמל · יאמ׳ אשר מראה כמראה נראה הוא שמך הגדול וכן ענין הכתו׳ ביחזקאל וכמראה המראה אשר ראיתי כמרא׳ אשר ראיתי בבאי לשחת העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר   יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמ׳ ויהי הדבר ה׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב׳ה שהיה כותב ה׳ ארך אפי׳ אמ׳ לו לצדיקים אמר לו אף לרשעים אמ׳ לו רשעי׳ יאבדו אמ׳ לו חייך שתצטרך בדבר זה · כשחטאו בעגל ובמרגלים נתפלל לפניו בארך אפים אמ׳ לו הקב׳ה והלא אמרת לי לצדיקים אמ׳ לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה׳ לעשות דבורך לשון רש׳ · מדברי אגדה · ודרך האמת תכיר מפני ששם במקום הזה כתוב באלף דלת׳ · ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר ב מדות ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי במדות אמת יהיו חייבין · ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו · ולא הזכיר בתפלה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל · והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה והם מורדי׳ באבותם ולא היו חפצים במתנ׳ שלהם אשר האבו׳ היו בוחרים בה מאד · והיאך יאמר אשר נשבעת להם כך כל הארץ הזאת אתן לזרעכם · והם אומרים אי חפצנו במתנה זו ולא הזכיר וחטאה בעבור שאלו מזידים ופושעים · ולא ידעתי למה לא הזכיר רחום וחנון אולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול לעול׳ · לכן לא ביקש רק אריכות

אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כאשר במדבר שימותו במגפה · וכשמי שלא בקש עתה אלא
אריכות אפים אמר לו סלחתי כדבריך שהיה להם ארך אפים ורב חסד · והזכיר פוקד עון אבות לאמר
שאם ירצה שלא למחות עונם יפקוד עון אבות על בניהם · ולארך אפים יקחם   ויזה היתה הגזרה
לקבוע להם בכיה לדורות בלילה הזה כי פקד עונם על זרעם · ואמר רז"ל כי בעבור שמאסו אם יראו את
הארץ אמר סלחתי כדבריך · ידענו כי מלת סלח לא אריכות אף · וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלימה
והנכון שעיני כי סליחה הנחת העונש כדברי אונקלוס והקרבנות מעלים עונש השוגג מעליו וכן טוב וסלח
ואמר סלחתי כדבריך לעם בכללן שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותו לגוי גדול ועצום ממנו ואם
וזרעם יאבדו מן הארץ · אבל יסלח להם שיירשו בניהם את הארץ ושלא ימותו הם במגפה · וגזר שיתמו
פגריהם במדבר וימותו שם כל אחד בבא יומו והנה במשנה תורה הזכיר משה במעשה העגל תפלתו אשר
התפלל עליהם · ואמר ואתנפל לפני השם כראשונה וגו' ופירש שם תפלתו ואתפלל אל ה' ואומר והזכיר
גם תפלתו על אהרן ולא הזכיר להם במרגלים שהתפלל עליהם כלל וכן זה מן הטעם שהזכרתי כי רצה
לא התפלל למחול להם אלא שישא להם ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים ולא היתה תפלתו שלימה
עליהם ועל כן לא הזכירה להם כי היו יכולין לטעון עליו ·   חי אני לשון שבועה וימלא כבוד ה' את כל ה
הארץ אם יראו את הארץ ונכבדי   מקרא מסורס הוא חי אני נאם ה' כי כל האנשים אם יראו את הארץ
ונכבדי ימלא את הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביא' שלא אמיתם פתאם
כאיש אחד אלא כאחור ארבעים שנה מעט מעט לשון רש"י · ואינו נכון כלל אבל הכתובים האלה חסרי
השבועה לכבוד של מעלה חי אני וימלא כבודי את כל הארץ אם כל האנשים המנאצים אותי יראו את הארץ
אין הדבר כנה · וכן חי אני נאם ה' אם אתם תבואו אל הארץ יחסר השבועה · וכה יקברון אף בהדיוט
כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף לא ירבו לפרש האלה כה יעשה אלהים לשונאי דוד וכה יוסיף יחסרו הברכה
וכן מכינו שאמר כלב ליהושע אתה ידעת הדבר אשר דבר ה' על אודותי ועל אודותיך וכתיב וישבע משה
ביום ההוא אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולזרעך עד עולם כי מלאת אחרי ה' אלהי
וזאת משה שבאמר כאן ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא
שמה וזרעו יורשנה ויבטיח בהבטחה זו בשבועה כי הכל נקשר בכאן ואולם חי אני שהוא שבועה כמו שפירש'
ואמר וישבע משה כי משה הזכיר השבוע'   ועל דרך האמת ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ
הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם
וטעם וכל מנאצי לא יראוה כי כל מנאצי לא יראוה ורז"ל אמר כל מנאצי מאביהם ואין בן ע' ואולי ירמוז
זה לדורות הבאים ממנה כדברי רבותי'   ובאן קבע להם בכיה לדורות בלילה הזה שיזכור להם עונם
הראשון   ועבדי כלב לא הזכיר יהושע כי פירש לכלב שכרו שיירש הארץ אשר בא שמה ושכר יהושע איננו
ראוי לפרשו עתה שיהיה הוא במקום משה והקדים משה השם כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון בעבו'
כי הוא הקדים לחלוק על המרגלי' ויהס כלב. אבל משה אמר ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשי'
בעבור גודל מעלת יהושע בחכמה ובעבור כי משה ואהרן נפלו על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל
להתחנן לו היה הדבור בכאן גם לאהרן והנבואה למשה אמור אליהם כי הוא העיקר בנבואה · וטעם אם
לא כאשר דברתם באזני אם כאשר דברתם כן לא אעשה לכם כטעם תמיה' וכן דרך הלשון לא אל עמי'
רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע דבריהם אם לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך וכן אם
לא כאשר דמיתי כן היתה   מוציאי דבת הארץ רעה   כבר פירשתי כי עונש הגדול היה בעבור הדבה
שהוציאו כי ארץ אוכלת יושביה היא   והיה שקר גמור שהיא היתה מלא עמים רבים כמו שכתוב ביהושע
הם וכל מחניהם עמם עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב ·   וסוס ורכב רב מאד · ובתורה ונשל
גוים רבים מפניך שבעה גוים גדולי' ועצומים והם היו מפליגים בחוזק העם כי עז העם כי חזק הוא ולא
השיבו על דברי משה שאמר להם המעט הוא אם רב. אבל אמרו לעם אחרי' כי הארץ אוכלת יושביה וכת'
רש"י כל הוצאת דבה לשון הוצאת דברי' שכם מלקיחי' את האחד לדב' בו כמו דובב שפתי ישני' · ויש בה לטוב
ויש בה לרעה · לכך נאמר מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה והנה כתוב ומוציא דבה הוא כסיל

אלינו לטובה · להוציא דבה על הארץ וכן ודבתך לא תטוב · אבל כל דבה לרעה ויוצי' דב' רעה להפליג
וטעם למה זה אתם עוברים את פי ה' איננו בגזרת במדבר הזה יפלו פגריכם אשר אמר אבל
יאמר למה אתם עוברים את פי ה' כי הוא צוה אלי שלא תעלו כלל ולא תנגפו לפני אויביכם וכן אמר
במשנה תורה ותהינו לעלות ההרה · ויאמר ה' אלי אמור להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא
תנגפו לפני אויביכם   וטעם והיא לא תצלח · זו שאתם עושים לא תצלח לשון רש' או העברת פי
השם אין בו הצלחה לשון רא' ועל דרך האמת היא מתהלכת   כי תבואו אל הארץ   אחר שהבטיח את
הבנים שיבאו אל הארץ השלים להם מצות הקרבנות שיקריבו נסכים בבואם לארץ · ואולי היה זה עתה
לנחמם ולהבטיחם כי היו מיואשים לאמר מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה · ואם יתמו
גם הבנים ולכן ראה הקב"ה לנחמם כי בצוותו אותם במצות הארץ הבטיח שגלוי לפניו שיבאו ויירשו אותה
והנה צוה בנסכים בארץ בעשותם עולות וזבחים כי במדבר לא נתחייבו בנסכים לבד בתמיד שנ' בו ונסך
רביעית ההין יין לכבש האחד · כי שם נאמר פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך
שם וכן הנשיאים בחנכה שלהם לא הביאו נסכים · ורבותי' נחלקו בזה מהם שאמרו בספרי בא הכתוב
ללמדך שלא נתחייבו בנסכים אלא מביאתן לארץ ואילך וכו' ומהם שאמ' שלא נתחיי' בנסכי' אלא מביאת'
לארץ ואילך   והשלים עוד תכ' וצוה על החלה שלא נהגה במדבר כי התרומ' והמעשר בידוע שלא ינהגו שם
כי הם מפירות הגני ובחוצה לארץ · ויש עוד שני בחלה על דעת רבותינו שנתחייבו בחלה כשנכנסו לארץ
מיד ·   ולא נתחייבו במעשרות ובתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה   וכי תשגו ולא תעשו את כל
המצות האלה · הפרשה הזו סתומה במשמעה ויטעו בה בעלי הפשט לומר שהוא קרבן על מי שלא עשה מה
שצוה לעשות והוא שוגג · ודבריהם דברי רוח שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל מצות עשה שבתורה כשלא
קיים את כולם ושגג באחת מהם ויהיה חיוב כרת בכל מי שאינו מקיים את כולם כשיעבור על אחת מהן
במזיד · כי הכתוב אומר את כל אשר צוה ה' אותו אליכם · ועוד שאמר כאן והיה אם מעיני העדה נעשת'
לשגגה כי שגגתם במעשה שעשו לא שישבו ולא עשו · וכן אשר תעשה ביד רמה · אבל טעמו שתשגו ולא
תעשו מה שצוה הש' · אבל תעשו הפכו או יאמ' שתשגו ולא תעשו מצותיו כמה שהזהיר אתכם שלא לעשות
כי המניעות בלא תעשה יקראו מצות כמו שאמר כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשנה · והנה
חיוב הקרבן הזה בשגגת העדה משונה מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא · כי שם חייב להביא פר לחטאת
וכאן פר לעולה ושעיר לחטאת · ועל כן הוצרכו רבותינו לומר שזה הקרבן על שגגת עז' · ולשון הכתוב
שלא נביא אותו מפשוטו ומשמעו · יאמר וכי תשגו מכל המצות ותעברו על כל מה שצוה השם לכם ביד
משה שלא תעשו דבר מכל מה שצוה אתכם תקריבו הקרבן הזה ·   ולכך לא הזכיר בכאן כאשר יאמר
בקרבנות החטא אחת מכל מצות ה' · והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מיוחד לכל התור' בשוגג כגון ההולך
ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל · ויהיה כל זה בשוגג כגון שיהיה
ביחיד בתינוק שנשבה לבין הגוים ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם
או שיאמרו כמו שנזכר בספרי · מפני מה אמר המקום לא שבעם ובטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר
כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל שנאמר ויבאו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני ·
אמרו לו רבינו יחזקאל הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו' · או שישכח את התורה וכבר אירע לנו
כן בעונותינו כי בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצות לגמרי · וכבר
בא בספר עזרא באנשי בית שני · וזהו טעם לשון הכתו' שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצו'
בכללן · ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם והיא עבוד'
זרה · ויהיה שיעור הכתוב וכי תשגו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא תעשו דבר מכל מצות ה' כי המודה
באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה שאם
יש אלוה זולתו יראתו ומצותיו ועל החיוב בהם איננו כלום ובא זאת הפרשה להשלים בתורת כהנים דין ש
שגגת עבודה זרה · כי הספר הזה ישלים דיני הקרבנות כאשר פירשתי · ונכנסה כאן בעבור שהם מרו
דבר השם · ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה להיות שם במצרים כאשר היו בראשונה

בלא תורה ובלא מצות · והנה בא׳ה הפרשה להודיעם כי אפי׳ בע״ז יכפר על השוגגים · אבל ר״ז עושים ביד
רמה יכרית אותם · וכבר פירשתי הכרת הזה בסדר אחרי מות · וטע׳ עונה בה בזמן שעונה בה ולא בזמן
שעשה תשובה לשון רש״י מדברי רבותינו · ועל דרך הפשט הוא כמו דמיהם בם חטאם ישאו ערירים ימותו
ערות אחותו גלה עונו ישא · וראיתי בפרקי דרך ארץ מזו עונה בה מלמד שנפשו מזכרת ועונה עמה
כלומר שהענין דבק בה אחרי הכרת להיות נדונת ביסורין לעולם · כענין כי תולעתם לא תמות ואשם לא
תכבה · וטעם והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ על פר העולה הנזכר וחטאתם על שעיר החטאת והזכיר כן
לגדל החטא שהוא בכל מצות השם לאמ׳ כי אעפ״י שהחטא גדול במאד מאד · כיון שהיא שגגה והם הביאו
עליה קרבנם עולה וחטאת ראוי לכפר להם · ובספרי דרשו הכתוב ליתורין ר׳ יאשיה אומר כל שבט שעשה
על הוראת ב״ד ועשו שאר שבטי׳ מנין שהיו מביאי׳ על ידם ת״ל והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ ר׳ יונתן
אומר וכו׳ · ועל דרך האמת כבר הודעתיך כי כל מקום שנאמר ה׳ במדת רחמים ולפני השם כמו על פני ··
והרי זו כמו שאמרו הוא ובית דינו · והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאת׳ לפניו והנה
החטא מכפר במדת רחמים ובמדת הדין הזכיר זה כאן׳ אבל בסדר ויקרא בא׳ר המצות הזכי׳ פעמים
רבים לפני ה׳ וזה מבואר והזכיר ולגר הגר כי הגרים בחטא הזה מוכשלים תמיד ומכשילים את
ישראל ולפרש׳ הזאת סמך אחריה ענין המקושש כי היה בזמן הזה אחר מעשה המרגלים על דרך הפשט
וזה טעם ויהיו בני ישראל במדבר כי בהתאחר שם העם בגזרה הנזכרת היה המאורע הזה ואחר כן באה
מצות ציצית שיזכרו בו המצות כולן ולא ישכחו את השבת או זולתה מן המצות · וטעם הזכרון הזה
שיהיה בציצית לכל המצות כתב רש״י מפני שמנין של ציצי׳ בגי׳ מטריא שש מאות ושמונה חוטין וחמשה
קשרים הרי תרי״ג ולא הבינותי זה שציצית בתורה חסר יוד׳ ואין מגיע אלא חמש מאות ותשעים ועוד
שחוטין לדעת בית הלל אינם אלא שלשה והקשרים מן התורה אינם אלא שנים כמו שאמרו שמע מינה
קשר העליון דאורייתא כלאים בציצית דשרא רחמנא למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אינו חבור אבל
הזכרון הוא בחוט התכלת שרומז למדה הכוללת הכל שהיא בכל והיא תכלית הכל ולכן אמר וזכרתם את
כל מצות ה׳ השם וזהו שאמרו מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבו׳ וכו׳
והדמיון בשם גם הגוון תכלית המראות כי ברחוקם ראו עולם בגוון ההוא · ולפי כך נקרא תכלת · ואמר
ולא תתורו אחרי לבבכם להזהיר ממנה שלא יטעו בה · וזה הוא שדרשו רבותינו אחרי לבבכם זו המינו׳
אשר אתם זונים זו ע״ז שלא יהרהרו מן התכלת במינות או בע״ז אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו
וזכרתם ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות כענין שכתוב ואבכי הידע נעד כא׳ה ה׳ והמשכיל יבין · ובמדרשו
של ר׳ נחוני׳ בן הקנה בפסו׳ ויתרון ארץ בכל הוא ומאי ניהו ארץ דנחצבה ממנו שמי׳ והוא כסאו של הקב״ה
והיא אבן יקרה והיא ים החכמה וכנגדה תכלת בטלית ציצית דאמר ר׳ מאיר מה נשתנה תכלת וכו׳

סדר קרח ׃

פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר׳ תנחומא ויקח קרח לקח עצמו ל
לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם
אנקלוס ואתפליג נחלק מתוך העדה להחזיק במחלוקת וכן מה
יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם לשון רש״י ודעת המדרש אינו כפירוש הרב אבל אמרו
שם אין ויקח אלא לשו׳ פליגה שלבו לקחו כענין׳ שנ׳ מה יקחך לבך ואינו רוצה לומר שלקח עצמו לצד אחד
וכן מה יקחך לבך אינו שיקח אותך לצד אחד להפליג עצמך משאר בני אדם אבל כונת המדרש כי ויקח
קרח שלקח עצה בלבו לעשו׳ מה שיספר כי הלקיחה תאמר על העצה והמחשבה וכן מה יקחך לבך
מהמחשבה יקח לך לבך שתחשוב בסתר לית דיין ולית דין ולא תגלה אותה או מה ירמזון עיני׳ שמתוך
רמזותך נכר שאתה כופר במשפטי האלהים ולא תפרסם זה · אבל תקרא תגר במסתיר עצמו ואליפז אמר
זה לאיוב קוד׳ שיגלה איוב מחשבתו במאמר ברור שאין לבורא השגחה בפרטי הנבראים השפלים · ולכך
אמר לו ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט והוא ענין המעצה הסיא למתבונן בו וכן לשון לקיחה
במחשבה קחו מוסרי לבלתי קחת מוסר אמרו עוד במדרש ויחלוק וידבר ויבו קרח אינו כאמר אלא
ויקח מה לקח לא לקח כלום אלא לבו נטלו אמר הכתוב מה יקחך לבך והוא מה שפירשתי ואנקלו׳ שתרג׳

ואתפליג פתר הענין לא הלשון כמנהגו במקומו׳ רבים ׳ וכן תרגם על דבר קרח על פלוגתא דקרח ׳ ותרג׳
בדבר בלעם בעצת בלעם כי הוא מזכיר הענין כתרגומו ׳ ורא״א אמר ויקח קרח אנשים דרך קצרה כמו ח
חמור לחם ׳ ואחרים אמרו כי ודתן כמו ובני צבעון איה וענה ותקונו ויקח קרח דתן ואבירם ׳ ולפי
דעתי אין צורך כי הנו׳ הוא כלשו׳ שיאמר ויקח קרח ודתן ויקומו ויקהלו על משה ועל אהרן כי בכל תחלת
מעשה תבא לקיחה והוא לשון התעוררות במעשה ההוא ׳ וכן ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת ׳
ואם תחפוץ לפרש כי הלקיחה על הדבר אשר יזכיר אחרי כן ויקח אבשלום את המצבת ויצב לו בחייו כך
תפרש ויקח קרח את האנשים מבני ישראל חמשים ומאתי׳ ויקומו לפני משה ויקהלו על משה ועל אהרן ׳
ואמר ר׳ אברהם כי זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נחלפו הבכורי׳ ונבדלו הלוים ׳ כי חשבו ישראל
שאדונינו משה עשה זה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם
ממשפחתו והלוים קצרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואביר׳ בעבור שהסיר הבכור׳
מראובן אביהם גם קרח בכור היה ׳ וזה מדעתו של ר׳ אברהם שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם
ומאוחר בתורה לרצונו ׳ וכבר כתבתי כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקו׳ אשר יפרש הכתו׳ ההקדמ׳
והאחור וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון ׳ אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה
המרגלים ׳ והנכון בדרש שסבב קרח על נשיאות אליצפן כמאמר רבותינו וקנא גם באהרן כמו שנאמר
ובקשתם גם כהונה ׳ ונמשכו דתן ואבירם עמו ולא על הבכורה כי יעקב אביהם הוא אשר נטלה מראובן
ונתנה ליוסף ׳ אבל גם הם אמרו טענתם להמיתנו במדבר ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו ׳
והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול ומפורס
היו המתים מועטים ונצלו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה ׳ והנה היו
אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היו העם סוקלים אותו ׳
ולכן סבל קרח גדולת אהרן וסבלו הבכורי׳ מעלת הלוים וכל מעשיו של משה ׳ אבל בבואם אל מדבר
פארן ונשרפו באש תבערה ומתו בקברות התאוה רבים ׳ וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם
ול׳ ביטל הגזרה ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה׳ ונגזר על כל העם שיתמו במדב׳ ושם ימותו
אז היתה נפש כל העם מרה והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות ואז מצא קרח מקום
לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם ׳ וזה טעם להמיתנו במדבר ׳ אמר והנה הבאת אותנו אל
המקום הזה ולא קיימת לנו מה שדברת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כי לא נתת לנו נחלה כלל ׳ אבל
נמות במדבר ונהיה כלים שם כי גם זרענו לא יצא מן המדבר לעולם יבטל מן הבנים מה שדברת להם
כאשר נתבטל מן האבות ׳ וזה טעם תלונותם הנה במקום הזה אחר גזרת המרגלים מיד ׳ והקרוב כי היו
אלה הנקהלי׳ כולם בכורות כי על כן חרה להם על הכהונ׳ ׳ ולכך אמר להם משה שיקחו מחתות כמנהגם
הראשון ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהני׳ ׳׳ ויפול על פניו ולא ויפלו כי אהרן במוסרו
ובקדושתו לא ענה דבר בכל המחלוקת הזו ויהי כמחרים וכמודה שמעלת קרח גדולה ממעלתו ׳ אבל הוא
עושה כדבר משה ומקיים גזירת מלך ׳ וטעם ויודע ה׳ את אשר לו לעבודת לויה ואת הקדוש לכהונה לשון
רש׳ ויפה פירש ׳ ויאמר הכתוב שיודיע השם אם הלוים הם שלו כענין שנאמר והיו לי הלוים ׳ או עדיין ה
הבכורות שלו כענין שנאמר כי לי כל בכור ׳ שלא יחליפם בלוים ׳ ואת הקדוש הם הכהנים המקודשים
לעבודה כמו שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים כי קרח כדי לאסו׳ עליו העם גם על הלוים יחלוק
וירצה להחזיר העבודה כלה לבכורים ׳ והנה כאשר נשרפו אלה הבכורות נודע שלא בחר השם בעבודתן
וכאשר נתקבל קטורת אהרן נודע שהוא הקדוש ׳ וטעם ואת אשר יבחר בו יקריב אליו פעם שנית שיודיע
השם את אשר לו ואת הקדו׳ והקריבו אליו מחר ויסע אל מנחתו ואל האחרי׳ ואל מנחת׳ לא יפנה ואת אשר
יבחר בו לדורות לעמוד לשרת לפניו הוא וזרעו כל הימים יקריב אליו מחר לומר שיהיה להם הנסיון הז׳
אות לדורות עולם שלא יחלקו לא על הנבחר ולא על זרעו לעולם ׳ וכתב רבינו חננאל כי אלה הנקהלים
כלם היו לוים משבטו קרח ׳ וזה טעם רב לכם בני לוי ושמעו נא בני לוי אולי חשבו כי כל שבטם נבחר
לכהונה ומשה מעצמו חלק כבוד לאחיו וכו׳ ׳ וחלילה שהיו בשבט משרתי אלהינו מאתים וחמשים   כג ג

קרואים ונשיאים בני מרי מבעיטים ברבם וכגדול שבטם ומליכים על ה׳ ׳ ואלו היו מן השבט בלבד לא
היו כל מטות ישראל מתלוננים מתחברת לאמר אתם המיתם את עם ה׳ ׳ כי לא מת להם מת רק משבט מ
משה ואהרן וגם באות המטה ראיה כי המחלוקת מכל שבטי ישראל היא ׳ והכתוב פירש ואנשים מבני
ישראל להגיד כי היו מכל השבטים לא מן השנים הנזכרים בלבד ׳ אבל טעם רב לכם בני לוי בעבור כי
קרח היה מפתה לכל השבטים לכבודם רוצה להחזיר העבודה לבכוריהם ׳ כאשר אמר כי כל העדה כולם
קדושים׳ ומשה כהבינו כונתו גלה מצפו׳ לבו לכל העם כי הוא על כהונתו צועק ואמ׳ שדי לו בכבו׳ שבטו רב לכם בני
לוי ׳ וחזר ואמר שמעו נא בני לוי לקרח וגדולם ׳ וזה טע׳ ויאמר משה אל קרח ׳ אבל כולל דבריו עם בני לוי
כי דברי משה בתחלתו פיוס לו ולכל השבט שלא ימשוך אדם מהם אחריו׳ והנ׳ משה מעצמו חשב המחשב׳
הזאת ורצה בקטרת יותר משאר קרבנות כי ראה כבר נדב ואביהוא כי בהקריבם קטרת זרה לפני ה׳
נשרפו׳ והתיר לאהרן להקטיר אותה לצורך השעה ׳ או שהיתה קטרת הבקר שהקטיר בהעלותו את הנר׳
במשפט ובטח משה כי השם מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים ׳ ויש אומרים כי וישמע משה ויפל על
פניו לדרוש את השם לדעת מה יעשה ואז אמר לו בקר וידע ה׳ וגו׳ ׳ ולא נזכר זה רק בספור משה לעם
וכבר הודעתיך כי במקומות רבים פעם יאריך בדבור השם אל משה ויקצר בספור משה ופע׳ יעשה בהפך
ולפעמים לא יזכיר האחד כלל כאשר בא במעשה בני גד ובני ראובן שספר הכתוב המעשה במשה מעצמו
והוא נעשה על פי השם ׳ כמו שאמרו את אשר דבר ה׳ לעבדיך כן נעשה ׳ וכתוב ביהושע אל ארץ הגלעד
ואל ארץ אחוזתם אשר נאחזו בה על פי ה׳ ביד משה ׳ ואם כאמר שהיה כן מפני השכל השם בענין שאמר
זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל אשר צוה ה׳ לתת לתשעת המטו׳ וחצי המטה ׳ ויהיה זה מן הדברי׳
שעשה משה מדעתו והסכים הקב״ה על ידו ׳ אינו כמו שעשה משה דבר בחלוק הארץ אלא ברשות
כי הכל במצות השם יעשה דכתיב לאלה תחלק הארץ וגו׳ ׳ ודעתי בזה וכמו שאמר לאהרן קח את המחתה׳
ושים קטרת שהיתה עליו יד ה׳ בהם והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקדש
וכמו שאמר רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני ׳ כי משה רבינו בכל ביתו נאמן הוא כאשר פירשתי ענין
הבית והזכרתיו פעמי׳ רבות ׳ ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הוזכר בהן דבר ה׳ ׳ וראיתי באונק׳
שתרגם כל קטרת הנזכרת בפרשת קטרת כלשונו ׳ לא אמר בו קטרת בוסמין כמנהגו נראה שסבר שלא ה
היה קטרת הסמים של הקדש אבל לבונה וכיוצא בה שהקטיר לנסיון ׳ וכן עשה בבני אהרן ׳ ודעת רבותי׳
שהיה קטרת הקדש והוא הנכון ׳ ואולי לא ירצה אונקל׳ לשנות הקטרת להוסיף בו בוסמין רק בהעשות ענ
ענינו במצוה ׳ לכן אתה וכל עדתך לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדי׳ על ה׳ כי בשליחותו עשיתי
לתת כהונה לאהרן ולא לכו׳ המחלוקת הזה לשון רש״י ׳ ואם כן יאמר אתה וכל עדתך אתם הנועדים על ה׳
לא על אהרן ׳ ורא״ה אמר כי הוא הנועדים נוסף ׳ ויתכן שאמר לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי לא
על אהרן היו לפני השם עם אהרן מחר ויקרא קצר הוא כתנאים אשר הזכיר ׳ וענין הכתוב כי מתחלה
דבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וידע ה׳ וגו׳ ׳ ואחר׳ חזר לדבר עם קרח רב לכם בני לוי ואמ׳ לקרח
לבדו שמעו נא בני לוי ׳ ולכך חזר ואמר אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי אין עליו לבדו הענין רק על כל
עדתו כי כלם נועדים על ה׳ ״ וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם הנה דתן ואבירם הם היו בעלי
המחלוקת הזו בקרח כמו שאמר ויקח קרח ודתן ואביר׳ ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו׳ שהם
המקהילים אותם על משה ועל אהרן ׳ והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו ואמ׳ לו עוד אתה וכל עדתך
כי אליו דבר תחלה כי הוא הגדול בהם ׳ והנה הנועדים היו עדת דתן ואבירם גם כן ׳ ולכך רצה עתה
לדבר גם עמהם ולהזהירם על עצמם ועל כל הנועדים שהם עדתם ולפייס אותם בדברים טובים דברים
נחומים לישראל כי דבריו עם קרח פיוס לבני לוי לבדם ׳ וטעם וישלח כי הלכו מלפניו בדברו עם קרח
ואחרי כן ויאמר משה אל קרח אשר היה עדנו עומד לפניו שם ׳ או מפני שהיה קרח לוי עומד במחנה
לויה סמוך לאהל משה כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר והוא הבקר שאמר
להם בקר וידע ה׳ את אשר לו ׳ ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאון בן פלת ׳ ואם רצו
הם מתרצים אליו היה און הולך אחר עצתם ׳ על כן לא שלח אליו והנה לא בא ולא היה עמהם ולא עם ע

עדת קרח כי אלך ומלפניו כשהלכו להם דתן ואבירם כאשר נתוכח עם קרח ולא הוסב שם שכבר חזר בו
בעצת אשתו שהצילתו כמאמר רבותינו כי הנה הכתוב לא הזכירו שנבלע עם דתן ואבירם והוא לא היה
בתוך העדה המועדים על ה' במקריבי הקטרת · כי היו חמשים ומאתים מלבד ארבעה הנזכרים תחלה
וטעם כי תשתרר עלינו גם השתרר גם שררות רבות או אתה ואהרן אחיך לשון רש"י · ולדעתי גם במקו'
הזה כטעם אפי' וכן אין גם אחד גם לרעהו ישנא רש ודיותיהן אמרו המעט ממך כי עשית עמנו רעה
גדולה להמיתנו במדבר שהיינו ראוים לרגם אותך כי תשתרר עלינו אפי' שררה מועטת לשלוח לנו לעלו'
לפניך כל שכן שתמלוך ותתנשא עלינו · אל תפן אל מנחתם לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבים
לפניך למחר אל תפן אליה ומדרשו אמר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור חלקם לא יקרב לפניך
לרצון לשון רש' · ואינו נכון בעיני שיהיה על הקטרת לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על ד
דבריהם והם לא היו בתוך העדה המועדים להקטיר קטרת · אבל פשוטו כי בעבור שהיו אלה רוני' בכהונה
להקריב קרבן אמר משה אל תפן אל מנחתם אל תפן אל קרבן שיקריבו לפניך ואל תפלה שיתפללו לך
כי כל הקרבנות גם התפלה יקראו מנחה ככתוב · וגם אמר אונקלוס קרבנהון איזה דבר שיקריבו לפני'
וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי · אמר מה שררה אני משתרר עליהם כי מעולם לא לקחתי מהם אפי'
חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים כי זה משפט המלוכה דכתיב ואת חמוריכם יקח ועשה
למלאכתו · וזה טעם של אונקלוס שחרית שכך נקרא אנגריא של מלך שאמר הזכיר הדבר הקטן שבדיני ה
המלכות · וחזר ואמר ולא הרעתי את אחד מהם לשומו במרכבתי ובמלאכתי כאשר יאות למלך · או
להטות דינו ולבזות על כבודו כי כלל כל הרעות בלן ·· ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו
לפני ה' · כתב ר' אברהם כבר נאמר כן אבל הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה' לקחו איש מ
מחתתו · והנכון בעיני כי מתחלה אמר להם זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש מכם
אשר יבחר ה' הוא הקדוש ולא אמר שיהיה אהרן עמהם והם שתקו ואולי לא נתרצו ולא הודו בכך כי חשבו
אם יהיה אהרן עמנו תרד האש לכולנו או לא תרד כלל ונהיה כלנו שוים · ואם לא יהיה אהרן עמנו ולא
תרד האש יאמרו כי לא בחר בנו ויחשבו כי כן כבר בחר שירדה האש בקרבנותיו ביום השמיני ואותו היו'
יש לנו טענה עליו שלא היה לבחור באהרן שיהיה הוא לבדו הכהן רק בזכו' ישראל שעשו המשכן ולכל שליח
צבור היה יורד ועדיין לא הוחלפו הבכורים · בעת ההיא · על כן לא היה קרח חפץ לנסות דבר בלא אהרן
והיו שם דתן ואבירם כאשר דבר להם משה כן והיו שם בכלל מה שאמר קרח וכל עדתו וכאשר שלח להם
ויאמרו לא נעלה ויחר למשה מאד רצה לגזו' עליהם שלא ימותו כמות כל האדם · אז חזר משה אל קרח
ואמר קחו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו · והנה הוציא מכלם דתן וא
ואבירם · וזה טעם חמשים ומאתים מחתות כי מה צורך להזכיר המנין במקום הזה · והכנים אהרן ש
שיהיה עמהם אם שמע קרח אליו כי חשב שישתנה המעשה בהם ובאהרן ·· הבדלו מתוך העדה
הזאת יש לשאול אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברבם למה היה הקצף עליהם לאמר ואכל' אותם כרגע
ואם גם הם מרדו בקרח ובעדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף · וכתב
רבינו חננאל הבדלו מתוך העדה הזאת עדת קרח ולא עדת בני ישראל ויאמרו אלהי הרוחות לכל' בשר
וגו' · מיד הודיע הקב"ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות אבל עדת קרח בלבד · לפיכך פירש
לו זה שאמרתי הבדלו העלו למשכן קרח דתן ואביר' הו' שאמרתי לך הזכיר להם העלו משכ' אולי כשיראו
קרח ועדתו ישובו · אלו דבריו ואינם נכונים · כי לא היה ראוי לאמר על קרח דתן ואבירם שלשה אנשים
הבדלו מתוך העדה כי אינם עדה ואין ישראל בתוכם ואהרן עם עדת מקריבי הקטור' היה בתוכם כבית'
ועוד כי הבדלו רמז למשה ואהרן בלבד כמו הרומו · וכן ואכלה אותם כרגע רמז למגפה שתכלה עם רב
ועצום כרגע · וחלילה שלא יבין משה כוונתו ויטעה בה · אבל הטעם כי מתחלה היה לב העם אחרי
משה ואהר' · וכאש' לקחו קרח ועדתו איש מחתתו וישימו עליה' קטר' ועמדו פתח אהל מוע' עם משה ואהר'
אז קרא קרח לכל העדה ואמר להם כי בכבוד כולם הוא מקנא וייטב הדבר בעיניהם ונקהלו כלם לראו'
אולי ישר בעיני האלהים ותשוב העבודה לבכוריהם · וזה טעם ויקהל עליהם קרח

את כל העדה · והנה נתחייבו כליה שהיו מהרהרים אחרי רבם והם כמהרהרים אחרי השכינה ומותרים
על כבודתו של נביא כלבם וחייבי מיתה בידי שמים · ומשה ואהרן למדו עליהם זכות שלא חטא כמעט
אלא קרח · והוא הגורם והוא המסית אותם וראוי הוא שימות לבדו לפרסם ולהודיע ענשו לרבים · וזה
דרך מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ונותני אותו על היחיד הגורם מפני שהוא חייב על כל פנים
וכן אמר דוד הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי · והיה הענש
ההוא על העם גם בחטאם שהיה להם לתת השקלים מעצמם אם הענש הוא על זה כדברי רבותי' כי לא
צוה אותם המלך שלא יתנו שקלים כי הוא לדעת המבין בלבד היה חפץ וענשם וענשו בזה שוה הוא · ועוד
כי מלבד המבין היה עונש על העם מתחלת דבר כדכתיב ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם
וכתב שם רשי' לא ידעתי על מה · ואני אומר בדרך סברא שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית ה
הבחירה שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה'
הבית לשמו · כענין שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך ·
שנאמר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יו
יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה · והנה דוד מנעו השם ית' מפני שאמר
כי דמים רבים שפכת ארצה לפני ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה · ואלו היו ישראל א
חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים · או בימי שאול · או גם בימי דוד
כי אם שבטי ישר' אל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה · אבל ישראל הם היו הבונים · אבל כאשר
העם לא השגיחו ודוד הוא המשגיח והמתעורר והוא המבין הכל הוא היה הבונה · והוא איש משפט
ומחזיק במדת הדין ולא הוכשר בבית הרחמים · ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל · ועל
כן היה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפות' והנתו' ירמוז
כל מה שנאמר כי לא ישבתי בבית למיום אשר העלתי את ישראל מארץ מצרים עד היום הזה
ואהיה מתהלך וגו' בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי אל אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות
את עמי ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים · הרי מאשים הכתוב כי השכינה מתהלכת בכל ישר'
מאהל אל אהל וממשכן אל משכן ולא היה אחד בכל שופטי ישראל הרועים אותם מתעורר בדבר · ואמר
הכתוב עוד כי גם השם רחק מהם ולא דבר לאחד מכלם לבנות הבית רק עתה שנתעוררת הטיבות כי
היה עם לבבך ואנוה עתה לבנותו על יד שלמה בנך שיהיה איש שלום · וטעם ויקהל עליהם קרח את
גדולי העם המועדים תמיד אל פתח אהל מועד · או בכורי כל ישראל הראוים לעבודה ·
ולא הזכיר העם כמו בעגל ובמרגלים כי אלו היו כל ישראל היה אומר ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך
לגוי גדול · וכל זה שהזכרתי על הבכורות הוא על דרך רבותינו שאומרים שהעבודה היתה לבכורות · אבל
על דרך הפשט היו מתחלה כל ישראל ראוים לעבוד' הקרבנו' · כי כן הוא הדין לעולם בבמות יחיד ובבחר
אהרן לעבודת המשכן והמקדש והיה קרח טוען על הבחירה הזאת ורצה להחזיר העבודות לכל ישראל כי
כל העדה כולם קדושים ·· וא"ל תגעו בכל אשר להם פן תספו שיעור הכתוב סורו נא מעל אהלי
האנשים הרשעים האלה פן תספו בכל חטאתם ואל תגעו בכל אשר להם · והטעם שאם לא יסורו משם
יהיו נבלעים בפי הארץ ויזהירם שלא יגעו להציל ממונם דבר ולקחת להם כי חרם הוא · ורא"ה אמר שהם
באו להציל ממונם ירדו שאול כמוהם · ואם כן יהיה זה כטעם ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כאשר
הזכרתי בטעמו שם · אם כמות כל האדם ימותון אלה · הנה גם רבים בעם אמרו לו פעמים
רבות למה העליתנו ממצרים · אבל היה העונש על אלה מכל האדם באומרם כי תשתרר עלינו גם השתרר
כי עשו שתים רעות בזו על כבוד הרב וכפרו בכל מעשה ה' אשר עשה במצרים ובמדבר וגם במעמד הר
סיני שנאמר בו וגם בך יאמינו לעולם והם אמרו שאינו כדאי להשתרר עליהם ולא בא להם על ידו רק
רע · ומפני זה אמר ויחר למשה מאד וגם קרח אמר ומדוע תתנשאו ועל כן נבלע אהלו עמהם · וזה
טעם לא ה' שלחני שלא שלחני כלל להוציאם ממצרים · כטעם אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים וזה לך
האות כי אנכי שלחתיך · וכן כי ה' שלחני

לעשות את כל המעשים האלה   המעשים אשר ראיתם בעיניכם רמז לכל אשר עשה מיום שאמר לו לך
ואשלחך אל פרעה כי תחלת ביאת הנביא יקרא שליחות כענין את מי אשלח ומי ילך לנו ואשלח לפניך
את משה אהרן ומרים ׳ ואין טעם כל המעשים להחליף הבכורים ללוים וכהונת אהרן כדברי המפרשים
אלא לכלל המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישראל כמו שפירשתי   ואם בריאה יברא ה׳ כתב רא׳
יא׳ כי בריאה תורה על המצא יש מאין׳ וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה אבל פי׳ כטעם
גזרה ינן וברא אתהן ׳ והנכון שתאמר על המצא דבר מאין כי אין אצלינו בלשון הקדש מורה על זה
זולתי המלה הזאת אבל הענין כי בקיעת האדמה איננה בריאה מחודשת ׳ אבל פתיחת הארץ את פיה
לבלוע הוא חדוש לא היה מעולם כי כאשר תבקע האדמה כמו שנעשה פעמים רבים ברעש. הנקרא זלזלה
תשאר פתוחה גם ימלא הבקע מים ויעשה כאגמים ׳ אבל שתפתח ותסגר מיד כאדם הפותח פיו לבלוע
ויסגיר אותו אחרי בלעו זה הדבר נתחדש ביום ההוא כאלו הוא נברא מאין ׳ וזה טעם ותכס עליהם הארץ
ולכך אמר הכתו׳ אחרי ותבקע האדמה ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ׳ ועל דעת רבותי׳ בקרוב פתח
גיהנם גם הוא ענין נתחדש לשעתו   ואת כל האדם אשר לקרח ׳ קנה לו עבדים ושפחות ובני בית היו
לו מצרים וכושיים וכנעניים קנין כספו׳ ונכנסו בכלל הרכוש שלהם שהם לקו בנפשם ובממונם ׳ ואולי גם
מישר׳ היו בביתו גרי׳ ותושבי׳ ונמשכו אחר עצתו ונענשו כי איננו רומז לזרעו דכתיב ובני קרח לא מתו כי
היו גדולים צדיקים וטובים וזכותם עמדה להם ולא היו לו בנים ובנות קטנים כי לא הזכיר הכתוב בקרח
טף   וטעם ויאבדו מתוך הקהל שאבדו לעיניהם בהיותם בתוכם עומדים עמהם כי ברגע פתחה הארץ
את פיה וסגרה אותה עליהם ולא נודע מקומם איה ׳ ורא׳ אמר בעבור מות בניהם והעומדי׳ תחתם
כי קדשו ׳ המחתות והם אסורין בהנאה שכבר עשאום כלי שרת לשון רש״ ׳ ולא ידעתי טעם לאיסור הזה
שהרי קטורת זרה הקריבו וזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ באיסור אינו מקודש ׳ אבל יש לומר כי בנבו׳
שעשו כן על פי משה היו קדש כי הם הקדישו אותם לשמים לפי שחשבו שיענה אותם האלה׳ באש ותהיינה
המחתות האלה כלי שרת באהל מועד לעולם ׳ והנכון בעיני כי יאמר הכתו׳ כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו
להיות לאות לבני ישראל כלומ׳ אני הקדשתי אותם מעת שהקריבו אותם לפני כדי שיהיו לאות לבני ישרא׳
באשר דבר ה׳ ביד משה לו   כמו עליו על קרח ומהו ביד משה ולא נכתב אל משה רמז לחולקים על
הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ׳ ועל זה לקה עזיהו בצרעת ׳   ולפי פשוטו ולא יהיה כבלוע
ושרוף כקרח וכעדתו ׳ אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה בצרעת   ויש פותרי׳ למען אשר לא יקרב איש זר
אשר לא מזרע אהרן הוא כאשר דבר ה׳ ביד משה לאהרן שיהיו הוא ובניו כהנים ולא זר   כל זה לשון רש״
והנכון שהוא רומז אל אלעזר הנזכר שאמר הכתוב אמור אל אלעזר בן אהרן וגו׳   ושיעורו ויקח אלעזר
הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרופים וירקעום צפוי למזבח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו זכרון
לבני ישראל וגו׳   אתם המתם את עם ה׳ ׳ אמר אונקלוס אתון גרמתון דמית עמא דה׳ ׳ ופתור כי
יאשימו אותם על שנתנו העצה הזאת להקטיר קטורת זרה לפני ה׳ ומדעתם שהמקריבים אותם נשרפים
כי השם לא אמר למשה להקריב הקטורת הזאת והוא לא אמר לישראל בשם ה׳ לעשות כן   אם כן מעצמם
נתנו העצה הזאת אשר מתו בה העם והיו יכולין לתת אות ומופת אחר במטה או בזולתו ׳ ורא׳ אמר מרה
ראיה זו שנבחר לוי נבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ׳ ויתכן שבתפלתכם או בחכמה שידעת׳ שרפת׳ המקריבים
׳ וכן בראיה שלא האמינו כי מה שאמ׳ אחרי כן דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה והיה האיש אשר
אבחר בו מטהו יפרח והשיכותי מעלי וגו׳ ׳ ראיה שלא האמינו העם בשריפה הזאת שנבחרו הלוים והוחלפו
הבכורות בהם ׳ רק חשבו כי משה ואהרן גרמו השריפה ׳ או שהיה העונש בקטורת שהיתה אש זרה אשר
לא צוה אותם וקטורת אהרן היתה קטורת הבקר כאשר פירשתי   ולא היו התלונות רק על השריפה לא על
הבליעה כי השם אמר למשה העלו מסביב וגו׳ וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ ׳   ומשה הגיד זה לישראל
בשם ה׳ ודתן ואבירם היו חייבים יותר שהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריו ומתעתעים
בכבודו   והנכון בעיני שהיו העם מאמינים עתה בכהונת אהרן שכבר יצאה אש מלפני ה׳

ותאכל את קרבנותיו אבל היו חפצים שיהיו הבכורות משרתי המשכן במקום הלוים ולא ירצו בחלופין שנע
שעשו בהם כי היו חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבודת בית ה׳ והנה יתלוננו אתם המיתם אותם
שנתתם העצה הזאת שיקריבו קטורת ככהנים והם היו ראוים לעבודת לויה לא שיהיו כהנים מקריבי קטר׳
וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי הרומו מתוך העדה הזאת · לא הבינותי טעם הכתו׳ הזה ואמרו
למעלה הבדלו מתוך העדה הזאת כי יש באלדים להמית בדבר רבים סביב צדיק אחד והוא לבדו נשאר
כאשר היה בבכורי מצרים וכן היה בכל המגפות שלשה ישנים בטלית אחת השנים מתים והאמצעי נמלט
ונראה שהיה הקצף יוצא להמית גם כל העדה במיתת המתים האלה שנמשכו אחריהם בפתיחת פי הארץ
או באש היוצאת והם מכות כוללות ראויות להמית כל העומדי׳ שם ביחד זולתי אם יעשה נס שיהיו בנמלטי׳
או שאמר הנה׳ כן לכבוד הצדיקים שכל זמן שהם בתוכם לא יוכלו ידו בהם · והכונה באלה וכיוצא
בהם להודיע שהם צריכים בקטרת רחמים וכפרה ומשה הוא המזרז לעשות כן מיד · שנים עשר
מטות מטה אהרן הוא ביב׳ כי לא אמר ותקח מטה לבית לוי ותכתוב עליו שם אהרן אבל הוא במנין הנזכ׳
והנה לא נחשב יוסף רק לשבט אחד · והטעם כי לא יתכן שבטי ישראל לענ׳ רק שנים עשר ומפני שיחשוב
לוי יחשוב יוסף רק אחד ועוד אפרים זה בסדר וזאת הברכה אם יברכני ה׳ להגיע לשם · ואיש את שמו
תכתוב על מטהו יש מפרשים שם ראש השבט ראובן שמעון ויהודה והנכון שם הנשיאי׳ ועשה אהרן נשיא
לשבט לוי והוצרך לפרש כי מטה אחד הוא ונשיא אחד להם לומר אעפ׳ שחלקתי לשתי משפחות כהונה לבד
ולויה לבד מכל מ׳ שבט אחד הוא ונשיא אחד להם והטעם כאשר פירשתי כי לא הוצרכו ראיה רק שנבחר
השבט ההוא מכל שבטי ישראל למשמרת לאות לזכרון שבחרתי לאהרן לכהן ולא ילינו עוד על הכהונה
לשו׳ רש׳ · ואין המטה הזה אות רק על מטה לוי שנבחר משאר השבטים לא על אהרן שתהיה לו הכהונה
והנכון למשמרת לאות על שבט לוי מאחרי הבכורות · כי השריפה אות על הכהונה והפרח על הלויה כמו
שפירשתי · וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי כי לכל בית לוי פרח בזכותם · ואפשר שכיון שנודע במטה
שאין השם חפץ בבכורות והוא חפץ בשבט לוי שתהיה הכהונה לאהרן בלא תרעומת כי הוא הנכבד בשבט
והנשיא בהם במטה ולו תאות שררת השבט ההוא · ואינו נכון בעיני כי גרשון בכור לוי · עבודת מתנה
אתן את כהונתכם במתנה תהיה לכם לשון רש׳ · לומר שהיא לכם מתנה גמורה עד שהזר הקרב יהיה חייב
מיתה · והנכו׳ בעיני שיאמר ועבדתם עבודת כהונה ואיננה לכם עבודת שעבוד כעבודת עבדי המלכים
אבל עבודת מתנה גדולה נתתי לכם כה לכבו׳ ולתפארת מאתי כענין שדרשו למשח׳ לגדול׳ כדרך שהמלכים
אוכלין · בקדש הקדשים תאכלנו למד על קדשי קדשים שאינן נאכלין אלא בעזר׳ ולזכרי כהונה לשון
רש׳ · ולא הבינותי זה כי קדש הקדשים איננו מקום אכילת הקרבנות · כי הכתוב אומר במקום קדוש תאכל
בחצר אהל מועד וקדש הקדשים הוא במקום הארון לפנים מן הפרוכת כמו שכתוב והבדילה הפרוכת לכם
בין הקדש ובין קדש הקדשים · וכתי׳ ונתת את הכפורת על ארון העדות בקדש הקדשים ואין שם אכילה
ושתיה שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים · וראיתי בספרי ר׳ יהודה בן בתירא אומר הרי גגים
שהקיפו את העזרה מנין לקדשי קדשים שנאכלין אפילו בהיכל תל׳ בקדש הקדשים תאכלנו · והנה ר׳
יהודה בן בתיר׳ נתעורר בזה בספרי · והעמיד הכתוב במקום האונס והזכירו באימה שאת׳ נאכלין בהיכל
והראוי שיאמר שנאכלין אפי׳ לפני לפנים אם הקיפו את ההיכל · ועל דרך הפשט נפרש בקדש הקדשים
תאכלנו שתאכלנו בקדושת קדש הקדשים כי אמר תחלה קדש הקדשים לך הוא ולבניך שלא תנהגו בהם מ
מנהג קדשים קלי׳ · אבל יהיו בידכם קדש קדשים ואחר פירש בקדש הקדשים תאכלנו שתהיה אכילתך
בהם בקדושה חמורה · ולפי שכבר פירש במנחה ובחטאת ואת האומר שיש באכילתן יותר מקדשים קלים
במקומן ובזמנן לא הוצרך להאריך כאן אלא לומר שיהו כלן קדש קדשים באכילתן שתהיה אכילת׳ בהם
בקדושה חמורה לא כקדשי קלים · ושימושי הבית׳ רבים כי בית הכלי׳ כאשר תחזיק המקום והזמן כן
תחזיק הענין וכן בעבבון תאכלנ׳ כארז׳ · לא תנחל שתהיה נחל חלקך כאחד מכל שבטי ישראל · וחלק
קטן לא יהיה לך בארצם כלל כי הערים אשר נתנו להם ערי מקלט היו ולצורך ישראל הן · האזהרה
הזו בכהנים ואחרי

כן הזהיר בלוים ובתוך בני ישר׳ לא ינחלו נחלה כמוזהר בכהני׳ ורבותי׳ דרשו בארצ׳ לא תנחל בשע׳ חלוק
הארץ׳ וחלק לא יהיה לך בתוכ׳ בבזה׳ אני חלקך על שולחני אתה אוכל

סדר חקת

לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת׳
לפיכך כתב בה חוקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר
אחריה לשון רש׳ מדברי רבותי׳ וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח
מה טעם לאומות שהיו מונין אותנו בזאת יותר משאר הקרבנות׳
לפי ששאר קרבנות יש מהם שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת כי מפני היותה נעשי׳ בחוץ
יראה להם שהיא כזבחת לשעירי׳ על פני השדה ׳ והאות שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחח
בחוץ ׳ וטעם טומאת המת בענין של נחש כי הכשרים בנשיקה לא ימלטו מן הדין ׳ והוא שאמרו צדיקי׳
אינן מטמאין ׳ ולכך אמר הכתו׳ זאת חקת התורה כלומ׳ הנחקקת מן התורה והיא תורה שבע״פ ׳ על כן
היא פרה והיא אדומה ממדת הדין ונתנת לאלעזר להעשות לפנים אפי׳ על יד זר ׳ אבל הסגן ירא׳ מעש׳ ז
כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבת רעה כאומות והשטן ׳ והפרשה הזאת תשלום תורת הכהני׳
ונכתב׳ כאן אחר מתנות כהונה ׳ לומר שגם טהרתן של ישראל על ידי כהן תהיה ׳ וטעם זאת חקת התורה
אשר צוה ה׳ ׳ כטעם ואל משה אמר עלה אל ה׳ ׳ או הוא כמו מסורס דבר אל בני ישראל זאת חקת התורה
אשר צוה ה׳ לאמר דבר ולא דברו כי משה הוא העיק׳ ׳ וטעם אליך שיעשו כן במדבר לשעתם ואחרי כן
יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר לחוקת עולם שיעשו כן לדורות ׳ וכן ויקחו אליך שמן זית זך וגו׳ ׳ ואחרי
כן חקת עולם לדורות׳ ׳ ואמר ונתתם ולא ונתת לחכבים אהרן ובניו לכבודו כי שניהם יצוו לאלעזר לשחוט
לפניו יען אמר ונתתם אותה לרבים עמנו ולדורות ׳ והטעם כי אלעזר השוחט מיד בד׳ יקחנה שיתנה לו
שתעשה בהכשר ׳ ועל דעת׳ כענין ששנינו ומי עשאן הראשונה עשה משה רבי׳ והשניה עשה עזרא שבע
מעזרא ואילך עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן ג׳דול עשו שתים ׳ אל אלעזר הכהן מצותה בסגן לשון רש׳
ואין הכונה לומר שיהיה חייב המצוה בסגן יותר מכהן הדיוט או כהן גדול אלא הראשונה שעשה היתה בפרה
ראשונה שתהיה באלעזר והוא היה הסגן ׳ ולשון ספרי בא הכתוב ולמד על הפרה שתהא עשויה בסגן׳ תדע
שכן שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ׳ זו נעשית באלעזר
ושאר כל הפרות בכהן גדול דברי ר׳ מאיר ר׳ יוסי ור׳ יהודה ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן יעקב אומרי׳ זו נעשית
באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט ׳ והענין לומר כי המצוה הזאת לעומק סודה
ראויה להכתן לגדול שבכהונה ולא נתנה לאהרן ואולי הוא לגדולתו כי הוא קדוש ה׳ ואסירו המכפר במקדשו
ולא רצה ליתן לו עבוד׳ חוץ או היה להכתיר אלעזר ולחנכו בחיי אביו במצוה מן המצו׳ של כהונה גדול׳
או היה לעונש העגל כדברי ר׳ משה הדרש ׳ והנה עשה הכת׳ גם אהרן בכלל במצוה הזאת והוא ומשה רבינו
יתנו אותה לאלעזר שהוא גדול הכהונה אחרי אהרן והוא המשוח בשמן המשחה ׳ וזה רמז לדורות שתעשה
בגדול הכהונה והוא הכהן הגדול ׳ וכן שנינו פרת חטאת ששחטה שלא בכהן גדול פסולה ור׳ יהודה מכשיר
ובגמ׳ במסכת יומא ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אותה לאלעזר ולא לדורות לאלעזר איכא דאמרי
לדורות בכהן הדיוט ׳ ואיכא דאמרי לדורות בכהן גדול והוא סתם משנתינו והסכ׳ ׳׳ ולדברי האומר
לדורות בכהן הדיוט בנה באלעזר לפי שלא היה שם כהן אחר כי אינו הגון שיהיה אחיו הקטן קודם אליו
על פני השדה רבותי׳ אמרו לרבות גולל ודופק ׳ ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת
בנגיעה לשון רש׳ ׳ ואין גולל ודופק על דעת חכמים כדרש מן הכתוב אבל הוא הלכה ואין הנזיר מגלח
עלי׳ ואין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו אבל על פני השדה הוא לרבותי׳ כפשוטו שיגע בחלל חרב
שנפל על פני השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ׳ ומפני יתגרו עמו בנ׳ מדרש ׳ כך אומר בנזירות
בספר׳ כהן גדול וכל אשר יגע על פני השדה ׳ זו המאהיל על המת כי המאהיל עליו הוא כנוגע על פני
השדה ׳ ויהיה להם בחלל חרב חסר וו׳ ובחלל חרב ומפני שאמר פני השדה ולא אמר השדה דרש בג
ר׳ ישמע׳ עוד להוציא עובר במעי אמו שהיא טומאה בלועה ואינה על פני המקו׳ ואמר בחלל

חרב כי דבר הכתוב בהווה והוא הדין לחלל אבן או אגרוף · והזכי׳ חלל ומת כנגד הבהמות השחוטו׳ טהורו׳ והנבלה מטמא׳ · ורבותי׳ עשו בו מדרש מפני יתורו · לומר שהחרב כחלל שלא בא הכתוב אלא להשוו׳ החלל והחרב לומר שהוא נעשה אבי אבות לטומאה כמת עצמו ומטמא אדם וכלים טומאת שבעה · והנראה מן הסוגיות במסכת ובגמ׳ שהוא מטמ׳ במגע במשא כמת · אבל אינו כמוהו לטמא באהל שמא יתבאר בו מיעוט מן הכתוב באהל אדם כי ימות באהל שאינו רק על האדם עצמו · ואם היה החרב שנטמא במת מטמא באהל היו הכהנים אסורים בכל הבתים שבכלן החרב טמא ויהיה מטמא אותם באהל · וכן נראה עוד בגמ׳ שאין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאת שלישי ושביעי · אעפ״ שהאדם הזה הנוגע בו אב ל לטומאה · ויהיה זה מפני שבכתוב השני שאמר והזה על האהל כתוב וכל הנוגע בעצם או בחלל · ולא אמ׳ או בחלל חרב · ואם כן הרי החרב כחלל לטמא במגע טומאת שבעה · אבל לא לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו · ואין הכהן מוזהר ממגעו כלל · והוא הקרוב והנראה מדברי רבותינו ואנחנו בעונותינו טמאי הגלות · גלא ידענו בטהרת הקדש עד יערה עלינו רוח ממרום ויזרוק הש׳ עלינו מים טהורים ונטהר אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו · וטעם אדם כי ימות באהל אדם כי ימות והוא עתה באהל · או שדבר הכתוב בהווה · והוא הדין אם ימות בחוץ והכניסוהו לאהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל הכלים שבתוכו והאהל עצמו בכלל הזה · כיון שאמר והזה אל האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם · והזכיר הכתו׳ האהל להגיד שהוא עצמו טמא שבעה וצריך הזיה · ועוד מפני שהיו ישראל יושבי אוהלים במדבר ודבר הכתו׳ בהווה · כי המצוה מיד ולדורות אבל הוא הדין לבית ולכל המאהילים שמביאי׳ את הטומאה על כל הכלים ועל הנפשות שם · אלא שאין הבית המחובר מקבל טומא׳ לעצמו כלל · והנרא׳ הזכיר הכתוב במת טומאת מגע ואהל ולא הזכיר בו משא · אבל רבותי׳ דורשין אותו בק״ו וחומר מן הנבלה ומרבים אותו לטומאת שבעה במגע · וכן הוא כפי פשט הכתוב הזכיר כי באדם המת והשורש טומאה שבעה והזיה במגע · וכבר הוא ידוע כי מגע התורה הנגיעה ממש והנגיעה על ידי דבר אחר שישא אותו · ונתן עליו מים חיים אל כלי · אין ענינו שיתן האפר בכלי תחלה ויתן מים על האפר · שכך שנו רבותינו שהנותן אפר תחלה ואחר כך המים פסל · דקדקו מים חיים אל כלי שתהא מיתן בכלי · ואולי מפני שלא אמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת אל כלי ונתן עליו מים חיים · אבל פירושו ונתן על האפ׳ מים חיים שהוא בכלי לומר שיערב האפר במים שבכלי עד שיהיו המים צפין עליו · את מקדש ה׳ טמא הזכיר הכתוב הכרת הזה בכתם ואמר את משכן ה׳ טמא בעבור שכבר הזהיר מן הטומאה במקד׳ כמו שאמר בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא · כי הזכירה שם בטומאה הקלה כאשה היולדת בימי טוהר שהוא בתולדתה והוא הדין בכל הטמאים · וכבר הזכיר גם כן הטבילה ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו · כלומר שישא עונו בעברו על המוזהר ממנו · ולפיכך אמר כאן בטומא׳ המת כי הנוגע במת ולא יתחטא · אעפ׳ שיכבס בגדיו וירחץ במים יחשב מטמא המשכן כאלו לא טבל כלל · ולא היה צריך לפרש רק שהחטוי מעכב בטהרתו · וזה טעם טומאתו בו כלומר אעפ׳ שטבל כשאר הנטהרים עודנו טמא כי מי נדה לא זורק עליו · ויתכן שירמוז לאיש וטעמו כל הנוגע במת בנפש ולא יתחטא את משכן ה׳ טמא ונכרתה וכמוהו בחסרון שין · או מלת אשר הרבה מאד · לכל יבוא גבורותיך · וכל יש לו נתן בידו את הדרך ילכו בה ורבים כן · וטעם את מקדש ה׳ טמא · כאשר מקדש ה׳ טמא כמו כי יקרא קן צפור לפניך ואחרים הרבים · והזכיר הכתוב הכרת שני פעמים · ועל דעת רבותי׳ הוא לחייבו במשכן אהל מוע׳ ובמקדש בית עולמים · ואפשר כפי פשוטו כי מקדש ה׳ קדשי הקרבן כי כבר חייב כרת באוכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו · וכאן חייב עוד גם על מי שלא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי · אעפ׳ שטבל ויהיה פי׳ מקדש ה׳ קדש ה׳ · כמו את מקדשו ממנו · והנה הכרת בפרט על טומאת מקדש וקדשיו · והנכון בעיני כפשוטו כי הכרת הראשון בנוגע במת · כמו שאמר כל הנוגע במת בנפש · והשני גם במאהילי׳ שלא נגעו בעצם ובקבר · כי טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ואיש אשר יטמא בכל אלה הנזכרים ולא יתחטא

ועל דרך האמת יתכן שיהיה מקדש ה׳ רמז למקדש המקדש · ויבואו כבי

ישראל כל העדה מדבר סין העדה עדה שלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים. לשון רש"י וכן דעת
ר"א. ואם כן מה צורך להזכיר כן בבואם אחרי כן אל הור ההר ור"א אמר כי הזכיר זה בעבור כי יצא אדום
להלחם בם הזכיר הכתו' שלא נפקד מהם איש בבואם מעיר אדום. ואינו נכון כי ישר' נטו מעליו ולא נלחם
בם כלל והנכון בעיני כי מנהג הכתו' להזכיר כן במקום התלונות ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין
אשר בין אלים ובין סיני ויסעו כל עדת בני ישר' למסעיהם ויחנו ברפידים יודיענו הכתוב כי היו כלם
בתלונה. וכן ותשא כל העדה ויתנו את קולם וילונו כל עדת בני ישר' ממחרת. ואחרי כן בבואם אל הור
ההר להודיע שהיו כלם באספו של אהרן קדוש ה' כמו שאמר ויבכו את אהרן כל בית ישר' וגו'. ואמר לעיני
כל העדה ובמדב' סיני רבא ראיתי שהזכי' הלשון הזה עדה שלימ' בכתו' השני וכו'. כאן הזכיר בלבד כי הראשו'
מפני התלונה כאשר פירשתי וטעם וישב העם בקדש לומר כי כאשר נכנסו במדבר סין עד קדש
מתה מרים. וטעם ר"א שאמר בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב כי קדש אשר כתוב בו ותשבו
בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם הוא קדש ברנע והוא במדבר פארן ומשם נשתלחו המרגלים בשנה
השנית ושם חזרו. אבל קדש זה הוא במדבר סין ובאו שם בשנת הארבעים ושם מתה מרים. ומקראו'
מפורשים שם. החטא במשה ואהרן במי מריבה איננו מתפרסם בכתו' ורש"י פי' מפני שנא' אותם ודברת
אל הסלע ולא אמר והכיתם שאלו דברו היה הנס מתקדש לעיני כל העדה ואומרי' מה סלע זה שאינו שומע
ואינו מדבר מקיים דברו של הקב"ה אנו על אחת כמה וכמה ודברי אגדה הם אבל לא נתחוורו כי מאח' שצוה
קח את המטה ים במשמע שיכה בו ואלו היה רצונו בדבו' בלבד מה המטה הזה בידו. וכן במכות מצרי' שאמר
והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך והוא להכות בו. ולפעמים יאמר נטה את ידך ורצונו לומר להכות
במטה כי הכתוב יקצר בדבר המשמע ואין הנס גדול בדבור יותר מהכאה כי הכל שוה אצל הסלע. ועוד
למה אמר בזה מעלתם כי והכאה בדבור אל הסלע הזה הן מה שנצט' במעשה בזה שיאמרו והיא שומעת כי
השם יוציא מים מן הסלע הזה בדרך כי היא שומעת את כל דברי ה'. וכן עשו כמו שאמ' ויקהילו משה ואהרן
את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו' והנה הסלע שומעת כאמרו כן לכולן וטענות רבות למפרשי' בחט'
הזה כבר סתר בן ר"א דברי' רבים מהם והסוד שרמז בו גם הוא איננו נכון כי אם משה אבד כוונתו בעבור
מריבת העם ולא דבר אל הסלע ולכן לא יצאו מים בפעם הראשונה וחזר והכה פעם שנית בכונה הדבקה
בכל ויצאו המים הנה חטאו בפעם הראשונה אבל איננו ראוי שיאמר בזה לא האמנתם בי להקדישני כי אין
כאן חסרון אמונה כלל והר"ר משה סבר בו סברא ואמר כי משה רבי' ע"ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות
באמרו שמעו נא המורי' דקדק עליו השם ית' שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין
ראוי בו הכעס וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול השם מפני שמתנועותיו כלם ומדבריו היו למדי' והיו
מקוין להגיע בהם אל הצלחות העולם הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכעס והוא מן המדות הרעות
ולא תבא כי אם מתכונה רעה מתכונות הנפש אבל אמרו בו מרית' פי' הוא כמו שאבאר שהוא לא היה מדב'
עם סכלים ולא עם מי שאין לו מעלה אבל אשה קטנה שבנשים היתה ביחזקא' בן בוזי כמו שזכרו החכמים
וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו וכאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא ע"ה אין בו פחיתות מדה ולולי שהיה
יודע שהשם כעס עלינו בבקשת המים ושהכעסנו הקבה אותו ית' לא היה כועס ואמנם לא מצאנו לשם ית'
שכעס בדברו אליו בזה הענין אבל אמר קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהר' אחיך ודברת' אל הסל'
לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעיר'. והנה התרנו ספק מספקי
התורה שאמרו בו דברים רבים ונשאל פעמים רבים אי זה חטא חטא וראה מה שנאמ' בו ומה שאמר' בו
אנחנו והאמת יראה דרכו. אלו דבריו ז"ל והוסי' הבל על הבלי' שהכתוב אומר מריתם פי שעברו על דבריו
ואמר לא האמנתם בי שלא האמינו בו אין הענין בעבור שכעס ויותר היה ראוי שיהיה הענש על משה
כשקצף על פקודי החיל כחטא והכתוב לא ספר כלל שכעס כי שמעו נא המורים תוכחת כדרך ממרי' הייתם
עם ה' ועוד כי אהרן לא כעס

ומימיו כי בשלום ובמישור הלך מעודו׳ ועוד שאי אפשר שלא היה כעס גדול מאת השם עליהם בעשותם
מריבה עם משה ובכל הנסיונות במדבר חטאם הגדול כשאמרו למה העליתנו ממצרים שירצו להיות
עבדים לשונאיהם בעבודת פרך מלהיות עם האלהים כבן העובד את אביו׳ וכן אמר הכתוב יען כי
מאסתם את ה׳ אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים׳ ובפעם הראשונה אמרו סתם
ומזה למה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה
כמו שאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל וגו׳ ובכאן כתוב מפורש המה מי מריבה
אשר רבו בני ישראל את ה׳ ומה פשע גדול מזה הוי רב את יוצרו׳ ומשה אמר גם בי התאנף ה׳ בגללכם
לאמר אם כן הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת וכדברי הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל׳
ומה שאמר לא מצינו בה׳ ית׳ שכעס אבל אמר קח את המטה וגו׳ כי כאשר בריבים במחיתם דבר אעפ׳
שמתלוננים וחוטאים כן והוא רחום יכפר עון ולא יעיר כל חמתו ולא יזכירנו ויתן להם שאלתם׳ וכן
בימי הראשוני׳ אמר בכאת רוח עבור לפני העם וגו׳ אעפ׳ שהיה שם מסה ומריבה שהזכיר מתנה ולדורות
וכן בתת הנבי׳ ממטיר לכם לחם מן השמים כדרך אהבה וחבה אלא שאמ׳ בסוף בדבור השני שמעתי את
תלונות הודיע להם חטאם בלבד אבל כאשר יתלוננו הנם יספיך עליהם חמם אפו׳ ובכאן עוד רמז לקצף
גדול וחיוב מגפ׳ שנ׳ וירא כבוד ה׳ אליה׳ שרמז אל הקהל הנזכר והוא מראה יד ה׳ ההוה במגפות כאש׳ תראה
במרגלים ובימי קרח ומחרת׳ והתימה על הרב שהרי מקרא מלא הוא ויקציפו על מי מריבה וירע
למשה בעבורם׳ וימנה הכתוב החטא הזה עם הנסיונות הגדולים שנסו את ה׳ במדב׳ והקרוב מן הדברי׳
שנאמרו בזה והוא טוב לדחות השואל הם דברי רבי׳ חננאל שכתב כי החטא הוא אמרם מוציא לכם מים
ונראה שיאמרו יוציא ה׳ לכם מים כדרך שאמרו נתת ה׳ בערב בשר לאכול וגו׳ וכן בכל הנסים יודיעם כי
ה׳ עמהם להפליא׳ ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה ואז לא
קדשתם אותי ומעשה הראשון בצור בחורב אמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והשכני׳ זקנים
ראויים עמוד הענן עומד על הצור והנם מתפרסם כי מעשה ה׳ הגדול הוא אבל בכאן לא ראו דבר׳ וטעו
באמרם משה ואהרן׳ ויתכן שיאמר בזה מעלתם כי כי הכהנה מן ההקדש נקרא מעילה׳ וכן מריתם
פי שהיא כזה ודברתם אל הסלע לעיניהם והטעם שתתקדש לעיניהם או שניתם דברי מן ותמר את
משפטי כי לא צויתי שתאמרו ככה׳ ויהיה לא האמנתם בי יוצא אל בני ישראל או הוא לשון חזוק לא
התחזקתם להקדישני לעיניהם מן ואמנה מן המסורים היתד התקועה במקום נאמן והאמת כי הענין
סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור יאמרי׳
כי שמו הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד ה׳ האש האוכלת בראש ההר׳ ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת
ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא ועל כן
אמר לא האמנתם בי לשום אמונה בשמי ובאמונה יעשה הנס׳ ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו
הנקרא בכל מקום פי ה׳ ולכן אמר מעלתם כי אין מעילה אלא שיקור והנה החט׳ מוזכר מפורש בכתו׳ וכן
אמר המשורר מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר ה׳
אלהים אתה החלות כי יתכן לשם הנכבד שימחול לו׳ ועל דעת רבותי׳ שמזכירין לו הכעס יתכן שהכה
בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס ותמהו על הדבר והסכימו שניהם להכות פעם שניה על הצור
כאשר הזכרתי והוא החטאת על שניהם׳ ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע כמו על הסלע׳ וכן כה אמר ה׳
אל העמודים ואל המכונות בבלה יובאו יבוה שיאמרו לעיני העד׳ בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם
מים מן הסלע וכן עשו ואל יקשה עליך ודברתם לעיניהם כי טעמו כמו לפניהם שישמעו כלם וכן ויאמר
חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה׳ ככה אשבור את על מלך בבל וגומ׳ וכן רבים או טעם לעיניהם
בכאן שיהיה הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם כמו שאמר בעשיה ויקהילו משה ואהרן את
הקהל אל פני הסלע כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים שאמרו המן הסלע הזה

מוציא לכם מים כמו שהזכירו חכמים שלא יאמרו מעינו׳ היו שם ׳ ויתכ׳ שהוא כמסור׳ הקה׳ את העדה אל
הסלע ודברתם לעיניהם ונתן מימיו וטעם ונתן מימיו שיהיו מים רבים נובעים ממנו כי הנתינה
תאמר על הרבוי כמו ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן
יבולה והשמים יתנו טלם כלם על הריבוי יבטיחם ׳ וכן כתוב ונחלים ישטפו ואין טעם מימיו כמו תתן
יבולה ויתן פריו שאין בטבע הסלע להיות בו מים ׳ אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו כי כהפך הסם
החלמיש למעינו מים וכן יהיו ממנו יצאו יקראו על שמו מימיו ׳ וכן וברך את לחמך ואת מימיך ׳ לחמו
נתן מימיו נאמנים ׳ ואח״כ להודיע שמגוף הסלע יצאו לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג מעינות רבים
רק מאמצעו ׳ וכן כתוב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים ׳ וחזר ואמר והוצאת להם מים מן
הסלע כי אתה בעודך שם תוציא להם המים מן הסלע להם שכלם יראו אותם נובעים ממנו ׳ והשקית את
העדה שתבנה אותם לשתות לפניך וכל זה לפרסם הנס ובמעשה לא הזכיר כן וישק את העדה ואת
בעירם ׳ אבל אמר ותשת העדה ובעירם כי מרוב הבהלתן בראותם מים רבים בגלים מיד נפלו על הנחל
ושתו ׳ ועל דעת רבותי׳ בבארה של מרים אמרו רבים כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב ולפיכך
פירשו מימיו אשר היה דרכו לתת כי עתה נסתם מעינו במות מרים ׳ כי הכונה לרבותי׳ בבארה של מרים
שהיה מעגלם באר נשי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו וכבר העלה אותו לישמעאל
במדבר באר שבע ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם ובאשר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו
שם ׳ וכאשר מתה הצדקת פסק המעין ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעבורו
והוא מה שאמר אל הסלע הנודע ׳ ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה ונוה ודברתם אל הסלע הזה
אשר לפניכם גם אשר לפרס ודברתם אל הסלע אשר לעיניהם כלומר הראשון שיראו המן הסלע
הזה מוציא לכם מים חלילה חלילה שיהיה התמה׳ למניעת כי משה רבי׳ הנאמן בכל בית ה׳ לא יפלא ממנו
כל דבר מה׳ והוא וכל ישר׳ עינו ראו גדולות ונפלאות מזו ואף כי הוא אשר נעשה כן על ידו פעם אחרת בצור
בחורב ׳ ואמרו המפרשים שיש תמיהות מתקיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה התשפוט
התשפוט המן העץ אשר צויתיך ׳ אבל רא״ כתב המן הסלע יש לנו כח להוציא לכם ממנו מים ׳ ירצה לפרש
שאמר להם שמעו נא המורים כה׳ האומרי׳ ולמה הבאתם את קהל ה׳ אל המקום הרע הזה המן החלמיש
הזה יהיה לנו כח כטבע שנוציא אנחנו ממנו מים רק תכירו כי מאת ה׳ הוא כי הוא אשר הוציא אתכם
ממצרים והביא אתכם אל המקום הזה והוא אשר יפרנס אתכם בו ׳ וזה כטעם שאמר להם. ערב וידעתם
כי ה׳ הוציא אתכם ממצרים ׳ ולפי דעתי השאל׳ הזו לשאלה המן הסלע הזה מוציא לכם מים אם לא כי
המנהג פעם יפרש בשאלה הן ולאו היש בה עץ אם אין התשמור מצותיו אם לא ופעם יזכיר הן לבדו הזה
אחיכם הקטן הידעתם את לבן בן נחור האבכה בחדש החמשי הנזר אבל היתה השאלה הזאת להם שאלת
הנסיון אמר שמעו נא המורים מה תחשבון על ה׳ המן הסלע הזה שחזק מוציא לכם מים . היהיה הדבר הזה
אם לא הפליג במרים והגיד כי הם קטני אמנה וכאשר ירבו אלין הוא מפני מחשבתם שלא יעשה הנס
עמהם להפליא כענין שנ׳ וינסו אל בלבבם היוכל אל לערוך שלחן במדבר הגם לחם יוכל תת ׳ וכך אמרו
עשר נסיונות נסו אבותינו לה׳ במדבר וכמו השאלה במחשבת הנשאל במקומות רבים ההטיב אטיב את
בנך אם רבונך כן הנלך אל רמות גלעד אם נחדל אם עצתך כן אף כאן אם מחשבתכם שנוציא לכם
מים מזה ׳ וכן דעתי׳ בהנגלה נגליתי הראית כי נכנע אחאב מפני המן העץ אשר צויתיך התשפוט התשפט׳
כי כלם שאלות אבל עניכם לשאל כדבר מפורס׳ שיודה בו הנשאל על כרחו אם נגליתי לבית אביך ובחרתי
בכם אם ידעתם זה ולמה תבעטו בזבחי ובמנחתי הלא תגמלו זאת הגמולה וכן אם מן העץ אשר
צויתיך אכלת ותבוא אלי למה תתחבא ובדרך הזה שאחרי׳ אבל הרואה אתה שאלה גמור׳ כדבר שמסופק אם
יען אתה תשוב אל העיר כלשון רואה אני את דברי אדונך . וכבר פירשתי בסדר בראשית
בם שמתו משה ואהרן ויקדש

על ידם כשהקב׳ עושה דין במקודשיו הוא מתירא ומתקדש על הבריות שנא׳ בקרובי אקדש ׳ וכן הוא אומר
נורא אלהים ממקדשיך לשון רש׳ ׳ גם כן פי׳ רא׳ ואיננו נראה בעיני כי עדין לא מתו משה ואהרן ואיננו
מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקב׳ על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ופרץ ועזא ועוד
כי הכתוב אמר אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם כי במריבים נתקדש מלשון בקרובי אקד׳ וראוי היה
לדבריהם שיאמר ויכבד על פניה׳ ׳ והנכון בעיני כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישרא׳ בלבד כמו
שמפורש שם ׳ ובזה אמר ויקהילו משה ואהרן את כל הקהל וגו׳ על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האלה
שנגזרה בהם הגזרה על משה ועל אהרן הינה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את השם ויקדש בם ל
עיני כלם כענין שכתוב וקבצתים מן הארצות ונקדשתי בם לעיני גוים רבי׳ ודע כי בראשונה היתה להם
מריבה עם משה כמו שאמר וירב העם עם משה ׳ וכן אמר עוד מעט וסקלוני והיו מנסים את השם היש
ה׳ בקרבנו אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה בכאן נסיון ׳ ועל כן אמר כי אלה מי מריבה
שנגזרה בהם הגזרה הזאת המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם לעיניהם לא הראשונים
אשר נסו את השם ולא נקדש רק לעיני זקני ישראל ׳ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים הוצרך לבאר על
איזה מהם נענשו הצדיקי׳ אל מלך אדום לא הזכיר הכתו׳ שמו כי אין צורך אבל הזכיר סיחון ועוג מלכי
האמורי בשמותם בעבו׳ כי היו ידועים בגבורה ולהם שם בגוי׳ להודות לפניו ית׳ כי עשה עמנו להפליא כמו
שנא׳ למכה מלכים גדולים לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו ומנהג
הכתוב להזכיר שם גדולי המלכים אשר ירשנו את ארצם כענין שהזכיר ביהושע חמשת מלכי האמורי
אדוני בזק מלך ירושלים והוהם מלך חברון ופראם מלך ירמות ויפיע מלך לכיש ודביר מלך עגלון ויבין
מלך חצור ושאר המלכים שזכירם במספר לא בשמות ׳ ואמר הכתו׳ ויאמר אליו אדום כי נכנסו כל עמו עם
אדוניהם במיתון הזה במסלה נעלה הנה מתחלה היו אומרין לבא בערים רק ישתמרו שלא יכנסו
בשדה ובכרם כדרך מחנות עם רב שמוללים את הגרנות ונכנסים בכרמים אבל ילכו בדרך המלך שרגיל
דרך הרבים לא דרך היחיד והיו אומרים שלא ישתו כלל מיים אשר להם בבארות לברכם אחרי כן שלחו
להם שלא יקרבו לערים כלל אבל ילכו במסלה העולה לארץ כנען שהיא סלולה וכבושה לכל ואם ישתו מימי
הבארות בדרכים הם והבהמות בעברם בבאר יתנו דמיהם שנהנו מהם ׳ על כן אמר ׳ רק אין דבר שאין
בזה הפסד שום דבר ׳ ואחרים פרשו לא נשתה מי באר אם לא בדמים ׳ ואיננו נכון כי למה יחזור לשלוח
לו מה שלא רצה בתחלה ומדרשו לא נשתה מי באר שלנו ונקח מכם כמו שכתב רש׳ ׳ ואמרו ישראל לאדום
עד אשר נעבו׳ בגבולך ולא הזכירו לו את הארץ אשר ה׳ אלהינו נות׳ לנו שלא יקנאו בהם על הארץ לאמ׳ כי להם
היתה לולי שלקח בכורתו וברכתו במרמה אבל לסיחון הזכירו עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה׳
אלהינו נותן לנו כמו שהזכיר משה במשנה תורה ויט ישראל מעליו קצר הכתוב בזה כי מפני הגבורה
נבטו ונשמרתם מאד אל תתגרו בם כאשר פירש להם משה ׳ ועל פי הדבר נטו מעליו כי לא יכלו לעשות
דבר אחר כיון שלא הניחום לעבור והפשט את אהרן את בגדיו הם בגדי כהונה גדולה שנתרבה
בהם אלעזר בנו עתה והקרוב כי כאשר ירד אהרן מעשות התמיד והקטיר הקטורת והעלה הנרות העלה
אותו אל הור ההר כשהיה לבוש בגדי כהונ׳ והפשיט אותם ועל דרך הפשט הלבישו תכריכי המת אשר הכין
לו ׳ והפשיט את אלעזר בגדי החול והלבישו בגדי הקדש כאשר עשה עמו ביום המלואים ומדרש רבותי׳
שנעשו בהם נסים אמרו היאך משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן והלא העליונים הם העליונים לעולם
והתחתונים הם התחתונים לעולם אלא מעשה נסים עשה לו המקום במיתתו יותר מחיין העמידו מטרה
אל הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה נלבשים תחתיהם וילבש אותם אל אלעזר הכהן בנו וכי היאך
יכול להלביש את הבגדי׳ כסדרן לאלעזר אבל כבוד גדול חלק לו המקו׳ לאהרן במיתתו יותר מחיין שנלבשו
בגדי שכינה תחלה למטה וחזר משה והפשיט את אהרן הבגדי׳ כסדר׳ והלבי׳ אלעז׳ כסדר׳ כך שמי׳ נתב׳
וישמע הכנעני מבינו כביבושי יהושע מלך ערד אחד ׳ ועוד כתוב במסעות והוא יושב בנגב בארץ כנען
הכתוב לא יקרא ארץ כנען שהם מעבר לירדן

מזרחה כמו שאמר ארץ כנען לגבולותיה · ועוד כי היה ראוי שיחלוק משה את ארצו של מלך ערד לאחד
משבטי ישראל · והכתוב יספר בכל מקום כי ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי נתן משה לשני המטות
וחצי המטה · ותשעת המטות וחצי המטה לקחו נחלתם אחרי עברם את הירדן בארץ כנען · ואולי נאמ׳
כי החרימו ישראל את ארצם ולא ישבו בה כלל ואינו נכון · וכן רמ׳ מפרש והחרמתי את עריהם שהקדים
שללם לגבוה · והנכון בעיני כי זה מלך ערד הוא יושב בנגב מעבר לירדן ימה בארץ כנען על יד הירדן
בגבול בני יהודה סמוך לחברון שהוא בנגב ושמע מרחוק בבוא בני ישראל ובא דרך האתרים אל ערבות
מואב להלחם עמהם שם · וזה טעם וישמע · ולכך ספר הכתוב והוא יושב בנגב בארץ כנען כי בא מארץ
אחרת אל מקום ישראל · ונדרו ישראל נדר לה׳ שאם יתן אותו בידם שיחרימו כל אשר להם לה׳ · ויספר
הכתוב כי שמע השם תפלתם ונדרו נדר לה׳ ושללו אותו · כי הרגו אותן עתה בימי משה כמו שכתוב כל ח
הרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת ונתנו כל שללם לאוצר בית ה׳ · והשלים עוד בכאן לספר
כי החרימו ישראל גם את עריהם אחרי בואם בארץ כנען ואחרי מות יהושע לקיים את נדרם אשר נ
נדרו ויקראו שם הערים חרמה · והוא מה שאמר בספר שופטים ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרי׳
את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד · ושם כתוב וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני
יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את שם העיר חרמה ושם נשלם הנדר הזה · אבל השלים הכתוב להזכיר
הענין בכאן וזה כענין הפרשה שאמרה בדבר המן ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת · ובני ישראל
אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען · והוא
לאחר מיתתו של משה עד ממחרת הפסח · וכן אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ וגו׳ באלה
שיהיו חיים וקיימים כי לא יתכן שיהיה השם מיחד להם אנשים על הספק · אבל היה ראוי שיצוה ליהושע
בעת החלוקה · גם נכון הוא לומר שהחרימו ישראל עתה בימי משה את המלך הזה ואת עמו לפי חרב
וקראו שם מקום המלחמה חרמה · ואחרי עברם את הירדן המית יהושע גם את מלך ערד אשר מלך
אחרי כן גם מלכי כנען אשר מלכו בימים ההם ובני יהודה בבואם בעריהם החרימו אותם גם כן וקראו
שם הערים חרמה כי השלימו את נדרם אשר נדרו אבותם והחרמתי את עריהם · ולכך אמר כאן ויקרא
שם המקום חרמה ושם כתו׳ ויקרא את שם העיר חרמה שם כל עיר שהיתה ממלך ערד כי השלימו נדרם
והיה שללם מחרימי גבוה · והנה כל הנזכר כאן היה בכת אחת זולתי שהזכיר ואת עריהם שהיה לעתיד ב
בבואם בעריהם · ולכך אמר והחרמתי את עריהם ולא אמר אתהם ואת עריהם · כי הזכיר הנדר העתיד
כי הם במלחמה ימותו ושם יתמו · ולשון הכתוב נאות למה שפירשנו שהיה ראוי לומר ויתן את הכנעני
בידם ויחרימו אתהן ואת עריהן ויקראו שם המקום חרמה · אבל אמר הכתוב לרמוז שנתן הכנעני ביד
מי שנתנו מישר׳ · מהם עתה ומהם לעתיד כי השם שמע את תפלתם והם קיימו את נדרם · וטע׳ כי בא
ישר׳ דרך האתרים · על דעת אנקלוס · כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב וחזרו להם הרגישו בהם יושבי
הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב ובא בדרך שהלכו שם עד הגיעו למחנה ישר׳ ויפה פירש ·
ורבותי׳ אמרו מה שמועה שמע כי הוקשה להם הכתו׳ בפרשת המסעי׳ וישמע הכנעני מלך ערד והוא יושב
בנגב בארץ כנען בבא בני ישר׳ שלא הזכיר שם המלחמה ולא שום דבר · על כן אמרו שהשמועה היתה
במיתת אהרן הנזכרת שם יזכיר כי שמעו אויבי ישר׳ במיתת הצדיק ונתעוררו בה להלחם עמהם · וכן
אמרו שהכנעני הזה הוא עמלק ולא כבש ארצם ולא חלק אותם אבל החרים עריהם · וישב ממנו שבי
אינה אלא שפחה אחת לשון רש׳ מדברי רבו׳ נתעוררו החכמים בזה מפני דעתם שלא יהיו ישר׳ מנוצחים
כלל מאויב זולתי בעת קלקלתם כענין במלחמת עמלק הראשו׳ בה מפני שאמרו היש ה׳ בקרבנו · ובשנית
מפני חטאם במרגלים שהזהירם משה ממנו · אבל בכל מלחמות מצוה לא נפקד מהם איש כל ימי משה ·
ולפי׳ פירשו הכתו׳ הזה וישב ממנו השבי שהיה בידו והיא השפחה הזו ששבו אותה ישראל מהם כלשון בכור
השבי שהוא בכור השפחה כי לא אמר וישב ממנו אנשים או נשים וטף · ועל דרך הפשט ענין הכתו׳ לאמר
כי לא הרג מהם הכנעני הזה שום אדם אבל שבה מה׳ מעט׳ וכאשר נתן השם אותו בידם השיבו את הכל
ולא נפקד מהם איש · והזכיר הכתו׳ הזה להודיע כי מפני שראו ישר׳ מתחלה

כי נכר הכנעני כדרך הנדר הזה להחרים כל שללם לה' וישמע השם בקולם · ויתכן שנ' עוד כי קצף השם
על הכנעני הזה בעבור שבא מארץ מרחקים להלחם בישר' ולא ירא אלהים · ורצה שיהיה לחרם על כן
הגביר אותו מתחלה כדי שידרו להחרימו לה' · ויעש משה נחש נחשת לא באור לו לעשותו של נחשת אלא
אמ' משה הקב"ה אמר לי נחש אני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון זה לשון רש' מדברי רבותי' · ולא
הבינותי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר לו נחש אלא עשה לך שרף אבל דעתם לומ' כי הלך משה אחר שם העצם
אשר לו · והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר המזיק ב
במזיק ותרפא החלי במחליא כמו שהזכירו בויורהו ה' עץ · וכן במלח אלישע במים וידוע בדרכי הרפואות
שכל נשוכי בעלי החיים יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן של
הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו כמו שכתוב בספרי ה
הרפואות · ומוזכר בגמרא במסכת יומא · וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא
יזכרו אותם כלל כי כנשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם · וכבר הזכירו
דבר מגונה מפלאות התולדות כי נשוך הכלב השוטה אחר שנשתטה בחליו אם יקבל השתן שלו בכלי זכ
זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים · ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא מהם שום
רושם כלל וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארי' · וזה
אמת הוא בפלאי' מאות הכסף · וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישר' נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו
נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית אותם וידוע כי
הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בנואדם · ולכן לא מצא משה לקיים
מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף ואם יעשנו מדבר אחר היה דמו' נחש
ולא דמות שרף ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון כי הזכירת השם כלבד תזיק · והכלל כי צוה השם
שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו · וכשיהיה האדם מביט בכונה אל נחש הנחשת שהוא
כבין המזיק לגמרי היה חי להודיעם כי השם ממית ומחיה · כי ארנון גבול מואב בין מואב בין
האמורי היה ארנון שם עיר למואב והיא בסוף תחום האמורי בתחלת גבול מואב ויושבת על נחלי' נזלים
· ודרך הפשט בספר מלחמות ה' שהיו בדורות ההם אנשי' חכמים ונבוני' כותבי' ספר המלחמות הגדולות
כי כן בכל הדורות ובעלי הספרים היו נקראי' מושלי' שנושאי' בהם משלים ומליצות והנצחונות הנפלאים
בעיניהם מיחסי' המלחמות ההם לה' כי לו היתה באמת והנה גבורת סיחון במואב היתה נפלאת בעיניה'
ונכתבה בספר ואמרו בה מליצות את והב בסופה וגו' ונשאו בה משל באו חשבון וגו' · ושם עיר אחת מן
הערים שהיו למואב והב · ואשד הנחלים · מדרון הנחל שהנחלים נגרים ונשפכים מן אשדות הפסגה
וכן ההר והנגב והשפלה והאשדות · בסופה מן בסופה ובסערה · והנה כאשר לכד סיחון ערי מואב נתנו
המושלים בספר שקראו מלחמות ה' את והב בסופה או שכתבו בלחם ה' את והב בסופה ואת הנחלים אשר
לארנון ושפך הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה · כי
בא עליהם סיחון פתאום פרצות פרצים כאשר נשבו גלגלין בסופה · וכן אמרו כי אש יצאה מחשבון
להבה מקרית סיחון וגו' והנה הכתו' מביא ראיה מספר המלחמות כי ארנון הוא גבול מואב ואסור לישר'
והנחלים וכל האשדות עד ארנון מותרין להם כי סיחון לקח ממלך מואב כל ארצו עד ארנן · ולא ארנון
בכלל ונשאר ארנון למואב והוא יגבול בו · כדכתיב ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך
הנחל וגבול · וכן אמר יפתח ויחנון בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב · וטעם ומשם
בארה יחזור למעלה לומר כי חנו מעבר ארנון ומשם נסעו והקיפו בארה · כי לא נכנס בארנון ומג
והלאה כי הוא גבול מואב הנשאר וקורא בכאן שם המקום על שם הבאר ואין סימן כן במסעים ·
וטעם וממדבר מתנה כדברי אנקלוס והוא לשון קצר יבא בשירות יאמר כי מן המדבר אשר הוא ארץ
ציה ובמתון המתנה הזאת לנו ומן המתנה לנחלים ומן הנחלים לבמות עד הפסגה הנשקפה על פני ה
הארץ שהיא כולה ישימון אין בה נחל אחר ולא מקור נובע זולתי זה · והוא בארה של מרים על דעת
רבותי' או באר שיבא על פי משה מפי הגבורה ולא שאלוהו ישראל והשם אמר לו אסוף את העם ואתנה

להם מים ונחלים ישטופו ממנה והלכו למרחקים   וישלח ישראל מלאכים אל סיחון אעברה
בארצך · אעפ״ שלא נצטוו לשלוח להם לשלום פתחו להם בשלום לשון רש״   ועוד אבאר בעה״ במקומו כי
בכל האומות נצטוו לפתוח להם לשלום חוץ מעמון ומואב · אבל באמת מה שאמ׳ לו אעברה בארצך זה היה
שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה להם למס ועבדום · אבל משה היה יודע כי ישראל
עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהיה מושבם יחד
ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש · הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן לא
היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה וכך שנו בסיפרי לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך ועוד
אמרו רבותי׳ בעשר קדושות שאין הירדן ראוי לבית המקדש ולשיכון השכינה   וכן נראה בכתוב שאמר
ואף אם טמאה ארץ אחוזתכם וגו׳ · ולא שלחו אל עוג דברי שלום כי הוא כאשר ראה כי הכו את סיחון יצא
לקראתם למלחמה   כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא · כלומר עתה כאשר נלחמו בו ישראל׳ עירו
של סיחון מלך האמורי היתה ·   כלומר עיר מושב המלך כי הוא נלחם במלך מואב הראשון אשר מלך
עליהם לפני מלוך מלך · או הראשון קודם לבלק שהוא מלך למואב בעת ההיא ויקח סיחון את כל ארצו
מידו ועד ארנון · וחשבון בתחלת גבול הכבוש על כן תחשב לאמורי · ולא הוזהרו ישר׳ על ארץ מואב ובני
עמון רק על הארץ אשר היא בידם בעת הצואה · והביא הכתו׳ ראיה כי חשבון עיר סיחון היא כי המושלי׳
יאמרו באו חשבון וגו׳ כי בעת שנלחם סיחון במלך מואב לכד תחלה עיר חשבון והחריבה העיר אחרי כן
בנה אותה לבית מלכות · וזה טעם אשר יושב בחשבון · וכן אמר בספר יהושע סיחון מלך האמורי אשר
מלך בחשבון והיו המושלי׳ אומרי׳ לאמורי באו חשבון ותשבנו בה תבנה ותכונן אחרי חורבנה · עיר סיחון
אשר המלך עליה ואחר שישב סיחון בחשבון אסף שם את חילו וילכוד מגבול מואב עד ארנון וארנון בכ
בכלל על כן אמרו המושלים כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אשר יושב בה ואכלה ער מואב בע
בעלי הבמות אשר לארנון שלכד סיחון ארנון ממואב וכל במות הארץ ובעלי הבמות כענין ובמות עולם
למורשה ולקח עוד מבני עמון מארנון עד היבוק כמו שכ׳ ביהושע ויתן משה למטה גד את יעזר וכל ערי
הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער והיא הארץ אשר היה מלך בני עמון תובע ליפתח כמו שאמ׳ כי לקח
ישר׳ את ארצי מארנון ועד היבוק ומן המדבר ועד הירדן · וטעם אוי לך מואב אבדת עם כמוש כי הירש
ער מואב עיבד לכמוש אלוהו כגה בנות ובנות בן יותר מכל עם ובעת צרתו אמר לו קומה והושיענו וכן
הכתו׳ מזכיר בהם בכל מקום כמו שכתו׳ והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל
ולא יוכל · וכאמ׳ ויבא כמוש בגולה כהניו ושריו יחדו והשבתי למואב נאום ה׳ מעלה במה ומקטיר לאלהיו
· ולכך יאמרו המושלים דרך לעג כי כמוש נתן בניו פלטים כלומר בורחים ונסים מפני חרב ובנותיו ב
בשבית כי המואבי׳ בן יקראו בניו ובנותיו כאשר יקראו עמו · וכן בת אל נכר ·   ולא כדברי רש״
שפירש נתן הנותן בניו פלטים מחרב והיה כמוש נעבד גם לבני עמון כמו שאמר׳ יפתח את אשר יורישך
כמוש אלהיך אותו תירש · והיה להם עוד בארצם מלכים שקוץ בני עמון · או הזכיר יפתח לעמון כמוש
בעבור מה שתפשו ישר׳ ממואב כאשר הזכיר להם בלק מלך מואב לומר שלא הציל כמוש אלהיהם ולא
בלק מלכם את ארצם מיד ישר׳ · והנכון הוא מאד שכ׳ כדברי רבו׳ כי המושלי׳ בלעם וכיוצא בו מן הקוסמי׳
שהיו מושלים משל בעתידות ·   אל תירא אותו · כי היה משה ירא שלא תעמוד לו זכותו של אברהם שנ׳
בו ויבא הפליט ויגד לאברם העברי · והוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים
לשון רש״ מדברי רבותי׳ נתעוררו גם בזה מדעתם שלא יירא משה רבי׳ מזרוע בשר כי עמו ה׳ אלהינו וכל
הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו ·   והוא המזהיר את ישר׳ אל תיראו ואל תערצו מפניהם והוא
המאמץ אותם בירדתם · כענין שכ׳ במרגלים ואמר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם ה׳ אלהיכ׳ הוא
ילחם לכם · אבל נתיירא משה מפני הזכות שידע לו · ועל דרך הפשט לא היה בדעתו של משה להוריש
עתה לישר׳ ארץ סיחון ועוג כאשר פירשתי · והנה סיחון יצא לקראת ישר׳ המדברה וילחם בם על כרחם
אז הודיעו השם ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש כי מכאן התחיל

בכמה שבע עממים · אבל עוג אסף כל חילו אדרעי והוא עיר בקצה גבולו ואין ישר׳ יכולים לבטות מעליו
כאשר נטו מעל עמו · והשם אמ׳ לו אל תירא אותו ולך אבלו והתגר בו מלחמ׳ כי בידך נתתי אותו · ובמדב׳
סיני רבה ראיתי למה נתירא אמר שמא מעלו ישר׳ במלחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה וכלה אגדה וכך
היא יראת כל הצדיקים וכן ביהושע

סדר וירא

בלק טעם ויגר מואב מפני העם בעבור כי רב הוא שהיה מואב קטן בגוים
כי אינכנו עם קדמון כמו הכנעני והאמורי וזולתם מבני נח ויגורו מאד
מפני העם שהיו רבים מאד מהם כי פרו וישרצו ויעצמו מהם ויקץ עוד
מפני בני ישר׳ ששמעו הנסות הגדולות הנעשות להם ולאבותיהם · והנה ידעו מואב כי ישר׳ לא ילכדו את
ארצם מהם כי שלחו להם כאשר שלחו לסיחון עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן
לנו · או ששמעו גם כן מניעת השם שאמר להם אל תצר את מואב · ולכן אמרו לזקני מדין אפי׳ שלא
ילכדו את ארצנו ילחכו ברוכם את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השד׳ וילכדו לה׳ את כל סביבותינו
כאשר עשו לשני מלכי האמורי ויתנו אותנו למס עובד · זקני מדין. את רא׳ כי יתכן שהיו החמשה
מלכים זקנים והם כן וילכו זקני מואב וזקני מדין אינם הזקנים הנזכרים תחלה כי המלכים לא הלכו
לפניו רק שרים כבתו׳ · ועל דעת רבותינו שאמרו מנהיגים של אלו במדין נתגדל ראוי להם לשלוח אל זקני
מדין לא למלכים ולא לעם כי הזקנים הם היודעים ענינו · והנראה בעיני כי היו מתחלה במדין מלכים
וסיחון מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון ונלח׳ בבני עמון ולקח
מארצם כמו שאמר מלך עמון ליפתח כי לקח ישר׳ את ארצי בעלותו ממצרים ויפתח השיב לו כי מסיחון
לקחה וכתו׳ ביהושע ויהי להם הגבול יעזר ובנותיה וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער ונלחם
סיחון עוד עם מלכי מדין וכבש ארצם ושם אותם לו לעבדים נושאי מנחה והסיר עטרת ראשם ולא נתן
להם הדר מלכות והשאירם שופטי׳ בארץ מדין בעבורו · ולכן יקראו זקני מדין דרך השערה אל הזקני׳
· והראיה בזה שכתו׳ ביהושע וכל ממלכות סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו
ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה תחת
ממשלתו וטעם ואת מלכי מדין אשר היו מלכי׳ תחלה כמו שאמ׳ נשיאי מדין נסיכי סיחון · וכן באמ׳ ראש
אומות בית אב במדין הוא לא מלך · או יהיה טעם מלכי מדין שחזרו למלכותם בעת ההיא · ולא ידעתי
טעם למה שאמר הכתו׳ ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי הוא שיאמר תחלה וירא בלק בן
צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל לאמורי · ואולי היה בלק גבור חיל נודע מאד במעשה תקפו
וגבורתו · והזכיר הכתו׳ כי אעפ׳ שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ לבו בגבורים · היה ירא ויקץ
מאד מפני בני ישר׳ · ולכך אמר יפתח הטוב טוב אתה מבלק בן צפור מלך מואב · כי לא יפחיד את
המלך רק במלך מורא מאד · ויתכן כי מואב לא היה עליהם מלך · והיה העם ירא מאד מפני בני ישראל
ועשו שני דברים שלחו אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל והקימו עליהם המלך הזה בעצת מדין ואחרי כן
שלחו כלם אל בלעם בעצת המלך · וזה טעם בעת ההיא בהתיעצם בענין ישר׳ ושלחם לבלעם · ויהיה
טעם וירא בלק שהיה אחד משרי מואב וגבור חיל ונתעורר בענין הזה · ואמר למואב הבה נתחכמה לעם
ו הם קמו והמליכוהו בעצת מדין ובמדרש במדבר סיני רבה ראיתי ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ·
והלא מתחלה נסיך היה שנ׳ את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע אלא משנהרג סיחון המליכוהו
עליהם בעת ההיא שצריכה לו השעה · וטעם בכה בן אבי ומדין עוזרי ארץ בני עמו · של בלק משם היה
· וזה היה מתנבא ואומ׳ לו עתיד אתה למלוך לפנן רש׳ מדברי אגדה · ופשוטו ארץ בני עמו של בלעם כי
שם נולד ושם יחוסו · והטעם להזכיר כן מפני שהיה קוסם מן הארץ שכל עמה קוסמים כענין שכתו׳ כי
מלאו מקדם ועוננים כפלשתים · אל שרי בלק על דעת רש׳ כי זקני מדין הלכו להם כאשר אמר להם
לינו פה הלילה · ויתכן זה כי כאשר הזכיר להם כאשר ידבר ה׳ אלי לא רצו להמתין לו כי אמרו השם הזה
בעזרתם של ישר׳ הוא מעולם הוא אשר הוציאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים · כי זקני מדין
חכמים היו וידעו כל דברי משה עם יתרו גדול ארצם · אבל הכתו׳ לא הזכיר זה · ורא׳ אמ׳ כי לא הזכירם

בעבור כי בלק הוא העיקר והוא בעל השליחות ׳ וכן ויספו שרי מואב כי עקר השליחות מאדוניהם היה ׳
והנכון כי זקני מדין ׳ ואולי הם המלכים הראשונים באו מארצם אל בלק להתיעץ בענין ישר׳ ולקחו
כלם עצה לשלוח לבלעם והנה שלח בלק השרים שלו שופטיו וחכמיו והלכו עם זקני מדין לארץ מדין כי
משם היה דרכם אל עיר בלעם ונשארו זקני מדין בעירם והלכו שרי בלק שהם השלוחים לבדם עד ארם
׳ וזה טעם וילכו זקני מואב וזקני מדין כי הלכו מלפני בלק כלם עד מדין וקסמי׳ בידם ויבאו אל בלעם
שב לזקני מואב שבהם אמר וישלח מלאכים לא לזקני מדין ׳ לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולי׳
למדו שרוחו גסה ולא רצה לומר שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות ׳ ולפיכך ויוסף עוד בלק שלוח
שרים לשון רש׳ ׳ ואינו נכון כי כל כבודו שיתפאר ויתגדל בדברי השם ׳ ועוד שהוא לא היה חושב שיתן ל
רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים ׳ אבל טעמו שאין השם חפץ שילך כלל ׳ והנה בלק חשב אותו כי
להרבות שכרו אמר כן ׳ וכך אמר לו למה לא הלכת אלי האמנ׳ לא אוכל כבדך ׳ ועל כן הוסיף שלוח שרים
רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאד ונדר לתת לו הון ועושר ככל אשר יגזור עליו ׳ ובלע׳ השיב
להם בכל ממונו לא אוכל לעבור את פי ה׳ כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבור את
פיו כי בשמו אני עושה או יאמר לא אוכל לעבור את פיו בדבר קטן או גדול כי הוא אלהי ואני עבדו ׳
אם לקרוא לך באו האנשים אם הקריאה שלך ושכור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם ׳ ועל כרחך
הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואעפ״י וילך בלעם את׳ שמח אפשנו ויתרצה לשון רש׳ ׳ ויחר אף א
אלהים כי הולך הוא ראה שאין הדבר טוב בעיני המקום ונתאוה לילך גם זה לשון הרב ׳ ורא״ כתב אמר
הגאון אם יטען טוען ויאמר אחר שאמר לו לא תלך עמהם איך אמר לו קום לך אתם ׳ יש להשיב כי זה
השם לא רצה שילך עם הראשונים עד שיבאו שרים נכבדים מהם ׳ ולפי דעתי אין צורך כי טעמו כמו
שלח לך אנשים כי השם אמ׳ לישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים או שאל משה את
השם וכן זה כי מה צורך היה לו לומר ואדעה מה יוסף ה׳ דבר עמי רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמ׳
לו לך אתם רק השמר שלא תדבר רק מה שאומר לך ׳ והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא אלו
דבריו ׳ וכל זה איננו שוה לי ׳ כי מה שאמ׳ הגאון איננו כן כי השם אמר לו לא תלך עמהם לא תאור את
העם כי ברוך הוא ׳ בעבור שלא יקלל את העם ימנענו ׳ ואיך יהיה מותר לו ללכת עם שרים אחרים ולא
ימנעו מלכת בעבור חסרון מעלת השרים ׳ ומה שאמ׳ רא׳ איננו כמו שינחם האלהים וישיב דברו אחר
בעבור עקשות השואל ׳ וענין שלח לך אנשים לא כן היה ׳ וכבר פירשתי טעמו ולא יעניש האלהים בדבר
אשר יתן רשות בו וחלילה ׳ ובמדרש אמרו מכאן אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו׳ ׳
והנכון בעיני בענין הזה כי מתחלה מנעו השם שלא יקלל את העם כי ברוך הוא ׳ ולמה ילך עמהם אחרי
שלא יקללם והם לא יחפצו בו לדבר אחר על כן לא תלך עמהם שלא תאור את העם כי ברוך הוא ׳ ובידוע
כי בלעם הודיעם את דברי האלהים ובלק שלח אליו פעם שנית כי לא האמין והוסיף לו כבוד בשרי׳ רבים
ונכבדים מן הראשונים וכ״ד להרבות שכרו וכבודו ובלעם ענה אותם שאין הדבר תלוי בממון ולא ברצונו
רק הכל ביד השם ׳ וישאל ממנו עוד מה יגזור אותו ועשה זה כהוגן כי מה ידע אולי ברעת עליון ועצת ה׳
לעולם עומדת והוא יורה חטאים בדרך ויודיענו מה יענה מלאכי גוי או יגיד לו מה יקרה להם בעתיד ׳
והנה השם אמ׳ לו כבר הודעתיך כי העם ברוך הוא ולא תוכל לקללם ועתה חזרו לפניך ׳ וטעם אם לקרוא
לך בלבד באו כלומר שיתרצו בלכתך עמהם על מנת שלא תקלל את העם כאשר הודעת׳ מתחלה קום לך
אתם ׳ ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה שאפילו אם אצוה אותך לברך שתברכם לא תירא
מבלק ׳ וזה טעם אם לקרוא ׳ וכן היה ראוי לשם הנכבד מתחלה שילך עמהם אחרי הודיעו אותם שלא יק
יקללם ושיתנהג בענינים כאשר יצוה כי הרצון לפניו ית׳ שיברך את ישר׳ מפי נביא לגוי׳ והנה היה על בלע׳
להגיד כן לשרי בלק ולאמר הנה הרשה השם אותי להיות קרוא לכם בלבד אבל על מנת שלא לקלל את ה
העם ׳ ועל מנת שאם יצוה אותי לברך שאברכם ׳ ואם לא יתרצו בכך יהיו מניחים אותו ׳ כי גם בפעם
הזאת השנית אמר בלק ולכה נא קבה לי את העם שזה לא יתפון בו להודיעו עתידות ולא לדבר אחר
זולתי לקוב את העם ׳ והנה בלעם מרוב חשקו ללכת לא הודיעם זה ולא אמ׳ להם כלום

ויקם בבקר ויחבש את אתונו וילך עמהם כרוצה להשלים חפצם · על כן חרה אף השם כי הולך הוא שאלו
הודיעם לא היה הולך · ועוד שהיה בזה חלול השם כי בלכתו עמהם סתם והוא ברשות השם חשבו שנתן לו
רשות לקלל להם את העם · והנה חזר בו ממה שאמר תחלה לא תאור את העם כי ברוך הוא · כפי מה
שהגיד להם · וכאשר יראו עוד שלא יקללם יאמרו כי אחרי כן נמלך עוד · או יהתל בהם כהתל באנוש
חלילה לא' מעשות כדבר הזה כי נצח ישר' לא יכזב ולא ינחם · ותרא האתון את מלאך ה' מלאכי השם
השכלי' הנבד' ליש לא יראו לחוש העינים כי אינם גוף נתפש במראה וכאשר יראו לנביאים או לאנשי רוח
הקודש כדניאל ישיגו אותם במראות הנפש המשכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה ·
אבל שישגו לעיני הבהמה אי אפשר · על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה בדבר מפחיד אותה
מלעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן כענין ולפי ראה הרבה חכמה ודעת שיאמ' על ההשגה לא על הראי' ·
וכאשר אירע בה הנס ושם לה הנבואה הדבור · אמרה לבלעם ההסכן הסכנתי לעשות לך כה · אבל לא
ידעה למה עשתה עתה כן כי לאונסה נעשה בה כך · ולפי' לא אמרה לו הנה מלאך השם עומד לנגדי
וחרבו שלופה בידו לא שתראה חרב אף כי מלאך אבל ירמוז הכתו' כי מפני היות המלאך נכון להכות כאן
חרדה חרדה גדולה נדמה לה כאלו באים לסחוט אותה · כי לא עלתה השגתה לדעת זה כלל ואם נאמר
כי המלאכים הנראים בדמות אנשים כאשר הזכרתי בפרשת וירא ישגו אף לעיני הבהמות אם כן איך לא
ראהו בלעם ולא הכה בסנוירים אבל יתכן שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה הדבור וראתה כאדם ·
ולא הזכיר בה הכתו' ויגל השם עיני האתון כאשר הזכיר באדוניה כי הענין כולו באתון נס גדול כבריאה
חדשה כנבראים בין השמשות אינו נקרא גלוי עינים בלבד · אבל רבותי' לא יזכירו בנס' רק פתיחת פיה ·
וטעם הנס הזה להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם להודיענו כי השם פותח פי האלמי' ·
וכל שכן שיאלם ברצונו פי המדברי' גם ישים בפיה דברי' לדבר ברצונו כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחר
נחש וקסם ויקללם בהם כי מנחש וקוסם היה · ויגל ה' את עיני בלעם מזה הכתו' נלמוד כי בלעם אלו
היה נביא היך יצטרך לגלוי העינ' בראיית המלא' כאשר יאמ' הכתו' בתי שלא הגיע לנבואה כנער אלישע
והגר המצרית · ולא יאמר כן בנביאים וכך קראו הכתו' בלעם בן בעור הקוסם · ומה שאמר הוא כאשר
ידבר ה' אלי יקרא ידיעתו העתידות בקסמיו דבר ה' · אבל לכבוד ישר' בא אליו השם בלילה ההוא · ואחרי
כן זכה לגלוי עינים בראיית המלאך נדבר עמו · ובסוף עלה למעלת מחזה שדי · והכל בעבור ישר' ולכבוד' ·
ואחרי כשב לארצו היה קוסם כי כן יקראנו הכתו' במיתתו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב ·
וחלילה שישלחו יד בנביא השם · וכן אמרו במדרש במדבר סיני רבה בלעם נזקק לרוח הקדש וכשנזדוג
לבלק נסתלקה ממנו רוח הקדש וחזר להיות קוסם כבתחלה לפי' נאמר רש הייתי והורידני בלק · כי ירט
הדרך לנגדי · כי ההולך ירט דרכו ועות אותה כנגד עיני כי אנכי היודע ועד · או לנגדי שירט הדרך לנעשו'
כנגד רצוני · כדברי אנקלוס כמו כי הכעיסו לנגד הבונים ירט לשון עוות וכן ועל ידי רשעים ירטני ישעת
אותי · והענין כאשר פירשתי כי ההליכה היה בה רשות מאת השם הנכבד · אבל בלעם עות אותה בלכתו
עמהם על דעתם שיקלל את העם · ותט לפני · פירשו בו ותט אל השדה כאשר היתה לפני · ואין צורך
רק טעמו כמו מפני · כי כן תשמש הלמ"ד כמו ויחדלו לבנות העיר חדל להשכיל להטיב · וכן רבים ·
וכמוהו ויבא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקוד את העם את ישר' · וטעם אולי נטתה מפני · על דעת
המפרשי' כמו לולא שנטתה מפני · ישמש במקום הזה שלא כדרך חבירין כלם · ועל דעתי הוא כמשמעו כי
האתון הרגישה במלאך או ראתה בו ולא ידעה מה הענין · אבל נטתה מפני חרב שלופה כמנהג הבהמות
על כן אמ' המלאך לבלעם ותראני האתון ונטתה מפני כי אני להרוג אותך באתי · אבל אותה החייתי כי
החטא בך ולא באתון · גם אותך הרגתי · אמ' רא"מ מלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה · וטעם
החייתי כי בן אדם בראותו את המלאך ימות והעד ותנצל נפשי · אף כי הבהמה שאין לה שום שותפות
עם המלאך כבן אדם · ואין מלת גם נדרש כאשר אמר כי שניהם לא ימותו כי עתה שנטתה מתה האתון ·
החיה את בלעם ואם לא נטתה היה הורג את בלע' ומחיה האתון · אבל מלת גם כדברי רש"י שהו' כמסורס
גם הרגתי אותך · וטעם ואותה החייתי לומר כי החטא כולו עליך והרגתי אותך בו · אבל היא אין עליה

אשר שתיות כן · והנה הנטייה שנטתה מפני לטובתך לא לצרכה כלל והכית אותה חנם ונגלת לה רעה תחת טובה · ולא הגיד הכתו׳ אם היו שרי בלק עם בלעם במעשים האלה או שהיו רוכבי׳ לפניו ורחוק היה ביניהם וביניו · והקרוב שהיו עמו לא יתפרדו ממנו · וראו בנטות האתון והכות בלעם אותה כסבורי׳ היו שהיה כמנהג הבהמ׳ הרע׳ · ולא שמעו דבור אף כי דבר המלאך שהו׳ נגלי׳ עיני בלע׳ · ורבו׳ אמרו שהיו שרי מואב תמהים שראו גם שלא היה כמותו בעולם · ואמרו שכיון שדברה מתה שלא יהו האומות אומרות זו היא שדברה ועושין אותה יראה · ועוד שחס הכת׳ על כבודו של רשע שלא יהו אומרים זו היא שסלקה את בלעם · וכל זה אפשר מדרך הקבלה לא שדבר הכתו׳ במיתתה כלל כאשר פירשתי · לך עם האנשי׳ ואפס יתכן שיאמר לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו דבר ותודיע אותו׳ זה · או טעמו כי אחרי אשר התודה אם רע בעיניך אשובה לי · אומר לו לך עמה׳ כי מחלתי על חטאתך · ובלבד שתזכור אזהרתי אשר הזהרתיך · והוצרך לומר לו כן שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שבקשו ממך · גם יתכן שהיה חפץ ההולך לקלל את העם ולא היה חפצו לברכם בשום פנים ולכן יזהירנו האלהים בכל עת שידבר עמו · ומפני זה הודיע בלע׳ לבלק בתחלת דברו עמו הנה באתי אליך כי בביאה בלבד הורשיתי · אבל בענין העם היכול אוכל דבר מאומה׳ שרבנך הדבר אשר ישים אלהי׳ בפי אותו אדבר בין קללה בין ברכה ראה אם תחפוץ שאדבר בעניכם ואם לא תחפוץ בכך אשובה לי מעתה · ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם · היה מעלה אותו במקום שיראהו כדי שיתכוון אליו בקללתו ולא תפרד נפשו משם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת הראיה כי״וע מענין החכמי׳ דלי לי גביניה דבעינא לאחזיירך דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה · והגיד הכתו׳ כי לא ראה כל המחנה כי היו חונים ארבעה דגלי׳ לארבע רוחות השמים · ובפעם השנית אמר לו בלק אפס קצהו תראה וכלו לא תראה לומר גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו · אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין לי מקו׳ להראותו כלו משם חשב בלק אולי יש באחת מן הקצות דגל אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם חפץ דכאו׳ ויתכן לפרש עוד כי בפעם הראשון ראהו כלו כי במות בעל מקום גבוה׳ וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם ה המזבחות והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו כלו וזה טעם וילך שפי שהלך אל שפי שבו כדברי רא׳ שבעת המזבחות רמז בזה רא׳ סוד עמוק והנה בלעם רצה לדבקה אלין הרצו׳ מאת ה׳ בקרבנו׳ האלה ולכן העלה עולות מספר כולם ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם · ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח זה שוחט וזה זורק · וטעם ויאמ׳ אליו את שבעת המזבחות ערכתי דרך תפלה כאומר ערכתי לפניך מזבח שלם בקרבן שלם יעלו על רצון מזבחך כענין שיאמ׳ הכתו׳ יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנ׳ סלה · ויאמר עולות מחים אעלה לך עם קטרת אלים אעשה לך עם עתודים סלה · וכן במקומות רבים · וטעם הידיעה כבר זכרה רא׳ · והנה בסוף כאשר לא רצה ללכת לקראת נחשים לא רצה בלעם שיהיה בלק מעלה בקרבנותיו שלא יכון במחשבתו · ולכך אמ׳ הכתוב ויעל פר ואיל במזבח וירמוז לבלעם המזכר · וי ויתכן שבלק העלה אותם כי לפיים דעתו עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם ·· ויקר אלהים אל ב בלע׳ בעבור שלא היה האיש הזה מגיע למעלת הנבואה׳ על כן יאמר בו בלשון הזה כי עתה בא אליו דבור השם דרך מקרה לכבוד ישראל ולכך אמר כן ויבא אלהים אל בלעם כי הלשון הזה לא יאמר בנביאים רק בימי שלא בא במדרגה ההיא · וכן ויבא אלהים אל אבימלך · ויבא אלהים אל לבן · ואפשר שפירושו ביאת הרצון בדבור מן העליון אל השכלים אשר יאליהו כי גם בלעם ביום נופל ותרדימה נפלה עליו וגלוי עיני׳ · וטעם ויקר אלהים ויאמר אליו כי כאשר קרא לבלעם במקרי׳ אשר יקראו לאנשי רוח הקודש בהתבודד׳ שחלף רוח על פניו תסמר שערת בשרו פחד קראתהו ורעדה ורוב עצמותיו הפחיד והורו כשפך עליו למשחית והוא נופל על פניו ארצה · או אמר את שבעת המזבחות ערכתי והוא דרך תפלה כאשר פרשתי · והשם לא שמע אליו על כונתו ואמר לו כה תדבר · וטעם וישם ה׳ דבר בפי בלעם יש מפרשים כי לא ידע בלעם בדברים אך השם מלא אותו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר כי יבאו הדברים מפיך · ואולי כן דעת רבותינו שאמרו עיקם את פיו ופקקו כאדם שקובע מסמר בלוח ר׳ אלעזר אומר מלאך היה מדבר ר׳ יהושע אומר וכו׳ · ואינו נכון בעיני בעבור אמרו אל ואמר מחזה שדי

יחזה · אבל טעם וישם הלמוד שלמדו הדברים שיגרום אותם בפיו ולא ישכח ולא יפיל מהם דבר · בטעם ולמדם את בני ישראל שימה בפיהם וכן כי על פי אבשלו היתה שימה   כי מראש צורים אראנו · הטעם בעבור שעלהו במות בעל לראותו · אמר מראש צורים ומן הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו ואין עמו גוי אחר שיחשב הוא אליו כמו שיתקבצו עמי' רבים ואומות שונות להיות מחנה אחת · אבל אלו כולם תורה אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם וישכון בדד בשם יעקב וישראל · ועל כן הזכיר ארה לי יעקב וזועמה ישר' · כי הזכיר להם שם הנכבד ובמות אבותם לאמר שהם עם לבדד ושמות נאות להם מאבותם כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישר' רק אמר עם יצא ממצרי' כמתנכר בהם שלא ידע אותם ושמ' כפי טובת אביהם · והכוונה לומר כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב והוא יהיה לראש לעולם · ואין אומה שתתגבר עליו ולא שיטפל הוא אליה   מי מנה עפר יעקב יאמר אני רואה אותם מראש הרים שוכבים לבדד ולא אוכל למנות אותם כי הם לבדם כעפר הארץ אשר לא יוכל איש למנות את עפר הארץ   וגם רובע ישראל למחנות הדגלים הארבעה לא אוכל למנות יתנבא עליהם שירבו ולא ימעטו ויהיו תמיד הם לבדם זרע יעקב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר · וזה דעת המקבל' כרבע ישר' גם כנגן הוא שיהיה כמו ארחי ורבעי זרית · מן לא תרביע כלאים כלשון ומתי יהודה יבאו · ואת תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו לומר שהן מחלי בן ערן כי אחרית האדם המות על כן יבקש שימות מות ישרים הם ישר' הנקר' אי' ישורון שיבלו ימיהם בטוב ותהי אחריתי כמוהו כישרא' אשר חלקם בחיים ואינם בני גהינם ואבדון   והנה כלל נבואתו בזה הפעם שאין השם חפץ בקללתינו וכי אנחנו עם לבדד חלקו ועמו לא נתערב בגוים ולא נחשב עמהם ואחריתנו דרך טובה בדרך ישר'

ויקר ה' אל בלעם ·   עתה לכבוד ישראל עלה האיש הזה להתנבא במדת רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה נאמר בו ויבא אלהי' ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין · בעבור כי במדת רחמי' יחונן עליהם כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה חושב לנבא להם עלה בעון אשר חטאו · בענין ויהפך להם לאויב   והוא נלחם בם · או שתנבא עליהם רעה מאת ה' לא ינצלו ממנה במדת הדין · וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל כי גם ה' יתן הטוב בברכה והמשכיל יבין ·   לא הביט און ביעקב יחזור אל האל הנזכר יאמר שלא הביט השם און ושקר ביעקב ולא ראה בהם עמל ובעם שיעשו לפניו ועל כן הוא עמם · ותרועת מלכותו בהם כי יריע אף יצריח על אויביהם יתגבר · וזה דעת רש' · ונכון הוא · ויתכן עוד לפרש כי און במקום הזה כמו תחת און ראיתי אהלי כושן ועמל כמוהו · וכן תחת לשונו עמל ואון וכזב ושקר · כי הדבור שלא יהיה ולא יבא כי שקר הוא יקרא און ועמל בעבור שלא יגיע לאדם ממנו רק העמל · יאמר הנה ברך לקחתי וברך לא אשיבנה כי לא הביט אדם ביעקב ולא ראה איש בישרא' און ודבר כזב אין בטחונם שקר ואין תוחלתם נכזבת · אבל כל ברכותיהם ובטחונם יתקיימו לעולם כלשון הנה כה מבטנו וחתו ובשו מבוש מבטם וכן ולא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראית' ענין בטחון ותקוה · ואמר הטעם כי ה' אלהיו עמו אשר לא יכזב ולא ינח' ותרועת מלך גבור בו שלא ינצח לעולם כי בהוציאו אותם ממצרים הנה לו תוקף גדול כתועפות ראם על כל בהמה · ואיך לא יתקיימו כל ברכותיהם ואין בהם נחש וקסם ·   כי לא נחש ביעקב אינם צריכין לנחש וקסם שיאמר ליעקב ויסר' מה פעל אל ומה גזרותיו בסודו אינם מנחשים וקוסמים ·   אלא נאמר להם על פי נביאים מה גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם לשון רש' · והנכון בעיני כי בעבור היותו קוסם ובלק שלח לו כי ידעתי את אשר תברך בקסמיך מבורך ואשר תאור בהם יואר · ושלא לו קסמים ·   על כן אמר לו אין נחש ביעקב להרע או להטיב להם ולא קסם בישר' מזיק או מועיל כי בכל עת יאמר ליעקב ולישר' מה פעל אל בהם כי מפי עליון תצא להם הרעות והטוב · לומר כי חלק ה' עמו אינם בממשלת שרים וכוכבי השמים ומזליהם שיזיק להם אדם בקסם ובנחש כגוים · וזה כאשר אמר משה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמי' ואתכ' לקח ה' להיות לו לעם נחלה כאשר פירשתי בסדר אחרי מות · ומתנבא עליהם כי כלביא יקום שהוא הגור · ואחרי כן יתנשא כאריה ולא ישכון בארצו עד יאכל טרף וישתה דם מלכי כנען כדברי המקבלים · והנה הוסיף עתה בנבואה הזאת שנית להגיד לבלק כבשם הארץ והרג מלכי' אדירים והנה בלק ידע כי ישרא' לא ינחלו את ארצו ולפיכ' טעם שהגיד להם עתה ששופם לנצח מלכי כנען ירבה עוד שיקלל' בנבואתו עד שיוכל הוא להתגב' עליה' אולי יוכל להלח' בו ולהטר' מהם על כן את' עוד ואקחך

אל מקו' אחר אולי ישר בעיני ה' וקבותו לי משם לא שיחזיר אחור ברצונו שכב' הודיעו' לא איש אל ויכזב ובן
אדם ויתנחם' אבל חשב הנה הם עתידי' לכבו' ארץ כנע' שהי' נחלת' ולהרג' מלכיה אבל אפש' שתגב' אכי עליה'
ואפה בן כאש' עשו העמלקי והכנעני היוש' בהר ההו' שהכו' עד החרמה ואחת כוונתו שפחדו מהם כאש' הזכיר
לזקני מדין · או היה ענינו שיוכל להשיב אליו כל מה שתפשו מיד סיחון מאשר למואב כמו שמספרים בדברי
יפתח · וכבר הזכרתיו ··

ולא הלך כפעם בפעם
לקראת נחשי' כי בפעמים הראשונים היה מנחש ורוצה לקלל אותם בנחש והיה השם בא אליו בדרך מקרה
לא בכוונתו לנבואה ולא מיועלתו שהגיע אליה ועתה כאשר נאמר לו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל
להרע או להטיב להם הבין המחשים ולא הלך כפעם לקראתם   אבל שם אל המדבר פניו אשר ישראל
שם שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמי' וכן היה לו על כן
אמר ותהי עליו רוח אלהים כי עתה היתה עליו יד ה' כאשר היא לנביאים כמו שאמר ומי יתן כל עם ה'
נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ואומר רוח ה' אלהי' עלי · ועל כן קרא עצמו עתה שומע אמרי אל כי
נביא הוא ורש"י כת' וישת אל המדבר פניו כתרגו' כי היה הרב מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו ביה בני ישר'
עגלא אנפוהי ואין כן בנוסחאות מדוקדקות מתרגומו של אנקלוס · אבל הוא כתוב בקצתן שהוגה בהן מן
התרגום הירושלמי ואמר אשר מחזה שדי יחזה כי ראה עתה באספקלריא המאירה כנביאים הראשוני'
שאמר בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי או במדרגה למטה מהם כי מחזה שדי איננ
שדי · והנה הם יראו באל שדי והוא יחזה במחזה של אל שדי והנה הין שתי מדרגות למטה מהם ועל כן קר'
עצמו גלוי עינים שהיא מדריגות מן בני הנביאים כמו שאמר פקח ה' את עיני וגו' · וכבר נאמ' כן בבלעם
עצמו בראיית המלאך ויגל ה' את עיני בלעם · ולא תחשוב בזה זולת מה שפירשנו מפני מאמר רבותינו
שאמרו בסיפרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה בלעם
אלא הפרש יש בין נבואת משה לנבואת בלעם . משה לא היה יודע מה מדבר עמו שכ' מדבר אליו ובלעם
היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון משה היה מדבר עמו מעומד שנ' ואתה פה עמוד עמדי
ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנ' נופל וגלוי עינים משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות ל
למלך על שולחנו · וביאור ענין הברייתא הזו · מפני שאמר הכתוב ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר
ידעו ה' פנים אל פנים ידרשו רבותינו שאינו בא לספר במעלה אשר לנבואת משה על נבואת שאר הנביאי'
שכבר הודיע אותנו מעלתו עליהם בשני מקומות בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי
ושמי ה' לא נודעתי להם · ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו' · אבל עתה לא דבר אל משה שידע הוא את השם
כענין שנאמר הודיעני נא את דרכיך ואדעך · שלא אמר הכתוב אשר ידע השם פנים אל פנים · אבל אמ'
אשר ידעו כי ידבר על ביאור הנבואה יאמר כי למשה רבינו תבא מבוארת כמדבר אל חברו פנים אל פני
שמ.דיע רבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמיר' ובהכרת רצונו בפניו ואמרו כי לבלע'
היה זה בעת שבא לכבוד ישראל שעמד על דברי ה' ועל רצונו ואפנו בכל הענין העתיד לבא בישראל
ואעפ"כ' יש הפרש בין נבואת משה לבלעם כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו באיז' ענ' באיזה מנוה יבונו
אבל הוא היה מוכן בכל עת לדבור והיה הקטו' מנוה אותו כפי הדבן לפניו · אבל בלעם היה מכוי' ומחשב
בדבר אשר הוא חפץ בו והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה לקראתו כאשר מפורש
בכאן · ויודע שאם יחול עליו בענין' ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בענין אחר ומשה לא היה יודע מתי ידב'
עמו כי לא היה אליו עת קבוע לדבור   אבל בכל עת שיחפוץ משה ויכוין לבו לדבור היה מדבר עמו כמו
שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' · וכן בכל עת שיהיה לפניו מעלה הרצון להיות מצוה אותו מאהל מוע'
וישמע את הקול מדבר אליו · אבל בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא
באותה השעה אולי היא השעה שזכירו רבותי' במסכ' ברכות ובמסכת סנהדרין שהיה מקלל בה ונכה' היה אל
עליו הרוח לא בעת אחרת לעולם וכן ענין העמידה מעלה למשה והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסבול נ
נבואתם כענין שנא' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהים עוד ונתנו קרב אתה ושמע · ואמרו משל
לטבחו של מלך על המדה הראשונה וכוונתם לאמר שהטבח יודע כהוצאת שולחנו של מלך ואשר שלו שהוא
נאמ' בכל ביתו ועמו' כסודו לא ידע כהוצא' השולח' והמשל הזה יורה שדע' החכמי' לומ' שהי' בלע' יודע מעצמו

אחרי כוונתו שהשם יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל הענין · ואחר כן ישמע הדבור במלות ההם אשר
חשב בלבו · וזה מה שהזכרתי כי היה קוסם ותבואה העתידות בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע בהם גם
הדיבור · ולפיכ׳ היה מתפאר בעצמו עתה לומר נאם שומע אמרי אל · וראיתי הענין הזה שנוי בספרי
שאמרו בסיגמון אחד בהגדה של במדבר סיני רבא ואין לי להאריך ׳והכלל כי כוונתם לומר שנבואת בלעם
תבוא אליו במלות מבוארות לו מן הטעם שאמרו שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אלו היה לנו כ
נביא כמשה היינו עובדים להקבה׳ · אבל מדרג׳ נבואתו למטה מאשר הנביאים שהיא במחזה שדי כמו
שביארנו · וכך אמרו בויקרא רבא אין הקבה׳ נגלה על נביאי אומות העול׳ אלא בחצי דבור היך כמה דתימ׳
ויקר אלהים אל בלעם · אבל לנביאי ישראל בדבור שלם שנאמר ויקר׳ אל משה וחצי הדיבור תבין ענינו
ממה שבארנו ·· שתום העין לא מצאו מובא למלה הזאת מן המקרא · ואונקלוס אמר דשפיר חזי
כמו פתוח העין ולשו׳ חכמים כדי שישתום ויסתום כלומר שיפתח הנקב · ואולי היא מלה מורכבת מן שתי
אותיות אלה שתי מה הגבר שישיג לכל מה שישית עינו וירום מאגג מלכו מלך הראשון שלהם יכונה
את אגג מלך עמלק נקרא שמו טרם הולידו דומה לו לכורש אשר החזקתי בימינו הנה בן נולד לבית דוד י
יאשיהו שמו ויצחק וישמעאל ושלמה · ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא דוד ושלמה בנו אחריו ל
לשון רש׳ ויפה פירש · ויתכן שהיה כל מלך בעם עמלק נקרא אגג כי המלך הראשון אשר שמו עליהם היה
שמו כן ונקראו בניו היושבים על כסאו בשמו כדרך רוב המלכים גם היום שנקראים בשם תופסי המלכות
וכן המן האגגי כי היה מזרע המלוכה ההיא כי רחוק הוא שיקרא הנביא שם הרשע בטרם נוצר בבטן · וכן
נוג כל נשיא המנהג יקרא כן · והנה הוסיף בפעם הזאת השלישית להודיע לבלק כי אהלי יעקב היו טובים
רמז לעת היותם שוכני אוהלים עד שינחלו את הארץ ומשכנות ישראל גם כן יהיו טובי׳ אחרי כבוש וחלוק
שישכנו בה במשכנות מבטחים · וכן תהיה ארצו מלאה כל טוב כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו
וכי יכנה את עמלק בעבור שנלחם בו ויאבד זכרו ותנשא עד המלכות של ישראל שיהיו בה אחרי כן מלכים
אדירים ינשאו מאד · ואמר לו שיאכל כל צריו ועצמותיהם יגרם רמז להונם וכל אשר להם ואמר שישכנו
בה לבטח לא יירא מכל עם נכרי וכלביא שלא יירא פריץ חיות ועתה נואם בלק ממנו שאם ילחם בו יאבד
באמת כי כל צריו יאכל עמלק בעבור שנלחם בו על כן אמר לו עתה שיברח אל מקומו אין לו חפץ בו ··
הל״א גם אל מלאכי׳ יתנצל בלעם עתה במה שאמר למלאכיו בשובם אליו טרם שידע מה יוסף ה׳ דבר
עמו · אבל אחרי כן הראה שיבא ויקלל עד שהתרה בו המלאך בדרך כאשר פירשתי · לכה איעצך
לפי שרצה לומר שפורענות אומתו כדכתי׳ ומחץ פאתי מואב לכך אמר לו איעצך כלומר אומר לך לבד אחד
דרך עצה שלא ישמעו אחרים · לכה איעצך מה לעשות ומה היא העצה אלהיה׳ של אלו שונא זמה הוא
וכו׳ כדאיתא בפרק חלק תדע שבלעם השיאם עצה זו להכשיל׳ · ואומר לך מה עתידין להרע למואב באחרי׳
הימים לשון רש׳ והנכון בעיני שיאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהי׳ שיעשה העם הזה לעמך באחרי׳
הימים מלשון זאת העצה היעוצ׳ על כל הארץ שמעו עצת ה׳ אשר יעץ על אדום ואת׳ איעצך כי השומע עצת
יקרא נוע׳ והנבואה הזאת לימות המשיח היא כי כל נבואותיו מוסיפות בעתידות מתחלה אמ׳ שהם חלק ה׳
ונחלתו ובשנית הוסיף כבשם הארץ והרגם מלכים ובשלישי׳ ראה שכתם בארץ ופרו ורבו על האר׳ והעמידם
מלך יכנה את אגג · ותנשא עוד המלכות שראה דוד ומתנשא למעלה וכמו שנאמר וידע דוד כי הכינו ה׳
למלך וכי נשא מלכותו בעבור עמו ישראל כלומר בעבור אשר הבטיחם שתנשא מלכות׳ ועתה בנבוא׳ הזאת
הרביעית יוסף לראות ענין המשיח · ולכך הרחיק הענין מאד · ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב
מה שלא אמר כן בנבואות הראשונות · ואמר שזאת עצת ה׳ שיעץ להיות באחרית הימי׳ וקרא עצמו עתה
שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה השלישית · והוסיף לקרא עצמו יודע דעת עליון ·
והאומר כך יודע אני דעת פלוני ירצה לומר שהוא מכיר ממנו מה בלבו הדברים שלא יגיד בפיו · וכן זה
יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מה שים בדעתו של אל עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימי׳ וזה כענין
שנ׳ כי יום נקם בלבי ואמרו ליבא לפומא לא גלי · והנה אמר הכתוב בכאן וישא משלו ויאמר ולא הזכיר
שהיה זה בנבואה כאשר הזכי׳ בשלשה פעמים כי כיון שאמר נאם שומע אמרי אל ומחזה

שדי יחזה כידוע כי היתה עליו יד ה׳ כאשר בפעם השלישית שאמר ותהי עליו רוח אלהים וקרא עצמו כן
דרך כוכב מיעקב בעבור כי המשיח יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע
מקצה השמי׳ כמו שנ׳ בא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי וכו׳ ואמר שהוא רואה לזמן רחוק שידרו׳ כוכב
מקצה השמי׳ וקו׳ מימנו שבט מושל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת בן אדם שהוא אבי כל האומו׳ והזכי׳
פאתי מואב להודיע לבלק כי עמו לא יפול ביד ישראל עתה   אבל באחרית הימים לא ינצל מואב מידו
בשבט המושל בו׳ וטעם פאתי מואב לומר כי זה השבט יקרקר כל בני שת ולא ינצל מעמ׳ שהם קצוני פאה
ואין להם שם באומות ולא ילחמו בישראל   והיה אדום ירשה   מפלתביד המשיח
תהיה כי גלותינו היום ביד לאדום תחשב וכמו שנאמר תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד ע
עונך בת אדום גלה על חטאתיך׳ ולא יפקוד השם על אדום עד תום עונות ציון בעת שלא יוסיף להגלות׳
על כן לא הזכיר בלעם אדום כי הוא החולק על מלכותינו׳ וכן באמר ולאום מלאום יאמץ׳ יתכן כי לא
תפול אדום לגמרי עד עת הקץ ביד הכוכב הדורך   וטעם והיה ירשה שעיר׳ לאויביו שיהיה ירשה
שעיר לאויביו׳ או אויביו הם אדום ושעיר הנזכרים שהם אויבי יעקב ויהיו ירשה   וטעם והאביד שריד
מעיר מכל עיר שלא ישאיר שריד בשום עיר שבעולם כי מתחלה אמר וקרקר כל בני שת׳ ועתה יאמר
שלא יהיה שריד ופליט   והנה נשלמה העצה שהודיע לבלק   וירא את עמלק נתבל בפורענותו של
עמלק׳ ואמר ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישראל   וכך תרגם אונקלו׳ ואחריתו ליאבד
בידם תמחה את זכר עמלק לשון רשי׳ ויתכן כי וירא כפשוטו שהיה בראש הפעור הנשקף על פני הישימו׳
והביט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא   ואמר כי הוא עתה ראשית גוים כי בראש העמים יחשב כי
גבורים היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישראל ולא הוצרך משה לבחור אנשי׳
ולתפלה ולנשיאות כפיו לחולשתו ובנה מזבח וקרא שמו ה׳ נסי כי תשובה לנס גדול׳   ולכך אמר זה כי הוא
ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכולם כמו שאמ׳ כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים וכן
ראשי׳ שמנים המשובח שבהם שהוא במנה ראשונה וכן ראשית החרם לראש ולקצין בשמי׳ ראש   וטע׳ וירא
את הקיני גם כן שראה את ארצם כי עם עמלק היה יושב   וישא משלו ויאמר להם בדרך ענה׳ איתן
מושבך ושים בסלע קנך׳   כלומר שים מושבך במקום איתן ובסלע קנך שתשוב ותפרד מתוך עמלק פן
תספה עמו ותשים בסלע איתן מושבך עם ישראל כמו שאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את
בני יהודה וכו׳ ואמר כי אם יהיה לבער קין   כלומר ואל תפחד במקומך בישראל כי אם תהיה לבער עמהם
כי כאשר יגלו את ישראל יבערו את הארץ מיושב עד מתי אשור תשבך לא ישבה אותך לעול׳ כי תנצל מידו
עם ישראל ואם תהיה עם עמלק תהי אחריתך עדי אובד עמהם׳   וכן עד מה ה׳ תאנף לנצח
עד מה כבודי לכלימה׳ כמו עד מתי׳ או שיבא לגדל דבר כגון מה אמולה לבתך׳ מה אחנך לביא׳ כלומ׳
עד מה יעלה ויגדל השבי אשר אשור תשבך איננו נחשב לך כלום   כי לא תאבד כאשר היית אובד בעמלק
ולכן באו משלו על אשור שיבא על ארבו גם הוא ואין מי שינצל מיום ה׳ הגדול והנורא על כל העמים׳
שיבאו צים מיד כתים והם הרומיים וענו את אשור הנזכר׳   וענו עבר שהם ישראל לומר שיענו המגלים
והגולי׳ גם הוא עם כתים עדי אובד בסוף והנה השלים דבריו באחרון כתים כי הם החיה הרביעי׳ שתשבר
ביד המשיח   כמו שאמר והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא כי עדי אובד תברית זכרם לגמרי וזה דבר
מפורסם מדברי רבותינו כי החיה הרביעית שראה דניאל הוא   אשר הגלתנו והיא אשר תאבד
ביד המשיח׳ ואל תתמה בזה מפני שהמלכות השלישית היא יון כמו שנפרש שם בדניאל׳ וכתים הוא
מזרע יון שנאמר ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים כי זה אמת הוא ורבותינו מודים בו כמו שאמרו
איטליא של יון זה כרך גדול שברומי   והוא ידוע כי שם הארץ אשר רומי מכללה תקרא בספריהם
ובלשונם איטליא   אבל הענין הוא כמו בכנען כי היבוסי והאמורי והגרגשי והחוי הם בניו והם ואביהם
יחשבו כל אחד לגוי בפני עצמו כמו שנאמר החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי שבעה
גוים גדולים ועצומים ממך. והיה כן בעבור כי כל אחד מתחלה הבנים היה לגוי עצום ונקראו הגוים ההם
בשם אביהם ושאר בני כנען אשר לא גברו כאחיהם נתיחסו אליו׳ וכן ארץ מצרים

תתייחס לאב ופלשתים וכפתורים בנין לענמים אחרים וכן במשפחות אחרות הנזכרים בפרשת פנחס למכיר
משפחת המכירי ומכיר הוליד את גלעד וגלעד משפחת הגלעדי וכן רבי׳ אף כאן בני יון אלישה ותרשי׳ נתייחסו
ליון והם מלכו׳ שלישי׳ וכתי׳ הם לגוי עצום ויחשב׳ מלכו׳ רביעי׳ ויהיה שתמשך מלכות׳ עד המשי׳ ותאבד בידו
ורז״ל נשתבשו בזה והסכים כאן מלכות ישמעא׳ כי נפל פחדם עליו וטען איך לא תמנה מלכות גדולה ועצומ׳
כמוה · וזו הטענה מחסרון דעת כי הארבע מלכיות שראה דניאל כולן עומדות זו אחר זו כל אחת גוברת
על הקודמת ותוספת המלכות ממנה · וכל אחת ממשכת בישראל שעבוד וגלות בימי מלכותה · ולכך הר
שראה דניאל בחלומו׳ כי ישתעבדו בנו הכשדי׳ ואחרי כן יתפשו הפרסיים המלכות וישתעבדו בנו ואחריה׳
במקומם היונים · ואחר כן יגברו הר ומיי׳ ויתפשו המלכו׳ וישתעבדו בנו עד עת קץ כי לא תפסק מלכות
רק ביד הגואל · והנה גלותינו בימי ארבע מלכיות אבל אם יהיו בעולם מלכיות אחרות בימי ארבע
אלה לא ימנה אותן הכתוב ולא ראה אותם דניאל ואין לו צריך כלל בראייתם לידיעת הגואל. והנה בימי
פרס ויון וגם היום יש מלכיות גדולות מלבד וישמעאל כאנשי הודו וכוש ובא גאדד ורימא והתתר
וזולתם ואחרי כן יחשוב מלכיות · רבות וידוע כי הגלותינו בימי אספסיינוס וטיטוס לא ישמעאלים
ולכן בכל מקום שאנו גם בישמעאל גם מהודו ועד כוש בגלות אנחנו עד שתאבד זכרם ונגאל ממנה
ומי יודע ואולי תאבד עוד מלכות ישמעאל קודם המשיח אבל החיה הרביעית היא אשר הגלתינו כמו
שאמר בה וקרנא דיכן עבדא קרב עם קדישין ויכלה להון · ותמשך בנו גלות עד המשיח דכתיב עד אתא
עתיק יומיא ודינא יהיב לקדישי עליונין וזמנא מטא ומלכותא החסינו קדישין וכל מבין במראות דניאל
ימצא זה מפורש שם · כי במראה השניה ראה האיל המנגח ונתפרש לו כי היא מלכות פרס · והצפיר השעיר
הוא מלך יון והקרן הגדולה הוא המלך הראשון אלכסנדרוס הגובר על פרס ובעצמו תשבר מלכותו
ותעמודנה ארבע תחתיה הם ארבעה שלישיו המולכים תחתיו במותו · והזכיר הכתוב ומן האחת מהן
יצא קרן אחת מצעירה ותגדל יתר אל הנגב ואל המזר׳ ואל הצבי · ואמר בה ועד שר הצבא הגדיל · וממנו
הורם התמיד · והנה זה דבר ברור למלכות רומה היוצא מיון שהוא אחד מבנין והוא המסיר התמיד · ולכן
נראו לו שניהם בהמה אחת והוא הצפיר השעיר שאחת מקרנותיו גדלה והסיר התמיד · ושם עוד ראיות
בזה · וקבלת רבותינו אמת היא אינה צריכה חיזוק לזנות אל בנות מואב · על ידי עצת בלעם כדאיתא
בחלק לשון רש״ · ובאמת שהזנות הזה לא היתה מזמת הנשים כי בעצת אנשיהם וגדוליהם אשר נכלו להם
על דבר פעור כי נכלו להם בזמה להדיחם אחר בעל פעור ולכן יתכן שהיה בלעם בעצה שהוא גדול
עצתם ודעתו להרע לישראל ועשה בזה כל יכולתו כמו שנ׳ ולא אבה ה׳ אלהיך לשמוע אל בלעם · ועל כן
הרגוהו בחרב · אבל על דרך הפשט לא הזכיר הכתוב העצה בכאן רק במה שאמר אחרי כן הן הנה היו
לבני ישראל׳ בדבר בלעם כאשר לא הזכיר עצת זקני מדין רק במה שאמר כי צוררים הם לכם אחרי ה
המגפה בעת הנקמה יזכיר מאין יבא להם הרעה ויאמר כי לא היה המעשה בדבר הזמה אשר היא
באנשים ובנשים מנעוריהם בטבעם רק עצה רעה להדיחם · ולפיכך ראוי לנקמה גדולה · כפירוש לכה
איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים · הוא באמת כאשר פרשתי · ויתכן עוד כי על דרך
הפשט כי בלק בתחל׳ היה חפץ לקללם להלחם בהם ולא יתן אותם לבא בגבולו כלל וכאשר אמר לו בלעם
כי לא יוכל להם והודיעו שלא יקריבו ארצו ועמו רק באחרית הימים · אז הוציא להם יין בערבות מואב
ופתה אותם כאוהב להם וזהו בדבר׳ בלעם כי בעבור דבריו עשו כן אבל מפני שהיה חפץ לקללם ונשכר
לבלק בכך אלולי צדקות ה׳ אשר הפך את הקללה לברכה על כן הרגוהו בחרב כי השוכר והשכיר שניהם
נענשו כמו שאמ׳ ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו׳ הרגו איש אנשיו כל אחד ואחד מדייני ישר׳
היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים כדאיתא בסנהדרין לשון רש״ · ולא הבינותי זה
שיהיו הנצמדים שנים רבים מי״ז אלף רבו׳ רובע ישר׳ וחלילה ואין דייני נפשו׳ בדיין אחד אלא בסנהדרין
של עשרים ושלשה ועדין יהיו מרובין ואין החסרון באותם הפקודים כל כך וכל הנצמדים מתו דכתיב וכל
האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה׳ אלהיך מקרבך אבל פירוש איש אנשיו שיהרגו השופטים כל
הנצמדי׳ כל בו׳ וכו׳ ידין את שבטו ואת אלופו כדכתי׳ וקח את ראשי שבטיכם ואתן אותם ראשים עליכ׳

עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם והנכון בעיני בענין הפרש' כי מתחלה כאמר ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישר' כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף והשם ברחמיו אמר למשה שישפטו השופטים ויתלו הנצמדים ולא יספה האף צדיק עם רשע ומשה צוה כן לשופטים וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועוד הנגף הווה שם והנה הענין השמעוני הזה ויקרב אל אחיו את המדינית למרוד במשה ובשופטים ולעשות כן בפרהסיא כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו או כמו שאמרו רבותינו שאמרו לו שבטו אמן כדוכין מיתה ואתה שותק והנה התחילו משה והשופטים לבכו' ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ולא בדין אחד מכל העם ביד השופטים כי השם אמר והוקע אותם וישוב חרון אף ה' מישראל וכבר שב אפו ולכך לא הזכיר הכתו' ויעשו כן שופטי ישראל ויתכן שתהיה כונת האגדה הנזכרת לומר שיהיו ההרוגים לפני המכה יותר מחמש עשרה רבוא לומ' שהיו חוטאים רבים אבל חסך עליהם ענין פנחס והנה נשארו מן הנצמדים והנה השמיד' אחרי כן עדם עברם את הירדן זהו שכתו' כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלהיכ' חיים כלכם היום

סדר פנחס

הודיע הבה' למשה שישלם שכר טוב לפנחס על קנאתו אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה שעשה עם ישראל לכפר עליהם ולא מתו כולם במגפה וכוהו שיודיע לישרא' שהוא כהן גדול לעולם וזה טעם לכן אמור שיגיד זה בישרא' ולא את הכתו' והיתה לו ולזרעו אחריו כהונ' עולם כמו שאמ' באהרן אבל אמר ברית כהונת עולם' ואמר את בריתי שלום שיתן לו ברית עם השלום דבק בו ובאהרן כאמר לכבוד ולתפארת ולכך אמר אשר קנא לאלהיו והמשכיל יבין והזכיר שם ראש המוכה ושם האשה המוכה להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו ואחרי שנתן שכרו הטוב לצדיק צוהו להפרע מן הרשעים ואמר לו צרור את המדינים ' וכוהו שימנה העם תחלה ' וזה טעם ויהי אחרי המגפה כי המכין יהיה תחלה וטעם בנכליה' כאשר פירשתי' כי זקני מדין חשבו המחשבה הרעה הזאת כמו שכתו' ויאמר מואב אל זקני מדין כי בהם נתיעצו מתחלה והם נתנו עצה זו למואב שתזננה בנותם עמהם ויצמידו אותם לבעל פעור להדיחם מעל השם ואם לא נזכר שם ועוד ששלחו להם בת מלכם לזנות עמהם ' וזה טעם על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם כי לולי מדעת יועצי המלכות נעשה כבודה בת מלך במדין מה תבקש בשטים בערבות מואב לבא אל מחנה עם אח' כי ישראל בערבות מואב בשטים היו ומאין תבא שם המדינית הזאת אבל היתה יפת תאר מאד ושלחו אותה זקני מדין שם כי אמרו בתואר אשה יפה רבים השחיתו וקרוב הוא שהיה גם בלעם בעצה הזו כי בשובו מארץ מואב עבר במדין כי דרכו משם והיה ביועצי המלכות ואולי נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם לפיכך מצאוהו ישראל במדין ויהרגוהו שם ויהיה פירוש ויקם בלעם וילך וישב למקומו שהלך לו לשוב אל ארצו ' וכן נראה כי ישראל לא יהרגו המתנבא רק ברשות התורה " אבל כאשר כאמר להם כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו לכם וגו' והנה כל המתנכלים מחויבי מיתה ' ולכן המיתו גם בלעם כי ידעו שהוא בעל העצה הרעה הזאת והנה צוה הבה' להנקם מהם ' אבל על המואבים כבר הזהיר אל תצר את מואב כי ישראל בתחלה באו אל גבול אדום והזהרתם עליהם ונשמרתם מאד ' ואחר כן באו לגבול מואב ואמר לו אל תצר את מואב ' ואחרי כן אמר אתה עובר היום את גבול מואב ואת ער וקרבת מול בני עמון אל תצורם ' ואמר קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון ואחר כל זה ראה בלק כל אשר עשה ישראל לאמורי שהם שני מלכי האמורי סיחון ועוג ונעשה הענין הזה כלו לפי כן האזהרת אל תצר את מואב מקודמת למצות צרור את המדינים ואני תמה על לשון האגדה שאמרו בבבא קמא אל תצר את מואב וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה קו' בעצמו אמר ומה מדינים שלא באו אלא לסייע למואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם מואבים עצמן לא כל שכן אמר לו הקב"ה לא כשעלה על דעתך שתי פרידו' יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמוני' ' והנה קודם הקב' הזהירו למשה מן המואבים ' ועוד אם מפני הקב' למה הוצרך להזהיר מבני עמון אולי לא הקפידו בלשון האגדה בכך

אבל הכוונה לומר שגלוי לפניו ית' כי כשיצוה אותו צרור את המדינים יהיה למשה לעשו' מלחמה במואבים
שלא ברשות אחרת והקדים להזהירו מזה ומפני שהזהיר במואב הזהיר גם בבני עמון שלא יחשוב משה
שתהיה אזהרתו מן מואב לבדו רשות בבני עמון כי גם הם גמלו להם רעה ולא קדמו אותם בלחם ובמים
ומדרש אחר מפני שהמואבים עשו מפני היראה שהיו שוללים אותם · אבל מדינים נתעברו על ריב לא
להם כמו שכתב רש' בסדר אלה מסעי · ועל דרך הפשט עוד ארץ עמון ומואב השם נתנה לבני לוט ירושה
בעבור לוט אביהם ששמרת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ ולכך לא הרשה לעשות להם רעה בארצם · א
אבל מפני חטאם שהחטיאו את ישראל ולא קרבו אותם העניש להרחיקם מעל עמו · ולא יבא עמוני ומו
ומואבי בקהל ה' מדה כנגד מדה · חנוך משפחת החנוכי אולי כאשר נתחלקה הארץ לשבטי' על דעת רבותי'
ובעל שבט שמעון המועט כשבט יהודה המרובה חלק כחלק כך נתחלקה לבית אבות ליורדי מצרים ועשו
מנחלת ראובן ד' חלקים והיה חלק משפח' החנוכי חלק משפח' הפלואי וחצרון וכרמי אעפ' שאינן שוות
במספר שמות לגולגלות' וזה טעם המכין הזה שימנה המשפחה ליורדי מצרי' ולא יזכיר לגולגלותם ואעפ'
שיזכיר מספרם בכלל · ומה שאמר לרב תרבו נחלתו בבני המשפחה שנטלו איש לפי פקודיו לגולגלותם
ומפני זה יזכיר בספר יהושע בחלוקת הארץ למשפחותם ויהיה הגורל למטה בני יהודה למשפחותם וכן
בכולם או יהיה טעם למשפחותם לכל משפחות השבט או שחלקו הארץ למשפחותם וכל משפחה ומשפח'
היה חלקם במקום אחד לא תתערב במשפחה אחרת · והוא הנכון בעיני · ובני אליאב נמואל ודתן
ואבירם הוא דתן ואבירם הזכיר הכתוב זה להודיע שנסחרה כל הירושה במשפחת הפלואי לנמואל לבדו כ
כי דתן ואביר' וכל אשר להם נבלעו או כדברי רבותינו לרמוז שאבדו חלקם מן הארץ אעפ' שהיו מיוצאי מ
מצרים וראוים לנחלה ·· לזרח הוא צוחר לשון צהר אבל משפחת צוחר בטלה וכן חמש משפחות
משבט בנימן שהרי בעשרה בנים ירד למצרי' וכאן לא מנה אלא חמשה לשון רש' ועוד כתב כל המשפח'
נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם ואילך לא נקראו משפחות חוץ ממשפח' אפרי' ומנשה שנולדו
כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימן ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן שירדה אמן למצרים
כשהיא מעוברת מהן ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אני אומר שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו
ארד ונעמן יצאה מכל אחד ואחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים
הללו נקראו על שמם כל זה לשון הרב ז"ל ואני תמה עליו שאין הקושיא בעבו' שימנה הכתוב משפחת הבלעי
לעצמ' ומשפח' הארדי ומשפח' הנעמי בבני לעצמן כי זה היה מפני היותן למשפח' כדב' הרב' וכן יעשה בבני
יהודה ובבני מנשה ואפרים וכן בבני אשר אבל אם נאמר שנולדו ארד ונעמן לבלע בן בנימן אחרי רדתו
למצרים לא היו ראויים להמנות כאן למשפחות ואם נחשב שנולדו לו קודם לכן יהיו יותר משבעים נפש
כי אז היו בני בנימן עשרה ואלה בני בלע שנים על כן דרש ר' משה הדרשן שהיתה מעוברת מהן ולא ימנה
אותם שם וכאן יחשבם לנולדים ואם אגדה היא נסבול הדוחק לקבלה ונצטרך עוד לומר כי יוכבד נולדה
בין החומות ביום הכנסם שם · ולכך יזכיר אותם כשבעים נפש ואלה נולדו אחרי חדשים ואם איננה קבלת
רבותי' נדחה סברתו זאת במתי ידי' אבל נוכל לומ' כי ארד ונעמן בני בנימן מתו בלא בנים ובלע רצה
להקים לאחיו שם בישראל וקרא שם בניו על שם אחיו המתים ואולי יהיה יבם בנשותיהן כי הוא הבכור
והיו אלה גרא ונעמן בני בלע לראשי משפחות להקים שם לגרא ונעמן בני בנימן יורדי מצרים · והנכון
בעיני כי נעמן וארד אשר ימנה בבני בנימן שם בפרשת ואלה שמות הם בני בנו הבכור בלע כמו שמפורש
כאן' וכן ימנה אותם בדברי הימים ומנהג הכתוב לעשות בני הבנים כבנים כמו שאמר אל לבן בן נחור
וכתיב בדברי הימים בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומש · והנה אלה ארבעה
האחרונים בני בנו אעפ' שלא עשה כן בבני פרץ ובבני בריעה אולי נולדו על ברכי בנימין ויחשבם לו כדרך
ואלה תולדות אהרן ומשה · או בעבור שהיו בני בנימן רבים שהיו שמנה כופל המיעוט לרוב ועל דרך
הסברא יתכן עוד שכאשר' שלא ימנה הכתו' המשפחות ליורדי מצרים לבדם כי גם הנולדים במצרים מאותו
היום ואילך מנה המשפחו' כמו שעשה באפרי' ומנשה · ואין טע' לעשו' כן בעבו' היות' במצרי' כי לעת הירידה
ראוי שימנו כולם למשפ' אחד ויעשה משפחו' משבעי' נפש וכן ימנה הכתו' בכל מקום ביורדי מצרים

195

כשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכן בני בלע אחרי כן נולדו · אבל הענין כי היה המנהג בישר' לעשות
להם ראשי בתי אבות יתיחסו כל יוצאי מצרים לעולם · אבל האיש ההוא יקראו על שמו לכבודו כאשר
יעשו גם היום כל הישמעאלים וכל ישראל הדרים בארצם להקרא כלם למשפחות אבן עזרא אבן שושן
וזה שכל אלה ראשי בית אבותם כי מעת אשר פרו ורבו במצרי' העמידו להם ראשי משפחות להתיחס עליהן
ואולי התחילו הענין הזה במצרים שלא יתערבו בגוים ויהיו נכרים וידועים לשבטיהם בשם שני שבטים
שבטי יה עדות לישראל ותהי לחק בישראל והנה היו אלה הנזכרים במצרים כאן איש בית אבותיו תתיחס
המשפחה אליו · ולכך ימנה בבני מכיר משפחת המכירי ומשפחת הגלעדי בנו ומשפחת האיעזרי והחלקי
בניו ואחיהם · וכן בבני יהודה ואפרים כי הבנים האלה הנזכרים גדולים ונכבדים ויהיו לראש לא היה
זה בעבור הולידם משפחה רבה כדברי הרב כי כלם הולידו משפחות רבות כי פרו וישרצו וירבו ויעצמו ב
במאד מאד · אבל היה זה לכבוד שמו עליה' ראש ורוב המשפחו' בהיות' במצרי' היו מתיחסות אל היורדי'
למצרים שהם להם האבות הנכבדים והשאר עשו להם מן הנולדים שם בקרוב ראשי האבות ולכן יהיו להם
רוב הנזכרים כאן יורדי מצרים · והנה יחוס המשפחות האלה ליורדי מצרים כי שם הקנו אותם · וטעם
אלה משפחות דן למשפחותם · כי היו לשוחם בנים עשו משפחות נקראות בשם אבי המשפחה · אבל ר״ין
כלם מתיחסות אל שוחם הראש והיו נקראות אליו בשמו כאומרם לדניאל משפחת דניא' השוחמי ליחזקאל
משפחת יחזקאל השוחמי · והנה הם משפחות רבות משפחה אחת אבל השוחמי · ולכן ייחס את כולן אליו
ועל דעת האומרים כי ליורדי מצרים יתיחסו והיו משפחות רבות נקראות בשם אבותם שנולדו במצרים
ובכאן לא היה מיחס אותם אלא לשוחמי כי הוא ירד למצרים לבדו ושם בת אשר שרח לפי שהיתה
בחיים מנאה כאן לשון רש' ואונקלו' תרגם ושום בת אתת אשר סרח נתכון בזה לומר כי היתה בת ירושת
כי בני' זכרים היו לו · אבל היתה בת אשתו יורשת נחלה · ולכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות
צלפחד ותכנס בכלל לאלה תחלק הארץ ואלו היתה בת אשר עצמו לא היתה יורשת כי בנים זכרים היו לו ·
אבל היתה בת אשתו מאיש אחר לא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו · ויהיה טעם ושרח אחותם כי
היתה אחות בניו לא בתו ולכך אמר ושם בת אשר שרח ולא אמר ובת אשר לומר כי היה שמה בת אשר
ונקראת סרח ואם היתה בחיים כדברי רש' הנה היא
כבנות צלפחד לנחלה · ואם מתה משפחתה נטלו בעבורה · ועל דרך הפשט היה לה משפחה גדולה תקרא
על שמה ותכנס בכלל אלה משפחות בני אשר לפקודיהם אבל לא רצה הכתוב ליחסם אל האשה שיאמר
לסרח משפחת הסרחי וקצר בענין · לרב תרבו נחלתו לשבט מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואעפ"
שלא היו החלקים שוים שהרי לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל על פי רוח
הקדש לשון רש' ומדרש רבותינו בכתוב הזה איננו כן אלא אחר בספרי לרב תרבו נחלתו הרי שיצאו עמו
עשרה בני' ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמשה וכו' וכן בנות' ומדרש שאין משמעותו אבל חכמי' לחלק
בין שבט לשבט כלל כמו שאמרו בספרי לאחד ליוצאי מצרים היינו דכתי' לרב תרבו נחלתו וכו' ועוד שסבר
כתבתי בסדר ויחי יעקב כי בגמ' בפר"יש נוחלין העלו כפי שלא נתחלקה לקרקפת' דגברי אלא לשבטים
נתחלקה שני עשר חלקים שוים עשו מתנה ונטל כל השבט החלק שיצא לו הגורל עליו וזהו מה שטוען בני
יוסף שאמרו מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב ולא הוסיף להם יהושע כלום אבל אמר לו
עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אין לך הר אפרים לומר שיכבשו להם מן הארץ
שלא נכבשה להם וירחיבו בה את גבולם וזה שאמר לשמות מטות אבותם ינחלו בין רב למעט שיקחו כל
המטות בשוה בין שהוא מרובה באוכלוסין או ממועט בהם ויהיה פירו' לרב תרבה נחלתו באנשי השבט
עצמו כפי מדרשו שנתחלקה ליוצאי מצרים הרי שיצאו עמו עשרה ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמש'
קורא אני עליו לרב תרבו כלומר שאם מתו אותן עשרה שהיו בני עשרים שנה ביציאתן ממצרים ונולדו
להם חמשה בנים במדבר או שהיו כמלים ונעשו בני עשרים קורא אני עליו לרב תרבו כלומר לרב ביציא'
מצרים תרבו אעפ"י שהוא עכשיו מועט · הרי שיצאו עמו חמשה ובכניסתן לארץ נמצאו עשרה קורא אני
עליו למעט תמעיט כדאיתא בספרי

אבל ראיתי שם דקתני לפי פקודיו מגיד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא   כן היה
אומר וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר מדוע נתת לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד כה ברכני ה'
מהו אומר ויאמר אליו יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך בארץ הפרזי והרפאי' כי אץ לך
הר אפרים זהו לשון הברייתא הזאת   ונראה ממנה שנתחלקה הארץ לגולגלותם כדברי הרב   אבל לפי
הגמרא משבשתא היא · ועוד שאם כן מה יצעקו בני יוסף והלא נתן להם לפי מניינם המרובה כשאר כל
השבטים · ולפי דעתי יש בברייתא הזו קצור והוא מתמה שאמרו בגמ' דמשום נפלים דנפישי להו צוחו בני
יוסף וביאור הענין כי בני יוסף בשני שבטים נטלו בני אפרים חלק אחד ובני מנשה חלק אחר כי כן כתוב
ואין אחד מהם שמרוב' באוכלוסי' יותר משאר השבטי' אבל בשא' השבטי' מרובי' מהם כי שבט יהודה ויששכר
וזבולן ודן מרובין מהם ולמה יצוחו הם והמרובי' ישתוקו וגם אם נתחלקה הארץ ליוצאי מצרי' כפי מדרשו
שהיו במנין הראשון בני יהודה מרובין משני השבטים האלה יחדו   אבל היו צועקים מפני הנופלים שהיו
בני מנשה במנין יוצאת מצרים שלשים ושנים אלף ונתרבו במנין השני במדב' לשני' וחמשי' אלף ואין בכל
השבטים שנתרבה כל כך והיו כמו כן מרובים עד שנתחלקה הארץ   וגם בני אפרים כן ולא היו הנופלי'
שהם נוטלים כלום ולכך צעקו והודיע אין להם כי כן המשפט שלא יטלו אלא בני עשרים · ולכך אמרה
הברייתא לפי פקודיו שהיו מבן עשרים שנה ומעלה שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא
בשעת המנין שלא יתנו כלום לנופלים ואפי' גדלו והגיעו לעשרים בשעה שחלקו   והכתוב שאמר מדוע
נתתה לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב לדברי הכל אי אפשר שיאמר בגבלה ממשמעו כי אם חלק להם
לגלגלותם כדברי רש"י הנה לקחו די"ם   וכמו שהם עם רב לקחו חלק רב   ואם לשבטים אי אפשר שלא
נתן להם יהושע חלק בכורתם שלא היה עובר על צואת יעקב וגם הנה צוה התורה לשבטי אפרים ומנשה
ועוד כתיב ומפור' כי שני גורלות נתן להם   דכתיב ויהי גבול אפרים למשפחותם וזאת נחלת בני אפרים
למשפחותם ובני מנשה ויהי הגורל לבני מנשה ויהי גבול מנשה ככל האמור בשאר השבטים   אבל אמרם
גורל אחד וחבל אחד לומר כל מה שנתת לשנינו ראוי לאחד בגורלו   והזכירו זה הלשון לפי שיהושע הפיל
תחלה גורל אחד לשניהם שנ' ויצא הגבול לבני יוסף מירדן יריחו וגו' עד והיו תוצאותיו ימה   ושם כאמר
וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים כלומר שנחלו שניה' בגורל הזה ואחר' חלק אותו הגורל בין שניהם בגורל
כמו שאמר שם ויהי גבול בני אפרים וגו'   וכתיב ויהי הגורל לבני מנשה וגו' על כן אמר הנה הגורל האחד
הראשון ראוי לכל אחד משנינו כי עם רב אנחנו ומדוע חלקת אותו אחרי כן לשני חלקים והיתה הטענה
מפני הנופלים שנתרבו כמו על דרך הגמ' ולפי דרך הפשט נראה לי כי הטענה הזאת היתה של בני מנשה
אלא שבאו לפניו שני השבטים יחד וכן ויגשו בני יהודה אל יהושע ויאמר אליו כלב בן יפונה הדין לאחד
וכל השבט יתרעם עמו והיתה הטענה לבני מנשה מפני שאין בכל השבטי' מי שהשאיר ערים רבות וגדולו'
לכנעני כאשר השאיר מנשה שלשת הנפת תלתא' שלכין   וראיה לדבר כי לאחר שכתוב ולא יכלו בני מנשה
להוריש את הערים האלה שם כתיב וידברו בני יוסף כי מתחלה לא נתרעמו עד טעמו עימם מלחמה וגו'
יכלו להם   ויתכן שזה טעם גורל אחד וחבל אחד אמרו מפני שהפלת לשנינו תחלה גורל אחד נפל חבלנו
יחד ואירע חלק שנינו במקום הזה הקשה ואלו עשית לנו שני גורלות כנהוג בכל שני שבטים היה יוצא בו
במקום אחר שהוא נוח לכבוש ואמ' להם יהושע שאם יעלו ביער הפריזי והרפאים יבראו להם שם כל מה
שירצו וירחיבו את גבולם   וחזרו הם ונאמרו דבריהם ואמרו גם ההר לא יספיק לנו כי רכב ברזל בכל
הכנעני שנתת לנו בארץ העמק · ואז אמר להם יהושע כי לא יתן להם בהר גורל אחד אבל יהיה להם ההר
כלו והיער הגדול ששם ויכרתו להם ממנו כל צרכם ויהיה להם כל תוצאו' גבולי ההר ויורישו משם הכנעני
כי רכב ברזל לו והוא חזק ואין שאר השבטים חפצים בו   אבל הם שני האחים שהם עם רב וכח גדול להם
הם יעזרו זה את זה והם יורישוהו וסוף דבר שלא שמע אליהם ולא הוסיף להם כלום כי כן הדין   והנה
הרחיב דברינו בענין הזה   ועוד כתבנוהו בראיות בפר' ויחי יעקב   והכלל כי הדין שהעלו בגמ' הוא אמת
וכן ראוי לפרש המקראות ועוד הכרחנו הענין בראיות בפרשת ויחי יעקב   והנה פירוש הפרשה לאמר
הנזכרים למשפחות תחלק הארץ במספר שמות שיתרום לכל זכר לגולגלותם חלקו   לרב תרבו נחלתו

שיחלקו ארץ ראובן לארבע׳ חלקי׳ למשפחת החנוכי המרובה על דרך משל כדרכה נחלתו ולמשפחת הפלואי המועטת כמעיט כי איש לפי פקודי המשפחה יותן נחלתו ותטול כל המשפחה במקום אחד ויתן הטע׳ הזה מאמרו כאן למשפחות ולפיכך הזכירו חכמים חלקו למשפחו׳ ולא חלקו לבתי אבות ע״ד ואז כל אחד מכיר את שלו וכו׳ אך בגורל יחלק את הארץ לשבטי ישר׳ ולשמות מטות אבותם שהם שנים עשר מטות ינחלו אותה · ויחזור ויאמר על פי הגורל תחלק נחלתו של מטה בין רב למעט כי גם בין המשפחו׳ יטילו גורל ויהי׳ חלק החנוכי ברוח ובמקום אשר יעלה לו הגורל · וחלק הפלואי בזולתו ממקו׳ אשר יעלה לו הגורל · אך כרב׳ לרב ובמעיט למועט במשפחות · וזהו שנ׳ בספר אלה מסעי והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכ׳ לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטו׳ אבותיכ׳ תתנחלו · הנה באר שתהיה הנחלה למשפחות בגורל אל הרוח אשר יפול לו הגורל שם כדרכה לרב ובמעיט למעט בין במשפחות ואחר שתהיה למטות אבותם כלומ׳ שתים עשרה מטות · ומה שכתב רש״י לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים איננו נכון · שאין מטות רק שבטי ישראל כענין שכתוב ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישר׳ · וכן אלף למטה לכל מטות ישר׳ וכן בתרגו׳ וכן בכל מקו׳ ששם שבט ומטה אחד הוא · אבל מה שאמ׳ בגמ׳ ר׳ יאשיה אומ׳ ליוצאי מצרי׳ נתחלקה הארץ שנאמ׳ לשמות מטו׳ אבותם ינחלו מדרש מרבוי הכתו׳ שהיה די שיאמר אך בגורל יחלק הארץ לשמות המטות וכיון שהזכיר אבותם ינחלו דרשו שהאבות · והם הנזכרים במצרים אלה בית אבותם הם נוחלים את הארץ ומהם תבא לאלה אשר תחלק להם ·

ואלה פקודי הלוי לא ידעתי למה ימנה בני לוי ומה תועלת עתה במנינ׳ אולי לאל׳ כתנו הערי׳ לשבת ומגרשיהן לבהמת׳ לא נגלדים אחרי כן · או שנעשה להם לכבוד לפני העם שלא יהיה לבזיון של חלק פחות שלא ישגיחו עליו לתמיהתו כשאר העם · והזכיר עמרם ואשתו כי בני לוי ימנו לשנים לכהנים ולוים וראוי לפקוד אהרן ובניו לענינם · וכתב רש״י אלה משפחות הלוי חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת יצהר נפג וזכרי · ואני תמה למה ימנה הכתו׳ בלוי משפחות לשלשת האבות ויחזור וימנה משפחות לבנים · שהרי לא היו למררי בנים אחרי הלא מחלי ומושי · ומהן משפחת המררי ואין זולתם · אבל היה זה לכבוד כי בני לוי שלשתם היו גדולים בישראל וזכרם היה לברכה · והיו כל תולדות גרשון נקראין משפחת הגרשוני לכבודו · וכן כל בני מררי משפחת המררי לכבודו · ואחרי כן שמו להם בתי אבות ונחלקים למשפחות כשאר השבטים · ונקראים כברש משפחת המחלי ומשפחת המושי · וכן בקהתי יקראו כל זרעו בכלל משפחות הקהתי ואומרים ונחלקים עוד למשפחות בבנים משפחת החברוני ומשפחת הקרחי · ולא הזכיר עתה משפחת העמרמי · בעבור שנחלקה לכהנים ולוים · והזכיר שמותם לכבוד ולא הזכיר הכהונה לאהרן לכבוד משה · וכן תראה במנין הראשון בפקודי׳ שמות׳ ויהיו אלה בני לוי בשמות׳ גרשון וקהת ומררי · והיה זה למעלת׳ כי בשאר השבטים לא הזכיר כן · וטעם משפחת הקרחי כי התחלה היתה נקראת משפחת היצהרי כי ב היו בעת המנין ההוא בנים גם לנפג וזכרי · ועכשו לא היו רק לקרח ונקראו על שמו · ולפי דעתי לא היה מן הראוי שיעקר שם היצהרי מזרעו אעפ׳ שמתו קצת בניו · הכל עשו זה אחרי מעשה קרח בעבור כבוד בניו להודיע בישר׳ לדורות שמם וזכרם · כי כן הכתו׳ משתדל לומר ובני קרח לא מתו · וכיון שכלו נפג וזכרי ונשארו כל זרע יצהר לקרח קראום משפחת הקרחי להודיע כי היו בניו צדיקים וטובים ממנו · ומדרשו של ר׳ משה הדרשן בהתם המעט מכל העמים ה׳ מעט איננו אתת בעבור שמנה לבני לוי שמונה ואינן אלא חמש כי השלם לאבותם כאשר אמרנו · וטעם אשר ילדה אותה ללוי במצרים על דרך הפשט · לפי שכל בני יעקב עם כל בניה׳ ובנותיה׳ ירדו למצרי׳ ואין בהם מי שהוליד אחרי כן זולתי לוי שהוליד הם הבנים שמתה כי איחר השם לידתה · כי לא הגיע הקץ כאשר פירשתי כבר וטעם אלה פקודי משה ואלעזר על פקודי בני ישר׳ אין פקודי הלוי בכלל כי בהם לא יאמר ובאלה לא היה איש · שלא כגזרה הגזרה ההיא על שבט הלוי בדברי רבותי׳ · והעד אלעזר גם פנחס ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן כי אם יהושע וכלב לא היו עתה בפקודים האלו · לפי שהיו משנים שנה ומעלה ואין המנין אלא מבן עשרי׳ עד בן ששים שנה כי הם עיקר ימי האיש כענין האמור בערכין ואז הוא יוצא צבא בישר׳ לא

ממשה ומעלה כדברי רבותי' אבל אמר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון שהיו מן
הפקודים הראשונים ולא מתו · והוא לא היה לפי שבאו לומ' בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים
ולא בעדת קרח שהכו על הכה' אלא בחטאו לבדו לא החטיא אחרי' עמו לשון רש' · ולא פירש למה היו באות
לו' בחטאו מת אלא שהאריכה אבינו מת במדבר ובנים לא היו לו כי כן הראוי להאמר · אבל על דעת
רבותי' הוצרכנו לומר שלא היה בעדת קרח לפי שעד' קרח לא היה להם חלק בארץ · וכן למתלוננים שבעדת
קרח כי נשמע זה בעם מבית דינו של משה וכך פירש רא' ואמר חשבו הבנות כי לא יירשו המועדים על ה'
· ודעתי בדרך הפשט שאמרו כזה בעבור שחשבו שמשה רבי' היה שונא עדת קרח יותר מכל החוטאי' שמתו
במדבר שהם היו הקמים כנגדו והכופרים בכל מעשיו · וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמר אל יהי לו מושך
חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון אבותם אל ה' על כן הודיעוהו כי לא היה מהם ורמזו עוד שאינו במתי
המגפות אבל במדבר מת על מטתו · וטעם כי בחטאו מת אמרו מת במדבר בעונו שלא זכה ליכנס בארץ
או כדברי ר' יהודה הלוי המשורר זל' שפי' שהוא דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום שעונות אירע
כך וכך · ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו קבלו רבו' כי האב יורש את בנו כאשר אין לאת זרע
והכתו' לא הזכיר זה · והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל כי הקורבה שוה וכיון שלא' הכתו' שהבן
יורש את האב גם האב יורש את הבן · ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע כיוצאי חלציו לא בצדדין אם
כן ונתתם את נחלתו לאחיו משמוש נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים · אבל לא רצה לומר
ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו כי דרך ברכה ידבר ולא בכרתים ואולי לא היה זה בבאי הארץ ש
שינחיל האב את הבן שבהם ידבר · וטעם והיתה לבני ישר' לחוקת משפט שיהיה המשפט הזה לדורות לא
בנחלת הארץ עתה בלבד · וטע' כאשר צוה ה' את משה כמו כאשר צויתיך אבל בא כדרך זאת חקת התורה
אשר צוה ה' את משה וכן רבים · עלה אל הר העברים הזה שם ההר הזה הר נבו כאשר פירש בסדר
האזינו וכזאת הברכה · אבל יקראו אותו הר העברים מפני שהוא על מעברות הירדן ומשם יעברו אל
ארץ כנען כאשר אמר כאן אשר על פני ירחו ומשם עברו את הירדן כמו שכ' והע' עלו מן הירדן ויחנו בגלגל
בקצה מזרח יריחו ואיננה מצוה שיצונו הקב' לעשות כן עתה שאם כן יהיה מתחייב לעלות שם מיד · אבל
טעמו תעלה אל הר העברים וראית את הארץ · כי בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ הודיעו כי לא על
ידך תחלק · כי אתה תעלה לראש הר העברי' טרם שיסעו ישר' מארץ מואב ותמות בו ולא יגיעך מן הארץ
לבד הראיה · וכן קח לך את יהושע בבוא יומך תקח את יהושע · והשלים הכתוב לספר כי עשה כן משה
בלב שלם וזאת העצייה אשר יזכיר בעת פטירת משה כאשר אמרו הפטירה הזאת והושע בן נון וצוית
אותו על ישר' דע שטרחנין הן סרבנין הן על מנת שתקבל עליך לשון רש' · ואינו נכון בעיני בעבור שלא'
לעיניהם כי יותר ראוי הענין הזה להאמר בינו לבינו כי בפניהם יגרום בהם התפקדות ומדרך המוסר
שיזהיר להם בפני עצמן מהיותם עוד טרחנין וסרבנין · אבל וצוית אותו לעיניהם שיצונו במצות הנגיד
והשופט כי בעבור היותו לראש יפקידם בידו ויזהירנו להשתדל מאד בעניניהם ולהיות נלחם מלחמות ה'
ויהיה הוא המוציא והמביא אותם ולהזהר בדבר המשפט · וזה ראוי להיות לעיניהם כדי שיבטיחו בו
וישמעו אליו כי ידעו כי ילך בעניניהם בדרכי האמת כי כן צוה אותו רבו · וכן עשה משה שכ' שם ויקרא
משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישר' חזק ואמץ וגו' עד לא תירא ולא תחת · ובספרי צו את יהושע
על דבר תלמוד וחזקהו ואמצהו מגיד שאין שני פרנסים לדור ואלו מצות הנגיד שיהיה תקיף ולא יירא
את העם · ולפי דעתי בפשט הכתוב טעם וצויתה אותו לעיניהם הוא המנוי שימנה אותו במעמדם להיות
נגיד עליהם כלשון מיום אשר צוה ה' אותי להיות וגו' וכן ויצוהו ה' לנגיד על עמו וכן למן היום אשר
צויתי שופטים על עמי ישר' מכיתי · וטעם צו את בני ישר' ואמרת אליהם את קרבני לחמי כי אחרי שאמ'
לאלה תחלק הארץ צוה להשלים תורת הקרבנות שיעשו כן בארץ כי במדבר לא הקריבו המוספין כמו ש
שהזכרתי בסדר אמור אל הכהנים · וכן לא נתחייבו בנסכים במדבר כמו שפירשתי בסדר שלח לך ועכשו
חייב בבאי הארץ לעשות שם הכל התמידין והמוספין ומנחתם ונסכיהם ואעפ' שלא פירש כאן כי תבאו אל
הארץ כבר הזכירו בפרשת הנסכים ורמז אליו בפרש' הראשונ' במועד' והחל כאן מן התמיד ואעפ' שנזכ'

בפרשת ואתה תצוה החזירו להיות הכל סדור בפרשה אחת ׃ ורש״כתב איל היתה אזהרה לימי
המלואים וכאן צוה לדורות ׃ ואינו נכון כי שם אמר עולת תמיד לדורותיכם ועל פי המדר׳ שנתחדש
כאן דברים רבים את קרבני זה הדם לחמי אלו אמורין לאשי אלו קומצין ולבונה ריח ניחוחי אלו בזיכי
לחם הפנים תשמרו שלא יביא אלא מן השמור תשמרו שלא יביא אלא מתרומת הלשכה תשמרו שיהו כהני׳
לוים ויש׳ עומדין על גביו תשמרו נאמר כאן שמירה ונאמר להלן שמירה מה להלן מבקרו ארבעה
ימים קודם שחיטתו אף כאן וכו׳ ׃ וכל המדרש כדאיתא בסיפרי ׃ ועל דרך האמת ירמוז להם עוד ויאמר
את קרבני לחמי לאשי של אשי תשמרו ותזהרו שתקריבוהו לי לשמי במועדו ואומר להם עוד זה האש׳ אשר
תקריבו לה׳ שיהיה הקרבן מתקרב ׃ אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין מפני שכנסת ישראל
בת זוגו והכל שלום והמשכיל יבין ׃ וכן הזכיר בחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה׳ שיעשו
קרבן הפסח להזהיר עליו עם שאר קרבנות חג המצות וקצר בו להזכיר שמו בלבד שכבר ביאר את דינו
בכל חקותיו וככל משפטיו ׃ ונסכו יין בקדש הסך נס׳ על המזבח יתנסכו נסך שכר יין המשכר פרש״י
ליין מגיתו לשון רש׳ ואינו נכון שכבר אמרו יין מגיתו לא יביא ואם הביא כשר ׃ והנה אינו מתמעט מן
הכתו׳ אלא מעלה מדרבנן לכתחילה אבל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול אפי׳ בדיעבד ׃ וכך הוא בדר׳
בספרי ושם אמרו בקדש הסך שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו ׃ הזכיר הכתו׳ בתמיד ובראשי חדשיכ׳ שיעור
הסלת במנחה ושיעור היין בנסכים ׃ אבל בשבת ובחג המצות והשבועות ובראש השנה וביום הכפורים
ובראשון של חג הסוכות הזכיר שיעור המנחה ׃ ולא הזכיר שיעור הנסכים ׃ והטעם בזה כי אעפ׳ שנאמר
בפרשת הנסכים בשיעורי המנחה והנסכים לפר ולאיל ולכבשים בנדרים ונדבות ובמועדים מכיון מנחה
כפולה לכבש העומר וביום העצרת שתים שני עשרונים אין כן בקרבן התודה ואם מנחה ׃ ולכך הוצרך
הכתו׳ לפרש בכל המועדות שלא תשתנה בהם המנחה כאשר נשתנית באלו ׃ אבל הנסכים לא נשתנו
לעולם לפיכך הזכיר אותם בתחלה בתמיד ולא הזכירם אחרי כן בשבת ׃ וחזר והזכירם בראש חדש
להזכיר גם נסכי הפר והאילים ׃ ואחר כן לא הוצרך להזכיר׳ כלל ׃ והזכיר ביום הראשון של סוכות שיעור
המנחה ולא הוצרך עוד להזכיר באותו החג אלא מנחתם ונסכיהם כמספרם כמשפטם כלו׳ כמשפט׳ ביום
הראשון הנזכר ׃ וטעם שלשה עשרונים לפר לכל פר מהם וכן שלשה עשרוני׳ לפר האחד לכל האחד מהם
ולכבש האחד ילמד עליו כאומרו עשרון עשרון ׃ ועד יפרש לשבעת הכבשי׳ וכן זה לפר האחד לשני הפרי׳
׃ אבל פעם יקצר הכתו׳ בדבר המובן כי בידוע שלא יהיו שלשה עשרונים לפר האחד ולא יהיה לשני כלו׳
ויפרש בכבשים שהן מרובים וכל שכן בפרים ׃ ובסוכות שהפרים מרובים יפרש בהם לשלשה עשר פרים
הזכיר באחד לחדש השביעי מלבד עולת החדש ומנחתה ולא הזכיר חט את החדש וכן׳ בכפורי׳ הזכיר
מלבד חטא׳ הכפורי׳ ולא הזכיר עול׳ הכפורי׳ והט׳ כי ביו׳ הכפורי׳ בידוע שהעול׳ שנו׳ בכה׳ מלבד העול׳ שנו׳ שם
כי ביו׳ אחד כבש׳ ואי׳ שני׳ כי לא כבשנו ישר׳ אלא איל אחד לעול׳ ׃ ובכה׳ צוה לעול׳ פר ואיל ושבעה כבשי׳ ׃
אם כן דבר ברור הוא שאלו המוספי׳ על הנזכרי׳ שם אבל החטא׳ שהו׳ שוה כאן וכאן היה אפשר לטעות בו
ולחשוב שהיא החטאת שהוזכר שם כי אין ביום אחד שני חטאות ׃ ולכך הזכיר אותו ופיר׳ בו מלבד חטאת
הכפורי׳ שאותו חטאת הוא חטאת הכפורים ׃ כלומר חטאת פנימי נשרף מכפר על הקודש מטומאת בני
ישר׳ ומפשעיהם לכל חטאתם ׃ וזה חטאת חיצונה כשאר חטאות הבאים עם המוספין ׃ וכן ביום הכפורי׳
לא הוצרך לומר כי מה שצוה בכאן מלבד מה שצ׳ בו בפרשת המועדות ׃ כיון שביום ההוא באמרו שתי
הפרשיות ואינן שוות ׃ ולא הוצרך להזכיר גם החטאת מפני שפי׳ שם והקרבתם על הלחם שדבר ברור
הוא שכל הנזכרים שם באין בגלל הלחם וחובה לו ׃ ואלו המוספים עליהם ׃ אבל בראש חודש השביעי היה
במשמע שמה שצ׳ ובראשי חדשיכם תקריבו וגו׳ יהיה כשאר החדשים כולם ׃ אבל בחדש השביעי יהיה כל
קרבנו הקרבן הזה שחדש בו ׃ ועל כן הוצרך לומר מלבד עולת החדש ומנחתה ׃ וכיון שאמ׳ כן בכרי׳
לומרנו שכל מה שבא בפרשת ובראשי חדשיכם היה מצוה בכל ׃ וגם החטאת ולא הוצרך לומ׳ מלבד עולת
החדש ומנחתה וחטאתה ויאמר משה אל בני ישר׳ להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעאל לפי שעד כאן ד
דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק הענין לומ׳ שחזר כה כ

תפסיו ואמרה לפרשה זו לישר׳ שאם לא כן יש במשמע שלא אמ׳ להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו
לשון רש״י ולא הסכמתי זה · שכך נאמר וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל בסוף פרשת
המומין · ואמר בסוף פרשת המועדות וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישר׳ · אבל כפי פשוטו בא הכתוב
לומר כי אעפ״י שהפרשה הזו בתורת הקרבנות לא ייחד בה אהרן ובניו כאשר הוא בפרשיות שבת״כ · אבל
אמר אל כל בני ישראל יחדו ככל אשר צוה ה׳ את משה בין בדין שביתת המלאכה בין בתמידין ומוספין
ובנדרים ונדבות · כי כן נאמר לו צו את בני ישר׳ · והטעם מפני שהמצוה לאחר ביאתם לארץ והיא אזהר׳
לישר׳ כלם שישמרו במועדים התמידין והמוספין ויקריבו הנדרים והנדבות · ועוד כי עיקר המצוה להיות
הימים נזכרים ונעשים לשבות בהם מכל מלאכת העבוד׳ והפרשה הזו שוה עם פרשת המועדות שבתורת
כהנים שם נאמ׳ בתחלה דבר אל בני ישר׳ ואמרת אליהם ובסוף וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל
ובכאן ככה בתחלה צו את בני ישר׳ ואמרת אליהם ובסוף וידבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ ולא
הזכיר מועדי ה׳ בעבור שהוזכרו בכאן בפרשה דברים אחרים שאינן במועדי ה׳ כגון תמידי החול ומוספי
השבת וראשי חדשים והמדרש שדרש בו ר׳ ישמעאל מפני שאין הכתו׳ צריך לומ׳ כמשה שאמ׳ לבני ישר׳
כל אשר צוה אותו ה׳ ואי הדרך בתור׳ שיאמ׳ כן בכל פרש׳ ופרש׳ · ולכך ידרשו כי וידבר מש׳ אל אהרן ואל בניו
ואל כל בני ישר׳ הזהי׳ אהרן על ידי הבני׳ ואת הבני׳ על ידי ישר׳ ואת ישר׳ זה על ידי זה ובפרש׳ המועדי׳ עשו
מדרשים רבים ללמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות ח׳
החג בחג כלשון שהוא שומע כן הוא אומר להם לישר׳ כל הפרשיות כאמרן בענין אחד ר׳ יוסי הגלילי או׳
מועדי ה׳ נאמרו ולא נאמרה שבת בראשית עמהם בן עזאי אומ׳ מועדי ה׳ נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרי׳
עמהם ר׳ אומ׳ מה ת״ל וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד
שידחו את השבת שנ׳ בהם במועדו ושאר קרבנות צבור לא למדנו ת״ל אלה תעשו לה׳ במועדיכם לעומר ול
ולקרב עמו לשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו וכשהוא אומ׳ וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל
קבע מועד לכולם עכ״ל · ואפשר לומר כי מדרשו של ר׳ ישמעאל שאמ׳ להפסיק הענין הוא מדרשו של
בן עזאי שאמ׳ מועדי ה׳ נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם לומר שאין דין המועדות כדין פרשת
הנדרי׳ שנאמרה אל ראשי המטות לומר שיחיד מומחה מתיר את הנדר · וכן שלשה הדיוטות אבל המועד׳
צריכין קדוש ב״ד משלשה מומחין כמו שמפורש בבבא בתרא דרש בן עזאי החלוק הזה שביניהם ממיעוט
מועדי ה׳ ודרשו ר׳ ישמעאל מן הכתו׳ היתר הזה שלא בא אלא להפסיק ענין המועדות מענין הנדרי׳ שניה׳
אמרו דבר אחד ומשמעות דורשין איכא ביניהו · והנכון בעיני כי אין כונתו אלא לומ׳ שאם הסלי׳ פרשת
המועדי׳ באלה תעשו לה׳ במועדיכם ויתחיל וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישר׳ לאמר זה הדבר אשר
צוה ה׳ בתמידין ובמוספין הנזכרי׳ ולא יהיה אל ראשי המטות נדרש לפניו על פרש׳ הנדרי׳ ולפיכך הפסיק
וסיים בפרשה של מועדות ויאמ׳ משה אל בני ישר׳ ככל אשר צוה ה׳ את משה והתחיל בפרשת הנדרי׳ וידבר
משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה׳ וזהו האמת שכך פי׳ להפסיק הענין במקומות רבים בספרא
ובספרי · וכבר הזכיר רש״י מה שאמרו שם בספרי הרגנו למה נאמר להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעאל שאם
קורא אני הרגנו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר וכל הטף בנשים איני יודע באיזה ענין הכתו׳
מדבר לכך נאמ׳ הרגו להפסי׳ הענין דברי ר׳ ישמע׳ וכן במקומו׳ אחרי׳ בת״כ

סדר מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לא הקדים הכתוב לאמר כבאן וידבר ה׳ אל
משה לאמר דבר אל ראשי המטות ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה׳
כמו שאמר בפרשת שחוטי חוץ ובשאר פרשיות · אבל הזכיר זה בסוף
הפרשה שאמר אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה · ובפ״שת ויהי ביום השמיני כאמר ויאמ׳ משה זה הדבר
אשר צוה ה׳ תעשו · ולא הזכיר הצואה כלל · וכן בפרשת המן ויאמ׳ משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומ׳
ממנו וג׳ וראשי המטות לבני ישראל הם נשיאי הדגלים שהעמידו אותם המטות על דגליהם אחרי שמתו
נחשון בן עמינדב וחביריו ואפשר שהיו הנזכרים בפרשת הנחלה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את
הארץ · או שהיו אחרים כי שם ידבר הכתוב על העתיד כי בעת חלוק הארץ יהיו הנזכרים חיים ויעמדו

עליהם ׃ וטעם וידבר משה אל ראשי המטות כי אין צריך ללמד לכל בני ישר׳ שהאב והבעל יכולין להפר
נדרי עניי נפש ׃ ואולי צריך להעלים אלה החוקים מהם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ׃ אבל לחכמי ישר׳
ראשי שבטיה׳ ליודעי המשפט ׃ וירמוז עוד למדרש רבותי׳ כי לראשי המטות יד׳ שם בנדרים יותר מש[א]ר
העם . שיחיד מומחה מתיר הנדר והנה התר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני
תלאו הכתוב כחוט השערה כמו שאמרו התר נדרים פורחין באויר   ואין להם על מה שיסמוכו ׃ אלא
שרמזו לו הכתו׳ לא יחל דברו כלומ׳ שלא הוא לא יעבור על דברו אבל בזה שלא יחלל דברו שלא יעש׳ כנדר
חלול ׃ כי בבואו לבד׳ וימצאו לו פתח ונחם עליו והם יתחלו לו איננו יחלל אותו ׃ והטעם בזה כאשר אמ׳
שעשה היתר הנדר והשבועה בסתרי התורה שלא יאמרו אלא לראוי׳ להם ויכתבו ברמיזה ׃ וכאשר הפרש׳
הזאת בכאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד מנדריכ׳ ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכ׳ ולנסכיכ׳ ולשלמיכ׳
׃ אמר עוד מלבד אלה הנדרים הנזכרי׳ יש עוד נדרי הדיוט ובכל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעש׳
כל אשר אסר על נפשו ׃ ובכולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו ׃   איש כי ידור נדר האומר הרי
עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני ׃ יכול אפילו שיאכל נבלה קורא אני עליו ככל היוצא מפיו
יעשה ׃ תל׳ לאסור אסר ׃ לאסור את המותר ולא להתיר את האסור לשון רש׳ ׃ ולשון סיפרי איננו כן אלא
שנו על לאסור איסר יכול אפילו נשבע לאכול נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא
מפיו יעשה ׃ תל׳ לאסור אסר על נפשו לאסור את המותר ולא להתיר את האסור ׃   הזכירו הדבר הזה
בשבועות ׃ והרב החליפו לנדרי׳ ׃ ולפי דעתי שלא כזהר שהרי אמרו בנדרי׳ דהוא אסר חפצא עליה ולפי׳
איננו חלין על דבר שאין בו ממש כגון נדר עלי שלא אדבר עמך או שלא אלך או שלא אישן   וכיוצא בהם
וכיון שהדבר כן נראין הדברים שאפי׳ בדבר הרשות אם אמר נדר עלי שאוכל היום או   שאוכל דבר
זה איננו נדר שאין הנדר אל החפץ כלל אלא עליו שיעשה ולא הוזכרו נדרים בגו׳ בקום ועשה כלל ואעפ׳
שמצינו בנדרי גבוה הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שחיובו לגבוה נתחייבו בו נכסיו כמסירתו להדיוט
׃ או שהוא חומר נוהג בנדרי הקדש מפני שיש בהן ממון כאסר להדיוט ונתפס לגבוה לכשיפרים ולפיכך
משמע׳ ראשונה אל חיוב הנדר על נכסיו ׃ אבל בנדרי בטוי אין לנו לפי שאין שם חפץ כלל לא בתחלה ולא
בסוף וכן לאסור את המותר ולא להתיר את האסור אין ראוי להזכירו בנדרים לפי שהן חלין על דברי
מצוה כדבר הרשות ׃ והאומר בנדר סוכה שאיני עושה תפלין שאיני מניח אסור ׃ ואעפ׳ שעובר על מצות
עשה וכן המדיר את אשתו מתשמיש המטה אסור אעפ׳ שמבטל מצות לא תעשה ׃ וכן אין חלים בקיום לא
תעשה כגון שנדר שלא לאכול נבלה מיתה שבכנ יש נדר בתוך נדר וכו׳ כמב׳ שהנדר אל לאסור את האסור
ולהתיר לעבירו שלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו אלא שאינם חלין לעבור בידים על לא תעשה א
אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר אינן מהגנות בדבר מצוה כלל לא בבטול מצות עשה
ולא בקיומו ולא בבטול מצות לא תעשה כגון שבועה שלא אעשה סוכה ׃ ושלא אניח תפלין ׃ ואפי׳ בקיום
מצות עשה אינן חלות שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים איננו מתחייב בה משום שבוע׳ ולא מלקות
ולא קרבן ׃ אלא דשרי ליה לזרוזי נפשיה דכתיב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך ׃   ומפני כן
בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור אסר על נפשו והלכות גדולות הן   הבקי ימצאם במקומותם ׃   וטעם
ידור נדר לה׳ איננו כמו אסר נשבע לה׳ כי הוא כמו וישבע לו שנשבע אליו לצרכו ׃ אבל בשבועה יאמ׳ ובשמו
תשבע ׃ ואשביעך בה׳ כאשר נשבעתי לך בה׳ אלהי ישר׳ לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי ׃   השבעה לי
באלהים הנה ׃ אבל בנדר לא יאמר ידור בה׳ אלא לה׳ ׃ ובדבר רמזו החכמים טעם שדבר בספרי אמרו מה
הפרש בין נדרים לשבועות בנדרי׳ כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו ׃   אעפ׳ שאין ראיה
לדבר זכר לדבר חי ה׳ וחי נפשך אם אעזבך והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה ביתה חצב׳ עמודיה
שבעה ׃ והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז כמצא שהנדרים על גבי תורה עולי׳ ולפיכך חלים
על׳ דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה׳ וכל הנשבע בו   ואשה כי תדור נדר לה׳ ושמע אביה רבר[י]
הכתו׳ להזכיר האיסור תחלה להגיד כי גם הנערה כלאיש הנזכר שלא יחל דברו ׃ ועל כן אם קיים לה אביה
קם הנדר ׃ אבל אם הניא אותה לא יקום ׃ והאמר וה׳ יסלח לה כי הניא אביה אותה להגיד

שלא יסלח לה רק כאשר תעשה אחרי הנאת האב לא מתחלה אם עברה על הנדר ׳ ואחרי כן הניא אותה
כמו שאמרו דמיגז גייז ואינו עוקר נדר מעיקרו ׳ ואם היה תהיה לאיש ונדריה עליה על דעת רבותינו
יאמר אם היה תהיה לאיש האשה הזאת אשר אסרה אסר בבית אביה בנעוריה ונדריה עליה שלא שמע בו
כהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו ושמע גם אישה בהן והפר את נדריה כי גם הוא ישתתף עם האב
בהפרת הנדרים ׳
וטעם היה תהיה לאיש שתהיה אלין
בבית אביה ולא באה אל ביתו והיא הארוסה ׳ שגם היא יקראנה הכתו׳ אשת רעהו ׳ ולא רצו רבותי׳ לפרש
שיפר הבעל לבדו לאשתו הנשואה הנדרים שהביאה מבית אביה אל ביתו כנגלה מן הכתוב ׳ שאם כן
מה צורך שיחזור ויאמר ואם בית אישה נדרה ׳ בקידושין הוא מפר בנדרים שבביתו לא כש׳ והקבלה
תכריע ׳ כל נדר וכל שבועת איסר לענות נפש ׳ לפי שאמ׳ שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ׳ תל׳
לענות נפש ׳ אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד ׳ והם המפורשי׳ במסכת נדרי׳ לשון רש׳ ובלשון קצרה
דבר הרב ׳ כי הבעל מפר נדרי ענוי נפש והם כגון פירות העולם אסורי׳ עלי׳ ואפי׳ נדרה שלא תטע׳ אחד
מכל המיני׳ ומפר גם כן דברי׳ שבינו לבינה אעפ׳ שאין בהם ענוי נפש כגון שלא אכחול ושלא אפקס ושלא
אשמש מטתי והם שאמר בהם בין איש לאשתו כדמפור׳ בפרק אחרון של נדרים ׳ וכן הדין באב עצמו ׳
דתניא בספרי אין לי אלא בעל שאין מפר אלא נדרי׳ שבינו לבינה ׳ ונדרי׳ שיש בהן ענוי נפש ׳ האב מנין
הרי אתה דן וכו׳ עד שלא זכיתי לדין תלמוד לומר אלה החוקים אשר צוה ה׳ את משה בין איש לאשתו בין
אב לבתו ׳ על כרחך אתה מקיש את האב לבעל מה הבעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברי׳ שיש
בהם ענוי נפש אף האב אין מפר אלא דברי׳ שבינו לבינה ודברי׳ שיש בהם ענוי נפש וכן היא שמורה עוד
בגמרא של נדרים ירושלמי ׳ ונשא את עונה הוא מוכנס תחתיה ׳ למדנו שהגורם תקלה לחבירו הוא
נכנס תחתיו לכל עונשין לשון רש׳ מספרי ׳ ונראה שהאשה הזאת שוגגת או מוטעה ׳ כי הכתו׳ ידבר בבעל
ששמע ואין האשה יודעת בו ואחר זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ׳ ולימדנו הכתו׳ שכי דברי׳ שהבעל
נושא עון כאלו הוא נדר ויחל דברו ושהיא פטורה אין עליה מעונש השגגות כלל ׳ אבל אם האשה יודעת
שלא הפר ביום שמעו ובקיימה כדין הזה הנה היא חייבת ׳ וגם הבעל אינו גורם התקלה ׳ אבל ענשו במי
שיכול למחות ולא מיחה ׳ והזכיר הכתו׳ זה בבעל והוא הדין לאב׳ אבל דבר הכתו׳ בהווה ׳ כי האב ישתתר
מזה לאהבת בתו׳ והבעל אולי ישנא אותה וחושב לתת עליה אשם ׳ ורא״ כת׳ ונשא את עונה כי היא ברשותו
אם כן ענין הכתו׳ יהיה במבריח אותה לעשות מה שאסרה על נפשה ואינו נכון ׳ נקום נקמת בני ישראל
אחר תאסף אל עמך ׳ כנגד על משה רבינו שלא יעבור את הירדן אבל מעבר לירדן עשה כל מכות ישרא׳
כנה שני מלכי האמורי הגדולי׳ וחלק את הארץ בנחלה והוא ראוי שיעשה נקמה בשונאיה׳ ואין על יהושע
רק מכות הארץ ועוד שחלק לו הכה׳ כבוד זה שירא׳ וישמח צדיק כי חזה נקם וזה טע׳ אחר תאסף אל עמך
ומשה הלך כבוד לפנחס שהתחיל במצוה ועליו לגמרה ועשאו משוח מלחמה זו ואין ראוי שילך אלעזר כי
הוא הכהן הגדולי׳ וישלח אותם משה אלף למטה לא שלח שם כל עם הצבא ואעפ׳ שהיו המדינים עם
רב והערים בצורות גדולות מאד והטעם כי הכנענים בנבות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה׳
על כן בחרו אנשים צדיקים וידועי׳ לשבטיהם והנה משה לא צוה אות׳ מה יעשו רק אמר להם לתת נקמת
ה׳ במדין וחשב שלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או בנקמת שבעה עממים וכאשר ראה
שהשאירו הנשים והטף והבהמה קצף על הנשי׳ היודעות משכב זכר כי ראוי לפקודי החיל להרגן תחלת
כל דבר גם לנקמה גם לדין התורה ואת הבהמ׳ תהרגו וכיון שראה שהע׳ חפץ לשלל אחל על הטף בנשי׳ ועל
השלל׳ ויתכן עוד שכ׳ כי משה נבטוח ברור את המדינים ונקום נקמת בני ישר׳ ושלח שם מועטים להכות
בערי הפריזי וכל עץ טוב להפיל וכל מעין מים לסתום וכל חלקה טובה להכאיב באבנים כמנהג השוללים
ולא צוה להם דבר רק להנקם כאשר תמצא ידם ׳והשם ית׳ מסר לו המלחמות כתן מדין ומלכיהם ועריהם
בידם ועל כן קצף על הנשים היודעו׳ משכב זכר לא דבר אחר וצוה בטף הזכרים לנקמה והנה קצף על
פקודי החיל ונחלק כבוד לפנחס כי השם נתן לו את בריתו שלו׳ ושכינו בספרי׳ את לו פנחס כשם שפקדתנו
כן עשינו ולא ידעתי מהו שלא פקד אותם דבר בכתוב ואלו פקד אותם ועשו היאך יכעוס ואם פקד אותם
חלילה שיעבור פנחס על מצותו כי שמול אבר מלכותו על זה אבל היה הענין כאשר אמרתי שפקדם לתת

נקמת ה׳ במדין ואמר שנחם נקמה גדולה עשינו בהם · ואפשר לפרש שאמ׳ לו משה שפקדתנו מהר סיני
כדין התורה כי תצור אל עיר וגו׳ כך עשינו בהם ומשה קצף על הנשים הגדולות בעבור אן הנה היו לבני
ישר׳ והוסיף כל זכר בטף בעבור הנקמה   אתם ושביכם שיחטאו השבי בגדיהם המגעים בחלל וכל
בגד וכל כלי עור אשר בידם כדין ישר׳ שלא יטמאו את העם בבגדיהם ובכליהם   כל הורג נפש וכל
נגע בחלל · ר׳ מאיר אומר בהורגו בדבר המקבל טומאה הכתו׳ מדבר · ולימדך הכתו׳ שהכלי מטמא אדם
בחבורי המת כאלו נגע במת עצמו יכול אפי׳ זרק בו חץ והרגו ת״ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה
נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו לשון רש״י · ולא נתכוונו דבריו אצלי שאם הרגו בדבר שמקבל ט
טומאה של כלי שטף אין האדם מטמא טומאת שבעה ולא צריך הזאה · לפי שהכלי אב לטומאה והאדם ש
שנטמא ממנו ראשון · ואם בכלי ברזל כבר למדנו לחרב שהוא כחלל להטמא טומאת שבעה · ואם
סבר הרב שכיון שנגע בכלי בעוד שהוא מחובר במת יטמא אותו כמת עצמו טומאת שבעה טומאה ב
בחבורין מדרב׳ היא כחבורי כלים במת כמו שמפורש במסכת נזירות בפרק שלשה מינין · ולשונ׳ בספרי
כך הוא · ר׳ מאיר אומר בהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר שמטמא בהיסט · או יכול אפי׳ זרק
בו חץ והרגו ת״ל וכו׳ · ופירושה שבא ר׳ מאיר ללמד מכאן שהמת מטמא במשא · ואם הרגו במקל יד או
ברומח אפי׳ אין בו ברזל ונשאו בהם בשעה שמת מטמא אותו במשא טומאת שבעה · ולא נתכוון בדבר
המקבל טומאה לכלי קבול אלא בדבר שהאדם מקבל בו טומאה מן המת עצמו כגון המשא · ורישא
דבריתא התם מכין שמטמא בהיסט · אמרת ק״ו מה נבלה קלה הרי היא מטמאה בהיסט · מת חמור לא
דין הוא שמטמא בהיסט · אי מה להלן טומאת ערב אף כאן טומאת ערב אמרו היסטו כמגעו מקו׳ שמגעו
טומאת שבעה היסטו טומאת שבעה מקום שמגעו טומאת ערב היסטו טומאת ערב   ר׳ מאיר אומר וכו׳
ומכאן יתברר פירושה שהיא לענין שאמרנו הביא תנא קמא משא המת מן הקו׳ ואפי׳ לטומאת שבעה
דלית ליה דין · והביאו ר׳ מאיר מן הכתו׳ הזה דאית ליה דין ולא אתי בקו׳ כדאית׳ בבבא קמא בפרק כיצד
הרגל   תעבירו באש וטהר אין הכלי שנגע במת או בנבלה נטהר באש שאין טבילת התורה אלא במים ·
ולפיכך הוצרכו רבותי׳ לפר׳ שזו הטהרה להגעילם מאיסורי המאכלות שבלעו ביד הגוי׳ וזה אמת בלי ספק
ובל׳ אשר לא יבא באש כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתונות שתשמישן ב
בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים מטבילן ודיו לשון רש״י · ואינו נכון בעיני שאין לשון תעבירו טבילה
כי היה אומ׳ תביאו במים שהוא לשון הטבילה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר · ועוד שאף הכלים
שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שבהן מלבד הטבילה הזו   ואיך לא יזכיר הכשר׳ כאשר עשה
בבאים באש · ושאלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה המקרא הזה · אלא דרשו אך במי נדה יתחטא ·
מים שהנדה טובלת בהם · אבל פירוש תעבירו במים לכבסם ולשפשף אותם במי׳ יפה עד שתסור חלודה
שנדבקה בהם מן האסור שנשתמש בהם שזהו הכשרן מן האיסור   ואמר הכתו׳ דבר שתשמישו באש
תביאו באש כדרך שהיה תשמישו בו באיסורין אם תשמישו באור ממש כגון הברזל והנחשת וגם הכסף
והזהב מלבנן באור · ואם על ידי מים כגון הבדיל והעופרת מגעילן בחמין · ודבר שלא נשתמש בו באש
אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר · וכך אמרו חכמים מדיחן ומטבילן והן טהורים · ולשון
ספרי תעבירו באש כגון הסכינין משפיכות גיעול הגוים   וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו
במים מפני גיעול הגוים · ולא הוצרך הכתו׳ לחזור ולהזכיר הטבילה שכב׳ הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא
ואחרי פליטת האסור כלם שוים בדין הטבילה · ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריה׳ · והמקרא
אסמכתא עשו אותו · וכן אנקלו׳ מתרגם אותו בחטוי הזאה של אפר פרה ·   והצריכו אותה חכמים בכלי
המתכות בלבד מפני שיש בהם כלים שתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד ·
והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו
גם שללם כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו · והטעם כי סיחון ועוג מלכי האמורי
הם וארצם מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורי׳ · דכתי׳ ובתים מלאים כל טוב אשר
לא מלאת ·   ואמרו רבותינו קדלי דחזירי אשתרי להו   אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם
רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם · ולכך נהג האיסור בכליהם   וכן בדין הטומאה שהזהירם
עתה · ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים וגו׳ · כי מלחמת סיחון ועוג

היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור ועל דרך הפשט הזהירם ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ותתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כלם היו שוים בדבר ותרומות מכס לה׳ גם המכס הזה מפני שהיה השלל הזה מנקמת ה׳ בארץ לא להם · אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מהם כלום אבל הזהירו מהם שנ׳ וחלק לא יהיה לך בתוכם אפי׳ בבזה וטעם ויקח משה ואלעז׳ הכהן ולא הזכיר הנשיאים כי בידוע שעשו מצות משה שהוא השליט עליה׳ אבל בענין הפקודים אחר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישר׳ ואולי הטעם בכאן כי השם צוה שיהיו גם אבות העדה בעבור שהוא דבר שבממון ולא יחשדו את אלעזר שיקח יותר מן המצווה לו והמצוה רשות בהם והם אמרו חלילה לנו כי מלאך ה׳ הוא ואין צורך להיותנו שם · ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא · הוצרך הכתוב לפרט הזה שיזכיר כמה המחצה וכמה המכס להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שמנו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנה הגדול הזה לא מת אחד וזה נס וכן במחצת העדה ללוים וטעם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו לאמר הנה השם עשה תשועה גדולה על ידינו שלא מת במלחמה אחד מכל אנשי הצבא אשר בידינו ולא הוכה בחרב שיפקד מן הצבא · ולפי׳ אנחנו חפצי׳ להקריב קרבן ה׳ שהציל אותנו לתת לו כופר נפשותינו אשר פדה אותנו ממות ובמלחמ׳ מידי חרב · ורבותי׳ דרשו ולא נפקד ממנו איש לדבר עבירה יאמר שהיו בכל עת בידינו ולא נפקד איש מאתיו אשר בצבא אל מקום אחר לעבור עבירה · ואמ׳ להם משה אם כן קרבן זה למה אמרו לו לכפר על נפשותינו מהרהור הלב ויביאו אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישר׳ יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ונשארו לעמוד לזכרון לכל בני ישר׳ שיעשו בהם עבודת ה׳ לדורות שאם באו הכלים האלה לאוצר בית השם הראה דראוי שיאמר זכרון להם לפני ה׳ כי בני ישר׳ יכלול את כל העם והזכרון בדבר קיים הוא ויבאו בני גד ובני ראובן הקדים הכתו׳ בני ראובן בפסוק הראשון · ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד כמשפט כי הוא הבכור · ובן הגבירה · וכן כשיספר הכתו׳ המעשה הזה יאמ׳ לראובני ולגדי כתתי · אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד כי הם נתנו העצה הזאת והם היו המדברי׳ תחלה למשה בנחלה הזאת והם היו גבורי׳ יותר מבני ראובן כמו שנ׳ בהם וטרף זרוע אף קדקד · ולפי׳ לא היו יראים לשבת לבדם בארץ הזאת מפני יושבי הארץ · והנה משה חשד אותם כי יאמרו כן מפחד אנשי ארץ כנען שאמרו בהם המרגלי׳ לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו · ולכן אמר להם שאינם בוטחים בה׳ כאבותם ויסף עוד להניחם בהם להכיתם במדבר ולכך ענו אותו חלילה שנירא מהם אבל נעבור חלוצים למלחמה ונהיה מהירים ורהוטים לפני העם להגהם באויבי ה׳ כי נאכלים הם כי נאה נחלתינו אלינו כבר קבלנוה בעבר המזרחי לשון רש׳ ואיננו הגון שידברו כן לפני משה לאמר כבר קבלנוה כי איננו בידם אבל כרצוננו הדבר תלוי ולא קבלוה עד שיתננה הוא להם · אבל כך אמרו כי לא תנחילנו אתם למעט נחלתם בארץ הטובה שלהם כי נאה אלינו הנחלה הראויה לנו שהיא ארץ מקנה ולנו המקנה יותר משאר השבטי׳ והיא דרך בקשה לא דרך מריבה · אז שיאמרו כי לא ננחל אתם כי אפי׳ אם לא תחפוץ לתת לנו עתה את הארץ כעבור עמהם אנו וכל אשר לנו אבל לא ננחל אתם כי באנו אל הארץ הזאת שהיא נחלתינו הראוי׳ לנו ושאנחנו רוצי׳ בה ואין שאר השבטים חפצים בה כלל וטעם אם יעברו בני גד ובני ראובן ונתתם להם את ארץ הגלעד כי עתה לא חסר להם משה כל ארץ סיחון ועוג רק קצת ערים בארץ גלעד שהוא מקום המקנה והם עטרות ודיבון והנזכרים כאן שבנו בהם מבצרים לשבת בהם טפם ומקניהם ושאר הארץ הניחוה הרבה · ולכך צוה ליהושע והנשיאים אם יעברו אתכם תנו להם כל הארץ לאחוזת עולם · ואם לא ירצו לעבור אתכם תקחו מהם כל הארץ הזאת ותגרשו משם נשיהם וטפם ותתנו להם אחוזה הראויה להם בארץ כנען שיכבשו אותה להם כי אשר יעברו שם נרא׳ אמר ואם לא יעברו ברצונם תוליכום עמכם בעל כרחם ויאחזו שם בתוככם ויענו בני גד ובני ראובן לאמר נחנו נעבור אמרו לו אין אדוננו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול חלילה לעבדיך מעבור על מה שאדוני מצוה כי הם דברי ה׳ ולא נעבור על מצותו · וזה טעם את אשר דבר ה׳ כי מתחלה אמרו כאשר אדוני מצוה ולחצי שבט מנשה · בן יוסף מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטי׳ ראה שהיא ארץ גדולה מן הראוי להם ובקש מי שירצ׳ להתנחל עמה׳ והיו אנשי׳ בשבט מנשה שרצו בה אולי אנשי מקנ׳ היו נתן לה׳ חלקם וטעם ולחצי חלק אחד מה׳ וכן אז יחלק העם ישר׳ לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן גינת והחצי אחרי עמרי · והענין כי עשו מן הארץ תשעה חלקים שוים לתשעת המטות ולא יכלו

200

לתת לחצי מנשה הכותרים חלק שלם ולא חצי חלק כי רובם נשארו והנה עשו מן השבט כולו חלקים
ונמצאו כי עשירית השבט בלבד נחלו בארץ הכנען ועבר הירדן נשארו ונתנו לו חלק שבט שלם עשרה חבלי׳
והאחד נשאר ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד משבטם
כדי שתהיה להם נחלה רבה מאד כי ילדיה בארבה וכמו שנ׳ כי הוא היה איש מלחמ׳ ויהי לו הגלעד והבשן
על כן הזכיר בשבט הזה חבלים ולא הזכיר כן בשאר השבטים כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך
הפשט ׳ והנה לא הזכיר משה בתורה שיחלק בביאתם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטי׳ האלה חלקו
כפי עצמו אבל אמר שנתן להם ולחצי שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה ובמשנה תורה פי׳ שנתן
לחצי שבט מנשה חלק כפי עצמו כל חבל הארגב וכל הבשן והנה קצר בתורה שלא רצה להזכיר בה חלוק׳
השבטים כאשר לא תזכר בה חלוקת שאר השבטים אבל בספר יהושע אמ׳ בביאור כי משה חלק להם
דכתיב ויתן משה לבני ראובן למשפחות׳ ויהי להם הגבול וגו׳ וכתיב ויתן משה למטה גד למשפחותם ויהי
להם הגבול וגו׳ וכתיב ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי שבט מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגו׳
ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם נבו ובעל מעון שמות ע״ז הם שהאמורים קורי׳ עריהם על שם ע״ז
שלהם ובני ראובן הסבו שמותם לשמות אחרים ׳ זהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר לשון
רש׳ והכתוב שאמר ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו על כולם ירמוז לא על נבו ועל בעל מעון
בלבד ועוד מה טעם שיזכיר אותם הכתוב בשם הע״ז ויאמר כי בני ראובן בנו אותן והסבו שמם ולא יזכיר
השם הטוב המוסב להם ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש ויקראו ללשם דן כשם
דן אביהם ויקרא אתהם חוות יאיר ויקרא לה נובח גם בכל המוסבות שם יזכירם ושם חברון לפנים
קרית ארבע ושם דביר לפנים קרית ספר והקרוב אלי כי אלו השמות היו שמות הערים ביד מואב וסיחון
כבש כל הערים האלה ממלך מואב הראשון כי כן כתוב בחשבון ודיבן ומדבא כמו שאמר ונירם אבד חשבון
וגו׳ וכן יראה לי מדברי יפתח שאמר בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערי׳
אשר על ידי ארנון והיא ערוער אשר לקחו מיד סיחון והנה כאשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור לראובני
ולגדי חזרו מואב וישבו בארצם ובעריהם כי מצאנו בספר ירמיהו כאשר החריב נבוכד נצר את מואב
שלכד מהם כל הערים האלה והזכי׳ בשמות חשבון ואלעלא וקריתים ודיבון ונבו ויעזר וערוער ובעל מעון
שקראו בית מעון ובית נמרה שקראו נמרים ויהצה ונזכרו הם כולם למואב וכן בישעיהו בשטף סנחריב
מואב הוזכרו שם רובן של ערים הללו כי לראובני ולגדי הגלה תחלה ואחר כך שטף עמון ומואב ולכן
נראה כי פירוש מוסבות שם שאלו הערים כולן הם מוסבות שם שהסבו האמורי את שמם הראשון כאשר
לכד אותם וזה היה שמם הראשון כשהיו ביד מואב ובני ראובן וגד עוד קראו אותם בשמות אשר בנו
אותם ולא אמר הכתו׳ ויקראו שמם לערי׳ אשר בנו אבל אמ׳ ויקראו בשמות את שמות הערי׳ כי קראו להם
בשמו׳ את השמו׳ הראשוני׳ אשר היו להם מתחל׳ כי רצו להזכיר בשם הידוע להם מאז או להוכיח את מואב
או כאשר הזכירו רבותינו שהיו האמורים קורין עריהם על שם ע״ז שלהם אבל לא ראינו ביהושע שהסב
שמות הערים שכבש וטעם ואת שבמה שבנו את שבמה ואיננה מוסבות שם ויאיר בן מנשה האיש הזה
יתייחס אל משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו עמהם כי בדברי הימים מפורש שהוא בן חצרון בן פרץ בן
יהודה ואמו בת מכיר בן מנשה דכתיב ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים
שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרי׳ ושלש ערי׳ בארץ הגלעד וכתי׳ ויקח גשור וארם
את חוות יאיר מאתם את קנת ואת בנותיה ששי׳ עיר כל אלה בני מכיר אבי גלעד ומזה נראה שיאיר נובח
שלכד קנת ובנותיה בן יאיר ולכן יקראו גם הן חוות יאיר וטעם ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה
למשפחתו כי בניו לכדוהו וכן ולמכיר נתתי את הגלעד ולמכיר כי בעבור היותו בכור לראש לכל זרעו
יקראוהו בניו בשמו כי כן יאמרו הכתובים בראשי השבטים בנחלתם נגבה לאפרים וצפונה
למנשה וכן למנשה היתה ארץ תפוח וגו׳ ומה שאמר הכתוב בספר יהושע ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא
בכור יוסף למכיר בכור מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן גם כן על כבוד
שהיו אנשי מלחמה ׳ כי הם לכדו גלעדה וילכדוה ׳ ולכך נתן להם משה חלק גדול מהם ׳ ואולי היה עדין
מכ׳ קיי׳ ולא נגזר עליו גזיר׳ המדב׳ לפי שלא היה מפקודי משה ואהר׳ שהיה בן יות׳ מס׳ שנה והארי׳ כדורו׳
הראשוני׳ ויקרא לה נבח לא מפי הא׳ וראיתי ביסודו של ר׳ משה לפי שלא נתקיי׳ לה שם זה לפיכך הא׳ רפ׳
שמשמע מדרשו כמו לא ותמה אני מה ידרוש שתי תיבות הדומות לזו ויאמר לה בועז לבנות לה בית לשון

הלך וילכד את קנת ויקרא לה נבח בשמו מלמ׳ שלא עמד לה אותו השם ודכותיה ויאמ׳ אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תקומה עד כאן באגדה ׳ וכן בגמרא של מסכת סנהדרין אמרו זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל לבבל נחות ואתרבאי אשתרבוב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית שמע מינה והוא מדרש מן חסרון המפיק הזה שלא עמד לה הבית בארץ שנער

סדר מסעי

אחרי נקמת ה׳ במדין שאמר לו הקב״ה למשה אחר תאסף את עמך ואחרי שחלק ארץ סיחון ועוג ובנו הערים הנזכרות נתן דעתו לכתוב המסעות ונתכוון בזה להודיע חסדיו של הקב״ה עמהם שאעפ״ שגזר עליהם לטלטלם ול להניעם במדבר לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד ולא תהיה להם מנוחה ׳ אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעים ושנים מסעות כמו שכתב הרב רש״ מדברי ר׳ משה הדרשן ׳ והוסי׳ הרב במורה הנבוכים תועלת בידיעתם לומר הצורך להזכיר המסעים גדול מאד כי הנסים והאותות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם ׳ אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזבם השומע ׳ ומאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקו׳ מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ואמרה התורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם ׳ וכל אלה אותות במעשה גם נראות לעין ׳ וכאשר ידע הבורא ית׳ כי יעברו׳ על אלה האותו׳ מה שיעברו׳ על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם ׳ ושיהיה במקומות ההם בורות מים ׳ על כן הרחיק מלבות בני אדם המחשבות האלה ויחזק האותות כולם זכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה כל אלו דבריו ׳ והנכר׳ מכתב המסעות מצות השם היא מן טעמים הנזכרים או מזולתן עניין לא נתגלה לנו סודו כי על פי ה׳ דבק עם ויכתוב משה לא כדברי רא׳ שאמר שהוא דבק עם למסעיהם שכבר הודיענו זה על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ׳ ויחנו ברפידים ולא היה שם מים לעם לשתות לא הזכיר במרה גם המים ולא במדבר סין עניין המן אבל בעבור היות עניין רפידים דבר גדול שנסו את ה׳ ונקרא המקום מסה ומריבה ונקרע לעיניהם להוציא להם מים מסלע ובאה אליהם שם מלחמת עמלק על כן הזכיר בקצרה ולא היה שם מים לעם לשתות ׳ כי הוא המקום הנכבד והנודע בו ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמונה ׳ היו אלו המקומות צלמונה ופונן בדרך ים סוף סביב ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך ׳ והנה דברו באלהים ובמשה בדרך ושלח להם הנחשים השרפים בלכתם בדרך ובחנותם במחנה ועשה משה נחש נחשת והיו מוליכים אותו על הנס בכל הדרך ובחנותם בצלמונה ובפונן ולא סרה מהם עד שחנו באובות ועל כן לא הזכי׳ הכתוב במאורע ההוא שם מקום ואמר שם ויסעו בני ישרא׳ ויחנו באובות ולא אמר ויסעו ממקום פלוני ויחנו באובו׳ כאשר יאמר בכל המסעים כי בכל הדרך הזה היה העניין משנסעו מהור ההר עד שחנו באובות ונסעו מאובות ויחנו בעיי העברים ומשם נסעו ויחנו בדיבון גד ובעלמון דבלתימה והרי העברי׳ והם מקומות בנחל זרד

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה על דעתי זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה׳ ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם יעברו על מצות ה׳ ׳ ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה וידינו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלו׳ עם בעלה בארץ ישר׳ וכן האיש בכאן נצטווינו במצוה הזו כי הכתוב הזה היא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבי׳ באו ורשו את הארץ ׳ אבל רש״ פיר׳ והורשתם את הארץ והורשת׳ אותה מיושביה אז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ׳ ומה שפירשנו הוא העיקר לשיכים בעיניכם ליתדות המנקרות את עיניכם תרגום של יתדו׳ שכים ולצנינים פותרין בו הפותרי׳ לשון מסוכת חדק הסובבות אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא לשון רש׳ והנה ברור הוא כי שיכים קוצים חדים מלשון הסר משוכתו הנני שך את דרכך הלא אתה שכת בעדו ושמת שכין בלועך דבר חד מקוץ או מברזל ולצנינים גם כן סילון ממאיר מלשון ואל מצינים יקחון צני׳ פחים בדרך עקש שחסרו את הכסל אבל הכונה לשיכים בעיניכם כמו כי השחד יעור פקחים וכן ולפני עור לא תתן מכשול על דעת רבותינו

ואמר כי יעקרו עיניכם להטעות אתכם ולא תראו ולא תבינו וילמדו אתכם בכל תועבותיהם ולעבוד את
אלהיהם כמו שאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיה' ואחר שיהיו שכים בעיניכ'
ויטעו אתכם לטוב מאחרי יהיו צנינים בצדיכם שיבאו ויעברו אתכם לשלול ולבוז אתכם ואח' כך וצררו
אתכם שילחמו בכם ויביאו אתכם במצור ' ואני אגלה אתכ' מפניה' גלות שלימה כי כאש' דמיתי לעשו' להם
על ידיכ' שיגלו כולם מן הארץ ולא תותירו מה' שם ולא שמעת' בקולי כן אעש' לכם ולא אשאי' מכם באר' גם
אחד אל הארץ כנען כמו והנבואות עודד הנביא והטע' אל הארץ ארץ כנען לשון רא' וכן כתב רש' והביאו
לדמיון אל בית אל וכבר פירשתי סודו ' והנכון בעיני באל הארץ כנען כי שם הארץ הזאת כנען כמו
מצרים שם הארץ כשם העם ' וכן יושבי כנען וכן כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב ' והנה אל
הארץ כנען כמו שאמר העיר ירושלם והמלך דוד והאיש גבריאל ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר
סביב להיות לעיר לנוי ואין רשאין לבנו' לו בית ולא ליטע לו כרם ולא לזרוע זריע' אלף אמה סביב ואחרין
אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף פנימים למגרש והחיצוני' לשדו' סביב
ולכרמים לשון רש' מדברי רבותינו והנכון בעיני על דרך הפשט שיאמר שיתנו למגר' אלף אמה בסביבו'
העיר כנגדה שיהיו לה לארכה אלף אמה חוץ מאות לרוח האחד ולרחבה כמו כן אלף אמה חוץ מאות
אמה לכל רוח '' ואחר כך אמר שיעשו מרובע אלפים אמה על אלפים אמה ותהיה העיר באמצע הרבוע
הוסיף להם מגרש שלא כנגד העיר כשיעור הראשון שכנגד העיר עד שכמו' כשתשאיר למגרש אלף אמה
בסביבותיה כאשר צוה בתחלה תהיה העיר אלף על אלף ברבוע והנה העיר רביע במה שיתנו ללויים ודע
כי לשון פאה יאמר על הצד כולו וכן מאה באמה אורך לפאה האחת לעבר כלו וכן כל הנזכרים שם ' וכן
הפאות שבסוף ספר יחזקאל ועוד שאם היה אומר למדוד מן העיר אל החוץ אלפים אמה לכל רוח היה
אומר ומדותם מחוץ לעיר אל פאת קדימה וכו' אבל ומדותם אל פאת קדימה היא מדידת הצד ההוא כאשר
פירשתי וכן נאה להם לגרים שתהיה להם אחוזה מרובעת לא שימדדו אלפים אמה לארבע הרוחות כנגד
העיר והקרנות לא תהייכה להן ודומה לזה סביב שמונה עשר אלף כי העיר בין כל סביבותיה שמונה
עשר אלף כי מנה בארבע הפאות ארבעת אלפי' וחמש מאות שהן שמונה עשר אלף לכולן כי מדה
בארבע הפאות והנכון הו' שיהיו אלף אמה אשר נתן להם סביב כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף אשר
הוסיף בכתוב השני בארבע הפאות לשדות וכרמים כמו שקבלו רבותי' אבל שם הכל מגרש כלשון הכתוב
אלא שזה נעבד ונזרע וזה לא יעבד בו ולא יזרע ולכך הפריטן זה מזה מאת הרב תרבו ומאת המעט
תמעיטו ' גם זה על דעת רבותי' מאת בתי האבות שבהלן הרבה יקחו הרבה כמו שהזכיר למשפחותיהם
אבל השבטים שוים היו בנחלה ואעפ' שתמצא בספר יהושע שאין מספר הערים אשר נתנו ללוים שוה
לשבטיהם מפני שוי הערים היה שהיו חשובות זו מזו כי בשואה נתחלקה הארץ ' תדע שהרי נתנו מיהודה
ושמעון ובנימן ערים יב' וממטה יששכר אשר ונפתלי וחצי מנשה יב' ואלו מרובים על הראשונים במניינם
ונתנו ממטה אפרים ערים ארבע וממט' דן ערי' ארבע והיו בני דן כפלים בבני אפרי' בכל מושבותיכם
לימד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל לשון רש' וכן הדבר של אחר
חרבן איננה נוהגת לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ ' כמו שאמרו רבותי' בפר' ארבע מיתות בד' ' ובאת
אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין
משפט ' ושנו במכלתא מכין שאין ממיתין אלא בפני הבית שנ' מעם מזבחי תקחנו למות אם יש מזבח
אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית אבל לא מצאתי במצוה שתלויה בזמן הבית שיאמר לדורותיכם בכל
מושבותיכם כי זה יורה אפי' על זמן הגלות בחוצה לארץ כמו שנ' בשביתת חג השבועות ובאיסור החדש
לחייב בהם בחוצה לארץ בזמן הזה שלא נתלה אותו בעומר ובמנחה חדשה '
וכן בחלב שלא נתלה אותו בקרבנות ואולי הם דורשים אלה לכם לחקת משפט על
הסנהדרין הנזכרים בפרשת תמיד שנא' לפני העדה למשפט ושפטו העדה ' ויאמר שתהיה לנו לדורו' עדה
שופטות אפי' לאחר חורבן לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים את
שלש הערים ואעפ' שבארץ כנען תשעה המטות וכאן אינם אלא שנים השוה מכין ערי מקלט שלרשם

כי בגלעד נפשי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם. לרש״ מדברי רז״ל ולפע״ש אין המקלט
אלא בשוגגין היו שופכי דמים בתורה ומרגלין עצמן כשוגגין. והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את
כולן שלא נודע מי המזיד. ואם כן נוח הכה זה על שם העתיד על דרך וקם הטעם הזה וחנה. או שיאמר
שהיה אויר ארץ גלעד מגדלת רוצחים מאז היתה לגוי. ואני תמה׳ כי על דעת רז״ל הכתו׳ שאמר עליהם
תתנו ארבעים ושתים עיר כולם למקלט בוא נהם והנה היו מהם בארץ כנען לו׳ ערי׳ ובעבר הירדן ו׳ וכולן
קולטות לדעת רז״ל׳ והנה היו המקלטים לכל ארץ ישראל כישר והשוה. כי ארבע ערי מקלט יגיע
לשבט גם חסב שבט מנשה בארץ כנען מפני שרובו שם היה. ואולי בערי המועדה ריבה ה׳ בעבר הירדן
לכבוד משה שהבדיל הוא הכין. אבל בכללם בתורה ובתכין היו. וע״ד הפשט נרא׳ בעיני כי ארץ עבר הירדן
היתה גדולה מאד כי הם שני מלכי האמורי גדולי׳ שהתקראו׳ מפליגי׳ בהם ואף כי עוזן ומואב נזכרו בהם
ומלכי ארץ כנע׳ מלכי עיירות כל מושל עיר יקראו לו מלך כאשר אתה רואה מלך ירושלם אחד מלך חברון
אחד וכיוצא בהם מהלך הכי יום. וכן הזכירו חכמים בין ביתאל לעי׳ ארבעת מילין לזו מלך ולזו מלך ויתכן
שכן היה המנהג בדורות ההם אל כל אדון עיר יקרא מלך או היה לכבוד ארץ ישראל כמדרש רז״ל מי׳ לא
היו מלכי׳ ארבות רק מלכי עיר ועיר וכן כתוב שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצי׳ היו מלקטים
תחת שולחני׳. והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד ראויה לשלש ערי מקלט בכל ארץ ישראל מן הירדן
והלאה היה׳. והיו אלה השש ערים לבדן קולטות׳ והארבעים ושתים למגרשי הלוים לא למקלט. ולא
תקחו כופר וכו הכונן בכתוב הזה כי בתחלה הזהירנו מן המזיד ולא תקחו כפר שיוכן ממון לנפש רוצח
אשר הוא רשע למות כי על פי שני׳ יומת לא יוכל בשו׳ ענין מן המיתה לא בגלות ולא במכות ועונשי׳ אחרי׳
ואחר כן אמר ולא תקחו כופר שינוס וישב בארץ עד מות הכהן ויחזור אל מחייבי הגלות אשר הזכי׳ שבהם
עיקר הפרשה באלו אמר וכן לא תקחו כופר מן רוצח שלא ינוס שם כלל כי כל הורג נפש בשוגג מתחלה
יפחד מגואל הדם שלא ימיתהו בחום לבבו או שיחשוד אותו במזיד ולא ירדו׳ בכופר שלא ינוס שם. אבל
אחרי כן ידבר בכופר שישוב אל ארצו ולא יתעכב שם כל ימי הכהן ואחרי שיברח ויעמוד לפני העדה
למשפט ופטרו אותו לא יפחד ואז ירצה לשוב אל ביתו קודם הזמן. ועל כן הזהירנו הכתו׳ מזה או יחסר
ואו מן לשוב ויהיה טעמו או לשוב והראשון כבר. ולא תחניפו את הארץ מפני שאמר תחלה והיו אלה
לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם שאלו המשפטים נוהגים גם בחוצה לארץ. חזר והחמיר
ביושבי הארץ יותר לכבוד השכינה אשר שם. והזהיר שלא נחניף אותה ושלא נטמא אותה וענין החנופה
הוא הנאמר בקללו׳ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה זתים יהיו לך
ושמן לא תסוך כל ענפך ופרי אדמתך יירש הצלצל כי כל חנופה ענות הפך הנראה והכרתה לעיניים והוא
ענש בארץ נעז׳ בשפיכות דמים ובגלוי עריות כמו שנא׳ הלא חנף תחנף הארץ והארץ חנפה תחת יושביה
ותחניפי ארץ בזנותך וענין הטומאה שתהיה הארץ טמאה ולא ישכון בה כבוד השם בהיות בה דם נקי
שלא נתכפר בדם שופכו. ובכפרי אמר ולא תחניפו את הארץ הרי זו אזהרה לחנפין כי הזהיר מתחלה
שלא נקח שוחד ברוצחים. וחזר והזהיר שלא נחניף להם לתועלתם או לתקפם ובכבוד משפחתם בלי מקח
שוחד כי אם אנחנו נחניף להם הנה נחניף את הארץ תחת יושביה. ולא תסוב נחלה לבני ישר׳ ממטה אל
מטה. לא השם הכתו׳ אלא לתקן העת ההיא כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחר והם יורשות
נחלה היום או שתירשנה מיום זה ואילך שימות אביהם או אחיהן בלא בנים על כרחנו תסוב נחלתן ממט׳
אל מטה. ומי יוכל לתקן בזמן אשר עתי׳. כי לא רצתה התורה לצוות שלא ירשו אותן הבן והבעל שלא
ראתה לעקור משפט הירושה. וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידים לבא כי הבנות שאינן יורשו׳ נחלה
יכולות להנשא לכל השבטים. ואפשר שתהיינה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב
ותעבר נחלת אביהן או קרוביהן להם. ועל דעת רבותי׳ שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד
יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ יורשו׳ נחלה בלתי בנות צלפחד. כי על כן לא דברו. ובוה הכתו׳
שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהיה בתו יורשת אותו לא תנשא לשבט אחר
שלא יבא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה בתוך מטה.

מטה אחר כי הקפידו להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך׳ ובעבור שלא נודע זמן החלוק הזהיר בכל הדור׳ והשם אשר בידו נפש כל חי אין לנו לחוש מכאן ואילך׳ ונכון הוא על דרך הפשט שאין ולא תסוב נחלה טעם כדי שלא תסוב הנחלה׳ אבל הם שתי מצות בירושת נחלה שלא תנשאנה רק למטה אביה׳ וזוה בנשואין כבר ואם תבא אליהן נחלה אחרי היותן לאיש׳ שלא תסוב הנחלה ממטה למטה אחר׳ אבל ירשו אותן אחיה׳ וקרוביה׳ לא בניה׳ ולא בעליה׳ והזהיר׳ מתחלה בבנו׳ צלפחד ואח׳ בכל בת יורשת נחלה ואח׳ בכל ישר׳ שלא תסוב נחלה ממטה אל מטה שאף הנשואות׳ או המוזהרות אם יעברו על המצוה ירשו אותן אנשי המטה שיהיו כלם דבקים וקשורים בנחלת מטה אבות׳ לא תפרד נחלת מהן והם לא יפרדו מנחלת אבות׳ ולא נהג כל זה רק בדור הנוחל את הארץ בעת החלוקה׳ והנה נתן להם עצה׳ כשנשואות אשר שאלו ותקן גם בנשואות

ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות׳ ולאלדים צבאות׳ שבח והודאות׳ לאלות ולאלפים ורבואות׳
וכאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות׳ יחיש בימינו קץ הפלאות׳ יבנה הבית והלשכות׳ וגבול
לפני התאות ויכין שם לבית דוד כסאות׳ ועינינו רואות׳ והוא ברחמיו ינקנו מכל נסתרות ומכל שגיאות׳
ויראנו מתורתו נפלאות׳ וכן יהי רצון אמן׳׳

תמצא זה שהתחלה בסוף הספר

אלה הדברים

אמר אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישר׳ על המצות אשר יזכיר בכל הספר ומתחלת עשרת הדברות בפרט׳ ואתחנן כמו שאמ׳ הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר כי על התורה ידבר ויאמר מפסוק ה׳ אלדינו דבר אלינו מלת אמירה וכמוהו כי נשני אלדי׳ את כל עמלי כי הפרני אלדי׳ כי אמר ושעור הכתובים האלה אלה המצות אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן בארבעים שנה לצאתם ממצרים באחד לחדש בעשתי עשר ככל אשר צוה ה׳ אותו אליהם והיה זה אחרי הכותו את סיחון ועוג בארץ מואב שם הואיל משה לבאר להם התורה הזאת לאמר ויאמר ה׳ אלדינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת וגו׳ והטעם כאשר הואיל משה לבאר להם המצות אמר להם בתחלת דבריו ה׳ אלדינו דבר אלינו בחורב אחרי שנתן לנו עשרת הדברים שנכנס הארץ מיד ונעבור את הירדן וחטאתיכם גרמו לכם זה וזה ונמשכו דברי הפתיחה הזאת עד שהשלים בהם בפסוק ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה׳ אלדיך נותן לך כל הימים׳ אז קרא משה אל כל ישראל אשר היו לפניו ואמר שמע ישר׳ את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם היום׳ והתחיל בביאור התורה עשרת הדברות שישמעו אותם בביאור מפי המקבל אותם מפיו של הקבה׳ ואחרי כן הודיעם יחוד השם שמע ישראל ה׳ אלדינו ה׳ אחד וכל המצות שבספר הזה׳ ולכך יפרש בכאן אשר דבר משה אל כל ישראל׳ ושם ויקרא משה אל כל ישראל כי ביאור התורה ותשלום המצו׳ צריך להיות במעמד כל ישראל כאשר היה במתן התורה׳ ומפני שהאריך בדברי הפתיחה הזאת חזר הכתוב למקום שפסק בתחלת ביאור התורה ואמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל אלה העדו׳ והחקי׳ והמשפטים אשר דבר משה אל כל בני ישראל בצאתם ממצרים׳ והזכיר כי היה בעבר הירדן בגיא בארץ סיחון והיא ארץ מואב הנזכר בכאן כי ישראל לא נכנסו לארץ מואב רק באותו החלק שטהר מהם סיחון כמו שנתבאר בספר של מעלה׳ והנה הזכיר בכאן שני דברים אמר שדבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ אותו אליהם וזה רמז אל המצות שיאמר להם בספר הזה שלא נזכרו עד הנה בתורה ואמ׳ שהם ככל אשר צוה אותו השם לא הוסיף ולא גרע על מה שנצטווה והזכיר זה בעבו׳ שלא יאמ׳ בהם וידבר ה׳ אל משה ולכן כלל אותם עתה שהם כלם ככל אשר נצטווה מפי הגבו׳׳ ואמר עוד כי הואיל משה באר את התורה וזה רמז במצות שנאמרו כבר שיחזור אותם לבאר אותם ולחדש בהם דברים׳ וטעם הואיל משה שרצה לבאר להם את התורה׳ והזכיר כן להודיע׳ כי מעצמו רצה לעשו׳ כן ולא צוהו השם בזה מלשון הואל נא ולו הואלנו ונשב וכן רבים׳ וטעם אחד עשר יום מחורב יודיענו הכתוב שיעור המדבר כי מחורב שיבאו משם עד קדש ברנע מהלך אחד עשר יום שלב״ב כי קרו׳ הוא בדר׳ הר שעי׳ וקדש ברנע הוא סוף הנגב׳ בגבול הר האמורי שהוא נחלת ישראל ושם הארץ

סיחון ועוג אשר שם באר התור' בגיא מול בית פעור ואחרי כן אמר שהם הלכו דרך הר האמורי כל המדבר
הגדול והנור' ואחרי כן יספר כי בקדש ברנע שהוא בתחום נחלתם בקשו מרגלי' ונסתבם דרכם והלכו דרך
ים סוף לאחור ולא לפנים עד מלאת ארבעים שנה ובעבור שלא היו ישראל עתה במדבר כי כבר נכנסו
בארץ מואב הנזכרת דרש אונקלו' כי במדבר בערבה רמוזי' שם לתוכחות ועוד כי מדוע יזכיר כל אלה
המקומות ויתן סימנים ומצרי' יותר מן המוכר שהן ושיעור הכתוב לדעתו אלה הדברים אשר דבר משה
אל כל ישראל בעבר הירדן דבר במדבר בערבה ובמול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב
ואחד עשר יום מחורב כי הזכיר להם כל מה שעשו במקומות האלה ואחר כן אמר הכתוב כי שם בעבר
הירדן הנזכר הואיל לבאר התורה אחר הוכיחו אותם ויען ויאמר ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר וכן
הוא נדרש בספרי על דעת ר' יהודה אבל ר' יוסי בן דורמסקית עשה אותן מקומו' שנקראו כן. אשר יושב
בחשבון שלא היתה שלו אבל לכדה ממלך מואב ובבאה להיו' לו בית מלכות וכן אשר יושב בעשתרו' באדרעי
שהיתה ארץ רפאים והוא מלך האמורי כאשר אפרש בעה' ומפני שאמר אשר יושב בעשתרות באדרעי
יורה כי עשתרות שם מקום אשר בו אדרעי. ולשון ספרי בעשתרות שהיה קשה כעשתרות באדרעי זה
מקום מלכות וכתב רש' עשתרות לשון צוקין וקושי ועשתרות זהו עשתרות קרנים שהיו בה רפאים שנאמר
ויכו את רפאים בעשתרות קרנים. באדרעי שם מלכות וכן כתוב עשתרות באחך כתרגומו ורבותי' אמרו
למה נקרא שמן עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזקות אותן כעשתרות ה.לו שהם סלעים וחזקי' והרי
הרב מרכיב בו שני לשונות ולא ידענו מאי זה מקום הוציא שיהיה עשתרות שם צוקין וסלעים אבל יתכן
שנא' שהן שם ערי הבשן מלשון עשר כדברי חכמים ועשתרות קרנים היו הרים גבוהים שעליהם מגדלות
סלעים ידמה אותם הכתוב לקרני הבהמות כמו שידמה אותם לשנים כענין שנא' על שן סלע ומצודה. וכן
על קרנות המזבח וכן בקרן בן שמן אמר בן התי גנס בטור רס באדרעי שתיבא ושם יעלו עשתרות הבשן
התיישים והעזים והיעלים וביוצא בהן ולכך יקרא עשתרות קרנים וכן לבעלים ולעשתרות הצאן שעשויים
כבורות הבשן או להגין עליהם כפי סבבותם ובשפלות ההר בנו עיר ושמה אדרעי והוא שנא' ויצא עוג מלך
הבשן הוא וכל עמו למלחמה כי הסף את כל חילו אל העיר אשר שם ארון המלך וכסא המלכות ועניין
ספרי מדרשים את אשר יושב בעשתרו' באדרעי אם לא היה עוג קשה ושרוי בעשתרו' קשה היה שהמדינ'
קשה ונוית' ולפיכך ידרשו בעשתרות שהיה קשה כעשתרות כלומר שהיה מקום מושבו כמו עשתרות קרנים
העיר החזקה שהיה הוא ומשפחתו משם כי עתה אינכו יושב בעשתרו' כי בארץ אמורי הוא ומקום מלכות
כלומר המדינה שהוא יושב בה באדרעי כי שם ארץ מלכותו הבשן   ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר
על דעתי חורב שם מקום קרוב להר סיני ששם ישבו ישראל בשנה ההיא כי המדבר היה גדול ושם ההרי'
אשר אמר אלהים ושמו סיני ועל כן נקרא כל המדבר מדבר סיני כאלו הוא מדבר הר סיני ואמר הכתוב
ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר שחנו במדבר במקום הנקר' חורב והוא נגד ההר
ואפשר שגם ההר גם המדבר יקראו סיני כי שם אלני הסנה רבים ושם סמוך להר מקום או עיר מושב
שמו חורב ושם עמדו והכתוב שאמר ויבא אל הר האלהים חורבה שבא אל הר חורב אשר שם הר האלהי'
והסנה היה בהר ומשה היה בחרב המקום אשר לפנין קרוב לו אשר עמד שם מחנה ישראל שנה ולפיכך
אמר הסנה בה ואראה שיסור מחורב עד ההר ופעמים יקרא הכתוב ההר כן כמו שאמר ויתנצלו בני יש'
את עדים מהר חורב כלומר מן ההר אשר בחורב בתחומו או לפניו או ששם כל הארץ חורב וההר בתוכה
וכן זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים ירמוז לכל אשר נצטוה
בהר ובאהל מועד אשר שם בחורב וראיתי בילמדנו מדרש גם לא ידעת בסיני גם לא שמעת בחורב גם
מאז לא פתחה אזנך בערבות מואב רמז כי חורב מקו' אשר שם אהל מועד רק רא"א כי חרב הוא הר סיני
כי מפני החורב והיובש יהיה שם הסנה ויקרא בשני שמות ושניהם שוים בטעם   פנו וסעו להם הזכיר
להם הארץ והדרך שילכו בה למסעיהם ואחרי כן אמר ראה נתתי לפניכ' את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכ'
ובאו ורשו את הארץ מצוה לא יעד והבטחה כאשר פירשתי וטע' אשר נשבע ה' כמו ואל משה אמר עלה אל ה'

פירשתי ·· ואמר אליכם בעת ההיא לאמר קודם שאמר לנו ה׳ בחרב רב לכם שבת בהר הזה על דעת
האומרים קודם מתן תורה בא יתרו · וטעם בעת ההיא כשבתנו בחורב אבל הזכיר זה בכאן לאמר הנה
קבלנו את התורה והיו עליכם שופטים ושוטרי׳ לשפוט ולהנהיג אתכם · והנה היינו מוכנים ומזומני׳ לבא
בארץ ונסע מחורב לרגלינו עם שופטינו וזקנינו ותקרבו׳ אלי כלכם עם חכמיכם וראשיכם ובקשת׳ מרגלים
ונתקלקל הענין וטעם טרחכם ומשאכם וריבכם על דרך הפשט רמז משה רבי׳ אלה שלשת הדברי׳
שאמר ליתרו שהיה הוא עושה לעם כמו שפירשתי שם והזכירן לישראל ברמז אמר טרחכ׳ כנגד והודעתי
את חוקי האלהים ואת תורותיו כי טורח גדול היה ללמד ליוצאי מצרים החוקים והתורות ופירושם ובאור׳
וסודם · והזכיר משאכם כנגד לדרוש אלהי׳ שהוא ענין תפלה שמתפלל עליהם והוא מלשו׳ ונשאת תפלה
ואל תשא בעדם רנה ותפלה · וריבכם כפשוטו עניני המשפטים · ואמר הבו לכם אנשים חכמי׳ נבונים
ידועי׳ על הדיינין כלבד אבל אמר שתם ואשימם בראשיכם כדרך ענוה ולשון רש׳ מסיפרי טרחכם מלמד
שהיו טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא
מוסיף אני עליכם דייני׳ והדין הזה לא ידעתי אותו שיהא בעל הדי׳ יכול להוסי׳ דיינין יותר על שלשה בדיני
ממונות וכל שכן לאחר שטען בפניהם וראה שחבירו נוצח בדין שאלו קבל עליו קרוב או פסול יכול לחזור
בו עד לאחר גמ׳ דין · אבל הכשרין לדון אינו יכול לחזור בו · ושמא כלומר מכאן שיכול אדם לומר שני
דיינין אני בורר לי ותברור אתה שנים אחרים והם יבררו עוד אחר ויצא הדין נגמר בחמשה או ביות׳ כמו
שאמ׳ אינו דומה די׳ הנגמר בה׳ לדין הנגמר בג׳ ואעפ״שג׳ כופין לדון בפניה׳ כשאינו רוצה לקבל עליו לדון
· אבל רוצה לברור יותר בורר דהוא ליה כאומר נלך למקו׳ הועד שמועיין לו במקו׳ שאין שם טורח שבכך
כשטוענו שב׳ צדק צדק תרדוף הלך אחר בד׳ יפה ורבני חכמי׳ בד׳ יפה הוא והנה במדבר היו החכמי׳ מצויין
עמה׳ ויכולין לומר נלך לפני שרי האלפים וידועים לשבטיכם שהם נכרי׳ לכם שאם בא לפני מעוט׳ בטלי׳
איני יודע מי הו׳ ומאי זה שבט הוא · אבל אתם מכירים אותו שגדלתם אותו לשון רש׳ מסיפרי ואם כן
יהיה לשבטיכם קשור עם וידועים אבל על דרך הפשט טעמו הבו לכם לשבטיכם אנשים חכמים · ועל
דעתי טעם וידועים שהם ידועים לשבטיכם כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למנות׳ בהשופטים וכלל
מעלות השופטים בתלת וידועים כי השופטים צריכין להיות אנשי חיל ויראי אל׳ יש אנשי אמת ושונאי
בצע כאשר אמר יתרו · ואלה היו ידועים לשופטים מתחלה כי היו הכל אומרים ראוי זה להיות שופט
ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון · אלו עשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות
לשון רש׳ מסיפרי ואם כן עם השופטי׳ הנזכרים ידבר ויקצר בעשרה הדברים שכלם נדרשי׳ מן הכתובים
ועל דרך הפשט הם החוקים והתורות הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון כי הכל יצוה ויזהיר וילמד
לישראל מפיו · והטעם להזכיר זה כאן כי בידוע שזה הענין עצת יתרו · והוא אמר למשה היה אתה לעם
מול האלהים שיתפלל עליהם בעת צרתם · ואמר לו והזהרת אתהם את החוקי׳ ואת התורות וגו׳ שילמדם
הוא התורה אך במשפט נתן לו עצה שימנה שופטי׳ לסייעו · וכבר פרשתיו שם · ולכן ספר בכאן כי כאשר
מינה שרי האלפים והמאות לא מינה אותם רק על המשפט אבל הוא בעצמו ילמדם כל הדברי׳ אשר
יעשון על פי התורה כי שמע לעצת חותנו ויעש כל אשר אמר · ולא הזכיר משה עצתו בכאן ולא אמר דבר
בשם יתרו אשר אמר ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל לענותו או שלא יהיה לכבוד לו
שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח · ויתכן שהטעם מפני שנתלך בשבינה ועל פי הגבורה נעשה הענין
ההוא וטעם כי המשפט לאלהים הוא כטעם כי לא לאדם תשפטו כי לה׳ ועמכם בדבר המשפט לומר כי
לאלהים לעשות משפט בין יצוריו כי על כן ברא אם להיות ביניהם יושר וצדק ולהציל גזול מיד עושקו ונתן
אתכם במקומו · ואם תגורו ותעשו חמס הנה חטאתם לה׳ כי מעלתם בשליחותו את הדרך אשר נעלה
בה׳ אין דרך שאין בה עקמימות ואת הערים אשר נבא אליהן· תחלה לכבוש לשון רש׳ · ובן בסיפרי אין
לך דרך שאין בה עקמימות אין לך דרך שאין בה כמנות אין לך דרך שאין בה פרצות ואת הערים אשר
נבא אליהן לידע באי זה דרך אנו באין כלומ׳ יאין נכנס בארץ שנכבוש אותן הערים תחלה והוא ענין
שפרשתי בסדר שלח לך שלא בקשו ישראל מרגלים אלא להורות בפניהם הדרך

ואקח מכם שנים עשר אנשים לא שבח אותם בנשיאותם והיותם ראשי בני ישראל כי אחרי שהרשיעו לא יספר בשבח הרשעים ׃ ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב לשון רש"י מספרי ׳ ואני תמה אם כן מה הטענה הזאת עליהם וראוי שיאמינו לעשרה יותר מן השנים אולי טען עליהם כיון שהקב"ה הודיע אתכם שהיא ארץ טובה וגדולי השלוחים והצדיקים שבהם אף הם מעידין כן היה לכם להאמין כי האחרי' מפני מורך לבם אמרו מה שאמרו והנכון מה שפירשתי שם שכולם הודו לפני משה ואהרן וכל העדה ואמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה והנה כלם בהסכמה אחת בטובת הארץ אבל בחזק העמים הם המסו את לבבם ואחרי כן בראותם כי יהושע וכלב יחזקו את לבם להלחמה באו שאר המרגלים אל בני ישראל שלא בפני משה והוציאו דבה על הארץ שהיא ארץ אוכלת יושביה וזהו ותרגנו באהליכם וגם העם לא יזכירו בפני משה הדבה הז הזאת כי יכחישם שלא אמרו כן בתחלה והודו שהיא טוב' וגם זבת חלב ודבש אבל אמרו למשה אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורב ממנו ׳ ועל כן יאמר להם משה עתה אמת הוא כדבריכ' שהעם ההוא גדול ורב ׳ אבל ה' ילחם לכם ככל אשר עשה עמכם במצרים ועד הנה ׳ וזה טעם ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם שאין העכבה אלא ממיעוט אמנה ׳ והנה כל הפרשה כפשוטה וכמשמעה ׳

גם כי התאנף ה' בגללכם ׳ יאמר הנה השחתכם אשר עשיתם בעת ההיא במרגלים מנע מכם הארץ הטובה ועוד הוספתם לחטא בפעם אחרת עד שמנעתם גם אותי מלעבור כי רצה להזכיר יחד עונם כל הנמנעי' מעבור אל הארץ כי הכל בגרמת עונותיהם וכדי שיזכיר כאן ענין יהושע כי הוא יעבור מפני שמלא אחרי ה' כאבירו ויזכיר עוד שינחיל הארץ לדור השני בעבור שנענש משה ונגזר עליו שלא יעבור והנה הזכיר כל המעשה ההוא זולתי מגפת המרגלי' עצמם וגם לא הזכיר הדבה כי לא ידבר בגנאי היחידי' אבל יוכיח את הרבים שכולם חטאו וכולם נענשו וטעם בגללכם כי רבו בני ישראל את ה' וגו' ואירע כל זה בעבו' מריבתכם או ירמוז שהיה הכעס על משה ועל אהרן כאשר הכו הסלע פעמים לפני העם ולא עשו כאשר נצטוו והעם הרהרו בדבר והוא מה שאמ' על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל שלא היה העונש אלא מפני שהיה הדבר בתוך בני ישראל שלא נתקדש הכבוד לעיניה' וכך אמ' בספרי על אשר מעלתם בי אתם גרמתם למעול על אשר לא קדשתם אותי אתם גרמתם שלא לקדש אותי כאשר מריתם פי אתם גרמתם למרות את פי עשו כל הלשונות יוצאי' אל ישראל וכבר פירשתי הענין וטעם אנחנו בעצמנו נעלה ונלחמנו לא נניח הדבר לבנינו אחרינו כאשר אמרת ותשובו ותבכו לפני ה' לא הזכיר שם הכתו' הבכי הזה שאין צורך להזכירו אבל משה הזכיר זה עתה לשבח כי נחמו על חטאתם ולהגיד להם שהיה העון ההוא גדול מנשא כי בא עליו השבועה הגדולה וגזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע ׳ וטעם אחיכם בני עשו שיחוס ישראל מן אברהם וכל זרעו אחים כי כלם הם נמולים ׳ וזה טעם לא תתעב אדומי כי אחיך הוא רק בני הפלגשים ישמעאל ומדין כל בני קטורה אינם באחוה מן הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע ׳ אבל תכרו מאתם בכסף אם תתאוו לאכול מפרות ארצם לא תקחו מהם רק בכסף מלא לרצונם ׳ וזה טעם מ מאתם וגם מים לא תקנו מהם כלל רק בכסף לרצונם ׳׳ כי ה' אלהיך ברכך לפיכ' לא תכפרו את טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים לשון רש' ׳ ולא הבינותי מהו בכל מעשה ידיך כי ברכותם ברכות שמי' היו והם לא יעשו בידיה' דבר שיתברך ׳ ואולי ירמוז במעשה ידיך שנתברך עמם בצאן ומקנה אשר הוציאו ממצרים ויש להם עשר ומקנה וקנין משלל מצרים ומשלל עמלק והכל נתברך בידם כענין מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ ׳ ועוד ידע ה' לכתך את המדבר הגדול הזה והספק שם כל צרכך כמן והשלו ומי הבאר שלא חסרת דבר מן הצריך להולכי ארחות ׳ והנה כן היה שקנו מבני עשו אכל ומזון כמו שאמר אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי ׳׳ באשר עשו לי בני עשו וגו' האימים לפנים וגו' ׳ אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאמים שהם רפאי' ישבו בה אבל לא זו היא כי אותם רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם רפאים היו נחשבים אותן גו אימים כענקים הענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותן ידיו מתרפות אימים על שם שאימתם מוטלת על הבריות לשון רש' וכן כתב ארץ רפאים תחשב אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא

לא זו היא שנתתי לאברהם ׳ ואני תמה בדברי הרב ולמה יפרש לנו הכתו׳ בארץ עמון ומואב שהיא ארץ
רפאים שנתן לאברהם ׳ אם לומר שהיא ראויה לישראל ואינה מן הארץ אשר נשבע ה׳ לאבותיהם לתת
להם ׳ והלא הכתו׳ אינו אומר אלא כי לבני לוט נתתיה ירושה ׳ לומר שאעפ״ שהיתה מנחלת אברה׳ הקב״ה
נתנה לבני לוט בעבור אברהם ׳ וכמו שכת׳ רש׳ עצמו שנתן שתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים
ושתק על מה שאמ׳ על אשתו אחותי היא ׳ ועוד שהרב בעצמו כתב בעשו עשר עממים נתתי לו לאברהם
שבעה לכם וקיני וקנזי וקדמוני מן עמון ומואב ואחד שעיר אחת מהן לעשו והשתים לבני לוט ׳ ואם כן
הרי ארץ עמון ומואב מנחלתו של אברהם היא על כל פנים ׳ ולמה הקב״ה אומר למשה שלא יהא סבורי
שהיא ארץ עמון ומואב מנחלתו של אברהם היא על כל פנים ׳ ולמה הקב״ה אמ׳ למשה שלא יהא סבור שהיא
דרך הרפאים ארץ הרפאים של אברהם היא על כל פנים מה בין קני וקנזי וקדמוני לרפאים ועוד כי ר
רפאים ישבו בה לפנים לומר שהיא שלהם והם היושבים בה לפני כל אדם כמו לפנים הארץ יסדת ׳ אבל
פירוש הפסוקים הפך מדברי הרב כי בעבור שאמ׳ הקב״ה למשה אל תצר את מואב כי אני נתתי לבני לוט
את ער ירושה יספר הכתו׳ כי הארץ ראויה לזרע אברהם לולי שנתנה לבני לוט ואמר כי הארץ ההיא ישבו
בה מעולם עם גדול ורם כענקים ולכך יקראו אותם המואבים אמי׳ לגודל האימה אשר יפילו על רואיה׳
והנה השם עשה נס לבני לוט לכבוד אברהם ויעלו להם ירושה מפניה׳ ואין ראוי לגזול מהם הארץ אשר
נתן ה׳ להם במעשה נס ׳ יחשבו לשון חשיבות מעלה כמו כמה ולא חשבנוהו אשר כסף לא יחשבוהו ׳ כי
במה נחשב הוא ׳ וכן רבים ובלשון חכמים אדם חשוב וזהו שסמך הכתו׳ לזה ובשעיר ישבו החורים
לפנים יאמר כי בעבור הטעם הזה שהזכיר במואב יאמר גם בארץ שעיר כי מלפנים היתה אף היא מן
החורי׳ היא ממתנת אברה׳ ׳ כי החורי הוא החוי והוא מבני כנען כמו שכ׳ בעשו לקח את נשיו מבנות כנען
את אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי ׳ וצבעון היה מבני שעיר החורי יושבי הארץ ׳ וכן יזכיר בכל מקו׳
בנחלת ישר׳ החוי עם הכנעני בשבעת הגוים כי הוא נמנה מבן השני בבני כנען ׳ וכן תראה במלחמת
אמרפל שהיה כלהם במלך סדום ועמורה ואדמה וצבויים ובלע שהם מלכי כנען והכו את רפאי׳ בעשתרו׳
קרנים והחורי בהררם שעיר כי החורי והרפאים למלכי כנען היו ויתכן שנקרא חוי על שם שהיה כמו
עלי דרך ונקרא חורי על חור פתן ׳ כי השמות ישתנו הטע׳ ויחליפו המלות כמו זרח וצחר מן כצמר צחר
אתנכות בחורות ׳ וכן יעשו לשבח יכני יעקב שהוא לשון מרמה ׳ או לשון עקלקלו׳ ויקראו אותו ישורון
מן תם וישר׳ והנה אמר כי החורי׳ שהם לאברהם ישבו בשעיר לפנים ובני עשו שהם זרע לאברהם ירשו
אותם וישבו תחתם במעשה נס שהיו הם עם רב בארצם ועשו בא לגור שם ונתחזק עליהם כאשר עשו
ישר׳ ליתר הגוים של אברהם אשר נתן השם להם בכחו הגדול ׳ והנה הנחיל השם כל העמים ההם לזרעו
של אברהם אחד מהם לעשו והאחר לישר׳ שהוא הבן הבכור ׳ ואין ראוי לגזול מעשו את אשר הורישם
האלהים כי השם יקניף על הגזל מהם נחלה שהנחילם הוא ית׳ כאשר יקניף על הגזל מישר׳ הארץ אחרי
שהנחילנה להם ׳ ובעבו׳ שיאמר על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי וגו׳ וזה טעם
כאשר עשה ישר׳ שהזכיר כאן ועדיין לא נעשה ׳ וכן אמר עוד בבני עמון שהיא מארץ רפאים ׳ כי גם
היא היתה של רפאים בתחלה והעמונים יקראו להם זמזומים מלשון זממו אל תפק ׳ אלא שנכפל בלוט
עם שלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשו׳ תחשב שהי׳ בחשבון ארץ רפאי׳ כלו׳ שהיא מכללה וכן מן השיחור
אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון לכנעני תחשב ׳ וכן בני רמון הבארותי מבני בנימין כי גם בארות
תחשב על בנימין ׳ ואפשר שגם כן פירוש יחשבו אף הם הכתוב למעלה יאמר האמים אשר ישבו בה
לפנים גם הם יחשבו רפאים שהיו מכללם והם כענקים ׳ ולכן יקראו אותם אמים והוא הנכון ׳ והנה
ארץ רפאים היתה גדולה מאד ולקחו מהם מואב ולקחו מהם בני עמון ונשאר ממנה לרפאים עצמם
כי עוג היושב בעשתרות מהם כמו שאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ׳ וכיוצא וכראות לך שם ב
בארץ הפריזי והרפאים ׳ ולכן יאמר הכתוב בגבול מואב ועמון ׳ כי לרפאים יחשב והמואבים והעמונים
הם ששמו להם שמות אחרים אמים וזמזומים ׳ והעוים היושבים בחצרי׳ עד עזה יאמר כי העוי׳
היושבים בערי החצרים אשר אין להם חומה סביב עד עזה שהוא גבול הכנעני ׳ כמו שכ׳ ויהי

גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה הכפתורי' שיצאו מכפתור השמידום והם יושבים תחתם והנה
הכפתורים שהם מבני מצרים ואינם ממתנת אברהם ארצם היא של ישראל · מפני שהכפתורים לכדו את
אותה מבני כנען והכתוב שאמר בארץ פלשתי' · כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל מן הטעם הזה
היה כי הארץ ההיא היתה מתחלה לבני כנען · ומפני זה הורישו ישראל בימי יהושע חמשת סרני פלשתי'
והאשדודי האשקלוני הגיתי והעקרוני והעוים שהיו כלם יושבי גבול הכנעני בעזה ובאשקלון ובאשדוד
ועקרון על שם מקומם הם נקראים כי השמידו העוים שהיו מבני כנען היושבים בגבול הכנעני מצידון
באכה גררה עד עזה וישבו תחתם · וצידון גם הוא לפלשתים כמו שכתוב וגם מה אתם לי צר וצידון וכל
גלילות פלשת · ועל דעתי העוים הם החוים כי המנהג בכתוב שיחליפו השמות כאשר אמרנו בהיות מורי'
על ענין א' זו והנחש יעצת עכנו כדרך · ובבראשית רבה אמר ר' אלעזר בר שמעון שהיו בקיאין בעפר'
כנחש בגלילא קורין לחויא עויא · וכהני בן חכמים לקריתו עכנא ולקריתו חכינא · ואמר ויענ— לו
וישמע תחכתו אמר ר' לוי בערביא קורין לחתירה עתירא · ואמרו איכה יעיב באפו ה' אמר ר' אחא בר
חנינא איך חייב ה' ברוגזי אית אתרא דקורין לחיבא עיבא אוקים עוקים ומורגל הוא בלשון ומה עויא
אומר בדבר זה על ר' חייא וכן נהגו רבותינו לומר על הסיא הדעת שהוא במקום הסיע הדעת ובירושלמי
לעולם השעו במסבה והסיע עכונו מלאכול וכן אמרו המפרשי' כענין וכאו כל הגוים שהו' אותן ובמכילתא
ר' יאשי' או אל תקרי' ופסעתי אלא ופסחתי שהמקו' כה מדלג על בתי בני ישר' עמאו מלשון פסיעות בחלוף
חית בעין ועתה השלי' להודיענו כל ארץ החוי שאבר' מהם כי ממנו' לעשו והיא אסור' לנו · ומתנה לכפתורי'
ונקח אותה מהם וכבר' תמהתי כי העוים הם רפאים אמרו בפסוק הנפילים היו בארץ רפאים הם העוים
רפאים שכל מי שרואה אותם לבו רפה כשעוה עוים שהיו בקיאין בעפרות כנחש וכו' ועוד אמרו שם
במתנתו של אברהם ר' דוסתאי בשם ר' שמואל לפי שאינו מזכיר כאן חוי לפי' הוא מביא רפאי' תחתיהם
וכאשר עיינתי בזה תמהתי כי הדבר אחת ויביב ונכון וקיים כי השמה גוים שירשו ישראל שהזכירם משה
רבינו להם כמו שאמר ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמ' והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי הם
שבעה גוים גדולים ועצומי' והשמה מאלו נזכרים במתנתו של אברהם והחוי לא נזכר שם ועל כל פני' הוא
הרפאי' או מן קני קנזי וקדמוני ורבנו' כלם אומרי' כי קני קנזי וקדמוני לא נתנו' ישר' ועתיד להנחיל להם
וכהם כאמר ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך וכן לא הוזכר
בשום מקום שנחלם בימי יהושע אם כן הרפאים שנתן לאברהם הוא החוי שהוא הבן השמיני לכנען ואחרין
קרא לו חוי ובימי אברהם כנו לו רפאים ועל דעתי הוא שם מכונה מן החוי על שם חור פתן וימאור'
צפעוני כי הטמונים בעפר יקרא הלשון רפאים כמו הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם וארץ רפאי'
תפיל והנה בני החוי הזה רבו למעלה וכאשר נפוצו משפחות הכנעני נחלה המשפחה הזאת ארצות גדולו'
ומהם שתקרא ארץ רפאי' ומהם חורים ומהם עוים ובכללם כלם חוי ונקל' רפאים כאשר בענינו חפרים
יהודה וישר' ובכללם כלם ישרא' והשמות האלה כלם מתגלים מן החוי כי כאשר היה שמו חוי כנו לו מן
חויא רפאים שהנחש שוכן בחורי עפר והחורי והחוי על שם הנחש כמו כן כאשר פירשתי · והקבה נתן
לאברהם הרפאים בכללם ומשה יזכיר לישר' החוי השם הראשון שקרא לו אביו כי ארץ רפאים בימי משה
כבר נחלקה ומתנה אסורה לישר' והנה הכתו' בא להזכיר בכאן ענין כל ארץ החוי שהם הרפאים וכל
הכנעני ממנה אמר תחלה כי האמים גם הם מן הרפאים וירש אותם מואב וחזר ואמר כי החורי אשר
הם גם כן מן רפאים ירש אותם עשו · וחזר עוד ואמר כי ארץ בני עמון אף היא ארץ רפאים ואסר כל
זה לישר' · ועוד ספר כי גם כפתורים היוצאים מכפתור לקחו מארצם והיא מותרת לישר' והזכיר יהושע
ארץ הפריזי והרפאים אבל רש' כתב עוים מפלשתים הם שעמהם נחשבי' בספר יהושע העזתי האשדודי
והאשקלוני הגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישר' לנכת בארצם
ולהוציאם מארצם הביאתי עליהם כפתורי' והשמידון וישבו תחתם ועכשו אתם מותרי' לקחת מידם · ולא
נתכוונו אלה' דברים הללו כי הכתו' לא ימנה העוים מפלשתים אבל ימנה חמשת סרני פלשתים ויזכירם
ואחרי כן יזכיר העוים בשם אחר יאמר כי מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה הכל

תחשב מארץ כנען · חמשת סרני פלשתים אשר ימנה וגם העוים שהם גוי אחד · ולדברי הרב הנה הותרו
העוים שירשו אותם כפתורי' ונשאר סרני פלשתי' מן היתרים ולמה יכבשו את כלם כי יהושע הוא היכבש
את הפלשתים והעוים ועוד למה תהיה ארץ פלשתי' לאבותם כלל ולמה הוצרך אבימלך לבריתו כזה
ופלשתים מבני מצרים היו וכן הכפתורים ואינם מעשר עממין אבל הדבר בהפך כי הכפתורים
והפלשתים השמידו מן הכנענים כי אבימלך מלך גרר היה והעוים יושב
בעזה ובידון עיר פלשתים ואלה מגבול הכנעני הם שנ' ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה ·
והנראה בעיני כי פלשתי' וכפתורי' יתחברו עם אחד וכן אמ' הכתו' כי שודד ה' את פלשתי' שארית אי כפתור
וזה טעם כפתורים היוצאים מכפתור כי יצאו מכפתור עם מעט לגור באשר ימצאו והשמידו את העוים
היושבים עד עזה שהם מזרע כנען וישבו תחתם בעזה ואשקלון ואשדוד וגת ועקרון והכל מגבולות כנען
וחלקו אותה לחמשה סרניהם ושם הגלילות ההם פלשת ונקראו גם הם פלשתים ונשאר נעוים יתר ארצם
כאשר הזכיר יהושע וזהו שאמ' פלשתי' שארית אי כפתור כי פלשתי' הם וזה טע' אשר יצאו משם פלשתים
את כפתורים כמו שפירשתי שם ומה שאמר הכתו' הלא את ישר' העליתי מארץ מצרי' ופלשתי' מכפתור
וארם מקיר יספר מלחמות ה' כי הוא אשר העלה את ישר' מארץ מצרי' באותות ובמופתי' ובמלחמה והעלה
פלשתי' מכפתור ארצם כי הוציאם משם לתת להם כחם גדול את העוים וכן השמידום וישבו תחתם ועזבו
כפתור לאחיה' או שהיה הענין כאשר הזכרתי כי העוים בני כנען יושבי הארץ בראשונה היו שמם פלשתי'
כי שם הארץ פלשת והכפתורי' היוצאי' מכפתור כאשר השמידום הגלו משם לכפתור ארצם אשר רחוקה
מכלל ארץ מצרים ליד אחיהם וה' גאלם משם והזרו למקומם לא ידענו באי זה דור מן הדורות · והנה
פלשתים יושבי ארץ כנען הם ולכך אמר הכתו' דבר ה' עליכם כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב
וכן ישר' לא הורישו פלשתים עד שעבר זמן השבועה שהיתה שלשה דורות מן הפלשתים באותה הארץ של
אבימלך · וכן אמרו במדרש כי קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אברה' לאבימלך עדיין נכדו קיים וזה
הראוי והנכון בענין הזה אבל בגמ' בפרק ואלו טרפות אמרו כדברי רש' במחלוקת ורב אמר הנם עוים
מתימן באו · ומכאן כותיה ומימן זרע אדום כדכתי' לאדום כה אמר ה' צבאות האין חכמה בתימן וחד
אמר כי העוי' הוא ויאמר הכתוב שהם מבני עשו קנו ארצם שטהרה ביד הכפתורי' כענין ומואב שטהרו
בסיחון ומה שכתבתי הוא הטוב והישר ראה נתתי בידך את סיחון הדבור הזה הוא האמור למשה
ראה החלותי תת לפניך וקודם לכן שלח לו מלאכי' ממדבר קדמות כי אחרי שיכנו השם החל רש והתגר
בו מלחמה לא ישלח לו דברי שלום אעברה בארצך כי אם ישמע אלינו יהיה עובר על דברי השם ואם ידע
שלא ישמע יהיה שליחותו לריק ולא תחשוב לומ' כי היא המצוה שנצטוינו כי תקרב אל עיר להלחם עליה
וקראת אליה לשלום כי שם כתו' והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך וכאן אם שמעו להם לא
היו נכנעי' כי כלל אבל פי' ואשלח מלאכי' כבר שלחתי מלאכי' אבל הקדים דברי השם לבאר כי הקשה
ה' אלהיך את רוחו לומ' כי הכל סבה מאת השם כי כן אמר לי וטעם אחל תת פחדך כנגד ישר' שיראים
כל העמים ואנשי כנען כלב כמש יבאו לקראתם אבל הקשה השם את רוחם לאמר טוב ממנו בחרבם
מלחמות להם עבדים כי מה טעם לומר בימים אחל תת פחדך ויראתך על פני העמי' תחת כל השמים
והוא לא ילחם רק בשני המלכים האלה אבל היא הבטחה לישראל וכיהושע כאשר אמר לו עיניך הרואות
וזה טעם החל רש לרשת את ארצו ונחרם את כל עיר מתים והנשים והטף שהיו מן האמורי' וכנעני'
בכך שכ' רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה ואע"פ שפתח להם בשלו'
שכך היה המצוה כאשר אפרש בעה' · אבל לעוג מלך הבשן לא קרא לשלום שהוא יצא אליו למלחמה קודם
שבאו לעיר שלו כלל וכבר פי' הענין בסדר זאת חקת צידונים יקראו לחרמון שריון ונקום אחר הוא
הומיר עד טור סיאון הוא חרמון הרי לו ארבע שמות להגיד שבח ארץ ישר' שהיו ארבע מלכיות מתפארות
בכך זה אומ' על שמי יקרא וזה אומ' על שמי יקרא לשון רש' מדברי אגדה · ויתכן שיהיה השבח הזה כך
אבל עיקר הכתוב לומר כי צידונים בני בכור כנען יקראו לחרמון שריון כשהיתה בידם מלפנים והאמורי
היושב בה עכשו אשר מהם ילכדו אותו ישר' יקראו לו שניר והוא שלג בלשון כנען כמו שרפי' שג ג

מזכיר עליו׳ וכן תרגם אנקלוס׳ ובעבור שזה הר השלג ומפני הקרירות יהיה חרם יקרא חרמון והוא
לו שם כנוי ואולם גם שריון בלשון הכנענים שם שירה על כך ושם ההר שיאון כי רק עוג מלך הבשן
נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל וגו׳ ענין הכתו׳ שבא להגיד כי עוד זה נקרא מלך האמורי
אבל הוא עצמו מן הרפאים היה ולהגיד
דיבור כי מלך עליהם
על גבהו וגדלו כי היו הרפאים עם גדול ורם כענקים אמ׳ כי ערשו ערש ברזל לא יסבול אותו ערש עצים
כשאר בני אדם והוא בעיר רבה שהיתה עיר מושבו וכאשר השמידו בני עמון את הרפאים כאשר נזכר
למעלה ולכדה עירו נצל הוא לבדו מידם וזהו שאמר כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים והנה נשארה
מטתו שמה ברבה אשר היא עתה לבני עמון והעמוני׳ וקיימו אותה לעדות כי השמידו עם גדול ורם והאיש
הגבור אשר כגבהת ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים לבדו ממנו מלכותו וזה טעם הנה כלומר הנה העדות
הקיימת שהוא ערש ברזל וארוכה ורחבה מאד וקיימת היא ברבת בני עמון כי ערשו אשר בעשתרות היתה
לשלל ואבדה וטעם באמת איש הגדול בבני אדם כמו וחזקת והיית לאיש. ועל דעת אנקלוס באמת איש
באמת האיש וכן את הכבש אחד׳ באילה הוא וכן רבים כלומ׳ באמת עוג עצמו ואת הארץ הזאת
ירשנו בעת ההיא את הארץ הזאת שאמור׳ למעלה מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו בעת ההיא מערוער
אשר על נחל ארנון אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי׳ אבל לענין ירוש׳
ועד חרמון היה לשון רש׳ והנכון בעיני כי יאמר ואת הארץ הזאת שירשנו בעת ההיא מערוער נתתי
לראובני וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה וכן רבים : כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ
רפאים פירוש וכל חבל הארגב לכל הבשן אשר הוא נקרא ארץ רפאים כלשון וכל הקדש שמוא׳ הרואה
ושאול בן קיש והוסיפו משים נכריות שהוא כהם במקום אשר׳ וכן רבים והיה נקרא מכלל ארץ רפאי׳ על
שם עוג המולך בה או מפני שהיתה מתחלה לרפאים ונשארה לעוג כי הוא והעם היושב בה מיתר הרפאי׳

ואתחנן

כאשר הזכיר כבוש ארץ סיחון ועוג ואמר ואת יהושע צויתי בעת ההיא
הזכיר כי אני לא אעבור שם כי התחננתי אל השם הנכבד ולא שמע אלי
וצוה אותי לחזק את יהושע כי הוא יעבור׳ וטעם בעת ההיא רמז לעת
הגזרה שהזכיר גם בי התאנף ה׳ ולא נזכרה שם התחנה כינס המעשה׳ והנכון כי בעת ההיא בעת הנזכר׳
שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להלחם בעממין שכיתנו לישר׳ וחלקתי הארץ לשני השבטים׳ ויהיה זה
כאשר נאמ׳ לו עלה אל הר העברי׳ הזה׳ כי אז בקש רחמים על הדבר והתחנן התחנה הזאת׳ וכאשר לא
שמע השם בקולו חזר והתפלל יפקוד ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה׳ כמו שנזכר שם׳ וזהו וצו
את יהושע. אבל הזכיר שם התפלה אשר נענה עליה׳ וכאן הזכיר זה להודיע כי הארץ היתה חביבה עליו
מאד׳ ולא זכה אליה בעבורם וכל זה מתוכחותיו ה׳ אלהים רחום בדין לשון רש׳׳ ולא הבינו הרב
כי השם הראשון הוא כתוב באלף דלת׳ והשני הוא כתוב ביוד הא׳ שכן את כל מקו׳ שנ׳ ה׳ זו מדת רחמים
אלהים זו מדת הדין׳ אבל השמות שנזכרי׳ כאן אדון במדת רחמים׳ וכך אמרו בילמדנו אמ׳ לו רבון כל
העולמים אי מתבעי לי בדין הב לי ואי לא מתבעי לי בדין רחם עלי כשם שאמ׳ אברהם ה׳ אלהים מה
תתן לי וגו׳ וגם באברהם כך הם כתובים הראשון אלף דלת׳ והשני יוד הא׳ וענין הפרשה׳ וכן גזרה כי
אמר ואתחנן ולא אמר ואתפלל כי ידבר בתחנה ואמר אדון אשר בך הרחמים אתה החלות להראות את
עבדך בך היה תחלת נבואתי שהראית לי כבודך דכתיב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים עם
הגדולה והגבורה׳ והראיתני לדעת מי אל בשמים ובארץ שמתנו יהיו כמעשיך הגדולי׳ וכגבורתיך החזק׳
ומכאן תבין עד כמה התאנף בו השם הנכבד׳ אבל לשון ספרי כל מקום שנ׳ ה׳ זו מדת רחמים שנ׳ ה׳
ה׳ אל רחום וחנון׳ אלהי׳ זו היא מדת הדין שנ׳ עד האלהי׳ יבוא דבר שניהם׳ והמגמה לפרש כי השם השני
בכאן הוא מדת הרחמים והוא השם המיוחד׳ ושאר השמות כולן מדת הדין כמו אלהים שהוא שם גם
לדיינים׳ וכל שכן אלף דלת׳ שהוא לשון אדוני׳ והנה השלי׳ התוכחות בזה שהודיע אות׳ שגרמו אבותיהם
רעה על עצמם וגם עליו גרמו עמם שלא יעברו לארץ אבל הם הבנים יעברו וירשו אותה אם לא יהיו
כאבותם דור סורר ומורה׳ ולכך יתחיל עתה להזהירם בכללי המצות שלא יוסיפו עליהם ולא יגרעו מהם

לא תוסיפו כגון חמש פרשיות בתפלין חמשה מינין בלולב חמש ציציות וכן לא תגרעו לשון רש״י וכך
אמרו בסיפרי מנין לא תוסיף על הלולב ועל הציצית ת״ל לא תוסיף ׃ ומנין שלא יפחות מהן ת״ל לא
תגרעו ומנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה׳ אלהי אבותיכם יוסף
עליכם ׃ ת״ל הדבר אפי׳ דבר לא תוסף עליו אבל לא בלבד אמרו אלא אף הישן בסוכה בשמיני בכוונ׳
נוקה כמו שנתבאר במסכת ראש השנה ׃ וכן אם יעשה החג שנה עיבור בלאו הזה ׃ ולפי דעתי אפי׳ לעשו׳
מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם עובר בלאו וכך אמרו לענין מקרא מגלה
ימות ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפי׳ אות אחת חוץ
ממקרא מגלה מאי דרוש וגו׳ ובירושלמי שמונים וחמשה זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על
הדבר ׃ אמרו כתי׳ אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה אלו המצות שנצטוו מפי משה כך אמ׳ לנו משה
ואין נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר לא זזו משם נושאין ונותנין
בדבר עד שהאיר הקב״ה עיניהם וכו׳ הרי שאיתה המצוה הזו אסורה להם אם כן היא בכלל לא תוסף עליו
׃ אלא שלא למדנו לתוסיף על פי נביא אלא מן שכתו׳ שאת׳ אלה המצות אין נביא רשאי לחדש בו דבר
מעתה ׃ ומה שתקנו חכמים משום גדר כגון שניות לעריות וכיוצא בהן זו היא מצוה מן התורה וכל״ב
שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקב״ה בתורה עיניכם הרואות עתה בא להזהיר בפרטי המצות
ויתחיל בגנ׳ שהיא שורש לכולן ׃ וטעם ראה למדתי אתכם ראה שאני מלמד אתכם היום כמו שאמ׳ אשר
אנכי מצוה אתכם היום ואשר אנכי נותן לפניכם היום ׃ או יאמר למדתי מפני שהזכיר לעשות כן בקרב
הארץ ׃ כלומ׳ ראה כעת בואך לארץ שלמדתי אתכם חקים ומשפטי׳ כאשר צוני ה׳ אלהי ׃ והנה מתחלה
דבר על הדבר שהוא כלל לכל עשה ולא תעשה ׃ ועתה יזהיר בחוקים שהם גזרותיו ובמשפטי׳ שהם הדיני׳
כי אלו הם צריכי׳ חזוק יותר מפני העלם טעם החקים ׃ ומפני כי במשפט יעמידו ארץ ואמר לעשות
כן בקרב הארץ להזהיר על כולם כי יש חוקים רבים ומשפטי׳ שאינן נוהגין בחוצה לארץ ׃ או ירמוז
שעיקר המצות כולן בארץ כמו שרמזתי בסוד הארץ ׃ ואמר כי בחקים ובמשפטי׳ תועלות גדולות שהם
תפארת לעושיהם מן האדם ואפי׳ שנואיהם ישבחו אותם בהם ׃ ועוד שהם תועלת גדולה שאין כמותה
שהשם יהיה קרוב להם בכל קראם אליו ׃ וכן העמים יתבוננו בזה וידעו כי החוקי׳ מעצי׳ בחכמה ובינה
לקרבה אל האלהי׳ וייראו ממנו והנו שאמ׳ כי מי גוי גדול ועוד שהחקים והמשפטי׳ בעצמם הם צדיקים
ישרים ונכוחים בישוב העם והמדינ׳ רק השמר לך פן תשכח וגו׳ את הדברים או בשלא תשכחו ותבוא׳
על אמרתם תחשבו חכמים ונבונים ׃ ואם תעזבו אותה יתהפך שבחה תחשבו שוטי׳ לשון רש״י ׃ ואינו כבן
כלל אבל הכתו׳ הזה לפי דעתי מצות לא תעשה שהזהיר בה מאד כי כאשר אמר שנזהר בכל המצות ובשמור
החוקים והמשפטי׳ לעשותם ׃ חזר ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור
תמיד באלו אליך המצות שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים
את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש ותודיע כל הדברי׳ אשר ראו עיניך במעמד הנכבד
ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם ׃ ופירש הטעם כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו
כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורות עולם ׃ אם כן עשו אתם ככה ואל תשכחו אותו ׃ והנה קודם שיזכיר
הדברות שבאמרו שם שהזהיר במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא ולא נסירהו מלבנו לעול׳
וצוה במצות עשה שנודיעם לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה ׃ והתועלת במצוה
הזאת גדולה מאד שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבד אע״פ שנבואתו נתאמתה באותו׳
ובמופתי׳ אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת יכנס
ספק בלב האנשי׳ ׃ אבל כשהגיע אלינו התורה מפי הגבורה לא זכינו עינינו הרואו׳ אין שם אמצעי כחיים
כל חולק וכל מספק ובשקר אותו לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת מן המיתה בידינו כי אנחנו היודעים
בשקרותו ׃ וזהו שאמר שם וגם בך יאמינו לעולם כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר
אמת בלא ספק כאלו ראוהו כל הדורות ׃ כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בם מועיל
והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנגיד להם ׃ אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו

וכל מה שספרנו להם · והענין הזה יבא עוד בפרש׳ כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום׳ וגו׳ וכב׳ הזכרתיו שם בפרשת בחדש השלישי · וידבר ה׳ אליכם מתוך האש · כבר פירשתי הדבר במקומו שהם שמעו דבור השם הגדול ית׳ מתוך האש שראו את הגדולה והשיגו אליה · והגיד להם בזה בריתו בעשרת הדברי׳ כי בכולן שמעו הקול מתוך האש ושאר המצות צוה אותי בעת ההיא ללמד אתכ׳ כי כבר אני נאמן לנביא לה׳ במה שראיתם כמו שאמ׳ וגם בך יאמינו לעולם כמו שפירשתי · ונשמרתם מאד לנפשותיכ׳ יזהירם פן יטעו אחר הבל אשר שמעו ויעשו השחת׳ לקבץ בכשיעות ואמר׳ תמונה תבנית זכר או נקבה כאחד שמהם יהיה קול · ואחר כן הזכיר כל אשר בארץ בבהמה ובעוף וברמש האדמה ובדגי הים · ואחרי כן הזהיר אל צבא השמי׳ · וכב׳ פירשתי אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמי׳ כי לכולם טעם ומזל ובגבוהי׳ עליהם מלאכי עליון · כענין הנה׳ בדניאל שר מלכי פרס ושר מלכות יון וכענין כן יעשו להם אלהי׳ מהם ויעבדו׳ · ואמר׳ ואתכם לקח ה׳ כי אתם חלק השם לא תקימו עליכ׳ שר או עוזר זולתו · כי הוא הוציא אתכם מכור הברזל שהייתם בתוך מצרים בכור אש ועניים והוציא אתכם משם כנגד שריה׳ שעשה בהם שפטי׳ ולולי שהפילם לא הייתם יוצאים כי היו הם במעלתם שלא תצאו׳ והנה עשה כל זה כדי שתהיו לו כנחלה ותהיו לשמו הגדול סגולה מכל העמים · וטעם וה׳ התאנף בי על דבריכם שמחזיר במקום הזה כלומ׳ אותי צוה ה׳ בעת ההיא ללמד אתכם המצות לעשותכם אותם בארץ אשר אתם עוברים שמה ועתה קחו מפי תורה כי אנכי מת בארץ ולא אוכל ללמדם אתכם בארץ ואל תשכחו שם מה שלמדתי אתכ׳ ולא מה שראית׳ בסיני ועל דרך האמת יאמר השמרו מאד לנפשותיכם פן תשחיתון כי השם התאנף כי ימראנה מדבר זר׳ פן תשכחו את ברית השם אלהיכם ברית האוכלת בראש ההר ותעשו תמונת כל · וזה טעם אשר צוך ה׳ אלהיך · וכבר רמזתי זה בסדר חקת התורה · ורש׳ כתב אשר צוך ה׳ אלהיך שלא תעשה והוא פשוטו של מקרא והמשכיל יבין הפסוקים האלה על אמתתם · וטעם כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא כאשר ראיתם בראש ההר · והכונה שהוא מדת הדין המקנא בעו׳ ומן הכתו׳ הזה תבין בכל הנזכר במשנה תורה תמיד ה׳ אלהיך · כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם ענין הכתו׳ הזה שיזכיר ויאמר כי תוליד בנים ובני בנים · ובעבור הייתכם ישנים בארץ ותשבו לבטח אולי תשכחו את השם והעידותי בכם היום שתאבדון מהר כי לא יאריך לכם מאחר שתעבדו׳ עז׳ · והפרשה הזו׳ אעפ׳ שהיא אזהרה לא באמרה בלשון אם והטעם כי הוא מתנבא על עניינם וידבר בלשון ישמע בשני פנים בלשון אזהרה ובלשון עתיד לבא · יאמ׳ שיעשו ויהיה להם ככה ולא יגזור עליה׳ · ומפני זה אמרו רבותי׳ שרמז לגלות בית ראשון בגלות ונושנתם כביאת מצרי׳ והיתה קבלה בידם כי יש בפרשה הזאת רמז לזמן הגלות · וכאשר בא עליהם התבוננו בה בינה · ואמר ועשיתם פסל תמונת כל ולא אמר ועבדתם אותו או והשתחויתם לו · אבל אמר והשחתם כי הפסל בכלל תמונת כל ומפני השחתה יאסור אותו כאשר פירשתי למעלה · ונשארתם מתי מספר בגוים יאמר שנשאר מועטים בכל גוי וגוי עם הגוים אשר ינהג אתכם השם כי בארבע רוחות השמים יפזר אותנו · אבל בכללנו רבים אנחנו שבח לאל · ועבדתם שם אלהים משאתם עובדי׳ לעובדיהם אתם עובדי׳ להם לשון רש׳ · וכבר פירשתי סודו כי היושב בחוצה לארץ כאלו עובד עז׳ ומעשה ידי אדם מלמעלה למטה כמו שהזכרתי בסדר אחרי מות · וטעם ולא יאכלון ולא יריחון לומר שהם אבן דומם כאשר היו מתחלה אין בהם רוח חיים בכלל אפי׳ בחיי האדם כי מתחלה אמר לא יראון ולא ישמעון לומר שאינם אלוה ולא יראה בעיני עובדיו ולא ישמע תפלתם ומצרתם לא יושיעם · וחזר ואמר שאפי׳ חיים גרועים כחיי האדם אין בהם והנה העושה אותם נכבד מהם · או יהיה טעם הכתוב כנגד כבוד עליון לומר אשר לא יראו כברית עובדיהם ולא ישמעון תפלתם ולא יאכלון שלא תבאנה מלפניו׳ ותאכל את קרבנותם ולא יריחון בריח ניחוחיהם ותמם הכתו׳ לשון שהם שאין בהם החושים האלו כלל · ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו גם זה רמז לגאולה בכל ששבו אל השם והתודו לפניו ושמעו לקול הנביאי׳ אשר הקים להם · ולפיכך הבטיחם שלא ישחיתם ולא ישכח ברית אבות׳ כאשר אמר וזכרתי את בריתי יעקוב וגו׳ ובסוף הספר ירמוז לגאול׳ העתידה כאשר פירשתי ואזכרנו עוד בעז׳ · כי שאל נא לימים ראשוני׳ יאמר לא ימחול ולא יאריך השם לכם על עז׳ · ועל שהשחתם בפסל וכל תמונה כי עשה עמכם מה שלא עשה כן לכל גוי מעולם שהשמיעך

קול אלהים מדבר מתוך האש למען תהיה יראתו על פניכם ותייחדו אותו ולא תשחיתו ולקח אתכם לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים שלא תעבדו לזולתו · וזכר הראיה בעיניך כל זה לדעת כי ה׳ הוא האלהים הוא אחד ושמו אחד ואין עוד מלבדו כי מן השמים השמיעך את קולו ללמדך בזה מוסר השכל ועל הארץ הראך את אשו הגדולה בוערת עד לב השמים ודבריו כולם שמעת מתוך האש ויוציאך בפניו כיון על פניו בכחו הגדול אשר בעיניו ואחרי ששמת הגדול הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד תשמור מצותיו וחקיו למען ייטב לך בשמי׳ ממעל ולמען תאריך ימים על הארץ מתחת

אז יבדיל משה שלש ערים · פי׳ רא׳ כיום שהבדיל משה שלש ערים אז את׳ דברי הברית ואינו נכון אבל הוא כפשוטו כי משה אסף כל ישר׳ לבאר להם התורה ופתח להם בדברי התוכחות וכאשר אמר בפניהם תוכחותיו במה שעשו והאזהרות על ע״ז ועל יחוד השם והשלים להם שישמרו חוקיו ומצותיו למען ייטב להם · אז את׳ כשעמדם לפניהם עתה נקיים המצוה אשר צונו השם ותהיינה בצר במדבר וראמות בגלעד וגולן בבשן ערי מקלט לנס שמה כל רוצח בשגגה ואעפ״י שאינן קולטות עד שיבדלו אותם שבארץ כנען את׳ מצוה שבאה לידינו נקיים אותה למען ייטב לנו · ואחרי כן קרא בקול גדול אל כל ישראל שהיו שם ואמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וגו׳ כי עתה יפתח במצות ובביאור התורה כאשר פירשתי בתחלת סדר אלה הדברים · והזכיר בכא׳ וירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן מערוער וגו׳ והטעם כי טוב להזכיר מה שאמר בתחלת הספר הזה כי ביאור התורה הזה היה אחרי הכותו את סיחו׳ מלך האמורי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי · והוסיף בכאן לפרש כי היה הביאור גם אחרי שירשו את כל ארצם כלומ׳ שחלקה להם לשני השבטים וחצי השבט · אנכי עומד בין ה׳ וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה׳ כי הוא היה עולה להר ושומע דברי השם ויורד ואומר להם עד שדבר השם עמהם פנים בפנים · וזה רמז אל כל מה שנזכר בפרש׳ בחודש השלישי מתחלת כה תאמר לבית יעקב ויאמר ה׳ אליו לך רד · ורא׳ את׳ כי זה אחר מעמד הר סיני · והטעם שהוא דבר עמכ׳ פנים בפנים ומאותו היום הייתי אני עומד בין השם וביניכם · ואינו נכון · והנכון בעיני כי ירמוז למה שפירשתי שם כי ישר׳ לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך · ושאר הדברות משה הוא המגיד להם מה שאמר השם וזה להגיד לכם את דבר ה׳ לפרש להם כל דבור ודבור · וטעם בין ה׳ וביניכם כי בעת הדברות היה הוא קרוב אל מקום השכינה יותר מהם כי הם הרחיקו לעמוד כאשר פירשתי שם · וזהו כי יראתם ולא עליתם בהר שלא קרבתם אליו כאשר היה לכם רשות · על כן הייתי אני עומד ביניכם ובין מקום הכבוד באמצע כי רחוק היה ביניכם וביני · ומשם הייתי אני מגיד הדברות · לאמר משוב על דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש לאמר לשו׳ רש״י · ואת׳ רא׳ אל תשית לבך כענין היות מלת לאמר רחוקה כי כן רבים · והמדבר לא הפסיק פסוקים ולא פרשיות · ונכון יותר שידביק להגיד לכם את דבר ה׳ לאמר כלשון והגדת לבנך ביום ההוא לאמר · ולדעתי אין צורך כלל · אבל טעמו כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר לא נעלה כי יראתם מפני האש יזכיר כי הם הגידו לו כן בפירוש ולא ממחשבתו יאמר כן ועתה יתחיל במשנה תורה יאמ׳ להם עשרת הדברות · ולא שנה ולא באר כלום באנכי ה׳ ולא יהיה לך כי מפי הגבורה שמעום וכן בדבור השלישי מפני שבדבר את׳ את שם ה׳ אלהיך כמו שפירשתי בסדר קדושי׳ תהיו · והתחיל לבאר להם שמור במקום זכור על דרך הפשט · ועל דרך רבו׳ בדבור אחד נאמרו וביאר להם זה כי הם כולם יודעים זכור והוא יודיעם כי שמור נאמ׳ עמו וכן על דרך האמת בדבור אחד נאמרו כי היה הקול בזכור ושמור כי התורה ברית עולם ערוכה בכל ושמורה · והוא השומע זכור והם שמור והמשכיל ידע זה ממה שרמזנו שם · וכאשר צוך ה׳ אלהיך קודם מתן תורה במרה שם שם לו חק ומשפט לשון רש״י · ואם כן גם מצות כבוד אב ואם יהיה במרה · והרב לא הזכיר שם אלא שבת פרה אדומה ודינין והכל ראיה בעיני על דרך האמת בזה · גם בכל משנה תורה · כי משה ידבר כמפי הגבורה · כמו שיאמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה׳ אלהיכ׳ ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו ואין משה הנותן מטר על פני ארץ

כג ד

ולא המתין עשב בשדה · אבל דבור שתורה בזכור ובמשנה תורה בשמור · ולכן יאמ' משה בכל מקו' במשנה
תורה ה' אלהיך ובתורה יזכי' שם המיוחד לבדו זולתי בעשרת הדברות כמו שאמ' כי דבר אלהי' וגו' והנה
זה והוסיף לאמר כאן שורך וחמורך לבאר שיאסר גם בעובדי האדמה שהם חיי האדם ובענין שאמר
בחריש ובקציר תשבות · ואמ' כאן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית וגו' לבאר כי בו ינוח
במנוחת העבד כמוך בעבור שהיית עבד והניח לך השם גם אתה תניח לעבדך והנה טעמו למען בשינוח
עבדך ואמתך כמוך תזכור כי עבד היית וגו' וטעם על כן צוך לעשות את יום השבת בזה שתעשה כן ביום
השבת כך פירש רש"י · ואיננו נכון · ואמנם אומרים בקדוש היום כי יום זה תחלה למקראי קדש זכר ליציאת
מצרים כאשר באמר בו זכר למעשה בראשית · אבל יהיה בו זכר למעשה בראשית שנשבות ביום ששבת
השם וינפש · והראוי יותר לומר כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול
כאשר פירשתי בדבור הראשון · על כן אמר כאן אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החדו' והחפץ
והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר · והנה השבת זכר ליציאת מצרי'
ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל אותות ומופתים ועושה בכל רצונו
כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית · וזה טעם על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת · והנה לא
פי' כאן טעם השביתה כי ששת ימים עשה ה' וכו' שכבר הוזכר זה פעמים רבות בתורה · אבל אמ' בקבלה
ויום השביעי שבת לה' אלהיך שהוא ית' שבת בו וינפש · ובאר להם כי מיציאת מצרים ידעו שהוא אמ' והיה
העולם ושבת ממנו · ועל דרך האמת בכלל עוד להוסיף בזה כי הדבור הזה בשמור ליראה את השם הנכבד
והנורא · ועל כן יבוא שנזכור את היד החזקה והזרוע הנטויה שראינו ביציאת מצרי' ומתמו לבי היראה
כמו שאמ' וירא ישרא' את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרי' וייראו העם את ה' ועל כן צוך ה' אלהיך לעשות
את יום השבת שתהא כנסת ישראל בת זוגו לשבת כברמזו בדברי רמותי והמשכיל יבין · והוסיף ביאור
בדבור כבד כאשר צוך ה' אלהיך מפי הגבורה כאשר פרשתי · ולפי הוסיף ולמען ייטב לך כמו' שב"ב בס"ה יתן
הטוב והרבנו תתן יבולה · וביאר ולא תענה ברעך עד שוא לאסור להעיד על חברו אפי' דבר שאינו כבלנס
ולא יתחייב בו כלום כבר' כגון שיעיד את פלוני ליתן לזה מנה ולא קנו מידו כי שוא דבר בטל · והוסיף
ביאור בדבור לא תחמוד שהקדים האשה בעבור כי יצר לב האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל ·
וביאר כי יכנס בכלל חמדה אפי' התאוה כי אם יתאוה לגזול מחברו דבר מכל אשר לו ולא יוכל לעשות כן
כי חברו תקיף ממנו או שיש במקומו אימת מלכות עובר בלאו הזה · והוסיף בכאן שדהו לדרוש מ"ש
שאמרו במכילתא אי מה הפרט מפורש בנכסים שמטלטלין שאין להן אחריות אף אין לי אלא בנכסים ם
המטלטלין שאין להן אחריות וכשהוא אומ' במשנה תורה שדהו · על כרחך מה הפרט מפורש בדבר שהוא
קונה ומקנה אף כל דבר שהוא קונה ומקנה · מתוך האש הענן והערפל · ביאר לתוך האש כי
ענן וערפל סביביו · קול גדול ולא יסף מתרגמינן ולא פסק · לפי שמדת בשר ודם אינן יכולין לדבר
כל דבריהם בנשימה אחת ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף · לפי שקולו
חזק וקיים לעולם · דא' לא יסף לא הוסיף להראות כאותו פומבי לשון רש' · והכתוב אמ' ויהי קול השופר
הולך וחזק מאד · ואמ' ולפיכך בתחלה לשכך את האוזן במה שיכולה לשמוע ואולי בקול השופר היה כן
אבל קול השם בעשרת הדברות היה שוה · והנכון כי האומר לא פסק עשה יסף מן וכאספה שמחה וגיל ·
תוסף רוחם יגועון · ועניינם לדעתי שמטבע הדבר יאמ' כי לא כמטבע גדלו ותקפו עד שהשלים כל הדברות ו
וכן אמ' ויתנבאו ולא יספו · ועל דרך הפשט ולא יסף שלא יסף להיות עוד גדול כמוהו · ועל דרך האמת
יאמר כי כל הדברים האלה שמעו קול גדול ולא יסף להשמיע אל כל קהלכם אלא קול אחד כי אותו קול
בלבד ששמעו הם · וכבר פירשתי ענין זה שם ובכל הפרשה · אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש
אמ' רש"י כי טעם חיים להבדיל בין אלהים ובין הבבל כי לא יתמעט הוא מעצמו · ויתכן לפרש שהזכיר כן
לומ' שהשומע קול אלהים שעמו מקור החיים תדבק נפשו ביסודה ולא תחיה עוד חיי בשרים · ויהושע אמ'
בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם הנה ארון הברית אדון כל הארץ אם כן וישבע בחי העולם שבועה כשמו

הגדול׃ ואת תדבר אלינו התשתם כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם
חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ממני לשון רש״י מדברי אגדה ואם כן
יאמר שדבר להם אבל הש׳ הודיעו כי מיראתו עשו וטוב להם והענין כאשר פירשתי כי היו חוששים שירבה
להשמיעם כל התורה והדבר היה לפניו להשמיעם עשרת הדברות בלבד כלשו׳ בקהל׃ ודע כי עתה בקשו
שיהיה שלא ישמעו קול הש׳ הנכבד לא ביום הזה ולא בדור מן הדורות לעולם דלא כל שעתא רבון הש״ע
פיהם׃ וכן יאמ׳ להם משה נביא מקרבך מאחיך וגו׳ וכל הפרש׳ ההיא אם כן השאלה הזאת לדורות היתה׃
מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי בענין חיות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע והכל בידי
שמים חוץ מיראת שמים שאמר הכתוב כן והוא כלשון בני אדם ועל דרך האמת הוא כמו שאמר
לאדם הן יראת אדני היא חכמה וסור מרע בינה וכך אמרו במדרש של מכות ראה
שהותכין בסדרו של ר׳ עקיבא במקולין אמרו לו רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה אמר להם שתוק כך עלה
במחשבה לפני ותבין זה ממה שאמר ואתה פה עמוד עמדי ועשו בארץ פרשתיו׃ ושמרת לעשות
כאשר צוה ה׳ אלהיכ׳ אתכם זו אזהרה על עשרת הדברות שצוה אותם השם מפיו׃ ואחרי כן יזהיר באמר
המצות שאמרו הם לשמוע ממשה ולעשות׃ ולכך אמר וזאת המצוה והחקים והמשפטי׳ אשר צוה ה׳ אלהיכ׳
ללמד אתכם׃ כי השם הודה לדבריכם וצוה אותי ללמד אתכם שאר כל התורה׃ למען תחיון שיגלה מספר
ימיכם וטוב לכם בכל הטובה אשר יעד לכם בפרשת אם בחקתי׃ ונחלתה והארכת ימים בארץ שתתנה לנו
אותה לזרעכם לעולם׃ למען תירא את ה׳ אלהיך יאמר שצוה השם ללמד אתכם התורה והמצוה והחקי׳
והמשפטים לעשותם בארץ׃ ובעבור שתירא את ה׳ אלהיך כי עקר כל המצוה יראת ה׳ זה דעת רז״ל ואינני
נכון בעיני שיהיה למען תירא ולמען יאריכון ימיך האחד טעם המצות בעבור שתירא והשני שנזכר בהם
למען שיאריכון ימיך׃ אבל יאמר שצוה השם אותי שתלמדו המצות ותעשו אותם למען שתזכה ותירא
את ה׳ אלהיך לשמור מצותיו אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיית האדם על פני האדמה לעולם כי בענין עשית
המצוה תזכה שיהיו לך בנים יראי השם ויעמדו על פני האדמה לעולם ויעמוד זרעכם ושמכם לפניו כל
הימים ולמען יאריכון ימיך בארץ שהיא נחלת ה׳ וזכה הכל לטובתך כי חפץ ה׳ להצדיק ולזכות אותך
ושמר הכת׳ ושמעת ישראל ושמרת לעשות למען אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר ה׳ אלהי
אבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש וגו׳ כלומ׳ למען שייטב לך בתתו לך ארץ טובה ורחבה כמו שאמ׳ למען
למען אשר ייטב לך ובאת וירשת את הארץ וכמוהו ויתן לו בית ולחם אמר לו שמע ישראל ה׳ אלהינו גם
בזה מצוה שיבאר כי בדיבור אנכי ה׳ אלהיך יהיה היחוד׃ וכמו שאמרו ר׳ נתן אומר מכאן תשובה למינין
שהם אומרים שתי רשויות הן שכשעמד הקב״ה על הר סיני ואמר אנכי ה׳ אלהיך מי מיחה בידו׃ אבל
בא לבאר המצוה הזו והזכיר אותה אחר עשרת הדברות לפי שהוא שרש באמונה וכל מי שאינו מודה בה
כופר בעיקר כעובד עז׳׃ ה׳ אלהינו ה׳ אחד ה׳ שהוא אלהינו ולא אלהי האומו׳ לשון רש׳ ואתה צריך להתבונן
בזה כי שנה הכתוב בכאן לומר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאומר בכל מקום שמע ישראל אתה עובר
היום כי ה׳ אלהיך שמע ישראל אתם קרבים היום כי ה׳ אלהיכם וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכי׳
ה׳ אלהיכם או ה׳ אלהיך וגם בכאן אמר ואהבת את ה׳ אלהיך אבל הזכיר
ביחוד ה׳ אלהינו כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת והיתה דלת אחד
גדולה לרמוז על מה שכתוב בוקע ים מפניהם לעשות לו שם עולם׃ ולכך תקנו בקריאת שמע ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם ועד ואמרו משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה וכו׳ כלומר אמרה מתורה ברמז וחזר
ואמר ואהבת את ה׳ אלהיך בלשון הפרשיות במשנה תורה׃ בכל לבבך על דעת המדרש הלב הנזכר כאן
הוא הכח המתאוה כענין תאות לבו נתת לו אל תחמוד יפיה בלבבך אם כן בכל נפשך הנפש המשכלת
וכן והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים׃ ומדברי רבותינו שדורשין בגמ׳ מכאן
יהרג ואל יעבור יהיה בכל נפשך תוספת מפני שאמ׳ בכל לבבך ובכל מאדך אמר גם כן בכל נפשך׃ וטעם
שתאהבנו בנפשך שתתן אותה באהבה׃ או שנקראו הייסורין או האברים מני הנפש׃ ובתרגום יאמ׳ בכל
נפשך ורז״ל אמ׳ כי נפשך שמתאו׳ כמו כנפשך שבעך נפש שבעה תבוס נופת אל תתנני בנפש צרי ובכל לבבך

הוא הדעת והוא כנגד לרוח המשכלת כי הוא המרכבת הראשונה לו וכמו׳ חכם לב יקח מצות ׳ ודברו קרוב
כפי׳ כל לבבך ממה שאמ׳ והיו הדברים האלה על לבבך ׳ ומע׳ בכל מאדך בלו׳ מאד מאד והטעם רב רב
אהוב אותו ועל דעת רבותי׳ בכל ממונך ויקרא הממון מאד כי ירבה אותו ברבוי כמו שקורא לו הממון טוב
ומעט לצדיק מהמון רשעים רבי׳ והכם בכל המון ישר׳ ויקרא חיל ישאו על כתף עירים חיליהם חילך וכל
אוצרותיך את כל החיל הזה ויאמר בכל רבוי ממונך וכמוהו אשר שב אל ה׳ בכל לבבו ובכל נפשו ובכל
מאדו מפני התגדבו בענין ביעור עז׳ ועשיית הפסח ועניין האהבה בארו אותו רבותי׳ ומפורש שבדבריהם
מה שאמרו בסיפרי שלא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם בשביל
שאשב בישיבה בשביל שאאריך ימי׳ בשביל שאזכה לעולם הבא תל׳ לאהבה וכו׳ ואשר אומר להם ממה תמי׳
למען ייטב לך ולמען תאריך ימים ולמען תחיו ובאתם וירשת׳ את הארץ מזהירם ביראה על דרך התוכחות
לומר שאם ימעלו לא ירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה ׳ או שהחסיד צריך להיות אוהב וירא כמו
שאמרו עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאין אוהב שונא ועשה מיראה שאם באת לבעוט אל
תבעט ׳ וכבר נתבאר זה בדברי החכמים ושננתם לבניך גם אלה מצות מבוארות נרמזו כבר ׳ כי
מאחר שצוה במצות חקת עולם לדורותיכם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם ׳ זאת בריתי אשר
תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך ׳ הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצות ואיך ידעו אותם אם לא
נלמדם ׳ וכן וקשרתם לאות על ידך ׳ והיו לטוטפו׳ בין עיניך כבר באת׳ ובאר בכאן וקשרת שיהיו מונחים
בקשירה וירמוז גב׳ לקשר של תפילין שקבלו רבותי׳ הלכה למשה מסיני ׳ והוסיף בכאן מצות המזוזה
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך שלא נזכר׳ ואולי גם זו מבוארת נרמזה שם במצות ולזכרון בין
עיניך למען תהיה תורת ה׳ בפיך ׳ וטעם ובשעריך ובמזוזות שאר שעריך כגון שערי הערים והמדינות
כמו באחד שעריך ׳ והיה כי יביאך ה׳ אלהיך וגו׳ יזכיר באן כי ברכות הטובה יזכיר ימי עניו ומרודו
שהיה עבד במצרים ולא ישכח את השם שהצילו מן העבדות ההוא לטובה הזאת ׳ אבל יזכיר חסדיו תמיד
ויירא אותו ויעבו׳ לפניו כעבד לאדוניו ועל דעת רבו׳ ירמוז עוד כי הטוב ההוא אשר ימצא בבתי׳ המלאים
מותר אפי׳ היו שם דברים הנאסרים בתורה כגון כתלי דחזירי ׳ או כרמים נטועים כלאים או ערלה ׳
ואפי׳ בבורות ׳ ויתכן שיהיה בתחילתו הדבר אסור בטיח אשר בהן או הזכיר הבורות דרך מליצה להזכיר
ברכות הטובה והשליט אותם בכל הנמצא בארץ במות׳ ובאיסור ׳ והנה הותרו להן כל האיסורין זולתי׳ אסור
עז׳ כמו שיבא׳ עוד לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך וגו׳ ולכך יזכי׳ באן בפרשה שאחרי כן מזבחותם
תתוצון לאבד עז׳ ומשמשיה ושאר כל הנמצא בארץ מותר ׳ והנה ההתר הזה עד שאכלו שלל אויביהם ׳ ויש
אומרי׳ בשבע שכבשו ׳ וכן בראשי׳ בגמ׳ בפרק ראשון ממסכת חולין והרב כתב בהלכות מלכי׳ ומלחמותיה׳
חלוצי צבא משיכבשו בשביל הגוים וישבו מהם מותר להם לאכל נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם
רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלי׳ אלו האסורי׳ וכן שותה יין נסך ׳ ומפי השמועה למדו ובתי׳ מלאי׳ כל
טוב ערפי חזירים וכיוצא בהם ׳ ואין זה נכון שלא בשביל פקוח נפש או רעבון בלב׳ הותר בשעת מלחמה
אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן התיר להם שלל אויביהם ולא בכל חלוצי צבא אלא
בארץ אשר נשבע׳ לאבותינו לתת לנו כמו שמפורש בענין ׳ וכן יין נסך שהזכיר אינו אמת שבכל איסורי
עז׳ היא עבודה ומשמשיה ותקרובת שלה הכל אסור שנא׳ שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא ואם לא
כתבנו הרב אלא להתיר סתם יינן במלחמה וכי למה הוצרכנו לדבר זה ׳ איסורי תורה הותרו גזרות של
דבריהם יהיו אסורות ׳ וטעם את ה׳ אלהיך תירא כי אחר שצו׳ באהבה יזכיר ליראה אתו שלא ימשך ויעבד
ואותו תעבוד לעשות כל אשר צוך כעבד שומר מצות אדוניו ויתכן שיהיה זה רמז לעבודת הקרבנו׳ לשמו׳
וכך אמרו בספרי בפסוק אחרי ה׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו
תעבודו עבדו בתורתו עבדו במקדשו ׳ ירצה לפרש כי אחרי שהזהיר בשמירת כל המצות כלן ולשמוע
בקולו יהיה ואותו תעבודו לעבדו במקדש בקרבנות ובקטיר ובהשתחואות שם כי זה יקרא עבודה כמו
שאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם ואמ׳ ועבד הלוי ודרשו עוד עבודה בתורתו ללמוד התורה ולהגות בה
וגם היא עבודה לפניו ׳ ולפי׳ זה ואותו תעבודו גם כן בקרבנות ׳ ור׳ אברה׳ אמר את ה׳ אלהיך תירא שלא
תעבור על מצות לא תעשה ואותו תעבוד במצות עשה ׳ ואיננו נכון מפני שאמר בכתוב האחר ואותו
תיראו ואת מצותיו תשמורו ואותו תעבודו ׳ ובשמו תשבע

אינו מצוה שישבע אבל הוא אזהרה כי בשמו לבדו תשבע לא בשם אל אחר · על כן כתוב אחריו לא תלכון
אחרי אלהים אחרים שלא תלכו אחריהם בדבר מכל אלו שלא תיראו מהם ולא תעבדו אותם ולא תשבעו
בשמם · אבל בגמ' של מסכת תמורה דרשו אותו בשבועת אמת דפריך אימ' בשמו תשבע דאמר רחמנא למה
לי אם אינו ענין לשבועת הדיינין דנפקא ליה משבועת ה' תהיה בין שניהם · תנהו ענין לשבועת דעלמא
דשריין · ואם אינו ענין לשבועת דמצוה דנפקא ליה מן ובו תדבקון תנהו ענין לשבועת דחול · וראיתי
עוד בתנחומא אמר להן הקב"ה לישראל לא תהיו סבורין שמותר לכם להשבע בשמי · אפי' באמת אין אתם
רשאין להשבע בשמי אלא אם יהיו בך כל המדות הללו את ה' אלהיך תירא שתהיה כאותן שנקראו יראי ה'
אלהי' אברהם איוב יוסף ואותו תעבוד שתהא מפנה עצמ' לתורה ולמצות ולא יהיה לך עבודה אחרת · לכך
נאמר ואותו תעבוד · ובו תדבק וכי אפשר לו לאדם להדבק בשכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש
אוכלה הוא אלא לומ' לך כל המשיא בתו לתלמיד חכם ונושא והעושה לו פרקמטיא ומהנהו מנכסיו זהו
שאמר ובו תדבק אם יש לך כל מדות אלו אתה רשאי להשבע ואם לאו אי אתה רשאי להשבע עד כאן לשון
אגדה זו · והנה פירוש הכתוב לדעתם ובשמו תשבע רשות שיתיר לנו להשבע בשמו על דרך הכבוד כאלו
אמר את ה' אלהיך תירא אבל בשמו תשבע ולא תירא ממנו · ומפני שסמך המאמר הזה אחר היראה והעבודה
דרשו שאין היתר לשבועה אלא לאחר כל המדות הללו · או יאמר את ה' אלהיך תירא ותהיה יראתו גדולה
על פניך עד שתהיה שמו לך לשבועה כי גם ברצונך לקיים כל דבר תשבע בשמו להודיע ולא תתיר ויהי' פי'
ואותו תעבודו לדעתם שתהיה לו בכל עת כעבד הקנוי המשרת לפני אדוניו תמיד · שעושה מלאכת רבו
עיקר וצרכי' עצמו עראי עד שיהא מזה מה שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים · שאפי' צרכי גופו לשם
עבודת האל יהיו יאכל וישן ויעשה צרכיו כדי קיום הגוף לעבוד ה' כענין שאמר והנה טוב מאד זו שינה
וכי שינה טובה היא כן מתוך שהוא ישן קימעא הוא עומד ועוסק בתורה · ויתכוין בכל צרכי הגוף למקרא
שכתו' אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי · וזה פירו' נכון · לא תנסו את ה' פי' כאשר נסית' במסה שלא תאמ'
אם יש ה' בקרבנו לעשות לנו נסים או שנצליח בעניננו · עובדים לפניו ונשבע לחם ונהיה טובים בשמור
תורתו כי הנסיה שם כך היתה שלא ידעו שהשם יתן להם מים בכל מקום ילכו אחריו במדבר · ואם לא
יעזבום ונחשב להם לעון גדול · כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים · כי משה נביא השם
ודבר ה' בפיהו אמת אין ראוי לעשות עוד שום דבר לנסיון · והעושה כן איננו מנסה הנביא רק השם הוא
מנסה לדעת היד ה' תקצר · ולכך אסר לדורות לנסות התורה או הנביאים כי אין ראוי לעבוד השם על דרך
הספק או שאלת מופת ונסיון כי אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ולכל עת ואין ראוי לעבדו על מנת
לקבל פרס אלא אולי ימנה בעבודתו ולכתו בדרכי התורה בצר ואסון וראוי שיקבל הכל במשפט צדק ולא
כאשר אמרו וכי אוי לי עתה וכי הלכנו קדורנית מפני ה' · ולכך אמר הכתוב בכאן שמור תשמרון מצותיו
ועדותיו שהם הנסים שעשה לכם מכבר להיות לכם לעדות כגון הפסח והמנה והשבת ותשמרו חקיו אעפ'
שלא תדעו טעמם כי באמת ייטב לכם בסוף אין צורך לנסיון בתורה ובמצות אחרי שכבר נתאמת אצלכם
שהוא מאתו ית' · וכן בכל דבר נביא המתנסה והמתחזק כנביא אמת באותות ובמופתים כדין התורה לא
תנסו את דבריו בכל גמול וכל עונש שיאמר לכם ולא תסתפקו בבלתי יתקיים · אבל תאמינו בתורתו
ותאמינו בנביאיו ותצליחו · והנה הבטיח כי סוף הכבוד לבא בירושת הארץ ונצוח האויבים כי היא הטובה
הגדולה והצריכה לאותו הדור · ואחרי כן אמר כי גם לדורות הבאים אין צורך לכם נ' בעשית המצות אלא
שישאלו ממלכותיהם וזקניהם ויגידו להם אמתת התורה והמצות כאשר יפרש כי ישאלך בנך · וטעם הפר'
ועשית הישר והטוב בעיני ה' על דרך הפשט · יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותתכוין בשמירתן
לעשות הטוב והישר בעיניו לבדו · ולמען ייטב לך הבטחה יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך כי השם
מטיב לטובים ולישרים בלבותם · ורבותי' בזה מדרש יפה אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין · והכונה
בזה כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוך · ועתה יאמר גם כאשר לא צוך תן דעתך לעשות
הטוב והישר בעיניו כי הוא אוהב הטוב והישר · וזה ענין גדול לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות
האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם · אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה
כגון לא תלך רכיל לא תקום ולא תטור ולא תעמוד על דם רעך לא תקלל חרש · מפני

שיהיה תקום וכיוצא בהן חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר והיושר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה
ולפנים משורת הדין וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא · ואפי' מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם
הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר · וטעם כי ישאלך בנך מחר מה העדות שישאל תחלה על מה יעידו
אלה המצו' הנקראי' עדות כעם שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם כגון המצה והסוכה והפסח והשב' והתפילי'
והמזוזה ומה החקי' כי נעלם טעמם בתורה · והמשפטי' ישאל מה המשפטי' שנעשה במצות ואלה שבשכל
העושה מלאכה בשבת ונשרף הבא על אמה ואחותה ובכה את הארבעי' לזורע כלאי' כי משפטי ישוב המדינות
בדיני השור והבור והשומרים ושאר הדינין שבתורה צדיקי' וטובים מן כל רואיה' יכירון · וגם בתשובת
השאלה הזאת שבגיד לשואל כל ענין יציאת מצרים · והכונה בזה שהוא הטעם במה שאמר בעשרת הדברות
אשר הוצאתיך מארץ מצרי' כי יתברר שבדיע לבן השואל כי ה' הוא הבורא והחפץ והיכול כאשר נתבאר לנו
ביציאת מצרי' · וזה טעם לעינינו כי אנחנו היודעי' ועדים מן האותו' והמופתי' שראינו שם · כי השם אלהים
הוא האלהי' בשמי' ובארץ ואין עוד מלבדו כי כל זה ידוע ביציאת מצרי' כאשר פירשתי בדבור הראשון
והנה ראוי לנו לתת כבוד לשמו כי הוא מראנו ואשר הגדיל חסדו עמנו ויצונו לעשות את החקים האלה
הנזכרי' בעדות וחקים ומשפטים ליראה אותו בעשותנו העדות זכר לנפלאותיו לטוב לנו בעשית החקים כי
טובים הם אין בהם חק שתהיה בהם רעה כלל אעפ' שלא נתבאר טעמם לכל · לחיותינו כהיום הזה במשפטי'
כי בכללם נחיה וכלם טובים אין בהם רעה אבל כלם גורמים חיים טובים בסוף · והנה אנחנו חייבין
לעשות רצון הבורא שהוא אלהינו ואנחנו עמו וצאן ידיו ואין בכל מצותיו רק טוב · ועוד שתהיה לנו צדקה
לפני ה' אלהינו ויתן לנו שכר טוב בעשיית כל המצות האלו · קרא גמול המצות צדקה כי העבד הקנוי לרבו
שהוא חייב לעבודה אותו אם יתן עוד שכר בעבודתו צדקה יעשה עמו · בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם
סגולה שאין לך קנין שוטר ומושל בכל מלאכי מעלה · אבל אתה סגולת השם תחת ידו ולכך לא תטעה
לעבוד עז' מאלהי העמים וכבר הזכרתי זה פעמים רבות · וזה טעם לא מרובכם מכל העמים כי היה ראוי
שיהיו הרבים למלך כענין שכתוב ברב עם הדרת מלך ויפקד פרי בכורות כראש הבשארים ואתם המעט
ואעפ' חשק בכם ויבחר בכם · וטעם חשק שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם כלשון
וחשוקיהם כסף · ויבחר בכם מכל העמים שתהיו אתם סגולה ונחלה לו כי הבחירה בכל מקום ברירה
מן האחרים · ואמר הטעם כי מאהבת ה' אתכם בחר בכם שראה אתכם ראויים להתאהב לפניו ונבחרי'
לאהבה יותר מכל העמים ולא הזכיר בזה טעם מן הבחירה כי הנבחר לאוהב שידוע לסבול את אוהבו בכל
הבא עליו ממנו · וישראל ראוים לכך מכל עם כמו שאמרו שלשה עזים הם ישראל באומות כי יעידו לו
בנסיונות או יהודאי או צלוב ומשך בכם כענין אבותיכם שהגיע עניכם עד שנשבע להם כדי שלא יגרום
החטא ותבטל הבטחתם · ועל כן הוציא אתכם מארץ מצרים ביד חזקה ויפדך רמז שהכה אותם תחתיך
כענין שנא' נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך · וידעת מיציאת מצרים כי ה' אלהיך הוא האלהי' שברא
שמים וארץ כאשר פירשתי · ועוד תדע מזה שהוא האל הנאמן שלא ישוב דבריו ריקם והוא שומר הברית
והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו ירצה שמו לאלף דור בזרעם כאשר שמר לך ברית אבותיך · ותדע כי הוא
משלם לשונאיו רשעם אל פני כל אחד מהם להאבידו כאשר האביד את המצרים ולא אחר להם והזכירה
הזאת אשר הזכיר אותה לעול' אעפ' שיש רשע מאריך ברעתו לא יהיה לא כן רק מפני המדה הזאת הנזכרת
שהוא שומר החסד · והנה עשה שום טובה שצריך לשלם לו אם כן אין במדותיו של הקב' אלא שתי מדות
הללו משלם טובה תחת טובה ומשלם רעה תחת רעה · ויתכן כי שונאיו המוחלטים מכחישים באלהותו
ואין להם זכות כלל · וכמו שאמרו אמר ר' יאשיה מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך אפים לרשעים בעולם
הזה שמא יעשו תשובה או עשו מצות שהקב"ה ישלם שכרן בעולם הזה או שמא יצאו מהן צדיקים שכך
מצינו שהאריך אפי' לאחז ויצא ממנו חזקיהו וגם לאמון ויצא ממנו יאשיהו וגם לשמעי ויצא ממנו מרדכי
וכל אלו אינ' בכלל שונאיו · ויש במלת אל פניו סוד ברשע וטוב לו · והחזיר ושמרת את המצוה וכו' לומר
לכן תשמור את המצוה ואת החקים ואת המשפטים שלא תהיה משונאיו האובדים · אבל תהיה מאוהביו
ושומרי מצותיו הנזכרי' למעל' לטוב'

סדר עקב

טעם עקב כמו בעבור וכן עקב אשר שמע אברהם בקולי · וכתב רמ״בן אם
המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעו ישמור לך השם הבטחתו והכתו׳
ומזכיר המשפטים אולי יזהיר במשפטי׳ הקלים כדיני ממונו׳ ושלא יבזו אותם
והמפרשי׳ אמרו כי טעם עקב שכר באחרית וכן במדרש עקב רב · ואמ׳
והיה אחרית תשמעון המשפטים ותשמרו אותם ששמר השם לך הברית והחסד ואהבך ובכן הוא · כי
יקראו בלשון הקדש תחלת כל דבר כלשון ראש דבריך אמת · וכן גדול הדבר ראש העם והמשכה בי
ראש בשמים וכן יקראו אחרית כל דבר עקב · כי הלשון יתפוס דמיונו באדם והראש תחלה והעקב בו
אחרית וסוף וכן יאמר הכתוב לראש ולזנב לדמיון גוף בהמה ואנקלוס תרגם חלף כמו חלף עבודתכם
ובאו לשון סביב כנגזר מן והיה העקוב למישור הדרך המעוקל ההולך סביב סביב וכן עקובה מדם
מסובבת ומוקפת יאמר והיה סבת שמעכם המשפטים ועשותכם אותם שישמור השם לכם בריתו · ויפה
פי׳ ודומה לזה בגלל הדבר הזה בסבתו · מלשון וגללו את האבן · וכן על דעתי כל לשון עקובה גלגל
וסיבוב עיקוב הלב ויעקבני זה פעמים ויאמר עשה בעקבה ענין גלגלין וסבות ולכן יקראו יעקב ישורון
כי הפך העקוב למישור וכן אחורי הרגל שנקרא עקב וידו אחזת בעקב עשו יקראהו כן בעבו׳ היותו מעוגל
כאשר יקרא הלשון אצבע היד והרגל כפות בעבור היותם כמו כפות הזהב ומורגל הוא בלשון · כמו שאמ׳
בסיפרי ומימינו אש דת למו כשהיה יוצא הדבר מפי הקב״ה היה יוצא דרך ימינו של קדש לשמאלן של ישראל
ועוקב את מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כלומר מקיף · וכן לשונם באים עליו בעקפין
בסבות וגלגולין כמו עקיבין שאתי האותיות האלה שוות להן כאשר פרשתי כבר והזכיר את המשפטים
האלה להזהיר מאד במשפטים כי לא יהיה עם רב כלו מהדר במצות כלן שלא יחטאו בהן כלל רק במשפטי׳
יעמידו התורה כמו שנאמר בהן וכל ישראל ישמעו ויראו · ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף
אותו אחרי שנעשית העבירה כמו שנ׳ לא תחוס עיניך ועוד שיראו מן התקיפי׳ ומן המתנשאים כמו שאמ׳
לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא ואמ׳ בנביא השקר לא תגור ממנו והזכיר כל אלה במסית לא
תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו ויזהיר לא תשמע אליו מפני
הטעותו ולא תחוס עינך מפני הרחמנות שירחמו רכי הלבב על הנדונים ולא תכסה שלא תשתוק בעבו׳
תקפו ויראת כבוד משפחתו · וטעם ואהבך כאשר תעשה המשפטים לאהבת השם גם הוא יאהב אותך
ויתכן שיהיה ואהבך יוצא שיתחייב אותך למשמרת המשפטי׳ ולא ישגיחו עליהם וברכך שלא תאונה אליך
רעה בעבור המשפט והרבך שלא תמעט בארץ העוברים אפי׳ יהיו תמיד אוכדים כאנשי עיר הנדחת
והסיר ה׳ ממך כל חלי הנהוג לבא בעולם · והזכיר כל מדוי מצרים הרעים להבטיח ונתנם בכל שונאך או
שירמוז כי בעשותם המשפטים יכבלו מהם ואם לא יעשו אותם יבאו עליהם כאשר באו על המצריי׳ כאמו׳
בתוכחות והשיב בך את כל מדוי מצרים וגו׳ וכבר פיר׳ זה בסדר ויהי בשלח · והזכיר תחלה במשפטים
לכלות ולהכרית עובדי עז׳ · ולכך אמר ואכלת את כל העמים שתכריתם כענין שנא׳ כי לחמנו הם · כי אכל
את יעקב ואכלוהו ויכלוהו · וכן רבים · ואמר לא תחוס עינך עליהם כאשר הזכרתי כי ברחמנות המשפטי׳
יאבד כל משפט · לא תוכל כלותם מהר יבאר שהשם יכרית כלם וישלח בהם את הצרעה להאביד הנשארים
והנסתרי׳ והנה כלם יאבדו אבל אמר שלא יכלה אותם במלחמה ביום אחד ולא שיגרשם מן הארץ בשנה
אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה · ויוסיף עוד להבטיח שלא יהיו אלה הנשארים רובם
אבל השם יהומם מהומה גדולה ורובם יאבדו ביד ישראל וכן אמר הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך
והורשתם והאבדתם מהר שיאבדו רובם במהרה לא שיכלו עד אשר תפרה ונחלת את הארץ ואמר ונתן
מלכיהם בידך והאבדת את שמם עד שלא יהיה להם שם על פני חוץ וכל הנכבד בפניהם ישמידו וזה כענין
שנא׳ ביהושע כי מאת השם היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם · ולא נשאר
להם מלך בארץ כי כל מלכיהם נפלו · וכתב רש״י פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושים רצונו אין
מתיראים מן החיה שנא׳ וחית השדה השלימה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא · ודברי רבותינו
הם ואעפ׳ שספרו׳ הזאת להבטח׳ באחרה כבר הזכרתי כי מנהג רבי׳ במשנה התורה יבטיח ויזהיר וירמוז

ויראוך כי לא תגיע זכותם להכריתם כלם כאחד ושישבית חיה רעה מן הארץ כמובטח להם בפרשת
אם בחקותי · אבל יהיה כאשר אמר שיאבידו את רוכם ומלכיהם בתחלה ואחרי כן יאבדו הנשארים
לא תחמוד כסף וזהב עליה׳ יאסר אשר לא תחמד כסף וזהב אשר עליה׳ והוא כיי עז׳ צוה תחלה לשרוף עז׳
עצמה שהיא פסילי אלהיהם ואסר גם כן הממון שעליהן · והזהיר עוד ולא תביא תועבה אל ביתך והיית
חרם כמוהו · לאסור בהנאה כל עניני עז׳ היא ומשמשיה ותקרובו׳ שלה והנויין · וטעם כל המצוה [illegible]
שהזהרתי אתכ׳ במשפטים גם כל המצות תשמרון לעשות כי בעשיית כלן תחיון ורביתם בפרי בטן ופרי
בהמה ופרי האדמה וכל הנזכר למעלה · וזכרת את כל הדרך וגו׳ יאמר כי תוכל לדעת שיש בעשיית המצו׳
טובה שלימה ולא יהיה צדיק נעזב ומבקש לחם כי השם מפרנס אותך במדבר במעשה נס גדול בעבו׳ לכתך
אחר מצותיו · וכבר פרשתיו בפרשת המן   טעם למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור׳
מצותיו אם לא כי היה נסיון גדול להם שלא ידעו עת לכנסם ויכנסו במדבר הגדול לא מקום להם ואין
בידם כלום מן המן אבל ירד דבר יום ביומו ואם השמים נכתם וירעבו אלין מאד וכל זה עשו לשמור מצות
השם ללכת כאשר יצוה · והשם היה יכול להוליכ׳ כדרך הערי׳ אשר סביבותיהם אבל הביאם בנסיון הזה
כי ממנו ידע שישמרו מצותיו לעולם · וטעם אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך כי לא ידעת׳ במן שתוכלו
לחיות בו ימים רבי׳ ולא הגיע אליכ׳ כן בקבלה מאבותיכ׳ · או יאמ׳ כי עשה עמכם החסד הגדול הזה אשר
אבותיכם הקדושי׳ לא הגיעו אליו   כי אעפ׳ שהלכו אחריו ככל אשר צוה אותם לך לך מארצך וממולדתך
ומבי׳ אביך לא הגיע מעלתם שיפרנסם בדרך שמים כאשר עשה לך ·   וכן אמרו במדרש במדב׳ סיני רבה
בזכות משה היית׳ אוכלי׳ המן מה שלא ראו אבו׳ הקדושי׳ שנא׳ אשר לא ידעון אבותי׳ ופי׳ כי עשה זה להודיע׳
כי הוא המחיה האדם בכל אשר יגזור אם כן שמור מצותיו וחיה · ויתכן לפרש כי ויענך וירעיבך ויאכילך
את המן עניני׳ שונים יאמ׳ כי ענה אותך בלכתך במדב׳ ארבעי׳ שנה כענין ענה בדרך כחי וירעיבך מתחלה
כמו שאמרו להמית את כל הקהל הזה ברעב   ואחרי כן האכילך את המן להודיעך כי על כל מוצא פי ה׳
יחיה האדם   וכן המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך וסגלתם שעשה להם   ולמען ענותך
אבל מה שאמ׳ בפרשת המן למען
שב אל במדבר המוליכך הגדול והנורא וצמאון וגו׳
אנסנו הילך בתורתי אם לא שנתן להם צרכיהם ושאלת׳ אביא להם ואראה אם ישמעו אלי ברבות הטובה
וזה עלה כדרך הפשט · אבל הענין הראשון הוא אמת ונכון שמלתך לא בלתה מעליך ענני כבוד היו שפין
בכסותן ומגהצי׳ אותם כמו כלים המגוהצין · וכן קטניהם שהם גדלין גדל לבושן עמהם לשון רש׳ ודברי
אגדה · אבל רא׳ כתב ואחרי׳ אמרו כי סוכיאו מלבושי׳ רבים ויתכן שאין בתולדת המן להוליד זיעה וכן
אמר ורגלך לא בצקה שנתן להם כח או הוליכם לאט · ואין דבריו נכונים כי משה יזכיר להם זה לאמר כי
בעשית המצוה יהיה להם מזון וכסות ויחליפו כח כאשר היו כמו ארבעים שנה והיו להם השמלות ולארך
ברגלם לא יבא והכל ממעשה הנס כי על כל מוצא פי ה׳ יחיה האד׳ ויתפרנס ואם תכסה את הקירה בתחלה
חרט׳ בארבעי׳ שנה תבלה אעפ׳ שאי׳ בה זיעה אף כי אבנ׳ רמס · כי כאש׳ ייס׳ איש את בנו שיתן עליו לטובתו
עד׳ מוסר כעני׳ שנ׳ יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו וגו׳ · כן ה׳ אלהי׳ ייסר׳ מתחל׳ בענוי המדב׳ ובנסיון המן
שתערב לנפשך טובת הארץ ופירותיה · על כן אמר אחריו כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה · וטעם ארץ
נחלי מים שהוא כגן רוה לא שישקו מהן ברגל כארץ מצרים כאשר יאמר עוד כי למטר השמים תשתה
מים ופי׳ כי עינו׳ ותהומו׳ כמו עינו׳ תהומו׳ מעינו׳ תהו׳ רבה והענין׳ כי יש מן התהומו׳ שבגלים מתמצית לאין
ההרי׳ מן הגשמי׳ שנבלעי׳ בתוכ׳ או מן האדי׳ הנגלי׳ להם והם שקר׳ עיינות כמו כל מעיני מים למעינו מים
ויש מהם שיוצאי׳ ממקור התהום והם שקראם תהומות כלו׳ מעינות תהומות ואו׳ כי מוציאם בבקעה וגם
בהר   וטעם אשר אבניה ברזל כי במקום אשר תחשוב שהם אבנים שם תמצא ברזל כי מעפרה יוקחי׳
ונחשת כי בארץ ישראל מחצב נחשת וברזל שהם צרך גדול ליושבי הארץ ולא תחסר כל בה   אבל מוצא
הכסף והזהב אינם חסרין בארץ · ובתרגום הירושלמי ראיתי דאבנהא ברירן היך פרזלא ומ׳רל׳ שהכתוב
משבח הארץ שימצאו בה מחצבים מן אבנים גדולות אבנים יקרות אבני גזית לבנות מהם בתים וחומות
ומגדלים · לא כארץ מצרים וארצות רבות שהם שוכני בתי חומר ונצטים ליושביהם קבריהם ·   ואמר

ואכלת ושבעת וברכת כי תזכור עבודת מצרים וענוי המדבר׳ . וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך
עליה את השם . ורבותי׳ קבלו שזו מצות עשה . וטעמו ותברך את ה׳ אלהיך וכן ועשית מעקה לגגך . וכן
ועשית פסח לה׳ אלהיך . והבאת מראשית כל פרי האדמה ורבים   וטעם על הארץ הטובה יכוין שתברכהו
בכל עת שתשבע על השובע ועל הארץ שנתן לך שיחולנה לך לעולמים ותשבע מטובה . והנה חיוב המזכ׳
הזאת בכל מקום . וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וידוע כי ישראל גבורי׳ ואנשי חיל
למלחמה כי נמשלו לאריות ולזאב יטרף ומלכי כנען במלחמה נכחו אותם   על כן אמר אם תחשוב כחי
ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה תזכור השם שהוציא אותך ממצרי׳ ולא היה לך שם כח ועוצ׳ יד כלל ותזכור
עוד כי במדבר אשר אין לאל ידך לחיות שם עשה לך כל צרכך אם כן גם החיל הזה אשר עשית בכחך הש׳
הוא שנתן לך הכח כאשר עשית אותו ואם תשכח את השם יכלה כחך ושארך ותאבד׳ כאשר אבדו הם כי כל
עוזבי ה׳ יכלו . וחזר להביא עוד ראיה אחרת שלא תחשוב כחי ועוצם ידי וגו׳ ואמ׳ שמע ישר׳ דבר אתה מפני
הגוי׳ האלה הם גדולי׳ ועצומי׳ ממך ואיך תגבר במלחמה ועוד יש להם ערים גדולות ובצורות לרום השמי׳
ואיך תכבוש אותם . ועוד שהם עם גדול ורם בני ענקי׳ שאתה ידעת מן המרגלים שראו אותם . ואתה
שמעת מימים הראשוני׳ שלא יתיצב אדם לפניהם .   וכשיתברר לך כל זה יש לך לדעת ולהאמין מן היום
הזה כי לא תוכל לעבור עליהם כלל עד שתדע בלבבך כי השם העובר לפניך הוא אש אוכלה   והוא ישמידם
ויכניע׳ לא כח ועוצם יד שנתן לך . אבל יד ה׳ עשתה זאת בתקיפין שבהם . וזה רמז למה שיהיה וה׳ השליך
עליהם אבנים גדולות מן השמים . וכן אמר שם ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו כי ה׳ נלחם לישראל .
והערים הבצורות שהזכיר כאן רמז לחומת יריחו שנפלה לפני הארון׳ וזהו שאמר דוד כי לא בחרב׳ ירשו
ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם . ימין השם וזרועו בתקיפים ואור פניו
שרפם בהרוגי המלחמה שנתן להם כח עליהם   וזהו שאמר הכתוב עוד ואנכי השמדתי את האמורי
מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת . ויחד האמורי
שהיה עצום בהם והשם הוא שהשמיד אותו   וטעם הוא ישמידם והוא יכניעם כמו הוא יכניעם והוא
ישמידם יכניעם ענין שפלות מן הראשית כי נכנע אחאב מלפני או אז יכנע לבבם הערל וכן כלם והטעם
כי היו הענקים ההם יראים מאד מישראל ונמס לבבם ורוח שם לא ורפיון ידים היו יוצאי׳ אליהם למלחמה
כמו שאמר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וכל מלכי הכנעני וימס לבבם ולא היה בם רוח מפני בני ישר׳
ויתכן כי הוא ישמידם ירמוז אל גוים גדולים ועצומים   ויכניעם אל בני ענקים כי עם כל תקפם וגבהם
נכנע לבבם יותר משאר העם׳ ולא יצאו למלחמה כלל אבל היו נחבאים בהרים ובערי הבצורות כמו שאמר
ויבא יהושע בעת ההי׳ ויכר׳ את הענקי׳ מן ההר מן חברו׳ מן דבי׳ מן ענב ומן כל הר יהוד׳ ומכל הר ישר׳ ומכל
עריהם החרימם יהושע כלומר בעריהם . וכן וילך יהודה אל חברון ויכו את ששי ואת אחימן ואת תלמי

אל תאמר בלבבך אחרי שהזהיר שלא תחשו׳ כחי ועוצם ידי עשה לי רק שתדע כי הכובשי׳ במלח׳ ה׳
השם נתן להם הכח ההוא והתקיפים שבהם והערים הבצורו׳ אשר תלכדו השם בכבודו עשה לכם כן   בכח
משפרים אותו   חזר והזכיר לא תחשוב כי עשה ה׳ עמך כל זה בצדקתך כי לא עשה לכם כן רק ברשעת
הגוים האלה . והנה זה טעם באבדן הגוים ההם ולא נתן טעם בירשת ישראל את הארץ על כן חזר ובאר
לא בצדקתך שתהיה צדיק במעשה ולא אפי׳ בלב ישר שהיה לך רק ברשעת הגוים אבדו הם ובעבור שבועת
אבותיך ירשת את הארץ   כי אין החטא שלך יכול לבטל המתנה שנתן לאבותיך כי בשבועה נתנה להם
ורש׳ כתב אל תאמר בלבבך בצדקתי וברשעת הגוים גרמה לי לא בצדקתך ואינו נכון . ויש על השואל לשאו׳
שהרי אמר כי מאהבת ה׳ אתכם והנה הם אהובים למעלה והשם לא יאהב רק את הטובים   כי רשע ואוהב
חמס שנאה נפשו אם כן גם בצדקת׳ ירשו ארץ . והתשובה כי שם ידבר עם ישראל בכללם וכאן יוכיח הדו׳
ההוא שהיו ממרי׳ את ה׳ במדבר   וטעם ולמען הקי׳ את הדבר שאמ׳ ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה
ודור רביעי ישובו הנה ..   ובחורב הקצפתם את ה׳ קדם שיפתח להם בביאור התורה כלל הוכיח אותם
בעונות׳ אשר גרמו להם ולא נמחלו והזכי׳ להם עון המרגלי׳ ומי מריב׳ ואחר כן באר עשרת הדברו׳ ופירש יחוד
השם והזהיר בענין עז׳ אזהרות רבות והזהיר במצות בכללם ויאמר שהן כלם טובות ובעבור תבא לכן כל

הטובה ועתה בא להתחיל בפרטי התוכחות וקודם שיזכיר את המן בפרט יחזור להוכיח אות' ולפקו' עליה'
את כל עונותיהם שעשו מעת שקבלו התורה והלאה כי התלונות שעשו קודם מתן תורה שהמרו על ים בים
סוף וילונו במר' ובאלוש לא יזכירם להם כי מעת שקבלו התורה היו יותר חייבים לשמוע בקול השם אשר
כרת עמם ברית ולשיבך שתא כאן ובחורב הקצפתם והזכיר להם מעשה העגל וכבר פירשתיו · ואפן
וארד מן ההר כבר פירשתי במקומו כי קודם שירד מן ההר התפלל עליהם · ובתפלתו נאמר וינחם ה' על
הרעה · אבל לא הזכיר זה עתה מפני שהו' רוצה להסדיר להם הטרח הגדול והעמל שטרח עליהם כי הביאו
אותו לשבור הלוחות ולהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה ולהתפלל גם על אהרן כי התאנף השם
עליו מאד · ואחרי כן יזכיר התפל' הראשונ' שחלה את פני ה' אלהיו טרם רדתו שלא ישמידם · וטעם
ואתפש בשני הלוחות · גם זה מן התוכחות ואמר היה עונכם גדול מנשא עד כי ראיתי אתכם משחקים
לפני העגל לא יכלתי להתאפק ושברתי הלוחות · והוצרך להזכיר זה בעבור שירצה להודיע ענין הלוחות
השניות כאשר יפרש · ויתכן שירמוז עוד לטובה שעשה עמהם כי סכן בנפשו לשבור לוחות האלהי' לטובת'
כאשר אמרו רבותינו מוטב תדון בפנויה ולא באשת איש · כי יגורתי מפני האף ואמר כי מפני האף
והחמה אשר קצף השם מתחלה עליכם להשמיד אתכם יגורתי גם עתה כי עדין יש עליכם להשמי' אתכם
מן הקצף הגדול ההוא אעפ' שכבר נחם השם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו · על כן חזרתי והתנפלתי
עליכם ארבעים יום וארבעים לילה עד ששמע אלי גם בפעם ההיא כאשר שמע בפעם הראשונה קודם
שירדתי · וגם בעד אהרן התפללתי בפעם הזאת שחזרתי שם כי עד שיבע' את העגל לא השגיח רק להשיב
חמתו מהשחית את העם כרגע · ואמר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר ולא הזכיר כי השקה
אותם דרך כבודם שלא רצה לאמר להם שעשה בהם מעשה הסוטות · ואמר רז"ל כי טעם ובתבערה ובמסה
בעבור כי בתבערה היו העם כמתאוננים מנסים השם בתלונות הזכי' להם כי הייתם מקציפים את השם
בנסיון אשר נסיתם בתבערה כאשר עשיתם כבר פעם אחרת במסה ולא לקחתם מוסר · ויפה פירש
והנה החטא לנסות את השם הוא חטא גדול והשמה רבה כאשר הזהיר ממנו לא תנסו את ה' אלהיכם כאש'
נסיתם במסה · על כן החזיר אותו להם בכאן וכן הזכיר פעם אחרת חטא המרגלים בקברה בעבור העון
הגדול כי בו ישלים · ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם לרמוז על תלונותיהם קודם מתן
תורה · ואתנפל לפני ה' ואמר כי הוצרכתי להתנפל עליכם ארבעי' יום וארבעים לילה על החטא הגדול
הזה כי מתחלה אמר ה' להשמיד אתכם עד שהתפלל אל ה' ואומר אל תשחת עמך ונחלתך · כי זאת היתה
תפלתו קודם רדתו מן ההר ומיד נענה בוינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו · ולא הזכיר תפלת
הארבעים יום והארבעים לילה כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים · וטעם השמות הכתובים באלף דלת
יוד הא' פרשתיו · מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דבר להם אמר במרגלים מבלתי יכולת ה'
להביאם אל הארץ אשר דבר להם וישחטם במדבר כלומר יאמרו כי כאשר באו והיו קרובים לארץ וראו
שאין יכולת בידו כנגד העמים שחטם במדבר · אבל בכאן אמר משנאתו אותם הוציאם להמיתם במדב'
כי היתה השנאה הזאת בהם במצרים טרם שהוציאם משם · והטעם בעבו' שהיו במעשה העגל עדין
קרובים למצרים רחוקים מארץ כנען יאמרו כי גם בהיותם במצרים ראה שאין יכולת בידו להביאם אל
הארץ אשר דבר להם באזני המצריים · ועל כן שנאם לבלתי החל לעיני הגוים אשר נודע אליהם לעיניהם
והוציאם ממצרים להמיתם במדבר במקום שלא יודע מה היה להם · וזהו ברעה הוציאם להרוג אתם
בהרים שחשב להם מחשבה רעה טרם שיגאלו והוציאם מתוך עם מצרים להרוג אותם בין ההרים מקום
אשר לא יעבר בו איש ולא ישב אדם שם · והכונה בטענות כי הגוי' ידברו כה אלהי ישראל לא הת' עליו כאלהי
גויי הארצות ובענין שנאת' ועתה אשוב להלחם עם שר פרס · וכבר הזכרתי מן הענין הזה · בעת ההיא
אמר ה' אלי פסל לך אחר שהתנפלתי לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה נתרצה אלי שיכתב
לוחות שניות אבל היו הראשונות מעשה אלהים והמכתב מכתב אלהים ובאלו צוה אותי להיות מחצב ידי
והמכתב כמכתב הראשון באצבע אלהים · וטעם ועשית לך ארון עץ שתשים הלוחות בתוכו בעת שתרד
והיה הארון הזה כלו עץ

הוא והמכסה אשר עליו מלמעלה כמכרכ בכל הארונות · והיו הלוחות שם עד שנעשה המשכן · ואז עשו
הארון המצופה זהב והכפורת אשר עליו זהב טהור · ולא אמר לו כן בלוחות הראשונות לפי שהיו גלוי
לפניו שישברם · וטעם ויהיו שם כאשר צוני ה' שהיו שם עד שנעשה המשכן שצוני ונתת את הכפורת על ה
הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך · וזהו הטוב והישר בפסוקים האלה · וכתב
רש"י ולא זה ארון שעשה בצלאל שהרי לא נתעסקו במשכן אלא לאחר יום הכפורים כי כרדתו מן ההר צוה
להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה המשכן ואחר כך ארון וכלים נמצא זה אחר היה · וזהו שהיה יוצא
עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונשבה · זה לשון הרב
ודברי אגדה הם שמצא כתוב בתנחומא · ויש לשאול ואחר שהוציא משה הלוחות ונתנם בארון שעשה
בצלאל מה היה בזה ולמה הוא יוצא עמהם · ואומרי' ששברי הלוחות היו שם · וכן באגד' · אבל דברי יחיד
הם כך שנינו בתוספת שקלים · תניא רבי יהודה בר' אלעאי אומר שני ארונות היו עם ישראל במדבר אחד
שהיו שברי הלוחות מונחין בו וגו' ורבנן אמרי אחד היה פעם אחת יצא בימי עלי ונשבה · ודעת רבותינו
בכל מקום בתלמוד איכן כן אלא לוחות ושברי לוחות מונחי' בארון · ועוד איכה יעמוד הארון הזה עם הלוחו'
הראשונות כל ימי המדבר כי המשכן בבית קדשי הקדשים לאחר הפרוכת אין שם שתי ארונות · וכן
שלמה לא הכניס לבית קדשי הקדשים אלא ארון אחד · אבל הארון הזה של משה כשנעשה ארונו של
בצלאל גנזוהו כדין תשמישי קדושה וזהו הנכון על דעת רבותינו · כי על דרך הפשט יתכן כי ועשית לך
ארון עץ ירמוז לארון שעשה בצלאל · וזה כי מתחלה נצטוה משה על המשכן וכליו והיתה המצוה הראשונה
שם ועשו ארון עצי שטים כי הוא עיקר הכונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים · ואחרי כן עשו את
העגל · וכאשר נתרצה השם למשה ואמר לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון צוהו בקצרה שיעשה
ללוחות האלה ארון עץ הוא המצוה בו ללוחות הראשונות · והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שנצטוה המשכ'
שהכל תלוי בה ומזה למד משה לעשות המשכן וכליו כאשר נצטוה מתחלה · ויהיה פירוש ויהיו שם כאש'
צוני ה' שיהיו שם לעד לעולם כאשר צוהו ה' מתחלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ונועדתי לך
שם ודברתי אתך וגו' · והנה כרדתו הביא הלוחות באהל מועד עד שיעשה הארון והמשכן · כי אלו לא שבר
הלוחות הראשונות היו באהל מועד יהיו עד עשות בצלאל הארון · וכן שברי הלוחות על כרחנו שם היו כי לא
החזירם עימו להר · והראיה לזה שלא הזכיר משה זו הנבואה כסדר כי תשא כי שם הזכיר ארון בצלאל כפי'
וכאן לא הזכיר המשכן וכליו כי הם הרואים אותו ולפיכך הזכיר זה בקצרה · ואל יקשה בעיניך שאמר
ואעש ארון עצי שטים ואפסול שני לוחות אבנים כי השלים ענין הארון כאחת · כי הנה צוהו פסל לך
ועלה אלי ההר' ועשית לך ארון עץ שיעלה תחלה בלוחות ואחרי כן יעשה ארון עץ · אבל האחרי' לוח' ואכתו'
על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת ושמתם בארון לומר שיהיו כראשונות
במכתב וראוי שיהיו בארון המצוה כראשונות שאועד שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי · ולכך השלי' ואעש
ארון לתשלום המצוה והמעשה בקצרה · ואחרי כן שב להאריך במוקדם · וטעם ואפן וארד מן ההר
ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי שעשיתיו כרדתי ויהיו שם לעד כאשר צוני ה' להיות כבודו שוכן ב
בתוך בני ישראל ·· ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה מה ענין זה לכאן · ועוד וכי
מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרה באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן
ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת · צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר אלא אף
זו מן התוכחות ועוד זאת עשיתם כשמת אהרן בהר ההר בסוף ארבעי' שנה ונסתלקו ענני הכבוד יראתם
לכם ממלחמת ערד ונתתם ראש לחזור למצרי' וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם ל
למוסר' שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם לדרך ומשם חזרתם הגדגוד'
היא הור הגדגד ומן הגדגד למוסרה ובמוסר' עשית' אבל גדול על מיתתו של אהרן שנראו' לכם זאת ונדמ'
לכם כאלו הוא מת שם וסמך משה תוכחה זו לשבר' הלוחות לומ' שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום
שנשתברו הלוחות · ולהודיעך שקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו את העגל
בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי מוסב לענין הראשון בעת ההיא בשנה הראשונה

שיצאתם ממצרים ותעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם. וסמך זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזה לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם כל זה לשון רש״י מדברי אגדה. והנכון ד״א לומר בדרך הפשט כי בארות בני יעקן איננו בני יעקן ומוסרה איננו מוסרות. אבל קדש נקרא בארות בני יעקן ושם במדב׳ הר ההר מוסרה ומשם נסעו הגדגד׳ איננו חור הגדגד רק הוא שם כלל לצלמונה ופונן ואובו׳ ויטבת׳ הוא המקום הנקרא בארה. וזה טעם ארץ נחלי מים וידבק ויתן הגדגד׳ יטבתה עם ויכהן אלעזר כי שם ביטבתה כהן אלעזר בכהונה גדולה והקריב קרבנות. וכל אלה דברי רוח כי איך יתכן בכל המקומות האלה הרבים שיהיו כולם מקומות חדשים שלא נזכרו במסעות. ועוד שמנהג הכתוב בכל מקום לשנות מעט בהזכירו השמות פעמים בין בשם מקום בין בשם אדם. וכל שכן כאן שהם שנים כי מוסרה ומוסרות איננו שני׳ והפרש וכן הר הגדגד והגדגדה שם אחד ויטבתה שוה לגמרי. ועוד כי בהר ההר כהן אלעזר כשמת אביו כאשר הלבישו הבגדים כי מיד היה מרובה בבגדים וזה משפט הכהנים הגדולים אפילו לדורות. והנראה בעיני כי הר ההר גדול שבהרי׳ ואורך פרסאו׳ רבות ושמו מוכיח כי הוא יקרא הר ויאמרו לו ההר לגדלו וארכו. וכך אמרו רבותינו שהיה הר על גבי הר והיה סוף ההר עד גבול ארץ אדום וראשו קרוב לחשמונה והיה במישור אשר לפני הר ההר ערים או מקומו׳ הנקראי׳ מוסרות ובני יעקן והר הגדגד ויטבתה ועברונה ועציון גבר וקדש ואלו המקומות אין ביניהם מרחק רב. כי המחנה הגדול ההוא ביום אחד מהלכים כמו פרסה או פחות מכן ונסעו מקדש ויחנו בהר ההר שנכנסו בו במקום שפל אשר היה ברגלי ההר. ואז צוה ה׳ למשה והעל אותם הר ההר שיעלה למעלה אל ראשו הוא תחלת ההרי׳ והנה עלו אל ראשו של הר והגיעו כנגד מוסרות ומת אהרן שם. והוא שכתו׳ וימת שם אהרן בראש ההר והנה מיתתו במוסרה. ואפשר שהיו המקומות האלה בשניהם נחשבים בהר עצמו ויקרא ראש ההר וכנגדו במישו׳ר מוסרות ושם כל אחד מוסרה שיאמרו מוסרה אשר בהר ומוסרה אשר בשפלה והיו במקו׳ הנקרא חשמונה בארות בשדה יקראו אותן בארות בני יעקן כי אנשי בני יעקן באים שם להשקות צאנם והם עשאום כי שם מבאר מים חיים ומשם נסעו למוסרה ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן שהמקום ההוא זה שמו וספר הכתוב משם נסעו הגדגד׳ ומן הגדגד׳ יטבתה ארץ נחלי מים להודיע שעמדו שם ימים בעבו׳ הנחלים. ויקבר במסעי׳ שסבבו הר אותם. אבל אמר כי משם ממוסר׳ נסעו אל הגדגד ואל יטבתה שהיא כולה ארץ נחלי מים כי מן גדגוד ועד יטבתה כולה משקה. ויתכן עוד שיאמר כי כאשר עלה אהרן אל ראש ההר וימת׳ בראש ההר כנגד מוסרות. או במוסרה עצמה ויקבר שם חזרו ישראל אל מוסרות לבכות ולספוד על קבר איש האלהים והיו גדוליהם בכל השלשים יום עולים אל ראש ההר וסופדים לקדו׳ ה׳ ויסעו אל המחנה במוסרה. ואחר השלשי׳ יום נסעו ממוסרה אל הר הגדגד ומן הגדגד׳ יטבתה כי עתה בשובם הלכו מהרה וזה דבר נכון מאד כישוב המקראות על אפנן. והזכיר כי היה שם המקום יטבתה בעבור שהיה מקום טוב כי שם נחלי מים ושאר המדב׳ ארץ ציה ונמאון אשר אין שם מים. וטעם הזכירו מיתת אהרן עתה במקום הזה כי אמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הגיעו עונם השמד לא בגופו ולא בזרעו כי לא מת עד שנת הארבעים שהיה זקן ושבע ימים ויכהן בנו תחתיו. ואמר ובני ישראל נסעו ולא אמר ואתם כדרך כל הפרשה כי בתוכחו׳ ידבר עמהם להוכיח אותם. אבל בזה יספר במסעי בני ישראל.

בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי מוסב למנין ראשון בעת ההיא בשנה הראשונה שיצאתם ממצרים ותעיתם בעגל ובני לוי לא תעו הבדילם המקו׳ מכם כלשון רש״י. ואם כן יאמר כי מן העת ההיא הובדלו לפניו ית׳ כי לא הבדילם במעשה עד השנה השנית בחודש השני. או ירמוז למה שאמר להם מלאו ידכם היום לה׳ כי יהיה זה לכם מלוא ידים בעבוד׳ כהונה ולויה. והנכו׳ בעיני כי בעת ההיא השני כראשון כי בעת שאמר לו פסל לך שני לוחות אבנים נתרצה לישראל ונצטוה על המשכן. ואז נתרצה גם לאהרן ונצטוה ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לקדשו לכהנו לי. וכוהן במלואים. ולכך אמ׳ כי אלעזר כהן תחת אביו שהיתה בהם ומשחתם לכהונת עולם לדורותם ועשה הבדלת כל השבט ענין אחד כי מן היום ה ההוא היה לפניו שיהיו שבטו נתוני׳ נתוני׳ לו לעבוד עבוד׳ המשכן. או יאמר כי שבט הלוי נבדל בעת ההיא להיות הכהני׳ מהם כי גם הם נושאים הארון. וכן ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים ארון ברית ה׳ והם

שירתו לשם ויברכו בשמו · וטע׳ עד היום הזה בעבו׳ כהונת אלעזר כאומר אז הבדילם לשרתו ויהי כן עד היום הזה · וטעם על כן לא היה ללוי חלק בעבו׳ שהלם משרתי׳ ועוזרים את הכהני׳ בעבודתם כי כל דבר המוקדש בעבור הקרבנו׳ וכן אמר וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך ··

ואנכי עמדתי בהר על דעת רבותינו יאמר שעמד בהר כשעלה שם ושני אלו הארבעי׳ כימים הראשוני׳ של לוחות הראשונות ארבעים יום וארבעי׳ לילה · וישמע ה׳ אלי גם בפעם השלישית כי עבר ה׳ על פניו ויקרא ה׳ ה׳ אל רחום וגו׳ ובקש משה׳ וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו · ובענה ואמר קום לך למסע לפני העם ויבאו וירשו את הארץ וזהו וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה׳ כי נורא הוא אשר אני עושה עמך וטעם ולא אבה ה׳ השחיתך שלא רצה שלא תבאו ותירשו את הארץ כטעם ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכל העם · ועל דרך האמת לא רצה שתהי׳ משחת ממנו שלא יהיה שמו הגדו׳ עמך וכבר רמזתי זה הענין בסדר כי תשא ·· מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כמשך אל לטוב לך יאמ׳ אינכם שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו אלא לצורכך כטע׳ אם צדקת מה תתן לו רק הכל הוא לטוב לך · ואמר הטעם כי לה׳ אלהיך השמים ושמי השמי׳ הארץ וכל אשר בה וכולם נותני׳ כבוד לשמו ואינו צריך לך רק באבותיך חשק ויבחר בזרעם אחריהם מכל העמים ככם שאתם מבחר זרעם ולא בישמעא׳ ולא בעשו · וטעם כיום הזה כי כן יהיה בכל זרעם לעולם · וכבר פירשתי החשק והבחירה · ופירו׳ שמי השמים גלגלי ארבעה יסודות שהם בכח השמים למטה מהם שענין הארץ וכל אשר בה. וכן אמר במזמור הללו את ה׳ מן השמים הללוהו במרומים · והזכי׳ מלאכיו וצבאיו שמש וירח וכוכבי אור ואחר כך הללוהו שמי השמים ·· ומלתם את ערלת לבבכם שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת לא כאשר עשית׳ עד היום שלא נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע ·· וערפכם לא תקשו עוד שלא תהיו כאבותיכם דור סורר ומורה שסבו עם אחרים וילמדו מעשיהם והם קשים לעזוב דרכם כמו שעשו את העגל וקראם שם עם קשה ע עורף שלא ישובו מן הטעות שבכם בלבם לחשוב שיש תועלת בעבודת המלאכים או צבא השמים · אבל אתם תדעו ותאמינו ותשכילו כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהי׳ ואדוני האדונים · אלהי האלהים הם מלאכי מעלה ואדוני האדוני׳ כל צבא השמי׳ אשר להם ממשל׳ בשפלי׳ כי הוא האדו׳ אשר שם להם משטרם בארץ ולו הגדולה והגבורה והוא נורא בתפארת עוזו אשר לא ישא פנים לאחד מן האלהים והאדונים להגן על עובדיהם ולא יקח שוחד מיד אדם ופירושו בשחד שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצות ומתנותיו בשחד לכפר לו · אבל יעניש אותו על חטאיו ויגמול לו בכל טובותיו ·· ואונקלו׳ תרגם דלית קדמוהי נסיב אפין ואף לא לקבלא שוחדא יתכוין לפרש שהוא משבחי׳ הם גלות כבורא ית׳ ואמ׳ הכתו׳ שאין השם בענין שישא פנים ולא יראנו האדם אף והכל כאין נגדו ומאפס ותהו נחשבו לו · ולא בענין שיקח שוחד וממון מאדם כמלכים ושופטי הארץ · והכון בעניי שיאמר אשר לא ישא פנים לגדולי בני אדם בריבם עם קטנים ולא יקח שוחד מעשיריהם בריבם עם דל כי הוא עושה משפט יתום ואלמנה מן הגוזלים וק וקבע את קבעיהם נפש · ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה · והם כל צרכי האדם · והנה הוא יפרנס העניים אשר אין להם אוכל ורע ·· כי גרים הייתם בארץ מצרים מום שבך אל תאמר לחברך לשון רע · וכבר פירשתי בסדר אלה המשפטים · וטעם הוא תהלתך הוא יהיה תהלתך שתתן כל תהלתך אליו אותו תהלל תמיד וכבודו לאחר לא תתן ותהלתו לפסילים ולא אל האלהים והאדוני׳ הנזכרים · או יאמר הוא תהלתך שבו אתה מהולל על כל העמים כלשו׳ כי תפארת עוזמו אתה ה׳ עזי ומעוזי והוא אלהיך שיחד שמו עליך שתהיה לו לעם והוא יהיה לך לאלהי׳ ולא כשאר האומות אשר הוא להם אלהי האלהי׳ אשר חלק להם כמו שפי׳ כי עשה עמך הגדולות והנוראות שהם תכיר כי אתה חלקו ונחלתו ועיניו תמיד עליך לטוב ·

ושמרת משמרתו לירא אותו שתשמור מחטוא לפניו כי אחר שיכו׳ באהבה יצוה ביראה ויצוה בחקי׳ ובמשפטים ובמצו׳ או משמרת משמרתו שתשמור מה שהם שומר שהוא שומר את הגרי׳ ואתון דלי׳ ואביוני׳ ועושה משפט יתום ואלמנה וכענין שנאמר במקום אחר לשמור את משמרת ה׳ אלהי׳ ללכת בדרכיו ואמרו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום וכו׳ · את גדלו ואת ידו החזקה וזרועו הנטויה אמר רק להוכיח אתכם ממצרים והאותות והמופתים שעשה לפרעה ואשר עשה לכם במדבר

בדבר המן · ואינו נכון בעיני כי עתה לא ידבר רק במוסר אשר ייסר בן השם לעובדי רצונו · את גדלו ש
שהיה מתרומם ומתגדל להודר התפאר עלי למחר יהיה ושמתי פדות למען תדע כי לה' הארץ · ואת ידו
החזקה ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים את היד הגדול' אשר עשה ה' וזרועו הנטויה שלא נתן להם ריוח
והצלה אחר היתה ידו נטויה עליהם ולא השיב ידו מבלע עד שאבדם · ואשר עשה לכם במדבר אשר כנגף
אתכם בעגל ואם תבערה והנחשים השרפים וקברות התאוה ומגפת השטים וגזרת המרגלים שהיתה
בהם יד ה' עד בואם אל המקום הזה · וקצר בפורענו' שעשה להם אם כן ושמרתם את כל המצוה למען
תחזקו כי ידו החזקה מחזקת שומרי מצותיו ולא יחזיק ביד מרעים · והזכיר אשר הציף את מי ים סוף
ויאבדם ה' לא הבינותי טעם עד היום הזה כי כל המתים בים אבדן עולם הם אובדים · ויתכן שהוא חוזר
לסוסיו ולרכבו שאבד סוס ורכב מצרים בכל הדור ההוא כי כל סוס ורכב וכל פרש אשר במצרי' הוציא עמו
ואבדו כולם והיתה מלכה שפלה בלא רכב וסוס וחיל ועוז · ואמר רא' שלא קמו עוד בניהם תחתם להיו'
כמוהם רל' כי השם אבד הרודפים בים ואבד זרעם' במצרים ולא נשאר להם שם ושאר כי הם הרשיעו יות'
מכל מצרים לרדוף אחרי גאולי השם · אבל לא נזכר זה בתורה · והזכיר ואשר עשה לדתן ולאבירם
ולא הזכיר קרח ועדתו שיצאה אש מלפני ה' ותאכל אותם בעבור כי אש זר הקריבו להקטיר קטורת הוא
תלאוי התורה ולעולם הוא נעשה לדורות כאשר קרה גם לעוזיהו על כן לא מנאו באותות המדבר ״

לא כארץ מצרים היא אלא טובה הימינה · ובאמרה הבטחה זו לישראל כי ביציאתם ממצרים שהיו
אומרי' שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזאת · יכול בגנותה הכתו' מדבר וכך אמ' להם לא כאר' מצרים
היא אלא רעה הימינה · תלמוד לומר ואחרון שבע שנים נבנתה אדם אחד בכאן דרך ארץ אדם בונה את
הנאה ואחר כך את הגרוע וכו' לשון רש' מספרי · ועוד הביא מה שדרשו בגמרא במסכת כתובו' בעני' אחד
שספר אדם בונה בית לבנו קטן ואחכ' לבנו גדול אלא שמבונה אחד משבעה בכנען · ופשוטו של מקרא
בדרך האזהרות נאמר להם ושמרתם את כל המצוה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי ה' יתן מטר ארצכם
בעתו והארץ תתן יבולה · אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן
האגמי' כגן הירק רק היא ארץ הרים ובקעו' למטר השמים תשתה מים לא בענין אחד וצריכה שידרוש
אותה ה' אלהי' תמיד במטר כי היא צמאה תמיד וצריכה מטר כל השנה · ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש
אותה בגשמי רצון הנה היא רעה עד מאד לא תזריע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהרים · ויחזור
ויפרש כל זה בפרשה השנית כי אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש תמיד
ואם לא תשמעו ועצר את השמים וכו' ואבדתם מהרה ברעב מעל הארץ הטובה שלא תוכלו לחיות בה בלא
מטר · והנה הפרשה הזו תזהיר כמנהגו של עולם · ומזה נלמד כי אעפ' שהכל ברשותו ונקל בעיני השם
ית' להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוכים בהרותם ויאוריהם · אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרה שלא יתן
בה מטרות עוזו החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא יביא עליו החולי · וכך
המדה בעני ובעשיר ומאיר עיני שניהם ה' · ומפני שאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה ורצוני שיאמר
ולמטר השמים תשתה מים כאשר ה' אלהיך ידרוש יהיה מדרש רבותינו ברמז בכתוב · והלא כל הארצות
הוא דורש שנ' להמטיר על ארץ לא איש כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורש אותה
דורש לכל הארצות · תמיד עיני ה' אלהיך בה לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזרות עתים לטובה ועתי'
לרעה כוליה כדאיתא במסכת ראש השנה · ויש בו סוד עמוק כי הארץ הזאת נדרשת בכל והיא הכל וכל
הארצות מתפרנסות ממנה באותו ״ בכל לבבכם ובכל נפשכם והלא כבר הזכיר בכל לבבך ובכל
נפשך אלא אזהרה ליחיד ואזהרה לצבור לשו' רש' מספרי · וביאור הענין כי השם לא יעשה הנסים תמיד
לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף דגן ותירוש ויצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה
או שיעבור השמים ויבוא על מעשה רוב העם · אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות ״
והנה אמר כי בעשותם כל המצות מאהבה שלימה יעשה עמהם את כל הנסים האלה לטובה · ואמר כי
בעבדם עבודה זרה יעשה עמהם אות רעה ודע כי הנסים לא יעשה לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים
או לרשעים גמורים · אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם

אברכת ושבעת הרי זו ברכה אחרת מה"א ברכה מצויה בפת שבתוך מעיך ואכלת ושבעת לשו' רש"י ורמ"
אמר ואכלת ושבעת שב אל דגנך תירושך ויצהרך לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך · והנכון בעיני שהוא שב
אל הכל ואכלת ושבעת דגן תירוש ויצהר וגם בני צאן ובקר · ובספרי ואכלת ושבעת כשבהמתך אוכלת
ושובעת עוברית האדמה וכן הוא אומר ורב תבואו' בכח שור · ד"א מן הולדות אעפ"שאין ראיה לדבר זכר
לדבר שנ' ורננו בתירוש כיון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וגו' וזהו הנכון
ושמתם את דברי אלה אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות הציונו תפילין עשו מזוזה כדי שלא
יהו עליכם חדשים כשתחזרו · וכן הוא אומר הציבי לך ציונים לשון רש"י · וכבר כתבתי פירוש הענין כי
המצות האלה חובת הגוף הם ודינם בכל מקום כמו בארץ · אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכב' רמזתי
ימנו · והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית לרמוז בהיקש הזה שנהיה
חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ · ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחייבין בכל מקום ·
ושנהיה פטורין בחוצה לארץ ממצות הקרקע כגון תרומה ומעשרות כך הוא נדרש בספרי · וכונת המדר'
מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם · אבל עיקר הכתו' בארץ דכתי' למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה
לא יאמ' למען ירבו ימיכ' שתשובו ותאריכו ימים בה לעולם ויתכן בדרך הפשט שבא להוסי' בכא' לדבר בם
כי שם צוה ודברת אתה בם בשבתך בביתך וכא' אמ' שתלמ' אותם את בניכם עד שידברו בם הבני' בכל שעה
וכן הוסי' בכאן ולמדת' אותם כי ושננתם שיספר להם המצות וכאן עד שילמדו אותם וידעם ויבינו אותם
ושעניינם לדבר עמך בם בכל העתים · וכן הוסיף כאן כימי השמים על הארץ שהוא לדור דורים או הם
השמים והארץ הראשוני' וימי עולם והמשכיל יבין · ולדבקה בו אמ' רמ"ה בסוף והוא סוד גדול ואין
הסוד מטעם המקום הזה אולי יאמ' לאהבה את ה' ללכת בכל דרכיו עד שתהיו ראוים לדבקה בו בסוף וכאמ'
ביהושע ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם בה' אלהיכם תדבקו
כאשר עשיתם עד היום הזה · אם כן היא אזהרה מאזהרות עז' שלא תפרד מחשבתו מן השם אל אלהים
אחרים שלא יחשוב שיהיה בעו' שום עיקר אלא הכל אפס ואין · והנה זה כמו שאמ' עוד ואותו תעבדו ובו
תדבקון והכונה להזהיר שלא יעבוד השם וזולתו אלא לה' לבדו יעבוד בלבו ובמעשיו · ויתכן שתכלול
הדביקה לומר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך
עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו ולבו איננו עמהם · אבל הוא לפני ה' · ויתכן באנשי המעלה
הזאת שתהיה נפשם צרורה בצרו' החיים כי הם בעצמם מעון לשכינה כאשר רמז בעל ספר הכוזר · וכבר
הזכרתי מזה בפרשת העריות ומה שאמר יהושע כאשר עשיתם עד היום כי בהיותם במדבר וענן ה' עליה'
והמן יורד מן השמים והשלו עולה והבאר לפניהם תמיד וכל מעשיהם בידי שמים בדברים נסיים הכרח
מחשבת' ומעשיהם עם השם תמיד · ולכן יזהירם יהושע שגם אתה בארץ בהסתלק מהם המעשי' הנפלאי'
שהם תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד ולא תפרד כונתם מן השם ·· כל מקום
אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדב' וגו' על דעת רבותינו הנה הם שתי הבטחות שכל מקו' אשר
ירבו לכבוש בארץ שבעבר וארץ אשור וזולתם יהיה שלהם והמצות כולן נוהגות בהם כי הכל ארץ ישראל ·
ומן המדבר והלבנון ועד הים האחרון יהיה גבולכם שאתם חייבים לכבשו ולאבד משם העמי' כאשר אמ'
באו וירשתם גדולי' ועצומי' מכם · ולעקור עז' ומשמשיה כמו שהזכיר למעלה · והבטיח כי לא יתיצב איש
בפניכם בין בארץ הנזכרת בין בכל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו · ומכאן יצא לרבותינו המחלוקת
בסוריא שקורין אותה כיבוש יחיד · והטעם כי דוד כבש אותה כרצון נפשו שלא שאל באורים ותומי' ולא
נמלך בסנהדרין · כי היה חייב להוריש כל שבעת הגוים בתחלה ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת
כאשר הבטיח השם בכאן · ומפני שלא נעשה הכבוש שהוא במצות התורה אמרו מקצתם לא שויה כבוש
ודינו במצות כדין חוצה לארץ · וכך היא שנויה בספרי · ומקצתם יאמרו בתלמוד דשויה כבוש כי אעפ'
שלא נעשה כסדר כיון שהלך שם וכבשו נתקיים בו לכם יהיה וארץ ישראל היא

סדר ראה

ונתת את הברכה על הר גריזים כתרגומו ית מברכיא את המברכי' על הר
גריזי' כלפי הר גריזי' לשו' רש"י ואיננו כנ' כפי פשוטו · כי עדין לא צוה כי ב

במברכים · אלא פירושו כי אני נותן לפניכם דרך ברכה ודרך קללה · וטעם לפניכם שתבחרו לכם מהן
מה תרצו ואודיע שתהיה לכם הברכה כאשר תעשו המצות והקללות אם לא תקיימו אותן · וזה כאשר אמר
עוד ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וגו' · ואחר כן אמר בכאן שיתנו
הברכה הזאת אשר הוא אומר להם על הר גריזי' והקללה על הר עיבל והנה היא נתונה בפה · וכן
ונתן אותם על ראש השעיר כדברי רא"ה · והנה אמר בכאן בדרך האזהרה שיתנו את הברכה על הר
גריזים לברך את העם אם ישמעו אל מצות ה' והקללה על הר עיבל לאמר ארור אשר לא ישמע' אל מצות'
ויסור מן הדרך אשר צוה ה' · והיה אפשר שיתנו כל השבטים הברכה וכולם הקללה · או שיאמרו הלוים
הכל או איש אחד משמיע לכולם · ואחרי כן שב לבאר שם ואלה יעמדו לברך את העם על הר גריזי' ואלה
יעמדו על הקללה · ואמר וענו הלוים ופירש כל הענין כי בכאן ומפני אזהרתו אשר אמר ראה אנכי נותן
וגו' · הזכיר מקצת המצוה וחזר לבאר אותה במקומה ויתכן שהיה הר גריזי' לדרום שהוא הימין והר עיבל
מצפון שנ' מצפון תפתח הרעה ·· ושמרתם לעשות את כל החוקי' ואת המשפטי' גם בכאן יזהיר
על החוקי' ועל המשפטי' קודם שאר המצות · ויזכיר תחלה המשפט בע"ז ותשמישיה כאשר פירשתי בסדר
ואתחנן · ואחר כן יזכיר משפטי' רבים בנביא השקר ומסית ועיר הנדחת · ויזכיר בחקים תחלה הקרבנו'
במקדש ואחר כן איסור אכילת כל תועבה ושאר מצות ·· לא תעשון כן לה' אלהיכם להקטי' לשמי'
בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר · רא"ה ונתצתם את מזבחות' ואבדתם את שמם לא תעשון כן אזהרה
למוחק את ה' ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה · אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעת' שישראל
נותצין למזבחות אלא שלא יעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיהם למקדש אבותיכם ליחרב לשון רש' ודברי
ר' ישמעאל סמך של אגדה הם · אבל הכתוב כדעת רבותינו אזהרה למוחק את השם ומפורש במסכ' מכות
והא איכא מוחק את השם דלקי ואזהרתיה מהכא לא תעשון כן לה' אלהיכם · ולשו' ספרי מניע' לנותץ אבן
אחת וכו' · ר' ישמעאל אומר מנין למוחק אות אחת מן השם שעובר בלא תעשה שנא' ואבדתם את שמם
לא תעשון כן · רב' אומר וכי תעלה על דעת' וכו' ודברי ר' ישמעאל אינם במחלוק' אבל הם ביאור כי מוחק
את השם כנותץ המזבח ואם כן יהיה פירוש הכתוב ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם מן המקו'
ההוא ולא תעשון כן לה' אלהיכם לנתוץ מזבחו ולאבד את שמו · אבל תנו כבוד לשמו ולמזבחו ואל המקו'
אשר יבחר לשום שם מזבח לשמו תדרשו ותביאו עולותיכם לפניו · וטעם לשכנו תדרשו שתלכו לו מארץ
מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב כלשו'
ציון ישאלו דרך הנה פניהם · ובספרי תדרשו דרוש על פי הנביא יכול תמתין עד שיאמר לך נביא תל'
לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומצא ואחר כך יאמר לך נביא · וכן אתה מוצא בדוד וכו' · ועל דרך האמת
לשכנו תדרשו לכבודו תדרשו ובאת שמה לראות את פני האדון ה' אלהי ישראל ומזה אמרו חכמי' שכינה

מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפני' מן המחיצה · ואת תרומת ידכם אלו הבכורי'
שנאמר בהם ולקח הכהן את הטנא מידיך לשון רש' כדברי רבותי' · ועל דרך הפשט יזכיר הכתוב העולות
והזבחי' שחייב לאכלן שם במחיצה לפני השם · והזכיר גם כן שיביא שם המעשר והתרומה שיתן אותם
לכהני' וללוים משרתי' המקדש וישמחו גם הם עמכם ועם בניכם · כענין שנ' הביאו כל המעשר אל בית
האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובו' השמים והריקותי
לכם ברכה עד בלי די · וכן יסדו בבית שני בתרומה ובתרומת המעשר שיביאום למקדש שנ' ואת ראשית
עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהני' אל לשכת בית אלהינו · ונאמ' לבית אלהינו
אל הלשכות לבית האוצר · וטעם תרומת ידכם מפני שהתרומה לא נתנה בה התורה שיעור אבל רז"ל
כאשר תרים ידו · וכן מה שאמר לא תוכל לאכול בשעריך יזהיר על הישראלי שלא יאכל בשעריו המעשר
והתרומות והבכורו' והנדרי' והתרומה · וחזר והפריש ביניהם כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו אתה ובנך
ונתן הנאכל לכם והלוי אשר בשעריך יאכל שם בשערי' הראוי' אלין כמו שנ' בהם ואכלתם אותו בכל מקו'
ויקבר הכתו' כדברי' המפורשי' במקו' אחר · ואני סובר כפשוטו של מקרא זה כי תרומת ידכם מה שירים
אדם לה' מכספו ומזהבו לעשו' אותו קרבן עולה או זבח · והזכי' בקרבן שלשת מינין הנדרי' אשר הם הרי'

על קרבן שור או כשב או עז · והקריבה אשר יאמר בשור ושה הרי זו עולה ואביא אותה למקדש והתרומה
אשר ירים מכל אשר לו כסף או זהב או שיביא בהמתו חולי' לעזרה ויאמר לכהני' הרי זו מידי לשם וזהו
מלשון כל מרים תרומת כסף ונחושת הביאו את תרומת ה' · וכן כל תרומת הקדשי' אשר ירימו בני ישרא'
לה' קרבנות הם · וכך אמר בשקלי' מחצית השקל בשקל הקדש תרומה לה' והם לקרבנו' כי כל מה שירים
אדם לה' מכל אשר לו בין לקרבנות בין לבדק הבית · כענין ויקחו לי תרומה בין לכהני' משרתי ה' הכל
יקרא תרומה כענין שכתו' במכס ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה' ואין חולין גמורין בידו' וכן ואשקלה את
הכסף ואת הזהב ואת הכלי' תרומת בית אלהינו ההרימו המלך ויועציו · ולא אמר הכתו' תרומותיכם שלא
נטעה בתרומות הכהני' · אבל את תרומת ידכם מה שתרימו ברצונכם מן הבא בידכם והנה כל הבכורי'
בכאן חייבים בתחיבה כי פירוש מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני שנאכלי' לפני השם · כי מעשר
ראשון מעשר הלוים ומעש' שני להם הוא · לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום · אמר
ר"א כדרך הפשט כי פירוש' כן כענין שהיו נוסעי' ממסע אל מסע ויקריב עולה' במסע שירצה · ויש מי שיתן
בכור באן · ויש מי שלא יתן כי המצוה תלויה בארץ ואין זאת דעתי רק טעמו שלא היו כולם יראי השם
וכענ' שאמר אנחנו כי מצות רבות תלויות בארץ זה לשונו ואינו נכון שאין מדרך הפרשה שידב' בתוכחו'
ויאמר להם עתה שאתם עושים מצות השם ואיש כל הישר בעיניו יעשה ואיך יאמר משה רבינו אנחנו
עושים בעבירות חלילה חלילה · אבל היה ראוי שיאמר לא תעשו ככל אשר עשיתם היום איש כל הישר
בעיניו ומה טעם לכלול עם העבירות המצות התלויות בארץ · אבל פירוש הכתו' כי ישראל נצטוו במדבר
לזבוח כל בקרם וצאנם שלמי' לפני המשכן אבל באיזה מקום שיהיה המשכן יעשה אותם · ואם לא ירצה
לאכול שור ושה לא יתחייב להביא קרבן כלל · וגם כן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ומעשר
שני והנה לא יבוא בחיוב המשכן כלל ואפי' ברגלים לא נתחייב לבא לשם וכן אחרי זריקת הדם והקטר
החלב בשלמים יאכל אותם במדבר בכל מקום שירצה כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה אבל אוכלי' אותם
במחנה וחוץ למחנה · והנה אין להם בכל ענין הקרבנו' חובה רק איש כל הישר בעיניו יעשה · על כן צוה
בכאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא יעשו כן · אבל יבואו בחובה למקום ידוע ומיוחד נבחר משם ויביאו
שם הזבחים והמעשרו' והבכורו' ויאכלום שם במחיצה לפני השם · ומה שאמרו רבותינו בדברי' הנדר
והנדב שאינו קרב בבמה מדרש מיתור המקרא כענין שהוא מפורש בפרק בתרא דזבחים · כי
ירחיב ה' אלהיך את גבולך אין טעם הרחבה זאת כאותה שאמר ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך
עוד שלש ערים על השלש האלה · שאם כן לא היה בשר תאוה מותר בבואם לארץ אבל שם כאמ' כי יכרית
ה' אלהיך את הגוים אשר ה' אלהיך נותן לך את ארצם והם שבעה הגוים שיזכיר בכל מקום ואז נבדיל שלש
ערים · וכן עשה יהושע · ואחר אמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך · וזה ירמוז
לעשר העממין שנתנו לאברהם · אבל כאן אמר כאשר דבר והם הגוים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך את
ארצם כי מיד לאחר שכבשו וחלקו הותר להם בשר תאוה · ואין טעם כי ירחק ממך המקום שיהיה
מותר בהרחקת המקום בלבד · שאם כן יהיו יושבי ירושלים אסורים בבשר תאוה · אבל עם כל ישראל
ידבר ויאמר להם כי כאשר ירחיב השם את גבולכם ולא תהיו כולכם יושבים סביב למשכן כאשר אתם היום
במדבר יהיה לכם בשר החולין מותר כי אי אפשר שתלכו כולכם ממקום רחוק אל המקום אשר יבחר ה'
ותזבחו זבחי שלמי' כל מה שתאכלו וטע' וזבחת כאשר צויתי' על דעת רבו' כאשר צויתיך על פה מהלכה למשה
מסיני מל"ד שנצטוה משה על השחיטה ועל הקנה ועל רוב אחד בעו' ועל רוב שני בבהמה ודע כי שחיט' כלשון
הקדש והוא הכורת שימני הבהמה · ואל תתמה בענין שלמי' ושחיט' במדבר כי היא מליצה שזבח אותם בכאן
והנה צוה בקרבנות ושחיטה שהוא בשימני הבהמה · והנה מתחלה צוה שיהיה כל מה שהם אוכלים
שלמים והם שחוטים כמשפט הקרבנות · ועתה בבא להתיר בשר החולין אמר וזבחת מבקרך ומצאנך
כאשר צויתיך בהיותם קרבנות ותאכל אותם בכל אות נפשך · לומר שיתירם חולין בכל מקום ובלבד
שיהיו זבוחין כאשר צוה מתחלה בהיותם כולם קרבנות · וזהו פשוטו של מקרא זה על הנכון · ושמא רבותי'
מתכוונו בזה בשאמרו בסיפרי כאשר צויתיך מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה

והנה מצות השחיטה מפורשת בכאן ומבוארת מדברי רבותינו בקבלה ׃ אך כאשר יאכל את
הצבי ואת האיל כן תאכלנו ׳ הוא כמו שפירש הטמא והטהור יחדיו כי מפני שצוה במדב׳ שלא יאכלו בקר
וצאן רק בזבחי שלמים ויוזהר בהם כי הנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו
ונכרתה ׳ אמר בכאן שיאכל בכל אות נפשו בחולין ושיאכלנו עם הטמא בקערה אחת כאשר הם אוכלין
במדבר הצבי והאיל שאינו קרב על המזבח ׳ ואין הטעם בצבי ובאיל שיאכל חלב החולין כאשר יאכל
חלב הצבי והאיל כי לא יזכיר רק האכילות כענין שאתם אוכלין הצבי והאיל תאכלנו הבשר אשר תזבח
בכל מקום ׳ ולא אמר כאשר יאכל בצבי ובאיל יאכל כן ׳ ולכך יפרש בכל מקום הטמא והטהור יחדיו
יאכלנו כצבי וכאיל ולא יאמר בשום מקו׳ יאכלנו כצבי וכאיל בלבד כדי שלא יבא גם החלב בכלל ׳ וטעם
אך אזהרה מפני כי מתחלה היה אסור לאכול רק שלמים השחוטין במשכן ׳ ועתה כשהתיר לשחו׳ ולאכול
בשעריך ובכל אות נפשך יהיה במשמע שיאכל אפי׳ חולין וגם קדשי׳ כאשר בראשונה שיקריב׳ שם בבמה
ועל כן הזהיר כך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו שלא תקריב ממנו ולא חלב ולא דם ולא תנהג
בהם דרך קדשים ׳ ולא תזהיר מהם הטמאים כלל ׳ והוצרך להזכיר רק הדם לא תאכלנו מפני טעמים
רבים כי מתחלה אמר באיסור הדם ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם והיה במשמע הזה
שהדם אינו מכפר בבהמה ולא יאסר על כן הוצרך לאסרו בביאור אבל בחלב לא הזכיר כן באיסורו ואין
כל הקרב מן האימורין אסור ׳ ולא כל שאינו קרב מותר כאשר כתבתי במקומו ׳ ועוד כי כיון שצוה
בכאן שנשחוט והזהיר שנאכל באכילת הצבי והאיל היה במשמע שנכסה הדם כאשר נעשה בצבי ובאיל ׳
ועל כל פנים הוצרך להתיר שנשפוך הדם כמים בלא כסוי ׳ וזה טעם על הארץ לא בארץ שיכסנו בעפר ;
וכיון שהוצרך להזכיר היתר הדם הקדים לבאר איסורו ׳ ועוד נתירא הכתוב שלא ידונו בדם בעבור כי
במדבר בעת שהיו כל בקדש ובאכלם שלמי׳ היה הבשר אסור עד שיזרו׳ הדם על המזבח כי כן הדין בקרבנו׳
והנה הדם בהם מעכב אכילת הבשר ׳ וכזה מן הצבי והאיל בעבו׳ שאינם קרבים שנכסה את דמם בעפר
וכן מן עוף בעבור שאין העוף קרב לשלמי׳ ואם כן היה מחוייב בבקר של בשר תאוה שנכסה אותו או
שנאכלנו עם הבשר בבחירה ולא יראה על פני השדה׳ כי ראוי היה שיהא מותר לאכלו בפני עצמו ממה
שישפכנו על הארץ ׳ שלא יזבחו את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם ׳ על כן אמר שיזבח
הבקר והצאן ולא יאכל הדם עם הבשר בבחירה ׳ או כאבר מן החי ׳ וישפוך הדם על הארץ ולא יחוש לו
אבל לא יאכלנו לא בפני עצמו ולא עם הבשר ׳ ומן הטעם הזה הוצרך להזכיר כן׳ פעם אחרת בבשר בעל
מום מפני שהיה הדם מתחילה למזבח ׳ והוצרך עתה לומר כשהוא בעל מום שלא ינהגו קדושה בדמו
וגם לא היתר אבל ישפכנו כמים ולא יאכלנו והנראה בעיני בטעם הענין הזה׳ כי מתחלה בהיותם במדב׳
יליל ימיון ושעירים ירקדו שם והיו כולם יוצאי מצרים הרגילים בהם אסר להראות הדם על פני השד׳
ולזבוח כל דרך לפני משכן ה׳ להרחיק אותם מן החטא ההוא ׳ אבל בבואם לארץ והוצרך להתיר בשר
תאוה מפני הרחק המקום ולא חשש אם ישפכו בביתם דם הבקר והצאן על הארץ ׳ אבל בדם החיה ועוף
אשר יצוד במדה וביער והמנהג לשחטם שם ולהביאם שחוטין אל הבית השאיר המצוה כאשר היתה לכסו׳
דמם בעפר שלא יקריבו לשעירים ׳ ומדרש רבותינו בדרך חזק לבלתי אכול הדם ולא תאכלנו למען ייטב
לך מדרש יפה וכאות ללשון הכתוב שהיו להוטין אחריו על כן הוצרך לכל האזהרות האלה וכל שכן
שהוצרך להזכי׳ איסורו לטע׳ שלא הזכי׳ איסור החלב וכאות שדבר רבותי׳ זה מספיק לטעם רבוי האזהרות
שהכתוב מזהיר ממנו ׳ אבל הלשון שאמר רק חזק לבלתי אכול הדם אינו מתישב לי בכל זה כי מה חוזק
ואומץ יש בהזהר מן הדם ׳ והראוי שיאמר לאומרו השמר לך לבלתי אכל הדם ומצינו לשון חוזק במצות
שאמר הכת׳ ליהושע רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי וכן אמר יהושע
לישראל והתחזקתם מאד לשמור ולעשות את כל הכתוב בתורת משה וזה כלל במצות כולן ולשמו׳ ירמוז
ללא תעשה ולעשות ירמוז למצות עשה אבל במצוה אחת לא נמצא כן ומה צורך בחוזק בשב ולא תעשה
ממצות לא תעשה אחת אבל נראה לי כי הזכיר בה חוזק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים כי
היו זובחים את זבחיהם

לשעירים תמיד כמו שכתוב ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם וכתיב יזבחו
לשדים לא אלוה והיתה העבוד שהיא באכילה מן הדם כי היו מקבצים הדם לשדים והם אוכלים עליו
ומדמה כאלו הם קרואים לשדים לאכול על שולחן השדים ההם ומתחברים עמהם ׳ וכבר הוזכר זה בספר
מורה הנבוכים ולא שיהיה זה עיקר טעם איסור הדם כי הכתוב מפרש טעמו כי הדם הוא הנפש כאשר
בסדר אחרי מות אבל מזה היו שופין בו ורדופין אחריו מאד והנה היו מתנבאים בו ומגידים עתידות
ולכך בא הכתוב והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד ובא האות והמופת אל יפתה לבבו ׳ אבל יחזי׳
בתורתו ובאמונת ה׳ ואל יאכל מן הדם בשום ענין ואל ינסה המעשה ההוא מדבריהם לא יירא ומפניהם
לא יחת כי הבל המה מעשה תעתועים הזהיר כאן כענין המוזהר בנביא השקר מפני הטעותין שמור
ושמעת את כל הדברים האלה לא הזכיר כאן חקים ומשפטים או עדותיו ומצותיו ׳ אבל אמר את כל
הדברים להכנים בשמירה גם הטוב והישר כאשר פירשתי בסדר ואתחנן השמר לך פן תנקש
אחריהם אחרי השמדם מפניך אחר שתראה שהשמידם מיד יש לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני
מעשים מקולקלים שבידיהם ׳ אף אתה לא תעשה כן שלא יבאו אחרים וישמידוך לשון רש״׳ ואם כן
יהיה זה אזהרה והתראה מלעבוד עז׳ וכן כתב איכה יעבדו לפי שלא ענש על עז׳ אלא על זבוח וקטור ונסו׳
והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו דברים הנעשים לגבוה ׳ בא ולמדך כאן שאם דרכה של עז׳ לעבדה
בדבר אחר כגון פוער לפעו׳ וזורק אבן למרקולי׳ שהיא עבודתו חייב ויחייב׳על זבוח וקטו׳ וניסוך והשתחואה
אפי׳ שלא כדרכה עבל׳ וזה איננו נכון כי הכתוב אומר לא תעשה כן לה׳ אלדי׳ אם כן איננה אזהרה בעבוד׳
לאלדיהם רק שלא לעבוד השם הנכבד בעבודתם כאשר נתן הטעם כי כל תועבת ה׳ אשר שנא וגו׳ אבל פי׳
הפרשה כי עד הנה צוה פעמים רבות כי כבואו אל הארץ בעקיר עז׳ ומשמושיה ונאבד את שמם ׳ ובורר
שנעשה זה מיד כאשר אכתוב יורשים אותם מיד ׳ועתה אמר כי כאשר יכרית ה׳ הגוי׳ ההם מפניכו וישתקע
שם עז׳ מן הארץ ונשב בארצם לבטח לא נחשב בלבבו הנה הכרית השם מפניכו עובדי אלדים אחרים
בעבור שהיו עושים כבוד בעבודה שלימה למעשה ידי אדם עץ ואבן ואין ראוי לתת כבודו לאחר ותהלתו
לפסילים ׳ כי כן אסר זבוח וקטור ונסוך והשתחוא׳ בלתי להשם לבדו ׳ והנהוג במלכים כי המתחסד בכבוד׳
לתת עטרה בראשו או ללבוש לבוש מלכות בהם אחת דתו להמית אם כן אעשה אני לשם הנכבד׳כאשר היו
עושים הגוים, לאלדיהם וייטב לפניו ״ לכן הזהיר לא תעשה כן כי הדברים המתועבים לפניו היו עושים
לאלדיהם ולא אסרם מפני המעשה שיהיה בכבוד וראוי לעשותו לפני השם לבדו רק מפני הכונה שהיתה
בהם לעבודת אלהות כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלדיהם שהוא דבר
מתועב לפני השם לשפוך דם נקי ׳ ואף כי להיות אכזרי על פרי בטן לא ירחמו ׳ ועל כן אמר את כל הדב׳
אשר אנכי מצוה אתכם וגו׳ להזהי׳ על מעשה הקרבנות ועבודת המקדש שלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו
וזה ענין הפרשה הזאת באמת ׳ אבל רבותי׳ שלמדו מכאן לעובד עבודה זרה כדרכה שחייב עליה
לעולם אפי׳ פוער עצמו לפעור ׳ מפני שהזכיר הכתוב איכה יעבדו ללמד כי תקרא עבודה באיכות רהואה
ויהיה בכלל ולא תעבדם ׳ אבל אם יזרוק אבן לפעור או אפי׳ דרך כבוד שיחבק וירבק לפניו איננו חייב
מיתה ׳ ועל דרך הפשט הזהיר׳ בראש הסדר לא תעשון כן לה׳ אלדיכם לעבדו כאלדי העמים על ההרים
הרמים בקרבנותיו ׳ ועתה בפרשה הזאת הזהיר לא תעשה כן לה׳ אלדיך לעבדו במקדשו בעבודות שלהם

כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום יקראנו הכתוב נביא על פי עצמו שיאמר הוא השם דבר
עמי בהקיץ ואני נביאו שלוח לכם שתעשו כן ׳ ויתכן שירמוז הכתוב למה שהוא אמת כי בנפשות בקצת
האנשים כח נבואי ידעו בו עתידות לא ידע האיש מאין יבא לו אבל מתבודד ותבא בו רוח לאמר ככה יהיה
לעתיד לבא בדבר פלוני ויקראו לו הפילוסוף כהין ולא ידעו סבת הענין אך הדבר נתאמת לעיני רואים ׳
א לי הנפש בחדושה תדבק בשכל הנבדל תתכוין בו והאיש הזה יקרא נביא כי מתנבא הוא ׳ ועל כן יבא
האות והמופת אשר יאמר ונתן אליך אות או מופת ענין אות סימן על דבר שיהיה אחרי כן
בדימונו כענין שבא׳ אים על דגלו באותות ׳ כי כשיבא הנבי׳ ויאמ׳ דבר פלוני עתיד להיות לדמיון שיהיה

כי יקרא אות כענין שנא' לכן יתן ה' הוא לכם אות שהאל עמנו ומסם כן אשת הנביא׳ והאלה נגזרת מן
אתה והמופת יאמר על דבר מחודש שיעשה לפנינו בשנוי טבעו של עולם כענין שנא' לדרוש את המופת
אשר היה בארץ ׳ ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש והיא מלה מקודרת מופלאת כמו שרית ישראל
וישאילהו הלשון לדבר שהוא חוץ מן המנהג כמו שנ' והיה יחזקאל לכם למופת ויאמר ותדבר ולא תאלם
עוד והיית להם למופת כי מעשיו היו פלא בעיני הרואים ׳ כדרך ותרד פלאים וכן אתיא ותמהיא אתוהי
כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין ׳ האותות והמופתים כי הפלא והתמה ענין אחד והיו ביציאת
מצרים אותות והם הדברים שיאמר להם מתחלה יהיה האות הזה ׳ והיו שם מופתים שיעשו בחדוש בלי
שיקדימו להודיע בו ׳ וכן מזה אות כי אעלה בית ה' שיקדים להודיעו ואמר באות שהוא כענינו לדרוש את
המופת אשר היה בארץ לדעת החדוש ההוא איך נתחדש אצלם ׳ וכן המטה אשר נהפך לנחש קרא אות
כאשר הודיע בו לישראל וקראו מופת כאשר עשאו לפני פרעה לחדוש וכן כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום
ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש כי היה כדבר אות מגיד על מה שיאתה ופלא במנהג שילך
הנביא ככה אם כן ונתן אליך אות או מופת פי' שיאמר אלי הנביא השלוח אליכם שתעבדו ע"ז פלוני וזה
לכם האות כי למחר יבא הארבה החסיל והגזם ׳ או יתן להם מופת שישליך לפניהם מטה ויהיה לתנין
ובספרי אמר אות הוא מופת ומופת הוא אות אלא שדברה תורה בשתי לשונות ׳ אולי כונתם לומר שאין
חלוק בין שניהם הפרש כדי גדי היה להזכי' האחד אלא שרבתה התור' להשכיב כענין לומ' כל אות ואות שית'
אליך מכל אותות שבעול' ׳ והאיש הזה שיקרא עצמו נביא ויצוה לעבוד ע"ז על דרך הפשט שנביא הע"ז הוא
שיאמר כלם פעמי שלחני אליכם שהוא האלדים וצוה שתעבדוהו ככך וכך והוא שאמר בו הכתוב עוד
ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת כי כל מתנבא בשם אלהים אחרים ׀ לעבוד אותם יתנבא כי הם לו
לאהדין והזכירו שם עם נביאי השקר אבל העולה בזה מדברי רבותי' כי זה הנביא הנזכר בכאן מתנבא
בשם ה' ׳ יאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית או שהוא גדול מכל
האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו והם ז"ל הזכירו כי אפילו יאמ' שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד כגון
שיאמר עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני כי כן הרצון לפני השם הנכבד הוא חייב מיתה
וגם הוא זה כפשוטו של מקרא ׳ והנה בזה הכתוב שלא נשמע למתנבא בשם ה' לעבוד ע"ז כלל ולא נכיש
באותות ובמופתים שיעשה והזכיר הטעם מפני שאנחנו ידענו מיציאת מצרים שהוא מעשה ממש לא
חזיון ולא מראה כי לה' הארץ והוא המחדש והמפך והיכול ואין אלהים מלבדו וידענו ממעמד הר סיני כי
הוא פנים בפנים צוה אותנו ללכת בדרך זה שלא נעבוד לזולתו כלל וכבודו לאחר לא יתן וזה טעם אשר
צוך ה' אלהיך והנה סרה על דבר השם שלא צוה ככה מעולם או סרה דבר על כבודו שאין ראוי לעבוד לאל
אחר ׳ וטעם כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לאמר כי ענין המופת אשר בא והראהו השם לזה באלוהו ׳ או
כביאתנו רבנן האלדים היה בו לנסותכם באהבתו ׳ וכבר פירשתי כי הנסיון יקרא כן מצד המנסה ׳ ואמר
לדעת שיודע בפועל מה שהוא בכח וגלוי לפניו והנה מצות כל הפרשה במתנבא לעבוד ע"ז ׳ אבל במתנבא
בשם ה' לשנות בדברי התור' רבותי' דר' בו שאם בא לעקו' דבר אחד מן התורה כגון שיתיר החזיר או אחת
מן העריות לעולם במשפט הזה יעשה לו ׳ אבל אם יתיר זה לקצת הימים להוראת שעה כגון אליהו בהר
הכרמל אנו חייבים לשמוע אליו ולעשות ככל אשר יצונו ׳ ונראה שאם יתנבא בשם ה' לבטל מצוה שיקדש
כגון שהיה במקרא מגלה באינו חייב מיתה אלא שאין לנו לשמו' אליו דכתיב אלה המצות אין נביא רשאי
לחדש בהם דבר מעתה ׳ ואולי כיון שלא נאמין לו הנה הוא נביא השקר ומיתתו בחנק ׳ אחרי ה'
אלדיכם תלכו היא המצוה שנלך אחר עצתו ונתמנו לבדו נדרש כל נעלם ונשאל כל עתיד כענין ותלך לדרוש
את ה' ׳ כי יבא אלי העם לדרוש אלהים, וכן יעשו ישראל עם הנביאים האין פה נביא לה' ונדרשם את רה״
מאתו ויגד לנו ה' אלדינו את הדרך נלך בו ואת הדבר אשר נעשה ׳ ובספרי אחרי ה' אלדיכם זה ענן, והוא
מה שפי' ושנו שנשמע לקול אותותיו ונלך אחרי עצתו ׳ ואותו תיראו שתאמינו בלבבכם כי הוא השרי
בידו נפש כל חי וכידו להמית ולהחיות ופוקד עון ומשלם שכר ׳ ואת מצותיו תשמורו תורת משה
ובקולו תשמעו לעשות כל מה

שיבוא אותנו יתב׳ בדבר התורה כמו שאמר שמואל נסכלת כי לא שמרת את מצות ה׳ והוא מה שפי׳ עוד נביא
מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך אליו תשמעון ׃ ואמר והיה האיש אשר לא ישמע אנכי אדרוש מעמו
שהוא חייב מיתה בידי שמים וכמו שבא במצות הנביא הכני ופצעני בדבר ה׳ ׃ וכן אמרו בסיפרי ובקולו
תשמעו בקול נביאיו ואותו תעבודו ובו תדבקון פירשתיו ׃ והנה כבר נאמר את ה׳ אלהיך תירא ואותו
תעבוד ׃ אבל החזירו כאן לשלול אלא ביראה מדברי הנביא מפני האות והמופת ולא נעבור על עבודת ה׳
בעבו׳ דבריו כי מצוה ה׳ לבדו ביראה ולא מאל אחר ולהוסיף ובקולו תשמעו לא תאבה לו לא תהא תאב לו לא
תאהבנו לפי שנ׳ ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב לשון רש״י מסיפרי אבל בגמ׳ אמרו הא אבה ושמע חיי׳
וכן הדבר כי אבה לשון רצון ולא אבה ה׳ אלהיך לשמוע אל בלעם לא רצה ׃ לא אבה יבמי מזה שאמר—
אם לא יחפץ ׃ והנה לא תאבה לו בלב ולא תשמע אליו שתודה לומר כן אעשה אלך ואעבוד העב׳ שאמרת
והוא חייב מיתה כהודאתו ׃ וכן דעת אונקלו׳ לא תקבל מיניה ואלו הלאוין כמו לא תתאוה ולא תחמוד
שאם תתאוה בלב עובר בלאו הראשון ואם הוסיף לעשות כאשר חשב עובר גם בלאו השני לא תחוס
עינך עליו לרחם עליו שלא ימות ולא תחמול על הקירבה המוסרת שיש לו עמך כענין שנאמ׳ כאשר
יחמול איש על בנו העובד אותו ולא תכסה עליו מהעיד עליו בבד׳ ׃ ובספרי לא תחמול שלא ילמד עליו
זכות ׃ ולא תכסה אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק והכל טעם אחד כי הכסוי מן מכסה פשעיו
כוסה קלון השתיקה מהגיד ׃ ואמר ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה כי הוא דבר מצוי יעשה תמיד לולי
המשפט ׃ אבל ענין הנביא הנזכר איננו בתדירות ודרשת וחקרת ושאלת היטב הדרישה והחקירה
מפורשין בדברי רבותי׳ ׃ והזכיר הכתוב זה בעיר הנדחת ובעובד ע״ז ולא הזכיר כן בנביא השקר ובמסית
כי הנביא מפרסם עצמו באותותיו ובמופתיו והמסית הכתוב ידבר עם המוסת כי הרוג תהרגנו והוא
היודע ועד כמו שאמר לא תחמול ולא תכסה עליו ׃ אבל בעיר הנדחת ובעובד ע״ז שהם מעשים מגיעים
אלינו בשמועה הזכיר בהם דרישה וחקירה ׃ ולא הוצרך להזכיר כן בשאר חייבי מיתות כי מקום יודע
הדבר ואת׳ בעדים ומיתי׳ ודרשו השופטים היטב בענינ׳ שלא ידע מי משתי הכתות יאמ׳ האמת בלתי אחר
חקירה רבה ׃ ולענין הדין כלן למדין זה מזה בגמ׳ ומכלם יצאו לנו שבע חקירות ובדיקות החרם
אותה ואת כל אשר בה אותה הם אנשיה הנדחים ואת כל אשר בה הנשים הנגררות אחר האנשים אבל
הטף שהם קטנים בזכרים ובנקבות אין ממיתין אותן ׃ וכן אמרו בסיפרי תנן או׳ לא ימותו אבות על
בנים וכו׳ ובעיר הנדחת הכתוב מדבר אבל בתוספתא של מסכת סנהדרין נחלקו בה קטני בני אנשי עיר
הנדחת שהודחו עמה אין נהרגין ר׳ אליעזר אומר נהרגין ׃ אמר לו ר׳ עקיבא מה אני מקיים ונתן לך
רחמים ורחמך והרבך אם לרחם על הגדולים הרי כבר נאמר החרם אותה ואת כל אשר בה ובהמתה ומה
אני מקיים ורחמך והרבך אלו קטנים שבתוכה וכו׳ ׃ והנה כל אלו מצות הביאור מזה שב׳ בתורה זובח
לאלהים יחרם ועתה באר החרם מהו בנדחים ובעובדים בנים אתם לה׳ אלהיכם גם זו מצוה—
מבוארת שאמר בתורה בכהנים לא יקרחו קרחה בראשם ובבשרם לא ישרטו שרטת ׃ ועתה יבאר כי לא
בעבור מעלת הכהנים בלבד שהזכיר שם שהם קדושים לאלהיהם צוה בהם זה אבל כל העדה כלם קדושים
וכלכם בנים לה׳ אלהיכם כמו הכהנים ׃ אם כן השמרו גם אתם במצוה הזאת כמותם ועל דעת רבותי׳
בשניהם איננה אלא על המת ״ ויתכן שיהיה המצוה הראשונה בכהנים לאמר שאם היה הכהן מקורח
ומגודד איננו ראוי לעבודה כמו שאמר ולא יחללו שם אלהיהם . והנה עבודתם מחוללת וכאן ביאר כי
המצוה גם לישראל והוצרכו לשתיהם ורש׳ כתב לפי שאתם בניו של מקום אתם ראוים להיות נאים
ולא גדודים ומקורחים ׃ ואיננו נכון שא״כ תהיה המצוה גם שלא על המת ור״א אמר אחר שתדעו שאתם
בנים לה׳ והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו לא תתגודדו על כל מה שיעשה כי כל מה שיעשה לטוב הוא
ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו כי עם קדוש אתה ואיך
כשאר כל הגוים על כן לא תעשה כמעשיהם ׃ ולפי דעתי כי טעם עם קדוש הבטחה בקיום הנפש׳ לפני
ית׳ יאמר אחרי שאתה עם קדוש וסגלת ה׳ ולא ישא אליהם

נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש ואפי׳ ימות כנער ולא
יאסור הכתוב הבכי כי הטבע יתעורר לבכות בפירוד האוהבים וכדרש אף בחיים · ומכאן סמך לרבותינו
באסרם להתאבל יותר מדאי · לא תאכל כל תועבה הנה רצה להוסיף באור במאכלים האסורים ולכך
אמר לא תאכל כל תועבה להגיד כי כל הנאסרים נתעבים לנפש הטהורה · וענין כל תיעוב שנאה ומיאוס
כי נתעב דבר המלך · כל אוכל תתעב נפשם · כי המאכלים האסורים גסים יולידו עובי ואטימות בנפש
כאשר הזכרתי בתקומו ועל כן אמר עוד כל עוף טהור תאכלו להגיד כי אלה אשר אסר נתעבים והשאר
טהורים ראויים לנפש טהורה וכספרי אמרו ר׳ שמעון אומר כל עוף טהור תאכלו אלו חגבים טהורי׳ וכל
שרץ העוף אלו חגבים טמאים ויפה אמר · והנה טעם הכתוב כי הזכיר לאסור כל שרץ העוף והם ההולכים
על ארבע · וחזר ואמר כל עוף טהור תאכלו להתיר מהם אשר כרעים ממעל לרגליו הארבה והסלעם
והחרגול והחגב ולא הוצרך לפרש זה שכבר הוזכר · אבל הזכיר בכלל דרך קצרה כל עוף טהור תאכלו כלו׳
אלו הנזכרים מאכלים נתעבי׳ ושאר העופות למיניהם לארבעתם תאכלו מהם כל טהור שלא אסרתיו והכ׳
כלל כל הנאסרים לנו שהם כלם תועבה · ולא הוצרך לפרוט אחרי כן השרצים וכל הרמש כי דבר ידוע הוא
שתתעב אותם נפש כל נקי דעת · אבל הזכיר כל סימני הבהמה והחיה והדגים והעופות והקבלה להודיעך
שגם הם מתועבים לנפש · ולא הזכי׳ הטרפה שאיננה תועבה · אבל נאסרה מפני החרם או החולי שמא ימית
שלא יזיק באכלין · ולרבותי׳ עוד מדרשים למה נטמא בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הדאה · ועוד
מדרש בכל צפור טהורה תאכלו להתיר משולחת של מצורע וזה אשר לא תאכלו מהם לאסור את השחוטה
קבלו כן לרמוז בכל צפור טהורה שהצפור שלא קבלה טומאה מותרת וטומאת המצורע לא תדבק בחיים
שאין בעלי חיים כבהמה ובעוף מקבלים טומאה כנוגעם במת או בשרץ · אבל השחוטה שראויה לקבל
טומאה ידבק בה רוח הטומאה הפורחת מן המצור׳ ואיננה טהורה והיא בכלל תועבה כי אכילתה נתעבת
וטעם כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך דבק עם לא תבשל גדי בחלב אמו · כי איננו מאכל נתעב אבל יאסור
אותו להיותינו קדושים במאכלים · או להיותינו קדושי׳ שלא נהיה עם אכזרי לא ירחמו שנחלוב את החלב
מן האם שנבשל בו הבן · ועפ׳ שכל בשר בחלב יכנס בלאו הזה כי כל מנקת תקרא אם וכל יונק יקרא גדי
והוא דרך הבישול והנה בכלם אכזריות · וכתב רש׳ לא תבשל גדי בחלב אמו שלשה פעמים פרט לחיה
ולעופות ולבהמה טמאה · והמדרש הזה הוציא אותו ממלת גדי אבל הלאו עצמו אחד לאיסור אכילה ואחד
לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול · וכן כתב הרב בסדר ואלה המשפטים עשר תעשר כי גם זו מצוה
ש׳ כאשר כי אמר וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה׳ הוא קדש לה׳ ואמ׳ אם גאול יגאל איש ממעשרו
חמשיתו יוסף עליו ואין זה מעש׳ הלוים כי בו כאמר ואכלת׳ אותו בכל מקום והוא׳ חולין ויהיה טעם לפדיונו
ועתה באר כי הוא יתחייב לעשר כל תבואת זרעך שיאכל אותו הוא עצמו ובניו לפני השם למען תלמד
ליראה את השם · כי הכהנים והשופטים העומדים שם לפני השם שהם מורי התורה ילמדוהו יראתו
ויורוהו התורה והמצות · ופי׳ כטעם הפדיון אשר הזכיר שם בעבור כי לפעמים יהיה המעשר הרבה כי
יברכך השם והדרך יהיה רב ממנו וטוב לפדותו בכסף ולהעלות שם כסף הפדיום ולא הזכיר החומש שכבר
הוזכר · וטעם היוצא השדה שנה שנה וכל היוצא השדה כאשר אמר מזרע הארץ ופרי העץ וטעמו היוצא
מן השדה · ואין הכונה בכל תבואות זרעך שיעש׳ כל התבואה מכל אשר זרע ולא כל היוצא מן השדה שנה
שנה · אבל טעם הכתוב שיעשר במינים המתחייבים במעשר כל תבואתו וכל היוצא בהן מן השדה יזהיר
שלא יעשר מן הבא בידו מהם המקצת ויפטור לו המקצת · אבל יעשר בין המדות שזרע בין הנתוסף
עליהם הכל באמונה ולא׳ הזכיר המינים המחוייבים להתעשר מעשר דגנך ותירושך ויצהרך׳ וכן יזכירם
בכל מקו׳ לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו׳ וכן אמר בפרש׳ מתנות כהונה כל חלב
יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה׳ כי אלו בלבד הם החייבים בתרומה ובמעשרות מן
התורה · וכן זה שאמר הכתוב וכל מעשר האר׳ מזרע הארץ מפרי העץ לה׳ הוא לא יגזה שיעשר כל זרע
הארץ וכל פרי העץ אבל טעמו

כל אשר תעשר מזרע הארץ שהוא דגן ומפרי העץ שהוא תירוש ויצהר יהיה לה׳ · ובלשון הזה כתב רש״
מזרע הארץ דגן ופרי העץ תירוש ויצהר · ויקשה הכתוב שם כי איננו מקום המצוה לחייב שיעשר · אבל
הוא מצוה שיהיה המעשר קדש לה׳ עד שיפדה בתוספת חומש · אבל המצוה בתרומות ומעשרות בכל
מקום הן דגן תירוש ויצהר׳ ופירוש דגן בלשון הקדש המינין ידועין בתבואה ופי׳ תירוש היין החדש אשר
ישיקו היקבים ויצהר השמן אשר בהן ואין מין אחר בכל הזרעין ובכל פירות האילן חייבין מן התורה
כלל לא בתרומות ולא במעשרות · ויש בריתות שמיות כתב׳ ובספרי לאסמכתות והן מטעות · אבל הדבר
מתבאר בגמ׳ מן התלמוד הבבלי וירושלמי · ופשוטו של מקרא כך הוא שאפי׳ זתים וענבי׳ מעשר שלהם אינו
מן התורה עד שיעשו תירוש ויצהר · ותמיה בזה מאד שכבר הטעו בו מגדולי המחברים · וטעם שנה שנה
שיעשר אותו שתי שנים זו אחר זו כי קבלת רבותי׳ · ואחר כן פי׳ כי מקצה ג׳ שנים תוצי׳ מעשר תבואתך
של השנה ההיא ותאכילנו לעניים לומר כי השנה השלישית של מעשר עני היא · ואמר תוציא והנחת
בשעריך ללמד על הביעור · וסוף יבאר אותו בפרש׳ כי תכלה לעשר · ומדרש חכמים בלשון עשר תעשר עש׳
בשביל שתתעשר עשר שלא תתחסר רמז למפרשי ימים להוציא אחד מעשר לעמלי תורה · מקץ שבע
שנים תעשה שמטה והכנ׳ בעיני שיש חיד על שנת השבע עצמה שקבע אותה שמטה באחרי׳ ובקצי׳ כמו שאת׳
והשביעית תשמטנה ונטשתה · וזה טעם תעשה שמטה שתשבות בדרך לעשות את יום השבת וקצר באסור
הזריעה והזמירה שכבר הזכירם בבאור · אבל הוסיף לבאר כי היא שמטה לה׳ גם בהשמטת כספים ׳וזהו
טעם כי קרא שמטה לה׳ שהיא שבת לה׳ וכל המעשים ישבותו וכבר רמזתי סודה · וטע׳ מקץ אמר ר׳ אברה׳
בתחלת השנה · וכן אמרו המדקדקים כלם כי הרא״ש והסוף יקראו קצה שכל דבר יש לו שתי קצוות ׳וכענ׳
שכתוב מן הקצה אל הקצה על שתי קצותיו ועל ארבע קצותיו ואין דברם נכונים אצלי כי ראש שבע שנים
הוא השנה הראשונה והוא הקצה שנקרא בשם ראש · ואלו אמר הכתוב מקץ השנה השביעית היה דברם
נכון׳ ועל דעת רבותי׳ מקץ בסוף השבע ולא דבר הכתוב אלא בשמיטת כספים · יאמר מסוף כל שבע שני׳
הנתונים לכם תעשו שמטה שישמוט כל בעל משה ידו ולכך אמרו שאין שביעית משמטת אלא בסופה · וכן
לדעתם מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכו׳ בסוף הו׳ אלא שמקץ הנזכר כאן הוא מיד והקץ
הנזכר שם מופלג שהרי פי׳ במועד שנת השמטה בחג הסוכות · והנה טעם שניהם מתכלית יאמר כאן
בתכלית שבע שנים תעשה שמטה ושם יאמר בו גם כן כאשר תכליה שבע שנים במועד שנת השמטה
תעשה הקהל ׳ועל דרך הפשט יראה לי כי לשון הכתוב כפשוטו הוא ברור ומתוקן כי קץ הוא סוף וכן תרגו׳
ומספרים וכל דבר יש להן ראש וסוף וראשם וסופם בהם ותאמר בעשרות כי האחד ראש המספ׳ והעשרה
סופו אם כן קץ שבע שנים שנת השבע שהוא סוף המספר ההוא ובשמיטת הארץ הכתוב מדבר כאשר פרשתי
למעלה ׳וטעם מקץ כמו כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה · והנה הוא כמו בקץ שבע שנים
תעשה שתשבות בו׳ · וכן מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים פירשו
בשנה השביעית שהוא סוף המספר · והוא דומה לכתוב שבתורה ובשביעית יצא לחפשי חנם · וכן בשנה
השביעית תשלחנו חפשי מעמך׳ כי בעבור שאמר ועבדך שש שנים לא הוצרך לפרש כי בשנה השביעית
יפטר · והנה על דרך הזה היה נראה כי פי׳ הכתו׳ שאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות
שיהיה כמו כן בשנת מקץ בחג הסוכות בראש אותו השנה שנאסרין בה לחרוש ולזרוע שהיא שנת השמטה
אבל לא נוכל לומר כן כי רבותי׳ קבלו וראו שהיה הקהל בחג הסוכות של השנה השמינית היא השנה שאחר
השמטה ועל כן אמרו המפרשים כי פי׳ במועד שנת השמטה השנה הראשונה של מנין השמטה וזה
איננו נכון כי לא תקרא בכתו׳ שנת השמטה רק שנת השבתון השנה ההיא שהיא שמטה לה׳ וכן שנת היובל
ורבותינו עליהם דקדקו בכך שאמרו מי כתיב בשנת היובל משנת היובל כתיב שנה שאחר היובל · אבל כך
אני אומר כי הקץ והסוף יאמרו בכתו׳ על אחרית כל דבריו ופעמים הם בו ופעמי׳ אחריו חוץ ממנו ומקצה
אחיו ׳מקצה בחורות · ומקצתם יעמדו לפני המלך מקצות כנפיו אל קצות כנפיו כלם אחרי׳ כדב׳ המחבר
ממנו והוא כענין קץ כל בשר בא לפני ובא עד קצו ואין עוזר לו ׳כי בא הקץ קץ בא כלם תכלית הדבר
הנזכר והוא אחריו שנקבץ ונחתך · וכן הענין בלשון הסוף · טוב ללכת אל בית אבל מאשר הוא

סוף כל אחד אחריו שבבראשית. שכן תמו מן פלאות את המעשה אשר עשה האלהי׳ מראש ועד סוף במעשה עצמו ובלשונם כדי שיעמוד בתחלתו ובדי היקף בסופו׳ והיה פי׳ הכתוב מתחלת שבע שנים כששכון שנת השמטה בחג הסוכות הבא אחר השבע תעשה הקהל׳ ושלא יראה שיהיו שבע שנים למנין אחד הזכי׳ שיזן השבע בזמן השמטה׳ וכן כי אקח מועד זמן׳ וכן כל המועדי׳ זמנים׳ והנה הקץ הזה אחרי המספר כאשר פי׳ בחג הסוכות׳ ותקן שבע שנים תעשה שמטה מכלל המספר ולא הוצרך להאריך ולבאר זה שסבר פירש ששנת השבע היא שנת השמטה׳ ויהיה קץ רחב כשמטת כל השנה כמו שפירשתי על דרך הפשט׳ ויתכן לומר כי הכתוב מונה תחלת שנה מחג הסוכות כמו שאמר חג האסיף תקופת השנה ואמר חג האסי׳ בצאת השנה׳ ואם כן היה תקן שבע שנים כסוף ואון מתמו בסמוך ואמר במועד שנת השמטה להיות חשבון השבע כשמיטות כמו שפירשתי לא שתגיע השמטה עד החג הזה וראיתי לאחד מן המחברי׳ שכתב תלמד שמוסיפים מחול על הקדש והשמטה היתה נוהגת עד חג הסוכות של שנה שמינית וזה דבר מוכרח בתלמוד בראיו׳ ברורות שאין אמת ואפשר גם כן כי מה שאמרו רבותי׳ מקץ שבע שנים תעשה שמטה שאין׳ משמטת כספים אלא בסופה שהוא מדרש מפני שלא אמר השנה השביעית תעשה שמטה ירמוז כי בסוף השבע תהיה שמטה יותר מן ההתחלה ורבותינו בקץ הזה שהוא חוץ ממנו ויכול אדם לתבוע חובו כי׳ אחרון של שנת השמטה ולא תשמט עד הלילה׳ שכך תנינו בתוספתא שכותבין פרוזבול ערב ראש השנה של מוצאי שביעית

את הנכרי תגוש זו מצות עשה לשון רש מספרי ופי׳ מצות עשה באחיך הנכרי תגוש ולא אחיך ולאו הבא מכלל עשה עשה׳ ולפי שסבינו שם לא יגוש ליתן עליו לא תעשה חזרו ושנו את הנכרי תגוש זו מצות עשה לומר שעובר עליו בעשה ולא תעשה וכך אמרו שם לנכרי תשיך מצות עשה ולאחיך לא תשיך זו מצות לא תעשה והוא כמו שפירשנו מצות עשה באחיך׳ וכך פירש שם רש׳ לא שיהיה מצוה להלו׳ לנכרי ברבית כלל׳

וכן מוכיח בגמ׳ בפר׳ א׳ זהו נשך והרב ר׳ משה עשאן שתיהן מצות ומנם לנגוש את הנכרי ולהלוותו ברבית׳ טעה בלשון הזה השני בספרי ושם הוא מורגל במקומות רבים כל עוף טהור תאכלו מצות עשה כל שרץ העוף מצות לא תעשה וכן הזכירו בספרי זאת הבהמה אשר תאכלו מצות עשה ודבר ברור הוא.

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ׳ מפרשים אמרו שלא יחדל האביון מקרב הארץ כאחד מכל הזמנים כי לעולם יהיה אביון בארץ שגלוי לפני שלא יעשו מה שאמר להם כי לא יהיה בך אביון אם שמוע תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות את כל המצוה ואינו נכון לדעתי כי התורה תרמוז במה שעתיד להיות׳ אבל לא יתנבא עליהם כפירו׳ שלא יקיימו התורה לעולם וחלילה רק לדרך אזהרה יזכיר הדבר׳

והנכון שיאמ׳ שלא יחדל אביון שיהיה נמנע ולא ימצא עוד לעולם׳ והזכיר זה בעבור שהבטיח שלא יהיה בהם אביון כשמרם כל המצוה׳

אמר אבל ידעתי כי לא יהיו כל הדורות כל ימי עולם כלם שומרים כל המצוה עד שלא נצטרך כלל לצוות על האביון כי אולי בקצת הימים ימצא אביון׳ ואני מצוך עליו אם ימצא׳ ואמר מקרב הארץ לרמוז על כל הישוב כי להבטחה שלא יהיה בך אביון בארץ אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה אם נקיים שם כל המצות׳ ועתה אמר כי יתכן שימצא אביון באחד מן הזמנים ובאחד מן המקומות אשר תשב בה׳ כי טעם בארצך בטעם בכל מושבותיכם בארץ ובחוצה לארץ׳ וטעם ולאביונך בארצך כאומר לאחיך העני ולכל אביוני ארצך כי בעבור שהמצוה בישראל יזכיר אחיך ויצטרך לפרש אחיך ולאביוני ארצך לצוות על כל ישראל׳ ומדרשו להקדים הקודם׳ והזכיר כי עוד יש שמטה לעבד השנה השביעית שלו כי גם השמטה היא כשמטה הנזכרת והכל לזכר ימות עולם

כאשר רמזתי במקומו׳ ושם נרמז כי והיה לך עבד עולם כפשוטו׳ והחזיר המצוה הזאת לבאר בה ענין הענקה

שמור את חדש האביב מצות הרגלים מבוארת כי כבר הזכירם׳

והנה יתב הזכיר בה ענין הקרבנות והקרבתם אשה לה׳ וכאן לא יזכירם כלל׳

אבל יזהיר את ישראל לעלות כהם אל המקום אשר יבחר ולשמוח לפניו כי כאשר צוה שיביא מעשר שני לפני ה׳ וכן הבכור ויאכלם שם במקום אשר יבחר ה׳ הוסיף לבאר כי עוד חייבין שיבאו כלם לפני השם ויחוגו לפניו בשנה רגלים ולשמוח בשלמים שיקריבו לפניו ולא הזכיר זמני חג המצות והסוכות באלו זה ימים יהיה אך הזכיר חדשיהם דרך קצרה שסבר הזכיר הכל שם

וטעם וזבחת פסח לה׳ אלהי׳ באן ובקר על דרך הפשט כמו שורש כשבים

ראובן שמעון לוי. וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר לכך לא אמר וזבחת פסח לה' אלהיך מן הצאן ומן הבקר
כאשר יאמר בכל מקום מן ומן הצאן תקריבו את קרבנכם. ואם מן הצאן עולה קרבנו. אם מן הבקר
הוא מקריב. אבל יצוה בפסח והוא השה שהזכיר כבר וצאן ובקר אלים ועזים ובני בקר לחוג חגיגה ביום
הזה כאשר יצוה בשבועות ובסוכות. שיאמר ועשית חג שבועו' לה' אלהיך מסת נדבת ידך שיביא בקר וצאן
לשלמים כאשר תשיג ידו. וכן אמר בסוכות תעשה שבעת ימים. שבעת ימים תחוג לה' אלהיך וגו' ובסוף
כלל את שלשת. ודומה לזה בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעת ימים מצות יאכל
ופי' כחג שבעת ימים וכן מצינו בפסח יאשיהו שאמר צאן ובקר כבשים ובני עזים הכל לפסחים ובקר
שלשת אלפים. ואמר כן אמר ויבשלו הפסח וגו' כמשפט והקדשים והשלמים בשלו בסירות ובדודים
ובצלחות ויריצו לכל העם. והנה פירש כי כבשים ובני עזים הכל לפסחים לא עזים עמהן ולא בקר כדכתיב
שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים. ופירש כי הבקר אשר הזכיר היו שלשת אלפי'
והיו קדשים אשר בסירות להריץ לפני העם לאכל שבעה כענין החגיגה שקבלו רבותינו. ואנקלוס עשה
צאן ובקר דבק עם הפסח ולא יתקשר הענ' יפה בתלת ובקר. ועוד כי אין כל הצאן כשר לפסחי'. והנכון מה
שאמרנו. ובאר כאן דברים רבים כי הזכיר במצה שהיתה לחם עני להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון
והוא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ. והנה תרמז לשני דברים. וכן אמרו הא לחמא
עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין. או שיאמר שתהיה עוד עשויה בלחם עני ולא שתהיה
מצה עשירה. כמו שהזכירו רבותי'. ובאר במצות השאור שלא יראה בכל גבולך כי בתחלה אמר לא ימצא
בבתיכם. וטעם אשר תזבח בערב ביום הראשון שלא ילין לבקר מן הבשר שעשית אותו זבח בערב ביום
הראשון שבשבעת הימים הנזכרים והוא הלילה כמו שהזכיר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. כי לא
הזכיר בפרשה הזאת יום ארבעה עשר ושחיטת הפסח כלל אבל הזכיר עשיית הפסח בלילה בלות' אכילתו
ואכילת המצה עליו. והטעם כי זביחת הפסח והקרבתו ביום ארבעה עשר היא מצות הקרבנות והזכיר
אותה בתורת הקרבנות ולא החזירה כאן כאשר לא החזיר מצות שאר הקרבנות. וגם בשלשה הרגלים לא
הזכיר כאן שנקריב בהם אשה. אבל על אכילת הפסח והמצה הזכיר כאן לישראל. וכן שם תזבח את
הפסח בערב כבא השמש שם תעשה זבח הפסח בערב בשקיעת החמה כי בלילה יאכל. ואמר לבאר זה
ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' ופנית בבקר וכבר פירשתי זה בפרשת החדש הזה לכם ראש חדשים.
ויתכן עוד שנפרש' ולא ילין מן הבש' אשר תזבח בער' אשר זבחת בערב והוא הערב שקדם לבקר שהוא ביום
ארבעה עשר ואמר שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים ובשלת ואכלת אותו.
והזכיר שתם ובשלת כי כבר פירש שם צלי אש ומצות ולא בשל מבושל במים אם כן ובשלת באש כמשפט
והנה אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ולא הזכיר היום הראשון באיסור המלאכה.
וכן לא הזכיר בחג השבועות איסור מלאכת עבודה ולא בסכות' ולא הזכיר מצות הלולב. וכן לא הזכיר
כאן יום הזכרון ובעשור לחדש. והטעם כאשר פירשתי כי לא בא עתה רק להזכי' הראיה והשמחה שחייבין
כל ישראל ללכת בשלש הרגלים האלה אל המקום אשר יבחר ה'. ולחוג שם איש כמתנת ידו כברכת השם
אשר נתן לו לשמוח לפניו להודות על כל הטובה אשר גמלנו כרחמיו וכרב חסדיו. והוסיף וביום השביעי
עצרת וטעמו ששת ימים תאכל מצות והשביעי עוד עליהם עצרת. והטעם שתהיו נעצרי' עוד לפניו לאכול
המצות. ובעבור שאמר עצרת היא ויהיה במשמע להיות נעצר על אכילת המצות בלבד כימים אשר לפניו
הוצרך להזהיר שלא תעשה מלאכה. וכן אמר בשמיני של חג הסוכות בפרשת המועדו' שבתורת כהני' שבעת
ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קדש והקרבתם אשה לה' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא
תעשו. לומר שהוא נעצר על הימים הראשונים בהקרבת האשה והוא אסור עוד בעשיית מלאכת עבודה
ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל ובא ללמדנו סוף היום. אבל איננו שוה לעצרת של שמיני כי
השמיני רגל בפני עצמו. והקרבן של כנסת ישראל ואיננו כקרבנות של שבעת הימים. אבל שביעי של
פסח הוא מכלל הרגל ועצרת כי לפעמים תקרא שמינית ולפעמים תהיה בכלל. והנה היא כשבת שיש
בה זכור ושמור בכל יום ובכבוד לילה

והקרבן כשביעי מכלל הרגל · ועל כן אמר כאן עצרת לה׳ אלהיך לא תעשה מלאכה · ושם אמר והקרבתם
אשה לה׳ עצרת היא כי האשה עצרת ולכך היא כעודה קטנה והמשכיל יבין · ולא הזכיר כאן השמיני של חג
שכבר הוזכר · ואיננו חייב שכעלה בו לרגל פעם אחרת · מהחל חרמש בקמה טעמו מהחל לכם חרמש
בקמה כי כבר הזכיר מתי נתחיל להכיף הרמש בקמה בעומר שהיא ראשית קצירנו ומדרשו ללמד על
העומר שלא תהא קצירתו אלא בחרמש והזכיר כאן במקום אשר יבחר ה׳ לשכן שמו שם וכן אמר שלש
פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר יבחר · ולא ידעתי אם לומר כי לאחר שיבנה בית המקדש לא
נאסף להקריב קרבנות הרגלים אלא במקום ההוא אשר יבחר ה׳ כטעם שאמר לא תוכל לזבח את הפסח
באחד שעריך · או שיאמר כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר השם מקום לשכנו שם · וזכרת
כי עבד היית במצרים אמר רא׳ שהוא דבק עם ועבדך ואמתך · והנכון שהוא כפשוטו שתלמוד החקים
האלה אשר צוך האדון הפודך מבית עבדים · וכן נזכיר בקדוש היום הזה זכר ליציאת מצרים · ואת החקי׳
האלה בחג שבועות בעבור שלא נתפרש בתורה טעם מספר השבועות ומספר החמשים יום והוא לבדו
העצרת וכבר הזכרתי סודם

סדר שופטים

צוה בתורה עד האלהים יבא דבר שניהם ונתן בפלילים שאם כן מ
מצוה שיהיו לישראל פלילים באר בכאן שישימו השופטים בכל
עריהם כאשר יתן להם השם את הארץ כי בחוצה לארץ אינ׳ חייבי׳
למנות להם בד׳ · אבל כאשר יצעק המעות יעמדו עליו הראויים לשפוט ובמשפטיהם ישפטוהו או יעלו לארץ
לארץ בזמנה ושם ישפטוהו במקום המשפט · והוסיף בכאן שוטרים והם שיהיו נוגשים בדבר המשפט׳
ולפי׳ זה אין ישראל שבחוצה לארץ מצווים למנות להם דיינין בעירות · וכן כתב הרב ר׳ משה · אבל במס׳
מכות שנו והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מלמד שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצ׳
לארץ · אם כן למה נאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך · אלא בארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך
ובכל עיר ועיר בחוצה לארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר ונראה מזה
שחייבין למנות סנהדרין בחוצה לארץ ולא בכל עיר ועיר כארץ ישראל אלא פלכים פלכים אם כן המצוה
הזאת נוהגת בכל זמן בדיני ממונות ובדברי׳ הנדונין בחוצה לארץ אבל בזמן הזה לאח׳ שבטלה הסמיכה
כיון שכל המשפטים בטלים מן התורה דכתיב לפניהם ולא לפני הדיוטות ואנן הדיוטות אנן ואין דיינין
בחוצה לארץ אלא תקנה דשליחותיהו עבדינן אין אנו חייבים במצות מנוי השופטים מן התורה כלל׳
וטעם לשבטיך מוסב על תתן לך מלמד שמושיבין בד׳ בכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר לשון רש׳ · וכן במסכ׳
סנהדרין ולא ידעתי פירוש דבר זה כי כיון שמנינו בד׳ בכל עיר הרי בתי דינין רבים בכל שבט ושבט ואולי
בא לומר שאם היתה עיר אחת לשני שבטים בירושלם שיש בה חלק ליהודה ובנימין שמושיב בה שני בתי
דינין · וכך העלו בפרק חלק שמחולקים עיר אחד לשני שבטים . וכן ירושלם היתה ליהודה ובנימין · ויתכן
לפרש שחייב הכתוב למנות בד׳ על כל השבט והוא ישפוט את כלם ואחרי כן נמנה בד׳ בכל עיר ועי׳ שישפוט
את העיר ואע׳ שכלם שוים במנין שהם עשרים ושלשה בדיני נפשות ושלשה בדיני ממונות׳ אבל הגדולים
שבהם בחכמה ימנו על כל השבט ותחתיהם לכל עיר ועיר ואין בעלי הדין יכולין לכוף זה את זה לדון
אלא בפני בד׳ שבעירם לא בפני בד׳ שבעיר אחרת · ואפי׳ היו שני בעלי הדין בעיר אחרת יכול לומר לך
לפני בד׳ שבעירנו אבל בד׳ השבט יכול לכוף כל אנשי שבטו לדון לפניו ואפי׳ היו שנדונים בעירם יכול לומר
לבד׳ הגדול של שבט אזילנא וכן אם נסתפקו בתי דינין של עירות יבאו לפני בד׳ הגדול של שבט וישאלו
כדרך שסנהדרי גדולה ממונה על כל בתי דינין של כל ישראל כך יהא בד׳ אחד ממונה על כל שבט ושבט
ואם הוצרכו לתקן ולגזור דבר על שבט שלהם גוזרין ומתקנין ויהיה לשבט כגזרת סנהדרי גדולה על כל
ישראל וזה הדבר הוא המוזכר במסכת הוריות שסבירו בו הורו בד׳ של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט
על פיהם אותו השבט חייב ושאר השבטים פטורים וכו׳ · ועל דרך הפשט שיעור הכתוב שופטים ושוטרים
תתן לך לשבטיך בכל שעריך · יאמר שיתנו שופטים לשבטיהם והם ישפטו בכל שעריהם ושפט השבט
ישפוט בכל שעריו צדק צדק תרדוף הלך אחר בד׳ יפה

למען תחיה וירשת את הארץ כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתם לשון רש״י מספרי. וטעם הכפל לומר הדיינין צריכין שישפטו את העם משפט צדק. וגם אתה צריך לרדוף הצדק תמיד שתלך ממקומך אל מקום החכמים הגדולים אחרי רבן יוחנן בן זכאי ליבנה אחר רבי לבית שערים. ור״א אמר צדק צדק פעמים שירדוף אחרי הצדק שירויח בו או יפסיד או פעם אחר פעם לחזק אבל במדרש של ר׳ נחוניא בן הקנה ידרשו בו סוד אמרו צדק זו מדת דינו של עולם שנ׳ צדק צדק תרדוף וכתיב בתריה למען תחיה וירשת את הארץ. אם תדין עצמך תחיה ואם לאו הוא ידין עליך ותקים כנגד כרחך. ומאי צדק צדק תרי זימני דכתי׳ מכוונה כנגד צדק ראשון צדק מתום זו שכינה דכתי׳ צדק ילין בה ומאי צדק שני שמפסיד את הצדיקים ומפרש שם צדק אני כובע ישועה על ראשו ואין ראש אלא אמת שנא׳ ראש דברך אמת ואין אמת אלא שלום שנ׳ כי אם שלום ואמת יהיה בימי וגו׳. אם כן יאמר הכתוב תשפוט אתה בבית דינך ותרדוף צדק צדק ותשיב אותם למען תחיה לעולם הבא כבר׳ השני שהוא צדק עליון והוא האור הגדול הצפון לצדיקים לעתיד לבא והוא עוזו של הקב״ה וירשת את הארץ כצדק הראשון שהוא ארץ ישראל. לא תטע לך אשרה כל אילן הנטוע על פתחי בית אלהים יקרא אשרה אולי בעבור שהוא שם דרך מראה אותו לעם יקרא כן מלשון תמוך אשורי במעגלותיך. יזהיר הכתו׳ שלא יטע אילן אצל מזבח ה׳ לבני ויחשוב שהוא כבוד והדר למזבח השם ואשר אותו בעבור שהוא מנהג עובדי ע״ז לנטעת אצל בפתחי בתי ע״ז שלהם. ובענין שבא׳ להלן והרסת את מזבח הבעל והאשרה אשר עליו תכרות ורש״י כתב לא תטע לך אשרה לחייבו עליה משעת נטיעתו ואפי׳ לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה ולא תטע כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך אזהרה לנוטע ולבונה בהר הבית. ואם כן יאמר לא תטע לך אשרה וכל עץ אצל מזבח ה׳. אבל הבונה בהר הבית אסמכת׳ מדבריהם כי הכתוב לא אסר אלא הנטיעה לא תטע לך אשרה ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך. ולא תקים לך מצבה מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים. אשר שנא מזבח אדמה ומזבח אבני׳ צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היה לכנעניי׳ ואעפ״ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע״ז לשון רש״י. ואם כן אסר הכתוב האשרה לע״ז ואסר כל מטע בהר הבית ואעפ״ שכוונתו לשמים. ואסר המצבה לשמים ושניהם מפני חוקת הכנענים. אבל לא הבינותי החק הזה שהרי הכנעניי׳ גם במזבחות גם במצבו׳ היו נוהגים שהכתוב אמר ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם כי אם מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשברון. וכן בכל מקום. ואולי נאמר שהחזיקו הכנעני׳ במצבות ולא היה להם בית ע״ז שאין שם מצבה להקטי׳ עליה ולצוק שמן על ראשה. ובענין שנ׳ בבעל ויוציאו את מצבות בית הבעל. אבל המזבחות היו במקדשן להקריב גם בהם והנראה בעיני כי היו הכנענים השוטפי׳ בע״ז עושים בכל בתי אלהיה׳ מזבח להקרי׳ עליו הקרבנו׳ ואבן גדולה מוצבת על פתח הבית לעמוד עליה המשרתי׳ ואילן נטוע חוצה לו לאשר דרך הבאים שם וגם היום הכומרים עושים כן. והנה השם הנכבד שנאם כל מעשיהם ואסר המצבה והאשרה ולא השאיר רק המזבח שהוא צורך הקרבנו׳ אשר הוא יתב׳ צוה בהם והיו נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו ומאז קודם בית המקדש בעולם. וטעם אשר שנא ביאור כי השם צוה מזבח אדמה תעשה לי וביא׳ מזה כי באלה יחפוץ לא בית המצבה כי שנאה כי כל מעשיהם שנואין לפניו וצוה את ישראל שלא יעשו כמעשיהם. אבל בימי יעקב לא נאמר עדיין ובחוקותיהם לא תלכו ולכך היה מעשהו במצבה לשם שמים כמנהג העובדים והנה זו מצוה מבוארת מן ואם מזבח אבנים תעשה לי. אבל מה שאמר בתורה פסל ומצבה לא תקימו לכם הם פסל ומצבה להושיב הפסל על המצבה לע״ז כי שם בענין ע״ז דבר הכתוב. אבל יאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה אפי׳ לשמים מפני שהוא נראה כעובד לשכינת השם. או כטעם האשרה כי היה מחוקות העמים. ודע כי מזבח הוא בנין אבני׳ גבוה ולו קרנות ארבע ולו יסוד סובב יעלו על יסודו ומקריבין בין קרנותיו והמצבה אבן גדולה אחת ירימוה להקטיר או להקריב עליה או להיות הכומרים עומדים עליה והבמה כענין הר עשוי אותו מעפר מקובץ ועליה מזבח במי להקרי׳ בו כי כל דבר רם וגבוה יקראו כן. אעלה על במותי עב על במותי ארץ גם גב האדם יקרא במה על במותימו תדרוך. וכן אמר הכתוב וילך המלך גבעונה לזבוח שם כי היא הבמה הגדולה אלף עולות יעלה שלמה

על המזבח ההוא ׃ לא תזבח לה׳ אלהיך כל דבר רע אזהרה למפגל קדשי׳ על ידי דבור רע ׃ ועוד
דרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים לשו׳ רש׳ ׃ והנה זו מצוה מבוארת שכבר הזהיר השוחט בעלי מומי׳
ואחזר להוסיף המפגל ׃ והקרוב כי החזי׳ האזהרה הזאת בעבור הישראלי המקריב שלא יפגל בשחיטה ׃
אבל הכהני׳ זריזים ומוזהרי׳ הם ודיים בהתראה אחת ׃ ולכך לא החזי׳ מום המקריבים ׃ וטעם כי
תועבת ה׳ אלהיך הוא הזבח הזה כי הזובח משחת לה׳ בזה הוא כאומר בקבלה וארור נוכל ונודר וזובח מ
משחת לה׳ כי מלך גדול אני ׃ ועל פי המדרש תהיה התועבה ברובע ונרבע באתנן ומחיר שהם תועבו׳ ׃

כי ימצא בקרבך בא׳ חד שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך כבר פירשתי כי כאשר ידבר במשפטים יזכיר
תחלה המשפט בעו״א בעובדיה ׃ ואמר באחד שעריך אשר ה׳ אלהיך ולא שיהיה זה בארץ ישראל בלבד
שאף העובד בחוצה לארץ בסקילה אבל ענין הכתו׳ שאמר כי ימצא הדבר באחת מן הערים הרחוקו׳ שיתן
עכשם כאשר ירחיב את גבולך והוגד לך ושמעת בא׳ זה עיר אחרת שתהיה אתה שם תדרוש את הדברי
היטב ׃ וכאשר תדע שהוא אמת והוצאת אותם אל השער ההוא שעבד בו וסקלתם ׃ ואמ׳ נעשת׳ התועבה
הזאת בישראל לחייב אפי׳ בחוצ׳ לארץ כי בעיר הנדחת אמר נעשתה התועבה הזאת בקרבך ׃ אבל כאן
הזכיר באחד שעריך שדבר בהוה כאשר פירשנו ואח״כ הזהיר בישראל ללמד שנוהג זה בכל ישרא׳ ׃ ועוד
הוצרך לומר באחד שעריך ללמד שיסקל על שער שעבד בו וזה בארץ כי בחוצה לארץ נסקל על פתח בר״
שנדון בו והמצוה הזו מבוארת שכבר אמר זובח לאלהי׳ יחרם ובכל מקום ובכל זמן ולכך ישנה אותה
לבאר מה שיצטרך להוסיף במצוה ויקבר בדבר הנזכר ועל דרך האמת יתכן כי הזכי׳ באחד שעריך
בעבור שאמר לעבור בריתו והיא התועבה הנעשית בישראל יודיע הכתוב כי הברית בארץ הברית אבל
הדר בחוצה לארץ כאלו עובד עז׳ ׃ וכבר הזכרתי הענין הזה ׃ והזכיר איש או אשה כי בעבור קלות דעת ה
האשה תתפתה לעבו׳ עז׳ באותות או במופ׳ שבעש׳ לפניה והעד נשי ירמיהו וכן הזכי׳ באוב וידעוני או אשה
לרבילות הנשים בהם כמו שאמר מכשפה לא תחיה ׃ ובספרי דרשו כי בעבור שאמר במדיח יצאו אנשי׳
בני בליעל ואין הדין כבה בנשי׳ הוצרך לפרש בעובד שהוא שוה באיש ובאשה ׃ וטעם אשר לא צויתי
תפורש ׃ על פי שנים עדים או שלשה עדים אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש
שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כלן לשון רש׳ ׃
ואם כן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול לעדות כולה בטלה והם כלם נהרגי׳ ומשלמין ממון בהזמתן
שעיקר הכתוב להקיש שלשה לשנים בכל דבריהם כדעת רבותינו ׃ ועל דרך הפשט אמר הגאון רב סעדי׳
שנים עדים או שלשה מקבלים עדות השנים ואין בכתו׳ קבלת עדות רק עדים אבל כמדומה לי שטעה
הגאון בדינו כי עדות דיני נפשות לא תקובל רק בפני סנהדרין של עשרים ושלשה ׃ אבל פשוטו של
מקרא לאמר שיומת המת על פי שנים עדים כשאין שם יותר ׃ או על פי שלשה אם ימצאון שם שלשה
יאמר הכתוב כאשר הוגד לך ושמעת תדרוש הדבר היטב על פי כל העדים הנמצאי׳ שם ׃ והנה אם שמענו
ש״בג בפני שלשה בשלא בעבירה ויבואו לבר׳ ויעידו כלם והוא הדין למאה כי בשמענו דברי כלם יתברר
האמת ׃ ואם לא היו שם יותר או שהלכו להם ואינם נמצאים שם בשנים די ׃ דברי ריבו׳ שיהיו
חכמי העיר חלוקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה לשון רש׳ ׃ והיא דעת אונקלו׳ ואיננו
כן ׃ אבל כפי מדרשו בין דם לדם בין דם נדה לדם יולדת ולדם זבה ׃ בין דין לדין בין דיני ממונות
לדיני נפשות לדיני מכות׳ ובין נגע לנגע בין נגעי אדם לנגעי בתי׳ לנגעי בגדים ׃ דברי ריבות השקאת
הסוטה ועריפת העגלה וטהרת המצורע ׃ והנה טעמו וכן והלמד׳ לדעתם תמוה כמו בית״ בין דם לדם
בין דין לדין כלומר שיפלא דבר למשפט באחד מכל הדמים ואחד מכל הדינין ׃ וכמוהו לא שם העיר
לראשונה בראשונה נגפו ה׳ במועין לחלי נאין מרפא בחולי באין מרפא ויפתהו זהב לבכרים שם מאות
בבכרי׳ וכן רבים או טעמו בין דם לכל הדמים בין דין לכל הדינין ׃ וכן כל ריב אשר יבוא אליכם מאחיכ׳
בין דם לדם בין תורה למצוה לחוקים ומשפטי׳ והזהרת׳ אותם ולא יאשמו לה׳ וכפי פשוטו בין דם לדם
בענין רציחות או דיני ממון או פצע וחבורה כל דברי ריבות אשר יהיו בשעריך ודבר הכתוב בהוה כי
בענייני המשפטי׳ יהיו המחלוקות יותר משאר השאלות אבל דין הזקן שוה בכלם ולכך אמ׳ ועשית על פי

התורה ועל המשפט כי התורה תרמוז שאר ההוראות · ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא
שמאל או על שמאל שהוא ימין לשון רש״י · וענינו אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך
כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך תעשה כמצותם · ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג
האיש הנקי הזה · אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני
העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו · וזה כענין ר׳ יהושע
עם רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו · והצורך במצוה הזאת גדול מאד כי התורה נתנה לנו בכתב
וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים המולדים · והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות
וחתך הכתו׳ לנו הדין שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו
בפירו׳ התורה בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה · או שיאמרו כן לפי משמעו׳ המקרא או
כוונתו כי על דעת שלהם הוא נותן לנו התורה אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל · וכל שכן שיש
לך לחשוב שהם אומרי׳ על ימי׳ שהוא ימי׳ כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזו׳ את חסידיו לעול׳ נשמרו
מן הטעות ומן המכשול ולשון ספרי אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין ש
שמע להם ·· ואמרת אשימה עלי מלך על דעת רבותינו כמו ואמר אשימה עלי מלך והיא מצות
עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה בלשון ועשית מעקה לגגך ואולתם והזכיר ואמרת כי
מצוה שיבואו לפני הכהנים הלוים ואל השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך · ולפי דעתי עוד
שגם זה מרמיזותיו על העתידות שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל שימה לנו מלך לשפטנו
ככל הגוים · וכן כתוב שם והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו וגו׳ כי מה טעם שתאמר התורה
במצוה ככל הגוים אשר סביבותינו · ואין ישראל רשאים ללמוד מהם ולא לקנא בעושי עולה · אבל זה
רמז לענין שיהיה ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני כאשר פירשתי כבר · וטעם אשר יבחר ה׳ אלהיך בו
על דעת המפרשים שיהיה נבחר על פי נביא או במשפט האורים אשר יצוה הכתוב תשים עליך מלך אשר
יבחר ה׳ אלהיך בו כי הוא יבחר ולא אתה · ובספרי שום תשים עליך מלך מת מנה אחר תחתיו מלך ולא
מלכה אשר יבחר ה׳ אלהיך בו על פי נביא אם כן מה טעם להזהיר לא תוכל לתת עליך איש נכרי והשם
לא יבחר בנכרי אבל כדעת רבותינו יש בכתוב הזה תנאי נסתר יאמר שום תשים עליך מלך שיבחר השם
בו אם תוכל לעשות כן שיענך השם בנביאים · אבל איש נכרי לא תוכל לתת עליך לעולם ועל דרך הפשט
אמרו שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה׳ ולא אשר שנא ה׳ אלהיך בו כי הוא מאחר בישראל ולהיות המלך
מבחוריו ולא מקרב העמים אשר שנא · ודעתי בדרך הפשט כי טעם אשר יבחר שכל מולך על עמים מאת
האלהים היא לו כענין שכתוב די שליט עלאה במלכות אנשא ולמאן דיצבא יתננה · וכך אמרו אפי׳ ריש
גרגותא מן שמיא מוקמינן ליה יאמר שום תשים עליך מלך כל אשר יהיה נגזר מן השמים שימלוך ואם
הוא מקטני שבטי ישראל ומשפחתו הצעירה · אבל איש נכרי לא תמלוך עליך לעולם · וכן על דרך הפשט
המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך בו כל שיבנו שם בית המקדש לא כי הכל מרצון ה׳ ·· לא ירבה לו
סוסים אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם שנ׳ ותעלה ותצא מרכבה
ממצרים בשש מאות כסף ·· והוקשה לי בזה כי אמרו בירושלמי בסוף סנהדרי׳ לישיבה אי אתה חוזר אבל
אתה חוזר לסחורה לפרקמטיא ולכבוש הארץ ואם ישלח המלך ויקנה משם הסוסים והרכב סחורה היא זו
ויותר ניקנן שדרך הכתו׳ כי הזהי׳ לא ירבה לו סוסי׳ אפי׳ מארצו ומארץ שנער או בדרך הסחורה המותרת
שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאד · אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו ואחר הזהי׳ על המלך
שלא ישיב את העם מצרימה שיהיו לו שם מעבדיו ומעמו שרי מקנה יושבי׳ בערי הרכב למען הרבות סוס
כענין שנ׳ בשלמה ואת כל ערי המסכנות אשר לשלמה ואת ערי הרכב וגו׳ · וכן היו לו במצרים כמו שנ׳
ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרי׳ ומקוה סוחרי המלך וגו׳ שלא היה אדם רשאי להוציא ממצרי׳ סוסים
שלא ברשות מלך מצרים והיו מתגיס לו מכס מהם ונתן פרעה לשלמה מוצא הסוסים כלומר שיוציא הוא
פרכונו והוא שיתן הרשות לאשר ירצה ויצא המכס שלו והיו לו שם הסוחרים עומדים במצרי׳ קוני׳ הסוסים
כולם ושולחים אל אדוניהם כרצונו ומוכרי׳ האחרים לשאר מלכי הארץ והוא שאמר וכן לכל

מלכי החתים ולכל מלכי ארם. בידם יוציאו כלומר על ידי סוחרי שלמה יוציאו אותם ולא יתנו רומם ·
וטעם רק לומר לעם שתשים עליך מלך ככל הגוי' אשר סביבותיך רק לא יהיה כמלכיהם שלא ירבה סוסים
כאשר יעשו הם שכל חפצם במלכים למען הרבות להם סוסים ופרשי' · וטעם וה' אמר לכם כי השם אמר
לכם שלא תוסיפון לשוב בדרך מצרים · וכן כאשר צוך ה' אלהיך שהוא מצוה אותך כן · או אמר לכם
שאמר לי כן לבוא אתכם בדרך ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' · ועל דרך רבותינו כי כאשר
ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם היום עוד מצוה · ומשם הזכיר וה' אמר לכם שלא תוסיפון
לשוב בדרך הזה עוד וכבר פירשתיו · וטעם המצוה הזאת מפני שהיו המצרים והכנעני' רעים וחטאי' לה'
מאד כמו שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וגו' · והנה רצה ה'
שלא ילמדו ממעשיהם והכרית בכנענים כל נשמה ואמר לא ישבו בארצך · והזהיר במצרים שלא נשוב
לכתנו בארצם · והיתה עמו התורה הנזכרת וקרא בו בספר הנזכר · ועל דרך האמת והיתה
עמו התורה הנזכרת עטרה תהיה עמו כדרך וה' נתן חכמה לשלמה ואומר וישב שלמה על כסא ה' למלך ·
לבלתי רום לבבו מאחיו נרמז בכאן בתורה איסור הגאות כי הכתו' ימנע המלך מגאות ורוממו' הלב
וכל שכן האחרים שאינן ראוים לכך כי ראוי להתרומם ולהתגדל · יזהירנו להיות לבבו שפל בכל אחיו ה
הקטנים ממנו כי הגאוה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים אפילו במלך כי לה' הגדולה והרוממו' ולו לבדו
התהלה ובו יתהלל האדם כענין המבואר על ידי הנביאים תועבת השם כל גבה לב · וכתיב כי אם בזאת
יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' ·· אשי ה' קדשי המקדש · ונחלתו אלו קדשי הגבול תרומו'
ומעשרות · אבל נחלה בתורה לא יהיה לו בקרב אחיו · ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר
בקרב אחיו זו נחלת שבעה ואיני יודע מה הוא · ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ
חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קני וקניזי וקדמוני · שוב
נמצא בדברי ר' קלונימוס הנה' בספרי · ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמשה · בקרב אחיו אלו נחלת שבעה
נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטי' בלבד
שכן משה הנחיל לראובן וגד ולחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה · ושבעה
אחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכי' חמשה לבד ושבעה לבד כל זה לשון רש"י · וכבר
פירשתי העיקר בפרשת קדש לי כי נחלת חמשה עממין הנזכרי' בפסוק כי יביאך ה' אלהי' אל ארץ הכנעני
והחתי והאמורי והחוי והיבוסי · אשר נשבע לאבותי' לתת לך ארץ זבת חלב ודבש · והם עיקר נחלת ישראל
שהיתה ארצם זבת חלב ודבש · אבל השנים הנשארים והם הפריזי והגרגשי אין ארצם זבת חלב ודבש
ואינה חייבת בבכורים · ולכך הזכיר בלוים שלא יטלו חלק עם ישראל בעיקר נחלתם בארץ הטובה שהיא
נחלת החמשה וגם לא בנחלת כל השבעה שהם השני הנשארי' אע"פ שאין ארצם טובה ואינה חשובה בעיני
ישראל כל כך ודבר ברור הוא בראיות שכתבתי שם ·· וזה יהיה משפט הכהנים זו מצוה מחודשת
לא נזכרה בתורה כי במדבר שלא היו זובחים שור ושה רק שלמי' לא הוזכרה להם שאינה נוהגת במוקדשי'
ועתה כשבאו ליכנס לארץ חדשה להם · וזה' טעם מאת זובחי הזבח כלומר כאשר יזבחו הזבח שהתרתי
להם וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך ואכלת בשעריך · והנה לא נתן אותה לאהרן בפרשת ויאמר
ה' אל אהרן אע"פ שנתן לו שם התרומות והבכורים שאינם נוהגים אלא בארץ · והטעם כי שם הזכיר כל
אשר נתן לו בקדש כי גם החרם קדש הוא · אבל הזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז הן חולין גמורים
אין בהם זולתי מצות המתנה · וכן לא הזכי' שם גזל הגר ועל מדר' רבו' כולם נרמזו' שם ראשית' זו ראשי'
הגז אשר יתנו זו הזרוע והלחיי' והקיבה לה' זו חלה בספרי · אם כן גם זו מצוה מבוארת ועל סמך המדרש
שאמרו זרוע תחת ויקח רמח בידו לחיים תחת תפלה שנ' ויעמוד פנחס וגו' הקיבה תחת האשה אל קבתה
נרמזו שם על הזכות העתיד וזכה לכל השבט בזכות פנחס כאשר זכה לאהרן להיו' כהן עמהם · והרב אמר
במורה הנבוכים כי הלחיים בעבור היותם ראשית הגוף והזרוע בעבור היותו ראשית האברי' המשתרגי'
בגוף והקיבה ראשית המעים כי הראשית בכולם יתנו למשרתי השם לכבודו ית' ·· לא תלמד
לעשות כתועבות הגוים ההם גם זו מצוה מבוארת שכבר אמר וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם

שמה לא תעשו ובחקותיהם לא תלכו · ועתה יזכיר מעשיהם ויאמר שהם תועבה לפני השם · והזכיר מעביר בנו ובתו באש והוא מין ממיני הכשוף על דרך הפשט · או הולך על דעת רבותינו והוא האמת כמו שפירשנו במקומו · והזכיר מכשף שם כלל לכל הכשפים וחובר חבר ושואל אוב וידעוני והם פרטים בכשוף ואסר אותם גם לשאול ודורש אל המתים כאוב עצמו ובכל ענין שידרוש אליהם · והזכיר קוסם קסמים והיא מחשבה בעתידות בכלל מלשון קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו כמו שאמר בלעם בן בעור הקוסם והיה מנחש כמו שנאמר בו ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים · וכתוב קסמי נא לי באוב · והזכיר בפרט מעונן והוא היודע בעננים ומנחש המביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף כענין שכתוב כי עוף השמי' יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר והוא לשון נגזר מלשון חמתי ולא התיחמתי שכל מה שימהר להודיע בעתי' קודם היותו יקרא נחש כלומ' נחוש ונקדים לדעת ואמ' הכתוב תועבת ה' כל עושה אלה ולא אמר עושה כל אלה כי הכתוב ידבר על רובם כי המעונן והמנחש איננה תועבה · ולא הורים הכנעני' בעבורם כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ויתעסקו' בחכמות רבות כאלה לדעתם · ועתה דע והבן בענין הכשפים כי הבורא ית' כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתוני' אשר למטה להן נתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם כאשר הוא מנוסה בחכמת האיצטגנינות · ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכי' ושרים שהם נפש להם · והנה הנהגתם מעת היותם עד לעולם ועד גזירת עליון אשר שם להם · אבל היה מנפלאותיו העצומו' שיש בכח מנהיגי' העליונים דרכי תמורות וכחות להמיר אשר למטה מהם שאם יהיה מבט הכוכבי' בענין אשר כנגד הארץ טובה או רעה לארץ או לעם או לאיש ימירו אותם השרים העליוני' עליו להפך במבט עצמו כענין שאמרו תמורת עונג נגע ועשה כן להיות הוא ית' שמו מחשבה עליונה ומוכיח קורא לאי הים לעשו' בהם כרצונו והוסף לבקר בלמות מבלי שנוי טבעו של עולם ושיעשו הכוכבי' והמזלות מהלכם כסדרן · ועל כן אמרו בעל ספר הלבנה שחבם בגרמוניא כשהלבנה והיא נקראת גלגל העולם בראש טלה ועל דרך משל ויהיה פני מזל פלוני תעשה תמונה לדבר פלוני ויחקק בה שם השעה ושם המלאך הממונה עליה מן השמו' השם הנזכרים באותו הספר ותעשה הקטרה פלונית בענין כך וכך ויהיה המבט עליה לרעה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס · וכאשר תהיה מזל הלבנה במזל פלוני ובמבט פלוני תעשה תמונה והקטרה בענין פלו' לכל טובה לבנות ולנטוע · והנה גם זה הנהגת הלבנה וכח מנהיגיה · אבל ההנהגה הפשוטה אשר במהלכ' הוא חפץ הבורא ית' אשר שם בהם מאז וזה הפך · וזה סוד הכשפי' וכחם שאמרו בהם שהם מכחישים פמליא של מעלה לומר שהם הפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמליא בצד מהצדדין · ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיניח העולם למנהגו ואל טבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו · וגם זה מטעמי איסור הכלאים כי יבואו מן ההרכבות במינים יעשו פעולות נכריות יולידו שנוים ממנהגו של עולם לרע או לטוב מלבד שהן עצמן שנוי ביצירה כאשר פירשתי כבר' ורבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה ואכחנו לא נוכל להכחיש דברים מתפרסמו לעיני רואים ורבותינו גם כן ידעו בהם כמו שאמרו באלה שיחות רבה כי עוף השמים יוליך את הקול זה העורב וחכמת הטיארין העופות בלשון ערב טאיר וחכמי העופות יקראו טיארין ועוד מוזכר מזה הענין בגמרא · אבל יש לענין הזה סוד וכבר הודענו כי יש למזלו' שרים ינהיגו אותם והם נפשו' לגרמי הגלגלי' ושרי זנב טלה הקרובי' לארץ והם הנקראי' נגידי התלי יודיעו העתידות ומהם נעשים סימני' בעופות שבהם יודיעו עתידות ולא לזמן גדול ולעתידות רחוקות יגידו רק בעתידו' הקרובו' לכן יודיעו מהם בקול העוף יקראו בקול מר על מת ויהם בפרישות כנפיו והוא שאמר יוליך את הקול לתגידים בקולם ובעל כנפים לרומזים בכנפיהם וכל זה איננו תועבה בעיני' אבל חכמה תחשב להם וכך אמרו ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם מה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעין ועריוני' בטייר · וכן יאמר הכתו' כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתי' והנה שלמה למד זה בכלל חכמותיו · והידיעה היא הבנת הצפצוף והערימה לסבור ענין בפרישת הכנפים וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם התועבו' הנזכרות חזר ופירש הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו · כי מכמתם לדעת הבאות ואתה לא כן נתן לך

ה׳ אלהיך יאמר הנה אסר לך השם המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם תועבות לפניו ובגללם הוא מוריש
הגוים ההם מפניך ואסר לך הנחשים והקסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתתך עליון על כל גויי
הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו ואתה תשמע מתוכו מה יפעל אל ולא תצטרך אתה בעתידות
אל קוסם ומנחש שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא
ידיעו בכל הצריך · אבל בנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול דבר מכל דבריה והוא שיפרש הוא הדברי׳
אשר לא דברו ה׳ · והנה אתה חלקו וסגולתו שומע עצתו מפיו והם חלק המזלות הולכים אחריהם · וזה
טעם לא כן נתן לך ה׳ אלהיך שלא נתן לך כאשר נתן להם כטעם אשר חלק ה׳ אלהיך לכל העמים כאשר
פירשתי · ובספרי אל מעוננים ואל קוסמי׳ ישמעו שמא תאמר להם יש במה לשאל ולי אין לי תל׳ ואתה
לא כן נתן לך ה׳ אלהיך והנה זו ראיה בכל מה שפירשנו כי הנחשי׳ שרש דבר נמצא בם ולכן היה לישראל
טענה במניעה מהם · וטעם תמים תהיה עם ה׳ אלהיך שנייחד לבבינו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה
כל והוא היודע אמתת כל עתיד וממנו לבדו נדרוש העתידות מנביאיו · או מאנשי חסידיו · ר״ל אורים
ותומים ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים · אבל אם נשמע
דבר מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא אלהי האלהי׳ עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות הכוכבי׳
והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמי׳ יהולל ונאמין שכל הבאו׳ תהיינה כפי התקרב האדם בעבודתו
ולפיכך אחר האזהרות האלו אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתיד · אבל
מנביאו תדרוש ואליו תשמע · וזה טעם אונקלוס שלים תהא בדחלתא דה׳ אלהך שלא תהיה חסר ביראתו
כי תמים הוא השלם בדבר כמו שה תמים שאין בו מום ושום חסרון וזו מצות עשה וכבר הזכרתי זה
בפסוק והיה תמים ·· נביא מקרבך מאחיך כמוני טעם מקרבך לרמוז שאין נבואה אלא בארץ
ישראל ולכך יאמר בה הכתוב משא גיא חזיון וכמו שהזכירו רבותינו וכן טעם מאחיך כי השם נתן לך
מעלה על כל העמים ולא יתן רוחו רק עליכם כמוני שאני מקרב אחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא
לשון רש״י · ואמר רא״ כמוני שאני נביא השם לא מעונן וקוסם · ויתכן שיהיה מקרבך לומר שתוכל לבטוח
בדבריו שהוא מקרבך מאחיך וכן על דעתי כמוני שיהיה נאמן לנביא לה׳ ותאמין בו כאשר אתה מאמין
כי ועד אחר זה ·· ככל אשר שאלת וגו׳ לא השלים הכתוב כאן השאלה ששאלו כי באומרם לא
אוסיף לשמוע את קול ה׳ אלהי לא יזכו לנבואה · אבל כאשר אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה׳
אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה׳ אלהינו אליך ושמענו ועשינו אז קבלו להאמין בנביאים
ולשמוע ולעשות את כל אשר יצוה השם על ידם · ולכך אמר בכאן נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך
ה׳ ותאמין בו כאשר אתה מאמין בי כי כן שאלת להיות דברי השם עמכם על ידי ושתשמעו אלי אם כן
האמינו גם כן בשאר הנביאים אחרי כי כמוני כמוהם וזה טעם הטיבו אשר דברו להאמין בנביא
וכן אעשה להם לדורותם ויתכן שיהיה שאלתם גם לדורות וקבלתם שאמרו לשמוע ממשה באומרם ואת
תדבר אלינו ושמענו ועשינו גם כן לדורות עולם · ויהיה טעם ואת כמו ואתה וכל נביא השם כמוך כאשר
פירשתי שם ·· ואשר ידבר בשם אלהים אחרים אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסו׳ ולהתיר
את המותר ומת בחנק לשון רש״י מספרי ואין הענין לומר שאם בא אחד ואמר כאלוהי׳ והנה פעור אומ׳
לי שתזהרו במצות הלולב שיהא חייב מיתה כי זה פטור ואם אומר שתעשו כן לעבוד לשקוץ ההוא אם כן
זהו נביא השקר המתנבא לעבוד ע״ז · ואפי׳ אמר כן בשם השם הוא נסקל · אבל הענין שיאמר ראיתי
פעור כי הוא האלהי׳ והוא מצוה שלא לאכו׳ בשר חזיר וכן אם יגיד בשמו כי כזה וכזה עתיד להיות מאחר
שיאמר כי הנעבד ההוא הוא האוסר ועושה מדבר ומקיים יומת בחנק · ולכך אמר בעזרא המתנבא בשם
ע״ז כגון נביאי הבעל והם שהיו אומרים שהבעל הוא האלהים כמו שכתוב אם ה׳ הוא האלהים לכו אחריו
ואם הבעל לכו אחריו והיו מתנבאים כן עלה והצלח ויתן השם ביד המלך ודעתם לומר שהבעל הוא האדון
אשר לו השם הנכבד הזה והוא שיתן רמות גלעד ביד אחאב ובי תאמר בלבבך איכה
נדע את הדבר אשר לא דברו ה׳ עתידים אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה׳
מושבים מבבלה · וירמיה עומד וכורז על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה

בבלה' ויבאו עם גלות צדקיהו לשון רש' מספרי. והדרש הזה מפני שלא אמר ואם תאמר בלבבך והוא כמו
שהזכרתי כי התורה תגיד ברמזים העתיד להיות. אבל עיקר הכתוב לומר איכה נדע את הדבר אשר
לא דברו השם שנהרוג המתנבא הזה. וטעם כי כאשר לא יבוא הדבר אז יומת כי לא דברו השם ולא
תגור ממנו מפני חכמתו. או מפני אות שנתן ובא האות והמופת. וכן היה להם לשאול איכה נדע הדבר
אשר דברו ה' שנתחייב לשמוע אליו. אבל זו תשובה לשתי השאלות כי בכל נביא נכפה לדבר העתיד להיות
ואם יגיד ולא בא נדע שהוא נביא שקר ויומת. ואם בא יבא הכל הנה הוא נאמן לנביא לה' ונתחייב
לשמוע אליו בכל אשר יצוה בשם ה' כמו שאמר אליו תשמעון ואפי' לעבור על דברי תורה לפי צורך השע'
כגון אליהו בהר הכרמל. וזה טעם כמוני כמוך שיהיה בתחילה נאמן לנביא השם או באות ומופת כענין
שנאמר ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם. או שיגיד העתיד להיות ויבא שנים זה אות. וכן אמרי'
במסכת' סנהדרין והמותר על דברי נביא מיתתו בידי שמים דכתיב אנכי אדרוש מעמו. ואמרינן ומנא
ידע דאיענש דיהב ליה אות. והא מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי
אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק. אליהו בהר הכרמל היכי סמכינן עליה ועבדינן שחוטי חוץ
אלא היכא דמוחזק שאני. ורש' כתב כבר נכשלו שאם בא להוכיח באחת מכל המצות לא תשמע לו אלא
אם כן הוא מוחזק לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר' הכרמ' לפי צורך השעה. לכך נאמר אליו תשמעו
ואפי' זה אינו כן' כעיני שאין המתחא' שהוא צדי' גמו' אלא שהו' נביא אמת מוחזק לנבואה שהקדי' לאמ'
עתידות ובאו והוא האות שלו כמו שהזכיר בפרשה הזו או במופת שעשה בפנינו וזאת חוקת הנביאים
ואולי נתכון רש' בצדיק גמור לזה. שכתב הרב ר' משה בהלכות יסודי התורה כשמשלחין את הנביא נותנין
לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת מאמינין אותו שהוא נביא
אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלה שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו
והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה ואח"כ בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו. מצוה
לשמוע ממנו שנ' אליו תשמעון. ואפשר שיעשה אות או מופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים
בגו' ואעפ"כ מצוה לשמוע לו הואיל ואדם גדול הוא וחכם וראוי לנבואה מעמידין אותו על חזקתו. כמו
שנצטוינו לחתוך הדין על פי שנים עדים כשרים ואעפ' שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין
אותם על כשרותן בדברים אלו וכיוצא בהם נאמר הנסתרות לה' אלהינו. ונאמר האדם יראה לעינים וה'
יראה ללבב. כי יכרית ה' אלהיך את הגוים שלש ערים תבדיל לך גם זו מצוה
מבוארת שכבר צוה בה ועתה הוסיף לבאר משפטיה כי אמר וירשתם וישבת בעריהם ללמד שלא נתחייב
בה אלא לאחר ירושה וישיבה וכן עשה יהושע. והוסיף תכין לך הדרך שיהו פרשיאות מפורשות לתוכה
ושיכתוב מקלט מקלט על פרשת הדרכים והוסיף ושלשת את גבול ארצך והוסיף עוד ללמדנו ההסבה כמו
שאמר ואשר יבא את רעיהו ביער וגו' ומדרשים רבים שדרשו רבותינו בפרשה. ואם ירחיב ה'
אלהיך את גבולך הפרשה הזו עתידה וכבר הזכרתי מזה בפרשת ראה אנכי כי מתחלה אמר כי יכרית ה'
אלהיך את הגוים אשר ה' אלהי' נותן לך וגו' ירמוז לכל השבעה אשר יזכיר בכל מקום. וכן יאמר אליה'ם
ונשל את הגוי' האלה מפניך וברשעת הגוים האלה. והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם רק מערי
העמי' האלה וכן במקומו' רבי'. וצוה כי לאחר ירושה וישיבה בארצם יבדיל שלש ערים ובהם תשלו' המצוה.
כמו שאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם ואמר את שלש הערים האלה תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים
תתנו' בארץ כנען ולא צוה בתורה ביותר משש הערי' האלה. וכן בכל מצות שבתור' הנוהגו' לאחר ירושה
וישיבה מתחייבין בהן לאחר ירושת שבעה גוים אלו. אבל במצוה הזאת לבדה הוסיף בכאן ואם ירחיב ה'
אלהיך את גבולך ולא אמר כאשר דבר לך כמו שאמ' באם ירחיב ה' אלהיך את גבולך של בשר תאוה כי ה'
לא הבטיח אותם בשום מקום לתת להם רק שבעת הגוים האלה. אבל הזכיר כאן האבות ואם ירחיב ה'
אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך וזה ירמוז לכל ע
עשרה עממין שנאמרו לאברם והתנה בזה כי תשמור את כל המצוה וגו'. והנה דבר ברור הוא כי השבעה
גוים עצמם לא ירשו אותם בעברם על התורה כאשר אמר פעמים רבים למען תחיו

ובאתם וירשתם את הארץ למען אשר תבא אל הארץ כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש
ה' את הגוים האלה מלפניכם · וכאשר עבר עכן על החרם והוא איש אחד נאמר ולא יוכלו בני ישראל
לקום לפני אויביהם עורף יפנו לפני אויביהם אם כן מה התנאי הזה אשר יתנה בשלשת הערים האלה
לבדם ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כי תשמור את כל המצוה וגו' · והטעם בזה כי היה הרצון לפניו ית'
שינחיל אותם בימי משה ויהושע השבעה אשר הבטיחם במצרים ובמדב' כי היה גלוי לפניו שהגיע זכותם
לכך · ומפני זה חייב אותם בכל המצות בירושה של אלו וחייב אותם בשש ערי מקלט והבדילם יהושע ·
אבל על השלשה הנשארי' התנה כי תשמור
את כל המצוה לאהבה את השם וללכת בדרכיו וגו' · והיה לומר שיקיימו כולם כל התורה כולה ואין שום
מצוה תלויה בכך זולתי שלש הערים האלה · ומה טעם לאמר כי תשמור ללכת בדרכיו כל הימים תוסיף
לך שלש הערים כי מי יודע מה יהיה אחרי כן כל הימים · ואמר רא' כל הימים בלי הפסק ביניהם ואיננו
נכון · אבל כי תשמור כאשר תגיע זכותך שתשמור כל המצוה לאהבה את השם אהבה שלימה קיימת
לעולם שיהיה גלוי לפניו שלא תחטא לעולם אז ירחיב את גבולך ויתן לך כל העמים והוא לימים אשר
אמר ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך יורה על כל הימים העתידים לבא · וכענין שנ' בקבלה ונתתי
להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימי' לטוב להם ולבניהם אחריהם וכרתי להם ברית עולם אשר
לא אשוב מאחריהם להטיב אותם ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי · ואז כאשר יכרות להם ב
ברית עולם יבדילו שלש הערים האלה ·· לא תחוס עינך עליו שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה
אנו הורגין את זה ונמצאו שנים הרוגין לשון רש' מספרי · והטעם שלא תאמר כאשר נחוס על דם ההרוג
טוב שנחוס על דם החי · והנכון כי הכתוב יצוה בחייבי המיתות ובערת הרע מקרבך והיא מצות עשה
אבל במרוכי התקלות יזהיר עוד במצות לא תעשה שלא יבצלו מידינו לא מפני מוראם ולא שנתן להם
רחמים וכן הזכיר במכית · ואמר מכשפה לא תחיה מפני היותה רבת המהומה המוכרת רבים בכשפיה
וקצותה את כפה לא תחוס עינך מפני כי הפתאים יהללו אותה בהיותה עוזרת לבעלה או מפני שהכנסת
מבוי ואין בו מבורר כים וכן בעדים זוממין שלא ירחמו עליהם בעבור שלא נעשה בעדותם דבר או מפני
שתקלתם מרובה · וטעם וטוב לך כי ביעור הדם הנקי מצוה וטובה גדולה לך להציל מיתות נפשך כי
הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים ·· לא תסיג
גבול רעך הזהיר שלא יסגה את תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם · על כן
אמ' אשר גבלו ראשונים הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות · ולכך הזכיר בנחלתך אשר תנחל
וגו' · וטעם המצוה הזאת שלא יחשוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי שוה כמו חלק חברי כי טעו
החולקים או שינהיא בלבו לעז על הגורלות ולא יהיה זה בעיניו גזל כלל · על כן צוה בכאן שלא יחליק
אדם על החלוקה ההיא ולא ישנה הגבולין כלל לא בסתר ולא בגלוי · וזו מצוה מבוארת מאד שצוה על פי
הגורל תתחלק נחלתו בין רב למעט ואמר אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם וגו' · ועל דעת רבותינו שהוא
אזהרה לעיקר תחומו של חבירו בארץ שעובר בשני לאוין יהיה טעם אשר גבלו ראשונים שלא ישנה
התחום הישן בסתר ויאמר בכאן היה מעולם והזהיר הכתוב בזה כי התחום החדש כבר יודע הוא ואין
אדם משנה אותו · וגם רבותינו עצמם הזכירו מכאן לעיקר תחומין של שבטים שעובר בלא תעשה תל' לא
תסיג גבול רעך והוא באמת פשוטו של מקרא ·· ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד לא
פירש הכתוב איך יודע שהוא עד שקר · כי בהיות הענין בשני עדים שמעידין על הדבר אפי' יבואו מאה
ויכחישו אותם לא יתברר ששקר ענו ולא נוכל לומר שכח הרוב ברגלין כי לא יאמר בזה ודרשו השופטים
היטב · ועל כן באה הקבלה הנאמנת ופירשה כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם
והטעם מפני שהעדות הזו הוא על גופם של עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך שהרי
יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת ·· באשר זמם ולא כאשר עשה
מכאן אמרו הרגו אין נהרגין לשון רש' מדברי רבותינו · והטעם בזה בעבור כי משפט העדים הזוממין

כנגדת הסליע שהם שנים ושנים   והנה כאשר יבואו שנים ויעידו על
ראובן שהרג את הנפש ויבואו שנים אחרים ויזימו אותם מעידות׳ בזה הכתוב שיהרגו כי בזכותו של ראובן
שהיה נקי וצדיק בא המעשה הזה   אלו היה רשע בן מות לא הצילו השם מיד בד׳ כאשר אמר כי לא אצדיק
רשע׳ אבל אם נהרג ראובן נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים׳ כי הוא בעונו מת ואלו היה
צדיק לא יעזבנו ה׳ בידם כמו שאמ׳ הכתו׳ ה׳ לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו ועו׳ שלא יתן ה׳ השופטי׳
הצדיקי׳ העומדים לפניו לשפוך דם נקי כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט   והנה כל זה
מעלה גדולה בשופטי ישראל והבטחה שהקב׳ מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט׳   וזה טעם ועמדו
שני האנשים אשר להם הריב לפני ה׳ כי לפני ה׳ הם עומדים בבואם לפני הכהנים והשופטים והוא ינחם
בדרך אמת   וכבר הזכרתי מזה בסדר ואלה המשפטים   כי תצא למלחמה וראית סוס ורכב וגו׳ זו
מצוה מחודשת אמורה להם עתה בבואם במלחמות   וטעם כי ה׳ אלהיכם הוא ההולך עמכם להלחם לכם
עם אויביכם להושיע אתכם׳ יזהירם שלא ירך לבבם ולא ייראו מן האויבים ויאמר שלא יבטחו בזרוע
בגבורתם לחשוב בלבם גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה רק שישיבו לבם אל השם ויבטחו בישועתו
ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה כי רוצה ה׳ את יראיו המיחלים לחסדו ואמר
להלחם לכם עם אויביכם כי יפילם לפניהם לחרב׳ ואמר להושיע אתכם שהם ינצלו למלחמה ולא יפקד
מהם איש   כי יתכן שינצחו את אויביהם וימותו גם מהם רבים כדרך המלחמות   ועל כן צעק יהושע
בנפול מהם כשלשים וששה איש כי במלחמת מצוה שלו לא היה ראוי שיפול משערת ראשם ארצה כי
לה׳ המלחמה׳ והנה הכהן שהוא העובד את השם יזהירם ביראתו ויבטיחם׳ אבל השוטרים ידברו במנהג
שבעולם פן ימות במלחמה כי בדרך הארץ בכל המלחמות ימותו אנשים גם מכת המנצחים׳   וכוה על
השלשה האלה לשוב כי לבו על ביתו וכרמו ועל אשתו ויגום   וטעם ולא חללו שלא בא השנה
הרביעי׳ כי המנהג בכרם בבא תבואתו שיחללו שם וילכו׳ בו בחלילים   וכוה הכתוב שיהיה כל פריו
קדש הלולים שיהללו את השם המכבד בשמחה ההיא׳   ויתכן שיהיה פירוש ולא חללו שלא עשאו חולין
והוא הפדיון שהזכירו רבותי׳ מלשון כי חלל יהודה קדש ה׳ ולא יחלל זרעו   ויספו השוטרים לדבר אל העם
מי האיש הירא׳   על דעת ר׳ יוסי הגלילי כאשר הבטיח הכהן שהשם יושיעם ולא יפקד מהם איש   ראוי
שיבטחו בו הצדיקים ויזהירו השוטרים את היראים מעבירות שבידם ולכך תלאם התורה לחזור על ביתו
וכרמו ואשתו לכסות על האחרים שחוזרין בשביל העבירות   ויהיה טעם פן ימות שהוא יחשוב בלבו
כן וימס   ועל דעת ר׳ עקיבא הוא כמשמעו כי מי שירא אחר הבטחת הכהן איננו בוטח בשם כראוי ולא
יעשה לו הנס   וטעם ורך הלבב שאיננו בטבעו לראות מכת חרב והרג כי הירא הוא אשר לא יבטח
ויחזיר אותו מפני מיעוט בטחונו   ורך הלבב מפני חולש טבעו כי ינוס או יתעלף   ואמר בירושלמי שכלם
צריכים להביא ראיה לדבריה׳ כלומר שיביאו עדים על הבית ועל הכרם והאשה לפני שר הצבא ואז יתן
לו רשות לחזור׳ וכן אמר גם לדעת ר׳ יוסי הגלילי שצריך להביא ראיה על העבירה שבידו   ולולי כן היו
מרבית העם חוזרים בטענות שקר   אבל לדברי ר׳ עקיבא כרכות הלב שאין יכול לעמוד בקשרי המלחמה
ולראות חרב שלופה אמ׳ שאין צריך להביא ראיה שהדין עמו   וכוה ופקדו שרי צבאות בראש העם כי התורה
מצוה כדרך הארץ ומעשה הנסים עם יראיו בהסתר ואין החפץ לפניו לשנות טבעו של עולם זולתי כאשר
אין שם דרך בהצלה אחרת׳ או להודיע שמו לצריו לעתים כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו   ולא
ימס את לבב אחיו׳ עשאו בעל הלכו׳ גדולו׳ מצות לא תעש׳ שלא ימנע מלשוב שלא ימס את לבב אחיו כלבבו
והוא כדרך ולא יאכל את בשרו   כי תקרב אל עיר להלחם עליה וכו׳ במלחמת הרשות הכתו׳ מדבר כמו
שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקו׳ ממך מאד לשון רש״י כתב הרב זה מספרי שאנו שם בלשון
הזה במלחמת הרשות הכתוב מדבר׳׳ והכוונה לרבותי׳ איננה בכתו׳ הזה אלא לומר שהפרש׳ בנפשה תחלק
בין שתי המלחמות אבל קריאת השלום אפי׳ במלחמת מצוה היא   שחייבים לקרא   לשלום

לשלום אפי' לשבעה עממים שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי ולא היה עובר על עשה ועל לא
תעשה שכתוב כי החרם תחרימם ולא תחיה כל נשמה אבל ההפרש שביניהם כאשר לא תשלים ועשתה
מלחמה שצוה הכתוב ברחוקות להכות את כל זכורה ולהחיות להם הנשים והטף הזכרים · ובערי
העממים האלה יצוה להחרים גם הנשים והטף · וכך אמרו רבותי' במדרש אלה הדברים רבה · והוא עוד
בתנחומא ובגמ' ירושלמי אמר ר' שמואל בר' נחמני יהושע בן נון קיים הפרשה הזו · מה עשה יהושע היה
שולח פרוסדיטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה מי שמבקש להשלים יבא וישלים ומי
שמבקש לילך לו ילך לו ומי שמבקש לעשות מלחמ' יעשה מלחמה הגרגשי פנה הגבעוני שהשלימו עשה להם
יהושע שלום שלשים ואחד מלכים שבאו להלחם הפילם הקב"ה וכו' וכך אמר הכתוב בכלם לא היתה עיר
אשר השלימה את ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק את לבם
לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עמם · ונראה שיש
הפרש עוד בשאלת השלום שבערים הרחוקות נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו · אבל בערי
העממים האלה נשאל להם לשלום ומסים ועבדות על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז · ולא הזכי' הכתו'
זה בפרשה הזאת שכבר באסר לנו בענין ע"ז לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם
ויתכן שלא נצטרך להודיע להם רק השלום והמסים והשעבד ואחרי שיהיו משועבדים לנו נגיד להם שאנו
עושים משפטים בעע"ז ובעובדיה בין יחיד בין רבים · וכן מה שנא' כאן למען אשר לא ילמדו אתכם
לעשות ככל תועבותם · ואמרו בספרי הא אם עשו תשובה אינן נהרגים בשבעה עממים והתשובה הוא
שיקבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח לא שיתגיירו להיותם גירי צדק · ובמסכת סוטה אמרו שכתבו
התורה על האבנים בשבעים לשון וכתבו למטה למען אשר לא ילמדו אתכם הא אם עשו תשובה מקבלים
אותם ורש"י פירש שם להודיע לאותו' היושבים חוץ מגבולם של ארץ ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא על
אותן שבתוך הגבולים כדי שלא ילמדו אותם מעשה קלקולם · אבל אותם היושבים תוכה לא אומרים להם
אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם ושבתשובה אין מקבלין אותם שמחמת יראה הם עושים · וזה לשון
הרב · ואינו נכון כי בערי העממים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה בהם אמר למען אשר לא ילמדו
אתכם שאם עשו תשובה אינן נהרגין · וכן אמר בהם לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את
אלהיהם · הא אם עזבו את אלהיהם מותרין לישב שם · וזה הענין שעשה המלך שלמה שכתוב בו וזה
דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת מלוא ואת חומת ירושלים וגו' וכל העם
הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי בניה' אשר נותרו אחריה' בארץ לא יכלו בני ישר' להחרימם
ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד והענין הזה כתורה עשאו כי קבלו
עליהם ז' מצות ודבר ברור הוא כי כיון שכתבם שלמה עושי מלאכתו גברה ידו עליהם ויכול היה להחרימם
אלא שהיה מותר לקיימם כיון שכתבנו למס ועבדוך עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד לשון רש"י ·
וכספרי אמרו מקבלין אנו עלינו מסים ולא שעבוד שעבוד ולא מסים אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם
זו וזו · וענין המסים שיעלה עליהם מלך ישראל או הסנהדרין מס לבנות בית למלך ועורי המשכנות אשר
לו · וכן לבנין בית המס והשעבוד הוא שיוכל כל איש מישראל ליקח מהם לחטוב עצים ולשאוב מימיו
ונותן לו שכר הראוי · וזה טעם למס עובד הכתוב בשלמה שקבלו עליהם מסים ועבדות כדין התורה · לא
כענין שכתוב ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והורש לא הורישו כי שם אינו מזכיר עבדות א
אבל כאלו שנתן שוחד למלך תקיף ממנו שלא ילחם בו ודע כי ענין אנשי גבעו' היה מפני שלא היו יודעין
משפטם של ישראל בקריאת השלום והקדימו קודם שתבא להם פרוסדיגמא של יהושע ולכך אמרו ונכרת
אחד לכסותינו · או שלא רצו מתחלה לשמוע לדברי יהושע ובסוף פחדו ועשו עצמם נכרים דכתיב ויושבי
גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי ויעשו גם המה בערמה והיה מועיל להם עוד שלא יהיו להם
לעבדים · אלא יהיו עמם בעלי ברית ומפני זה הקפידו עליהם והיו נהרגין אלמלא שבועת הנשיאים
מפני שהיה עליהם לקבל מסים ושעבוד כמו שאמרנו והם כרתו להם ברית להיותם שוים להם ובעלי ברי'
ועוזרים זה לזה במלחמותיהם ועשו עמהם שלום לפי שהיו סבורין שהם גרים

רחוקות מאד מן העמים שאין דעתם לבא עליהם כלל · ולפיכך קלל אותם יהושע ואמר ועתה ארורי׳ אתם
שהם מן העמים הארורים אשר אררם ה׳ ועשה להם כמשפט הראוי להעשות בהם לקיים מה שנאמר למס
ועבדוך שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה׳ והוא המס והשעבוד כמו שפירשנו · ויש אומרים
כי פירוש והיה אם שלום תענך בעת הקריאה אבל אם מאנו מתחלה שוב אין מקבלין אות׳ והגבעוני׳ מאנו
בפרוסטיגמא׳ ולא היה הדין לקבלם   והרב ר׳ משה כתב שהקפידו עליהם מפני שכרתו להם ברית · והרי
הוא אומר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית · ואינו נכון בעיני כי הגבעונים בודאי קבלו עליה׳ שלא לעבוד
ע״ז כמו שאמרו באו עבדיך לשם ה׳ אלהיך   ולכך לא הוצרך יהושע אחרי כן לומר להם שיקבלו עליהם לעבוד
את השם · וכאן מותרין היו בברית הזאת כמו שהיו מותרין בישיבת הארץ שמתחלה לא נאסרו אלא קודם
התשובה כמו שאמר פן יחטיאו אותך לי · וכן אמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית   אבל הדבר כמו
שאמרנו   וטעם אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבות׳ אשר עשו לאלהיה׳ שילמדו אתכם לעבוד
השם הנכבד כשריפת בניהם ובנותיהם׳ וכל תועבת ה׳ אשר שנא ויתאות׳ לה׳ אלהיכם שהוא הזהיר אתכם
שלא תאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני ·   והנה התורה הזהירה לא ישבו
בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש והיא אזהרה בע״ז כי אם תכרתו
להם ולאלהיהם ברית ישבו בארצך ורבים מהם יפתוך לעבוד ע״ז   וכאן הוסיף לבאר שלא תחיה כל נשמה
כי אפי׳ היחיד הנשאר ביניכם לעבוד לך יזכיר לך עבודתם לאלהיהם ואולי׳ תתפתה אתה לעשות כן לשם
הנכבד ותחטא לפניו ית׳   כי האדם עץ השדה יפה פירש ר״א כי שיעור הכתוב כי ממנו תאכל כי האדם
עץ השדה ואותו לא תכרות לבא מפניך במצור · וטעם כי האדם עץ השדה כמו׳ כי נפש הוא חובל אבל על
דעת רבותי׳ מותר לכרות עץ מאכל לבנות מצור · ולא אמר׳ תורה רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא
וכו׳ אלא להקדים ולומר שאילן סרק קודם לאילן מאכל   אם כן פי׳ הפרשה לדעתם שהזהירה תורה לא
תשחית את עצה לכרות אותם דרך השחתה שלא לצורך המצור כמנהג המחנות ·   והטעם כי הנלחמים
משחיתים בעיר וסביב הארץ אולי יוכלו לה כענין שנא׳ וכל עץ טוב תפילו וכל׳ מעיני מים תסתומו · ואתם
לא תעשו כן להשחתה כי תבטחו בשם שיתן אותה בידכם כי האדם עץ השדה הוא ממנו תאכל ותחיה וכו
תבא העיר מפני׳ במצור לומר אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר   וגם בהיותך במחנה לבא מפניך
במצור תעשה כן   וטעם אותו תשחית וכרת כי מותר אתה לכרות אותו לבנות המצור וגם להשחיתו
עד רדתה כי לפעמים תהיה ההשחתה צורך הכבוש כגון שהיו אנשי העיר יוצאים ומלקטין עצים ממנו או
נחבאים שם ביער להלחם בכם או הם לעיר למחסה ולמסתור מאבן נגף   אל נחל איתן קשה שלא
נעבד לשון רש״י · ורבותי׳ אמרו שהוא נאסר לחרוש ולזרוע בו לעולם   אם כן הן אזהרות שהזורע או העובד
בו עובר בלאו הזה   והטעם אשר יביאו אותו אל נחל איתן כי לא יעבד בו ולא יזרע לעולם · וטעם ונגשו
הכהנים בני לוי לאמר כפר לעמך ישראל אשר פדית   שיעור הכתובים ונגשו הכהנים בני לוי וכל זקני
העיר ההיא הקרובים אל הח.ל ירחצו את ידיהם וענו ואמרו   והרחיבה במקצת מן המפרשים והעבירה
במקצתם כדרך ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו׳   וענין העריפה אמר ר״א שהשם
צוה לעשות כן על העיר הקרוב׳ כי לולי שעשו עבירה דומה לה לא נזדמן שיהרג אדם קרו׳ מהם ויחשבו׳
השם עמקי׳ לאין קץ תכליתו   אבל הרב אמר במורה הנבוכים כי הטעם לגלות על הרוצח ולבער דמו בעבור
שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל וכשיבאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני
העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעים מי הרג את זה
וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו העגלה ירבו בני אדם לדבר בו אולי יגלה הדבר   וכבר אמרו שאפי׳
תבא שפחה ותאמר פלוני הוא הרוצח לא תערף ואם יודע הרוצח ויחרישו ממנו ויעידו הבורא על נפשותם
כי לא ידעוהו יהיה בזה זדון גדול וכל השומ׳ שמץ דבר בענין יבא ויגיד ויתפרסם הדבר ויהרג או על ידי בד״
או המלך או גואל הדם ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם
יכירו בו רואיו וידברו בו   והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת אבל המעשה איננו כרבה בענינו
היה ראוי עוד

שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה שיכירו בו ראוין כי בנחל איתן לא יזרע ומדוע לא יעבד בו ולפי דעתי יש
טעם כענין הקרבנו׳ הנעשים בחוץ שעי׳ המשתלח ופרה אדומה ולפי׳ מנו חכמי׳ עגלה ערופה מכלל החוקי׳

סדר כי תצא

אשת יפת תואר דבר הכתוב בהווה ובספרי מנין אפי׳ כעורה ת״ל
וחשקת בה אעפ׳ שאינה יפת תואר ורא״א יפת תוא׳ בעיניו והנה
הוא דבק עם וראית׳ והזכיר הכתו׳ וחשקת בה שלא יתירנה לו רק
מפני החשק בהיות יצרו מתגבר עליו אבל אם ימצא בעצמו שאין לו חשק בבעילתה אלא שהו׳ רוצה לקחת
לו אשה לא ישא לזו וכך אמרו בספרי ולקחת לך לאשה שלא תאמ׳ הרי זו לאבא הרי זו לאחי ובגמ׳
שלא יקח שתי נשים אחת לבנו ואחת לו אחת לאביו ואחת לו והאיסור באותה של בנו אפי׳ לבדה ועשתה
את צפרניה תגדלם כדי שתתנוול לשון רש׳ כדברי ר׳ עקיבא וכן פי׳ ר׳ אונק׳ והנה לדעתם יהיה ועשת׳ כמו
ועשת את התבואה כי הבניתה תקרא עשייה אבל בספרי אמר ראיה לדברי ר׳ אליעזר לא עשה רגליו ולא
עשה שפמו׳ והיא ראיה גדולה׳ לכך אני אומר כי כל אלה משפטי אבלות והכל נמשך אל ובכתה את אביה
ואת אמה ינוה שתגלח ראשה כדרך האבלות כענין ויגז את ראשו דאיוב׳ וכן גזי נזרך׳ וכן קציצת
הצפרנים אבלות כגלוח הראש ואמר והסירה את שמלת שביה מעליה כלומ׳ ותלבש בגדי אבל׳ וישבה
בביתך כאלמנה ולא תצא חוץ כלל ובכתה את אביה ואת אמה ותעשה כל זה ירח ימים כי כן דרך
האבלי׳ ועל דעת רבותי׳ שאומ׳ שהכל לבאר את יפיה כמו שתסיר הבגדים הנאים מעליה שהגוים ארורים
הם בנותיהם מתקשטו׳ במלחמה כדי לזנות אחריהן ותגלח את ראשה שהוא נוול גדול ותקון הצפרנים
כי מנהג הנשים לגדל אותם ולצבעם במיני הפוך והצבעונים׳ ויקרא הכתוב הקציצה עשי׳ בעבור כי שער
הרגלים והשפם גם הצפרנים לגדלם יקצצו אותם והנרא׳ בעיני כי הוא לשון מקודר הרגילו׳ לקצר כדבר
המוכן׳ וטעמו לא עשה את רגליו ואת שפמו המעשה הנעשה בהם ירמוז לגלוח שער הרגלים והשפם או
לרחיצת הרגלים ענינו׳ וכן דעת יונתן בן עוזיאל שאמר לא שטף ית רגלוהי ולא ספר שפמיה וכן ועשת׳
את צפרניה׳ מעשה הצפרנים והמפרשים אמרו כי טעם עשיה תקון וכן ויאהר לעשות אותו׳ והטעם
בפרשה הזו מפני שהיא מתגיירת בעל כרחה ואין שואלין אותה אם תחפוץ לעזוב דתה ולהתיהד כאשר
נעשה בגרי׳ אבל יאמר לה הבעל שתשמור תורת ישראל בעל כרחה ותעזוב יראתה׳ וזה טעם ובכתה את
אביה ואת אמה כי תעזוב את עמה ואת אלהיה והוא מדרשו של ר׳ עקיבא אין אביה אלא ע״ז כענין שנא׳
אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו והכלל כי היא מתאבלת על עזבה את דתה ותהיה לעם
אחר׳ ויתכן שבר׳ מטבילין אותה בעל כרחה כמו שעושים בעבדי׳ ומפני שאינה מתיהדת כמשפט הרחיק
אותה הכתוב כל הזמן הזה׳ וטעם האבלות והבכי על דעת רבותי׳ כדי שתתנוול אולי יעבור חשקו ממנה
ורא״א כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה והרב אמר
במורה הנבוכים לחמלה עליה שתמצא מנוח לנפשה כי יש לעצבים מנוח והשקט בבכייתם ואבלם ובזמן
ההוא לא יכריחנה להניח דתה ולא יבעלנה ועל דעתי אין הפנאי לחמול עליה רק שיעקר שם ע״ז מפיה
ומלבה ולבכות עוד גלות הנדוד והפרוד מאביה ומאמה ומעמה שאין הגון לשכב עם אשה אנסה
ומתאבלת כמו שהזכירו רבותי׳ ז״ל בממזרים בני גרושת הלב וכל שכן זאת הנועקת בלבה לאלהיה להצילה.
ולהשיבה אל עמה ואל אלהיה והנה כאשר ידיעה שכבר יחנה לעזוב את עמה ומולדתה ותתיהד כאמר לה
תתנחמי על אביך ועל אמך ועל ארץ מולדתך כי לא תוסיפי לראותם עוד עד עולם אבל תהי אשה לאדוני׳
כדת משה ויהודית והנה אז נתן לה זמן שתבכה ותתאבל כמשפט המתאבלים להשקיט ממנה צערה
ותשוקתה כי בכל עצב יהיה מותר וניחום אחרי כן והנה בזמן הזה לקחה עצה בנפשה על הגירות ונעקר
קצת מלבה ע״ז שלה ועמה ומולדת׳ כי נחמה עליה׳ ודבקה באיש הזה שידע׳ כי תהיה אליו והורגלה עמו ולכך
אמ׳ הכתו׳ והבאת אל תוך בית׳ ודרשו ביתו׳ ולא אל בית אח׳ וכן וישב׳ בבית׳ שתשב כל הזמן הזה בבי׳ שהו׳
ומשתמש בו אולי תחפוץ ותתרצה בו ועל הכלל כי זה כולו בעבור ההכרח אבל אם רצתה להתגייר בחפץ
נפשה כגר׳ כמשפט הרי היא מותר׳ מיד גם לו גם לאביו ולאחיו וכך אמרו בפ׳ החולץ ובכתה את אביה
ואת אמה ירח ימים כדא׳

שלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטבילה ומותרת מיד ואיפשר כי בכל השבויות במלחמה נעשה ׳בתורה
הזאת כי מפני היראה תאמרנה להתגייר ואחר שלחתה לנפשה שתעשה כרצונה ולא נכריחנה לשמר דת
משה ויהודית כי המתגיירת ברצון נכריח אותה לשמור התורה ואם תחלל השבת תסקל ואם תאכל החזיר
תלקה כדין ישראל המשתמד וגם זאת אם הודית בפיה הגירות בלא הכרח לא נשלח אותה לנפשה שאפילו
נחשב שהיה גירותה מפני היראה דינה כישראלית גמורה שכבר העלינו הלכה כולם גרים וגו׳ ואח׳ כן
תבא אליה ובעלתה אמרו בסיפרי אין לך בה אלא מצות בעילה נתכוונו לומר שאין קדושי כסף ושטרי
תופסין בה וגם הבעילה לא לשם קדושין סריכה עדין גויה שאין קדושין תופסין בה אלא שיתיר לו
בעילתה ומפני שאמר והיתה לך לאשה יורה שהיא אשתו גמורה ואם זנתה תהיה תדון כאשת איש׳ וכך
אמרו בגמ׳ במס׳ קידושין ולקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה כלומר אחר המעשים הללו ׳ ובסיפרי והיתה
לך לאשה כענין שנ׳ שארה כסותה ועונתה לא יגרע אם כן היא אשתו לגמרי כי התורה הקנתה אותה לו
ועל דרך הפשט יראה שאסור לבעול אותה עד שיעשה כל התורה הזאת ׳ וזה טעם ואחר כך תבא אליה
ובעלתה ׳ ויהיה שאמר וחשקת בה ולקחת לך לאשה שיקחנה להיות לו לאשה אחר המעשים שאלה אשר
יצוה וכן ולקח אותה לו לאשה׳ אבל בגמרא במסכת קידושין אמרו שהוא מותר לבא עליה ביאה
ראשונה וזהו ולקחת לך לאשה ׳ ודרשו והבאת אל תוך ביתך מלמד שלא ילחצנה במלחמה יחבירו אותה
למעלה ולקחת לך לאשה כשתביאנה אל תוך ביתך והנה הוא שובה אותה במלחמה ומביאה אל ביתו ואל
עירו ובועל אותה לשבור את לבו הזונה ואחרי הביאה הראשונה תאסר עליו עד שיעשה לה את כל התורה
הזאת ׳ וזה דרך הגמרא במקומות רבים ׳ אבל ראיתי בירושלמי במסכת סנהדרים ר׳ יוחנן שלא לרבנן
דתמן תרין מילין אתון אמרין בשם רב ולית אינון כן אתם אומרי׳ בשם רב יפת תואר לא הותרה אלא
בעילה ראשונה בלבד ואני אומ׳ לא בעיל׳ ראשונה ולא שנייה אלא לאח׳ כל המעשי׳ הללו ואכ׳ תבא אליה ובעלת׳
אחר כל המעשים שאלו וזהו משמעותו של מקרא ושלחת לנפשה אמרו בסיפרי ולא לבית אביה ולא
ידעתי אם לומר שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעזוב תורת ישראל ולשוב אל עמה ואל אלהיה ׳ או לומ׳
שלא ישלחנה לבית אביה על ידי שלוחים כי יסייע ידי עוברי עבירה ׳ אבל הוא יוציאנה מביתו לגור באשר
תמצא כי אולי תשאר בארץ ותלך אחרי הבחורים ותנשא לאחד מהם ׳ והנה כיון שהכתוב אומר שישלחנ׳
לנפשה ומזהיר שלא ימכרנה בכסף ולא יתעמר בה כשפחה כלומר שאינה צריכה ממנו גט ׳ אבל הכתו׳ עשה
אותה אשת איש בהיותה עמו וכאשר ישנא אותה ישלחנה כאנוסה ׳ ויתכן כי טעם הכתוב לומר שאם
יבעלנה וייחפץ בה תהיה לו לאשה אבל אם יבעלנה ולא תהיה ערבה עליו ולא יחפץ בה כענין אמנון עם
תמר ישלחנה לנפשה והכל תלוי בבעילה הזאת כי אם אחרי בעילתה תעמוד עמו ימים ׳ יבא עליה אם
יחזור וישנא אותה כאיש אשר ישנא את אשתו כבר נעשת אשתו והנה היא יהודית ותתגרשת בגט לא
תתעמר בה כמו והתעמר בו ומכרו ׳ ועשאו אנקלוס לשון סחורה ׳ ורבותי׳ בסיפרי ובגמר׳ יעשו אותם לש׳
שמוש והנה הוא לשון אזהרה שלא ישתמש בה כשפחה כלל ואם נשתמש בה לוקה ׳ והנראה בעיני לפי
פשוטו כי לא תתעמר הוא כמו לא תתאמר מלשו׳ יתאמרו כל פועלי און וכן את ה׳ האמרת היו׳ וכן ובכבוד
תתימרו כחלוף האלף׳ ביוד׳ וכלם רוממות וגדול׳ האמרת היו׳ רוממת וגדלת אותו להיו׳ לך לאלהי׳ האמירך
היום רוממך וגדל אותך על כל העמים להיות לו לעם סגולה וכולם נגזרו מן בראש אמיר ׳ יאמ׳ לא תתרומ׳
ותתגדל בה להיות אתה אדוניה למכרה ולהשתמש בה כשפחה וכן יקראו בערבי האדון אמיר ושמוש העין
והאלף כאח׳ מורגל בלשון שדעיהו מרדת שתת שראהו וכמו שפירשתי בתולת שתע וכן
מעשה בעבועים כמו באה מן הבאבאי׳ והבפיעת הכנים והבנות כי תרגום טרופים טרפיא ובלשון חכמי׳
עומדות אומדות פקילין פקיעין עדין אדין ערכי הדייכין ארכי ערים ארים ושבינו חלה כדי גמיע׳ ושאלן
בגמר׳ גמיעה לו גמיאה ותרגו הגמיאיני נא מעט מים ואעפ׳ אומרים מיתני מגמע וגומע ופולט ׳ אבל
מגמע ובולע ובמשנה במסכת כלי׳ בתוספתא שבינו מרדע במקום מרדע ואין מקפידין כלל בחלוף שתי
אותיות הללו ׳ וכן במקומות רבים ׳ ור״ש כתב לא תתעמר בה לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדים
ושמוש עמירה מיסודו של ר׳ משה הדרשן למדתי זאת וזה אמת שכן ראיתי

בירושלמי תמן צווחין לפעלה טבא עבידא בפרק אמר ר׳ עקיבא ובפרק כל הצלמים ומורגל הוא אף
בלשון ארמי כמו שכתוב במגלת שושן ושדר מלכא דאתור על כולהון אגירה דבנוה ועל כל דעמורין על יד
ימא ועל עבור דכרמלא ודגלעד והפיכו פתגמא דנבוכד כבר טלהון עמורייא דארעא ולא תדחלון מיניה
וכן במקומות רבים בספר ההוא יקראו יושבי הארץ עמורי ארעא כלומר המעבדים לארץ והמשתמשין בה
או בוה מלך אשר על אנשי המלחמה והם הנקראים עבדי הארץ כי הם המעבדים למלך במלחמותיו ר״ס
אנשי מלחמתו ופרשיו בלשון עבדו את כדר לעומר ועבדו בו גוים רבים   תחת אשר עניתה אמרו
בספרי אפלו לאחר מעשה יחידי והוא מה שהזכרנו שהם סבורין שמותר לבא עליה ביאה ראשונה מיד
שהביאה אל תוך ביתו ומאותה שעה הוא מוזהר עליה בעמור ובמכירה   לא יוכל לבכר את בן האהובה
אזהרה שלא יעשה זה וכן כולם לא תוכל לאכל בשעריך לא תוכל לתת עליך איש נכרי ׃ ואמר אונקלוס
בכולם לית לך רשו ׃ והטעם לא תתן יכולת לנפשך לעשות כזה והוא מפליג באזהרה ׃ וכן כי את הבכור בן
השנואה יכיר לתת לו פי שנים מצות עשה שינחילנו פי שנים והנה המשוה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר
בלא תעשה ובעשה ואעפ״י שאין דבריו קיימים בדין וכל שכן אם לא רצה להודיע שהוא הבכור וטוען שהוא פשוט
והנחילו כאחד מבניו מדעתו שהוא הבכור שעובר בהן ואלו מצות מחודשות ׃ ומה שאמר הכתוב על פני בן
השנואה הבכור ירמוז לי שאין המצוה הזאת והדין הזה נוהג אלא בחיי הבכור   אבל אם מת הבכור בחיי
אביו אעפ״י שהוא יורש חלק בכורתו בקבר ומורישו מן הדין לבניו   אם רצה הזקן ואמר ירשו בני כך
וכך בנכסי ובני של בני הבכור יטול כך וכך בנכסי דבריו קיימין   כדרך שהם קיימים במקום שאין שם
בכור ׃ וכן אינו עובר בלאו הזה אם לא הכיר הבכור לאחר מותו ׃ כי לא מצאת על פני רק בחיין ׃ על פני
אהרן אביהם על פני תרח ׃ וכן כולם   בן סורר ומורה על דעת רבותי׳ אינו קטן שהקטן פטור
מכל עונשין שבתורה ומכל המצות   אבל הוא המביא שתי שערות ׃ והנה יש עליו שני עונשין האחד שהוא
מקלל אביו ואמו וממרה בהם ׃ והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוינו קדושים תהיו ׃ וכאמרו
עוד ואותו תעבודו ובו תדבקון כאשר פירשתי שנצטוינו לדעת השם בכל דרכינו ׃ וזולל וסובא לא ידעו דרך
ה׳ ועל הכלל אין בו עתה חטא מות ועל שם סופו הוא נדון כמו שהזכירו רבו׳ וזה טעם וכל ישראל ישמעו
ויראו כי לא המיתו בגודל חטאו אלא ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרי׳ וכך דרך הכתוב שיזכי׳
כן כאשר ימיתו לגדר כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים כי הזכיר כן בזקן ממרא לפי שאין בהוראתו
חטא שיהיה ראוי למות בו רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה כאשר פירשתי שם ׃ וכן בעדים זוממין
שנהרגין ולא הרגו וכן הזכיר במסית לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד   אעפ׳ שלא עבד המסית ע״ז ולא
שמע אליו ׃ אבל מיתתו ליסר המשאר׳ וגם זו מצוה מחודשת או מבוארת מן כבד את אביך ואת אמך ואיש
אמו ואביו תיראו   ותלית אותו אמרו רבותי׳ כל הנסקלין נתלין   וזה שנאמר כי קללת אלהים תלוי
חלזולו של מלך שהאדם עשוי בדמות דיוקנו של מלך וישראל בניו הם   משל לשני אחים דומים זה לזה
וכו׳ ולשון רש״י וכל הנסקלים נתלין דברי יחיד הם והלכה כדברי חכמים אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע״ז
וזה טעם כי קללת אלהים תלוי שיאמרו מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם או שעבד ע״ז פלכית בכך
וכך עבודה וכך וכך אות ומופת ראש בה והספיר בה ובעבודתה יקרא קללה או שהוא לשון זילזול כאשר
הזכיר הרב מן והוא קללי קללה מורגלת כי מקללים להם בבין בוזים והמשל בשני האחים התאומים יש
לו סוד אינני כאשר חשב הרב בישראל שנקראו בנים למקום   ועל דרך הפשט יאמר כי יהיה באיש חטא
גדול שראוי להמיתו עליו ולתלותו על עץ לגודל חטאו ׃ אעפ״כ לא תלין נבלתו על העץ כי האדור מכל האד׳
והמקולל בהם הוא התלוי אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה כמוה ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה
קללת האלהים בארץ הקדושה כי שם צוה את הברכה חיים עד העולם ׃   ולכן צוה יהושע ויורידום מעל
העצים ׃ ועל דעתי הענין כבני שאול המוקעי׳ ומפני שלא היו התלויים בבד׳ של ישראל ולא מיד ישראל כ
כלל אבל דוד נתנם לגבעונים לעשות מהם כרצונם והם אשר הוקיעו׳ ולא רצו לקברם לפרסם נקמתם
מהם ונשארים ישמעו ויראו וכאשר נתך עליהם מים מן השמי׳ או ידע דוד שנמחל עונם ונעתר אלהי׳ לארץ
כי פקד ה׳ את הארץ במטר ויכלה הרעב ואז צוה וקברו אותם עם אבותם לכבוד המלכות לא לחיובו כלל

שלא נטמאנו אלא שלא בעת׳ אכתבו את הארץ כדי שבתלה אותו והנה ה׳ לא רצה עונש בתליית׳ מיד להודיע
כי ה׳ אוהב בריו׳ כדברי רבותי׳ ורא׳ אמ׳ על דרך הפשט כי אלהים פועל והקללה תבא אל מקום קרו׳ מהתלוי
ויש לו סוד מודבק בנפש ׳ על כן לא תטמא את אדמתך והנה התלוי תלוי על העץ עובר בלא תעשה ועשה
ודבו׳ ידרשו כן בכל המלין את מתו שלא לכבודו מה עץ שהוא מגול ׳ אף כל שה׳ מגול והנה לדעתם כי קללת
אלהים תלוי לומר אעפ׳ שזה ראוי לכוללו לגודל חטאו לא תעשה כן כי קללת אלהים תלוי ׳ ועל המשל של
שכי אחין יהיה כל המלין בטעם הזה׳ וכן הקללה׳ שהזכיר ר׳ אברהם ממנה יהיה בכל בית אשר יהיה שם
מת ׳ ועל כן יטמא כל הבא אל האהל וכל אשר באהל ולא תטמא את אדמתך ׳ ועל דעת רבותי׳ איננו טעם
בלבד בעבור שלא תטמא את אדמתך שאם כן יהיה מותר בחוצה לארץ אבל הוא לאו שכי והנה המלין
התלוי או אפי׳ המת בארץ עובר בשכי לאוין ועשה ובחוצה לארץ בעשה ולא תעשה אחר שהוא למד מן
התלוי כאשר פירשתי ׳ ומן הלאו הזה קבר יהושע מלכי כנען כיון אעפ׳ שאין בתלייתן הקללה שהזכירו
רבותי׳ במגדף ועובד עז׳ אבל היה בהם משום טומאת הארץ או שחשש לקללת אלהים מן המשל של שכי
האחים כאשר פירשתי ׳ לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים זו מצוה מבוארת שאמר בתורה
כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו ׳ והוסיף בכאן לאמר נדחים כי תועה שתועה מדרכו
ויכול להשיבו הדרך בלא עמל גדול ׳ ועתה הזכיר נדחים שברחו מאמו והרחיקו והזכיר שה שהוא כאבד
ולכך ביאר בכאן ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך׳ ואמר כן תעשה לחמורו
שהו׳ בהמה טמאה וכן תעשה לשמלתו אעפ׳ שאין השמלה חביבה על בעליה כבעלי החיים ואין ההפסד בה
מצוי בהם שאפשר שימותו ׳ וכן תעשה לכל אבדת אחיך מכל כלי ביתו אעפ׳ שאינן חביבין כשמלתו אשר
יכסה בה ׳ ועל מדרש רבותי׳ הוסיף עוד בכאן דברים רבים כגון והתעלמת פעמים שאתה מתעלם השב׳
אפי׳ מאה פעמים ׳ תשיבם אפי׳ לגנתו ולחרבתו והחזירה בסימנים ודברים אחרים נדרשים בפרשה
ואם לא קרוב אחיך אליך שאינו קרוב אצלך כי אינך מתחייב ללכת אל ארץ אחרת עם האבדה
להשיבה אליו ׳ או שלא ידעת אותו כלל ׳ ובספרי אין לי אלא קרוב רחוק מנין ת״ל ולא ידעתו ואם כן יאמר
ואם לא קרוב אליך בעירך שתשאל עליו ותדענו ויהיה עמך עד דרוש אחיך אותו ׳ והוסיף במצות הטעינה
להזהיר עליה במצות לא תעשה כי בתורה אמ׳ עזוב תעזוב׳ עמו מצות עשה ׳ ועוד הוסי׳ נופלים בדרך כי שם
אמר רובץ תחת משאו ולא הזכיר שם החמור שדרכו לטעון משוי גדול וירבץ תחתיו ׳ ואמר בכאן אחיך
ושם אויבך ושיכלך לאמר תעשה עמו כן וזכר האחוה ותשכח השנאה כי יקרא קן צפור לפניך ׳ גם זו
מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כי הטע׳ בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא
נרחם ׳ או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אעפ׳ שהתיר השחיטה במין ההוא ׳ והנה ההורג
האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא ׳ וכ״ב הרב במור׳
הנבוכים כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני
האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה ואין הפרש בין דאגת האדם ודאגת הבהמות על בניהם כי אהבת
האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמו׳
כאשר היא מצוי׳ באדם וכן אין עיקר האיסו׳ באותו ואת בנו רק בבנו ואותו אבל הכל הרחקה ויותר נכון
בעבור שלא נתאכזר ׳ ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים האומ׳ על קן צפור יגיעו רחמיך כי זו
אחת משתי סברות סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא ואנחנו מחזיקים בסבר׳ השנית
שיהיה בכל המצות טעם והוקשה עליו עוד מה שמצא בבר׳ וכי מה איכפת לו להב״ה בין שוחט מן הצואר
לשוחט מן העורף הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנ׳ כל אמרת אלוה צרופה וזה
הענין שגזר הרב במצות שיש להם טעם מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם בלבד
שכרן מאת המצוה בהן ית׳ וכבר אחז״ל מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו׳ ודרשו ולמכסה עתיק זה המגלה
דברים שכסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה ׳ וכבר דרשו בפרה אדומה שאמר שלמה על הכל עמדתי
ופרשה של אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ׳ ואמר ר׳ יוסי בר׳ חנינא
אמר לו הב״ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה אבל לאחרים

חקה דכתי׳ והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב דברים המכוסים מכם בעולם הזה עתידין להיות צפים לעולם הבא כהדין סויא דכפי דכתיב והלכתי עורים בדרך לא ידעו וכתי׳ אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים שכבר עשיתים לר׳ עקיבא הנה באורו שאין מניעת טעמי תורה ממנו אלא עורין בשכלנו ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל וכאלה רבות בדבריהם ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן ׳ והרב הזכיר מהן אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב כפי דעתי ענין אחד להם שרבו לומר שאין התועלת במצות להב׳ בעצמו ית׳ אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה או לזכור הנסים ונפלאות הבורא ית׳ ולדעת את השם וזהו לצרוף כאן שיהיו ככסף צרוף כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם ׳ אבל להוציא ממנו כל סיג וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד ולשון זו האגדה עצמה הנזכרה בילמדנו בפרש׳ זאת החיה וכי מה איכפ׳ לו לה׳ב׳ה׳ בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו או מה איכפת לו בין אוכל טהורות או אוכל טמאות אם חכמת חכמת לך הא לא נתנו המצות אלא לצרף את הבריות שנא׳ אמרות ה׳ אמרות טהורות וכת׳ כל אמרת ה׳ צרופה למה שיהא מגן עליך הנה מפורש בכאן שלא באו לומר אלא שאין התועלת אליו ית׳ שיצטרך לאורה כמאמר שם מן המנורה ושיצטרך לאכול הקרבנות וריח הקטרת כנראה מפשוטיהם ואפי׳ הזכר לנפלאותיו שעשה שנוה לעשו׳ לזכר ליציאת מצרים ומעשה בראשית אין התועלת לו רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראוים להיותו מגן עלינו כי כבודנו וספרנו בתהלותיו באסם ותהו נחשבו לו ׳ והביא ראיה מן השוחט מן הצואר והעורף לומר שכלם לנו ולא להב״ה לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכבוד לבורא ית׳ בצואר יותר לו מהעורף או הניחור אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה והביאו ראיה אחרת או מה איכפת לו בין אוכל טהורות והם המאכלים המותרים לאוכל טמאות והם המאכלים האסורים שאמרה בהם התורה טמאים המה לכם ורמז שהוא להיותינו נקיי הנפש חכמים משכילי האמת ואמר אם חכמת חכמת לך הזכירו כי המצות המעשיות כגון שחיטת הצואר ללמדנו המדות הטובות הגדור׳ כמיני לזקק את נפשותינו וכמו שאמרה תורה ולא תטמאו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכ׳ לטמא אם כן כלם לתועלתינו בלבד וזה כמו שאמר אליהו אם צדקת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו ואמר או מה מידך יקח ׳ וזה דבר מוסכם בכל דברי רבותי׳ ושאלו בירושלמי בנדר׳ אם פותחין לאדם בכבוד המקום בדברים שבינו לבין המקום והשיבו על השאלה הזאת אי זהו כבוד המקו׳ כגון סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל תפילין שאיני מניח והיינו כבוד המקו׳ משמע דלנפשיה הוא מתוס דמתני׳ כהדר׳ אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח נתחלת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו ׳ הנה באורו שאפי׳ הלולב והסוכה והתפילין שנה בהן שיהו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים אינן לכבוד ה׳ ית׳ אבל לרחם על נפשותינו וכבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך וכן אמר בתורה לטוב לך כאשר פירשתי וכן ויצונו ה׳ אלהים לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה׳ אלהינו לטוב לנו כל הימים והכונה בכלם לטוב לנו ולא לו ית׳ וית׳ אבל כל מה שנצטוינו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות׳

וכן מה שאמרו לפי שעושה מדותיו של הב״ה רחמים ואינן אלא גזירות לומ׳ שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו שאם כן היה אוסר השחיטה אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר האכזריות תתפשט בנפש האדם כידוע בטבחים שוחטי השורי׳ הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד ומפני זה אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינם רחמנות עליהם אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות וכן יקראו הם כל המצות שבתורה עשה ולא תעשה גזרות כמו שאמרו במשל המלך הנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות אמר להם כשתקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות כך אמר הב״ה קבלתם מלכותי אנכי ה׳ אלהיך קבלו גזירותי לא יהיה לך וכו׳ אבל במדרשו של ר׳ נחוניא בן

הקנה בשלוח הקן מדרש שיש במצוה סוד אמר ר' רחמאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את
האב אלא שלח תשלח את האם בשביל אותה בינה שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לבינה תקרא
מאי ואת הבנים תקח לך אמר ר' רחמאי אותם בנים שגדלה ומאי נינהו שבעת ימי הסוכה ודיני שבעת ימי
השבוע וכו' והנה המצוה רומזת לענין גדול ולכך שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים : ומצות
המעקה מחודשת או מבוארת מלא תעמוד על דם רעך . אבל מצות הכלאים מבוארת שכבר אמר שדך
לא תזרע כלאים . והנה במשמע הפוך כל מקום הנזרע והוסיף בכאן כי אם יזרע הכרם כלאים יקדש
הזרע אשר יזרע . ותבואת הכרם לומר שיאסר בהנאה כהקדש . וטעם פן כמו כי תקדש וכן ויפתח
אהל מועד לא תצאו פן תמותו וכן ולא תגעו בו פן תמותון . ויתכן שפירושו כן פן יכברו כרימון פן יאמרו
כענין שבא לומר לא תזרע אותו כלאים פן יצמח ויאסר עליך הכל כי אינן נאסרין אלא כמו ששנינו תבוא'
מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן . ואמר לא תחרוש בשור ובחמור והוא הדין לכל מיני
הכלאים . והיא מצוה מבוארת מן המתוך לא תרביע כלאים שדרך כל עובד אדמתו להביא במדו ברפת
אחת וירכיב אותן . וביאר בשעטנז שאיננו רק בצמר ופשתים והזכיר לא תלבש ללמד שאין העליה
אסורה אלא בענין לבישה :: כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה טעמו כאשר יקח האיש אשה
בלקוחי התורה שהם הקדושין בכסף והיא המאורסה אשר יזכיר . ואחרי ימים בא אליה ושנאה שלא
היתה ערבה אליו בביאתה והשכים בבקר ובא לבד' וטען שלא מצאה בתולה והנה זה מתכוין להוציאה
בלא מוהר הבתולות שהיא הכתובה שכתב לה . ומפני כי בחזקת בתולה נתקדשה אליו הוא טוען עליה
שזנתה תחתיו . ולפיכך אמר הכתוב ואם אמת היה הדבר כדברי הבעל וסקלוה . והאמת לא יודע רק
על פי שנים עדים . ולפי שהכתוב יפרש בזמני הבתולות כי כאשר תהיה מאורסה תסקל . וכאשר לא אורסה
היא פטורה לא הוצרך לפרש כאן ואם אמת היה שזנתה כארוסה ושזינתה ברצונה וסקלוה . ואמ' ברמז
כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה והנבלה היא בעשותה כן ברצונה ולזנות הוא כאשר תשטה אשה
תחת אישה כי הנערה אשר לא אורשה לא תקרא זונה בשכבה עם אחד העם אבל היא מיועדת לו ::
ופרשו השמלה הרי זה משל מאוורין הדברים כשמלה לשון רש"י והוא מדרשו של ר' ישמעאל בספרי
ובמכילתא ואין צורך כי זאת לפנים בישראל מכניסי' החתן והכלה לחופה ובודקין אותן והעדים משמרי'
להם מבחוץ והם שהמכנים קורין להם שושבינין וכאשר יפרדו נכנסין העדים שם ולוקחין השמלה אשר
שכב אותה עליה ויראו הדמים . וזה ידוע בתלמוד ובספרי אגדה וקורין השמלה ההיא סודר . ולכך יאמר
הכתוב שיפרשו אביה ואמה השמלה אשר לקחו מיד העדים ויאמרו אלה בתולי בתי ובודאי שצריך לחזור
הדברים בעניינים הרבה שהכתו' יקצר בהם אבל לא אמר הרי זה משל אלא המתחייב מוציא שם רע מעט'
שלא בעל . ופשוטו של מקרא כדברי האומר עד שבעל . וכך אמרו בגמרא ר' אלעזר בן יעקב אומר שמלה
ממש והלכה כדבריו . וכן טעם הפרשה כי אמר הכתוב תחלה ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי
הנערה ידבר בשניהם ואחר כן שב לאב לבדו ואמר אבי הנערה וכו' . וחזר ואמ' ופרשו השמלה בשניהם
והטעם כי התביעה הזאת לאב לבדו הוא שהקנס שלו . אבל שתף האם במעשה מפני שענין השמלה
הנשים יתעסקו בו והן היודעות והבקיאות בדמים ולאם ראוי שתתפוש ותביא אותה לבד' אבל טענת את
בתי נתתי לאיש הזה לאב לבדו היא והאם לאו בעלת דברים דידיה היא או אמר שיסדר האב טענותיו
בבד' יתפשו בשמלה אשר הביאה אשתו תחת כנפות כסותה ויפרשו אותה שניהם בבד' והנה לא הוזכרה
האם בפרשה ולא באה לבד' כלל אלא מפני ענין השמלה שהוא ממש כאשר פירשתי . וטעם וענשו אותו
מאה כסף אחרי המלקות הבדרים מוסרין אותו כי המנהג לכתוב לבתולות מוהר חמשים כסף והנה זה
הוציא עליה שם רע בעבור שבאה ורצה להוציאה בלא כלום ולכן ענשו הכתוב במאת כסף כי התורה
תענים בכפל כענין שנים ישלם . ואע"פ שהכתובה מדבריהם לומר שהיתה עמהם או ישלמה שנים . אבל
המנהג היה לכתוב מוהר לבתולות כמו שכ' כמוהר הבתולות . והרב יעשו כן ואם לא היתה כתובה לאשה
הזאת לאה יוסיף עליה עלילות דברים מפני שבא עליה ושנאה יכתוב לה גט ויפטר ממנה דכתיב כי שבא
שלא :: ובתו גם שניהם להוציא לעשה מעשה חדודים שאין האשה נסבית מהם

גם לרבות הבאים מאחריהם לשון רש״י ולא הבינותי מהו וכי בתולה היא זו שכמעט או נצטרך לרבות
הבאים אחריהם מה לי ראשון מה לי שני ושלישי ועוד היה לו לומר הבאים אחרין · ובנוסחאות שלנו
בספרי שניהם ולא העושים מעשה חדודין כשהוא אומר גם שניהם לרבות הבאים מאחריהם ורה״א
ביאה שלא כדרכה ושלא כדרכו ודינה אותה הכתוב בכאן וכל העריות למדות זו מזו ועל דרך הפשט גם
שניהם האיש הפושע בחטא יותר שהוא התובע והמפתה והעושה מעשה וגם האשה · והזכיר זה הכתוב
ופירש גם שניהם האיש השוכב וגם האשה וכן דרך הכתובים לתלות החטא באיש כאשר פירשתי בערות
אחיו גלה · ויש אומרים כי טעם האיש השוכב עם האשה והאשה תוספת ביאור כמו יביאו את תרומת
ה׳ אותו את כבוכד נכר · ובספרי האיש השוכב עם האשה אעפ״שהיא קטנה · והאשה אעפ״שנבעלה לקטן
אם כן טעמו גם שניהם גם כל אחד מהם האיש או האשה המגיע להם לחיוב · ענין נערה המאורסה כי
כאשר יראו עדים מרחוק איש תופס בנערה ושוכב עמה בעיר והרימו העדים קולם והתרו בהם על דעת
רבותינו יתחייבו שניהם סקילה שגם האשה בחזקת מזנה לדעת כיון שלא צעקה כלל כי דרך כל אנוסה
לצעוק בעיר להושיעה ולהצילה ואם יראו אותה בשדה שיחזי׳ בה וישכבה הרי זו בחזקת אנוסה ופטורה
וטעם צעקה יתכן שצעקה או טעמו אם צעקה אין מושיע לה כי אפי׳ שמענו שלא צעקה פטורה כיון שאין
שם מושיעים לה והכלל אם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה חייבת אין לה מושיעים בין בעיר בין
בשדה פטורה שלא דבר הכתוב אלא בהוה · ואמר על דבר אשר ענה את אשת רעהו ולא יקרא ענוי רק
השוכב באונס וזו כבר חייב אותה במזנה ברצון · אבל ענין הכתוב כי כאשר נראה שהאיש אוחז בה
ושוכב עמה בדין האשה כאתרצה בעבור שהיתה יכולה להושע ממנו ונחשב האיש כמענה אותה כי לא פ
פתה ולא דבר על לבה להשמע אליו · ולא ידעתי בדין הצעקה אם ראינו נערה שהחזיק בה האיש והיא
נלחמת בו בכל כחה ובוכה ואוחזת בבגדיו או בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה לצעוק למה תסקל אלא
גם הצעקה בהווה לדון בה מן הסתם בעיר מפותה ובשדה אנוסה ·· ממזר שם לאיש מוזר מאחיו
ויודעיו שלא יודע מאין בא כלשון וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים יאמר שלא ישב באשדוד
זולתי איש נכרי וזר שיעבור בו כי יכרית גאון פלשתים ממנו · והנה הנולד לאיש מאשת אבין הוא ירחיק
אותו ולא ידבק בו לבשתו ולכלמתו ומן המעשה הרע שעשה וגם אמו תשליכנו בלילה כענין האסופי הנזכר
בתלמוד · והנה הוא ממזר בעיר מולדתו וכן כל העריות כדברי רבותינו בקדושין ירושלמי אמר ר׳ אבהו
מהו ממזר מום זר ·· על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים מכינו אוכל בכסף תשבירני
ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער
ורבים אמרו שהם לא קדמו אותם · אבל ישראל קנו מהם · וזה הבל כי די למוכה שימכרו להם כאשר
ירצו לקנות · ועוד כי ישראל לא באו בגבול מואב והמואבים הוציאו להם לחם ומים בכסף · והכתוב
יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו ולמה ירחיק המואבי לעולם בעבור זה ולא יתעב האדומי
ורא״אמר כי טעם כאשר עשו לי בני עשו והמואבי׳ על אעבר׳ בארצך בדרך בדר׳ · אבל לא מכרו להם לחם
ומים כי הם עברו בהר שעיר ובער רק מלך אדום לא הניחם לעבור דרך מדינתו אשר הוא יושב בה והוא
מה שאמר לא תעבור בי גם זה הבל כי הם אמרו אל מלך אדום אעבר׳ בארצך וימאן אדום נתן את ישר׳
עבור בגבולו והנה לא נכנסו כלל בגבול אדום וכן כתוב ויסעו מהור ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ
אדום כי הוצרכו לסוב לאחור דרך ים סוף מהר ההר שהוא על גבול ארץ אדום ולא באו בארץ אדום עצמה
כלל ויפתח אומר בביאור כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד ים סוף ויבא קדשה וישלח ישראל
מלאכי׳ אל מלך אדום אעברה בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה וישב ישראל
בקדש וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויחנו בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב הנה זה
מפורש שלא באו כלל בארץ אדום ולא בארץ מואב ואלו באו שם היו מוכרין להם לחם ומים כי אין המנהג
לתת רשות לעם הבא לעבור בארצו שלא ימכר להם לחם ומים · והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני
האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב ושבי ובזכותו שלחם משם ומתו׳
ההפכה והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל והם עשו עמהם רעה האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם

המואבים והאחר לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קדמו לאולו כמו שכתוב אתה עובר היום את גבול את
מואב את ער וקרבת מול בני עמון · והנה הכתוב הזהירם אל תצורם ואל תתגר בם ואם לא קדמו אותם
כלל כי היה הכתוב אומר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים והעמונים · אבל הזכיר עמון שלא קדמו אותם
והנה עמון הרשיע בזה יותר מכלם כי בני עשו והמואבים כאשר ידעו שאזהרו ישראל שלא יתגרו בהם
הוציאו להם ומים חוץ לגבולם ועמון לא אבה לעשות כן · וזה טעם קדמו שלא יצאו לקראת׳ בלחם ובמים
כאשר עשו האחרים · ולכך הקדים הכתוב עמוני · והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו אתכם
ואחרי כן הזכיר מואבי וחטאתו · ורבותי דרשו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מפני שהאיש
דרכו לקדם ואין האשה דרכה לקדם שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ · וכן הזכירו בירושלמי ובמגלת רות
רבתי מפני שדרך האיש לסבור ואין דרך האשה לסבור ·· לא תדרוש שלומם מכלל שנ׳ עמך ישב
בקרבך יכול אף זה כן תל׳ לא תדרוש שלומם לשון רש׳ · וזה המדרש בספרי מטובתם מכלל שנ׳ שם בטוב
לו לא תוננו הוציא את אלו מאותה טובה · אבל לא תדרוש שלומם מדרש לפי שנאמר כי תקרב אל עיר
וקראת אליה לשלום יכול אף עמון ומואב כן תל׳ לא תדרוש שלומם וכן במכילתא והנראה אלי׳ כי מלחמ׳
עמון ומואב אסרה הכתוב עלינו לדורות · והכתוב שאמר אל תתגרו בם איננו מצוה אלא לשעה בלבד
אבל היא מצות לא תעשה לדורות · וזהו שאמר כי לבני לוט נתתיה ירושה · והנה אסרם להם לעולם כי היא
נחלה שהנחילם השם · אם כן הכתוב שאמר לא תדרוש יצוה אם נלחם עליהם בעיר שכבשו הם מן העמי׳
שלא נקרא להם לשלום · וכן אם יבואו הם להלחם בארצנו מותר לנו לרדו׳ אחריהם ולכבוש מהם המדינות
להכות יושבי הערים שעשו עמנו רעה כמו שאמר יפתח ויכם מערוער עד בואך מנית עשרים עיר · וכן
עשה דוד לכל ערי בני עמון בעבור שהם פרצו הגדר תחלה ונלחמו בו ואז לא נצטרך לקרא בשלו׳ ונכה
בנלחמים בנו כל׳ עיר מתים הנשים והטף אם נרצה · ואמרו במדרש רבה והכיתם כל׳ עיר מבצר וכל עיר
מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתומו אמרו לו הכתוב אומר אל תשחית את עצה ואתה אומר
כן אמר להם על כל האומות כוה וזו קלה ובזויה היא שנ׳ ונקל זאת בעיני ה׳ ונתן את מואב בידכם שנ׳ לא
תדרוש שלומם וטובתם אלו אלנות טובים וכל זה להזיקם ולצער׳ · אבל הארץ תשאר למשפחה ההיא
שהיא נחלה שהנחילם השם · וזה הענין מוזכר באגדות בבראשית רבה ובמדרש תלים · ועל דרך הפשט
טעם לא תדרוש שלומם וטובתם כאומר אעפ׳ שהם בני משפחתכם ואברהם אביכם אהב את אביה׳ כאח
לו יונק שדי אמו · לא תהיו אתם לו כאחים דורשי שלום וטובה כי הם הפרו ברית אחוה · ותהיה מופרת
לעולם · והנה השם שמר לבני לוט זכות אביהם שליוה את אברהם כדרך אשר שלחו ה׳ ·· ולכך הנחילם
מנחלת אברהם והעניש את בניו בחטאם שלא ידבקו בישראל · וכן המצרים הרחיקם שלשה דורות מפני
רשעם אשר עשו עמנו רעות רבות וגדולות · אבל לא יתעב אותם לעולם בעבו׳ שהיינו גרים בארצו ונמלטנו
עמהם בימי הרעב בכבוד שעשו לאבינו והמליכו עליהם מתנו קצין ומושל · וכן עשה עם אדום שמר להם
זכות אבות שהיו מזרע קדם והרחיקם שלשה דורות בעבור שיצאו לקראתינו בחרב ולא זכרו ברית אחים
והקבלה מן רבותינו כי אין דור שלישי מימי משה אבל כאשר יתגייר אחד מהם יבא הדור השלישי שלו ב
בקהל ה׳ ·· ונשמרת מכל דבר רע שהשטן מקטרג בשעת הסכנה לשון רש׳ · והנכון בעיני בענין
המצוה הזאת כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו · והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה
כי יאכלו כל תועבה יגזלו ויחמסו ולא יתביישו אפילו בניאוף · וכל נבלה הישר בבני אדם בטבעו יתלבש
אכזריות וחמה בצאת מחנה על אויב · ועל כן הזהיר בו הכתוב ונשמרת מכל דבר רע · ועל דרך הפשט היא
אזהרה מכל כאשר ובספרי ונשמרת מכל דבר רע שומע אני מטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר
תל׳ ערוה אין לי אלא ערוה מנין לרבות עבו׳ גלוי עריות ושפיכות דמים וקללת השם · תל׳ ונשמרת מכל
דבר רע אי יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתו׳ מדבר תל׳ ערוה אי מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו
עליו הכנענים ומסלק את השכינה אף כל מעשה שגלו עליו הכנענים ומסלק את השכינה · משמע אומר דבר
אף על לשון הרע · וגם זה מן הטע׳ שפירשנו כי מלבד האזהרות שבאו בכלל העבירות האמורות יוסיף לאו
בזמנה שמשמר בו מכל אלו העבירות שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם כאשר אמר

כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך · והנה העושה העבירות הגדולות במחנה כאותם שכתוב בהם שמו
שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו · ועוד שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה כמעשי הגרמי׳
להם שיגלו מפנינו וזהו ולתת אויביך לפניך · והוסיפו בו לשון הרע כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקות ויכו
ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים · ועל דרך הפשט הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה
מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש ושיהיה לבנו מתכוין להקב"ה ונוחיל
לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר · וכן הטעם בכסוי הצואה כי המחנה כולו כמקדש ה' וממנו נלמוד למקו'
התפלה שנרחיק מן הצואה ארבע אמות ולכל מראה העינים · אבל רבותינו ידרשו ויצא אל מחוץ למחנה
לא יבא אל תוך המחנה במחנ' לויה ובמחנ' שכינה כאשר יהיה האר' עמהם שם וגם כסוי הצואה לדעתם
במקום אשר יזכירו השם להתפלל או לקרוא קרית שמע · אם כן גם זו אזהרה כפל אותה שלא יהיה הכל
מופקר במחנות השם וגם אלו מצות מבוארות · וטעם כסוי הצואה כטומאה שתטמא את מקומה ותהיה
בוקעת ועולה · אבל אסר לראותה בעת התפלה ובהיות הלב דבק בשם הנכבד מפני שהדברים המאוסים
יולידו גנאי בנפש ושיסבבו כונת הלב הטהור וכאשר נעלמה מעיני רואה אין רע · וטעם לא תסגיר
עבד אל אדוניו דבק למעלה שאם יברח העב' מאדוניו אשר יצאת עליו מחנה ויבא אל מחניך לא תסגירנו
לו במקום אשר יתן לך · ולפי שאמר במקום אשר יבחר נראה שהוא מצוה שיהיה בן חורין ולא נעבוד בו
אנחנו · והטעם במצוה הזו כי עמנו יעבוד את השם ואיננו הגון שנחזירנו אל אדוניו לעבוד ע"ז · ועוד
שיתכן שילמד דרך מבוא העיר כי בענין כזה ילכדו מדינות רבות על ידי העבדים והשבויים הבורחי' משם
ורבותינו אמרו אפי' בעבד הכנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ
השם ויבא מעבוד היושבים על אדמה טמאה ושאין כל המצות נוהגות שם ·· לא תהיה קדשה
מבנות ישראל מקודשת ומזומנת לזנות · ולא יהיה קדש מבני ישראל מזומן למשכב זכור לשון רש'
והנה אם הלאו הזה אזהרה באשה הנשכבת ויזהיר בהיותה מקודשת ומזומנת לזנות אם כן אין הפנויים
הנבעלת במקרה ובהסכם מחייבי הלאוין · וכן הקדש למה יזכיר בהיותו קדש ומזומן ואפי' הנבעל בחדרי
חדרים יש בו כרת ומיתת ב"ד · ועוד שהיה ראוי שיאמר לא תהיה בכם קדשה ולא יהיה בכם קדש כי
הבנות ישראל ובני ישראל באלו כשם אחד ידבר · והנראה בעיני באלו הזה כי הוא אזהרה בב"ד שלא
יניחו אחת מבנות ישראל להיו' בפרשת דרכי' בעינים על הדרך לזנות או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג
הארצות זרים יושבות על הפתח בתופים ובכנורות כענין שכתוב קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה היטיבי
נגן הרבי שיר למען תזכרי · וכן יזהיר לב"ד על הקדש · ועל דרך הפשט אפי' שישכב עם הנשים בקובה
אשר יעשה לו מזומנת לזימה או שיסבב בעינים על הדרך יזהירם לב"ד · ויראה לי שכן דעת אונקלו' אבל
צירף לזה העבד והשפחה הבאים בישראל דרך נשואין מפני שהכל יודעין בעבד הזה שנשא בת ישראל ש
שאין לו בה קדושין והיא עמו כאשה עם בעלה אם כן היא קדשה לעיני השומע · וראיתי בספרי לא תהיה
קדשה מבנות ישראל אין אתה מוזהר עליה באומות · ולא יהיה קדש אין אתה מוזהר עליו באומות שהיה
בדין ומה אם קדשה קלה אתה מוזהר עליה בישראל קדש חמור אינו דין שתהא מוזהר עליו בישראל · או
חלוף אם קדש חמור אי אתה מוזהר עליו באומות קדשה קלה אינו דין שלא תהא מוזהר עליה באומו' וכו'
ונראה מזה שאין מדרשם כדברי אונקלוס שהרי לדבריו אין חומר בקדש יותר מן הקדשה · ועוד מראין
זה שאומרים אין אתה מוזהר עליו באומות · וכן אם היה מדרשם בקדש לזכר הנשכב כמדרשו של רבי
ישמעאל במסכת סנהדרין · גם בזה לא יתכן שיאמרו אי אתה מוזהר עליו באומות שהנשכב מן הגוי
בסקילה הוא · אבל נראה שדעת הברייתא הזו כענין שהזכרנו יזהיר לב"ד שלא תעמוד האשה על אם
הדרך לזנות כי שם תבא פנה מאיסורי הביאות קרובים ורחוקים · ולכן מכסות פניהם לזנות גם
מאחיהם וקרוביהם · והוא מה שאמר ויחשבה לזונה כי כסתה פניה · וכן יזהיר לב"ד על המזומן להיות
נשכב מן הזכרים כענין שכתוב וגם קדש היה בארץ עשו כתועבות הגוים ומלבד האזהרה בעושי העבירה
יזהיר כאן בב"ד שלא יניחו להיות קדש בעינים על הדרך · בידוע מהם בארץ מכרים שעומדים על הדרך
מבקשי הפנים כנשים לעשות התועבה הזאת · ודרשו בברייתא הזו שאין אנו מוזהרים באחרים זולתנו אם

יעשו עם רעיהם כן שלא הזהרנו אנחנו בגוים אלא בענין ע״ז בלבד ולשו׳ קדש יקדשה על דעת המפרשי׳
לשון הזמנה כי מבאו אני צויתי למקודשי׳ · וכן הקדים קראין קדשו עליה מלחמה ·
ולפי דעתי כולם מלשון קדושה כי הפירוש מן הזונות נקרא קדוש כמו שב׳ אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה
גרושה מאישה לא יקחו כי קדוש הוא לאלהיו   והנה המשמרת מן הערוה והזונה קדושה והנפרדת מן
הקדושה ונטמאת בזמה נקרא׳ קדשה קרוב למה שנוהג הלשו׳ לומר ובכל תבואתי תשרש ודשנו את המזבח
כי הזונ׳ המפורסמ׳ עושות שם רבות התאות נפרד׳ מכל קדושה ואין שם זה בה רק בהיות מזומנ׳ לתועב
הזאת שאין לה שעת הכושר וקדושה כלל   ולשון הקדים קראין מליצה כי שעושה משתה מקדים קוראין
ומטהר אותם שלא יטמאו השולחן והלחם כענין שאמ׳ בלתי טהור הוא כי לא טהור וכן קדשו עליה מלחמה
שיטהרו אותם כמטהר קרואין שלא יבדלו החברים מהם ·   לא תביא אתנן זונה   הזונות יעשו
בבית שלהם מנחות חוטבות לכפר על חטאתן כמו שיזכירו רבותינו במשל שלהן גייפא בתפוחייא ומפלגא
לבאישייא ולכך אסרה תורה אתנן לכל נדר כי עתה יוסיפו לחטוא בזה · וכן ענין מחיר כלב כשבורר
כי הבדים בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש מזיקים את הרבים וידרו במחיריהם להיות
כופר לנפשם · וכן המנהג עד היום בפרסים אנשי הציד שיעמידו צורת כלביהם בשעה לפני ע״ז שיצליחו
בהם · והמפרשים אמרו מפני שהוא דרך בזיון   ואמר גם שניהם לרמות שנייהם   כגון חטים ועשאן
סולת לשון רש׳   אבל בגמרא אמרו שבש׳ אוסרין ובה׳ מתירין אלא הם ולא ולדותיהם הם ולא שניהם
וטעם גם שניהם בענג׳ שאחד באמת תועבה גדולה והוא האתנן כי בו נעשת׳ תועבת הזמה ואמ׳ שגם שניה׳
יתעב ה׳ וכמוהו מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועב׳ ה׳ גם שניהם יתלה הקטן בגדול · וכן ויתנו גם שניהם
כמו שפירשתי ·   או טעמו שהזהיר כבר על פסולי הקרבן במומין ואמר בהם לא תזבח לה׳ אלהיך שור
ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה׳ אלהיך הוא   הוסיף בכאן לומר כי גם האתנן והמחיר
שגופם תמים גם הם תועבת ה׳ אלהיך כמומם והוא הנכון׳ וכן אוזן שומעת ועין רואה ה׳ עושה גם שניה׳
ירמוז לאדם בכללו יאמר שה׳ יצר את האדם ועשה גם אלו כן   וכן אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה׳
גם שניהם ירמוז לגזל ואונאה וכל עוסק שהם תועבות גדולות מאלו ·   לא תשיך לאחיך גם זו
תבונה מבוארת יוסיף בכאן אזהרה גם ללוה מה שאין כן בכל דיני ממונות   שאם רצה הוא לזוק בנכסיו
רשאי   אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם הלוה · וביאר בכאן שיהיה רבית הנכרי מותר · ולא
הזכיר כן בגזל ובגנבה כמו שאמרו גזל גוי אסור אבל הרבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר
אלא מצד האחוה והחסד כמו שנוה ואהבת לרעך כמוך ·   וכמו שאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך
בליעל וגו׳ · ועל כן אמר למען יברכך ה׳ אלהיך כי חסד ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילונו בלא רבית
ותחשב לו לצדקה · וכן השמטה אף באחים · לכך נאמר את הנכרי תגש וקבע לו ברכה כי הכתוב לא יזכי׳
הברכ׳ רק בצדקה ובחסדי׳ לא בגזל ובגנבה ובאונאה   והזכיר נשך כסף נשך אוכל לבאר שאם לוהו סאה
חטין בסאה ואפי׳ יהיה נשך גמור אפילו לא יהיה שוה סאה ואפי׳ בעת הפרעו׳ כדמי סאה שלוהו · וביאר
עד כל דבר אשר ישך אפילו באוכלי הבהמה ושאר הכלים אולי יעלה על הדעת שאין הנשך רק בכסף שכל
הדברים נקנין בו ובאוכל שהוא חיי האדם   אבל בשאר הדברים נלך אחר שום הכסף לעת ההלואה
והפרעון · ורבותינו עשו לנכרי תשיך לאו הבא מכלל עשה באחי׳ מפני שהוא מיותר שכבר אמר לא תשיך
לאחיך ·   וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא בעבור שהמקריבים עולה וזבחים לאלהים יש להם
שכר טוב   כענין שכתוב כי עולות מחים אעלה לך עם קטרת אילים אעשה בקר עם עתודים סלה אבוא
ביתך בעולות ואף בקרבנו׳ הבאי׳ בנדבה כתי׳ ונרצה לו לכפר עליו ואומ׳ ריח ניחוח לה׳ · ואם כן הרי הנדר
זריז במצוה וכתיב מדי לא תשלם נדרה כי לכל עון לפיכך יאמר הכתוב השמר בנדריך כי אע״פ שהם
זריז בקרבנות הם אשר הם לך לרצון אם תדור תביא לידי חטא אם לא תשלם או שתאחר לשלמו אם לא
תדור לא תמצא חטא בענין כלל כי אפי׳ לא תקרי׳ קרבן כל ימיך לא יהיה בך חטא אם כן תשמו׳ מוצא
שפתי׳ כאשר תוציא הדבר מפיך ועשית אחרי כן כאשר דברת להשלי׳ כל אשר נדבה רוחך להוציא מפיך
ועל הדרך הזה אמר שלמה כאשר תדור נדר לאלהי׳ אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים טוב אשר ל
תדור משתדור ולא תשלם ·   יאמר שאין חפץ בכסילים החושבים לעשות מצוה כאשר

ידרו נדרים רבים להיות להם זרוז למצוה מחשבו לעשות ולא יחשבו בלבם לא דעת ולא תבונה לאמר
אולי לא תמצא ידי להשלים כל אלה · אבל יחשוב כי הרצון אשר היה לו בעת נדרו יחשב לו לטובה ולפי
יזהיר עוד אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא · כלומר שלא תרבה
בנדרים · וכאשר לא תקריבם תאמר לפני המלאך האכזרי אשר ישולח בך כי שגגה היא שהייתי סבור
להקריבם ובלב שלם נדרת אותם עתה לא מצאה ידך לעשות כן כי האלהים יקצוף על קול נדריך וחבל
המלאך הנזכר כל מעשה ידיך אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה הנסתרת לשון רמ״ ופירושו אשה
שזנתה תחת בעלה אבל השוטה הנסתרת בלבד לא נודע שהיא טמאה ואינו עובר עליה בלאו הזה וכך
מפורש בפרק ראשון של יבמות תאי ונסתרה כבעולה ואמאי קרי ליה נסתרה ליסבה מעליא נקט ושאלו
כבעולה בהדיא כתיב בה טומאה ונסתרה והיא נטמאה לאיקש עלה בלאו ואם כן יאמר הכתוב לא יוכל
בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ואחרי אשר הוטמאה והכא הם שני לאוין יזהיר במחזיר גרושתו
משנשאת ויזהיר במחזיר סוטתו שנטמאה בזנות ועל דרך הפשט אחרי אשר הוטמאה לבעל הראשון ירמוז
כי כל אשר ידעה איש אחר תחשב לו טמאה · ואלו מצות מחודשות בגט ובחזירה · וטעם הלאו הזה כדי
שלא יחליפו נשותיהן זה לזה יכתוב לה גט בערב ובבקר היא שבה אליו · וזה טעם ולא תחטיא את הארץ
להזהיר ב״ד על כך ·· ולא יעבור עליו לכל דבר דבר הצבא לכל דבר שהוא צורך הצבא לא לספק
מים ומזון ולא לתקן דרכים · אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית חדש ולא חנכו
ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים לשון רמ״ מדברי רבותינו · ואם כן יהיה
עליו ועל הצבא הנזכר יאמר שלא יעבור האיש הזה על הצבא לכל דבר לא להיות פקיד על אנשי הצבא או
מצביא את עם הארץ או לכל הצרי׳ להם כגון סיפוק מים לא יעביר עליהם רק בשמחתו והוא פירוש נכון
׃ השמר בנגע הצרעת גם זו מצוה מבוארת יוסיף לאו בקוצץ בהרתו או גם במתכוין מהראות בנגע
לכהן ובדין הנגעים עצמם לא הזכיר כאן אלא הזהיר בכאן ׃ רק ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים ה
כאשר צויתים לפי שהכהנים זריזים הם ודי להם ביזה שצוה אותם כמו שפירשתי כבר ·· זכור
את אשר עשה לך ה׳ אלהיך למרים אם באת ליזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע לשון רמ״ ולפי
דעתי שהיא מצות עשה מהם כמו זכור את יום השבת לקדשו זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים
זכור את אשר עשה לך עמל׳ כולם מצות אם כן גם זה כמות׳ והיא אזהר׳ מלדבר לשו׳ הרע יצוה במצו׳ עשה
שנזכו׳ העונש הגדול שעשה השם לצדקת הנביאה שלא דברה אלא באחיה גמול נפשה אשר אהבתו כנפש׳
ולא דברה בפניו שיבוש ולא בפני רבים רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה וכל מעשיה הטובי׳ לא הועילוה
גם אתה אם תשבי באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי לא תנצל · ולשון ספרי כשהוא אומר ולא תעשו את
כל המצות האלה הרי מה שכתו׳ בתורה אומר אם כן למה נאמר אם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה
וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך כשהו׳ אומר זכור הרי שמיר׳ הלב אמורה הא מה אני
מקיים זכור שתהא שונה בפיך · וכן הוא אומר זכור אל תשכח וגו׳ · וכן הוא אומר זכור את אשר עשה
ה׳ אלהיך למרים יכול בלבבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שמירת הלב
אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך · וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלבך
כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך ופירושה כי
אמר השמר בנגע הצרעת מנגע הצרעת לשמור מאד שלא תגלח ול עשות בה ככל אשר יורו אתכם
הכהנים וזכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים שתהא מזכיר זה בפה תמיד מכאן נראה שרבותינו יעשו
אותה מצוה לא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים · ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים
לא תהיה בו כתוב׳ לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה · אבל בכתו׳ הזה אזהרה גדולה בו להמנע ממנו
בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל · וזו מצוה מכלל
תרי״ג מצות ושכחתי בעו׳ ההלכות וכל המ׳ בים המצות אחריו ואם איש עני הוא יקרא עני כאשם
אין לו עבוט אחר כיוצא בו הא אלו הין

לו שני כלים מאותו המין נוטל אחד ומחזיר אחד בין שהוא עני או עשיר בבגדים רבים ׃ לא תעשוק
שכיר עני ואביון ידבר הכתוב בזה שהעניים והאביונים והגרים משכירים עצמם ׳ וכן אם כסף תלוה
את עמי העני עמך וכן לגר וליתום ולאלמנה יהיה שהם העניים ברוב ׳ וכן בהרבה מקומות ידבר בזה
כמו לא תחסום שור בדישו לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ׳ ובספרי אמ׳ אם כן למה נאמר עני ואביון
ממהר אני ליפרע על ידי עני ואביון יותר מכל אדם ודרשו מגרך זה גר צדק לעבור עליו בשני לאוין
וטעם ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש על דרך הפשט ביאור מה שכ׳ בתורה לא תלין פעולת שכיר
אתך עד בקר כי דרך הכתובים לדבר בזה ׳ והמנהג לשכור הפועל ביום אחד ולערב הוא יצא טרם
בא השמש ויצוה הכתוב לפרעו ביומו כשלים מלאכתו מיד ושלא תבא עליו השמש כדי שיקנה בשכרו לו
ולאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה כי עני הוא כדברי המפרשים ואל השכר הזה הוא נושא נפשו שיקנה בו
מזון להחיות נפשו ילמד אותנו בכאן כי מה שאמר בתורה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר הכונה בו
שתפרענו ביומו שאם לא תפרענו בצאתו ממלאכתו מיד הנה ילך לביתו וישאר שכרו אתך עד בקר וימות
הוא ברעב בלילה וכן כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב יזכיר טעם המצוה כדברי האלהי׳
ורבותינו פירשו כי הכתוב בתורה עד בקר בשכיר יום ׳ ושב לאמר בכאן דין שכיר לילה והנה לכל אחד
זמן לפרעון שתים עשר שעות והוא האמת בקבלה והאלות בטעם נכון ׃ וזכרת כי עבד היית
על דעת כן פדיתיך לשמור חוקותי אפילו מדבר שיש בו חסרון כיס לשון רש״י והנכון שהוא חוזר על
אזהרת הגר וכבר פירשתי טעמו ׃ כי יהיה ריב בין אנשים על דרך קבלת רבותינו שהמלקות הוא
בחייבי הלאוין מה ענין לו בריב אשר בין שני האנשי׳ האוכל נבלה בביתו לוקה וכן הזורע שדהו או כרמו
כלאים והבא על אחת מהנשים האסורות בלאו וכל שאר הלאוין ׳ ועוד מה טעם והצדיקו את הצדיק לפי
דרשותם בעדים זוממין יאמר הכתוב כי כאשר יהיה ריב בין שני אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום על פי
שנים עדים כאשר נצטוו ׳ ואחרי כן יצדיקו את הצדיק וירשיעו את הרשע שלא כמשפט הראשון ׳ והיה
אם בן הכות הרשע שלא נוכל לקיים בו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ויהיה זה כגון שהעידו עליו
שהוא בן גרושה או עבד או ממזר או שהעידו עליו שעבר על אחד מן הלאוין ילקה ארבעים ׳ ויתכן שיהיה
ריב בין אנשים וילקה בו ׳ כגון שהכה בו בפחות משוה פרוטה ׳ או שקלל חבירו בשם
או שמשכן אותו בדברים שעושי׳ בהם אוכל נפש וכיוצא בהם ודבר הכתוב בהווה כי בעל הריב יביאנו לבד
ועל ידיו ילקה וטעם הארבעים כפי מדרשו לפי שעבר על התור׳ שנתנה בארבעים יום וגרם מיתה
לעצמו שנוצר לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו ׃ ענין היבום וסודו והחליצה
וטעמה כבר הזכרתים וטעם והיה הבכור אשר תלד יקום
על שם אחיו המת איננו כפשוטו שיקראו הבן הראשון בשם המת ראובן או שמעון כמוהו ׳ שהרי בבנו
נאמר כן ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו ולא קראו אותו מחלון ׳ אבל הכתוב הזה על דרך
האמת שבטחה והנה הוא כפשוטו ׳ וסימן בו רבותינו מדרש שיהא גדול האחים מיבם ושהאלונית אינה
מתיבמת ׳ וכן אשת סריס שמו מחוי ׳ וזה כולו אסמכתא כי האלונית ואשת הסריס מגופיה דקרא
נפקי ׃ זכור את אשר עשה לך עמלק כבר הזכרתי המדרש שדרשו בו בספרי יכול בלבך כשהוא
אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך ׳ וכן בספרי זכור
את אשר עשה לך עמלק בפה לא תשכח בלב ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה אם לאמר שנקרא פ
פרשת עמלק בציבור ובתיבנו למדין מן התורה בשביה זכור ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה ׳ והנכון
בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ונספר זה לבנינו
ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוינו למחות את שמו ׳ וכן במעשה מרים נצטוינו
להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות ואעפ׳ שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים ׳ אבל
צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם מפני שהוא חטא גדול וגורם ר
רעות רבות ובני אדם נכשלין בו תמיד כמו שאמרו והכל בלשון הרע

סדר תבא

טעם ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא כט ד

מארצך שתקח מראשית כל הפרי אשר תביא אל הבית מארצך אשר ה' אלהיך נותן לך · יגזה שיפריש
הפרי בשדה ויקרא עליו שם ויביאנו לביתו וישים אותו בכלי ראוי להוליכו לבית הבחירה ולא נתן הכתוב
שיעור בהם אלא אפילו גרגיר אחד מכל המין ההוא פוטר כל השדה כדין תרומה שחטה אחת פוטרת את
הכרי · והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך כפי פשוטו יזהיר שלא תקריב בכורי' באחד משעריך
משנבחר הבית כי כמו שהזהיר בשחוטי חוץ בקרבנות כן יזהיר בבכורים · אבל חובת הבכורים לאחר
שכבשו וחלקו מיד כדברי רש' · ובספרי והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם זה שילה
ובית עולמים · ומשמע יאמרו כי הבמות אסורות בשני הזמנים האלו · אבל גם נוב וגבעון יקריבו
הבכורים · אבל בבמת יחיד אינן קריבין דמזבח כתיב · ואולי מה שכתו' ראשית בכורי אדמתך תביא
בית ה' אלהיך לא קרבן באהל ובמשכן אלא בשילה שהיה שם בית אבנים ובית עולמים · וטעם אל הכהן
אשר יהיה בימים ההם אל הכהן אשר יהיה שם בימים ההם כי הם נתונים לאנשי משמר ככל הקרבנות
לא שיוליך עמו כהן מעירו להקריב בכוריו · ורש' כתב אין לך אלא כהן שיהיה בימיך כמות שהוא · ולא
הבינותי זה כי בענין הזקן ראוי לומר אל השופט אשר יהיה בימים ההם לעפ' שאינו גדול וחכם כשופטים
הראשונים אשר היו לפנינו מן העולם צריך לשמוע יפתח בדורו כשמואל בדורו · אבל בהקרבת הבכורי'
למי יביאם אלא לכהן אשר יהיה בימיו · וכן ראיתי בספרי ובאת אל הכהן אשר יהיה זו היא שר' יוסי
הגלילי אומר וכי תעלה על דעתך כהן שאינו בימיך אלא כהן שהוא מוחזק וכשר לך באותן הימים היה
קרוב ונתרחק כשר · וכן הוא אומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה וגו' ונראה
שהם ידרשו בזה שאם הקריב בכורי' או עולה וקרבנות בכהן שהוא בחזקת כשר ולאחר זמן נמצא שהוא
בן גרושה הקרבנו' כשרין · כמו שמוזכר בפרק האחרון של קדושין ויכנס בו עוד שאם היה קרוב ונתרחק
כשר וזה לענין הזקן שאינו נדון על פי קרוב ואינו ענין בבכורים ·· הגדתי היום כפרי הזר
שהבאתי הגדתי והודיתי לשם אלהיך שהביאני לארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו · והנה השם מקיים
דבריו ואני מודה ומשבח לשמו · וטעם הגדתי כמו ספרתי · וכן ויגד משה את דברי העם אל ה' ספרי
או יהיה פירושו הגדתי לך הכהן כי באתי ולכל העומדים האלה · וההגדה הזו היא לה' אלהיך כלומר לשמו
כי באתי אל הארץ אשר נשבע לאבותינו כי הוא הביאני אליו לעבדו בארץ · לא אכלתי באוני ממנו
אעפ' שהודי בכל המעשרות כתרדם וגם נתתיו ללוי ולגר וליתום ולאלמנה · אבל לא אכלתי באוני ממנו
יחזור על הקדש לבדו שהוא מעשר שני ונטע רביעי · והם שאסורין באונן ובטומאה ולא נתתי ממנו למת
לעשות לו ארון ותכריכין לשון רש' · ולא הבינותי זה שהרי מפורש בכתוב שמעשר שני אין מחללין אותו
חוץ לירושלים אלא על כסף צורה ובירושלים יתן הכסף על דבר הראוי באכילה בבקר ובצאן וביין ובשכר
ויאכל לפני ה' והרב ר' משה כתב בחבורו מעשר שני ניתן לאכילה ושתייה שנ' ואכלת לפני ה' אלהיך ושיכה
כשתייה · ואסור להוציאו בשאר צרכין כגון שיקח בו כלים ובגדים ועבדים שנ' ולא נתתי ממנו למת כלו'
לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף עשה מלת למת בכאן כמו לדברים אשר לא יחיה האדם ב
בהם ואלו דברי הבאי · ואחרים מפרשים שמתודה שלא נתן ממנו על ארון ותכריכין אפילו למת שהיא
מצוה · וכל שכן בחי בחלוק וטלית · ובספרי ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכי' דברי ר' אליעז'
אמר לו ר' עקיבא אם למת אסור אף לחי אסור ומה ת"ל לא נתתי ממנו שלא החלפתיו אפי' בדבר טהור
פירו' ר' עקיב' דורש ולא נתתי ממנו שלא עשיתי ממנו חליפי' אפי' בדבר טהור הראוי לאכיל' כענין ששנינו
אין מוכרין אותו ואין מחליפין אותו ולא יאמ' אדם לחבירו בירושלים הא לך יין ותן לי שמן ויהיה למת
על דעתו מחובר למעלה לא אכלתי ממנו באוני למת שאי' אנינות אלא למת וראיתי בירושלמי ר' אליעז'
בשם ר' סימאי אומר לא נתתי ממנו למת מהיכן קיימין אם להביא ארון ותכריכין דבר שאסור לחי לחי
אסור כל שכן למת איזה דבר שמותר לחי ואסו' למת זו סיכה · גם זה לא ידעתי מהו שאם סך בשמן ממנו
למת הרי בערו בטומאה וכבר התודה עליו לא בערתי ממנו בטמא · ובגמר' בפרק הערל אמר ר' שמעון
בן לקיש משום ר' סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו שנ' ולא נתתי.

נתתי ממנו למת הוא דלא נתתי הא לחי דומי׳ דמת נתתי איזהו דבר ששוה בחיי׳ ובמתי׳ הוי אומר זו
סיכה יומם הקשו ואימא ליקח לו ארון ותכריכין ופירשו שיהיה מותר שאי ליקח לו חלוק כשבועתא כיון
דלא קרינא ביה ואכלת שם לפני ה׳ אלהיך ופירקו ממנו מגופו כשאר עצמו כי הוידוי בלא נתתי מ
ממנו למת מתוב׳ עם לא בערתי ממנו בטמא יתיר׳ עליו שלא אכל ממנו טמא ולא נתן ממן הטמ׳ למת׳ לסוך
אותו׳ · אבל במשנה שנינו כדברי ר׳ אליעזר לא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת לא
נתתיו לאוננים אחרים · ומשמעות זה שהם דורשים כן שלא נתנו למת לא לגופו של מת בארון ותכריכין
ולא לאוננים שלו ששוה מתודה על אכילות שלו ושל אחרים ומפני אכילות של אחרים מתודה על שארון
והתכריכין טעם שאמי׳ לאו אסור · אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב
ודבש לשון רש׳ ואם כן שיעור הכתו׳ ואת האדמה אשר נתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כאש׳ נשבעת לאבותינו
ורמ׳ אמר כי טעמו׳ להיותה כן תמיד כלומר וברך את האדמה אשר נתת לנו להיותה ארץ זבת חלב ודבש
ואין צורך בכל זה כי בכלל הדבור או השבועה הכתובה אומר אדם לחברו נשבעת לי שדה שלך אמרת לי
מנה וכן כאשר דבר ה׳ אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש וכבר פירשנו וכן ויתן לו בית ולחם אמר לו
וארץ נתן לו ולא יקשה בעיניך בכאן כי לא נזכר בשבועת האבות ארץ זבת חלב ודבש כי מאחר שהארץ
היא בעת ההי׳ ארץ זבת חלב ודבש הנה נשבע להם בא־ר׳ זבת חלב ודבש או לאבותינו יוצאי מצרים שנ׳
להם אל ארץ זבת חלב ודבש כענין וירעו לנו מצרים ולאבותינו היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות
הנה השלים משה לבאר את התורה וללמד כל המצות אשר צוה אותו השם ללמד להם ולכך אמר היו׳ הזה
ה׳ אלהיך מצוך לעשות את החקי׳ האלה ואת המשפטי׳ כי כבר השלמתי לך הכל והזכי׳ ושמרת ועשית אותם
בכל לבבך ובכל נפשך והלב והנפש כבר פירשתים וטעם את ה׳ האמרת היום כיון שקבלתם עליכם
כל התורה בפירושיה ובדקדוקיה ובחדושיה הנה גדלתם השם ורוממתם אותו שיהיה הוא לבדו לכם לאלהי׳
לא תתודו באל אחר כלל וללכת בדרכיו שתעשו הטוב והישר ותגמלו חסד איש את רעהו · ולשמור
חוקיו ומצותיו ומשפטיו יזכיר בפרט החוקים והמשפטים כאשר פירשתי ויכלול במצותיו כל המצות מצות
עשה ולא תעשה ולשמוע בקולו בכל אשר יצוה לכם משאר המעשים על ידי או על יד שאר הנביאי׳
כאשר פירשתי ויתכן שיהו מצותיו מצות עשה ולשמוע בקולו המניעות כלומר מצות לא תעשה ואמר וה׳
האמירך היום כי היום הזה לכם כיום סיני והשם רומם וגדל אתכם בקבול התורה שתהיו לו לעם סגלה
מכל העמים ולשמור כל מצותיו כי לכם לבדכם יתן תורתו ויצוה אתכם בכל המצות הרצויות לפניו לא
לעם אחר כענין שכתוב מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולתתך עליון
על כל הגוים אשר עשה לתהלה שיהללוך כל עמי הארץ בהיות ה׳ קרוב בכל קראך אליו ולשם שיבא לך שם
בגוי׳ בהדרך אשר שם עליך כי אתה נעלה על כלם · ולתפארת כי תתפאר עליהם לעשות בהם כל אשר
תחפוץ תגזור אומר ויקם לך כענין פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי ולהיותך עם קדוש
לדבקה בו בסוף ועל דרך האמת לתהלה כי אלהי ישר׳ הוא תהלתך ושמו הגדול הוא אלהיך ובזה תפארתך
כענין שנא׳ כי תפארת עזימו אתה תפארת ישראל וטעם ויצו משה וזקני ישראל כי אחרי שהשלים
משה דבריו צוה לזקנים שידברו גם הם עמו ויזהירו בעם לשמור כל המצות כי כל עם הולך בעצת זקיניו
וכתיב אשר אנכי מצוה אתכם ולא אמרנו כי עיקר הדיבור למשה והזקנים ירימו קולם לאמר לעם שמעו
ויאזינו ועשו וכן וידבר משה והכהנים הלוים אל כל ישראל וגו׳ כי אמרו הכהנים לעם הסכת ושמע ישראל
ומשה אמר היום הזה נהיית לעם · אבל רמ׳ אמר כי שמור את כל המצוה מצות האבנים אשר יזכיר ואיננו
נכון · וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת אמר רמ׳ בשם הגאון שכתבו עליהן מנין המצות כמו
שכתובו׳ בהלכות גדולות כענין אזהרות · וטעם באר היטב שכתיבה · ורבותי׳ אמרו בשבעים לשון ומצינו
בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה וזיוניה ומשם נעתקו
התאגין בכל התורה · ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד או שהיה מעשה נסים למען אשר תבא אל
הארץ אמר ר׳ אברהם כי השם יעזרך אם החלות לשמור מצותיו כי

זאת היא המצוה הראשונה לביאתם לארץ · ולפי דעתי למען אשר תבא רמז לכל דברי התורה יאמר
שתכתוב על האבנים כל דברי התורה הזאת בעברך בירדן מיד למען אשר באת אל הארץ כי בעבו' התורה
באת שמה · וכן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית למען ינוח עבדך ואמתך כמוך · או
טעמו תכתוב עליהם את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון למען אשר תבא את הארץ · ותכבוש
אותה ותירש את כל העמים ההם בהיותך זוכר התורה ושומר כל מצותיה   אשר לא יקים את
דברי התורה הזאת כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה לשון רש"י · ולפי דעתי כי
הקבלה הזאת שיודה במצות בלבו ויהיו בעיניו אמת ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר וטובה והעוברי
עליהן יענש ואם יכפור באחת מהן או תהיה בעיניו בטלה לעולם הנה הוא ארור · אבל אם עבר על אחת
מהן כגון שאכל החזיר והשקץ לתאותו או שלא עשה סוכה ולולב לעצלה איננו בחרם הזה כי לא אמ' הכתו'
אשר לא יעשה את דברי התורה הזאת אלא אמר אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות כטע' קימו
וקבלו היהודים · והנה הוא חרם המורדים והכופרים · ובירושלמי בסוטה ראיתי אשר לא יקי' וכי יש
תורה נופלת ר' שמעון בן יקים אומר זה החזן ר' שמעון בן חלפתא אומר זה בית דין של מטה אמר
רב יהודה ורב הונא בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמ' עלי להקי' אמ' ר' אסא בשם ר' תנחום בר'
חייא למד ולימד ושמר ועשה והיה ספק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ידרשו בהקמה הזאת
בית המלך והנשיאות שבידם להקים את התורה ביד המבטלים אותה ואפי' היה הוא צדיק גמור במעשיו
והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי זה ארור וזה קרוב לענין שפירשנו ואמרו על
דרך אגדה זה החזן שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפולו · ולי נראה על החזן שאינו
מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמו שמפורש במס' סופרים שמגביהין אותו ומראה
פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים ונשים לראות
הכתוב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וגו' וכן נהגו   יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך
יקרא שבועת הברית אשר כרת עמהם בהר סיני על כל הדברי' האלו כי שם כאמר ואתם תהיו לי ממלכת
כהנים וגוי קדוש · או שהברית אשר כרת עם אברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך יכלול זה וכן אמר
למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך · וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם
ליצחק וליעקב כי לכולם בא בברית   וטעם לראש ולא לזנב ביאורו לראש על העמים
וזנב לעם ולא לזנב לאחד מכל הגוים   כי יתכן שיהיה לראש על העמים רבים וזנב לעם אחד כבד ממנו
· והכונה שיתנך לראש מעתה ולא לזנב עד עולם באחד מכל העמים · וכן רק למעלה תמיד
ולא תהיה למטה לעולם   ולא תסור מכל הדברים נמשך עם כי תשמע שיבואו עליך כל הברכו' האלה
כאשר תשמע למצותיו וכאשר לא תסור ימין ושמאל מכל הדברים אשר אנכי מצוך בענין ע"ז שאם תלך
אחרי אלהים אחרים לעבדם כבר סרת מכל מצותיו ואין חפץ כלל בכלל המצות שתעשה ואיננו כדברי
בעל הלכות שמנאו מצות לא תעשה   הקדים בברכות פרי בטנך ואחר כך טנאך ומשארתך כי פרי
הבטן הטוב והחביב יותר ובקללה אחר אותו כי העונש יגיע תחלה בנכסיו ואם לא ישוב יענשהו בפרי
בטנו וכן הקדים בברכות נגיפת האויבים קודם הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך כי נצוח האויבים הוא
להם הכבוד והצורך הגדול בכבוש הארצו' וישיבתם לבטח בין העמי' ובקללו' הקדי' המאר' בכל משלח ידיך
ואחר הנגיפה מפניהם כי הוא העונ' שיגיע אליה' באחרונה · ובו יגלו בסו' הצלצל על דעת רש"י מין ממיני
הארבה ואם כן ראוי היה שיצרף אותו עם פסוק הארבה והתולעת · ויותר נראה שיהיה צלצל שם למחנה
האויב אמר בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך לעבוד אותך ולכלכל את שיבתך   כי ילכו בשבי לפני האויב
ואמר כל עצך ופרי אדמתך אשר לא יתנו לך פירות כאשר הזכיר יירש האויב הבא עליך   כי הסבה שיבאו
עליך יתנו להם חילם והם יאכלום ויקרא החיל צלצל בעבו' שישמיעו קול מלחמה במחנה וקול שופר ורעם
שרים ותרועה מלשון בצלצלי שמע ובצלצלי תרועה במצלצלים ובמנענעים · וכן ארץ צלצל כנפים ארץ
המשמעת צלצול כנפיה שהולכת למרחקים כאשר ידאה הנשר · ובגמ' כטלום מסיקין   מאן דתני

דת כי מסיקין לא משתמש דכתיב יירש הצלצל ומתרגמי׳ יחסלינה סקאה ומאן דתני מסיקים לא משתמש
דכתיב במצור ובמצוק כי שוא אכלם שם למאכלי האדם במצור ובמצוק׳ ודע כי התוכחות במארה
ובמהומה ובמגערת וכדבר והענין ופרי האדמה ואחר כל התוכחות במארה ובמהומה הם כולם עד כלותי
אותך מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה׳ אבל אחרי הגלות לא יקלל אותם רק לעבוד שם אלהים
אחרים עץ ואבן׳ אבל פעמים שיחזור להוכיחם בארץ כאשר אמר יולך השם אותך ואת מלכך אשר תקים
עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך ועבדת שם אלהים אחרים והוא הגלות שגלינו לרומי על לכת
אגריפס המלך שם ואחרי כן ישוב ויאמר׳ זרע רב תוציא השדה וגו׳ ואלה התוכחות בהיותם בארץ כי כן
יאמר אחריו ונסחתם מעל האדמה שהוא הגלות ועל דעתינם זה מרמזותינו אמר יולך ה׳ אותך ואת
מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת על לכת אגריפס המלך לרומה גם יתכן שירמוז למלך אחר
קודם לאגריפס והוא אריסטובלוס שתפסו שר צבא רומה ויוליכהו שמה בנחושתי׳ והיו למשל ולשנינה בכל
העמים שהיו תמהים על גבורתם אשר מעולם איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמת׳ ואחרי כן בא אגריפ׳
שבית עם שליח מלך רומה בארץ וכבש בארץ יהודה מדינות גדולות מאד ואז נתקיים מה שאמר ועבדת
את אויביך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא וגו׳ ואמר ישא ה׳ עליך גוי מרחוק כי באו אספסיינוס וטיטוס
בנו עם חיל גדול מרומיים בארץ ולכדו כל ערי יהודה הבצורות והכו להם מאד כאשר ידוע בספרי׳ שלכדו
גם חומות ירושלם ולא נשאר רק בית המקדש וחומת העזרה והיו אוכלים בשר בניהם ובנותיהם וכאשר
נלכדה גם היא אז נתקיי׳ ונסחתם מעל האדמה ואז שבו הרומיים לארצם וביד גלות ירושלם וביד עמי׳
רבים אשר אתם מיון ומצרים ואחרם ויתר עמים רבים ונתקיים והפיצך ה׳ בכל העמים וכו׳ והכתובים
הבאים אחר כן עונשם בגלות׳ וכן והיו חייך תלויים לך מנגד מפני פחדותנו בגלות ביד העמים הגוזרים
עלינו גזירות תמיד׳ והנכון שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חרבן הבית השני כי היו מתנבלים להם
להאבידם לגמרי׳ על כן אמר אחריו והשיבך ה׳ מצרים באניות שהיה זה כאשר בלנו להוציאם מן הארץ׳
ורבותי׳ אמרו ולמה למצרים לפי שכעבד ורע לעבד כשהוא חוזר לרבו הראשון אם כן הזכיר מצרים דרך
תוכחות׳ אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבנו לא נתקלקלו מעשה ידינו ולא אלפינו ועשתרות צאננו
ולא כרמינו וזיתנו ואשר נזרע בשדה׳ אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא או בטוב מהם
שראוין עלינו כי ישיבתנו בגלות היא ההבטחה שאמ׳ לנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם׳ לא מאסתים
ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה׳ אלהיהם׳ וכבר פירשתי בסדר אם בחקותי סוד הברית
הזאת וכי הוא על זמן גלותינו היום ביד החיה הרביעית ואחר כן יבטיח בגאולה ממנו

ויעש ויקרא משה אל כל ישראל כי אחרי שהשלים לאמר להם דברי הברית קראם׳ עד שמע ישרא׳
אתם ראיתם וגו׳ כי לא הלכו מלפניו שהכל מחובר הוא לחם לא אכלת׳ ויין ושכר לא שתיתם
הטעם לא אכלתם ממנו שתוכלו לחיות בו כי עקר מחיתם במן היתה למען תדעו כי אני ה׳ אלהיכם
המחיה אתכם במעשה הנס ואין טעמו שלא אכלו לחם כלל כמו לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי כי בקצת
העתים היה לישראל במדבר לחם כמו שכתוב אכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי
כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבי׳ בער׳ ורמב״ן הזכירו דברים שתגרי אומו׳ העולם
מביאים להם במדבר׳ ואפשר עוד כי מעת שירד המן עד בואם אל שעיר לא אכלו לחם כלל כי הלכו
במדבר הגדול והנורא׳ אבל בבואת הארבעים קרבו לישוב וכאשר להם ואת העם צו לאמר אתם עוברים
בגבול אחיכם בני עשו אוכל תשברו מאתם וגם כתוב זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר ומן
העת ההיא היו העמונים והמואבים מקדימים אותם בלחם ובמים והיו גדולי ישראל קונים הם ואוכלים
לתענוג לא לצורך ולא לסכנה ועיקר המחיה שלהם במן״

סדר אתם נצבים

טעם אתם נצבים היום לפני ה׳ אלהיכם שאתם
עומדים ומזומנים לפני השם כדי לעמוד בבריתו
כי לקבל התורה בבאורה נאספו אלין או שהיו

עומדים לפני הארון והברית הוא השבוע׳ והאלה אשר יזכיר לעברך בברית ה׳ אלהיך ובאלתו ׳ ויתכן שכר׳
עוד עמם ברית כברית הראשונה אשר כרת אתם בהר סיני שהקריב עליהם עולה ולקח חצי הדם ויזרוק
על המזבח וחצי הדם זרק על העם ׳ אבל לא הוצרך להזכיר זה ׳ ועל דרך האמת כבר הודעתיך הברית
הזאת ׳ וטעם ראשיכם שבטיכם ראשי שבטיכם כמו והנבואה עודד הנביא על דעת רא״ ; ועל
דעתי הכתו׳ יכלול ויפרוט ׳ והכלל ראשיכם וכל שבטיכם ׳ וחזר ופרט זקניכם ושוטריכם שהם ראשיכ׳ כי
זקן ונשוא פנים הוא הראש ׳ וכן אמר הקהילו אלי את כל זקני שבטיכ׳ ושוטריכ׳ כי כל איש אשר לו שררה
ומנוי על הצבור יקרא ראש כאמר בנשיאים ראשי אלפי ישראל כי הם במעלה הגדולה לכל אלפי ישראל
ונאמר במרגלים ראשי בני ישראל הם שהם ראשים בבני ישראל לא ראשים לכל בני ישראל ׳ וכלם בכלל
ראשיכם ׳ וחזר ואמר כל איש ישראל שהם שבטיכם ׳ והזכיר עוד הטף והנשים והגרים וחוטבי עצים
ושואבי מים אשר להם מערב רב ׳ והביא שם הטף להביאם בברית כי אפי׳ עם הדורות
העתידים יכרות ברית ׳ או כדי לזכותם כטעם שאמרו בהקהל ׳ ורבותינו אמרו שבאו קצת כנענים בימי
משה כדרך שבאו בימי יהושע ונתנם חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמשכן ה׳ ׳ ואין הכונה לומר שרמז
אותם אבל באו אלין להשלים עמו כי כן המשפט כאשר ביארנו ׳ וכן מצאו במדרש תנחומא ללמד׳ שבאו
אבל משה ולא קבלם כלומר שלא יכלו לרמותו לכרות להם ברית ׳ אבל עשאם מיד חוטבי עצים ושואבי
מים ׳ ואמר איננו פה עמנו גם הדורות העתידים להיות ׳׳ כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את
שקוציהם לפי שראיתם את האומות עובדי ע״ז ושמא הטיא לב אחד מכם ללכת אחריהם ׳ פן יש
בכם וגו׳ לפיכך אני צריך להשביעכם לשון רש׳ ויפה פירש ׳ והטע׳ לומר אני צריך להביאכם באלה ובשבוע׳
עתה בברית הזאת מיראתי אולי נפתה לבב קצתכם לשקוצי מצרים כאשר עשיתם בעגל ׳ או לשקוצי עמון
ומואב אשר ראיתם בדרך כאמו׳ היה לכם כבעל פעור כי בברית הראשונה של שעת מתן תורה לא היו שם
אלות וקללות ׳ והזכיר איש או אשה מפני שהאשה דעתה קלה עליה ׳ וכן יעשה בענין ע״ז ׳ והזכיר יחידים
ומשפחה ושבט שהוא עם רב ולא אמר על כלם דרך כבוד ׳ או שלא יתכן שיהיה לב כולם פונה היו׳ לע״ז כי
לא היו באים בברית השם ובאלתו כי מי יכריחם ׳ אבל משפחה או שבט ׳ באו בברית מפני פחד הרוב ׃
ואמר פן יש בכם אשר לבבו פונה היום על הנפתה כבר לע״ז והוא בלבו מאמין בה היום הזה ׳ או פן יש
בכם שרש רע שיפרה וישגה ובימים הבאים יוציא פרחים רעים ויצמיח מרורות וזה על אשר איננו פה
עמנו היום כי האב שרש והבן נכר משרשיו יפרה ׳ והזכיר השרש לומר כי הוא יכול להביא באלה הדורות
הבאים שהשרש אשר ממנו יצמחו הוא לפנינו היום והוא בא בברית ובאלה הזאת ׳ ואמר פורה ראש לרמוז
כי משרש מתוק לא יצא מר וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל בע״ז לא יוליד מורד בה
ואל תקשה עלי בזה מן הכתו׳ והוליד בן פריץ כי אמת הדבר וסוד גדול לא אוכל לפרש בו ׳ וראש ולענה
עשבים מרים או ממיתים ושמם כן בלשון הקדש ׳ או הם כנויים יקרא האחד ראש שהוא ראש המרורים
מר מכלם והשני יקרא לענה מענין לענות מפני כי האוכל אותו נגש ונענה לענות נפשו יאכלנו
והתברך בלבבו לאמר ׳ כשישמע האחרים מתקללים באלות האלה הוא יתברך במחשבתו ויאמר בלבו
שלום יהיה לי מכל אלה כאשר אלך בתאוות לבי והשם לא יסלח לו ׳ אבל יעשן עליו אפו או כשיחטא לדורו׳
או לדורות או יהיה טעם כי לאמר יהיה לי שלום כענין שאיננו מקבל עלי השבועה ׳ כי בשרירות לבי אלך
כל ימי וכל חפצי אעשה ולא יאבה ה׳ בעבור שאיננו מקבל אלתו לסלוח לו׳ ׳ אבל יעשן עליו אפו כיון שבא
בבריתו לפני עם כל ישראל התאוה הנגברת ומתחזקת בלב תקרא שרירות בלשון חכמים שריר וקיים וכן
בשרירי בטני ׳ ופי׳ למען ספות הרוה את הצמאה להוסיף השבעה עם המתאוה כי נפש שבעה תקרא רוה
כענין ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו והיתה נפשם כגן רוה והמתאוה תקרא צמאה צמאה
לך נפשי ׳ והטעם כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה כאשר תבא בלבו קצת התאוה
וזאת ימלא תאותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתרה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל ׳ או שעשה יותר׳
מבראשונה והתאוה עוד בדברים רעים שלא היתה מתאוה להם ׳ מתחלה כי המתאוה לזמת הנשים היפות

היפות שיהיה בסוף בזמנן תבואתו תאוה לבא על הזכור ועל הבהמה וכיוצא בזה כאמר התאות. וכענין שהזכירו חכמים משביע רעב ומרעיבו שבע. ולכך יאמר הכתוב בהלך בשרירות לבו שהוא אם ימלא נפשו בתאות השרירות והחזקות עליו אשר היא צמאה להם יוסיף נפשו הרוה עם הצמאה כי יתאוה ויצמא למה שהיה שבע ממנו ולאשר השביע נפשו בו   ולפי שהזכיר שרש פורה אמר בלשון הזה כי יוסיף השרש הטוב כפתו אשר היא רוה ורעננה עם הצמאה ותשובבה כולם צמאות. ואין למען במקום הזה טעם שהלך בשרירות לבו בעבור שתוספה הרוה עם הצמאה. אבל הוא כמו לספות יאמר הכתוב כי בעבור זה יהיה כך כי בכל סבה עם עלול יאמר בין שיעשה אדם הגורם לרצונו כעלול כמו למען אשר יטב לך בין שיסירו אדם הגורם כן שלא מדעתו כמו למען למוג לב למען יאשמו כספם וזהבם עשו לו עצבים למען יכרת ורבים כאלה. וזה הטוב והישר בעיני בפסוק הזה מכל הנכתב עליו בהרבה פנים. גם יתכן לפרש שהוא שב אל שרש פורה ראש ולענה יאמר כי יתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי למען שיוסיף פארתו הרוה אשר תגדל ותצמיח הלענה וראש על הצמאה אשר לא היתה צומחת. או יהיה הרוה כנוי ללענה הנזכרת שיוסיף הלענה הרוה הצומחת וגדלה יתר על הצמאה אשר לא היתה גדלה רק מעט ותהיינה שתיהן צומחות והכונה בזה לומר כי כל אשר ישמע האלה ויתברך ממנה ויתחז' בשרירות ושעיפיו ישיבוהו לחטא ויכפילהו פעמים יותר מבראשונה וגם זה פירוש נכון   יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא אלא היחיד איש או אשה ומחה ה' את שמו אלא המשפחה כי שם אחד לראש בית אבותם   והבדילו ה' לרעה לשבט מכל שבטי ישראל הנשארים   ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו כי שבטי ישראל בדור הראשון כבר ידוע זה כי הם שמעו אלות הברית   ויתכן כי הכתוב הזה יחזור על שרש פורה ראש ולענה כי שעיקרה זה בדורות הבאים אז ישאלו כן   אלהים אשר לא ידעום ולא ידעו שהם גבורות אלהות ולא חלק להם ולא נתנם לחלקם   ואנק' תרג' ולא איטיב להון לא הטיב להם שום טובה ולשון חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה וחלק לשון רש'   והנכון אלהים אשר לא ידעום באלהים כלומר שלא ידעו אותם בכח אלהות שימצא להם מעצמו ולא חלקם ה' אלהי אבותם להם שלא נתן אותם שרים על ישראל כאשר שמם על האומות. וכבר פירשתי זה   ויתשם ה' מעל אדמתם כי יגלה השבט העושה הרע בעיני ה' כענין ויגלם לראובני ולגדי. והנכון כי עתה ירמוז לגלות כל ישראל להיותם כלם רעים ויגלו גלות שלימה וכן בפרשה הבאה אחרי כן והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה על גלות כל ישראל יהיה כמו שאמר בכל ה הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה וגו' והפרשה כלה   הנסתרות לה' אלהינו על דעת המפרשים יאמר כי השם אלהינו לו לעשות משפט בעובדי ע"ז בסתר כי כל התעלומות גלויות לפניו והנגלות עלינו ועל בנינו לעשות להם את כל דברי התורה הזאת להכות עובדי ע"ז כדין התורה. וגם כפי המדרש כן הוא. ודעתי בדרך הפשט כי הנסתרות הם החטאים הנסתרים מן העושים אותם כמו שגיאות מי יבין מנסתרות נקני יאמר הנסתרות לשם לבדו הם אין לנו בהן עון אשר חטא   אבל הנגלות שהם הזדונות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת חוקת עולם. שכך קבלנו על אשר ישנו פה ועל אשר איננו פה לדורות עולם. ולפי שהביא באלה לעשות כל המצוה הוציא מן החרם העושה בשגגה שלא יתקלל באלה הזאת ודברי אנקלוס מעין כן שאמר דמטמרן קדם ה' אלהנא. ואם כדברי המפרשים ראוי לו לומר דמטמרין לה' אלהנא   והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה כבר הזכרתי כי הפרשה הזאת עתידה כי כל עניניה לא היו ולא נבראו. אבל הם עתידין להיות   וטעם ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך שתשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדורותי' לעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כאשר עשו בגאולה השנית דכתיב ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה עבד האלהים ולשמור ולעשות את כל מצות ה' אדונינו ומשפטיו וחקיו. או יהיה מצוך אתה ובניך כמו מצוך לך ולבניך כענין ואתה בנות וכן ויירע אותנו לנו   ולפי דעתי יש בו סוד גדול כי ירמוז למה שאמרו אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכבר דברתי בו   ומל ה' אלהיך את לבבך זהו שאמרו בא לטהר מסייעין אותו. מכוונתך שתשוב אליו בכל לבבך והוא

יעזור אותך · ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו
צדיק או רשע · וכל זמן התורה כן כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצונם ברע · אבל
לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל והיא
המילה הנזכר׳ כאן כי החמדה והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן
ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשו׳ ולא היה לו ברצונו דבר
והפכו כמו שפירשתי בסדר בראשית · וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה הנה ימים באים נאם ה׳ וכרתי את
בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותיכם וגו׳ כי זאת הברית אשר
אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההמה נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה · וזהו בטול יצר הרע
ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי · ולכך יאמר עוד והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד
איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה׳ כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ·· . ונודע כי יצר
לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי · וכן נאמר ביחזקאל
ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו והלב החדש ירמוז לטבעו
והרוח לחפץ ולרצון וזהו שאמרו רבותי׳ והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהן חפץ אלו ימות המשיח שאין
בהם לא זכות ולא חובה כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ · אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי ולפיכך
אין בהם לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה תלויים בחפץ וטע׳ כי המצוה הזאת על התורה כולה
והנכון כי על כל התורה יאמר כל המצוה אשר אנכי מצוך היום אבל המצוה הזאת על התשובה הנזכר׳ כי
והשבות את לבבך ושבת עד ה׳ אלהיך מצוה שיצוה אותנו לעשות כן ונאמר׳ בלשון הבינוני לרמוז בהבטח׳
כי עתיד הדבר להיות כן והטע׳ לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל
ה׳ ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת
ובכל מקו׳ וזה טעם בפיך ובלבבך לעשותו שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם וישובו בלבבם אל
ה׳ ויקבלו עליהם היום התורה לדורות כאשר הזכיר אתה ובניך בכל לבבך כמו שפירשתי ראה נתתי
לפניך היום יחזור להזהירם עוד להגיד להם כי שני הדרכים בידם וברשותם ללכת כאשר יחפצו בה אין
מונע ומעכב בידם לא מן התחתונ׳ ולא מן העליונים · ויעיד בהם את השמים ואת הארץ פעם שנית אחר
שאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבוד תאבדון מהר כי עתה יאמר העידותי בכם היום
את השמים ואת הארץ כי החיים והמות נתתי לפניך שהם הברכה והקללה וכי יעצתיך שתבחר בחיי׳ למען
תחיה אתה וזרעך והנה הוא כמחתים העדים בסוף דבריו כולם ··

סדר וילך

כאשר השלים כל דבריו אז הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים
איש לאהליו · ולא הוצרך הכתוב להזכיר זה כי כבר אמר אתם
נצבים היום כלכם לפני ה׳ אלהיכם לעברך בברית ה׳ אלהיך ואחר
עברם בברית ילכו מפניו · ויאמר הכתוב עתה כי משה הלך ממחנה לויה אל מחנה ישראל לכבודם כמי
שירצה להפטר מחבירו ובא ליטול רשות ממנו ויאמר להם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וזה
לנחם אותם על ענינו כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני ועוד כי השם צוני שלא אעבור שם ואל
תפחדו ואל תיראו כי ה׳ יעבור עמכם לא יסלק שכינתו מכם בעבורי ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי
ואעפ׳ שמשה רבי׳ היה בתקפו ובבריאותו כאשר העיד הכתוב לא כהתה עינו ולא נס ליחה אמר
להם כן לנחמם ורש׳ כתב לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה׳ אמר אלי לא תעבור את הירדן ואינו נכון
ועל דעת רא׳ לצאת ולבא למלחמה כי חלשו כחותיו בזקנותו וגם זה איננו נכון · ורבותינו אמרו תלמוד
שנסתמו ממנו מעיינות חכמה והיה זה כמעשה נס שלא ידאגו לתת גדולה ליהושע בפניו ויכתוב
משה את התורה הזאת מתחלת בראשית עד לעיני כל ישראל · ואעפ׳ שבכאן כתוב תקרא את התורה
הזאת נגד כל ישראל והוא רומז לספר הזה של אלה הדברים על דעת רבותי׳ · אבל בזה חזר ואמר ויהי
ככלות משה לכתוב את דברי התורה

הזאת על ספר עד תומם וזה יכלול כל התורה כולה   למען ישמעו ולמען ילמדו האנשים והנשים כי
גם הם שומעות ולומדות ליראה את השם   ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו הם והטף כי ישמעו
וישאלו והאבות ידריכום ויחנכו אותם כי אין הטף הזה יונקי שדים אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנ׳
וזה טעם ולמדו ליראה בעתיד כי למעלה אמר ולמדו ויראו ·   אבל רבותי׳ אמרו האנשים ללמוד והנשים
לשמוע והטף למה בא ליתן שכר למביאיהם   ואצונו ואזרזנו לשון רש׳ ואין צורך כי דבר השם חזק ואמיץ
כי אתה תביא מצוה היא ואלו היה מתעצל ולא יעשה כן היה חייב מיתה · ויתכן שיהיה פי׳ ואצונו
שאמנה אותו נגיד ומצוה על ישראל כמו שפירשתי בפסוק וצוית אותו לעיניהם   וירא ה׳ באהל מועד
הטעם כי עמוד הענן היה על הפתח והשם היה נראה באהל וזהו הכבוד על דעת רא׳   ועל דעתי הוא כמו
וירד ה׳ בעמוד ענן ויעמד פתח האהל והנה כבוד ה׳ נראה בענן   והטעם כי רבה לדבר עם משה שישמע
יהושע ושם יצוה את יהושע עמו והנה למשה באמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפר׳ אבל יהושע
לא היה במעלה ההיא ואסור היה ליכנס באהל כלל   והנה ויעמ׳ הענן על פתח האהל שב לבא׳ כי היה הענן
זהו הכבוד על פתח האהל חופף עליו והנה הוא באהל   אלהי נכר הארץ גויי הארץ לשון רש׳ ואיננו כן
אבל האלהים שהוא נכר בארץ הזאת כי השם הנכבד נקרא אלהי הארץ כענין שכ׳ כי לא ידעו את משפט
אלהי הארץ וכן וידברו על אלהי ירושלים ועל אלהי עמי הארץ וכתיב לא ישבו בארץ ה׳ והזכיר זה ר׳ אבר׳
וכבר פרשתיו · וטעם אשר הוא בא שמה בקרבו שהוא בא בקרב עמו ועבדיו או בקרבו בקרב הארץ   כמו
ולא נשא אותם הארץ ונעתם ארץ כדברי רא׳   וטעם ואמר ביום ההו׳ הלא על כי אין אלהי בקרבי איננו
וידוי גמור כענין והתודו את עונם אבל הוא הרהור וחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם
וטעם ואנכי הסתר אסתיר פני׳ פעם אחרת כי בעבור שהרהרו ישראל בלבם כי חטאו לאלהים ועל כי אין
אלהיהם בקרבם מצאום הרעות האלה היה ראוי לרוב חסדי השם שיעזרם ויצילם, שכבר כפרו בעז׳ כענין
שאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי ולכך אמ׳ כי על כל הרעה הגדולה שעשו לבטוח בעז׳ יסתיר
עוד פנים מהם לא כהסתיר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות רק שיהיו
בהסתר פני הגאולה ויעמדו בהסתרת פני רחמיו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא
געלתים וגו׳   עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה כמו שנזכר למעלה ושבת עד ה׳
אלהיך וגו׳ ועתה כתבו לכם את השירה הזאת על דרך הפשט למשה ויהושע שניהם יצוה שיכתבוה כי רצה
לעשות יהושע נביא בחיי משה   והנה משה כתבה ויהושע עומד עמו וקורא ורואה   וזה טעם ויכתב משה
ולמדה את בני ישראל למשה שהוא העיקר כי מתוכו ישמעו וילמדו כי גם יהושע היה מלמד עמו כמו שאמ׳
בסו׳ הוא ויהושע בן נון   וטעם השירה הזאת השירה אשר אגיד לך עתה והי׳ האזינו ויקראוה שירה כי ישראל
יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה וכן נכתבה כשירה כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה
וטעם כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום ·   כטעם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה שהיא הידיעה
בפעל כי הידיעה בעתיד ידיעה בכח ואם לא חטאו ישראל במדב׳ לא נודע יצרו בפועל לא היה הגון שיעיד
בהם שירה לומר הגלוי לפניו שתחטאו ואעידה בכם שתמצאנה אתכם רעות רבות וצרות כזה וכזה · אבל
היה הראוי שיתן להם התורה בידיעה שהם אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו   ואם תמאנו ומריתם
חרב תאוכלו · אבל עתה שנודע גם להם יצרם הרע ולבם הזונה יגיד להם כל הקורות אותם כענין שכת׳
מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה ואגיד לך מאז · בטרם תבא השמעתיך   ויצו את יהושע
בן נון מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך לשון רש׳
ויפה פירש   ועל דעת רא׳ ויצו את יהושע משה במצות השם ועל כן אמ׳ אשר נשבעתי להם וכן מצינו שאמ׳
משה ונתתי מטר ארצכם בעתו וכן ונתתי עשב בשדך לבהמתך וכן למען תדעו כי אני ה׳ אלהיכם   וכן
ישלח ה׳ בך את המארה מפני רוע מעלליך אשר עזבתני   וכבר דברתי בהם   וטעם ויהי ככלות משה
לכתוב כי מתחלה כתב את התורה ויתנה אל הכהנים כאשר באמר למעלה ולא אמר להם מה יעשו אותה
ואחרי כן צוה בשירה הזאת ויכתבם

אותה וילמדה את בני ישראל בן ביום והנה הוסיף אותה על התורה ויהי ככלות משה לכתוב הכל בספר
התורה אז צוה את הכהנים לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם שהיה
מונח בארון מן הצד כי מעתה לא יגעו בו כלל להוסיף או לגרוע ׳ וזה טעם ויהי ככלות משה לכתוב עד
תומ׳ ועל כן אמ׳ רא׳ כי וזאת הברכה מוקדמ׳ ומקומה למעלה כאשר באמ׳ וילך משה וידבר את׳ כל הדברים
האלה אל כל ישראל ויתכן כי אחרי שכתב השירה וילמדה את בני ישראל איש איש לשבטיהם שהביאם
לפניו אל בית המדרש כתבה בספר התורה וצוה את הכהנים לקוח את ספר התורה לומר שגם השירה
תהיה מונחת בארון עם התורה שהיא מכלל התורה כי היא שם לעד ואמ׳ להם שיקהילו אליו עד כל זקני
השבטים והשוטרים והעם יאספו עמהם כי כן כאמר בסוף ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת
באזני העם והנה עשו הכהנים כן והקהילו אליו כל העם והעיד בהם את השמים ואת הארץ בהקהל באזני
הכהנים וכל העם ואז אמר לו השם ית׳ עלה אל הר העברים הזה ונתחייב לעשות כן מיד ועמד וברך אות׳
וזאת הברכה ויכתוב אותה בסוף הספר שנתן לכהנים ואז׳ עשו הכהנים מה שצוה אותם ונתנו הספר שלם
מצד ארון הברית והנה הכל כסדר האמור בתורה

סדר האזינו

האזינו השמים על דרך הפשט צדקו דברי רא׳ כי הכתובים יתנו
עדיהם בכל הדברים שהם קיימים ועומדים ׳ וכן שמעו הרים
את ריב ה׳ וגם אבן יהושע כי שם כתיב כי היא שמעה ועל דרך
האמת הם השמים והארץ הראשונים הנזכרים בבראשית כי רמז
יבאו בברית עם ישראל ׳ על כן אמר שיאזינו השמים וישמעו התהלים ואיך יעשה בהם ׳ ואמר יערף
כמטר לקחי כי מה שלקח מן השמים ואמרתו על הארץ יערף על ישראל ותזל עליהם כטל כי שם
ה׳ אקרא בשמים הבן גדל לאלהינו בארץ ועם כל ישראל ידבר וכן אבן יהושע רמז על הארץ הזאת כי
משם רועה אבן ישראל וכבר פירשתיו ׳ וכן אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה מאת ה׳ היתה זאת וגומ׳
ועל כן אמר יהושע האבן הזאת תהיה בנו לעדה וכן כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת
שבעה עינים וכן׳ והמשכיל יבין הצור תמים פעלו רמז למדת הדין ׳ ואמר תמים פעלו כי הפעל הבא
ממנו תמים ושלם לא ימוט ולא ישתנה לעולם ׳ כי כל דרכיו משפט רחמים הם ולא תבא בפעל חסרון
אך במשפט כי המשפט לאל אמונה ואין עול בצור והמשפט צדיק והצור ישר שחת לו לא בניו מומם
המום יקרא השחתה כמו שבאת׳ כי משחתם בהם מום בם וכן וזובח משחת לה׳ ואמר כי מומם של ישראל
שחת לצור עמו ונחלתו וקראם לו בנים כאשר יקראם בנים בעת רצון ואמר כי הם דור עקש ופתלתל כי
העקשות הפך היושר כענין שבא׳ ואת כל הישרה יעקשו ׳ והפתלתול הפך הצדיק ואחרי שהוא צדיק וישר
ורעם בהפך מזה אינם בניו אבל הם משחיתים לו ושיעור הכתוב שחת לו מומם את לא בניו דור עקש
ופתלתל והנה הטע׳ לו שלא בא חסרון מעלתם מפעל הצור כי הוא תמים ולא יבא בו חסרון לעולם אבל
מומם הוא המשחית אותם לפני אביהם וטעם לא בניו כמו ואמרתי ללא עמי וגם הם קנאוני בלא אל
במי שאיננו אל ויסבעו בלא אלהים ׳ או יאמר שחת לו מומם שאינם בניו כי הם דור עקש ופתלתל הפך
ממנו עם נבל ולא חכם שכחו הטוב שעשה להם ולא חכם להבין את הנולד שיש בידו להטיב ולהרע לשון
רש׳ ואנקלוס תרגם עמא דקבילו אוריתא עשאו מן נבל תבל שפירש בו מלאה תלאה יאמר עם שבלאו
בעשיית התורה ולא יתחכמו שהיא לטוב להם כל הימים וכן אמר כעם נבל כעמא טפש׳ שבלאו להיות
חכמים או בעלי דת ׳ ורא׳ אמר נבל במעשה ולא חכם בלב ׳ ולפי דעתי העושה טובת חכם יקרא נדיב
ומשלם רעה למי שהטיב עמו יקרא נבל ׳ והוא שאמר לא יקרא עוד לנבל נדיב כי הוא הפכו ׳ ולכך אמרו
על נבל הכרמלי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו כי דוד עשה עמו טובה גדולה ושמר את כל אשר לו והוא
לא רצה לשלם לו גמול ויעט במלאכיו ויבזהו ׳ וזהו טעם הכתוב נחבירין של איוב לבלתי עשות עמכם
נבלה כי היו הם מלמדים זכות על מעשה השם הנכבד והכירו שהוא במשפט ואם ירשע להם תראה נבלה
ויתכן שיקרא כן בעבור שהוא נופל מבני אדם כאשר יאמר כאלה נובלת עליה כמו נופלת עליה

ויקראו המיתה נבלה שנפלה לארץ ומתה כמו שאמר לראות את מפלת האריה אם כן יאמר הכתו׳ הזאת
תגמלו את השם על הטובות שעשה עמכם עם נבל שהוא משלם רעה תחת טובה ולא חכם לדעת כי לנפשו׳
גמלו הרעה הזאת לא לאל כענין שנ׳ אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו אם צדקת מה ת
תתן לו או מה מידך יקח הלא הוא אביך כי הולידך וגדלך והוא קנך שמידך קנין כי הוציאך ממצרים וה
והיית עם ויש לו קנין כענין שנ׳ ה׳ קנני ראשית דרכו וכן קונה שמים וארץ כאשר פירשתי׳ והוא ציר עשך
ויכוננך כלשון ויכוננו ברחם אחד ״ שאל אביך רמז למקבלים וכן זקניך ׳ והטעם כמו שאמר
אשר חלק ה׳ אלהיך אותם וגו׳ כי לכל חלק במטה חלק למעלה ׳ וטעם למספר בני ישראל כי צורת יעקב
חקוקה בכסא הכבוד והוא סוד גדול והעד כי חלק ה׳ עמו ואות מעלה גדולה שלא עשה כן לכל גוי על כן
אמר שלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם שנפל ממעלתו באולתו וזה טעם אביך קנך כי קנהו לכנוי
ולמדהו כאשר יפרש במעשה האב עם הבן לשון רא׳ ודברי פי חכם חן ואם כן יהיה פירוש זכור ימות
עולם שיתנו לב לזכור שבת ימי בראשית הטובה שעשה להם בעת היצירה כמו שיאמר בהנחל עליון גוים
וגו׳ בינו שנות דור ודור שיבינו לדעת מה שנעשה להם בדורות מעת ששרתה שכינה ביניהם כאשר יספר
ימצאהו בארץ מדבר וגו׳ ורש׳ כתב ימצאהו בארץ מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו
עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו ׳ ובתוהו ילל ישימון ארץ ציה ושממה מקום
יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדבר וזה איננו מטע׳
הפרשה כי הכתוב מוכיח את ישראל ומזכיר הטובות אשר עשה השם עמהם וא״ס גמלו להם רעה תחת ט
טובה ׳ וטעם כאישון עינו רמז לבינה יאמר שיבינו השם אותו כאשר יבין הוא עמו את עינו או תחסר
תולעת אים יברכהו כאים אישון עינו כי מן השתים באים ידבר וכן רבים ״ ה׳ בדד ינחנו השם ישכין
בישראל בטח בדד ואין עמו בני לשם או לישראל והענין כי אין לישר׳ שר ומושל מכל בני אלהי׳ שינחנו או
יעזור בהנחותו בלתי השם לבדו כי הוא חלקו ונחלתו כאשר הזכי׳ זה וכבר כתבתי זה ׳ ובספרי ה׳ בדד
ינחנו אמר להם הקב״ה כדרך שישבתם יחידים בעולם הזה ולא נהניתם מן האומות כלום כך אני עתיד
להושיבכם יחידים לעתיד לבא ואין אחד מן האומות נהנה מכם כלום ׳ ואין עמו אל נכר שלא תהא רשו׳
לאחד משרי אומות העולם לבוא ולשלוט בכם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון בא ושר מלכות
פרס עומד לנגדי אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת וגו׳ ׳ וינבל צור ישועתו בגאוה ובזוהו כמו
שנ׳ אחוריהם אל היכל ה׳ ופניהם קדמה אין נבול גדול מזה לשון רש׳ ורא׳ אומר וינבל שגרם לחלל את
השם שלא יוכל להושיעו וגם זה איננו נכון בעיני כי איננו מטע׳ המקום שעדיין יספר את חטאיהם ולא יזכי׳
עונם ונקמתו שיעשה בהם ויאמר אסתירה פני מהם והנכון בעיני מה שהזכרתי למעלה כי הנבלה תשלו׳
רעה תחת טובה יאמר שנטש אלוה שבראו בעבור זרים וינבל בפיו ובמחשבתו צור שהיה מושיעו לאמר
שאין בעבודתו רק גמול רע בעבדם הזרים ישבעו לחם ובעבדם את הצור יהיו בזוים ושפלים לכל העמי׳
כאשר אמרו שלימו שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו וכי הלכנו קדורנית מפני השם צבאות ועתה א
אנחנו מאשרים זדים וגו׳ וכאשר תאמרנה הנשים האחרות ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמים ח
חסרנו כל וכז׳ אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך שיאמרו עליו שהוא משלם רעה תחת טובה
לעמו ועבדיו כמו שאמר אל תפר בריתך אתנו ׳ בתועבות יכעיסוהו הבעירו חמתו בתועבות
ומעשים מכוערים כגון משכב זכור וכשפים שיש בהם תועבה לשון רש׳ וכן אית׳ בספרי אבל בשירה אין
תוכחת אלא על ע״ז בלבד וטעם בזרים כמוסך אל אלוה עשהו יקניאוהו באלהים זרים כלשון אלהי׳ אחרי׳
וטעם בתועבות השדים ולשרוף את בניהם באש לאלהים אחרים שכל זה מתועב לפניו כמו שנ׳ כי את כל
תועבת ה׳ אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וכתיב אשר
לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי לעשות את התועבה הזאת יזבחו לשדים לא אלוה פירשתי ו
מכעס בניו ובנותיו הזכיר הכתוב הבנות בכאן שלא כמנהג כאשר אמר למעלה לא בניו וכן
בכל מקום יזכיר הבנים והבנות הם בכלל אבל זה מרמזותיו כי יהיה בדור החורבן רשע הנשים ופשעיה׳
גדול מאד להכעיסו כי היו נמרדות לע״ז ביותר והן שמפתות את האנשים לעבדם
ל

כאשר מפורש בדברי ירמיהו ויענו כל האנשים היודעים כי מקטרות נשיה' לאלהים אחרים וכל הנשים
העומדות קהל גדול והן שהעיזו פניהם בנביא לאמר לו עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר ל
לה למלכת השמים וכתוב עוד שם מפורש להכעיסני במעשה ידיכם לקטר למלכת השמים וכתוב עוד שם
השכחתם את רעות אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו ואת רעותיכם ואת רעות נשיכם ׃
וביחזקאל באומר עוד תראה תועבות גדולות אשר המה עושים ויבא אותי אל פתח בית ה' והנה שם הנשי'
יושבות מבכות את התמוז ׃ ויאמר ה' אל לבו או אל המלאכים אסתירה פני מהם כדרך לשון בני האדם ,
וכן אעלים עיני מכם ׃ והטעם כי כאשר יבקשוני לא ימצאוני   אראה מה אחריתם יש אומרים
אני אסתיר את פני מהם בעבור שאני רואה מה יעשו באחרונה ׃ והנכון שהוא כמשמעו עד שאראה מה
יעשו בצר להם דברי רא' ׃ ואין טעם ויאמר רק המחשבה והרצון לפניו לעשות כן כדרך ויאמר אלהים
במעשה בראשית וכבר פירשתי ׃ וטעם שני על דרך האמת פירשתיו   והנה אסתירה פני שאסלק
וטעם אראה מה אחריתם כטעם ארדה נא ואראה וכבר פיר'   כי דור תהפוכות המה ולא יעמדו בפני
בנים לא אמון בם כי אין להם אומן ומגדל והמשכיל יבין   והנה עד הנה בשירת משה ישיר בה והוא
מדבר בלשון עצמו   ומן הכתוב הזה ואילך שהזכיר וירא ה' וינאץ ויאמר אסתירה פני כולם דברי השם
הנכבד ׃ הם קנאוני כעסוני וכל השירה כן ׃   הם קנאוני בלא אל בדבר שאין אלוה לשון רש' ואם
כן ירמוז לשדים הנזכרים   והנכון שיאמר הם קנאוני בלא אל אמת כי אין אלוה מבלעדי ה' ומושיע אין
בלתו כענין שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלהים אמת ׃   כעסוני בהבליהם השדים ואני
אקניאם בלא עם   הכשדים שנ' הנה ארץ כשדים זה העם לא היה שפירושו העם שלא היה נחשב לגוי
והקבה' גדל אותם לרדות בהם את עולנו כמו שאמר מפץ אתה לי כלי מלחמה ׃   בגוי נבל אכעיסם עשו
שהוא נבל ולא זכר ברית אחים וירמוז לשני הגליות ׃   אפאיהם אמרו שמדקדקים אפזרם בכל
פאה   ואם כן יהיה טעם אמרתי שהיה הרצון לפני ובמדת הדין שיהיו ככה לעולם מפוזרים בכל פאה
ושיהיה זכרם מאנוש נשבת לעד לולי כעס אויב אגור ׃ ועל דעתי היא מלה מורכבת כאשר הזכירו בספרי
אבל טעמה שאשיתם במקום פאה . וכענין שיאמרו עליהם גם איהם לומר שלא ישאר להם שם ושאר
בגוים ולא ידע מקומם איה ׃ והנה ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו לנהר גוזן הוא שהחכמים קורין
סמבטיון כי נקרא גוזן מלשון ויגז שלוים   אתה גוזי כי העומדים אחרין מוסרים מבני אדם וקורין אותו
סמבטיון מפני שביתתו בשבת כי יום השבת בלשון ההוא סבט כאשר הוא בערבי   והוא בלשונם להוסיף
בתארים יון אזובין חורין מולין וכן הרבה ׃   אשביתה מאנוש זכרם גלותינו בין העמים
הכותים יהודה ובנימין שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל   והנה יאמר הכתוב כי היה במדת
הדין להיותנו כן בגלות לעולם לולי כעס אויב ׃ ויורה זה כי בגלותינו עתה תמה זכות אבות ואין לנו הגלה
מיד העמי' רק בעבור שמו כענין שאמ' ביחזקאל וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בם ונקדשתי
בכם לעיני הגוים וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכ' הנשחתו'
בית ישראל ׃ וכן באומר עוד ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגו' ׃   ולכך הזכיר משה בתפלתו
ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר וגו' והשם ית' הודה לו בזה ויאמר ה' סלחתי כדבריך ׃ והטעם
בטענה הזאת איננו כרוצה להראות כחו בין שנאיו כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו   אבל
השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו ושם הרשות בידו להרע או להטיב   וכאשר
חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו ופרסם בהם האותות והמופתים כי הוא אלהי
האלהים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים   והנה אם ישוב ויאבד זכרם ישכחו העמים את אותותיו
ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם . ואם אדם יזכיר כן יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף
ועבר   והנה תהיה כונת הבריאה באדם בטלה לגמרי שלא ישאר בם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו
ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם שיהי רצון מלפניו להקימם לו לעם כל הימים כי הם
הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים ׃ וזה טעם כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם שיזכור רח'
ברחמים כי הם עמו מאז   ויזכור כי הם עבדיו שעבדו לו בגלותם כעבדים

לבטל הגרות והשעבוד וכענין שכ׳ ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ׳ וכבר רמזתי בבריאת האדם
סוד נשגב ונעלם כדרך מתנו שכתיב לו לעם והוא יהיה לנו לאלהים כענין שכ׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי
בראתיו וגו׳ ׳׳ כי גוי אובד עצות המה וכל הפרשה על האויב הנזכר כדברי ר׳ נחמיה וטעם כי לא
כצורנו צורם גם כן דברי האויב יאמר הכתוב שהיה להם לחשוב ולהשכיל זאת הנעשה בישראל כי הוא פעל
השם על עונם ויבינו ממנו לאחרית נפשם כי כן יעשה בסוף לכל הגוים כי הם מורדים בשם יותר מישר׳
ישכילו ויאמרו איכה ירדוף אחד אלף מישראל אם לא כי צורם מכרם כי צורם הוא תקיף ובעל היכולת
לעזור ולהשכיל יותר מצורנו ואויבנו היו פלילים כמו מתחלה לעשות בנו שפטי׳ כרצונם ועתה לנו בורחי׳
מפנינו אלף אחד מפני גערת אחד לולי צורם התקיף שמכרם והביא מורך בלבב׳ ונפלו ורודף אין פלילי׳
מלשון אשר פללת לאחותך ויעמוד פנחס ויפלל ׳׳ כי מגפן סדום גפנם יאמר כי גוי אובד עצות
המה ולא ישכילו ולא יבינו ולא יחשבו רק רע כל היום כי משורש רע היו ולא יעשו רק פרי רע ומר האוכל
ממנו ימות והענין כי ישראל מודים ומתודים ועושים תשובה בעת צרתם לאמר ולמה מצאתנו כל זאת ׳
אבל האויב גוי אובד עצות אין לו עצה ולא תבונה רק הולך אחר ע״ז שלו וכופר בשם הנכבד לעולם כי כן
ירשו מאבותיו והנה הוא משורש פורה ראש ולענה ואין בהם תועלת לעולם׳ אבל ישראל משרש טוב אם
יכרת ועוד יחליף ויעשה פרי טוב ׳׳ הלא הוא כמוס עמדי ראש הפתן האכזר שלהם שמתי
באוצרותי להאכילם מפרי מעשיהם כי לי נקם ושלם לנקום נקמת ישראל מידם ולי שלם לשלם להם
כמעלם שמעלו כי בעת תמוט רגלם כשתתמלא סאתם כענין כי לא שלם עון האמורי עד הנה ׳ ורא׳
אמר שטעמו וגם רשע ליום רע ׳ והוא סוד גדול ׳׳ ואמר אי אלהימו האויב יאמר איה אלהי ישר׳
כענין למה יאמרו הגוים איה אלהיהם אשר חלב זבחימו יאכלו כי היו ישראל תדירים בעבודת הקרבנות
והנסכים מכל גוי לאלהיו ׳ והזכיר לשון רבים יאכלו וישתו לאלהימו שהוא לשון הרבים ואבל הענין
רבים הם ולכך חזר ואמר ראו עתה כי אני אני הוא יחיד ואין אלהים עמדי לעזור לי ואין כנגדי להכו׳
ולמחות בידי מלעשות כל רצוני להמית ולמחוץ ולהחיות ולרפוא ׳׳ כי אשא אל שמים ידי על דרך
הפשט ענין שבועה כבאלו ואמר אשא כי כל נשבע נושא ידו ונוגע בחפץ אשר הוא נשבע בו ׳ ועל דרך
האמת כענין כי בעת הגלות השליך משמים ארץ תפארת ישראל יאמר שישובה עתה בעת רצון אל השמי׳
העליונים ותהיה היד הגדולה הנלחמת לישראל ׳ וזה טעם ואמרתי חי אנכי לעולם כי אני ימחה ידי
החזקה בהיות משנן ברק חרבי ונותן אותה לאחוז במשפטן של ישראל ולהשיב נקם לצרי כי אז יהיה
השם שלם והכסא שלם והמשכי׳ יבין ׳ והנה השירה הזאת אשר היא לנו לעד אמת ונאמן תגיד בביאור
כל המוכחות אותנו הזכירה תחלה החסד שעשה עמנו הקב״ה מאז שלקחנו לחלקו והזכירה הטובו׳ שעשה
לנו במדבר ואשר הנחילנו ארצות הגוים הגדולים והעצומים וארץ הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו ב
בה וכי מרוב כל טובה מרדו בו לעבוד ע״ז והזכירה הכעס אשר היה מלפניו עליהם עד ששלח בהם בארצ׳
דבר ורעב וחיה רעה וחרב ואחרי כן פזר אותם בכל רוח ופאה וידוע כי כל זה נתקיים ויהי כן ואמרה
השירה כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם ׳ והטעם כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב״ה
כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשו ע״ז כהם ׳ רק שלא יעשו כמעשיהם ויעבדו את הקב״ה וישמרו את
מצותיו ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחיהם ויבוזו ע״ז שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם וכענין שאמר
כי עליך הורגנו כל היום אם כן לשנאתו של הקב״ה יעשו בנו כל הרעו׳ האלה והם צריו ומשנאיו ועליו להנק׳
מהם וזה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח כי בבנין בית שני לא הרבינו גוים עמו רק לענו עליה׳
את היהודים האמללים עושים והיו גדוליהם עובדים בהיכל מלך בבל וכלם משועבדים לו ׳ ובימים ההם
לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו ׳׳ והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה רק
היא שטר עדות שנעשה הרעות ונכל ושהוא ית׳ יעשה בנו בתוכחות חימה אבל לא ישבית זכרנו וישוב ויתנח׳
ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה ויכפר על חטאתינו למען שמו אם כן השירה הזאת ה
הבטחה מבוארת בגאולה העתיד׳ על כרחן של מינין וכך הזכירו בספרי גדולה שירה זו שיש בה עכשו ויש
בה לשעבר

ויש בה לעתיד לבא ויש בה׳ בעולם הזה ויש בה לעולם הבא ׃ ולזה רמז הכתוב שאמר ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הזכיר כל להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו ואם היא קטנה בדבר׳ כי ביאר להם ענינים הרבים ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החוזים בכוכבים שהגיד מראשית אחרית כן היה ראוי להאמין בה מפני שנתקיימו כל דברי׳ עד הנה לא נפל דבר אחד ואף כי אנחנו מאמין ונכפה בכל לב לדברי האלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו ע״ה

סדר ברכה

איש האלהים להגיד כי ברכתו מקויימת כי איש האלהים היה ותפלת ישרים רצונו והנה יקרא הכתוב למשה רבי׳ איש האלהי׳ וכן שאר הנביאים ואליהו ואלישע וזולתם ולא יאמר הכתוב איש ה׳ אבל יאמר משה עבד ה׳ והטעם ידוע לכל משכיל וכן על דרך האמ׳

וזאת היא הברכה כי מאת ה׳ היתה זאת וכן ביעקב באמר וזאת אשר דבר להם אביהם זאת הברכה הוא שאמר דוד זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי ירמוז לציון עיר דוד כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם והמשכיל יבין ׃ ולזה הסוד נתכונו רבותינו במדרש שאמרו בבראשית רבה וזאת אשר דבר להם אביהם עתיד אדם כיוצא בי לברך אתכם וממקום שפסקתי אני משם הוא מתחיל כיון שעמד משה רבינו פתח להם בוזאת הברכה מאותו מקום שפסק להם אביהם הוי וזאת אשר דבר להם אביהם אמר להם הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם משעה שתקבלו את התורה שכתוב בה וזאת התורה וגו׳ כי המלה הזאת תרמוז לברכה שהיא התורה והיא הברית דכתיב זאת בריתי וכבר הזכרתי זה ׃

ה׳ מסיני בא יאמר כי משם מסיני בא לישראל כי משם השכין שכינתו בתוכם ושוב לא נסתלקה מהם והענין כי ירד הכבוד בהר סיני כמו שנ׳ וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה׳ למשה וגו׳ ושם היה כל הימים שהיה משה עולה ויורד כמו שנ׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר וגו׳ וכאשר נתנו לו הלוחות האחרונות שכן הכבוד באהל מועד כמו שנאמ׳ והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה וכתיב ודבר אל משה פנים אל פנים וגו׳ וכאשר הוקם המשכן שכן הכבוד במשכן שנ׳ ויכס הענן את אהל מועד וכבוד השם מלא את המשכן ומשם היו לו כל הקרבנות כל ימי המדבר ׃׃

וזרח משעיר למו כי אחרי נסעם מסיני במסע ראשון שכן הענן במדבר פארן ומשם שלח המרגל׳ שנ׳ וישלח אותם משה ממדבר פארן ונתנדה העם ולא היה הדבור עם משה עד שבאו לשעיר בגבול בני עשו בסוף הארבעים כמו שנ׳ שם כי ה׳ אלהיך ברכך בכל מעשה ידיך ידע לכתך את המדבר הגדול הזה זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך ׃ והנה אז בבאם בשעיר היה השם להם לאור עולם ושלמו ימי אבלם ׃ ובוא אותם להשמיד משעיר ועמון ומואב ואמר שיחלו לרשת את ארצם וירשו ארץ סיחון ועוג שני מלכי ה האמורי הגדולים ׃׃ הופיע מהר פארן שנסתכל בהם ושם עיניו למאור עליו מהר פארן ׃ והטע׳ כי תחלת הכנסם במדבר הגדול היה מפארן כמו שנ׳ ויסעו ממדבר סיני וישכון הענן במדבר פארן והנה השם הופיע עליהם לראות מה הם צריכים במדבר הגדול והנורא מלשון ועל עצת רשעים הופעת בהסתכלות וראיית באורך הגדול כל סתרי מחשבותיהם ׃׃ ואתא מרבבות קדש מימינו אש דת למו יאמר כי בא הכבוד לישראל מרבבות קדישי עליון אשר ירדו עמו על ההר כענין שנ׳ רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה׳ בם סיני בקדש ומימינו אש דת למו כי מימין תפארתו היה להם אש דת לא מיד המלאכים ה הנזכרים רק מימין השם בעצמו ובכבודו ׃ ויתכן כי מרבבות קדש מרבבי קדושות כי קדוש קדוש קדוש בכל מיני קדושה ׃ וטעם אש דת למו כמו דת אש כמו שאמר ואת קולו שמעת מתוך האש ׃ או טעמו כמו אש ודת למו יזכיר שהראה להם האש העליונה והשמיעם הדת ׃ וזה כענין שנ׳ ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש ועל דרך האמת יגיד גם כן שהאש שהוא הדת היא מימינו כי מדת הדין כלולה ברחמים ׃ ועל דעת רבותינו טעם הכתוב כי מסיני בא לתת תורה לישראל שנגלה להם משם וזרח משעיר להם לישראל כי נגלה על בני עשו לתת להם התורה ׃ וכאשר לא רצו בני עשו לקבל אותה האיר פניו לישראל ונתנה להם בימינו ובזרועו ואור פניו כי רצם

והופיע והראה להם ישעתו והדרת פניו מהר פארן כאשר לא רצו בני ישמעאל בתורה יזכיר כי היה זכות לישראל גדולה כאשר לא רצו שאר האומות לקבל את התורה והנה הזכיר כל זרע אברהם שאחד מהם לא היה חפץ בתורה זולתי ישראל אבל על כל האומות גם כן נגלה לתת אותה להם ולא רצו בה כפי הבא בקבלת רבותינו ״ אף חובב עמים פירשו בו שהוא מלשון ארמית ותמן קדמי חביבין יאמר אף חובב את ישראל שהוא עמים רבים כענין אחריך בנימין בעממיך וכל קדושיו של ישו אל היו הלוים בידיך כי הקרבתם אליך להיותם חונים סביבות הארון ׳ והנראה אלי כי חובב מגזרת לטמון בחובי עוני מענין חדר בחדר להחבא ושם חביון עזו יאמר גם אתה בידיך מחביא ומסתיר עמים כל קדושי ישראל הנזכר ירמוז כי כל העדה כלם קדושים והשם יסתירם בידו כטעם ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך כענין סתרי ומגיני אתה וכן ויתיעצו על צפוניך וזה רמז למה שאמר אשר עין בעין נראה אתה ה׳ ועננך עומד עליהם ׳ וכן אמר בשירה יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו ״ והם תוכו כמו רגלכו כאשר כה תרגלתי לאפרים במקום הרגלתי וכאשר אומרים הא׳ הנקבה בתיו׳ כאם אתן שנת לעיני עשה רע מאת וכן רבים ׳ יאמר שהם מוכים בכל מכה במדבר ללכת אחריך בכל אשר תלך לא יחושו לרעב ולצמאון ומכת נחש ועקרב רק ישאו לרגליך ואחריך ירוצו וזה כענין שנ׳ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ״ ישא מדברותיך כמו לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא ובל אשא שמותם על שפתי ׳ ישא ביום ההוא לאמר מדברותי׳ כמו ומדברך נאוה יאמר שישא דבריך על שפתיו ויהגה בהם תמיד ״ תורה צוה לנו משה הטעם שישא תמיד ויאמר תורה צוה לנו משה והיא תהיה מורשה לקהלת יעקב כי לדורות עולם כל בני יעקב ירשוה וישמרו אותה כי לא תשכח מפי זרעו ׳ ודרשו רבותינו שלא אמר מורשה בית יעקב או זרע יעקב ׳ ואמר קהלת יעקב לרמוז שיקהלו רבי׳ עליהם ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו הם הגרים הנלוים על ה׳ לשרתו ונספחו על בית יעקב ונקראו כלם קהלתו ויהי בישורון מלך רמז אל השם הנזכר שהיה למלך על ישראל בהיותם ישרים ובאספו כל ראשי העם וכל שבטי ישראל יחד וגם זה הכתוב דבוק והטעם כי ישראל אמרו תמיד התורה אשר צוה לנו משה תהיה ירושה לכל קהל יעקב לעדי עד לא נחליף ולא נמיר אותה לעולם ויאמרו שהיה השם למלך על ישראל בהתאסף ראשינו זקנינו ושופטינו וכל שבטי ישרא׳ שכולנו יחד קבלנו מלכותו עלינו לדור ודור ואנחנו חייבין לשמור תורתו ומלכותו לעולמים וזו המצוה הוא דבור אנכי והיא קבלת מלכות שמים כאשר פירשתי שם והנה הזכיר התורה בכלל ומלכות שמים בפרט שכל המודה במלכות שמים כופר בע״ז ומודה בכל התורה כלה ורמז כי הם וראשיהם קבלו מלכות שמים מפי הגבור׳ וראו שהוא מלך ישראל וגואלו ׳ והתורה קבלו מפי משה שקבלו עליהם ועל זרעם להאמין בו ולעשות כל אשר יצוה מטע׳ המלך כאשר אמרו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה׳ אלהינו אליך ושמענו ועשינו וזה הפירוש ברור׳ ונכון בכתוב הזה הוא על דרך שהזכירו בגמרא במסכת ראש השנה אלא מלכיות תלת׳ הוא דהויין ה׳ ימלוך לעולם ועד ה׳ אלהיו עמו ותרועת מלך בו׳ ויהי בישורון מלך וכן שנינו בספרי משב זקנים בישיבה שלמטה שמו הגדול׳ משתבח למעלה שנ׳ ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל אין אסיפה אלא זקנים שנ׳ אספה לי וגו׳ יחד שבטי ישראל כשהן עשויין אגודה אחת ולא כשהן עשויין אגודות אגודות וכן הוא אומר הבונה׳ בשמים מעלותיו וגו׳ ׳ ובמדרש רבה כמי אמרו כביכול כאלו מכנס למעלה בזמן שישראל עשויין אגודה אחת לכך נאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה ׳ וכן ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם וגו׳ וגם זה על הדרך שפירשתי ידרשו שהיה מלך עליהם מפני שנתאספו ויחדו כולם קבלו מלכותו עליהם ׳ וכן יהיה מורשה לקהלת יעקב והמלך הוא הקב״ה וכן נהגנו לומר בתקיעתא דבי רב אבל יש בתקנת אגדות שמפרשין אותו על משה אומרים משה מלך שנ׳ ויהי בישורון מלך בהתאסף וגם כן אמר הכתוב תורה צוה לנו משה להיותה מורשה לקהי״ יעקב והוא היה מלך עלינו ועל כל שבטנו יחד וראוי לנו לעשות דבריו ומצותיו כמלך גדו׳ וחכם היה עלינו יספר הכתוב גם בכבוד השליח שהיה גדול וראוי להאמין בו והנכון

והאמת מה שפירשנו · והנה הזכיר כי השם שוכן בישראל והנה קבלו תורתו ומלכותו כל שבטיהם יחד
עליהם ועל זרעם לדורותם אם כן הנם ראוים לברכה · יחי ראובן אמר רז״ל החל מראובן כי הוא
הבכור ולא הזכיר שמעון בעבור עון פעור כי העברים היו שמעונים ומספרם לעד גם נשיאם · וכן דעת
רש״י והמפרשים וכפי דעתי אין במספרם ראיה בעבור כי עדיין יחסרו שלשה עשר אלף ויותר מלבד
המתים במגפה וגם משאר השבטים יחסרו קצת כי בני גד חסרו שלשת אלפי׳ ובני אפרים שמונת אלפים
ועוד כי הכתו׳ שאומר ויצמד ישראל לבעל פעור ואמ׳ קח את כל ראשי העם מראה שהיו בהם מכל השבטי׳
וכל דיניהם ישפטו בם · וכן אמר ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי · ואל תשיב עלי מדבר עכן שאמר
חטא ישראל כי שם לא נתגלה החטא ויזכירם שתם וכן המופת איננו ראיה כי היה נשיא בית אב בהם
לא נשיא השבט והנועדים על ה׳ בעדת קרח גדולים ונכבדים ממנו שהיו נשיאי עדה ולא הלכו כל שבטיה׳
אחריהם · והמזמור הזכיר דתן ואבירם וענינם בשמם תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם
והזכיר ויצמדו לבעל פעור עם וימאסו בארץ חמדה לכלל העם וחלילה שימנע משה מלברך את שמעו׳ ולא
ימחה שבט מישראל שבכר כלו הנצמדים לבעל פעור · כמו שאמר כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור
השמידו ה׳ אלהיך מקרבך ואלה הנשארים כלם כתוב בהם ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם
היום · ולמה לא יברכם והנה כלם עשו העגל וחטאו במרגלים ונתכפר להם וברכם וראיתי במדרש רב׳
שמה משפחות נחסרו על הזנות בעצת בלעם ומהם משפחה אחת לשמעון וחמשה מבני בנימין והנה
לדעתם בנימין חטא יותר משמעון באותו החטא והוא בכלל הברכה · והנכון בעיני כי הכתוב
לא ימנה בשבטי ישראל רק שנים עשר · וכך אמר בברכת יעקב כל אלה שבטי ישראל שנים עשר · והנה
יעקב הזכיר בכין השנים עשר והזכיר יוסף בשבט אחד ומשה ראה להזכיר ביוסף שני שבטים כמו שאמר
והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה והיה זה בעבור שני דרכים האחד כי אחר שצוה הקב״ה ועשאם
שני שבטים בחנכת המזבח ובדגלים ובנחלת הארץ הנה הוא צריך למנותם שנים בברכתם ועוד שהזכי׳
יהושע המנחלים את הארץ והוא מאפרים הקטן והוצרך להזכיר אחיו שגדול ממנו · והנה רצה לברך את
לוי כי מברכתו יתברכו כל ישראל שהיו קרבנותיו לרצון להם לפני השם · והוצרך להשאיר אחד מן
השבטים שאינן נימנין בשום מקום רק שנים עשר כנגד שנים עשר מזלו׳ ברקיע ושנים עשר חדשי׳ בשנה
ושנים עשר גבולי אלכסונין שאמרו במדרש שהם הן זרועות עולם · וכמו שהזכירו חכמים במסכת ברכו׳
אמר הקב״ה לנביא לך ואמו׳ לכנסת ישראל בתי שנים עשר מזלו׳ בראתי ברקיע כנגד שנים עשר שבטי׳ וכו׳
וכן בהר גריזים והר עיבל שמנה לוי לא נגזר שם יוסף לשני שבטים . וכן הראה בחלוק יחזקאל שמנה
בחלוקת הארץ יוסף לשני שבטים ולא הזכיר לוי ובשמנה תוצאות העיר הזכיר שער לוי אחד ולא מנה
שבט יוסף לשני שבטים · אבל אמר שער יוסף אחד כי לא לעולם ימנו שבטי ישראל רק שנים עשר וכבר
זכרתי זה בסדר ויקח קרח · והנה השאיר שמעון שלא היה שבט גדול ולא היתה מן ברכת יעקב אביהם
מרובה · אבל חלקם ביעקב והפיצם בישראל · והנה יתברכו גם הם מברכת שאר השבטים אשר המה
בתוכם · וסדר זאת הברכה היתה ברוח הקדש על דרך נחלתם החל מראובן כי לקח נחלתו בראשונה
ועוד כי הוא הבכור · ומשה התפלל עליו שלא ימחה שמו בנחלתו · ולכך נתן לו ברכתו משפט הבכורה
ואחר כן הקדים יהודה כי הוא המנחיל הראשו׳ בארץ ולנגיד ממנו והוא העולה בתחל׳ למלחמ׳ אשר בה יברך
אותו והנה ברכתו כוללת כל ישראל · ואחר כן ברך לוי החונים עם בני יהודה ועיר ירושלים ושם יהיו
לרצון ואחרי כן ברך בנימין שהיתה נחלתם עם בני יהודה ועיר ירושלים ובית המקדש בין בני יהודה
ובין בני בנימין והלוים יחנו עם שניהם ואחרי כן ברך בני יוסף כי כן היתה נחלתם שנ׳ ויעל גורל מטה
בנימין למשפחותם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף · ואחרי כן השלים לברך בני הגבירות
והקדים זבולון ליששכר כאשר עשה יעקב וכן נפל גורלם השלישי לבני זבולון והגורל הרביעי לבני יששכר
ואחרי כן ברך בני השפחות דן ונפתלי גד ואשר כסדר תולדותם והוא הדגל שלהם · והקדים גד לכל בני
השפחות כי לקח נחלתו תחלה עם ראובן המוקדם והוא היה מדגל

הראובני׳ וטעם יחי ראובן שיחיה שבטו ולא ימות לעולם ויהי מתיו מספר כמו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ואל יהי מתיו שלא יהיו מעטים שכל דבר שיספר הוא מעט וכן מתי מספר לשון רש׳ ויותר נכון לפרש יחי ראובן בישראל ואל ימות שלא יכרת שבטו כאחד מכל החטאים ויהי פקודיו במספר בני ישראל לעולם יתפלל עליו שלא יגרום חטאו והחטא הגדול אשר חטא עליו אביו בחללו יצועיו להכרית שמו מישראל וזה כענין שכ׳ שם וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר כי הודיע שלא יצא בחטאו מן המספר׳ וכן פירש רש״י׳ וטעם מתיו כל אנשיו יזכה בזה ולא יכרת אפי׳ מקצת השבט בחטאו ואולי מתיו רמז לראשי משפחותיו הארבע ויהיה טעם מספר כמו במספ׳ וכן לזמ׳ בית אביה ירחצו מים ורבים כן או טעמו שיהי מתיו מספר ישראל שימנה ראשון כמשפט הבכור כי האחד הוא המספר כי ממנו הכל׳ ואונקלו׳ תרגם ויקבלון בנוהי אחסנתהון במניניהון יתכוין לתרג׳ שפירשנו יאמר שיחיה ראובן ולא יכרת ויהיו מתיו במספרם לעולם לא ימחה שבטו מישראל ולא ימנו ביותר מספרם להיותם שני שבטים שלא ממנו הבכורה והבטיחו בשבט אחד לעולם ויש מפרשי׳ כי הברכ׳ הזאת על כבוש הארץ יאמר שיחיה ראובן בעברם חלוצים למלחמה לפני בני ישראל והטעם שיתגברו ולא ינצחו כטע׳ ועל חרבך תחיה ואל ימות שלא יפלו מהם במלחמה ויהיו מתיו מספר שיחזרו לאהליה׳ במספרם לא יפקד מהם איש וכן בברכת גד חבירו הזכיר זה הענין והפירוש הזה קרוב אבל הראשו׳ נכון יותר בעיני כי ברכת משה כדרך אשר הזכיר יעקב ובענין ההוא ועל דרך האמת יחי ואל ימות מטעם פקד עון אבות על בנים ושם רמזתי סודו והועילה ברכת משה לכפר לו מעשה בלהה שלא יכרת וימות בו לעולם אבל פקד עליו עם שאר השבטים מעשה יוסף כפי הבא בפרקי היכלות׳

וזאת ליהודה וכן אמר ליהודה שיחיה ולא ימות והוסיף לו עוד שמע ה׳ קול יהודה דעת ר׳ אברהם וזה איננו נכון על פירושינו כי אין יהודה בכרת הזה שיתפלל עליו כן כאשר לא הזכיר זה בשאר השבטים אבל הוא כפשוטו וזאת הברכה אשר ליהודה ועל דרך האמת ייחד המדה הזאת ליהודה כענ׳ כי להם המלחמה וממנו המלכות לעולם והיא העזר מצריו והוא סוד הכתוב שאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר כי הוא הקשת הברכה׳ כענין שכ׳ בה זאת אות הברית׳׳ שמע ה׳ קול יהודה יתפלל עליו בצאתו למלחמה כי הוא יעלה בתחלה ולנגיד ממנו שילחם באויבי ישראל וכן אמר יעקב ידך בעורף אויביך׳׳ ואל עמו תביאנו שישוב לשלום ידיו רב לו יהיו ידיו רב לו שלא יצטרך לעזר אחר זולתי עזרת השם שיענהו בתפלתו ככל הכתוב בדברי אונקלו׳ וכן דעת המפרשים ועל דעתי עוד ירמוז למלחמתו הראשונה אל הכנעני שאמר השם יהודה יעלה בתחלה ואמר ידיו רב שיקח מצריו ויכבוש מהם ארצות רבות יותר מן הראוי לו בנחלתו ירמוז שינחיל מנחלתו לשמעון אחיו הוא שנ׳ מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלת׳ והנה הזכיר שמעון ברמז עם יהודה׳׳ וללוי אמר על לוי אמר לשון רא׳ וכן דעת המפרשים הוא כלשון אמרי לי אחי הוא וישאלו אנשי המקום לאשתו והרבה כן׳ ולפי דעתי כי בעבור שהזכיר משה בברכתו ראובן ויהודה יחי ראובן קול יהודה ולא יזכיר שם שאר השבטים בברכתם יזכיר הכתוב וללוי את׳ לבנימי׳ אמר יגיד כי השבטים לפניו ויקרא ללוי וישים עיניו עליו ויאמר תומיך ואוריך וכן בכל לשו׳ שבט ושבט בפני׳ יברך אותם׳׳ אשר נסיתו במסה שנסית אותו כנסיו׳ והטעם שהיה חסיד בכל אשר נסית אותו ולא נמצא בו דופי מאז מימי מריבה שכבר העמדתו עליו מימי מריבה כי העגל לבנו׳ השם עמהו לשון רא׳ ובספרי אשר נסיתו במסה הרבה נסיתו ונמצא שלם בכל הנסיונו׳ תריבהו על מי מריבה סקופים נסתפקו לו על מי מריבה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו והנכון בעיני בדרך הפשט כי במסה כפשוטו הוא המקום אשר נסו השם ברפידי׳ יאמ׳ תומיך ואוריך יהיו לעולם לאיש חסידך ולזרעו אחריו אשר נסית אותו במסה כאשר חטאו בני ישראל וינסו את השם על המים ולא היה ב בתוך העדה הנועדים שם על השם כי האמין בשם ובדבריו שיוציא להם מים מצור החלמיש וכטעם הסבית תריבהו ותענים אותו על מי מריבה של ישראל כי בעבור מריבתם היה עליו העונש

ולא שמעל הוא בה׳ כי גם מתחלה האמין כי אלה השפכי הצור אגם מים אף כי בפעם הזאת שכבר ראה
כן ירמוז תחלה כי החטא ההוא היה מפני העם כי בעבור מריבתם חטאו משה ואהרן שיצטרכו לעשות
מה שעשו שהיא נסתלקה השכינה בעבור עונם והוא שנ׳ ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם
וטעם תריבהו כמו ריבה ה׳ את יריבי שאלתת לו משפט הריב שרבו בני ישראל את ה׳ ויתכן שיהיה
פירושו כמו שאמ׳ בספרי שהם שקופים כלומר עלילות ירמוז למיעוט החטא וגודל העונש שדרך בקרובי
אקדש וכן דעת אונקלוס שאמר דנסיתא׳ בנסיתא והוה שלים מריב בני ישראל ומנסותם את ה׳ וכיון
שהיה שלם בפעם הראשונה כל שכן בשניה שהיה מאמין כדבר השם ובחנת לבו על מי מריבה ומצאת ל
לבבו נאמן לפניך כי גלוי וידוע לפני כסא כבודך שהוא מאמין בך וכדבריך אבל בשביל ישראל היה העונ׳
עליו כמו שפירשתי בפסוק גם בי התאנף ה׳ בגללכם ׳ והנה מתחלה דבר בכהנים כי אמר ללוי שיהיו
האורים והתומים לאיש חסידיו מהם ואחרי כן בכל השבט שנסה אותם בעגל ובמצרים ובמדבר ועל כן
יורו משפטיו ליעקב וכן דעת אונקלו׳ שאמר כשרין אילין דילפון דינך וגו׳ או על העתיד ידבר בהם
כדברי רא׳ ויורו משפטיך על כולם וישימו קטורה על הכהנים מהם ׳ וטעם ברך ה׳ חילו שיהיו חיל גדול
והטעם שירבו ולא ימעטו בבאם אל הקדש כטעם אל תכריתו את שבט משפחו׳ הקהתי וכן נאמ׳ באהרנ׳
שלהן ולא ימותו ואונקלו׳ אמר נכסוהי דלוי ואת כל חילם ואת כל מקניהם יתכוין למה שאמרו רבותינו
בקטרת שהיא מברכת והוא דבק אל ישימו קטורה באפך כי מנחה יתברך חילו כמו שמצינו חדשי׳ לקטר׳
ובספרי ברך ה׳ חילו בנכסים מכאן אמרו רוב כהנים עשירים הם מטעם אבא דורש אמרו נער הייתי גם
זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב זה זרעו של אהרן ״ ידיד ה׳ ישכון לבטח עליו יקרא לבנימין ידיד
ה׳ יאמר בנימין שהוא ידיד השם ישכון בארצו לבטח על השם והשם יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה
שכינתו בתוך ארצו ׳ ובין כתיפיו ירמוז למה שדרשו בן דבותימו ׳ ועל דרך האמת ידיד ה׳ ישכון על
בנימין, ויהיה זה לבטח לבנימין שיבטחו בה׳ עדי עד כי ביה ה׳ צור עולמים והוא יהיה חופף ומגין על
בנימין כל הימים ולא יבושו בעת צרה ובין כתיפיו של בנימין ישכו׳ לעד ומכאן נקרא שלמה ידידיה׳ שבנו
ה׳ ובנה ידידות משכנותיו כאשר נקרא שלמה גם כן לומר שמדתו שלימה בשלו׳ ולפיכך נכתב בהא׳ ואמרו
במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה אמר לו הקב״ה הואיל ושמך כשם כבודי אתן לך את בתי דכתיב וה׳ נתן
חכמה לשלמה ולא פירש והיכן פירש להלן כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט וגו׳ וכבר הדבר
שירמוז בשלש השכינות הללו על שלש מקדשים יאמר במקדש ראשון ישכון לבטח עליו כענין שנ׳ וכבו׳ ה׳
מלא את בית ה׳ ואמר על בית שני חופף עליו כל הימים שלא שרתה בו השכינה רק היתה מכסה ומגינה
עליו או חופף מהם כמו שהוזכר בפרקי היכלות ׳ ובין כתיפיו שכן לימות המשיח ׳ כי בימים ההוא
יקראו לירושלים כסא ה׳ ועל דרך זה נדרש בספרי ״ ממגד שמים מגד לשון מעדנים ומתק
וממגד תבואות שמש שתהיה ארצו פתוחה לחמה וממתקת את הפירות גרש ירחים יש פירות שהלבנה
מבשלתן והן קשואים ודלועים ׃ גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש לשון רש׳ ואם כן
יהיה עם פרי מגדי׳ פרי׳ ממתקי׳ יברך אותו שתהיה ארצו ממתקת השמים שיהיה מן הטל ותהיה מבורכת
מן התהום שתהיה רובצת תחת ארצו להיות עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר ׳ ויתכן שהפירות
יקראו מגדים ויאמר שתהיה ארצו מבורכת ממטרי השמים שהוא הטל ובעבור היות המגדים בטל יקרא
מגד ותהיה מבורכת מתהום תחתיה וברכתו כענין יעקב שאמר ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת
תחת ׳ וטעם גרש ירחים המגדים אשר יגרשו הירחים כי כל האילנות בחדשי׳ בחדשיהם יציצו ויפרחו
לעשות ענף ולעשות פרי וזה טעם לחדשיו יבכר בחדשין הידועים לפרי ההוא יבכר לפני כל שאר האילנות
וממגד ארץ ומלואה ממגד ארץ המישור ומאשר היא מלאה כי הזכיר ההרים והגבעות ויזכיר הבקעה
וארץ המישור כדברי רא׳ ועל דעתי מגד ארץ ומלואה ברכות שדים ורחם כי כל האדם וכל הרמש אשר
הוא חי יקרא מלואה וכן ירעם הים ומלואו כי אם

ממלאתיך אדם כילך · והנה זה כטעם ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך · ורצון שוכני סנה ממשך
למעלה ומרצון שוכני סנה · ויקרא השם הנכבד שוכני סנה כי שם נראה אליו בתחלה ושכן ימים רבים על
הר סיני שהוא מקום סנה ומסיני בא ושכן בישראל · וטעם הכתוב שתהיה ארצו מבורכת מרצון ה' השם
כטעם רצית ה' ארצך וארצה בו ולאכלה · וטעם תבאתה הברכה הזאת תבא לראש יוסף ולקדקד נזיר
אחיו · או טעמו רצון שוכני סנה תבואה לראש יוסף · ואל תתמה על החסן שיכנה אותו בלשון נקבה כי כן
בלשון ארמית ורעות מלכא · ובלשון חכמים חפצת נפשו · ועל דרך האמת יאמר שהרצון ששכן בסנה תבא
הוא לראש יוסף שבו ראיש ראש והזכיר שמך במקום מוכרת וכמהו רבים · או יסמוך אל השם הנכבד
הנזכר ורצון ה' השוכן בסנה תבא לראש יוסף · וזאת ברכת יעקב מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ·
בכור שורו הדר לו יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות גם אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל מלך סיוכ'
ממנו הוא יהושע כחו קשה לכבוש כמה מלכים · וקרני ראם קרניו שור כחו קשה ואין קרניו נאות ראם
קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם · והם רבבות אפרים אותם
המנוגחים הם הרבבות שהרגם יהושע שבא מאפרים והם אלפי מנשה האלפים שהרג גדעון במדין שנא'
וזבח וצלמונע בקרקר וכמה אלפים כמנו שם לשון רש"י · והנה הכתוב מגלגל מאחר בפירוש הזה כי קרני
ראם קרניו כנוי לבכור השור שהוא יהושע ואם כן איך ינגח בהם אלפי מנשה שהם הרוגי גדעון · ולשון
סיפרי לפי שלא פירש לנו כמה הרג יהושע בכנען תל' וזבח וצלמונע בקרקר הכל קלה' אלף לכך נאמר והם
אלפי מנשה · והכתוב בזה לדרוש כי גם בהם ינגח יחדיו אפסי ארץ רמז ליהושע ואמר שאפסי ארץ אלה
שינגח הם הרבבות שהרג אפרים הוא יהושע והם האלפים שהרג מנשה אחרי כן שכולם הרגם יהושע
ובניהם הקימים אחריהם הרג מנשה במקומם אלפים · וכן שנו שם בהם עמים ינגח יחדו וכי מה כנם
יהושע והלא לא כנם אלא שלשים ואחד מלך מלמד שכבש מלכים ושלטונות · שהיו מסוף העולם ועד סופו
יחדו אפסי ארץ וכי מה ארצות כבש יהושע והלא לא כבש אלא פרטוס זה וקטן · אלא כל מלכים שעבר
היו מלכים ושלטונות · ופשוטו של מקרא כי בעבור שבירך יוסף בתבואות · רמז אותו לשור כי רב
תבואות בכח שור · ואמר שיהיה לבכור אשר יוליד הדר מלכות · ירמוז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף
ויהיה לו גדולה ומלכות · וקרני ראם קרניו של שור הנזכר · ובקרניו ינגח יחדו אפסי ארץ · ואמר כי
קרניו שהם שנים הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה הקרן הימין לאפרים והשמאל למנשה · והנה
הזכיר בברכתו שהיו לרבבות ולאלפים כטעם רבבות אלפי ישראל · וטעם שמח זבולון בצאתך בנעת
בצאתך באניות סוחר · ירמוז כי לחוף ימים ישכון ואתה יששכר באהליך ירמוז כי ראה מנוחה כי טוב ואת
ארצו כי נעמה כברכת יעקב · ברוך מרחיב גד מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב כלפי מזרח לשון
רש"י מסיפרי ורא"פי' כי בעבור שידמה אותו לאריה אמר ברוך המרחיב גד שנתן לו גבורה וכל רואיו יברחו
ממנו ואין מי יבר לו · והנכון שהוא על נחלתו כי השני שבטים אשר לקחו נחלתם בעבר הירדן לא לקחו
אותה בגורל · אבל נתן להם משה כל ממלכת סיחון ועוג ונחלתם רחבה ונסבה למעלה מכל השבטים ·
ולא הזכיר בראובן זה · כי די בתפלתו · ואפשר גם כן כי לקחו בני גד יותר מבני ראובן כי היו גבורים
ונתן להם כל הספר והערים אשר בנו רבות מאשר לראובן · ועוד כי הם אשר בקשו הארץ ההיא תחלה
כאשר פירשתי שם · והנה הם שבת הרחבה הזאת · נפתלי שבע רצון שהיתה ארצו שבעה כל רצון
יושביה לשון רש"י · והנכון שהוא נמשך אל השם הנכבד יאמר שבע ומלא רצון השם הנכבד וברכתו · אבל
במדרש של ר' נחוניה בן הקנה אמרו בכתוב הזה אמר ר' אמורא מאי דכתיב ומלא ברכת ה' ים ודרום
ירשה · כך אמר משה אם תלך בחקותי תירש העול' הבא שהוא נמשל לים שנ' ורחבה מני ים · והעולם הזה
שהוא נמשל לדרום שנא' כי ארץ הנגב נתתני ומתרגמי' ארעא דרומא · ומאי דכתיב ירשה ירש היה לו
לומר אלא אפי' הבה' בכלל והיינו רש יה' · למה הדבר דומה למלך שהיו לו שני או ברות · והקנה האחד משם
לסוף ימים רבים אמר לבנו טול מה שיש בשני אוצרות הללו אמר הבן שמא לא יתן לי מה שהקנה אמ'
לו טול הכל · והיינו דכתיב ים ודרום ירשה יה רש הכל נתו' לך ולאי תסמור דרכיו · ועוד אמרו ומלא

ברכת ה' ים ודרום ירשה אין ים אלא תורה שנא' ורחבה מני ים וכל המדרש שם · אם כן יהיה סוד הכתו'
כפתלי שבע הרצון המילא ברכת ה' שהיא הים הכלולה בכל מן הכל כענין שכתוב כל הנחלים הולכים אל
הים · והוא כיתר של מלך משל למבקשים לראות את המלך שואלים אנה ביתו של מלך ואחר כך שואלים
אנה המלך וגם העולם הזה הנגוב ושיבם מן הרצון ירש ביה והמשכיל יבין   ברוך מבנים אשר אם
התם תבא ליתרון כמש' תבורך מנשים' הנחמדים מזהב וחברותיה יהיה תימה איך ימעט משה שאר
השבטים לאמר שיבורך אשר יותר מכל בני יעקב · ועוד שלא נתקיים ברכתו כי לא היה כן · ורש' כתב
ראיתי בסיפרי אין לך בכל השבטים שנתברך מבנים כאשר ואיני יודע כיצד · והנה רבותי' נתכוונו לפרש
ברוך מבנים שיהיה מבורך מבנים רבים שיוליד כמש מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל' ולכך
אמרו שכל שאר השבטים ברך אותם בגבורה או בנחלתם ואשר לבדו נתברך בבנים וגרסת הנוסחאות
שלנו בסיפרי אין לך שנתברך בבנים כאשר אבל קיום הברכה הזאת לא נתבאר ואולי היא ממה שכתוב
בדברי הימים כל אלה בני אשר ראשי בית האבות ברורים גבורי חיל ראשי הנשיאים והתיחשם בצבא
המלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף ולא נאמר שם בשאר השבטים כשבח הזה · ועל דרך הפשט
ברוך מבנים אשר כטעם יהי רצוי אחיו יאמר שיהיה אשר מבורך משל כל בני יעקב אביהם ורצוי לכל אחיו
והטעם כי ארצו שמנה וממש יבואו כל מעדני מלך לכל השבטים וכולם יאמרו תמיד יברך ה' הארץ הזאת
אשר תוציא כפירות האלה ויהיה משמ' מבנים כמש' מה' יצא הדבר משאל אביך · ואונקלוס תרגם בריך
מברכת בנייא אשר נרא' שרצה לומ' כי יבאו מכל השבטים לאשר לקנות השמן ויהיו יהודה וישראל רוכלין
בחטי מנית ופנג ודבש וצרי וכל זמרת הארץ שיביאו הכל וימכרו לו ויקנו השמן והנה הוא מבורך מכל
הטוב הנמצא לכל השבטים · והוא טעם רצוי אחיו שימכרו לו ויקנו ממנו לרצון להם · ושוב מצאתי
בבראשית רבה ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות אמר ר' לוי לא לנו אשר באכסניא מימין ירש אשר
בני פלטריות מה שלא ירש יהודה הרבות ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם הוא אבי
ברזית ר' לוי ור' סימון אמר שהיו בנותיהם נאות והיו נשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית וכו'
ברזל ונחשת מנעליך היה אשר בסוף ארץ ישראל כמו שכתוב בו ופגע בכרמל הימה וכתיב והיו תוצאותיו
הימה · ונאמר בו אשר לא הוריש את יושבי עכו שהוא על ים הגדול כמו שאמרו בראשונה עלה עד עכו
ובסביה עד יפו ואם כן הנה ארצו מנעול ארץ ישראל ולכך אמר ברזל ונחשת מנעליך שיהיו לו דלתות
נחושה ובריחי ברזל וכל הארץ נעולה בהם והוא רמז שישמור ה' כל הארץ מאויב ומתנקם · או יאמר
שלא יבאו זרים לשלול השמן כי לכל הארץ יובא ממנו בו באניות סוחר   וכימיך דבאך הברא לי
במלה הזא' שהיא כמו זכאך כי האותיו' האלה יתחלפו תמיד יאמ' שבתה מדהב' כתקו' מזהבה וכל התרגו'
כן בכל לשון זכיאה וכן כל לשון זכירה וכן זהב זקן זכב זרח הלאה ורבים ובלשון זיכה עצמה זב וזגרד
ומלשונם יתחלפו לדלת' יאמר ימי נזעבו כמקום כדעבו וכן זחלתי ואירא כמו דחלתי · ויאמר הכתוב
וכימיך יהיה זכאך שתהיה אר כך זכת השמן הנזכר ואתה תהיה בו טובל רגלך כל ימיך לעולם · גם אפשר
ונכון הוא מה שפירשו בו שהוא הפוך מן דאבון כמש ויקראו ימי הזקנה דאבון כי הם ימי הרע והצער
ויקראו זמן הבחרות ימים כי הם כלו לשמוח בהם ולהטיב לבו · והנה הטעם וכימי ילדותיך תהיה זקנתך
וזה רמז שתתקיים שלותו וכבודו עד כל ימי הארץ · וראיתי בתרגום ירושלמי כיומי עולימתהון כיומי
סיבתהון הוא הדבר שפירשתי   ויראהו ה' את כל הארץ כל ארץ ישראל אשר מעבר לירדן · ואחרי
כן הזכיר שהראה לו את גלעד עד דן · והנה משה היה בחלקו של ראובן וחצי הר הגלעד ועדיין היה לבני
ראובן והחציו למנשה על כן פירשו מן הגלעד עד דן או היה גלעד בלבנון בארץ ישראל כדכתיב גלעד
אתה לי לראש הלבנון והזכיר עד דן שהוא סוף תחום ארץ ישראל דכתיב שוט נא בכל שבטי ישראל מדן
ועד באר שבע   והזכיר אפרים ומנשה שהין בצפונה של ארץ ישראל וארץ יהודה שהוא בדרו' כדכתי'
יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון ויהודה נטל כל דרומה של ארץ ישראל מן
הירדן ועד הים ודן נטל בצפונית מערבית · והזכי' נפתלי הסמוך ליהודה ממזרח ולא הזכי' אשר ויששכר

כי היו בתוך אפרים ומנשה דכתיב וכאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח ׳ ולא הזכיר שמעון כי מחלק
בני יהודה נחלת שמעון ולא הזכיר בנימן שהיה גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף הנזכרים סמוך
להם ׳ והזכיר עד הים האחרון לזבולון שהיה על חוף ימים ׳ או שהיה בכלל הנגב והככר ׳ ויזכיר בקע׳
ירחו בעבור שהיתה בקעה עמוקה ולא היתה נראית מראש ההר אבל הראהו כמעשה נס והכלל
שהראהו כל נחלת ישראל דכתיב זאת הארץ אשר נשבעתי וגו׳ ולרבותינו בספרי מדרשים
במקומות האלה אשר נזכיר בכתוב וטעם המראה הזאת אשר הראהו בעבור שהיתה הארץ מלאה כל
טוב בני לכל הארצות ׳ ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישר׳ שמחו ברבות
הטובה בראות עיניו. אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים שהיה לבו גם כן ומדבר אליו בכל שעה ושעה
שירצה כענין שנ׳ ועתה אעלה אל ה׳ עמדו ואשמעה מה יצוה ה׳ לכם לשון רש׳ ואיננו נכון כי היה אומר
אשר ידע את השם פנים אל פנים אבל הוא מלשון ואדעך בשם ׳ ואתה אמרת ידעתיך בשם יאמר שלא
קם נביא עוד בישראל כמשה אשר גדלו השם להיות אליו פנים אל פנים כדבור ׳ וכן מה אדם ותדעהו
שתעשה לו כבוד לשום דעתך עליו ׳ כמו מה אנוש כי תגדלנו ויתכן כי בעבור שבני אנשים המתראים
פנים אל פנים נודעים זה לזה בראיה הסיא אמר ידעו ה׳ פנים אל פנים כי לא רצה להזכיר שידעו מראה
כן לכבוד של מעלה ואל תתמה כמה שאמ׳ בשבח משה אשר ידעו ה׳ פנים אל פני׳ ׳ ואמ׳ ודבר ה׳ אל משה
פנים אל פנים ובכל ישראל נאמר גם כן פנים בפנים דבר ה׳ עמכם כי שם באר מתוך האש לומר ששמעו
קולו מתוך האש בלבד ולא ראו הפנים וכן פירש ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך
האש ועל דרך האמת שידעו השם פנים אל פנים לדבקה בו בעת שתבא הרוח במשה רבי׳ ׳ וכן היה בעת
מתן תורה ׳ אבל לא השיגו הם אלא לקול מתוך האש ׳ והנה באר שכל נבואותיו של משה כיום מתן תורה
ושאר הנביאים היתה עליהם יד ה׳ והבן זה ׳ וטעם לכל האותות דבק עם ולא קם נביא עוד בישראל
כמשה לכל האותות ׳ או יאמר שידעו השם פנים אל פנים באותות ובמופתים שכלם נעשו בשמו הגדול
כמו שאמר ויוליך בסבין בכוחו הגדול וכבר פירשתי כי האותות הם הדברים שהותיר בהם בתחלה כמו
לאמר יהיה האות הזה ויאמר על כל הדבר שיקדים הנביא לאמר כן יבא ויאתה לעתיד והמופתים הם
הדברים שיעשו בשנוי התולדת כמו המטה אשר נהפך לנחש והנה גם לשאר הנביאים נעשו אותות
ומופתים כאליהו ואלישע שעשו מופתים רבים ׳ אבל ההפלגה למשה רבי׳ בהם אמרו במדרש כל הנביאי׳
כולם היו עושים נסים על ידי תפלה כאחה ליהושע וכן הצרפית ועצירת גשמים לאליהו וכן השונמית
לאלישע. אבל משה מיד היה עושה ואין המדרש הזה ברור ׳ והרב אמר במורה הנבוכים כי ההפלגה
למשה רבי׳ הוא מה שאמר לפרעה לכל עבדיו ולכל ארצו ולעיני כל ישראל כי היו לעיני החולקים עליו
והמסכימים עמו ׳ אבל שאר הנביאים יעשו אותם ליחידים ׳ כבני אדם כענין שנ׳ ספרה נא לי את כל
הגדולות אשר עשה אלישע ׳ ואיננו נכון בעיני כי עצירת הגשמי׳ לאליהו העצירה והביאה נתפרסמו מאד
וגם היה בגזרה מתנו׳ חי ה׳ אם יהיה השנים אלה טל ומטר כי אם לפי דברי. והמשך ענין שלש
השנים נתגלה מאד ובגוים נשמע דכתיב אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני וגו׳ וסוף הענין הסוא
מגולה ומפורסם לחולקים עליו ולמסכימים עמו במעמד אחד דכתיב שלח קבוץ אלי את כל ישראל אל
הר הכרמל ואת נביאי הבעל ארבע מאות וגו׳ וכן עמידת השמש ליהושע היה באות לעיני כל ישראל וראו
אותה כל מלכי כנען הנלחמים בו והנשארים ורבותי׳ יזכירו כן שראו אותה מסוף העולם ועד סופו
והכתוב מפליג בו מאד ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה׳ בקול איש ובקריע׳ הירדן בקריעת ים
סוף לא נעשה ליחידים רק לכל ישראל וכתוב בה עוד ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן
ימה וכל מלכי הכנעני אשר הוביש ה׳ את מי הירדן ׳ אבל לפי פשוטו של מקר׳ הכל קשו׳ ומחובר יאמ׳ שלא
קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו השם פנים אל פנים ולעשות אותות ומופתים ביד חזקה ומורא
גדול כמשה ואם עשו מקצת מהם לא הגיעו לרובם ולא למעלה הגדולה שבהם כי לא היה
כיום שני לפניו ואחריו וכן לא הגיעו אותות הנביאים לזמן הגדול אשר הגיע הוא עליו השלום כי אות

אמן תמידי ארבעי׳ שנה ועמוד האש והענן גם הבאר והשלו על דעת רבותי׳ ולכתם המדבר הגדול והמורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים ולא חסרו דבר   ועל דרך האמת יאמר כי אותותיו ומופתיו של משה היו פנים אל פנים כמו שפירשתי   ולכל היד החזקה   קריעת ים סוף שנא׳ וירא ישראל את היד הגדולה   ולכל המורא הגדול מעמד הר סיני שנא׳ ובעבור תהיה יראתו על פניכם ולפיכך הזכיר באלו שעשו לעיני כל ישראל שכבר הזכיר כל המעשה לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו ובספרי ולכל היד החזקה זו מכת בכורות שנ׳ כי ביד חזקה ישלחם   ולכל המורא הגדול זו קריעת ים סוף דא׳ ולכל המורא הגדול זו מתן תורה   ועל דרך האמת היד החזקה זו מדת הדין שלשו׳ היתה עלי יד ה׳ וכן כי יד ה׳ עשתה זאת ולכן יאמרו במשפט כי יצאה בי יד ה׳   והמורא הגדול מדת הרחמים כענין שכתוב אותו תקדישו והוא מוראכם ׳ ולזה מתכונים בספרי במכת בכורות ובקריעת ים סוף כי כתוב בם לעשות לך שם שם תפארת   וטעם אשר עשה משה שהכין והראה זה לעיני כל העם כלשון את הכבש אשר עשו בחרן וימהר לעשות אותו לעשות את יום השבת כי משה לא עשה היד החזקה והמורא הגדול רק ה׳ הכין אותם ובעבורו נעשו לעיני כל ישראל

ובשלמו חמשה הספרים האלה אשר קברה בהם חכמת אגור ואיתיאל ואלפי ברכות והודאות לאל אשר גמלני ברחמיו וכרוב חסדיו זיכה אשר לבבי שואל והוא למען שמו יואל ובא לציון גואל במהרה בימינו

מצאתי במדרש משלי בשעה שבקשו סנהדרין למנות שלמה עם ג׳ מלכים וד׳ הדיוטות עמד שכינה לפני הקב״ה ואמ׳ רבונו של עולם חזית איש מהיר במלאכתו וכו׳ ובגמ׳ דידן בפ׳ חלק בא דמות דיוקנו של אביו ונשתטח לפני הקב״ה וכו׳ ובירושלמי בא דוד ונשתטח לפני ה׳ וכלם לדבר אחד נתכוונו לומ׳ שהבת יצאה ובא בן ממדה למדה יצאה ממדת הדין ובא לו למדת רחמים והיא מדתו של דוד כמו שאמרו בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשכיל יבין

ברכני השם עד כה שזכיתי ובאתי לעכו ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי חותם מצדו האחד כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית ובשני הצדדין סביב כתב מפותח באר היטב והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד כי הוא כתב עברי אשר נשאר לכותיים כמו שנזכר׳ במסכת סנהדרין וקראו מן הצד האחד שקל השקלים ומן הצד השני ירושלם הקדושה ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו ׳ והצורה השני צנצנת המן ושקלנו אותו בשלחנות ומשקלו עשרה כסף והם חצי אוקיא שהזכיר רש״י וכן ראיתי מן המטבע ההוא בצורות ובכתיבה ההיא חצי משקלו   וזו היו שוקלים חצי השקל שה״ין שוקלים לקרבנות ׳ והנה נסתייעו דברי רש״י סיוע גדול כי כפי דברי רז״ל והגאוני׳ הפרוטה חצי חבה והדינר שנ׳ חבה׳ והם אמרו שהם שני שעורות והרי הוא הדינר שקורין בעכו כואכר שכך הוא שיעורו וכין דר״הוא הוא ההסטרינ׳ שהזכירו הגאונים שהלעזות בלעגי ששתם אומרים כך וכך קורין לכואכר דינר צורי ׳ וכך כותבין בכתובות כוכרן צורי כי בכור הקרובה לעכו היו מטביעין אותו ומשקל הדינר הזה ג׳ אסטרלינם נמצא הסלע יב׳ אסטרלינס לפי דבריהם ואינם אלא עשרה כדברי רש״י ולמדו שהגוים הללו הוסיפו עליהם שתות אולי האחיכות הקטנות הנשקלות בכואכר הם תוספת וגופו בעצמו כ׳ גדעיני חרוב שלשם

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם בית אלהים ושער השמים ירושלם הבנויה עיר שחוברה לה יחדו עם אותה שבעליה שם עלו שבטים שבטי יה שם אבן שתיה שממנה הושתת העולם ומכה השתרגו מוסדו׳ ת כל וגבולם שם הר המוריה שממנו תצא תורה ותושיה ההר חמד אלהים לשבתו ובנה בו בית ממחנו ושם הכין כסא מלכותו ויהי בשלם סכו ומעונתו מבית לדביר קדש הקדשים   שם ארון הברית אדון כל הארץ ובו לוחות כתובים באצבע אלהים שמשם נבואה יוצאה ומתפשטת על נפש תמימי׳ צבאים היא החיה אשר תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה להבא ולשעבר שנים לכרוב מלפנים ולאחורנו ׳פני צדק ופני רבון ורוח אלהים בכנפיהם וכבוד אלהי ישראל עליהם   וזה מעשה התבנה מעון לשכינה שמם

היכל הקדש מכון לשמוע אל הרנה ואל התפלה ולהוריד דמעה פותח ציון וכו' השלחן ועליו לחם הפנים
פנים המאירים בכל מערכה כי שם צוה ה' את הברכה משם לישראל משאות וארוחות פנין חיים שובע
שמחות ושם המנורה הטהורה אשר אל עבר פני ישראל מאירה בשבעה נרותיה תופיע והמשכילים יזהירו
כזהר הרקיע ושם מזבח הפנימי להעלות עליו מקטר קטורת ועליו גולת הכותרת בו נפשות הצדיקים
צרופות בעליל עולה כליל ולבית תוכה למעלה מן השמים ומשם יתגדל ויתקדש מקו' לבית ומקדש למקדש
וחצר התיכונה והאריאל מזבח כפרה לישראל שם נעקד אבינו כשה תמים לטוב לנו כל הימים ושם
הוכן לשיר הלוים דוכן להדר לרומם להלל לאלהי השמים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובמצלצלים ושם
יד חזית לשכת הגזית בשבעים זקנים וסנהדרים מעוטרת בשירקרק ושירי אלהים מפוארת ומהודרת
לתבנית מעלה מסודר' והכסא נשיא הוא מיוחד כנגד גוי אחד שם ישבו כסאות למשפט ולהוראות ללכת
בתורת ה' צבאות והיה לעד ולאות כי אלהים ישב בעדתו בקרב אלהים ישפוט ושם הר ציון קדוש ומשכני
עליון ומה הציון הלז כי רמה קרני בה' ולבי עלז הן אלה קצות שבחי העי' הנזכרת לתהלה ולשם ולתפארת
ותהלותיה ומעלותיה רבו למעלה נכבדות מדובר בך עיר האלהים סלה ועתה עלי תשתפך נפשי ועל אלה
אני בוכיה כי נשאר העיר שמה ושאיה בית קדשנו ותפארתנו אשר הללו בו אבותינו היה לשרפת אש וכל
מחמדינו היה לחרבה וגם חומת אל תגבל בה ימים אין מספר דור הולך ודור בא הדביר ולפני לפנים היה
מעון תנים והיכל והר הבית לשמיר ולשית עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים ומרעה הוא לכפירים
ואויבינו פלילים זה מחריב ועוקר את הגבולים וזה מציב ומקים אלילים ובאו בו פריצים ומחללים ואל
אל לא יושיע בתוכו מתפללים כל ערל וטמא בבית תפלה בתוך תפלה ובהיכל האלהים ללא אלהים יענו הן
הן זו כחו לאלוהו נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו כי כל אלה גרמו פשעינו וחטאתינו והעיר והקדש
השחיתו עונותינו וחללו את המקדש מעון נוה צדק ומקום אבותינו על זה היה דוה לבנו על אלה דאבה
נפשינו וכל ימינו על אדמתינו על נחלת הצבי תזל דמעתינו ונתכם שק פתיגיל כי כבדת מכות אלהינו
שמחה וגיל איכה היתה לשבינה כאלמנה רבתי בגוי' ועליונה שרתי על המדינה העיר היונה יונה תמה
ברה כחמה יפה כלבנה מקוטרת מור ולבונה עיניה יונים על אפיקי מים ואורה כשמש בחצי השמי' ומתוק
האור וטוב לעינים בעברת ה' צבאות נעתם לכתם פנים קדרות ושק הושם כסותם ואל ארץ יביט משמים
בחמה והכה ברה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנודח והיה אור ישראל לאש בקרבה וקדושו ללהבה ואכלה
ובערה כל הדרה ויקרה והיתה מעי מפלה אללי לי ירושלים עיר ואם בישראל דודיך ירוו בכל עת חלב
ודבש ושמן וכורי ועתה חמת תנינים יינך וראש פתני אכזרי אתה אמי הכרע הכרעתני ואת היית כעוכרי
ושופכי דמי מדעתי מעלותיך ורוממותיך וראיתי הריסותיך ושוממותיך היית עטרת תפארת ביד ה' וצניף
מלוכה גאון כל צבי אוצר כל חמדה אבן פנת יקרת ועתה הכל כברת ביום ההוא קראו לך ירושלם כסא ה'
ובך כל מעיני ושם העיר מיום ה' שמה ועתה חרפה וגדופה מוסר ושמה ובתוכחות חימה כערים אשר
הפך ה' לאלה וגפרית ושב ועם על ארץ הברית והיא מחוללה מפשעינו וחטאתינו מדוכאה מעונותינו וה'
הכריע בה את עין כלנו ובחבורתה נרפא לנו אבל היא אשר כילתנו ומעל שלחן אב הגלתנו אל ארץ בעת
ספתין הרעים כעל כל אשר גמלנו ירושלם השדודה ובנותיה אשר היו ערי המועדה לתורה ולתעודה תחת
אשר היו בך אלפים ורבבות רכב אלהים אלפי שנאן ה' בם ואשרי מי שלא ראה היו' הזה ראיתי בך קדושה
חזות קשה מצאתי בתוכך איש יהודי נגע ונענה ואוה צבע וכוי ישבע ואליו יאספו בביתו בין גדולי' וקטני'
אם ישלמו מכין עדה שאין לה עזר לא מקנה וקנין עם עני ודל ורש ומסכן הלך ואביון ופרי הארץ לגאון
ולתפארת ופריה ותבואתה מרובה ועדין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה דמיתיך רעיתי ליולדת שמת
בנה בחיקה והחלב בשדיה לאבירים ותניק את גורי הכלבים ואם כל זה יאספו בך עוגבים ושמחו עליך
אויבים ובמרחקי' יזכרוך ויתפארו בעיר הקדושה לאמר לנו נתנה למורשה וכאשר יבאו אליך וימצאו כל
מחמדי עין יברחו כמפני חרב ורודף אין ורבה העזובה בקרב הארץ השממה והרחבה כי הם איכם הגנבים
לך וגם את איבך ראויה להם מהמונם ולא מהם ולא נה בהם עיר תהלה תחת הייתך גילה ועינך משוש

בתחלה ראיתי היום יושבין באנחים ונאנקים והמה נמקים   כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים
לתחלת דבר ה׳ אשר דבר והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה אני הגבר ראה עני ׳
גליתי מעל שלחני הרחקתי אהבו וריע כי ארך המסע מהשתרע הייתי כמיר אחים   במדבר מלון אורחים
עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי ושם הנחתי ראשי ובשמתי עם הבנים והבנות אשר כנפשי ועם הילדים
אשר טפחתי ורביתי על ברכי הם ראשית דרכי הם לי המאהבים והנעימים מחין עיני ולבי שם כל הימים
וכבוד החבדים כבפעמי ישך מיודעי מחשך ובקל זאת ובכל יקר ראתה עיני להבזות ׳ טוב לי יום בחצרך
לבקר בהיכלך החרב ומקדשך השמם לחזות לרצות אבניך ואת עפריך לחונן ועל חרבותיך לקונן ׳ כי
עפריך כפי בוך יסבב ובכיתי עליך במר נפש ומספד מר ובבכי אתענג ׳ ויהי כהריותי קולי ובקרעי בגדי
ומעילי אז ינוח לי כי ביום תשיעי לירח אלול שנת חמשת אלפים ועשרי׳ ושבע באתי בעיר החרבה ושוממ׳
מבלי בניה והיא יושבת וראשה חפוי וקראתי עליה כראוי ציון מדבר היתה ירושלם שממה ואבל הע׳ כנגד
הפתח קרעתי עליה ובבאי כנגד הבית הגדול והקדוש קראנו בבכיה רבה בית קדשנו ותפארתנו אשר׳
הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה ׳ וקרענו קריעה שניה   כתאנים ואכירה
וקראנו במקים ותמרור קינה לאמר אלהים באו גוי׳ בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלם לעיים
נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ שפכו דמם כמים סביבות ירושלים
ואין קובר היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו עד מה ה׳ תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך שפוך
חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו אל
תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד עזרינו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך ׳
והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך ׳ למה יאמרו הגוים איה אלהיהם ׳ יודע בגוים לעינינו נקמת דם
עבדיך השפוך תבא לפניך אנקת אסיר׳ כגדל זרועך הותר בני תמותה והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם
חרפת׳ אשר חרפוך אדני ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נו׳ לך לעולם לדור ודור נספ׳ תהלתך עורי עורי לבשי
עזך ובגדי תפארתיך ירושלי׳ עיר הקדש נאי ידיך על ראשך ובאי אל אלהיך ואישך כי הו׳ אדניך והשתחוי
לו ואת מנת חלקו ונחלת חבלו אשת נעורי׳ ואהבת כלולות ודרשי לפניו תהלות לכת עדתך אחרין במדבר
לא דרך ולא מסלות מקוטרת מר ואהלות מעלת זבחי׳ ועולות ועונה לו במחולו׳ את המגראות ואת הגדולות
להודות להלל לשבח לפאר לרומם ולהדר ולעלות למרומים על כל ברכות ותהלו׳ המרוצה בתחנוני׳ ותפלות
ומרבה כפרות סליחות ומחילות ואשר עשה עמך כל הימים את החסד ואת הרחמים שאי׳ אלין כפי׳ ושפכי
לבך כמים עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם השכחת חנות ולא תזכור ראשונות אשר שמת כמדבר׳
דרך בישמון מעינות להשקות גאוליך אשר תוכו לרגלך ועליהם פרשת ענגך למסך בקול רנה ותודה המון
חוגג יעבור בסך אם קפצת רחמים דמים טובים דברי׳ נחומים שכבר עשית לעולמים ולא תדרוש דמים
דם נפשות אביונים עגומים צדיקים ותמימים אשר לשמך הערו למות נפשם ותחת החרב נתנו ראשם
אחריך ישאגו ועליך הורגו כל היום יקריבו לפניך עולה וזבחים וזבחי אדם ויעשו לריח ניחוחי׳ את הראש
ואת הנתחים והם שמים ושמחים זה יאמר לה׳ אני ולשם ישראל ברצוני אקריב את עצמי וחלבי ודמי
ונתחי ורגלי ואתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי ונפשם מתעלפת בדמיה מתבוססת תאבות לבנים
מורשה משיבי לעשות נפשם שלמי נדבה לרצון להם לפני ה׳ והדבקים בה׳ חיים נתתם נבזים ושפלי׳ בגוים
ואותם לנוחים כל עמים רבים עדים מעליהם הפשיטו זה עובד וזה בוזז זה שולל וזה בוזז והוא מכרכר
ומפזז מכת אויב הכיתם בכל מכה מאד קשה ואנושה ובכל מוסר אכזרי מזי רעב ולחומי רשף וקט׳ מרירי
ועד בחיים חיתם לך נגמרו וכמותם לא נפרדו אשורי ה׳ במעגלותיך תמכו כי מעיר הקדש בקרבם ועל
אלהי ישראל נסמכו אומרים אתו למאבאי ואל לוחצי ומוחצי לא נאמו לבבנו מהאל׳ ולבנו הבית והאריאל
כי זאת לפנים בישראל שבשפלינו זכר לנו לא מאסנו ולא געלנו כי אשב כחסך בכל וידי זרו בכל ישרו
הבית לבנות ליום קטנות כך מעולם ועד עולם כאשר יכשו עצמותינו פותח את קברות מתינו מכונן שאול
אלין יקראו ישלח רוחו ונבראו ינן המכוסים תולעה ותחתם יוצע רמה וחדש פני אדמה לא אכרה

תקותנו באבוד הגויה ולא נגזרנו לכן כשוב העפר על הארץ כשהיה כי לא קצרה יד ה' מהושיע ברכת אובד
אלינו תבא ונפש נענה ישביע וכל תפלה וכל תחנה לפניו יגיע ומשפטינו לאור עינים ירגיע   כזאת וכזאת
דברו ובשמך יתחזקו כי אחריך דבקו כאשר באנקות חלל יאנקו אליך יצעקו המון מעיך ורחמיך אלי־הם
יתאפקו העל אלה לא תתאפק כאם ה' ואם בני אשר כזה לא תרחם שוב מחרון אפך והנחם למען ציון לא
תחשה ולמען ירושלים לא תשקוט כי לרחמיך עיניהם תלויות ולהם עליך ראיות וזכיות   מגדל דוד בנוי
לתלפיות   שדרות חתומות עדים נאמנים ושבועות קיימות בשמך המיוחד דברי הנביאים פה אחד כולם
נתנו לנו קץ וזמן ועד בשחק נאמן כי לא לנצח ישכח ציון ותקות היונה תבא המלך העליון נכון יהיה בראש
ההרים ונשא מגבעות והאל לנו ה' למושעות כי לקץ הימין אל תניחנו   אל לאורך אפך תקחנו וחיים לנו
עתידות כי פנינו אליך מועדות ואנחנו היודעי' ועדים כי אין קץ לפני רחמיך ולא מועד מועדים כי ארכו
לנו הימים והזמנים ועידן עידנים רבת שבענו בהם מרורות פתנים רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים
הבוז לגאיונים מן אזי עבר על נפשנו המים הזדונים מחרון אפך תשוב ורחם כי אזלת יד ואפס עצור
ועזוב כנתוב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים   השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם
ברוך אתה ה' גואל ישראל

אבינו הרחמן · לא יתום ישראל ולא אלמן · כי רחמיך עליהם במקומן · בכל עת וזמן · וזכות עבדך זה
משה בן נחמן · הבא לראות עיך ומקדשך בחורבנו · וקרעו בגדיו ומעילו בוכה ומתאבל אליך ישתחוה
ואליך יתחנן · שיזכיר ויראה דביריך והיכלך אליך ואליך כבכינן   עינינו תראינה ירושלם נוה שאנן ·
וערי יהודה בתקונן   בשוב ישראל לנויהם כהנים לעבודתם ולוים לדוכנן   שב' וברא ה' על כל מכון
הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן   ועל כל כבוד חופה לשכינתך ועיניך בבית מקדשך ולא יסור משכן
וזה עבדך ישב בסתרך ובצל שדי יתלונן · ברוך אתה ה' שומע תפלה אמן ואמן סלה ועד זמן

דברים   הספר הזה עניינו ידוע שהוא משנה תורה יבאר בו משה רבי' לדור הנכנס
בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים
ולא במעשה הקרבנות ולא בטהרת הכהנים ובמעשיהם שכבר ביאר אותם להם והכהנים זריזים הם לא
יצטרכו לאזהר' אחר אזהרה   אבל בישראל יחזי' המצות הנוהגות בה' פעם להוסיף בהם ביאור ופעם שלא
יחזיר אותם רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות   כמו שיבאו בספר הזה בעניני ע"ז אזהרות מרובות זו
אחר זו בתוכחות וקול פחדים אשר יפחיד אותם בכל עונשי העבירות · ועוד יוסיף בספר הזה כמה מצות
שלא נזכרו כלל כגון היבום ודין המוציא שם רע והגרושים באשה ועדים זוממין וזולתן   וכבר נאמרו לנו
כולן בסיני או באוהל מועד בשנה הראשונה קודם המרגלים · כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי
הברית כאשר נתפרש בו · ועל כן לא נאמר בספר הזה וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל או דבר
אל בני ישראל ואמרת אליהם מצות פלונית · אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי
מצרים   כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אעפ' שהן חובת הגוף כאשר בא בעניין הנסכים · או
מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בבנים נוחלי הארץ   וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם
ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה שהתנהג עמהם הקב' במדת רחמי' וזה להודיע חסדיו
עמהם ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולם פן יספו בכל חטאתם .   ולחזק לבם בהודיעו אותם כי
במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא
ותמיד תהיה מדת הדין לתופשו כבגדו וכאבד   ולכן הודיעם משה רבינו' כי הקב"ה רחמן מלא רחמים
כי הסליח' והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו וכעניין שאמ' הכתו' כי עמך הסליח' למען תורא

זאת ההקדמה שייכ' לעי' בתחל' ספר דברים

רבות בנות עשו חיל לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם מושכי׳ בשבט סופר כי שם חלקת מחוקק ספון
ספוני טמוני אותני הדפוס להרבין תורה וחכמה בישראל כי מלאה הארץ דעה ׳ ואשר ידברו תועה ׳ על
המלאכה הזאת ישאו עונם ׳ וכל המחזיק ידיהם על העליונה וכל הספרים אשר נתיסדו בחקיק ׳ ר
ראוים לשבחם ולפארם ׳ אומנם הספר הקדם היה עליהם׳ל מעלה ביופי ובדקדוק גדול כי הספרים אשר
הועתקו מהם בדפוס היו מדויקי׳ על פי חכמי מיסינה׳ וגם מאחד מחכמי הספרדי׳ ובזאת יבחנו דברי
בקריאת זה הספר אשר ירוץ הקורא בו ולא יכשל בקריאתו מפני טעות הספר ומכף רגל ועד ראש אין בו
מום כלה יפה רעיתי ומום אין בה   אשרי המחכה ויגיע להלין ספר הזה בתוך ביתו כי שם יצא ארי
יונה כנסת ישראל מנוח לכף רגלה וגם ימצאו יגיעי כח מלוטי האמונה ׳ ועלינו לשבח לאדון הכל אשרי
זכנו להשלים בספר התורה הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים   ותשלם המלאכה ערוכה
בכל מעלה לרום ולתהלה ביו׳ ששי שלשה עשר יום לחדש תמוז שנת נר׳ לרגלי דברך   ושל׳ על ישראל

Moses ben Nachman: Perusch ha-Tora. Kommentar zum Pentateuch: Neapel: 2.Juli 1490.